

**L'art de la falconeria a la Corona d'Aragó  
durant la baixa edat mitjana:  
edició i estudi dels tractats escrits en català**

**Tesi doctoral**  
**Programa de Doctorat de Medicina i**  
**Sanitat Animals**

**Jordi Querol San Abdon**  
Dep. de Sanitat i d'Anatomia Animals  
Facultat de Veterinària  
Universitat Autònoma de Barcelona

Director científic:  
**Baudouin Van den Abeele**  
Dép. d'Histoire  
Faculté de philosophie, art et lettres  
Université Catholique de Louvain

Tutora acadèmica:  
**Maria dels Àngels Calvo Torras**  
Dep. de Sanitat i d'Anatomia Animals  
Facultat de Veterinària  
Universitat Autònoma de Barcelona

Bellaterra, 2018



**VOLUM III**

**MATERIAL LEXICAL**



## **I. Vocabulari tècnic de l'art de la falconeria<sup>1</sup>**

---

<sup>1</sup> La major part del contingut prové de QUEROL (2003), inèdit.



## 1. CONTINGUT DEL DICIONARI

Aquest diccionari conté la terminologia dels tractats triats per a l'edició crítica i estudi a la tesi doctoral, corresponent a les següents àrees:

- L'etnologia animal.
- L'etologia animal.
- L'anatomia animal.
- La patologia animal.
- Les característiques dels ocells.
- Altra terminologia falconera: material, expressions i altres.

A cada veu s'inclouen, per ordre:

1. La paraula, en singular i en lletra negreta, segons la forma preferent donada pel DCVB, si hi és recollida; en cas contrari, la forma que apareix als tractats catalans de falconeria que més s'acosti a la moderna, indicant que no està documentada al DCVB. En qualsevol cas adjunto la grafia de les paraules tècniques a les convencions ortogràfiques actuals. Els termes en llatí i en altres llengües apareixen en lletra cursiva.

2. Un número, en lletra negreta, per cada accepció.

3. Les seves funcions gramaticals, en lletra cursiva: substantiu (*subst.*), informant de si es tracta d'un mot antic (*ant.*), una forma dialectal (*dial.*) segons el DCVB, un llatinisme (*llatí*) o un castellanisme (*cast.*), el gènere –masculí (*m.*) o femení (*f.*)– i el nombre plural (*pl.*), si s'escau; adjectiu (*adj.*), en forma masculina i femenina; adverbi (*adv.*); verb (*v.*) –transitiu (*tr.*), intransitiu (*intr.*) o reflexiu (*refl.*)– i participi passat (*part. pass.*) en cas de coincidència amb l'adjectiu.

4. La definició:

- a. La definició oferida per un tractat català, si existeix.
- b. La meva definició.
- c. La definició donada pel DCVB, i la seva comparació amb la meva. Entre cometes senzilles. En cas de no ser recollida la paraula pel DCVB, ho faig constar.

5. Les cites textuais:

- a. Les cites que ofereix el DCVB per a aquella veu.
- b. Les cites addicionals localitzades que ofereixen variants ortogràfiques significatives de cada veu que apareixen als tractats catalans ara oferts, començant per la de grafia més propera a la de la veu normalitzada i seguint per les de cada tractat per ordre alfabètic de la sigla atorgada a cada tractat i la foliació del manuscrit. Les cites de cada tractat són separades pel signe | , i entre tractats pel signe || . Si existeix divergència entre la cita del DCVB i la meva lectura del mateix manuscrit, ho consigno entre claudàtors. En negreta es destaca cadascuna d'aquestes variants dins de cada cita.

6. Els sinònims (Sin.) i antònims més significatius recollits al diccionari, amb remeses a les veus corresponents.

7. Les expressions i frases fetes (Loc.), seguint la mateixa estructura que utilitzo en les definicions.

8. Les equivalències medievals en altres idiomes –fonamentalment llatí i, per ordre alfabètic, alemany, anglès, castellà, francès, italià, occità o portuguès–, amb la definició de la font en la llengua original entre cometes senzilles, començant pel seu equivalent llatí, si es coneix. Certs termes –no gaires– d’ús falconer medieval en altres llengües no tenen equivalència als tractats estudiats, al igual que succeeix en diferents llengües molt més estudiades. Al llarg de tot el Vocabulari, s’ha intentat relacionar els termes apareguts als tractats catalans amb els recollits per Baudouin van den Abeele a *La fauconnerie au moyen âge*<sup>2</sup>, obra clau per a la identificació dels originals llatins que poden ser font dels tractats catalans. També s’ha utilitzat la relació de termes d’ús falconer en diferents idiomes oferta per J.E. Harting a la *Bibliotheca Accipitraria*<sup>3</sup>, per a la qual cal advertir que utilitza textos de diferents èpoques, però la pervivència de la terminologia falconera em fa creure convenient incloure’l; el mateix succeeix amb el recull de terminologia falconera aplegat per François Viré a *Falconaria Arabica. Glanures philologiques*<sup>4</sup>, on, malgrat basar-se en tractats medievals, també hi apareixen termes d’ús oral modern. Han estat les úniques excepcions en aquest sentit. Per a altres glossaris consultats, vegeu el llistat bibliogràfic que figura al final d’aquesta introducció. Malgrat que discrepem en algunes de les definicions d’altres glossaris i autors, no entrem a discutir-les –tret de poques excepcions– i cal confrontar-les amb la meua definició. Cada cita referenciada, entre cometes senzilles, és transcrita seguint la grafia de l’obra original. Les abreviatures són les següents: llatí (Lat.), alemany (Al.), anglès (Ang.), àrab (Ar.), castellà (Cast.), francès (Fr.), holandès (Hol.), italià (It.), portuguès (Port.) o occità (Occ.); altres llengües hi figuren sense abreviatura. Dins de cada llengua, dono prioritat a la forma que proporciona Gunnar Tilander dins de la col·lecció *Cynegetica*, si la ofereix, i segueixo per ordre alfabètic d’autor. Les cites de cada llengua són separades pel signe |, i entre llengües pel signe ||. La referència de cada cita consta al final de la mateixa, entre parèntesi. En el cas del manuscrit F, incloc algunes de les equivalències amb l’edició del *De animalibus* d’Albert el Gran feta per Hermann Stadler<sup>5</sup>, amb l’abreviatura Lat. (AM).

---

<sup>2</sup> ABEELE (1994a).

<sup>3</sup> HARTING (1891).

<sup>4</sup> VIRÉ (1961-62).

<sup>5</sup> AG.

## 2. ABREVIATURES

### a. Abreviatures bibliogràfiques

Advertiment: Només recullo les abreviatures utilitzades dins de les meves cites; per a conèixer les incloses dins de cada cita per altres autors, caldrà acudir a la font original. Dins d'aquestes cites, tampoc apareixen les sigles dels manuscrits on es troben les entrades de cada variant que el seu autor recull.

El caràcter sistemàtic d'aquest llistat entenc que excusa una recopilació a part de la bibliografia citada en aquest treball.

Adam des Aigles = ADAM DES AIGLES, *Traité de fauconnerie*, ed. Blomqvist, Å., Karlshamn, Aktiebolaget E G Johanssons Boktryckeri, (Studia Romanica Holmiensia, V), 1966.

AM = Albert el Gran, *De animalibus*, ed. Stadler, H., "De animalibus libri XXVI". *Nach der Kölner Urschrift*, a "Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters", 16 (1921), pp. 1453-92 (*De falconibus*, llib. XXIII).

Cy. 1 = TILANDER, G., *Essais d'étymologie cynégétique*, Lund, Hakan Ohlssons Boktryckeri, 1953 (Cynegetica, 1).

Cy. 2 = TILANDER, G., *La Vénerie de Twiti. Le plus ancien traité de chasse écrit en Angleterre. La version anglaise du même traité et 'Craft of Venery'*, Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, 1956 (Cynegetica, 2).

Cy. 4 = TILANDER, G., *Nouveaux Essais d'étymologie cynégétique*, Lund, Carl Bloms Boktryckeri A.-B., 1957 (Cynegetica, 4).

Cy. 5 = TILANDER, G., *Mélanges d'étymologie cynégétique*, Lund, Carl Bloms Boktryckeri A.-B., 1958 (Cynegetica, 5).

Cy. 6 = TILANDER, G., *La Chasse de Jacques de Brézé, Les Dits du bon chien Souillard de Jacques de Brézé, et Les Louanges de Madame Anne de France*, Lund, Carl Bloms Boktryckeri, 1959 (Cynegetica, 6).

Cy. 7 = TILANDER, G., *La Chace dou Cerf. Éditée et traduite en français moderne*, Stockholm, Carl Bloms Boktryckeri, 1960 (Cynegetica, 7).

Cy. 8 = TILANDER, G., *Nouveaux mélanges d'étymologie cynégétique*, Lund, Carl Bloms Boktryckeri, 1961 (Cynegetica, 8).

Cy. 9 = TILANDER, G., *Dancus rex, Guillelmus falconarius, Gerardus falconarius. Les plus anciens traités de fauconnerie de l'occident publiés d'après tous les manuscrits connus*, Lund, Carl Bloms Boktryckeri A.-B., 1963 (Cynegetica, 9).

Cy. 10 = TILANDER, G., *Sources inédites des Auzels cassadors de Daude de Pradas. Grisofus medicus, Alexander medicus. Deux traités latins de fauconnerie du XIIIe siècle publiés avec des traductions en vieil italien de Grisofus et une traduction en vieux français d'Alexander*, Lund, Carl Bloms Boktryckeri A.-B., 1964 (Cynegetica, 10).

Cy. 12 = TILANDER, G., *Traductions en vieux français de Dancus rex et Guillelmus falconarius*, Karlshamn, Johanssons Boktryckeri, 1965 (Cynegetica, 12).

Cy. 13 = TILANDER, G., *Traité de fauconnerie italien inconnu*, Karlshamn, Johanssons Boktryckeri, 1966 (Cynegetica, 13).

Cy. 14 = TILANDER, G., *Traducción española de Dancus rex y Guillelmus falconarius*, Karlshamn, E.G. Johanssons Boktryckeri, 1966 (Cynegetica, 14).



- Cy. 15 = TILANDER, G., *Dois tratados portugueses inéditos de falcoaria* “Livro que fez Enrique emperador d’Alemanha” e “Livro que fez o mui nobre rei d’Ancos”, publicados com “Phisica avium”, Karlshamn, Statens humanistiska forskningsrad, 1966 (Cynegetica, 15).
- Cy. 16 = TILANDER, G., *La vénerie; et L’adolescence*, Karlshamn, Statens humanistiska forskningsrad, 1967 (Cynegetica, 16).
- Cy. 17 = TILANDER, G., *Littré et Remigereau comme lexicographes et Miscellanea cynegetica. Manuscrits de chasse inconnus dans les bibliothèques italiennes*, Karlshamn, Statens humanistiska forskningsrad, 1968 (Cynegetica, 17).
- Cy. 19 = TILANDER, G., *Gaston Phébus, Livre des oraisons. Les prières d’un chasseur*, Karlshamn, Statens humanistiska forskningsrad, 1975 (Cynegetica, 19).

DCVB = ALCOVER, A.M., MOLL, F. de B., i SANCHIS GUARNER, M., *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, recollides dels documents i textos antics i moderns, i del parlar vivent...*, 10 vols., 2ª ed. corr. i augm., Palma de Mallorca-Barcelona, Moll, 1964-1968. [Vegeu 4.2.]

Dualde, *Aportació* = DUALDE PÉREZ, V., “Aportació al coneixement d’alguns termes valencians del llenguatge anatomic menescalesc” [sic], a *Revista de Filologia Valenciana*, 2 (1995), pp. 7-45.

Dualde, *Terminologia* = DUALDE PÉREZ, V., “La terminologia valenciana de les patologies infeccioses i parasitàries en els texts migevals de menescalesia”, a *Revista de filologia valenciana*, 11 (2004), pp. 87-116.

Eiximenis, *Crestià* = EIXIMENIS, F., *Lo Crestià*, Albert Hauf (ed.), Barcelona, eds. 62 i La Caixa, 1983 (Les millors obres de la literatura catalana, 98).

Evans, *Traité* = EVANS, D., “Le traité de fauconnerie en vers provençaux ‘Dels auzels cassadors’, son intérêt culturel”, a *La Chasse au Moyen Age, Actes du Colloque de Nice (22-24 juin 1979)*, Nice, Les Belles Lettres, 1980 (Publications de la Faculté des Lettres et des Sciences Humaines de Nice, 20), pp. 9-17.

Federico II, *De arte* = FEDERICO II DI SVEVIA, ‘*De arte venandi cum avibus*’. *L’arte di cacciare con gli uccelli*, Anna Laura Trombetti Budriesi (ed.), Bari, Laterza, 2000.

Fradejas, *Falconers’* = FRADEJAS RUEDA, J.M., “Falconers’ ornithological classification in medieval Spain”, a *La Chasse au Moyen Age: Société, traités, symboles*, Florència, Sismel-Edizioni dell Galluzzo, 2000 (Micrologus’ Library 5), pp. 63-70.

Fradejas, *Glosario* = FRADEJAS RUEDA, J.M., *Glosario de la cetrería española*, <http://www.fyl.uva.es/~cetreria/glosario.html> 1997-2000, creada el desembre del 1997, darrera actualització a l’octubre del 2000.

Fradejas, *Tratados* = FRADEJAS RUEDA, J.M., *Tratados de cetrería*, Madrid, Cairel, 1985.

- Frédéric II, *L'art* = FRÉDÉRIC II DE HOHENSTAUFEN, '*L'art de chasser avec les oiseaux*'. *Le traité de fauconnerie 'De arte venandi cum avibus'*, Anne Paulus i Baudouin van den Abeele (eds.), Nogent-le-Roi, Jacques Laget, 2000 (Bibliotheca Cynegetica, 1).
- Harting, *Bibliotheca* = HARTING, James Edmund, *Bibliotheca Accipitraria: A Catalogue of Books Ancient and Modern Relating to Falconry with Notes, Glossary, and Vocabulary*, Londres, Bernard Quaritch, 1891. [Reimpr.: Londres, Holland Press, 1964 i 1977; ed. facs.: Mansfield Centre, Martino Publishing, 2000.]
- Hedvall, *Ghatrif* = Hedvall, Yvonne Olrog (ed.), *Ghatrif. En medeltida persisk traktat om jaktfåglar i fornitaliensk översättning*, Mediaprint, Uddevalla AB, 2000 (Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, LXV).
- Herrera, *Dic.* = HERRERA, M<sup>a</sup>.T. (dir.), *Diccionario español de textos médicos antiguos*, Madrid, Arco Libros, 1996.
- Holmér, *Traduction* = HOLMÉR, G., "Traduction en vieux français du 'De arte venandi cum avibus' de l'empereur Frédéric II de Hohenstaufen, édition critique du second livre d'après tous les manuscrits", a *Studia Romanica Holmiensia*, 4 (1960).
- Juan Manuel, *Libro* = JUAN MANUEL (EL PRÍNCIPE DON), *Libro de la caza [cetrería]*, J. M. Fradejas Rueda (ed.), Madrid, Casariego, 1990 (Biblioteca Cinegética Española, 22).
- López, *Libro* = LÓPEZ DE AYALA, P., *Libro de la caza de las aves*, José Fradejas Lebrero (ed.), Madrid, Castalia, 1959.
- Lupis, *Sezione* = LUPIS, A., "La sezione venatoria della biblioteca aragonese di Napoli e due sconosciuti trattati di Ynico d'Avalos conte camarlengo", a *Annali della Facoltà di Lingue e di Letteratura Straniere di Bari*, 6 (1975), pp. 225-313.
- Lupis, *Note* = LUPIS, A., "Note di lessicologia cinegetica", a *Lingua Nostra*, 40, 4 (1979), pp. 99-102.
- Lupis, *Postille* = LUPIS, A., "Postille cinegetiche ai dizionari italiani", a *Zeitschrift für romanische Philologie*, 98 (1982), pp. 365-93.
- Lupis-Panunzio, *La pístola* = LUPIS, A. i PANUNZIO, S., "'La pístola a Tolomeu emperador d'Egipte' en la tradició venatòria romànica i l'estructura epistolar del gènere venatori", a *Estudis de llengua i literatura catalanes*, 15 [Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit 7] (1987), pp. 13-54.
- Lupis-Panunzio, *Nuovi* = LUPIS, A. i PANUNZIO, S., "Nuovi contributi alla definizione delle interferenze linguistiche tra catalano e volgari italiani del XV secolo", a *Actes du XVIIème Congrès international de linguistique et philologie romanes*, vol. 7, Ais de Provença, 1985, pp. 94-112.

- Maler, *Tratado* = MALER, B., *Tratado de las enfermedades de las aves de caza*, Estocolm, Kungl. Vitterherts: Historie och Antikvitets Akademien, 1957 (Filologiskt arkiv, 4).
- Manzanares, *Voc.* = MANZANARES PALAREA, A., “Vocabulario de palabras cetreras”, a *Libro de cetrería de Juan de Sahagún*, Madrid, Cairel, 1984, pp. 203-17.
- Michaëlis, *Mestre* = MICHAËLIS DE VASCONCELLOS, C., “Mestre Giraldo e os seus tratados de alveitaria e cetraria”, a *Revista Lusitana*, 13 (1910), pp. 149-432.
- Modus*, 1931 = TILANDER, G., *Le livre de la chasse du roi Modus transcrit en français moderne*, París, Émile Nourry, 1931 (Maîtres de la vénerie I, Librairie cynégétique).
- Modus*, 1932 = TILANDER, G., *Les Livres du roy Modus et de la royne Ratio*, París, Société des anciens textes français, 1932.
- Modus*, 1989 = TILANDER, G., *Le livre de la chasse du roi Modus. Manuscrit 10218-19 de la Bibliothèque Royale de Bruxelles, exécuté pour Philippe le Bon, duc de Bourgogne, et adapté en français moderne par Gunnar Tilander, précédé d'une étude de Dagmar Thoss traduite de l'allemand par Solange Schnall*, París, Club du Livre, 1989.
- Moulé, *Glos.* = MOULÉ, L., “Glossaire vétérinaire médiéval”, a *Janus*, 18 (1913), pp. 265-72, 363-79, 439-53 i 507-35.
- Muhammad, *Libro* = MUHAMMAD IBN ‘ABD ALLĀH IBN ‘UMAR AL-BAYZĀR (Moamín), *Libro de los animales que cazan (Kitāb al-Ŷawāriḥ)*, José Manuel Fradejas Rueda (ed. i estudi), Madrid, Casariego, 1987 (Biblioteca Cinegética Española, XX).
- Sabatini-Coluccia-Lupis, *Prospettive* = SABATINI, F., COLUCCIA R. i LUPIS, A., “Prospettive meridionali nella lessicografia storica italiana”, a *Parallela: atti del 2° Convegno italo-austriaco SLI*, Tübingen, Narr, 1983, pp. 146-67.
- Sanz, *Notícias* = SANZ EGAÑA, C., “Notícias acerca de la medicina de los animales en la España cristiana de la Edad Media”, a *X Congreso Internacional de Historia de la Medicina*, Madrid, 23-29 septiembre 1935. [També publicat a *Revista de Filología Española*, Madrid, 1935].
- Smets, *Homme* = SMETS, A., “« Et l’homme donna des noms aux oiseaux du ciel »: les différentes espèces de faucons chez Albert le Grand et ses traducteurs français”, a FRADEJAS RUEDA, J.M. (ed.), *La caza en la Edad Media*, Valladolid, Instituto de Estudios de Iberoamérica y Portugal-Seminario de Filología Medieval-Universidad de Valladolid, 2002, pp. 177-91.

- Til., *Anc.* = TILANDER, G., “Ancien français *peroinde, pouroindre*, moyen anglais *proyne, pruyne, prune*, anglais moderne *prune (of a bird)*”, a *Romania*, 56 (1930), pp. 267-75.
- Til., *Étud.* = TILANDER, G., “Étude sur les traductions en vieux français du traité de fauconnerie de l’empereur Frédéric II”, a *Zeitschrift für romanische Philologie*, 46 (1926), pp. 211-90.
- Til., *Frag.* = TILANDER, G., “Fragment d’un traité de fauconnerie anglo-normand en vers”, a *Studier i Modern språkventenskap*, 15 (1944), pp. 26-44.
- Til., *Glan.* = TILANDER, G., “Glanures lexicographiques”, a *Skrifter utgivna av Kungliga Humanistika Vetenskapssamfundet i Lund*, 16 (1932).
- Til., *Rol* = TILANDER, G., “Rol”, a *Boletim de Filologia*, 7 (1944), pp. 419-23.
- Til., *Vieux.* = TILANDER, G., “Vieux français *paalee, palee*, « pâture préparée pour les jeunes oiseaux de proie »”, a *Romania*, 55 (1929), pp. 554-60.
- Tjerneld, *Moamin* = TJERNELD, H., *Moamin et Ghatrif: traités de fauconnerie et des chiens de chasse*, Lund, Carl Bloms Boktryckeri, 1945.
- Van den Abeele, *La fauconnerie* = VAN DEN ABEELE, B., *La fauconnerie au Moyen Âge: connaissance, affaitage et médecine des oiseaux de chasse d’après les traités latins*, Paris, Klincksieck, 1994.
- Van den Abeele, *lettres* = VAN DEN ABEELE, B., *La fauconnerie dans les lettres françaises du XIIIe au XIVe siècle*, Leuven, Leuven University Press, 1990 (Medievalia lovaniensia. Series 1, Studia 18).
- Viré, *Falconaria* = VIRÉ, F., “Falconaria arabica. Glanures philologiques”, a *Arabica*, 8 (1961), pp. 273-93, 9 (1962), p. 37-60, 152-92.
- Willemsen = WILLEMSSEN, C.A. (ed.), *Friderici Romanorum Imperatoris Secundi De arte venandi cum avibus*, 2 vols., Leipzig, 1942.
- Wistedt = WISTEDT, R., “Trois recettes vétérinaires en ancien provençal”, a *Romania*, 93 (1972), p. 523-33.

## b. Abreviatures utilitzades del DCVB

Per a una major fidelitat, reproduïxo les referències bibliogràfiques tal com apareixen al DCVB, obviant les edicions més recents d'alguns d'aquests textos.

- Aguiló Dicc. = *Diccionari Aguiló*. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster, revisats i publicats sota cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Agustí Secr. = *Llibre dels Secrets de Agricultura casa rustica y pastoril*. Recopilat de diversos avtors, antichs y Moderns, de llengües Llatina, Italiana, y Francesa, en nostra vulgar llengua Catalana, per Fra Miguel Agustí de Sant Ioan de Hierusalem: natural de la Vila de Banyoles Bisbat de Gerona..., Barcelona, Esteve Liberós, 1617.
- Alcoatí = *Alcoatí. Libre de la figura del uyl*. Text català traduït de l'àrab per Mestre Joan Jacme i conservat en un ms. del XIV segle a la Biblioteca Capítular de la Seu de Saragossa, ara exhumat i presentat per Lluís Deztany. Barcelona, 1933.
- Alm. Val. = *Almanac Valencià*. Núm. extraord. de la revista "Cultura catalana", 1876 [citat per Aguiló Dicc.].
- Alós Inv. = *Inventaris de Castells Catalans publicats per Ramón d'Alós*. Extret de la revista "Estudis Universitaris Catalans", Barcelona, J. Horta, 1910.
- Anuari IEC = Institut d'Estudis Catalans. *Anuari*, Barcelona, vol. V, 1913-1914.
- Arx. Gral. R. Val. = Arxiu del Regne de València. València.
- Assign. Pr. Viana = *Assignaciones bonorum hereditatis beati Domini Primogeniti* [príncep Carles de Viana]. Document de l'any 1461, citat per Col. Bof., XXVI, p. 258.
- Ausiàs March = *Les Obres d'Auzias March*. Edició crítica per Amadeu Pagès. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1912-1914, dos vols.
- BABL = vegeu Bol. Ac. B. L.
- Bofarull Orf. = *La Orfaneta de Menargues*, o, Catalunya agonisant novela històrica escrita per Antoni de Bofarull, Barcelona, Luis Tasso, 1862 o post.
- Bol. Ac. B. L. = *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Començà l'any 1901.
- Boll. Lul. = *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, Ciutat de Mallorca. Començà a publicar-se l'any 1885.
- BSAL = v. Boll. Lul.
- Cançon. Univ. = *El Cancionero Catalán de la Universidad de Zaragoza* exhumado y anotado por el Dr. D. Mariano Baselga y Ramirez de la misma Universidad. Zaragoza, Cecilio Gasca (Francesc de la Via). [per la filigrana i paper del codi, se considera que escrigueren el Cançoner entre els anys 1450 i 1465].
- Carbonell Ex. Joan II = *De exequis sepultura et infirmitate Regis Joannis secundi*, per En Pere Miquel Carbonell scriva del senyor Rey e tenint les claus del Archiu Real de Barcelona, 1479, a Col. Bof., XXVII, 137-320.
- Col. Bof. = *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, publicada de Real Orden, 1847-1910, vol. XXVI.
- Cons. casada = *Consells y bons avisos dirigits a una noble senyora valenciana nouament casada*. Per Andreu Martí Pineda, 100; obra del segle XVI inclosa en Cançoneret d'obres vulgars [*Cançoner de les obretes en nostra llengua materna mes divulgades durant los segles XIV, XV e XVI*, recullit e ordenat per Marià Aguiló y Fuster] i *Cançoner satírich valencià dels segles XV i XVI* [publicat ab

- una introducció i notes per R. Miquel y Planes, en vista dels manuscrits y edicions primitives], Barcelona, 1911, p. 290-296.
- Const. Cat. = *Constitucions y altres Drets de Catalunya* compilats en virtut del capítol de Cort LXXXII de las Corts per al S. C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV, nostre senyor, celebradas en la Ciutat de Barcelona any MDCCII, Barcelona, Joan Pau Martí i Joseph Llopi, volum I.
- Cost. Tort. = *Llibre de les Costums Generals Scrites de la Insigne Ciutat de Tortosa* ab alguns privilegis, confirmacions e sentencies fahents per a la administració de justícia, novament imprimides be e feelment ab sos originals archivats comprovades, Tortosa, 1539. El text original és dels darrers anys del segle XIII. Reproduí tal edició Benvingut Oliver, *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia*, Madrid, 1876-1881.
- Costa Poes. = *Poesies d'En Miquel Costa y Llobera*, Palma de Mallorca, Tip. Catòlica Balear, 1885.
- Curial = *Curial y Guelfa*. Novela catalana del XV segle, publicada a despeses y per encàrrech de la "Real Academia de Buenas Letras" per Antoni Rubió y Lluch, Barcelona, E. Redondo, 1901.
- Dieç Menesc. = *Llibre de Menescalie o tractat de les mules*, per Mossèn Manuel Dieç, Majordom del Rey N'Anfós d'Aragó, Barcelona, 1523.
- Est. Univ. = *Estudis Universitaris Catalans*, 22 volums (1907-1936).
- Eximenis, II Reg. = *Tractat de Regiment dels Prínceps e de Comunitats*. Lo dotzé llibre del Crestià compost en lo XIV selge per lo R. M. Fr. Francesch Eximènis, are novament reproduhit per Antoni Bulbena. Primera part. Barcelona, F. Clos, 1904.
- Faules Isòp. = *Faules Isòpiques* de Aviano, Alfonso, Poggio y altres autors. Text català y gravats reproduhits de dues edicions gòtiques del segle XVI (Barcelona, 1550 y 1576) per R. Miquel i Planas, Barcelona, 1908.
- Flos medic. = *Flos de les Medicines*. Text del segle XV, manuscrit existent a la Biblioteca Universitària de Barcelona.
- Inv. Anfós V = *Inventario de los bienes muebles de Alfonso V de Aragón como Infante y como Rey* (1412-1424), por Eduardo González Hurtebise, Anuari IEC, V, 148-188.
- Inv. Pr. Viana = *Inventari dels bens del Príncep de Viana* (any 1461), a Col. Bof., XXVI, 123-178.
- Isop = *Les Faules d'Isop*. Text català i gravats reproduïts de dues edicions gòtiques del segle XVI (Barcelona, 1550? i 1576) afegida una noticia preliminar per R. Miquel i Planas. Barcelona, MCMVIII. (citad per Aguiló Dicc.)
- Jahuda Dits = Jahuda Bonsenyor. *Llibre de les paraules e dits de savis e filosofes, los Proverbis de Salamo, lo Llibre de Cato*, fets estampar complets per primera vegada ab un pròlech y documents per En Gabriel Llabrés y Quintana, Plama de Mallorca, J. Colomar, 1889.
- Jaume I, Cròn. = *Libre dels feyts esdeuenguts en la uida del molt alt senyor Rey En Jacme lo Conqueridor*: tret del Ms. que lonrat en Ponç de Copons, per la gracia de Deu abbat del Monestir de Sancta Maria de Poblet, feu escriure de la ma den Celesti Destorrens: e fo acabat lo dia de sent Lambert, a .xvij. del mes de setembre en lany M.CCC.XL.III. Ed. "Biblioteca Catalana" d'En M. Aguiló.
- Llull Blanq. = Obres de Ramon Llull. *Libre de Blanquerna* escrit a Montpeller devers l'any M.CC.lxxxiiij, Palma de Mallorca, Comissió Editora Lulliana, 1914.

- Llull Cont. = Obres de Ramon Llull. *Libre de Contemplació en Deu*, escrit a Mallorca i traduït d'aràbic en romanç vulgar devers l'any M.CC.lxxij. Palma de Mallorca, Comissió Editora Lulliana, 1906-1914.
- Llull Doctr. Puer. = Obres de Ramon Llull. *Doctrina Pueril. Libre de Cavlleria. Llibre de Clerecia. Art de Confessió*. Palma de Mallorca, Comissió Editora Lulliana, 1906.
- Llull Fèlix = Obres de Ramon Llull. *Fèlix de les Maraveles del Mon*. Texto original publicat e ilustrat con notas y variantes por Jerónimo Rosselló. Palma de Mallorca, 1903.
- Medic. Part. = *Libre de les Medicines Particulars*. Versió catalana trecentista del text àrab del Tractado de los medicamentos simples de Ibn Wáfid, autor mèdic toledano del segle XI. Ed. Luís Faraudo de Saint-Germain. BABL, 1943.
- Metge Somni = *Lo Somni d'En Bernat Metge*. Text català del XIV segle novament publicat ab notes bibliogràfiques y crítiques per R. Miquel y Planas. Barcelona, MCMVII.
- Miret Templers = *Les Cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, aplech de noves y documents històrics per Joaquim Miret y Sans. Barcelona, Casa Provincial de Caritat, 1910.
- Misc. Fabra = *Miscel·lània dedicada a Pompeu Fabra*. Buenos Aires.
- Mostassaf = Antonio Pons. *Llibre del Mostassaf de Mallorca*. Mallorca, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1949.
- MS Klag. segle XIV = Manuscrit XXX C 14 de la Biblioteca Episcopal de Klagenfurt (Austria), que conté una obra de medicina escrita en català en el segle XIV. Publicada per H. Menhardt en Anuari Or, III (1930), 245-267. La numeració de les cites és presa de la paginació especial del treball de Menhardt (p. 1-23).
- Muntaner Cròn., = *Crònica d'En Ramon Muntaner (1265-1336)*, ab un prefaci per Joseph Coroleu. Barcelona, "La Renaixença", 1886.
- Oliver Obres = *Obres Catalanes*, de Miquel S. Oliver. Barcelona, Il·lustració Catalana.
- Ordenació del Rei Martí = manca a les abreviatures bibliogràfiques ofertes pel DCVB.
- Ordin. Palat. = Ordinacions fetes per lo molt alt senyor en Pere terç rey Darago sobre lo regiment de tots los officials de la sua cort, a Col. Bof., V, 7-266.
- Paris e Viana 25 = *Historia de las amors e vida del cavaller Paris e de Viana, filla del dalfí de França*, Girona, Diego Gumiel, 1495. Edicions citades al DCVB: Angel Aguiló, 1904, Ramon Miquel i Planas, 1905.
- Pere IV, Cròn. = *Crònica del Rey d'Aragó En Pere IV lo Ceremoniós*, escrita d'En Bernat Descoll, d'ordre i sota la inspecció del mateix rei, i estampada a Barcelona l'any 1546 per Carles Amorós. L'any 1850 N'Antoni Bofarull la publicà a Barcelona.
- Proc. Olives = *Lo procés de les Oliues e disputa dels Jouens hi dels vells*. Obra de diversos autors valencians (Mn. Bernat de Fenollar, En Joan Moreno, Mn. Jaume Gaçull, En Narcís Vinyoles i en Baltasar Portell), València, 1494. Reproduïda i inclosa a *Cançoners satírics valencians dels segles XV i XVI* [publicat ab una introducció i notes per R. Miquel y Planas, en vista dels manuscrits y edicions primitives], Barcelona, 1911 (p. 5-83).
- Riber Geòrg. = *Els IV llibres de les Geòrgiques de Publi Virgili Maró*. Traducció en vers per Mn. Llorenç Riber. Barcelona, Institut de la Llengua Catalana.
- RLR = *Revue des Langues Romanes*. Montpellier, Société des Langues Romanes. Començà a publicar-se l'any 1870.

- Rubió Doc. Cult. = *Documents per l'Història de la Cultura Catalana Mig-eval* publicats per Antoni Rubió y Lluch. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. Dos toms (1908-1921).
- Sermons St. Vicent Ferrer = Sant Vicent Ferrer. *Sermons*, a cura de Josep Sanchis Sivera. Barcelona, "Els Nostres Clàssics", sèrie B. Ed. Barcino. Aparegut a Ribelles Biblgr. [*Bibliografía de la Lengua Valenciana*, o sea, Catálogo razonado por orden alfabético de autores de los libros, folletos, obras dramáticas, periódicos, coloquios, coplas, chistes, discursos, romances, alocuciones, cantares, gozos, etc., que escritos en lengua valenciana y bilingüe, han visto la luz pública desde el establecimiento de la imprenta en España hasta nuestros días, por José Ribells Comín... Obra premiada en el concurso público celebrado por la Biblioteca Nacional en 1905 e impresa a expensas del Estado. Madrid, Tip. de "Rev. de Arch. Bibl. y Museos", 1915].
- Soldevila PG = Ferran Soldevila. *Pere el Gran*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, vol. III (1956).
- Somni J. Joan = *Lo sompni de Johan Johan*. Obra de Moss. Jaume Gaçaull, cavaller valencià, estampada a València l'any 1494, i reproduïda dins *Cançoner satírich valencià dels segles XV i XVI* [publicat ab una introducció i notes per R. Miquel y Planes, en vista dels manuscrits y edicions primitives], Barcelona, 1911, (p. 89-184).
- Spill = *Spill o Libre de les Dones* per Mestre Jacme Roig (1401-1478). Edición crítica con las variantes de todas las publicadas y las del Ms. de la Vaticana, prólogo, estudios y comentarios por Roque Chabás, Barcelona, 1905.
- Tederic Cyrurgia = Giordano Ruffo de Calàbria, *Cirurgia dels cavalls*. Ms. París, B.N., Esp. 212.
- Tirant = *Libre del valerós e strenu caualler Tirant lo Blanch*, per Mossèn Joanot Martorell, ed. M. Aguiló, Barcelona.
- Tomic Hist. = *Historias e Conquestas* dels excellentíssims e catholicos reys de Arago e de lurs antecessors los Comtes de Barcelona, compilades per lo honorable històric Mossèn Pere Tomic. Afferida la historia del excellentíssim e catholic rey de Hespunya Don Ferrando. Any MDXXXIV. Barcelona, Est. "La Renaixença", 1886.
- Turmeda Amon. = *Libre de bons amonestaments*, compost en Tuniç per fra Encelm Turmeda (en altra manera appellat Abdala) nadiu de Mallorca. Abril del any mil trescents noranta vuit. Citat per l'edició apareguda a *Cançoner de les obretes en nostra llengua materna mes divulgades durant los segles XIV, XV e XVI*, recullit e ordenat per Marià Aguiló y Fuster.



### c. Altres abreviatures

*adj.* = adjectiu.

*adv.* = adverbi.

Al. = alemany.

Ang. = anglès.

Ar. = àrab.

*ant.* = mot antic, segons el DCVB.

*cast.* = castellanisme, segons el DCVB.

Cast. = castellà.

D. = *Dancus rex*.

*dial.* = forma dialectal, segons el DCVB.

*f.* = femení.

f. = foli.

ff. = folis.

Fr. = francès.

G. = *Guillelmus falconarius*.

Hol. = holandès.

*intr.* = intransitiu.

It. = italià.

Lat. = llatí.

*llatí* = llatinisme.

Loc. = locució o locucions.

*m.* = masculí.

n. = nota.

Occ. = occità.

p. = pàgina.

*part. pass.* = participi passat.

*pl.* = plural.

Port. = portuguès.

pp. = pàgines.

*refl.* = reflexiu.

Sin. = sinònim(s).

*subst.* = substantiu.

*s.v.* = *sub voce*.

*tr.* = transitiu.

v. = verb.

### 3. VOCABULARI TÈCNIC DE L'ART DE LA FALCONERIA

## A

**Abaixar:** 1. *v. intr.* Inclinar endavant, disminuir-ne l'alçada. En el cas del cap de l'ocell, com a signe de debilitat o malaltia. 'I. Passar a un lloc més baix. Cast. *bajar*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 37 De bexament de cap. Quant veureu **bexar** lo cap a vostre au cel.

2. *v. tr.* 'II.4. Reduir o disminuir la quantitat o la intensitat d'una cosa' (DCVB), especialment minvar el pes de l'ocell, especialment en treure'l de la muda, per facilitar-ne el maneig (no recollida amb aquest significat al DCVB). Vegeu *desensaginar*, *punt*, *tempre*. F (còpia s. XV m.), f. 141v Per **baxar** falcó. A falcó qui exira de muda, si·l vols **baxar**. || P (còpia s. XV m.), f. 29rv De **bexar** au cell. Cant hom vol **bexar** son au cell, deu-lo hom **bexar** ab petites gorges. | P (còpia s. XV m.), f. 29v E no vullats **baxar** au cel tost, com la meyor pertida de la senitat de l'au cel se pren en l'axir de la muda. — Lat. *macrificare*, 'far dimagrire, riferito per lo più ai rapaci, che devono dimagrire per raggiungere il peso ottimale prima di essere utilizzati per la caccia' (Federico II, *De arte*, p. 1213). | Lat. *macrifatio*, 'amaigrissement, abaissement: action d'abaisser un oiseau, c'est-à-dire de lui faire perdre du poids en le rationnant' (Frédéric II, *L'art*, p. 229, n. 150). || Ar. *ġawwa'a al-ġāriḥ*, '« abaisser » l'oiseau de vol, « l'essimer », le « tenir ferme », le « tenir bas », l'amaigrir par le jeûne', *'amsaka l-tu'm ('alā l-ġāriḥ)*, '« réduire le pāt » à l'oiseau de vol, « le tenir ferme ». Diminuer sa nourriture', *ḍammara i 'aḍmara l-ġāriḥ*, '« abaisser » l'oiseau de vol, « l'essimer, le tenir ferme, le tenir bas, le mettre au bas », l'amaigrir par le jeûne, pour qu'il soit plus léger et mieux volant', *naqqaša (u) al-ġāriḥ*, '« être au bas, abaissé, éssimé », (oiseau de vol), être amaigri, surtout en période de vol', *naqqaša i 'anqaša l-ġāriḥ*, '« mettre au bas » l'oiseau de vol, « l'abaisser, l'essimer », le faire maigrir, surtout au sortir de la mue, en réduisant son pāt, pour le rendre apte à reprendre le vol', *nahika l-ġāriḥ*, '« être abaissé, être au bas, tenir du bas », (oiseau de vol), être amaigri' (Viré, *Falconaria*, I, p. 286, II, p. 60, III, pp. 182, 185, 187). | Ar. *iḍmār, ihzāl, tahfīf, tahzīl*, '« abaisser », « essimer » l'oiseau, le faire maigrir; « abaissement », traitement d'amaigrissement (de l'oiseau de vol). Moamin lat. *dispositio*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 144 i pp. 49, 200 i 208). || Cast. *abajar, bajar*, 'desainar, adelgazar el ave' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *abeissier, abeissier sa graissece*, 'amaigrir', *abeisser sa gorge*, 'vider le contenu du jabot, digérer' (Tjernelled, *Moamin*, p. 20). | Fr. modern? *abaisser (l'oiseau)*, 'le faire maigrir. Syn. *essimer*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 49).

**Abarello:** *subst. m.* *ġllatí?* Ocell rapinyaire no identificat, el terçol del qual es reproduí amb el prim de falcó negre per crear el falcó roig, segons *Guillelmus falconarius*. Probablement el falcó mostatxut (*Falco subbuteo*). Possible derivació d'*arborealis*, per niar aquest falcó als arbres [*Falco arborealis*: une des deux espèces supplémentaires ajoutées par Albert le Grand en fin de traité est le « faucon des arbres » (ch. XXIV). Stadler, Oggis et Lindner s'accordent à y voir le faucon hobereau, et sa position « hors catalogue », où il est traité en peu de mots, confirme le peu d'importance de cette espèce en fauconnerie. C'est un petit faucon très léger, au vol très rapide. D'après Gace de la Buigne, on le réservait aux enfants, qui pouvaient ainsi se faire la main' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 57)]. Malgrat la presència de l a tots els testimonis llatins conservats i a les versions castellana i italiana –i que probablement fos més correcta en català–, no l'afegeixo donada la major facilitat de confusió amb la conjunció i la forma equivalent de la versió francesa. A l'*Arbre d'honor* (ed. de C. Burgaya, Barcelona, Barcino, "Els Nostres Clàssics", col. A 131), llàm. II, superior dreta, trobem una imatge de l'albanell a l'heràldica catalana; 'Albanell: Ocell de rapinya un xic gris, de la grandor de l'esparver i que servia molt per a la caça (Aguiló Dicc.)' (DCVB). Manca al DCVB. Vegeu *prim*, *terçol*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> Altres qui són roys semblantment isqueren dels negres en aytal manera:

Lo falcó negre perdé lo seu [ms. sey] *terciolum*, e acompanyà's <ab> **abarello** e anaren-se'n en l'èr. E d'aquels són nats los roysgs. — Lat. *albarello, albarel, arabarello, albateno, albarelis lo*, Tilander '*albarellus*' (Cy. 9, pp. 160-1, mss. Lats. G.). | Lat. *albarellus*, 'Cf. *alban, albanel*, Raynouard, *Lexique roman*, II, 49, qu'il identifie avec l'*aubrier* « le hobereau » (*Falco subbuteo*), dont il s'agit peut-être dans Dancus' (Cy. 9, p. 232). || [Ar. *qaṭām*, pl. *qiṭmān*, 'le faucon Hobereau (*Falco subbuteo*). Son nom *qaṭām/quiṭām*, dû à son avide appétit de vif, a donné les formes médiévales *cotam, cotan, cotaym, cotayn, coltay* et l'espagnol *alcotán*' F. Viré, "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 13 (1966), p. 56 (106)]. | [Ar. '*awsaq*, 'faucon Hobereau (Égypte et Syrie); « forme » (= femelle) du faucon Hobereau (*Falco subbuteo subbuteo*)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, n. 58, p. 68, i p. 192); ("Vient ensuite le *qutāmī* « avide de chair » (= Hobereau), que les gens d'Iraq nomment *tahriḡa* [et que ceux de Syrie et d'Égypte appellent '*awsaq* (G)']" (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 2.15); Ar. *qutāmī*, 'faucon Hobereau. Moamin lat. *cotar, cotam*; Moamin fr. *cotaym, cotayn*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 204); Ar. *tahriḡa*, pl. *tahāriḡ*, 'faucon Hobereau' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208); Ar. *anīqī*, 'tiercelet du Pèlerin et du faucon Hobereau (confondus). Moamin lat. *aynoki, aynoli*; Moamin fr. *aynclen*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 192)]. || Cast. *albarrcileo*, 'especie de ave que se asocia generalmente con la hembra del halcón negro' (Fradejas, *Tratados*, p. 203). || Fr. mod.? *alban, albanel*, "formes relevées dans certains parlers régionaux pour le faucon hobereau par E. Rolland, *Faune populaire de la France*, Paris, 1967, t. II, p. 27-28" (Van den Abeele, *lettres*, p. 151, n. 65). || It. *albarello*, Fr. *abarello*, Cast. *albarrcileo*, Lat. *albarell, albarel*, 'Weihe (*Circus* L.) oder Baumfalke (*Falco subbuteo* L.) / albanella o lodolaio' (Glessgen, p. 471; cfr. 471-473).

**Abrivament:** *adv.* D'una manera abrivada, referit a la forma d'atac del falcó, després de situar-se a la seva alçada d'atac, i a la seva intenció. '1. Amb força, violentament. 2. Veloçment' (DCVB). Vegeu *falconada*. F (còpia s. XV m.), f. 134v s'eleva en alt per fferir **abrivament**.

**Abrivament:** *subst. m.* Valentia, gosadia pròpia de cada ocell de caça, especialment per enfrontar-se a grans presons. '1. Violència, gosadia, impetuositat' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 129 E és de bones costums con bé és nodrit, d'altre guisa la sua presa és axí com cominalment, e si aquest falcó aytal és per lo ffolconer fferit bé abrivat, ell pendrà la austarda e a vagades la grua, e asò és la sobiranitat del seu **abrivament**.

Sin.: **ardiment, coratge**. Vegeu *ardiment, coratge*.

— Lat. *audaciae* (AM). || Fr. *abriver, s'abriver sur*, v. 's'élancer sur' (Cy. 19, p. 70).

**Abrivat, -ada:** *adj.* Qualitat de l'ocell que li permet atacar grans preses. 'a. Valerós, coratjut, atrevit' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 126v com meravellòssament són **abrivats**, e prenen grans presons. | F (còpia s. XV m.), f. 133v natura **abrivada**.

Sin.: **ardit, valent**. Vegeu *ardit, valent*.

— Occ. *abrivat*, 'hasty' (*Dels auzels cassadors*, v. 850 i p. 219).

**Acabat, -ada:** *adj.* 1. Qualitat de l'ocell de caça en bon estat i/o que ha rebut el maneig i/o dieta adequats. '1.1. Complet, perfet' (DCVB). Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> axí serà bon e **acabat**. — Fr. *parfait*, 'sans fautes, en excellent état' (Tjerneld, *Moamin*, p. 388).

2. Dit del falcó blanc després de la seva primera muda, en la qual adquireix característiques que li manquen quan és sor. '1.2. Realitzat completament' (DCVB). Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> són bons e **acabats**. — Lat. *perfectus, perfecti* (Cy. 9, p. 162, mss. Lats. G.). || Fr. *parfait*, 'sans fautes, en excellent état' (Tjerneld, *Moamin*, p. 388).

**Acalorat, -ada:** *adj.* Que pateix un excés de calor, referit a l'ocell de caça. Tot i que la lectura acolerat al manuscrit F pot derivar de còlera com a humor prevalent, i resultar en una de les quatre complexions o temperaments, a la qual, segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica li correspon la bilis groga o còlera com humor predominant, el calor i la sequedat com qualitats, el foc com element primàri i l'estiu com estació, ho he esmenat en considerar-ho una confusió perquè la tradició dins de la literatura falconera utilitza la locució malaltia de calor o ocell acalorat. '1. Congestionat, invadit d'un excés de calor' (DCVB). Vegeu *humor, còlera, colèric*. F (còpia s. XV m.), f. 10 **acalorat** [ms. *acolorat*]. | F (còpia s. XV m.), f. 147 Quant l'astor o

qualsevol au cel qui sia **acalorat** [ms. acolerat]: prin aygua-ros e gite-li'n per les nefes; e prin un poc de mel e mescle-la ab l'aygua, e estufa-li'n en la cara, o ab bon vin blanc, e perdrà la calor.

Sin.: **malaltia de calor**. Vegeu *calor* (*malaltia de*).

**Acorredor, -ora**: *subst. m. i f.* Dit de l'ocell de caça de qualitat inferior, no mestre, que participa durant la caça d'una presa, o del falconer o gos que ajuden a l'ocell de caça un cop aquella és a terra o frenada en la seva fugida. [Lat. *succursus, sucursus*, 'aiuto, che il falconiere deve essere pronto a prestare al falco non appena ha catturato la preda, per evitare che venga ferito de questa' (Federico II, *De arte*, p. 1238). | Lat. *adiutorium* (Federico II, *De arte*, p. 1160). || Ang. *get in*, 'to reach the hawk as soon as she has killed' (Harting, *Bibliotheca*, p. 223). || Ar. *hallaša l-ğāriḥ 'ani l-tarīda*, « secourir l'oiseau de vol », aller lui enlever la proie qu'il a liée' (Viré, *Falconaria*, I, p. 292)]. 'Que acorre' (DCVB). Vegeu *ca*. Jaume I, Cròn. 244 Prenem vna grua... e nos fom dels primers **acoredors** que hanc hi foren e no lexiam occir la grua. — Lat. *succursor, sucursor*, 'soccorritore, attributo del cane addestrato ad accorrere in aiuto del falco non appena esso entra in contatto con la preda, per evitare che venga ferito nella lotta' (Federico II, *De arte*, p. 1238). || [Ar. *kallābaziyy*, « valet de chiens-d'oiseau », piqueur qui mène les chiens de haut pied secondant l'oiseau de vol dans sa poursuite ; on jumelait l'emploi des chiens à celui des oiseaux de vol pour la chasse au lièvre et à la gazelle. Le rôle des chiens était, surtout, de mettre bas la proie aussitôt que l'oiseau l'avait liée'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 175). || Cast. *acoredor*, 'pájaro que ayuda al halcón maestro' (Fradejas, *Glosario*).

**Adelitat, -ada**: *adj. i part. pass. d'adelitar-se*. Sà i complagut, referit a l'ocell de caça que pren delit o plaer degut a un maneig falconer adient. '1.a. Pendre delit, sentir plaer' (DCVB). Vegeu *delit*. F (còpia s. XV m.), f. 110v E sàpies que estant en la perxa més són curats e **adelitats**.

Sin.: **delitós**. Vegeu *delitós*.

**Adobar**: *v. tr.* Tocar, acariciar, allisar el falconer les plomes de l'ocell de caça per a amansar-lo i aconseguir que estigui tranquil i ben dret al guant. Per a aquesta tasca s'utilitzava un bastonet de vira llis (vegeu *bastonet, vira*). Manca accepció al DCVB. '2. Posar una cosa en ordre, així com cal que estigui' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111 les ales li tocaràs e la coha, e covinentment les li **adoberàs**. — It. *palpa[re]*, 'streicheln' (Glessgen, p. 973).

**Adoctrinar**: *v. tr.* Fer que l'ocell de caça adquireixi els hàbits o tècnica de caça desitjada, per maneig falconer. 'Instruir amb certes normes o doctrina' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124v Aquest ffalcó mayorment deu hom **adoctrinar** he ensenyar que no s'assiga ne-s pos en aygua ab la pressa, com sovín és lunny del ffalconer e per so poria gran dan pendre en l'aygua.

Sin.: **ensenyar**. Vegeu *ensenyar*.

— Lat. *docere, instruere*, 'instruire, ammaestrare, spesso in riferimento ai rapaci che bisogna saper ammaestrare per poter praticare l'arte della falconeria' (Federico II, *De arte*, p. 1208). || Fr. *dotriner, endotriner*, 'instruire, affaïter, enseigner' (Adam des Aigles, p. 59). | Fr. *doctriner*, 'affaïter' (Tjerneld, *Moamin*, p. 340). || It. *adoctrinare, addoctrinare, doctrinare*, 'abrichten' (Glessgen, pp. 908, 934).

**Adoctrinat, -ada**: *adj. i part. pass. d'adoctrinar*. Dit de l'ocell o del gos que ha adquirit els hàbits o la tècnica de caça adequada o desitjada pel falconer; en els cas dels gossos acoredors, ben ensinistrats, que segueixen el vol del falcó i l'ajuden a retenir la presa quan aquell ha aconseguït enderrocar-la i aturar la seva fugida, sense molestar l'ocell de caça. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 136 ladonchs pren coloms, a vagades lebres, conills, si bé és **adoctrinat**. | F (còpia s. XV m.), f. 124v cans bé **adotrïnats**. — Lat. *doctis* (AM).

**Àer**: *subst. m. 1. ant.* per aire. Aire, espai físic de fluid gasós on vola l'ocell de caça. 'I. Fluid gasós que està escampat al voltant de la terra i serveix per a la respiració i la combustió' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 122v qui ama l'àher. E de asò, desobre avem dit que él ama molt alt volar. || P (còpia s. XV m.), f. 26v si ve per calor, devets tenir l'aucell a l'àyer. — Fr. modern? *aire*, 'nid' (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 44). || It. *aere, aiere, aiero*, 'Luft, Gasgemisch der Atmosphäre, Himmel' (Glessgen, p. 908).

**2.** Zona de nidificació o niu de l'ocell de caça. Manca accepció al DCVB. Vegeu *agre*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> Falcons blancs e roys exiren de negres falcons. Lo mascle d'aquels

negres se morí e romàs la fembra, e axí estava trista. E quant ere en amor, aparech-li .I. aucel qui ere apelat *bulçaceus*, e aquela tench-lo en l'ær.

Loc.: **Tenir en l'ær**: niar; amb menor probabilitat, copular el terçol (mascle), qui es posiciona i es manté volant, batent les ales, sobre el prim (la femella). Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7<sup>v</sup> E quant ere en amor, aparech-li .I. aucel qui ere apelat *bulçaceus*, e aquela **tench-lo en l'ær**. — Ar. *farraha l-ğāriḥ*, ‘« marteler, aïrer », (oiseau de vol), nidifier’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 164).

— Lat. *aer*, *aera*, subst. ‘nid d’un oiseau de proie’, *aerem habere cum*, *aerem tenere cum*, ‘nicher avec’, *stare in aere*, ‘nicher’, *secum in aere agere*, ‘emporter avec soi dans le nid, nicher avec’ (Cy. 9, pp. 230-31). | Lat. *aera*, subst. ‘nid d’un oiseau de proie’, *aeram (aera) habere cum*, *aeram (aerea[m]) tenere cum*, ‘nicher avec’ (Cy. 9, p. 231). | Lat. *area* (Federico II, *De arte*, p. 1164). | Lat. *aera*, ‘aire’ (Frédéric II, *L’art*, p. 549). | Lat. *area*, *nidus*, Al. *horst*, Ang. *eyrie*, *nest*, Cast. *nido*, *ayre*, Fr. *aire*, *nid*, Hol. *horst*, It. *nido*, *nidato* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *ayre*, *eyrie*, *eyre*, *aiery*, Fr. *aire*, ‘the aiery, eyrie, or nesting- place’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 219). || [Ar. *mağtam*, ‘« bloc » de l’oiseau de vol. En poésie, l’« aire » de l’oiseau de vol. Comp. l’expr. de vénerie: la « reposée » du cerf’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 283).

**Afaitar**: v. tr. 1. Ensinistrar l’ocell de caça, en un sentit ampli, incloses les diferents etapes del maneig falconer. ‘3.a. Avesar, acostumar, adondar. Avesar els animals al treball’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111 **affaytat**. a) Ensinistrar l’ocell de caça en alguna de les etapes concretes del maneig falconer, com ara venir a la mà del falconer. F (còpia s. XV m.), f. 111 E són alguns qui no l’**affayten** a venir a la mà tro que sien ben domdats en alguna presó. b) Especialitzar l’ocell de caça en una presa determinada: primer es lloura l’ocell amb un lloure que recordi a la futura presa, on normalment es lliguen les ales de l’espècie, més tard se li solten de mà preses precapturades a les quals s’ha disminuït la capacitat de defensa, que s’incrementa progressivament, i després se li fa caçar només aquella presa. Vegeu *llourar*, *lloure*, *mà*, *puny*, *soltar*. [‘L’affaitage proprement dit procède par des exercices simulant la chasse, dont la difficulté est graduellement augmentée. Le premier stade consiste à rappeler l’oiseau. On « leurre » le faucon, en lui montrant le leurre « acharné », pourvu d’un bout de pât, en lui permettant d’y mordre. Lié à la filière, il est ensuite invité à voler vers le leurre que l’on fait tourner à une lanière, et ceci en partant de plus en plus loin. Les oiseaux de bas-vol sont « réclamés » : ils reviennent au poing, se posant sur le gant acharné. L’introduction au vol se fait quand l’oiseau est rappelé sans filière. Les premières leçons de chasse se faisaient à l’aide d’un « escap » ou « gibier d’escap », qui se dit *trayna* ou *cautela*. Le principe consistait à faire voler un oiseau aux mouvements handicapés pour que le rapace s’ehardisse à la saisir. En choisissant pour ce faire le type d’oiseau que l’on voulait chasser plus tard, on « créançait » le rapace sur son gibier : Frédéric II a forgé pour ceci le verbe *traynare*. Un dernier aspect de l’affaitage est la collaboration entre le chien et le oiseau. Dès le premier contact, les chiens sont souvent mis en présence du rapace. Il fallait ensuite dresser le chien à porter secours au faucon sans lui faire de mal : son rôle était alors d’immobiliser la proie, surtout quand elle était grande, et il devait le faire sans la charrier ni la rapporter. Dans la volerie actuelle, les chiens ont aussi pour tâche, en un premier temps, de repérer et de faire lever le gibier, mais ceci ne transparait pas dans les traités latins’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 131-35).] — Lat. *docere*, ‘duire: action d’apprendre à un faucon à chasser un gibier particulier’ (Frédéric II, *L’art*, p. 62, n. 16, i p. 550). | Lat. *mansuefacere*, ‘affaiter: les procédures d’apprivoisement et de premier dressage des oiseaux de vol’ (Frédéric II, *L’art*, p. 174, n. 4, i p. 549). | Lat. *instituere*, *educare*, Al. *unterrichtung*, Ang. *training*, Cast. *hacer*, *amaestrar*, *enseñar*, Fr. *entraîner*, *affaiter*, *dresser*, Hol. *treinen*, *opleiden onderrigten*, It. *ammaestrare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). | Lat. *mansuefacere*, *assuefacere*, Fr. *afaitier*, ‘v. tr., affaiter un faucon’ (Holmér, *Traduction*, p. 245). || Ang. *enter*, ‘to fly a hawk at quarry for the first time’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). || Ar. ‘*addaba al-ğāriḥ*, ‘« duire » l’oiseau de vol, l’« affaiter », le « gouverner », [mu’*addab*, ‘« duit, affaité, éduqué » (en parl. de l’oiseau de vol)’, *’istiğāba*, ‘« assurance au poing » de l’oiseau de vol’], *ḥ□□arraḍa al-ğāriḥa ‘alā ...*, ‘« duire l’oiseau de vol au vol de ..., oiseler l’oiseau de vol sur ... », le dresser à la chasse de tel ou tel gibier’, *dabbara al-ğāriḥ*, ‘« gouverner l’oiseau de vol », savoir bien le soigner et l’affaiter’, [*tadbīr al-ğāriḥ*, ‘« gouvernement » de l’oiseau de vol’], *rabbā l-ğāriḥ*, ‘« éduquer » l’oiseau de vol, l’élever et le

duire', *'allama l-ġāriḥ*, « affaïter, duire, éduquer l'oiseau de vol », [*ta'allama*, « être affaïté, duit, éduqué », (oiseau de vol)], *tarbiyat al-ġāriḥ*, « l'éducation » de l'oiseau de vol', *riyāda*, « affaïtage » (de l'oiseau de vol)', *tarayyada*, « être introduit, affaïté », (oiseau de vol)', *rayyid*, « introduit, affaïté », *dariya*, « être affaïté », (oiseau de vol), être dressé à la chasse. Cette racine fut, primitivement, employée pour qualifier toute bête « accoutumée » à se nourrir de chair vive et de sang ; son usage s'étendit, avec le développement des techniques cynégétiques, à la désignation des bêtes-de-proie dressées à la chasse, aussi bien les chiens, les guépards que les oiseaux de vol', *ḍarrā* i *'aḍrā l-ġāriḥ*, « affaïter, duire l'oiseau de vol », le dresser à la chasse au vol ; la langue ancienne ne manque pas de synonymes en ce sens, puisqu'on dit encore : « aduire » l'oiseau, « l'introduire », « l'assurer », « l'adébonnairir », « l'énoisiller », « le mettre à la chair », « l'acharner », « l'encharner », « le mettre dedans », « le créancer », « le mettre au fait » (= « affaïter », latin : *ad factare*), [*ḍarāwa*, *ḍarā'a* i *taḍriya*, « affaïtage, duisson » (de l'oiseau de vol), son dressage à la chasse au vol. En voir la technique dans *EF*<sup>2</sup>, art. BAYZARA', *ḍirāya*, « même sens que le précédent. Fg. (Mağrib) », *ṭalaba bi-l-ġāriḥ ṣayd kaḍā*, « voler tel gibier à l'oiseau de vol, gibecer tel gibier, oiseler l'oiseau de vol sur » tel gibier', *'abbara l-ġāriḥ*, « introduire l'oiseau de vol, le mettre au fait », commencer son éducation', *i'tabara*, « être au fait, être affaïté », (oiseau de vol)', *kassara* i *'aksara ṣayda kaḍā li-l-ġāriḥ*, « escaper tel gibier à » l'oiseau de vol, « l'oiseler, le duire sur » tel gibier ; c'est la dernière phase de l'affaïtage, au cours de laquelle on fait voler l'oiseau de vol sur des gibiers mis en filière ou aveuglés, de telle sorte qu'il fasse prise à coup sûr et prenne goût de ces gibiers, avant qu'on les lui fasse voler pour bon', [*'aṣṣaḥa l-ġāriḥ li-l-wabr*, « mettre au poil » l'oiseau de vol, le duire sur le gibier à poil'] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 27, 286, 287, II, pp. 37, 41, 47, 59-60, III, pp. 155, 158, 160, 174, 190). | Ar. *d'arāwa*, *riyād'a*, *taḍriya*, 'affaïtage (de l'oiseau de vol) (« affaïter » un oiseau de vol: l'appriivoiser et le dresser à la chasse au vol. Syn. « duire » l'oiseau). Moamin lat. *regere*; Moamin fr. *gouverner*'; [Ar. *ta'dīb*, *tadbīr*, *siyāsa*, 'gouverne, bonne – (de l'oiseau de vol) (« gouverne » de l'oiseau: la manière de l'élever, de le dresser et de le soigner)'] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 45, 208, 214). || Cast. *afeitar*, *hacer*, 'amansar y entrenar de una ave de presa para su empleo en cetrería' (Fradejas, *Glosario*). | [Cast. *afeitada*, 'domada, amaestrada'] (Fradejas, *Tratados*, p. 203). || Fr. *afaïter les chiens*, 'les apprivoiser, affaïter, dresser' (Cy. 7, p. 53). | Fr. *afaïcter*, *afeter*, *afetter*, *afaïttier*, *affecter*, 'apprivoiser, affaïter un oiseau', (refl.) *afaïttier*, 'être affaïté, en parlant d'un oiseau de proie', *faire*, 'affaïter l'oiseau', *faire l'oyseau sur le louarre*, 'dresser son oiseau à revenir au leurre', *faire l'oyseau pour la riviere*, 'dresser pour la chasse au gibier d'eau, en parlant d'un oiseau de proie' (Adam des Aigles, pp. 54, 60). | Fr. *affeiter*, 'v. intr. « apprivoiser, dresser un oiseau de proie », cf. *afaïttier*, Modus' (Til., *Frag.*, p. 38). | Fr. *afatier*, 'dresser, en parlant d'un chien' (Tjerneld, *Moamin*, p. 307). || It. *conciare*, 'Abrichtung, Dressur / addestramento' (Glessgen, p. 455). | It. *af(f)aitare*, "addestrare un rapace alla caccia ; ammaestrare" (Lupis, *Postille*, p. 367; vegeu pp. 367-69).

Sin.: **domdar**. Vegeu *domdar*.

**2.** Desgastar-se l'ocell de caça el bec degut al treball que realitza en tirar i desfer una extremitat animal de poca carn i abundant en tendons, com ara una pota de conill o una ala d'ocell. Manca acceptió al DCVB, on apareix '2. Raure el pèl. b) Retallar a una bístia els renclins i les puntes de la coa. c) Retallar i igualar les plantes d'un jardí' (DCVB). Vegeu *picador*, *tirar*. F (còpia s. XV m.), f. 117 con veuràs que aurà lo bec massa larch, covinentment aminvaràs-lo-li. E ftes-lo péxer en hos hon aya nirvis, per so que·l bech se puxa mils aminvar e **affaytar**.

— It. *afaitare*, "pulire, nettare" (Lupis, *Postille*, p. 368).

**Afamar**: v. tr. Deixar l'ocell de caça en dejú, fer que pateixi gana. '1. Fer patir fam. Cast. *hambrear*' (DCVB). Vegeu *abaixar*, *desensaginar*, *temprar*, *tempre*. P (còpia s. XV m.), f. 31v Quant l'aucell gite ço que ha menyat, deu-lo hom **afemar**, e puys dó-li hom a menjar tres dies carn tendre ab pólvore de gingebre e de moritort e de canela.

**Agaitar**: v. tr. ant. Vegeu *aguaitar*.

**Agre**: subst. m. **1.** Llinatge o tipus d'ocell o conjunt de característiques pròpies de cada llinatge. Vegeu *llinatge*. Manca acceptió al DCVB. '2.2. La disposició especial d'una terra per un conreu determinat. 2.6.a. Tendència o afició a fer qualche cosa o anar a qualche lloc, pel costum contret de

fer-ho o d'anar-hi' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 122v n'í à .I. mesclat, lo qual per so com de tot en tot no és de noble **agre**, molt és bo a cassar.

Sin.: **espècie, llinatge, manera**. Vegeu *espècie, llinatge, manera*.

**2.** Zona de nidificació o niu de la parella d'ocells de caça. '2.1. Camp que enrevolta una població i li pertany. 2. La disposició especial d'una terra per un conreu determinat. 3. Tros de terra molt apropiat per criar-s'hi una planta determinada, que s'hi fa més fàcilment i vigorosament que en altres llocs. 4. El lloc on qualcú és nat i s'és criat i on té posades ses afeccions. 5. a) El lloc on tenen costum d'acudir certs animals. Cast. *querencia*. b) El lloc on abunda molt la caça, pel costum que tenen els animals d'acollar-hi' (DCVB). Mostassaf 231 Paren a falcons gentils e desfan los **agres** dels dits falcons. || Const. Cat. 443 Ja avuy no's troben stors en lo Principat per haver fet destruir y perdre los **agres** de aquells. || doc. a. 1347 (BSAL, II, 120) Haya a nós aportats tres falcons, dos terçols e un prim, que ha trets del **agre** de Formentor.

Sin.: **àer**. Vegeu *àer*.

**3.** Que produeix una sensació desagradable, difícil de resistir, especialment pruija, referit a l'ocell de caça. Vegeu *pruija*. Manca accepció al DCVB. '1.1.1. Que té una acidesa desagradable. 2. Que produeix una sensació desagradable. 3. Mal de resistir o de sofrir' (DCVB).

Sin.: **cor**. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>ab</sup> De **cor fum**. Quant veus lo falchó que becha <els peus> e tira les penes de la coha a ssi, lavora sàpies que ha [4r<sup>b</sup>] **cor fum**.

Loc.: **Agre fum**. Sin.: **cor fum**. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De **agre fum**. — Lat. *agro fumo*, Tilander 'prurit' (Cy. 9, pp. 138-39, mss. Lats. G.). | Lat. *agrum fumum*, 'Dancus donne une recette contre le *agrum fumum*, qui doit être étymologiquement la « mauvaise fumée ». Le faucon se gratte les pieds et s'ôte les penes de la queue, ce qui doit se rapporter à une forme de prurit, aussi Albert le Grand remplace-t-il ce nom de maladie obscur par *pruritus*' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 206-07). || Cast. *agro fumo*, Lat. *agrum fumum*, 'comezón, prurito del ave' (Cy. 14, p. 34). | Cast. *agro fumo*, 'comezón, prurito del ave', *agrofirnio*, 'comezón, prurito del ave' (Fradejas, *Tratados*, p. 203). || It. *agrofumo*, *agro fumo*, *agruo fundo*, *crussimio*, Fr. *aigrefeume*, Cast. *agro ffumo*, 'Juckreiz (im Bürzel und an den Fängen), verstanden als stechender Dunst / prurito (nel codrione e nelle zampe), inteso come del fumo pungente' (Glessgen, pp. 547-8, n. 15).

**Agro**: *subst. m.* Afecció, inflamació del cap de l'ocell segons Tilander, probablement per sinusitis, que cursa amb disnea. Aquesta inflamació i la freqüent associació expositiva entre el mal agro i el mal *tesgo* podria indicar-nos que el primer és relacionable amb el "mal de ref" (tot i que són tractats de forma diferent), i aquest és sinònim del mal d'ulls o ulls inflats (F, cap. XX, f. 143v). Daude de Pradas ens exposa aquesta associació ["CXIV. Cant auzel a mal de ref. Car uns mals sol un autr'adurre, / can non es qui premier en cure, / apres febres solon aver / auzel grans mals per non caler. / Ref e tesga son li peyor, / car per ref suefron tal dolor / el cap, que·l cap e·ls hueills lur enflon / tant fort c'apenas pueis dezenflon / e soven fora de la testa / lur geta·ls hueills, tant los tempesta" *Dels auzels cassadors*, vv. 3273-82]. Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> De mal **agro**. Can veets que obra lo bech e batre flanchs [ms. *bacce flancehi*], sapiats que ha aquel mal qui és appellats *agrum*. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> v<sup>a</sup> De mal **agro**. [6v<sup>a</sup>] Quant ha mal **agrum**. — Lat. *agrum*, Tilander 'inflammation de la tête' (Cy. 9, p. 61, mss. Lats. D.). | Lat. *agrum*, *malum agrum*, *malum acrum*, *morbis agrus*, Tilander 'inflammation de la tête de l'oiseau'. 'Cf. *agro*, Dancus portugais, p. 499, *agrum*, Dancus suédois, p. 98, *agrum*, Dancus anglais, p. 202. It. *malo agro* (Antonio Ceruti, § XXXVI). *Agrum* est une latinisation du mot italien *agro*' (Cy. 9, p. 231). | Lat. *malum agrum*, Cast. *agro* adj., *malo agro*, 'inflamació de la cabeza del ave' (Cy. 14, p. 34). | Lat. *agrum*, 'Le mal dit *agrum* affecte la tête selon Dancus, et se reconnaît à ce que l'oiseau ouvre le bec et bouge les flancs (chapitre 2). En copiant Dancus, Albert le Grand explique le mal par une présence de mauvaises humeurs dans la tête, mettant ainsi le lien avec la pathologie humorale. La médication prévoit une cautérisation aux narines, ce qui rappelle les interventions pour le *fungus*. D'après G. Tilander, c'est une inflammation de la tête ; *agrum* serait une latinisation de l'italien *agro*. M. Glessgen

opte pour un « cathare des voies respiratoires », sur base des symptômes et du traitement préconisé' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 206-07). || Cast. *agro (malo)*, 'inflamación de la cabeza' (Fradejas, *Tratados*, p. 203). || It. *male agro, male agruo, morbo agro, picço agruo*, Fr. *agrum, malum agrum*, Cast. *malo agro*, Port. (*dor a que chamã*) *agro*, Ang. (*reume clepid*) *agrum*, Suec *agrum*, Lat. *male agro, morbum agrum, rostrum agrum*, 'Erkrankung der oberen Luftwege, gedeutet als Bitterkeit der Körpersäfte / malattia delle vie respiratorie superiori, interpretata come agrezza degli umori del corpo' (Glessgen, pp. 617-18, n. 285).

**Agрум:** *subst. m. llatí*. Vegeu *agro*.

**Aguaitar:** *v. tr.* Volar del falcó que, un cop situat a la seva alçada de caça i sense perdre'n, espera que li aixequin la presa. '1. Vigilar, esperant d'amagat i amb cautela l'ocasió de sorprendre o agafar algú, o posant els mitjans de fer-li mal en venir l'ocasió. a) Esperar que passi un conill o altres animals per un lloc on solen acudir, a fi de caçar-los (Mall.)' (DCVB). Vegeu *rodar*. F (còpia s. XV m.), f. 135v con és salvatge pren uns aucells a qui diu hom carduells, per so con és molt bo volador, e qui sab bé **agaytar**, e prenent munta he devalla, fferint [ms. ffirent] axí com los altres linatges de ffalcons.

**Àguila:** *subst. f.* Ocell rapinyaire diürn pertanyent, principalment, al gènere *Aquila*, depredador natural dels ocells de caça. Els tractats catalans no el recullen com a ocell susceptible d'ús falconer. El tractat àrab més antic conservat, el *Ġiṭrīf*, indica un possible origen del seu maneig falconer a Bizanci: "Al-Ġiṭrif a dit: Nous avons trouvé, dans cet ouvrage [le Livre du Khāqān], que les premiers à avoir volé avec les aigles son les gens d'Occident. Lorsque les Byzantins (*al-Rūm*) eurent constaté la force de frappe de ces rapaces et la taille hors du commun de leurs armes, leurs médecins déclarèrent qu'en ces oiseaux le bien ne saurait égaler le mal" Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 1.7, p. 65. '1. Ocell carnisser molt gros, del qual hi ha moltes varietats que corresponen a diversos gèneres i espècies i principalment al gènere *Aquila*. Les principals castes que tenen denominació popular, són: 1. *àguila blanca* o *àguila de cap blanc*: au de pas, procedent d'Amèrica, que té de 80 a 90 cm. de llargària i té blanc el cap i la coa i negres les ales; son nom científic és *Haliaetus leucocephalus*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 123 **àguila**. | F (còpia s. XV m.), f. 137v **hàguiles**. | F (còpia s. XV m.), f. 123v **grans àguil·les**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **àygla**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **àguila** [ms. anguila]. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **àglila**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **àguyla**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **àguila**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **àguylia**. — Lat. *aquila*, Al. *adler*, Ang. *eagle*, Cast. *águila*, Fr. *aigle*, Hol. *arend*, It. *aquila* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ar. 'uqāb, pl. 'iqbān, 'Grands Aigles. Les aquilidés d'Égypte sont l'Aigle-fauve ou royal (*Aquila chrysaetos homeyeri*) nicheur au Sinaï, l'Aigle-impérial (*Aquila helaiica helaiica*) hivernant dans le Delta du Nil et le Sinaï, l'Aigle-ravisseur (*Aquila rapax orientalis*) et l'Aigle-criard (*Aquila clanga*) hivernant très commun. Quant à l'Aigle-pomarin (*Aquila pomarina*) et l'Aigle-de-Verreaux (*Aquila verreauxi*), ils n'y sont qu'accidentels. Le terme générique 'uqāb englobe toutes ces espèces que l'on peut reconnaître dans les tons de plumage qu'énumère l'auteur. La volerie à l'Aigle a toujours été, en Orient musulman comme en Occident, une rareté suscitant peu l'intérêt des gens d'oiseaux, alors qu'elle est encore très vivante dans les pays d'Europe centrale et orientale. Voir G. Dementieff, *La Fauconnerie en Russie, Esquisse historique*, dans *Revue Française d'Ornithologie*, XV, 1945, pp. 9-39; A. Boyer et M. Planiol, *Traité de Fauconnerie ...*, Paris 1948 (*La chasse à l'Aigle*), pp. 162-70' [F. Viré, "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāṭimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 13 (1966), p. 57 (107), n. 1]. | Ar. 'uqāb, pl. 'iqbān, 'le terme 'uqāb est générique du genre *Aquila* et désigne aussi bien l'Aigle royal (*Aquila chrysaetos* avec les races *chrysaetos* et *homeyeri*) que l'Aigle impérial (*Aquila helaiica* avec les races *helaiica* et *adalberti*). L'un et l'autre s'affaïtaient. Moamin lat. *aquila*; Moamin fr. *aigle*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 69, n. 62, i p. 209); [Ar. *zummağ*, pl. *zamāmiğ*, 'terme générique du genre *Hieraaetus* et désigne aussi bien l'Aigle botté (*Hieraaetus pennatus*) que l'Aigle de Bonelli (*Hieraaetus fasciatus*). L'un et l'autre s'affaïtaient. Moamin lat. *zummeg*; Moamin fr. *zumech, zumeg, çumech*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 70, n. 63 i p. 210)]. || Fr. *aigle* (Tjerneld, *Moamin*, p. 307). || It. *aquila, acquila*, Fr. *aigle*, Cast. *águila*, Ar. 'uqāb, 'Adler (*Aquila* L.); Steinadler (*Aquila chrysaetos* L.) oder Kaiseradler (*Aquila helaiica* Sav.) / *aquila*; *aquila reale* o *aquila imperiale*' (Glessgen, p. 474).



Varietat: **Àguila blanca**: Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **àguyla blanca**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **àguil·la** [ms. angilla] **blanca**. — [Ar. (*'uqāb*) *ṣaq'ā*, '« à tête blanche » (= Aigle impérial)', *'ağzā*, 'ayant du blanc à la queue (Aigle impérial)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 192, 208, 211)]. || Cast. *águila blanca, atahorma* (Fradejas, *Falconers*, p. 68). || Occ. *aigla blanca, aigle blanc, aguila blanca* (*Dels auzels cassadors*, v. 393).

**Agulla**: *subst. f.* '1.I. Instrument de metall o d'altra matèria forta, de forma prima i molt llarguera, acabat en punta per un extrem i que serveix per cosir o per mantenir fixament unides diverses coses. Cast. *aguja, alfiler*' (DCVB). Vegeu *alesna*. F (còpia s. XV m.), f. 141v forada-lo bé menut ab una **agulla**.

Materials: **a) Agulla d'aram**: utilitzada per donar punts de foc. Vegeu *botó, ferro*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> cou-lo en la sola del peu ab **aguyla d'aram**. **b) Agulla d'argent**: utilitzada per donar punts de foc. Vegeu *botó, ferro*. F (còpia s. XV m.), f. 147 Quant l'astor o qualsevol aucel qui à guarniols en la boca: prin una **agula d'argent** e punx-los gualart ab la punta de la agulla, de guisa que li n'hisque sanc de cada un dels guarniols o grans que tindrà en la boca. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> prin .I. **agula d'argent** e calfa-la al foch, e cou-li'n les narils axí que ischa de l'altre part. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> Prin **aguila d'argent** e calfa-la al foch, e cou-li lo lacrimal de l'uyl [ms. muyl] <e> derrera lo cap.

— Lat. *acus* (Federico II, *De arte*, p. 1159). | Lat. *acus*, Al. *nadel*, Ang. *imping needle*, Cast. *aguja*, Fr. *aiguille à enter*, Hol. *naald*, It. *ago, aghetto* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ar. *watid*, pl. *'awtād*, 'aiguille à « enter, ente », petite tige de bois ou de fer avec laquelle on raccorde les deux parties d'une plume brisée' (Viré, *Falconaria*, III, p. 190). || Cast. *verdugo*, 'alfiler' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *agoile, agoille*, 'aiguille à enter: On appelle ainsi des aiguilles triangulaires pointues aux deux extrémités et qui servent à réunir entre elles les deux parties d'une plume cassée' (Tjerneld, *Moamin*, p. 307). || It. *aguglia (eschaldada), sacoraphio (cioè una acu grossa scaldada)*, Fr. *agoile (eschaufée)*, Lat. *sacorafio (id est crossa acu calefacta), sacorafium*, 'Nadel, Sattlernadel / ago, ago del sellaio' (Glessgen, p. 692), It. *acu, agho, aguglia*, 'große (kräftige) Nadel von ca. 6-20 cm Länge' (Glessgen, pp. 907, 909). | It. *aguchia, aguchi*, 'nål, «agucchia, ago»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 52).

**Aigua**: *subst. f.* Dit de qualsevol líquid tisular o secreció líquida del cos, com podria ser el cas d'una extravasació. Especialment, mucositat serosa. Podria relacionar-se amb l'aigua com element i la fredor com qualitat primària segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica. 'IV. Secreció líquida del cos' (DCVB). Vegeu *complexió, fredor, humor*.

Tipus: **a) Aigua congelada**: afecció possiblement deguda a una infecció per micoplasmes, molt freqüent en les aus, lligada a deficiències alimentaries o de maneig; afecta inicialment les vies respiratòries altes, cursant amb conjuntivitis-rinitis-sinusitis, i arriba fins a les vies respiratòries baixes, agreujant-se amb agents bacterians secundaris. Segons els tractats catalans, origen d'altres patologies. '5. *Aigua congelada*: (ant.) malaltia dels falcons i altres aus carnisseres. Cast. *agua vidriada*' (DCVB). Vegeu *caure, febre, infundisió, reuma, pepida*. **b) Aigua (simple) del cap**: estadi inicial de l'aigua congelada. Vegeu *aigua congelada*. P (còpia s. XV m.), f. 35 **D'aygua de cap**. Quant l'asperver ha **aygua al cap**. | P (còpia s. XV m.), f. 41 Per ocel que aga **ayga al cap**.

— Lat. *gipsus*, 'malattia da raffreddamento che colpisce l'uccello alla testa e consiste nella putrefazione del flemma nel capo: «Per hanc ergo calefactionem humiditas superflua capitis facilius dissolvitur et expellitur, que per frigus congelaretur, immo et de facili fieret morbus in capite, qui dicitur gipsus, id est potrefac<io> flematis in capite» (I: 24)' (Federico II, *De arte*, p. 1200). || Ar. *ḥunān*, '« susbec », écoulement pituitaire des narines de l'oiseau de vol ; cette affection, souvent mortelle, a le froid et l'humidité pour origine' (Viré, *Falconaria*, I, p. 290). | Ar. *zūkām*, 'rhume du cerveau, coryza' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 58); Ar. *nawāzil* (sing. *nāzila*), 'fluxion catarrhale (ancien. catarrhe humide) (toutes affections des voies respiratoires avec sécrétion). Moamin lat. *catarrus humidus*; Moamin fr. *chatar freis, humiz*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 203). || Cast. *agua, agua amariella*, Lat. *putredo, marcia*, 'materia acuosa' (Cy. 14, p. 34). | Cast. *agua vidriada*, 'coriza' (Sanz, *Notícias*, p. 4). | Cast. *agua vedriada*, 'Esta enfermedad, a que los caçadores llaman agua vedriada, que propriamente se havia de llamar

catarro o reuma” (Vallés III.12, p. 263). || Fr. *eve*, ‘humeur morbide qui se reproduit dans différentes parties du corps de l’oiseau. Lat. *C aqua*’, *fleume verné*, ‘ressemblant au verre, par sa viscosité et per son poids. Lat. *C cum fleumate alterato vitrino*. Cf. *Et est flegmatis species vitrei spissi grossi, vitro liquefacto similis in sui viscositate et ponderositate*, Avicenne, Liber I, Fen I, Doct. IV, Cap. I’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 349, 419). || It. *acqua*, *aqua (dal naso, per naso, delle nare, della bocca, delle nariglie)*, Ar. *mā*’, ‘wäßriger Ausfluß aus den Nasenlöchern, Nasensekret / secrezione acquosa dalle narici, secrezione nasale’ (Glessgen, p. 545). || Port. *agoa*, ‘reuma, fluxo’, *agoa vidriada, agoa por vidrar*, Lat. *egritudo reumatis*, ‘dor da cabaça da ave de caça’ (Cy. 15, p. 55, glossari). | Port. *água-vidriada*, ‘Mestre Giraldo não emprega *gozmes* no *Livro de Alveiteria*, comquanto trate nele extensamente da doença do *mormo*, que é, como a das *gozmes*, inflamação da membrana pituitária. Só no tratado das *Enfermidades das aves caçadores*. Nele ensina, no capítulo II, *Das Gosmes*, a operar, com lanceta ou pena aparada, as pústulas de mucosidades grossas (« água-vidriada » na terminologia dos cetreiros) que se geram na cabeça ineira, fossas nasaes, boca, garganta, ouvidos dos falcões constipados (aguados). Diogo Fernández Ferreira, que abrevia e modifica um tanto essas longas explicações sobre o mormo (*Rotz-Krankheit*) das aves, principia o capítulo respectivo com a definição: « Gosmas são umas bostellas que nascem na boca e ouvidos dos falcões ». Ao simples *defluxo* ou constipação da cabeça (friura da cabeça) do cavalo dá o nosso alveitar o ome de *mormo* « que nom corre mujto »; e á « que faz deytar ao caualo muyto pollos narizes », « mormo que corre », em latim *chimorrhea*. Do seu carácter contagioso nada sabia. Sem repetir o que, desde Diez, foi exposto a favor da derivação de *mormo* (port.), *muermo* (cast.) e *morve* (fr.) do latim *morbus*, com aplicação da palavra comum de « doença » á enfermidade principal dos cavalos’ i ‘A doença do *mormo* corresponde á da água vidrada e á das *gozmes* dos falcões, de que Mestre Giraldo se ocupa no primeiro e segundo capítulo do seu *Livro das Aves de Caça*. Ahi diz: «E ainda se ben o olhares, veeras as ventaas da ave quem lançam como urmo qualhado... ». Note-se bem: *urmo*, ao par de *vurmo*. 3) Ayala traduz: « et demás para mientes et verás en las ventanas del falcon como muermo cuajado », confirmando o que deixei dito no artigo *Gozmes* a respeito da identificação e fusão entre *morbus*, *gorme* e *wurm*. Originariamente, *urmo*, *vurmo* < *wurm* designam, portanto, as secreções (vermiformes aos olhos do vulgo), que caracterizam a doença do *wurm*, passando depois a dominar as de todas as úlceras em geral’ (Michaëlis, *Mestre*, pp. 322, 327-8, 431-2).

**Aiguós, -osa:** *adj.* Dit de les carns amb un alt contingut en aigua o bé de les carns que han estat immerses en aigua per a disminuir-ne el seu valor nutritiu, produint sensació de sacietat a l’ocell però nodrint-lo menys. Cast. modern? *carnes lavadas*. Vegeu *tempre*. Manca accepció al DCVB. ‘Que conté aigua’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 30v res no fa tant ne engendre vermens al cors de l’aucel, com fa donar carns beyades ne **aygoses**.

Sin.: **banyada, remullada**. Vegeu *banyada, remullada*.

— Lat. *aquosus* (Federico II, *De arte*, p. 1164).

**Aïrar-se:** *v. refl. ant.* ‘3. Irritar-se, devenir irat’ (DCVB), referit a l’ocell de caça, especialment al falcó munterí. Vegeu *irèixer*. F (còpia s. XV m.), f. 126 e con **se hahirex** no li deu molt contrestar lo ffolconer, com per so més **s’ahirex**.

**Aixella:** *subst. f.* Cavitat formada a la unió de l’ala amb la resta del cos. ‘1. Punt on el braç s’uneix amb l’ossa; cast. *sobaco*’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> Esperver que ha set e sovén desiga beure, se gita en l’aygua axí com si avia fongos [ms. somgos] o vexiges prop los pitz, so és, sotz les **exeles** o sotz los muscles de les ales. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> Cant esperver qui ha set sovén desiya a beura e de la mà se gita en l’ayga e si han vexigues pres lo pits, so és saber, sots les **exeles** o sots les muscles de les ales, e aquesta set fa gran dan a aquels qui aquesta set han, que si no eren curats, d’aquela malaltia porien morir. — Lat. *subassellaris*, ‘ascella, parte sotto l’attaccatura dell’ala dell’uccello’ (Federico II, *De arte*, p. 1238). || Fr. *aissielle*, ‘cavité qui se trouve au-dessous de la jonction de l’aile avec le corps de l’oiseau’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 307). || It. *ascelle* (pl.), ‘Achselhöhlen, beim Vogel Bereich unterhalb des Flügelansatzes, beim Hund zwischen Vorderlauf und Brustkorb’ (Glessgen, p. 915). || Occ. *aisela, aissela* (*Dels auzels cassadors*, v. 3561).

**Ala:** *subst. f.* ‘I.1. *zool.* Expansió muscular o membranosa, sostinguda amb ossos o tendrums, de l’esquelet, situada a cada costat del cos dels animals voladors, i que amb el seu moviment d’agitació els serveix per sostenir-se en l’aire’ (DCVB), en sentit ampli. Les estructures alars de les aus dels gèneres *Falco* i *Accipiter*, utilitzades tradicionalment a la falconeria europea, són diferents, d’acord amb el tipus de vol que desenvolupen, condicionat a la seva vegada per l’hàbitat en que viuen. Així, l’ala d’un falcó és de llargària mitjana, estreta i allampada, essent la rèmige més llarga la segona; l’ala d’un accipiter és curta, ampla i arrodonida, on la penna rèmige més llarga és la quarta, atorgant-li una major acceleració en vol horitzontal.

Especialment, en sentit restringit, la zona corresponent a l’os húmer. — Lat. *armus* (Federico II, *De arte*, p. 1164). || [Fr. *humre*, ‘l’aile, de l’épaule au coude. Lat. CM *humerus*’, ‘coude, en parlant de l’aile, d’après lat. MX *ad cubita respicientem*. Latinisme. Cf. it. *omero*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 364).

Parts: **a) Juntura de l’ala:** vegeu *juntura*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> la **juntura de les ales. c) Mactà de les ales o muscha de les ales:** vegeu *mactà* i *muscha*. **d) Muscle de l’ala:** vegeu *muscle*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> les **muscles de les ales. d) Nus de l’ala:** vegeu *nus*. F (còpia s. XV m.), f. 124 los **nuus** e los plechs de les ales. **e) Plec de l’ala:** articulació. Vegeu *plec*. F (còpia s. XV m.), f. 123 **plechs de les ales**.

Loc.: **a) Adobar les ales:** vegeu *adobar*. F (còpia s. XV m.), f. 111 E ab una vergua les ales li tocaràs e la coha, e covinentment les li **adoberàs. b) Dreçar l’ala:** vegeu *dreçar*. P (còpia s. XV m.), f. 38 **dresar l’ala. c) Encruellar o entrecenar les ales:** vegeu *encruellat*. F (còpia s. XV m.), f. 129v o ls plechs de les sues **ales** com les té **entrecreuades**. | F (còpia s. XV m.), f. 124 **ales entrecenades**. — Lat. *pennis bene compositis* (AM). **d) Penjar l’ala:** vegeu *penjar*. F (còpia s. XV m.), f. 115v li **pengen les ales**. || P (còpia s. XV m.), f. 38 **penge l’ala**.

— Lat. *ala* (Federico II, *De arte*, p. 1160). || Ang. *sails*, ‘the wings of a hawk’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 229). || It. *ala*, ‘Flügel’ (Glessgen, p. 909). | It. *alla*, ‘vinge, «ala»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 52). || Port. *asa, aa, az, haz*, ‘ala de voar’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 260, cf. pp. 258-61, n° XXII).

**Albugo:** *subst. f.* Probable leucoma, referit a l’ocell de caça. ‘Taca blanca formada en l’ull, sobre la còrnia transparent, produïda per infiltració intersticial. Cast. *albugo*’ (DCVB). Vegeu *blancor, blancura, màcula*. N (s. XIII-XIV), f. CX.r<sup>b</sup> Si en l’uyl crex **albugo**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> Si **albugo** crex en l’uyl. — Lat. *albugo*, ‘although albugo is the common name for the white of the eye, 22.111(60) seems to indicate it may also be a disease, and a white spot over the pupil, or a cataract, comes to mind. Yet the Latin is specific in indicating *in interiore oculi*’ (OA, p. 1618, n. 315). | Lat. *albugo*, ‘a white spot on the eye which could fit a corneal scar caused by trauma, chemicals or bacterial agents’ (Scanlan, p. 36), ‘can signify any white opacity that impairs the clarity of the cornea, e.g., scars from chemical or bacterial causes’ (Scanlan, p. 154, n. 111.3). | Lat. *albugo*, ‘blancheur: ce qui doit se rapporter à un leucome, tache claire sur la cornée de l’oeil. En reprenant ce paragraphe de l’*Epistola*, Albert le Grand localise le mal *in interiori oculi*, ce qui s’appliquerait plutôt à une cataracte, qui cause une opacité du cristallin’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 198). || Ar. *bayād al-‘ayn*, ‘« ongle », cataracte de l’œil des oiseaux de vol produite par le frottement d’un chaperon trop étroit ou étant le symptôme d’affections graves comme le Coryza variolique ou le Catharre nasal’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 282). | Ar. *mā’ fī l-‘aynayn*, ‘eau dans les yeux, cataracte; la médecine antique voyait en la cataracte un envahissement de l’œil par un liquide opaque’ (Viré-Möller, *Gitrif*, 51.20); Ar. *bayād al-‘ayn*, ‘albugo, leucome, néphélie. Moamin lat. *albumen*; Moamin fr. *albolle*’ (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 193). || [Cast. *nuf, nuve*, ‘mancha en los ojos de los animales, es una especie de cataratas’] (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *albugo*, ‘mancha blanca en la córnea’ (Herrera, *Dic.*, p. 66). | [Cast. *nuf, nuue*, ‘nube, mancha en la córnea del ojo. Véase otro ejemplo en Tjerneld, *Recetas*, glos., s.v. *nube*, con referencias a Idem, *Moamin*, glos., s.v. *nue*. Comp. también con Tilander, *Glanures*, s.v. *aubume*’] (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *blancheur*, ‘la blancheur des yeux, mentionnée dans les traités de pathologie canine et aviaire (Tardif I, p. 100; II, p. 25), est une cicatrice de la cornée. C’est le *λεῦχομα* de Phémon (ch. 10), l’*albugo* d’Albert-le-grand (liv. 23). On donait aussi à cette affection le nom de *taye* ou *vérole*’; *taie, taye, telle, blancheur, vérole* se rapportent à une lésion de l’oeil, à la cicatrice de la cornée’

(Moulé, *Glos.*, pp. 365, 529). | Fr. *albolle*, ‘tache blanche qui se forme dans l’œil du chien, causant une cicatrice de la cornée. Synonyme de *aubume des euz, blanchor*’, Lat. *album oculorum*; [Fr. *nue*, ‘nuage, voile, formé par surabondance de larmes dans l’œil de l’oiseau. Lat. G videtur quasi *nubes* ex humiditate in oculo’, *signe*, ‘tache blanche dans l’œil. Lat. C de medicamine *albuginis* accidentis in oculo’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 309, 313, 382, 408). || It. *albugine* [*che viene negli ochi*], [*una machia bianca che fia chiamata*] *albugine*, Fr. [*une maie qe l’en appelle*] *albolle*, Cast. *nuves* [*en los ojos*] (singular: *nuf*), Occ. *albuges* [*o mailla*], ‘helle rundliche Oberflächenveränderung des Auges / alterazione chiara rotonda della superficie dell’occhio’, [It. *nube, nugola, nuvila, nuvolla*, ‘Wölkchen, rundlicher weiß-grauer Fleck auf hellem Hintergrund’] (Glessgen, pp. 557-8, 970). | It. *albo*, [*albiti*], ‘leukom, en ögonsjukdom som uppträder med vita fläckar’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 52). || Occ. *albuge*, ‘«cataract». OF *albugine*, «Taie» (La Curne); «a whitish filme in, or over, an eye» (Cotgrave)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2237, pp. 219, 212, n. 2233).

**Alcell:** *subst. m.* Ocell. Vegeu *ocell*. F (còpia s. XV m.), f. 8v Así comense lo segon libre dels **alcels** de cassa.

**Alciure:** *v. tr. ant.* ‘var. per *auciure*. Matar’ (DCVB). Vegeu *occir*. F (còpia s. XV m.), f. 113v Encara més a **alciure** poys val que prengua om grex de gualines.

**Alè:** *subst. m.* ‘2.b. L’aire expirat’ (DCVB), pudent en cas de retenció de plomada i altres problemes digestius de l’ocell de caça. Tot i que segons A. Lupis sempre s’utilitza als tractats de falconeria en associació d’adjectiu, indicant estats morbosos de l’ocell de caça (*cfr. infra*), apuntem un exemple del seu ús sense aquesta connotació en un tractat editat pel mateix autor, en detallar com aconseguir que l’ocell millori la seva condició física en augmentar la seva capacitat cardiorespiratòria (aerobia) fent-lo volar al lloure en pujada [“Essendo el falcon in quisto modo desimato, purgato et loirero, è multo necessario loirarlo in alcun monte (ms. E: requesto alto) a la in su per darli lena (ms. E: fiato)” *Trattato de la preservatione da cancer* d’Innico d’Avalos, cap. 24, f. 24 (Lupis, *Sezione*, p. 71)]. Vegeu *alent*. F (còpia s. XV m.), f. 109v lo **alè** no li puda. || P (còpia s. XV m.), f. 27v aurà àvol **alè**. — Lat. *hanelatus*, ‘fiato, respiro’ (Federico II, *De arte*, p. 1204). || Cast. *eneldo*, ‘aliento’, [*refuello*, ‘resuello; posiblement la –f– sea un error de copia’], *ressollo*, ‘aliento, resuello’ (Fradejas, *Tratados*, pp. 207, 211). || Fr. *alaine*, ‘haleine’, *flaus*, ‘haleine. Lat. X *flatus*. It. *fiato*, anc. prov. *flat*. *Glan.* 109’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 308, 353). | Fr. modern? *haleine*, ‘capacité de souffle de l’oiseau de vol’ (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 47). || It. *fiato, fiatar*, ‘Atmung; Atem, ausgeatmete Luft’ (Glessgen, p. 941). | It. *amelito*, ‘andfäddhet «anelito»’, [*De male amelito o de reuma de testa*] (Hedvall, *Ghatrif*, cap. 50, fol. 24v, i p. 53). | It. *alena*, ‘fiato. *Alena* ès sempre utilizzato nei trattati di falconeria in associazione d’aggettivi, tutti connotanti stati morbosi dei predaci: Grisofus fr. *la courte alaine* ‘respiration accélérée’ (e *anelitus festinans* ‘id.’), sintomo della malattia chiamata *tesgua/tesga*, *cfr.* Maler che distingue la *tesga en el vientre, de la cabeça, de la ffiel*; Petrus 19 (1) *grossa alena*, ma anche l’intera ricetta 13 *Quant un falcon a l’alena pudent*, che corrisponde esattamente, in versione provenzale, all’intero cap. 106 del Modus, *Se un faucon a l’alaine puant*’ (Lupis, *Note*, p. 100).

**Alegrar-se:** *v. refl.* Atacar l’ocell de caça vàries preses en el mateix vol, enderrocant-ne més d’una i no tan sols la que necessita per menjar, recreant-se. ‘II.1. Cobrar alegria, devenir alegre. 2. Manifestar alegria. 3. Divertir-se, jugar’ (DCVB). Vegeu *delit, enderrocar*. F (còpia s. XV m.), f. 127 haquests ffalcons aytalls **se alegren** en lur fferrir, e esdeven-se que sovín atroba hom del linatge de aquests ffalcons, a qui no abasta a naffrar un aucell e lo endorroquar [ms. al aendorroquar], ans an glòria e bon saber com molts ne enderroquen.

**Alegre:** *adj.* Qualitat de l’ocell de caça actiu, vivaç, animós en els seus vols i atacs a les preses. ‘I.1. Vivaç, animós. 2. Que sent alegria, goig viu’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 117v pus leugés he pus **alegres** he pus ardots.

**Alenar:** *v. intr.* Respirar, referit a l’ocell de caça. Vegeu *alè, pantaix*. ‘I.1. Absorbir, pels pulmons o brànquies o altres òrgans a posta, l’aire atmosfèric necessari a la vida, i expel·lir pel mateix conducte l’element inútil o nociu del mateix aire’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 32 Quant l’aucel ha enfoguament, que no pot **alenar**.

— Lat. *anelare, hanelare* (Federico II, *De arte*, p. 1162). | Lat. *anhelare*, Fr. *aleneir*, intr. ‘respirer’ (Holmér, *Traduction*, p. 247). | Lat. *anhelitus, an[h]elitus festinans*, Fr. *alaine, la courte alaina*, ‘respiration accélérée. La maladie est appelée *tesgua* dans la rubrique du paragraphe du ms. G, fol. 70. Sur *tesga*, voir *Romania*, LXIII, 297-299’ (Cy. 10, pp. 48-49). | Lat. *asma, anelitum festinans*, ‘trouble respiratoire: « une difficulté de respirer accompagnée d’un sol ». Avicenne le met en rapport avec une affection du poumon, mais ce n’est pas le cas ailleurs. Pour les fauconniers modernes, « asthme » est un terme générique pour les problèmes des voies respiratoires, qu’ils soient infectieux ou inflammatoires. Aux paragraphes d’Alexander introduits par *cum festinanti hanelitu accipitris nostri facimus exordium*, la « respiration accélérée » se rapporte sans doute au même trouble que *asma* (ch. 1 et 2)’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 192). || [Ar. *rabā, (ū)*, ‘« avoir le pantois », (oiseau de vol), être atteint de l’asthme’] (Viré, *Falconaria*, II, p. 41). || Cast. *ressollar*, ‘respirar’ (Maler, *Tratado*, p. 102). || Fr. *aneler, aneller*, ‘respirer’, *analer*, ‘respiration haletante’, ‘haleine’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 310). || It. *alenare, refiatare, rifiatare (molto spesso)*, ‘atmen’, *anhelare*, ‘Atem, Atmung’, *respira[re]*, ‘atmen, einatmen’ (Glessgen, pp. 910, 912, 983, 984). | It. *amelito*, ‘andfåddhet « anelito »’, [*De male amelito o de reuma de testa*] (Hedvall, *Ghatrif*, cap. 50, fol. 24v, i p. 53). | It. *alenare*, Lat. *anhelare*, Fr. ant. *alener, alaine* (Lupis, *Note*, p. 100).

**Alent:** *subst. m. ant.* Alè. ‘Alè, l’acció d’alengar, l’aire alenat; cast. *aliento*’ (DCVB). Vegeu *alè*.

Loc.: **Prendre alent:** guanyar condició física o cardiorespiratòria, referit l’ocell de caça. ‘Vèncer la dificultat d’alengar, rependre la respiració’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 29v E quant conexerets que sie ben bexat, fets-lo venir a la mà ho al loure de lunny, en gise que en son volar, él puscha sa carn baxà e **pendre alent**.

— Ar. *nafas al-ġāriḥ*, ‘« haleine » de l’oiseau de vol, dans les expressions suivantes : *ṭawīl al-nafas*, « de bonne haleine », (oiseau de vol), qui a beaucoup de souffle et peut voler loin et longtemps ; *qaṣīr al-nafas*, « de peu d’haleine », (oiseau de vol), qui a le souffle court, ne pouvant voler loin ni longtemps’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 184).

**Alguarde:** *subst. m.* Lloc indeterminat sota la cua de l’ocell de caça, del qual el falconer n’arranca una ploma per evitar que l’ocell jugui. Potser braguer. Vegeu *braguer, jugar, rodar*. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 122v trau-li una pena qui és sots la coha en lo loch qui és dit **alguarde**.

**Alourar:** *v. intr.* Manca al DCVB. Vegeu *llourar*.

**Aluda:** *subst. f. ant.* ‘1.1. Pell d’ovella o de be, adobada i suavitzada, i que en blanc o colorida s’emprava per fer guants, bosses, folradures de llibre, etc.; cast. *aluda*’ (DCVB), utilitzada com a suport dels emplastres i unguents aplicats a l’ocell, o en la fabricació de saquets on guardar preparats terapèutics destinats a l’ocell de caça. Vegeu *dossos, val*. P (còpia s. XV m.), f. 36v sia’n fet enpaste ab **aluda**.

— Port. *baldreu*, Cast. *baldrés, baldés*, ‘uma pele de estimação, escolhida. Pariente próximo de fr. *boldrié* e, como este galicismo, derivado do germânico *bald’rich*, cinto’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 265).

**Amagrir:** *v. tr.* Perdre pes, tornar magre, referit a l’ocell de caça, especialment degut a patir una parasitació. Manca accepció al DCVB. ‘1. Fer tornar magre. Cast. *enflaquecer*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 9v Alcel qui à cuchs e **amagresca**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v Aucel qui à cuchs e **hamagresque**, los quals apelen filandres. Si alcel à cuchs e **amagresque**. || P (còpia s. XV m.), f. 32 E si açò no li val e **anmagresque** [ms. *aumagresque*].

— Lat. *macrificare*, Fr. *amaigrir*, tr. ‘rendre maigre’; Lat. *macrifere*, Fr. *amaigrir*, intr. ‘maigrir’ (Holmér, *Traduction*, p. 245). || Cast. *magreçer*, ‘hacer enflaquecer’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *magreçer*, ‘hacer enflaquecer’ (Maler, *Tratado*, p. 97). || It. *dimagrare*, ‘(ein Tier) abmagern lassen, in der Kondition herunternehmen’, *immacrire, ismagrir, smagrare*, ‘abmagern lassen, (einen Beizvogel) in der Kondition herunternehmen’ (Glessgen, pp. 932, 953, 955, 993). | It. *smacrare, smagrare*, ‘göra mager, få att magra, «smagrire»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

**Amansar:** *v. a) tr.* Primera etapa del maneig falconer, que consisteix en aconseguir que l’ocell de caça perdi la seva por instintiva a l’home, vencent-ne la resistència natural, i que toleri i accepti la seva

presència i proximitat humana. Amb l'objectiu d'amansar a l'ocell, cal fatigar-lo i afamar-lo: per a fatigar-lo, el falconer porta l'ocell al puny el màxim de temps possible, movent el puny lleugerament i tocant a l'ocell amb una ploma o bastonet, o utilitza la barra amb dues cordes, amb llum durant tota la nit, per evitar que s'adormi (possiblement penombra per evitar que l'ocell es debateixi), i es lleva abans de la sortida del sol per tornar a dur-lo al puny; ademés, cal que pateixi fam per aconseguir que l'ocell acabi acceptant menjar al puny del falconer. '1. Fer perdre la salvatgia a un animal' (DCVB). Vegeu *afaitar*, *barra*, *turmentar*. F (còpia s. XV m.), f. 136 Aquesta art deu hom tota hora tenir: que-l primer any om los **amansa** he los domda hom. **b) refl.** F (còpia s. XV m.), f. 126 **s'amanserà** [ms. amensarà] per lo beniffici que-l ffolconer li ffa e lexa sa hira.

Sin.: **amansedar**, **assuaujar**, **mansedar**, (**privar-se amb home**). Vegeu *amansedar*, *assuaujar*, *mansedar*, *privar-se amb home*.

— Lat. *mansuescet*, *domabile* (AM). | Lat. *assuefacere*, *assuefieri*, *mansuefacere* (Federico II, *De arte*, p. 1166). | Lat. *mansuefacere*, *assuefacere*, Fr. *afaitier*, tr. 'affaiter un faucon' (Holmér, *Traduction*, p. 245). | Lat. *mansuefacere*, Al. *abrachten*, *zähmen*, Ang. *tame*, Cast. *amansar*, Fr. *apprivoiser*, Hol. *spinnen*, It. *domare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). | Lat. *manufacere*, 'apprivoiser, en parlant d'un oiseau de proie' (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || Ang. *manning*, 'manned, making a hawk tame by accustoming her to man's presence' (Harting, *Bibliotheca*, p. 226). || Ar. *ġarrada al-ġāriḥ*, '« assurer » l'oiseau de vol, lui « donner de l'assurance », l'apprivoiser ; c'est la première phase de l'affaîmage. Ce terme s'emploie surtout quant il s'agit de l'aigle ; l'arabe y met l'idée de « dépouiller » l'oiseau de sa sauvagerie', [*taġriḍ*, '« assurance » donné à l'oiseau de vol'] (Viré, *Falconaria*, I, p. 284), '*anisa*, '« prendre de l'entreteng », perdre de sa sauvagerie en s'habituant à la compagnie des hommes, des chevaux et des chiens (oiseau de vol)', [*'uns*, '« entreteng », bonne « éducation » de l'oiseau de vol ; c'est une première étape de l'affaîmage'] (Viré, *Falconaria*, I, p. 278), '*nāwala l-ġāriḥa li-l-nās*, '« donner de l'entreteng » à l'oiseau de vol, l'accoutumer au bruit de la foule, en le promenant dans les marchés, au début de son « introduction », [*munāwalat l-ġāriḥ (li-l-nās)*, '« entreteng » de l'oiseau de vol, son « assurance » au bruit et au mouvement de la foule'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 187), '*hada'a i hudiya l-ġāriḥ*, '« s'assurer », (oiseau de vol), perdre de sa sauvagerie et devenir plus calme, une fois capturé', '*hadda'a i 'ahda'a l-ġāriḥa*, '« assurer » l'oiseau de vol, lui faire perdre sa sauvagerie naturelle, aussitôt après sa capture, en le cillant et en le laissant jeûner assez longtemps pour que la faim le pousse à venir chercher, sur le poing, une bécade de chair vive ; c'est là le préambule de l'affaîmage' (Viré, *Falconaria*, III, p. 188).

**Amansedar**: v. tr. ant. Amansar. Malgrat que el DCVB atorgui una entrada a 'amensadar', aquesta es fonamenta només en la primera de les dues cites que ofereixo de F i hi discrepo per considerar-la una transposició de vocals atribuïble al copista (mà A) per amansedar, basant-me en (1) l'etimologia del mot segons el mateix DCVB, del llatí *mansuētāre*, afegint-hi *mansuefacere*, *mansuescere* i *manufacere*, (2) mansedar, com per exemple a la fi del f. 138r de F, (3) amansar, com per exemple a F II.2.11. Capítol XXXV., f. 136, i (4) la freqüent transposició de vocals per la mà A. F (còpia s. XV m.), f. 138v quant hom los deu **amansedar** [ms. amensadar], meta-li hom lo capell davant la vista e sia tengut en la mà entrò a tèrsia. | F (còpia s. XV m.), f. 129v Aquest aytal pot hom **ama<n>sedar** [ms. amensadar] leugerament, e ha en si bones costumes.

Sin.: **amansar**, **assuaujar**, **mansedar**, (**privar-se amb home**). Vegeu *amansar*, *assuaujar*, *mansedar*, *privar-se amb home*.

**Amarar**: v. tr. 'I. Posar en remull una cosa fins que el líquid la penetri. Cast. *empapar*' (DCVB), pas previ al teixit del lli o del cànem, en el qual es desprenen gasos nocius per a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 120 **amara** li, so és, banyar li. | F (còpia s. XV m.), f. 148 on **amaren** li ne càyem.

**Aminvar**: v. tr. '1. Fer més petit o menys intens; cast. amenguar' (DCVB), referit al bec de l'ocell de caça. Vegeu *adobar* 2. F (còpia s. XV m.), f. 117 Donchs, con veuràs que aurà lo bec massa larch, covinentment **aminvaràs**-lo-li. E ffe-lo péxer en hos hon aya nirvis, per so que-l bech se puxa mils **aminvar** e affaytar.

— Fr. *minuoir*, ‘diminuer, réduire. Lat. C *minuere*, X *diminuere*’, [menuez, ‘réduisez en menus morceaux. Lat. C *minuta*. Cf. *minuer*, Gdfr., it. *minuare* « diminuer »’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 376).

**Amor**: *subst. f.* i modernament *m.* ‘I.1. Inclinació de la voluntat a qualcú o a qualque cosa’ (DCVB).

Loc.: **Ésser en amor**: entrar en zel, època reproductiva. Vegeu *zel*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> Lo mascle d’aquels negres se morí e romàs la fembra, e axí estava trista; e quant **ere en amor**, aparech-li .I. aucel qui ere apelat *bulçaceus*. — Ar. *hayāğ*, *waqt al-hayāğ*, ‘« temps des amours » (de l’oiseau de vol), période nuptiale’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 189). || It. *sta[re] in amore*, ‘in die Balz getreten sein’ (Glessgen, p. 912).

**Amorós, -osa**: *adj.* ‘I.1. Que sent amor. 2. Que Locuca amor. 3. Amable, que tracta els altres amb suavitat i dolcesa’ (DCVB), per extensió, dit de l’ocell de caça de comportament suau i dolç vers el falconer, que desitja el contacte amb el falconer. P (còpia s. XV m.), f. 30 quant ton aucell serà axit de muda, fé’l plomar e tirar sovén, car pus **amorós** ne serà.

**Ampolla**: *subst. f.* ‘4. Botella en general’ (DCVB), utilitzada per guardar líquids de propietats terapèutiques destinats a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 121 **enpolla**.

Material: **Ampolla de vidre**: vegeu *vidre*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **ampola de vidra**. — Lat. *ampulla vitrea*, It. *ampulla de vitro*, ‘gläsernes Behältnis mit bauchiger oder unten verbreiteter Form und schmalem Hals’ (Glessgen, p. 912).

**Anaril**: *subst. m.* i *f. ant.* Naril. Vegeu *naril*. ‘Naril’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111v posa e met una ploma a le un **anaril**, e covinentment gita-li’n la reuma; e la dita cossa matexa ffé puy a la altre **anaril**. | F (còpia s. XV m.), f. 112v Si l’asperver à closes les **anarils**, mit-li lo cap en aygua tèbeha, puy ffeu tirar en carn on aya nirvis, he axí guarrà. Aquesta és la general manera del cap que s’obre les narils. || P (còpia s. XV m.), f. 35 posa-li’n an los **anarils**.

**Anelar-se**: *v. refl.* D’aparició única a P, dues són les acepcions a partir de la mateixa edició d’aquesta forma verbal reflexiva: **1) ant.** Referida a alenar (potser amb la *s* com a una forma abreujada malentesa de bé), de manera que s’adiu amb el què la precedeix (*no-s fer dels pits*) considerat com a problema respiratori i tenim en compte Lat. *anelare*, *hanelare* (Federico II, *De arte*, p. 1162), Lat. *anhelare*, Fr. *aleneir*, intr. ‘respirer’ (Holmér, *Traduction*, p. 247), Lat. *anhelitus*, *an[h]elitus festinans*, Fr. *alaine*, *la courte alaina*, ‘respiration accélérée. La maladie est appelée *tesgua* dans la rubrique du paragraphe du ms. G, fol. 70. Sur *tesga*, voir *Romania*, LXIII, 297-299’ (Cy. 10, pp. 48-49), Lat. *anelitum festinans*, ‘trouble respiratoire: « une difficulté de respirer accompagnée d’un sol ». Avicenne le met en rapport avec une affection du poumon, mais ce n’est pas le cas ailleurs. Pour les fauconniers modernes, « asthme » est un terme générique pour les problèmes des voies respiratoires, qu’ils soient infectieux ou inflammatoires. Aux paragraphes d’Alexander introduits par *cum festinanti hanelitu accipitris nostri facimus exordium*, la « respiration accélérée » se rapporte sans doute au même trouble que *asma* (ch. 1 et 2)’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 192), Fr. *aneler*, *aneller*, ‘respirer’, *analer*, ‘respiration haletante’, ‘haleine’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 310), It. *alenare*, ‘atmen’, *anhelare*, ‘Atem, Atmung’ (Glessgen, pp. 910, 912, 983), It. *amelito*, ‘andfåddhet « anelito »’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53), It. *alenare*, Lat. *anhelare*, Fr. ant. *alener*, *alaine* (Lupis, *Note*, p. 100). Al DCVB manca anelar, però ‘anhelar: 1. ant. Alenar violentament o amb fatiga’ (DCVB). **2)** Referida a desitjar amb ardor, ansiar, de forma que s’adiu amb el què segueix (*e és-ne pus privats*), com si l’ocell de caça reflexionés (compareu amb l’expressió *pensar i curar de si*) sobre les seves experiències durant la muda i les enyorés, entre elles el contacte amb el falconer, esdevenint més dòcil. Al DCVB manca anelar, però ‘anhelar: 2. Desitjar amb vehemència; cast. anhelar’ (DCVB). Vegeu *alenar*, *curar (de si)*, *pensar*, *ferir-se (dels pits)*. P (còpia s. XV m.), f. 28v és hops que no jage, que-l jàser l’ascalfa lo fetga e li fa inflar los peus e li fan porrets e gota, e no-s fer dels pits, **s’anela** [ms. sa nela] e és-ne pus privats.

**Anell**: *subst. m.* ‘I.1. Cércol de metall o d’altra matèria resistent, que sol servir per subjectar o mantenir lligada qualque cosa. Especialment: 1. Cercolet de metall preciós que duen passat pel dit com a adorn. a) L’anell del dit s’emprava com a segell o firma. Cast. *anillo*’ (DCVB), especialment l’anell que es col·locava al final de cadascun dels gits de l’ocell de caça,

identificatiu del seu propietari, i per dins del qual es feia passar la llonga, en cas de no utilitzar-se tornet. El seu ús augmenta el risc de que els gits de l'ocell s'enredin amb quelcom quan es posa i mori si es perd o marxa. No es menciona a cap del tractats catalans. Vegeu *git*, *llonga*, *tornet*. Manca accepció al DCVB. Doc. a. 1366 (BSAL, III, 118) Con nós hajam perduto un falcó montari sor, e porta los gits de cuyr blanch ab **anellets** de ferro de dos cascauells daurats.

Possible sin.: **senyal**. Vegeu *senyal*. Doc. a. 1394 (BSAL, IX, 129) Altre pregó semblant, de un falcó laner, mudat ab gits ab **senyal** del Sr. Bisbe.

— Lat. *annulus*, *anulus*, *circulus* (Federico II, *De arte*, p. 1162). | Lat. *annuli*, *annulos*, ‘vervelles: anneaux plats utilisés comme les *annulos* de Frédéric II, mais ayant la particularité d’être gravés au nom ou aux armes d’un seigneur. Les vervelles permettaient d’identifier un oiseau trouvé, qui aurait échappé lors d’une chasse, et de le rapporter au propriétaire. On ne sait quand est apparu cet usage, mais il n’était certainement pas encore connu dans l’Italie de la première moitié du XIII<sup>e</sup> siècle. Aucun traité latin n’en parle, mais leur existence est attestée au XV<sup>e</sup> s. dans les milieux bourguignons. Ce genre d’appendice aux jets ne devait pas être fort pratique, car il pouvait s’accrocher à un arbre. Les vervelles ont été remplacées de nos jours par des bagues fixées aux tarses ou par une petite plaque d’identité sur un des jets’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 107-08). || Al. *wirbel*, Ang. *varvel*, Cast. *eslabón*, Fr. *vervelle*, Hol. *draal*, It. *guinzaglio* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *varvels*, ‘small flat rings of silver on which the owner’s name was engraved, fastened to the ends of the jesses, and used instead of a swivel, the leash being passed through them’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 231). || Ar. *halhal*, *halhāl*, *hulhul*, pl. *halāhīl*, *halāhīl*, ‘« vervelle », anneau de métal que l’on passe à la jambe de l’oiseau de vol et qui, en cliquetant, fait office de sonnette ; il sert aussi de « plaque d’identité » pour son porteur, car le propriétaire de l’oiseau peut y graver une marque de reconnaissance’, [*maqrūn*, ‘« porte-touret, vervelles », anneaux accouplés par un rivet, leur permettant de tourner librement sur eux-mêmes, auxquels on fixe les longes de plusieurs oiseaux de vol ; le mouvement indépendant de chaque anneau empêche les longes de se vriller et de faire des nœuds dans lesquels les oiseaux de vol pourraient dangereusement s’empêtrer’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 292, III, p. 167).

**Ànet**: *subst. m. ant.* Ànec collverd (*Anas platyrhynchos*); amb menor probabilitat, un altre ocell del gènere *Anas*, o de la família *Anatidae*. Esmentat com a presa habitual del falcó pelegrí per Albert Magne en un paràgraf corromput a F. ‘Àneda’ i ‘Àneda, f., amb ses variants ànec, m. (Cat. i Val.) i ànnera, f. (Mall.): animal de ploma, aquàtic, de l’orde de les palmípedes, dels gèneres *Anas* i *Mergus* principalment; cast. *ánade*. N’hi ha moltes espècies: L’*áneda* o *ànec* pròpiament dit, que també és anomenat *ànec de bosc*, *ànec collverd*, *áneda rossa* i *áneda salvatge*, és l’espècie *Anas boschas* L. Cast. *ánade*, *pato silvestre*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 129 La sua presa és, axí com cominalment, <l’**ànet**>. — Lat. *maslardus*, ‘anatra maschio’ (Federico II, *De arte*, p. 1215). | Lat. *maslardus*, ‘malard’ (Frédéric II, *L’art*, p. 550). || Ar. *aḥḍar*, ‘le canard Colvert (*Anas platyrhynchos*). Son nom *aḥḍar* (= vert) s’est conservé, en Égypte, sous les formes dialectales *ḥuḍrī* et *ḥuḍārī* [F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāṭimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 124 (38)]. || Cast. *lavanco*, ‘pato bravío’ (López, *Libro*, p. 239). || It. *german[o]*, ‘Wildente’ (Glessgen, p. 945).

**Anguila**: *subst. f.* ‘I. Peix molt llarguer i quasi cilíndric, semblant a una serp, pertanyent a la família dels murènids i dins ella al gènere *Anguilla*’ (DCVB), utilitzat com a medicament simple per tractar l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 143 **anguila**. | F (còpia s. XV m.), f. 143 **enguila**. — Lat. *anguila* (Federico II, *De arte*, p. 1162). || Cast. *anguiella*, ‘anguila (*Anguilla anguilla*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204).

**Anyell**: *subst. m.* ‘1. Cap de bestiar de llana que encara no té un any. Cast. *cordero*’ (DCVB), font de past, sovint utilitzat com excipient, i medicaments simples destinats a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 117v **anyell**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> **anyel**. — Lat. *agnus*, ‘agneau’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || [Cast. *cordero* (*que non aya paçido yerua*), ‘cordero recién nacido’] (Maler, *Tratado*, p. 90). || It. *agnello*, *agnelo*, ‘Lamm bis zum 3./4. Monat’ (Glessgen, p. 909).



**Aparellar:** *v. tr.* Preparar qualsevol cosa necessària (material, altres ocells, etc.) per a utilitzar-la en el moment adient. ‘1. Preparar; proveir i posar així com cal per fer qualche cosa. Cast. *preparar*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 110 E **aperella** hom los hous enaxí que sien cuyts en la dita paella en let ho en aygua. — Lat. *aptare, parare, preparare* (Federico II, *De arte*, p. 1163).

**Apellar:** *v. tr.* **1. ant.** Anomenar. ‘1.1. Designar amb un nom’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 136 aquests són **apallats** laners [ms. lavers] mills que ffalcons; he alguns germans [ms. germanans], semblant aquest <mot>, los **appellen** an lur langatge *lanere* [ms. lavers], e alguns los an acostumats de **apellar** *s<w>einer* [ms. sionet].

**2.** Cridar el falconer l’ocell de caça al puny o al lloure. ‘1.2. Cridar algú per son nom, dir-li que vingui’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 126 axí que a vegades naffre aquell qui l’**apella** en lo cap ho per la cara. | F (còpia s. XV m.), f. 126v E si per ventura lo ffalcó muntarí no vania al loure com hom lo **apella**, no cal aver hom gran ancia, mas que hom se quart que altri no-l prengua, car quant la ffalonia li serà passada, ell se retornarà per si matex a cassa del ffalconer.

Loc.: **Apellar alta veu:** cridar el falconer a l’ocell per encoratjar-lo quan el llança a la presa (segons es desprèn del paràgraf, també quan ha capturat la presa), en especial durant el seu primer any, en la fase d’introducció a la presa, normalment alliberada en aquesta etapa pel mateix falconer. F (còpia s. XV m.), f. 136v En totes aquestes cosses los deu hom **apellar alta veu** e escomoure, e lo ffalconer li deu ajudar a tenir l’aucells, com per so ell ne reb ardiment.

Sin.: **clamar, cridar.** Vegeu *clamar, cridar*.

**Apostema:** vegeu *postema*.

**Arany:** *subst. m.* Filat emprat per a la captura d’ocells destinats a un ús falconer, tradicionalment el que es parava als arbres per capturar astors i esparvers, o falcons que niuin als arbres, i especialment quan aquests són ramencs; dit així per la seva similitud amb una xarxa d’aranya. La descripció feta per Pietro de Crescenzi, *Liber ruralium commodorum*, X, 23, és, probablement, la descripció medieval llatina més antiga conservada, i la primera d’elles seria similar a l’emprada per a la captura d’ocells de caça: “Sunt et alia retia quæ vocantur araneæ valde subtilia, ne in aere facile videantur, quibus capiuntur multæ aviculæ cum ponuntur erecta in aere, duabus perticellis adnexo, in locis quæ aviculæ consueverunt transire. Item accipitres his facile capiuntur similiter et falcones cum circa columbum erecta tenduntur, et eodem modo ceteræ aves rapaces. Sed horum duo sunt genera, nam quaedam aranea est simplex, et virgilis adeo leviter aptatur, quæ cum tangitur cadit, avem que(quibus?) involvit. Item est alia aranea triplicata ex tribus composita, quarum media est spissa, et plurimum lata, exteriora duo sunt valde rara, ac adeo stricta, quæ cum sint ad capiendum elevata ac perticis stantibus fortiter adnexæ, stant extensæ, mediaque mollis et lapsa, quæ super funiculum superiorem elevatur, et cum avis incidit transvolat ambo retia rara, et in medio spissa involvitur, et cum eo in sacculo quodam pendet”. L’any 1600, Pere Gil ens informa de la pervivència del mot arany al camp de Tarragona, on s’aplica als filats emprats en un mètode de captura d’ocells de fins a la mida d’un tord, simplificació del segon tipus de Pietro de Crescenzi (“En lo Agost quant son las Figas, acostuman passar uns ocells petits com pardals los quals per raho que menjan las figas se nomenan papafigas, y son molt grassos y de bona carn, y fan gran dany à las figas. Estos enlo camp de Tarragona se caçan ab filats quadrats prmissims de fil de seda ò de lli prmissim de color sendrosa ques nomenan **aranys**. Los quals estan desta manera que son tres filats dos forans, y un filat en mitg. Los forans son de mallas grans de un palm ò mes per las quals pot passar qualsevol ocell encara que sia tan gros com un tort ò merla: lo de mitg es de mallas petites com un sou ò un real y es molt mes ample y llarc que los dos forans. Per à cassar donchs dits ocells lligan dits filats ben estirats ab quatre caps de corda, de modo que estigan ben estirades las mallas grans, en un portell entre dos rames grans deles figueres y las bossas del filat prim las estiran que no puga ser tan clarament vist dels ocells, y lo que sobra del filat prim, esta replegat sobre la corda alta flux y llest, de modo que quant lo ocell topa volant en lo filat prim, puga afluyxar, e fer bossa, y restar lo ossell en lo filat. Posat que han los cassadors dits filats en los portells per los quals indican han de passar los ossells; començan los cassadors tots junts, uns per una part y altres per altra part, à batre las figueras à pedradas y torrossadas de terra cridant y corrent, y encaminant los ossells que vajan à las figueras, y passen per los portells

à furia ahon estan los **arañys**: y desta manera molts dells restan presos en los **arañys**. Y crec ques nomenan **aranys** presa la metaphora delas telas delas arañyas, ablas quals ayxi com solen las arañyas cassar las moscas y mosquits; ayxi los cassadors ab dits **aranys** caçan los predits ossells. y ablos mateyxos **aranys**, per los torrents en los quals y ha portells accommodats caçan los caçadors Merlas, Torts, Oriols, Arropits, Rossinyols, Tallaretas de Barzer, y altres maneres de ossellets ques crian enlas matas, y barsers, y altres semblants plantes que y ha en los torrents y rieras. Enlo qual modo de caçar se prenen molts ocellets” [Iglésies, J., 1949, *Pere Gil, S.I. i la seva Geografia de Catalunya (1551-1622) seguit de la transcripció del Libre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña segons els manuscrit de l’any 1600, inèdit, del Seminari de Barcelona*. Quaderns de Geografia, 1, Barcelona; reimpr. Societat Catalana de Geografia, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2002; cap. XVII, f. 62r]. No compartim, però, la descripció del seu ús oferta pel baró Dunoyer de Noirmont a la seva *Histoire de la chasse en France*, 1867, t. III, p. 158: “On prenaient encore les oiseaux chasseurs avec des filets nommés araignées, suspendus à des arbres de façon à former une espèce de chambre ouverte d’un côté, ou salon. En face de l’entrée du salon, deux billots étaient placés à 100 pas de distance l’un de l’autre; entre ces billots, une corde était tendue à laquelle on attachait un duc. Cet oiseau nocturne était dressé à voler d’un billot sur l’autre. Le chasseur se tenait caché dans une hutte voisine du salon. Quand passait un oiseau de proie, le duc le signalait en baissant la tête et en tournant le globe de l’œil vers le ciel et venait se poser sur le billot le plus voisin du salon. Le rapace, emporté par la haine que tous les oiseaux portent à leur ennemi nocturne, se précipitait vers le duc et se jetait dans les filets, qui étaient arrangés de manière à tomber au moindre choc et à envelopper l’imprudent. Cette méthode était surtout en usage dans le nord de l’Europe”. Vegeu *filat, llaç, ramenc, tela 1*. Manca accepció al DCVB.

Possible sin.: **Bertol**: N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Contra enfermetat d’equeles aus que és dita rampa, que en **arayn o bertol** eren preses. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> quant en **arany o vertol** [ms. enūidal] són presos.

— Lat. *aranee*, ‘les filets « à maille d’araignée »’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 238). || Al. *Spinnweb*, ‘voir H. Schmidt, *Die Terminologie der deutschen Falkenerei*, Freiburg, 1909, p. 100’ (*Modus*, 1932, p. 369). || Cast. *araño*, ‘un tipo de red que se coloca entre las ramas de los árboles para capturar azores’ (Manzanares, *Voc.*, p. 205). || Fr. *araigne*, ‘subst., filet de fil fin pour prendre les merles et les oiseaux pour la fauconnerie (Baudrillart). On appelait ces filets *toiles d’araignées*, parce que, étant de fil très fin, ils n’étaient guère visibles’ (*Modus*, 1932 p. 369 n. 123, 31). | ‘L’*araigne* est un filet de sept ou huit pieds sur neuf ou dix de large. On le fait de fil menu, fort et teint en brun, et mieux vaut encore de soie (Builliard, *Avicéptologie*, p. 216, 338). Cf. encore Fr. Fortin, p. 33-34, 38’ (*Modus*, 1932, p. 369). | [vegeu la similitud amb la forma Fr. *raingn, telle dou raingn (formee)*, ‘toile d’araignée. Lat. A *tela aranee (formata)*. Italianisme, it. *ragno*. La forma *rañ* est très répandue en Piemont et en Lombardie’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 399). || It. *ragnoletta*, ‘nät, «ragnola, rete»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61). || Occ. *aranh, eranh*, ‘cobweb’ (*Dels auzels cassadors*, v. 308 i p. 219).

**Aranyenc, -enca**: *adj.* Dit de l’ocell de caça capturat amb arany, bé perquè és salvatge, bé com a últim recurs per recuperar-lo si no vol tornar al falconer i deixar-se cobrar. Manca accepció al DCVB. Vegeu *arany, ramenc*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> Comensa aquel mateix capítol dels espervers e dels mirles **aranyenchs** [ms. araychs]. — Cast. *araniego*, ‘ave de presa capturada con unas redes llamadas arañes’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *araniegos*, ‘dícese de los azores jóvenes capturados con arañes una vez que han abandonado el nido’ (Manzanares, *Voc.*, p. 205).

**Ardent**: *adj.* Dit de l’ocell famolenc, condició necessària perquè venci la seva desconfiança i acudeixi al puny o al lloure. Manca accepció al DCVB. ‘1. Que està encès. a) En sentit metafòric: encès de passió o de força interior’ (DCVB). Vegeu *temprat*. P (còpia s. XV m.), f. 29v quant volrets l’aucel alourar o clamar a la mà, devets gardar que l’aucel sie ben **ardent**. — Fr. *ardant*, ‘adv. hardiment’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 311).

**Ardiment**: *subst. m.* Gosadia, atreviment de l’ocell per enfrontar-se a grans presons, bé pel seu caràcter o natura, bé pel bon maneig rebut del falconer. També referit a l’ocell encara brau per manca d’amansament. ‘1. Atreviment, absència de temor. Cast. *atrevimiento, valor*’ (DCVB). F

(còpia s. XV m.), f. 129v Aquest falcó aytal ha tan gran **ardiment** he ten gran noblesa, que ell enderroca e pren les hoques salvatges he ahustardes he grues. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>a</sup> e en qual manera poguessen tenir aquels en aquel **ardiment**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> De **ardiment** dels falchons. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> De **ardiment**. Quant lo falchó ha **ardiment**, no-l vuyles portar en la mà per vila ne per ciutat, mas tant solament lo ti en loch secret si no .I. poch ti aquel davant la porta.

Sin.: **abrivament, coratge**. Vegeu *abrivament, coratge*.

— Lat. *ardimentum*, ‘« courage, bravour », en parlant d’un oiseau de proie’ (Cy. 9, p.234). || Ar. *ğur’at<sup>mn</sup>, ġarā’at<sup>mn</sup>, farāhat al-ğāriḥ, ’iltiyāt al-ğāriḥ* ‘« hardiesse » de l’oiseau de vol’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 283, III, pp. 165, 180). || Cast. *fardiment, fardimiento, fardimento*, ‘audacia, ánimo’, refiriéndose al ave de caza (Cy. 14, p. 38, glossari). | Cast. *fardimiento*, ‘audacia, ánimo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *hardement* (Cy. 12, p. 54, glossari). | Fr. *ardimant, hardimant, hardiemant*, ‘hardiesse, courage’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 311). || It. *ardimento, arditeçça, arditeza*, ‘Verwegenheit, Kampflust’ (Glessgen, p. 914).

**Ardit**: *adj.* Dit de l’ocell valent, agosarat, que no té por d’apresonar grans presons. ‘1.1. Atrexit, que no té por. Cast. *ardido, atrevido*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 120v Lavors sostrau-li alguna perduda del past covinentment, e com veuràs que pus vallent e pus **ardit** sostendrà en aquella covinent dieta, tu-l conserva en aquella.

Sin.: **abrivat, valent**. Vegeu *abrivat, valent*.

— Lat. *arditus*, ‘courageux, brave, en parlant d’un oiseau de proie. Cf. *audax*’ (Cy. 9, p. 234). || Ar. *ğari’, ġāsir*, ‘« hardi », (oiseau de vol)’, *şindīd*, pl. *şanādīd*, ‘« hardi, entreprenant » (oiseau de vol), « avaricieux à la proie », *fātik*, (pl. *futtāk*), ‘« hardi, entreprenant », (oiseau de vol); surnom, en poésie’, [*ğasara*, (*u*), ‘« être hardi », (oiseau de vol)’, *waḡiḥ*, ‘«hardi, de grande entreprise », (oiseau de vol)’, *fataka* (*u*), ‘« être hardi, de grande entreprise », (oiseau de vol)’, *şayūd*, ‘« bien prenant, avaricieux de proie » (oiseau de vol), qui est ardent chasseur’, *fāriḥ ‘alā l-tarīda, ’afrah*, pl. *furh*, ‘« hardi, âpre à la chair, avaricieux de proie », (oiseau de vol)’ (Viré, *Falconaria*, I, pp. 283 i 284, II, pp. 58, 59, III, pp. 163, 164, 165, 192). || Cast. *ardit, fardido, fardit*, ‘valiente, audaz, refiriéndose al ave de caza’ (Cy. 14, pp. 34, 38, glossari). | Cast. *ardid, ardit, fardido, fardit*, ‘intrépido, valiente, audaz’, *estulto*, ‘valiente, audaz’ (Fradejas, *Tratados*, pp. 204, 207). || Fr. *hardi*, ‘courageux, brave, bon chasseur, en parlant de l’oiseau de proie’ (Cy. 12, p. 54, glossari). | Fr. *hardi*, Lat. *audax*, ‘hardi, dit d’un faucon’ (Holmér, *Traduction*, p. 287). | Fr. modern? *hardi (à la proie)*, ‘qui chasse avec entrain (oiseau de vol)’. Syn. « âpre à la chair »; *âpre à la chair*, ‘oiseau entreprenant et avide de sa proie’ (Viré-Möller, *Ğitrīf*, pp. 46, 47). | Fr. *ardi, hardi*, ‘hardi, en parlant d’un oiseau ou d’un chien’, [*enprenant*, ‘hardi, se rapportant à l’oiseau’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 311, 345). || It. *ardito, arduo*, ‘verwegen, kampflustig’ (Glessgen, p. 914).

**Ardor**: *subst. f.* i modernament *m.* Conjunt de gasos despresos durant la fermentació del vi, nociu per a l’ocell de caça. Manca acceptió al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 109v en lo mes de hoctumne que om verema no pos l’esperver en loch on l’**ardor** ne la pudor del boliment del vi no-l puxa tocar, com yo n’é vist per semblant cossa morir.

**Arena**: *subst. f.* ‘1. Conjunt de partícules de pedra molt petites, produïdes per disgregació de les roques’ (DCVB), utilitzada a la muda per gitar-se l’ocell de caça o com a bany de l’ocell. Vegeu *bany, gitar*. P (còpia s. XV m.), f. 28v E puys fets-li metre devant una somada de **arene** gravillosa en què-s volch e mengerà de les pedres menudes e curaran-lo molt.

— Fr. *gravelle, grevelle, gravier, sablon*, ‘sable’ (Adam des Aigles, p. 61).

**Argullós**: *adj. ant.* Vegeu *orgullós*.

**Arrancament**: *subst. m.* Automutilació o agressió mecànica del plomatge amb el bec per part de l’ocell de caça. P separa arrancament i menjament de plomes, potser referint-se amb el primer a patologies sense pruija i amb el segon a patologies amb pruija, o bé per ingesta de ploma associada. Les causes més freqüents són parasitosis intestinals (especialment giardiosi), que provoquen una pruija generalitzada, seguides, en ordre de freqüència, per problemes hepàtics, dermatitis i fol·liculitis, malnutrició i saculitis; altres causes no orgàniques són l’estrès i una

baixa humitat relativa. ‘Acte d’arrancar’ (DCVB). Vegeu *menjament, pruija*. P (còpia s. XV m.), f. 36v Per **arencament** de plomes. Quant l’aucel s’erancha les plomes. | P (còpia s. XV m.), f. 37 D’**erancament** de plomes. Quant l’aucell s’erancha les plomes.

**Arrancar**: *v. refl.* Estirar-se l’ocell les plomes fins a separar-les del seu cos. ‘2. Llevar amb esforç una cosa, del lloc on està fortament ficada o adherida’ (DCVB). Vegeu *arrancament*. P (còpia s. XV m.), f. 36v Quant l’aucel **s’erancha** les plomes. — It. *se depila (le penne), si spilucha [spilucca, speluca] (le penne)*, Fr. *depiller, depiler (les pennes)*, Ar. *katūra an-natf*, ‘Sich Ausreißen (von Federn) / atto di spiluccarsi (le penne)’ (Glessgen, p. 541), It. *arrigha[rsi] (le penne)*, ‘sich ausreißen’ (Glessgen, p. 915).

**Arrel**: *subst. f.* ‘1. La part inferior del vegetal, generalment subterrània, que serveix per fixar la planta en la terra i per pendre d’aquesta les substàncies nutritives’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 118 l’**arell**. | F (còpia s. XV m.), f. 143v **rel**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **reyel**. | P (còpia s. XV m.), f. 27 **rayells**. | P (còpia s. XV m.), f. 27v **reyells**.

Formes documentades al DCVB: arrel, rel, rael, raiel, raïl.

Loc.: **Arrel (del canó) de la ploma**: part de la ploma fixada a l’ocell. ‘2. La part d’un òrgan animal amagada dins els teixits, com «l’arrel dels cabells», «l’arrel dels queixals», etc.’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 144 e gite-li’n entre les plomes e en les **rels dels canyons de les plomes** de tot lo cos. || P (còpia s. XV m.), f. 37 Quant se fan vèrmens en les **rayels de las plomes**. | P (còpia s. XV m.), f. 37 untats les **raels de las plomes**.

— Lat. *radix*, ‘1) follicolo in cui sono inserite la penna e la piuma; 2) radice di piante’ (Federico II, *De arte*, p. 1230). || Fr. *racine de penne*, ‘bout creux de la plume. Lat. C *radix penne*. Tardif I,118: *la penne au bout du tuyau*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 399). || It. *radice, radica, radicha*, ‘Wurzel; Wurzelstock’, *radicata de la canula de le penne, radicata delle penne, radicata della penna, radiche de le penne piccولة*, ‘Ansatz, Stelle, an der ein Körperteil ansetzt’ (Glessgen, p. 981). | It. *radice*, ‘rot, «radice»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61).

**Arrufat, -ada**: *adj.* ‘I.3. Retut, acovardit o mancat de coratge’ (DCVB), especialment dit de l’ocell poc valent quan caça. Vegeu *mal de lop*. Daude de Pradas ens ofereix més informació dient “CXVII. Cant auzel a mal d’aguillas. Si vostr’ausels aguillas sen, / molt er cazutz en gran turmen, / car aiso son verm mal e fer / qu’entre la carn e-l cuer sofer, / et aguilla sembla que-l ponha; / e si l’auzels loita e ponha / consi lo puesca fors gitar, / mas petit i pot enansar, / pero aitan can pot ne fai / e per aguilla pena trai, / car aguillas aun tal costuma / que ausels can las sent si pluma” (*Dels auzels cassadors*, vv. 3358-3370). Vegeu *filandre*. F (còpia s. XV m.), f. 117v E si està **aruffat** ne fflach de si matex, porta-lo en selva on <hom> prenga cabirols, e aquí pesca-lo hom del ffitge del cabiroll mascle calent e del cor, pus sia post [ms. past] al sol, e dementre que s’escalfferà, de la malaltia guarrà.

**Art**: *subst. f. o m. 1.* Dit de la falconeria com a activitat en la qual l’home, seguint un conjunt de regles establertes per la tradició, aconsegueix que un ocell de caça originalment salvatge capturi preses salvatges de les espècies que desitja el falconer, per extensió de l’acepció d’activitat operativa (capacitat de transformar la naturalesa) de caràcter racional. Aplicada a l’art de la falconeria, aquesta es considerava inclosa a la caça (*venatio*), la sisena de les arts mecàniques dins del sistema de coneixement elaborat a l’Edat Mitjana. ‘I.2. Cada un dels gèneres d’activitat en què l’home o l’animal produeix obres segons certes regles. 3. Exercici de l’enginy per fer o obtenir qualque cosa’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 118v E diu lo mestre de aquesta **art**.

Loc.: **Art de la caça** o **art dels falcons**. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup> la **art dels falcons**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> la **art dels falchons**.

Sin.: **falconeria**. Vegeu *falconeria*.

— Lat. *ars falconum*, ‘fauconnerie’ (Cy. 9, p. 234). || [Ar. *bayzara(t)*, ‘«art de la volerie» comprenant les deux techniques de l’autourserie et de la fauconnerie. Voir *ET*<sup>2</sup>, art. *Bayzara*. Vieux français: «dédruit d’oiseaux»] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 281-82). || It. *arte*, ‘Wissen und Techniken eines Faches’, *arte de li falconi, arte de’ falconi*, ‘Falknerei, Wissen und Techniken eines Falkners’ (Glessgen, p. 915).

2. 'I.1. Manera de fer una cosa segons regles' (DCVB), per extensió, protocol a seguir per tractar una malaltia de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 136 Aquesta **art** deu hom tota hora tenir.

**Artell:** *subst. m.* Dit o articulació de les falanges o dels dits. Vegeu *dit*. '1.1. Juntura o articulació dels dits. cast. *artejo*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 129v e ha los peus plens de nuus e<n> los **artells** [ms. ucells] dels dits. — Lat. *articulis digitorum* (AG, l. 22-23).

**Artètica:** *subst. f.* o *adj.* Gota articular de l'ocell, afecció que cursa amb dipòsits d'urats a les articulacions. '2. Gota artètica, o passió artètica (ant.), o simplement artètica: gota de les articulacions' (DCVB). Vegeu *gota*. P (còpia s. XV m.), f. 36 Quant l'aucel ha inflades les comes ho les mans per **artèticha** [ms. artèricha]. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **artèticha**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **artèticha**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota qui és dita **artèticha**. — Lat. *arthetica*, Tilander 'arthritique' (Cy. 9, p. 61). | Lat. *arthetica*, 'goutte du cou de l'oiseau. Les anciens parlaient déjà de *passio arthritica* « goutte », Georges. *Arthetica* provient de *arthritica*, dont le seconde *r* est tombé par dissimulation. Pour *arteriaca*, cf. *arteriatus* « cuius fauces rheumatizant », du Cange' (Cy. 9, p. 234). | Lat. (*gutam*) *arteticam* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 7-8 (f. 16v). || Ang. *artetik* (Cy. 9, p. 234, *Dancus anglais*, p. 203). || Cast. *artetica*, *gota artetica*, 'gota del cuello del ave' (Cy. 14, p. 34, glossari). | Cast. *artética* (*gota*), 'enfermedad que se caracteriza por la hinchazón del cuello' (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *artética*, 'enfermedad de las articulaciones que se manifiesta con dolor en ellas' (Herrera, *Dic.*, p. 155). | Cast. *gota artetica*, 'cierta clase de reumatismo, enfermedad caracterizada por hinchazón del cuello. Comp. Tilander, *Cetraria*, glos., s.v. *artetico* e ídem, *Glanures*, s.v. *arteticle*' (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *goute arteticle*, *artetique*, 'rhumatisme articulaire' (Til., *Glan.*, p. 25). | Fr. *artétique*, *arcétique*, 'sont employés pour arthritique, à propos de la goutte des oiseaux' (Moulé, *Glos.*, p. 270). || Port. *artetico* (Cy. 9, p. 234: *Dancus portugais*, p. 450). || Suec *artetica* (Cy. 9, p. 234: *Dancus suédois*, p. 98).

**Asse:** *subst. m.* '1. Animal quadrúpede de la família dels èquids: *Equus asinus* L. Cast. *asno*' (DCVB), font de medicaments simples per tractar l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 114v **asse**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **asse**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **asse**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> **àsens**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **aze**. — Lat. *asinus*, 'âne' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || It. *anagri* (pl.), *asino salvaticho*, Fr. *onagre*, *asne sauvage*, Cast. *zebra*, 'Halbesel (*Equus hemionus* sp.); Wildesel (*Equus asinus* sp.) / asino selvatico asiatico; asino selvatico (africano)' (Glessgen, p. 496). || Port. *asno* (Cy. 15, p. 57, glossari).

**Aspre:** *adj.* '1. Que té una rudesia desagradable. Cast. *áspero*. f) A l'espirit' (DCVB).

Loc.: **Aspre com un astor:** el nerviosisme natural dels ocells del gènere *Accipiter* fa que astors i esparvers manifestin un temperament esquiu, fins i tot després de l'amansament, per contraposició al caràcter reposat dels falcons. Aquest fet comportà el probable error de traducció o de còpia present a F. F (còpia s. XV m.), f. 126 Aquest linatge de ffalcons bé és axí **espès** [ms. aspre] **com un estor**.

**Asseure's:** *v. refl.* Aturar el seu vol, posar-se l'ocell de caça. '1. Asseure, posar qualcú de manera que el seu pes reposi damunt les anques' (DCVB). Vegeu *seure*. F (còpia s. XV m.), f. 124v Aquest ffalcó mayorment deu hom adoctrinar he ensenyar que no **s'assiga** ne-s pos en aygua ab la pressa, com sovín és luny del ffalconer e per so poria gran dan pendre en l'aygua.

— Fr. *asoyer*, *assir*, 's'asseoir' (Adam des Aigles, p. 55). | Fr. *seeir*, 's'asseoir' (Tjerneld, *Moamin*, p. 407).

**Assiure's:** vegeu *asseure's*.

**Assuaujar:** *v. a) tr.* Suavitzar les reaccions de l'ocell, especialment de l'ocell asalvatjat després de treure'l de la muda, fins a acostumar-lo a romandre tranquil a la perxa. El resultat és un ocell suau. 'Suavitzar' (DCVB). Vegeu *amansar*, *bastó*, *suau*, *turmentar*. F (còpia s. XV m.), f. 111 E puys posar-l'as en la perxa, no massa breu ffermat, domdant e **assuauyant** tro que bé hi sia acostumat d'estar. **b) refl.** Suavitzar les reaccions l'ocell, especialment el falcó munterí hirat per haver-se-li escapat la presa. F (còpia s. XV m.), f. 126v E per so cové al ffalconer aver gran pasiència en aquest cas e que no li contrast ni li'n fffassa res aparès entrò que lo coratge del ffalcó aya oblidada sa hira e que **s'asuauja**.

Possibles sin.: **amansar, mansedar, privar-se amb hom.**

**Astor:** *subst. m.* Au de la família *Accipitridae*, espècie *Accipiter gentilis*. Rèplica a gran escala de l'esperver. Astors i espervers eren els ocells del gènere *Accipiter* utilitzats a la falconeria medieval europea. Les estructures alars de les aus dels gèneres *Falco* i *Accipiter*, utilitzades tradicionalment a la falconeria europea, són diferents, d'acord amb el tipus de vol que desenvolupen, condicionat a la seva vegada per l'hàbitat en què viuen. Així, l'ala d'un falcó és de llargària mitjana, estreta i allampçada; l'ala d'un accipiter és curta, ampla i arrodonada, atorgant-li una major acceleració en vol horitzontal. A l'ala d'un ocell pertanyent al gènere *Accipiter* la penna rêmige més llarga és la quarta. Cal dir que, en realitat, l'astor és poc semblant al milà i té un ventall de preses molt més ampli que el donat pel DCVB, el qual, en falconeria, arriba fins a ocells de la mida de les grues i les austardes i a mamífers de la mida de la llebre. 'Ocell carnisser de la família de les aquílides: *Astur palumbarius* (Cat.). Cast. *azor*. Se fa molt més gros que el milà, al qual s'assembla molt, i s'alimenta de tota casta d'ocells petits. Antigament s'emprava per a caçar' (DCVB). Jaume I, Cròn. 20. Per un **austor** terçol que no li volch dar. || Llull Doctr. puer. 3. Deus ha creat a hom lo cavall per cavalcar, e l'**estor** per cassar. || Llull Cont. 108, 8. L'**austor**, com és bé maner, sempre que hom li mostra lo loure. | Llull Cont. 116, 17. De comprar heretats e cavalls e **ostors** e draps. || Ordin. Palat. 54. Statuim que un escuder expert en aytals coses falconer nostre major sia elegit qui de nostres falcons **astors** e d'altres qualsque quals aucells a cassar deputats cura haja e diligència. || doc. a. 1396 (Boll. Lul. IX, 146) Nigú gos traure de la illa sens licència del governador **astors**, esparvés, falcons ne altres aucells de cassa. || doc. a. 1406 (Anuari IEC, V, 584) Vos tenits un **aztor** qui és bo de perdiu. || F (còpia s. XV m.), f. 124 **astor**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **astor**. | P (còpia s. XV m.), f. 28 **estor**. | P (còpia s. XV m.), f. 31v **stor**.

— Lat. *accipiter, ancipiter, astur* (Federico II, *De arte*, pp. 1159, 1166). | Lat. *astur, austur, accipiter, acceptor*, Al. *habicht, hühnerhabicht*, Ang. *hawk, goshawk*, Cast. *açor, azor*, Fr. *autour, austour*, Hol. *havik, duivenvalk*, It. *astore* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-7). | Lat. *astur*, 'Accipiter major', anomenat *Astur* per Julio Firmico; Fr. *Autour*; It. *astor*; Occ. *Astou* (Du Cange, p. 459). | Lat. *accipiter, astur, austur*, 'autour des palombes (*Accipiter gentilis*): rapace puissant dont la femelle est de la taille d'une forte buse, est un habitant des bois et des paysages riches en couvert dans l'ensemble de l'Europe continentale. Il a la livrée d'un olive ardoisé, au dessus, e le dessous blanc finement strié' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 79). || [Ar. 'asfar al-'ayn, '« œil jaune »; désigne tous les *accipitridés* employés en basse-volerie, ceux-ci ayant l'iris jaune ou orangé. L'expression s'oppose à 'aswad al-'ayn, « œil noir » qualifiant les *falconidés*, oiseaux de haute-volerie. Voir *EF*<sup>2</sup>, art. BAYZARA', *wakīl al-maṭbah*, '« cuisinier », « pourvoyeur de garde-manger », surnom de l'autour, car, bien affaîté, il peut voler les plus gros gibiers à plume et à poil, comme la grue et la gazelle, sans comptes tous les inférieurs. Il est curieux de souligner la similitude des deux surnoms, arabe et français, qui, à notre sens, n'est pas fortuite'] (Viré, *Falconaria*, II, p. 52, III, p. 192). | Ar. *bāz, bāzī*, pl. *buzāt* (pers.), 'Autour femelle (forme). Moamin lat. *accipiter*; Moamin fr. *ostor*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193); [*tuḡrīl*, 'Toghrol, Autour pâle (de Laponie et Sibérie). « Forme » (= femelle) de l'*Accipiter gentilis buteoides*, race pâle de l'Autour de Laponie et de Sibérie. Il est aussi nommé *šāhbāz* « Autour-roi » et *bāz ašhab* « Autour gris pâle ». À côté du *tuḡrīl*, on trouve les variantes *tuḡrūl* et *tuḡral*, selon les dialectes altaïques (comp. le magyar *turul*). Aux Indes, ce nom désigne le Spizaète (*Spizaetus cirrhatus*)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 67, n. 47, i p. 209)]. || Cast. *aztor* està documentat abans que l'It. *astore*, l'Occ. *austor* i el Fr. antic *ostor*, però un manlleu italià indirecte del mot castellà no és possible en temps tan reculats. El manlleu ha pogut fer-se solament a través de les llengües romàniques occidentals. La provenença ibèrica del mot és corroborada pel fet que l'*autour* fou sovint anomenat *astūrcus*, « asturien », a l'Edat Mitjana. Al llatí clàssic, *asturco* designa el cavall asturià, però al llatí medieval *asturcus* és el nom de l'astor, evidentment perquè els astors ibèrics provenien majoritàriament de les muntanyes d'Astúries. Heus aquí la cadena dels manlleus: Cast. *aztor* > Occ. *astor* (> It. *astore*) + *avis* > Occ. *austor* > v. Fr. *ostour* > Fr. mod. *autour*. Cf. Meyer-Lübke, *Rom. etymol. Wörterbuch*, art. 68. (Cy. 8, p. 311). | Cast. *azor, açor*, 'La mayor de las accipitrides empleadas en cetrería. Se le identifica con el **Accipiter gentilis**. La forma **açor** es la forma escrita usual durante toda la Edad Media y el Renacimiento.

Hasta principios del siglo XIII fue prácticamente la única ave empleada por los cetreros castellanos. Así se explica que en 1252 un azor mudado valiera 30 maravedíes, mientras que un neblí no valía más de 12 maravedíes (en ese mismo año una vaca estaba tasada en 3 marevedíes)' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *oustour*, *ostor*. *Autour* no sembra ser un mot d'origen francès, sinó un manlleu fet a l'occità: v. Occ. *austor*> v. Fr. *oustour*> Fr. mod. *autour*. (Cy. 8, pp. 310-1). | Fr. *ostor*, 'autour (*Falco* ou *Astur palumbarius*). Lat. C *accipiter*, X *austur*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 386). || It. *astore* és un manlleu de l'occità *austor* (Cy. 8, p. 311). | It. *astore*, Fr. *ostor*, 'Habicht, Hühnerhabicht / astore (*Accipiter gentilis* L.); Habichtswibchen' (Glessgen, p. 475). | It. *astor*, *astore*, *asturi*, 'hök, [man använde företrädesvis sparvhök (*Accipiter nisus* L.) och duvhök/slaghök (*Accipiter gentilis* L.)], «astore»' (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 53, 103). || Occ. *austor*, 'goshawk' (*Dels auzels cassadors*, v. 10 i p. 219). | Occ. *austor*, 'autour, *Astur palumbarius*, voir Tilander, *Nouv. mél. d'étym. cyn.*, p. 310' (Wistedt, p. 530). || Port. *açor* (Cy. 15, p. 55, glossari).

**Astrènyer:** v. tr. ant. Estrènyer, en l'accepció de subjectar, en especial un producte terapèutic a les mans (peus) de l'ocell de caça. Manca aquesta accepció al DCVB, on '2. Fer que una cosa clogui més, es clogui amb més força o més acostadament, com si tornés més estreta; cast. *apretar*. 5. Contreure, limitar; subjectar a certa mesura' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 36v Quant l'aucel ha poys, prenets del *leborum album* e tranchats-lo, e **astreyets**-li'n <a> les mans.

**Au:** subst. f. '1.1. Animal vertebrat ovípar, cobert de plomes, amb dos peus i amb els membres anteriors aptes per a volar. Cast. *ave*' (DCVB). Cost. Tort. I, VIII, 2 Tota **au** de caça que vaja exarrada. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> e pren tota **au** e no tem àguila.

Sin.: **ocell**. Vegeu *ocell*.

— Cast. *af*, 'ave' (Fradejas, *Tratados*, p. 203). || Port. *ave*, *aves* (Cy. 15, p. 57, glossari).

**Aucell:** subst. m. Ocell. Vegeu *ocell*. F (còpia s. XV m.), f. 122v **auzell**. | F (còpia s. XV m.), f. 139 **aucel**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXLr<sup>a</sup> **auscel**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v **aucell**. | P (còpia s. XV m.), f. 26v **aucel**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> **aucel**.

**Aucir:** v. ant. per occir. Vegeu *occir*. F (còpia s. XV m.), f. 127 a la per ffi munta ffort alt he puys devalla ffortment sobre l'àguila, enaxí que li dóna aytal colp al cap que si matex **aucís** e [*sic*] la àguila. | F (còpia s. XV m.), f. 144v E aucirà los **cuchs**. || P (còpia s. XV m.), f.41 E puys dats-li a menyar pol gras ho colom novel, e quant l'**auciràs**, gardats que no n'isque le sanch.

**Audàcia:** subst. f. Gosadia, atreviment d'un ocell. 'Condicció o acció pròpia d'home audaç. *Audaç*: atrevit', per extensió, dit de l'ocell de caça amb aquesta característica. Manca accepció al DCVB. Vegeu *abrivament*. F (còpia s. XV m.), f. 133v E yatsia asò que dues d'equestes colors sien atrobades en los aucells, e la tersa en lo pahó, enperò no és covinent abrivament ne **audàsia**.

**Aulter, -era:** adj. ant. Dit de l'ocell de caça híbrid, resultant del creuament de dos llinatges diferents, i/o adúlter, per la possibilitat d'aparellar-se amb qualsevol dels llinatges dels progenitors o haver heretat aquesta tendència del seu origen. Sobre *aulters/aultres*, vegeu l'estudi introductor de la meva edició de Z<sup>1</sup> i Z<sup>2</sup>. 'Adúltera' (DCVB). Vegeu *llinatge*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> Falcons blancs e roygs exiren de negres falcons. Lo mascle d'aquels negres se morí e romàs la fembra, e axí estava trista; e quant ere en amor, aparech-li .I. aucel qui ere apelat *bulçaceus*, e aquela tench-lo en l'àer. E d'aquests isqueren aquests falcons qui han les penes blanques e roges e són quax **aulters** [ms. *aultres ters*], e per assò són molt ardit.

Sin.: **bastard**. Vegeu *bastard*.

— Lat. *adulteri*, *adulterini*, Tilander 'adultérins' (Cy. 9, pp. 160-61, mss. Lats. G.). || Fr. *avoultre*, adj., 'bâtard' (Cy. 10, p. 49). || It. *adulterio*, '(widernatürliche) geschlechtliche Verbindung zweier verschiedener Tierarten, verstanden als Ehebruch / unione sessuale di due specie animali (contro natura), intesa come adulterio', It. *adulterino*, 'in Ehebruch gezeugt, da aus der Verbindung verschiedener Tierarten entstanden' (Glessgen, p. 453).

**Aultre, altra:** adj. ant. Aulter.

**Aumagrir:** vegeu *amagrir*.

**Austarda:** *subst. f.* ‘Ocell camallarg de l’espècie *Otis tarda*, gros, de plomatge ros llistat de negre. Cast. *avutarda*’ (DCVB), en català modern pioc salvatge, pertanyent a la família *Otididae*, una de les grans presons de la falconeria medieval. Jaume I, Cròn. 458 Car nós soliem pendre grua e **auoçtarda**. || F (còpia s. XV m.), f. 129 si aquest ffalcó aytal és per lo ffolconer ffet bé abrivat, ell pendrà la **austarda**. | F (còpia s. XV m.), f. 129v Aquest ffalcó aytal ha tan gran ardiment he ten gran noblesa, que ell enderroca e pren les hoques salvatges he **ahustardes** he grues. — Lat. *bistarda* (Federico II, *De arte*, p. 1163). || Ar. *hubruğ*, pl. *habāriğ*, ‘Grande Outarde (*Otis tarda*), dite aussi Outarde barbue, qui est à peu près inconnue des pays arabes; par contre, l’Outarde Houbare (*hubārā* = *Chlamydotis undulata*) y est très commune. Moamin lat. *bistarde*; Moamin fr. *bistart*’ (Viré-Möller, *Ğiğriğ*, p. 182, n. 537 i p. 198). | Ar. *hubruğ*, ‘l’Outarde-barbue ou Grande-Outarde (*Otis tarda*). Il semble que le terme *hubruğ*, d’origine persanne, avec les variantes *hubrum*, *hubrūr*, sont l’onomatopée de son bas roucoulement’ [F. Viré (ed.), “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāğimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 13 (1966), p. 42 (92), n. 1], *harab*, ‘(= « barbe hirsute »), le mâle de l’Outarde-barbue’, *faddāda/fudāda*, ‘(= « la fière »), la femelle de l’Outarde-barbue’ [F. Viré (ed.), “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāğimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 13 (1966), p. 43 (93)]. || Cast. *abutarda*, ‘avutarda (*Otis tarda*): ave zancuda muy común en las zonas esteparias de Castilla’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203). || Fr. *autie*, *auty*, ‘outarde (*Otis tarda*)’ (Tjerneld, *Glan.*, p. 27). | Fr. *bistart*, ‘outarde’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 317). || It. *bistarda*, *bistarde* (pl.), *biscardi* (pl.), Fr. *bistart*, Ar. *hubruğ*, ‘Großtrappe / otarda (*Otis tarda* L.)’ (Glessgen, p. 500).

**Aviar:** *v. tr.* ‘2. Deixar anar una cosa que es retenia. Cast. *soltar*. Especialment: a) Amollar el bestiar perquè pasturi’ (DCVB), especialment deixar anar l’ocell que es retenia perquè cací. Vegeu *gitar*, *llançar*. F (còpia s. XV m.), f. 130 los ffalcons que ell avia **aviats** trespessaren en puyant les oques, entant que no y ach nengun qui·ls pogués vaher.

**Avitarda:** vegeu *austarda*.

**Àvol:** *adj. ant.* ‘Dolent, mal. Cast. *malo*’ (DCVB).

Loc.: **a) Àvol alè:** halitosi, alè pudent, de mala olor, degut a la formació de compostos volàtils com la putrescina i la cadaverina, símptoma d’un problema digestiu, normalment una retenció de plomada o impactació de pap, és a dir, un ili del tracte digestiu superior, una estasi d’esòfag i pap, amb retenció de past al pap, que pot derivar en el “pap àcid”, quadre en el qual es produeix acumulació al pap de les contínues secrecions del tracte digestiu anterior (el pap fluctúa a la palpació), halitosi per alteració del contingut i creixement bacterià i alliberament d’endotoxines bacterianes provocant la mort. P (còpia s. XV m.), f. 27v Astor, si és crebentat, e tindrà son cap corp e aurà **àvol alè**. — [Fr. *puellant*, *puelant*, ‘qui sent mauvais, fétide. Lat. CF *fetidus*. Cf. *pullent*, Gdfr., et anc. prov. *pudolen*, Levy VI, 602’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 398). **b) Àvol carn:** teixit en un mal estat indeterminat, possiblement amb necrosi tissular. F (còpia s. XV m.), f. 122v E si l’auzell à mal e ha **àvol carn** en la boca.

**Avolfago:** *subst. m.* Afecció que produeix ofegament o disnea a l’ocell. Podria derivar d’*àvol*, dolent, i *fago*, respiració (ofec) o ingesta. Manca al DCVB. Vegeu *ofegament*, *pantaix*. P (còpia s. XV m.), f. 27v Per **avolfago**, que vol dir pentayx.

Sin.: **pantaix**, **polsar**. Vegeu *pantaix*, *polsar*.

— Cast. *ofego*, ‘huélfago, enfermedad de los animales que los hace resollar con dificultad y deprisa’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *huélfago*, *uélfago*, [*mueven los pechos e el cuerpo e abre la voca quando se debate*], Port. *ofego*, [*Esta enfermidade he como asma*] (Glessgen, p. 554, n. 39). | Cast. *huélfago*, ‘enfermedad de las aves que les hace respirar con dificultad y prisa. En el Libro de los animales que cazan esta enfermedad se llama “ofego” y se explican las señales (síntomas) en I, XIII (pág. 100) y su cura en II, XXXIII (pág. 154-56). En la obra de Juan de Sahagún ya se llama huérfago, da los síntomas en la tabla del libro II (pág. 66) y la cura en el capítulo XVII (págs. 86-87). En 1556 Juan Vallés dirá: La vna dellas es vn allegamiento de materia podrida dentro en el pecho la qual los hombres pueden lançar y echar tossiendo despues que esta madura, pero no las aves porque ni saben ni pueden toser, a cuya causa las mas dellas mueren desta enfermedad, a la qual los medicos llaman empima, vocablo griego, y los



caçadores de Castilla huerfago, y en Aragon y Valencia y Cathaluña pantax (III, XXVII, fol. 109v-10r)' (Juan Manuel, *Libro*, p. 170, n. 63). | Cast. *huélfago*, 'enfermedad que produce ahogos' (López, *Libro*, p. 239).

**Àyer**: *subst. m. ant.* per aire. Vegeu *àer I*. P (còpia s. XV m.), f. 26v si ve per calor, devets tenir l'aucell a l'**àyer**.

## B

**Babor**: *subst. f. ant.* per bavor. Vegeu *bavor*.

**Bací**: *subst. m.* '1. Gibrella o plat fondo de metall per posar-hi aigua o altre líquid. Cast. *palangana*. Bassí: V. *bací*. Bassi: 1. Recipient de pedra o d'una soca buidada per una cara, que serveix per posar-hi el menjar o abeurall dels animals domèstics, principalment dels porcs i l'aviram. Cast. *gamella*' (DCVB), especialment utilitzat pel falconer com a bany de l'ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **bascí**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **bassí**.

Tipus segons el material: **bací d'aram**. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> **bascín d'aram**.

Sin.: **llibrell**. Vegeu *llibrell*.

— Lat. *bacile*, 'vase, récipient' (Cy. 9, p. 236). | Lat. *tina balneatoria* (Federico II, *De arte*, p. 1240). || Ar. *'iğgāna*, pl. 'ağāğīn, 'le « bassin » de l'oiseau de vol dans lequel il se baigne' (Viré, *Falconaria*, I, p. 276). | Ar. (pers.) *ṭast, ṭašt*, 'cuvette, bassine' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *baçín*, 'vasija' (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *bacín* (Herrera, *Dic.*, p. 192). || Fr. *bacin*, Lat. *pelvis*, 'bassin dans lequel on baigne le faucon' (Holmér, *Traduction*, p. 253). || It. *bacile*, 'bacino' (Cy. 9, p. 236: Tommaseo, Bellini). | It. *bacile, bacino*, 'Becken, kleine Wanne', *bacino*, '(Metall-) Becken, kleine Wanne' (Glessgen, p. 917). | It. *bacille*, 'käril, tunna, «bacile»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Bany**: *subst. m.* **1.** Immersió de l'ocell en aigua, especialment per mantenir en bon estat el seu plomatge i termoregular-se, o, durant el període de muda, millorar la qualitat de la nova ploma i accelerar-ne el procés. A vegades també hi beu. 'I.1. Immersió total o parcial del cos dins un líquid. 2. Líquid on se banyen. 3. Lloc on se banyen per efectes higiènics o terapèutics. Cast. *baño*' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> E si requer **bayn** l'esperver o l mirle con són pols, posa aygua freda denant éls, emperò guarda que trop calor no ls noga. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> De **bayn**. De **bayn** no l vuyles banyar sinó de ters en ters dia, cor si l banyes sovyen, energuylarà e axí fúgere-t' à [ms. fugreta].

**2.** Per extensió, procés de neteja de les plomes que realitza l'ocell rebolcant-se a la sorra. En deteminats moments, com ara durant la muda, els ocells, especialment els pertanyents a certes espècies, també aprecien un bany de sorra, tot i que en els tractats de falconeria catalans tan sols apareix sota la locució *bolcar-se*. 'II.3. Massa penetrable, dins la qual es posa una part del cos o una altra cosa per efectes medicinals o industrials. *Bany d'arena*, etc.' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 28rv E, segons que dien alguns, no l deu hom fer benyar tro que ha mudat tots los coltells e los vans; mes puxes totes sepmanes une veguada, mes verament aquests erran fort, car continuadamén, abans que git e quant ha gitat, lo deu hom benyar totes sepmanes una vaguada, e estan pus sa e [28v] milor ploma ne met e pus tost ne muda, e si s volien benyar tres o cotre veguades, àrdidament se bany. E puyes fets-li metre devant una somada de arene gravillosa en què s **volch** e mengerà de les pedres menudes e curaran-lo molt.

**3.** Per extensió, ruxar l'ocell amb un líquid o posar-li un bany d'un líquid amb finalitat terapèutica. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> Ítem, prin civada aytant con darie ha .I. caval e fé-la

deneyar, pux posa aquella en aygua freda e aquí estia per tota nuyt, pux fé-la aytan coure tro sia escorxada, pux col·la per .I. drap prim, lexa l'aygua refredar he fé·n **bayn** a l'ocel.

—Lat. *balneum*, ‘bain’, en relació a l'ocell de presa (Cy. 9, p. 236). | Lat. *balneatio*, *balneum* (Federico II, *De arte*, p. 1168). | Lat. *balneum*, Fr. *baing*, ‘bain du faucon’ (Holmér, *Traduction*, p. 253). || Ar. *tašmīs al-ġāriḥ*, ‘« jardinage » et « essorage » de l'oiseau de vol’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 289, II, p. 55). || Fr. *baign* (Tjerneld, *Moamin*, p. 316). || It. *bagno*, *bagnio*, *balneo*, ‘Dampfbad, Raum für Dampfbäder’, *bagno*, *bangnio*, ‘Baden’ (Glessgen, p. 918).

**Banyar**: v. tr. o refl. **1.** Posar o posar-se l'ocell dins del bany, per mantenir-lo o mantenir-se sa, conservar o recuperar el bon estat del plomatge i accelerar-ne la muda, si és el cas. L'operació del bany pot realitzar-se en un bací o en aygua neta corrent. A vegades es ruxa l'ocell en lloc de posar-li el bany, recomanat en els falcons per evitar que, al caçar amb ells, atesa la alçada característica que adquireixen durant el seu vol, cerquin aygua on banyar-se si en tenen ganes. El *Llibret del mestre falconer* (*Guillelmus falconarius*) [Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup>] adverteix que una periodicitat superior a cada tres dies enorgulleix a l'ocell de caça i provoca la seva pèrdua. ‘1. a) Posar i tenir dins l'aygua o altre líquid (el cos o una part d'ell) per efectes higiènics o medicinals. Cast. *bañar*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 138v e possa davant aygua en que·s **bany** si·s voll. | F (còpia s. XV m.), f. 140v porta l'aucel en un loc per **banyar**, e si no·s vol **banyar**, ruxa-li la cara e sots les ales. || P (còpia s. XV m.), f. 28rv E, segons que dien alguns, no·l deu hom fer **benyar** tro que ha mudat tots los coltells e los vans; mes puxes totes sepmanes una veguada, mes verament aquests erran fort, car continuadamén, abans que git e quant ha gitat, lo deu hom **benyar** totes sepmanes una vaguada, e estan pus sa e [28v] milor ploma ne met e pus tost ne muda, e si·s volien **benyar** tres o cotre veguades, àrdidament **se bany**. | P (còpia s. XV m.), f. 29v E fets-lo **beyar** aytantes veguades com se vulla, car aucel ce vol soví **benyar** après la muda. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> E primerament **se vol banyar** que altres falcons. **a)** El líquid del bany és normalment aygua neta, però pot utilitzar-se aygua que hagi patit algun tractament per aconseguir un bany amb efectes terapèutics. P (còpia s. XV m.), f. 38 fets coure del pes de dos milaresos, e bulits-lo en aygua e lexats-la refredar, e posats-la en loch un **se puxa banyar**.

**2. a)** Mullar l'ocell o una part d'ell amb finalitat terapèutica. ‘2. a) Mullar. Cast. *mojar*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 140 **Banyar**-li as les nefes ab aygua tèbea. || P (còpia s. XV m.), f. 36v De poys. Quant l'aucel ha poys, prenets del *leborun album* e tranchats-lo, e atreyets-li·n <a> les mans; e fets bulir coloquianda en aygua, e quant sie refredada, **beniats**-lo; ho ajats aygue en què aye bulit sini grech, e puys **beyats**-lo·n desús les ales ab la bocha; ho y fets bulir sentòniga [ms. senconiga], ço és erba lunbriguera, e **bayats**-lo·n. **b)** Mullar el past de l'ocell amb algun líquid per tractar-lo d'una afecció. P (còpia s. XV m.), f. 27v bolits-ho tot, e cant serà miege, fets-ho bulir un poch més, e ab l'aygua **banyats**-li·n la carn que menya. | P (còpia s. XV m.), f. 30 Encara, quant volrets l'aucel alourar o clamar a la mà, devets gardar que l'aucel sie ben ardent, e que l'alaurets a vespre e sus lo loure, [30] o sus la mà si és aucel que vinge a mà; e quant serà vengut no li donchs àvol carn, mes bone e dolça sens **benyar**, per tal que pus volenterós vengua a la mà ho al loure. Sobre lo loure negun temps no·n donets sinó bone he [ms. ho] calde.

Sin.: **llavar**. Vegeu *llavar*.

— Lat. *balneare* (Federico II, *De arte*, p. 1168). | Lat. *balneare*, *abluere*, Al. *baden*, Ang. *bathe*, Cast. *bañar*, Fr. *baigner*, Hol. *baden*, It. *bagnare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). | Lat. *balneare* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 238). || Ar. *'istahamma*, ‘« prendre le bain », (oiseau de vol)’, *šammasa l-ġāriḥ*, ‘« jardiner » l'oiseau de vol, le mettre au soleil, avec son bassin, pour qu'il se baigne et « l'essorer », le faire sècher’, (Viré, *Falconaria*, I, p. 289, II, p. 55). || Cast. *bannar*, *vannar*, *banar*, *vanar*, Lat. *balneare*, ‘bañar’, referint-se a l'ocell de caça (Cy. 14, pp. 34-35, glossari). || Fr. *baignier*, *baingnier*, ‘tremper’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 316). || It. *molla(re)*, ‘in Flüssigkeit einlegen, einweichen; in Flüssigkeit eingeweicht sein’ (Glessgen, p. 965).

**Banyat, -ada**: adj. Dit de la carn que ha estat immersa en aygua per a disminuir-ne el seu valor nutritiu (Cast. *lavada*) i/o adequar-la al temperament de l'ocell de caça segons la teoria hipocraticogalènica. Innico d'Avalos extén aquesta pràctica al curall i a tota la carn a donar a l'ocell de caça amb l'objectiu de tenir-lo llarg de ventre, però la norma general era i segueix sent

utilitzar-la només puntualment [“Li pasti sempre bagnati in acqua tepida et lo curaglio ancora con la sua ionta quando serà tempo de darlo che lo falcon lo piglie, et questa sia regula general. Iamai el falcone mangie el pasto si non bagniato une et due et tre volte ch’el fornisha de mangiare” *Trattato de la preservazione da cancer* d’Innico d’Avalos, f. 10rv (Lupis, *Sezione*, p. 64)]. Manca accepció al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 26v que li dons ab un poch de **carn benyada** ho cor de moltó ben levat en aygua tèbea. | P (còpia s. XV m.), f. 30rv D’engenramens de vèrmens. Però porets seber que res no fa tant ne engendre [30v] vèrmens al cors de l’aucel, com fa donar **carns beyades** ne aygoses. L’aucel, naturalment, deu aver vèrmens al cors per les carns crues que menge, qui són fleumàticas, de que s’engenren los vèrmens, e an açò s’ecorden los metges. E axí, si estar-te’n pots, non dons a ton aucel **carn beyada**, si no ho fas a la axida de la muda; e si li’n dones, e exugue-le bé an un bel drap de li, puys dóna-la-li a menyar.

**Barbastellum**: *subst. llatí*. Rata-pinyada. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **barbastellum** [ms. *basbastellum*].

Sin.: **muriac, rata-pinyada**. Vegeu *muriac, rata-pinyada*.

— Lat. *barbastellum, barbascellum, berbestessum, barbastillum, vespertilionem*, Tilander ‘chauve-souris’ (Cy. 9, pp. 142-43, mss. Lats. G.). | Lat. *barbastellum*, sb., accusatiu, *barbastillum*, per error *berbestessum, barbascellum*, Tilander ‘chauve-souris’, explicat per Lat (Z), que dona *vespertilionem*. ‘Voir Meyer-Lübke, *Wb.*, art. 9275 *vespertilio, Romania, XXVII*, 222, *ZfrP.*, XVII, 149, qui offrent ferrar., piac., *barbastel*’ (Cy. 9. p. 236). | Lat. *vespertilio*, ‘pipistrello’ (Federico II, *De arte*, p. 1244). || Ar. *waṭwāt, ḥuffās*, pl. *ḥafāfis*, ‘chauve-souris’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 199 i 209). || It. *barbastello, vespertiglione, vespertello*, [Fr. *soriz*], Ar. *ḥuffās*, ‘Fledermaus / pipistrello’ (Glessgen, p. 514).

**Barber**: *subst. m.* ‘Antigament els barbers exercien també la cirurgia menor (sagnies, aplicació de sangoneres, extracció de dents, etc.)’ (DCVB). Apareix als tractats catalans per la denominació específica d’un dels instruments que utilitzaba a la cirurgia menor, la llanceta de barber. Vegeu *llanceta*. F (còpia s. XV m.), f. 140 prin una **lenseta de barber** e toca-li en la infledura desudita del peledar, en la part defora, envés la part del bec, en guisa que n’hisqua sanch.

**Barra**: *subst. f.* Suport de fusta on es col·loca i lliga l’ocell de caça amb la llonga quan no està al puny del falconer ni volant. Els tractats catalans medievals utilitzen barra, cavallet i perxa independentment de l’espècie d’ocell de caça a la qual serveixin de suport, sense diferenciar entre l’específic per a falcons (Lat. *sedile*, Ar. *quffāz*, Cast. modern? *banco*, Fr. modern? *bloc*, una mena de conus o de cilindre amb un punxó a la part inferior per clavar-lo a terra; el suport dels tractats catalans medievals més proper seria el fust, vegeu *fust*) i l’específic per a accípiters i àguiles (Cast. modern? *arco*, en forma d’arc o semicercle), ni entre el llarg, on poden col·locar-se diversos ocells (Lat. *pertica*, Ar. *kandara*, Cast. *alcándara*, Fr. modern *perche à rideau*), i l’individual (els dos tipus específics). Segons la descripció que proporciona V i per considerar-la l’autor del tractat com a vàlida per a tot tipus d’ocell, la barra o perxa seria un tronc de fusta de longitud variable, que permet col·locar-hi més d’un ocell, pla a la seva part superior i de l’amplada de la mà de l’ocell, incrustat a dues parets enfrontades (potser també el suportat per dos peus, el qual podria ser la perxa, o fins i tot el cavallet, però crec més correcte utilitzar cavallet principalment per a la perxa baixa), i a l’alçada del cap d’un home (segons Frederic II), per donar seguretat a l’ocell, al qual els ocells de caça es lliguen curts, com a màxim a la distància que permeten els gits, i del qual es penja una tela o lona (sobre aquest detall a l’època medieval només coneixo el contingut a la descripció oferta pel capítol III del *Discurso del falcón esmerejón*, on comenta que aquest n’era costum per a astors i esparvers i extén la seva indicació per a l’esmirle) lastrada a la seva part inferior, per impedir que l’ocell quedi penjat si cau de la barra, facilitant-li la tornada a la part superior pujant per ella o utilitzant-la com a base per donar-se impuls (Ang. modern *screen-perch*, Cast. *alcándara*, Fr. modern *perche à rideau*, It. *barra, bara, pertica, stanga*, la perxa alta de Frederic II). Era la perxa utilitzada a la muda. El cavallet seria una perxa similar a l’anterior, però de menor alçada i amb peus, la perxa baixa de Frederic II; per extensió, la perxa alta amb peus. Per al suport específic dels falcons no he trobat cap equivalent als tractats catalans medievals, que sempre utilitzen barra, cavallet i perxa; el fust és la opció més propera. La part superior del suport de l’ocell de caça, on ell s’està de mans, sempre ha d’estar elevada de terra perquè la cua no hi

fregui. Cal destacar l'elecció de l'àlber verd escorçat per les seves qualitats preventives o curatives de la inflamació de les mans de l'ocell i durant la muda, època en que l'ocell passa més temps a la barra, fet que, unit al major pes adquirit per al bon canvi de ploma i la manca de maneig, el predisposa a patologies podals, especialment les espècies de més talla. L'altra fusta recomanada era la de salze, de característiques similars a la d'àlber. Per contra, el *Discurso del falcón esmerejón*, III, l'aconsella de pruner sense escorçar per a l'esmirle. Aquesta barra pot cobrir-se amb materials que suavitzin el contacte amb les mans de l'ocell en cas de patir alguna d'aquestes patologies o ser-ne predisposat. Quan l'ocell de caça no està volant ni al puny del falconer, sempre està lligat a algun d'aquests suports. Modernament alguns falconers el deixen lliure a la muda. El suport de l'ocell de caça ha d'estar situat a distància de qualsevol altre objecte, perquè en cas de debatuda de l'ocell no pugui picar amb res i evitar lesions i problemes de plomes; però idealment prou proper a un mur per evitar que ningú passi per darrera de l'ocell, fet que provocaria fàcilment una debatuda; una sola perxa o barra o cavallet per habitació, per evitar debatudes de l'ocell intentant volar cap a l'altra; i els ocells de caça fixats a una distància entre ells que impedeixi que puguin atacar-se. La mobilitat de l'ocell de caça a la barra o perxa és molt limitada, propiciant la aparició de problemes podals i el risc de quedar penjat, però permet fixar-hi més ocells que els altres suports i aquests romanen més tranquils, donada la alçada, debatent-se menys. El *Breve trasunto sacado de los originales libros, que los Señores Reies de Aragon tenían para el conocimiento de las aves de caça y de toda naturaleza dealcones, con una breue práctica de zitrería para curar las enfermedades y dolencias que acaecen*, cap. III (Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 1227, de 1689, f. 4v) ofereix l'equivalència cast. "alcándara o vara", oferint-ne una descripció tardana. "1. Peça de matèria sòlida (ferro, fusta, etc.) i de forma rígida i molt llarguera. Cast. barra' (DCVB).

Loc.: **Lexar sobre la barra o metre en la barra o posar en la barra**: posar el falconer l'ocell a la barra, fermant-lo amb la llonga. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> e **lexa'** l per .I. dia e per .I<sup>a</sup>. nit **sobra la barra** bel lisa per so que l'ocel no-s trebayl. — Fr. modern? *mettre à la perche*, 'On dit « mettre au bloc » un faucon, tandis que l'autour et l'épervier se mettent « à la perche »' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 46).

— [Ar. *‘āriḍa*, '« perche » (de l'oiseau de vol), la barre horizontale qui lui sert de perchoir. Mg., 91 : ... *ṭūlu-hā nahwa qāma* ... «... sa longueur est approximativement celle d'une hauteur d'homme ... », *qirnāṣ*, '« perche de campagne », petit perchoir formé d'un piquet que l'on fiche en terre d'une barre transversale sur laquelle se tient l'oiseau de vol ; ce terme a, d'abord, désigné la « perche à mue » que ne quitte pas l'oiseau durant toute sa mue, puis il s'est étendu, chez les « muwalladūn » d'Espagne, au sens de *perche* d'usage courant', *quffāz*, pl. *quffāzāt*, *qafāfīz*, '1. « perchoir portatif, perche de campagne », perchoir rudimentaire formé d'une tige de fer, qui se pique dans le sol, sur laquelle est fixée une barre transversale, en rondin, formant perchoir ; le rondin peut être remplacé par un coussinet de feutre, à la manière du siège d'un tabouret de piano, ou par un simple cylindre de bois. Voir reproductions dans Plan., 15 et Phil., 95, 64, 66-67, 79. 2. « perchoir de poing », le même instrument que le précédent, mais réduit de dimensions, la tige verticale devenant un manche tenu à la main, comme l'a si bien représenté Fromentin sur sa célèbre toile « La chasse au faucon », qui est au Musée du Louvre. Il semble, qu'à l'origine, l'oiseau de vol n'ait pas été posé directement sur le poing ganté, mais sur ce petit perchoir en forme de T sur lequel on le faisait « sauter », avant de monter à cheval. Ce « porte-oiseau » fut, très tôt, façonné en métal et devint un objet d'art de la ferronnerie. 3. « gant à crispin » du fauconnier, par extension de sens du précédent. 4. « bloc » (de l'oiseau de vol), surtout dans l'expr. *quffāz haṣab*, par extension de sens du 1. Il ressort de ces sens de *quffāz* que ce terme désigne, avant tout, un perchoir mobile et individuel, ce qui l'oppose à *kandara*'] (Viré, *Falconaria*, III, pp. 159, 168, 171). || Cast. *vara*, 'alcándara. Otro ejemplo Maler, pág. 105' (Cy. 14, p. 44, glossari). | Cast. *bara*, *vara*, 'alcándara o percha donde se depositan las aves de caza' (Fradejas, *Tratados*, pp. 204, 212). | Cast. *uara*, 'varal, alcándara' (Maler, *Tratado*, p. 105). || It. *stangha*, 'stâng se även perticha', [*possa lo mit apreso te, sel'è falcone in suso el cavaletto, sell'è astor o sparviero in suso la stangha*] (Hedvall, *Ghatrif*, cap. 44, fol. 22v, i p. 63). | It. *barra/bara*, 'pertica, sostegno per il riposo del falcone: E' questa una scelta tipicamente meridionale, in opposizione ai sinonimi ital. *pertica* e *stanga*. Del resto *barra* è

propio dell'area iberica e ivi, nel significato di 'stanga', forse per incontro con lat. VĀRA, particolarmente vitale. Inoltre, *vara* è il tipo spagnolo, in alternativa ad *alcandara*. Si veda, ad esempio, Trasmunto 6r, con la descrizione che della 'pertica' si dà: « A de tener una *alcandara* o *vara* de madera donda, del grueso de un braço de hombre, con sus pies a manera de vanco, de la altura de mas de media estatura. Toda estara cubierta de planchas de plomo, que sirve para conservar las uñas de losalcones, y refrescar los pies... La largueza d'esta *vara* sera conforme la cantida dealcones que tuviere el Señor, estando en cada 2 pies de la *vara* unalcon. La qual estara puesta en un aposento, apartado del bullicio de la jente, que non vean mas que losalconeros que los governan ». Sembra dunque evidente nell'accezione del lessico falconino l'influenza iberica sul merid. *barra*' (Lupis, *Postille*, pp. 370-1). | It. (nap.a., cal.a.) *barra*, 'sostegno del falconi, stanga; cat. *barra* (s. XIII, DELCat.)' (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 103). || Port. *barra*, *vara* (Michaëlis, *Mestre*, p. 427), *alcándara*, *alcándora*, *alcandôra*, 'nome usual da vara ou do poleiro do falcão; la forma com a é a primitiva, a única existente en Espanha, e a que mais de perto se cinge ao étimo árabe *al-kándara*' (Michaëlis, *Mestre*, pp. 224-25, n° III, cf. aquella entrada).

**Barraam**: *subst. f.* Afecció respiratòria de l'ocell de caça que cursa amb expulsió de mucositat per les narines, ronquera i disnea o intolerància a l'exercici. Probablement cadarn, reuma. Vegeu les diferents opcions àrabs per a la seva etimologia. Manca al DCVB. Vegeu *cadarn*, *fleuma*, *furtivum*, *pepida*, *reuma*. P (còpia s. XV m.), f. 39v De **barraam**. Quant l'aucel ha .I<sup>a</sup>. melaltie que apella hom **baraam**, e ve per fum ho per pols [ms. poys] ho per rosada, açò conexerets que-ls corre aygua per les narils e, quant vol piular, no pot, que-s ronch, e quant se vol debate, pren-li ofogament.

— Lat. *sudaam*, 'mal de tête' (Tjerneld, *Moamin*, p. 428). || Ar. *s□adma*, Fr. *saddaam*, It. *sadaam*, *saadari*, *sadana*, *sadam*, [Cast. *váguido que an en las cabeças*], 'Prellung / contusione', a Moamin, II, 11; de possible relació amb Lat. *soda*, Occ. *sode*, *sodo*, Fr. *soda*, It. *soda*, Ar. *šudā*, 'kopfschmerz' (Glessgen, pp. 634-35, n. 360). || Ar. *balgam*, [*hām*], 'pituite, flegme. Moamin lat. *flegma*; Moamin fr. *fleume*, *fleme*'; Ar. *bašam*, *bašma*, 'embarras gastrique, indigestion (oiseau de vol). Moamin lat. *indigestio*; Moamin fr. *male digestion*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 193); Ar. *sadad*, *sudda*, pl. *sudad*, 'opilation, occlusion. Moamin lat. *soda*; Moamin fr. *saddaam*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 206); Ar. *šadma*, 'contusion. Moamin lat. *sudaam*; Moamin fr. *saddaam*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 207). || Fr. *saddaam*, 'mal de tête, se rapportant à l'oiseau. Lat. ACGR *soda*, I *sodi*; Lat. CG *sudaam*, R *suddaam*. C'est l'ar. *šudā* '« mal de tête », cf. Lane s. v., Lammens, art. *soda*, et A. Steiger-J. J. Hess, *VRom* II,53-4. Le mot ar. est généralement rendu par *soda*, ainsi en lat., voir Du Cange s. v., en anc. prov. et en port., voir les renvois *VRom* II,53, et en fr., Albert-le-Grand, *Fauconnerie*, p. 67. Il n'est pas possible d'établir une distinction entre les maladies *saddaam* II,25,26 et *dolor dou chief* II,27' (Tjerneld, *Moamin*, p. 404).

**Bassa**: *subst. f.* '1. Clot relativament poc fondo, excavat en terra, on es recullen les aigües pluvials o d'altra procedència. Cast. *balsa*, *laguna*. 2. Petita depressió del sòl d'un carrer o del camp, en la qual hi ha aigua. Cast. *charco*, *lagunajo*' (DCVB), adient per utilitzar paranys com el filat o les teles per capturar ocells. Vegeu *balsa*, *cegador*.

Tipus: **Bassa de lli**: manca al DCVB, però possiblement era similar a la '*bassa de cànem o bassa canemera*: 1.b. la que serveix per amarrar-hi el cànem (Cat., Val.). La seva fondària no pot excedir de l'alçada d'un home, perquè per treure'n el cànem amarrat hi han d'entrar quan encara és plena; la seva amplària i llargada no és tampoc gaire gran, perquè el cànem que hi posen s'ha de poder treure tot en un dia' (DCVB). Vegeu *amarrar*. F (còpia s. XV m.), f. 120 E més lo garde de tota pudor de palla ni de **bassa** on hom amara **lli**, so és, banyar li.

**Bastard**: *adj.* Dit d'un llinatge específic de falcons resultant de l'hibridatge d'altres, en especial, de nobles amb no nobles. El *Deli ucelli di rapina* de Lluís de Besalú conté els capítols sisè *Dela natura e generacione deli falçoni* [sic] *bastardi* (ff. 56v-58v) i setè *Dela generacione e natura de doy falconi bastardi incomenza* (ff. 58v-61), qui sap si ja presents en un hipotètic original català perdut; no he pogut consultar el seu contingut. Respecte al creument fèrtil entre diferents espècies, gèneres i famílies d'ocells de caça, el tractat de falconeria més antic conegut [*Al Ġiṭriṭf ibn Qudāma al-Ġassānī* (VIII<sup>e</sup> siècle). «*Traité des oiseaux de vol*» (*Kitāb dawārī aṭ-ṭayr*)] ja

indica, entre altres exemples, “Connaissance des tendances naturelles des Autours. Les médecins de l’Inde, dans leurs descriptions des oiseaux de vol et à propos des femelles d’Autours, ont dit: Quand, chez les oiseaux, arrive la saison des amours, tous les genres et espèces voisines des Autours, tiercelets, sacrets, tiercelets de Pèlerins et autres viennent cocher les formes d’Autour qui retiennent de chacun d’eux et donnent des produits qui, selon la nature de leur géniteur, héritent la lâcheté ou l’audace, la turpitude ou l’intelligence, la vigueur ou la faiblesse, la santé [ou la maladie (D)], la beauté ou la laideur, la hardiesse ou la perfidie; mais seuls ceux issus de père et mère d’Autours sont sûrs dans le dressage et s’en montrent dignes” (cap. 6, p. 74), corresponen a Moamin lat. i it., I, 1 §25-27 i Moamin fr., I, 7, p. 101; en aquests hipotètics creuaments rau la diferència intra espècie i l’origen de les espècies exòtiques, dels monstres, dels mites, etc., a l’Edat Mitjana; Viré-Möller reenvien per a aquesta qüestió a M. Ullmann, *Die Natur- und Geheimwissenschaften im Islam*, Leyde, Cologne, 1972 (=Handbuch der Orientalistik, I, Abt. Ergänzungsband VI, II), p. 56-59 (Viré-Möller, *Ġitrif*, 6, p. 74, n. 79). ‘2. Animal híbrid’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 137rv Enaxí con avem dit que de aquests dos ffalcons se ffa mesclament ensemps, enaxí dels pelegrins que volen solitaris sovín per les terres és ffet mesclament ensemps ab los laners negres, e a vegades ab los blaus, e a vagades ab los rogs. E per la sament qui acostà per la complecció semble ensemps, e per l’espai del temps de l’emprenyament dels hous e de la companyia, lo pare és creat he sembla a cascunes de les parts. E asò se ffa entre los aucels els **bestarts**, segons que aquesta cossa és maniffesta en los libres que són estats ffets ans de aquest. Aquest mesclament se ffa, e los ffalcons de diverses espèssies qui s’acosten he són vaynes en complecció, en lo temps que s mesclen ensemps se atroben, e asò ffan con no atroben linatge de la lur espècia ab qui s mesclen, jatsia asò que nós ayam dits .IIII. linatges de ffalcons en aquesta guisa mesclats ensemps ésser venguts a nós. Emperò rahó requeren molt d’altros mesclaments tot dia ne poden ésser ffets, e nós crehem que sia aquesta la rahó com diversos linatges de ffalcons són trobats en diverses regihons, jatsia asò que diverses regihons fassen les costumes e les colors de les bèsties ésser diverses. Enperò la rahó de les diverses espècies ffan diversitats mayorment lo mesclament que nos avem dit, segons que nos avem vist [137v] en los linatges de les hoques, e dels cans, e dels cavals en nostre temps. E hasò no és ffet tensolament en los linatges dells ffalcons ensemps mesclats, enans és ffet del linatge dels ffalcons ab los estors, e ab los espervers, e ab los linatge de les hàguiles, és provat que són ffets diversos mesclaments, ab generació de diversos aucells de cassa que són conpots. Mas en lo denant dits .IIII. linatges, mayorment avem dit que n ffeu mesclament e ajustament de ffalcó pelegrí, per so con los pelegrís mantinent que són nats, són gitats per lurs pares de là on nexen, e sovín se pertexen los uns dels altres per presa [ms. preha] he per hira, e con no atroben de la lur espècia ab qui s puxen mesclar, ells se mesclen ab los pus semblans que puxen trobar d’altre espècia, en lo temps con se deuen cavalcar. E con se mesclen ensemps ab aquell qui ha los peus de color de azur, quax de aquell qui despuys nex és semblant a palagrí. E con se mescle ab lo laner negre, hix-ne ffalcó negre, qui no és bo hi és semblant al negre. E con se mescle ab lo negre blanch, hix-ne ffalcó blanch, e és semblant al blanch. E con se mescle ab lo laner roig, hix-ne ffalcó roig, e és semblant al roig en ffigura e n color.

Sin.: **aulter**, **aultre**. Vegeu *aulter*, *aultre*.

— Lat. *quatour genera permixtorum falconum* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 54, AM). | Lat. *falcones permixti*, ‘Quatre espècies jugées bâtardes sont regroupées au ch. XVI du *De falconibus* : elles sont le produit de croisements entre le faucon pèlerin et le faucon « pied-bleu », ou entre le pèlerin et les *lanarii* blancs, rouges ou noirs. Il y a là une notion importante dans la connaissance médiévale des oiseaux de volerie. Il a été question plus haut de la genèse des faucons rouges et blancs par croisements successives chez *Guillelmus*. Des quatre variétés de faucons connues d’Archibernardus, trois sont bâtardes ; les sacres le sont également selon Egidus, et le faucon *roncazo* selon Bragadino. Les auteurs musulmans partageaient la même conviction, témoin *Moamin* : « au temps de la reproduction, tous les genres de rapaces s’accouplent avec les autours..., ce qui fait qu’ils se diversifient quant à la bonté, l’audace et la force, selon le type d’oiseau auquel ils s’associent ». De tels croisements ne sont pas à priori à écarter : les ornithologues en ont observé pour certains oiseaux d’eau, mais il s’agit toujours de cas isolés, et non de phénomènes réguliers. La littérature spécialisée ne fait pas état de tels cas

pour les faucons, et si actuellement les fauconniers peuvent avoir p. ex. des bâtards gerfaut-pèlerin, c'est uniquement dû aux possibilités d'insémination artificielle. Aussi les données des traités médiévaux échappent-elles à une explication factuelle, et cherchera-t-on en vain à identifier ces variétés' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 68-9). || [Fr. *rocart, rocat, roquet, roquot*, 'qui n'est pas pur sang ou de bonne race, bâtard, G. Tilander, *Glan., roquot*] (Adam des Aigles, p. 66). || It. *bastardo*, 'in Ehebruch gezeugt, da aus der Verbindung verschiedener Tierarten entstanden' (Glessgen, p. 453).

**Bastó:** *subst. m.* Tros de fusta llarg i manejable de diferents utilitats en falconeria. 'Tros de llenya llarg i manejable' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 140 E prin un **bastó** prim, e al cap del bastó sie enbolcat un poc de cotó ligat ab fill, e banya aquel cotó en la mel, e de part de dins del carcanyel sie bé escurat ab aquella melrosat.

Tipus segons el gruix: **a) Bastonet prim:** F (còpia s. XV m.), f. 140 **bastó prim.** **b) Bastonet que no sigui agut:** F (còpia s. XV m.), f. 147rv Emperò [147v] com tu li metràs la pólvora, mit-li un **bastonet** en la boca, de guisa que la boca tingua bedade una bona estona, per tal que la pólvora pusque hobar; e lo **bastó** sia aytal **que no sia agut**, que si era agut consumir-li à la boca.

Utilitats: **a)** Per a remenar o mesclar els ingredients de la recepta destinada a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 121v Puys ab un **bastó** mena bé l'aygua tro sia bé espès. **b)** Per a administrar el tractament a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 140 E prin un **bastó** prim, e al cap del bastó sie enbolcat un poc de cotó ligat ab fill, e banya aquel cotó en la mel, e de part de dins del carcanyel sie bé escurat ab aquella melrosat alà on sien les nafres. **c)** Per a mantenir la boca oberta a l'ocell de caça, impeding que expulsi el producte terapèutic aplicat. F (còpia s. XV m.), f. 147rv Emperò [147v] com tu li metràs la pólvora, mit-li un **bastonet** en la boca, de guisa que la boca tingua bedade una bona estona, per tal que la pólvora pusque hobar; e lo **bastó** sia aytal que no sia agut, que si era agut consumir-li à la boca.

— Lat. *virgula*, 'bastoncino' (Federico II, *De arte*, p. 1244). | Lat. *virga*, 'brochette: fin bâtonnet avec lequel le fauconnier caresse les plumes de son oiseau. Adélard de Bath mentionne une *virga semipedalis* – un bâton de la longueur d'un demi-pied – avec laquelle il faut manier les plumes des ailes et de la queue. L'explication est à rechercher dans un texte français du XIV<sup>e</sup> s. (*Modus*; cf. *Ménagier*) : le faucon aime bien être touché, mais se salit moins les plumes d'être manié avec cette brochette qu'à la main nue, ce qui leur ôterait leur éclat et leur imperméabilité' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 116). || Ar. *hīlāl*, 'cure-dent (bâtonnet)', *siwāk*, 'cure-dent (en bois de salvadore, *Salvadora persica*)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 199 i 206). || Fr. *verge*, 'petit rameau, brin, Lat. C *virgula*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 419). || It. *bastone*, 'Stöckchen, Zweig', *bastoncello*, 'Stöckchen, Hölzchen' (Glessgen, p. 918).

**Bastonet:** *subst. m.* Diminutiu de bastó. Vegeu *bastó*.

**Batre:** *v. tr.* Moure repetidament, potser moviments respiratoris exagerats per dificultat respiratòria, o bé picar, referit a l'ocell de caça. 'II. Donar cops repetits a una cosa. V.1. Moure repetidament' (DCVB). Vegeu *debatre, ouera*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2<sup>a</sup> Can veets que obra lo bech e **batre** flanchs [ms. *bacce flancehi*], sapiats que ha aquel mal qui és appellats *agrum*. — Ar. *hafaqa*, (*i*), '« pantoiser », (oiseau de vol), rester immobile en haletant', *inqaṭa 'a nafas al-ḡāriḥ*, '« pantoiser », (oiseau de vol), rester sans haleine soit à la suite d'un violent effort en vol, soit du fait de l'asthme' (Viré, *Falconaria*, I, p. 291, III, 170). || Fr. *batre* (Adam des Aigles, p. 56). | Fr. *batre des voines, batre dou pitz*, 'battement, palpitation' (Tjerneld, *Moamin*, p. 316).

**Bavor:** *subst. f. ant.* '1. Vapor d'un cos en fermentació o en ebullició (Cat., Val.). Cast. *vaho, vapor*' (DCVB), especialment el vapor després del most durant la seva fermentació alcohòlica al transformar-se en vi, i que resulta nociu per a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 120 E deus bé guardar que tot auccell de cassa quallquesia guarts de ffum de pegunta cant hom calffera lenya de nau, que no-l ne pas; ne-l passeràs en altumpne, que és en varemes, en loch on aya **babor de most**, cor corrompi-ell e lo cervell que li giraria. — [Fr. *fumosité*, 'vapeur. Lat. X *fumositas*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 356). || It. *vapore, vapor*, 'Dampf einer wässrigen Lösung' (Glessgen, p. 1005).

**Bec:** *subst. m.* Conjunt de format per l'os premaxil·lar i la mandíbula dels ocells, i el seu recobriment corni (*ramfoteca*). Al bec del falcó hi ha la dent, una protuberància lateral i ventral o inferior a cada costat de la part superior del bec amb la qual pressiona les vèrtebres cervicals

de la presa després de llançar-la a terra amb la falconada. '1.1.1. Boca dels ocells, formada per dues peces còrnies i menys o menys prolongades' (DCVB). Vegeu *barra 2, nas, nefa*. F (còpia s. XV m.), f. 140 **bec**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **bec**. || P (còpia s. XV m.), f. 31 **vech**. | P (còpia s. XV m.), f. 40 **bech**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **bech**.

Loc.: **a) Adobar el bec** o **fer(-se) el bec**: vegeu *adobar 2*. F (còpia s. XV m.), f. 140 E **adoba-li lo bec** que l'age un poc curt, e dóna-li a tirar. **b) Cera del bec**: vegeu *cera*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> A falchó qui ha gota, si u vols conèixer pots, a la unglà dels peus e a la **cerra del bech** fa aquí blanch. **c) Llonguesa de bec**: *ant.* Llargària d'aquest. En cas d'èsser excessiva cal adobar-lo. F (còpia s. XV m.), f. 117 Deus emperò saber que atart esperver és tèsich, e no li esdevé sinó per **llonguesa de bech** com l'anguolir de la carn qui s'acosta al bech, he tant treballa que escuma per los narils. — Cast. *grandez, grandeza*, 'tamaño' (Maler, *Tratado*, p. 95).

Sin.: **nefa**. Vegeu *nefa*.

— Lat. *rostrum* (Cy. 9, p.74). | Lat. *rostrum*, 'becco: «Rostrum est membrum corneum in capite avis cum quo sumit cibum» (I: 142)' (Federico II, *De arte*, p. 1234). | Lat. *rostrum*, Fr. *bec*, 'bec d'oiseau' (Holmér, *Traduction*, p. 254). || [Ar. *niṭ'*, pl. *nuṭū'*, '« bec-croche » (de l'oiseau de vol), la mandibule supérieure du bec deont la pointe est recourbée en croc et acérée ; l'ensemble des deux mandibules forme le *minsar*'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 184). | Ar. *minqār*, 'bec droit (d'oiseau); instrument pour piquer, picorer', *minsar*, 'bec crochu (des rapaces); instrument pour écorcher et arracher' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 71, n. 67, i p. 202); vegeu *noble*. || Cast. *rostro*, 'pico del ave' (Maler, *Tratado*, p. 102). || Fr. *bech, bec*, 'bec d'oiseau' (Tjerneld, *Moamin*, p. 317). || It. *becchiera, becchera*, 'bec' (Cy. 13, p. 37). | It. *beccho*, (*extremitate de lo rostro, cioè*) *picço, piço, rostro*, 'Schnabel' (Glessgen, pp. 918, 986). | It. *beco, becho*, 'näbb, «becco»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Becar**: *v. tr.* Picar o tocar amb el bec, referit a l'ocell de caça. Manca al DCVB. Vegeu *picar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> Quant veus lo falchó que **becha** <els peus> e tira les penes de la coha a ssi, lavora sàpies que ha cor fum. — Lat. *cum rostro tangere*, Tilander 'toucher ... avec le bec' (Cy. 9, pp. 94-95, mss. Lats. D.). | Lat. *beccare*, intr. « manger », se rapportant à un oiseau de proie, pour *manducare*; *bicare* tr., *becare* tr. « frapper avec le bec » (Cy. 9, p. 237). | Lat. *beccare*, Fr. *beschier*, tr., 'becqueter'; Lat. *mordicare*, Fr. *bechier*, intr., 'donner des coups de bec' (Holmér, *Traduction*, p. 254). | Lat. *beccare*, 'béqueter' (Tjerneld, *Moamin*, p. 425). || Fr. *becher*, 'béqueter' (Tjerneld, *Moamin*, p. 317). || It. *beccare*, 'kröpfen, fressen' (Glessgen, p. 918). || Cast. [*ferir*], 'picotear' (Maler, *Tratado*, p. 94). || Occ. *becar*, 'to peck at' (*Dels auzels cassadors*, v. 2151 i p. 219).

**Benifet**: *subst. m.* Benefici que rep l'ocell de caça en donar-li el falconer a menjar sobre el puny i ajudar-lo a plomar o pelar i desfer el past, guanyant confiança en el falconer i amasant-se. '1. Acte o efecte de fer bé. Cast. *beneficio*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 138v Lo primer regiment sí és, que nuyll temps no li don hom a menyar sinó sobre la mà, com per asò ell se acostuma <a la mà> de l'hom e ama lo **baniffet** que hom li ffa e enclina son cor, segons que diu Símacus (ms. Seneca).

**Bertol**: *subst. m.* Arany o similar. 'Bertol: bertrol' i 'Bertrol: 1. Espècie de nansa cònica feta de malla de xarxa sostinguda amb cercles de fusta o de ferro, que serveix per pescar en els rius i torrents on l'aigua no duga molta envestida (Conflent, Olot, Rupit, Bagà, Gironella, Cardona, Solsona, St. Vicenç dels H., Vila-rodona, Ribera d'Ebre); cast. *buitrón, garlito*. Loc. *Caure al bertol*: esser víctima d'un engany o sorpresa (Cat.)' (DCVB). Vegeu *arany, tela 1*. Vegeu una derivació del bertrol i la seva aplicació en la pesca fluvial a Ramon Violant i Simorra, "La caça i la pesca al Pallars", dins *Obra oberta*, 1, Barcelona, Altafulla, 1979, p. 113, i com a bartrol, a Martí Boada i Juncà, *Fauna i home al Montseny i al Montnegre*, Palautordera, Ajuntament de Santa Maria de Palautordera, 1990, pp. 48-49. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Contra enfermetat d'equelles aus que és dita rampa, que en arany o **bertol** eren preses. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> quant en arany o en **vertol** [ms. enūīdal] són presos.

**Bèstia**: *subst. f. ant.* '2. especialment: Animal terrestre (per oposició amb els ocells i peixos)' (DCVB). Tipus: **Bestieta escudada**: tortuga. Manca al DCVB. Vegeu *tortuga*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> E en l'altre dia prin .I<sup>a</sup>. **bestieta escudada** e da-li'n a menjar, e si tendrà aquell past, sans serà. — Lat. *bixiam scutellariam, bixiam scutatam (tortucam), testudinem que dicitur bissa*



*scutaria*, Tilander ‘tortue’ (Cy. 9, p. 74, mss. Lats. D.). | Lat. *bixia scutellaria*, *bixia scuteria*, *bissa scutaria* (*testudo*), *biscia scutata* (*tortuca*), ‘tortue’ (Cy. 9, p. 237). || Ar. *sulahfa ġabaliyya*, ‘(= tortue de montagne), *Testudo graeca*, tortue grecque (chair). Moamin lat. *testudo*; Moamin fr. *tortuche*, *bixe escuere*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 206). || Fr. *bixe escuere*, *bixe escuiere*, *bise escuere*, *bisse escuere*, Lat. *bissa scutaria*, ‘tortue’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 317). || It. *bissa scutaia*, Lat. *bissam scutariam*, ‘Griechische oder Maurische Landschildkröte / testuggine comune; testuggine greca (*Testudo hermanni* Gmel.; *T. graeca* L.)’ (Glessgen, p. 499).

— It. *bestia*, ‘Tier; Lasttier, Saumtier, zumeist Maultier’, Cast. *bestia(s)*, Lat. *bestia*, Ar. *dābba* (Glessgen, p. 919).

**Beuratge**: *subst. m.* Beguda o producte terapèutic líquid destinat a l’ocell de caça. ‘1. Cosa per a beure. Cast. *brebaje*, *bebida*’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> e muyla en la carn en aquell **beurage** de mel he d’oli depux. — Cast. *brebaje*, ‘composició farmacéutica líquida; bebida, cualquier líquido simple o compuesto que se bebe’ (Herrera, *Dic.*, pp. 226-27). || Fr. *beuvraige*, ‘boisson, breuvage’ (Cy. 19, p. 72).

**Bicort**: *adj.* Dit de certes carns, especialment de boc; pot tenir relació amb *bicorn*. Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carns bicorts**. — Lat. *carnes yrci*, Tilander ‘chair du bouc’ (Cy. 9, pp. 88-89, mss. Lats. D.).

**Bisera**: *subst. f.* Ploma indeterminada que s’arranca a l’ocell de caça com a guariment de la afecció anomenada *gota de les ales*. Podria tractar-se del comiat o d’una de les plomes fixades a l’alçada de l’os alular. Manca accepció al DCVB. Vegeu *gota*. F (còpia s. XV m.), f. 122 Ítem, a gota de les ales: trasquen hom una pena qui és dita **bisera**, puys talla hom a manera de sagnia, axí que n’isqua sanch, he sarà guarit.

**Boc**: *subst. m.* ‘1.1. Mascle de la cabra. Cast. *macho cabrió*’ (DCVB), font de medicaments simples destinats a l’ocell de caça o carn utilitzada com excipient. F (còpia s. XV m.), f.114v **boch**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v **boc**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **boc**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **boch**. — Lat. *hircus*, ‘bouc’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Fr. *buchel*, *bukerel*, ‘bouc’ (Tilander, *Glan.*, p. 38). | Fr. *bec*, ‘bouc’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 317). || It. *beccho*, *caperrone*, *caperone*, *caprone*, ‘Ziegenbock’ (Glessgen, pp. 918, 922). | It. *beco*, *becho*, ‘getabock’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Boca**: *subst. f.* ‘I. Obertura que l’home i molts d’animals tenen a la part anterior superior del cos, i que és per allà on els aliments entren en el canó digestiu’ (DCVB), per extensió, cavitat oral de l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 10 **boca**. || P (còpia s. XV m.), f. 32 **boque**. | P (còpia s. XV m.), f. 35v **bocha**. | P (còpia s. XV m.), f. 41 **boqua**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **bocha**. — Lat. *os* (Federico II, *De arte*, p. 1221). || [Ar. *šidqān*, au duel *šidqāni*, ‘commissures du bec, d’où « bouche » (de l’oiseau de vol)’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 54). || Fr. *boche*, *bouche*, *bouce*, ‘bouche’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 318). || [It. *fauce*, *gota*, *ganga*, Fr. *ma(i)selle(s)*, Cast. *quexares*, Ar. *šidqayn*, ‘Schnabelwinkel, Schnabelansatz / angoli, attaccatura del becco’ (Glessgen, pp. 527-8)]; Lat. *os*, It. *bocca*, *boccha*, *bocha*, Fr. *bouche*, ‘Schnabel, Mund’ (Glessgen, pp. 532, 919). | [It. *faucibi*, ‘kākar, «angoli», frān latinet faux/fauces «ganga»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56)].

**Bocada**: *subst. f.* Picada. Vegeu *buccones*, *picada* 2. P (còpia s. XV m.), f. 37v E veurets que menge la carn ab gran talent e pren les **bocades** menudes e no-s sedole de menjar. — Cast. *bocado*, ‘porción de comida dada al ave’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *bocado*, ‘porción de comida dada al ave’ (Maler, *Tratado*, p. 88). || It. *bochone*, *boconzelli*, *bonconzelli*, ‘tugga, munsbit, «boccone»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Boïna** o **bòina**: *subst. f.* ‘Femta de bou (Alt Empordà, Pobla de L., Vall d’Àneu, Vall de Boí, Vall de Barravés, Gandesa); cast. *boñiga*’ (DCVB), utilitzada com medicament simple per tractar l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 144 prin **buyme** de bou qui sia bé seca.

**Bolcar**: v. 1. *tr.* Cobrir l’ocell envoltant-lo amb un drap o tovallola o similar per a restar-li mobilitat i facilitar el seu maneig al realitzar certes pràctiques terapèutiques, o bé com a pràctica terapèutica en si (vehicle per a la aplicació tòpica d’un producte terapèutic, o estabilitzar una fractura, etc.). ‘1. Vestir de bolquers un infant; cast. *empañar*’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f.

.CXI. v<sup>a</sup> **bolca** aquell en lana pentinada e axí jagua. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **embolca**’l en lana pentinada e aquí jagua gran estona].

Sin.: **embolcar**, **embolicar**. Vegeu *embolcar*, *embolicar*.

2. *refl.* Fer penetrar sorra l’ocell de caça entre les seves plomes per desparasitar-se i altres raons; donar-se un bany de sorra. ‘2. Ajeure's i donar voltes en terra o damunt una altra superfície’ (DCVB). Vegeu *bany*, *banyar*. P (còpia s. XV m.), f. 28v E puys fets-li metre devant una somada de arene gravillosa en que·s **volch** e mengera de les pedres menudes e curaran-lo molt.

**Bonesa**: *subst. f.* ‘Bondat’ (DCVB). Sin.: **bondat**. Vegeu *bondat*. F (còpia s. XV m.), f. 132r e per lo conffiamment de la virtut qui és en ell pren mayor abrivament; e si no és tant valedor con lo negre, més adurar com se saguex los aucells que no ffa lo negre, e asò és sobirana **bonessa** en lo ffolcò. | F (còpia s. XV m.), f. 138 Mas, si és lo contrari, enaxí que la mare sia noble he que lo pare fretur de noblesa, aquell qui serà nat de aquells aytals aurà menys de noblesa he menys **bonessa**. — Fr. *bonaireité*, ‘bonté, douceur’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 318).

**Botó**: *subst. m.* **Botó de la carn**: bocí de carn utilitzat com excipient en què s’embolica el producte a administrar a l’ocell amb finalitat terapèutica perquè l’ingereixi. F (còpia s. XV m.), f. 117v enbolco'l dins lo **botó de la carn** e dóna-li soptosament, axí que no se'n puya apersebre.

**Bou**: *subst. m.* ‘1.1. Animal mascle i adult de l’espècie *Bos taurus*, pertanyent a la família dels bòvids. Cast. *buey*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 110 Guardaràs que en sanitat ne en destremprament, no li dóna hom carn de **bou** ne de vaca ne de porc. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>r</sup> qui vol aver son esperver gras: dóna a él a menjar carn de **bou** macla o de porc macla. — Lat. *bos*, ‘bœuf’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Fr. *bou*, ‘bœuf’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 319). || It. *toro*, ‘Stier’ (Glessgen, p. 1001). | It. *bue*, *buoi*, ‘oxe, «bue»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Braó**: *subst. m.* **1.** ‘1. Part del braç compresa entre l’espatlla i el colze. Cast. *morcillo*, *muñón*. 2. La part més prima del braç, immediata a la mà. 3. La part de cama dels quadrúpedes que va des del turmell fins a un quart de cuixa’ (DCVB). Segons V. Dualde, ‘*Braho*: Var. ort. *brao*. En les extremitats anteriors es designa en este nom la musculatura del l’antebraç, es dir, la que envolta als ossos cubit i radi, especialment en el terç superior (muscles extensors i flexors del metacarp i dit i porcions del biceps i branquial anterior); en les posteriors, a la musculatura que envolta la tibia, sobretot en la part alta (muscles extensors i flexors del metatars i dit i part del semitendinós i del semimembranos). En vista de la potencia de tots estos muscles, proveits de forts tendons, el terme braho ha pres el sentit de « força muscular »’ (Dualde, *Aportació*, p. 13). F (còpia s. XV m.), f. 112 Encara hi val carn de porc nerviós, axí com loc prop lo **brahó**.

2. ‘4.a. Força muscular. Cast. *nervio*. b. Força, en general’ (DCVB), per extensió, possible múscul o tendó en general. F (còpia s. XV m.), f. 132v-133 Enperhò la complació humida, de la part de dins giten **brahons** e nirvis e calor, e aquella que·s ffa per moviment no lexa emdurehir los nirvis ne los **brahons** [ms. brancons], e per [133] asò longament romanen movibles he covinens a volar.

**Bretany**: *adj. m.* Vegeu *bretó*, *britànic*. F (còpia s. XV m.), f. 122v aquell que alguns hòmens apellen sacre, e Símacus lo apelle **bretany** [ms. brotany]. — Lat. *britannicum* (AG, p. 1457, l. 32).

**Bretó, -ona**: *adj.* ‘Nadiu o propi de Bretanya. Cast. *bretón*’ (DCVB), especialment dit del llinatge de falcons d’aquest origen. Considerat el millor falcó segons l’*Epistola de avibus nobilibus*. Sacre segons Albert el Gran. Vegeu *llinatge*, *sacre*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **bretón**. [correpon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **britànich**].

**Britànic, -ica**: *adj.* ‘Nadiu o propi de la Gran Bretanya. Cast. *británico*’ (DCVB), especialment dit del llinatge de falcons d’aquest origen. Considerat el millor falcó segons l’*Epistola de avibus nobilibus*. Sacre segons Albert el Gran. Possible sacre o una varietat de grifaut (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 57). Vegeu *llinatge*, *sacre*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **britànich**. [correpon a N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **bretón**]. — Lat. *britannium*, *britannicum* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53). | Lat. *britannicus*, ‘Albert le Grand identifie le sacre au *britannicus* de l’*Epistola Aquilae, Symmachi et Theodotionis ad Ptolomeum regem Egipti*, dans la version du *De natura rerum* de Thomas de Cantimpré. Dans les différentes versions françaises, cela

devient *faucon breton, britannique et britaneque*' (Smets, *Homme*, pp. 181-82). || Occ. *britan, britant, britaÿ*, 'type of saker falcon' (*Dels auzels cassadors*, v. 397 i p. 220).

**Buccones**: *subst. m. pl. llatí*. Trossos, parts, porcions, especialment les d'un producte terapèutic destinat a l'ocell de caça corresponents a la dosi desitjada. Vegeu *bocada*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> prin sanch de pahó e muscat e mirobalanos e garofalos e sinamoni e gíngebra, de cascun unsa, e fasses .IX. **buccones**, e tots dies da-li'n .I. en la tèrcia. — Lat. *morsus*, Lat. (Z) *boccones*, Lat. (BEF) *bocones*, Lat. (M) *bochones*. Tilander 'morceaux' (Cy. 9, pp. 66-67, mss. Lats. D.). | Lat. *buccone* Gerardus, *boccone* Dancus, 'bouchée, gorgée' (Cy. 9, p. 238). | Lat. *morsellos* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 12, f. 17r). || Cast. *bocado*, 'porción de comida dada al ave' (Fradejas, *Tratados*, p. 205). || It. *boccone*. (Cy. 9, p. 238). | It. *morso, morsel, morsello, morsellecto*, 'Bissen, kleiner Brochen eines Nahrungsmittels' (Glessgen, pp. 966-67). | It. *bochone, boconzelli, bonconzelli*, 'tugga, munsbit, «boccone»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Budell**: *subst. m. a*) Cadascuna de les diferents seccions anatomicofuncionals en què es divideix artificialment el tracte digestiu per al seu estudi des del pílora fins a l'anus. En el cas dels rapinyaires diürns, el budell prim i el budell gruixut, en el qual els cecs són petits o inexistents. '1. Cada una de les porcions en què es considera dividit el canó digestiu des del ventrell en avall. Cast. *intestino*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 121v **budell**. | F (còpia s. XV m.), f. 139 **budel**. || P (còpia s. XV m.), f. 34 **budells**. | P (còpia s. XV m.), f. 38v **budelet**. b) Per extensió, dit també del tracte digestiu superior, en especial de l'esòfag. Manca acceptió al DCVB.

— Lat. *puillum*, 'intestino' (Maler, *Tratado*, p. 106). || Cast. *estentino*, 'intestino, tripa' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *entestino*, 'tripa, intestino' (Maler, *Tratado*, p. 93). || Fr. *boyau* (Adam des Aigles, p. 56). | Fr. (pl.) *boeles, boelles, bueles*, 'boyaux' (Tjernel, *Moamin*, p. 318). || It. *budello, intestin[o], entestino*, 'Darm; Därme, Eingeweide' (Glessgen, pp. 920, 951).

**Bufa**: *part. pass.* o present d'indicatiu de bufar. Dit de la gorga distesa per acumulació d'alguna substància, especialment per gasos. Vegeu *vent, ventositat*. Manca acceptió al DCVB. 'Expel·lir amb força l'aire per la boca, vencent la resistència dels llavis closos. Cast. *soplar*' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> Quant veets que la gorga és imflada e **bufa**. — Lat. *exsufflat, suflat, sufflat*, Tilander 'souffle' (Cy. 9, pp. 66-67, mss. Lats. D.). || Fr. *beuffer*, 'souffler' (Adam des Aigles, p. 56).

**Bulçaceus**: *subst. m. llatí*. Espècie d'ocell indeterminada amb el qual, segons *Guillelmus falconarius*, s'aparellà la femella de falcó negre i en resultà el falcó blanc i vermell. Caterini-Ugolini l'identifiquen com una de les espècies pertanyents al gènere *Circus* de la família *Accipitridae*. Potser en relació amb l'ar. *buwayq/buwayqa*, diminutiu de *bā'iqā*, calamitat, sobrenom de l'esmerla (esmirle, *Falco columbarius*) a al-Asadī, ms. Escorial 903, f. 29a. Manca al DCVB. Vegeu *bussarí*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> Falcons blancs e roygs exiren de negres falcons. Lo mascle d'aquels negres se morí e romàs la fembra, e axí estava trista; e quant ere en amor, aparech-li .I. aucei qui ere apelat **bulçaceus**, e aquela tench-lo en l'èr. E d'aquests isqueren aquests falcons qui han les penes blanques e roges. — Lat. *birçulcus, birzulcus, bizulcus, byrzulchus, byrzulcus, byrzulfus, butalvis, bucadus, bigallus, buzad'dics* a sota *buccardus*. (Cy. 9, p. 160). | Lat. *birçulcus, byrzulchus, byrzulfus, bigallus, bizulcus, butalvis, buzaddics, bucadus, buccardus*, ocell indeterminat. Cf. *bozzàgo, bozzàgro* 'busard', Caterini, Ugolini, p. 79. (Cy. 9, p. 237). || Cast. *bogadus*, Lat. *bucadus, birçulcus*, espècie d'au. (Cy. 14, p. 35, glossari). | Cast. *bogadus*, [*bogadas* al text], 'especie de ave no identificada' (Fradejas, *Tratados*, p. 205). || It. *biçulco*, 'Mäuserbussard / poiana comune (*Buteo buteo* L.)' (Glessgen, p. 478).

**Bulliment**: *subst. m.* Fermentació alcohòlica del vi, procés en el qual es desprenen gasos nocius per a l'ocell de caça. 'Acte de bullir. *Bullir*: III. Esser un líquid agitat a semblança de l'aigua arribada a cert grau de temperatura. Especialment: a) Fermentar els líquids alcohòlics' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu-se hom encara guardar, que hom no meta l'esperver en casa hon aya sotzura ne pudor, ne en lo mes de hoctumne que om verema no pos l'esperver en loch on l'ardor ne la pudor del **boliment** del vi no-l puxa tocar, com yo n'é vist per semblant cossa morir.

**Bussarí:** *subst. m.* Espècie d'ocell indeterminada, de forma molt propera a la del falcó negre segons Albert el Gran. Dues hipòtesis d'identificació destaquen: 1) Probablement aligot comú (*Buteo buteo*), potser altres representants del gènere *Buteo*; forma similar al Fr. modern *buse*, Ang. modern *buzzard*, Al. modern *bussard*. 2) Cridem l'atenció sobre la similitud de la forma utilitzada per Albert el Gran i la lectura defectuosa ar. *būtaq* per *buwayq/buwayqa*, diminutiu de *bā'iqa*, calamitat, sobrenom de l'esmerla (esmirle, *Falco columbarius*) a al-Asadī, ms. Escorial 903, f. 29a, i de la deformació pels copistes del nom persa *yu'uy'* en ar. *būtaq*, femella d'esmirle [F. Viré, “Essai de détermination des oiseaux-de-vol mentionnés dans les principaux manuscrits arabes médiévaux sur la fauconnerie”, a *Arabica*, 24 (1977), pp. 138-49, cit. p. 146]. Vegeu *bulçaceus*. F (còpia s. XV m.), f. 130v Aquest ffalcó aytal se acosta molt a la fforma de un aucell qui és apellat **bussarí**. | F (còpia s. XV m.), f. 136 E altres an dit <que són> **bussarins** [ms. burquers] que saguexen les rates per los camps e an differència en color — Lat. *butherius* (AM). | Lat. *butherii*, ‘Albert le Grand écrit que les *lanarii* équivalent à des *butherii*, et dans ce paragraphe il ne s’agirait donc pas de vrais laniers, mais d’autres oiseaux rapaces, qui ne pouvaient probablement pas être utilisés dans la chasse. *Butherii*: ce terme, qui n’apparaît pas dans d’autres ouvrages, est probablement dû à une confusion entre *buteo* (la buse) et *butorius* (le butor étoilé) (Kitchell et Resnick 1999: 1585)’ (Smets, *Homme*, p. 186 i n. 39). || Occ. *buzat*, *buzaic*, *busaych*, ‘buzzard’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1305 i p. 220).

## C

**Ca:** *subst. m.* Gos (*Canis familiaris*), utilitzat als tractats catalans medievals com auxiliar en la caça o font de medicaments simples i carn emprada com excipient o medicament simple per a tractar l'ocell de caça. ‘1. Quadrúpede de la família dels cànids, que viu en domesticitat i al servei de l'home, especialment per a guardar i per a caçar. Cast. *perro*, *can*’ (DCVB). Llull Cont. 108 Molts falcons, astors e **cans** de diversa natura. || Doc. segle XV (BSAL, IX, 274) Prohibició de cassar ab ballesta ni ab **ca** de mostra ni ab altre enginy. || Tirant, c. 44 Vench lo munter major ab molts sahuessos e **cans** de presa. || F (còpia s. XV m.), f. 149 Primerament tu levaràs los **cans** ho **qua** ab lexiu ben ffort. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> daràs a l'esperver e al mirle carn de pols e vesica de **can** o de ors. || P (còpia s. XV m.), f. 36 De roya de **cans**. Quant lo **ca** és ronyós.

Loc. o tipus: **a) Ca corrent:** dit del gos de caça acorredor, el qual ha de ser ben veloç, a més de ben ensinistrat, per ajudar l'ocell de caça, tan aviat com sigui possible, a retenir la presa quan aquell ha aconseguit enderrocar-la i/o aturar la seva fugida, sense molestar a l'ocell de caça. Vegeu *ca de caça*. F (còpia s. XV m.), f. 124v e deu aver cans bé adotrinats he ben corrents [ms. coneuts] con ha enderrocada la presa. **b) Ca de caça:** dit del gos utilitzat com a auxiliar en la caça. En falconeria les seves funcions i les races utilitzades han variat al llarg del temps i segons la presa caçada. Així, durant l'Edat Mitjana, quan bona part de la falconeria cercava la captura de grans presons, la funció del gos era la d'acorredor, és a dir, ajudar l'ocell de caça a retenir la seva presa un cop aquest havia aconseguit enderrocar-la i/o aferrar-s'hi, evitant que l'animal capturat produís danys a l'ocell de caça (“*Domesticus autem astur etiam magnas aves accipit audaciam accipiens ad adiutore homine et cane docto secum praedam tenere: tunc enim accipit gruem et anserem et ardeam et alias huiusmodi aves*” AG, p. 1438, l. 25-27; “on jumelait l'emploi des chiens à celui des oiseaux de vol pour la chasse au lièvre et à la gazelle. Le rôle des chiens était, surtout, de mettre bas la proie aussitôt que l'oiseau l'avait liée” Viré, *Falconaria*, III, p. 175). Per a això calien gossos veloços, capaços d'arribar ràpidament fins al falcó i la presó a gran distància d'on va començar el vol (el falconer els seguia a cavall) i no necessàriament amb olfacte, ja que les grans presons tenen un comportament defensiu molt diferent del de la resta de preses, així, doncs,

s'elegien llebrers i podencs. Quan la presa no era una gran presó, com succeeix en la falconeria actual, en què la caça de grans presons està prohibida, la tasca del gos era localitzar i desallotjar la presa del seu amagatall perquè l'ocell de caça pogués capturar-la, feina per a la qual calen gossos de bon olfacte, com ara els perdiguers. El podenc podia utilitzar-se en les dues modalitats. [‘Un dernier aspect de l'affaitage est la collaboration entre le chien et le oiseau. Dès le premier contacte, les chiens sont souvent mis en présence du rapace. Il fallait ensuite dresser le chien à porter secours au faucon sans lui faire de mal : son rôle était alors d'immobiliser la proie, surtout quand elle était grande, et il devait le faire sans la charrier ni la rapporter. Dans la volerie actuelle, les chiens ont aussi pour tâche, en un premier temps, de repérer et de faire lever le gibier, mais ceci ne transparaît pas dans les traités latins. Il n'est pas certain que l'on ait disposé de chiens d'arrêt au Moyen Age' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 135)]. Sembla que la documentació catalana constata la diferència entre la caça de grans presons i la de la resta de preses, en la qual sí que intervindrien perdiguers. ‘*Ca de caça o ca eivissenc*: és alt i prim de cos, de cap petit i rodonenc, nas llarg, orelles no molt grosses i un poc tirades per enrera, el pèl blanc o roig i els peus molt petits; és molt bo per caçar conills perquè te bona orella i bon nas, corre molt i té molta resistència; a Menorca en diuen *ca de conills*. Cast. *podenco, conejero*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 10 Así comensan les madesines dels **cans de casa**. | F (còpia s. XV m.), f. 123v Mas mills cassa ab companyó, enperò bé cassa tot soll, e ama los hòmens he los **cans de cassa**, e cassa pus volenter [ms. valenter] com ells hic són presents, axí com si ell se glorificava en les fforces per la presència d'ells. — Lat. *canes venaticos* (AM). || It. *cani da chaccia, cani di caccia, cani ydonei a chacciare, cani ydonei a ccacciare*, ‘Jagdhunde, oft Windhunde’ (Glessgen, p. 921).

— Lat. *canis*, ‘cane, usato a caccia: «Cum itaque canis inter cetera bruta habeatur pro velociori sucursu, qui possit fieri falconibus super predam, et cum, quoddam genus canum velocius sit inter cetera genera canum, illi autem sint et dicantur canes leporarii seu veltres, convenit, ut de hoc genere canum sit canis, qui debebit succurrere» (III: 152)’ (Federico II, *De arte*, pp. 1170-1). || Fr. *chen*, ‘chien’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 326). || It. *cane, can*, ‘Hund’ (Glessgen, p. 921).

**Cabirol**: *subst. m.* *Capreolus capreolus*, el cèrvid més petit d'Europa, presa i font de medicaments simples per tractar l'ocell de caça. ‘1. Animal de remuc, de la família dels cèrvids, espècie *Cervus capreolus*, semblant a una cabra, de pelatge rogenc en l'estiu i gris fosc en l'hivern. Cast. *corzo*’ (DCVB). Vegeu *cabrit, crabit*. F (còpia s. XV m.), f. 117v porta-lo en selva on <hom> prenga **cabirols**, e aquí pesca-lo hom del ffetge del **cabiroll** mascle calent e del cor. — [Ar. *zaby*, pl. *zibā*, ‘gazelle et antilope. Moamin lat. *gazella*; Moamin fr. *gazele, gazelle*’ (Viré-Möller, *Ġitriř*, p. 210)]. || Cast. *cabirol*, [‘macho montés’] (Maler, *Tratado*, p. 88). || Fr. (pl.) *chevros*, ‘chevreuil?’. Lat. *C capreolus* favorise l'interpretation *chevrol* «chevreuil», mais la forme du mot admet l'interpretation *chevrot* «chevreau»’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 326). || It. *capriolo, cavriuolo, chavriuoli* (pl.), Fr. *chevrols* (pl.), *chevros* (pl.), Cast. *corço*, Ar. *zaby*, ‘Europäisches Reh / capriolo (*Capreolus capreolus* L.)’ (Glessgen, p. 500). | It. *chapriolo*, ‘rådjurskid, «capriolo»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 54). || Occ. *cabrol* (*Dels auzels cassadors*, v. 3373).

**Cabra**: *subst. f.* ‘1.1.1. Animal remugant de la família dels cavicornis: *Capra hircus* L. Se fa alta fins a un metre; té el cap relativament curt, quasi sempre armat de dues banyes girades cap enrera; el cos cobert de pèl roig fosc generalment, o negre; les cames robustes i la coa molt curta. És animal domèstic que s'aprofita principalment per la llet. Sol viure en ramats, i pasturant s'enfila amb gran agilitat a llocs que semblen inaccessibles’ (DCVB), font de medicaments simples i carn utilitzada com medicament simple o excipient del producte terapèutic a administrar a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 146v **cabre**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **cabre**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **cabre**. — Lat. *capra*, ‘chèvre’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || It. *capra*, ‘Ziege’ (Glessgen, p. 922).

**Cabrit**: *subst. m.* ‘1. Nadó de la cabra des que neix fins que el desmamen (al mig any o poc més). Mentre el nadó no està desmamat, se sol designar amb el nom de *cabrit* sense distingir el mascle de la femella; quan és desmamat, ja diuen *cabrit* al mascle i *cabrida* a la femella, i ho són fins que tenen un any’ (DCVB), font de medicaments simples o carn utilitzada com medicament simple o excipient del producte terapèutic a administrar a l'ocell de caça. Possible cabirol (o gasela o antílop) a F, presa caçada amb sacres a la falconeria àrab, tot i que el mateix tractat també utilitza la forma cabirol. Vegeu *cabirol*. F (còpia s. XV m.), f. 139v cor de crestat o de moltó o de

**cabrit.** | F (còpia s. XV m.), f. 123 Qui's vol dos ffalcons sacres volen ensemps, tant ffort los menerà hom e los domda, que sehen en una perxe e saguexen axí hom com si no sabien estar sinó ab hom. E no és aucell que mantinent no l'enderoquen, he no-ls basta sol un, mas tots quants ne troben s'enderroquen, e prenen-ne quax los **crabits** [Lat. *capreolos* (AM)] e-lls ffenen tots ab les ungles e los trauen los ulls e lo cervel. — Lat. *gazellus*, 'gazelle' (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || Ar. *zaby*, pl. *zibā*, 'gazelle et antilope. Moamin lat. *gazella*; Moamin fr. *gazele, gazelle*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210). || Cast. *cabrito* (Maler, *Tratado*, p. 97). || Fr. *damme*, 'gazelle. Lat. EX *damma*, M *dama*. Lat. *damma* signifie aussi « chamois », « daim » (voir Georges), mais il est moins probable que l'auteur fasse allusion à ces animaux comme proie du faucon pèlerin. Cf. anc. prov. *dama*, it. *damma* (Pétrarque) « daim », *gazelle, gazele, gazelle*. Lat. C *gazella*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 336, 357). || It. *capretto*, Cast. *cabrito*, 'Zicklein / capretto; Kitz / caprioleto', *gaçelo, gaçelli* (pl.), *gaçelle* (pl.), *gaççelle* (pl.), *gracelle* (pl), Fr. *gazelles* (pl.), Ar. *zaby*, 'Gazelle, kleine Antilope / gazzella, piccola antilopa' (Glessgen, p. 501).

**Caça:** *subst. f.* 1. Activitat consistent en la captura de preses salvatges, utilitzant un ocell de caça en el cas de la falconeria. Inclosa a la *venatio*, la sisena de les set arts mecàniques dins del sistema de coneixement elaborat a l'Edat Mitjana. Vegeu al respecte G. Eis, "Die Stellung der Jagd im mittelalterlichen System des Wissens", a *Zeitschrift für Jagdwissenschaft*, 7 (1961), pp. 25-28. '1. Acte de caçar' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CIX. v<sup>b</sup> Assí comensa lo libre dell nudriment he de la cura dells ocells los quals se pertanyen ha **cassa**.

Loc.: **Ca de caça:** vegeu *ca*. F (còpia s. XV m.), f. 10 **cans de casa**.

— Lat. *venatio*, 'caccia intesa come esercizio pratico dell'*ars venandi*: «Venatio autem nichil aliud est quam motus et exercitium que eo studio fiunt ut huiusmodi animalia capiantur» (I: P. 11)' (Federico II, *De arte*, p. 1243). || Ar. *šikār*, '(persan: « chasse ») dans l'expr. *'amīr šikār* : « Grand-Maître des chasses », à la fois Grand-Veneur et Grand-Fauconnier. Voir *EP<sup>2</sup>*, art. BAYZARA. Phil., I, donne *mīršikār*, Grand-Fauconnier, actuellement en Perse' (Viré, *Falconaria*, II, p. 55). || Fr. *venason*, 'chasse' (Tjerneld, *Moamin*, p. 418). || It. *caccia, chaccia, cacça, cacçia*, 'Jagd, Jagen', *uccellagione, uccellagion*, [*venagion*], 'Beizjagd', *uccellare*, '(einen Vogel) zur Beizjagd einsetzen; Beizjagd treiben' (Glessgen, pp. 920, 1003). | It. *caza*, 'jakt, «caccia»', *venacione*, [*veneracione*], 'jakt, «venagione»' (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 54, 64).

2. '2. Animals caçats o que es tracta de caçar' (DCVB), especialment presa a la que es llança l'ocell de caça o la que ja ha capturat. Doc. a. 1302 (Bol. Ac. B. L., I, 404) Tota persona qui haja **cassa** a vendre. || Eximenis, II Reg., c. 36 En livern troba hom molta **cassa** defora. || Turmeda Amon. Sparuer qui no port **caça**. || F (còpia s. XV m.), f. 141v no li dons ha menjar massa gran gorga de la **cassa** que cassaràs.

— Lat. *avis*, Cast. *caça*, 'ave cazada' (Cy. 14, p. 35, glossari). || Ang. *quarry*, 'the game flown at. O. Fr. *curée*, the reward given to hounds when they killed ; from the Low Lat. *corata*, the entrails of a slain animal' (Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || Ar. *wabr*, '« le poil », gibier à poil, lièvre ou gazelle, que l'on chasse au vol', *rīš*, '« la plume », gibier à plume, tous les volatiles que l'on chasse' (Viré, *Falconaria*, II, p. 46, III, p. 190). | Ar. *šayd, farīsa*, 'proie, gibier (de l'oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 217). || It. *caccia, cacça*, 'Beute', *uccellagione, venazione*, 'Beute eines Beizvogels' (Glessgen, pp. 920, 1003). || Port. *caça*, 'aves para caçar'(Cy. 15, p. 59, glossari).

**Caçada:** *subst. f.* '1. Acte de caçar; cast. *cacería*' (DCVB).

Loc.: **Anar a la caçada:** sortir a caçar, especialment amb l'ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> vé a la **cassada**. — Lat. *vade venatum*, Tilander 'va chasser' (Cy. 9, pp. 112-3, mss. Lats D.). || It. *andare a caccia, andare ad cacçia, andare a chacciare, andare ad cacçiare*, 'auf die Jagd gehen', It. *andare a uccellare*, 'auf Beizjagd gehen', It. *andare ad volare*, 'auf Wild fliegen (Beizvogel)' (Glessgen, p. 912).

Sin.: **caça (1)**. Vegeu *caça* (1).

**Caçador, -ora:** *subst. m. i f.* Persona que practica qualsevol modalitat cinegètica, professionalment o per afecció. Als tractats catalans medievals apareix la forma *falconer* com a denominació específica dels caçadors especialitzats en l'ús dels falcons, però no s'aplica cap denominació

especial als caçadors que utilitzaven astors (Cast. *azorero*) o esparvers (Cast. *gavilano*); aquests són anomenats falconer o caçador, per utilitzar ocells de caça, locució que sovint no inclou als falcons. '1.1. Qui es dedica a la caça' (DCVB). Vegeu *falconer*. Cost. Tort. IX, XVI, viii. Brelladors, **caçadors**, paradors ne aquells qui treuen nius d'ocells. || P (còpia s. XV m.), f. 30 Sobre tote res se deu **quasedor** esforçar de portar son aucel pla e ferm e segur. — Lat. *aucupex* (Federico II, *De arte*, p. 1166). || [Ar. *'ahl al-tuyūr*, 'les « gens d'oiseaux », les grandes familles nomades qui pratiquent la chasse au vol, (Sud-Algérie)'], *ba'ziyy*, '« autoursier » plutôt que fauconnier', (du persan) *bāzdār*, *bazdār*, pl. *bazdāriyya*, *bazādīra*, '(du persan), « autoursier » mieux que « fauconnier »', *bāzyār*, pl. *bayāzira*, *bāzyāriyya*, '(du persan), « autoursier » mieux que « fauconnier ». Le *ṣāhib al-bayāzira*, Grand-Fauconnier, fut toujours, dans l'Islām, un des personnages les plus hauts placés dans l'entourage des califes. Dz., E. Lévi-Provençal, *Esp. Musulm. au X<sup>e</sup> siècle*, 55', *bayzariyy*, *ba'ziyy*, '« autoursier » plutôt que fauconnier', *bayyāz*, pl. *bayyāzīn*, '« autoursier » et « fauconnier », (Maroc)', *bayyāziyy*, 'même sens', *biyāz*, '(même sens que le précédent) et aussi « oiseleur de faucons et d'éperviers », celui qui les capture pour les affaîter', *lā'ib*, pl. *lu'āb*, '« voleur à l'oiseau, homme de vol, de déduit d'oiseaux », celui qui pratique la volerie, par passion de l'art plus que par envie de gibier', [*'aqqāb*, '« Voler à l'aigle », celui qui affaîte les aigles de petites espèces (zumwāg, pl. zamāmīg) et vole, avec eux, la lièvre ou la gazelle', *ammāl*, '« affaîteur » (d'oiseau de vol), celui qui les dresse à la chasse au vol', *gūlām*, pl. *gilmān*, '« valet d'oiseaux, aide » ; les valets sont aussi employés comme « remarqueurs » pour réperer la remise du gibier, comme « leurreurs » pour branler le leurre au faucon, comme « porte-cages » pour transporter les oiseaux sur le terrain de chasse', *kallābaziyy*, '« valet de chiens-d'oiseau », piqueur qui mène les chiens de haut pied secondant l'oiseau de vol dans sa poursuite ; on jumelait l'emploi des chiens à celui des oiseaux de vol pour la chasse au lièvre et à la gazelle. Le rôle des chiens était, surtout, de mettre bas la proie aussitôt que l'oiseau l'avait liée', *mulawwih*, '« leurreur », aide-fauconnier chargé de *rappeller* les faucons sur l'aile, en agitant le leurre'] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 278, 279, 281 i 282, II, p. 57, III, pp. 159, 160, 162, 175, 179, 180). | Ar. (pers.) *bāzdār*, *bāzyār*, *bāzyārī*, pl. *bayāzira*, 'autoursier (et fauconnier). Moamin lat. *falconarius*; Moamin fr. *fauconier*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 194); [Ar. *sā'is*, pl. *suwwās*, 'gardien, responsable (de l'oiseau de vol), surveillant (sens plus large que *bāzyār*)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 205)]. || Cast. *cebrero*, 'persona que caza con aves de presa' (Fradejas, *Glosario*). || It. *cacciator[e]*, 'Jäger' (Glessgen, p. 921).

**Caçar**: v. tr. '1.1. Perseguir animals terrestres o volàtils per matar-los o agafar-los. Matar o agafar animals terrestres o volàtils' (DCVB), utilitzant tècniques diverses, com ara l'art de la falconeria. Cost. Tort. I, I, 7 Han encara franquea de **caçar**, de pescar en mar e estayns. || F (còpia s. XV m.), f. 134 **cassar**. || P (còpia s. XV m.), f. 32 E levats-li los caschavells e non **casets**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> Quant veus que massa és grassa, no **cas** ab aquel.

— Lat. *venari* intr., *veneri*, tr. *venari falconem*, 'chasser à l'aide de l'oiseau de proie, en parlant de l'homme'; intr. 'chasser, en parlant de l'oiseau de proie' (Cy. 9, p. 283). | Lat. *venare*, 'cacciare' (Federico II, *De arte*, p. 1218). | Lat. *aucupari* (Federico II, *De arte*, p. 1166). || Ar. *taṣayyada bi-l-ḡāriḥ*, '« gibecer, chasser au vol », chasser à l'aide de l'oiseau de vol', *la'iba bi-l-ḡāriḥ*, '« voler l'oiseau, se déduire d'oiseaux », pratiquer la volerie, la chasse au vol' (Viré, *Falconaria*, II, p. 59, III, p. 179). | Ar. *taṣayyud*, 'giboyer = chasser au vol pour récolter du gibier. Se dit surtout pour le vol avec l'Autour et l'Épervier' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 61, n. 18, p. 44). || Cast. *caçar*, 'cazar (referido a la altanería)' (Maler, *Tratado*, p. 88). || Fr. *oyseler*, 'faire chasser, en parlant d'un oiseau de vol, cf. Godefroy, *oiseler*' (Adam des Aigles, p. 64). | Fr. *chacier*, *chachier*, 'chasser', *oissillier*, *oissielier*, 'chasser à l'oiseau de proie; chasser, en parlant d'un oiseau de proie; inf. pris substmt, chasse (à l'oiseau de proie)' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 323, 384). || It. *cacciare*, *cacchiare*, *ccacciare*, *chacciare*, *cchacciare*, *cacçare*, 'jagen; [Jagen, Jagd]' (Glessgen, p. 921). | It. *oxellare*, *oselare*, 'jaga, «uccelare»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60). || Occ. *auzelar*, 'to hunt (with birds)' (*Dels auzels cassadors*, v. 725 i p. 219).

**Cadarn**: subst. m. Als tractats catalans medievals, en sentit restringit,afecció de les vies respiratòries altes de l'ocell de caça. Possible sinusitis-conjuntivitis. Albert Magne s'hi refereix al capítol corresponent com "Si reuma in capite habuerit" (AG, p. 1490, l. 5). 'Refredat'

(DCVB). N (còpia s. XIV m.), f..CX.v<sup>b</sup> **cadarn** dell aucel. | N (còpia s. XIV m.), f..CX.v<sup>b</sup> contra **cadarn**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> a **cadarn** de l'ocel. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> contra **cadarn**.

Sin.: **reuma**. Vegeu *reuma*. F (còpia s. XV m.), f. 121v Per **reuma** o **cadarn** del comp ho de la gol·la ho dels ulls.

— Lat. *cancrum, catarrum*, ‘pour les oiseaux, *catarrus* est mentionné dans plusieurs manuscrits de l’*Epistola ad Ptolomeum*, en alternance avec *cancrum*, qui s’applique à la diphtérie aviaire, une inflammation du palais dite *chancre* dans les anciens textes français, équivalent du latin *corrosio*. En médecine humaine, on comprenait par *cancrum* une tumeur, ce qui n’a aucun rapport’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 193). | Lat. *catarrus* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 215). || Ar. *sudda manḥarayi l-ḡāriḥ*, ‘« rhume » de l’oiseau de vol, opilation des « nasilles » due à l’abondante sécrétion d’humeur des mucueuses nasales, conséquent à un refroidissement’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 50). | Ar. *nazla*, ‘rhume, sinusite (ancien. catarrhe sec). Moamin lat. *catarrus siccus*; Moamin fr. *chatar seche, enclos*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 203); Ar. *nawāzil* (sing. *nāzila*), ‘fluxion catarrhale (ancien. catarrhe humide) (toutes affections des voies respiratoires avec sécrétion). Moamin lat. *catarrus humidus*; Moamin fr. *chatar freis, humiz*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 203). || Cast. *catarro*, ‘Esta enfermedad, a que los caçadores llaman agua vedriada, que propriamente se havia de llamar catarro o reuma’ (Vallés III.12, p. 263). || Fr. *chatar*, ‘catarrhe, rhume’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 325). || It. *catarro*, Fr. *chatar*, Cast. *remadizmo, romadizmo*, Lat. *catarrus, catarrhus*, ‘Erkrankung des (oberen) Respirationsapparats, verstanden als Katarrh / malattia dell’apparato respiratorio (superiore), intesa come catarro’ (Glessgen, p. 564).

**Cadell**: *subst. m.* ‘I.1. Ca jove, que encara mama’ (DCVB), font de medicaments simples o carn utilitzada com medicament simple o excipient del producte terapèutic a administrar a l’ocell de caça. Vegeu *ca, gos*. N (còpia s. XIV m.), f..CX.r<sup>b</sup> cervell de **cadell**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **cadel** qui encara no veja. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> cervel de **cadel** novel. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> **quadel** aytambén, e no aje encara los uyls uberts.

— Ar. *ḡarī l-kalb, ḡirw*, pl. *ḡirā*, ‘chiot. Moamin lat. *catulus*; Moamin fr. *chee, cheau, cheeu*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 197 i 205). || Cast. *cadiello*, ‘cachorro de perro’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *perriello*, ‘perrito’ (Maler, *Tratado*, p. 101). || Fr. *cheel*, (pl.) *cheels, cheeaus, cheaus, cheeus, cheus*, Lat. *catulos*, ‘petit chien’, *feon*, ‘petit du chien. Lat. F *catulus*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 325, 351). || It. *catell[o], catellino*, ‘Welpé’ (Glessgen, p. 923). || Occ. *cadel (non vezen)* (*Dels auzels cassadors*, v. 1006).

**Cadernera**: *subst. f.* Vegeu *carduell*.

**Caldera**: *subst. f.* ‘1. Gran vas de metall, de forma aproximadament semiesfèrica, que serveix per escalfar o bullir aigua, coure carn, fondre alguna substància per ebullició, etc.; cast. *caldera*’ (DCVB), utilitzat també als tractats catalans medievals com a font de calor o de vapors per tractar l’ocell malalt. F (còpia s. XV m.), f. 112v e quant asò serà ffit, cascuna nuyt sots una **caldera** sol un poc calfada, quax tèbeha, lo mit. Emperò posa sots la **caldera** pedres hon estiga, per so que no toch en terra. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> cou lupins fortment en .I<sup>a</sup>. **caldera**.

— Fr. *cauderel*, ‘chaudron. Lat. X *in caldario*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 321).

**Calentura**: *subst. f. ant.* ‘1. Calentor en general’ (DCVB), especialment la calor com a qualitat activa, referida a l’ocell de caça. Vegeu *calor, humor*. F (còpia s. XV m.), f. 126v molt se deu guardar que no git a fforts aucells sovint, que sien molts pus poderossos que ells, per so com la **ca<l>entura** de aquels sí serà ascalffada, sí matex en dexopta enderocan mort. — Cast. *calentura*, ‘2. Calor. 3. Cualidad activa que radica en el organismo y determina algunas complexiones’ (Herrera, *Dic.*, pp. 248-49). || It. *caliditate, caldezza, caldeçça, caldeça, caldeçça*, ‘Überschuß des Wärmelements / eccesso dell’elemento caldo’ (Glessgen, p. 560).

**Calfar**: *v. tr.* En el cas de l’exemple que segueix, aplicar quitrà o altres productes a la fusta dels vaixells per impedir l’entrada d’aigua o, amb menor probabilitat, escalfar la fusta per facilitar-ne la corbatura, en qualsevol dels quals processos es desprenen gasos nocius per a l’ocell de caça. ‘1. Comunicar calor (especialment en grau moderat); fer calent’ (DCVB). Vegeu *pega*. F (còpia s. XV



m.), f. 120 E deus bé guardar que tot aucell de cassa quallquesia quarts de ffum de pegunta cant hom **calfferà** lenya de nau.

**Calor:** *subst. f.* 1. ‘2. Sensació produïda per l’elevació de la temperatura’ (DCVB), especialment dit de la temperatura ambient elevada, amb la qual l’ocell disminueix la seva despesa energètica i, per tant, cal adoptar certes precaucions respecte al seu maneig, com ara no fer-lo treballar excessivament o abaixar-lo més que amb temperatures baixes. Vegeu *tempre*. P (còpia s. XV m.), f. 29v si fa **calor**, no-l farau volar sinó a matí e a vespre, sens sol, e lavors fort poch lo feu trebeyllar, per pehor de rompre son saguí. — Occ. *cal*, ‘heat’ (*Dels auzels cassadors*, v. 124 i p. 220).

2. Segons la filosofia natural aristotèlica, una de les quatre qualitats primàries (calor, fredor, humitat, sequetat) que defineixen les coses naturals, un dels elements centrals de la doctrina mèdica hipocraticogalènica. Si causa malaltia, s’aplica la teoria dels contraris per a tractar-la. Vegeu *complexió*, *humor*.

Loc.: a) **Calor natural:** energia interna dels éssers vius, que permet que realitzin les seves funcions vitals. En el galenisme, principi necessari per a la vida i el normal desenvolupament de les operacions vitals, que és produït al cor, obtingut dels aliments i conservat per la respiració, i arriba a la resta del cos per mitjà del pols. Sin.: **virtut natural**. Vegeu *virtut*. F (còpia s. XV m.), f. 123v altres carns que sien tant ffresques que totes sien callentes de la **calor natural** de la bèstia. — Cast. *calor natural*, ‘cualidad activa de los elementos, motor responsable de los fenómenos vitales sin el cual no es posible la vida’ (Herrera, *Dic.*, p. 252). || Fr. *char chaude*, ‘chaud de la chaleur naturelle, se rapportant à la chair d’un oiseau o d’un autre animal vivant ou qu’on venait de tuer et qu’on donnait à manger’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 325). || It. *calore naturale*, ‘Ausgewogenheit der Temperaturelemente / equilibrio degli elementi di temperatura’, Lat. med. *caloris naturalis* [*est ille per quem corpus ... est consevativum*] (Glessgen, pp. 561, 563, n. 82). || Occ. *caut*, adj. «chaud de la chaleur naturelle», par rapport à la chair d’un oiseau ou d’un autre animal qu’on vient de tuer et qu’on donne à manger à l’oiseau de proie’ (Wistedt, p. 530). b) **Calor vital:** calor natural. Vegeu *calor natural*. F (còpia s. XV m.), f. 130v vol menyar ffort ffresques carns, enaxí que encara respir de la **vidal calor**. | F (còpia s. XV m.), f. 133v que respiren per la **callor vidall**. — Ar. *hārr*, *lahm hārr*, ‘« chair vive, gorge chaude », chair encore palpitante dont se nourrit l’oiseau de vol’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 287). c) **Malaltia de calor:** la provocada per un excés d’aquesta qualitat primària. Vegeu *acalorat*. P (còpia s. XV m.), f. 31 De **maleutie de calor**. — Ar. *harr*, ‘apoplexie, coup de sang de l’oiseau de vol produit par une insolation ou par un coup de chaleur’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 287). | Ar. *harr*, ‘coup de chaleur, insolation, inflammation. Moamin lat. *caliditas*’ (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 198). Les correspondències exactes d’aquesta són “affecté par la chaleur torride et le sirocco (*samūm*)” *Gitrif*, cap. 127(1) (cf. B 72v); [“calentura” Moamín cast. II, 39;] “enfermité de la fevre et dou cholor de li” Moamín fr. II, 64(1); “caliditate” Moamín it. Ms. b, II, 39(1); “febbre e chaldeçça” Moamín it. Ms. c, II, 39(1); “caliditatis” Moamín lat. Ms. T (& B), II, 39(1); “februm” Moamín lat. Ms. I, II, 39(1).

— It. *calore*, *chalore*, ‘Überschuß des Wärmeelements / eccesso dell’elemento caldo’ (Glessgen, p. 561).

2. Febre. Vegeu *febre*. F (còpia s. XV m.), f. 125v **calor de ffebre**. — Fr. *cholor*, *calor*, ‘sensation de chaleur accompagnant un état de maladie, fièvre. Lat. C *caliditas*, *calor*’, *chaut* (*enfermité*), ‘fébrile’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 323, 325). || It. *caliditate*, *caldezza*, *chaldeçça*, ‘erhöhte Körpertemperatur, insbesondere Fieber; [Hitzschlag] / temperatura corporea alta, specialmente febbre; [insolazione]’, It. *caldo*, ‘erhöhte Körpertemperatur, Fieber; Überschuß des Wärmeelements’, It. *caldo*, (*malattia*) *calda*, (*malattia*) *calida*, ‘fiebrig, mit Fieber verbunden / febbrile, accompagnato da febbre’ (Glessgen, p. 560).

**Calt, calda:** *adj. ant.* Que posseeix la calor com qualitat predominant. Vegeu *calor*, *complexió*, *humor*. Manca accepció al DCVB. ‘1. Calent’ (DCVB). Referit al medicament aplicat a l’ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **medicines calentes** e humides, axí com he ayl e pebre *paulinum*, carn de pols grans, moxons, coloms grans, cabres grans e bochs.

— Fr. [*caudet*, ‘un peu chaud’] (Adam des Aigles, p. 56). || It. *caldo*, ‘erhöhte Körpertemperatur, Fieber; Überschuß des Wärmeelements’, *caldo, calda*, ‘das warme Element (im Körpergleichgewicht) verstärkend’ (Glessgen, pp. 560, 921).

**Cama:** *subst. f.* En sentit estricta, la part corresponent a l’os tarsometatars de l’extremitat inferior en els ocells, sense ploma en els ocells de caça. En sentit ampli, inclou també la part corresponent a l’os tibiotars, més proximal al cos de l’ocell, ja amb ploma. ‘I.I.1. La part del cos compresa entre el genoll i el peu. 2. En els animals, cadascuna de les extremitats que sostenen el pes del cos en caminar’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 9 **cama**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **cama**. — Lat. *tibia*, Cast. *cama*, ‘pierna’ (Cy. 14, p. 35, glossari). | Lat. *tibia, tybia, crus*, ‘gamba, zampa: «Os vero unicum iungitur extremitati duorum focilium inferius et protenditur usque ad digitos pedis, et hanc partem multi appellant crus seu tibiam» (I: 185)’ (Federico II, *De arte*, p. 1240). | Lat. *crus, tibia*, ‘gamba, zampa’ (Federico II, *De arte*, p. 1183). || Ang. *arms*, ‘the legs of a hawk from the thigh to the foot’, *stalke*, ‘the leg (*tarsus*)’ (Harting, *Bibliotheca*, pp. 219, 230). || Ar. *sāqā l-ġāriḥ*, ‘les « jambes » de l’oiseau de vol, les tarses de ses pattes’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 53). | Ar. *sāq*, ‘jambe (de l’oiseau de vol): patte de l’oiseau de vol’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 44 i 215); [Ar. *zūnbūb*, pl. *zanābīb*, ‘tibia’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210)]. || Cast. *zanco, çanco*, ‘parte más larga de las patas de las aves, desde los dedos hasta la primera articulación por encima de ellos’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *cama*, ‘pierna del ave’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *cama*, ‘pierna (del ave)’ (Maler, *Tratado*, p. 89). || It. *gamba*, ‘Lauf (eines Tieres)’ (Glessgen, p. 944).

**Cambra:** *subst. f.* Vegeu *casa, cel·la, gàbia, muda*. ‘I. Habitació, peça d’un edifici coberta i limitada per parets. II. 1. Habitació destinada a dormir-hi una o algunes persones’ (DCVB). **a)** Referit a una cambra a estatge d’èssers humans: Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>a</sup> féu-lo entrar en sa **cambra**; e la **cambra** era bela e noblament aornada de totes bones odors, e·l cel de la **cambra** era depint de fets meravel·lozes qui no podien ésser comptats, axí com les esteles del cel.

Loc.: **Eixir a cambra:** esmirnar, defecar, referit a l’ocell de caça. ‘III.1. Evacuar el ventre’ (DCVB). Vegeu *esmirnar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> Si bé **ixirà a cambra**. — Lat. *digerit*, Tilander ‘digère’. | Lat. *digesserit* (AG, p. 1475, l. 36). | Lat. *egererit* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 21, f. 17r). | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> jaqueix-lo tant tro que **ischa a cambra**. — Lat. *donec digerit*, Tilander ‘ait digéré’. | Lat. *egerendo se cibum quem sumpserat digessisse demonstrat* (AG, p. 1477, l. 4). || Fr. *issir fuer, issir o aller par la chambre, aller a chambre*, ‘évacuer le ventre’ (Tilander, *Glan.*, p. 150).

**Camici:** *subst. m. llatí.* Isard (*Rupicapra rupicapra*), animal de carn freda i mullada, adequada pel falcó sanguini o roig segons *Dancus rex*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **camici**. — Lat. *camici*, Tilander ‘de chamois’ (Cy. 9, pp. 88-9, mss. Lats D.). || It. *camico*, ‘Gemse / camoscio (*Rupicapra rubicapra* L.)’ (Glessgen, p. 500).

**Càncer:** *subst. m.* ‘1. Tumor maligne, especialment el format per cèl·lules epitelials’ (DCVB); en el cas dels ocells de caça, afecció o lesió o lesions a la cavitat oral, especialment les difteronecròtiques, les fibronecròtiques i els abscessos. Excepte en el cas d’abscessos per perforació i infecció, afecció de l’orofaringe superficial normalment identificada com tricomoniasi, potser capil·lariasi o candidiasi. Les patologies i malalties més freqüents que cursen amb lesions a la cavitat oral, les quals poden estendre’s o presentar-se aïlladament a porcions de la faringe i l’esòfag, són: tricomoniasi, capil·lariasi, candidiasi, verola aviar, pasteurel·losi, avitaminosi A i abscessos. La tricomoniasi és una malaltia parasitària contagiosa (l’ocell de caça normalment l’adquireix per ingesta de coloms o tórtores afectats) que té per agent patògen a l’endoparàsit protozoari flagel·lat *Trichomonas gallinae*, el qual afecta a la mucosa del tracte digestiu superior, produint lesions fibrinonecròtiques a la cavitat oral, faringe, esòfag i pap, amb grans nodulacions de nucli caseós i provocant problemes de deglució i regurgitació greus, inapetència i, en casos extrems, disnea per obstrucció de l’entrada d’aire. La capil·larisi és una malaltia parasitària produïda per nemàtodes del gènere *Capillaria*. La candidiasi és produïda pel llevat *Candida albicans*, patògen secundari present a la flora del tracte digestiu. Crido l’atenció sobre la forma “lo cranc en la lenga”, probablement provençal, utilitzada per Peire de l’Astor, Bibl. Univ. Bolònia, ms. 153, f. 51v [ed. A. Restori, “Peire de l’Astor, Recettes de fauconnerie”, a *Revue des langues romanes*, 39 (1896), pp. 289-301, cit. p.

298, l. 67]; en hipiatria, M. Batllori, “Un llibre de manescalia en català a la Biblioteca Universitària de Bolonya”, a *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, V (1932), pp. 179-223 (ms. Biblioteca Universitària de Bolonya, 1142 (1880), s. XV), cit. p. 214, f. 20v, “Vnguent per a fistoles e cranch o a ronya de persona. Vnguent bo e prouat a tout cranch o fistola o prohimet o a tot linatge de ronnya”.

Localitzacions: A la boca: vegeu *duranyó*, *garmolls*, *gormis*. Possible forma simple de tricomoniasi o candidiasi oral; amb menor probabilitat, pasteurel·losi. P (còpia s. XV m.), f. 35v De **càncer**. Quant l'asperver ha **càns**er en la bocha.

— Lat. *cancer*, ‘Albert’s use of the term “cancer” must not be construed in the modern sense of neoplastic disease. In the Middle Ages the term was also applied to ulcerations of various kinds, including those caused by bacteria and parasites’ (Scanlan, p. 120, n. 72.1). | Lat. *chancre*, ‘pour les oiseaux, *catarrus* est mentionné dans plusieurs manuscrits de l’*Epistola ad Ptolomeum*, en alternance avec *cancrum*, qui s’applique à la diphtérie aviaire, une inflammation du palais dite *chancre* dans les anciens textes français, équivalent du latin *corrosio*. En médecine humaine, on comprenait par *cancrum* une tumeur, ce qui n’a aucun rapport’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 193). || Ang. *frounce*, ‘a canker or sore in the mouth and throat’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). || [Ar. *dabbāh*, ‘« barbillons », excroissances blanches qui se développent sur le palais et dans l’arrière-gorge de l’oiseau de vol ; celui-ci ne peut plus, alors, avaler son pāt ni régurgiter sa pelote et il meurt de cachéxie’, *qula*, ‘« barbillons », petites excroissances blanches qui se forment au palais et dans l’arrière-gorge des oiseaux de vol’] (Viré, *Falconaria*, II, p. 40, III, p. 172). | [Ar. *dabbāh*, ‘= « Coupe-gorge », c.-à.-d. les « barbillons »’ F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 132 (46)]. | Ar. *akila*, *ākila*, *ākāl*, ‘gangrène. Moamin lat. *corrosio*; Moamin fr. *corrosion*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 191); Ar. *haraq al-lahāt*, ‘inflammation gangréneuse du fond du palais (chez l’oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198); Ar. *harūq*, ‘inflammation buccale ulcéreuse’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198). || Cast. *cáncer*, ‘2. Tumor maligno’ (Herrera, *Dic.*, p. 258). | Cast. *cañcre*, ‘carcinoma’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). || Fr. chancre, ‘espèce de tartre qui s’attache au gosier et à la partie inférieure du bec et qui est consécutif à une enflure au palais’ (*Modus*, 1989, p. 126, n. 67). | Fr. *chancre*, *cancre*, *cranche*, *crancre*, *cranque*, ‘plaies ulcéreuses ou de mauvaise nature, auxquelles Albert-le-grand, liv. 22; Crescens, liv. 9, ch. 47; Rufus, ch. 47; Ruisius, ch. 171; ont donné le nom latin de *cancer*. Le chancre au palais (Tardif), le cancre du bec (Modus), le chancre (Franchières) peuvent également s’appliquer au muguet, à la diphtérie, à la pépie des oiseaux’ (Moulé, *Glos.*, p. 368). | Fr. *crancre*, *cancre*, *chancre*, *cranc*, *cranckre*, ‘ulcère’ (Tilander, *Glan.*, p. 59). || It. *corrosione et prurito (de lo palato)*, *corrosione (nella gola)*, *arsura (in canna)*, *corroctione (o mangiasione, mangiacione)*, Fr. *corruption ou arsura*, Cast. *cañcre*, Ar. *ākila*, Lat. *corrosionem et pruritus*, *corrosionem*, ‘Diphtherie, diphtheroide Beläge im Rachen / placche difteroidi’, It. *arsura et corruptione*, *arsura e corection*, *male che nasce sopra la lingua, pustule (bianche sulla) lingua, corrosioni et prurito (de le fauce) (cioè le ganghe)*, *corrosion (dentro nelle gote)*, *corrosione o mangiasone (nelle gote)*, Cast. *cañcre*, Ar. *ākila*, Lat. *corrosionem et arsuram*, *corrosionem et pruritus*, ‘Diphtheroide Beläge in der Schnabelhöhle’, It. *cancro*, *cancer*, *canzer* (Glessgen, pp. 576-7, 580, n. 138, p. 582, n. 142). | It. *cancer*, ‘ulcera, piaga cancrenosa’ (Lupis, *Sezione*, p. 86).

**Candela**: *subst. f.* ‘1. Cilindre o prisma de cera, de sèu, d’esperma de balena o d’altra matèria grassa, amb un ble que li passa per enmig de dalt a baix, i que serveix per encendre’s i fer claror; cast. *candela*, *vela*’ (DCVB), de diferents utilitats en el tractament dels ocells de caça, com ara cauteritzar o empènyer cap a l’esòfag el producte terapèutic que es desitja que l’ocell engoleixi. F (còpia s. XV m.), f. 116v-117 que prengua hom [117] una **candela** encessa, he ab un poc de cotó que crem hom lo loch d’on la unglà és cahuda. | F (còpia s. XV m.), f. 141 mit-li haquel redolí en la boca, e ab la **candela** enpeyn-li lo redolí fins a que l’age a mig carcanyel.

Tipus segons el material: **Canela de cera**. Candela utilitzada per empènyer cap a l’esòfag el producte terapèutic que es desitja que l’ocell engoleixi. F (còpia s. XV m.), f. 141 **caneles de sera**.

— Lat. *candela* (Federico II, *De arte*, p. 1170). || [Fr. *lumiere*, ‘chandelle’] (Adam des Aigles, p. 62). || It. *candela* (Lupis, Sezione, p. 64, f. 11v).

**Canó:** *subst. m.* Eix central de la ploma, que es divideix en el raquis (zona distal associada a la làmina o zona amb filaments) i el *calamus* (zona proximal, sense làmina). Els tractats catalans medievals utilitzen el terme en sentit més estricte, referint-se exclusivament al *calamus*. Actualment, en canvi, per *canó* de la ploma entenem el que a l’Edat Mitjana era anomenat *mascle* de la ploma. [9. Part buida i transparent que forma la base del raquis de la ploma dels ocells, que no porta barbes i s’insereix en el cos de l’animal (Gran Enciclopèdia Catalana, s.v. canó)]. ‘7. La part còrnia de la ploma dels ocells, que té forma tubular’ (DCVB). Vegeu *cudell*, *mascle*, *tudell*. F (còpia s. XV m.), f. 144 **canyons** de les plomes. — Lat. *canna* (Federico II, *De arte*, p. 1171). || [Ar. ‘*unbūba*, pl. ‘*anābīb*, ‘calamus ou « tube » de la plume, partie inférieure de la hampe axiale’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 182). | Ar. *qaṣab*, ‘rachis (de la plume)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 218). || Cast. *cañón*, ‘vástago hueco de las plumas de ave, o la pluma entera cuando empieza a crecer y aún no tiene barbas’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *cannón*, ‘cañón, parte hueca de la pluma’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *cannon*, ‘cañón, parte hueca de la pluma’ (Maler, *Tratado*, p. 89). || Fr. *canule*, ‘tige de plume. Lat. C *cannula*’, *chalame*, ‘tige de plume. Lat. C *calamus*. It. *calamo* « la parte vuota delle penne », Tomm.-Bell.’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 321). || Lat. *calamo*, It. *calamo* (*de la penna*), *cannello*, *canula*, Fr. *canule*, *chalame*, ‘Federkiel (bei der Vogelbeschreibung) / costola della penna (nella descrizione dell’uccello)’, It. *penna*, ‘Federkiel (als Instrument) / costola della penna (come instrumento)’ (Glessgen, pp. 664-65, 975). | It. *cannello*, *canelo*, ‘estremità inferiore delle penne degli uccelli ; cannoncello; base della penna’; *cannolo*, ‘base della penna, parte rigida della penna. Tjerneld riporta *chanul*, lat. *canulus*, e *chanelet*, lat. *cannoletus*, « tuyau de penne »; *cannone*, ‘parte della base della penna, forata’, Occ. *cano*, Port. *canos* das penas, ‘a parte cilíndrica e ôca que sai da pele da ave’; It. *canula*, Fr. *canule*, ‘base della penna degli uccelli’ (Lupis, *Postille*, pp. 377-9). || Occ. *cano*, ‘shaft’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1056 i p. 220). || Port. *cano da pena*, ‘a parte cilíndrica e ôca que sai da pele da ave’ (Cy. 15, p. 60, glossari).

**Canonet:** *subst. m.* Diminutiu de canó. Vegeu *canó*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>ab</sup> prin .I. [.CXII.r<sup>b</sup>] **canonet** e fin-lo, e sobre aquella caneta posa àloes polverejat ben trit e soffla-li’n el ceses, sí que la pólvora entre adins. — Cast. *cannudiello*, ‘caña o tubo pequeño’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *cannudiello*, ‘caño o tubo pequeño’ (Maler, *Tratado*, p. 89). || Fr. *chanelet*, ‘petit tube, tuyau. Lat. X *canulus*. It. *cannelletto*’, ‘tuyau de penne, employé pour enter une penne rompue. Lat. X *cannoletus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 324).

**Canya:** *subst. f.* ‘II.1. Tija més o menys recta, fistulosa, de la planta *Arundo donax* i altres gramínies’ (DCVB), utilitzada per donar estabilitat a determinades fractures òssies (adient per la seva lleugeresa i rigidesa), per insuflar preparats terapèutics localment, o com a material de construcció dels canyissos, com ara els de la muda. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>b</sup> prin .I. [.CXII.r<sup>b</sup>] canonet e fin-lo, e sobre aquella **caneta** posa àloes polverejat ben trit e soffla-li’n el ceses. || P (còpia s. XV m.), f. 35v prin .I<sup>a</sup>. **caneta** e rau-li bé la bocha e lo peledar.

— Lat. *calamus*, *canna* (Federico II, *De arte*, pp. 1170-1). || Cast. *cañuto*, ‘caña, tubo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). || Fr. *hastelle*, ‘pour attelle, petites planchettes servant à la réduction des fractures. Du latin *hastella*, petits bâtons. « Est s’il est besoing soit [le faucon] bandé avec hastelles » (Tardif, I, p. 126)’ (Moulé, *Glos.*, p. 509). | Fr. *chane*, ‘canne, roseau. Lat. C *calamus*, X *canna*’, *chanel*, *chaneus*, ‘roseau. Lat. X *canulus*. It. *cannello* « pezzetto di canna sottile, tagliato fra l’un nodo e l’altro »’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 323-24). || [It. *chana*, ‘vass, «canna»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 54)].

**Cap:** *subst. m.* ‘I.I.1. Part superior del cos de l’home, i anterior de la majoria d’animals, en la qual està el cervell i els principals òrgans de la sensació’ (DCVB), referit a l’ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 26 **cap**. || F (còpia s. XV m.), f. 147 **quap**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **cap**. — Lat. *caput*, *capud* (Federico II, *De arte*, p. 1171). || Fr. *chief*, ‘pour tête ou sommet’ (Moulé, *Glos.*, p. 369). || It. *capo*, ‘Kopf’ (Glessgen, p. 922).

Loc.: **Cap corb:** cap inclinat, caigut endavant, indicatiu d’abatiment de l’ocell o malaltia, o potser lateralitzat per afecció. ‘I.1. Desviat de la línia recta o del pla en una manera contínua i

sense formar angle brusc' (DCVB). Vegeu *corbo*. P (còpia s. XV m.), f. 27v Astor, si és crebentat, e tindrà son **cap corp** e aurà àvol alè e no-s vol tost ardril desexir de la mà, e açò que esmalteix és vert.

**Capseta:** *subst. f.* Diminutiu de capsà. Capsa petita. 'Capsa: 1. Receptacle de cartó, llauna, fusta o altra matèria, de dimensions relativament petites, amb una tapa solta o agafada, que serveix per transportar o estovar diferents objectes' (DCVB). Capsa utilitzada als tractats catalans medievals ara oferts per a guardar preparats terapèutics destinats a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 144v **capseta**.

— Fr. *boeste, boete, boiste, bouete, bysse*, 'boîte' (Adam des Aigles, p. 56). || Port. *boeta*, 'galicismo. *Bueta, boeta* < *boîte* < \**buxida* (de *pyxida*, sob a acção de *buxus*). Hoje diz-se *buceta, boceta* < *buxiditta*. Ainda não encontrei a forma primitiva *boxeta*, á qual corresponde o castelhano *bojeta*. Caixinha, quer de papelão, que de madeira, quer (modernamente) de celulose, em especial para drogas de boticários' (Michaëlis, *Mestre*, p. 270).

**Capell:** *subst. m.* Capulla de couro amb la qual es cobreix el cap dels ocells de caça per privar-los de la vista, el sentit més desenvolupat en ells per tenir un encèfal principalment òptic; així, l'ocell roman tranquil i amb menys possibilitats de defensa. El capell és utilitzat per accelerar l'amansament, evitar-ne debatudes i facilitar el transport i maneig de l'ocell. Té un forat davanter per on passa el bec de l'ocell (Cast. modern? *piquera*) i uns tancadors posteriors que n'estrenyen la base, fixant-la al clatell de l'animal i impeding que pugui llevar-se'l. Cal que s'adapti perfectament al cap de l'ocell, sense contactar amb els seus ulls ni produir-li pressió ni fregaments enlloc, i ha d'impedir completament l'entrada de llum, fins i tot per les seves costures, i permetre que l'ocell pugui menjar i llançar el curall o la plomada, la moderna egagròpila, amb ell posat. Actualment, i molt probablement a l'Edat Mitjana, existeixen patrons de capells segons l'espècie, la subespècie o varietat i el sexe de l'ocell de caça. 'I.2. Capulla de couro amb què es cobria el cap i es tapava els ulls dels falcons i altres ocells de caça perquè no volassin. Cast. *capirote, capillo*' (DCVB). Vegeu *capeller, debatuda*. Ordin. Palat. 54 E no ignora a la cura d'ell pertanyer totes les coses a ells necessaries procurar, ço es loures, **capells**, longues e altres arneses. || F (còpia s. XV m.), f. 138v meta-li hom lo **capell** davant la vista.

— Lat. *capellum, capellus* (Federico II, *De arte*, p. 1171). | Lat. *capellum*, 'chaperon' (Frédéric II, *L'art*, p. 549). | Lat. *capellus, cucullus*, Al. *haube, kappe*, Ang. *hood, rufter-hood*, Cast. *capirote*, Fr. *chaperon, chaperon de rust*, Hol. *huif, kap, reushuif*, It. *cappello, cappelleto* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *capellus* (Holmér, *Traduction*, p. 257). | Lat. *capellus, mitra, capitegium, pileus*, 'le chaperon est une petite coiffe en cuir dont on couvre la tête du faucon, afin qu'il reste tranquille. C'est le seul accessoire de fauconnerie dont l'apparition en Occident soit circonscrite. D'après ce qu'il écrit dans le *De arte venandi*, c'est Frédéric II qui en introduisit l'usage, l'ayant observé chez les Arabes au moment de la Croisade (1228-1229), « lorsque nous étions au-delà des mers ». Il existait des chaperons luxueux, de couleurs vives, ornés d'un plumeau ou décorés aux armes du propriétaire, que l'on remarque dans l'iconographie tardive. L'utilité du chaperon était multiple : il permet de contrôler l'agressivité de l'oiseau, pour éviter qu'il soit sollicité en cours de route à la vue de chaque oiseau. L'oiseau est plongé dans l'obscurité, comme de nuit, et reste tranquille. Une fois déchaperonné, le faucon voit immédiatement la proie et vole mieux. C'est aussi un moyen de le calmer pendant l'affaillage, et d'éviter des réactions d'animosité vis-à-vis de l'homme' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 112-14). || Al. *haube*, Ang. *hood*, Fr. *chaperon*, Hol. *huif*, 'the leathern cap used for blindfolding hawks to tame them. The hood proper has a plume of feathers on top; the rufter-hood is without this', Al. *rüsthaupe*, Ang. *rufter-hood*, Fr. *chaperon de rust*, Hol. *ruishuif*, 'a plain, easy leather hood, thought which the hawk can feed, and opening wide behind ; used when a hawk is being tamed, and superseded by the hood proper when she is trained. The absence of plumes prevents her from pulling it off' (Harting, *Bibliotheca*, pp. 222, 229). || Ar. *burqa', burqu'*, pl. *barāqi'*, '« chaperon de rust », masque de cuir dont on enveloppe la tête de l'oiseau de vol pour l'aveugler, ce qui le soustrait à toutes causes de frayeur, surtout lors des déplacements en campagne et au début de son éducation', *gīšā', kumma*, pl. *kumam*, '« chaperon » (d'oiseau de vol)', [*kanbīl*, (pl. *kanābīl*), *qanbīl, qabīl*, '« chaperon » (de l'oiseau de vol) ; c'est le terme espagnol « capillo », de même sens, hérité à l'époque de l'Espagne

musulmane. C'est un vocable purement magribin'] (Viré, *Falconaria*, I, p. 279, III, pp. 161, 176). || Cast. *caperuza*, *capuz*, 'cofia o capucha de cuero que cubre la cabeza del pájaro de cetrería, especialmente de los halcones' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *chapperon*, 'chaperon de l'oiseau de proie' (Adam des Aigles, p. 57). | Fr. *chaperon*, 'petite coiffe de cuir dont on couvre la tête des oiseaux' (*Modus*, 1989, p. 161). | Fr. [*chaperonnière*], *chappellet*, 'chaperon d'un oiseau de proie' (Til., *Glan.*, p. 43). | Fr. *chapel*, 'sb. m. petit chapeau qu'on mettait sur la tête du faucon pour le rendre moins sauvage : Li *chapiaus* est une chose de cuir formee selonc la fourme dou chief dou faucon pour le contenir le chief de lui jusques au cou, le bec et les narines fuer mises' (Til., *Étud.*, p. 248). || It. *capelleto*, 'chaperon du faucon', *cappuccio* (Cy. 13, p. 40). | It. *cappellecto* (Lupis, *Postille*, p. 388). || Port. *caparão*, 'caparão da ave de caça' (Cy. 15, p. 60, glossari).

**Çapo**: *subst. m. ant. cast. de sapo*. Vegeu *sapo*.

**Capolar**: *v. tr.* '1. Tallar a trossets petits. Cast. *tritular*, *picar*' (DCVB), operació realitzada amb alguns medicaments simples durant la preparació del producte terapèutic destinat a l'ocell de caça.

**Capolat, -ada**: *adj. i part. pass. de capolar*. Especialment, dit de la carn esmicolada que es dona als polls d'ocell de caça o a l'ocell malalt. F (còpia s. XV m.), f. 110 Devets saber que·ls espervers deuen ésser nodrits delicadament, e mayorment al comensament que li donaràs les crans **capollades**; he dona-li sovín a menjar. — It. *minutat[o]*, 'zerkleinert' (Glessgen, p. 964). | It. *tapellati*, 'sfibrati' (Lupis, *Sezione*, p. 90). | It. (nap.a.) *capulato*, *cappulato*, 'tagliato minutamente' (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 104). || Occ. *capolada* (*Dels auzels cassadors*, v. 3645 i p. 219).

**Capverm o capvorm**: *subst.* Afecció indeterminada de l'ocell de caça, probablement limitada al cap per la posició que ocupa al tractat P, potser amb dues fases o tipus de lesió, incipient (*de fredor*) i madura (*digesta*), que podria equivaldre al càncer, garmoll o gormis, o bé una afecció respiratòria de vies altes per aplicar part del tractament a la fossa nasal de l'ocell. Vegeu *càncer*, *garmoll*, *gormis*, *vorm*. Manca al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 27 A vormis o **capvorm**. Si ell vormis o **capverm** és de fredor, dat-li mentegua e leyt de vaques o de ovelles; e si conex que le metèrie sie digeste, fé-la-li gitar ab cobaràs [ms. cobaros], ço és, ab such de fisagre [ms. sisagre] o de *pedro* macedon, que li mates per lo nars, e li'n fregaràs lo pelladar. Ans que sie lo materie digesta o medura, no la li deus fer gitar per res.

Sin.: **vormis**. Vegeu *vorm*.

**Cara**: *subst. f.* 'I. Part anterior del cap de l'home i dels animals superiors' (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **cara**.

Loc.: **Senyals de la cara de l'ocell**: probablement, les parts de la cara del falcó amb ploma fosca, especialment la situada a la galta de la cara del falcó que manté la coloració del cap i disposada com uns bigotis [Ar. *madma* 'pl. *madāmi* ' (au pluriel) « moustaches », les deux barres verticales noires, partant des yeux et descendant sur les côtés du cou, qui distinguent certains falconidés comme le Pèlerin, le Lanier, le Sacre et le Houbereau. Comp. l'expr. de vénerie : « les larmiers » du cerf', *šāhida*, pl. *šawāhid*, ' (au pluriel) « moustaches » (de l'oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, II, pp. 39, 56). | Ar. *suf'a*, *al-suf'atayn*, 'les deux « moustaches », barres noires descendant au-dessous de l'œil, spécifiques de la plupart des faucons; large barre noire partant de l'œil et couvrant la joue des faucons; elle est réduite à un trait chez le Sacre et le Lanier' (Viré-Möller, *Ġitrif*, pp. 45 i 206). || Cast. modern? *bigotes* o *bigotera*. || It. *barbagli*, pl. 'mustacchio, colorazione differenziata delle piume dei rapaci, che va dagli occhi lungo le guance e alcune volte nella zona auricolare' (Lupis, *Postille*, p. 370)]. Vegeu *senyal*. F (còpia s. XV m.), f. 123v Aquests ffalcons se conexen ab lo linatge dels altres ffalcons en aquelles cosses que avem dites damunt, so és a saber: en les gotes, e ab los **senyals de la cara**, he en sa ffigura, e en so que ffan per lur propietat, e en la veu.

— Lat. *facies* (Federico II, *De arte*, p. 1195). || Fr. *face*, *façe*, 'face, avec rapport à l'oiseau de proie et au chien. Lat. C *facies*, X *facies*, *vultus*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 349). || It. *faccia*, *facçe*, 'Gesicht; vordere Kopfhälfte (eines Tieres)' (Glessgen, pp. 938-39). | It. *faza*, 'ansikte, «faccia»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56).

**Caragol:** *subst. m.* Cargol, utilitzat com medicament simple per tractar l'ocell de caça. 'Mol·lusc de la família dels helícids, de diferents espècies del gènere *Helix*, que es distingeix principalment per tenir el cos (la *banya*) dins una closca en espiral' (DCVB). Vegeu *llimac*, *testudinum*. F (còpia s. XV m.), f. 121 **caragols**. | F (còpia s. XV m.), f. 147v **caragols**.

Tipus: **Caragol blanc:** F (còpia s. XV m.), f. 115v **caragols blancs**. | F (còpia s. XV m.), f. 118 **caragols blancs**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **caragols blancs**.

**Carcanyell:** *subst. m.* Gargamella; amb menor probabilitat, paladar. Referit a l'ocell de caça. Sin.: **gargamella**. Vegeu *gargamella*. 'Gargamella' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 140 de part de dins del **carcanyel** sie bé escurat ab aquella melrosat alà on sien les nafres. | F (còpia s. XV m.), f. 141 ab la candela enpeyn-li lo redolí fins a que l'age a mig **carcanyel** ab lo dit. | F (còpia s. XV m.), f. 144v destrement enpeyn-li lo budel fins que l'aya ben dins lo **carcanyel**.

— Occ. *carcanel*, *carcanyell*, 'throat' (*Dels auzels cassadors*, v. 2168 i p. 220).

**Carduell:** *subst. m. ant.* per cadernera, '1. Ocell de la família dels fringíl·lids: *Fringilla carduelis* L. Cast. *jilguero*. Té la cara d'un color vermell fosc, els costats del cap blancs i la part posterior del cap negra, amb una faixa groga i la coa negra amb taques blanques. Habita pels camps i horts; s'alimenta de llavors de card i d'altres plantes, i també d'insectes. És cantador i s'adapta a la vida de gàbia' (DCVB), actualment *Carduelis carduelis*, una de les preses de l'esmirle en estat salvatge segons Albert el Gran. Aquest nom és a relacionar amb el card, les llavors del qual són de les preferides pel carduell. F (còpia s. XV m.), f. 135v E con és salvatge pren uns aucells a qui diu hom **carduells**, per so con [DCVB com] és molt bo volador, e qui sab bé agaytar, e prenent munta he devalla, fferint [ms. ffirent] axí com los altres linatges de ffalcons. — Lat. *cardillus*, *gardillus* (Federico II, *De arte*, p. 1172). | Lat. *cardillus*, 'chardonneret élégant (*Carduelis carduelis*)' (Frédéric II, *L'art*, p. 88, n. 73, i p. 549). | Lat. *carduelis*, 'chardonneret' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 146). || Fr. *chardeneruel*, 'chardonneret' (Holmér, *Traduction*, p. 248).

**Carn:** *subst. f.* 'II. 1. Les parts musculars dels animals, considerades com a aliment' (DCVB), especialment l'aliment de l'ocell. Dit també de les parts musculars de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 109v **carn**.

Tipus: **a) Carn banyada** o **carn llavada** o **carn remullada:** vegeu *banyada*, *llavada*, *remullada*. **b) Carn corrent:** carn de baixa capacitat nutritiva i/o difícil assimilació per l'ocell de caça, potser sinònim de banyada o remullada, i utilitzada per abaixar a l'ocell de caça, per desensaginar-lo, per fer-li córrer el greix, per contraposició a carn sustentiva; potser, carn d'ús habitual. P (còpia s. XV m.), f. 29v Cant lo bexerets e li aurets .IIII. ho .V. gorges de **carns corens** donades, ço és, vadel, vaca o polls petits o leu de moltó, tot açò ben remullat, depuys podets-li dar una gorge de carn sustentive, ço és, carn de moltó calda o de galine grossa o de porch o de colom que no sie masa veyll. **c) Carn escorxadissa:** 'carn de pèl (així s'anomenava antigament a Mallorca, segons un document de 1384 ap. BSAL, II, 198). *Carn escorxadissa:* nom que antigament tenia la carn de bous, ovelles i altres animals grossos, per contraposició a la volateria i a la carn de caça menor' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 28v pots-li dar le sepmane carn **escorxadissa** de moltó e de porch o de crestó. — It. *scorçatiçe*, 'scorticate' (Lupis, *Sezione*, p. 90). **d) Carn fresca:** '2. Recent; acabat de fer, d'obtenir, de preparar; que conserva inalterades les seves qualitats originàries; no marcit, no passat' (DCVB), especialment dit de la carn no marcida, provinent d'un animal escorxat recentment, encara calenta a ser possible, indicada com past de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 125 **carn ffresca** tota calenta se tany a griffaut que nex lo salvatge, ans comensa a menyar la presa que ell ha pressa, per so com molt se adelita en menyar sana carn. — Ar. *hãrr*, *lahm hãrr*, '« chair vive, gorge chaude », chair encore palpitante dont se nourrit l'oiseau de vol' (Viré, *Falconaria*, I, p. 287). **e) Carn greu:** carn de difícil digestió i que es podreix ràpidament, desaconsellada com a past dels ocells de caça. '1. Pesant; feixuc físicament' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 130v Si aytal ffalcó menge les altres carns, quart-se bé lo ffalconer que sien carns leugeres, axí com de capons, he aquelles menuch ffresques ho almenys que no poden, e ffassa-les ffresques en aygua ffreda, com los aucells de cassa an lo ventrell ffort ffeble, e per so tost giten lo past per una poca de occassió e giten lo que no és digest ho cuyt en lo ventrell, e mayorment con són pasts de **greus carns**, com aquella torna tost

en putrefecció. — Fr. *charn grosse*, ‘viande difficile à digérer. Lat. F *caro grossa*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 362). **f) Carn lleugera**: carn fàcil de digerir per l’ocell, indicada com a past de l’ocell de caça. Antònim de *carn greu*. ‘Lleuger, -era: 3. Fàcil de fer; que no molesta gaire o no costa treball’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 130v E vol menyar ffort ffresques carns, enaxí que encara respir de la vidal calor, e ladonchs molt li proffiten. Si aytal ffalcó menge les altres carns, quart-se bé lo ffalconer que sien **carns leugeres**, axí com de capons, he aquelles menuch ffresques ho almenys que no puden, e ffassa-les ffresques en aygua ffreda, com los aucells de cassa an lo ventrell ffort ffeble, e per so tost giten lo past per una poca de occassió e giten lo que no és digest ho cuyt en lo ventrell, e mayorment con són pasts de greus carns, com aquella torna tost en putrefecció. — Cast. *carne liviana*, ‘carne ligera, leve’ (Maler, *Tratado*, p. 97). | Cast. *livianas, luvianas*, ‘essas carnes mais leves e mais o menos *manidas*, eram evidentemente aves meudas e tenras das que falcões já adestrados haviam caçado e que o cetreiro havia levado para casa e guardava para essas e outros fins em *aljavas* ou *linhaveras* competentes’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 239). || Fr. *char legier*, ‘facile à digérer. Lat. C *levis*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 367). **g) Carn sustentiva**: aquella d’alta capacitat nutritiva i fàcil assimilació per l’ocell de caça, per contraposició a la carn corrent, i remullada o banyada, que ha perdut part d’aquesta capacitat. Donada després de varies gorgues de carn remullada, que el falconer ha donat al seu ocell per a disminuir-li el pes. Amb menor probabilitat, bàsica, normal, principal, referit a la carn donada pel falconer com past habitual a l’ocell de caça. Manca al DCVB, però ‘Sustent: *m.* Alimentació; cast. *sustento*’ i ‘Substantiu, -iva: Que existeix per si; que constitueix la part principal’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 29v Cant lo bexerets e li aurets .III. ho .V. gorges de carns corens donades, ço és, vadel, vaca o polls petits o leu de moltó, tot açò ben remullat, depuys podets-li dar una gorge de carn **sustentive**, ço és, carn de moltó calda o de galine grosa o de porch o de colom que no sie masa veyll.

Sin.: **vianda**. Vegeu *gorga, past, vianda*.

— Lat. *carnis* (Federico II, *De arte*, p. 1163). || Fr. *char, charn, car, carn*, ‘chair, viande’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 324). || It. *carne*, ‘Fleisch’ (Glessgen, p. 922).

**Carnada**: *subst. f.* Cadàver, cos mort, per contraposició a la presa capturada per l’ocell de caça. Manca accepció al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 125 ffalcó no-s possarà sobre **carnades** a menyar, axí com ffan milans he àguiles he altres aucells, donchs carn ffresca tota calenta se tany a griffaut que nex lo salvatge, ans comensa a menyar la presa que ell ha pressa, per so com molt se adelita en menyar sana carn. — Lat. *cadaver* (Federico II, *De arte*, p. 1170). || Cast. *calabrina*, ‘carroña, cadáver’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). || Fr. *charuette*, ‘charogne, cadavre’ (Holmér, *Traduction*, p. 249). | Fr. *moritif, chars mortive*, ‘charogne. Lat. C *carnes morticine*. *Glan.* 174. Cf. *carnes mortivae*, Du Cange, art. *mortivus*, it. *mortitivo* « chi sta per morire », Petrocchi’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 377).

**Carnositat**: *subst. f.* Teixit de granulació en una nafra, especialment en cas de difícil guariment o cicatrització. Vegeu les seves característiques, formació i tractament en el cavall a Albert Magne, *De animalibus*, llib. 22, trac. 2, cap. 1, par. 74-76. ‘Excés de carn; carn supèrflua que creix, especialment en una ferida’ (DCVB). Vegeu *carn, mala carn, nafra*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> E si veus que sia de **mala carnositat**, que no sia deliurat, lavora posa-hi *veride ramum* <fins que> de tota mala carn sia corrosa. — Lat. *carnositas, esse de male carnositate* ‘avoir une chair dont les plaies guérissent difficilement’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro mortua*, ‘Proud flesh is an exuberant growth of granulation tissue which sometimes amasses around healing wounds, especially those of an exudative or purulent character. It was called dead flesh [caro mortua] because of its relative insensivity’ (Scanlan, p. 122, n. 74.6), ‘proud flesh or granulation tissue that accumulates at the site of a wound’ (Scanlan, p. 39). || It. *carnosità*, ‘Beschaffenheit von Fleisch, Haut’ (Glessgen, p. 922).

**Carnós, -osa**: *adj.* De la natura de la carn, en especial dit dels ulls de l’ocell amb aquest aspecte; possiblement inflamació palpebral. ‘Que té carn’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 143 Aucel qui age los peus morats e mudats, e ha los uls **carnossos** e torbats, levors à febre. — It. *carnos[o]*, ‘fleischig’ (Glessgen, p. 922).



**Casa:** *subst. f.* Vegeu *cambra, cel-la, gàbia, muda*. ‘I.3. Lloc abrigat on viuen certs animals o on es guarda alguna cosa. II.1. Cambra o departament d’un edifici’ (DCVB). **a)** Destinada a estatge dels éssers humans: també pot compartir-la amb l’ocell de caça, fet que es recomana per millorar-ne l’amansament i facilitar la ràpida assistència del falconer a l’ocell en cas de qualsevol accident. F (còpia s. XV m.), f. 116 una altra cura que aguí de un ffill de cavaller qui axí curava en **cassa** del rey. **b)** Destinada a estatge de l’ocell de caça, bé quan és poll nienc, bé durant la muda, o bé durant la resta de l’any. Vegeu *cambra, gàbia, muda*. F (còpia s. XV m.), f. 110 Bona cossa és alls espervers novels com hom los met en muda, que sien alleuxats en **cassa** on puxen estar con se volen a la onbra, he encara als ffalcons e alls astors. | F (còpia s. XV m.), f. 120 E més lo garderàs de tota pols, e mayorment en la gran calor, e no-l metes en **cassa** nova ni enblancada de cals. — Lat. *firma, casa, domus clausa*, ‘ferme: pièce où l’on dispose les poussins désairés. Le mot *firma* est expliqué par Adélard par le fait qu’ils y séjournent pendant le temps que leurs plumes se raffermissent, *firmentur*. Elle est décrite comme un réduit sans grillage, jonché d’herbe ou de jonc, à moitié ensoleillé et pourvu d’une perche basse et d’une autre plus haute’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 101). || Ar. *bayt (al-tuyūr)*, ‘« la chambre aux oiseaux, le cabinet, la fauconnerie », la pièce ou le bâtiment où l’on garde les oiseaux de vol’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 281). | [Ar. *bayt al-qarnāša*, ‘muette’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 216)]. || Cast. *halconera*, ‘lugar de fábrica donde se guardan las aves de cetrería’ (Fradejas, *Glosario*). || Fr. modern *fauconnerie*, ‘pièces où les faucons adultes passent la journée et sont soignés’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 102).

Loc.: **(Re)tornar a casa (del falconer)**: tornar l’ocell de caça perdut per si mateix a casa (del falconer). F (còpia s. XV m.), f. 124 per si matex sol **torna<r> a cassa**. | F (còpia s. XV m.), f. 126v E si per ventura lo ffalcó muntarí no vania al loure com hom lo apella, no cal aver hom gran ancia, mas que hom se quart que altri no-l prengua, car quant la ffalonia li serà passada, ell se **retornarà** per si matex **a cassa del ffalconer**.

**Cascadura:** *subst. f.* ‘Contusió amb trituració de teixits’ (DCVB), o bé lesió interna de l’ocell de caça. Vegeu *cascament, macadura*. F (còpia s. XV m.), f. 140v Per **cascadura** de ocel. Aucel que sia trancat o cascat dintre, e no puxe engrexar ne puxe menjar, e fa sanc com esmirla. | F (còpia s. XV m.), f. 143v Si li ve per trencadura o **quesquedura**, faràs-li la cura demunt dita. || P (còpia s. XV m.), f. 27v A **cascadura**. Per **cascadura**: prin momia e dóna-li’n a menyar ab carn; ítem, de la laor del moritort, que val més; ítem, encara és fort bona .I<sup>a</sup>. erba que ha nom rachaba, e aquella per a hom e fan hom pólvra e dóna-li’n hom ab la carn.

Sin.: **cascament, crebantament**, (potser) **macadura**. Vegeu *cascament, crebantament, macadura*. P (còpia s. XV m.), f. 27v A **crabantament**, ço és, **caschadura**.

— Ar. *šadma*, ‘contusion. Moamin lat. *sudaam*; Moamin fr. *saddaam*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207). || Fr. *concussion*, ‘heurt, ébranlement, lésion interne, terme de fauconnerie. « Des concussions qui sont dedens le corps. Cest infirmité se cognoistra a ce qu’il gecte sang par la bouche et le fondement. » (Artelouche, ms. 2005, fol. 27vo.)’ (Moulé, *Glos.*, p. 370). | Fr. *damase*, ‘maladie de l’oiseau causée par un coup ou un heurt. Lat. AIR *damuscus*, C *damascus*, G *damaschus*. *Glan.* 64’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 336). || It. *contusione, concussion* (pl.), *constriccione, constrictione* (pl.), [*damascho, damaschus, damusco*], Fr. *contusion, concussion, damase*, [Cast. *ferida, apertamiento*], Lat. *contusionis, collisionis, constrictionis*, [*damuscus*], ‘(heftige) Prellung, Quetschung / (forte) contusione’ (Glessgen, p. 575, n. 125-6).

**Cascar:** *v. tr.* Produir un dany físic o rebre una contusió o cascadura. ‘1. Trencar sense arribar a produir la separació de parts. Especialment: a) Copejar una part del cos, produir-li contusió amb trituració de teixit. b) Cruixir, fatigar molt. 4. Pegar, donar cops violents’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 30 res no **casque** ten fort aucel com mal portar. — It. *contundere, stringerse*, ‘sich prellen / contundersi’ (Glessgen, p. 575, n. 126).

**Cascat, -ada:** *adj. i part. pass.* de *cascar*. Que pateix cascament o cascadura, referit a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 140v trancat o **cascat** dintre. || P (còpia s. XV m.), f. 41 Per ocel qui sia **cascat**. Per oçel **cascat**. — Fr. *colus*, ‘blessé par un coup. Lat. F *collisus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 329). || It. *strecto*, ‘geprellt / contuso’ (Glessgen, p. 575).

**Cascavell:** *subst. m.* Boleta metàl·lica buida que conté una altra boleta que actua a manera de batall, produint un so en moure's. Als ocells de caça hom els en col·loca un a la part inferior del tarsmetatars de cada cama, més amunt del git, lligat amb una petita llenca de cuir tou i prim, no anomenada als tractats catalans medievals [Potser l'opció més adequada per a aquesta seria corretjó 'm. dim. de *corretja* en tots els seus significats, i especialment: 2. Petita corretja que subjecta l'avarca a la cama (Pont de S.). 4. Baga o passador que evita que pengi el cap d'una corretja quan aquesta està passada per la sivella (St. Quintí de Mediona, ap. Amades Transp. 113). 5. Corretja que, sortint de la sella, sosté l'estrep (Ribes); cast. *ación*. 6. Peça de la brida que passa per sota el morro de l'animal (Barc.); cast. *muserola*. 7. Cadascuna de les tires primes de pell que, teixides en forma de cordó trenat, formen l'assot o xurriaca (Pallars Sobirà, ap. Violant Tragí 77) (DCVB). — Lat. *corrigia, corrigiola*, Al. *riemen*, Ang. *bewit*, Cast. *correa*, Fr. *porte-grelot*, Hol. *reim (lederen)*, It. *coreggia* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *bewits*, 'short thin strips of leather by which the bells are fastened to the legs' (Harting, *Bibliotheca*, p. 219). || Cast. *correón*, 'correa de cuero con la que se atan los cascabeles al zanco de las aves' (Fradejas, *Glossario*). || Port. *malhos* (Michaëlis, *Mestre*, p. 427).]. Els tractats catalans medievals no parlen de la possibilitat de posar-ne un a la cua de l'ocell, o fins i tot al coll, ni de les diferents tonalitats que pot tenir el seu so. La seva mida depèn de la de l'ocell de caça al qual es fixen. El soroll que produeix en moure's l'ocell de caça permet al falconer conèixer la localització del seu animal, tot i que no el vegi, i estar informat dels moviments de l'ocell, com ara si queda penjat de la perxa, per poder assistir-lo. '1. Bolleta buida, de metall, que dedins té una altra bolleta que actua a manera de batall i produeix un so agut de campaneta. Sol posar-se penjada al coll de certs animals per sentir-los quan es mouen. Antigament portaven cascavells els falcons de caça' (DCVB). BSAL, III, 118. Doc. a. 1347. Un falcó ... porta los gits de cuyr blanch ab anellets de ferro e dos **cascavells** daurats. || Alòs Inv. 54. Doc. a. 1546. Quatre parells de **cascavells** d'estor. || P (còpia s. XV m.), f. 32 E levats-li los **caschavells** e non casets. — Lat. *canpanella, nola* (Federico II, *De arte*, p. 1171). | Lat. *campanella, nola*, Al. *schelle*, Ang. *bell*, Cast. *campanilla, cascabel*, Fr. *sonnette, grelot*, Hol. *valkenierzak*, It. *sonaglio* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). | Lat. *campanella, nola*, 'sonnette: de petits grelots attachés aux tarses par une lanière en cuir. Par leur son, le fauconnier pouvait suivre plus facilement les allées et venues de son oiseau, et le localiser s'il s'était abattu avec une proie en dehors de savoir au son de la sonnette si le faucon se débat, s'il se gratte ou mord les jets ou la sonnette, ou s'il fait autre chose. La sonnette doit se lier au tibia, plus haut que les jets. Lopez de Ayala recommande des sonnettes de tonalité différente, l'une alto, l'autre basse. La fabrication les sonnettes à faucons était une spécialité; les plus réputées étaient au bas Moyen Age celles de Milan, pus s'imposèrent les sonnettes de Hollande' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 110-12). || Ar. *ğaras*, pl. 'ağrās, '« sonnette », petit grelot d'argent fixé au tarse de l'oiseau de vol ou à ses jets ; le tintement de ce grelot aide à rejoindre l'oiseau lorsqu'il est au sol, dans une épaisse végétation', *ğulğul, ğalāğil*, '« clochettes » ou « sonnettes » de l'oiseau de vol' (Viré, *Falconaria*, I, pp. 284 i 285). | Ar. *ğaras, ğulğul*, pl. *ğalāğil*, 'les « sonnettes », grelots (de l'oiseau de vol): petit grelot que l'on attache à chaque jambe de l'oiseau de vol et dont le tintement permet de situer l'oiseau et sa prise dans une végétation touffue. Moamin lat. *campanella*; Moamin fr. *sonail*' (Viré-Möller, *Ğitrif*, pp. 46 i 197). || Cast. *cascabel*, 'bola hueca de metal, ordinariamente del tamaño de una avellana o de una nuez, con asa y una abertura debajo rematada en dos agujeros. Lleva dentro un pedacito de hierro o latón para que, moviéndolo, suene. Algunos autores medievales debatieron sobre cuál era el mejor lugar para colocar el cascabel, si en la pierna o en la cola. Los que preferían este último lugar lo hacían porque cuando el pájaro tenía una presa entre las manos no podía mover el cascabel, mientras que los que lo llevaban fijado a la cola sí que lo harían sonar (**Libro de los animales que cazan** de Moamín (1250)). López de Ayala estableció que debían de ser dos, uno con sonido grave, llamado *bordón* y otro agudo, llamado *prima*' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *camponelle*, 'sb. f. la petite cloche qu'on attachait à l'un des pieds, parfois à l'une des penes de la queue du faucon (usage que proscrit l'empereur), pour que le fauconnier puisse entendre si le faucon s'inquiétait ou s'il s'envolait' (Til., *Étud.*, p. 247). | Fr. *campanelle, champenelle, sonail*, 'sonnette de l'oiseau de vol. *Glan.* 40, 243. Lat. C *campanella*. It. *campanella, sonaglio*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 321, 409). || It. *sonaglio, sonagli maggiori e minori*, 'petit grelot attaché au pied de l'oiseau

ou à une des plumes dela queue' (Cy. 13, p. 87). | It. *campanelle* (f.pl.), *sonaglio*, *sonaglie* (f.pl.), Fr. *sonail*, Cast. *cascaveles*, Ar. *ğulğul*, Lat. *campanam*, 'Bell, Glöckchen (am Fang) / sonaglio' (Glessgen, p. 454). | It. *sonaglio*, *sonagli*, 'bjällra, «sonaglio»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 63).

**Cassa:** *subst. f.* '1. (ant. *caça*). Instrument compost d'un recipient de metall, relativament profund, unit a un mànec llarg, que serveix per a treure matèria líquida o semilíquida i transportar-la a un altre lloc; cast. *cazo*' (DCVB), utilitzat en la preparació de productes terapèutics destinats a l'ocell de caça.

Segons el material: **Cassa d'aram.** Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **casa d'aram.**

Sin.: **Conca.** Vegeu *conca*.

**Cavalcar:** *v. 1. tr.* '1. Pujar a cavall o anar a cavall' (DCVB), referit al falconer. F (còpia s. XV m.), f. 126rv Aquest és aquell linatge de ffolcons qui mayorment se endenyen com la [126v] presa li escapa, axí que a vegades naffre aquell qui l'apella en lo cap ho per la cara, ho naffre la cara del cavall que lo ffolconer **cavalca**. — Lat. *equitare* (Federico II, *De arte*, p. 1192). || It. *cavalcare*, 'reiten' (Glessgen, p. 923).

**2. refl.** Aparellar-se, copular, referit a l'ocell de caça. '2. Conèixer carnalment' (DCVB).

Loc.: **Temps quan es deuen cavalcar:** època reproductiva o de zel, referida a l'ocell de caça. Vegeu *amor*, *zel*. F (còpia s. XV m.), f. 137v con los pelegrís mantinent que són nats, són gitats per lurs pares de là on nexen, e sovín se pertexen los uns dels altres per presa [ms. preha] he per hira, e con no atroben de la lur espècia ab qui·s puxen mesclar, ells se mesclen ab los pus semblans que puxen trobar d'altre espècia, en lo **temps con se deuen cavalcar**. — Lat. *tempore coitus*, It. *tempo de lo coito*, 'Balzzeit' (Glessgen, p. 927). || Ang. *cawking-time*, 'paring time' (Harting, *Bibliotheca*, p. 220). || Fr. *asailir*, 'saillir, couvrir le femelle, en parlant d'un chien', *choïr*, *cohir*, *coïr*, 's'accoupler', *joindre*, 's'accoupler, Lat. C *coire*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 312, 326, 365).

**Cavall:** *subst. m.* 'I.1. Quadrúpede paquiderm solipede: *Equus caballus* L.' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 126v naffre la cara del **cavall** que lo ffolconer cavalca. | F (còpia s. XV m.), f. 137v en los linatges de les hoques, e dels cans, e dels **cavals** en nostre temps. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> prin civada aytant con darie ha .I. **caval**. — Lat. *equus*, 'cheval' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Ar. *birdawn*, 'cheval porteur' (Viré-Möller, *Ġitřif*, p. 194). || Fr. *ceval*, 'cheval' (Tjerneld, *Moamin*, p. 322). || It. *cavallo*, 'Pferd' (Glessgen, p. 923). || Occ. *rossi* (*Dels auzels cassadors*, v. 3509).

Tipus: **Cavall corrent:** cavall veloç, ràpid, capaç de permetre al falconer seguir el vol del falcó. 'Corrent: que corre' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124rv E com és en [124v] cassa, longuament segueix la presa, e per asò lo cassador ha hops **cavall corrent** ab què·l [DCVB que·ll] puxa seguir, e deu aver cans bé adotrïnats he ben corrents [ms. coneuts] con ha enderrocada la presa. — Lat. *veloci equo* (AM). || [Ar. *ħayl al-riħān*, 'chevaux de course' (Viré-Möller, *Ġitřif*, p. 199)]. || It. *corridore*, 'Läufer, zum Laufen prädestiniertes Tier' (Glessgen, p. 929).

**Cavallet:** *subst. m.* Diminutiu de *cavall*. Suport de fusta on es col·loca i lliga l'ocell de caça amb la llonga quan no està al puny del falconer ni volant. Els tractats catalans medievals utilitzen barra, cavallet i perxa independentment de l'espècie d'ocell de caça a la qual serveixin de suport, sense diferenciar entre l'específic per a falcons (Lat. *sedile*, Ar. *quffāz*, Cast. modern? *banco*, Fr. modern? *bloc*, una mena de conus o de cilindre amb un punxó a la part inferior per clavar-lo a terra; el suport dels tractats catalans més proper seria el fust, vegeu *fust*) i l'específic per a accipiters i àguiles (Cast. modern? *arco*, en forma d'arc o semicercle), ni entre el llarg, on poden col·locar-se diversos ocells (Cast. *alcándara*, Fr. modern *perche à rideau*), i l'individual (els dos tipus específics). Segons la descripció que proporciona V i per considerar-la l'autor del tractat com a vàlida per a tot tipus d'ocell, la barra o perxa seria un tronc de fusta de longitud variable, que permet col·locar-hi més d'un ocell, pla a la seva part superior i de l'amplada de la mà de l'ocell, incrustat a dues parets enfrontades (potser també el suportat per dos peus, el qual podria ser la perxa, o fins i tot el cavallet, però crec més correcte utilitzar cavallet principalment per a la perxa baixa), i a l'alçada del cap d'un home (segons Frederic II), per donar seguretat a l'ocell, al qual els ocells de caça es lliguen curts, com a màxim a la distància que permeten els gits, i del qual es penja una tela o lona (sobre aquest detall a l'època medieval només coneixo el contingut a la descripció oferta pel capítol III del *Discurso del falcón esmerezón*, on comenta

que aquest n'era costum per a astors i esparvers i extén la seva indicació per a l'esmirle) lastrada a la seva part inferior, per impedir que l'ocell quedi penjat si cau de la barra, facilitant-li la tornada a la part superior pujant per ella o utilitzant-la com a base per donar-se impuls (Ang. modern *screen-perch*, Cast. *alcándara*, Fr. modern *perche à rideau*, It. *barra, bara, pertica, stanga*, la perxa alta de Frederic II). Era la perxa utilitzada a la muda. El cavallet seria una perxa similar a l'anterior, però de menor alçada i amb peus, la perxa baixa de Frederic II; per extensió, la perxa alta amb peus. Per al suport específic dels falcons no he trobat cap equivalent als tractats catalans medievals, que sempre utilitzen barra, cavallet i perxa; el fust és la opció més propera. La part superior del suport de l'ocell de caça, on ell s'està de mans, sempre ha d'estar elevada de terra perquè la cua no hi fregui. Cal destacar l'elecció de l'àlber verd escorçat per les seves qualitats preventives o curatives de la inflamació de les mans de l'ocell i durant la muda, època en que l'ocell passa més temps a la barra, fet que, unit al major pes adquirit per al bon canvi de ploma i la manca de maneig, el predisposa a patologies podals, especialment les espècies de més talla. L'altra fusta recomanada era la de salze, de característiques similars a la d'àlber. Per contra, el *Discurso del falcón esmerejón*, III, l'aconsella de pruner sense escorçar per a l'esmirle. Aquesta barra pot cobrir-se amb materials que suavitzin el contacte amb les mans de l'ocell en cas de patir alguna d'aquestes patologies o ser-ne predisposat. Quan l'ocell de caça no està volant ni al puny del falconer, sempre està lligat a algun d'aquests suports. Modernament alguns falconers el deixen lliure a la muda. El suport de l'ocell de caça ha de d'estar situat a distància de qualsevol altre objecte, perquè en cas de debatuda de l'ocell no pugui picar amb res i evitar lesions i problemes de plomes; però idealment prou proper a un mur per evitar que ningú passi per darrera de l'ocell, fet que provocaria fàcilment una debatuda; una sola perxa o barra o cavallet per habitació, per evitar debatudes de l'ocell intentant volar cap a l'altra; i els ocells de caça fixats a una distància entre ells que impedeixi que puguin atacar-se. 'Cavall: III. Nom de diferents utensilis i artefactes que tenen certa semblança amb el cavall per llur forma, per tenir quatre petges, per llur moviment o per l'ús que se'n fa. Especialment: 2. Armatost de fusta per tenir selles' (DCVB). Vegeu *barra, perxa*.

Tipus: **Cavallet baix**: cavallet de poca alçada, des del què la llonga permet a l'ocell arribar a terra, per realitzar diferents activitats, com ara banyar-se. Probablement individual. F (còpia s. XV m.), f. 138v pos-lo hom sobre un **cavallet bax** al sol e possa davant aygua en que·s bany si·s voll.

— It. *cavaletto*, 'staffli « cavalletto »', [*possa lo mit apreso te, sel'è falcone in suso el cavaletto, sell'è astor o sparviero in suso la stangha*] (Hedvall, *Ghatrif*, cap. 44, fol. 22v, i p. 54). | It. *cavalleto*, 'base sulla quale si posa il falcone', [*se deve ponere in camera o in stantia non humida et in firma et grossa pertica o cavalleto*] (Lupis, *Sezione*, pp. 64 i 86). || Port. *cavallo*, 'tréteau sur lequel on place le faucon. Un tel tréteau est représenté par Holmér, p. 195, d'après Frédéric II, *De arte venandi cum avibus*, ms. 12400 de la Bibl. Nat. de Paris, fol. 153. cf. Fr. *chevalet*, It. *cavalletto*, tréteau' (Cy. 13, p. 40).

**Cedo, cedere**: v. tr. lat. Anar, derivar, ramificar, referit a les venes el tracte de les quals es dirigeix cap als ulls. Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> cerca les venes qui *cedent* [ms. cedem] als uyls e tayla aqueles. — Lat. *postea invenies venam que vadit ad oculos et incide eam*, Tilander 'chercheras la veine que va aux yeux et la couperas' (Cy. 9, pp. 106-07, mss. Lats. D.). | Lat. *incidi vena que ad oculos derivatur* (Gil, *De accipiter* 8.27, p. 212, l. 26 (f. 17r)). || [Fr. *voine entre les euz, voine dou front*] (Tjerneld, *Moamin*, p. 421).

**Ceguetat**: subst. f. 'Privació del sentit de la vista' (DCVB), referit a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 120v e durà-li aquella **segatat** bé .VII. messos ho .VIII., enperò negun senyal de **seguetat** no li paria en los ulls, ans los avia axí clars com null temps ach. — Lat. *excecatio, ad excecationem*, 'l'aveuglement survient parfois en phase terminale de certaines maladies' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 198-99).

**Cel·la**: subst. f. '1. Habitació destinada a un religiós en un convent o a un pres en una presó' (DCVB), per extensió, la destinada a l'ocell de caça o bé el lloc on se l'alimenta. Vegeu *cambra, casa, gàbia, muda*. F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu encara procurar covinentesa de loch e de **cel·la** on lo deu hom nodrir. — Ar. *bayt (al-ṭuyūr)*, « la chambre aux oiseaux, le cabinet, la fauconnerie », la pièce ou le bâtiment où l'on garde les oiseaux de vol' (Viré, *Falconaria*, I, p.

281). || Fr. modern *fauconnerie*: ‘pièces où les faucons adultes passent la journée et sont soignés’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 102).

**Celler**: *subst. m.* ‘Celler: 1. Lloc on s’elabora i guarda el vi (pir-or., or., occ., val.); cast. *bodega*’ (DCVB), espai conraindicat per a l’ocell de caça degut a la formació de gasos nocius, especialment durant la fermentació alcohòlica del vi. Vegeu *bulliment*. F (còpia s. XV m.), f. 148 E deus-te ben gordar que no tenses nagun aucel a fum de pegua, ne a pudor de privada, ne en loc on amaren li ne càem, ne en **saler** on aya vin novel. — It. *cava*, ‘unterirdischer Raum, Keller’ (Glessgen, p. 923).

**Cera**: *subst. f. 1.* ‘1. Substància groguenca, blana, fàcilment fusible, que les abelles segreguen i en fan la bresca, i que degudament elaborada serveix per a la il·luminació i per a altres usos’ (DCVB), normalment utilitzada com a excipient en els tractats catalans medievals o per desparasitar l’ocell dels polls adherint-los a un bastó amb cera al seu extrem. F (còpia s. XV m.), f. 122v **cera** calda. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **sera**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **cera**.

Tipus: **a) Cera nova**: ‘la que es treu dels ruscs sense estar treballada per a res’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 148v **sera nova**. || P (còpia s. XV m.), f. 35v **cera nove**. — [Lat. *cera virginea*, ‘cire qui n’est pas purifiée’] (Smets, p. 107). || [Ar. *šam* ‘*abayd*, ‘cire blanche (à chandelle et à cierge)’] (Viré-Möller, *Ġitriḥ*, p. 207). || [Fr. *cire vierge*, ‘cire qu’on tire des ruches sans qu’elle ait été fondue sur le feu’] (Adam des Aigles, p. 57). || [It. *cera virgine*, ‘Jungfernwachs / cera vergine’] (Glessgen, p. 877). **b) Cera roja**: ‘els ciris tenyits de vermell que es solen emprar en el tenebrari de la Setmana Santa’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **cera roya**. — Lat. *cera rubea*, *cerubea*, ‘cire jaune, selon Dorveaux, Antid., p. 54. Cf. Lémery, p. 217, qui dit: La cire rouge est de la cire blanche amollie avec un peu de térébenthine et rougie avec de la racine d’orcanette ou bien avec du vermillon’ (Cy. 9, p. 242).

**2. Cera del bec**: protuberància o membrana dèrmica, zona de pell nua, que recobreix la base de la part superior del bec de l’ocell, a la seva unió amb el cap, groga en adults i blavosa i grisenc a en polls d’algunes espècies de rapinyaires, com les parts de la cama nues de plomes, i on s’obren les narils de l’ocell de caça. Un color groc pujat o ataronjat en adults indica un estat de salut i maneig falconer correcte; la pèrdua d’aquest color, indica un problema crònic o un maneig falconer incorrecte, com ara alimentació incorrecta o manca de radiació solar rebuda per l’ocell. Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> A falchó qui ha gota, si u vols conèixer pots, a la unglà dels peus e a la **cerra del bech** fa aquí blanch. — Lat. *spectum rostri*, Tilander ‘cire du bec’ (Cy. 9, p. 68). | Lat. *cera*, ‘cire; *cera de rostro* « cire du bec de l’oiseau, membrane jaune qui couvre la base du bec », voir *cere*, Holmér, et cf. *spectum*’ (Cy. 9, p. 242). | Lat. *cera* (Federico II, *De arte*, p. 1173). | Lat. *cera*, Al. *waschshaut*, ring, Ang. *cere*, Cast. *cera*, Fr. *cire*, Hol. *wassen*, It. *cera* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *seare*, *sere*, Fr. *cire*, Lat *cera*, ‘cere, the bare wax-like skin above the beak’ (Harting, *Bibliotheca*, pp. 220, 229). || Ar. ‘*anf*, ‘la « cire » du bec de l’oiseau de vol’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 278). || Cast. *cera*, Lat. *spectum rostri*, *cera del rostro*, ‘« membrana color de cera que cubre la base del rostro del ave », véase Maler, pág. 89-90’ (Cy. 14, p. 35, glossari). | Cast. *cera*, ‘zona desnuda que presentan las aves de cetrería en la base del pico’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *çera*, ‘membrana color de cera que se cubre la base del rostro del ave’ (Fradejas, *Tratados*, p. 213). | Cast. *çera*, ‘membrana color de cera que cubre la base del rostro del ave’ (Maler, *Tratado*, pp. 89-90). || Fr. *cere*, ‘la partie inférieure du bec de l’oiseau: Celle partie du cuir qui est entre la duresse dou bec et les premieres plumes dou chief, c’est asavoir la ou les narilles sont et est apelee *cere*, doit tendre a color vert. La colors des piez respondra a la colour de ce leu dou bec qui est diz *cere*. De ce qui est sus le bec qui est apeleiz *cere* nous dirons la ou il parle des oisiaus de proie. Le texte latin porte cera que le traducteur garde tel quel. Au même sens on trouve *cire*, Dancus, ed. Martin-Dairvault, Paris, 1883, p. 6 Les narilles des oiseaux ont la couleur de la *cire*’ (Til., *Étud.*, p. 247). || Occ. [‘*L’om apella nefa o sera / lo groc del bec on las nars so*’], on *sera*, [‘thick part of the beak’, *groc*, ‘yellow part of the beak; *cere*’] (*Dels auzels cassadors*, v. 176-77 i pp. 222, 224).

**Certanament**: *adv. ant.* De manera certa, segura, tranquil·la, forma en que el falconer caça amb certs tipus d’ocells, especialment amb certs falcons, de menor tendència a perdre’s. ‘Certament’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> Can veus falchons pagesívols ésser bons, més **certanament** pots cassar ab aquel que ab los gentils.

— Lat. *poteris venari cum eo securius; plus certe potes; certe plus potes*, Tilander ‘sûrement’ (Cy. 9, pp. 90-91, mss. Lats. D). || Fr. *seüremant*, ‘sans risqué’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 408).

**Cervell**: *subst. m.* Als tractats de falconeria, i en contraposició a la terminologia moderna, l’encèfal sencer. ‘1. Gran massa nerviosa que forma la part principal de l’encèfal’ (DCVB), referit al de l’ocell de caça, o al d’altres animals utilitzat com medicament simple. F (còpia s. XV m.), f. 118v en asò matex val **cervel** de cadell [ms. voltor] he de guat als jóvens espervers e als vels. | F (còpia s. XV m.), f. 123 e lls ffenent tots ab les uncles e los trauen los ulls e lo **cervel**. | F (còpia s. XV m.), f. 123v volen menyar cors e **cervells** ffreschs e sans. || P (còpia s. XV m.), f. 33v E són-li bons coloms ab lo **serveyl** e ab los ossos. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> del **cervel** d’aquels cuyte de volar e volentat de pendra dóna a aquels. — Lat. *cervella*, ‘cervelle, pour *cerebrum*. Mot italien’ (Cy. 9, p. 242). | Lat. *cerebrum* (Federico II, *De arte*, p. 1173). || It. *cerebro, cervello*, ‘Gehirn’ (Glessgen, p. 924). | It. *cervello, cellebro*, ‘hjärna, «cervello»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 54).

**Ciència**: *subst. f.* ‘1. Conjunt de coneixences resultant de l’estudi. 2. Branca o departament determinat de coneixences sistematitzades, considerat com a camp d’investigació o objecte d’estudi’ (DCVB). Corresponia al lloc més elevat de l’activitat intel·lectual de la cultura medieval, per sobre del de l’art (*ars*). Aplicada a l’art de la falconeria, aquesta es considerava inclosa a la caça (*venatio*), la sisena de les arts mecàniques dins del sistema de coneixement elaborat a l’Edat Mitjana. F (còpia s. XV m.), f. 138 axí com avem dit en los libres de aquesta **siència**.

**Clamar**: *v. tr. ant.* ‘2. Cridar, demanar a qualcú que vingui; cast. *llamar*. Especialment: a) Cridar l’aviram o altres animals domèstics perquè compareguin (Empordà)’ (DCVB).

Loc.: **Clamar a la mà**: cridar el falconer l’ocell de caça al puny. P (còpia s. XV m.), f. 29v quant volrets l’aucel alourar o **clamar a la mà**.

Sin.: **apellar, cridar**. Vegeu *apellar, cridar*.

— Lat. *allectare, revocare*, Al. *anziehen*, Ang. *call off*, Cast. *atraer, llamar a la tira*, Fr. *réclamer*, Hol. *lokken*, It. *attirare, allettare, chiamare al lodro* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *reclaim*, Fr. *réclamer*, ‘to make a hawk tame, gentle, and familiar’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 225) [possible interpretació errònia de Harting]. || Ar. *‘ahada al-ġāriḥ*, ‘«réclamer» l’oiseau de vol, le reprendre’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 276). || Fr. *clamer*, ‘appeler en sifflant’ (Adam des Aigles, p. 57). | Fr. *clamer l’oysel*, ‘réclamer l’oiseau, le faire venir sur le poing. Inf. pris substmt, cri du fauconnier pour faire venir l’oiseau. Synon. de *reclamer, reclam*. Cri du fauconnier pour faire venir l’oiseau’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 328).

**Closca**: *subst. f.* ‘1. Embolcall dur i rígid d’un animal, com el calcari dels mol·luscs i crustàcids i l’ossós de les tortugues. 2. Embolcall calcari de l’ou. 3. Embolcall llenyós de certs fruits, com les nous, les ametlles, avellanes, etc.’ (DCVB), utilitzat com a mesura de volum a P (d’ou) i Z<sup>5</sup> (sense cap més detall). P (còpia s. XV m.), f. 41v E la cantitat de la aygua sia tanta com miga **closca** d’ou. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup> e puy complen .III. **closques**. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> e depux .III. **tortels** donant a él]. — It. *cocula (de ovo), cocule (de nocie)*, ‘(Nuß-, Eier-) Schale als Hohlmaß / guscio (di noce, di uovo) come misura di capacità’, *scorça de ova, escorça d’uovo*, ‘Eierschale’ (Glessgen, pp. 671, 991). || Occ. *clasc*, ‘shell’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1560 i p. 220). | Occ. *clova*, ‘«coque d’œuf». Cf. DCVB 3, 214 b, s.v. *clova*’ (Wistedt, p. 530).

**Coa**: *subst. f. ant.* per cua. Conjunt de les dotze (de forma excepcional, tretze) pennes rectrius de l’ocell. ‘1.I.2. Conjunt de plomes situades a la part posterior del cos d’un ocell’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 110v perffetament és mudat com totes les penes de la **coha** són igual·lades.

Loc.: **Cosir les plomes de la coa**: unir-les amb un fil per evitar que l’ocell desplegui la cua i rodi. Vegeu *cosir, rodar*. P (còpia s. XV m.), f. 36 **cusits**-li **les plomes de la coa**, e no roderà gens.

— Lat. *caudae* (AM). | Lat. *penne caude*, ‘timoniere, caudali, penne della coda’ (Federico II, *De arte*, p. 1224). | Lat. *cauda* (Federico II, *De arte*, p. 1173). | Lat. *cauda*, Al. *schwanz*, Ang. *train, tail*, Cast. *cola*, Fr. *queue, balai*, Hol. *staart*, It. *coda* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *train*, ‘the tail of a hawk’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || Ar. *danab al-ġāriḥ*, ‘le « balai » de

l'oiseau de vol, sa queue', [*radīf*, pl. *rudāfā*, '(employé au pluriel), les deux « coins » (de l'oiseau de vol), les deux rectrices externes de la queue'] (Viré, *Falconaria*, II, pp. 40, 42). | Ar. *danab*, 'balai (de l'oiseau de vol), la queue de l'oiseau de vol (Autour et Épervier)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 44, 211). || [Cast. *timonera*, 'grandes plumas de la cola' (Fradejas, *Glosario*)]. || Fr. *queue*, 'queue d'un oiseau' (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. *coue*, *choue*, 'queue' (Tjerneld, *Moamin*, p. 333). || It. *coda*, *choda*, 'Schwanz' (Glessgen, p. 926).

**Cobejós, -osa:** *adj.* Dit del falcò que desitja la presa que ha capturat o intenta capturar un altre ocell de caça. 'Fortament desitjós' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128v Mas l'armità no dix altre cossa mas que ffos possat un aucell menys del laner davant lo ffil·lat, com lo ffalcó és molt **cobeyós** aucell, e ell matex treburà's en lo ffil·lat.

— Ar. *ġaru'a*, 'iġtara'a *alā tarīdati kadā*, 'être « de grande entreprise, de grand travail », (oiseau de vol), faire preuve de beaucoup d'entrain et d'acharnement dans la poursuite du gibier', *šammara*, '« être de belle, de grande entreprise, de grand travail » (oiseau de vol), poursuivre la proie avec impetuosité', [*tašmūr al-ġāriḥ*, 'le « vol de bonne aile » de l'oiseau de vol, son « grand travail »', *mušābik*, '« agriffeur », (oiseau de vol), qui s'agrippe à un autre oiseau de vol, par jalousie, quand ils volent à plusieurs sur une même proie'], *šabūr*, 'dans les expr. *šabūr alā l-amal*, *alā l-kadd*, '« laborieux, avaricieux dans l'entreprise », (oiseau de vol), archarné dans la poursuite de la proie', *šindīd*, pl. *šanādīd*, '« hardi, entreprenant » (oiseau de vol), « avaricieux à la proie »', *šayūd*, '« bien prenant, avaricieux de proie » (oiseau de vol), qui est ardent chasseur', *ṭami'a l-ġāriḥ fī l-tarīda*, *qaṭima l-ġāriḥ ilā l-tarīda*, '« être avaricieux de la proie, être âpre à la chair », (oiseau de vol)', *ġayūr alā l-tarīda*, '« âpre à la proie, avaricieux de proie », (oiseau de vol)', *fāriḥ alā l-tarīda*, *afrah*, pl. *furh*, '« hardi, âpre à la chair, avaricieux de proie », (oiseau de vol)', [*tāla (ū)*, '« être de bon guet », (oiseau de vol), persévérer dans l'entreprise'], *šabūr alā l-kadd*, '« laborieux, de grand travail, avaricieux dans l'entreprise », (oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, I, p. 283, II, pp. 53, 55, 56, 58, 59, III, pp. 156, 157, 162, 165, 170, 173). || Fr. modern? *travail*, *être de grand travail*, 'se dit de l'oiseau de vol qui se donne à fonds dans l'entreprise de la proie et ne se rebute pas', [*haleine*, 'capacité de souffle de l'oiseau de vol. Selon sa nature, l'oiseau est « de bonne, de longue haleine » ou de « courte haleine »] (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 47, 49). || It. *beccaro*, 'avide de proie, meurtrier. Forme vénitienne de *beccaio*, boucher' (Cy. 13, p. 37).

**Coedura:** vegeu *coentura*.

**Coentura:** *subst. f. ant.* Cauterització o aplicació de punts de foc a l'ocell de caça. 'Connue depuis l'Antiquité en médecine humaine, elle procédait en appliquant à l'endroit du mal une pointe métallique, rougie au feu. Les auteurs de notre corpus tiennent à préciser la nature de l'instrument : chez Dancus une aiguille d'argent ou de fer, chez Guillelmus d'acier ou d'airain ; l'*Epistola* recommande le cuivre, tout comme le Pseudo-Hippocrate. Les textes d'Italie méridionale mentionnent aussi le papier de coton, la *carta bombacis*, produit importé d'Asie tropicale. Dancus fournit un mode d'emploi général de la cautérisation : il aligne les quatre endroits pour le faire, et conseille le mois de mars' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 247). 'Efecte d'una cremada damunt la pell. Cast. *quemadura*' (DCVB). Vegeu *coure*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> De **cuytura**, en qual manera la cuyt. Dancus rey aquestes cosas cone<c>h en qual manera pogués coura sos ocels que no fossen preses de gota: la primera **coedura** sots lo lacrimal <de l'>uyl e profita al vis, l'altre **coedura** fasses en la sumitat del cap per dolor, la .III. **coedura** fasses en la sola del peu per rahó de gota. E totes les **coedures** són bons a fer al mes de març. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **cuytura**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> **coedura**.

Sin.: **cuitura**. Vegeu *cuitura*.

— Lat. *coctura*, Tilander 'cautérisation' (Cy. 9, pp. 62-3). || [Ar. *kayy*, 'cautère, points de feu. Moamin lat. *cauterizacio*; Moamin fr. *cuiture*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 200)]. || Cast. *quema*, 'cauterización' (Fradejas, *Tratados*, p. 210).

**Cogitació:** *subst. f. ant.* 'Acte de cogitar. Cast. *pensamiento*. Cogitar: Meditar, pensar' (DCVB), referit al falconer, saber conèixer en quin pes cal que voli el seu ocell. Vegeu *tempre*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> Alcú vol cassar ab grassea. E tu, maestre, ages **cogitació** e conexensa. — Lat. *cognitionem*, Tilander 'dois bien les connaître' (Cy. 9, pp. 86-87, mss. Lats. D). | Lat. *cognitio*,

‘doctrine; signes, traits caractéristiques, connaissance’ (Cy. 9, p. 243). || Fr. *cogitation*, ‘pensée’ (Cy. 19, p. 73).

**Col:** *subst. m. ant.* Vegeu *coll*.

**Colada:** *subst. f.* ‘2. Llet apresada (Vall d’Àneu, Empordà, Tortosa, Mall., Men.)’ (DCVB), quallada, utilitzada com simple mèdic en la terapèutica de l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 145v prin **colada** de let de cabre, e trau-na lo sirigot.

**Coladana:** *subst. f.* Colada?, amb possible aglutinació de “colada, ana”. F (còpia s. XV m.), f. 144 e **coladana**, pes de .VII. dinés.

**Colador:** *subst. m.* ‘1. Instrument que serveix per a colar; cast. *coladero, colador*. Especialment: a) Recipient de metall amb sòl de tela o de metall amb foradins, que serveix en les cuines per a colar líquids. b) Drap blanc que empren per a colar la llet i passar-la de les ferrades a l’olla colera (Senterada, Mall., Men.). c) Garbell que té el sòl de pell de cabra o d’anyell amb foradins i serveix per a porgar blat i arròs (Sueca, Xàtiva). d) Sedasset que hi ha dins l’embut per a colar el líquid que s’hi aboca’ (DCVB), utilitzat pel falconer en la preparació dels productes terapèutics a administrar a l’ocell de caça, separant sòlids de líquids. P (còpia s. XV m.), f. 39v prenets un poch de paylla de forment e fets-la bulir en aygua, e puyts matets-la an un **colador** e fets-la-li caura desús les ales.

Sin.: **sedàs**. Vegeu *sedàs*.

**Còlera:** *subst. f. ant.* Bilis groga o “roja”, segons el galenisme un dels quatre humors existents al cos, al qual corresponen la calor i la sequedat com a qualitats, i que juntament amb la sang, la fleuma i la malenconia o còlera negra, determinen la complexió de l’individu i, per extensió, la de l’ocell de caça, segons la teoria humoral. Era materialment identificada amb la bilis segregada als vòmits. Vegeu *complexió, humor*. ‘1.1. ant. Bilis’ (DCVB).

Tipus: **a) Còlera corrompent:** F (còpia s. XV m.), f. 133v la color groga demostre **còlera corrompent**. **b) Còlera roja:** bilis groga. El seu excés provoca la malaltia de l’ocell de caça anomenada falera. Vegeu *falera*. F (còpia s. XV m.), f. 114v-115 He és dita ffelera [ms. ffalera] – del ffaell – com la **còlera roga** lavors abunda e per tot lo cors és escampada, en tant que·l bech e les cames e los peus desco[115]loren. E és senyall d’asò que l’esperver és pus fforihós e pus hirat que no sol.

— Ar. *marār, mirra*, ‘bile’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202). || [Fr. *colere, colore*, ‘maladie bilieuse de l’oiseau de proie. Lat. EMX *colera*. Lat. *cholera* « maladie bilieuse »’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 329)]. || It. *colera, collera*, ‘här gallsjuka, termen används om diverse åkommor, «colica»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55). || Occ. *colera*, ‘bile’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2729 i p. 220).

**Colèric, -ica:** *adj.* Una de les quatre complexions o temperaments. Segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica li correspon la bilis groga o còlera com humor predominant, el calor i la sequedat com qualitats, el foc com element primàri i l’estiu com estació. ‘1.1. Pertanyent a la còlera o bilis’ (DCVB). Vegeu *complexió, humor*. F (còpia s. XV m.), f. 131 E són de complecció de **col·lèrich**, so és, que per adust de la calor [ms. color] de terra **colèrica** se muda en les penes, e per so són negres. | F (còpia s. XV m.), f. 132r qui per sa complecció és sech e **colèrich**.

**Coll:** *subst. m.* ‘1.1. Part del cos de l’home i de l’animal, més o menys llarga i generalment estreta, que uneix el cap amb el tronc’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 114 **coll**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **col**. — Lat. *collum* (Federico II, *De arte*, p. 1176). || Cast. *cuello* (Maler, *Tratado*, p. 91). || Fr. *col*, ‘cou, se rapportant à l’oiseau’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 328). || It. *collo*, ‘Hals’ (Glessgen, p. 927).

**Colobra:** *subst. f.* ‘Serp no verinosa’ (DCVB), tot i que per extensió designa qualsevol ofidi, utilitzada com a simple mèdic per a la preparació de productes terapèutics destinats a l’ocell de caça. Vegeu *culebra*. — Lat. *coluber* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). | Lat. *serpentes*, Cast. *culebras* (Vernia, p. 90). || Cast. *culuebra*, ‘culebra’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *culuebra*, ‘serpiente’ (Maler, *Tratado*, p. 91).

Tipus: **Colobra negra:** ofidi de color fosc, negrós o negre. F (còpia s. XV m.), f. 146v **colobra** [ms. coloma] **negre**. Sin.: **Serp negra**. Vegeu *serp negra*. — Lat. *colubri nigri* (Gil, *De*



*accipiter*, cap. 8.26, p. 212, l. 18, f. 17r). || Cast. *culuebra negra*, ‘víbora’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *culuebra negra*, ‘víbora’ (Maler, *Tratado*, p. 91).

**Colom**: *subst. m.* ‘1. *m.* Ocell de diferents gèneres de la família de les colúmbides, particularment les varietats domesticades del gènere *Columba*’ (DCVB). Vegeu *tudó*. Jaume I, Cròn. 458 Nós solíem pendre grua et auoçtarda, mas pus ell tant ho vol, iré a estar que pendré **coloms** e pigues. || Cost. Tort. III, XII, 3 Ne prenguen los **coloms** ab rets ne ab laces ne ab negun altre giyn. || F (còpia s. XV m.), f. 113v **colom**. — Lat. *columbus* ‘pigeon’ (Cy. 9, p. 243). | Lat. *columba*, *columbus* (Federico II, *De arte*, pp. 1176-7). | Lat. *columba*, ‘pigeon’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Ar. *hamām*, *hamāma*, ‘pigeon (chair)’. Moamin lat. *columba*; Moamin fr. *colum*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 198). || Fr. *colum*, ‘pigeon’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 329). || It. *colombo*, *culombo*, ‘Taube, Haustaube’, *palumbo*, *palombo*, *palomo*, *palumbi* (pl.) (, *ciò è colombi selvaggio*), ‘Taube, Ringeltaube’ (Glessgen, pp. 927, 973).

Tipus: **a) Colom dur**: colom vell, de carn dura. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **colom dur**. — Lat. *columbus durus*, ‘vieux pigeon dur à manger’ (Cy. 9, p. 243). **b) Colom novell**: colomí. P (còpia s. XV m.), f. 41 **colom novel**. **c) Colom pavonès**: ‘colom paó: el que té la coa dreita i estesa com un paó’ (DCVB); amb menor probabilitat, colom gavatxut (*Columba livia gutturosa*). F (còpia s. XV m.), f. 140v **colom paoner petit**.

**Coloma**: *subst. f.* ‘1. ant. Colom (mascle o femella); modern, femella del colom’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 135v **coloma**.

Tipus: **Coloma salvatge**: probablement *tudó*. Vegeu *tudó*. F (còpia s. XV m.), f. 117 **coloma salvatge**. — Lat. *columba*, ‘pigeonne’ (Cy. 9, p. 243). | Lat. *columbus silvester* (Federico II, *De arte*, p. 1177). || It. *columba*, ‘Taube’ (Glessgen, p. 927). | It. *colomba*, *colonba*, ‘duva, «colomba»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

**Colp**: *subst. m.* Cop. ‘I.1. Cop. Contacte bruscat d’un cos en moviment contra un altre’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 41v Quant l’aucel té lo peu inflat per **colp**.

Loc.: **Colp a l’ull**: cop al globus ocular, amb resultat de lesió ocular. P (còpia s. XV m.), f. 30v De **colp d’uyll**. Si alcun aucel à prés **colp an l’uyll**. — Ar. *turfa*, ‘lésion oculaire’ (Viré-Möller, p. 209). || Cast. *nuf por ferida o por sennal de ferida ques les finque en los ojos* (Moamin cast., III, 1).

— Ar. *darba*, ‘coup, horion’. Moamin lat. *collisio*; Moamin fr. *ferie*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 196). || Fr. *corp*, ‘coup’ (Adam des Aigles, p. 57). | Fr. *colusion*, *colosion*, ‘coup. Lat. C *collisio*, E *collosio*, H *colloxio*, F *collusio*. Glan. 50’, *ferie*, *ferue*, ‘coup. Lat. C *collisio*, CX *percussio*. Glan. 104’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 329, 351). || It. *colpo*, ‘Verletzung’; Lat. *ictus*, It. *percussione*, ‘Schlag’ (Glessgen, pp. 927, 975).

**Coltell**: *subst. m. ant. 1.* Ganivet. ‘I.1. ant. (i avui literari) Ganivet; eina de tall, consistent en una fulla d’acer relativament curta i posada al cap d’un mànec, que serveix per a ferir o per a treballar diverses matèries’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 130 Totes enperò les hoques eren naffrades mortalment, axí com si hom les ffanés ab **coltell** per mig del cors. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> posa aquí estopa grossa bé atridada ab **coltel** dentrò que la mala carn sia corrosa.

Part: **Punta del coltell**: extrem de la fulla del ganivet. P (còpia s. XV m.), f. 33 una **punta de coltell**.

Tipus segons la forma: **Coltell de punta corba**: utilitzat en cas de pèrdua d’ungla de l’ocell. F (còpia s. XV m.), f. 116v Si l’esperver pert alguna unglà: ab un **coltellet qui aya la punta corba**, sotpilment en la ffi del peu, là d’on aurà perduda, li trencaràs un poch, quax raent, he creixerà-y altre unglà.

**2.** Les sis penes rêmiges primàries immediates al comiat d’aquella ala. S’anomenen així per la seva semblança amb un ganivet. Daude de Pradas ens la descriu així: “Aprop so [saisel] venon li coutel, / so son las penas en auzel / que las alas li fan pus bellas / e plus dreitas e plus isnelas. / Aver ne deu en l’ala seis, / sella pena per razon eis” (*Dels auzels cassadors*, vv. 205-10) [nota: Frederick calls it a *saxellus*. The epithet seal is good, in that the feathers bend over the primaries (coute, Fred. *curtelli*) and cover them up]. Tot ocell té vint-i-sis penes a cada ala, així, a l’ala d’un falcó, des de la punta fins al cos de l’ocell, trobem: un comiat, sis coltells, tres raors, dotze

vans i quatre corals (amb certs matisos apuntats a algunes de les entrades respectives). La nomenclatura es manté per a tots els ocells, podent variar el nombre de cada tipus de penna. Els coltells formarien part de les deu penes distals o exteriors de l'ala, segons Frederic II, és a dir, rêmiges primàries, insertades per davant del cúbit, distals; aquestes comprendrien els comiats, els coltells i els raors. '1.II.6. ant. Cadascuna de les plomes més amples de l'ala d'una au. Cast. *remera secundaria*' (DCVB). Vegeu *raor*, *vans*. F (còpia s. XV m.), f. 146v e mit-ne a l'astor sots les ales, als **coltells** e als *vans*. || P (còpia s. XV m.), f. 28 E, segons que dien alguns, no'l deu hom fer benyar tro que ha mudat tots los **coltells** e los *vans*. — Lat. *cultellus*, *curtella* (Federico II, *De arte*, p. 1183). | Lat. *cultellus*, 'couteau (penna); elles font partie des rêmiges primaires et les fauconniers les désignent du nom de « couteaux » : Enfin, vers l'extrémité de l'aile, il en reste dix autres que l'on peut nommer « extérieures », plus fermes, plus dures et plus longues encore. La dernière de ces penes porte le nom de « cerceau » (saxellum) : celle-ci et celles qui la précèdent sont découpées et leur forme rappelle le couteau. La partie distinctement plus large de la penna évoque un manche et se trouve en dessous, sa partie distinctement resserrée évoque la lame du couteau hors du manche, et se trouve au-dessus: c'est pour cela, selon nous, qu'on les appelle des « couteaux ». Les oiseaux présentent plus ou moins de ces couteaux, certains ont des entailles étroites plus longues, et d'autres les ont plus courtes ou moins étroites' (Frédéric II, *L'art*, p. 150 (I. 228), n. 199, i p. 550). | Lat. *cultellus*, Al. *schwingfedern*, Ang. *flight feathers*, Cast. *cuchillos*, Hol. *vleugels*, It. *coltelli* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ang. *beam-feathers*, 'the primaries or phalangeal feathers of the wing' (Harting, *Bibliotheca*, p. 219). || Ar. pl. *sakākīn*, '« couteaux » (de l'oiseau de vol), les deux rêmiges primaires de l'aile, nommées ainsi en raison de leur forme. Syn. *qawādim* et *manākib*. Au sing *sikkīn*, '« saïsil » (de l'oiseau de vol), la première rêmige primaire, (Iraq) Mg., 130', *qādima*, pl. *qawādim*, *qudāmā*', '« cerceau, penna d'essor, penna portante », chacune des quatre rêmiges primaires après « la longue », de l'aile de l'oiseau de vol et qui, une fois tombées en mue, interdisent le vol ; ce sont les « primieranes » de Moamin, qui traduit le texte arabe et les « penes » des auteurs anciens occidentaux', [*manākib*, '(au pluriel) « couteaux », les quatre rêmiges primaires, après les *qawādim*, à partir de la cinquième ; ce sont les « superior » de Moamin, qui traduit le texte arabe. « Cerceaux » (*qawādim*) et « couteaux » (*manākib*), ensemble des rêmiges primaires, sont les « penes » de l'aile portante'] (Viré, *Falconaria*, II, p. 51, III, pp. 167, 186). | Ar. *ṭārīda*, pl. *ṭawārid*, '« couteaux », premières grandes rêmiges de l'aile (de l'oiseau de vol). Les six premières rêmiges de l'aile du faucon, après le ou les cerceaux ; les Autours en ont huit. Moamin lat. *penna curtella*; Moamin fr. *pennes coltelles*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 44 i 208). || Cast. *cuchillo*, 'régimes primarias de las aves de cetrería' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *cuchillos*, 'las seis plumas siguientes a las tijeras; la primera de éstas se llama cuchillo mayor' (López, *Libro*, p. 236). || Fr. *coutel*, 'les dix penes extérieures de l'aile de l'oiseau' (Adam des Aigles, p. 57). | Fr. *coutel* 'sb. m., nom attribué aux dix penes extérieures de l'aile de l'oiseau' (Til., *Étud.*, p. 253). | Fr. *coutiaus*, *forainnes*, 'Et vers le chaou de l'eile sont autre dis qui pueent estre dites *forainnes*. Cestes sunt plus fermes, les plus dures et plus longues que celles qui sont dites *venniaus*. La darriene de ces diz est apelee *coutiaus* (saxellus) et celles qui sont devant le *coutel* (saxellus) sont taillies et fourmees a la samblance de *coutiaus* (curtelli), et en teil meniere que cil leus qui est plus larges en la distincion d'une chascune penna tient le leu de manche et ce est la partie de dedans et celle partie qui est plus estroite samble trop bien alemelle de coutel fuer de manche (curtellus), et pour ce on les a acoutumees d'apeler *coutiaus* (cultellus). Quant l'eille est repliee et ramenee au cors par la replication de ces jointes, les penes *coraus* cueuvrent les *vennaus* et li *vennau* les *coutiaus*, et tout ce est fait pour miex garder les penes l'une desous l'autre ensamble. Les queiles couvrans nous apelons *venniaus* et les couvertes nous apelons *coutiaus*' (Til., *Étud.*, p. 288). | Fr. *pennes forainnes*, 'Du siege et de l'ordre des plus grans penes des esles: Le siege et l'ordre des plus grans penes est ordonnez en ceste maniere, et pour ce nous encommencerons aux penes de par dehors et venrons a celles qui sont plus prochaines au corpz. Celle derreniere penna foraine que nous appellons *saxelz* (saxellum) s'ahert au derrenier oz de la tierce jointe de l'esle que nous avons devant dit et si s'ahert du long de son tuel et de sa racine e vient jusques au lieu ouquel celui oz est conjoins aux autres oz. A l'autre oz, a cui est conjointz cestui oz, se ferment trois plus grans penes qui ne s'aherdent pas si fermement a cestui oz ou li *saxels* s'ahert au premier oz, et cestes trois apperent plus

continuelz ensemble au *saxel* qu'elles ne font aux autres six penes qui s'ensieuent. A l'autre oz qui est conjoins a cestui s'aherdent six penes qui ne s'aherdent pas si fermement comme les trois devant dittes se tiennent et se ferment a l'oz devant dit. Et a ainsy a ces trois oz se ferment et tiennent dis penes, lesquelz nous disons les dis *penes forainnes*. Ces dix penes sont plus touchans ensamble que avec celles qui s'ensieuent, et de ces dis quant l'esle est estandue, une chacune fait ung aingle agu par dehors avec l'esle subgette a lui et fait encorres ung autre aingle rebouz par dedens, hors le *saxel* qui s'ahert si prez a son oz qu'il ne fait nul aingle' (Til., *Étud.*, pp. 281-82). | Fr. *coutiaus*, 'les penes extérieures de l'aile. Cf. *coutel*, *ZfrP.*, XLVI, 253' (Til., *Glan.*, p. 57). | Fr. *coutel*, *penes coltelles*, 'les penes extérieures de l'aile. Lat. *cultellus*. Lat. FX *laxacio extremitatum pennarum que dicuntur cultelle* (B *cultelli*, E *cutelli*). It. *coltello*, prov. *coutel*, port. *cutellos*, *coitellos*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 333). || It. *cortello*, 'couteau', *cortelo* 'coltello' (Boerio, Prati et Pajello), *cortel* 'coltello' (Pinguentini), *cortelli* 'se rapportant aux dix penes extérieures de l'aile de l'oiseau, voir *Z. rom. Phil.*, XLVI, 253, art. *coutel*, et Daude de Pradas, p. 26, planche' (Cy. 13, p. 43). | It. *coltello*, *cultello* [l'extremitate delle penne dell'ale che si chiamono *coltelli*], Occ. *coutel*, *coltell*, Fr. *coutel*, *coutiaus* (pl.), *coltelles* (pl.) [la fin des penes qe l'en appelle *coltelles* qi sunt es eles], Port. *cutellos*, *coitellos*, Ar. *āṭrāf ṭawārid*, 'äußerste Schwungfedern / penne remiganti esterne' (Glessgen, p. 524 i n. 33). | It. *coltello*, *cultello*, 'penna esterna dell'alla del falcone. Caracciolo : el f. tene ... septe penne magiore, la quale comunemente sono chamate coltelle, le quale incomenzano ne la mità de l'ala per fia a la punta' (Lupis, *Sezione*, p. 86). || Occ. *coutel*, *coltell*, "'knife feather", primary (feather)' (*Dels auzels cassadors*, v. 145, pp. 26, 220).

**Cominal**: *adj. ant.* Comú, normal. 'I.1. Pertanyent a la majoria o a tothom. II.1. Que no s'alça per damunt el nivell ordinari; que és del tipus corrent o mitjà, que es troba amb més freqüència. 2. Avinent, que guarda bona proporció amb una altra cosa' (DCVB).

Loc.: **a) Cominal medicina**: medicina habitual o comú. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> mas ara tornarem a la **cominal medicina** de les aus prenens. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Mas ara tornem a la **medicina comuna** e a la malautia de les aus prenens.]. **b) Cominal manera**: de forma similar, seguint el mateix mètode. F (còpia s. XV m.), f. 128 E yo n'é vists pendre en certes maneres, e lo demundit ermità ffalconer dix a mi la terça [ms. certa] manera, en una **manera** quax **cominal** en totes terres són presos axí.

— It. *ordinario*, *ordinato*, 'üblich, normal' (Glessgen, p. 971).

**Comp**: *subst. m.* Regió anatòmica indeterminada de l'ocell de caça que pot patir reuma o cadarn, on cal considerar una possible corrupció i recordar l'alemany *kopf* per a cap o cervell; potser fossa nasal o fins i tot gorga, difícilment sinus (caldria prioritzar-lo en cas de ser certa la connexió amb l'alemany). ['Pour Dancus, il y a la goutte au cou, à la gorge, aux reins, aux pieds (chapitres 4 à 8), et Albert le Grand le suit dans ces dénominations. Pour la goutte dans la gorge, il donne la glose *sive reumatismum*. Le Pseudo-Hippocrate contient la rubrique *De gutta ubicumque sit* (chapitre 11). G. Tilander traduit partout « goutte » pour le texte de Dancus, et explique la « goutte » à la gorge par « inflammation ou enflure »' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 199-200).] Vegeu *gorga*, *reuma*. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 121v Per reuma o cadarn del **comp** ho de la gol·la ho dels ulls.

**Companyó**: *subst. m.* '1. Company, el qui habita, va o treballa en companyia d'altri' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 126v aytal cassos an ya vists en les muntanyes alsguns nostros **companyons**.

Especialment, l'ocell de caça que col·labora amb un altre en la persecució i captura d'una presa (junts formen la *copla* en castellà), o el falconer o gos acorredors de l'ocell de caça. Vegeu *acorredor*. F (còpia s. XV m.), f. 123v mills cassa ab **companyó**, enperò bé cassa tot soll, e ama los hòmens he los cans de cassa, e cassa pus volenter [ms. valenter] com ells hic són presents, axí com si ell se glorificava en les fforces per la presència d'ells. | F (còpia s. XV m.), f. 130 Mas vol aver molts **companyons** a la cassa, per so com ell és poch he los aucels que pren e enderroca són grans. — Lat. *falco consentiens*, 'falco disposto a collaborare con un altro falco nella caccia' (Federico II, *De arte*, p. 1195). || Fr. *compaignon*, 'compangon de chasse' (Cy. 6, p. 71). | [Fr. *compaigne*, *compaignee*, *compaignee*, *compaignee*, 'compagnie'] (Adam des Aigles, p. 57). | Fr. *compaignon*, Lat. *socius*, 'compagnon: dit des fauconniers qui travaillent

ensemble; dit des oiseaux de proie qui volent ensemble' (Holmér, *Traduction*, p. 260). || It. *compagnio*, 'Partner (eines Tieres)' (Glessgen, p. 927).

**Complexió:** *subst. f.* Constitució física de l'ocell de caça. Segons la teoria humoral, les proporcions relatives dels quatre humors, i en especial, l'humor predominant al cos, determinen la *complexió* o temperament, que està en relació amb els quatre elements constitutius del món: de la bilis groga en resulta el temperament colèric, associat al foc, calent i sec; de la sang, el sanguini, associat a l'aire, calent i humit; de la fleuma, el fleumàtic, associat a l'aigua, freda i humida; i de la bilis negra, el melancòlic, associat a la terra, freda i seca. 'Constitució física; combinació, en una proporció determinada, dels elements que constitueixen la naturalesa física d'un individu' (DCVB). Vegeu *humor*. F (còpia s. XV m.), f. 131 **complecció**. | F (còpia s. XV m.), f. 132v **complació**. | F (còpia s. XV m.), f. 133v **complecció** de bledes e astienehida. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> **complecció**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> **complecció**. — Lat. *complexio, habitudo* (Federico II, *De arte*, p. 1177). | Lat. *complexio, temperamentum*, 'Les lexiques médicaux utilisent le terme *temperamentum*, qui signifie « mélange humoral », ou celui de *complexio*. Quelques rares allusions à ce schéma apparaissent dans les descriptions ornithologiques. Il a été question de la répartition en faucons noirs, blancs et rouges chez Dancus, qui leur attribue des tempéraments respectivement mélancolique, flegmatique et sanguin (chapitre 17). Le lien entre une couleur et une complexion est à noter, car ce n'est pas un fait général en médecine médiévale. Dans le chapitre sur la *figura corporis* (chapitre 1), Albert le Grand établit pour sa part un rapport avec des traits morphologiques, comme au sujet de la longueur du cou' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 211-12). || Cast. *complexión*, '1. Cualidad típica de cada individuo o de sus miembros, resultante de la mezcla o interacción de sus cuatro cualidades. 2. Conjunto de las cualidades, frialdad, calor, humedad y sequedad, de una realidad o sustancia' (Herrera, *Dic.*, p. 349). | [Cast. *compussición*, 'compostura, arreglo, composición'] (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | [Cast. *compussición*, 'compostura, arreglo, composición'] (Maler, *Tratado*, p. 90). || Fr. *complexion*, 'constitution naturelle; disposition du corps, résultant de la proportion des éléments primitifs dont il est composé' (Tjerneld, *Moamin*, p. 329). || It. *compleSSIONe, complexion, complexione*, Fr. *complexion*, Cast. *complexión*, 'Verhältnis der vier Elementarqualitäten im belebten Körper / proporzione delle quattro qualità fondamentali nel corpo animato; Verhältnis der vier Elementqualitäten im Universum'; Jacquart: "La combinaison des qualités premières qui déterminent le tempérament d'un individu ou d'une partie du corps, la *κρασις* galénique, se nomme *mizāj* en arabe. Le sens premier du mot, comme en grec, est 'mélange'; suivant son habitude, l'adapteur latin traduit littéralement et choisit le temre *commixtio* lors de la définition préliminaire de cette notion. Dans la terminologie fixée par Constantin l'Africain, à l'occasion du *Pantegni*, *commixtio* désigne l'opération du mélange, tandis que son résultat, c'est-à-dire le tempérament, est qualifié de *complexio*" (Glessgen, pp. 572-3, n. 118).

Tipus: **a) Complexió calenta:** aquella en què predomina la calor. Vegeu *calor, humor*. F (còpia s. XV m.), f. 125 **calda conprecció**. **b) Complexió colèrica** (o **de colèric**): aquella en què predomina la còlera. Vegeu *còlera, humor*. F (còpia s. XV m.), f. 131 **complecció de col·lèrich**. **c) Complexió flemàtica:** aquella en què predomina la fleuma. Vegeu *flema, flemàtic, humor*. F (còpia s. XV m.), f. 134v **fflaumàtica complecció**. — It. *complexione fleumatica*, 'phlegmatisches Temperament / temperamento flemmatico' (Glessgen, p. 572). **d) Complexió humida:** aquella en què predomina la humitat. Vegeu *humor*. F (còpia s. XV m.), f. 132 la complecció més **humida**. **e) Complexió roja:** complexió sanguínia, aquella en què predomina la sang. Vegeu *humor, sanguini*. F (còpia s. XV m.), f. 134 **complecció roige**. — It. *complexione sanguinea*, 'sanguinisches Temperament / temperamento sanguigno' (Glessgen, p. 572). **f) Complexió seca:** aquella en què predomina la sequetat. Vegeu *humor*. F (còpia s. XV m.), f. 132 qui per sa complecció és **sech e colèrich**.

**Complit, -ida:** *adj. i part. pass.* de complir. Dit de les penes que han completat el seu desenvolupament. '2. Sencer, complet' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> E garde't que no-l tragues de la muda dentrò que les penes sien **complides**. — Lat. *completus*, Cast. *complido*, 'cumplido, acabado' (Cy. 14, p. 36, glossari). || Cast. *conplido*, 'cumplido, acabado', *cunplida*, 'completa' (Fradejas, *Tratados*, pp. 205, 206). || [Fr. *complir sa penne*, 'achever, accomplir son plumage' (Tjerneld, *Moamin*, p. 330)].

**Conca:** *subst. f.* ‘Recipient gran, a manera de gibrell, destinat a tenir aigua per a escurar els plats, rentar els peus o la roba, etc. (or., occ.); cast. *cuenco, lebrillo*. N’hi ha de fusta (Puigcerdà, Olot, Gombreny, Pobla de L., Vic), de terrissa (La Bisbal, Peratallada, St. Feliu de G., Tortosa), d’aram o zinc (Ribagorça, Pallars, etc.)’ (DCVB). També utilitzat per a remullar el past per a disminuir la seva capacitat nutritiva o bullir medicaments simples durant la preparació de productes terapèutics destinats a l’ocell de caça. Vegeu *banyada, remullada*.

Tipus segons el material: **Conca d’aram**. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> lexa’l bulir en **conqua d’aharam**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> **concha d’aram**.

Sin.: **Cassa**. Vegeu *cassa*.

— Ar. *qumqum*, ‘bouilloire (en cuivre)’, *tingīr, tāğin, tāğīn*, ‘(gr. *tagēnon*) poêlon en terre’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 204, 208). || It. *concha, choncha*, ‘Becken, Schale’ (Glessgen, p. 928).

**Coneixença:** *subst. f.* ‘Acte i efecte de conèixer. Especialment: 1. Idea més o menys clara d’una cosa. 2. Facultat de conèixer. 3. Facultat de jutjar i decidir una qüestió. 4. Reconeixença, mostra d’agraïment. 5. Relació amistosa entre dues o més persones. 6. Persona coneguda (de qualcú)’ (DCVB). Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>b</sup> Aquesta **conexensa** és la meylor de totes que jamás ajen estades al món.

— Lat. *cognicio, cognitio*, It. *cognitione*, ‘Gesamtheit äusserer Eigenschaften’ (Glessgen, p. 926). || Cast. *connocència*, ‘conocimiento’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205).

**Conill:** *subst. m.* L’*Oryctolagus cuniculus*, presa i/o past habitual de l’ocell de caça. ‘I.1. Mamífer rosegador de la família dels lepòrids, espècie *Lepus cuniculus* L.’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 136 ànets [ms. lebres **conills**]. — Lat. *cuniculus* (Federico II, *De arte*, p. 1183).

**Constibat, -ada:** *adj. ant.* per *constipat*, restrenyit, amb evacuacions infreqüents i difícils, referit a l’ocell de caça. ‘Que pateix constipació. Constipació: Obstrucció d’un conducte del cos, especialment del ventre o de l’aparell respiratori’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 115 Com és **constibat**, so és que no pot esmirilar.

Loc.: **Constibat de ventrell:** que pateix una obstrucció o impactació a l’estómac. Vegeu *ventrell*. F (còpia s. XV m.), f. 139 Per falcó **costibat de ventrel**. És conegut com à lo ventrel gros e dur, e à la cara torbada e asaborey-se sovent la boca, e no pot esmirilar luny, espesialment en dejú. —Fr. *avoir constroit suen ventre*, ‘être constipé. Lat. G *constringitur sibi venter*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 331). || It. *constipa[re] il ventre, streng[rse] el ventre, non a[vere] buon ventre*, [Fr. *il ont constroit suen ventre*], Lat. *stringitur sibi ventri*, ‘Verstopfung haben (von Menschen gesagt) / essere stitico (dell’uomo)’ (Glessgen, pp. 643-44, n. 399).

— Lat. *constipatio, retentio stercoris, intestinum strictum, cenasmon*, ‘constipation: Pour évaluer l’état de santé d’un oiseau de chasse, l’homme est attentif au poids et à l’apparence générale, et aussi aux excréments, dits « émeuts ». Observant l’absence d’émeuts, les fauconniers la qualifiaient par des termes courants en médecine humaine, *constipatio*, ou *cenasmon* chez Adélarde, glosé par *stricto budello* : *thenasmon* est le terme savant des médecins, emprunté au grec. Les formules descriptives, comme *intestinum strictum*, doivent désigner le même problème’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 189). | Lat. *De constipacione, decimum octavum capitulum. Accipiter si egerere non potest* (Gil, p. 206, l. 24-25). || Ar. *ḡayq al-ist*, ‘(= rétrécissement anal), constipation (de l’oiseau de vol) due à la maladie de la « craie ». Syn. *aštārim, ḡaṣāt, ḡiṣṣ*. Moamin lat. *strictura ani*; Moamin fr. *stroiture dou cul, stroit le cul*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 196). || Fr. *costuvé, (costever, costiver, costuner, costuver, costuper)*, ‘constiper’ (Moulé, *Glos.*, p. 370). | Fr. *constipé, [constroiture des boelles et dou fundemant, ‘constipation. Lat. C *constrictio. Glan. 51*, avoir stroit le cul, l’orifice dou cul, ‘être constipé. Lat. C quando erit *strictum* orificium suum. Cf. *Glan.*, art. *stroit bouel*, *stroiture dou cul*, ‘constipation. Lat. C *strictura ani*, *thonasmon*, ‘épreintes. Lat. C *tenasmon*’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 330, 412, 414). || It. *constipato, constricto*, Fr. *constipez*, [Lat. *constrictionem habet*], ‘mit verengtem After; verstopft / con ano ristretto; stitico’; [It. *stretteça di culo, stretteça di corpo*, Lat. *strictura*, Ar. *ḡayq al-ist*, ‘Afterverengung; Verstopfung / ristringimento dell’ano; stitichezza’, It. *stretto, stritto, stretto*, Fr. *estroit, stroit*, (Cast. *se les ensangostaren los fundimientos*), ‘verengt (After) / ristretto (ano)’, It. (*troppo*) *strecto (del ventre)*, Fr. *constipez*, ‘verstopft / stitico’; It. *cenasmon, tenasmon*, Fr. *thonasmon, tenasmon*, Lat. *t(h)enasmon*,*

*tenasmon, tenasmos*, ‘von Anusverletzung und –schmerzen begleitete Verstopfung / stitichezza accompagnata da ferita e dolore dell’ano’ (Glessgen, pp. 643-45, n. 402). | It. *constentione*, ‘förstopning, sammanpressning, «costipamento, costipazione»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

**Constrènyer:** *v. tr.* ‘3. Obligar, posar en necessitat (d’obrar contra el propi voler)’ (DCVB), especialment: **a)** Obligar els polls, la parella parental, és a dir, els seus progenitors, que busquin el seu propi territori. F (còpia s. XV m.), f. 131v En haquest linatge lo pare ne la mare **constrexen** peregrinar lurs ffills e haxir del loch de lur generació. — Lat. *abicere, expellere* (Federico II, *De arte*, pp. 1158, 1194). **b)** Obligar l’ocell a caçar, referit al fet d’afamar-lo fins que ho faci, o a augmentar el número de preses que se li fa caçar. F (còpia s. XV m.), f. 134 ne cové que hom lo **constrenga** ultramasura a cassar. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> Quant vols que prena altre ocell, **costrín**-lo axí com damunt o avem dit. — Lat. *stringe*, Tilander ‘l’abaisser, c.-à-d. diminuer sa nourriture’ (Cy. 9, p. 96, mss. Lats. D). | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>ab</sup> Quant los vols **co[5v<sup>b</sup>]strènyer**. — Lat. *constringere*, Tilander ‘abaisser, leur donner moins à manger’ (Cy. 9, p. 114, mss. Lats. D). Lat. *constringere falconem*, ‘lui donner moins à manger, l’abaisser’ (Cy. 9, p. 244). || Cast. *apremiar el ave*, Lat. *constringere avem*, Cast. *costrenner* tr., Lat. *stringere*, ‘dar menos a comer, dar una dieta’ (Cy. 14, pp. 34, 36, glossari). | Cast. *apremiar, costrenner*, ‘dar menos a comer, dar una dieta’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204). || Fr. *constraindre* tr., *contraindre*, ‘donner moins à manger, abaisser’ (Cy. 12, p. 50, glossari). | Fr. *constraindre*, ‘contraindre’ (Cy. 19, p. 74). || It. *constrengere (li falconi)*, ‘Kondition herunternehmen, abmagern lassen / far dimagrire’ (Glessgen, p. 455).

**Continents:** *subst. m. pl.* Moviments que realitza l’ocell estant al puny del falconer, girant sobre si mateix o passejant pel puny, especialment quan se’l comença a fer maner, i que el falconer controla amb moviments de canyell i avantbraç; o bé debatuda. Vegeu *debatuda, passejar*. Manca acceptió al DCVB. ‘II.3. Aire i actitud del cos; i per ext., disposició de la voluntat cap a una manera determinada d’obrar’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 28v esforçar de portar son aucel pla e ferm e segur, e que li sàpie seguir le mà als **continens** que son aucel ferà.

Possible sin.: **debatuda**. Vegeu *debatuda*.

**Contrariós, -osa:** *adj. ant.* Dit dels ocells difícils d’afaitar i controlar per part del falconer, especialment els falcons munterins. ‘Contrari, oposat’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> Altres falchons hi à qui són apelats munterins. E aquests són de gran ardiment e són molt **contrarioses**. Negun hom no sap guardar aquests falchons axí com se cové. — Lat. *perversi* (Cy. 9, p. 112, mss. Lats D).

**Copí:** *subst. m.* Veu que manca al DCVB, on sí que apareix ‘tupí o topí: 1. Olla petita i amb una sola ansa (pir-or., or., occ., Maestrat); cast. *puchero*’ (DCVB). La lectura llatina d’Abeelee m’impedeix esmenar fins a topí malgrat la probable confusió c-/t-. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>r</sup> Ítem, a mudar, prin guaroygues e posa’l al **copí** [ms. cepi] nou he fe-les cremar tro sien tornades en pólvora. — Lat. *copino (novo)* (ms. llatí A de l’*Epistola*). || Occ. *topi (nou de terra)*, *topin*, ‘earthen pot’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1505, 1573 i p. 224).

**Cor:** *subst. m. 1.* ‘1.1.1. Viscera muscular, de forma de con invertit, situada en els pits de l’home i de molts animals i que és el centre i principal agent de la circulació de la sang’ (DCVB), referit a l’ocell de caça o utilitzat com past, excipient o medicament simple. F (còpia s. XV m.), f. 109v **cor**.

— Cast. *coraçon* (Maler, *Tratado*, p. 90). || Fr. *cuere, cueur*, ‘coeur’ (Moulé, *Glos.*, p. 373). || It. *cuore, chuore, quore, quor, quore*, ‘Herz, Organ’, ‘Herz als Sitz des Gefühls’ (Glessgen, p. 930). | It. *core*, ‘hjärta, «cuore»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

**2.** Mal o agre. Vegeu *agre*. Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> **cor fum**.

Sin.: **agre**. Vegeu *agre*.

**Coratge:** *subst. m.* ‘1. ant., sinònim de *cor*: a) El cor com a centre del sentiment interior. b) El cor com a centre dels afectes i passions i del sentiment moral. d) El cor com a centre de la força d’ànima. 2. Força d’ànima, valor, carència de por’ (DCVB), especialment referit al falcó endenyat quan se li escapa una presa. Vegeu *endenyer-se*. F (còpia s. XV m.), f. 126v e per so

cové al ffalconer aver gran pasiència en aquest cas, e que no li contrast ni li'n fassa res aparès entrò que lo **coratge** del ffalcó aya oblidada sa hira e que s'asuauga.

Sin.: **abrivament, ardiment**. Vegeu *abrivament, ardiment*.

— Fr. *couradge, couraige*, ‘cœur, disposition de l'âme’ (Cy. 19, p. 74). | Fr. *courage*, Lat. *animositas*, ‘ardeur’ (Holmér, *Traduction*, p. 262).

**Corb**: *subst. m.* ‘1.1. Ocell de la família dels còrvids: *Corvus corax* L.’ (DCVB), possible presa de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 131v cor nós avem vistes ya néxer blanques les cornelles e los **corps**, atresí com abiten en lochs ffrets. Emperò la ffigura dels **corps** demostra belle espècia de les cornilles ab aquella dells **corps**. — Lat. *corvus*, ‘corvo’ (Federico II, *De arte*, p. 1182). || Ar. *gurāb aswad*, ‘Corbeau noir’; Ar. *gurāb aswad kabīr, gūsād*, pl. *gīdfān*, ‘*Corvus corax* race *ruficollis*, le Grand corbeau brun dit *nūhī* «de Noé» en Égypte’ (Viré-Möller, *Ġītrīf*, p. 197 i p. 150, n. 382). || Cast. *cuervo* (Maler, *Tratado*, p. 91). || It. *corv[o]*, ‘Rabe, Kolkrabe’ (Glessgen, p. 929). | It. *corvo*, ‘korp’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

**Cornella**: *subst. f.* ‘1. Ocell de vàries espècies de la família dels còrvids, gènere *Corvus*. El més conegut és la cornella negra (*Corvus corone*)’ (DCVB), de carn calenta i seca, adient pel falcó blanc segons *Dancus rex*, i una de les preses de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 131v cor nós avem vistes ya néxer blanques les **cornelles** e los **corps**, atresí com abiten en lochs ffrets. Emperò la ffigura dels **corps** demostra belle espècia de les **cornilles** ab aquella dells **corps**. | F (còpia s. XV m.), f. 134v Cor aquels ffalcons qui an los peus de collar d'assur, tart [DCVB color d'assur fort] prenen mayors ocells que piga ho **cornella**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **cornaclas**. — Lat. *cornacla*, ‘corneille’, It. *cornacchia* (Cy. 9, p. 245). | Lat. *cornicula, cornix* (Federico II, *De arte*, p. 1181). | Lat. *cornicula*, ‘cornielle’ (Frédéric II, *L'art*, p. 550). || Ar. *zāg* (pl *zīgān*), *gurāb abqa*, ‘la Corneille mantelée (*Corvus corone*)’ (Viré-Möller, *Ġītrīf*, p. 139); Ar. *gurāb abqa*, ‘(= Corneille mantelée, *Corvus corone* avec les races *sardonius, sharpii* et *capellanus*), nom du Grand corbeau dû soit à une mauvaise traduction des noms grecs ou persans, soit à un manque de terminologie en arabe de l'époque pour différencier certaines espèces fréquemment confondues ; ici, le *gurāb aswad kabir*, le Grand corbeau brun (*Corvus corax* avec les races *ruficollis* et *subcorax*) dit, encore, *gudāf* et, en Égypte, *nūhī* «de Noé»’ (Viré-Möller, *Ġītrīf*, p. 70, n. 65, p. 197). | Ar. *gurāb abqa*, ‘la Corneille-mantelée (*Corvus corone sardonius*). Certains lexicographes ont, à tort, identifié le *gurāb abqa* avec le Corbeau-blanc (*Corvus albus*) qui, de l'avifaune d'Afrique noire, est totalement absent en Égypte’ [F. Viré, “Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 125 (39), n. 3]. || Fr. *escoufle* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 46). || It. *cornachia*, ‘Krähe’ (Glessgen, p. 929). | It. *cornachia*, ‘krāka, «cornacchia»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55). || Occ. *cornilla, cornilha, cornigla*, ‘rook’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1719 i p. 220).

**Corrompre's**: *v. refl.* ‘1. Alterar per descomposició. 2. Alterar de bé en mal; fer perdre a una cosa les seves bones qualitats (de sanitat, aptitud, etc.)’ (DCVB), en aquest cas lesió interna indeterminada de l'ocell de caça i/o la seva evolució desfavorable. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> Quant se fer lo teu falchó ab altra ocel e s **corromp** dintre, axí-l metja.

**Corromput, -uda**: *adj. i part. pass.* de corrompre. ‘1. Alterat per descomposició. 2. Alterat de bé en mal. Especialment: d) Alterat en son aspecte, color, etc.’ (DCVB). També alterat per putrefacció, especialment dit de la carn en descomposició. F (còpia s. XV m.), f. 125v Per tot sert tot l'altre cos de la gualina romanent és ya pudent ho **corrunput**, he és comprès de calor de ffebre.

— Lat. *corruptus particeps*, ‘corrompu physiquement’ (Cy. 9, p. 245). || Fr. *corrompu*, ‘corrompu, gâté par décomposition putride’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 332). || It. *corrocto, corrocta, corropto*, ‘im Ungleichgewicht (die *complexio*) / squilibrato (detto della *complexio*); zersetzt, zerstört / decomposto, distrutto’ (Glessgen, p. 576). || [Port. *eibado*] (Michaëlis, *Mestre*, p. 298, cf. pp. 298-99, n° LII).

**Corrós, -osa**: *adj.* Eliminat, erosionat, desgatat, en especial el teixit necròtic que cal eliminar per facilitar la curació de la nafra o similar. ‘Rosegat’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> E si veus que sia nafrat al pits o sots la ala o en la costela o en la cuxa, posa aquí estopa grossa bé atridada

ab coltel dentrò que la mala carn sia **corrosa**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> E si veus que sia de mala carnositat, que no sia deliurat, lavora posa-hi *veride ramum* <fins que> de tota mala carn sia **corrosa**. — Lat. *corrodatur*, Tilander ‘corrodée’ (Cy. 9, pp. 98-9, mss. Lats. D). || Cast. *comer*, ‘consumir, corroer’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). || Fr. *coros*, *corroses*, ‘rongé, corrompu’ (Til., *Glan.*, p. 53). | Fr. *corros*, *coros*, *corois*, ‘rongé, corrompu. Lat. CX *corrosus*. *Glan.* 53-4’, *rohu*, ‘rongé, corrodé. Lat. C *corrodere*. Prov. *rodot*, it. *roduto*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 332). || It. *corroso*, *corrosa*, *roso*, *rosso*, *rossa*, ‘zersetzt, zerstört / decomposto, distrutto’, de *corrodere*, ‘zersetzen / decomporre’, *corrod[erse]*, ‘sich zersetzen’ (Glessgen, p. 576). | [It. *corosonne*, *coresione*, *coricione*, ‘frätning, «corrosione»’] (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

**Corter**: *subst. m. dialectal* de quarter. Vegeu *quarter*.

**Cos**: *subst. m.* ‘I.1. Conjunt de les parts materials que componen l’organisme de l’home o dels animals’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 125v **cos**. | F (còpia s. XV m.), f. 114v **cors**. || P (còpia s. XV m.), f. 30v **cors**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **cors**. — Cast. *cuero* (Maler, *Tratado*, p. 91).

**Cosir**: *v. tr.* 1. ‘1.1. Unir una cosa amb una altra, o parts d’una mateixa cosa, travesant-les repetidament amb fil o cordill mitjançant una agulla o altre instrument de punxa’ (DCVB), especialment per fixar la protecció o suport amb l’emplastre fet a la mà lesionada de l’ocell. F (còpia s. XV m.), f. 148v fer-n’as en la mà que aurà lo poret, un guant gentilment; e pendràs del diacalon [ms. dia caloy] un poc, e fer-n’as un enpastrolet en lo dit guant, tant com tindrà la mà dejús, e puys, subtilment **cosir**-lo-li as sobre la mà, dejús los dits, e lezar-lo-li as fins sia guorit.

Loc.: **Cosir les plomes de la cua**: *figurat*. lligar la base dels canons de les penes de la cua d’un ocell que té el vici de rodar, per evitar que pugui obrir la cua i restar-li així capacitat de sustentació. ‘1.3. Unir una cosa amb una altra de manera que costa de separar-les’ (DCVB). Vegeu *rodar*. P (còpia s. XV m.), f. 36 **cusits-li les plomes de la coa**, e no roderà gens.

— Fr. *cuissir?*, [*cuissiez*], ‘coudre’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 335). || It. *richuci[re]*, ‘nähen, vernähen’ (Glessgen, p. 985).

**Coso**: *subst. f.* Possiblement, camí i el marge que el delimita. Podria tractar-se de: ‘Còssol: m., que Amades Past. 121 porta amb el significat de ‘pilot de pedres, formant un claper usat per a fixar i determinar els termes i límits de les propietats’, és una grafia equivocada, per *cossol*, amb accent damunt la segona o. Cussol: 1.4.a. Munt de dues pedres posades una sobre l’altra, que designa limit de propietat rústica; si entre les dues pedres es posa una branca, indica que està prohibida l’entrada del bestiar, encara que el camp no estigui sembrat’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 113rv que prenga hom d’una molsa qui s’ffa en la cresta de una **co**[113v]**so** antiga, ho de aquella qui és en algunes pedres on ha pessada e passa aygua d’algun riu. — Cast. *cosa*, ‘camino, carrera’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206).

**Costa**: *subst. f. ant.* per *costella*. ‘1.I.1. ant. Costella’ (DCVB). Vegeu *costella*. F (còpia s. XV m.), f. 120 e les **costes** sien longues. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **costa** de porch salada sens carn.

— Lat. *costa porci salata*, ‘côte salée du porc. La traduction française rend le passage *la coste dou porcel salé*, Martin-Dairvault, p. 20’ (Cy. 9, p. 245). | Lat. *costa*, ‘costola’ (Federico II, *De arte*, p. 1182). || [Cast. *cueta*, ‘espalda, costillas’] (Fradejas, *Tratados*, p. 206). || Fr. *coste*, ‘côte. Lat. FX *costa*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 332). || It. *costa*, Fr. *coste*, ‘Kotelett / costata’ (Glessgen, p. 525). | It. *costelle*, ‘costoletta’ (Lupis, *Sezione*, p. 86).

**Costella**: *subst. f.* Costat. ‘I.4. pl. Regió del cos que inclou els ossos anomenats pròpiament costelles’ (DCVB). Vegeu *costat*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> E si veus que sia nafrat al pits o sots la ala o en la **costela** o en la cuxa. — Lat. *in costatum*, Tilander ‘côté’ (Cy. 9, pp. 98-9, mss. Lats. D). || It. *costata*, ‘(Körper-) Seite / lato (del corpo)’ (Glessgen, p. 525).

**Cotó**: *subst. m.* ‘Substància fibrosa, blanca i suau, que recobreix les llavors de diferents plantes malvàcies, especialment del *Gossypium herbaceum*, i s’empra com a matèria tèxtil i per a diferents aplicacions medicinals, industrials, etc.’ (DCVB), utilitzat per fer aplicacions tòpiques locals de productes terapèutics, neteges locals, etc., a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 140 e prin un bastó prim, e al cap del bastó sie enbolcat un poc de **cotó** ligat ab fill, e banya aquel cotó en la mel, e de part de dins del carcanyol sie bé escurat ab aquella melrosat alà on sien les nafres.



**Coure:** v. tr. 1. '2.I.2. Sotmetre a l'acció del foc una cosa per fer-li adquirir determinades qualitats (duresa, coloració, condensació, etc.). 3. Modificar profundament una cosa per l'acció del foc o del calor intens (del sol, etc.). II. intr. 1. Sofrir una transformació una substància per l'acció del foc o de la calor intensa' (DCVB), com ara els medicaments simples utilitzats en la terapèutica de l'ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **cou**-ho ensemps en ola nova. — Lat. *dequoquere* (Federico II, *De arte*, p. 1186). || Cast. *coçer* (Maler, *Tratado*, p. 90). || Fr. *cuire*, 'cuire, faire une décoction de. Lat. C *coquere, decoquere*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 334).

2. '2.I.4. Digerir els aliments' (DCVB), especialment digerir el past l'ocell. F (còpia s. XV m.), f. 117 Com l'asperver és malalt he tèsich, dóna-li coloma salvatge a menyar, e si bé **cou** haquest past, viurà. | F (còpia s. XV m.), f. 120v E si l'esperver no pot **coura** la carn que hom li derà, posa-li un gra d'estafisàgria sots la lenga e de mantinent la carn que aurà menyada **courà**. — Lat. *digerer*, Fr. *cuire* tr., 'digérer, dit du faucon' (Holmér, *Traduction*, p. 264). || Fr. *cuire, coire*, 'digérer. Lat. X *coquere*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 334). || It. *cuocere*, 'här om föda, förbränna, «cuocere, digerire»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56).

3. Cauteritzar. Vegeu *coentura*. Manca accepció al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> prin .I. agula d'argent e calfa-la al foch, e **cou**-li'n les narils axí que ischa de l'altre part. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> Dancus rey aquestes cosas cone<c>h en qual manera pogués **coura** sos ocells que no fossen preses de gota: la primera coedura sots lo lacrimal <de l'>uyl e profita al vis, l'altre coedura fasses en la sumitat del cap per dolor, la .III. coedura fasses en la sola del peu per rahó de gota. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> Quant ha podagra, axí-l metja: **cou**-lo en les soles dels peus ab carta [ms. cana] *bombicina* e posa'l sobre pedra viva e unta la pedra ab sagí veyl e da-li rates, e serà deliurat. — Lat. *coque*, Tilander 'cautériser' (Cy. 9, pp. 64-5). | Lat. *cauteriza, cauteria, coque*, Tilander 'cautériser' (Cy. 9, pp. 106-7, mss. Lats. D). | Lat. *coquere* tr., 'cautériser' (Cy. 9, p. 244). | Lat. *coquere*, 'cautériser' (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || [Ar. *kayy*, 'cautère, points de feu. Moamin lat. *cauterizacio*; Moamin fr. *cuiture*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 200)]. || Cast. *quemar* tr., Lat. *cauterizare*, 'cauterizar' (Cy. 14, p. 42, glossari). | Cast. *quemar*, 'cauterizar' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *cuire* tr., 'cautériser' (Cy. 12, p. 51, glossari). | Fr. *cuire*, 'cautériser' (Adam des Aigles, p. 58). | Fr. *cuire* tr., Lat. *coquere, decoquere*, 'cuire' (Holmér, *Traduction*, p. 264). | Fr. *cuire*, 'cautériser' (Moulé, *Glos.*, p. 373). | Fr. *cuire*, 'cautériser. Lat. C *cauterizare*. It. *cuocere*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 334). || It. *cuocere, cauterizzare, cauteriz[are], cauterizz[are], cauterizz[are]*, Fr. *cuire*, Cast. *quemar*, 'kauterisieren / cauterizzare' (Glessgen, p. 667).

**Crabit:** *subst. m.* Possiblement, cabirol (o gasela o antílop) a F, presa caçada amb sacres a la falconeria àrab, tot i que el mateix tractat també utilitza la forma cabirol; amb menor probabilitat, cabrit. Vegeu *cabirol, cabrit*. F (còpia s. XV m.), f. 123 Qui-s vol dos ffalcons sacres volen ensemps, tant ffort los menerà hom e los domda, que sehen en una perxe e saguexen axí hom com si no sabien estar sinó ab hom. E no és aucell que mantinent no l'enderoquen, he no·ls basta sol un, mas tots quants ne troben s'enderoquen, e prenen-ne quax los **crabits** [ms. trabits, Lat. *capreolos* (AM)] e·lls ffenen tots ab les ungles e los trauen los ulls e lo cervel.

**Crebantament:** *subst. m.* Lesió interna de l'ocell de caça, o bé fractura, traumatisme amb fractura. 'Acte de crebantar; irrupció violenta amb fractura' (DCVB). Vegeu *trencadura*.

Sin.: **cascadura**. Vegeu *cascadura*. P (còpia s. XV m.), f. 27v **crabantament**, ço és, cascadura. — Lat. *fractura*, 'fracture' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 202). || Ar. *kasr*, 'fracture' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, 50.17). || Fr. *concussion*, 'heurt, ébranlement, lésion interne, terme de fauconnerie' (Moulé, *Glos.*, p. 370). || It. *tagliatura, ascisione, alcisione*, Fr. *absicion*, Cast. *crebantadura* [*a las vezes fázeseles esta enfermedad por morroidas que se les abre dentro en los cuerpos o por rompimiento dalguna de las telas de las entrannas*], 'Darmwunde, Blutungen im (unteren) Verdauungstrakt / piaga nell'intestino, emorragia nell'apparato intestinale (inferiore)' (Glessgen, p. 551).

**Crebantat:** *adj. i part. pass.* de crebantar. Dit de l'ocell en mal estat de salut, que es ressent d'un traumatisme del qual probablement en resulten lesions internes. 'Crebantar: v.tr. Fer perdre consistència o resistència un cop violent a una cosa' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 27v Astor,

si és **crebentat**, e tindrà son cap corp e aurà àvol alè e no·s vol tost ardril desexir de la mà, e açò que esmalteix és vert.

**Crestat:** *subst. m.* ‘2.2. Boc castrat’ (DCVB), past o medicament simple de l’ocell constipat de ventrell. F (còpia s. XV m.), f. 139v cor de **crestat** o de moltó o de cabrit o de lebre. Vegeu *crestó*. — Fr. (*du chatron*, (*c’est a dire du mouton*) (Adam des Aigles, 22.5, ms. Facultat de Medicina, Montpellier, 459, s. XV), *chastron*, *castron*, *chatron*, ‘mouton châtré, expliqué *mouton*’ (Adam des Aigles, p. 57). | Fr. *chastri*, *chastron*, *chastri*, *chateron*, *chatri*, *chatrix*, *chatron*, *chatry*, ‘animal châtré, de préférence un mouton. Ils dérivent tous du bas latin *castrones*, qui provient de *castro*, *castrare*, amputer, châtrer’ (Moulé, *Glos.*, p. 369). | Fr. *castré*, ‘mouton. Lat. *C castratus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 321). || It. *castrato*, *crastato*, *castrone*, ‘Hammel, kastrierter Widder’ (Glessgen, p. 923). | It. *chastrone*, ‘gumse, «castrone»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 54).

**Crestiri:** *subst. m. ant.* ‘Clisteri. Lavativa. Injecció d’aigua o altre líquid en el recte, per a fins medicinals; cast. *lavativa*’ (DCVB), que s’aplicava a l’ocell amb una xeringa amb canó d’argent (V) o amb (el canó d’)una ploma (P). P (còpia s. XV m.), f. 31 dats-li **crestiri** ab est oli. | P (còpia s. XV m.), f. 38v fets-li’n **crestiri** ab une plome, axí com se tany de fer; e puy dats-li a menjar. — Ar. *huqna*, ‘lavement, clystère et suppositoire. Moamin lat. *cristere*; Moamin fr. *cristier*, *cristier*, *licin*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 199). || Fr. *clisière*, *clistère*, *clistoire*, ‘lavement’ (Moulé, *Glos.*, p. 370). | Fr. *cristier*, *cristier*, *crestier*, *cristré*, ‘clystère, lavement. Lat. *C cristere*, *clistere*, *cristarium*, *X cristere*. Cf. it. *cristere*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 333). || It. *clistere*, *cristero*, *cristier*, *crastero*, *cristeo*, ‘Klistier, Einlauf, perianale Einführung einer Flüssigkeit ins Rektum / clistere, introduzione per via anale di un liquido medicamentoso nel retto’, [It. *clistericare*, *clistericare*, *cristericare*(*are*), ‘Klistier anwenden / fare un clistere’] (Glessgen, p. 670). | It. *crestiero*, *cristiero*, ‘lavemang, olika slags vattenlavemang gavs till fåglarna, «clistere»’ (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 55, 105).

**Crestó:** *subst. m.* ‘1. Boc castrat. 2. Mascle de cabrall, de més d’un any d’edat, castrat o sense castrar. 3. Cabrit de dos o tres anys d’edat’ (DCVB), una de les carns donades a l’ocell durant la muda. Vegeu *crestat*, *muda*. P (còpia s. XV m.), f. 28v carn escorxadissa de moltó e de porch o de **crestó**.

**Cridar:** *v. 1. tr.* Indicar el falconer a l’ocell que s’acosti, amb la veu o xiulant, produint el so al què hagi acostumat l’ocell a acudir al lloure o al puny per menjar, per a cobrar l’ocell lliure. ‘IV.2. Indicar a qualcú amb la veu o amb altre senyal perquè s’acosti. 3. Atreure, fer que vingui una cosa’ (DCVB). Vegeu *llourar*. F (còpia s. XV m.), f. 123v e cové que aquell qui·l **crida** crit en alta veu e ab la veu que haya bon so, per so com ell vol·la alt he luny; e cové que·l loura sia gran, per so que·l puxa veure de luny. | F (còpia s. XV m.), f. 130 e a la per ffi ells **cridaren** los ffalcons he ells vengueren tantost al loure. — Lat. *reclamatur*, *reclamans* (AM).

Sin.: **apellar**, **clamar**. Vegeu *apellar*, *clamar*.

— Lat. *allectare*, *revocare*, Al. *anziehen*, Ang. *call off*, Cast. *atraer*, *llamar a la tira*, Fr. *réclamer*, Hol. *lokken*, It. *attirare*, *allectare*, *chiamare al lodro* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *reclaim*, Fr. *réclamer*, ‘to make a hawk tame, gentle, and familiar’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 225) [possible interpretació errònia de Harting]. || Ar. ‘*ahāda al-ġāriḥ*, ‘« réclamer » l’oiseau de vol, le reprendre’, *ġawwaba al-ṭayr*, ‘« réclamer » l’oiseau de vol. (Nomades)’, *da‘ā*, (*ū*), *l-ġāriḥ*, ‘*awwada al-ġāriḥ*, ‘« réclamer » (l’autour), « rappeler » (le faucon); faire revenir l’autour au poing, le faucon au leurre’, *istawṭaba l-ġāriḥa ‘alā l-yad*, ‘« réclamer au poing » l’oiseau de vol; se dit, surtout, pour l’autour’, [*ṣāḥa fī waġhi l-ġāriḥ*, ‘« parler à l’oiseau de vol », l’aborder, à son perchoir en poussant un cri ou un sifflement, faible ou fort, toujours le même, pour que l’oiseau s’y habitue et reconnaisse, ainsi, son maître en toutes circonstances. Il existe, en arabe comme en français, une gamme de cris conventionnels auxquels on accoutume les oiseaux de vol, et qui leur servent de signaux sonores pour les encourager en vol ou pour les faire revenir’, *ṣāḥa bi-l-ġāriḥ*, ‘« fort-huer à l’oiseau de vol », pousser un certain cri, différent pour chaque circonstance, pour exciter l’oiseau à la poursuite de la proie ou pour le faire revenir au leurre ou au poing; ces cris sont, surtout, des interjections, parfois monosyllabiques, sonores comme : *hā-hū-ū!*, *wīḥ-wīḥ*, *hā-ī*, *hāyyā*, *yū-ū-ū*, etc. ..., et quelquefois des impératifs tels : *hadāri*, *darāki*, *talwīḥ al-ṣaqr*, *al-šāḥīn*, ‘« rappel » du sacre,

du pèlerin, au leurre)', *hāhū !, hāw !*, '« ahē !, hi-hou ! », cri d'encouragement ou de rappel de l'oiseau de vol, proféré par le fauconnier. La gamme des cris utilisés en volerie est, en arabe comme en français, un véritable code auquel l'oiseau de vol s'habitue et dont il comprend les différentes significations. Une grande partie de ces cris de volerie a été empruntée à l'arabe, depuis les Croisades, ce qui explique la similitude des uns et des autres', *hāyā*, « hoye !, hoye !, haye ! », cris de rappel ou d'encouragement à l'attaque d'une proie, adressés à l'oiseau de vol. *Hoya !* était employé, plus spécialement, au vol de la pie', *wīh ! wīh !*, 'cri aigu et prolongé du fauconnier pour rappeler l'oiseau de vol. (Sahara)'] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 276, 286, II, pp. 38, 58, III, pp. 160-61, 180, 187-88, 190, 192). || Fr. *réclamer le faucon*, 'le rappeler pour le faire venir au poing' (*Modus*, 1931 p. 192). | [Fr. modern? *rappel*, 'on « rappelle » le faucon en lui « branlant » le leurre acharné', *réclame*, 'on « réclame » au poing l'autour ou l'épervier (oiseaux de poing) pour les faire revenir, par un cri, toujours le même, auquel ils sont familiarisés et en leur brandissant le « tiroir » en guise d'appât' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 49)]. || It. *chiamare*, '(Beizvögel) durch Ruf oder Schwingen des Federspiels zum Falkner zurückrufen; Rückruf (eines Beizvogels) zum Falkner' (Glessgen, p. 925).

**2. intr.** 'I. Fer crit o crits. 1. Produir sons o paraules en veu alta. 2. Produir llur veu els animals' (DCVB), especialment: **a**) El falconer per cridar l'ocell. F (còpia s. XV m.), f. 123v e cové que aquell qui-l crida **crit** en alta veu e ab la veu que haya bon so. — [Per a encoratjar l'ocell en llançar-lo a la presa, Ar. *darākī*, '« pille ! », attrape !, prends !. Encouragement que l'on donne à l'oiseau de vol, quand on le jette sur une proie. Comp. l'expr. pop. : « chope-le ! »'] (Viré, *Falconaria*, II, p. 37). || It. *gridare* (Glessgen, p. 925). **b**) L'ocell de caça cridador (*Epistola de avibus nobilibus*) o ouat. Albert Magne ens recorda com a causes la malaltia, l'aprimament i l'ouament a "Nimius tamen clamor aut infirmitatis aut defectus ex macie, aut quia ova generata in se habeat, est signum" (AG, p. 1490, l. 15-17). Vegeu *cridador*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> si **cridarà**: prin moriac he pebre trit, posa'n dins e dóna-li'n a menjar sovén e no **cridarà**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> si endura pert manera: prin moriech e pebra trit e porsa dins lo moriech, e da-li'n a menjar sovén e no **cridarà**. — Lat. *contra modum clamorosus fuerit, accipe vespertilionem et piper tritum intus pone et da ei commedere.*] | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> Si trop **crida**, <sembla que sigui ovat> [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> Qui massa **crida**, ovat par [ms. avat per o] que sia].

— Fr. *clamer*, 'crier. Lat. C *clamare*', [*clamor*, 'crierie (d'un oiseau)], *crier*, 'crier (maladivement), avec rapport à l'oiseau. Lat. C *clamare, hiare*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 328).

**Crivell**: *subst. m.* '1. Espècie de garbell fet de pell amb foradins' (DCVB), utilitzat per guarir la gota a l'ocell. P (còpia s. XV m.), f. 34v e puy prenets aquella aygua an un libreyll e posats-li un **crivell** desús. — Ar. *ġirbāl*, 'tamis, crible. Moamin lat. *cribrum*; Moamin fr. *cribeau, criebre*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197). || Fr. *cribeau, criveaux, criebre*, 'crible. Lat. C *cribrum*. Cf. *cribleau, gribel*, Gdfr., it. *crivello, cribro*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 333). || It. *cribro, crivello*, 'Sieb, oft zum Sieben von Getreide', [*crino*, 'Weidenkorb'] (Glessgen, p. 930).

**Cua**: vegeu *coa*.

**Cuc**: *subst. m.* Helmit endoparàsit, normalment intestinal, de l'ocell de caça; classificats en nemàtodes, cestodes i tremàtodes. 'Animal invertebrat que té el cos tou, llarg i prim, cilíndric o aplanat, generalment contràctil i dividit en segments a manera d'anells. 2. Cucs (intestinals): els de la classe dels helmints que es crien dins els budells de l'home i d'altres animals' (DCVB). Vegeu *filandre*. F (còpia s. XV m.), f. 9v Alcel qui à **cuchs** e amagresca. | F (còpia s. XV m.), f. 119v Com l'esperver à ffilandres. Com l'asperver gita ho esmirla **cuchs**, dóna-li limadura de ferro ab carn de porch. | F (còpia s. XV m.), f. 122 Ítem, a rinflament que ffa, per la qual cossa ha lombrichs ho **cuchs**, adons prin ffulles de présechs he atretant oli, e mit-ho en un budell de gualina ben levat ab vi, e sia de llonch del **cuch**, e sia ligat lo budell, e da-lli ensems ab lo past; e enaxí com esmirlarà, troberàs que giterà **cuchs**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v E auciurà los **cuchs**.

Sin. o tipus: **a**) **Filandre**: vegeu *filandre*. F (còpia s. XV m.), f. 144v Aucel qui à **cuchs** e hamagresque, los quals apelen **filandres**. **b**) **Llombric**: vegeu *llombric*. F (còpia s. XV m.), f. 122 Ítem, a rinflament que ffa, per la qual cossa ha **lombrichs** ho **cuchs**. **c**) **Verm**: vegeu *verm*.

— Lat. *lumbrici, vermes, anguillae, aculei, acus, puncturae*, ‘« vers » : symptômes qui caractérisent un faucon parasité : il ne veut plus chasser, il laisse pendre les ailes, « brise » la queue et a mal, ou n’a plus d’appétit et veut s’arracher des plumes. Ces signes ne sont pas spécifiques et indiquent seulement une baisse de l’état général. On constate la présence des vers dans les déjections, d’après Albert le Grand. Les vers sont connus en médecine humaine, où les textes parlent de *lumbrici* et de *vermes*. Il en est de trois sortes d’après Avicenne et Razi : des longs, des larges et des petits. Razi nomme les genres de *vermes* : *lumbrici, teredes* et *ascarides*. Par ailleurs, les « vers » pouvaient se doter de connotations médico-magiques, le terme venant expliquer dans certaines traditions de médecine populaire une multitude de maladies endogènes et exogènes : il y avait les vers dans les oreilles, dans les doigts, etc. Dans la thérapeutique des oiseaux, ils semblent désigner de véritables parasites. Il n’y est pas question des deux derniers termes de la liste de Razi, mais généralement on parle de *lumbrici*, moins souvent de *vermes*’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 186-87). || Ar. *dūd*, ‘filandres et vers intestinaux (de l’oiseau de vol). Moamin lat. *vermes ampli*’ (Viré-Möller, *Ġitrġf*, p. 194). || Cast. *gussaniello*, ‘lombriz intestinal’ (Maler, *Tratado*, p. 96).

**Cudell:** *subst. m.* Cavitat fol·licular o fol·licle de la penna, on va arrelada al cos de l’ocell, visible a la pell en arrancar una penna. Possible variant de *tudell*. Segons el DCVB: ‘Forma que apareix en Flos medic. fols 23vº i 121vº, i que probablement és un error de còpia per *tudell*’ (DCVB). Vegeu (*forat de la penna, canó, tudell*). F (còpia s. XV m.), f. 116v Emperò si hi met hom per lo **cudell** per on deu axir la ploma una caleta de mell cuyta a la fforma damunt dita, hi val més.

Possible sin.: **tudell**. Vegeu *tudell*.

— Lat. *poro (penne), (locum) pororum (alarum)*, It. *poro (de la penna), luoco delle penne, pertugi (dell’ale), forame (onde la penna è caduta)*, Fr. *por (de le penne)*, Cast. *poros (ó cayeron las pénnolas)*, Ar. *maġārizu (pl.) rīšihī*, ‘Hautvertiefung (mit dem Ansatz der Federwurzel) / introflessione della cute (in cui è impiantata la penna)’ (Glessgen, p. 540). || Ar. *maṭla ‘al-rīš*, ‘« follicule des plumes, orifice du saccule où elles prennent naissance »’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 155). || Cast. *poro; (tomen la pennola et tirengela et alimpientle aquel poro dont aquella pennola saliere [...] aquel poro dont salio la pennola)* (Maler, *Tratado*, 25,5, p. 101). || Fr. *por*, ‘pore. Lat. C *porus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 396). || Occ. *pertus (don issira / sill pena)* (*Dels auzels cassadors*, v. 3631-32).

**Cuir o cuiro:** *subst. m. 1.* La pell de l’ocell. ‘1.I.1. Pell d’animal gros, i especialment la que és gruixuda i amb poc pèl’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 122 Cant l’aucell à gota he té lo peu estret que no·l pot estendre, trenca·li hom lo **cuyro** que té sobre los dits he lo tou de la mà de la part darrera, e puy de la part jusana depertex lo **cuyr** ab una ploma. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> rompe’n lo **cuir** dell paó e espargex·la desús e dins. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> Tre·li la tinya e tayla·li lo **cuyr** alí on és la tinya, e trobar·hi as seda en semblant de caval. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> e pren un pahó e prop lo **cuyr** del pits del pahó, so és saber, sobre la ploma, e desús gita d’aquela pólvora. — Lat. *corium*, It. *coiro, corio, cuoio, cuiro*, Fr. *pel*, Cast. *cuero*, ‘Balg, Tierhaut; Haut (eines Tieres)’ (Glessgen, pp. 532, 926). || It. *coro, cuore*, ‘skinn, «cuoio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

**2.** ‘1.II.2. Pell d’animal adobada i en quantitat variable, en quant serveix de matèria per a la fabricació’ (DCVB), especialment del capell, la llonga, els gits, el lloure i el quant. Les característiques necessàries del cuir dependrà de l’objecte fabricat amb ell. El cuir dur i mal adobat produeix lesions a l’ocell per fregament. F (còpia s. XV m.), f. 110v ffer·li as gits que no sien trop curts ne trop larchs, e no sien ffets de **cuyr** dur perquè no li puxen mal ffer.

Tipus: **Cuir d’aluda:** vegeu *aluda*.

— Lat. *corium* (Federico II, *De arte*, p. 1181). || Fr. *cuir*, Lat. *cutis, corium*, ‘peau, cuir’ (Holmér, *Traduction*, p. 264). | Fr. *cor, cori*, ‘peau. Lat. C *corium*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 331).

**Cuitura:** *subst. f. ant.* Cauterització. ‘Escaldadura’ (DCVB). Vegeu *coure*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **cuytura**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> De **coedura**. De **coedura** no vuyles coure aquels, e si·ls cous, seran preses de gota en l’ayn.

Sin.: **coentura**. Vegeu *coentura*.

— Lat. *coctura*, ‘cautèrisation’; *avi cocturam facere* Gerardus ‘cautèriser l’oiseau’ (Cy. 9, p. 243). || Ar. *kayy*, ‘cautèrisation’, ‘cautère, points de feu. Moamin lat. *cauterizacio*; Moamin fr. *cuiture*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 57.3 i p. 200). || Cast. *quemadura*, ‘miembro, lugar cauterizado. Primera documentació en Corominas de Nebrija’ (Cy. 14, p. 42, glossari). || Fr. *cuiture*, ‘cautèrisation’ (Cy. 12, p. 51, glossari). | Fr. *cuiteure*, *cousture*, *cotture*, ‘etroit cautèrisé, cf. *cuiture*, Tobler-Lommatzsch’ (Adam des Aigles, p. 58). | Fr. *cuiçon*, *cuicture*, *cuisture*, *cuiture*, *cuycture*, *cuyture*, ‘cautèrisation’ (Moulé, *Glos.*, p. 373). | Fr. *cuiture*, ‘cautèrisation. Lat. C *cauterizacio*. It. *cottura*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 335). || It. *cuottura*, *cauteriçatione*, *cauterizzazione*, *cottura*, *cotura*, Fr. *cuiture*, [Cast. *quema*], ‘Kauterisierung / cauterizzazione’, [It. *cauterio*, ‘Kautermal, Brandmal / bruciatura determinata da cauterizzazione’] (Glessgen, pp. 667-68, n. 35).

**Cuixa:** *subst. f.* En aus, part de la cama des de la seva articulació amb el cos (coxo femoral) fins a l’articulació entre els ossos tibiotars i tarsmetatars. En sentit estricte, la part de la cama que té com a base òssia el fèmur. ‘1. Part de la cama des de la seva articulació amb el cos fins al genoll’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 120 les **cuxes** sien curtes e grosses. | F (còpia s. XV m.), f. 125 la **cuxa** ho l’ala. | F (còpia s. XV m.), f. 139 pex-lo de una **cuxe** de pol. || P (còpia s. XV m.), f. 36v De mal de **cuxa**. — Lat. *coxa*, ‘zampe, coscia’ (Federico II, *De arte*, p. 1182). | Lat. *coxa*, Fr. *cuisse* sb.f., ‘cuisse’ (Holmér, *Traduction*, p. 264). || Cast. *cuja*, *cuxa*, ‘muslo del ave de caza’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *coja*, *coxa*, ‘muslo’, [*rabada*, ‘cuarto trasero de las reses después de matarlas’] (Fradejas, *Tratados*, pp. 205, 210). || Fr. *cuisse*, *cuise*, *cusse*, ‘cuisse’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 335). || It. *coscia*, *cozza*, *coxa*, ‘Schenkel (eines Tieres)’ (Glessgen, p. 929). | It. *cozza*, ‘höft, lår, «coscia»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

**Culebra:** *subst. f. cast.* ‘1. Serpent, especialment la no verinosa’ (DCVB). Vegeu *colobra*. F (còpia s. XV m.), f. 147 prin una <cu>**lebre** e cou-la bé, e prin lo grex que n’exirà.

**Cullera:** *subst. f.* ‘Instrument de metall o de fusta generalment, que consisteix en una petita pala cònca i ordinàriament oval, amb un mànec, la qual s’empra per a prendre el contingut d’un recipient i portar-lo a un altre recipient o a la boca de les persones, que se’n serveixen per a menjar substàncies líquides o semilíquides; cast. *cuchara*’ (DCVB), utilitzada com a eina per a administrar oralment (*per os*) un líquid a l’ocell. F (còpia s. XV m.), f. 115v e d’asò un poc ab una **cullera** per la boca li gita tebet.

**Culler:** *subst. m.* ‘1. Cullera grossa, generalment de forma semiesfèrica, que serveix per a escudellar la sopa i per a remenar l’olla (or., occ., Maestr.); cast. *cucharón*’ (DCVB), utilitzat com a unitat de volum. Amb aquesta accepció apareix a Z<sup>5</sup> *cuylorada*, que manca al DCVB, que sí recull *cullerada* referit a *cullera*, però no a *culler*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup>. I. **cuyler** de mel. — Port. *colhar*, ‘colher’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 292).

**Cullerada:** *subst. f.* Porció de substància alimentícia, medicinal, etc., que cap dins un culler. Manca al DCVB. ‘1. Porció de substància alimentícia, medicinal, etc., que cap dins una cullera; cast. *cucharada*’ (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> una **cuylorada** de mell. — Cast. *cuchar*, ‘cucharada’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *cuchar*, ‘cucharada’ (Maler, *Tratado*, p. 91). || Port. *colherada* (Michaëlis, *Mestre*, p. 292).

**Cura:** *subst. f.* ‘1.4. Aplicació de remeis a un malalt per a retornar-li la salut’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 38 A tal malaltie fets-hi aytal **cura**. | P (còpia s. XV m.), f. 39 **cure**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> *curacionis avium*. — Fr. *cure*, ‘souci’; *avoir cure de*, ‘avoir soin de’ (Cy. 19, p. 74). | Fr. *cure*, *mettre cure a qn.*, *prendre cure a qn.*, ‘soigner qn’ (Til., *Frag.*, p. 39). | Fr. *cure*, ‘remède, guérison’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 335). || It. *cura*, ‘Behandlung, Heilverfahren’ (Glessgen, p. 930). || Occ. *condug*, ‘treatment’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2951 i p. 220).

**Curall:** *subst. m. ant. 1.* Boleta de materials indigeribles donada periòdicament pel falconer al seu ocell, al vespre normalment, per a netejar-li el tracte digestiu superior, i que l’ocell expulsa (*llança, gita*) per la boca al matí següent en forma d’egagròpila. A la natura l’ocell ingereix ploma, pèl, ossos, etc., amb el past, però en captivitat sovint el past és ja pelat i cal que el falconer li doni aquests materials per a cobrir-ne la mancança i que l’ocell pugui realitzar aquesta activitat fisiològica. Una dieta baixa en fibra pot provocar la síndrome diarrèica i altres afeccions digestives; un excés de fibra pot provocar una impactació estomacal o de pap, amb

regurgitació, pèrdua de pes i deshidratació. L'administració del curall forma part del maneig habitual, sovint diari, de l'ocell de caça, especialment a l'Edat Mitjana, i la seva expulsió és una necessitat fisiològica de l'ocell (vegeu 2). Pot utilitzar-se com excipient del producte terapèutic que es desitja fer ingerir a l'ocell de caça. '2. Piloteta de plomes fluixes, de roba usada o de cotó, abeurada de substàncies medicinals, que els caçadors i els falconers donaven als falcons per purgarlos. Cast. *curalle*' (DCVB). Vegeu *plomada, purgatori*.

Tipus segons el material: **a) Curall de cotó**: millors que els de ploma segons Albert Magne ["purgatoria quae vulgariter Germani guel vocant et fiunt aliquando de pennis, sed melius fiunt de bombace" (AG, p. 1472, l. 27-29)]. P (còpia s. XV m.), f. 29v **curals** de plome ho **de cotó**. **b) Curall de ploma o plomada**: vegeu *plomada*. P (còpia s. XV m.), f. 29v **curals de plome**. — It. (cal.a.) *coraglo de pluma de gallina*, Caracciolo, f. 92v (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 104).

— Lat. *purgatorium, purgatoria*, 'sb. sing. fém., « cure de l'oiseau », voir *Modus*, II, 298, art. *curer*, II, 377, art. *plume*; la cure était une boulette de coton, un pied de lièvre ou de lapin ou les plomes sur l'aile d'une poule, cf. *purgatorium de corio (corde Z) galline, de corrigia galli, purgatorium de bombice, purgatorium galline, purgatorium in aqua* (cf. *lavare*). Ablatif plur. *purgatoriis*' (Cy. 9, p. 272). | Lat. *plumata*, 'plumée ou cure: une boulette de plumes, ou un pied de lièvre ou de lapin, voire une boulette de coton, que l'on fait avaler à l'oiseau pour le faire vomir et lui faire curer les intestins' (Frédéric II, *L'art*, p. 175, n. 6). | Lat. *plumata, egestio*, Al. *Auswurf, schliemsel*, Ang. *cast off*, Cast. *curalle, pelotilla, plumada*, Fr. *cure, pelote*, Hol. *uitwerp*, It. *pallotolla, borgature* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *quyreye*, sb. 174, *quyrrerye*, 159, 'curée'. *Quyrrie*, Craft 116, *quyrrye* Craft 124, *quyrrery* ms. Landsdown 116, *quarryry* ib. 123. *Quarre* Vesp. 162. 'With all the blode that ye may gete and wyn All to geder shall be take and layde oon the skyn To geue yowre houndes that callid is as I wis The quyrry a boue the skyn for it etyn is, Berners f<sup>liii</sup>' (Cy. 2, pp. 82-3). | Ang. *casting*, 'fur of feathers given to a hawk with her meat to cleanse the pannel, and afterwards cast up in the shape of oblong pellets enveloping the indigestible portions of the food which are thus rejected', *gleam*, 'the substance thrown up after casting gorge' (Harting, *Bibliotheca*, pp. 220, 223). || Ar. *ramğ*, '« gorge, cure, pelote », contenu inutile de la « gorge » (jabot), qui est rejeté, par le bec, sous forme d'une boulette molle, enduite de sucs digestifs superflus et des humeurs nocives à l'oiseau. La régurgitation de la pelote est, chez les rapaces, aussi indispensable que l'excrétion des fientes par la voie anale, aussi, les fauconniers sont-ils tenus de mêler, à la chair du pât, de la bourre de laine ou de plumes pour que l'oiseau les régurgite en pelote' (cf. *raymağa*, '« doublure, double de la mulette », pp. 44-46), *şafra*, '« pelotte » de régurgitation (de l'oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, II, pp. 44, 57). | Ar. *rīmağ, raymağ, rīmağa*, '« cure, plumée », pelote de régurgitation (de l'oiseau de vol) : Dans « donner la cure » à l'oiseau, c'est lui faire avaler une boulette de filasse tenant lieu de pelote de régurgitation pour lui nettoyer l'estomac. Moamin lat. *plumata*; Moamin fr. *plumée*' (Viré-Möller, *Ğitrif*, pp. 49, 205, 217). || Cast. *curalle*, 'bolita de plumas, algodón o tejido suaves que se da a las aves de cetrería para medicinarlas. Este término se documenta por primera vez en el **Libro de acetrería y montería** de Juan Vallés (1556)' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *pluma, plumada*, '2. Pelotilla de tela en la que se ha introducido alguna medicina para administrársela a las aves' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *curée*, 'partie de l'oiseau pris qu'on donne à l'oiseau de proie' (Cy. 8, pp. 240-1). | Fr. *curée*, 'vieux français *cuiriee*, vient de *cuir* au sens de 'cuir plein'. Au moyen âge, plusieurs auteurs ont pleine connaissance de la dérivation de *cuiriee* de *cuir*' (Cy. 8, p. 244). | Fr. *purgatoire*, 'cure de l'oiseau' (Cy. 12, p. 60, glossari). | Fr. *cure, ceure*, 'synonyme de *plume*, voir ce mot et cf. *curer un oiseau, Modus* II, 298' (Adam des Aigles, p. 58). | Fr. *cure*, 'boulette de coton ou de plumes, une patte de lièvre ou de lapin, ou les petites plumes sur l'aile d'une poule, qu'on fait avaler au faucon pour le faire vomir et le purger' (*Modus*, 1989, p. 162). | Fr. *cure*, 'terme de fauconnerie, pilules pour faciliter la digestion' (Moulé, *Glos.*, p. 373). | Fr. *cure*, 'dans « donner la cure » à l'oiseau, c'est lui faire avaler une boulette de filasse tenant lieu de pelote de régurgitation pour lui nettoyer l'estomac. Syn. *plumée*' (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 49). || It. *curaglio, coralo, coraglo*, 'vomitorio di piccole penne d'uccello' (Lupis, *Sezione*, p. 86). | It. (lomb.a.) *porga zoè lu curaglio*, 'vomitorio di piccole penne d'uccello', (nap.a.) *curallo, curaglio, curagli, coraglio, coraglie*, (cal.a.) *coraglo* (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 104). || Occ.

*cura*, ‘featherball’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1127 i p. 220). || Port. *refeito, rejeito, (reseito)* (Michaëlis, *Mestre*, pp. 370-71).

**2.** Egagròpila, boleta de materials indigeribles que l’ocell de caça expulsa (*llança, gita*) per la boca diàriament. Cal que l’expulsi per poder tornar-lo a cevar sense risc de produir patologies. Manca al DCVB.

Loc.: **Curall vella**: la no expulsada al dia següent i que l’ocell reté. F (còpia s. XV m.), f. 9v Aucl qui té plomada o **curayl vella** en la gorga.

— Cast. *pluma, plumada*, ‘1. Egagròpila; amasijo de materias indigeribles -plumas, huesecillos, ternillas- que las aves expelen’ (Fradejas, *Glosario*).

**Curar**: v. tr. Tractar l’ocell malalt amb remeis per a retornar-li la salut. ‘2. Tractar un malalt amb remeis. 3. Guarir, retornar a la salut’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 8v Per falcó costibat de ventrel, com és conegut, ne si-l vols **curar** fes la medesina sagüent.

Sin.: *ensanir, guarir, sanar*. Vegeu **ensanir**.

— Lat. *curare* (Federico II, *De arte*, p. 1185). || [Cast. *curiar*, ‘guardar, preservar’], *guare(s)çer*, ‘curar, sanar’ (Fradejas, *Tratados*, pp. 206, 208). | [Cast. *guare(s)çer*, ‘reponerse, restablecerse; curar’, *melezinar*, ‘curar, sanar’] (Maler, *Tratado*, pp. 96, 98). || [Fr. *garir, guérir*, ‘guérir’, *medeciner, mediciner*, ‘être traité’] (Adam des Aigles, pp. 60, 62). | Fr. *curer* tr., Lat. *curare*, ‘guérir un oiseau de proie’ (Holmér, *Traduction*, p. 264). | Fr. *curer*, ‘donner une cure à un oiseau’ (*Modus*, 1989, p. 162). | Fr. *curer*, ‘du latin curare, employé dans le sens de prendre soin, nettoyer, guérir’ (Moulé, *Glos.*, p. 373). | [Fr. *gerir, saner*, ‘guérir’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 358, 406). || It. *curare*, ‘(ein Tier) medizinisch behandeln; (eine Wunde, Erkrankung) behandeln; (ein Tier) heilen, (durch Behandlung) von Krankheit befreien’ (Glessgen, p. 930), [It. *guarire*, ‘(jmdn., etw) durch medizinische Behandlung heilen; heilen, sich von krankhaften Veränderungen befreien’] (Glessgen, p. 948).

**Cuxa**: vegeu *cuixa*.

**Cuylar**: *subst. m. ant.* per *culler*. Vegeu *culler*.

**Cuylorada**: *subst. f. ant.* per *cullerada*. Vegeu *cullerada*.

## D

**Davallar**: (*ant. escrit també devallar*) v. intr. **1.** Volar l’ocell de caça en sentit descendent o deixar-se caure quan vola, potser falconar. ‘I.1. Passar a un lloc més baix’ (DCVB). Vegeu *falconar*. F (còpia s. XV m.), f. 130rv E aquesta és la rahó com aquests ffalcons aytals, axí com los altres linatges, com **devallen** no fferen mantinent, mas ab lo [130v] **devallar** ells comencen altre vegada a muntar, e lavors ells fferen ab la darrera unglā, que·s possen de lonch dels pits, e per so ell ffa longa naffre e mortall. — Lat. *deicere*, ‘scagliarsi giù, spesso in riferimento al falco che si scaglia sulla preda’ (Federico II, *De arte*, p. 1186). || Occ. *davalalar* (*Dels auzels cassadors*, v. 253).

Loc.: **Davallar fortament**: falconar, realitzar el falcó la falconada, atac o tipus de vol del falcó en vertical descendent, batent les ales o deixar-se caure quan vola, en direcció a la presa o enemic per colpejar-lo amb les ungles majors. Sin.: **falconar**. Vegeu *falconar, falconada*. F (còpia s. XV m.), f. 127 a la per ffi munta ffort alt he puy **devalla ffortment** sobre l’ànguila, enaxí que li dóna aytal colp al cap que si matex aucís e [*sic*] la àguila. — Lat. *deorsum torrendo veniens* (AM). || Ar. *tāra/yatūru bil-l-ṭarīda, tāwara ‘alā l-ṭarīda, ‘atāra al-ṭarīda, tātawwara-hā*, ‘« fondre en rāndon sur » la proie, (oiseau de vol)’, *ḥāfa, (ū)*, ‘« prendre de rāndon, daguer » la proie, (oiseau

de vol)', *ḥaṭafa*, (i) *al-ṭarīda*, *'iḥṭaṭafahā*, *ḥāta*, (ū), *al-ṭarīda*, '« prendre de randon » la proie', *zarrafa*, '« fondre en randon, prendre en randon », (oiseau de vol)', *'asfala*, *tasaffala*, '« faire sa descente, faire sa pointe, voler en pointe, filer », (oiseau de vol), descendre rapidement et obliquement vers la proie ; (opposé à *ṭala 'a i ta 'ālā*)', *'inṣabba*, '« fondre de randon », (oiseau de vol), s'élancer avec impétuosité sur la proie', *'aṭafa (i) l-ḡāriḥ*, '« daguer, fondre en randon », (oiseau de vol), se précipiter sur la proie', *ḡawwaṣa l-ḡāriḥ*, '« daguer », (oiseau de vol), fondre, de haut en bas, sur la proie', *qaḥama* i *'iqtaḥama*, '« pointer, faire sa pointe, voler en pointe », (oiseau de vol), fondre rapidement de haut en bas', *taqaḍḍaḍa*, *taqaḍḍā*, *'inqaḍḍa l-ḡāriḥ* *'alā l-ṭarīda*, '« fondre en randon sur la proie », (oiseau de vol), se précipiter sur elle', *nazala l-ḡāriḥ*, '« faire sa descente », (oiseau de vol), descendre avec rapidité sur la proie pour l'assommer', *tanaqqada* i *'intaqqada l-ḡāriḥ*, '« pointer », (oiseau de vol), « faire sa descente », plonger, du haut des airs, sur sa proie' (Viré, *Falconaria*, I, pp. 283, 289, 291, 293, II, pp. 47, 50, 56, III, pp. 159, 162, 167, 169, 183, 186). || Fr. *devaller* intr., 'tomber' (Cy. 16, p. 223). | Fr. modern? *daguer*, 'fondre droit sur la proie (oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 48). | Fr. *cheoir*, 'fondre, en parlat d'un oiseau de proie. Lat. F *cadere*', *descendre*, 'fondre avec impétuosité sur le gibier, en parlant d'un oiseau de proie. Lat. X *descendere*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 326, 338).

2. Saltar o volar el cimbell a un trau més baix de la gàbia. 'I.1. Passar a un lloc més baix' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128v com aquells contínuament munteran e **devallaran** en los traus. — [Fr. *saillir jos*, 'sauter en bas, par terre, se rapportant au faucon'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 404).

**Debatre: 1.** v. tr. '2. Remenar batent una cosa perquè es condensi, es dissolgui, es barregi, etc.' (DCVB), especialment per crear una emulsió. F (còpia s. XV m.), f. 141v e puys fes engüent de blanch d'ou e fell de bou, e **debat**-ho tant que torn engüent. || P (còpia s. XV m.), f. 35v prenets oli e metets-lo en aygua e **debatets**-lo bé.

2. v. refl. Intentar envolar-se l'ocell de caça estant al puny o fixat al suport amb la llonga, en espantar-se, intentar atacar una presa, fugir o esquivar el capell. Desgasta inútilment a l'ocell i comporta un risc de lesions, especialment a les cames i a les mans pels gits, i a les ales i a les penes per picar amb quelcom o enredar-se amb els gits i/o la llonga. Vici si es converteix en hàbit de l'ocell. 'Moure's violentament, sobretot lluitant, defensant-se, tractant de fugir de la subjecció, etc.' (DCVB). Vegeu *batre*, *capell*, *git*, *llonga*, *puny*. Proc. Olives 1226 Hi l'altre us dirà que'n veure lo loure | lo seu falconet, tantost **se debat**. || F (còpia s. XV m.), f. 139v après que se's **debetut**. | F (còpia s. XV m.), f. 139v e garde'l que no's **debata**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v l'astor beu l'aygua e-s **debat**. || P (còpia s. XV m.), f. 39v e quant **se vol debatre**, pren-li ofogament. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **debatre** no's pot.

— Lat. *allidere se*, *diverberare se*, 'dibattersi, agitarsi, riferito al falco che cerca di volare via dal luogo in cui si trova' (Federico II, *De arte*, pp. 1161, 1189). | Lat. *deverberare*, unde *diverberatio*, Al. *flattern*, Ang. *bate*, Cast. *sacudir*, Fr. *battre*, *se debatre*, Hol. *fladderen*, It. *scuotere*, *debatere* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). | Lat. *deicere*, 'dèjeter (se)' (Frédéric II, *L'art*, p. 550). | Lat. *debatere*, 'réfl., battre des ailes' (Cy. 9, p. 248). || Ang. *bate*, 'fluttering or flying off the fist, which an untrained hawk commonly does at the sight of the approaching hood. Literally, to beat the air with the wings, form the French *battre*' (Harting, *Bibliotheca*, p. 219). || Ar. *tanaqqala l-ḡāriḥ*, '« débattre, faire grand débat », (oiseau de vol), s'agiter sur le poing et battre des ailes', *wataba l-ḡāriḥ*, '« débattre, faire grand débat », (oiseau de vol), s'agiter, étant à la perche ou sur le poing', [*tahabbata 'alā l-yad*, '« battre d'effroi, battre devant et derrière, faire grand débat », battre des ailes, (oiseau de vol), étant sur le poing', *daffa*, (i)□, '« battre, faire grand débat », (oiseau de vol), agiter les ailes ; signe de bonne santé et d'ardeur', *'idḥiraba l-ḡāriḥ*, '« battre et rebattre, faire grand débat, battre d'effroi », (oiseau de vol), agiter les ailes, par ardeur ou par peur', Ar. *'idḥiraba l-ḡāriḥ*, '« battre devant et derrière », (oiseau de vol), agiter les ailes violemment, étant sur le poing du fauconnier'] (Viré, *Falconaria*, I, p. 290, II, pp. 38, 59, III, pp. 186, 190). || Fr. *debatre*, 'réfl., battre des ailes' (Cy. 12, p. 51, glossari). | Fr. *debatre*, 'réfl. se débattre, battre des ailes; « debates est ce que li faucons fait quant il est lijés et il c'esforce de departir de la main ou de son siege pour voleir », G. Hólmer, *De arte venandi*, p. 265, art. *debatre*, cf. *batre*' (Adam des Aigles, p. 58). | Fr. *débatte*, (*faire*



*grand débat*), ‘battre des ailes et s’agiter sur le poing de son porteur (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ĝitrîf*, p. 48). | Fr. *debatre*, ‘s’agiter en battant les ailes’, [*saillir*, ‘sauter, s’élancer. Lat. C *saliat*, *saillir jos*, ‘sauter en bas, par terre, se rapportant au faucon’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 336, 404). || It. *dibattere*, ‘intr., réfl., battre des ailes. En v. fr. on disait aussi *debatre* à côté de *esbatre*’ (Cy. 13, p. 44). | It. *sbatte[re]*, ‘flattern, mit den Flügeln an den Körper schlagen’ (Glessgen, p. 989). | It. *gittar[si]*, ‘auffliegen, flatternd ein Stück hochfliegen’ (Glessgen, p. 946).

**Decorriment:** *subst. m.* ‘Acte de decórrer. Decórrer: 1. Córre cap avall’ (DCVB), en especial l’efecte produït per una purga. Compareu amb la forma utilitzada per Innico d’Avalos a “La prima [specie de cancer] si è per abundantia de acqua in la testa, decorre alla bocca et fa cancer” *Trattato de la preservatione da cancer* d’Innico d’Avalos, f. 25 (Lupis, *Sezione*, p. 72). Vegeu *escórrer*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> e con serà decorregut lo **decorriment** de la porga, gita aygua tèbea sobre aquel.

**Defallir:** *v. intr.* Debilitar o causar fallia, especialment a les plomes en creixement per alimentació incorrecta o estrès nutricional, resultant plomes de baixa qualitat, amb defectes visibles a la ploma com una línia de diferent coloració o translúcida, anomenada banda d’estrès [Cast. *hamez*. || Lat. “Patitur autem aliquando etiam maciem nimiam: et tunc humido naturali destitutus pennae eius contrahunt maculas quas fama signa appellant: et tunc etiam pennae franguntur de facili” (AG, p. 1438, l. 39-42). || Lat. *pennae affamatae*, Al. *hungermal*, *hungermarke*, Ang. *hunger traces*, Ar. *lağb*, *lağab*, *lağib*, Cast. *navajadillas*, Fr. *pennes affamées*, Hol. *honger-malie*, It. *penne affamate* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7)], deguda a una deficiència de l’aminoàcid lisina. Tomàs de Cantimpré ens aquesta relació causa-efecte [“Si mutare pennas inceperit, exime / eum ab onni labore et cibum ei in habundancia tribue. Quociens enim esurit tot fracturas habebit in pennis, et in hoc secretum nature notatur” (Thomas, f. 42r<sup>ab</sup>)], recollida després per Albert Magne [“Si mutare pennas incipit, exime eum ab omni labore et habundanter ciba eum: quotiens enim esurierit, tot signa fracturarum vel fracturas habebit in pennis” (AG, p. 1490, 27-29)]. Vegeu *aborraçat*. ‘4. Perdre les forces físiques o morals, i especialment la força vital’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 110 Devets saber que·ls espervers deuen ésser nodrits delicadament, e mayorment al comensament que li donaràs les crans capollades; he dóna-li sovín à menjar, com si no u ffas al comensament per ventura **deffelirà** <i> a les plomes, qui corrompen e destrohexen.

— Lat. *deficere*, Fr. *defaillir* intr., ‘diminuer, s’affaiblir’ (Holmér, *Traduction*, p. 266). || Fr. *defaillir* intr. ‘manquer, fauter’; ‘finir, terminer’ (Cy. 19, p. 75).

**Deixeble, -ebla:** *subst. m. i f.* ‘1. Qui rep ensenyament d’un mestre. 3. ant. Dependent; el qui està a les ordes d’un altre, sia per a servir-lo, sia per a ajudar-lo en son treball professional’ (DCVB), especialment qui rep ensenyament d’un mestre falconer sobre l’art de la falconeria. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>a</sup> Davant él estaven sos **dexebles**, e tenien pleyt de sos falcons e aestimaven-se en qual manera poguessen aquels falcons aver sans, o estors o esparvers, e·n qual manera los poguessen fer ardots, e en qual manera poguessen tenir aquels en aquel ardiment. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>b</sup> jo vuyt ésser ton **dexeble**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> qui hac .I. maestre qui era appellat Martí, qui fo savi en la art dels falchons. E aquest **dexeble** seu, en Guillem, sabé totes aquestes cosas e après d’aquel, en aytant més, con ell per si mateix poch compondre [ms. apendre] <un llibre> de la art dels falchons.

**Delitós, -osa:** *adj.* Sa i complagut, referit a l’ocell de caça. Manca accepció al DCVB. ‘1. Que dóna delit; delitable. 2. Que té delit; vigorós i àgil’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 29v E no vullats baxar aucel tost, com la meyor pertida de la senitat de l’aucel se pren en l’axir de la muda, car si ell és bexat per son punt e ben nedeyat de dins, ell serà tot l’any **delitós**.

Sin.: **adelitat**. Vegeu *adelitat*.

**Desecar:** vegeu *dessecar*.

**Deseixir-se:** *v. refl. ant.* ‘1. ant. Desposseir. || 2. *refl.* Desprendre’s d’allò que es posseeix; cast. *desposeerse*, *desprenderse*. || 3. *refl.* Desprendre’s de la bona amistat d’algú; rompre les relacions amistoses; especialment, Desprendre’s un vassall dels lligams d’amistat i dependència envers del senyor feudal, o viceversa; cast. *desafiar*. *Deseixir* en el llenguatge jurídic medieval

significa també el fet de declarar-se enemic d'un, de manifestar-li la ruptura de les relacions amistoses. || 4. *refl.* Desfer-se, salvar-se d'un impediment, d'un perill, o en general de qualssevol dificultats; sortir-ne bé; cast. *deshacerse, desprenderse, librarse*. || 5. *refl.* Deixar d'ocupar-se d'una cosa' (DCVB).

Loc.: **Deseixir-se de la mà**: abandonar l'ocell de caça la mà del falconer, envolar-se des del seu puny. Sin.: **partir de la mà, partir del puny**. P (còpia s. XV m.), f. 27v Astor, si és crebentat, e tindrà son cap corp e aurà àvol alè e no·s vol tost ardrrial **desexir de la mà**. — [Ar. *'irsāl (al-ġāriḥ), ramy*, 'le « jet » (du faucon), le « lâcher » (de l'autour)', *'iḥlā (al-ġāriḥ)*, '« le jet » (du faucon), le « lâcher » (de l'autour, de l'épervier), leur départ du poing pour poursuivre la proie' (Viré, *Falconaria*, II, p. 42, III, p. 156).

**Desentiri**: *subst. m. ant.* per disenteria. Malaltia infecciosa i contagiosa que cursa amb enteritis hemorràgica, referida als humans; utilitzada comparativament amb la diarrea de l'ocell de caça a F, sense altra informació que el tractament. 'Disenteria: *subst. f. neol. patol.* Malaltia caracteritzada per inflamació de l'intestí gros i diarrea sanguinolenta; cast. *disentería*' (DCVB). Vegeu *disocec, pistoc, rajar*. F (còpia s. XV m.), f. 115v com esmirlla massa sovén, axí com aquels qui an **desentiri**: cou hom la malva <i la> saturiga [ms. major] ab grex de porch f fresch <i amb aigua>, e d'asò un poc ab una cullera per la boca li gita tebet; ítem en asò, prin aytant com la quarta part de una malla [ms. amella] de escamoneya, e de comí atretant, e pica-ho ab tant de porch gras he dóna-li'n, e guarrà. E si per aventura no pot asò retanir, mescla-ho bé ab clara d'ou e mit-lo-y per la boca. Encara contra esmirllar, prin les ffulles de una erba qui à nom jusquiami e da-li a beura del such. — Lat. *dysenteria*, 'Ruffus (ch. 14 et 15) sous le nom d'*aragiatus* et Russius (ch. 136) sous ceux de *ragiatus, ragiatura, ragatus, dysenteria* décrivent la diarrhée, l'entérite que nous verrons plus tard designer par les expressions suivantes: raige, cheval qui raie, raige et desperation, cheval eschaufé, séchiez, etc.', Fr. *raier*, Lat. *rigare*, 'couler. Cheval qui raie, raige, sont autant d'expressions pour désigner l'entérite diarrhéique. Les hippiâtres latins ont donné à cette affection les noms de *ragiatus, ragatus, ragiatura, dysenteria*'; *desperacion*, 'entérite hémorragique, dysenterie' (Moulé, *Glos.*, pp. 269, 374, 523). || Ar. *sah□ġ*, 'dysenterie' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 205). || Cast. *disentería*, 'enfermedad infecciosa y específica, caracterizada por ulceración del intestino y que tiene por síntomas característicos la diarrea con pujos y alguna mezcla de sangre' (Herrera, *Dic.*, p. 542). || It. *dissintéria* [è *fluxo di ventre sanguigno con corrosione et ulteratione (= ulceratione) di budelli*], *desintéria, disintéria, dissintéria* [ch'è *soluzione di ventre con sangue*], Cast. *dissontorie*, Lat. *dissintheria* [est *fluxus ventris cum excoaratione intestinorum et sanguinea ventris egestionem*], 'oft blutiger Durchfall (bei Vogel und Hund) / diarrea spesso con sangue (dell'uccello e del cane)' (Glessgen, pp. 594, 596, n. 193).

**Desfeta**: *subst. f.* Veixiga blanca que es forma sobre el globus ocular (*Alcoatí*, p. 22, art. *desfeyta, defeyta*). 'Acte i efecte de desfer. Especialment: 5. Queratitis, inflamació de la còrnia de l'ull. Cultura popular: La *desfeta* de l'ull, anomenada també *granissa*, és una malaltia que, segons la gent supersticiosa, es guareix per virtut de certes oracions' (DCVB). Vegeu *blancor*. F (còpia s. XV m.), f. 118v Si l'esperver à màcula ho **desfeta** en los ulls. — Fr. *deffaite*. Godefroy *desfaite*, 'maladie des yeux' (Til., *Glan.*, p. 66).

**Desfici**: *subst. m.* Afecció de l'ocell de caça que cursa amb intranquil·litat, cura excessiva del plomatge, polifagia i possible aprimament, potser per afecció hepàtica o parasitació intestinal. 'Agitació produïda per un mal físic o moral, per una passió, un desig, etc.' (DCVB). Vegeu *esplugar, pruija, tísic*. P (còpia s. XV m.), f. 38v Per **desfici**. Quant l'aucel ha **desfici**, conexerets-ho quant lo vaurets molt splugar, e·s grata fort, e assò·s farà stant en la sue força, e menja molt e no pot engruxar, e cascun die crex la sue sechadat, e an acò que gitarà veurets unes venes vermelles. — Potser relacionat amb Cast. *defiçio*, 'enfermedad por la que las aves no comen la carne que se les da' (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *defeçio* (Moamin, I, 11). || Occ. *defeci, defesi, defessi, desfessi*, ["Cant auzels a defeci", capítol LXXXVII] (*Dels auzels cassadors*, vv. 2463-2546).

**Deslliurat, -ada**: *adj. i part. pass.* de deslliurar. Alliberat de quelcom, especialment guarit, curat, referit a l'ocell de caça. Manca al DCVB, on sí apareix deslliurar. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> E si veus que sia de mala carnositat, que no sia **deliurat**, lavora posa-hi *veride ramum*.

— It. *libera[rse]*, ‘gesunden, sich von krankhaften Erscheinungen befreien; weggeben, heilen (eine krankhafte Erscheinung)’, *libero*, ‘von einer Erkrankung befreit’ (Glessgen, p. 959).

**Deslliure**: *adj. ant.* Dit del camp obert, sense vegetació alta que dificulti la visió del parany. Manca acceptió al DCVB. ‘Llibert, alliberat’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128v E tot asò és affigurat sens moure sobre mur ho sobre castell ho sobre porta ho en [ms. sobre] camps **deslliure**, cor ladonchs lo ffalcó pelegrí qui passa, veu los aucels, e volent aquels pendre, roman prés en lo las.

**Dessecar**: *v. tr.* Aprimament, normalment relacionat amb un patiment d’estrès de qualsevol mena (alimentari, parasitació, etc.), provocant anorèxia i debilitament, sovint en un cercle viciós. El dessecament, consunció o caquèxia és el tret característic de tota malaltia consuntiva, la tuberculosi aviar per excel·lència, una zoonosi. Vegeu *defalliment de carns, sobresmagre*. P (còpia s. XV m.), f. 27v si l’aucel **deseque**. — Cast. *desecar*, ‘tuberculosis aviar’ (Sanz, *Notícias*, p. 5). | Cast. *desecar*, ‘padecer tuberculosis’ (López, *Libro*, p. 236). || Fr. *dessecher* tr., ‘amaigrir, faire dépérir’ (Cy. 16, p. 222). || Port. *desecar* intr., Lat. *consumere*, ‘diz-se da ave que tem consumpção. Del falcon que deseca, Pero López de Ayala’ (Cy. 15, p. 64, glossari port.).

**Destil·lar**: *v. tr.* ‘1. Deixar caure a gotes’ (DCVB), instil·lar, referit a l’administració via oral d’un producte terapèutic a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.) f. 112rv E si la infladura hés homida, prin aygua e mel he vi, per agual sengles poch, he sia mesclat. Aprés prin una teula ben calda he calfa-ho tot sobre la teula, e de la mel que y regualerà per la teula calenta, per la [112v] boca li gitaràs **destil·lant** e degotant. E asò ffet, tanca-li la boca, e mit-li una ploma per la naril, enaxí que li’n gits la malaltia ensemps ab aquella licor. — Fr. *fere goter*, ‘faire tomber par gouttes. Lat. C *stillare, instillare, distillare*’, ‘tomber goutte à goutte. Lat. C *stillare. Glan. 35*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 360). || It. *distilla[re]*, ‘eintropfen, träufeln; tropfen, herabtropfen’ (Glessgen, p. 933).

**Destrempament**: *subst. m.* Estat morbós, afecció, malaltia, patologia, referit a l’ocell de caça. Pertorbació de l’estat de salut de l’ocell de caça. Segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica, resultant de l’alteració de l’equilibri o proporcions relatives dels humors, que es tracta per la teoria dels contraris. L’alimentació i la terapèutica de l’ocell de caça també seguia aquest teoria. El fonament de la doctrina mèdica hipocraticogalènica és la relació entre els elements primaris (aire, foc, terra, aigua; Ar. *usūqus*, gr. *stoikheion*), els humors (sang, bilis groga o còlera, bilis negra o malenconia, flema), les qualitats (calor, sequedat, fredor, humitat), i les estacions (primavera, estiu, tardor, hivern). Aquesta significació es recull ja al tractat de falconeria àrab més antic conservat, el *Ġitrif* (s. VIII) on s’indica que “Quand vous aurez, par l’expérience, reconnu l’aspect de la bonne santé, que vous connaîtrez la structure naturelle du corps et qu’ensuite vous constatez, en celui-ci, une rupture de l’équilibre par lequel la bonne santé est totale et une persistance vers une augmentation ou une diminution, il sera, dès lors, pour vous, évident que cette perturbation provient soit des (quatre) humeurs du corps, soit d’une autre cause” (Viré-Möller, *Ġitrif*, 47.1). ‘Acte i efecte de destrempar o destrempar-se. Especialment: a) Indisposició, deficiència de salut’ (DCVB). Vegeu *complexió, humor*, i les veus responents als humors i les qualitats. F (còpia s. XV m.), f. 109v-110 Guardaràs [110] que en sanitat ne en **destrempament**, no li dóna hom carn de bou ne de vaca ne de porc.

Sin.: **enfermetat, malaltia**. Antònim: **sanitat**. Vegeu *enfermetat, malaltia, sanitat*.

— Lat. *distemperancia* (Federico II, *De arte*, p. 1189). || Fr. *detrempance*, ‘sb.f., dérangement de l’équilibre intérieur, causé par trop de sécheresse’ (Holmér, *Traduction*, p. 269).

**Dexeble, -ebla**: vegeu *deixeble*.

**Dieta**: *subst. f.* Quantitat o tipus d’aliment subministrada a l’ocell de caça, incloent els productes afegits al past amb finalitats terapèutiques. Pel mateix ocell de caça, varia segons l’època de l’any (estiu o hivern) i l’activitat (caça, muda o repòs). ‘1. Règim restrictiu en el menjar i beure, i especialment el que consisteix en l’abstenció total o parcial d’aliments’ (DCVB). Vegeu *tempre*. F (còpia s. XV m.), f. 119v he si no-n vol pendre, retorna’ll a la **dieta** damunt dita tro que’n prengue volenter. | F (còpia s. XV m.), f. 120v Lavors sostrau-li alcuna pertida del past covinentment, e com veuràs que pus vallent e pus ardit sostendrá en aquella covinent **dieta**, tu-l conserva en aquella. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> En l’altre dia da-li **dieta**: prin .I. pol poch e mit

la cuxa en aygua freda e jaqueix-la aquí del matí tro a la tèrcia ab .III. porgatoris, e puys posa davant él .I<sup>a</sup>. lanterna cremant per tota la nuyt. Quant tocharà hom a matines, ruxa'l ab vi al matín e vé als ocells, e tingues aquel en aquela **dieta** si bé pren los [ms. lo] aucels; si no-n pren, da-li tant solament porgatoris en aygua e no en vi. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> Si és erguylós, dar-li n'has al mes dentrò que serà humiliat, e aquesta és bona **dieta**. — Lat. *dieta*, 'cure, régime de l'oiseau de proie'; *dare avi dietam, tenere avem in dieta, dietam facere*, 'soumettre (l'oiseau) à une cure, un régime' (Cy. 9, p. 248). | Lat. *dieta* (Federico II, *De arte*, p. 1187). || Cast. *dieta*, Lat. *dieta*, 'régimen' (Cy. 14, p. 37 glossari). || Fr. *diète*, 'cure, régime de l'oiseau de proie' (Cy. 12, p. 52 glossari). | Fr. *diète*, 'régime de nourriture. Lat. C *dieta*', [*reposer par diète*, 'subir un régime. Lat. C *dieta* illum'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 339, 401). || It. *dieta*, 'Atzung, Verabreichung von Nahrung; Ernährung, nach bestimmten Prinzipien zusammengestellte Nahrung'; [It. *fare dieta*, 'sich ausgewogen ernähren'; It. *dietare*, 'mit therapeutischer Absicht atzen'] (Glessgen, p. 932). || Port. *dieta*, 'dieta' (Cy. 15, p. 64, glossari).

**Diner**: *subst. m.* Unitat de pes equivalent a un diner (11,52 gr segons Fradejas) i que es divideix en 24, 25 o 26 parts, anomenades *gra* o *argent*. '3. Porció o quantitat de cosa que val un diner' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 122 aytant com sia pes de .VII. **diners**. | F (còpia s. XV m.), f. 144 àloes sicotrí, pes de .III. **dínés**; e màstech, pes de .VII. **diners**; e coladana, pes de .VII. **dínés**. || P (còpia s. XV m.), f. 40rv e picats los renchs lo pes [40v] de un **diner**. — [Tot i el seu valor diferent, compareu la seva lexicografia amb Ar. *dāniq*, pl. *dawāniq*, 'dāniq, unité pondérale équivalent au sixième du dirhem, soit 10 *ḥabba* = 0,52 grammes. Ghatrief fr. *daniche*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 131, n. 299 i p. 194), Ar. *dirham*, pl. *darāhim*, 'dirhem, unité pondérale valant 6 *dāniq* = 60 *ḥabba* = 7/10 *mitqāl* = 3,12 grammes. Moamin lat. *dragma*; Moamin fr. *drame*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194) ['L'unité pondérale du dirhem équivalait, dans le monnayage fāṭimide, à 2 gr. 80 environ, mais le dirhem commercial ne devait pas dépasser 2 gr. 50' F. Viré, "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāṭimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 12 (1965), p. 122 (36), n. 1] i Fr. *daniche*, 'poids arabe, le sixième d'une drachme. Lat. EMX *danich*. Ar. *dāniq*; pers. *dānak* « a small grain », Steingass s.v. M. M. Meyerhof attribue au *dāniq* la valeur de 8,2 grains ou 0,531 gr., la même que pour l'obole. Esp. *danique*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 336)]. || Cast. *dinero*, 'medida de peso de las monedas y objetos de plata equivalente a 11,52 gr.' (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *dinero*, It. *denaro*, 'se divide en 24 partes, llamadas grano o "argent", en 25 granos o en 26 granos' (Gual, p. 270). | Cast. *danic*, '1/6 de dracma = 0,600 gramos' (Abu-S-Salt Ummayya, 1068-1134, *Tratado de los medicamentos simples*, ed. Pedro Vernia Martínez, Imprenta Romeu, València, 1999, p. 63). || It. *dinaro*, 'kleines Gewicht, oft einem Skrupel entsprechend' (Glessgen, p. 932).

**Disciplina**: *subst. f.* Pauta de conducta que l'ocell de caça adquireix gràcies al maneig falconer. '1. Ensenyament; actuació del mestre en quant ensenya. 3. Conjunt de regles i llur observança, encaminades a mantenir l'orde i la subordinació entre els membres d'una corporació, de la milícia, etc.' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 134v E aquesta propietat ha per sa natura, mas per l'ajuda e per la **dessiplina** de l'hom qui li ajuda, sovín pren mayor abrivament. | F (còpia s. XV m.), f. 135 En aquella manera, los aucells poruchs són ffets abrivats per **dissiplina**, a la derreria ho maniffestarà. | F (còpia s. XV m.), f. 136v Aquestes cosses damunt dites basta prou ésser dites de la **dissiplina** [ms. simpleha] dels ffalcons.

Sin.: **doctrina**. Vegeu *doctrina*.

**Dissiplina**: *subst. f.* per disciplina. Vegeu *disciplina*.

**Dissossec**: *subst. f. subst. f.* Variant de *dessossec* i arcaisme per *desassossec*. Afecció del sistema digestiu de l'ocell de caça, constipació o diarrea, referida a l'ocell de caça. Cap de les dues traduccions catalanes de l'*Epistola de avibus nobilibus* en dóna altra informació que el tractament. Dissossec tant podria fer referència al malestar provocat per una síndrome diarreica com a una constipació o restrenyiment de l'ocell de caça. F tracta amb els mateixos medicaments simples la constipació i la diarrea [F (còpia s. XV m.), f. 115rv Com és constibat, so és que no pot esmirrar, [115v] da-li ab lo past ffel de guall ho caragols blancs a menyar. Ítem, com esmirra massa sovén, axí com aquels qui an desentiri: cou hom la malva <i la> saturiga [ms. major] ab grex de porch ffresch <i amb aigua>, e d'asò un poc ab una cullera per la boca li gita tebet; ítem

en asò, prin aytant com la quarta part de una malla [ms. amella] de escamoneya, e de comí atretant, e pica-ho ab tant de porch gras he dóna-li'n, e guarrà. E si per aventura no pot asò retanir, mescla-ho bé ab clara d'ou e mit-lo-y per la boca. Encara contra esmirilar, prin les ffulles de una erba qui à nom jusquiami e da-li a beura del such.]. Concepte nosològic específic dels ocells. Vegeu *desentiri*, *pistoc*. 'Dessoussec: var. de *desassossec*. Manca d'assossec. *Assossec* o *sossec*: Tranquil·litat, calma d'esperit' (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> Ítem, a la malaltia la qual apelen los lechs **disoceph**.

Sin.: **pistoc**. Vegeu *pistoc*.

**Dit**: *subst. m. 1*. '1.1. Cada un dels membres llarguers amb què acaben les mans i els peus dels animals vertebrats, fora els peixos' (DCVB). **a**) Referit als dits de la mà del falconer: en el cas de l'home tenen com a base òssia les falanges. 'Especialment: a) Cadascun dels membres llarguers amb què acaba la mà de l'home. b) més especialment, El dit segon o senyalador' (DCVB). Utilitzat per: **a.1**) Aplicar preparacions terapèutiques a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 141 e ab lo **dit** fregue-li'n bé lo peledar. **b**) De l'ocell: quatre en el cas dels ocells de caça, un opositor (dit I, comunicat amb el metatars I, l'únic metatars individualitzat) i la resta orientats cranialment i numerats de medial a lateral (dits II, III i IV), que tenen com a base òssia dues, tres, quatre i cinc falanges respectivament. Al dit I o opositor correspon la darrera unglà o unglà major. Vegeu *mà*, *ungla*. F (còpia s. XV m.), f. 9 A tota trencadura de **dit** e de mà o de cama de falcó o tot altre ocel. | F (còpia s. XV m.), f. 122 trenca-li hom lo cuyro que té sobre los **dits**. — Lat. *digitus* (Federico II, *De arte*, p. 1187). || Ang. *petty singles*, 'the toes of a hawk' (Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || [Ar. *kū*, 'condyle du doigt arriere, talon (doigt postérieur du pied de l'oiseau de vol armé de l'avillon, ongle puissant avec lequel le faucon poignarde sa proie en la buffetant) (de l'oiseau de vol). Le sens reste imprécis ici. Actuellement, ce terme désigne le condyle du poignet et de la cheville ; il peut aussi définir la pointe du coude, aussi bien que le radius lui-même. D donne la lecture *bū*, 'l'os cunéiforme correspondant au gros orteil', *muṭ'ima*, '« grande sangle » (de l'oiseau de vol), le doigt médian, muni de son ongle, du pied de l'oiseau ; c'est avec ce doigt qu'il « sangle » sa prise, qu'il la garrotte et la maintient quand il « tire » dessus des bécades. Ce doigt et son ongle lui sont indispensables pour capturer ses proies et, partant, se nourrir, d'où le terme de « nourricier » en arabe'] (Viré-Möller, *Gitrif*, pp. 45, 74, n. 84 i p. 201, III, p. 155). || Cast. *dedo*, Lat. *digitus*, 'refiriéndose al ave' (Cy. 14, p. 36). || [Fr. *doi*, *doig*, 'ongle'] (Adam des Aigles, p. 59). | Fr. (pl.) *doiz*, 'serres, se rapportant à l'oiseau de proie. Lat. C *digiti*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 340). || It. *digito*, *dit[o]*, 'Finger; Teil der Klaue, der die Krallen trägt' (Glessgen, pp. 932-33). || Occ. *arteill* (*Dels auzels cassadors*, v. 238 i p. 223); *talo*, 'thumb (of birds)' (*Dels auzels cassadors*, v. 236 i p. 224). || Port. *dedo* (Cy. 15, p. 63).

**2**. Unitat de longitud equivalent al gruix d'un dit humà. '3. Mida equivalent al gruix normal d'un dit d'home' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128v d'entrò que la .I. ffust no·s luny de l'altre sinó .III. ho .IIII. **dits**. | F (còpia s. XV m.), f. 139 tant com mig **dit** de larc. — Cast. *dedo*, 'dedo (medida de longitud)' (Maler, *Tratado*, p. 91). || It. *digita* (pl.), *dita* (pl.), 'Fingerbreite: Längenmaß' (Glessgen, pp. 932-33).

**Doctrina**: *subst. f*. Ensiniament o maneig falconer. Pauta de conducta que l'ocell de caça adquireix gràcies al maneig falconer. '1. Matèria d'ensenyament. 2. Conjunt de principis en una branca determinada de coneixements' (DCVB). Vegeu *afaitar*. F (còpia s. XV m.), f. 135v e mayorment com hés ardit per **doctrina** he per hús he per esperansa de ajuda del ffalconer qui li és de prop. | F (còpia s. XV m.), f. 138 enperò per bona **doctrina** reebrà millorrament.

Sin.: **disciplina**. Vegeu *disciplina*.

— Ar. *waṭāqat al-ḡāriḥ*, '« créance » de l'oiseau de vol, sa bonne éducation au vol' (Viré, *Falconaria*, III, p. 190). || Fr. *doctrine*, Lat. *doctrina*, 'doctrine par laquelle on apprend à affaiter des oiseaux de proie' (Holmér, *Traduction*, p. 271). | Fr. *do(c)trine*, 'affaitage, en parlant des oiseaux de proie', [*doctriner*, 'affaiter'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 340, 41). || It. *doctrina*, 'Kenntnis, Wissen; Lehre (über einen Gegenstand des Wissens); Dressur, Abrichtung' (Glessgen, p. 934).

**Domdar**: *v. tr*. Ensinar l'ocell de caça en un sentit ampli, recollint les diferents etapes del maneig falconer. Manca accepció DCVB. F (còpia s. XV m.) f. 138rv Lo regiment dels ffalcones

és pertit en tres regiments, so és a saber: en **regiment de domdar** e en regiment de sanitat e en regiment de malaltia. Lo regiment de mansedar he **domdar** ha .III. térmens, dels quals la .I. és [138v] que s'acost<um>en a la mà de l'hom, l'altre és que sia ffit ardit he abrivat en la pressa dels aucells.

Sin.: **afaitar**. Vegeu *afaitar*.

— Lat. *docere*, ‘ammaestrare, addestrare, spesso in riferimento ai rapaci che bisogna sapere addestrare per poter praticare l’arte della falconeria’; *domesticare*, ‘addomesticare, addestrare, amansire’ (Federico II, *De arte*, pp. 1166, 1190). || Ar. *'addaba al-ğāriḥ*, ‘« duire » l’oiseau de vol, l’« affaiter », le « gouverner »’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 277). | Ar. *d□arāwa, riyād□a, tadriya*, ‘affaitage (de l’oiseau de vol) (« affaiter » un oiseau de vol: l’apprivoiser et le dresser à la chasse au vol) (« duire » l’oiseau: le dresser, l’éduquer. Syn. « affaiter »). Moamin lat. *regere*; Moamin fr. *governar*’; [Ar. *ta'dīb, tadbīr, siyāsa*, ‘gouverne, bonne – (de l’oiseau de vol) (« gouverne » de l’oiseau: la manière de l’élever, de le dresser et de le soigner)’] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 45, 208, 214). || Fr. *amaistrer*, Lat. *docere*, ‘instruire’, *cha[st]ier*, ‘inf. pris substmt, domptage, dressage’, *domestier*, ‘domptage, dressage. *Glan.* 74’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 309, 325, 341). || It. *domare* tr., Grisofus 1, ‘dresser, affaiter’ (*Cy.* 10, p. 51). | It. *domesticare*, *addimesticare*, ‘(ein Tier) zähmen’ (Glessgen, pp. 907, 934).

Especialment: **a)** Primera etapa del maneig falconer, que consisteix en aconseguir que l’ocell perdi la seva por instintiva a l’home, vencent la seva resistència natural, i que toli i accepti la seva presència i proximitat humana. ‘Domar. 1. Amansir, fer dòcil un animal feroç o salvatge’ (DCVB). Vegeu *bastó, turmentar*. Sin.: **amansar**. Vegeu *amansar*. F (còpia s. XV m.) f. 110v-111 E puy possar-l'as en la perxa, no massa breu ffermat, [111] **domdant** e assuauyant tro que bé hi sia acostumat d'estar. | F (còpia s. XV m.) f. 123 Qui-s vol dos ffalcons sacres volen ensemps, tant ffort los menerà hom e los **domda** que sehen en una perxe e saguexen axí hom com si no sabien estar sinó ab hom. **b)** Especialitzar l’ocell de caça en una presa determinada: primer es lloura l’ocell amb un lloure que recordi a la futura presa, on normalment es lliguen les ales de l’espècie, més tard se li solten de mà preses precapturades a les que s’ha disminuït la capacitat de desfensa, que s’incrementa progressivament, i després se li fa caçar només aquella presa. Vegeu *llourar, lloure*. Manca acceptió al DCVB. Sin.: **afaitar**. Vegeu *afaitar*.

Loc.: **Domdar en una presó**: F (còpia s. XV m.) f. 111 E són alguns qui no l'affayten a venir a la mà tro que sien ben **domdats en alguna presó**, per so que no li puxa seguir algun greuge a l’ocell o alguna mala costuma. — Ar. *tadriya 'alā l-ğill*, ‘affaitage sur le « gros » (gibier)’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 285).

— Lat. *docere*, ‘duire: action d’apprendre à un faucon à chasser un gibier particulier’ (Frédéric II, *L’art*, p. 62, n. 16, i p. 550).

**Dossos**: *subst. m. pl. ant.* Trossos de pell de l’esquena de conills, erminis, vais, etc., material amb el què es confecciona el suport de l’emplastre del tractament dels porrets de la mà de l’ocell de caça. Cal pelar-lo abans d’utilitzar-lo. Vegeu *aluda, porret, val*. ‘1.4. *pl.* (ant.) *Dorsos* o *dossos* (escrit a vegades *dossors*): trossos de pell de l’esquena de conills, erminis, vais, etc., que s’usaven principalment per a folrades de vestits. F (còpia s. XV m.), f. 148v Asperver qui à porets. Prin un trosset de val o de **dosos** e pele-u bé; he com l'ages pelat, fer-n'as en la mà que aurà lo poret, un guant gentilment; e pendràs del diacalon [ms. *dia caloy*] un poc, e fer-n'as un enpastrelet en lo dit guant, tant com tindrà la mà dejús, e puy, subtilment cossir-lo-li as sobre la mà, dejús los lits, e lezar-lo-li as fins sia guorit.

**Dracma**: *subst. f.* Unitat de pes equivalent a la vuitena part de l’unça, és a dir, 3,594 grams. ‘f. 1. Pes petit de diferents valors entre els grecs antics; i modernament, pes emprat especialment en farmàcia i equivalent a una vuitena part de l’unça, o a tres escrúpols, o 72 grans, i en el sistema mètric a 3'59 grams’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> prin mantega e oli d’oliva e àloe .I<sup>a</sup>. **dracma**. || F (còpia s. XV m.) f. 143v prin rel de rava guallesc, pes de **drachme** e mig; e .III. clavels de girofle; e .III. grans de tàparas; gíngebre, **dragme** e mige. — Lat. *dragma* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Ar. *mitqāl*, ‘mithqal, unité pondérale valant 4,46 grammes, poids approximatif de la drachme grecque’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 134, n. 309, i p. 202); Ar. *dirham*, *pl. darāhim*, ‘dirhem, unité pondérale valant 6 *dāniq* = 60 *ḥabba* = 7/10 *mitqāl* = 3,12

grammes. Moamin lat. *dragma*; Moamin fr. *drame*' (Viré-Möller, *Ġitriġ*, p. 194). || Cast. *dracma*, *dragma*, 'medida de peso equivalente a la octava parte de la onza (3,594 miligramos)' (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *dragma*, 'dracma (medida de peso), equivalente a *uncia* en el texto latino de Albertus Magnus. Comp. el art. *drame* en Tjerneld, *Moamin*, glos.' (Maler, *Tratado*, p. 92). | Cast. *dracma*, '1/8 de onza = 3,600 gramos' (Abu-S-Salt Ummayya, 1068-1134, *Tratado de los medicamentos simples*, ed. Pedro Vernia Martínez, Imprenta Romeu, València, 1999, p. 63). || Fr. *dragme* sb. f, 'huitième partie de l'once, dans les anciennes mesures de pharmacie. Voir Huguet, III, 269-70, art. *drachme*, Wartburg, III, 150, art. *drachma*' (Cy. 16, p. 225). | Fr. *drame*, 'drachme ou gros, huitième partie de l'once. Elle pesait environ 3,82 gr. selon Dorveaux, *Simpl. méd.*, p. 210-11' (Tjerneld, *Moamin*, p. 341). || It. *dramma*, *dragma*, Fr. *drame*, [Cast. *dinero de plata*], 'Drachme, Gewichtsmaß / dramma, misura di peso' (Glessgen, pp. 669, 675). | It. *drama*, 'drakma, ofta 3,7 g men vikten varierade, «dramma»' (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 56, 101).

**Drap:** *subst. m.* '1. Roba o teixit de qualsevol mena; cast. *tela*' (DCVB).

Algunes utilitats: **a)** Embolicar l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 144 enbolque ll'aucel en un **drap** blanc de li. **b)** Colar quelcom durant la preparació d'un producte d'utilitat terapèutica. F (còpia s. XV m.), f. 149 e ab un **drap** colar-ho has fffins n'ages la dita candidat. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> cola priment per .I. **drap prim**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> e quant serà picat, mit-ho en .I. **drap** blanch e prem-o, e del such qui d'equi exirà, mit-li'n en los uyls. **c)** Aplicació tòpica d'un producte terapèutic, mullant-lo en el producte i aplicant-lo directament, o col·locant-lo a sobre de la perxa de l'ocell perquè contacti amb les seves mans. F (còpia s. XV m.), f. 141 e prin un **drap** de li blanc, e banye'l en la let, e posa lo **drap** en la perxa on està l'aucel; e tengua les mans en lo **drap**. **d)** Fer més tova la perxa de l'ocell en cas de porrets. F (còpia s. XV m.), f. 145v-145 prin un **drap** de tapit bé pelós o un drap de feltre e cus-lo en la perxe on à acostumat de estar lo aucel; e gite sobre [146] aquel **drap** sal que sia ben picada.

Tipus segons el material: **a) Drap de feltre:** '1. Drap gruixut de llana, de pèl o d'altres fibres, no fabricat a base de fils d'ordit o de trama, sinó compost de fibres embolicades confusament i adherides les unes a les altres, que s'obté pastant el conjunt de fibres i sometent-lo a l'acció de la humitat, de la pressió i a vegades de la calor, i serveix per a la fabricació de capells i filtres; cast. *fieltro*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 141 prin un drap de tapit bé pelós o un **drap de feltre** e cus-lo en la perxe on à acostumat de estar lo aucel. || P (còpia s. XV m.), f. 34 prenets un **drap de feutre** e mulats-lo an aquel vi, e posats-lo-li là unt aurà lo mal per dolor de l'asquena. — [Ar. *libd*, pl. *lubūd*, 'feutre (tissu)' (Viré-Möller, *Ġitriġ*, p. 201). || Fr. *feutre*, 'feutre, morceau de feutre, employé pour le traitement de l'oiseau malade. Lat. C *filtrum*, X *feltrum*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 350).] **b) Drap de li:** vegeu *lli*. F (còpia s. XV m.), f. 141 e prin un **drap de li** blanc, e banye'l en la let, e posa lo drap en la perxa on està l'aucel; e tengua les mans en lo drap. || P (còpia s. XV m.), f. 30v un bel **drap de li**. — Fr. *pan de lin* (Tjerneld, *Moamin*, p. 388). || It. *panno [novo] de lino* (Glessgen, p. 959). **c) Drap de tapit:** '1. *m. ant.* Catifa. 2. *adj.* Atapeït, compacte; cast. *tupido*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 141 **drap de tapit** bé pelós.

— Cast. *panno*, 'pañó usado en la confección de las medicinas, para estrujar el jugo de las frutas, etc.' (Maler, *Tratado*, p. 100). | Cast. *panno*, *trapo*, Fr. *pan*, It. *panno*, *drappello*, 'Baumwollpapier / bambagina', It. *panno*, 'Gewebe, Tuch', It. *drappo*, *drappello*, 'Linnen oder Baumwolltuch' (Glessgen, pp. 662, 935, 934). || Fr. *drappellet*, 'petit drap, linge' (Adam des Aigles, p. 59). | Fr. *pan*, 'morceau d'étoffe' (Tjerneld, *Moamin*, p. 388). || It. *pano*, 'trasa, duk, «panno»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Dreçar:** *v. tr.* (ant. escrit també *dressar*). Col·locar en posició correcta, especialment reduir, reconstruir o reposicionar una fractura o luxació o una penna en la posició anatòmica o fisiològica que li pertoca. Normalment coincideix amb una aliniació axial. '4. Posar dret, en línia recta, allò que estava tort. 6. Compondre, posar en ordre o així com cal' (DCVB).

Loc.: **Dreçar l'ala:** plegar l'ala de la manera i a l'alçada correcta, fisiològica, per simetria amb l'altra. P (còpia s. XV m.), f. 38 li penge l'ala, e quant hom li vol **dresar l'ala**, és-li greu.

— Fr. *drecier* tr., Lat. *erigere*, 'dresser, mettre debout' (Holmér, *Traduction*, p. 271). || Occ. *dreisar*, *dreissar* (*Dels auzels cassadors*, vv. 1219, 1220).

**Dret, dreta:** *adj.* Ert, recte, referit a l'ocell de caça. 'II. En posició vertical' (DCVB).

Loc.: **Estar tot dret:** dit de l'ocell que roman amb el cap alt, el cos ert, recte, a la perxa, barra o banc, especialment del grifaut. F (còpia s. XV m.) f. 124 Entre los altres ffalcons, ell soll **estar tot dret** ab les ales entrecenades. — Lat. *magis erectus* (AM). || Cast. *enfiesto*, 'levantado, erguido' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || It. *drito*, 'rak, stadig, rakt, «diritto, dritto»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56).

**Duranyó:** *subst. m.* Inflamació local o lesió a la cavitat oral, bucal. Les patologies i malalties més freqüents que cursen amb lesions a la cavitat oral, les quals poden estendre's o presentar-se aïlladament a porcions de la faringe i l'esòfag, són: tricomoniasi, capil·lariasi, candidiasi, verola aviar, pasteurel·losi, avitaminosi A i abscessos. Daude de Pradas ens informa de la seva causa (un excés de reuma), de la lesió associada (rossetes/bossetes) i de la seva localització (al paladar, prop del carcanyell), de la seva simptomatologia (ingesta dificultosa) i dels seus tipus (humits i secs) ["Per trop raumatx solon venir / li fonge, et ai auzit dir / c'uns n'i a mols e autres secx, / e son d'auzels trop mal endecx. / Rossetas son, qu'el paladel / naison tan aprop del carcanel / c'apenas pot auzels traïr / so que manja, ni transglotir; / ans enpaïton la via dreita, / si com via cant es estreita" *Dels auzels cassadors*, vv. 2163-72]. Manca al DCVB. Vegeu *càncer*, *gormis*. F (còpia s. XV m.) f. 112 Qui parla de **duranyons** ho infladures en la boca. **Duranyons** ho infladures, alcunes són senyals que són sechs, alcuns madurs.

Tipus: **a) Duranyó madur:** evolucionat, probablement sec. Vegeu *madur*. F (còpia s. XV m.) f. 112 **Duranyons** ho infladures, alcunes són senyals que són sechs, alcuns **madurs**. **b) Duranyó sec:** no humit, probablement madur. F (còpia s. XV m.) f. 112 **Duranyons** ho infladures, alcunes són senyals que són **sechs**, alcuns madurs. O si lo esperver à infladures **seques**, prin una gran pell e enbolca-lo-y, puys suaument obri-li la boca, e la infladura **seca** li rau ho, si és deffora, tranca-la-li, e asò ffet aquesta cossa, li posa pebre bé picat, vesch d'arbre, sal he mantega, he de so sia ffet engüent he sian-li'n untat aquel loch. **c) Duranyó humit:** probablement un estadi poc evolucionat de la mateixa lesió. Als tractats catalans medievals no apareix cap exemple de duranyó humit, però sí d'infladura humida. F (còpia s. XV m.) f. 112rv E si la infladura hés **homida**, prin aygua e mel he vi, per agual sengles pochs, he sia mesclat. Aprés prin una teula ben calda he calfa-ho tot sobre la teula, e de la mel que y regualerà per la teula calenta, per la [112v] boca li gitaràs destil·lant e degotant. E asò ffet, tanca-li la boca, e mit-li una ploma per la naril, enaxí que li'n gits la malaltia ensemps ab aquella licor.

Sin.: **infladura**. Vegeu *infladura*.

— Lat. *fungi*, 'apparition de « caseum » ?': Les *fungi* sont chez Adélarde une affection de la bouche. Il en est de secs, que l'on peut râcler quand on ouvre le bec, et d'humides qui se laissent extraire par les narines (chapitre 9). Le mot, inusité en médecine humaine, est une dénomination intuitive, sans doute appliquée à l'apparition de « caséum » dans la bouche des oiseaux, phénomène qui accompagne divers maux, dont le plus fréquent est la trichomoniose, de nature parasitaire. Au début, on note « des points blancs de nombre et de taille variable, adhérents au tissu ou enchâssés dans la muqueuse ». Ce pourraient être les *apostemata*. Les points de nécrose, dus à l'action des parasites, deviennent des plaques qui peuvent envahir toute la cavité buccale : on a alors un enduit blanc crème, solide, appelé caséum. Sans doute est-ce le sens des *fungi secci* d'Adélarde. Une autre maladie, la candidose, due à des champignons microscopiques, occasionne « un enduit caséo-crèmeux blanchâtre », ce qui pourrait correspondre aux *fungi humidi*. Enfin, l'apparition de caséum accompagne un troisième mal, la variole aviaire' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 197-98). || [Ar. *ḍabbāḥ*, '« barbillons », excroissances blanches qui se développent sur le palais et dans l'arrière-gorge de l'oiseau de vol ; celui-ci ne peut plus, alors, avaler son pāt ni régurgiter sa pelote et il meurt de cachéxie'] (Viré, *Falconaria*, II, p. 40). || Occ. *fonge, ffungue*, 'excroissance' (*Dels auzels cassadors*, v. 2164 i p. 221).

**Durícia:** *subst. f.* Porció endurida de pell per fregament reiterat amb una superfície dura, hiperqueratosi, resultant-ne una callositat. Potser clau, si P no el considera porret. Amb menor probabilitat, enduriment degut a inflamació. '2. Porció dura de la pell, sobretot en els peus i en les mans, generalment produïda per contactes i fregaments aspres' (DCVB). Vegeu *clau*, *porret*. P (còpia s. XV m.), f. 36v Per a infladura e **durícia** en les guntures de les mans dels aucels. —



Lat. *duritio*, ‘« dureté », pour *duricia*’ (Cy. 9, p. 248). | Lat. *duritia*, *durities*, ‘durezza, parte dura’ (Federico II, *De arte*, p. 1191). || Fr. *cor*, *corn*, *corne*, ‘avaient au moyen âge la même signification qu’aujourd’hui. En médecine vétérinaire c’est une induration, une callosité, dure comme la corne (*cornu*, corne), qui survient le plus souvent sur le dos du cheval, à la suite des frottements répétés des diverses pièces de harnachement. On lui donnait aussi le nom de *poulmon*’ (Moulé, *Glos.*, p. 370). | Fr. *dureçe*, ‘induration. Lat. C *duricies*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 342). || It. *durecça*, *dureçça*, Fr. *durece* (*des paumes*), [Cast. *verruca*], ‘wie *chiodo* Auswüchse auf den Ballen; Verhärtung des Ballens im Zusammenhang mit einer Ballengeschwulst / indurimento dell’eminenza della zampa accompagnando un tumore dell’eminenza della zampa’, It. *dureça* (*di pelle, tra lla carne e lla pelle, della pelle*), Fr. *dureçe*, ‘(krankhafte) Verhärtung in oder unter der Haut, Narbe / indurimento (patologico) epidermico o sottocutaneo, cicatrice’, It. *duricia* (*de la pelle*), Fr. *dureze* (*de la pel*), ‘Härte (der Haut) / durezza (della pelle)’, It. *dureza* (Glessgen, pp. 567, 586, n. 158).

## E

**Eixella:** vegeu *aixella*.

**Eixir:** v. *intr.* ‘1. Anar de dins a fora (d’un recinte, habitació, clos o lloc en general)’ (DCVB), referit a quelcom que surt o es separa del cos de l’ocell de caça.

Loc.: **Eixir a cambra**, o simplement **eixir:** *ant.* Esmirlar. ‘Evacuar el ventre’ (DCVB). Vegeu *esmirilar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> Si bé **ixirà a cambra**. — Lat. *digerit*, Tilander ‘digère’. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> jaqueix-lo tant tro que **ischa a cambra**. — Lat. *donec digerit*, Tilander ‘ait digéré’.

**Eixut, -uta:** *adj.* Assecat, -ada, especialment: **a)** L’ocell, o la seva ploma, per acció del sol després del bany o ruxar-lo el falconer. ‘1. Privat de l’aigua o altre líquid que ho cobria o que hi estava contingut, o que deuria estar-hi’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 140v e porta l’aucel en un loc per banyar, e si no-s vol banyar, ruxa-li la cara e sots les ales, e aporto'l al sol tro que sia **axut**. **b)** El plomatge de l’ocell, i ell per extensió, en assolir el seu desenvolupament definitiu, moment en que es treu l’ocell de la cambra destinada a aquesta finalitat. Abans d’assolir aquest estadi, la cavitat pulpar de la ploma té polpa i una artèria i una vena axials, provinents de la papil·la dèrmica, situada a la base del fol·licle, resultant una ploma “de sang” o jove; durant el procés de creixement de la ploma, la polpa degenera i es reabsorbeix, romanent una cavitat queratinitzada, la ploma “eixuta”. Possible sin. **mudat**. Vegeu *caspa*, *cambra*, *egüat*, *muda*, *mudat*. **b.1)** En completar la muda anyal. Vegeu *egüat*. P (còpia s. XV m.), f. 29 De treu aucell de muda. Cant volràs treure ton aucell de muda, dóna-li a menyar carn de pol, aytanta com ne vulla. E no-l tragres de la muda si dons no s’enuge entrò les plomes li sien crescudes per lur punt. E can los aurets dat a menyar polls per tres setmanes o .I. mes, trets-lo de la muda e portats-lo matín e vespre, que no tingue gorgua; e quant lo lexarets, metets-lo en loch escur. E quant conexerets que les plomes seran **axutes**, donats-li a menyar cors de moltó remulat, e de vaqua e de vadel remulat, bones gorges, e dats-li polets petits ab la plome e ab tot.

— Ar. *harağa l-ğāriḥ min-alqarnaša*, ‘« se refaire » (oiseau de vol), « être sommé », sortir de la mue avec un plumage neuf’, *ahlafa (al-rīš)*, ‘« être allongé, être sommé, se refaire », (plumage de l’oiseau de vol), être complètement repoussé, après la mue’, *şāfi*, ‘« sommé », (plumage de l’oiseau de vol), entièrement repoussé après la mue’, *naqiyy*, ‘dans l’expr. *harağa l-ğāriḥ naqiyy*<sup>an</sup>, ‘« sortir bien allongé » de la mue, (oiseau de vol)’, « avoir refait son pennage, être sommé », avoir bien mué et avoir sa nouvelle livrée en parfait état ; *ğayr naqiyy*, (contraire du

précédent), « albrené », (oiseau de vol), dont le plumage est mal repoussé, après la mue, certaines plumes étant plus courtes que les autres de même groupe et restant ternes et cassantes’, *wahf*, ‘« allongé, sommé », (pennage de l’oiseau de vol), bien fourni et à son complet développement’ (Viré, *Falconaria*, I, pp. 290, 292, II, p. 57, III, pp. 186, 190). || Cast. *descañar*, ‘criar un pollo hasta que pierde los cañones, por lo tanto **descañado** es el pollo que ya ha desarrollado el plumaje. Antiguamente se llaman pollos eguados’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *eguado*, ‘ave que ha perdido el plumón y tiene igual las plumas. Cualquier animal ya adulto’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). || Fr. *ferme*, ‘se rapportant à un jeune oiseau de proie ou à un oiseau mué dont les pennes ont pris tout leur accroissement, voir G. Tilander, *Fragment d’un traité*, etc., *Studier i mod. Språkvetsenskap*, XV,40, *ferm* et id. *Glan.*, art. *ferm*’, *sec*, ‘sec, en parlant des pennes et des plumes du faucon, G. Holmér, op.cit., p. 313’ (Adam des Aigles, pp. 60, 66). | Fr. modern? *sommé*, ‘(plumage) entièrement repoussé après la mue’ (Viré-Möller, *Ġitriġ*, p. 50). || It. *assucato*, ‘asciugato’ (Lupis, *Sezione*, p. 85). || Occ. *eissuit*, *axut*, ‘dried’ (*Dels auzels cassadors*, v. 653 i p. 221).

**Embolcar**: v. tr. ‘1. Cobrir una cosa envoltant-la de roba, paper, aigua, vapor, etc. Cast. *envolver*’ (DCVB), especialment: **a**) Cotó o quelcom similar a l’extrem d’un bastó per a realitzar aplicacions tòpiques o neteges locals. F (còpia s. XV m.), f. 140 al cap del bastó sie **embolcat** un poc de cotó ligat ab fill. **b**) Adherir un producte terapèutic al material utilitzat com a excipient. F (còpia s. XV m.), f. 141 **embolca** lo redolí de aquesta pólvora, en guisa que la pringua tota. || P (còpia s. XV m.), f. 26v sie més lo pebre que la sal, e **anvolca**-y los lardons bé e fort. **c**) L’ocell amb un drap o tovallola o similar, per a restar-li mobilitat i facilitar el seu maneig al realitzar certes pràctiques terapèutiques, o bé com a pràctica terapèutica en si (vehicle per a l’aplicació tòpica d’un producte terapèutic, estabilitzar una fractura, etc.), o bé pràctiques de maneig falconer, com ara adobar-li el bec. Cap dels tractats catalans anomena l’ús de d’aquesta pràctica després de la captura de l’ocell de vol salvatge i per a accelerar l’amansament mitjançant l’Ar. *qabā*, ‘« maillot, linge, chemise », sorte de camisole en tissu dans laquelle on emprisonne l’oiseau de vol, dès qu’il vient d’être capturé, pour l’empêcher de se débattre et pour lui faire perdre de sa sauvagerie, d’où l’expr. : *ġa’ala l-bāzīya fī l-qabā*, « mettre l’autour au linge, au maillot, à la chemise, l’emmailloler ». Comp. Gace de la Buigne, v. 79 : « Il le cille et si l’emmaillole », Ar. *qabbā l-ġāriḥ*, ‘« mettre au linge, au maillot, à la chemise » l’oiseau de vol, « l’emmailloler »’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 166); vegeu-ne un exemple del seu ús a F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 123 (37). F (còpia s. XV m.), f. 144 **embolque** ll’aucel en un drap blanc de li. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> ab l’ayga dels lupins lava tot aquel ocel e **embolca**’l en lana pentinada e aquí jagua gran estona.

Sin.: **bolcar**, **embolicar**. Vegeu *bolcar*, *embolicar*.

— Lat. *involvere* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 238). || Ang. *mail*, ‘to mail a hawk, i.e., to wrap her up in a sock, or handkerchief (Fr. l’enveloppeur d’un linge nommé *chemise*), either to tame her, or to keep her quiet during an operation, as « coping » or « imping »’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 226). || Cast. [*emboluer*], ‘cubrir, envolver; mezclar’ (Maler, *Tratado*, p. 93). || Fr. *envoluper*, *envolper*, ‘enveloppeur; entourer de’, *envolvre*, ‘enveloppeur’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 346). || It. *involuppa[re]*, *ravogli[ere]*, ‘einwickeln’, *ravolta[re]*, ‘(etw.) wenden’, *volta[re]* et *ravolta[re]*, *revolge[re]*, *revolta[re]*, *rivolg[ere]*, ‘hin- und herwenden’ (Glessgen, pp. 954, 982). || Occ. *emmaillolar*, ‘to wrap (for restraint)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1237, 2177 i p. 221); *esvolopar*, *envolopar*, *anvolopar*, ‘to envelope’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1929 i p. 221).

**Embriac**, **-aga**: *adj.* Ebri, adicte a l’alcohol, defecte o vici indesitjable en el falconer. ‘1. Pertorbat per l’excés de vi o d’altra beguda alcohòlica’ (DCVB). F (còpia s. XV m.) f. 109rv Encara cové que-ls nodridors dels aucels sien hòmens tenprats sostinents, e no sien jutyadors [109v] ne **embriachs** ne negligens. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup>. e nuyl temps no-l lex acostar a hom **embriac** ne bevedor ni felon o avén pòlipus. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> e nuyl temps no liures aquel a hom **embriach** o bevedor o felo o avent moltes morts el nas]. — Lat. *ebriosus*, *ebrius*, ‘bevitoro di vino’ (Federico II, *De arte*, p. 1191). || Fr. *ebrieus*, ‘ivre. Lat. C *ebrius*. Italianisme, it. *ebrioso*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 342). || It. *ebriaco*, *urio*, ‘betrunken’ (Glessgen, p. 935).

**Empastre:** *subst. m. ant. i dial.* per emplastre. Forma de producte terapèutic d'aplicació tòpica local, físicament sòlid glutinós, i que sòl cobrir-se amb un suport de couro o teixit un cop aplicat. 'Emplastre (i ses var. ant. i dial. *emplaustre, emplast, empastre, empasta*). 1. Medicament extern, sòlid, glutinós, que reblaneix fàcilment i s'adhereix a la part del cos damunt la qual s'aplica. Cast. *emplastro*' (DCVB). F (còpia s. XV m.) f. 140 un poc de **empastre** ab una guota de mel, pasa-la-li en la nafre que as feta ab la lenceta. | F (còpia s. XV m.) f. 148v fa-n hom **empastre** e posen en la mà de l'aucel subtilment cossit. | F (còpia s. XV m.) f. 148v e fer-n'as un **empastrelet** en lo dit guant, tant com tindrà la mà dejús, e puys, subtilment cossir-lo-li as sobre la mà, dejús los lits, e lexar-lo-li as fins sia guorit. || P (còpia s. XV m.), f. 36v e sia'n fet **empastre** ab aluda, e sia mes sobre lo loch inflat.

— Lat. *emplastrum*, 'emplâtre' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 241). || Ang. *paster*, 'plaister' (Harting, *Bibliotheca*, p. 227). || Ar. *marham*, 'emplâtre. Moamin lat. *emplastrum*; Moamin fr. *enplastre*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202). || Cast. *enplastro*, 'emplastro' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *enplastre, emplastre*, 'emplâtre' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 344-345). || It. *impiastro, impliastro, empiastro, mpiastro*, 'Pflaster, durch einen Verband geschützter Aufstrich (oder von einem Verband gehaltene Auflage) von Heilmitteln, v.a. von Komposita (Salben, etc.)' (Glessgen, p. 950). || Port. *empastro*, 'emplastro' (Cy. 15, p. 65, glossari).

**Empesar:** *v. tr.* Espessir, referit a l'aigua en ebullició; o bé endurir, referit a la carn. Manca acceptió al DCVB. F (còpia s. XV m.) f. 113 Asperver que git la carn per la boca, val que la carn de què-l deuràs péxer metes en aygua bulent, quax **enpessant**, e que-l ne pesqua hom.

— Fr. *prendre*, 's'èpaissir, Littré, *prendre* 61' (Adam des Aigles, p. 65).

**Empostemar:** *v. tr. ant.* Apostemar, produir o patir postema o apostema. Vegeu *postema*. 'Apostemar' i 'Apostemar: *v. tr.* Produir apostema' (DCVB).

**Emprenyament:** *subst. m.* Fecundació, en especial la dels ous de l'ocell de caça. Amb menor probabilitat, formació de l'ou al prim, sigui fecundat o no. '1. Acte i efecte d'emprenyar o fecundar' (DCVB). Vegeu *ou, ouar, prim*. F (còpia s. XV m.) f. 137 E per la sament qui acosta per la complecció sembla ensemps, e per l'espai del temps de l'**emprenyament** dels hous e de la companyiha, lo pare és creat he resembra a cascunes de les parts. E asò se ffa entre los aucels els bestarts, segons que aquesta cossa és manifesta en los libres que són estats ffets ans de aquest.

**Encadernat, -ada:** *adj.* Que pateix cadarn o reuma. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.) f. 111 Qui parla de l'espervet enreumasat. Com l'espervet és enraumasat e **encadernat**. | F (còpia s. XV m.) f. 147v Quant l'espervet és enreumasat o **encadernat**.

Sin.: **enreumasat**. Vegeu *enreumasat, cadarn, reuma*.

— Fr. *enreumer* intr., Lat. *rheumatizare*, 's'enrhumer' (Holmér, *Traduction*, p. 274). | Fr. *enrimer*, 'enrhumer' (Moulé, *Glos.*, p. 379). | Fr. *enroidi*, 'participe passé du verbe enroidir, raidir, devenir raide, rigide. En fauconnerie, il serait synonyme de enrhumé' (Moulé, *Glos.*, p. 439).

**Encalçar:** *v. tr.* Volar l'ocell de caça perseguint la seva presa. Possiblement, falconar. 'Córrer darrera algú per agafar-lo. Cast. *perseguir*' (DCVB). Vegeu *davallar, falconar*. F (còpia s. XV m.) f. 127 un ffalcó montarí se levà de una roca he **encalsà** una perdiu.

— Ar. *bada'a l-ġāriḥ al-ṭarīda*, '« entreprendre » la proie, se lancer à sa poursuite (oiseau de vol)', *haraġa l-ġāriḥ 'ilā l-ṭarīda*, '« entreprendre » la proie, (oiseau de vol)', *waṭaba l-ġāriḥ al-ṭarīda*, '« entreprendre la proie », (oiseau de vol)', la poursuivre avec acharnement', [*ṭalab al-ġāriḥ*, '« entreprise de l'oiseau de vol », sa poursuite de la proie', *kasrat al-ġāriḥ*, '« randon, entreprise » de l'oiseau de vol'] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 278, 290, III, pp. 155, 159, 174, 183, 190). | Ar. *ṭalab*, 'entreprise (de la proie)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 213). || Fr. *voler a prendre*, 'chasser en volant, en parlant d'un oiseau de proie', *voler a un oisel, voler sor un oisel*, 'chasser un oisel en volant, en parlant d'un oiseau de proie', *voler sor auc.*, 'attaquer qn en volant' (Tjerneld, *Moamin*, p. 421). | Fr. modern? *entreprendre (la proie)*, 'la prendre en chasse et l'attaquer (oiseau de vol). L'oiseau est dit « entreprenant » ou « de grande entreprise » quand il attaque résolument sa proie' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 48). | Fr. *envahir*, 'attaquer, se rapportant au faucon' (Tjerneld, *Moamin*, p.

346). || Occ. *calcar*, ‘to tread (of birds)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1608 i p. 220). || Port. *encalçar*, ‘seguir, perseguir e atingir. Emparelha com o castelhana *encalzar*, prov. *encaussar*, a. fr. *encalcer*, *enchalcer*’ (Michaëlis, *Mestre*, pp. 300-1, cf. pp. 300-02).

**Encarnat, -ada:** *adj.* i *part. pass.* d’encarnar. Dit de l’ocell que pateix una afecció evolucionada o de curs greu, o de la malaltia mateixa. ‘1. Introduït dins la carn. 2. Revestit de carn’ (DCVB). F (còpia s. XV m.) f. 109 Covinent cosa que·ls nodriments dels espervers coneguen e sàpien les natures dels aucels, e que sàpien conèixer lo comensament de les malalties dels aucels. Per so quan mils pot hom al comensament donar consell que no ffa com la malaltia és **encarnada**.

— Lat. *incarnatus*, ‘messo ben in carne’ (Federico II, *De arte*, p. 1207).

**Encegueir:** *v. tr.* Encegar, en especial per vellesa de l’ocell de caça segons l’*Epistola de avibus nobilibus*. Manca al DCVB, però ‘Encegar: 1.a) Perdre la potència visiva; tornar cec’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> Si per veylea serà **ensegueyt**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> Si per ventura l’ocel per veylea **perdrà la vista**].

Sin.: **cegar**. Vegeu *cegar*.

— Lat. *excecatio, ad excecationem*, ‘l’aveuglement survient parfois en phase terminale de certaines maladies’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 198-99). | Lat. *caligo oculi*, ‘« obscurcissement, nuage », qu’Albert le Grand donne comme un phénomène de vieillesse’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 198).

**Endeny:** *subst. m. ant.* Menyspreu, indignació. ‘1. ant. Indignació, irritació. 2. Nosa, molèstia’ (DCVB). Vegeu *ergull*.

Loc.: **Haver endeny de poca presa:** dit del l’ocell de caça no interesat en preses petites, en especial del falcó grifaut. F (còpia s. XV m.) f. 124 e **ha endeny de poca presa**, mas tota ora seguex he pren grans aucells, axí com gruhes e sens e d’altres d’aquests semblants. — Lat. *nec dignatur ad parva* (AM).

— It. *dispecto*, ‘förakt, «dispetto»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56). || Occ. *endec, endech*, ‘malady’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2166 i p. 221).

**Endényer-se:** *v. refl.* Indignar-se, irritar-se, especialment referit a l’ocell a qui escapa una presa; pot derivar en una conducta d’escapament com ara atacar al falconer, al cavall del falconer, als gossos o a l’altre ocell que vola amb ell. Especialment referit al falcó munterí. ‘Endenyar: *v. tr.* 1. ant. Irritar, molestar; cast. *indignar, molestar*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.) f. 126rv Aquest és aquell linatge de ffolcons qui mayorment **se endenyen** com la [126v] presa li escapa, axí que a vegades naffre aquell qui l’apella en lo cap ho per la cara, ho naffre la cara del cavall que lo ffalconer cavalca, o ha vegades naffra los cans, o ha vagades la .I. dels .II. ffalcons pren l’altre. — Lat. *indignatur* (AM).

**Enderrocar:** *v. tr.* ‘2. Llançar a terra una persona o cosa que estava dreta o enlairada’ (DCVB), especialment l’ocell de caça la seva presa, i més particularment un falcó a un altre ocell amb la falconada. Vegeu *falconada*. F (còpia s. XV m.) f. 123 E no és aucell que mantinent no l’enderroquen, he no·ls basta sol un, mas tots quants ne troben n’enderroquen [ms. sen derroquen]. | F (còpia s. XV m.) f. 124v **enderrocada** la presa. | F (còpia s. XV m.) f. 127 a qui no abasta a naffrar un aucell e lo **endorroquar** [ms. al aendorroquar], ans an glòria e bon saber com molts ne **enderroquen**. | F (còpia s. XV m.) f. 129v Aquest ffalcó aytal ha tan gran ardimet he ten gran noblesa, que ell **enderroca** e pren les hoques salvatges he ahustardes he grues. | F (còpia s. XV m.) f. 129v-130 Aquest ffalcó no [130] li basta que **enderroch** un aucell, ans ne naffre e n’enderroca molts. Mas vol aver molts companyons a la cassa, per so com ell és poch he los aucels que pren e **enderroca** són grans. | F (còpia s. XV m.) f. 135 per l’ús [ms. urs] de **enderrocar** he de retanir los hocells, e per ffiansa dell ffalconer qui li és de prop, és ffet millor he pus abrivat que no és per la suha natura. — Lat. *deicit, deicere* (AM). || Ar. *şara‘a, (a) al-ţarīda*, ‘« dérompre la proie » (si elle vole), « la mettre-bas » (si elle court), (oiseau de vol)’ Viré, *Falconaria*, II, p. 56). || Fr. modern? *dérompre (la proie)*, ‘abattre au sol un gibier en plein vol en le frappant des deux serres (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġitřif*, p. 48).

Loc.: **Enderrocar mort**: morir, caure mort. F (còpia s. XV m.) f. 126v molt se deu guardar que no git a fforts aucells sovint, que sien molts pus poderossos que ells, per so com la ca<l>entura de aquels sí serà ascalffada, sí matex en dexopta **enderocan mort**.

**Endurar**: v. *intr.* ‘2. Dejunar’ (DCVB), especialment recomanat en desniar un poll d’ocell de caça o per certes malalties, com ara el cadarn. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.<sup>r</sup><sup>a</sup> Esperver pres dell niu, si al matín és pres, lexa'l **andurar** tro al migdia; mas si és pres la nuyt, **endure** tro a la tèrcia dell següén jorn. E sia pascut de carns delicades e de nervis no grans past ne·l lex trop **endurar**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12<sup>r</sup><sup>a</sup> Esperver de niu si al mayg és pres, entrò al migdia lo lixa **endurar**; mas si la nuyt és pres, entró a la tèrcia del següén dia **endur**. Puys, sia past de carns delicades e de nervis no grans pasts ne jaquesques aquel **endurar** massa. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13<sup>v</sup><sup>a</sup> fé'l **endurar** per tot dia. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CX.<sup>v</sup><sup>b</sup> fé-la **dejunar** tot dia]. — Fr. *endurer* *intr.*, ‘supporter’ (Cy. 6, p. 74). | Fr. *jeüner*, ‘inf. pris substmt, jeüne’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 365). || It. *dezunare, duzenare*, ‘fasta, «digiunare»’, de *dezun*, ‘här frukost, jfr franska *déjeuner*’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56). || Occ. *endurar*, ‘to fast’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1903 i p. 221).

**Energullar**: v. *tr. ant.* per enorgullir. Tornar orgullós un ocell de caça, per una freqüència de bany excessiva segons Z<sup>2</sup>, amb el risc de que l’ocell fugi del falconer. ‘1. Fer orgullós. 2. *refl.* Tornar orgullós’ (DCVB). Vegeu *orgull, orgullós*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7<sup>v</sup><sup>a</sup> De bayn no·l vuyles banyar sinó de ters en ters dia, cor si·l banyes sovyn, **energuylarà**. — Lat. *superbit, superbiunt, superbut, superbiscunt*, Tilander ‘sera orgueilleux’ (Cy. 9, pp. 156-7, mss. Lats. G).

**Enfastigar**: v. *tr.* Fer que l’ocell de caça senti repugnància pel menjar, en especial per haver-li donat una quantitat excessiva de greixets quan intenta fer-lo llaminer. Error del falconer. ‘Fastiguejar’ (DCVB). Vegeu *fàstic*. P (còpia s. XV m.), f. 41 De **anfestiyament**. — Fr. *enfastir a.*, ‘se dégoûter de. Cf. It. *infastidire* et art. *afastir*’ (Til., *Glan.*, p. 79). | Fr. [*afasti(r)*, ‘se dégoûter de qc. Lat. F *abhorre*. *Glan.* 18. Italianisme, it. *affastidiare*’], *enfastir*, ‘se dégoûter de qc. Lat. F *abhorrent cibum*. It. *infastidiare*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 306, 344). || Occ. *fastigar, enfastigar, enfastijar*, ‘to nauseate’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1791 i p. 221).

**Enfermetat**: *subst. f.* Pertorbació de l’estat de salut, malaltia, referit a l’ocell de caça. Segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica, resultat de l’alteració de l’equilibri o proporcions relatives dels humors, que es tracta per la teoria dels contraris. L’alimentació i la terapèutica de l’ocell de caça també seguia aquest teoria. Aquesta significació es recull ja al tractat de falconeria àrab més antic conservat, el *Ġitrif* (s. VIII), on s’indica que “Quand vous aurez, par l’expérience, reconnu l’aspect de la bonne santé, que vous connaîtrez la structure naturelle du corps et qu’ensuite vous constatez, en celui-ci, une rupture de l’équilibre par lequel la bonne santé est totale et une persistance vers une augmentation ou une diminution, il sera, dès lors, pour vous, évident que cette perturbation provient soit des (quatre) humeurs du corps, soit d’une autre cause” (Viré-Möller, *Ġitrif*, 47.1). ‘Malaltia’ (DCVB). Vegeu *malaltia*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.<sup>v</sup><sup>a</sup> Contra **enfermetat** d’equales aus que és dita rampa. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13<sup>r</sup><sup>a</sup> Con la **malaltia** dels ocels la una és dita rampa.]

Sin.: **destrempament, malaltia**. Antònim: **sanitat**. Vegeu *destrempament, malaltia, sanitat*.

— Lat. *infirmetas*. || Cast. *enfermedat*’ (Maler, *Tratado*, p. 93). || Fr. *enfermeté*, ‘infirmeté, maladie’ (Moulé, *Glos.*, p. 377). | Fr. *enfermité, enfirmeté, infermité, infirmeté, enfermitié*, ‘maladie’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 344). || It. *infirmità, infirmitate, infrimitate*, ‘Krankheit, Erkrankung’ (Glessen, p. 615).

**Enfogament**: *subst. m.* Ofegament. Manca al DCVB, on sí que apareix ‘Enfogar-se: v. *refl.* Taparse el cel, ennuvolarse’ (DCVB). Vegeu *ofegament*. P (còpia s. XV m.), f. 32 Quant l’aucel ha **enfogament** que no pot alenar.

**Enfustegat, -ada**: *adj. ant.* Dit de l’ocell de caça rígid com una fusta i que rebutja volar, símptoma de l’afecció anomenada esterami [ms. *steranii*] a P. Possiblement degut a contracció muscular voluntària per postura antiàlgida de l’ocell. Cast. modern, aplicat a l’abdomen, *en tabla*. Al tractat de manescalia *Lo cavall: tractat de manescalia del segle XV*, Joan Gili (ed.), Oxford, The Dolphin Book Co., 1985, trobem enfustegat i enfusteýt, referit al cavall malalt d’enfustegadura o d’enfús; els paràgrafs respectius ens aporten informació, el primer “té lo coyll tot enfustegat”

(f. 14r,2, p.[56]) denota rigidesa, com a P, i “De malaltia qui fa tenir los nirvis, qui nom enfús. Altra malaltia ve al cavayll la qual li fa tirar los membres per los nirvis qui són emfre dits e fa·ls pus lonchs, a vegades ab inflament enaxí que que·ll tira tant fort lo cuyro que a penes lo li pot hom pendre ab les mans o estrènyer, enaxí com a samffus, e a vegades que ploren los huyls, e açò li esdevé com és samffus e forment calent, e puys en loch fret o ventós entra enaxí tirament de nervis e llangor de membres que no pot anar, e aquesta malaltia apella hom primerament **enfusteyt**” (f. 17r,2, p.[63]), indicaria una evolució de la denominació, on enfustegat/enfusteýt seria anterior al segle XV. Segons Dualde, *Terminologia*, pp. 96-97, “podria significar *envarat*, paraula que reflectix prou be l’actitut que adopta el cavall en tetanos” [sic], i el localitza a la versió catalana del tractat d’hipiatria *De medicina equorum* (1250-1254) de Giordano Ruffo –tot i que Dualde s’entesta a identificar-la amb l’obra hipiàtrica de Teodoric Borgognoni–continguda al ms. París, BN, esp. 212, en concret, f. XCIX, on llegim “Lo caval enfustegat e per mal de nervis destrenyents los membres e avegades un poc d’imfladura sí que el cuyr és curat, en tal que apenes pot ésser pres o estret ab los ditz. E quant va sembla sancfus quax”, afegint Dualde que amb *sancfus* es designava el què avui coneixem com infosura, procés congestiu de l’interior del casc, que provoca una forma de caminar envarada. ‘Malalt d’enfustegadura’ i ‘Enfustegadura: Malaltia dels cavalls, produïda per un refredament quan estan molt calents’ (DCVB). Vegeu *esterami*. P (còpia s. XV m.), f. 37v-38 E à una malaltie que ha nom sterami [ms. steranii], e açò conexerets quant l’aucel starà **enfusteguat** en la mà, ço és, que starà tot dur e no·s volrà pertir del puny, e alò que gitarà (quant tirarà), retirarà a verdor, e la negror que y fa no plegua a cap de la tirada, ans stà al mig loch, e és pus alt que tot l’als. E veurets que menge la carn ab gran talent e pren les bocades menudes e no·s sedole de menjar. E aytal melautia ha l’auçel pus fort a la part dreta endret [38] del fetge, ho de la part hon més li penge l’ala, e quant hom li vol dresar l’ala, és-li greu.

— Possiblement: [Cast. *enfiesto*, ‘levantado, erguido’] (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *enfestuce*, *enfestu*, *enfustu*, *enfustif*, ‘se rapprochent beaucoup de l’enfondeure, avec laquelle elles ont été souvent confondues. Cependant elles nous semblent devoir se rapporter plus directement à diverses affections dues au refroidissement, dont le rhume ou coryza’ (Moulé, *Glos.*, p. 377).

**Engreixar**: v. tr. ‘1. Fer tornar gras’ (DCVB), referit a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.) f. 9v Per auçel qui no puxa **engrexar**.

Sin.: **engordar**, **engruixar**. Vegeu *engordar*, *engruixar* 2.

**Engruixar**: v. 1. tr. ‘1. Donar gruix; fer més gruixat’ (DCVB), referit a les cames de l’ocell de complexió humida en comparació amb el de complexió seca i colèrica. Vegeu *colèric*, *complexió*, *humor*. F (còpia s. XV m.) f. 132v E asò esdevé a ell per la complecció més humida, que més complex e **engruxa** les cames d’aquell, que les cames d’aquell qui per sa complecció és sech e colèrich. — Lat. *ingrossare*, *incrossare*, ‘ingrossare, ingrandire’ (Federico II, *De arte*, p. 1208).

2. intr. Engreixar, referit a l’ocell de caça. ‘2. refl. o intr. Tornar-se més gros, més gruixut’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 38v e menja molt e no pot **engruxar**. | P (còpia s. XV m.), f. 41v e **ngruxa** l’ocel.

Sin.: **engordar**, **engreixar**. Vegeu *engordar*, *engreixar*.

**Engüent**: subst. m. ant. Ungüent. Vegeu *ungüent*. F (còpia s. XV m.), f. 112 **engüent**.

**Enreumasat**, **-ada**: adj. Que pateix reuma o cadarn. Vegeu *cadarn*, *reuma*. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.) f. 111 Qui parla de l’esperver **enreumasat**. Com l’esperver és **enraumasat** e encadernat. | F (còpia s. XV m.) f. 147v Quant l’esperver és **enreumesat** o encadernat.

Sin.: **encadernat**. Vegeu *encadernat*.

— Fr. *enreumer* intr., Lat. *rheumatizare*, ‘s’enrhumer’ (Holmér, *Traduction*, p. 274). | Fr. *enrimer*, ‘enrhumer’ (Moulé, *Glos.*, p. 379). | Fr. *enroidi*, ‘participe passé du verbe enroidir, raidir, devenir raide, rigide. En fauconnerie, il serait synonyme de enrhumé’ (Moulé, *Glos.*, p. 439).

**Ensenyar:** *v. tr.* Fer que l'ocell de caça adquireixi els hàbits o tècnica de caça desitjada, com ara que no aturi el seu vol amb la presa a l'aigua. 'I.1. Indicar, senyalar (allò que cal fer, allà per on cal anar). II. Comunicar coneixements teòrics o pràctics d'una ciència, d'una art, etc., donant-ne lliçons o explicacions' (DCVB). F (còpia s. XV m.) f. 124v Aquest falcó mayorment deu hom adocrinar he **ensenyar** que no s'assiga n-es pos en aygua ab la pressa.

Sin.: **adoctrinar**. Vegeu *adoctrinar*.

— Lat. *docendo* (AM). | Lat. *docere, instruere*, 'instruire, ammaestrare, spesso in riferimento ai rapaci che bisogna saper ammaestrare per poter praticare l'arte della falconeria' (Federico II, *De arte*, p. 1208). || Ar. *rabbā l-ġāriḥ*, '« éduquer » l'oiseau de vol, l'élever et le duire' (Viré, *Falconaria*, II, p. 41). || Cast. *enponer*, 'enseñar, instruir, adiestrar el ave para la caza' (Fradejas, *Tratados*, p. 207).

**Ensunya:** *subst. f.* 'Greix, la part grassa d'un animal. Cast. *enjundia*' (DCVB), utilitzat com a medicament simple o excipient. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>a</sup> **ensuya** de porc. — Port. *enxunda*, 'enxúndia', *enxunda da adem*, *enxunda de pavon* (Cy. 15, p. 65, glossari). || Port. *enxulha* (Michaëlis, *Mestre*, p. 266).

**Ensuya:** vegeu *ensunya*.

**Entramenes:** *subst. f. pl. ant.* per entranyes. 'Entranya: 1. Viscera; òrgan situat dins els pits o dins el ventre' (DCVB). F (còpia s. XV m.) f. 143 prin les **entramenes** de un colom.

— Lat. *intrinseca*, 'viscere, interiora' (Federico II, *De arte*, p. 1209). || Cast. *entrannas*, pl. (Glessgen, p. 551). || Fr. *cel dedens*, 'entrailles, viscères. Lat. *C viscera*', *enteriors*, 'intestins. Lat. X *interiora*. It. *interiora*. *Glan.* 81' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 322, 345-46). || It. *viscere*, 'Eingeweide, Därme' (Glessgen, p. 1008). || Occ. *corada*, 'entraills' (*Dels auzels cassadors*, v. 2449 i p. 220).

**Entrecenat, -ada:** *adj. i part. pass.* d'entrecenar. Referit a la posició de les ales del falcó grifaut quan està a la perxa. Possiblement entrecruades, referit a que el falcó, en repòs, encreui les puntes de les ales. No puc descartar, però, que es refereixi al matís d'un posicionament òptim de les plomes de les ales quan són plegades. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 124 Entre los altres ffalcons, ell soll estar tot dret ab les ales **entrecenades**. — Lat. *pennis bene compositis* (AM).

**Entrecruat, -ada:** *adj. i part. pass.* d'entrecruar. Entrecruar, referit a la posició de les ales del falcó gilbós en repòs, encreuant les puntes de les ales; aplicable a qualsevol ocell que creui les puntes de les ales estant a la perxa o, en sentit ampli, plegades, no desplegadas. Manca al DCVB, però 'Entrecruat: m. Conjunt de coses posades en creu' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 129v o-ls plechs de les sues ales com les té **entrecruades**.

**Enuijar:** *v. tr. ant.* Turmentar, potser treballar. Referit al maneig del falcó negre. '(ant. *enujar*). 1. Causar enuig. 3. *refl.* Amagrir-se; anar malaltís. a) per ext., s'aplica a animals i plantes: Perdre vitalitat o frescor' (DCVB). Vegeu *treballar, turmentar*. *Z*<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> E ti-lo molt en la man, més que en altres falcons. E no-ls vuyles **enujar** [ms. *enujar*] masa més que él no-s vuyla, e axí serà bon e acabat.

Sin.: **turmentar**. Vegeu *turmentar*.

— Lat. *faticare, fatigare*, Tilander 'fatigue' (Cy. 9, p. 162, mss. Lats.). || [Ar. *ta'ab*, 'érintement, excès de fatigue' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 213)].

**Enutjar:** vegeu *enujar*.

**Ergull:** *subst. m. ant.* per orgull. Sentiment d'estima de si mateix de l'ocell de caça, que provoca el menyspreu de l'ocell cap al falconer: l'ocell no està atent al falconer, ni pendent dels seus moviments, ni d'allò que se li mana, ni preparat per treballar i volar, etc., ignorant completament al falconer i girant-se d'esquena fins i tot quan el falconer s'hi acosta; normalment degut a una manca de temple. 'Orgull: 1. Sentiment d'estima de si mateix que fa que hom es cregui superior als altres o almenys que es consideri molt satisfet dels seus mèrits. 2. Força, ufana d'una planta en creixença (Priorat, Gandesa, Tortosa); vivesa i promptitud de moviments d'un animal' (DCVB). Vegeu *endeny, orgullós*. *Z*<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> E de vinagre no li'n vuyles donar tots dies si <no> ha **erguyl**, cor si li'n dones, crema-li lo leu e-l

fetge. — Lat. *superbia*, ‘qualité du faucon obstiné, difficile à affaïter’ (Cy. 9, p. 280). || Fr. *orgoïl, orgueil* (Cy. 12, p. 58, glossari). || Occ. *orgueill* (*Dels auzels cassadors*, v. 396).

**Erguylós, -osa:** *adj. ant.* per orgullós. Dit de l’ocell de caça que té o manifesta orgull. Manca al DCVB, on sí apareix ‘ergullós, -osa’. ‘Orgullós (*ant.* ergullós), -osa: *adj.* Que té o manifesta orgull’ (DCVB). Vegeu *orgull*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> Si és **erguylós**, dar-li n’has al mes drentò que serà humiliat.

Sin.: **ardit**. Vegeu *ardit*.

Antònims: **humiliat** (en sentit estricte), **mans** (en sentit ampli). Vegeu *humiliat, mans*.

— Lat. *superbus*, ‘obstiné, difficile à affaïter’ (Cy. 9, p. 280). | Lat. *alienus* (Federico II, *De arte*, p. 1161). || Cast. *sobervio.*, Lat. *superbire*, ‘« soberbio, feroz », refiriéndose al ave de caza. *Soberviosso*, Lat. *superbiam habere, superbus*, « soberbioso, feroz », refiriéndose al ave de caza’ (Cy. 14, p. 43, glossari). | Cast. *sobervioso*, ‘sobervioso, feroz, referido a las aves’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Fr. *orgueilleux*, ‘qualificatif du faucon obstiné, difficile à affaïter’ (Cy. 12, p. 58, glossari).

**Escata:** *subst. f.* ‘1. Cadascuna de les làmines òssies, primes i transparents, generalment encavalcades una damunt l'altra, que cobreixen la pell de molts de peixos i d'alguns altres animals’ (DCVB). Per extensió, dit del trabeculat similar visible a la pell de la porció sense ploma de les cames de l’ocell de caça, en especial dit de les del falcó munterí, o, en sentit figurat, dit de la ploma de les ales de l’ocell, en especial dit de les del falcó gilbós. F (còpia s. XV m.) f. 126 les cames quax totes plenes d'**escata**. | F (còpia s. XV m.) f. 129v he ales plenes d'**escata** de cerps ho de luerts. — Lat. *scama* (Federico II, *De arte*, p. 1222).

**Escomoure:** *v. tr. ant.* Excitar el falconer a l’ocell de caça abans de deixar-li anar la presa o bé agitar la presa ja capturada per fer que l’ocell de caça s’hi aferri més fort com reacció instintiva per a immobilitzar la presa. ‘Commoure, agitar fort. a) En sentit material’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 136rv e con asò auran après per lonch hús, adonchs lex-los hom anar los aucels de volant ab les ales un poch trencades; e a la per ffi, lex-los hom anar ab totes lurs [136v] ales entregues de volant. En totes aquestes cosses los deu hom apellar alta veu e **escomoure**, e lo ffalconer li deu ajudar a tenir l'aucells, com per so ell ne reb ardimet. — Cat. *escomogut*, ‘agitat, mogut’ (Eiximenis, *Crestià*, p. 307). || Fr. *escommouvoir* tr., ‘exciter, irriter’ (Cy. 19, p. 78).

**Escorxar:** *v. tr. 1.* ‘2. Llevar la pell. 3. Treure la pell i la budellada a un animal, per poder-lo menjar’ (DCVB), o bé les plomes en cas d’un ocell. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> prin .I<sup>a</sup>. lebra viva e fé-la **escorxar** viva e en la pell calent bolca aquell e jaga. || P (còpia s. XV m.), f. 33 prenets .I<sup>a</sup>. rata novela e **ascorxats**-la bé. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **escortxa** una galina. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> prin .I<sup>a</sup>. lebra viva e fé-la **escorxar**, e en la pel calent embolcha l’ocel e jagua aquí. — Lat. *excorticare* tr., ‘écorcher’ (Cy. 9, p. 249). | Lat. *scorticare* tr., *scortigare*, ‘écorcher’ (Cy. 9, p. 276). || Cast. [*dessollar*] (Maler, *Tratado*, p. 92). || Fr. *escorcher*, ‘écorcher, c.-à-d. faire une entaille tout le long du corps de la bête couchée sur terre, pus détacher la peau avec un couteau, ce qui se faisait du cerf, du daim, du chevreuil et de tout animal qui porte cuir’ (Cy. 2, p. 69). | Fr. *escorcier, escorzier*, ‘écorcher’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 347). || It. *scorticare* (Cy. 9, p. 276). | It. *descoria[re], scoria[re], scorticar[e], scorça[re]*, ‘abschälen, von einer Haut etc. befreien’, *scorticar[e]*, ‘(ein totes Lebewesen) häuten’, *scorticar[e], scorça[re]*, ‘obere Schicht (von Fleisch oder Haut) entfernen’, *scorticar[e], scorçia[re]*, ‘Schale (einer Muschel) entfernen’ (Glessgen, pp. 932, 990).

2. ‘1. Llevar l'escorça’ (DCVB), en cas de cereals. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> Ítem, prin civada aytant con darie ha .I. caval e fé-la deneyar, pux posa aquella en aygua freda e aquí estia per tota nuyt, pux fé-la aytan coure tro sia **escorxada**. — Lat. *decorietur, decortictetur* (*Epistola* 39). || Fr. *escorcier, escorzier*, ‘peler. Lat. C *decorticare, excorticare*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 347). || Occ. *la rusca s'en an levan* (*Dels auzels cassadors*, v. 3512).

**Escorxadís, -issa:** *adj.* ‘Que pot escorxar-se’ (DCVB). Vegeu *carn escorxadissa*.

**Escudella:** *subst. f.* ‘Plat fondo, en forma de casquet esfèric, generalment sense anses, que serveix per a menjar la minestra o cuinat entre gent rústica (Maestr., Val., Mall.); cast. *escudilla*. 2.



Recipient fondo, de forma semiesfèrica o aproximadament semioval, de cabuda variable però inferior a un litre, que serveix per a prendre brou, llet, cafè, te, etc.; cast. *taza*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 35v **scudela**. — Lat. *cacia* (Federico II, *De arte*, p. 1163). || Ar. *iğğāna*, 'écuelle, abreuvoir' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 200). || Occ. *escudelleta*, 'petite (?) écuelle' (Wistedt, p. 530).

**Escuma**: *subst. f.* Secreció indeterminada de l'ocell de caça, amb probable formació de bombolles; depenent de la localització, probablement secreció nasal o diarrea o excreció d'urats excessivament fluids. Vegeu *escumar*. '1. Multitud de bombolles que es forma a la superfície d'un líquid violentament agitat o dins el qual es produeix un gas, o a la boca o a la pell d'un animal' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 144v Aucel qui à mal d'**escuma**, conexerets entre les cuxes que à a manera d'**escuma**.

Loc.: **Mal d'escuma**: afecció en la qual apareix escuma entre les cuixes de l'ocell de caça, probablement diarrea o excreció d'urats excessivament fluids; possible parasitació per filandres perquè la mel i l'all figuren a V entre els medicaments simples administrats a l'ocell quan se li engendren filandres al ventrell (f. 77rv), a F el capítol dedicat al mal d'escuma segueix al de les filandres (filandres que correspon a un dels tipus o localitzacions de filandres descrites a V), i és un dels exemples recollits per Tilander. Vegeu *filandre*. F (còpia s. XV m.), f. 144v Aucel qui à **mal d'escuma**, conexerets entre les cuxes que à a manera d'**escuma**. Prin .VII. grans de pebre, e .III. cabesses d'ayls e .III. culerades de mel, e mescle-ho tot ensemps; e bul-ho tant tro que sie espès; e mit-lo en una capseta; e da-li a menjar cran de oqua o de bou ab la madesina; e da-li'n cascun dia .III. vaguades tro que sia guarit.

— Ar. *qadā*, 'chassie et fétu (tombé dans l'œil). Moamin lat. *spuma*; Moamin fr. *spume*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 204). || Cast. *espuma*, 'humor viscoso, pituíta' (Maler, *Tratado*, p. 93). || Fr. *spuma*, *escume*, 'pus: Le mettez en chault souleil et le laissez tant que le chief soit bien purgié par *escume* et par flume, et par deux foiz les paissiez de char de porc femelle, Lyon 765, fol. 186v' — 'glaire: Quant ton oiseau ara le mal des vers, c'est assavoir les filandres, et le connoistras quant il emutira vert plain d'*escume* et tousjours se piquera l'eschine au bec, Maistre Loys, fol. 41'. — 'larmes, chassie: Contre lermes ou *escume* qui saillent des yeulx de l'oyseau, Tardif, ed. Jullien-Lacroix, I, 99. Quant *escume* sault des yeulx, ib' (Cy. 9, p. 278). || Fr. *spume*, 'larmes, chassie. Lat. F *spuma*. Tardif I,99 traduit *escume*, voir *Glan.*, art. *escume*. Cf. au même sens *espume*, Albert-le-Grand, *Fauconnerie*, p. 84, port. *scuma*, it. *ischiuma*, BF VI,457' (Tjerneld, *Moamin*, p. 411). || It. *spuma (degli ochi)*, Fr. *spume (dels euz)*, [*larmes ou*] *escume [saillant des yeux]*, [Cast. *ojos legannosos*], Lat. *spuma*, 'durch eine Bindehautentzündung hervorgerufenes schaumartiges Sekret der Augen / secrezione schiumosa degli occhi, provocata da una congiuntivite' (Glessgen, pp. 641-42, n. 386).

**Escumar**: *v. intr.* '2. Treure o llançar escuma' (DCVB), especialment per les narines l'ocell de caça amb el bec excessivament llarg, el qual no pot menjar normalment i ha d'esforçar-se per menjar; aquest fet afecta als pulmons de l'ocell i deriva en tisi, segons F. Vegeu *escuma*, *tísic*. F (còpia s. XV m.), f. 117 Deus emperò saber que atart esperver és tèsich, e no li esdevé sinó per longuesa de bech com l'anguolir de la carn qui s'acosta al bech, he tant treballa que **escuma** per los narils, hon per aytal agreuyament lo seu leu se naffra, e axí, poc a poch, per lo nafframent del leu encorra una malaltia que hom appella tísich. — Fr. *escumer*, 'n., larmoyer: Quant vous dessilez un oisel et ses yeux escument, buffez le de bon vin blanc, Lyon 765, fol. 195' (Til., *Glan.* p. 90). || It. *spuma[re]*, Lat. *spumare*, 'ein schaumartiges Sekret produzieren / emettere una secrezione schiumosa' (Glessgen, pp. 641-42).

**Escurament**: *subst. m.* Neteja local per fregament o raspant, amb possible desbridament (en especial de tot el material necròtic i desvitalitzat), d'alguna lesió o creixement patològic de l'ocell de caça, amb possible aplicació d'un producte terapèutic tòpic local al mateix temps. '1.1. Acte i efecte d'escurar' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 140 E com aquesta madesina serà feta, lo matí e lo vespre següent prin melrosat, e prin un bastó prim e al cap del bastó sie enbolcat un poc de cotó ligat ab fill, e banya aquel cotó en la mel, e de part de dins del carcanyel sie bé escurat ab aquella melrosat alà on sien les nafres, e la lengua unten del melrosat .II. veguades lo jorn, e fet aquest **escurament** per .III. dies.

**Escurar:** *v. tr.* Realitzar un escurament. '1. Netejar d'adherències un recipient, un estatge, un conducte, etc.' (DCVB). Vegeu *escurament*. F (còpia s. XV m.), f. 140 E com aquesta madesina serà feta, lo matí e lo vespre següent prin melrosat e prin un bastó prim, e al cap del bastó sie enbolcat un poc de cotó ligat ab fill, e banya aquel cotó en la mel, e de part de dins del carcanyel sie bé **escurat** ab aquella melrosat alà on sien les nafres. — Fr. *jarser*, 'scarifier: « Après soit jarsée d'une flamete ou d'une lancete en tele maniere que le sanc en isse. » (ms. fr. 25341, ch. 35)' (Moulé, *Glos.*, p. 510).

**Esforçar-se:** *v. refl.* 'Esforçar-se d'una malaltia: reforçar-se un convalescent' (DCVB), referit a l'ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 73 Quant l'aucel és flach e fa semblant de mort, prenetes tant com un hou de bone mentegua de vaques e matets-li'n en la gargamela, e axí **sforçar-s'**à [ms. *sforcarsa*]. — [Fr. *recouvrer*, 'regagner sa force, guérir, Glan. 219', *restorer*, 'se rétablir. Lat. C *restaurari*. Gdfr. un ex. au sens de « guérir qn ». Cf. *restoreson* et it. *ristorarsi* « se rétablir », *restoreson*, 'rétablissement de la santé. Lat. F *restauratio*. Glan. 223'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 400).

**Esmaltir:** *v. tr. ant.* Defecar, expulsar l'ocell de caça a l'exterior l'esmiradura, esmirilar. Utilitzat exclusivament per als ocells de caça. Manca al DCVB. Vegeu *esmiradura*. P (còpia s. XV m.), f. 27v e açò que **esmaltex** és vert. | P (còpia s. XV m.), f. 27v e cant n'aurà menyat <e> açò abrà **esmeltit** .II<sup>es</sup>. o .III. vaguades. | P (còpia s. XV m.), f. 37v tenits-lo tant tro que l'**esmaltesch** [ms. *pexx blanch*, corr. a partir de *pexx ecanch*]. | P (còpia s. XV m.), f. 41 posats-lo en la perxa e astigua tant tro **esmoltesqua**.

Sin.: **eixir a cambra**, **esmirilar**, **maltir**, **tirar**. Vegeu *eixir a cambra*, *esmirilar*, *maltir*, *tirar* 4.

— Lat. *egerere*, *secessus facere*, *emittere*, 'evacuare, defecare' (Federico II, *De arte*, p. 1191). | Lat. *egerere*, 'émeutir: les fauconniers disent « émeutir » au lieu de « fienter » pour des oiseaux de vol' (Frédéric II, *L'art*, p. 205, n. 90, i p. 550). | Lat. *exmaltire*, 'voir *smaltare*' (Cy. 9, p. 249). | Lat. *smaltare* intr., *smaltire*, *exmaltire*, *maltare*, 'fienter, émeutir' (Cy. 9, p. 277). | Lat. *smaltire*, It. *ismaltire*, *smaltire*, *buttare via*, *fare la egestione*, *paidare*, *schizz[are]*, *schiç[are]*, *eschiç[are]*, *squičçare*, *squizz[are]*, *squičar*, *isquičç[are]*, *stercorare*, *stercoric[are]*, Occ. *esmeutir*, 'Schmelzen, koten / espellere gli escrementi', It. *smaltire*, 'verdauen', [It. *non smaltire bene*, *male smaltire*, *male ismaltir(e)*, *non esmaltire*, 'Verdauungsstörungen haben; Verdauungsbeschwerden haben'] (Glessgen, pp. 526, 605-6, 622, n. 305, p. 993). || Ar. *hadaqa*, (*u*, *i*), '« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter, expulser les excréments', *daraqa*, (*i*, *u*), *zaraqa*, (*i*, *u*), *i tazawraqa*, '« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter, rendre ses excréments', *zaqqa*, (*u*), '« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter' (Viré, *Falconaria*, I, p. 290, II, pp. 40, 48). || Fr. *esmoutir*, *esmeutir*, 'évacuer, fienter' (Adam des Aigles, p. 60). | Fr. *ameutir*, 'a. évacuer le ventre', *esmau(l)tir*, *esmaulter*, *esmeltir*, *esmeutir*, *esmutir*, 'n. fienter en parlant d'un oiseau de proie' (Til., *Glan.*, pp. 23, 90). | Fr. *mutir*, 'provient de même de *esmeutir*, fienter, en parlant des oiseaux de vol, dont God. Suppl. donne plusieurs formes: *esmeltir*, *esmoltir*, *esmeutir*, *esmutir*, *emutir*, etc.- tous ces mots dont le radical primitif est *smelt*- proviennent du germ. *smelt*. C'est sans doute, comme le suppose l'éd., le même radical qui se cache dans *smartire*' (Til., *Étud.*, p. 272). | Fr. *émutir*, *esmutir*, *ismortir*, *ismutir*, 'acte de la défécation', *esmuter*, 'fienter en parlant des oiseaux, en terme de fauconnerie' (Moulé, *Glos.*, pp. 376, 442). | Fr. *smautir*, 'fienter, en parlant d'un oiseau de proie. Lat. C *egerere*. Glan. 90-91, avec d'autres exemples. Sur l'origine du mot, voir A. E. H. Swaen, *Neophilologus* III,204-7' (Tjerneld, *Moamin*, p. 409). || It. *smaltire*, 'intr., émeutir, évacuer le ventre, se rapportant au faucon' (Cy. 13, p. 86). || Occ. *esmeutir*, *esmautir*, *esmaltir*, *esmeltir*, "'to defecate". For *esmeutir*, *Revue des langues romanes*, X (1912), p. 370' (*Dels auzels cassadors*, v. 149, 2361, pp. 221, 212, n. 2361). | Occ. *esmeltir*, '«fienter», en parlant d'un oiseau de proie' (Wistedt, p. 531).

**Esmirladura:** *subst. f.* Dejecció de l'ocell de caça, equivalent a la femta i l'orina dels mamífers. Conté la porció urinària, blanca pastosa, formant un col·loide, per presència d'àcid úric, el principal producte del catabolisme del nitrogen en les aus (en lloc de la urea en els mamífers), en elevades quantitats, urats i orina (líquida, blanquinosa i més externa i, a la tirada d'astors i esparvers, més propera a l'ocell), envoltant la porció fecal (sòlida, fosca i central en falcons i a cap a l'extrem més allunyat de la tirada en ocells del gènere *Accipiter*). Ambdues porcions són eliminades simultàniament per la cloaca. Indicativa de l'estat de salut de l'ocell de caça; en

aquest sentit, recollim la descripció de l'esmiradura indicativa de sanitat segons el tractat de falconeria àrab més antic conservat, el *Ġitrif*: “Des signes de bonne santé communs à tous les oiseaux de vol. [...] ses émeuts doivent être mûrs, bien homogènes, non fragmentés, rejetés nets, dans lesquels on reconnaît une bonne assimilation au blanc intense qu'ils contiennent, de texture molle et lisse, avec le noir mince et sec à l'intérieur” (Viré-Möller, *Ġitrif*, 47.2). Vegeu *tirada*. Manca al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 35v D' **esmiradura**. | P (còpia s. XV m.), f. 26v E conexerets quant ve de frador ho de calor, que si ve de calor le metèrie o l' **esmiradura** [ms. esmuladura] que gitarà, serà quax vermella o ratraurà a vermellor.

Sin.: **a) Matèria**: possible sinònim. Vegeu *matèria*. P (còpia s. XV m.), f. 26v E conexerets quant ve de frador ho de calor, que si ve de calor le **metèrie o l'esmiradura** [ms. esmuladura] que gitarà, serà quax vermella o ratraurà a vermellor. **b) Tirada**: vegeu *tirada*.

— Lat. *egestio*, ‘evacuazione, escrementi, feci del falco’ (Federico II, *De arte*, p. 1191). | Lat. *excrementa, stercora*, Al. *schmelz*, Ang. *mutés*, Cast. *tulliduras*, Fr. *esmeuts, emeuts, fientes*, Hol. *smettsel*, It. *smaltitura, calcinaccio* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *mutés*, ‘the droppings or excrement of hawks’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 227). || Ar. *ḥadq*, ‘« émeut, émonde », fiente de l’oiseau de vol’, *darq*, (*a*), ‘« émeut, ñemonde », fiente de l’oiseau de vol. L’examen quotidien des émeuts est indispensable pour s’assurer de la bonne santé de l’oiseau de vol’, *zaqq*, (pl. *zuqūq*), *zakka*, (*u*), ‘« émeut » (de l’oiseau de vol), sa fiente’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 290, II, pp. 40, 48). | Ar. *darq, sulāḥ*, ‘« émeuts » (de l’oiseau de vol), ses fientes, ses excréments. L’oiseau « émeutit », il rejette ses excréments. Moamin lat. *egestio*; Moamin fr. *esquizeüre*’ (Viré-Möller, *Ġitrif*, pp. 44 i 195). || Cast. *tolledura, tullidura*, ‘deposición, excremento’ (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *emeuts*, ‘les fientes des oiseaux de chasse’ (*Modus*, 1989, p. 161). | Fr. *emout, emeut, esmout*, ‘excréments des oiseaux de proie’ (Moulé, *Glos.*, p. 376). | Fr. *émeut, esmeut, esmut, émeute*, excréments du faucon’. It. *smaltitura*, Al. *schmelz*, ‘Roll. 6: 204.- tous ces mots dont le radical primitif est *smelt*- proviennent du germ. *smelt*. C’est sans doute, comme le suppose l’éd., le même radical qui se cache dans *smartire*’ (Til., *Étud.*, p. 272). | Fr. *ameutissement, egestion*, ‘déjection’, *esmautiure, esmault, esquizeüre, esquizeüre*, ‘fiente d’un oiseau de proie’ (Til., *Glan.*, pp. 23, 91, 95). | Fr. *smautiüre*, ‘fiente d’un oiseau de proie. Lat. C *digestio*. *Glan.* 91. Cf. it. *smaltidura*’, [*egestion*, ‘déjection. Lat. F *egestio*, M *egestio, stercus*’, *esquizeüre, esquizeüre, esquizeüre, escizeüre, equizeüre*, ‘fiente d’un oiseau de proie. Lat. A *egestio*. Adaptation fr. du lomb. *schizzatura*’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 342, 409). || It. *smaltidura, smaltitura*, ‘émeuts des faucons’ (Cy. 13, p. 86). | It. *egestione, sterco, stercho, esterco*, ‘Schmelz, Kot / escremento; Schmelz, Vogelkot’, It. *sterco, stercho*, ‘Kot, Tierexkrement’ (Glessgen, pp. 526, 996). | It. *egestione, egestion, egestion*, ‘avföring, «escremento, sterco»’, [*emissione, tömning, «emissione»*], *stercho, sterco, stercore*, ‘avföring, gödsel, «sterco»’ (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 56, 63). | It. *smaltature, smaltidura*, ‘evacuazioni dei falconi’ (Lupis, *Sezione*, p. 90). || Occ. *egestio*, ““excrement”. *Glan.* 77; ZrP, XLVI (1926), p. 257. OF *égerer*: “évacuer le ventre”, Wood-Fyfe, *Gloss. s.v.*, *esmeutidura, esmeltidura, asmeltidura* (*Dels auzels cassadors*, v. 2759, 2860, pp. 221, 213, n. 2759).

**Esmirlar**: v. tr. ant. Defecar, expulsar l’ocell de caça a l’exterior l’esmiradura. Utilitzat exclusivament per als ocells de caça. Especialment, tenir diarrea, síndrome caracteritzada per femtes fluidificades, hiponutrició, tendència a l’acidosi metabòlica i increment de la freqüència de defecacions i la quantitat d’excrements eliminats, referida a l’ocell de caça. Cast. *tullir*. ‘Evacuar del ventre’ (DCVB). Vegeu *desentiri, esmiradura, rajar, tirada, tirar*. F (còpia s. XV m.), f. 115 Com [DCVB con] és constibat, so és que no pot **esmirar**. | F (còpia s. XV m.), f. 115v com esmirla massa sovén, axí com aquels qui an desentiri: cou hom la malva <i la> saturiga [ms. major] ab grex de porch ffresch <i amb aigua>, e d’asò un poc ab una cullera per la boca li gita tebet; ítem en asò, prin aytant com la quarta part de una malla [ms. amella] de escamoneya, e de comí atretant, e pica-ho ab tant de porch gras he dóna-li’n, e guarrà. E si per aventura no pot asò retanir, mescla-ho bé ab clara d’ou e mit-lo-y per la boca. Encara contra **esmirar**, prin les ffulles de una erba qui à nom jusquiama e da-li a beura del such. || P (còpia s. XV m.), f. 35v Quant l’asperver no pot **smirlar**, prenets such de col e dats-li’n ab la carn a meiar. E ci açò no val, dats-li such ab la carn e ancontinent **esmirarà**.

Sin.: **eixir a cambra, esmaltir, maltir, tirar**. Vegeu *eixir a cambra, esmaltir, maltir, tirar* 4.

— Lat. *egerere, secessus facere, emittere*, ‘evacuare, defecare’ (Federico II, *De arte*, p. 1191). | Lat. *egerere*, ‘émeutir: les fauconniers disent « émeutir » au lieu de « fienter » pour des oiseaux de vol’ (Frédéric II, *L’art*, p. 205, n. 90, i p. 550). | Lat. *exmaltire*, ‘voir *smaltare*’ (Cy. 9, p. 249). | Lat. *smaltare* intr., *smaltire, exmaltire, maltare*, ‘fienter, émeutir’ (Cy. 9, p. 277). | Lat. *finum reddere*, Al. *schmelzen, spretzen*, Ang. *mute*, Cast. *tullir, toller*, Fr. *esmutir, emeutir, fienter*, Hol. *smettseln*, It. *smaltire* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ang. *mutith, sliceth*, ‘And ye shall say that your hauke *mutith* (Boke of St. Albans). Or, if a short-winged hawk, she « sliceth » (Boke of St. Albans)’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 227). || Ar. *hadaqa*, (u, i), ‘« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter, expulser les excréments’, *daraqa*, (i, u), ‘« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter, rendre ses excréments’, *zaqqa*, (u), ‘« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 290, II, pp. 40, 48). || Fr. *ameutir*, ‘a. évacuer le ventre’ (Til., *Glan.*, p. 23). | Fr. *esmau(l)tir, esmaulter, esmeltir, esmeutir, esmutir*, ‘n. fienter en parlant d’un oiseau de proie’ (Til., *Glan.*, p. 90). | Fr. *mutir*, ‘provient de même de *esmeutir*, fienter, en parlant des oiseaux de vol, dont God. Suppl. donne plusieurs formes: *esmeltir, esmoltir, esmeutir, esmutir, emutir*, etc.- tous ces mots dont le radical primitif est *smelt-* proviennent du germ. *smelt*. C’est sans doute, comme le suppose l’éd., le même radical qui se cache dans *smartire*’ (Til., *Étud.*, p. 272). | Fr. *émutir, esmutir, ismortir, ismutir*, ‘acte de la défécation’ (Moulé, *Glos.*, p. 376). | Fr. *esmuter*, ‘fienter en parlant des oiseaux, en terme de fauconnerie’ (Moulé, *Glos.*, p. 442). | Fr. modern? *émeutir*, ‘rejetter ses excréments (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 44). | [Fr. *egerir, egeroir*, ‘évacuer (le ventre). CX *egerere*. *Glan.* 77’, *esquizer, esquicer, squizer, squicer, sciçer*, ‘fienter, en parlant de l’oiseau de proie. Lat. C *egerere*. *Esquizer* est une adaptation fr. de l’it. *schizzare* « fienter »’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 342, 348)]. || It. *smaltire*, ‘intr., émeutir, évacuer le ventre, se rapportant au faucon’ (Cy. 13, p. 86). | It. *egestione*, ‘Auswerfen, Ausscheidung von Schmelz, Kot’, *fare la egestione*, ‘Schmelz auswerfen, schmelzen’ (Glessgen, p. 935).

— Lat. *laxacio, fluxum ventris, nimis egerit*, ‘diarrhée: le phénomène inverse a été désigné par les fauconniers de façon analogue, par emprunt direct aux termes médicaux ou par formules descriptives. Chez les oiseaux, les entérites caractérisent certaines maladies comme la coccidiose’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 190). || Cast. *manazón*, ‘diarrea’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *foire*, Lat. *foria*, ‘dévoiement, diarrhée’ (Moulé, *Glos.*, p. 450). || It. *frusso di ventre, frusso del ventre, mal di pondo*, [Cast. *se les dannan los vientres e se les afloxan*], Ar. *rīḥ* [im Bauch ... sein Bauch knurrt, und er schmelzt dann], ‘Durchfall / diarrea’ (Glessgen, pp. 594, 645).

**Esmirle**: *subst. m. (esmirle, tractats catalans) i f. (esmirla, documentació) ant. Falco columbarius* L., identificació ja apuntada per Oggins (1980, p. 460). Català modern *esmerla*, no sé amb quina base, que el DCVB recull com ‘Esmerla: Merla (val.). Ocell de la família dels túrdids’, és a dir, *Turdus spp.*, sovint presa de l’esmirle. El rapinyaire diurn més petit d’Europa (60 cm d’envergadura, 170-200 g de pes), que alguns tractats no incluen als falcons, com per exemple N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Dell nudriment de l’esmirle. **Mirle** deu ésser nodrit, axí con sperver, delicadament. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> E si és **esmirle**, deu ésser nodrit delicadament axí con a esperver. E los **mirles**, si són pols, sien gardats de gran calt e de gran fret.

Variant: **mirle**.

Sin.: **a) Forgell**: possible mosquet. Vegeu *forgell, mosquet*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Lo tercer capítol dells espervers dit **forgell**, so és, **mirle**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> Comensa aquel mateix capítol dels espervers e dels **mirles** aranyenchs]. **b) Smirlin**: vegeu *smirlin*. F (còpia s. XV m.), f. 135 [L]o .X<sup>e</sup>. linatge he [ms. ho] lo darrer dels ffalcons és aquell qui és molt poch en sa cantitat e és appellat **mirla**, e en romans la apellan hom **smirlí<n>** [ms. guerli].

— Lat. *smerlus*, ‘voir *ismerilus*’ (Cy. 9, p. 277). | Lat. *ismerilus, hismerlus, ysmerlus, ysmerulus, smerlus, ysmelus*, ‘émerillon’ (*Falco aesalon*) (Cy. 9, p. 256). | Lat. *smerilio*, ‘smeriglio (n. scient. *falco columbarius*)’ (Federico II, *De arte*, p. 1236). | Lat. *smerilio*, ‘émerillon (faucon)’ (Frédéric II, *L’art*, p. 550). | Lat. *smerilio, mirle* (*Albertus Mangnus*), Al. *schmerlein, smirlin, merlin-falke*, Ang. *merlin*, Cast. *esmerejón*, Fr. *emerillon*, Hol. *smelleken*, It. *smerlo, smeriglio* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | [Lat. *yalem*, ‘émerillorn. C’est l’ar. *ğalam*, proprement

« ciseaux », nom donné en Egypte et en Syrie à l'émerillon à cause de la rapidité de son vol et de la légèreté de ses ailes, voir ad-Damīrī I,434, II,163', *yiraye*, 'émerillon. C'est évidemment le même mot que *gerādyeh* (*ġarādīya*), nom égyptien de l'émerillon dans la transcription de Savigny, p. 280'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 428). | Lat. *mirle*, Fr. *esmer(e)illion*, *sparlin*, *simirle*, 'émerillon (*Falco columbarius* L.). Le correspondant en langue vulgaire, c'est-à-dire en germanique, est *smirlin'* (Smets, *Homme*, p. 185). | Lat. *ismerlus*, *ismerletus* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 61). || Ar. *ġalama*, 'le faucon Émerillon (*Falco columbarius*) est, avec les sb./sps. *aesalon* et *insignis*, hivernant en Égypte ; en cette région, le terme *ġalama* (= ciseaux de tondeur), image dûe à la silhouette de l'oiseau randonnant, supplante le nom perse *yu'yu'* répandu dans tout l'Orient' [F. Viré (ed.), "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 13 (1966), p. 52 (102)]. | Ar. *ġalam*, '(« forces », ciseaux à tondre), nom du faucon Émerillon (Égypte et Syrie). « Forme » (= femelle) du faucon Émerillon (*Falco columbarius*) avec les races *aesalon*, *insignis*, *pallidus*, *christiani-ludovici* et *regulus* selon les régions. Moamin lat. *yalem*; Moamin fr. *yalem'* (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 68, n. 57 i p. 196); Ar. (persa) *yu'yu'*, pl. *yawā'ī*, *ya'ā'ī*, 'faucon Émerillon. Moamin lat. *yuaie*; Ghatrif fr. *yuyu'* (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 209). || Cast. *esmerejón*, 'uno de los más pequeños halcones. Se identifica con el **Falco columbarius**' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *senereli*, 'esmerejón; por falsa traducción de *ismerili*' (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || [Fr. *yuyu*, 'émérillon. Lat. E *juyu*, M *juni*, *juyn*, *iunnum*, X *ynyn*. C'est *yu'yu'*, mot ar. selon Steingass s.v., pers. d'après Mercier, *Chasse arabe*, p. 86. Cf. ad-Damīrī II,163, *Falknerklee*, p. VI, XIII, 9, 112, et Du Cange, art. *juju'*] (Tjerneld, *Moamin*, p. 421). || It. *falconi ysmeli* (pl.), 'Merlin / smeriglio (*Falco columbarius* L.)' (Glessgen, p. 480), It. *smiriglio*, Lat. *smeriolus*, Ar. *yu'yu'*, '(weiblicher) Merlin / smeriglio (*Falco columbarius* L.)' (Glessgen, p. 492). |[It. *yuyu*, 'stenfalkshona, stenfalk (*Falco columbarius* L.), jfr Gl. *yuaie* 486-87; *émérillon* Tj. 421' (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 64, 101, 110). || Occ. *esmerillo*, *esmerilho*, 'merlin' (*Dels auzels cassadors*, v. 12 i p. 221).

**Espars, -arsa:** *adj.* Estès i separat, referit als dits de l'ocell de caça, indicatiu de gentilitat del l'ocell, especialment dels falcons. Destaquem el persa *spahar* (= cel), tonalitat que encaixa perfectament amb la de les cames del poll de les falcònides i molt més adient que el blanc. 'Solt, separat; que no forma part d'un conjunt' (DCVB). Vegeu *gentilitat*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> e les cames curtes e grosses, e-ls peus blancs e **esparsors** e grans. [correspon a F (còpia s. XV m.), f. 120 e les cuxes sien curtes e grosses, e que agen com és jova los peus blaus e ben **aspres estesos**]. — Lat. *spartus*, *sparsus*, *spertus*, 'écarté, séparé' (Cy. 9, p. 278). || [Ar. *asbahraġ*, '(pers. *spahar* = ciel), bleu céruléen (manteau des Éperviers et de certains Autours)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 192)]. || Cast. *esparcido*, Lat. *spartus*, 'separado, refiriéndose a los dedos del ave' (Cy. 14, p. 37, glossari). | Cast. *esparcido*, 'separado, refiriéndose a los dedos del ave' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *espatté*, *piez long espattéz*, 'probablement pieds longs et aplatis, dû à une fausse interprétation du contexte latin, cf. *épater*, A. Dauzat, *Dict. étymol. de la langue française*' (Cy. 12, p. 53). | Fr. *espars*, 'part. passé et adj.', Lat. *digiti expansi*, 'les doigts séparés' (Holmér, *Traduction*, p. 278). |[Fr. *disgrege*, 'séparé' (Tilander, *Glan.*, p. 72). || It. *sparto*, *mano sparta*, *mano sparsa*, 'les doigts de la main du faucon écartés. Sur *sparto* à côté de *sparso*, voir Ernst G. Wahlgren, *Etude sur les actions analogiques réciproques du parfait et du participe passé dans les langues romanes*, Uppsala, 1920, p. 92 et note 2' (Cy. 13, p. 90). | It. *spert[o]*, 'gespreizt' (Glessgen, p. 995).

**Esparsor:** vegeu *espars*.

**Esparver:** *subst. m.* Au de la família *Accipitridae*, espècie *Accipiter nisus* L. o esparver vulgar. Probablement l'ocell de caça més delicat, estressable i de difícil maneig falconer, degut a l'escàs marge de maniobra per temprar-lo sense provocar-li debilitat i/o patologies. El pes màxim del terçol, és a dir, del mascle, està per sota dels 200 grams. Astors i esparvers eren els ocells del gènere *Accipiter* utilitzats a la falconeria medieval europea. Les estructures alars de les aus dels gèneres *Falco* i *Accipiter*, utilitzades tradicionalment a la falconeria europea, són diferents, d'acord amb el tipus de vol que desenvolupen, condicionat a la seva vegada per l'hàbitat en que viuen. Així, l'ala d'un falcó és de llargària mitjana, estreta i allampada; l'ala d'un accipiter és curta, ampla i arrodonada, atorgant-li una major acceleració en vol horitzontal. A l'ala d'un ocell

pertanyent al gènere *Accipiter* la penna rêmige més llarga és la quarta. Quan el tractat català és una traducció d'un tractat llatí, sovint té l'accepció d'astor en lloc d'esparver, o totes dues. El DCVB el confon amb el xoriguer (*Falco tinnunculus*), pertanyent a la família *Falconidae*. L'esparver no és un tipus de falcó. '1. Au rapaç de la família de les falcònides, de diferents espècies del gènere *Falco*, i principalment el *Falco nisus* i el *Falco tinnunculus*. Cast. *halcón, gavilán, cernícalo*' (DCVB). Vegeu *mosquet, tempre*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.<sup>ra</sup> **sperver**. || P (còpia s. XV m.), f. 35 **esperver**. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **asperver**. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **sperver**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4<sup>ra</sup> **sparvers**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12<sup>ra</sup> **esperver**. — Lat. *speriverius, spereverius, sperverius, sperivarius, sperverus, spariverius, sparaverius, sparaverus, sparverius*, 'épervier' (*Accipiter nisus*) (Cy. 9, p. 278). | Lat. *nisus, sparaverius, sparverius, sparvierus*, 'sparviero (n. scient. *accipiter nisus*)' (Federico II, *De arte*, pp. 1219, 1237). | Lat. *nisus*, 'épervier' (Frédéric II, *L'art*, p. 550). | Lat. *sparverius, spervarius, espervarius*, Al. *sperber, sperlings-habicht*, Ang. *sparrow-hawk*, Cast. *esparvel*, Fr. *epervier, espervier*, Hol. *sperwer*, It. *sparviere* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). | [Lat. *seph*, 'variété du faucon sacre. C'est l'ar. *saff*, que Mercier, *Chasse arabe*, p. 94-5, tient pour le milan royal. Cf. *sefi* « faucon qu'on dresse à chasser des lièvres et des antilopes », Berggren, *Guide fr.-ar.*, art. *faucon*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 427), cf. *infra*. | Lat. *spereverius, nisus, accipiter*, 'épervier d'Europe (*Accipiter nisus*), oiseau des bois et des bocages comme l'autour, en est une réplique en plus petit format' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 83). || Ar. 'isbakrağ, '(persan) « strié blanc et brun » ; surnom donné à la femelle de l'épervier à cause des fines stries du plumage de sa poitrine, ce qui la fait ressembler à l'autour. Cet adjectif persan est souvent pris substantivement en poésie, où l'on trouve la variante 'isbakrağ, [ 'asfar al-'ayn, « œil jaune » ; désigne tous les *accipitridés* employés en basse-volerie, ceux-ci ayant l'iris jaune ou orangé. L'expression s'oppose à 'aswad al-'ayn, « œil noir » qualifiant les *falconidés*, oiseaux de haute-volerie. Voir *EL<sup>2</sup>*, art. BAYZARA'] (Viré, *Falconaria*, II, pp. 50, 52). | Ar. *bāšiq/bāšaq* [« Épervier forme », nom qui lui est donné en Iraq et au Hidjāz, tandis que les gens d'Égypte et de Syrie le nomment] *sāf* (pl. *sīfān*) '« Forme » (= femelle) de l'Épervier (*Accipiter nisus*) avec les races *nisus, nisosimilis* et *panicus* selon les régions. Le terme arabisé *bāšiq/bāšaq* (pl. *bawāšiq*) vinet du persan *bāšeh* désignant le même oiseau. Le terme *sāf* est encore employé au Maghreb', Ar. *bāšaq, bāšiq*, pl. *bawāšiq*, '(pers. *bāšeh*) Épervier femelle (forme), (Iraq et Hidjāz). Moamin lat. *sabeth*; Moamin fr. *sabech*', Ar. *sāf*, pl. *sīfān*, 'Épervier femelle (forme) (Syrie, Égypte, Maghreb). Moamin lat. *seph*; Moamin fr. *seph*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 2.8, p. 68, n. 52, pp. 193, 205). || Cast. *gavilán* (Fradejas, *Falconers*, p. 68). || Cast. *gavilán*, 'miembro de la familia de las accipitrides, identificable con el **Accipiter nisus**' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *esparvier, esparver*, 'épervier (*Accipiter nisus*). Lat. X *sparverius*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 347). || It. *sparaviere, spareviere*, 'épervier' (*Accipiter nisus*), Sforzino *sparviere* (Cy. 13, p. 89). | It. *sparviero, sparvero, sparvieri*, Fr. *esparvier*, Ar. *bāšaq*, 'Sperber / sparviere (*Accipiter nisus* L.); Sperberweibchen', *sproviere, sproviere*, Ar. 'id.; Habicht; Habichtsweibchen' (Glessgen, p. 475). | It. *sparviero*, 'sparvhök (*Accipiter nisus* L.), «sparviere»' (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 63, 108). || Occ. *esparvier, espervier*, 'sparrowhawk' (*Dels auzels cassadors*, v. 12 i p. 221).

**Espatla**: *subst. f.* Vegeu *espatlla*.

**Espatlla**: *subst. f.* '1. Muscle; la part superior del cos, a cada costat del coll, formada pels ossos que uneixen el braç amb el tronc i pels músculs que els recobreixen. 2. especialment, La part posterior del muscle. 3. La part posterior (de persones o coses)' (DCVB). '*Espatla*: regió situada als costats del torax. Es troba inclinada de dalt avall i d'arrere avant. Li servix de base anatomica l'os escapula juntament amb el seu cartilac de perllongació i els músculs que la recobrixen (músculs antiespinos i postespinos principalment). Està limitada superiorment per la regió de la creu, inferiorment pel braç, anteriorment pel coll i posteriorment pels costellars' (Dualde, *Aportació*, p. 21). En sentit ampli, extremitat anterior del cos. En les aus té per base òssia la cintura toràcica, és a dir, la clavícula, l'escàpula i el coracoide, considerant o no la porció proximal de l'húmer. Utilitzat per referir-se al conjunt format per les insercions de les dues ales i la part superior de l'esquena de l'ocell. Unes espatlles amples en un ocell de caça indiquen una bona base òssia i una bona musculació, resultant en una bona capacitat de vol. F (còpia s. XV

m.), f. 120 e belles **espatlles** e amples. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> e-1 col lonch e les **espatles** amples. — Lat. *spatula*, *spalla*, ‘coin supérieur de l’aile’. Cf. It. *spalla* (Cy. 9, p. 278). | Lat. *spatula*, ‘spalla’ (Federico II, *De arte*, p. 1237). || Ar. *mankibā l-ğāriḥ*, ‘les deux « mahutes » de l’oiseau de vol ; le gros ou haut des deux ailes, constitué par l’humérus’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 186). | Ar. *mankib*, ‘mahute (= épaule et haut du bras de l’oiseau de vol), épaule’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, pp. 44 i 202). || Cast. *hombrillos*, ‘la unión de las alas con el cuerpo’ (López, *Libro*, p. 239). || Fr. *espale*, (*esplale*), ‘cf. *Glan.* 93’’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 347); [Fr. *humre*, ‘épaule, se rapportant au chien. Lat. C *humerus*’, ‘l’aile, de l’épaule au coude. Lat. CM *humerus*’, ‘coude, en parlant de l’aile, d’après lat. MX *ad cubita respicientem*. Latinisme. Cf. it. *omero*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 364). || It. *homer[o]*, ‘Schulter (eines Tieres)’, *lato de le ale*, *lato dell’ala*, ‘Schulter, oberer Teil der Flügel’, *spalle* (pl.), ‘Schulter (eines Vogels)’, *umero dell’ale*, *spalla de le ale*, ‘oberer Teil der Flügel’ (Glessgen, pp. 957, 994).

**Espaventable**: *adj. ant.* ‘2. Espantós, que causa espant’ (DCVB), dit de la veu del falcó sacre. F (còpia s. XV m.), f. 123v La veu d’aquest ffalcó aytall és **espaventable**. — Lat. *terrifica* (AM). | Lat. *expavere*, ‘spaventare’ (Federico II, *De arte*, p. 1225). || Fr. *espoenter* intr., *espoenter* tr., ‘effrayer, épouvanter’ (Cy. 19, p. 79). | [Fr. *s’enspavir*, ‘s’épouvanter. Lat. C *pavefiat*. Italianisme, lomb. *spavirse*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 345).

**Espècie**: *subst. f. (ant. espècia)*. ‘5. Natura pròpia a un cert nombre d’individus que permet reunir-los dins una mateixa categoria’ (DCVB), accepció medieval que sovint no coincideix amb el concepte modern d’espècie taxonòmica, és a dir, ‘3. lòg. Grup d’individus que tenen atributs comuns i són designats pel mateix nom; concepció subordinada a una altra anomenada gènere, del qual difereix per tenir més atributs i comprendre menys individus. 4. hist. nat. Categoria de classificació inferior al gènere i superior a la varietat Dels animals o plantes, grup dels qui posseeixen en comú un o més caràcters importants que els distingeixen d’altres grups similars, i que poden procrear entre ells reproduint-se llurs caràcters entre els descendents’ (DCVB). Cadascun dels tipus d’ocell de caça segons la classificació emprada a la falconeria medieval, que correspon indistintament als conceptes moderns de varietat, subespècie, espècie, gènere i família. F (còpia s. XV m.), f. 131v Com dues cosses sien perquè no-s conexas les cosses de defora, so és es ffigura e color; e la ffigura més demostro la <con>fformetat ho [ms. he] la differència de la **espècia** que la color, cor nós avem vistes ya néxer blanques les cornelles e los corps, atresí com abiten en lochs ffrets. Emperò la ffigura dels corps demostra vera [ms. belle] **espècia** de les cornilles ab aquella dels corps. | F (còpia s. XV m.), f. 137 Aquest mesclament se ffa, e los ffalcons de diverses **espèssies** qui s’acosten he són vaynes en complecció, en lo temps que-s mesclen ensemps se atroben, e asò ffan con no atroben linatge de la lur **espècia** ab qui-s mesclen, jatsia asò que nós ayam dits .IIII. linatges de ffalcons en aquesta guisa mesclats ensemps ésser venguts a nós.

Sin.: **agre**, **llinatge**, **manera**. Vegeu *agre*, *llinatge*, *manera*.

— Ar. [*ğins*, ‘genre’,] *şakl*, *şanf*, ‘forme, catégorie, espèce’, [*darağā*, ‘degré, rang’,] ‘termes qui restent très vages, ne donnant pas la précision d’une classification scientifique’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, p. 66, n. 46). || Fr. *specialité*, ‘espèce, variété. Lat. C *species*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 410). || It. *specie*, ‘Art (bei Tieren); Gattung, Art, Varietät (bei Tieren)’ (Glessgen, p. 459).

**Especier**, **-iera**: *subst. m. i f.* Apotecari, -ària. ‘Fabricant o venedor d’espècies; adroguer’ i ‘Apotecari: m. Professor de farmàcia que prepara i ven els medicaments; cast. *boticario*, *farmacéutico*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 119 prengues carn d’om anbalsamada, que troba hom en poder dels **especiars**. | F (còpia s. XV m.), f. 145 Prin èsula, que an los **especiés**.

**Espès**, **-essa**: *adj. 1.* ‘1. Que conté molta matèria en poc espai’ (DCVB). **a**) Referit al cos i a la cua de l’ocell de caça: F (còpia s. XV m.), f. 125v Aquest aytal linatge de ffalcons montarins és breu he **espès** ffort en lo cors, e-specially ha la coha breu he ffort **espessa** de les plomes de la coha agudes. — Lat. *spissum* (AM). || [Ar. *mumtali’ al-zawr*, ‘« plein du plastron », (oiseau de vol), dont les pectoraux sont bien en chair’] (Viré, *Falconaria*, II, p. 49). || Fr. *espés* adj., Lat. *densus*, ‘compact, dit de la poitrine de l’oiseau’ (Holmér, *Traduction*, p. 278). | Fr. (*cuisse*) *dense*, ‘compacte. Lat. C *densitas coxarum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 337). **b**) Referit a un líquid: dens. ‘1. Que conté molta matèria en poc espai; especialment, (Líquid) que conté moltes matèries

sòlides en suspensió o en solució' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 121v puys ab un bastó mena bé l'aygua tro sia bé **espès**, quax axí com ayguacuyta.

**2.** '3. En gran nombre i amb poca separació entre un i altre. 2. Compost de parts molt poc separades; que deixa entre elles molt pocs o no gens d'intersticis. Arbre espès: arbre que conté moltes branques o molt de fullatge' (DCVB), referit a la conducta defensiva dels ocells presa de l'ocell de caça, que cerquen refugi a la vegetació densa. F (còpia s. XV m.), f. 123 Com mantinent que·ls altres aucells veuen lo sacre, ffugen e criden e amagan-se per los arbres **espessos** e possen-se.

**Esplugar:** v. **a)** *tr.* Gratar-se l'ocell amb el bec, per molèstia en aquella zona. '*Esplugar-se un ocell: gratar-se amb el bec*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 38v Quant l'aucel ha deffici, conexerets-ho quant lo vaurets molt **splugar**, e·s grata fort. **b)** *refl.* Utilitzat tant per indicar la conducta normal de l'ocell en la qual s'arregla el plomatge, agafant les plomes amb el bec i pentinant-les, com per a la de gratar-se l'ocell amb el bec, per molèstia en aquella zona, com ara pruija. '1. *Esplugar-se un ocell: gratar-se amb el bec*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 41 e que **s'espluch** e que·s sacuda. — Cast. *mes(s)ar*, 'acariciar, arrancar' (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Relacionable amb Fr. *peoillier*, 's'épouiller. Lat. C *se pediculare*. *Glan.* 202' (Tjerneld, *Moamin*, p. 391). || It. *spilucha[rsi]*, Fr. *se peoille[r]*, 'sich (Federn) ausreißen / spiluccarsi, strapparsi (le penne)', *spelucharsi*, *espelluçarsi*, *expiluccarsi*, *speluccarsi*, *spiluccarsi*, *peluccarsi*, Ar. *yakturu at-tafallā*, 'Sich Ausreißen (von Federn) / atto di spiluccarsi (le penne)', It. *polir[si]*, 'sich putzen (Vogel)', *spidochia[rsi]*, 'sich lausen' (Glessgen, p. 541, 978, 995). || Occ. [*be·s peluge*], on possible error d'edició per *speluge*], *pelugar(se)*, *esplugar(se)*, 'to preen' (*Dels auzels cassadors*, v. 1081 i p. 223).

**Esprovar:** v. *tr. ant.* 'Provar; sotmetre a prova' (DCVB), referit a comprovar la qualitat del l'ocell de caça abans de comprar-lo. F (còpia s. XV m.), f. 130 Ell recomptava que avia vanuts .III. ffalcons de aquests aytals a un baró ho senyor de senyera, los qualls, mentre aquest ermità los portava ab si per so que·l·ls **esprovàs**, ell atrobà hoques salvatges blanques e lexà anar los ffalcons. — Fr. *esprover* *tr.*, 'éprouver' (Holmér, *Traduction*, p. 278). | Fr. *esprover*, *exprover*, 'reconnaître; constater, observer; éprouver; approuver, apprécier' (Tjerneld, *Moamin*, p. 348).

**Esquena:** *subst. f.* En els ocells, part posterior del cos des dels muscles fins a la cua; en sentit restringit, la part superior d'aquesta zona. '1. Part posterior del cos humà des dels muscles fins a la cintura; en els altres vertebrats, part superior del cos des del coll fins a les anques' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 126 **esquena**. | F (còpia s. XV m.), f. 133 Aquest ffalcó aytal no par roig en la **esquena** [ms. le asquena]. || P (còpia s. XV m.), f. 34 De dolor d'**eschena**. Quant l'aucel ha dolor en l'**esquena**, ligats-lo sobre un fex d'erba vert; e aya asobre ell une quarabaça plene d'aygua, e fé-li al sòl un forat poch, en guisa que l'aygua li caygua demont, sobre l'**escane**, e <entre les espatlles i> ab l'orina [ms. la ma], adés adés. E dats-li a menyar carn mulada en oli. E fets bulir comí ab vi fort, e prenets un drap de feutre e mulats-lo an aquel vi, e posats-lo-li là unt aurà lo mal per dolor de l'**asquena**, e serà guarit. — Lat. *dorsum*, '«Dorsum est illud menbrum quod ad inferiori extremitate colli protenditur usque ad lumbos inter alas et latera» (I: 173)' (Federico II, *De arte*, p. 1191). || Cast. *espaldas* (Maler, *Tratado*, p. 93). || It. *dorso*, *dosso*, 'Rücken' (Glessgen, p. 934). || Occ. *esquina*, 'back' (*Dels auzels cassadors*, v. 434 i p. 221).

**Esquiú, -iva:** *adj. a)* Dit de l'ocell de caça el qual no espera al falconer quan ha capturat una presa, emportant-se-la, o bé que no es deixa cobrar pel falconer un cop lliure. Tots dos són considerats vicis o defectes en l'ocell. En el cas de l'exemple de Z<sup>1</sup>, els testimonis llatins conservats indiquen un possible error de traducció degut a una mala lectura ("scivi(s)") per "scici" DRLat.(CX), "sicci" DRLat.(TVY), "siccis" DRLat.(U), alterat DRLat.(MO), manca DRLat.(NP), manca cap. DRLat.(BEFZ); tanmateix, no resulta un contrasentit, ja que, de fet, considerant la vessant comportamental de la complexió, la calor, la sequetat i la dificultat de maneig de l'ocell de caça poden relacionar-se. '1. Esquerp, refractari al tracte. *Animal esquiú:* animal que no es deixa domesticar, que fuig de la gent' (DCVB). Vegeu *portar 1*. Sin.: **feréstec**. Vegeu *feréstec*, *rodador*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **esquiús**. **b)** Dit de l'ocell el qual intenta evitar que el toquin durant l'exploració de l'ocell, signe indicatiu de dolor. '1. Esquerp, refractari al tracte. 4. Previsor, que està alerta per no deixar-se enganyar o sorprendre' (DCVB).



P (còpia s. XV m.), f. 33v Quant l'auçell ha ventusitat de cos, conexerets aquesta malautie là unt le aurà, que li'n trobarets pus calt, e cant lo tocurets, veurets que·l se pleguarà e se·n farà **squiu**.

— Cast. *rodeador*, 'esquivo' (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Occ. ["XXXIX. Cant auzels es rabiniers o ratiers. Si vostr'auzels es rabiniers, / so es, que porte volontiers / cant a pres, de rando, sa preza, / no per mal ni per cobezeza / mas per dreit poder de volar, / que no·s deinha de se paular, / o si·u fai neis per raubaría / e volontiers si rescøndria, gitatz lo a major preizo" vv. 975-83], on *rabinier*, *-a*, *ratier*, *raustier*, *rautunier*, *binier*, ['voracious']; ["*mosqueta es tant rabineira, / c'ap so que pren vai sa carreira / e pert se pueis per sa rabina*" vv. 865-67], on el substantiu *rabina*, ['impetuousness'] (*Dels auzels cassadors*, v. 975, 867 i p. 223).

**Essos**: vegeu *ossa*.

**Estament**: *subst. m.* Talla, mida, envergadura, amb menor probabilitat qualitat o categoria de l'ocell de caça. '1.2. Categoria o classe social' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> Lo primer és apelat laner, dels quals són .II. maneres, la .I. ab cap e bec gros mas los peus ha de àguila [ms. *anguila*], los quals són afaytatz ab gran afayn, e prenen lo segon ayn e lo tercer noblament. L'altre és de menor **estament**, la qual és a mal ha tothom. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Altre és de menor **estament**, lo qual és alt si l'à tothom. [corrrespon a Lat. *Aliud vero genus lanarii stature minoris est et ab hominibus vile habetur*.].

**Estarna**: *subst. f.* Perdiu xerra (*Perdix perdix*), ocell de la família *Phasianidae*. Manca al DCVB. 'Perdiu grisa o Perdiu xerra (o xarra): l'espècie *Perdix cinerea*, en el plomatge de la qual predomina el color cendrós; cast. *perdiz pardilla*' (DCVB). Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> **estarna** [ms. *estarcia*].

Possible sin.: **perdiu**. Vegeu *perdiu*.

— Lat. *perdice*, *starna*, *sterna*, Tilander 'perdrix' (Cy. 9, p. 152). | Lat. *sterna*, *starna*, 'perdrix' (*Perdix cinerea*), cf. *starna*, *sterna*, Caterini, Ugolini, p. 304, 305, et *starna*, Tommaseo, Bellini (Cy. 9, p. 279). | Lat. *starna*, 'starna (n. scient. *perdix perdix*)' (Federico II, *De arte*, p. 1222). | Lat. *starna*, 'perdrix grise, *Perdix perdix*' (Frédéric II, *L'art*, p. 550). || It. *chastarna*, 'möglichen förvrängning av «starna» raphhöna, jfr *starna* Fe. kap.13,40, men raphhöna är ingen vattenfågel; Sp. *tarach* kap.3, 12; Tj. 413, *tadac* vattenfåsan enligt Tj. ett persiskt ord; jfr också Gl. 150' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 54).

**Esterami**: *subst. f.* Afecció indeterminada de l'ocell de caça, amb la qual adopta una postura antiàlgida, enfustegant-se i deixant penjar l'ala dreita, i que afecta especialment a la part dreita de l'ocell, a nivell del fetge, segons P. L'esmiradura verdosa també és compatible amb afecció hepàtica. Possible cascament. Tanmateix, malgrat la simptomatologia descrita a P, la tradició àrab, amb el *Gitrif* i els Moamins, apunta al "mal de pedra". Atorgo preferència a aquesta forma davant d'altres possibilitats per acostar-nos a l'arrel grega, *steremnia*, i per la similitud amb la forma 'astāramī, 'atteint «d'astarem» (oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, I, p. 277), on el traductor o el copista de P podria haver confòs l'adjectiu o la seva substantivació amb la denominació de la malaltia. Segons Dualde, *Terminologia*, p. 97, *stinia* o *enredrament* –la primera poster vinculable a esterami– és relacionada amb espasme en designar una malaltia caracteritzada per una rigidesa, espècie de paràlisi que afectava en principi al coll del cavall, però que s'extenia a altres parts del cos, coincidint en simptomatologia el tractat anònim de menescalia en català, el de Manel Díez i el *Libro de menescalia et de albeyteria et física de las bestias* d'Álvarez de Salamiella conservats, respectivament, als mss. París, BN, esp. 215, f. 37, esp. 215, f. 36v, i esp. 214, cap. LVI, al descriure una localització cervical a l'inici, impedit l'ingesta (dada que l'allunya de la simptomatologia a l'ocell de caça). Esterami, per tant, podria haver-se vinculat al símptoma principal, la rigidesa pròpia de la postura antiàlgida, és a dir, a estar enfustegat. Vegeu *enfustegat*, *cascament*, *pedra*. P (còpia s. XV m.), f. 37v-38 E à una malaltie que ha nom **sterami** [ms. *steranii*], e açò conexerets quant l'aucel starà enfusteguat en la mà, ço és, que starà tot dur e no·s volrà pertir del puny, e alò que gitarà (quant tirarà), retirarà a verdor, e la negror que y fa no plegua a cap de la tirada, ans stà al mig loch, e és pus alt que tot l'als. E veurets que menge la carn ab gran talent e pren les bocades menudes e no·s sedole de menjar. E aytal melautia ha l'auçel pus fort a la part dreita endret [38] del fetge, ho de la part hon més li penge l'ala, e quant hom li vol dresar l'ala, és-li greu.

— Possiblement: Lat. *infusionem patitur sicut et equus*, ‘Albert le Grand précise *infusionem patitur sicut et equus*. Sous ce nom, les hippiatres comprennent la fourbure, une lourdeur dans les pattes, provenant des efforts trop grands ou d’un excès de nourriture’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 195). || Ar. *’asṭāram*, *’asṭāram*, ‘(ne prend, en général, pas l’article al-) « astarem », maladie mortelle des oiseaux de vol dont les symptômes se décelaient à la couleur jaunâtre des émeuts et à la présence, dans ceux-ci, de granules appelées elles-mêmes *astarem* par les auteurs anciens, arabes ou occidentaux. L’étymologie du terme *’asṭāram* a, jusqu’à présent, tenu en échec les philologues des langues arabe et romanes. Nous sommes certains, pour notre part, qu’il faille chercher dans le grec l’origine de ce mot et nous y verrions, volontiers, la déformation de σάθρωμα (décomposition putride, pourriture). Les brèves indications données sur les formes extérieures de cette terrible affection, dans les différents traités de fauconnerie en arabe, en latin et en vieux français, permettent d’identifier l’astarem au choléra aviar ou pasteurellose, (voir : E. DECHAMBRE, *Maladies du gibier*, Paris, p. 1955, pp. 150 sq.). Il est curieux de noter que, chez les anciens, le seul traitement préconisé, pour l’oiseau atteint d’astarem, était de lui faire ingérer, avec son pāt, des fragments desséchés de ses propres fientes ; or, l’on combat, de nos jours, la pasteurellose par l’immunisation obtenue de l’autovaccination’, [*’asṭāramī*, ‘atteint d’astarem » (oiseau de vol)’, *tazanğara l-darq*, ‘être vert, (« émeut » de l’oiseau de vol) ; ce peut être un symptôme de maladie interne’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 277, II, p. 48). | Ar. *asṭāram*, ‘l’«astarem » dont parlent les anciens traités est le choléra aviaire ou pasteurellose, maladie mortelle chez les oiseaux de vol. On la diagnostiquait d’après la couleur verdâtre des émeuts et à la présence, dans ceux-ci, de coprolithes appelés eux-mêmes « astarem ». Nous croyons pouvoir, à présent, avancer que l’étymologie de ce terme est le pluriel grec στερέμνια qui signifie, précisément, « corps durs » et non le substantif σάθρωμα que nous avons proposé dans nos *Falconaria arabica*’ [F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 281 (73)]. | Ar. *asṭārim*, *iṣṭārim*, ‘«astarem », du grec *steremnia* « coprolithes ». C’est le durcissement des émeuts dans la voie anale entraînant la constipation et dû à une infection virale’; [Quand vous verrez l’oiseau expulsant des émeuts jaunes et arrondis, qu’il (relève F) rapidement le balai et qu’il n’a pas la force d’entreprendre le gibier d’eau, sachez qu’il est atteint du mal appelé « astarem » qui est la constipation, que des gens nomment « la pierre » (*ḥasāt*) et d’autres « la craie » (*ğışş*)] (Viré-Möller, *Ğitrīf*, 52.12, p. 119, n. 239); “Quand l’oiseau en arrive à une telle situation, c’est qu’il est déjà atteint du mal que les Byzantins appellent *ḥasāt* « pierre », tandis que les Persans le nomment *asṭārim* « astarem » et qui, pour les gens de Syrie et de Mésopotamie, est *ğışş* « craie » et, pour ceux d’Iraq, à la fois *ḥaraq* « prurit », *akila*, *ākila* « gangrène » et *dayq al-ist* « constipation »” (Viré-Möller, *Ğitrīf*, 115.1); “Sur le plan clinique, on ne peut donner un nom précis à cette affection que les Anciens appelaient « craie », « gypse », « pierre » et qui est la « crotte » chez les gallinacés, car la formation de coprolithes peut être d’origines très différentes ; elle résulte soit du dessèchement, dans la cloaque des oiseaux, de matières fécales diarrhéiques (diarrhées bacillaires, diarrhées coccidiennes), soit de l’accumulation de calculs urinaires ou biliaires » (Viré-Möller, *Ğitrīf*, p. 150, n. 381); Ar. *asṭārim*, *ğışş*, *ḥasāt*, *dayq alist*, ‘(gr. *steremnia* = coprolithes). Moamin lat. *astaren*; Moamin fr. *astarem*” (Viré-Möller, *Ğitrīf*, p. 192). || Fr. *enfestuce*, *enfestue*, *enfustu*, *enfustif*, ‘se rapprochent beaucoup de l’enfondeure, avec laquelle elles ont été souvent confondues. Cependant elles nous semblent devoir se rapporter plus directement à diverses affections dues au refroidissement, dont le rhume ou coryza’; *enfondeure*, *enfondure*, *enfonture*, *infonture*, *infusion*, ‘morfondure; le cheval enfondu serait un cheval atteint d’une affection quelconque des voies respiratoires pour avoir trop longtemps séjourné sous la pluie. Cette locucion était appliquée à d’autres animaux. Les auteurs des traités vétérinaires médiévaux désignaient aussi sous ce non la courbature et la fourbure’ (Moulé, *Glos.*, pp. 377, 378). | Fr. *astarem*, ‘maladie de l’estomac des oiseaux’ (Tilander, *Glan.*, p. 26). | Fr. *astarem*, ‘maladie de l’estomac des oiseaux’ *Glan.* 26; ‘matière qui se trouve dans la fiente de l’oiseau’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 313). || It. *astaren*, *ascharon*, *asteren*, *astarea*, ‘Gipskrankheit; gipsartiger Kot’; It. *gipso* (*in capo, inele intestine*), *gesso o pietra (nella testa)*, *giesso*, *gesso (nato nella testa, è nelle budella)*, *ascharon*, *astaren*, *astarea*, *petra (generata negli uccelli)*, (*vitio di pietra*, Cast. (*enfermedad del yeso*, (*mal del yeso*, [*postema que se*

faze en el figado], *pedra*, Fr. *astarem*, Ar. *ğışş*, *aştārim*, Lat. *astaron*, *astarea*, ‘Gipskrankheit’; It. (*male de la*) *pietra*, [*male che nasce inel fundamento*], *pietra* (*inel fundamento, che nasce inel fundamento*), ‘Gipskrankheit oder Kloakensteine’; It. *gipso* (*antiquato, se invasca inele sue intestine, è inele intestine*), (*extrahe la*) *pietra*, *gesso* (*fia vechhio, se ‘nvischa*), *astarea* (*che truovarai inel sterco suo*), *astaren* (*che ssi truova nello stercho suo*), (*apostema ... sicca cum*) *gipso*, (*tirane le*) *pietre*, (*trane ... le*) *pietre*, Fr. (*une partie de sa esquiçeiüre qi est appellée*) *astarem*, Cast. (*purgar el*) *yesso*, (*umor seco ... con*) *yesso*, (*sáquenles la*) *pedra*, Ar. *ğışş*, *aştārim*, ‘Gipsähnliches Körpersekret’ (Glessgen, pp. 596-8).

**Estercus**: *subst. m. llatí*. Femta, dejecció. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **estercus**. — Lat. *stercus*, *merdam*, Tilander ‘crotte’ (Cy. 9, pp. 150-51). | Lat. *stercus*, ‘escrementi’ (Federico II, *De arte*, p. 1237).

**Esternudar**: *v. intr.* ‘Fer pel nas una expiració brusca, espasmòdica i sorollosa’ (DCVB), normalment associada a rinitis i sinusitis, afeccions de les vies respiratòries altes, o irritació a aquest nivell. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> Qon veets que **esturnuda** e gita aygua per les nars, sapiats que rigat és.

— Lat. *sternutare*, ‘starnutire’ (Federico II, *De arte*, p. 1237). || Ang. *sniting*, ‘sneezing’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 229). || Ar. ‘*uṭas*, ‘éternuement. Moamin lat. *sternutacio*; Moamin fr. *strenuason*’ (Viré-Möller, *Ğiṭrġf*, p. 209)]. || [Cast. *tos*, ‘enfermedad del ave caracterizada por poco más o menos los mismos síntomas del hombre que padece de resfriado y tos’] (Maler, *Tratado*, p. 105). || Fr. *esturnir*, ‘éternuer’ (Adam des Aigles, p. 60). | Fr. *estarnuer intr.*, ‘éternuer’ (Cy. 12, p. 53, glossari). | Fr. *strenuer*, ‘éternuer. Lat. C *sternutare*. *Glan.* 99’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 412). || It. *sternutare*, *starnutare*, *starnutar*, ‘nießen (von einem Tier gesagt); Nießen (eines Tieres)’ (Glessgen, p. 996).

**Estufar**: *v. tr.* Ruixar o esquitxar a l’ocell, operació que el falconer realitza normalment amb la seva boca, per refrescar a l’ocell, calmar-lo, recuperar-lo d’un esmortiment o medicar-lo. ‘1.3. Esquitxar, llançar un líquid a gotes amb força’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 147 Quant l’astor o qualsevol au cel qui sia acalorat [ms. acolerat]: prin aygua-ros e gite-li’n per les nefes; e prin un poc de mel e mescle-la ab l’aygua, e **estufa**-li’n en la cara, o ab bon vin blanc, e perdrà la calor. — Lat. *irrorare*, ‘innaffiare, in riferimento al falco, che deve essere irrorato con acqua fredda affinché si calmi’ (Federico II, *De arte*, p. 1209). | Lat. *irrorare*, ‘éclisser: terme de fauconnerie désignant l’action de pulvériser de l’eau avec la bouche pour calmer l’oiseau’ (Frédéric II, *L’art*, p. 240, n. 171, i p. 550). | Lat. *sburfare*, ‘tr., arrosar, pour aspergere’ (Cy. 9, p. 276). || Cast. *rociar*, ‘esparcir con la boca agua o vino sobre el ave’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Fr. *esproer*, ‘asperger, arrosar, Tobler-Lommatzsch, III,1259’, *souffler*, ‘arrosar de l’eau’ (Adam des Aigles, pp. 60, 67). | Fr. *buffer*, ‘arrosar’ (Tilander, *Glan.*, p. 39). | Fr. *borfer*, It. *sbruffare*, ‘arrosar’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 319, vegeu l’entrada). || It. *arusa[re]*, *arrosare*, *sbruffare*, ‘besprengen’, *asperg[ere]*, ‘besprengen, sprengen’, *aspergere*, ‘spruzzare leggermente; cospargere’, *sburfa[re]*, ‘(etw.) sprühen’, *spricça[re]*, ‘besprühen, besprengen’ (Glessgen, pp. 915, 989, 995). | It. *aborfare*, ‘spruta, stänka | It. *aborfare*, ‘spruta, stänka, «sbruffare»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 52). | It. *aborfare*, Lat. *borfare*, *brufare*, *burfare*, *sburfare*, *suburfare*, Fr. *broer*, *brouer*, ‘col valore di aspergere, spruzzare’ (Lupis, *Note*, p. 100). | It. *rusciatella*, ‘spruzzatina’, *ruxarelo*, ‘sciacquarlo, spruzzarlo’ (Lupis, *Sezione*, p. 90). | It. *ruxare*, *arruciari*, *arroxata*, ‘spruzzare, innaffiare, bagnare’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, pp. 102-03).

**Esturnudar**: vegeu *esternudar*.

## F

**Fael:** *subst. m. ant.* Fel, és a dir, bilis groga o còlera vermella; per extensió, bufeta biliar. Vegeu *còlera, falera, fel*. Manca accepció al DCVB, que sí recull ‘Fael: *adj. i subst. feel*’, ‘Feel: *adj. fidel*; cast. *fiel*’ i ‘Fel: 1. *m. o f. cast. hiel*. 1. Humor viscos, de color verdós o groguenc, i de gust molt amarg, que procedeix del fetge’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 114v Qui parla con l’asperver à una malaltia qui s’apella ffelera [ms. ffalera]. Alguns dien que ffelera [ms. ffalera] no-s pot curar, e aquels qui ho dien no saben ffer depertiment entre roptura e trancament. E ffalera, com ruptura, no és curable. Ffelera emperò, segons aquest mestre se pot curar. He és dita ffelera [ms. ffalera] –del **ffael**– com la còlera roga lavors abunda e per tot lo cors és escampada, en tant que-l bech e les cames e los peus desco[115]loren. E és senyall d’asò que l’esperver és pus fforihós e pus hirat que no sol.

**Faitís, -issa:** *adj. ant.* ‘Fet o preparat a posta, amb intent’ (DCVB), referit a la paella d’ous feta per alimentar els polls. Vegeu *adobar, ganivet, paella*. F (còpia s. XV m.), f. 110 E comensa que hom li ffaça paella **ffaytisca** en que om li cogua los hous, com són destremprats covinentment los nodrex hom per so com són assats sans.

**Faitisc, -isca:** *adj. ant.* Faitís. ‘Faitís; fet a posta’ (DCVB). Vegeu *faitís*.

**Falcó:** *subst. m.* Ocell del gènere *Falco*, família *Falconidae*, que junt amb els astors i els esparvers (gènere *Accipiter*, família *Accipitridae*), eren els ocells utilitzats en la falconeria medieval europea. Ocell d’espais oberts, a diferència d’astors i esparvers, realitza una tècnica de caça característica, la falconada, consistent en elevar-se a gran alçada i deixar-se caure, impulsant-se amb les ales o no, sobre la seva presa, colpejant-la amb les ungles majors. Les seves preses són normalment aus. Les estructures alars de les aus dels gèneres *Falco* i *Accipiter*, utilitzades tradicionalment a la falconeria europea, són diferents, d’acord amb el tipus de vol que desenvolupen, condicionat a la seva vegada per l’hàbitat en què viuen. Així, l’ala d’un falcó és de llargària mitjana, estreta i allampçada; l’ala d’un accipiter és curta, ampla i arrodonida, atorgant-li una major acceleració en vol horitzontal. En falconeria, habitualment s’anomena només per la varietat (en una accepció no taxonòmica del terme; vegeu “varietats” més avall) de què es tracti, l’origen o l’edat (nienc, ramenc, aranyenc, sor, grifany, mudat o mudat d’aire) o el sexe (prim o terçol). En cas de no especificar el sexe, es considera prim per defecte, ja que són més apreciats en falconeria. Així, ‘Cast. *Falcon*, « hembra » = Cy. 13, fol. 24, dos ejemplos’ (Cy. 14, p. 37, glossari). ‘1. Ocell carnisser de diferents espècies i gèneres de la família de les falcònides, i especialment del gènere *Falco*, que en l’edat mitjana es criaven per a caçar coloms, conills i altra caça menor. L’espècie més coneguda de falcó és el *Falco communis*, de color lleonat amb taques negroses i el bec amb una mossa o escotadura en la punta. També es dona el nom genèric de *falcó* a les espècies *Falco tinnunculus* i *Falco columbarius* (anomenat també *falcó de coloms* a Mallorca)’ (DCVB). Vegeu *falconada, falconar, prim*. Llull Blanq. 58, 2 Caçaven e portaven auztors esparvers **falcons**, e menaven cans de diverses maneres. || doc. a. 1347 (BSAL, III, 118) Entès hauem que vós tenits un **falcó** mudat ab les mans grogues senyats ab la baquadura de fresch. || F (còpia s. XV m.), f. 9 **falcó**. | F (còpia s. XV m.), f. 120v **ffolcó**. | F (còpia s. XV m.), f. 123 **ffalcó**. || P (còpia s. XV m.), f. 28v **falcon**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **falchó**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **ffalchó**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **falchó**.

— Lat. *falco* (Federico II, *De arte*, p. 1195). | Lat. *falco*, Al. *falke*, Ang. *falcon*, Cast. *halcón*, *falcón*, Fr. *faucon*, Hol. *valk*, It. *falcone* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *falcon*, ‘the female Peregrine *par excellence*, but applied generally to the females of all long-winged hawks’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). || Ar. ‘*aswad al-‘ayn*, « œil noir » ; désigne tous les *falconidés* employés en haute-volerie, ceux-ci ayant l’iris noir. L’expression s’oppose à ‘*asfar al-‘ayn*, « œil jaune » qualifiant les *accipitridés*, oiseaux de basse-volerie. Voir EI<sup>2</sup>, art. BAYZARA’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 52). || Cast. *falcón*, ‘bajo la palabra **falcón** y su forma actual *halcón* se nombran todas las especies de la familia de las **falconiformes**. En la cetrería lo usual es nombrar a las aves por su variedad, así son normales los nombres *alfaneque, baharí, borní, gerifalte, neblí, sacre* o *tagarote*. A veces la palabra *falcón* o *halcón* aparece unida a otra que designa el sexo (*prima* o *torzuelo*) o la edad del pájaro (*niengo, ramero* o *zahareño*)’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *falcon*, ‘halcón’ (Maler, *Tratado*, p. 94). || Fr. *faucon*, ‘faucon, nom d’une des quatre espèces d’oiseaux de proie dressées à la chasse. Lat. CX *falcon*’ (Tjerneld, *Moamin*, p.

350). || It. *falcone, falcon, falchon(e)*, Ar. *šāhīn* (Gattung und Art), ‘Wanderfalke / falcone pellegrino (*Falco peregrinus* Gmel.); weiblicher Wanderfalke’ (Glessgen, p. 480). | It. *falcone, falchon, falchone*, ‘falk, «falcone»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56). || Occ. *falcx, falco* (*Dels auzels cassadors*, vv. 371 i 375).

Tipus: **Falcons majors**: dit de les espècies o varietats de major tamany, envergadura i pes, on el marge per diferenciar-los dels falcons menors seria, segons Albert el Gran (F), el falcó pelegrí com a falcó major, i el falcó de peus blaus, és a dir, el llaner, que ja seria un falcó menor. Així, per exemple, el grifaut seria un falcó major, i l’esmirle, que alguns autors ja no consideren falcó, un falcó menor. F (còpia s. XV m.), f. 134v Cor aquels ffalcons qui an los peus de collar d’assur, tart prenen mayors ocells que piga ho cornella, mas los pelegrins e los altres **ffalcons majors** prenen qual-aucell vós vullats.

Varietats (en una accepció no taxonòmica): vegeu *esmerla*. **1. Falcó bastard**: vegeu *bastard*. **2. Falcó blanc**: flemàtic i sec segons Dancus, resulta del creuament entre la femella del falcó negre i de l’ocell anomenat *bulçaceus* segons *Guillelmus* (el darrer pot referir-se al falcó blanc i vermell). D’origen septentrional segons Albert el Gran. Possiblement la varietat groenlandesa de grifaut (*Falco rusticolus candicans*), com indica Oggins (1980, p. 458), o la varietat escandinava de pelegrí (*F. peregrinus scandinavie* Kleinschmidt) o la seva veïna *F. p. calidus* Lath., com apunta Lindner (1962, vol. I, p. 50) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 56-57). Vegeu *bulçaceus*. F (còpia s. XV m.), f. 132 Lo .VII<sup>e</sup>. linatge dells ffalcons hés lo **ffalcó blanch**, que ve de la part de tremuntana, e de la mar mayor de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia, e dels boschs e de les muntanyes veïnes [ms. de ffinesterra]. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> De compleció de **falchó blanch**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> De **blanc falcó**. — Lat. *falco albus*, ‘faucon pèlerin, variété scandinave (*Falco peregrinus peregrinus* Tun.) ou gerfaut de Groënland (*Falco rusticolus candicans* Gm.)’ (Smets, *Homme*, p. 184). || Cast. *falcon albo*, Lat. *falco albus*, ‘halcón blanco’ (Cy. 14, p. 37, glossari). | Cast. *doncella*, ‘halcón peregrino nórdico, de la subespecie **Falco peregrinus leucogenis**. Este nombre parece estar tomado de López de Ayala, en el que un halcón neblí de plumaje claro recibe el nombre de **doncella** entre los halconeros de Castilla y **blancharte** entre los franceses’ (Fradejas, *Glosario*). || [Fr. *blont*, ‘de plumage blanc, en parlant du faucon, cf. Gace de la Buigne, *Le Roman des Deduis*, v. 9445’] (Adam des Aigles, p. 56). || It. *falcone bianco*, ‘hellgraue Varietät des Wanderfalken’ (Glessgen, p. 480). **3. Falcó gentil**: vegeu *gentil*. **4. Falcó gibós**: vegeu *gibós*. **5. Falcó grifaut**: vegeu *grifaut*. ‘Falcó cigaler o falcó espanyol (Mall.) o falcó girifalt (ant.)’ (DCVB). **6. Falcó gris**: vegeu *gris*. **7. Falcó llaner**: vegeu *llaner*. **8. Falcó munterí**: vegeu *munterí*. **9. Falcó negre**: originari de Babilònia segons *Guillelmus falconarius* i Albert Magne, d’ell resulten altres varietats de falcó. Varietat incerta de pelegrí: *Falco peregrinus babylonicus* per a Lindner, *F. p. minor* per a Oggins (1980, p. 457) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 65-66); potser fases o formes melàniques o fosques d’altres varietats, com semblen apuntar Wood-Fyfe amb la fase melànica del falcó de la reina. Per al falconer major del califa fāṭimida al-Azīz bi-llāh, a l’Egipte del segle X, el pelegrí negre és l’hivernant vingut dels mars, és a dir, el “marí” (Ar. *baḥrī*, pl. *baḥārī*), avui identificat amb *F. p. peregrinus* i *F. p. calidus*, segons F. Viré (ed.), “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāṭimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 13 (1966), p. 50 (100). F (còpia s. XV m.), f. 130v-131 Lo .VI<sup>e</sup>. grau del linatge dels ffalcons e<n> la noblessa possan lo **ffalcó negre**. Ell és pus br<e>u un poch que ls altres ffalcons, mas semblant és a palagrí en to[131]tes cosses. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> De compleció de **negre falchó**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> De **falchons negres**. — Lat. *falco niger*, ‘faucon pèlerin (*Falco peregrinus* Tun.)’ (Smets, *Homme*, p. 184). || Cast. *falcon negro*, Lat. *falco niger*, ‘halcón negro’ (Cy. 14, p. 37, glossari). || [Fr. *breuin*, ‘brun’ (Adam des Aigles, p. 56). || It. *falcone nigro*, ‘schwärzliche Varietät des Wanderfalken’ (Glessgen, p. 480). **10. Falcó pagesívol**: vegeu *pagesívol*. **11. Falcó pelegrí**: vegeu *pelegrí*. **12. Falcó provençal**: vegeu *provençal*. **13. Falcó roig**: probablement una subespecie meridional del falcó pelegrí, coincident amb el *baharí* dels autors castellans, especialment *Falco peregrinus brookei* Sharp, que n’heretaren la denominació de la tradició àrab, *baḥrī* (pl. *baḥārī*), ultramarí. Oggins (1980, pp. 458-59) apuntà dues possibilitats més, el tagarot o subespecie nordafricana del falcó pelegrí (*F. peregrinus pelegrinoides*) i, amb menor probabilitat, el shaheen de nuca vermella (*F. peregrinus*

*babylonicus*). El *Deli ucelli di rapina* de Lluís de Besalú conté un *Capitulo octavo. Dela generaçione e natura del falcone chiamato spagnuolo* (ff. 61-62), molt probablement equiparable al falcó roig, detall qui sap si ja indicat a un hipotètic original català perdut. F (còpia s. XV m.), f. 133 Lo .VIII. linatge dels ffalcons és haquell qui és apellat **roig**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> De compleció de **falchó royg**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> De **roygs**. Possible sin.: **gibós**. Vegeu *gibós*. — Lat. *falco rubeus*, ‘faucon pèlerin, sous-espèce méditerranéenne (*Falco peregrinus* Tunst. ou *Falco peregrinus brookei* Sharp) ou gerfaut de Groënland (*Falco rusticolus candicans* Gm.)’ (Smets, *Homme*, p. 184). || [Ar. ‘*aḥmar*, ‘roux, fauve, (ton de plumage d’un oiseau de vol adulte)’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 288). | Ar. *fīr fīr*, ‘(gr. *porfiris*) « pourpré » (surnom du faucon Pèlerin femelle hagard chez les Byzantin et en Égypte). Du grec *porphyrous*, ce surnom se justifie, car le Pèlerin de la race méridionale *brookei* a le dessous, le plastron et les culottes d’un roux pâle, de même que le Pèlerin de Barbarie (*Falco pelegrinoïdes*) qui a, aussi, la nuque rousse’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 84, n. 125 i p. 196). || Cast. *falcon ruvio*, Lat. *falco rubeus*, ‘halcón rojo’ (Cy. 14, p. 37, glossari). || It. *falcone rosso*, ‘roströte Varietät des Wanderfalken’ (Glessgen, p. 480). **14. Falcó sacre**: vegeu *sacre*. **15. Falcó de peus blaus o de color atzur**: anomenat per primera vegada per Tomàs de Cantimpré per substituir *grineum* de l’*Epistola de avibus nobilibus*. Segons Lindner correspon al falcó llaner seguint la descripció d’Albert el Gran i fou inspirat en el color dels peus en el cas dels individus joves (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 63 i 66), però el color blavós de les porcions de les cames desprovistes de ploma i de la cera de bec és una constant en els polls de falcó d’altres espècies, en especial el pelegrí, com bé indiquen Killermann, Wood-Fyfe i Oggins (1980, p. 459-60), i el criteri etimològic sembla un argument insuficient per a pronunciar-se a favor del llaner de forma exclussiva. Sin.: **llaner/pelegrí**. Vegeu *llaner*, *pelegrí*. F (còpia s. XV m.), f. 134v Lo .VIII<sup>o</sup> linatge dels ffalcons, qui ya-s declina de la quantitat dels nobles ffalcons, és aquell **qui à los peus blaus o [ms. e] de collar d’ezur**. | F (còpia s. XV m.), f. 134v Cor aquels **ffalcons qui an los peus de collar d’assur**, tart prenen mayors ocells que piga ho cornella, mas los pelegrins e los altres ffalcons mayors prenen qual-aucell vós vullats. Esdeven- se que com **aquel qui à los peus d’assur**. — Lat. *falco qui habet pedes azurinos*, ‘faucon lanier (*Falco biarmicus* Temm.). Le nom donné par Albert le Grand sert à rendre en latin le nom allemand *Blaufuss*’ (Smets, *Homme*, p. 185). | Lat. *falco qui habet pedes azurinos*, Al. *blawfuez* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 53 i 66).

**Falconada**: *subst. f.* Atac característic del falcó. Possiblement, en sentit estricte, el cop que dóna el falcó a la seva presa amb les ungles posteriors o majors després d’haver-se deixat caure des de gran alçada per agafar embranzida; en sentit ampli, pot referir-se també al descens que realitza el falcó previ a la falconada, normalment aprofitant l’angle visual mort de la presa, és a dir, per darrera i per alt o per baix d’ella. El falcó mata o fereix a la seva presa amb aquest cop, per després matar-la a terra amb la dent, una protuberància lateral i inferior a cada costat de la part superior del bec amb la què pressiona les vèrtebres cervicals de la presa. Cast. modern? *cuchillada*. És veu que no apareix als tractats catalans, però sí al DCVB, en el qual es fa extensible el seu significat a l’atac d’altres ocells a la seva presa. ‘1.1. Atac de falcó; acte d’escometre el falcó, i per ext. altres ocells, la seva presa’ (DCVB). Vegeu *falconar*, *fendre*, *ungla*. Verdaguer Montserrat 25 D’algun aligot de mar | rebuda haurà **falconada**.

Possible sin.: **colp**. Vegeu *colp*.

— Lat. *pulsus*, Al. *stos*, Ang. *stoop*, Cast. *golpe*, *acometida*, Fr. *choc*, *atteinte*, *coup*, *assaut*, *descente*, Hol. *aanval*, *neerschieten*, It. *colpo* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *stoop*, ‘the swift descent of a falcon on the quarry from a height ; synonymous with swoop’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 230). || [Ar. *ḥatfa*, ‘« prise de randon » de la proie’, *mašra*, ‘« dérompage » de la proie, sa « mise-bas » et aussi « point de chute » de la proie, endroit où elle est tombée au sol’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 291, II, p. 56). | Ar. *furūra*, *furūza*, (*farwaza*?), ‘(pers. *fērūrēften* = descendre) « pointe », « descente », attaque en piqué (de l’oiseau de vol); « pointe (faire sa –), (voler en –) », descente en piqué de l’oiseau de vol, descendre obliquement vers le sol et faire prise (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 196, 217). || It. (cal.a.) *porrata*, ‘colpo inferto dal rapace alla preda, bastonata’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 106).

2. ‘1.2. Multitud de falcons’ (DCVB).

**Falconar:** 1. *subst. m.* Lloc on els falcons adults passen la jornada, lligats a la perxa o a la barra, i són assistits pels falconers. És veu que no apareix als tractats catalans, però ‘conjunt de falcons; lloc on es crien falcons; cast. *halconar*’ (DCVB). Oliver Obres, I, 256 Dins l’hort passegem | barons y dames per mirar | els bells falcons del **falconar** | del senyor rey.

2. *v. tr.* Realitzar el falcó amb el seu atac característic, la falconada. Possiblement, en sentit estricte, colpejar el falcó a la seva presa amb les ungles posteriors o majors després d’haver-se deixat caure des de gran alçada per agafar embranzida; en sentit ampli, pot referir-se també a realitzar el falcó el descens previ a la falconada. És veu que no apareix als tractats catalans, però ‘2.1. Pegar falconada; robar o apropiar-se ràpidament alguna cosa d’altri’ i ‘Afalconar: *v. tr.* 1. Afuar-se a qualcú per fer-ne presa; cast. *acometer*’ (DCVB). Vegeu *falconada*, *rodar*.

Sin.: **davallar fortament**, **fendre**, **topar**. Vegeu *davallar*, *fendre*, *topar*.

— Lat. *percutere*, ‘battere, colpire, per lo piú in riferimento all’attacco del falco che colpisce la preda e la getta a terra’ (Federico II, *De arte*, p. 1225). | Lat. *pulsare*, *capere praedam*, Al. *stosen*, *streichen*, Ang. *stoop*, Cast. *golpar*, Fr. *descendre*, *fondre*, *donner le coup*, Hol. *schieten*, It. *calare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *ruff*, ‘Fr. *buffeter*, to hit the quarry and make the feathers fly, without trussing it’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 229). || Ar. ‘*atraba al-ṭarīda*, ‘« dérompre » la proie, (oiseau de vol), la lier ne plein vol, de sorte qu’elle tombe aussitôt au sol, assommée ou tuée sur le coup’, *ḥamala al-ṭarīda*, ‘« dérompre » la proie, (oiseau de vol), la lier en plein vol’, *ḥāfa*, (*ū*), ‘« prendre de randon, daguer » la proie, (oiseau de vol)’, *dahala ‘alā l-ṭarīda*, ‘« daguer la proie » et « la dérompre », fondre droit sur elle et la ravalier au sol, (oiseau de vol)’, *’asfala*, *tasaffala*, ‘« faire sa descente, faire sa pointe, voler en pointe, filer », (oiseau de vol), descendre rapidement et obliquement vers la proie ; (opposé à *ṭala ‘a i ta ‘ālā*)’, *šāka*, (*ū*), ‘« avillonner », (oiseau de vol), frapper la proie avec l’ongle du doigt postérieur, qui agit comme un poignard ; c’est surtout le faucon qui avillonne sa proie en la buffetant en plein vol’, *šara ‘a*, (*a*) *al-ṭarīda*, ‘« dérompre la proie » (si elle vole), « la mettre-bas » (si elle court), (oiseau de vol)’, *ḍaraba l-ḡāriḥ al-ṭarīda*, ‘« buffeter la proie », (oiseau de vol), la frapper, en plein vol, de ses avillons’, *’aṭafa (i) l-ḡāriḥ*, ‘« daguer, fondre en randon », (oiseau de vol), se précipiter sur la proie’, *ḡawwaša l-ḡāriḥ*, ‘« daguer », (oiseau de vol), fondre, de haut en bas, sur la proie’, *qaḥama* i *’iqtaḥama*, ‘« pointer, faire sa pointe, voler en pointe », (oiseau de vol), fondre rapidement de haut en bas’, *taqaddada*, *taqaddā*, *’inqadda l-ḡāriḥ ‘alā l-ṭarīda*, ‘« fondre en randon sur la proie », (oiseau de vol), se précipiter sur elle’, *masaḥa l-ḡāriḥ al-ṭarīda*, ‘« buffeter » la proie, (oiseau de vol), la heurter, en plein vol, avec le haut de sa poitrine, là où la « quille » (bréchet) forme éperon ; cette attaque est propre au faucon et il n’hésite pas à l’employer, même quand il risque de « prendre coup » (*’ištadama*) lui-même, pour « dérompre » plus vite sa proie’, *nazala l-ḡāriḥ*, ‘« faire sa descente », (oiseau de vol), descendre avec rapidité sur la proie pour l’assommer’, *tanaqqaḍa* i *’intaqaḍa l-ḡāriḥ*, ‘« pointer », (oiseau de vol), « faire sa descente », plonger, du haut des airs, sur sa proie’, *hawā (ī)*, *l-ḡāriḥ ‘alā l-ṭarīda*, ‘« pointer, faire sa pointe, sa descente », (oiseau de vol), plonger, du haut des airs, sur sa proie’ (Viré, *Falconaria*, I, pp. 282, 289, II, pp. 37, 50, 56, 59, III, pp. 159, 162, 169, 181, 183, 186, 189). || Cast. *acuchillar*, ‘golpe que las aves de cetería dan en las presas y con él suelen abatirla. A veces, tras acuchillarla, algunos pájaros hacen un rizo y lían a la presa’ (Fradejas, *Glosario*). || Fr. modern? *buffeter*, ‘frapper la proie, en plein vol, avec les serres rabattues sur la poitrine dite « buffet » ; c’est une tactique propre aux faucons’; *daguer*, ‘fondre droit sur la proie (oiseau de vol)’, *faire sa pointe, voler en pointe, pointer*, ‘descendre obliquement vers le sol et faire prise (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Gitriř*, p. 48). || It. *bastonare*, ‘battere, en parlant du faucon qui bat l’oiseau poursuivi (Tilander)’ (Lupis, *Postille*, p. 390). | It. (cal.a.) *porregiare*, ‘colpire la preda, bastonare’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 106).

**Falconer:** *subst. m.* Persona que coneix i practica l’art de la falconeria. En sentit ampli, el qui la practica amb qualsevol ocell de caça; en sentit estricte, el qui la practica amb falcons, però als tractats catalans no apareix la forma astorer, que equivaldria a qui la practica amb astors, que sí té una denominació específica en altres llengües [Ar. *ba’ziyy*, (pers.) *bāzdār*, *bāzyārī*, pl. *bayāzīra*, Ang. *ostringer*, *ostreger*, *austringer*, *astringer*, Cast. *azorero*, Fr. modern *autoursier*, Fr. *ostorier*, *ostrucier*, It. *struzeri*, *astoriere*, modern? *strozziere*], ni aquell que la practica amb esparvers, que també té una denominació específica en altres llengües (Cast. *gavilanero*, Fr.

*espriveteur*); aquests són anomenats falconer o caçador, per utilitzar ocells de caça, que sovint no inclou els falcons. ‘2. Home encarregat de la cria i ensenyament dels falcons de caça. Cast. *halconero*’ (DCVB). Vegeu *caçador, falconeria*. Muntaner Cròn., c. 194 Hach un **falconer** qui era d’Alamania. || Ordin. Palat. 54 Statuim que un escuder expert en aytals coses **falconer** nostre major sia elegit, qui de nostres falcons astors e d’altres qualsque quals aucells a cassar deputats cura haja. || Carbonell Ex. Joan II, c. 2 Cavalcant ab tota la sua gent **falconers** e muntaria. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> En Guillem **falconer** no fo monsoneguer mas vertader en la art dels falchons, les medicines del qual són bo[6r<sup>a</sup>]nes e acabades e molt provades. En Guillem **falconer** fo baró qui fo nodrit en la cort del rey Rotger, qui puys estech molt ab lo fyl d’aquel, qui hac .I. mestre qui era appellat Martí, qui fo savi en la art dels falchons. E aquest dexeble seu, en Guillem, sabé totes aquestes cosas e après d’aquel, en aytant més, con ell per si mateix poch compondre [ms. apendre] <un llibre> de la art dels falchons, lo comensament del qual és aytal. No vuylats duptar, mas sert siats que negun aytal maestra no viu en aquest segle de la art dels falchons axí com és aquest mestre Guillem. || F (còpia s. XV m.), f. 124v Aquest ffalcó mayorment deu hom adocrinar he ensenyar que no s’assiga ne-s pos en aygua ab la pressa, com sovín és lunny del **ffalconer** e per so poria gran dan pendre en l’aygua.

Loc.: **Mestre falconer**: vegeu *mestre*.

— Lat. *falconarius*, ‘falconiere’ (Federico II, *De arte*, p. 1197). | Lat. *falconarius, accipitrarius*, Al. *falkenjäger*, Ang. *falconer*, Cast. *halconero, cetrero*, Fr. *fauconnier*, Hol. *valknier*, It. *falconiere, strozziere, strucciare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). | Lat. *falconarius* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 161). || [Ar. ‘*ahl al-ṭuyūr*, ‘les « gens d’oiseaux », les grandes familles nomades qui pratiquent la chasse au vol, (Sud-Algérie)’, *ba’ziyy*, ‘« autoursier » plutôt que fauconnier’, (du persan) *bāzdār, bazdār*, pl. *bazdāriyya, bazādīra*, ‘(du persan), « autoursier » mieux que « fauconnier », *bāzyār*, pl. *bayāzira, bāzyāriyya*, ‘(du persan), « autoursier » mieux que « fauconnier ». Le *ṣāhib al-bayāzira*, Grand-Fauconnier, fut toujours, dans l’Islām, un des personnages les plus hauts placés dans l’entourage des califes. Dz., E. Lévi-Provençal, *Esp. Musulm. au X<sup>e</sup> siècle*, 55’, [*bayzariyy, ba’ziyy*, ‘« autoursier » plutôt que fauconnier’, *bayyāz*, pl. *bayyāzīn*, ‘« autoursier » et « fauconnier », (Maroc), *bayyāziyy*, ‘même sens’, *biyāz*, ‘(même sens que le précédent) et aussi « oiseleur de faucons et d’éperviers », celui qui les capture pour les affaîter’, *ṣaqqār*, ‘« fauconnier », au sens propre du terme ; celui qui pratique la volerie avec les *falconidés*, oiseaux de leurre, destinés à la haute-volerie. Il ne faut donc pas confondre ce terme avec *bāzyār*, « autoursier », les techniques d’affaîtage et de vol étant très différentes entre la fauconnerie et l’autourserie. Dans la pratique, fauconniers et autoursiers s’affrontent toujours en rivaux, en des compétitions de vol, et se manifestent un mépris profond et réciproque. Voir *EL<sup>2</sup>*, art. BAYZARA’, *ṭayyār*, ‘« fauconnier » (Magrib)’, *lā’ib*, pl. *lu’āb*, ‘« voleur à l’oiseau, homme de vol, de déduit d’oiseaux », celui qui pratique la volerie, par passion de l’art plus que par envie de gibier’, [*‘aqqāb*, ‘« Voler à l’aigle », celui qui affaîte les aigles de petites espèces (*zummāg*, pl. *zamāmīg*) et vole, avec eux, la lièvre ou la gazelle’, *ammāl*, ‘« affaîteur » (d’oiseau de vol), celui qui les dresse à la chasse au vol’, *ḡulām*, pl. *ḡilmān*, ‘« valet d’oiseaux, aide » ; les valets sont aussi employés comme « remarqueurs » pour réperer la remise du gibier, comme « leurreurs » pour branler le leurre au faucon, comme « porte-cages » pour transporter les oiseaux sur le terrain de chasse’, *kandara*, pl. *kanādir*, ‘(du persan), on lit aussi, *kundura*. Plusieurs sens dérivés les uns des autres, suivant les époques et les régions : ... 4. « porte-cage, aide fauconnier, valet d’oiseaux » ; ce sens, obentu par métonymie, ne se trouve que dans Bz., qui consacre un chapitre entier (p. 94) aux qualités que doit posséder le « parfait *kundura* » et sur la rémunération mensuelle que l’on doit lui accorder, selon ses compétences. Ces données offrent un intérêt certain pour l’histoire de la civilisation musulmane, à la période fāṭimide’, *mulawwih*, ‘« leurreur », aide-fauconnier chargé de *rappeller* les faucons sur l’aile, en agitant le leurre’] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 278, 279, 281 i 282, II, p. 57, III, pp. 157, 159, 160, 162, 177, 179, 180). | Ar. (pers.) *bāzdār, bāzyār, bāzyārī*, pl. *bayāzīra*, ‘autoursier (et fauconnier). Moamin lat. *falconarius*; Moamin fr. *fauconnier*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194); [Ar. *sā’is*, pl. *suwwās*, ‘gardien, responsable (de l’oiseau de vol), surveillant (sens plus large que *bāzyār*)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205)]. || Cast. *halconero*, ‘persona que caza con halcones’ (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *fauconnier, faulconnier* (Van den Abeele, *La fauconnerie*,



pp. 160-61). | Fr. *fauconier, fauchonier, fauconer, faoconer*, ‘fauconnier. Lat. C *falconarius*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 350). || It. *falchoniere, falchoniero, falconiero, falchonieri, falconero, falconere, falconario, chustode*, ‘Falkner; Falkenheilkundiger; Falkenkundiger / falconiere; esperto nella cura di uccelli da caccia; esperto di falconeria’ (Glessgen, pp. 458, 938); It. *custode, chustode*, ‘mit Dressur und Pflege eines Tieres Betrauter: Falkner; Hundeführer’ (Glessgen, p. 930). | It. *falconiero, falconeri, falconiere, falconieri*, ‘falkenerare, «falconiere»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56).

**Falconeria:** veu que no apareix als tractats catalans. 1. *subst. f.* Art que recull tots els coneixements del maneig falconer i que té per finalitat la captura de preses salvatges amb falcons i, per extensió, amb tots els ocells de caça. En sentit estricta, la falconeria és una part o variant de la “cetreria”. És veu que no apareix als tractats catalans medievals, on s’hi refereixen com a art dels falcons o art de la caça. Manca accepció al DCVB. Vegeu *art*.

— Lat. *falconaria*, ‘arte della falconeria’ (Federico II, *De arte*, p. 1197). | Lat. *ars falconaria*, Al. *falkenjagd*, Ang. *falconry*, Cast. *halconería, altanería*, Fr. *fauconnerie*, Hol. *valkenjagt*, It. *falconeria* (Harting, *Bibliotheca*, p. 234). || [Ar. *bāziyya*, ‘« autourserie » mieux que « fauconnerie »’], *bayzara*, ‘« voler, chasser au vol », avec tout rapace prédateur noble (*ġāriḥ*). Les lexicographes occidentaux ont tendance à restreindre le sens de ce verbe à celui de « chasser avec le faucon », alors que le terme a été tiré du persan *bāyzār/bāzdār*, « porteur d’autour » et que c’est l’autour, *bāz*, (*Accipiter gentilis*) qui fut à l’origine de la volerie et qui conserva, dans tout l’Orient, la faveur des amateurs de vol. Voir *EP*<sup>2</sup>, art. *Bayzara*’, *bayzara(t)*, ‘« art de la volerie » comprenant les deux techniques de l’autourserie et de la fauconnerie. Voir *EP*<sup>2</sup>, art. *Bayzara*. Vieux français: « déduit d’oiseaux », *ṣiyāda bi-l-ġāriḥ, taṣayyud bi-l-ġāriḥ*, ‘« déduit d’oiseaux, chasse au vol », *la’ib, la’b*, ‘« déduit d’oiseaux, de vol, volerie » ; cet art, fut, toujours et partout, beaucoup plus un divertissement qu’une recherche de gibier pour la table ; preuve en est, notamment, le vol du héron qui fut, en Orient comme en Occident, réservé aux princes, à cause des intenses et multiples émotions qu’il procurait. La similitude des sens des deux termes, arabe et français, prouve que l’art du vol tient plus du « jeu sportif », (comp. l’expr. anglaise : flying sport), que de la lutte pour la conquête d’une proie’ (Viré, *Falconaria*, I, pp. 279, 281-82, II, p. 59, III, p. 179). | Ar. *la’b, taṣayyud*, ‘en Arabe ancien, l’équivalent de nos termes « volerie » et « chasse au vol » était *la’b* « jeu » (cf. vieux fr. « déduit d’oiseaux » : divertissement de la chasse au vol, la vénerie étant le « déduit de chiens »). Plus tard, on employa *taṣayyud* au sens de « giboyer » (= chasser au vol pour récolter du gibier. Se dit surtout pour le vol avec l’Autour et l’Épervier). Il n’y eut jamais, en arabe, de dualité entre « fauconnerie » et « autourserie », les deux notions étant confondues dans le persan arabisé *bayzara/bazdara* tiré de *bāz/bāzī* « Autour », l’oiseau de vol par excellence des rois sassanides, et marquant l’influence de la culture persane’ i ‘volerie : art de chasser avec des oiseaux de proie dressés. La volerie englobe la fauconnerie et l’autourserie, la première étant la « haute volerie » et la seconde la « basse volerie ». Cette distinction n’existait pas en Orient’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 61, n. 18, p. 44); Ar. *la’b bi-tayr (min al-dawārī)*, ‘(= jeu avec les oiseaux affaiblis), la chasse au vol (ancien. « déduit d’oiseaux »’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 201). || Cast. *halconería*, ‘caza con halcones; en la práctica es sinónima de *cetrería*, aunque ésta abarca la caza con otras rapaces’ (Fradejas, *Glosario*). || It. *falconaria, falconeria*, ‘caccia e scienza della caccia col falcone; caccia praticata col falcone e scienza (DEI); arte di allevare e addestrare i falconi per la caccia, l’arte della caccia col falcone (GDLI)’, *falconarie* pl. ‘caccia del falcone, preda propria del falcone’ (Lupis, *Postille*, pp. 380-1).

2. Secció de la casa reial on figuren els falconers, al davant dels quals hi havia el falconer major. És veu que no apareix als tractats catalans, però ‘ofici de falconer; lloc on es criaven els falcons de caça; cast. *halconería*’ (DCVB). Ordenació del Rei Martí. Sia fet compte a hòmens de la **falconeria** a provisió de XVIII diners cascun dia.

— [Ar. *mawkib*, pl. *mawākib*, ‘« vol » dans le sens d’« équipage de vol » ; on est maître d’un vol ou d’une meute (*mawlā mawkib*)’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 192).

**Falera o fal·lera:** *subst. f.* Afecció incurable i mortal de l’ocell de caça, anomenada així per la seva etiologia, donat que és causada per un excés de fel, bilis groga o còlera vermella segons la descripció d’Adelard de Bath, en trencar-se la bufeta biliar, corrompent el fetge i la resta del cos

de l'ocell de caça segons Daude de Prades. A no confondre amb la felera o fel·lera, afecció crònica de l'ocell de caça, anomenada així per la seva etiologia, donat que és causada per un excés de fel, bilis groga o còlera vermella, de distribució sistèmica (tot el cos de l'ocell), la qual cursa amb despigmentació de la cera del bec i de les parts sense ploma de les cames de l'ocell i una major irritabilitat de l'ocell, segons la descripció d'Adelard de Bath. La despigmentació és similar a la descripció de mal de fel de l'*Epistola de avibus nobilibus* [N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> Si à mal de fel, en los peus o en lo bec e en les nars par que sia rallus. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> Si ha mal de fel, en los peus e en lo bech e en lo nas par que sia rallus.] i de filera a *Dancus rex*, que podria ser una variant ortogràfica de falera, o a la inversa (Tilander) [Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De gota **filera** [ms. silera]. [text corresponent: Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> A ffalchó qui ha gota, si u vols conèixer pots, a la unglà dels peus e a la cerra del bech fa aquí blanch, sàpies que aquel mal ha.]. Adelard de Bath i l'*Epistola de avibus nobilibus* la identifiquen com afecció hepàtica, o excés de fel segons la teoria humoral, identificació corroborada per Albert Magne [“Si felle laborat quam infirmitatem felleram supra vocavimus” AG, p. 1491, l. 1, on capítol consignat com Epístola]. La despigmentació indica cronicitat i també pot deure's a dieta inadequada. Daude de Prades ens aporta més informació sobre els seu mecanisme de patogenicitat, bell exemple de la teoria humoral hipocràtico-galènica [“XCI. Cant auzel a felige. Si vostr'auzels feliges pren, / fort li sera de leu parven, / car sels mal lo bec groguezis / e·ls pes, e l'ausel enardis, / que plus volontos er sent tans / que non avra estat enans. / En dos guizas ve sestis mals: / de l'un gueris, l'autr'es mortals; / lo mortals ve cant lo fels romp, / adoncx la colera corromp / tot lo fetge e l'autre cors, / et es totz gruecs dins e defors. / L'autre mals ve car tant sobronda / la colera, que no l'aonda / sel vaiseletz on deu estar, / so es lo fels, e va·s mesclar / ab lo sanc, e torna·l plus groc / non es bojols d'ueu cueit en foc. / Tot lo sanc li crema et art, / e fa·l tornar aitant auzart / c'a se mezeis enconburis / e seca, qui no l'en gueris” *Dels auzels cassadors*, vv. 2669-90]. La forma no mortal descrita per Daude de Prades equivaldria al “mal de fel” de l'*Epistola* (cap. 32). ‘3. Malaltia de les ovelles, produïda per excés de menjar i de força a la sang (Conflent, Mall.); cast. *rasquilla*. *Fal·lera de cap*: malaltia de les ovelles, semblant a la bogeria, provinent d'una congestió cerebral incurable’ (DCVB). Vegeu *còlera, filera, humor, gota, rallus, silera*. F (còpia s. XV m.), f. 114v Qui parla con l'asperver à una malaltia qui s'apella **ffelera** [ms. ffalera]. Alguns dien que **ffelera** [ms. ffalera] no·s pot curar, e aquels qui ho dien no saben ffer depertiment entre roptura e trancament. E **ffalera**, com ruptura, no és curable. **Ffelera** emperò, segons aquest mestre se pot curar. He és dita **ffelera** [ms. ffalera] –del **ffael**– com la còlera roga lavors abunda e per tot lo cors és escampada, en tant que·l bech e les cames e los peus desco[115]loren. E és senyall d'asò que l'esperver és pus fforihós e pus hirat que no sol. — Lat. *fallera*, ‘voir *filera*. *Filera*, ‘maladie du foie et de la vésicule biliaire de l'oiseau. Voir Dancus suédois, p. 99, art. *filera*, Dancus anglais, p. 204, art. *fallera*. En v. fr. la maladie est appelée *filiere, felere*, forme corrompue *silere*, voir mes *Glan. lex.*, p. 107-08 et 242. Une forme corrompue est aussi angl. *fallorn* des XVII<sup>e</sup> et XVIII<sup>e</sup> s. « a disease in hawks known by their white talons », *fallera*, New English Dict. En anc. esp. *felera* dans un emploi figuré signifie « damage », voir *Romania*, IV, 45, et Julia Keller, *Contribución al vocabulario del poema de Alixandre*, Madrid, 1932, art. *felera*’ (Cy. 9, p. 250). | Lat. *fellera, gota filera*, ‘maladie du fiel: Le nom *fellera* est expliqué par Adélarde de Bath à partir de *fel*, le fiel. Quand ce mal apparaît, « la vile rouge » (*colera rubea*, équivalent de la bile jaune), qui réside dans le fiel, surabonde et se diffuse dans tout le corps, ce qui produit une décoloration du bec et des pieds. Alors, l'oiseau est plus audacieux que normalement, étant donné que la vertu d'audace « consiste en » la bile rouge (chapitre 16). *Fellera* est manifestement un concept étiologique, recourant à la théorie humorale pour expliquer un comportement et un symptôme. Ce dernier, une pâleur du bec (c'est-à-dire sans doute de la cire du bec) et des pattes, suppose un mal qui perdure, une carence o une infection longue. La nature exacte du mal échappe. Sans doute la *fellera* est-elle à mettre en rapport avec la *gutta filera* de Dancus (chapitre 7), que Tilander explique comme une « maladie du foie et de la vésicule biliaire ». La maladie n'est pas considérée dans les synonymies et les manuels de médecine’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 202-03). || Fr. *filera, fallera*, ‘maladie du foie et de la vésicule biliaire de l'oiseau’ (Cy. 12, p. 53). | Fr. *felere*, ‘voir *filiere*’ (Til., *Glan.*, p. 103). || [It. *filera*, Fr. *filera, fallera*, Cast. *ffilera*, Ang. *fallera*, Suec *filera*], ‘Gallenerkrankung, als Hepatitis gedeudet / malattia della bile, interpretata come epatite’, [Occ. *fileira ... que·ls pes e·l bec li torna blaus e·ls hueills fers e*

*trebols e caus (Dels auzels cassadors, vv. 2723-26); It.sett. folera et è repletione d'omoro corotto, 'maladie du foie et de la vésicule biliaire', It. male de la filera ... quando lui à i pedi glividi e cambiadi, It. mal di felle qual domandamo fillera; Lat.med. a felle felera dicitur eo scilicet quia colera rubea que in felle sedem habet tunc habundat et per corpus diffunditur adeo ubi et rostrum, pede et ceram decoloret]* (Glessgen, pp. 600, 603, n. 225-28). || Occ. *felige, feliges*, 'jaundice' (Dels auzels cassadors, v. 2669 i p. 221).

**Falir:** vegeu *fallir*.

**Fallir:** v. *intr.* Errar l'ocell de caça la seva presa, no capturar-la, escapar-li, principalment en guanyar més alçada la presa que l'ocell de caça, o bé no acudir l'ocell al lloure quan el falconer el lloura i perdre's, sovint perseguint la presa. Dit dels falcons munterins. '2. ant. Errar; caure en error o en engany. 4. Mancar algú a allò que hom esperava o demanava d'ell. 5. Fer falla; no respondre alguna cosa en el moment en què seria necessari o útil que actuàs' (DCVB). Vegeu *llourar, lloure*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> E si **faleix**, que no n prena, no ten temeresa, car aquel torna-sse'n al teu castell.

— Ar. (*mā*) 'utiya, '(au passif, avec sujet de l'oiseau de vol), « failir, voler en faute, voler en défaut », ne pouvoir rattraper la proie et l'abandonner', 'alla(i), '« faillir la proie », ne pas la joindre et en abandonner la poursuite', 'ahṭa'a, '« voler en défaut, faillir la proie », la manquer, (oiseau de vol)', [i 'hṭā al-ḡāriḥ, '« faillite » de l'oiseau de vol, son échec devant la proie', fātāt al-ṭarīda l-ḡāriḥa, '« se sauver de » l'oiseau de vol, « le fuster », (gibier poursuivi), lui échapper'], qaṣura l-ḡāriḥ fī ṣaydi-hi, '« faillir la proie, voler en défaut », (oiseau de proie), ne pouvoir rattraper la proie' (Viré, *Falconaria*, I, pp. 276-77, 291, III, pp. 165, 169). || Fr. *fallyr a*, 'manquer à' (Adam des Aigles, p. 60). | Fr. *faillir* tr., 'délaissier, abandonner'; *estre failli* 'avoir manqué, failli' (Cy. 19, p. 79). | Fr. *fallir* *intr.*, Lat. *dessee*, 'manquer' (Holmér, *Traduction*, p. 281). | Fr. modern? *faillir (la proie)*, 'la manquer et la laisser s'échapper. Syn. *voler en défaut* (oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 48).

**Falonia:** vegeu *felonia*.

**Farésteç, farésteça:** vegeu *ferésteç*.

**Fàstic:** *subst. m.* 1. '1. Sentiment de repugnància' (DCVB), especialment dit de la manera en què l'ocell de caça menja quan pateix determinades patologies, com ara quan té febra. F (còpia s. XV m.), f. 115v pren lo past ab **ffàstic**.

2. Anorèxia, afecció del comportament alimentari en que l'ocell de caça pateix un rebuig pel past i s'aprima perillosament. Normalment secundari a una afecció. Daude de Pradas estableix com diferenciar-lo del vòmit ("Vomitz e fasticx non es ges, / segon fezica, una res. / Vomitz es cant a pro manjat / e pueis o gieta mal son grat. / Fasticx es cant non pot manjar / et aquo eis cove·ill gitar" *Dels auzels cassadors*, vv. 2341-46). Recordem l'il·lustrativa equivalència entre *fastidium* i *nauseativa satietas* al *Canon* d'Avicena. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 9 Per alcel qui à **fàstic** e no pot menjar. | F (còpia s. XV m.), f. 116 Si l'esperver à **ffàstic** e sequetat. | F (còpia s. XV m.), f. 142v Per alcel qui à **fàstic** e no pot menjar. Si l'alcel à **fàstic** e no pot menjar. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> si avia **fasti**.

Sin.: **ostec**. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **ostec**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> si avia **fasti**].

— Lat. *fastidium* Alexander 14, *fastidum ciborum* Alexander 14G, 'dégoût, manque d'appétit' (Cy. 10, p. 52). | Lat. *fastidium*, 'dégoût: le dégoût de la nourriture. Grimaldus est seul à décrire ce qui se passe chez l'oiseau : la nourriture lui reste dans la gorge, il vole mal. *Fastidium* est associé à *siccitas* : sans doute désigne-t-on par là une constipation, car l'oiseau est dit guéri quand il peut émettre. Bien qu'il soit traité comme tel, le dégoût n'est pas une maladie en soi. C'est un comportement qui accompagne plusieurs affections' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 188). || [Ar. 'amsaka l-ḡāriḥ, '« refuser le pāt », (oiseau de vol), ne pas vouloir prendre de nourriture'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 182). || Cast. *fastío*, 'hastío' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *fastío*, 'hastío' (Maler, *Tratado*, p. 94). || Fr. *fastide*, (*avoir fastide de a. r.*), 'éprouver du dégoût pour qc. Lat. G si aborret linitionem. *Fastide* est un latinisme qui se rencontre dans des textes médicaux des XIV<sup>e</sup>-XVI<sup>e</sup> s. Dans le cas de Moamin il faut aussi compter avec l'influence de l'it. *fastido* « dégoût »' (Tjerneld, *Moamin*, p. 350). || It. *fastidio*

(*del pasto*), *pieneça*, [*lo refutare et istomacare de li cibi*, Lat. *abominatio ciborum*], It. *fastidio*, [*cioè l'abbominazione*], Cast. *fastío*, Occ. (*vomitz e*) *fasticx* (*non e ges, segon fezica*), *fastixc* (*es cant non pot manjar*), 'Eßunlust / inappetenz', Lat.med. *fastidium*, 'Appetitlosigkeit' (Glessgen, pp. 605-7, n. 243).

**Febre:** *subst. f.* Síntoma inespecífic d'afecció consistent en una elevació patològica de la temperatura normal del cos pròpia de cada espècie, que el falconer reconeix en el seu ocell per abatiment, alteracions de la conducta alimentaria (anorèxia normalment), tremolors, canvi de coloració de les mans i/o escalfament de les palmes de les mans, donada la forta irrigació d'aquesta zona i l'absència de ploma. La doctrina galènica la considerava una malaltia en lloc d'un símptoma. '1. Elevació anormal de la temperatura del cos, acompanyada d'acceleració del pols. 2. Nom de diverses malalties que tenen per símptoma principal l'elevació de la temperatura del cos' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 115 Lo espervet és conegut que à **ffebra** com tanca los ulls sobre la perxa ne dorm, e ffa lo cap inflat. | F (còpia s. XV m.), f. 115v Encara per aquests senyals conexeràs la **ffebra** als aucells: primerament que li pengen les ales e té lo cap bax en ell; e pren lo past ab ffästig, ho a vagades golossament, e que se n'envie [ms. ses devie] en si matex malament; a veguades tremola, donchs así demostra cura contra la **ffebra**. | F (còpia s. XV m.), f. 143 Conexensa de l'alcel com à **febvre**. Aucel qui age los peus morats e mudats, e ha los uls carnosos e torbats, levors à **febvre**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> E enaxí potz saber si él aurà **febvre**, so és assaber, que les ales li penjen, lo cap ten bax, sovén gita e per enug pren lo menjar, e a vegades pren glotament e mal lo met dins, e a vegades tremola he demostra semblant de fret. || P (còpia s. XV m.), f. 39 De **febvre** e de dolor. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> Can veus lo peu del falchó calent, lavora sàpies que ha **febvre**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> De **febvres**. Quant ha **febvre**. — Lat. *febris*, 'fièvre' (Cy. 9, p. 250). | Lat. *febris*, 'fièvre: La *febris* est l'affection qui a droit au plus grand nombre de descriptions, en partie concordantes. L'oiseau tremble, tient les ailes abaissées, ne veut pas se tenir sur la main, est chaud au toucher, ferme les yeux, dort, mange mal ou irrégulièrement, a l'air triste, a la tête enflée, tient la bouche ouverte et on constate un jetage nasal. Les trois derniers signes s'appliqueraient à nouveau bien à une sinusite. L'ensemble dénote en tout cas une baisse de l'état général : c'est ainsi que l'on reconnaît un oiseau en mauvaise santé. En tant que telle, la fièvre est mal perceptible chez les oiseaux de chasse. Ils ont une température corporelle élevée par rapport à l'homme : 40 à 41 °C. En l'absence d'instruments de mesure, il devait donc être difficile de constater un changement, sauf dans un état aigu. Le seul trait bien spécifique est peut-être celui de Dancus : « Quand le pied du faucon est chaud, il a la fièvre » (chapitre 10). C'est en tâtant le pied que l'on peut percevoir un réchauffement anormal. Le concept de *febris* est bien entendu emprunté à la médecine humaine, qui en faisait une maladie à part entière, voire un groupe de maladies, et non un complexe de symptômes. L'on y distingue un grand nombre de genres, dont les fièvres chroniques, telle la fièvre tierce ou quarte. Aucun de ces types spéciaux ne trouve à s'appliquer aux oiseaux dans les traités latins' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 203-04). || Cast. *fiembre*, Lat. *febris*, 'calentura' (Cy. 14, p. 38, glossari). || Fr. *fièvre* sb. f., 'fièvre' (Cy. 12, p. 53). | Fr. *arsure*, *arseure*, 'qui dérive de *arsis*, participe de l'ancien *ardre*, brûler, du latin *ardere* (Ménage, Trévoux), semble avoir eu plusieurs significations au moyen âge. C'est le synonyme de brûlure et par extension de prurit. Ainsi, quand de Villiers (ms. fr. 1287, ch. 53, fol. 30v), écrit que l'arsure est « une maladie entre cuir et chair... et vient par trop grant abondance de sang » il veut parler de l'échauboulure ou des boutons de chaleur. Mais dans le passage suivant de la fauconnerie de Artelouche (ms. 2005, fol. 16) « quant vous verrés le palais blanchir, sachés qu'il y a une corruption ou arsure », il s'agit bien certainement d'un état fébrile. Dans le patois du Haut-Maine, arseur est une demangeaison, un bouton d'échauffement' (Moulé, *Glos.*, p. 270). | Fr. *arsure*, 'brûlure, maladie du palais et du bec de l'oiseau. Selon Moulé, *Gloss. vét. méd.*, p. 270, qui cite un ex. analogue d'Artelouche, il s'agirait d'un état fébrile', *fevre*, 'fièvre' (Tjernelnd, *Moamin*, pp. 312, 352). || It. *febvre* (*e chaldecça*), *febvre*, *fevra*, *febvre*, *caliditate*, Fr. *fevre* (*et dou cholor*), *fièvre*, Cast. *ffiebre*, *fièvres* (pl.), *calentura*, Lat. *februm* (*et caliditate*), Ar. *ħarr*, *samūm*, 'erhörte Körpertemperatur, Fieber / temperatura corporea alta, febvre' (Glessgen, pp. 561-3).

**Fel:** *subst. m. o f.* Bufeta biliar, utilitzada per protegir el dit de l'ocell de caça d'on s'ha arrancat una ungla, o la mateixa bilis, utilitzada com medicament simple. Per extensió, bilis groga o còlera vermella, un dels quatre humors determinants de la complexió de l'individu, segons la teoria humoral. '1. Humor viscos, de color verdós o groguenc, i de gust molt amarg, que procedeix del fetge' (DCVB). Vegeu *faell, falera, rallus, humor, veixiga*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> con ha mal al **fel**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> quant ha mal de **fel**]. || F (còpia s. XV m.), f. 115v **ffel**. | F (còpia s. XV m.), f. 141v **fell**. — Lat. *fel*, 'bile' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 202). || Ar. *marār, mirra*, 'bile' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 202). || Cast. *fiel*, 'hiel' (Maler, *Tratado*, p. 94). || Fr. *burse dou fiel*, 'vésicule biliaire. Lat. X *cista fellis*', *fiel, fel*, 'fiel. Lat. C *fel*. Pour *fel*, cf. it. *fele, fiele*, lomb., anc. prov. *fel*. Sur l'emploi du fiel en médecine, voir Diosc. II, 96' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 320, 352). || It. *bursa de uno fele, borsa del fiele, pelle del fiele, veste del fele*, Fr. *burse dou fiel*, Lat. *bursam fellis*, [Fr. *fiel*, Cast. *fiel*], 'Gallenblase / vescica biliare' (Glessgen, p. 663, n. 20); It. *fele, felle, fiel*, 'Galle; Gallenblase' (Glessgen, p. 939). | It. *felle*, 'galla, gallblåsa, gallvåtska, «fiele, bile»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57).

**Felera:** vegeu *fal-lera*.

**Felonía:** *subst. f. ant.* per fellonia, irritació o ira que experimenta l'ocell de caça en escapar-li una presa, o acció deslleial de l'ocell de caça contra el falconer, com ara no venir al lloure quan el lloura per cobrar-lo. '1. Qualitat de felló; ira, irritació de l'ànim. Cast. *ira, encono*. 2. Acció deslleial contra el propi senyor. Cast. *felonía*' (DCVB). Vegeu *coratge, endenyer-se, llourar, lloure*. F (còpia s. XV m.), f. 126v E si per ventura lo ffalcó muntarí no vania al loure com hom lo apella, no cal aver hom gran ancia, mas que hom se guart que altri no-l prengua, car quant la **ffalonía** li serà passada, ell se retornarà per si matex a cassa del ffalconer. — Lat. *ira* (AM). || Fr. *felonnie*, Lat. *iracundia, immansuetudo, agrestitas*, 'violence' (Holmér, *Traduction*, p. 281).

**Feló, -ona:** *adj. ant.* per felló. Dit de l'home irat, o bé, amb escassa probabilitat, covard i traïdor, al qual es recomana no deixar ni acostar l'ocell de caça a l'*Epistola de avibus nobilibus*. '1. Irat, enutjat per l'ira. 2. Que expressa ira. 4. En el llenguatge literari de la Renaixença estigué un poc en ús el mot *felló* amb el significat de 'covard i traïdor', però aquest significat és fals, provocat per la influència del castellà *felón*' (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> e nuyl temps no liures aquel a hom embriach o bevedor o **feló**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> e nuyl temps no-l lex acostar a hom embriac ne bevedor ni **felon**.

**Fem:** *subst. m.* Excrement de qualsevol animal, excepte de l'ocell de caça, que rep el nom d'esmirladura. Utilitzat com medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. '1. Excrement de qualsevol animal; especialment, Barreja d'excrements amb el jaç d'algun animal o amb altres matèries residuals, que descompostes per fermentació serveixen per a adobar les terres' (DCVB). Vegeu *esmirladura*. F (còpia s. XV m.), f. 118 **ffem**. | F (còpia s. XV m.), f. 114 **femna**. | F (còpia s. XV m.), f. 111v **ffenta**. | F (còpia s. XV m.), f. 121v **ffenta**. || P (còpia s. XV m.), f. 30v **femte**. | P (còpia s. XV m.), f. 33v **femme**. | P (còpia s. XV m.), f. 34v **femna**. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **fetme**. — Cast. *fezes*, 'poso, heces, impurezas' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *estiercol*, 'excrementos' (Maler, *Tratado*, p. 93). || Fr. *fime*, 'fiente. Lat. C *stercus, fimus*. It. *fimo*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 353). || It. *sterco*, 'Schmelz', It. *fien*, Fr. *fime*, Lat. *finus*, 'Kot', It. *fimo, fiene, fienta*, 'Kot, (Tier)Exkremente' (Glessgen, pp. 526, 941, 996). || Occ. *femp, fem*, 'dung' (*Dels auzels cassadors*, v. 3030 i p. 221).

**Fendre:** *v. tr.* Tallar. Practicar el falconer una incisió en el cos de l'ocell de caça amb finalitat terapèutica, o ferir el falcó a la seva presa amb la falconada, resultant-ne una ferida semblant a un tall. '1. Dividir una cosa en dues o més parts per ruptura o per tallament; cast. *hender, rajar*' (DCVB). Vegeu *falconada*. P (còpia s. XV m.), f. 36 Quant l'aucel ha inflades les cames ho les mans per artètica [ms. artèricha], **fenets**-li ab vidre tayant là unt aurà imflat. || F (còpia s. XV m.), f. 123 e-lls **ffenen** tots ab les uncles e los trauen los ulls e lo cervel. | F (còpia s. XV m.), f. 130 Totes enperò les hoques eren naffrades mortalment, axí com si hom les **ffanés** ab coltell per mig del cors. — Cast. *fender*, 'hender, cortar' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || [Fr. *fendure, fenture*, 'fente, ouverture' (Adam des Aigles, p. 60). | [Fr. *fendeüre*, 'partie fendue (d'une penne), fente. Lat. F *locus fissus; de la pel*, fente à la peau de l'oiseau, Lat. C *vulnus; fendedure es piez, gerçure*. Lat. *fixura*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 351).

**Feréstec, feréstega:** *adj.* Salvatge, indòmit, brau, especialment dit de l'ocell de caça el qual no espera al falconer quan ha capturat una presa, emportant-se-la, o bé que no es deixa cobrar pel falconer un cop lliure. Tots dos són considerats vicis o defectes en l'ocell. '1. Salvatge, indòmit' (DCVB). Vegeu *portar*. F (còpia s. XV m.), f. 111 Mas finalment, pus que l'auràs affaytat, que-l fferàs vol·lar, pus que auràs ffeta alcuna presó d'aucell, si-l comensa deplomar, lexe'l plomar a la sua volentat, e acostant a l'esperver poc ha poch, e toqua'l e prin-lo mastrívolment e ginyosa, ciulant ab lo tiffel ho ab la boca, com a ffer ffa per tal que no se'n ffa **ffaréstech**. | F (còpia s. XV m.), f. 126 Aquest linatge de ffalcons és **ffaréstech** [DCVB feréstech] e de males costumes he és molt hirós.

Sin.: **esquiu**. Vegeu *esquiu*.

— Lat. *ferum* (AM). || [Fr. *sauvage*, 'agité, inquiet, en parlant d'un oiseau. Lat. *C inquietus*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 406). || Occ. *foresgue*, 'wild' (*Dels auzels cassadors*, v. 60 i p. 222).

**Ferir:** **a** *v. tr. o intr.* '1.1. Topar un objecte en moviment amb un altre que es mou o que està aturat. Especialment: a) Fer anar i tocar determinat objecte amb un projectil o cosa que es llança. 2. Investir, acometre; llançar-se contra qualcú. 4. Donar cops violents (per nafrar, rompre, danyar, etc.). 5. Donar cop que produeix ruptura o forat violent; causar nafra. 6. Fer víctima d'una acció violenta, especialment si és sobtada i irresistible' (DCVB), referit a la tècnica de caça del falcó blanc. F (còpia s. XV m.), f. 131v quant ell és muntat alt per cassar, no està ab les ales sostspesses axí com ffa lo laner, mas encontinent **ffér** axí com lo ffalcó.

Sin.: **topar**. Vegeu *topar*.

Loc.: **Alegrar-se en llur ferir:** atacar l'ocell de caça vàries preses en el mateix vol, enderrocant-ne més d'una i no tan sols la que necessita per menjar, recreant-se. 'Alegrar: II.1.Cobrar alegria, devenir alegre. 2. Manifestar alegria. 3. Divertir-se, jugar' (DCVB). Vegeu *delit, enderrocar*. F (còpia s. XV m.), f. 127 haquests ffalcons ayalls **se alegren en lur fferrir**, e esdeven-se que sovín atropa hom del linatge de aquests ffalcons, a qui no abasta a nafrar un aucell e lo endorroquar [ms. al aendorroquar], ans an glòria e bon saber com molts ne enderroquen. **b** *v. refl.* Nafrar-se. '7. tr. Afectar violentament o dolorosa; cast. *herir*' (DCVB). Vegeu *nafrar*. Loc.: **Ferir-se dels pits:** úlceras per contacte a la regió pectoral de l'ocell de caça, de major freqüència durant el període de muda segons P. Amb menor probabilitat, problema respiratori de l'ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 28v és hops que no jage, que-l jàser l'ascalfa lo fetga e li fa inflar los peus e li fan porrets e gota, e no **s fer dels pits**.

— [Fr. *grever*, 'se blesser, se faire du mal'] (Adam des Aigles, p. 61). | Fr. *ferir*, 'frapper sa proie. Lat. *C ferire*; se précipiter' (Tjerneld, *Moamin*, p. 351).

**Fermar:** *v. tr.* '1. ant. Fixar; aplicar fixament, amb fermesa. 2. Lligar; subjectar amb corda, cadena, fil o altra cosa que impedeix d'anar-se'n' (DCVB). **1.** Posar els gits a l'ocell de caça, Cast. modern? *armar, apiolar*; o bé tenir el falconer l'ocell de caça al puny, subjectant-lo pels gits. Vegeu *gits*. F (còpia s. XV m.), f. 110v E quant aquel trauràs de la muda, per so que les penes sien pus ffermes, ffer-li as gits que no sien trop curts ne trop larchs, e no sien ffets de cuyr dur per què no li puxen mal ffer. Puy posa-li la lloungua axí com te sia semblant, e com aquell volràs ffer venir al loura envers tèrcia, garde't que envers lo vespre no li ages ffeta massa gran gorga. E com aquell covinentment auràs **ffermat** e los gits li auràs messos, tindràs aquell sovén molt e moltes vegades tro gran nit. — Ar. *ğalğala al-ğariğ*, '« armer » l'oiseau de vol « des sonnettes', *sabbaqa (l-bāzyār) al-ğariğ*, '« armer » (l'oiseau de vol), lui attacher aux jambes les jets, les sonnettes et les vervelles' (Viré, *Falconaria*, I, p. 285, II, p. 49). || [Fr. *fermer*, 's'affermir, devenir ferme'] (Adam des Aigles, p. 60). | Fr. modern? *armer (l'oiseau)*, 'l'équiper de ses jets et de ses sonnettes' (Viré-Möller, *Ğiğriğ*, p. 45).

**2.** Lligar, especialment l'ocell mitjançant la llounga, el tornet (que no apareix als tractats catalans, bé per col·locar-se un anell a l'extrem de cada git i passar-s'hi la llounga per l'interior, que tampoc es mencionen, o bé per passar la llounga directament pels traus dels gits) i els gits, a qualsevol suport, normalment la perxa o barra. F (còpia s. XV m.), f.110v E puy possar-l'as en la perxa, no massa breu **ffermat**.

**Ferro:** *subst. m.* **1.** Cauteri d'aquest metall, instrument quirúrgic per cauteritzar, practicant o no una incisió al mateix temps. 'I.1. Metall mal·leable, dúctil i molt tenaç, de color gris, magnètic i

fàcilment oxidable, de pes atòmic 55'85, i que s'usa molt com a primera matèria en la indústria i en les arts. 2. Tros del dit metall (totjust elaborat o sense aplicació determinada). 11. Nom genèric de diferents eines, usades en diversos oficis' (DCVB). Vegeu *llanceta*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> prin aquell e sobre lo nas, on lo cors s'i ajusta, cou aquell ab .I. **ferre**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>b</sup> **ferra**.

Sin.: **verga**. Vegeu *verga*.

— Lat. *fonticulus*, Angl. *fontanell* (Moulé, *Glos.*, p. 451). || Cast. *aferrizuelo*, 'instrumento quirúrgico para sangrías' (Fradejas, *Tratados*, p. 203). | Cast. *aferrizuelo*, 'instrumento quirúrgico para sangrías', *fierro*, 'hierro; cuchillo, navaja' (Maler, *Tratado*, pp. 86, 94). || Fr. *fer*, 'fer à cautériser' (Adam des Aigles, p. 60). || It. *ferri per dar il fuoco*, 'des fers pour cautériser' (Cy. 13, p.47). | It. *ferro*, Fr. *fer*, Cast. *fierro*, 'Aderlaßmesser / flebotomo; Kautereisen / ferro per cauterizzare' (Glessgen, p. 682).

2. 'I.1. Metall mal·leable, dúctil i molt tenaç, de color gris, magnètic i fàcilment oxidable, de pes atòmic 55'85, i que s'usa molt com a primera matèria en la indústria i en les arts. 2. Tros del dit metall (totjust elaborat o sense aplicació determinada)' (DCVB), del què se n'utilitzen llimadures com medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 119v **limadura de ferro**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v **limedures de ferro**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v **limedures del ferro**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>ab</sup> **ferre limat**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **limadura del ferra**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **ferra limat**.

— Lat. *ferrum*, 'fer' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Ar. *ḥadīd hindawānī*, 'fer aciéré de l'Inde (pour les sabres)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198). || It. *ferro*, 'Eisen' (Glessgen, p. 940).

**Fetge**: *subst. m.* '1. Òrgan glandulós que ocupa l'hipocondri dret estenent-se per l'epigastri fins a l'hipocondri esquerre, i que segrega la bilis i causa canvis importants en algunes substàncies contingudes en la sang que hi passa' (DCVB), referit a aquesta víscera: **a**) De l'ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 34v A dolor de **fetge**. | P (còpia s. XV m.), f. 28v E és hops que no jage, que·l jàser l'ascalfa lo **fetga**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> E de vinagre no li'n vuyles donar tots dies si <no> ha erguyl, cor si li'n dones, crema-li lo leu e·l **fetge**. **b**) D'altres animals, utilitzada com aliment o medicament simple per a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 143 **fetge d'anguila**. | F (còpia s. XV m.), f. 117v **ffetge del cabiroll mascle calent**. | F (còpia s. XV m.), f. 140v **fetge del colom**. — Lat. *ficatum, figatum*, 'foie' (Cy. 9, p. 250). | Lat. *epar*, 'fegato: «Epar est membrum generans sanguinem, divisum in duas partes, unam dexteram et alteram sinistram, cui epati applicatur in quibusdam avibus succus fellis» (I: 213)' (Federico II, *De arte*, p. 1192). | Lat. *epar*, 'foie' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 202). || Cast. *figado*, Lat. *epar*, 'hígado' (Cy. 14, p. 38, glossari). | Cast. *figado*, 'hígado' (Maler, *Tratado*, p. 94). || Fr. *fiel*, 'fiel' (Tjerneld, *Moamin*, p. 352). || It. *fegato*, 'Leber' (Glessgen, p. 939).

**Feytisc**: vegeu *faitís*.

**Fiança**: *subst. f.* Confiança, seguretat, especialment la que es té respecte a l'ajut d'algú per a realitzar una tasca. '1. Acte de fiar o d'esperar una cosa. 2. Fermança; seguretat o garantia; acte d'obligar-se a complir una cosa amb prestació de garantia' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 134v-135 mas no ve axí con ffalcó dels hocells de cassa, és axí com de la ffortalesa dels cavallers, com molts cavallers són per lur natura e per lur complecció ffebles e volpenys, emperò per saber de cavalleria he per hús de junta que ffan sovén, he per esprovament de esvahir lurs enemichs, e de esperar he de ffarir he de agüaytar, he per **ffiansa** de lurs companyons que·ls ajuden, moltes de vagades e sovén [135] ffan nobles ffets victoriosos. Atresí és d'aquest linatge de ffalcons, cor jatsia que sia poruch per natura, emperò per la esperiència que pren dell savi ffalconer, e per l'ús [ms. urs] de enderrocar he de retanir los hocells, e per **ffiansa** dell ffalconer qui li és de prop, és ffet millor he pus abrivat que no és per la suha natura.

Loc.: **Fiança del falconer**: confiança, seguretat de l'ocell de caça respecte a l'ajut del falconer (acorredor) per retenir la presa un cop la dugui a terra, i que el falconer ha sapigut transmetre-li, aconseguint que s'enfronti i venci així a grans presons, les quals estan per sobre del seu ventall natural de preses. Vegeu *acorredor*, *presó*. F (còpia s. XV m.), f. 135 Atresí és d'aquest linatge de ffalcons, cor jatsia que sia poruch per natura, emperò per la esperiència que pren dell savi

ffalconer, e per l'ús [ms. urs] de enderrocar he de retanir los hocells, e per **ffiansa dell ffalconer** qui li és de prop, és ffet millor he pus abrivat que no és per la suha natura.

— Fr. *fiance*, ‘confidence, certitude’ (Cy. 19, p. 78).

**Fil**: *subst. m.* ‘1.1. Cos més o menys llarg, de forma capil·lar, format ajuntant i torçant brins de matèria fibrosa, destinat principalment a cosir, fer teixits, lligar, etc.; cast. *hilo*’ (DCVB), utilitzat en falconeria per lligar el troç de budell o de carn que conté el producte terapèutic que el falconer desitja fer engolir a l’ocell, suturar ferides o incisions, fixar emplastres, lligar les plomes a l’ocell rodador, etc. F (còpia s. XV m.), f. 142 **fil**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **fill**.

Tipus que apareix als tractats catalans, segons el material: **Fil de llana**: F (còpia s. XV m.), f. 114 **ffil de lana**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **fill de lana**.

— Lat. *filus* (Federico II, *De arte*, p. 1198). || Cast. *filo*, ‘hilo’ (Maler, *Tratado*, p. 94).

**Filandre** (habitualment en pl. **filandres**): *subst. m.* Cuc endoparàsit dels ocells de caça, helmint; classificats en nemàtodes (de major nombre i patogenicitat potencial), cestodes i tremàtodes. Potser filàries, freqüents en falconiformes, de possibles larves aberrants. Sanz Egaña la descriu incorrectament com una obstrucció traqueal (Sanz, *Notícies*, p. 4). ‘Cuc paràsit de l’aparat digestiu de certs aucells. Cast. *filandria*’ (DCVB). Proc. olives 1227 Hi l’altre us dirà que en veure lo loure, | lo seu falconet tantost se debat | hi ple de **filandres**, si gens se vol moure, | roman en la percha estès hi penjat. || F (còpia s. XV m.), f. 119v **ffilandres**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v Aucel qui à cuchs e hamagresque, los quals apelen **filandres**.

Sin.: **cuc, llombric, verm, vorm**. Vegeu *cuc, llombric, verm, vorm*.

— Lat. *lumbrici, vermes, anguillae, aculei, acus, puncturae*, ‘« vers » : symptômes qui caractérisent un faucon parasité : il ne veut plus chasser, il laisse pendre les ailes, « brise » la queue et a mal, ou n’a plus d’appétit et veut s’arracher des plumes. Ces signes ne sont pas spécifiques et indiquent seulement une baisse de l’état général. On constate la présence des vers dans les déjections, d’après Albert le Grand. Les vers sont connus en médecine humaine, où les textes parlent de *lumbrici* et de *vermes*. Il en est de trois sortes d’après Avicenne et Razi : des longs, des larges et des petits. Razi nomme les genres de *vermes* : *lumbrici, teredes* et *ascarides*. Par ailleurs, les « vers » pouvaient se doter de connotations médico-magiques, le terme venant expliquer dans certaines traditions de médecine populaire une multitude de maladies endogènes et exogènes : il y avait les vers dans les oreilles, dans les doigts, etc. Dans la thérapeutique des oiseaux, ils semblent désigner de véritables parasites. Il n’y est pas question des deux derniers termes de la liste de Razi, mais généralement on parle de *lumbrici*, moins souvent de *vermes*’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 186-87). || Al. *Fadenwürmer* (Michaëlis, *Mestre*, p. 425). || Ang. *filander*, ‘intestinal worm, *filaria*’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). || Ar. *dūd*, pl. *dīdān*, ‘« filandres » et « aiguilles », helminthes (ténias, ascaridies, trichostrongyles, etc.) qui envahissent les intestins, les reins, le gésier et le foie des oiseaux de vol et leur causent de graves affections’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 39). | Ar. *dūd*, ‘filandres et vers intestinaux (de l’oiseau de vol). Moamin lat. *vermes ampli*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194). || Cast. *filandra, filomera*, ‘parásito intestinal de las aves’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *filandras*, ‘llamadas también filarias, son gusanos filiformes que parasitan el intestino de las aves, llegando a colonizar el sistema respiratorio y el circulatorio’ (Manzanares, *Voc.*, p. 209). || Fr. *fillande, fillandre*, ‘ver intestinal des faucons’ (Adam des Aigles, p. 60). | Fr. *filandres*, ‘espèce de vers allongés qui s’engendrent non seulement dans le tube digestif, mais aussi dans le cœur, le foie, les poumons et le gosier’ (Modus, 1931 p. 200, n. 79). | Fr. *filandre*, ‘les auteurs de traités de fauconnerie reconnaissaient chez les oiseaux de proie, notamment chez les faucons, diverses espèces de filandres, qu’ils désignaient parfois sous les noms de *fil*, d’*aiguille*, d’*aguille* e même de *lumbriques*. Toutes ces locutions tirent leur origine de la ténuité (tenas comme un fil) de ces parasites, qu’il n’est pas facile de déterminer, en l’absence de caractères zoologiques. Nous savons seulement que ce sont de « petits vers », dont il y avait quatre espèces: l’une est en la gorge de l’oyseau, l’autre au ventre, l’autre aux rains, la quatriesme est nommée aiguilles, qui sont bien petis vers (Tardif, I, 111). Franchières (ms. 2006, ch. 22) ajoute que les « aiguilles sont plus mauvais que filandres ». Parmi les parasites des faucons pouvant par leur ténuité se rapprocher de ceux mentionnés par les fauconniers du moyen âge nous signalerons les suivants.



Chez le *Falco peregrinus*, *Filaria nodispinna* Molin et *Filaria faveolata* Molin des cavités thoraciques et abdominales ; *Filaria tendo* Nitzsch des sacs aériens ; et *Spiroptera radiata* Nitzsch, de la gorge. Chez le *Falco vespertinus*, *Spiroptera serpentulus* Dies, des tendons de pieds. Chez le *Falco coronatus*, *Physaloptera acuticauda* Molin, de l'orbite, du crâne et de la gorge' (Moulé, *Glos.*, p. 449). || It. *filandra*, 'verme dei rapaci, parassita esterno ed interno' (Lupis, *Note*, p. 101). | It. (nap.a.) *filandra* (pl. *filandri*, *filandre*), (lomb.a. i cal.a. pl.) *filandre*, 'vermi parassiti dei rapaci' (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 105). || Port. *firlanda*, 'lombri da ave de caça', *firlanda*, *frillanda*, Pero Menino, p. 82. Fr. *fillandre*, *Modus*, II, 326. 'Das *filandras* ou *filomeras*, Diogo Fernandes, II, 22-23' (Cy.15, p. 67, glossari). | Port. *filandras*, *filomeras*, Al. *Fadenwürmer* (Michaëlis, *Mestre*, p. 425).

**Filat:** *subst. m.* Xarxa amb que es capturen ocells salvatges, i, per extensió, el falconer pren l'ocell de caça salvatge, segons Albert el Gran utilitzant com cimbell un *llaner(et) roig* (xoriguer, amb menor probabilitat falcó mostatxut) que simula perseguir una presa. S'utilitza per capturar ocells de caça que ja han abandonat el niu i les branques o roques que l'envolten, i volen lliurement, principalment falcons. '2. Cosa composta de fils entrellaçats. Especialment: 1. Conjunt de fils gruixuts o cordells entrellaçats i separats per malles més o menys amples, que serveix per a pescar i caçar. A Catalunya continental es diu *filat*, en singular; a Mallorca s'usa generalment en plural encara que designi una sola peça de xarxa, i s'aplica només als filats de caçar, mentres que en el continent es diu també *filat* la xarxa de pescar en el riu' (DCVB). Vegeu *arany*, *cimbell*, *llaç*, *llaner(et) roig*, *tela*. F (còpia s. XV m.), f. 128 E yo n'è vists pendre en certes maneres, e lo demuntdit ermità ffalconer dix a mi la terça [ms. certa] manera. En una manera quax cominal en totes terres són presos axí: que·l **ffil·lat** és estés axí e·n tal manera que ab una corda <es fàcilment tombat sobre allò que es preten prendre, i al davant d'allò s'estén una corda> a la q<u>al om liguia .I. laneret roig, lo qual les gens appellen *sve<i>mer* [ms. suom<sup>ē</sup>], e a la corda qui penya és liguada una altra corda [ms. cossa] estessa on à un alcell <o quelcom llanós o pilós similar a un ocell>; axí, com lo parador tira e sacut la corda estesa, par que ell laner segueasca l'aucel e que·l vulla pendre; e aquesta corda deu hom menar sovén perquè lo ffolcò palagrí qui per ventura passa a, que·n vey a l'ocell e que·ll vulla tolra al lener e <davalli fortament, i> que, axí enganat, caya en lo **ffilat**. | F (còpia s. XV m.), f. 128v E ya avem vists pendre en aquesta manera molts bons ffalcones. Mas l'armità no dix altre cossa mas que ffos possat un aucell menys del laner davant lo **ffil·lat**, com lo ffolcò és molt cobeyós aucell, e ell matex treburàs en lo **ffil·lat**.

Loc.: **a) Caure al filat:** quedar l'ocell salvatge embolicat al filat. F (còpia s. XV m.), f. 128 e que axí enganat **caya en lo ffilat**. **b) Estendre el filat:** parar filats, desplegar-los i disposar-los per a la captura de l'ocell salvatge. F (còpia s. XV m.), f. 128 axí que·l **ffil·lat** és **estés** axí. **d) Trabar(-se) al filat:** sinònim de caure al filat. F (còpia s. XV m.), f. 128v com lo ffolcò és molt cobeyós aucell, e ell matex **treburàs en lo ffil·lat**.

— Lat. *rete*, 'rete, strumento di caccia' (Federico II, *De arte*, p. 1233). || Al. *leggen*, *legen*, Fr. *tente*, *tendue* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 96). || Ar. *gāzī*, pl. *gūzūl*, '(employé au pluriel) « araigne, pantenne » ; grands filets verticaux que les gens d'El-Haouaria (Cap-Bon, Tunisie) tendent, en fin Février, dans les gorges encaissées et boisées du Cap-Bon, pour capturer les femelles d'épervier (*sāf*) lors de leur passage, en migration montante ; ces rapaces reçoivent un rudiment d'affaîtement pour le vol de la caille de printemps. Ces filets à petites mailles sont tissés, en général, par les hommes, l'hiver, avec du fil de lin que l'on teint en brun. Nous fûmes des premiers à avoir fait adopter le fil de nylon, de beaucoup plus résistant que celui de lin, à la confection de ces filets, par les oiseleurs tunisiens. Ces panneaux passifs sont accrochés aux branches des arbustes par leur bord supérieur et retenus au sol par de pesants moellons ; les migrants de toutes espèces viennent s'y empêtrer la nuit et l'oiseleur doit visiter fréquemment ses filets pour y récupérer l'oiseau de vol convoité, les autres oiseaux étant relâchés ou abandonnés aux enfants', *qallāba*, « tombereau à tirasse », grand filet baculant commandé, par une filière, depuis une hutte où se cache l'oiseleur ; ce mode de capture, très ancien, est encore en usage, chez les oiseleurs tunisiens du Cap Bon, pour se procurer les éperviers destinés au vol de la caille au printemps. Syn. en Tunisie, *lammāda*. Voir Dr. M. Mathis, *La chasse au Faucon en Tunisie*, dans Bull. Sté Sc. Nat. de Tunisie, t. II, fasc. 3-4, pp. 107-117 et planches' (Viré,

*Falconaria*, III, pp. 161, 171, 180). | Ar. *bibāla*, *hibāla*, ‘hallier, filet à moineaux’ (Viré-Möller, *Ġitriṭf*, 1.3, pp. 62 i 198); Ar. *šabaka*, ‘filet d’oiseleur (pour rapaces)’ (Viré-Möller, *Ġitriṭf*, pp. 206, 214). || It. *rethe*, ‘Fangnetze für Wild oder Fische’ (Glessgen, p. 984).

**Filera:** *subst. f.* Afecció de l’ocell de caça que cursa amb despigmentació de la cera del bec i de les parts sense ploma de les cames, indicatiu de cronicitat. Postser deguda a afecció hepàtica crònica o a dieta inadequada, entre altres causes. La despigmentació és similar a la descripció de mal de fel de l’*Epistola de avibus nobilibus* [N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> Si à mal de fel, en los peus o en lo bec e en les nars par que sia rallus. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> Si ha mal de fel, en los peus e en lo bech e en lo nas par que sia rallus.] i de la falera per Adelard de Bath; filera podria ser una variant ortogràfica de falera, o a la inversa (Tilander). Filera apareix només en la seva forma corrompuda, silera, a les traduccions catalanes de *Dancus rex* i *Guillelmus falconarius*. Vegeu *falera*, *gota*. Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De gota **filera** [ms. silera]. [text corresponent: Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> A ffallchó qui ha gota, si u vols conèxer pots, a la unglà dels peus e a la cerra del bech fa aquí blanch, sàpies que aquel mal ha. Prin serp negra e tayla-li .I. palm del cap e .I. palm de la coha, e prin alò de mig e fríg-ho en ola nova, [2v<sup>a</sup>] e prin lo grex que ha e fé’l calent e da-li’n ab forcela e da-li’n a menjar. Si bé ixirà a cambra, sens dupte sans serà.]. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota **filera** [ms. silera]. [text corresponent: Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> Quan ha gota **filera** [ms. silera], axí-l metja: prin *barbastellum* e crema’l e polvoriza-li la carn de la sarguentana e da-li’n entrò al .III. dia. E puys da-li carn de boch dentro que sia gras, e axí serà guarit.]. — Lat. *philtera*, *filera*, *felen*, *fileram* (Cy. 9, p. 136). | Lat. *fallera*, ‘voir *filera*’; *filera*, ‘maladie du foie et de la vésicule biliaire de l’oiseau. Voir Dancus suédois, p. 99, art. *filera*, Dancus anglais, p. 204, art. *fallera*. En v. Fr. la maladie est appelée *filere*, *felere*, forme corrompue *silere*. Une forme corrompue est aussi Angl. *fallorn* des XVII<sup>e</sup> et XVIII<sup>e</sup> s. « a disease in hawks known by their white talons », *fallera*, New English Dict. En anc. Cast. *felera* dans un emploi figuré signifie « damage », voir *Romania*, IV, 45, et Julia Keller, *Contribución al vocabulario del poema de Alixandre*, Madrid, 1932, art. *felera*’ (Cy. 9, p. 250). | Lat. *guttam que filera nuncupatur* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 17, f. 17r). | Lat. *gutta quae silera a nonnullis vocatur* (AG, p. 1475, l. 27-28), on “DuC, citing this passage, lists *silera* as a form of flux. Dancus Rex 7 offers the name *philtera* in all its medieval spellings. Tilander (1963, 250-51) discusses all the forms in some detail and describes it as a disease of the liver and gall bladder, an interpretation borne out by A.’s comments at 23.15. Below, at 23.94, citing William, the form is given as *fellera*. Therefore, despite the multiplicity of forms, the etymology is probably linked to the stem for ‘bile’ (Scanlan, 273). None of the forms appear in Latham, s.v. *gutta*, where many varieties of this disease are listed. W&F (618) list a disease which may have affected the name of this one, viz., *filaria*, intestinal parasites (i.e., ‘thready ones’)” (OA, p. 1599, n. 216). | Lat. *fellera*, *gota filera*, ‘maladie du fiel: Le nom *fellera* est expliqué par Adélard de Bath à partir de *fel*, le fiel. Quand ce mal apparaît, « la vile rouge » (*colera rubea*, équivalent de la bile jaune), qui réside dans le fiel, surabonde et se diffuse dans tout le corps, ce qui produit une décoloration du bec et des pieds. Alors, l’oiseau est plus audacieux que normalement, étant donné que la vertu d’audace « consiste en » la bile rouge (chapitre 16). *Fellera* est manifestement un concept étiologique, recourant à la théorie humorale pour expliquer un comportement et un symptôme. Ce dernier, une pâleur du bec (c’est-à-dire sans doute de la cire du bec) et des pattes, suppose un mal qui perdure, une carence ou une infection longue. La nature exacte du mal échappe. Sans doute la *fellera* est-elle à mettre en rapport avec la *gutta filera* de Dancus (chapitre 7), que Tilander explique comme une « maladie du foie et de la vésicule biliaire ». La maladie n’est pas considérée dans les synonymies et les manuels de médecine’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 202-03). || Cast. *filera* adj., *gota filera*, Lat. *gutta filera*, ‘enfermedad del hígado del ave’ (Cy. 14, p. 38, glossari). | Cast. *filera*, ‘ictericia. Vid. *Glanures* s.v. *filiere* y *siliere*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *gota filera*, ‘ictericia. Véanse Tilander, *Cetraria*, glos., s.v. *gota* e ídem, *Glanures*, s.v. *filiere* i *silere*’ (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *silera* (Moulé, *Glos.*, p. 508). || Fr. *filiere*, *felere* ‘maladie d’oiseau de proie, espèce de jaunisse’, *felere*, ‘Cambridge, Ff. 6. 13, fol 74, Digby 86, fol. 58. En angl. on rencontre la forme *fallera*: voir *New. Engl. Dict.* Ces mots derivent de *fel*’, *silere*, ‘fausse leçon ou erreur du scribe pour *filere*’ (Til., *Glan.*, pp. 107-8, 242). || It. [*silera*], *filera*, Fr. *filera*, *fallera*, [*silere*, *silera*], Cast. *ffilera*, Ang. *fallera*, Suec *filera*, ‘Gallenerkrankung, als Hepatitis

gedeutet / malattia della bile, interpretata come epatite', [Occ. *fileira ... que-ls pes e-l bec li torna blaus e-ls hueills fers e trebols e caus* (*Dels auzels cassadors*, vv. 2723-26); It.sett. *folera et è repletione d'omere corotto*, 'maladie du foie et de la vésicule biliaire', It. *male de la filera ... quando lui à i pedi glividi e cambiadi*, It. *a mal di felle qual domandamo fillera*; Lat.med. *a felle felera dicitur eo scilicet quia colera rubea que in felle sedem habet tunc habundat et per corpus diffunditur adeo ubi et rostrum, pede et ceram decoloret* (Glessgen, p. 600, 603, n. 225-28). | It. *filera*, 'malattia del fegato dei rapaci. Il Dancus lat. ha *filera, felera* (*gutta f.*), ant. fr. *filere, felere, silere*; Angl. *fallorn* XVII e XVIII sec. « a disease in hawks known by their white talons », *fallera*. Dancus fr. *filera, fallera*; Dancus sp. *gota filera*; Maler *gota filera* « ictericia » (Lupis, *Note*, p. 101). || Occ. *fileira, filieyra, fillieira, [faleyra]*, 'a type of jaundice' (*Dels auzels cassadors*, v. 2723 i p. 221).

**Fístola** o **fístula**: *subst. f. 1.* Trajecte o canal patològic, estret i ulcerat, que comunica una lesió o focus patològic amb un orga o estructura, intern o extern; normalment té sortida a l'exterior del cos i drena pus. Es resolia bàsicament per cauterització. '2. patol. Canal anormal format per una úlcera o cavitat estreta en la pell o en les membranes mucoses' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 32 De **ffistolles**. Quant l'aucell ha **fistolles**. — Lat. *fistula*, 'en médecine humaine, *fistula* désigne toute ouverture pathologique localisée et purulente, survenant à divers endroits du corps' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 207). || Ar. *nāsūr, nāšūr, šūrang, šīrang*, 'gr. *surinx*. Fistule. Moamin lat. *suringa*; Moamin fr. *sirunge*', *naqb, samm* (pl. *sumūm*), *taqb*, 'kyste fistuleux, ulcère térébrant' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 203 i 208). || Cast. *fistola*, Lat. *fistula*, 'fistula. Primera documentació en Corominas, art. *fistula*, de Nebrija' (Cy. 14, p. 38, glossari). | Cast. *fistola*, 'conducto anormal, ulcerado y estrecho que se abre en la piel o en las membranas mucosas' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *fistolle, fertele*, 'fistule' (Cy. 12, p. 53). | Fr. *fistule, fistolle*, Lat. *fistula*, Occ. *festola*, « *Fistule vient aucunes fois par aucune plaie qui n'a pas bien esté sanée ny bien curée.* » (ms. fr. 1287 [de Villiers] ch. 133, fol. 101vo.), « *Une enfermeté (fistolle) avient au cheval qui runge et menue sa chair iusques aus os.* » (ms. fr. 25341, fol. 46)' (Moulé, *Glos.*, p. 450). | Fr. *fistule*, 'fistule. Lat. C *fistula*', *sirunge*, 'plaie suppurante. Lat. G *surynga*, R *syringa, suriga*. *Glan.* 242. C'est le grec *σῦριξ*, au sens de « fistule ». Cf. Matth. Sylv., chap. 645: *siringa*, grece *surinx* ... etiam dicitur fistula, ulcus profundum, etc.' (Tjernelde, *Moamin*, pp. 353, 408). || It. *fistola* [*è piaga profonda*], *fistola, fistula*, Cast. *fistola* [*que se faze en la llaga del falcon*], Port. *fystola, fistolla*, 'nicht verheilende Wunde / ferita che non cicatrizza', It. *syrigha, siriga, sitica, siticha*, Fr. *sirunge*, Ar. *taqb*, 'von eisner nässenden Wunde begleitete Geschwulst / tumore accompagnato da una ferita a secrezione acquosa' (Glessgen, p. 638).

**2.** Afecció de l'ocell de caça que cursa amb expulsió de mucositat purulenta per les narines (potser d'olor desagradable, com a la malaltia crònica respiratòria de les aus), anorèxia i mala olor a nivell no localitzat per *Dancus rex*. Probablement limitada al cap, tot i que el mal olor pot indicar afecció digestiva. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De **fístula**. Quant veus *marceam* córrer per les nars e <no> pots menjar e put, lavora sàpies que ha **fístula**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **fístula**. — Lat. *De marcea*, Tilander 'De la sécrétion de la fistule' (Cy. 9, pp. 62-63, mss. Lat. D.). | Lat. *fistella, fistula*, 'fistule' (Cy. 9, p. 251). | Lat. *fistula*, 'en médecine humaine, *fistula* désigne toute ouverture pathologique localisée et purulente, survenant à divers endroits du corps. Pour ce mal, Dancus donne comme signes un jetage de pus par les narines et l'incapacité de manger (chapitre 27), ce qui semble limiter son effet à la tête. Sur la base d'analogies avec des termes italiens du XIV<sup>e</sup> s., et d'un passage chez Constantin l'Africain, M. Glessgen estime qu'il s'agit d'une inflammation de la glande lacrymale' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 207). || Cast. *fistola*, Lat. *fistula*, 'fistula. Primera documentació en Corominas, art. *fistula*, de Nebrija' (Cy. 14, p. 38, glossari). || Fr. *fistolle, fertele*, 'fistule' (Cy. 12, p. 53). | Fr. *fertele*, 'maladie indéterminée des oiseaux de proie, qu'Albert-le-grand décrit sous le nom de *fistula*' (Moulé, *Glos.*, p. 448). | Fr. *fistule, fistolle*, Lat. *fistula*, Occ. *festola*, 'les fauconniers en font une maladie de la tête, caractérisée par un écoulement d'humeurs ou de sang par les narines. « Pour le mal de fistulle et apostume qui procède du mal de la teste, vous le cognoistrez quand les narines du faucon courent et que les hymeurs descendent de la teste. » (ms. 2004, ch. 34, fol. 55), « Quand l'oiseau a fistule en la teste, il cognoiscera quant l'oiseau gectera sang per les

narilles. » (Artelouche, ms. 2005, fol. 35vo) (Moulé, *Glos.*, p. 450). || It. *fistola, fistula*, Fr. *fertele, fistolle*, Cast. *ffistola*, Port. *fistola*, ‘Entzündung von Tränensack und –gang, verstanden als Fistel (im Kopf) / infiammazione della caruncola e del canale lacrimale, intesa come fistola (nella testa)’ (Glessgen, pp. 638-39, n. 376).

**Flac, flaca:** *adj.* ‘2. Dèbil, mancat de força (en sentit material o moral); cast. *flaco, débil, endeble*’ (DCVB), referit a l’ocell de caça malalt, estat en el qual certes pràctiques terapèutiques, productes terapèutics o quantitats dels mateixos poden resultar letals. P (còpia s. XV m.), f. 41 De flaqua e fa semblant de mort. Quant l’aucel és **flach** e fa semblant de mort.

Loc.: **Flac de si mateix:** mancat de confiança en ell mateix, referit a l’ocell de caça, o bé arrufat. Vegeu *arrufat*. F (còpia s. XV m.), f. 117v E si està aruffat ne **fflach de si matex**, porta-lo en selva on <hom> prenga cabirols, e aquí pesca-lo hom del ffetge del cabiroll mascle calent e del cor, pus sia post [ms. past] al sol, e dementre que s’escalfferà, de la malaltia guarrà.

**Flamada:** *subst. f.* Plomada. És possible que la grafia correcta sigui ‘flemada’, a relacionar amb la utilitat de la plomada, netejar el tracte digestiu superior de l’ocell de caça i enretirar-ne la ‘flema’ segons la doctrina mèdica hipocràticogalènica. Vegeu *curall, plomada*. Manca acceptió al DCVB. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>r</sup> b dóna-les-li al vespre can daràs a ell les **sues flamades** axí con s’i covén a les altres **flamades** pendre.

Sin.: **plomada**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14<sup>r</sup> da-les-li a vespra quant daràs a aquel les **sues plomades**, e axí con se cové les altres **plomades** pendre].

**Flamejant:** *adj.* Flamenc. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13<sup>r</sup> a uyls **flamejans**.

**Flamenc, -enca:** *adj.* Vermellós i/o similar a una flama, referit als ulls del falcó sacre i del falcó gilbós segons F, i del falcó britànic o bretó segons les traduccions catalanes de l’*Epistola de avibus nobilibus*; potser brillant, ja que els ulls dels falcons són molt foscos. ‘I. 2. ant. Vermell, de color encès com el dels habitants de Flandes’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 123 e los ulls ffort **fflamenchs** e declinant-se en collar citrina en royor. | F (còpia s. XV m.), f. 129v los ulls **fflamenchs** e ardents. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> la vista **flamencha**.

Sin.: **flamejant**.

— Fr. *flambiant*, ‘brillant, éclatant, avec rapport aux yeux de l’oiseau. Lat. C *scintillans*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 353). || Occ. *flamejan* (*Dels auzels cassadors*, v. 419).

**Flanc:** *subst. m.* La regió de les costelles a la dreta o a l’esquerra del cos; per extensió, tota la part del cos situada a la dreta o a l’esquerra. Referit a l’ocell de caça. ‘Costat; cadascuna de les dues parts laterals (d’una persona, animal o cosa qualsevol). Especialment: a) La part prima situada entre la cuixa i el ventre d’un animal’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2<sup>r</sup> a Can veets que obra lo bech e bat los **flanchs** [ms. bacce flancehi], sapiats que ha aquel mal qui és appellats *agrum*.

— Lat. *flancus*, ‘flanc de l’oiseau’ (Cy. 9, p. 251). || Fr. *flanches*, ‘flancs’ (Moulé, *Glos.*, p. 450). || It. *fianchi* (pl.), ‘Körperseite im unteren Teil des Rumpfes (beim Vogel)’ (Glessgen, p. 940).

**Flaquea:** *subst. f. ant. i dial.* per flaquesa. Debilitat física o aprimament (excessiu) de l’ocell de caça. ‘1. Qualitat de flac (en sentit físic o moral)’ (DCVB). Vegeu *lassament, sobresmagre*. P (còpia s. XV m.), f. 41 De **flaquea** e fa semblant de mort. Quant l’aucel és flach e fa semblant de mort. — Fr. *debilité*, ‘debilité, affaiblissement. Lat. X *debilitas*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 336). || It. *laxatione, laxitudine*, Cast. *flaqueza, afloxamiento*, ‘Schwächezustand / stato di debolezza’, It. *lassazione, lassitudine*, ‘Schwächung, Schwäche’, It. *debilità, debilitate, deboltà, fiacchecça, fiaccheça*, ‘Schwäche’ (Glessgen, pp. 612, 614, n. 270, pp. 931, 940).

**Flaquesa:** *subst. f.* Vegeu *flaquea*.

**Flema o fleuma:** *subst. f.* **1.** Un dels quatre humors del cos, al qual corresponen la fredor i la humitat com a qualitats, i que junt amb la sang, la còlera o bilis groga i la malenconia o bilis negra, determinen la complexió de l’individu i, per extensió, de l’ocell de caça, segons la teoria humoral. ‘1. El més fred i humit dels quatre humors del cos, segons els metges antics’ (DCVB). Vegeu *complexió, humor*.

— Lat. *flegma*, ‘pus, pituite’ (Cy. 9, p. 251). | Lat. *fleugma, fleuma*, acusatiu *fleumam*, ‘(excès de) flegme, (de) pituite’ (Cy. 10, p. 52). | Lat. *flegma*, ‘flemma, per la medicina ippocratea uno

dei quattro umori fondamentali' (Federico II, *De arte*, p. 1199). || Fr. *fleugme*, 'phlegme, une des quatre humeurs des anciens' (Moulé, *Glos.*, p. 450). | Fr. *fleume*, *fleme*, (*superfluité de fleume*), '(excès de) flegme, (de) pituite. Lat. C *fleuma*. Le flegme ou la pituite était une des quatre humeurs constituantes que distinguait l'ancienne médecine. Les maladies étaient considérées comme résultant d'une altération, d'un excès ou du défaut de l'une de ces humeurs. Voir sur les fonctions de la pituite Gruner, *Canon Avic.*, p. 77-82' (Tjerneld, *Moamin*, p. 353).

**2.** Mucositat o fleuma com un dels humors causants de malalties per excés. '3. Mucositat anormal, més espessa que d'ordinari, segregada especialment per les vies respiratòries' (DCVB). Vegeu *aigua*, *barraam*, *pepida*. P (còpia s. XV m.), f. 26v Quant l'aucel ha **fleuma**, conexerets-ho cont menge molt e tost, e li cruxirà la gargamella e se'n matrà la carn ensemps. | P (còpia s. XV m.), f. 26v E fè'l porguar per la bocha, per rahon de la **fleuma** que té en la bocha del ventreyll. | P (còpia s. XV m.), f. 31v Per **fleuma** de ventreyll. Per **fleuma** de ventreyll e de humors viscoses. | P (còpia s. XV m.), f. 32v aquel ofeguament és per **fleume** o per humós viscoses. | P (còpia s. XV m.), f. 39 Quant l'aucel ha febre ho dolor al cap per **fleume**.

— Lat. *flegma*, 'pus, pituite' (Cy. 9, p. 251). | Lat. *flegma*, 'Les quelques références aux humeurs se situent aussi bien sur le plan étiologique que descriptif. Deux noms de maladies semblent en être inspirés : par *flegma* et *colera*, il faut sans doute entendre un "excès" de flegme et de bile jaune' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 212). || Ar. *balgam*, *hām*, 'pituite, flegme (cru). Moamin lat. *flegma*; Moamin fr. *fleume*, *fleme*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 193). || Fr. *fleume*, 'flegme, pituite' (Adam des Aigles, p. 60). || It. *flemma*, Ar. *balgam*, 'von Schleimbildung begleitete Erkrankung der Atemwege, erklärt aus einem Überschuß von Phlegma heraus / malattia delle vie respiratorie caratterizzata da mucosità, spiegata per eccesso di flemma', It. *flemma*, *fremma*, *fleuma*, Fr. *fleume*, Cast. *flema*, Ar. *balgam*, '(im Körper gebildeter) Schleim / mucosità (formatasi nel corpo)', It. *fleuma*, 'Phlegma', It. *flemma*, 'secrezione delle mucose infiammate' (Glessgen, pp. 592-3, n. 180). | It. *fleuma*, 'flegma, syftar på humoralpatologin med de fyra vätskorna som skall vara i balans, «flemma»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57).

**Flemàtic** o **fleumàtic**, **-àtica**: *adj.* Una de les quatre complexions o temperaments. D'acord amb el galenisme, li correspon la flema com humor predominant, la fredor i la humitat com qualitats, l'aigua com element primari i l'hivern com estació. Que abunda en flema, segons la teoria humoral. Segons la teoria dels contraris, li convenen les medicines calentes i seques. Dit del temperament dels falcons blancs. '1. De la natura de la flema; abundant en aquest humor' (DCVB). Vegeu *complexió*, *flema*, *humor*. F (còpia s. XV m.), f. 134v Per so com és de pus **fleumàtica** compleció, és molt mans e abrivat e ardit en pendre presa com pelegrí. || P (còpia s. XV m.), f. 30v L'aucel, naturalment, deu aver vèrmens al cors per les carns crues que't menge, que són **fleumàtics**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> Tots los falchons qui han la pena blanca són **fleumàtics** e esquius, e covén-se metjar aquels ab medicines calents e seques. — Lat. *flegmaticus*, 'adj., qualité attribuée aux faucons au plumage blanc. Le flegmatique n'est pas sec mais humide et froid, et c'est pourquoi il lui convient des remèdes chauds et secs, voir Brunetto Latini, chap. LXXXIX, p. 82, 7-11' (Cy. 9, p. 251). || It. (*complexione*) *fleumatica*, 'phlegmatisches (Temperament) / (temperamento) flemmatico' (Glessgen, p. 572).

**Fluhitat**: vegeu *fluïtat*.

**Fluïtat**: *subst. f. ant.* per sobrefluïtat. Vegeu *sobrefluïtat*.

**Fomgo**: *subst. m. ant.* per fongo. Lesió patològica de l'ocell de caça, excrescència d'aparició axilar i sota muscles, associada a una set (polidipsia) que pot derivar en la mort de l'ocell segons N, una de les traduccions catalanes de l'*Epistola de avibus nobilibus*. El fet de llançar-se l'ocell a l'aigua pot referir-se també a prendre un bany per disminuir una possible sensació de molèstia o pruija. N dona la forma somgos, que entenc un error de còpia per fomgos. [Lat. *fungi* (Grimaldus), Occ. *fongol*, *filge*, *ffungues*, *fonge*, *fouge* (Daude de Prades, capítol LXXIX, *Contra fongol*)]. Manca al DCVB, però 'Fongo: Podridura del cor d'un arbre (Ascó)' (DCVB). Vegeu *set*.

Possible sin.: **veixiga**. Vegeu *veixiga*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> Esperver que ha set e sovén desiga beure, se gita en l'aygua axí com si avia **fomgos** [ms. somgos] o **veixiges** prop los pitz, so és, sotz les exeles o sotz los muscles de les ales, e aquesta dona gran set a-queles, que si no eren

curatz porien morir. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> Cant esperver qui ha set sovén desiya a beura e de la mà se gita en l'ayga e si han **veixigues** pres lo pits, so és saber, sots les exeles o sots les muscles de les ales, e aquesta set fa gran dan a aquels qui aquesta set han, que si no eren curats, d'aquela malaltia porien morir.]

— Lat. *fungi, vesicae*, ‘excroissances: Sous le nom de *fungi* (Grimaldus) ou de *vesicae* (*Epistola, Liber medicaminum avium*), trois textes semblent désigner de petites excroissances, qui se situent sous les ailes (Grimaldus), aux aisselles (*Epistola*) ou au côté (*Liber medicaminum avium*). Leur apparition s’accompagne chez l’oiseau d’une soif violente et de réactions d’impatience. Tout ceci ne correspond pas à une maladie connue des praticiens, et les textes médicaux n’aident pas à cerner le sens’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 199). || Occ. *fongol* (Evans, *Traité*, p. 13).

**Forcella:** *subst. f.* Degut a un probable salt d’igual a igual a Z<sup>1</sup>, caben tres possibles significats: **1.** Forquilla o forqueta, utilitzada segons Dancus per donar a menjar a l’ocell de caça un preparat terapèutic. ‘1. Pal forcat per a sostenir els ceps o altres plantes fruiteres’ (DCVB).

**2.** Porcella. Vegeu *porcell*.

**3. ant.** Part tendra del pit o inicial de l’abdomen, ventro-caudal a l’estern i ventro-caudal i medial a les costelles. ‘2. Boca del ventrell, a causa de la forma bifurcada de la unió de les costelles amb l’estèrnum en aquell lloc’ (DCVB).

Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> e prin lo grex que ha e fé’l calent e da-li’n ab **forcela** e da-li’n a menjar. [correspon a Lat. ‘et accipe pinguedinem calidam quam faciet in olla et da ei cum carne pavonis usque ad octavum diem. Post octavam vero diem accipe **porcellam** et depilla eam cum aqua calida, et accipe **teneritatem pectoris** cum **forcella** et da ei comedere’, Tilander ‘Prends de la graisse toute chaude qui se forme dans le pot, et donne-la-lui avec de la chair de paon jusqu’au huitième jour. Après tu dois prendre un **petit cochon femelle**, dépèle-le avec de l’eau chaude, et prends **la partie tendre de la poitrine** avec la **fourchette** et donne-les-lui à manger’ (Cy. 9, pp. 70-71, 7-11 mss. Lats. D.)].

— Lat. *forcella*, ‘partie inférieure de la poitrine ou terminent les côtes, fourchette du sternum’ (Cy. 9, p. 251). || Cast. *terniella del pecho*, Lat. *teneritas, teneramen, tenerum, teneraminum, pectoris*, ‘ternilla, tejido sólido, flexible y elástico del pecho’ (Cy. 14, p. 43, glossari). | Cast. *forçienda, forquienda*, ‘parte inferior del pecho donde terminan las costas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *terniella*, ‘ternilla’ (Maler, *Tratado*, p. 104). || Fr. *fourcelle, foirel, forciel, fourcel, fourciel*, ‘au moyen âge, étaient employés pour désigner l’estomac, la poitrine; on trouve encore au XVIIe siècle la *forcele* de l’estomac pour le creux de l’estomac. Chez le cheval cette locucion indique le portrail’ (Moulé, *Glos.*, p. 452). | Fr. *forcele*, ‘clavicule. Lat. *M ossa illa que sunt ante pectus que vocantur forcella*. C’est l’*os furculae* de Fréd. II, *De arte*, lib. I, cap. XXVI (p. 68 de l’éd. 1596). On lit dans une trad. de Galien, citée Gdfr., art. *forcele*: Les clavicules ou forcele’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 354). || It. *forcella*, ‘Gabelbein (Furcula), aus dem Schlüsselbein (Clavicula) entwickelter, vor dem Brustbein gelagerter gegabelter Knochen beim Vogel’ (Glessgen, p. 942). | It. *forcella*, ‘nyckelben, «clavicola»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57).

**Forgell:** *subst. m. ant.* Esmirle (segons N), potser mosquet (segons Thomas de Cantimpré i altres enciclopedistes). En el sentit d’esmirle, compareu amb la traducció francesa “forces”, segons “Vient ensuite le *yu’yu*’ (= Émerillon forme), que les gens de Syrie et d’Égypte nommen *ğalam* « ciseaux » en raison de ses ailes effilées (en lames de ciseaux) et de leur rapidité de battement”, on ‘(« forces », ciseaux à tondre), nom du faucon Émerillon (Égypte et Syrie)’ (Viré-Möller, *Ghatrif*, p. 68, n. 57 i p. 196). ‘Nom d’una casta de falcó’ (DCVB). Vegeu *esmirle, frugellos, mosquet*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Lo terçer capítol dells espervers dit **forgell**, so és, mirle. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> Comensa aquel mateix capítol dels espervers e dels mirles aranyenchs]. — Lat. “Nota quod nisus a laicis sperwer verius dicitur; fragellus vulgariter esurillus nominatur. Alietus vero secundum vulgum mochetus nominatur” Lat. A, “Nisus sepmus, frogellus esmerillum, alerus aruschetus appellantur a laicis” Lat. H, “Nisus sepius, frogellus esmerillum, [alietus/aletus o omès?] aruschetus atantur a laicis” Lat. K, “Nisus sepe, flogellus esmerius, [alietus/aletus o omès?] arustheus appellatur” Lat. L, “Nisus sepius, frogellus esmerillum, [alietus/aletus o omès?] aruschetus appellantur a laicis” Lat. Q [ABEELE

1991, *Epistola* 7(12/12’)]; “Item, nisus idem est quod speriver, frigellus idem est quod merulus, alietus mochitus vocatur” Gil (*De accipiter* 8.8), p. 202, l. 15-16 (f. 15r). | Lat. *Quartum genus frogellus dicitur quem vulgariter muscotum dicimus.* | Lat. *Quartum genus frigellus dicitur quem vulgariter muscetum dicimus, hic multo minor est niso, sed colore consimilis sicut nisus accipitri assimilatur in dispositione habitus et colore. Avis est que cito mansuescit, velox est ad volandum, alias ad volantum, leviter aucupat, et deliciose vult nutriri. Mutacione secunda vel tertia optimus fit* (Thomas, f. 42r<sup>a</sup>).

**Formiga:** *subst. f.* Actualment sarna aviar, malaltia provocada normalment per ectoparàsits del gènere *Knemidocoptes* afins per zones desprovistes de plomatge, que realitzen caveres intraepidèrmiques característiques; referida a l’ocell de caça. Possible verola aviar en forma cutània o seca. Amb menor probabilitat, tinya aviar, micosi, molt infreqüent. ‘4. a) Podridura que es produeix a les potes dels animals de peu rodó i a les plomes dels ocells. Cast. *hormiguillo*’ (DCVB). Vegeu *pruija, ronya, sarna, seda, tinya*.

Sin.: **tinya**. Vegeu *tinya*. F (còpia s. XV m.), f. 114v Si l’esperver à tиныes, e alguns ho apellen **fformiga**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v Astor a qui quauen les plomes per **tinya**, lo qual se apella **formigua**.

— Lat. *formica*, [*formicam*], ‘ant. Formication is an abnormal skin sensation likened to the feeling of ants crawling on or under the skin. It is a common symptom in diseases of the spinal cord and periferal nerves’ (Scanlan, p. 170), referit a humans. || Ar. *dikrāra*, ‘« formi » ou « fourmi », affection de la cornée de la mandibule supérieure du bec des oiseaux de vol ; elle provoque la chute du bec et l’oiseau, ne pouvant plus se nourrir, périt d’inanition. Ce terme serait magribin d’après Bz., 103, qui déclare : ... *min ‘ilal al-tuyūr allatī ta’tī bihā l-mağāriba mā lam na’rifhu fa-min dalika ‘illa ta’hudu fī hanakihi l-’a’lā mim mā yalī ra’sa-hu wa-hum yusammūnahā l-dikrāra wa-matā ‘ašābat ġāriḥ<sup>an</sup> qatalathu*’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 38). || Fr. *formière, fourmière, fourmillière*, ‘les fauconniers du moyen âge désignaient sous le nom de *formière, fourmière, fourmillière*, une maladie du bec et des pattes des oiseaux, donnant naissance à des lésions offrant quelque ressemblance avec les habitations des fourmis’ (Moulé, *Glos.*, p. 453).

**Fred, -a:** *adj. m. i f.* Que posseeix la fredor com qualitat predominant. Vegeu *fredor, complexió, humor*. Manca acceptió al DCVB. Referit al medicament aplicat a l’ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> Axí-s cové metjar ab medicines **fredes** e muylades, axí con és mortina, tamarindi, meols càcie fístule, manna, e totes aquestes coses en vinagre, carn de pols, anyels, *camici*, agrons e grues.

— Fr. *froidure*, ‘froideur, qualité inhérente à la chair en question. Lat. *C frigiditas*’, [*char froide*, ‘viande froide, du froid inhérent à la chair selon la constitution naturelle de l’animal. X *frigidus*’, ‘froid, en parlant de chair qu’on a laissé refroidir après l’abatage’, ‘froid, par ses qualités intrinsèques’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 355).

**Freda:** *subst. f. ant. i dial.* per fredesa. Manca al DCVB, que sí recull ‘Fredesa: ant. Fredor’ (DCVB). Vegeu *fredor*. F (còpia s. XV m.), f. 133v car la color és mostrement de la cossa, exí com apar en les orines: en la color verte ab demostrada **ffradeha** d’aygua.

**Fredor:** *subst. f.* Segons la filosofia natural aristotèlica, una de les quatre qualitats primàries (calor, fredor, humitat, sequetat) que defineixen les coses naturals, un dels elements centrals de la doctrina mèdica hipocraticogalènica. Si causa malaltia, s’aplica la teoria dels contraris per a tractar-la. ‘1. Qualitat de fred. 2. Temperatura freda; temps fred’ (DCVB). Vegeu *complexió, humor, tremolor*. P (còpia s. XV m.), f. 27 Si ell vormis o cap verm és de **fredor**. | P (còpia s. XV m.), f. 30v-31 De malaltie de **frador**. Si alcun aucell és malaut de **fredor**, fets l’estar [31] prop de brases menys de fum. [Com a malaltia equival a “pris de froid et de transissement (*kuzāz*) (D)” Viré-Möller, *Ġitriḥ*, 60(2) (cf. B 43); “enfermité qi est en la lange ebree zug, ce est a dire autant en la nostre comme pasme” Moamín fr. II, 29(1); “oripilatione et spasma” Moamín Ms. b, II, 13(1); “spasimo (n. 7: spasma h)” Moamín Ms. c, II, 13(1); “infirmitatis que dicitur oripilatio et spasmus” Moamín Ms. T (& B), II, 13(1); “infirmitatis que vocatur çug [n. 136: zuc] idest pasmus [n. 137: spasmus]” Moamín Ms. I (& A), II, 13(1)]. | P (còpia s. XV m.), f. 31 De maleutie de calor. Si ha maleutie de calor, metets-lo en **fredor**. — Lat. *frigoris*, dins ‘Si

autem accipiter frigore tactus in pectore laesus sit ex causa frigoris illius' (AG, p. 1482, l. 6-7). | Lat. *frigidus est*, 'hypothermie: Crescenzi donne la description d'un état d'hypothermie : « Parfois l'oiseau se refroidit, il ne peut digérer le pât, il est triste, froid au toucher, et les yeux pâlisent et se décolorent » (chapite 6). Ce sont les signes d'une dégradation avancée de l'état général, mais sa cause est imprécise' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 204). || Ar. *bard*, 'coup de froid, refroidissement (oiseau de vol). Moamin lat. *frigiditas*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193), *kuzāz*, 'de froid et de transissement ; transissement (de froid). Moamin lat. *zug*, *id est spasmus*; Moamin fr. *zug*, *pasme*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 60 i p. 201). || Fr. *froidor*, 'maladie de l'oiseau causée par le froid. Lat. C *frigiditas*', [*pasme*, 'crampe. Lat. C *spasmus*. It. *pasmo* « spasme ». *Glan.* 193. *Synon.* *zug* (lat. CF *zug*)'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 355, 389). || (Tjerneld, *Moamin*, p. 355). || It. *freddeçça*, *freddeça*, *fredecça*, *fredecça*, (*respirare asmatico... da*) *frigiditate* (*de capo; suspira assai et non paida bene et refuta lo pasto et havrà lo corpo laxativo*), (*infirmitate che provengono da*) *frigiditate*, (*malattie che vegnano per*) *freddeça*, Fr. *froit* (*dou chief*), (*maladie qi est appelée*) *froidor* (, *qar de fait nest et vient*), (*enfermitez ... per occasion de*) *freit*, Cast. *águila*, (*enfermedades ... de partes de*) *frío*, Ar. *bard fī-r-rās*, Lat. *frigiditatis*, '(übermäßige) Kälte als pathogenes Element und als durch dieses bewirkte Krankheit / freddezza eccessiva come elemento patogeno e come malattia dovuta a quest'ultimo' (Glessgen, p. 605); It. *freddeça*, *freddeçça*, *fredecça*, *fredecça*, *frigiditate*, 'Kälte', It. *freddeça*, *freddeça*, 'kaltes Element (einer Speise, eines Heilmittels)' (Glessgen, p. 942); [It. *tremore*, 'Zittern / tremore' (Glessgen, p. 615); It. *spasmo*, *spasimo*, *ispasimo*, *spaxemo*, [Cast. *enfermedad que les faze tremer*], Lat. *spasmus*, Fr. *pasme*, Hebreu *zug*, 'Verkrampfung, Zittern; Kältestarre / crampo, tremore; intirizzimento' (Glessgen, pp. 640-41, n. 383)].

**Fresoner:** *subst. m.* Ocell que Tilander identifica com picot garser gros (*Dendrocopus major*), de carn calenta i seca segons la teoria humoral. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **fresoners**. — Lat. *frexones*, Tilander 'épeiches' (Cy. 9, pp. 88-89, mss. Lats D.). | Lat. *frexone*, *fresone*, 'épeiche', cf. *fresone monacello* 'picchio rosso maggiore', 'Caterini, Ugolini, p. 156, Meyer-Lübke, *Wb.*, art. 3520 *frisio* 'Kernbeisser', It. *frisòn* 'beccofrusone', Caterini, Ugolini, p. 157' (Cy. 9, p. 251). || It. *grison[e]*, Lat. *grisones*, 'Möwe'; Lat. *frexones*, *fresones*, 'Kernbeisser' (Glessgen, p. 948).

**Freturar:** *v. tr. i intr.* '1. Estar mancat, privat. 3. ant. Mancar, no esser-hi' (DCVB).

Loc.: **Freturar de noblesa:** estar mancat de noblesa, referit al falcó no noble o amb un baix grau de noblesa dins de la classificació falconera dels ocells, especialment dels de caça, com ara la que ofereix Albert el Gran. Vegeu *noble*. F (còpia s. XV m.), f. 137v-138 Aquests ffalcons hitalihans qui són en aquesta guisa mesclats he conposts, pus leugerament són [138] ajudats [ms. ajudants] <per art> que aquells qui de tot en tot **ffreturen de noblesa**, e mayorment si lo pare és noble, com molta de noblesa rep d'ell, axí com avem dit en los libres de aquesta siència. Mas, si és lo contrari, enaxí que la mare sia noble he que lo pare **ffretur de noblesa**, aquell qui serà nat de aquells aytals aurà menys de noblesa he menys bonessa, mas enperò per bona doctrina reebrà millorament, e mayorment haprés de un any ho de .II., en aquella manera que dessus avem dita.

**Frèvol:** *adj.* Dèbil, sense força, de poca consistència, referit a la penna i ploma roja del falcó roig, seguint la teoria humoral i de les qualitats primàries. 'Mancat de forces; flac, sens vigor' (DCVB). Vegeu *complexió*, *humor*. F (còpia s. XV m.), f. 134 e mayorment lo mudament de les penes d'ella, com la pena ho ploma qui axí és roge és **frèvols** e molla e no sosté longuament a vol·lar bé.

**Frugellos:** *subst. m. i f.* Forgell o, amb escassa probabilitat, afecció indeterminada de l'ocell de caça. Manca al DCVB. Vegeu *forgell*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> Assò matex profita als **frugellos**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> e assò matex profita a les **furgelos**.

**Fugir:** *v. intr.* Allunyar-se volant l'ocell de caça respecte al falconer, especialment l'ocell de caça enorgullit per una freqüència de bany excessiva, segons *Guillelmus falconarius*. '1. Allunyar-se corrent per evitar dany, perill, etc.; cast. *huir*, *escapar*. 2. Allunyar-se ràpidament d'algú, d'alguna cosa; procurar activament d'evitar-la; evitar, lliurar-se; cast. *escapar*, *librarse*' (DCVB). Vegeu *orgullós*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> De bayn no·l vuyles banyar sinó de ters en ters dia, cor si·l banyes sovyn, energuylarà e axí **fúgere-t'**à [ms. fugreta].

Possible sin.: **rodar**. Vegeu *rodar*.



— Lat. *fugit*, Tilander ‘s’enfuira’ (Cy. 9, pp. 156-157). | Lat. *evadere* (Federico II, *De arte*, p. 1192). || Ar. *talifa*, ‘« dérober les sonnettes, s’écarter », (oiseau de vol), s’enfuir et ne pas revenir à l’appel du fauconnier’, *rafada*, (i, u), *šagaba*, (a), ‘« s’écarter, s’essorer », (oiseau de vol), aller très loin et se perdre’, *’infaraka al-ğāriḥ*, *’aflata l-ğāriḥ*, ‘« dérober ses sonnettes », (oiseau de vol), prendre la fuite’, *haraba l-ğāriḥ*, ‘« dérober ses sonnettes, faire sa fuite », (oiseau de vol), s’enfuir pour reprendre sa liberté’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 282, II, pp. 43, 54, III, pp. 165, 188). | Ar. *ibāq*, ‘fuite, désertion (de l’oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 199). || Cast. *foyr*, *fuyr* refl., Lat *fugere*, ‘huir’ (Cy. 14, p. 38, glossari). || [Fr. modern? *dérober ses sonnettes*, ‘échapper au contrôle de son maître et s’enfuir (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 48). | Fr. *departir*, ‘s’envoler, s’enfuir. Lat. C *amittere*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 337)]. | Fr. *fuir*, ‘s’enfuir. On pourrait proposer la leçon s’e[n]fuit, mais il peut y avoir influence de l’it. *fuggirsi*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 356).

**Fum:** *subst. m. 1.a)* ‘1. Producte gasós de la combustió de matèries orgàniques esdevingut visible per la presència de partícules de carbó; cast. *humo*’ (DCVB), nociu per a l’ocell de caça. Per exemple, ‘*Accipitres eciam, ut dicit Basilius, maxime ledit fumus. Et ideo quando mutam faciunt, a locis fumosis custodiantur, ne fumi amaritudine ledantur et ne plume ipsorum ex negridine fumi inficiantur*’ (Gil, p. 190, l. 29-31) i, de forma similar, Bart., llib 12, cap. 2, igual a Gil amb *Beda* per *Basilius*. Vegeu *fumat*. P (còpia s. XV m.), f. 30v-31 Si algun aucell és malaut de fredor, fets l’estar prop de brases menys de **fum**. | P (còpia s. XV m.), f. 39v Quant l’aucel ha .I<sup>a</sup>. melaltie que apella hom baraam e ne per **fum** ho per pols [ms. poys] ho per rosada. — Cast. *fumo*, ‘humo; hollín; flatulencia (?)’ (Maler, *Tratado*, p. 95). **b)** Substàncies volàtils tòxiques despreses de certs productes, nocives per a l’ocell de caça en cas d’inhalació. ‘2. Substància que té l’aparença del dit producte de la combustió; especialment, vapor visible que exhala un líquid o un cos humit més calents que l’aire ambient. 3. fig. Olor; sospites, indicis perceptibles’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 120 E deus bé guardar que tot aucell de cassa quallquesia quarts de **ffum** de pegunta cant hom calfferà lenya de nau, que no-l ne pas. | F (còpia s. XV m.), f. 148 E deus-te ben gordar que no tengues nagan aucel a **fum** de pegua.

— Fr. *fum*, *fun*, ‘fumée, vapeur, considérée comme nuisible pour l’oiseau; (fumée, en parlant de fumigation ou de fumage; Lat. C *fumus*)’, *fumosité*, ‘vapeur. Lat. X *fumositas*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 356).

**2.** ‘2. Substància que té l’aparença del dit producte de la combustió; especialment, vapor visible que exhala un líquid o un cos humit més calents que l’aire ambient; cast. *humo*, *vapor*’ (DCVB). Lat. *fumus*, equivalent semàntic del *χαπνός* aristotèlic, en especial per a Albert Magne per analogia del fum del foc reservat a l’exhalació seca i terrestre. Vegeu al respecte l’interessant discussió relativa al fum, la ventositat i altres fenòmens similars a la secció “Comment traduire la double exhalaison tellurique?” de Joëlle Ducos, “Traduction et lexicque scientifique: le cas des *Problèmes* d’Aristote traduits par Evrart de Conty”, a Charles Brucker (ed.), *Traduction et adaptation en France à la fin du Moyen Age et à la Renaissance*, París, Honoré Champion, 1997, pp. 239-42. Vegeu *fumat*.

Loc.: **a) Agre fum.** Vegeu *agre 3*, *agro*. Sin.: cor fum. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De **agre fum**. — Lat. *agro fumo*, Tilander ‘prurit’ (Cy. 9, pp. 138-39, mss. Lats. G.). | Lat. *agrum fumum*, ‘Dancus donne une recette contre le *agrum fumum*, qui doit être étymologiquement la « mauvaise fumée ». Le faucon se gratte les pieds et s’ôte les penes de la queue, ce qui doit se rapporter à une forme de prurit, aussi Albert le Grand remplace-t-il ce nom de maladie obscur par *pruritus*’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 206-07). || Cast. *agro fumo*, Lat. *agrum fumum*, ‘comezón, prurito del ave’ (Cy. 14, p. 34). | Cast. *agro fumo*, ‘comezón, prurito del ave’, *agrofirnio*, ‘comezón, prurito del ave’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203). || It. *agrofumo*, *agro fumo*, *agruo fundo*, *crussimio*, Fr. *aigrefeume*, Cast. *agro ffumo*, ‘Juckreiz (im Bürzel und an den Fängen), verstanden als stechender Dunst / prurito (nel codrione e nelle zampe), inteso come del fumo pungente’ (Glessgen, pp. 547-8, n. 15). **b) Cor fum.** Vegeu *cor 2*. Sin.: agre fum. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>ab</sup> Quant veus lo falchó que becha <els peus> e tira les penes de la coha a ssi, lavora sàpies que ha [4r<sup>b</sup>] **cor fum**.

**Fumat, -ada:** *adj. i part. pass.* de fumar. Dit de l’ocell de caça que pateix una afecció respiratòria provocada per fum, pols o vapor, considerats nocius per a l’ocell de caça. Podria referir-se

també a l'ocell irat. Les equivalències dels diferents paràgrafs corresponents són “affecté (dans les yeux) par de la fumée” i “qui a les yeux irrités par la fumée” Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pròleg 124 i 124(3); “les acaeciēre fumo o polvo” i “remadizmo que les acaeçe por fumo o por polvo” Moamin cast., I, 11, p. 87 i II, 10(1, 6); “chatar engeindré de fum ou de poudre” Tjerneld, Moamin fr., II, 21(6, 11); “catarro generato per fumo et pulvere” Moamin it., Ms. b, II, 10(1, 6); “catarro aviene all’uccello per fummo o per polvere” Moamin it., Ms. c, II, 10(1-2, 6); “catarri generati ex fumo et pulvere” Moamin lat., Ms. I (& A), II, 10(1, 6). ‘1. *adj.* Sotmès a l’acció del fum; ennegrit del fum. 3. *fig.* Irat, irritat’ (DCVB). Vegeu *agre fum, irat, reuma*. P (còpia s. XV m.), f. 32 Quant l’aucel és **fumat**. Si l’aucell és **fumats**. — Lat. *fumus*, ‘catarrhe, asthme causé, croyait-on, par la fumée, la poudre ou un coup’ (Cy. 9, p. 252). || Fr. *fum*, ‘fumée, vapeur, considérée comme nuisible pour l’oiseau’, *surprendre a. r. de fumee*, ‘imprégner qc de fumée’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 356, 410). || Occ. *fumatx, enfumatx, enfumat*, ‘afflicted with a cold’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3713 i p. 221). | Occ. *enfumatx*; en relació amb les expressions Lat. *ad fumum tollendum*, Cast. *toller el fumo* (Glessgen, p. 547, n. 10).

**Fundament**: *subst. m. ant.* Porció terminal del budell recte o ampolla cloacal, que inclou l’anus o cloaca, referit a l’ocell de caça. ‘Ses; part inferior i orifici de sortida del budell’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> De pedra en **fundament**. Can no pot maltir, sàpies que pedra ha al **fundament**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De pedra que pren al **fundament**.

Sin.: **ses**. Vegeu *ses*.

— Lat. *fundamento*, Tilander ‘anus’ (Cy. 9, pp. 60-61, mss. Lats. D., i pp. 138-39, mss. Lats. G.). | Lat. *fundamentum*, ‘plancher’, *fondamentum*, ‘anus’ (Cy. 9, p. 252). | Lat. *anus, pudicum* (Federico II, *De arte*, p. 1163). || Ar. *maḥdaqa*, ‘« escofraie », fondement de l’oiseau de vol constitué du cloaque et de l’anus’, *maḍraq*, ‘« escofraie, brayer », (de l’oiseau de vol), fondement constitué du cloaque et de l’anus’, *ṭīz*, pl. ‘*atyāz*, ‘« escofraie » (de l’oiseau de vol), son fondement’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 290, II, p. 40, III, p. 158). | Ar. *marāqq, nayfaq*, ‘fondement (de l’oiseau de vol). Moamin lat. *pecten*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202), però ‘brayer: la partie sous-caudale de l’oiseau (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 43.3, 52.7 i 91 i p. 211). || Cast. *fondon, fundamiento*, Lat. *fundamentum*, ‘ano del ave’ (Cy. 14, p. 38, glossari). | Cast. *fondón, fundamiento*, ‘ano del ave, cloaca’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *fondement* (Cy. 12. p. 53, glossari). | Fr. *fondement*, ‘anus’ (Moulé, *Glos.*, p. 451). || It. *fondamento, fundamento, fundamento*, Cast. *fundimiento*, ‘Anus, After, Kloakenöffnung / ano, sbocco della cloaca’ (Glessgen, p. 528). | It. *fondamento*, ‘anus, «ano, orifizio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57). || Occ. *fondamen, fundament*, ‘anus’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2887 i p. 221).

**Furgelos**: vegeu *frugellos*.

**Furiós, -osa**: *adj.* Enfurismat, que expressa furor, referit a l’ocell de caça. ‘1. Mogut de furor. 2. Que expressa furor. Furor: Exaltació violenta de l’ira, de la inspiració, de la bogeria’ (DCVB). Vegeu *falera, irat*. F (còpia s. XV m.), f. 115 E és senyall d’asò que l’esperver és pus **fforihós** e pus hirat que no sol.

**Furtivo**: vegeu *furtivum*.

**Furtiu**: vegeu *furtivum*.

**Furtivum**: *subst. m. o f.? llatí*. Mal de cap, referit a l’ocell de caça, segons *Dancus rex* i *Guillelmus falconarius*. Esmenem les formes *surrivum*, *surrino* i *surriu* per considerar-les corrompudes. Manca al DCVB. Vegeu *barraam*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup> De dolor de cap qui és nomenada **furtivum** [ms. *surrivum*]. [Lat. *furtivus, furtinus, furctinus, furtinum, furcinum* (Cy. 9, p. 60, mss. Lats. D.)]. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup>-2r<sup>a</sup> De dolor que és dita **furtiu** [ms. *surriu*]. Can veets que aquel tanca [2r<sup>a</sup>] los uyls e mou lo cap, sapiats que ha **furtiu** [ms. *surriu*] [Lat. *furtivo, furtinum, furtinus, furcinum* (Cy. 9, p. 62, mss. Lats. D.)]. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De dolor de cap qui és dita **furtivum** [ms. *surrivum*] [Lat. *furtivum, furtinum, furcinum, suritira, siurtini, siurtinum, furtini* (Cy. 9, p. 136, mss. Lats. G.)]. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De **furtivo** [ms. *surrino*]. Quant veets que ha **furtivum** [ms. *surrivum*]. [Lat. *furtivum, furtinum, dolore capitis, furtino dolore, siurtino, suritira, furtini* (Cy. 9, p. 136, mss. Lats. G.)].

— Lat. *furcinum* sb., *furtinum, furtinus* adj., ‘orthographié *furctinus* adj., erreurs pour *furtivum, furtivus*, que j’ai introduits partout. *Furtivus*, substantivé *furtinum*, se rapporte ici au mal de tête,

aux douleurs à l'intérieur de la tête de l'oiseau. Cf. Dancus anglais, p. 205, art. *furtivum*, Dancus portugais, p. 453, art. *fortim*' (Cy. 9, p. 252). | Lat. *furtivum*, *furtinum*, 'coryza, sinusite (?)': Le premier mal traité par Dancus est le *furtivum* – ou *furtinum*, d'après les manuscrits –, qui se signale quand « l'oiseau ferme les yeux et remue la tête » (chapitre 1). Albert le Grand l'identifie avec le *soda* qui affecte les hommes, et qui désigne le mal de tête. D'après les symptômes, il pourrait ici aussi s'agir d'un coryza, où l'oiseau secoue la tête pour évacuer les mucosités du bec. Mais la nature du remède, où il est prescrit un puissant purgatif, l'aloès, peut suggérer également une affection digestive' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 194). | Lat. (*de medicamine*) *sudaam*, 'translittération latine du mot arabe *ṣudā*' (B. Van den Abeele, B., "Illustrer une thérapeutique des oiseaux de chasse: les manuscrits enluminés du « Moamin » latin", a *Comprendre et maîtriser la nature au Moyen Age. Mélanges d'histoire des sciences offerts à Guy Beaujouan. Hautes Études Médiévales et Modernes*, V, 73, Genève-Paris, Droz, 1994, pp. 557-77, cit. p. 562). || Fr. *siurtini*, *surtinum*, *surtiu*, 'mauvaises leçons de *furtivum*' (Cy. 12, p. 61, glossari). | Fr. *soda*, 'pris par Albert-le-grand dans le sens de mal de teste chez les faucons. Ce mot viendrait de l'arabe *sodan*, sensation de brûlure. « La première maladie de faucons est douleur de teste que es hommes est appelee soda... une telle douleur de teste vient des fumées sourdantes de l'estomac. » (Albert-le-grand, liv. 2, pp. 62, 67)' (Moulé, *Glos.*, p. 527). || It. *fortino*, *furtino*, [*male de (la) testa, cioè/dolore del capo nominato/çioè fortino/furtino*], Fr. *surtiu*, *siurtini*, *surtinum*, Port. *fortim*, Suec *furtium*, [Ang. *reume (in the hede)*], Lat. *furtinus*, *furtinum*, *surtira*, *sortinum*, 'Rhinitis oder Verdauungsstörungen (?)', gedeudet als Erkrankung oder Schmerzen im Kopf / rinite o disturbi digestivi (?), interpretati come malattia o dolori alla testa' (Glessgen, p. 593, n. 182, 184, p. 594, n. 185).

**Fust:** *subst. m. 1.* Fusta, material utilitzar per fabricar talladors, trampes, etc., que utilitza el falconer. '1. Fusta (material)' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128 hom ffa un bastiment de **ffusts**.

— Cast. *fuste*, 'tronco, tallo' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *fuste*, 'madera' (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *fust*, 'tronc d'arbre' (Cy. 19, p. 80). | Fr. *fust*, 'portion de la tige d'un arbre ou d'un arbuste, sans rameaux. Lat. *C fustis, lignum*', 'bâtonnet' (Tjerneld, *Moamin*, p. 356). || It. *fuste*, *fusto*, 'Hölzchen' (Glessgen, p. 944). || Occ. *fust*, *fuzet*, *fuylet*, 'spindle, small stick' (*Dels auzels cassadors*, v. 1247 i p. 222).

**2.** Soca, tronc d'arbre o tros de fusta similar, d'un eixem d'alt i dos pams d'ample segons V, utilitzat com a suport individual de l'ocell de caça per evitar que es faci malbé la cua per fregament amb el terra o amb la taula o canyiz a sobre del qual el falconer el deixa. És el suport que apareix als tractats catalans més proper a l'específic per a falcons (Lat. *sedile*, Ar. *quffāz*, Cast. modern? *banco*, Fr. modern? *bloc*), una mena de conus o de cilindre amb un punxó a la part inferior per clavar-lo a terra; modernament? (Frederic II encara no la descriu) aquest punxó s'introdueix per la llum d'una anella ampla, de moviment lliure, a on es fixa la llonga, permetent que l'ocell giri sobre si mateix. Durant la muda es protegeix la porció superior amb un coixinet o quelcom tou per evitar que se li facin porrets o claus. l'*Epistola de avibus nobilibus* el recoma d'aves. '2. Soca o altre objecte de fusta. 3. Biga; tros de fusta gros i llarg' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> Garda aquel que no sigue sobre **fust**, mas posa'l sobre pedra viva. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> Avegades en fuyles de salze o sobre **fust** d'aves volen seser e posar. — Lat. *columpnaris*, 'fusto che sorregge la parte superiore del sedile', *sedile*, *seditorium*, 'blocco, sostegno per il falco: «Sedile vocamus vero, quod de ligneo vel de petra fit, et eius superficies latior plana est et equa» (II: 111)' (Federico II, *De arte*, pp. 1177, 1235). | Lat. *sedile*, *seditorium*, 'bloc' (Frédéric II, *L'art*, p. 549). | Lat. *sedile*, 'bloc; soit un bloc de pierre, complété d'un pieu à anneau pour attacher la longe, soit un rondin de bois de forme pyramidale, muni à la pointe d'une tige que l'on fichait en terre. Le bloc pouvait être déplacé à l'extérieur pour faire prendre le soleil à l'oiseau. Le bloc arrondi en bois est dic bloc arabe de nos jours, et Frédéric II l'a vraisemblablement emprunté aux Arabes, qui en usent encore couramment' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 103-04). || Ar. *mağtam*, '« bloc » de l'oiseau de vol. En poésie, l'« aire » de l'oiseau de vol. Comp. l'expr. de vénérie: la « reposée » du cerf', *ḥamūla*, '« bloc » de l'oiseau de vol', *quffāz*, pl. *quffāzāt*, *qafāfīz*, '4. « bloc » (de l'oiseau de vol), surtout dans l'expr. *quffāz ḥašab*, par extension de sens du 1. Il ressort de ces sens de *quffāz* que ce terme

désigne, avant tout, un perchoir mobile et individuel, ce qui l'oppose à *kandara'*, *kandara*, pl. *kanādir*, '(du persan), on lit aussi, *kundura*. Plusieurs sens dérivés les uns des autres, suivant les époques et les régions : 1. « bloc » (de l'oiseau de vol) ; ce peut être une grosse motte recouverte de gazon ou une buche de bois, en troc de cône, assez pesante sur laquelle se tient l'oiseau de vol, au repos. Mg., ms., Paris, f° 34 v° en donne une description détaillée. *Lisān'*, [*maq'ad*, '« lit, reposoir », le dessus du bloc sur lequel se tient l'oiseau de vol'] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 283, 289, III, pp. 170, 171). | Ar. *quffāz*, pl. *qafāfz*, '« bloc » (perchoir pour faucons): reposoir à surface plate destiné aux faucons. Ce peut être une pierre, une bille de bois ou une sorte de petit tabouret monté sur un piquet de support. Au repos, le faucon doit avoir la main à plat et les doigts allongés. On dit « mettre au bloc » un faucon, tandis que l'autour et l'épervier se mettent « à la perche »' (Viré-Möller, *Ġitrif*, pp. 45, 204).

Tipus: **Fust marcideu**: fust marcit, podrit, sobre el qual el falconer no ha de deixar l'ocell de caça pel risc de contacte amb el verí deixat per una serp, granota o gripau, segons *Dancus rex*. El DCVB recull l'entrada mortir, que podria derivar en la forma mortideu. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> Quant auràs falchó veges que no-l pos sobre **fust marcideu** [ms. martideu]. Per so no li deus posar, que no sia aquí verí de serp o de granota o de raspo. — Lat. *lignum marcidum*, Tilander 'siège de bois pourri' (Cy. 9, pp. 108-09, mss. Lats. D.). || It. *lignio fracido*, 'vermodert, modernd' (Glessgen, p. 942).

## G

**Gall**: *subst. m.* '1.I.1. Mascle de l'espècie d'aus *Gallus domesticus*, de la família de les gal·linàcies, que es distingeix de la femella o gallina per tenir la cresta més grossa i carnosa i els tarsos armats d'esperons llargs i aguts' (DCVB), utilitzat com a font de medicaments simples a la terapèutica de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 115v ffe de **gual**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> fel de **gal**. — Lat. *gallus*, 'coq' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || It. *gallo*, 'Hahn' (Glessgen, p. 944).

**Gallina**: *subst. f.* '1. Au femella de l'espècie *Gallus domesticus*, que es distingeix del gall per esser més petita, tenir també més petita la cresta i estar generalment mancada d'esperons' (DCVB), utilitzada com a past, excipient de preparats terapèutics, etc., i de la què s'obtenen ous (utilitzats com a aliment de l'ocell de caça o com a medicament simple), femta i sang (utilitzades com medicament simple) i plomes d'utilitat diversa, com ara conèixer la profunditat i direcció d'una ferida, etc. F (còpia s. XV m.), f. 113v **gualina**. | F (còpia s. XV m.), f. 115v **galina**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **galina**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **galine**. — Lat. *gallina*, 'poule' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Fr. *geline*, *galine*, 'poule. Pour *galine*, cf. it. *gallina*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 357). || It. *gallina*, 'Huhn' (Glessgen, p. 944). || Port. *galinha* (Cy.15, p. 68, glossari).

**Ganivet**: *subst. m.* 'Instrument que consisteix en una fulla llarguera, generalment d'acer amb una vora afilada, proveït d'un mànec, i que serveix per a tallar; cast. *cuchillo*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 141v fé-li axir sanch de totes les ungles ab un **guanivet**. | F (còpia s. XV m.), f. 141 **guavinets**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 r<sup>b</sup> **ganivet**.

Parts: **Mànec**: part no tallant per la què s'agafa el ganivet. F (còpia s. XV m.), f. 141 **mànec del guanivet**. — Lat. *manubrium* (Federico II, *De arte*, p. 1214).

Sin.: **coltell**. Vegeu *coltell*.

**Ganteu**: *subst. m.* o *adj.* El cinquè llinatge dels falcons segons l'*Epistola de avibus nobilibus*. Daude de Pradas i Brunetto Latini el relacionen amb el grifaut (Van den Abeele, *La*

*fauconnerie*, p. 61). Manca al DCVB. Vegeu *llinatge*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quint llinatge és **ganteu**. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> La .V<sup>a</sup>. manera és dita **gathene**]. — Lat. *girreus, guteus* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53, *Epistola*).

**Garex**: *subst. f.* Petit mamífer, rata segons Albert el Gran i l'*Epistola de avibus nobilibus*, de la qual s'utilitza la sang com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. Potser musaranya comuna (*Sorex araneus*), o, fins i tot, jerbu (*Ġiṭrīf*, p. 209, Ar. *yarbū'*, Moamin lat. *mus babilonicus*; Moamin fr. *soriz babiloine*). Manca al DCVB. Vegeu *rata*. F (còpia s. XV m.), f. 118 sanch de una reta qui és dita **garex** ho **ratí**. [N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> sang de rata qui és dit **guarrís**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> sanch de rata que és dita **garó**]. — Lat. *ratti muris* (AM). | Lat. *muris vel rati* (*Epistola de avibus nobilibus*).

**Gargamell**: *subst. m.* Gargamella. 'Gargamella (Tortosa, val.); cast. *garganta*' (DCVB). Vegeu *gargamella*.

**Gargamella**: *subst. f.* Tragador de la gola, és a dir, inici de l'esòfag de l'ocell, visible en obrir-li el bec. Per extensió, la porció oral de l'esòfag i de la tràquea de l'ocell, o la gola fins a l'inici del pap. 'Espai comprès entre el vel del paladar i el començament de l'esòfag; part interior i superior del coll. Cast. *garganta*' (DCVB). 'Els texts que estudien les regions del cos del cavall distingeixen entre gargamell i tragador. En el primer nom designen la regio situada en la reunio de la vora inferior del coll en el cap, a la que correspon anatomicament la faringe i la laringe, fent este vocable sinonim de gola. Pel contrari, donen el nom de tragador o gargancho a la vora inferior del coll per on discorren la traquea i l'esofac. Moltes vegades, els vocables s'aplicaven indiscriminadament' (Dualde, *Aportació*, p. 25). P (còpia s. XV m.), f. 32v-33 **ger**[33]**guamella**. | P (còpia s. XV m.), f. 39 Quant l'aucel ha fleuma, conexerets-ho cont menge molt e tost, e li cruxirà la **gargamella**. | P (còpia s. XV m.), f. 41 matets-li'n en la **gargamella**.

Sin.: **carcanyell**. Vegeu *carcanyell*.

— It. *gargaroço*, 'Schlund' (Glessgen, p. 531). || Occ. *gargamela*, 'windpipe' (*Dels auzels cassadors*, v. 1725 i p. 222). || Port. *gorgumillo*, 'gorgomilo, garganta', *gurgumela*, Pero Menino (Cy. 15, p. 69, glossari). | Port. *gorgomel*, *gorgomilo*, *gorgomila*, *gurgumela*, Fr. *gargamelle*, Occ. *gargamela* (Michaëlis, *Mestre*, pp. 321-2).

**Garniols**: *subst. m. pl. ant.* Garmolls. Manca al DCVB. Vegeu *garmolls*. F (còpia s. XV m.), f. 8v-9 A grans [9] qui-s fan en la boca dels alcels, qui s'apelen **garniols**. | F (còpia s. XV m.), f. 10 Aucel qui à **gorniols** en la boca. | F (còpia s. XV m.), f. 139v **guarniols** o grans de la boca e de la lengua e del peledar.

Possibles sin.: **càncer**, **gormis a la boca**. Vegeu *càncer*, *gormis*.

**Garó**: *subst. f.* Petit mamífer, rata segons Albert el Gran i l'*Epistola de avibus nobilibus*, de la qual se n'utilitza la sang com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. Potser jerbu, arran de l'Ar. *yarbū'* (*Ġiṭrīf*, p. 209, Moamin lat. *mus babilonicus*; Moamin fr. *soriz babiloine*) per pèrdua de la b a la forma catalana i a la llatina *garii* (amb confusió u/ii), que derivaria en guarrís. Manca al DCVB. Vegeu *rata*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> sanch de rata que és dita **garó**. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> sang de rata qui és dit **guarrís**. || F (còpia s. XV m.), f. 118 sanch de una reta qui és dita **garex** ho **ratí**]. — Lat. *ratti muris* (AM). | Lat. *muris vel rati* (*Epistola de avibus nobilibus*).

**Gathene**: *subst. m. o adj.* El cinquè llinatge dels falcons segons l'*Epistola de avibus nobilibus*. Daude de Pradas i Brunetto Latini el relacionen amb el grifaut (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 61). Manca al DCVB. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> La .V<sup>a</sup>. manera és dita **gathene**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quint llinatge és **ganteu**]. — Lat. *girreus, guteus* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53, *Epistola*).

**Gat**, **-a**: *subst. m. i f.* 'I.1. Mamífer carnisser de la família dels fèlids, espècie *Felis catus*, digitígrad, amb ungles retràctils, les varietats del qual difereixen principalment pel color i algunes com la d'Angora per l'abundància de pèl' (DCVB), del qual se n'obtenien medicaments simples per a la terapèutica de l'ocell o calia protegir-ne els polls d'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 119 **gat**. | F (còpia s. XV m.), f. 118v **guat**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> carn de **gatha** [ms. gaysa]. [Lat. *carnibus gatinis* (Cy. 9, p. 68, mss. Lats. D.)]. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **gath**. ||

Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **gat**. — Lat. *cattus*, ‘chat’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Ar. *sinnawr*, ‘chat. Moamin lat. *murilegus*; Moamin fr. *mulirege*, *murilege*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 206). || Fr. *murilege*, ‘chat. Lat. C *murilegus*. Latinisme’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 378). || It. *gatto*, *mubebogio*, Fr. *mulirege*, Ar. *sinnawr*, ‘Hauskatze / gatto (*Felis silvestris felis catus* Bohlken)’ (Glessgen, p. 509).

**Gavasa**: *subst. f.* Mussol, ocell de diferents espècies i gèneres de la família *Strigidae*, en especial el mussol comú (*Athene noctua*), i fora d’aquella família, l’òliba (*Tyto alba*); Caterini-Ugolini l’identifica amb el gavià argentat (*Larus argentatus*). Utilitzada com a medicament simple i excipient per *Guillelmus falconarius* per tractar la gota als ronyons. Manca al DCVB. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **gavasa**. — Lat. *cavaza*, *cauza*, *cutavaça* (lire *cucavaça*), ‘hibou’. Cf. *cavazza* ‘gabianno reale’, Caterini, Ugolini, p. 85 (*Cy.* 9, p. 242). || Ar. *qubayša*, (pl.) *qubayšāt*, ‘Chouettes, appelées aussi *šadawāt*. De même que *hām*, le terme *qubayša* (et non *qubaysa*), diminutif de l’élatif féminin *qabšā*, évoque une « grosse tête ronde », et c’est bien l’attribut de l’Effraie et de la Chevêche ; ce nom de la chouette est toujours en usage au Kuwayt (voir H. R. P. Dickson, *The Arab of the Desert*, Londres 1949, p. 462). Quant à *šadā*, de la racine *ŠDW* = « faire écho », il vient du hululement de la chouette, chant nocturne et lugubre qui, dans la superstition de l’Arabie préislamique, était la voix de l’âme, son écho, s’échappant d’un défunt ; une chouette s’évadait de la tête de tout homme assassiné et venant d’expirer, sans être vengé, et l’oiseau ne cessait de crier sur sa tombe : *isqū-nī ! isqū-nī !* = « abreuvez-moi ! abreuvez-moi ! » jusqu’à ce que vengeance fût faite de meurtre. On peut, d’autre part, rapprocher le sens de la bonne onomatopée *isqū-nī* de celui de la racine *ŠDY* = « avoir soif » de laquelle certains philologues font dériver *šadā*’ [F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāṭimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 13 (1966), p. 64 (114), n. 1]. | Ar. *būma*, *šadā*, ‘*Athene noctua*, races *lilith* et *bactriana*, Chouette chevêche’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 151, n. 389 i p. 207); [Ar. *hām*, *hāma*, ‘Chouette effraie (chair)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197)]. || It. *cavaça*, ‘Steinkauz / civetta (*Athene noctua* Scop.)’ (Glessgen, p. 503).

**Gelosia**: *subst. f.* Afecció o vici indeterminat de l’ocell de caça. Potser es diu de l’ocell que ataca a altres ocells de caça, especialment quan han capturat una presa, en lloc de compartir-la, o de l’ocell de caça el qual el falconer sospita que està malalt. El tractat F no en dóna altra informació que el tractament. ‘1. Amor irritat i recelós per temor de perdre l’objecte estimat o de tenir un rival preferit. 2. ant. Sospita, temor d’un perill’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 147v-148 Aucel qui à **gelosia**. Prin ruda e torra-la bé, e puys pica-la bé e cou-la bé en aygua; e com le auràs cuyta, prin un drap de li e mit-hi la ruda e pi[148]ca-la altre veguada; e com serà picada, tors-la sobre la aygua on serà cuyta la dita ruda e banyats-hi l’aucel, e guardats-vos no li’n caygua en los uls.

— [Ar. *mušābik*, ‘« agriffeur », (oiseau de vol), qui s’agriffe à un autre oiseau de vol, par jalousie, quand ils volent à plusieurs sur une même proie’] (Viré, *Falconaria*, II, p. 53).

**Gentil**: *adj.* Referit a la classificació del falcó: **a)** Sinònim de falcó noble, amb una accepció de pur, no bastard o hibridat, o de bo, i antònim de falcó pagès o pagessívol. El *Deli ucelli di rapina* de Lluís de Besalú comença el llibre primer, capítol primer, tractant *dela generacione dele aquile nobile* (ff. 8-10) per a continuar amb un segon capítol *Dela seconda uirtute del aquila gentile* (f. 10) i cinc capítols més dedicats fins a exposar les sis virtut d’aquesta (ff. 10-16v), i més endavant també utilitza aquesta veu per referir-se al falcó tunisenc, *Capitulo quarto e ultimo dela generacione e natura deli falconi laneri gintile chamato tunisengo* (ff. 53-54), qui sap si ja presents a un hipotètic original català perdut; no he pogut consultar el seu contingut. Vegeu *gentilitat*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup>-4r<sup>a</sup> Can vols conèxer **gentil** falchó, guarda si ha lo cap radon, e en la subiranea del cap pla, e·l bech curt e gros, e·l col lonch e les espatles amples, e les penes d’ales suptils, e cuxes longues, e les cames curtes e grosses, els peus blancs e esparsors e grans. Sàpies que si ha aquestes coses que dites són, és **gentil**. — Lat. *nobiles*, Tilander ‘gentil’ (*Cy.* 9, pp. 88-89, mss. Lats D.). | Lat. *nobilitatem falchonum*, *gentilitatem falchonum*, *si falco est gentilis*, *gentilem falconem* (*Cy.* 9, pp. 88-89, mss. Lats D.). | Lat. *gentilis*, ‘di buona qualità, di giuste proporzioni’ (Federico II, *De arte*, p. 1196). || [Ar. *hāliṣ*, ‘« esclame », (oiseau de vol) racé et dont le corps a des formes élégantes’, *muṣayyil*, *maḍraḥiyy*, ‘« gentil », racé, de noble race, (oiseau de vol)’, *mukammal al-ḥilqa*, ‘« esclame », (oiseau de vol), qui a le corps bien fait,

élançé et légèrement construit’, *man’ūt*, ‘« esclame, de bonne affaire », (oiseau de vol), de qualité supérieure’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 184). | ] (Viré, *Falconaria*, I, p. 292, II, p. 59, III, p. 176). **b**) Sinònim de grifaut (o gris) a l’*Epistola de avibus nobilibus*, referit al seu nom vulgar (segons l’*Epistola de avibus nobilibus*), a les seves preses (grans presons; gruer. Vegeu 3), a la seva complexió corporal (junt amb el sacre, és el falcó de més envergadura; o pur, no hibridat) o al seu propietari (noble). Les diferents equivalències recollides pels manuscrits llatins de l’*Epistola* (ABEELE 1991), alguns dels enciclopèdistes del segle XIII, Daude de Pradas i la seva traducció catalana indirecta mitjançant el *Trésor* de Brunetto Latini són: “Quartum genus grineum appellatur, quod vulgo **gentile** dicitur, quod nomine et aucupatione egregium est” Ha?(A?); “Quartum gruecum, quod vulgo **gentilis** appellatur, nomine et anticipatione [Abeelee nota corregir] egregium” HQ; “Quartum gruerum, et est aucupatione egregium” K; “Quartum est gruerium, quod a v. **gentile** nuncupatur, nomine et aucupatione egregium” L; força alterat a “Quartum genus pedibus et cruribus ceruleum est, unde et nomen accepit” Thomas, f. 41v<sup>a</sup> i “Quartum genus pedibus et cruribus ceruleum: unde et nomem accepit” VB, llib. 16, cap. 71; “Lo cart a nom falcó gruër / ho **gentil**, car de son mester / li don’om nom, per que val mais” *Dels auzels cassadors*, vv. 375-77. Vegeu *grifaut*, *gris*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quart linatge és grifau, lo qual és apelat volgarment **gentil**, e és noble de nom e de presó. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> La .III. manera és gris, la qual és appellada **gentil** volgarment, e <és> noble de nom e de presó [ms. persona]. — Occ. *gentil*, ‘gentle (type of falcon)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 376 i p. 222).

‘II.1. Noble, d’alta nissaga. *Ocell gentil*: (ant.) falcó o altra au de pura raça’ (DCVB).

— Lat. *gentilis* adj., *falco gentilis*, ‘faucon de bonne qualité’, ‘faucon pèlerin’ (Cy. 9, p. 253). | Lat. *gentiles*, ‘Tertia proprietas falconum est talis: quia in primo anno accipiunt [a]nates: secundo anno gruas inde non capiunt minores aves et isti appellantur falcones gentiles’ (*Libellus de Natura ANimalium. A fifteenth century Bestiary*, ed. J. I. Davis, Dawson & Sons, Londres, 1958, *De falcone*). | Lat. *gentilis*, ‘gentile: 1) di buona qualità, di giuste proporzioni; 2) sottospecie di falco pellegrino, diffusa in latitudini temperate, di molti ritenuta (a torto, secondo l’A.) una specie a sé di falcone. È stato identificato con il falco lodolaio (n. scient. *falco subbuteo*); 3) *falco gentilis peregrinus*, falco pellegrino, sinonimo di *peregrinus*. Secondo Tilander, il falco pellegrino, in quanto il più ricercato degli uccelli da caccia, è spesso detto *gentilis*; perciò successivamente i due termini diventano sinonimi’ (Federico II, *De arte*, p. 1196). | Lat. *gentilis*, ‘gentil (faucon)’ (Frédéric II, *L’art*, p. 550). | Lat. *peregrinus gentiles*, ‘pèlerin gentil (faucon): où *gentilis* est pris au sens de « noble »; faucon pèlerin dans sa variété scandinave (*Falco peregrinus peregrinus* Tunst.)’ (Frédéric II, *L’art*, p. 183, n. 30, i p. 550). | Lat. *falcones absolute gentilis*, ‘faucon pèlerin indigène en Europe centrale et en Italie du Nord, le *Falco peregrinus peregrinus germanicus*’ (Frédéric II, *L’art*, p. 183, n. 31). | Lat. *falco gentilis*, ‘Au premier sens, le faucon dit *gentilis* est le faucon « noble ». Dancus parle de la *gentilitas* du faucon (ch. 18), et dans ce passage le mot *gentilis* qualifie le « faucon de bonne qualité » d’après G. Tilander. Mais dans un des chapitres ajoutés à *Guillelmus* dans les deux copies, *gentilis* est bien un nom d’espèce pour le faucon pèlerin (ch. 49). Et chez Frédéric II, les faucons nommés *absolute gentiles* sont identifiables avec les pèlerins indigènes en Europe centrale (en Italie du Nord) de la sous-espèce *f. p. germanicus*, que l’on capturai sur place. D’après K. Lindner, il serait identique au faucon dit *montanarius* d’Albert le Grand, ce dont le traité de Bragadino offre une confirmation explicite : *Nota quod gentili falcones apellantur montanarii falcones, et sunt unum et idem* (ch. 15.5). Dans ce dernier texte, il est bien distinct du *peregrinus* (ch. 18 et 21). Le terme *gentil* est récurrent dans la littérature en ancien français, mais il est difficile de dire dans quels cas il a le sens précis que lui donnent les traités. Du faucon *grineum* (var. *gruerum*), la Lettre à Ptolémée dit : *vulgo gentile dicitur* (ch. 8.7)’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 57-58). || [Ar. *badriyy*, ‘« gentil », pris dans sa première année, alors qu’il sait déjà entreprendre une proie et la lier, (oiseau de vol). Bz., 107 : *mā šīda minhā (al-šawāhīn) wa-qad staḥkama wa-šā qīla lahā al-badriyya*] (Viré, *Falconaria*, I, p. 278). || Cast. *gentil*, ‘según Rodríguez de la Fuente (1970: 49) son los halcones que se capturan cuando ya cazan por sí solos, pero antes de que iniciaran su primera migración. Sin embargo, este término entró en la cetrería castellana desde Francia, y el primero en usarlo fue López de Ayala (1386: 61) y se

refiere a qualquier halcón peregrino, con independencia de su edad « e solamente al nebly e bahari llaman falcones **gentiles** » (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *gentil* (Cy. 12, p. 54, glossari). | Fr. *gentil*, ‘qualificatif du faucon bien proportionné et bien affaïté: Tiercelet de faucon est le masle, et est le plus petit..., le faucon est la fumelle, et communément l’en l’appelle faucon *gentil*, *Ménagier de Paris*, II, 318. (Les femelles, étant plus grandes, étaient plus recherchées que les mâles pour la fauconnerie). Faucons pelerins sont ceulx qui sont pris au filé et se sont peüs et ont volé aux champs, et sont *gentis* nommés, *Ménagier de Paris*, II, 324. (Le faucon pèlerin, *Falco peregrinus*, étant le plus recherché de tous, c’est surtout à lui qui revient le qualificatif de *gentil*; plus tard *pelerin* devient un pur syn. de « gentil, bon »). Dans le *Ménagier*, II, 323-4, *faucon gentil* est aussi dit par opposition au *faucon villain*, le lanier. – La locution *faucon gentil* a été souvent mal comprise. Selon Cotgrave, c’est une espèce de faucon plus petite, mais meilleure que le faucon pèlerin; selon Turberville, *Boke of Falconry*, London, 1611, p. 36-8, c’est un faucon plus grand, mais moins bon que le pèlerin. D’Arcussia dit que le faucon gentil est celui qu’on prend du 15 juin au 15 septembre, le pèlerin celui qui est pris de 15 septembre jusqu’au mois de janvier. Belon, p. 116, fait aussi du *faucon gentil* et pèlerin deux espèces différentes: le *faucon gentil* est pris niais, le pèlerin en automne. A la page 110, Belon emploie cependant le mot *gentil* au sens général « bon » : Il est (le sacre egyptien) oyseau sordide et non *gentil*. Rolland, *Faune pop.*, VI, 208, donne le bon sens de *gentil*. Cf. *gentilis* 3 Du Cange’ (Til., *Glan.*, p. 127). | Fr. *gentil*, ‘taken in May (D’Arcussia)’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). || It. *gentile*, ‘adj., qualificatif du faucon pèlerin’ (Cy. 13, p. 49). | It. *gentil[e]*, ‘zur Beizjagd geeignet (da von edler Art)’ (Glessgen, p. 945), *falcone gentile*, ‘Wanderfalke’ (Glessgen, p. 480).

**Gentilitat**: *subst. f.* Noblesa de l’ocell de caça, en especial referit als falcons i a les seves característiques per a ser considerat noble o gentil, o de bona qualitat. Vegeu *gentil*. Manca acceptió al DCVB. ‘Conjunt dels gentils’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> De **gentilitat** de falchons. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **gentilitat**.

Sin.: **noblesa**. Vegeu *noblesa*.

— Lat. *nobilitate*, *gentilitate*, Tilander ‘qualités du faucon’ (Cy. 9, pp. 61 i 138-9, mss. Lats. D. i G.). | Lat. *gentilitas*, ‘bonne qualité d’un faucon’ (Cy. 9, p. 253). || Fr. *gentillesse* (Cy. 12, p. 54, glossari). || It. *gentilecça*, ‘Eignung zur Beizjagd (aufgrund eines edlen Wesens)’ (Glessgen, p. 945).

**Get**: *subst. m. 1.* Bec, potser cara o cap de l’ocell de caça, en especial del falcó. Manca acceptió al DCVB. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> La .VI<sup>a</sup>. manera és sobretotz, la quall ha semblansa d’àngilla blanca, exceptat que los peus e los huyls e en lo **get** e en altres coses sembla falchon. [correspon a **bec** Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo .VI. linatge és dit *superatutum*, lo qual és semblansa d’ànguila blanca, enceptat que en los peus e en los uyls e al **bech** e en altres coses sembla falcó. || Lat. *Sextum genus supra vicium dicitur et fere habet similitudinem aquile excepto quod in pedibus et alis et oculis, gucteo assimilatur falconi*].

2. Git. Vegeu *git*.

**Gibós**: *adj. i subst. m.* El cinquè llinatge dels falcons nobles segons Albert el Gran, dit així per la seva complexió física, que li dona aspecte de geperut. Mascle de falcó pelegrí segons K. Lindner (vegeu Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 58-59) o varietat mediterrània del falcó pelegrí (*Falco peregrinus brookei* Sharp) segons Smets, mentre Oggins (1980, pp. 455-56) apunta a una confusió d’Albert i ofereix com opcions el falcó mostatxut (*F. subbuteo*), una forma lleugera del falcó de la reina (*F. eleonora*) o una confusió entre el falcó de la reina i la variant mediterrània del falcó pelegrí (*F. peregrinus brookei* Sharp). El *Deli ucelli di rapina* de Lluís de Besalú conté un *Capitolo octavo. Dela generaçione e natura del falcone chiamato spagnuolo* (ff. 61-62), molt probablement equiparable al falcó gibós, qui sap si ja present a un hipotètic original català perdut. Probablement el *baharí* dels autors castellans, especialment *Falco peregrinus brookei* Sharp, que n’heretaren la denominació de la tradició àrab, *bahrī* (pl. *bahārī*), ultramarí. ‘Gibós, -osa: geperut’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 129 Lo .V. linatge dels falcons nobles és **gilbós**. | F (còpia s. XV m.), f. 129v Ell és apellat **gilbós**, per so com per la brevetat dell seu coll, lo seu cap par apenes denant los nuus o-ls plechs de les sues ales com les té entrecreuades. Possible sin.: **roig**. Vegeu *falcó roig*. — Lat. *falco gybosus* (Van den Abeele, *La*



*fauconnerie*, p. 53). | Lat. *falco gybopus*, Fr. *gibbeux*, *bochu*, *faucon gibbeux ou boçu*, *faulcon gibleux ou bossu*, ‘faucon pèlerin, probablement pèlerin de type méditerranéen (*Falco peregrinus brookei* Sharp). Le nom vient du terme latin *gibbus* « bosse » et Albert le Grand explique ainsi son nom. En français, la première occurrence de *gibbeux* date du XV<sup>e</sup> siècle et est employée pour indiquer cette espèce de faucon’ (Smets, *Homme*, p. 184).

**Gilbós:** vegeu *gilbós*.

**Gitar:** v. tr. Llançar o expulsar quelcom. Vegeu *llançar*. Especialment: **a**) Llançar l’ocell de caça quelcom, amb o sense impuls, especialment: **a.1**) Per la boca. **a.1.1**) El curall o la plomada. ‘1. Llançar; deixar anar amb fort impuls. 2. Deixar anar una cosa pel seu propi impuls, pes o moviment. 3. ant. Deixar anar de si, llançar fora. 5. Llançar per la boca; vomitar’ (DCVB). Vegeu *curall*, *plomada*. F (còpia s. XV m.), f. 111v e que no puxa la píndola anglotir ne la puxa **gitar**. || P (còpia s. XV m.), f. 33v De **gitar** plomada. Quant l’auçell té plomada en la gorgua e no la pot **gitar**. Sin.: **curar el curall o la plomada, llançar el curall o la plomada**. — Ar. *radda al-zahrak*, ‘« rendre la cure, rejeter la pelote », (oiseau de vol), *ramağa*, (*u*), ‘« rendre la gorge, jeter la cure, rendre la pelote », (oiseau de vol), rejeter, par le bec, les déchets non-digérables sous forme d’une boulette, après chaque pāt ; on contrôle la bonne assimilation du pāt, par l’oiseau, en examinant soigneusement cette pelote de régurgitation’, *ramā*, (*ī*) i *’armā al-ramğ*, ‘« jeter la cure, régurgiter la pelote », (oiseau de vol)’ (Viré, *Falconaria*, II, pp. 42, 44, 46). | [Ar. *ihtibās al-rīmağ*, ‘empelotement (de l’oiseau de vol): ne peut digérer sa nourriture de la veille ni rejeter sa pelote’] (Viré-Möller, *Ğitrif*, pp. 50 i 200). || Cast. [*echar*], ‘echar, esparcir; introduir una medicina en la garganta del ave’ (Maler, *Tratado*, p. 92). || Fr. *gecter*, (*gittoyt*), (*gité*), ‘rejeter, se rapportant aux plumes, aux os, aux poils, etc., que l’oiseau de proie ne peut digérer. *Modus*, II, 334, 337’ (Adam des Aigles, pp. 60-61). | [Fr. *char envolepee*, ‘empeloté, en parlant d’un oiseau qui ne peut digérer, le bon alimentaire qui fait indigestion se roulant en pelote dans son jabot. Lat. M *carnes conglobatas*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 346); Fr. *gitier sa plume*; *gitier par la boche*, ‘rendre par la bouche. Lat. X *per os emittere*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 359). || It. *gittare*, *iettare*, *rigittare*, ‘(Gewölle) auswürgen, erbrechen’ (Glessgen, pp. 946, 949, 985). **a.1.2**) El past. Vegeu *vòmit*, *vomitejar*. F (còpia s. XV m.), f. 142v E si **gita** so que aurà menjat. — [Cast. *echar*, ‘echar, esparcir; vomitar’ (Maler, *Tratado*, p. 92).] || [Fr. *desmengier*, ‘vomir’ (Adam des Aigles, p. 58).] | Fr. *gitier le past, la char*, ‘vomir. Lat. C *expellere, proicere pastum*, X *ei cere pastum*. Cf. it. *gittare lo pasto*, Zambrini, p. 10, *getare (el pasto)*, Gandolfo, p. 57’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 359). **a.2**) Per l’anus: sang, junt amb l’esmirladura. F diferencia entre una alteració del color de l’esmirladura fisiològica (no patològica), deguda a la ingesta de sang, i una patològica, deguda a una hemorràgia interna o una gran lesió tisular. Daude de Pradas confirma l’hemorràgia interna com a causa [“XCVI. Cant auzel sanc esmeutis. Si vostr’auzels sanc esmeutis, / adonc podetz esser ben fis / que vena l’es rompu’d el cors, / per que lo sancx s’en eis defors” *Dels auzels cassadors*, vv. 2871-78]. F (còpia s. XV m.), f. 143v Aucel qui **git** sanc. Prin sanc de dregó bé picada e mesclada ab bon vin, e dóna-li’n a menjar .III. dies ab la cran que sia calenta; enperò, a veguades los esdevé per molta sanc que beuen de la cassa que prenen e no an mester aquesta cura. Si li ve per trencadura o quesquedura, faràs-li la cura demunt dita. — Fr. *gitier*, ‘évacuer (du ventre, des boyaux, etc.)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 359). **a.3**) Pels ulls: aigua. Vegeu *ull*. P (còpia s. XV m.), f. 33 Si l’auçell **gite** aygue per los hulls. **b**) Guarir d’una malaltia, expulsant la seva causa, com ara la reuma. Vegeu *reuma*. ‘3. ant. Deixar anar de si, llançar fora’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111v Puys posa e met una ploma a le un anaril, e covinentment **gita**-li’n la reuma. — Cast. [*echar*] (*la enfermedad fuera*), ‘expulsar el ave la enfermedad por medio de remedios laxativos’ (Maler, *Tratado*, p. 92). || Fr. *gitier le duble*, ‘évacuer les sécrétions produites par un abcès. Lat. F *ei cient dubellatum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 359). || It. *gittare*, ‘(Atzung, Schleim etc.) auswürgen, erbrechen’ (Glessgen, p. 946). || Occ. *gitar*, ‘« rejeter, vomir » ; « verser », dit d’un blanc d’œuf cru »’ (Wistedt, p. 531). **c**) Llançar, caure les plomes a l’ocell durant la muda o per malaltia. Vegeu *muda*, *mudar*. ‘2. Deixar anar una cosa pel seu propi impuls, pes o moviment. 3. ant. Deixar anar de si, llançar fora’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 121v **gitar** los vans. || P (còpia s. XV m.), f. 28 E, segons que dien alguns, no-l deu hom fer benyar tro que ha mudat tots los coltells e los vans; mes puxes totes sepmanes una veguada, mes verament aquests erran fort, car continuadamén, abans que **git** e quant ha **gitat**, lo

deu hom benyar totes setmanes una vaguada. — Lat. *deponere*, ‘far cadere e, in particolare, mutare le penne’ (Federico II, *De arte*, p. 1185). || Ar. *baddala rīšahu, ramā, (ī), l-ġāriḥ bi-rīšihī, saqqaṭa, sāqaṭa l-ġāriḥ rīšahu*, ‘« jeter ses pennes », muer, (oiseau de vol)’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 278, II, pp. 46, 51). || Fr. *gítier les pennes, gítier les plumes*, ‘jeter les plumes; faire tomber les plumes. Lat. C *iecere, repellere, X iactare*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 359). || It. *divell[ere]*, ‘(Federn) ausrupfen’, *divella[rsi], buttar[e]*, ‘ausfallen, sich ablösen’, It. *gittare, iettare*, ‘(Federn) abwerfen’, *richaccia[rē] (le piume)*, ‘abwerfen, ausfallen lassen’ (Glessgen, pp. 933, 946, 950, 984). | It. *zettare*, ‘här fälla sina fjädrar, kasta, «gettare, spennacchiare»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64). | It. *boctare, buctare*, ‘« gettare », in particolare « gettare le penne »’ (Lupis, *Sezione*, p. 85). **d**) Llançar el falconer l’ocell de caça a la presa en amollar els gits, deixant-lo sortir el puny sense impuls o bé impulsant-lo amb un ràpit moviment del braç per fer-li guanyar velocitat. 1. Llançar; deixar anar amb fort impuls. 2. Deixar anar una cosa pel seu propi impuls, pes o moviment. 4. Fer sortir o anar-se’n d’un lloc’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124v lo deu hom retanir ffins que·lls aucells són ffora de la aygua e volen sobre los camps, e se lavós deu hom **gitar** lo griffalt. | F (còpia s. XV m.), f. 124v **gitar a la presa**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>ab</sup> quant lo **gites** a l’hocel, guarda’t que <no> ports mal la man, que si malament lo **gites** a l’ocel, [8r<sup>b</sup>] pert-ne la volentat. — Lat. *iactare*, ‘lanciare in aria il falco per la caccia’ (Federico II, *De arte*, p. 1206). | Lat. *iactare*, ‘jeter: utilisé de nos jours par les fauconniers pour l’action de faire partir le faucon du poing vers un gibier’ (Frédéric II, *L’art*, p. 62, n. 18, i p. 550). || Lat. *jactare*, Al. *abwerfen, loslassen*, Ang. *cast off*, Cast. *arrojar, lançar*, Fr. *jeter, lacher, metre à mont* [possible error per *amont*], Hol. *losgooijen*, It. *lasciare, gettare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ar. *dafa ‘a l-ġāriḥ*, ‘« jeter » (le faucon), « lâcher » (l’autour) sur une proie’, *’arsala (l-ġāriḥ), ’aṭlaqa (l-ġāriḥ)*, ‘« jeter » (le faucon), « lâcher » (l’autour, l’épervier), donner à l’oiseau de vol à voler une proie qui fuit’, [*’irsāl (al-ġāriḥ), ramy*, ‘le « jet » (du faucon), le « lâcher » (de l’autour)’, *ramā, (ī), l-ġāriḥ*, ‘« jeter » (le faucon), « lâcher » (l’autour), « mettre sur l’aile » l’oiseau de vol’, [*’iṭlā (al-ġāriḥ)*, ‘« le jet » (du faucon), le « lâcher » (de l’autour, de l’épervier), leur départ du poing pour poursuivre la proie’], *qabbaba l-bāzīya min ‘alā l-yad*, ‘« laisser aller du poing » l’autour, le lâcher au départ de la proie’ (Viré, *Falconaria*, II, pp. 38, 42, 46, III, pp. 156, 166). || Fr. *giter* tr., Lat. *iactare*, ‘lancer l’oiseau après la proie’ (Holmér, *Traduction*, p. 285). | Fr. *gítier, gítier*, ‘jeter (l’oiseau après la proie)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 359). | Fr. modern? *jeter (le faucon)*, ‘le lancer sur une proie. Ne se dit que pour les faucons, oiseaux de leurre’, *lâcher (l’autour ou l’épervier)*, ‘le laisser s’envoler, depuis le poing, sur une proie. Ne se dit que pour les oiseaux de poing’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 49). || It. *gittare*, ‘(Beizvogel) auf die Beute werfen, von der Faust fleigen lassen’ (Glessgen, p. 946).

**Gits**: 1. *subst. f.* Afecció indeterminada de l’ocell de caça que cursa amb edema facial, humidificació ocular o conjuntivitis, nàusees, femtes (o curalls) compactes, endurides i rodones, pruija o molèstia al coll i intranquil·litat per malestar o neguit. De probable relació amb Ar. *ġiṣṣ*, ‘(gr. gupsos), (maladie de) la « craie » ou « crotte ». Moamin lat. *gypsus*; Moamin fr. *gipse*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 197), el capítol de P podria correspondre a una corrupció de *Ġitrīf*, 62-62 i, potser, 86. La situació del capítol a P, immediatament posterior al dedicat a l’esterami, malaltia afí, reforça aquesta hipòtesi. Tant el crestiri com el sucre administrats, d’efectes laxants a l’ocell de caça, ens dirigeixen cap a una afecció del tracte digestiu inferior, probablement alguna mena de retenció de femta. Manca amb aquesta accepció al DCVB, on trobem ‘gis: guix (Alt Pallars)’, relacionable amb l’espessiment de la femta, la seva retenció i el mal de pedra. Vegeu *greda*. P (còpia s. XV m.), f. 38 Altre malaltie que hom apella **gits**, e conexerets-le con tindrà la care inflada e à los vulls plens d’aygua e vol perxar e no ha què, e açò que gita és rodon e pres, axí con gran de malgrane, e grates lo coll, e astà cuytós de perxar.

Possibles sin.: **pedra, esterami**. Vegeu *pedra, esterami*.

— Ar. *ġaṣṣ, ġiṣṣ*, ‘maladie de « la Craie » ou « gravelle », caractérisée par la consistance crayeuse des émeuts; ceux-ci durcissent dans le cloaque de l’oiseau et provoquent la « crotte » ou occlusion anale. La craie est une forme de diarrhée bacillaire, analogue à la pullorose’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 284). | Ar. *ġiṣṣ*, ‘(gr. gupsos), (maladie de) la « craie » ou « crotte ». Syn. *aṣṭārim, ḍayt al-ist, ḥaṣāt*. Moamin lat. *astarem, gypsus*; Moamin fr. *asterem, gipse*’ (Viré-

Möller, *Gitrîf*, p. 197). || Fr. *gipse*, ‘maladie des oiseaux de proie, sorte de rhume qui affecte la tête et souvent aussi les intestins des oiseaux. Lat. C *gipsus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 358). || Pels vincles etimològics i amb la tradició falconera peninsular, [Port. *cré*, ‘carbonato de cal amorfo, vem do francês arcaico *creie* (mod. *craie*). Indirectamente de *creta* (grego *χρητα*), que directamente deu *greda*, nome da pedra macia com que se tiram nódoas de gordura. No capitulo VIII, *Da pedra*, o físico de D. Denis (error per Menino) compara a que se forma nos intestinos das aves á natural que “chamam cree”. Ayala modifica e exemplifica, substituindo *gesso* (sulfato natural hidratado de cal) ao *cré* de Mestres Giraldo (error per Menino): “que es como una que traen los alfayates com que señalan, que parece de yeso blanco”; e Ferreira até emprega a palavra modena “gis de alfaiate”. *Giz*, em boa ortografia etimológica, porque *gypsum* passou pela boca de Árabes e Mozárabes, e de lá veio transformado em *giz*, *djibs*, provavelmente por intermédio de hábeis alfaiates’] (Michaëlis, *Mestre*, p. 295).

2. *subst. m. pl. ant.* Corretges de couro que el falconer col·loca, una a cada cama (a la part que té per base òssia el tarsmetatars) de l’ocell de caça, per sobre de la mà i per sota del cascavell, una mica àmplies a la part de contacte amb la cama de l’ocell, però prou estretes com per impedir el pas de la mà de l’ocell de caça. Confeccionades de couro prim, tou (a l’Edat Mitjana solia utilitzar-se el de gos, especialment recomanat per a la confecció de tot el material falconer degut a la seva finor, lleugeresa i resistència) i ben adobat, per evitar produir-li inflamació de mans, lesions per fregament i altres patologies (els gits d’astor, espècie més propensa a les debatudes que els falcons, solien dur una polaina), de gruix i longitud depenent de l’ocell al qual es col·loquen i a l’extrem lliure dels quals es podien penjar els senyals identificatius del propietari de l’ocell. La unió dels gits amb el tornet (que no apareix als tractats catalans, bé per col·locar-se un anell a l’extrem de cada git i passar-s’hi la llonga per l’interior, que tampoc s’hi mencionen, o bé per passar la llonga directament pels traus dels gits) i la llonga ha de quedar per sota o per sobre de la punta de la cua, per evitar fer-la malbé. Si hi queda per sota, la longitud dels gits permet un millor control de l’ocell al guant però existeix un major risc que s’enredin amb quelcom un cop l’ocell lliure en cas de que no s’enretirin a l’ocell (V els treu per volar l’ocell; també poden substituir-se per gits sense traus, anomenats gits de caça, disminuint parcialment aquest risc); si hi queda per sobre, el control sobre l’ocell al puny disminueix, però també el risc esmentat. El falconer els reté amb la mateixa mà sobre la qual té l’ocell quan el porta al puny. Vegeu *adobar*, *anell*, *guant*, *llonga*, *mà*, *portar*, *puny*, *tornet*. ‘4. ant. Corretja que els caçadors fermaven a les cames de les aus de presa. Cast. *pihuela*’ (DCVB). doc. a. 1366 (BSAL, III, 118) Con nós hajam perduto un falcó montarí sor, e porta los **gits** de cuyr blanch ab anellets de ferro de dos cascauells daurats. || doc. a. 1394 (BSAL, IX, 129) Altre pregó semblant, de un falcó laner, mudat ab **gits** ab **senyal** del Sr. Bisbe. || doc. a. 1546 (Alós Inv. 54) Sinc **gits** d’estor ab sinc tornets. || F (còpia s. XV m.), f. 110v los **gits** li auràs messos. | F (còpia s. XV m.), f. 110v E quant aquel trauràs de la muda, per so que les penes sien pus ffermes, ffer-li as **gits** que no sien trop curts ne trop larchs, e no sien ffets de cuyr dur perquè no li puxen mal ffer. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>ra</sup> Ítem, con volràs pendre lebre ab ton sperver o gran aucell: ligua-l **gets** prop los peus aytant con té la palma e sens son dampnatge pren. — Lat. *iactus*, ‘geto (per lo più al plurale, geti), pastoià formata da due legacci di cuoio riuniti per mezzo di un anello, che serviva a legare le zampe dei falchi da caccia e degli altri uccelli da rapina, ed era tolta al momento del lancio’; *imponere*, ‘mettere, imporre i geti o il cappuccio al falco’ (Federico II, *De arte*, pp. 1206, 1207). | Lat. *jactus* (*jacti sunt laquei de corio facti, imponen di pedibus falconum*), Al. *schühe*, *wurffesseln*, Ang. *jesses*, Cast. *pihuelas*, *piuelas*, *pedicuelas*, Fr. *jets*, Hol. *schoenen*, It. *getto*, *getti* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *jacti*, *gicti*, *calciamenta*, ‘jets: de petites courroies de cuir fixées aux tarses de l’oiseau, et qui sont tenues en main ou fixées à la longe. Ils étaient faits en cuir, tout comme la longe et le chaperon. D’un cuir qui ne durcisse pas une fois qu’il est humide, dit Adélarde de Bath, souple et fort selon Frédéric II; l’Autourserie de Berlin recommande le cuir de bouc, tandis que d’autres documents parlent du cuir de chien. Adélarde note encore qu’ils doivent être plus larges du côté des pieds de l’oiseau, sans doute parce que des jets étroits pourraient être blessants. La seule description précise de leur confection et de leur utilisation est celle de Frédéric II. Les jets doivent mesurer un *palmus*, être de la largeur d’un doigt, plus larges du côté des pieds, et pourvus de deux incisions en vue du noeud, comme on le voit dans le ms. enluminé. A l’extrémité de chaque jet, le *De arte venandi* recommande de lier un anneau en métal (*annuli*), qui servira à attacher la

longue. Plus loin, il est dit que certains utilisent des jets dépourvus d'anneaux. Un système de jets différent est décrit dans l'Autourserie de Berlin, mais sa compréhension est rendue malaisée par l'imprécision du vocabulaire' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 106-08). || Al. *wurphul, wurffriemen* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 108). || Ang. *jesses*, 'the short narrow straps of leather fastened round a hawk's legs to hold her by' (Harting, *Bibliotheca*, p. 225). || Ar. *sibāq*, pl. *subuq*, (employé surtout au duel *al-sibāqāni*, '« jets » (de l'oiseau de vol), les deux lanières de cuir souple que l'on noue aux tarses de l'oiseau de vol, une fois assuré, et qui font office d'entraves lorsqu'il est mis à la perche ou au bloc ; on ne les lui retire que lorsqu'il entre en mue. En vol, les jets flottent librement, tels deux rubans accrochés aux jambes de l'oiseau', *semaïg*, (*simāta*, pl. *samā'it*), '« jets » de l'oiseau de vol', *samā'iga*, pl. *samā'iq*, '(prononcé *smāyiga*, pl. *smāyig* par les nomades) « jets » de l'oiseau de vol, faits de lin tressé qui entoure les tarses du faucon, (Sud-Algérien)', *sayr*, pl. *suyūr*, '« jets » (de l'oiseau de vol), ses entraves', *kitāf*, pl. *kitāfāt*, '« jets » (de l'oiseau de vol), ses entraves (Magrib)' (Viré, *Falconaria*, II, pp. 49-50, 52, 53, III, p. 173). | Ar. *sibāq*, pl. *subuq*, '« jet », entrave (de l'oiseau de vol), fine lanière de cuir souple fixée à chaque tarse de l'oiseau de vol en manière d'entrave (« entraves » de l'oiseau: ensemble des liens qui retiennent captif l'oiseau de vol constitués par les jets, les vervelles, le courtrier, la longe et le touret). On ne le « désarme » de ses jets que pendant la mue ou en cas de maladie. Moamin lat. *laqueus*; Moamin fr. *laz*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 46 i 206). || Cast. *calzas*, 'pequeñas tiras de seda que los cetreros árabes ponían en los zancos a las aves de presa (**Libro de los animales que cazan**, I, xi, pág. 49)' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *pihuelas*, 'correas de cuero que se ataban a los tarsos (zancos) de las aves'; *apiolar*, *armar*, *guarnecer*, 'poner las pihuelas a una ave de presa'; *polaina*, 'parte de la pihuela que rodea el tarso o zanco' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *buestes*, *bostes des gets*, 'la partie des jets qui se trouve autour des jambes de l'oiseau. Les jets consistaient en une bande de cuir, dont l'un des bouts était très large. Ce bout était noué à la jambe de l'oiseau à l'aide d'un nœud bouclé de manière à ne pas trop serrer l'oiseau ni le gêner dans ses mouvements' (*Modus*, 1932, p. 361, n. 114, 105-7). | Fr. *jets*, 'petites entraves de cuir qu'on passe autour des pattes de l'oiseau à l'aide d'un nœud bouclé' (*Modus*, 1989, p. 163). | Fr. (pl.) *laz*, *las*, 'petits liens qu'on met aux pattes de l'oiseau, jets' (Tjerneld, *Moamin*, p. 367). || It. *getti*, 'sb. plur., jets' (Cy. 13, p. 49). | It. *geti*, *laccio*, 'Geschüh, Wurffessel' (Glessgen, p. 945). | It. *geto*, *geti*, 'tunn läderrem, «geto»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57). || Occ. *get*, 'jess' (*Dels auzels cassadors*, v. 682 i p. 222). || Port. *piós* (Michaëlis, *Mestre*, p. 427).

**Glànola:** *subst. f. ant.* Gangli limfàtic o glàndula, utilitzada com medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. '1. Glàndula' (DCVB). **a)** Del moltó: **a.1)** Del coll: els ganglis limfàtics parotidi o retrofaringi extern i la glàndula paròtida, tiroides o mandibular. P (còpia s. XV m.), f. 28v **glànoles** de moltó **del col. a.2)** De les cuixes: els gànglis limfàtics subilíacs o, amb menor probabilitat, el gàngli limfàtic inguinal superficial. P (còpia s. XV m.), f. 28v **glànoles** de moltó del col o **de les cuixes**. — Lat. *nata*, 'glande lymphatique. It. *nata* au même sens. Le mot se rencontre aussi en esp.: las *natas* de las vacas ó de cabras son muy buenas ... Et si non pudiere haber *natas* de vacas ó de cabras, puédenle dar de ovejas, Juan Manuel, *Libro de la caza*, p. 93. Cf. *natta* « tuber, ganglion », Du Cange' (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || [Ar. *Baštamāzak*, '(du turc) « noix de côtelette d'agneau » ; cette chair est recommandée comme nourriture de l'oiseau de vol, surtout à l'entrée de la mue, car il faut le remonter, c.-à-d. l'engraisser. Nous n'avons trouvé ce terme dans aucun dictionnaire ; il semble spécial au parlé des Cairetes, à l'époque fātimide. Bz., 75 : *wa-l-baštamāzak huwa llaḏī yakūnu fī āḥiri l-'aḏlā' min dāḥili l-ḥamal, lā mā yakūnu 'alā zahrihi wa-yusammā al-kamāzak'* (Viré, *Falconaria*, I, p. 280). | Ar. *ḡudad*, 'ganglions' [F. Viré, "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 12 (1965), p. 134 (48)]. | Ar. *ḡudāf*, pl. *ḡidfān*, 'ganglions (lymphatiques au cou) du mouton. Moamin lat. *scrofula*; Moamin fr. *scrofle*, *nos*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197). || Cast. *landre*, *landreziella*, *landreçiella*, 'tumor, buba' (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *landre*, 'tumor carnosu del tamaño de una bellota que se forma en los parajes glandulares (cuello, sobacos, ingles) y que las cabras tienen en la parte exterior de la garganta' (López, *Libro*, p. 239). || Fr. *glande*, *les glandes el col dou mouton*, 'les glandes lymphatiques du cou du mouton. Lat. X *de glandulis que inveniuntur in collo arietis*', (pl.) *nos*, 'les glandes lymphatiques (du cou du mouton). Lat. G

*nodos carniūm, B natus qui sunt in gucture irci vel arietis*, It. *b le nate che sono in canna deli castrati overo montoni*. Tardif I,73-4 traduit: « prans des glandes qui sont ou col de mouton dessoubz l'aureille ». Il semble s'agir, ici et Gh,36,2, des glandes lymphatiques seules, sans la chair environnante, comme dans ce passage de Francières, livre IV, chap. 21 (p. 140) : « quand les oiseaux ne muent pas bien, allez au mois de May là ou l'on tue les Moutons, et prenez les glandes qui sont dessoubz leurs oreilles, a l'endroit du bout de la machouere, et sont du gros d'une amande : et d'icelles glandes en prenez x. ou xij. Que vous luy donnerez hachees bien menues avec sa chair. Cf. un passage semblable dans Pero Menino, p. 68,23-69,2 : « vay aonde matão cabras ou cabrões e toma todas as landoas, que lhes podes achar na garganta e no pescoço e tras as orelhas e dalhe dellas duas vezes na doma e fazelhes dellas papo comunal » (également pour faciliter la mue), qu'on trouve en version esp. *RFE XXIII,267,9-12*. Encore un exemple dans le *Ménagier de Paris*, p. 313', [*scrofe*, 'scrofule sous la langue du chien. Lat. C *scrofula*. *Glan.* 238. Cf. *scrophula* « apostema quod maxime nascitur sub lingua », *Alphita*, p. 177'], *scrofles qi sunt es cols de moutons*, 'les glandes lymphatiques au cou du mouton. Lat. F *scrofule qui sunt in collo arietis*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 359, 382, 406). || It. *scrofule overo le nate* (Lat. *socophulas sive natus*) *che sono in canna de li castrati overo montoni, ganghole che ssi trovano nell collo del castrone*, Fr. *de scrofles qi sunt es cols de montones, ce sunt les nos de la char*, [Ar. *ḡudad* aus dem Hals von Hammeln], on It. *nate, ganghole, scrofule*, 'f.pl. Lymphdrüsen (eines Säugetieres) / linfonodi, linfoghiandole (di mammiferi)', It. *scrofolo*, Fr. *scrofe*, Cast. *landreziella*, 'Zyste (unter der Zunge), Lyssa (beim Hund) / ciste (sotto la lingua), lyssa (di cane)' (Glessgen, p. 884). | It. *yandola*, 'körtel, här troligtvis lymfkörtlarna, «ghiandola»' (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 64, 105).

**Glai:** *subst. m. ant.* Darrera unglà o unglà major, dit així per la seva funció similar a la de l'espasa (del llatí *gladium*); és amb aquestes darreres unglès que el falcó dóna la falconada a la presa durant la davallada per a enderrocar-la, tallant-la en ocasions, i la resta dels ocells de caça les enclaven fins a punts vitals de la presa mitjançant la pressió de les mans. '1. ant. Espasa' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 120 bells **glays** e grans.

Sin.: **darrera unglà o unglà major**. Vegeu *ungla*.

**Glai:** *subst. m. ant.* per glai. Vegeu *glai*.

**Gleda:** *subst. f. ant.* i *dial.* per greda. Vegeu *greda*.

**Gola:** *subst. f.* Part anterior del coll per sobre (cranial) del pap; en sentit estricta esòfag per sobre (cranial) del pap o bé tràquea de l'ocell. '1. Part anterior del coll; espai comprès entre el vel del paladar i el començament de l'esòfag' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 27v met-li suc de cols per la **gola** per grat o per força. || F (còpia s. XV m.), f. 121v Per reuma o cadarn del comp o de la **gol·la** o dels ulls. — Cast. *garganta, gorio* (Maler, *Tratado*, p. 95). | Cast. *garguero*, 'garganta' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *goule* sb.f., Lat. *gula*, 'gosier du faucon' (Holmér, *Traduction*, p. 285). | Fr. *gole*, 'gosier, avec rapport à l'oiseau de proie. Lat. X *gula*', [*masele*, 'pharynx, gueule (de l'oiseau)'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 359, 372). || It. *gola, golla, gula, ghola*, Fr. *gole*, Cast. *garganta, goliella*, Ar. *baṭn, ḡalq, lisān*, 'Schlund, Rachen; Kropf / fauci, faringe; gozzo' (Glessgen, pp. 531-2). | It. *golla, gola*, 'gap, kräva, «gola»', *gutur*, 'strupe, hals, «gola», jfr lat. guttur, uris' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).

**Gorga:** *subst. f.* **1.** Pap de l'ocell de caça; dilatació o engruixament de l'esòfag de les aus a l'entrada de la cavitat toracoabdominal, molt subcutània, on retenen el past per estovar-lo mitjançant una predigestió, abans de transitar-lo cap al proventricle (estòmac químic) i el ventricle o pedrer (estòmac mecànic), i utilitzat per a la regurgitació durant l'alimentació dels polls. Cal no confondre'l amb el ventrell. '1.1. Gargamella; part anterior del coll. b) Galamó, part anterior del coll molt voluminosa' (DCVB). El DCVB recull la veu *gorja* com '1. Gola, gargamella', donant-ne un sol exemple i no relacionat amb ocells, i als tractats catalans apareix un sola vegada a Z<sup>2</sup>, per aixó dóno preferència a la forma ortogràfica *gorga*, respectant el tradicionalisme falconer. F (còpia s. XV m.), f. 9v Aucel qui tengua sanch en la **gorga**. | F (còpia s. XV m.), f. 145v Aucel qui té plomada vella en la **guorgua**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> De mal en la **gorga**. Quant veets que la **gorga** és imflada. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> De gota en **gorja**.

— Lat. *gorgia*, ‘ingluvie, gozzo, dilatazione a sacca dell’esofago, alla base del collo, in cui il cibo viene immagazzinato e inumidito’ (Federico II, *De arte*, p. 1203). | Lat. *gula, gorgia, ingluvies*, Al. *kropf*, Ang. *crop*, Cast. *gorja, gola, papo*, Fr. *gorge*, Hol. *krop*, It. *gola* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *crop*, ‘the dilatation of the gullet which serves as the first receptacle for the food taken by a hawk’, *gorge*, ‘the crop’ (Harting, *Bibliotheca*, pp. 221, 223). || Ar. *ḥawṣala, ḥawṣalla, ḥawṣalā*, ‘« gorge » de l’oiseau de vol, le premier estomac des rapaces, ce que l’on nomme « jabot » chez les gallinacés’, *zahrağ*, (pl. *zahāriğ*), *zahrak*, (pl. *zahārik*), ‘(du persan), « gorge, poche » (de l’oiseau de vol), le premier estomac des oiseaux de vol ; ce que l’on nomme « jabot » chez les autres oiseaux. Kuš., 116 : ... *wa-ntifāḥ al-zahrağ min ġayri tu’m yadullu ‘alā l-rīḥ* ... ; et Moam., I, 66 ; « Qant l’oisels a enflée la gorge sanz occasion de past, saichiez q’il a ventosité dedenz ». L’un et l’autre peuvent désigner aussi bien le « contenant », c.-à-d. la « poche », le sac, que le « contenu » de ce sac, suivant son volume, comme le nom « gorge » en français. Comp. *mala’a zahrakahu* et « faire bonne gorge », *radda zahrakahu* et « rendre gorge », dégorger, régurgiter’, *sahrağ*, ‘variante de *zahrağ* et *zahrak*. Comp. *šahrīğ*, bassin, réceptacle’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 288, II, pp. 49, 52). | Ar. *ḥawṣala, zahrak*, ‘jabot, gorge (de l’oiseau de vol). Moamin lat. *guttur*’ (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 198). || Cast. *gorja*, Lat. *gorgia*, ‘garganta’ (Cy. 14, p. 39, glossari). | Cast. *gorja*, ‘garganta’, *papo*, ‘buche de las aves’ (Fradejas, *Tratados*, pp. 208, 210). | Cast. *gorja*, ‘garganta y también ración de alimento que se da a los animales de una vez’ (López, *Libro*, p. 239). | Cast. *papo*, ‘buche de las aves y también ración de comida que se les da de una vez’ (López, *Libro*, p. 241). | Cast. *goria*, ‘garganta (del ave)’ (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *gorge*, Lat. *gorgia*, ‘gorge, jabot’ (Holmér, *Traduction*, p. 285). | Fr. *gorge*, ‘en fauconnerie la gorge est le jabot, mais par métonymie, on a aussi désigné sous ce nom ce qui entre dedans, c’est à dire l’aliment, le past. En terme de fauconnerie, le jabot des oiseaux de proie, et par extension l’aliment’ (Moulé, *Glos.*, pp. 377, 508). | Fr. *gorge, gorçe*, ‘sachet supérieur de l’estomac de l’oiseau de proie, jabot. Lat. C *guttur*, X *gorgia*’, ‘prolongement du pharinx qui communique avec l’œsophage, gosier. Lat. C *guttur*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 360). || It. *gorja*, ‘jabot’ (Cy. 13, p. 50). | It. *gorja, gorgha, gorgia, goço*, Fr. *gorge, gorçe*, Cast. *goliellas*, Ar. *ḥawṣala*, ‘Schlund; Kropf / fauci; gozzo’ (Glessgen, p. 531). | It. *gorja, gorgha*, ‘strupe, kräva, «gorgia»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57). | It. *gorgia, gorga*, ‘gola’ (Lupis, *Sezione*, p. 87).

2. *ant.* Ració d’aliment diària que el falconer dóna a l’ocell de caça, normalment en una sola menjada. Depèn de si l’ocell està en període de muda o de caça, si està sa o malalt, l’època de l’any (amb temperatures fredes la despesa energètica de l’ocell és superior), etc. ‘1.1.a) *ant.* Pastó, menjar que s’engoleix una au en una vegada’ (DCVB). Vegeu *tempre*. P (còpia s. XV m.), f. 29v **gorge**.

Loc.: **a) Amb gorga**: amb la gorga plena de past, situació en la qual l’ocell no ha de volar-se, ni fer-se treballar de cap altra manera, com ara fer-lo tirar del picador. P (còpia s. XV m.), f. 30 **Ab gorgua** no deu hom fer plomar ni trebeylar son aucel. **b) Donar la gorga** o **donar una gorga**: subministrar a l’ocell de caça la ració de past que li pertoca. F (còpia s. XV m.), f. 139v **done-li’n una gorga**. | F (còpia s. XV m.), f. 141v no li **dons** ha menjar massa gran **gorga** de la cassa que cassaràs. || P (còpia s. XV m.), f. 29v de puys podets-li **dar une gorge** de carn sustentive. — [Fr. *doner suen past parfitemant*, ‘donner la ration complète. Lat. C *perficere pastum suum*] (Tjerneld, *Moamin*, p. 388). **c) Fer gorga**: sinònim de donar la gorga. F (còpia s. XV m.), f. 110v e com aquell volràs ffer venir al loura envers tèrcia, garde’t que envers lo vespre no li **ages ffeta** massa gran **gorga**. **d) Donar bona gorga** o **fer bona gorga**: recompensar l’ocell de caça amb una gran ració d’aliment, per condicionar-lo positivament cap a aquella acció o presa. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **ffassa-li bona guorga**. || P (còpia s. XV m.), f. 28v e **fets-li’n bone gorgua**. — Ar. *tamaḥhan i ’imtaḥana l-ğāriḥ*, ‘« faire grosse gorge, bonne gorge », (oiseau de vol), se gaver de chair vive’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 181). **e) Gitar la gorga** o **llançar la gorga**: tornar el past per la boca, no transitar-lo normalment. F (còpia s. XV m.), f. 9 Per falcó o altre ocel qui no pugua **gitar la gorga** ne la pugua pessar. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> Si **gitta la guorga**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v De **gitar la gorgua**. — [el paràgraf de P correspon a Ar. *qay’ qadf*, ‘vomissement’ (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 204)]. || Ang. *cast gorge*, Fr. *jeter la gorge*, ‘to throw up the meat that is in her crop’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 220). **f) Mitja gorga**: la meitat de la ració diària d’aliment per a aquell ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 28 e al

tercer die dats-li **mitge gorgua** de moltó. — [Ar. *ḥaffafa tu'm al-ḡāriḥ*, ‘« réduire le pât » de l’oiseau de vol’, *qattara l-tu'm 'alā l-ḡāriḥ*, ‘« réduire le pât à » l’oiseau de vol, lui diminuer sa ration quotidienne pour le faire maigrir’, *'atāla ḡū'a l-ḡāriḥ*, ‘« laisser l’oiseau de vol sur sa faim », ne pas lui donner son pât habituel, pour lui administrer une médecine’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 291, III, pp. 157, 166). **g) Passar la gorga o metre la gorga**: transitar-la cap al proventricle per continuar el procés digestiu. En cas de no poder-la gitar ni poder-la passar, implicaria una impactació de pap. En aquest cas P recomana fer que tiri del picador. La impactació de pap és un ili del tracte digestiu, una estasi d’esòfag i pap, amb retenció de past al pap, que pot derivar en el “pap àcid”, quadre en el qual es produeix acumulació al pap de les contínues secrecions del tracte digestiu anterior (el pap fluctúa a la palpació), halitosi per alteració del contingut i creixement bacterià, i alliberament d’endotoxines bacterianes i acidosi metabòlica letal. Se’l relaciona amb inanició, infecció (candidiasi, per exemple) o pauta incorrecta de les ingestes (abans de l’expulsió del curall o egagròpila, per exemple). Vegeu *transglotir*. F (còpia s. XV m.), f. 9 Per falcó o altre ocel qui no pugua gitar **la gorga** ne la pugua **pessar**. || P (còpia s. XV m.), f. 30 Ab gorgua no deu hom fer plomar ni trebeylar son aucel. Si donques no u feya que no se’n pogués **metre le gorge** per algun accident, lavors lo fa hom plomar e a fforces de **metre le gorge**. **h) (No) tenir gorga**: (no) contenir el pap aliment. P (còpia s. XV m.), f. 29 trets-lo de la muda e portats-lo matí e vespre que **no tingue gorgua**.

Sin.: **past**. Vegeu *carn, past, vianda*.

— (vegeu també les de l’accepció anterior) Lat. *gorga*, ‘« bouchée, gorgée », *gurga, gorgia, gurgia, goria, gorza* (graphie de *gordza*, forme septentrionale de *gorgia*), « gorge »’ (Cy. 9, pp. 253-4). | Lat. *gula*, Al. *kropf*, Ang. *gorge*, Cast. *gorja*, Fr. *gorge*, Hol. *krop*, It. *gorgia* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ar. *ḥawṣala, zahrak*, ‘gorge (de l’oiseau de vol): la quantité nécessaire d’aliment pour le repas d’un oiseau de vol. On lui donne ainsi « grosse gorge » ou « bonne gorge » ou « demi-gorge ». Si la chair est vive, l’oiseau fait « gorge chaude »’ (Viré-Möller, *Ḡiṭrīf*, pp. 44 i 198). || Cast. *gorja, gorga, papo*, ‘ración de comida completa para una ave de cetrería. Porción de comida que se dada de una vez a una ave de cetrería’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *gorja*, ‘bocado’, *çevadura*, ‘porción de comida que se da al ave’ (Fradejas, *Tratados*, pp. 208, 212). | Cast. *çevadura*, ‘porción de comida que se da al ave’ (Maler, *Tratado*, p. 90). || Fr. *gorge*, ‘portion donnée à la fois à un oiseau de proie, gorgée’ (Adam des Aigles, p. 61). | Fr. *gorgée*, ‘bouchée de viande qu’on donne à l’oiseau’ (*Modus*, 1989, p. 162). | Fr. *gorge*, ‘en fauconnerie la gorge est le jabot, mais par métonymie, on a aussi désigné sous ce nom ce qui entre dedans, c’est à dire l’aliment, le past. En terme de fauconnerie, le jabot des oiseaux de proie, et par extension l’aliment’ (Moulé, *Glos.*, pp. 377, 508). | Fr. *gorge*, ‘portion qu’on donne à l’oiseau de proie, gorgée. Lat. *C da inglutire*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 360). || It. *gorga*, ‘quantité, portion’ (Cy. 13, p. 50). || Occ. *gorga*, ‘crop’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1104 i p. 222).

**Gosar**: v. tr. o intr. ‘1.1. Tenir prou coratge; atrevir-se’ (DCVB), referit a l’ocell de caça o a la seva presa o a qualsevol altre ocell. F (còpia s. XV m.), f. 124v per so com per pahor del griffaut los aucells no **gossen** tornar a ll’ayga. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup>-13r<sup>a</sup> Lo .VII<sup>e</sup>. linatge és britànich, lo qual és de tota au prenent, e de totes aqueles que prenen ha principat, axí que neguna davant aquel no **gosa** pendra ne neguna [13r<sup>a</sup>] au no **gosa** volar aquel volant sobra.

**Gota**: subst. f. 1. ‘1. Glòbul líquid; petita quantitat d’un líquid que cau formant una massa esfèrica o esferoidal’ (DCVB), utilitzada com a unitat de volum de líquid. F (còpia s. XV m.), f. 116v mit una **gota** de bàsem. — Cast. *gota*, ‘gota’ (Maler, *Tratado*, p. 95). || It. *gliotta, gocciola, gotta, gutta*, ‘Tropfen’ (Glessgen, p. 946). | It. *goza*, ‘droppe, «goccia»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57).

2. Marca o taca en forma de llàgrima que el falcó presenta al plomatge de la part davantera del cos, especialment visible als sors, o bé la situada a la galta de la cara del falcó que manté la coloració del cap i disposada com uns bigotis [Ar. *madma*’, pl. *madāmi*’, ‘(au pluriel) « moustaches », les deux barres verticales noires, partant des yeux et descendant sur les côtés du cou, qui distinguent certains falconidés comme le Pèlerin, le Lanier, le Sacre et le Houbereau. Comp. l’expr. de vénerie : « les larmiers » du cerf’, [*’asfa’u l-haddayn*, ‘« moustachu », aux joues noires ; surnom du faucon en poésie’], *al-suf’atāni*, ‘les « moustaches » (du faucon), dans l’expr. : *sā’il al-suf’atayn*, aux moustaches tombantes (littéral. : « les deux trainées noires qui

découlent », c.-à-d. qui descendent bas le long des deux joues), *šāhida*, pl. *šawāhid*, '(au pluriel) « moustaches » (de l'oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, II, pp. 39, 50, 56). | Ar. *suf'a*, *al-suf'atayn*, 'les deux « moustaches », barres noires descendant au-dessous de l'œil, spécifiques de la plupart des faucons; large barre noire partant de l'œil et couvrant la joue des faucons; elle est réduite à un trait chez le Sacre et le Lanier' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 45 i 206). || Cast. modern? *bigotera*. || It. *barbagli*, pl. 'mustacchio, colorazione differenziata delle piume dei rapaci, che va dagli occhi lungo le guance e alcune volte nella zona auricolare' (Lupis, *Postille*, p. 370)]. Per extensió, qualsevol marca en forma de llàgrima visible al plomatge del falcó. '4. Ornament de forma cònica que imita una gota en desprendre's, com els que es col·loquen sota els triglifs del fris dòric' (DCVB). Vegeu *pinta*, *sor*. F (còpia s. XV m.), f. 123v Aquests ffalcons se conexen ab lo linatge dels altres ffalcons en aquelles cosses que avem dites damunt, so és a saber: en les **gotes**, e ab los senyals de la cara, he en sa ffigura, e en so que ffan per lur propietat, e en la veu. | F (còpia s. XV m.), f. 129rv La sua granesa pot ésser de quanditat de l'esperver, [129v] e ha en cara **gota** ho senyals axí com ffalcó pelegrí e axí com los altres linatges de ffalcons.

Sin.: **senyal**. Vegeu *senyal 3b*.

— Lat. *gutta*, 'picchiatura del piumaggio' (Federico II, *De arte*, p. 1204). || Ar. *turayyā*, '« tavelures, maillures, aiglures », taches du plumage de l'oiseau de vol, dans l'expres.: *sālim al-turayyā*, (manteau, plumage) sans tavelures', *tadbīg*, '« tavelure, aiglure, bigarrure », (du plumage de l'oiseau de vol)', *naqša*, '« maillure, aiglure, tavelure, bigarrure » ; toute tache de couleur autre que celle de la livrée de l'oiseau de vol', *nuqta*, pl. *nuqat*, '« barre » (de la queue), « maillure, aiglure, tavelure, bigarrure » ; toute tache de couleur autre que celle de la livrée de l'oiseau de vol', *šiyat al-ġāriḥ*, '« parement » de l'oiseau de vol, les mailles du plumage et, spécialement, celles de la poitrine' (Viré, *Falconaria*, I, p. 283, II, p. 37, III, pp. 185, 186, 191). | Ar. *wašy*, 'maillure, moucheture (du plumage des oiseaux). Moamin fr. *mailles*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209). || [It. *gota*, *ganga*, *fauce*, Fr. *ma(i)selle(s)*, Cast. *quexares*, Ar. *šidqayn*, 'Schnabelwinkel, Schnabelansatz / angoli, attaccatura del becco' (Glessgen, pp. 527-8).] | [It. *faucibi*, 'kākar, «angoli», frān latinet faux/fauces «ganga»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56).]

**3.** Afecció que cursa amb dipòsits d'urats a l'interstici renal, sobre seroses i/o a articulacions, deguda a insuficiència renal, inanició (deshidratació), hipovitaminosi A, toxines fúngiques o infeccions víriques o bacterianes amb formació de complexos antígen-anticos. '5. a) Malaltia caracteritzada per una inflamació molt dolorosa de les parts fibroses i lligamentoses de les articulacions, en les quals es formen dipòsits d'urat de sodi' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 28v E és hops que no jage, que·l jàser l'asclafa lo fetga e li fan inflar los peus, e li fa porrets e **gota**.

Tipus: **a)** Segons la seva localització: **a.1)** Generalitzada o sistèmica: **Gota per tot**. P (còpia s. XV m.), f. 34v De **gota per tot**. **a.2)** Localitzada: **a.2.1) A les extremitats inferiors i superiors**: gota articular, produeix artritis dolorosa. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **gota de les ales e dels peus**. — It. *mal di gotte negli articoli d'allie o delle cosce* (Glessgen, p. 601, n. 206). **a.2.2) A les extremitats inferiors o al peu**: gota articular, produeix artritis dolorosa per dipòsits d'urats a la superfície articular relacionada amb malaltia renal crònica. Vegeu *podagra*. F (còpia s. XV m.), f. 122 Cant l'aucell à **gota** he té **lo peu estret que no·l pot estendre**. — Fr. *piéd enflé*, 'cette maladie, généralement appelée *goutte*, est caractérisé par l'enflure des jointures des pieds causée par le froid, comme le constatent, entre autres, Sforsin et Jehan de Francières' (*Modus*, 1931 p. 200, n. 73). || It. *gutta in le piante*, 'Kauengicht / gotta della zampa' (Glessgen, p. 600). **a.2.3) A les extremitats superiors o a les ales**: gota articular, produeix artritis dolorosa. F (còpia s. XV m.), f. 122 Ítem, a **gota de les ales**. **a.2.4) A la gorja**: anomenada "natural" o "mal en la gorga". Vegeu b.5 i *reuma*. 'Pour la goutte dans la gorge, Albert le Grand donne la glose *sive reumatismum*' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 200). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> De **mal en la gorga**. Quant veets que la gorga és imflada e bufa, sapiats que aquel mal ha. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> De **gota en gorja**. — Lat. *gutta gorge*, 'inflammation et enflure de la gorge' (Cy. 9, p. 254). | Lat. *gutam gutturis* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 11, f. 17r). || Cast. *gota en la gorja*, *gota que naçe en la gorja* (Glessgen, p. 601, n. 211). | Cast. *gota en la gorja*, 'cierta clase de reumatismo, enfermedada caracterizada por hinchazón de la garganta' (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *goute en la gorge* (Glessgen, p. 602, n. 214). || It. *gutta inela*



gorga, ‘gutta im Halsbereich’ (Glessgen, p. 600). **a.2.5) Als ronyons:** anomenada “mortal” o “mal als ronyons”. Gota renal. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> De **gota als ronyons**. — Lat. *gutam renum* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 15, f. 17r). || Cast. *gota en las rrenes* (Glessgen, p. 601, n. 211). | Cast. *gota en las rrenes*, ‘cierta clase de reumatismo, enfermedad caracterizada por dolor en la región lumbar del ave’ (Maler, *Tratado*, p. 95). **b) Amb denominació específica: b.1) Artètica:** gota articular, produeix artritis dolorosa per dipòsits d’urats a la superfície articular relacionada amb malaltia renal crònica. Vegeu *artètica*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota qui és dita **artètica**. — Cast. *artetica* (Glessgen, p. 601, n. 211). | Cast. *gota artetica*, ‘cierta clase de reumatismo, enfermedad caracterizada por hinchazón del cuello. Comp. Tilander, *Cetraria*, glos., s.v. *artetico* e ídem, *Glanures*, s.v. *arteticle*’ (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *arcétique* (Moulé, *Glos.*, p. 508). || It. *gutta artetica*, *gucta artetica*, *gotta artethica*, Fr. *goute artétique*, *mal de artétique*, Cast. *gota artetica*, Port. *artetica*, Ang. *artetik(e)*, Suec *artetica*, [Lat. *guttæ membra colli infundentis calidae*], ‘gutta im Halsbereich / gutta nel collo’ (Glessgen, pp. 600, 602, n. 212); It. *artetica* [è passione così chiamata dallo articulo, et è speti di gotta], Lat. *arthetica* [est passio articulorum cum inflatione et dolore] (Glessgen, p. 602, n. 213). **b.2) Gota filera:** vegeu *falera*, *filera*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De gota **filera** [ms. *silera*]. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota **filera** [ms. *silera*]. — Lat. *philtera*, *filera*, *felen*, *fileram* (Cy. 9, p. 136, mss. Lats. G.). || Cast. *filera* (Glessgen, p. 601, n. 211). | Cast. *gota filera*, ‘ictericia. Véanse Tilander, *Cetraria*, glos., s.v. *gota* e ídem, *Glanures*, s.v. *filere* i *silere*’ (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *silera* (Moulé, *Glos.*, p. 508). || It. [*silera*], *filera*, Fr. *filera*, *fallera*, [*silere*, *silera*], Cast. *ffilera*, Ang. *fallera*, Suec *filera*, ‘Gallenerkrankung, als Hepatitis gedeudet / malattia della bile, interpretata come epatite’ (Glessgen, pp. 600, 603, n. 225). **b.3) Gramfo:** probable gota articular o rampa (contracció muscular involuntària, transitòria i dolorosa, especialment d’una part de la cama). Vegeu *rampa*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De gota que és dita **gramfo**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> De gota que és dita **gramfo** [ms. *granifo*]. A falchó qui ha gota que és dita **gramfo** [ms. *granifo*], axí o coneix: con posa la .I. peu sobre l’altre e:s percut ab lo bech. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota que és dita **gramfo** [ms. *granifo*]. — Lat. *granfo*, *grafo*, *grampho*, *granpho* (Cy. 9, p. 136, mss. Lats. G.). | Lat. *grampha* sb., *granfa*, *granfo*, *gramha*, *granpho*, *grampho*, *grapho*, *granfarum*, *gorfa*, *grosa*, ‘crampe de l’oiseau. Cf. *crampe in the thigh in the legge and in the fote of an hawke*, Dancus anglais, p. 203, où l’origine du mot est expliquée’ (Cy. 9, p. 254). || Fr. *grannffe*, *granffe*, *crampe*, ‘crampe de l’oiseau’ (Cy. 12, p. 54, glossari). | Fr. *ganffe* (Moulé, *Glos.*, p. 508). || Cast. *garffa* sb., *gota de la garffa*, Lat. *guta granfa*, *gutta que grampha dicitur*, ‘calambre del ave’, *Studia Neophilologica*, XXII, 203, art. *crampe* (Cy. 14, p. 38, glossari). | Cast. *granffa* sb., Lat. *gutta granpho*, ‘calambre del ave’ (Cy. 14, p. 39, glossari). | Cast. *gafa*, *gaffen*, ‘que padece gafo’, *gafo*, *garfa*, ‘agarrotamiento de los dedos de los pies’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || It. *grampho*, *grossa*, Fr. *granffe*, *crampe*, Cast. *de la garffa*, *granffa*, Ang. *crampe*, Suec *Kramp*, ‘Klauengicht; Bewegungsstörungen in den Beinen / gotta della zampa: difficoltà motorie nelle gambe’ (Glessgen, pp. 600, 602, n. 218). | It. *granfo*, ‘« crampo, malattia dei rapaci ». Gandolfo 186, « male del granfo, zoè sapsimo de li pedi ». Dancus sp. *granffa* « calambre del ave », *garffa*, *gota de la garffa*. Dancus fr. *grannffe*, *goute crampe* « crampe de l’oiseau »’ (Lupis, *Note*, p. 102). **b.4) Mortal:** gota visceral. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota que neix als ronyons, que és dita **mortal**. — Lat. *mortalis* (Cy. 9, p. 136, mss. Lats. G.). || It. *mortale* (*inele rine*), *male de reni*, Fr. *mortel* (*es rains*), Cast. *mortal* (*que naçe en la cabeça et en las rrenes*), [Ang. *gowte in the hede and in the Raynes*], ‘Lähmung im unteren Teil des Rumpfes, gedeudet als Nierenerkrankung / paralisi della parte inferiore del tronco, intesa come malattia dei reni’ (Glessgen, p. 600, 603, n. 221). **b.5) Natural:** gota a la gorga. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup> De gota qui neix en la gorga, que és dita **natural**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota que neix en la gorga, que és dita **natural**. — Lat. *naturalis* (Cy. 9, p. 136, mss. Lats. G.). | Lat. *naturalis* adj., *gutta naturalis*, ‘goutte de la gorge de l’oiseau = *guta in gorga*, *guta (naturalis) B) que nascitur in gorga*, *gutta est in gorga*. Cf. *gowte in the throte*, Dancus anglais, p. 205’ (Cy. 9, p. 264). || Fr. *naturaus*, *goute qui naist es gorges* (Cy. 12, p. 57, glossari). | Fr. *naturans* (Moulé, *Glos.*, p. 508). || It. *naturale*, ‘gutta im Halsbereich / gutta nel collo’; Lat. [*Quando autem guttum sive arteriam quae canna vocatur, inflatum habet ... pro certo reumatismum patitur*] (Glessgen, p. 602, n. 213, 214).

— Lat. *gutta*, ‘goutte’ (Cy. 9, p. 254). | Lat. *gutta*, ‘goutte, arthrite: La *gutta* est une douleur des articulations dans les ailes ou la cuisse selon Pierre de Crescenzi (chapitre 6), ce qui correspond à l’emploi du mot dans l’*Epistola* (chapitre 6), et à ce qui est encore le sens actuel pour les praticiens. Mais pour Dancus, le mot est loin d’avoir un sens aussi restreint : il y a la goutte au cou, à la gorge, aux reins, aux pieds (chapitres 4 à 8), et Albert le Grand le suit dans ces dénominations. Pour la goutte dans la gorge, il donne la glose *sive reumatismum*. Le Pseudo-Hippocrate contient la rubrique *De gutta ubicumque sit* (chapitre 11). G. Tilander traduit partout « goutte » pour le texte de Dancus, et explique la « goutte » à la gorge par « inflammation ou enflure ». Le mot est emprunté au vocabulaire médical humain, où il désigne un gonflement arthritique douloureux, spécialement des pieds et des mains’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 199-200). || Cast. *gota*, ‘bajo este nombre se recogen varias enfermedades, generalmente son hinchazones’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *gota*, ‘nombre de varias enfermedades del ave; gota, artritis’ (Maler, *Tratado*, p. 95). || Fr. *goute*, ‘goutte, maladie du faucon’ (Adam des Aigles, p. 61). | Fr. *goute* (Cy. 12, p. 54 glossari). | Fr. *galles*, ‘pour les fauconniers les galles seraient synonymes de la goutte, ou tout au moins une manifestation de la diathèse gouteuse. « Contre podagre, autrement nommée clous ou galles. Les signes de podagre autrement nommée clous ou galles sont que l’oyseau a clous es piés et les piés enflent dessoubz et ne se peult sur eux soustenir » (Tardif I, 149)’ (Moulé, *Glos.*, p. 507). | Fr. *goutte*, ‘la goutte est signalée dans les traités de fauconnerie comme particulièrement fréquente chez les oiseaux. On la désignait aussi sous le nom de podagre. Les maitres fauconniers en distinguaient plusieurs espèces, qui sans doute étaient des syndromes de maladies différentes’ (Moulé, *Glos.*, p. 508). || It. *gutta*, *gota*, *gota*, ‘arthritische, gichtartige oder in den Symptomen ähnliche Erkrankung / malattia artritica, gottosa o simile negli sintomi’ (Glessgen, pp. 600-1, n. 206). || Port. *gota* (Cy. 15, p. 69, glossari).

**Gra:** *subst. m.* ‘6. Unitat de pes antiga, equivalent a una setzena part de l’argenç i a la vintiquatrena part d’un escrúpol, i en sistema decimal a cinc centígrams; cast. *grano*. Especialment: a) La vintiquatrena part del diner en la divisió del marc’ (DCVB), potser utilitzada en la preparació dels productes terapèutics a administrar a l’ocell de caça. Vegeu *fava*. — Ar. *ḥabba* (*ṣā’īr*), ‘« grain d’orge », grain, était la plus petite unité pondérale, valant 1/10 de *dāniq* et 1/60 de dirhem, soit 0,052 gramme. Moamin lat. *granum*; Moamin fr. *gran*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 122, n. 248, p. 198). || Cast. *grano*, It. *grano*, ‘unidad de peso equivalente, por lo general, a la 24ª parte del dinero’ (Gual, p. 272). | Cast. *grano*, ‘0,050 gramos’ (Abu-S-Salt Ummayya, 1068-1134, *Tratado de los medicamentos simples*, ed. Pedro Vernia Martínez, Imprenta Romeu, València, 1999, p. 63). || Fr. *gran*, ‘petit poids, grain. Lat. C *granum*. Le grain équivalait à la soixantedouzième partie de la drachme; il représentait, selon Dorveaux, *Ant. Nic.*, p. 67, environ 53 milligrammes. Sur le grain (*ḥabbah*) des Arabes, voir H. Sauvaire, *JA* III,410 ss. (8<sup>e</sup> série, 1884)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 360). || It. *grano*, ‘Gewichtsmaß / misura di peso; Gewichtsmaß, entsprechend einem Weizenkorn (oder einem Gerstenkorn)’ (Glessgen, pp. 680, 947). | It. *gran*, *grano*, *grane*, ‘ett äldre viktmått motsvarande 62 mg’ (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 57, 102).

**Graceha:** *subst. f.* Grassea. Vegeu *grassea*. Manca al DCVB.

**Grafi:** *subst. m. ant.* ‘Punxó; pròpiament, el punxó que servia per a escriure damunt tauletes encerades; per extensió, qualsevol altre punxó per a foradar o per a altres usos; cast. *punzón*’ (DCVB), utilitzat per obrir el cudell tancat després de perdre una penna l’ocell de caça, pràctica per a la qual es recomana un grafi d’argent. Vegeu *cudell*. F (còpia s. XV m.), f. 116v E si lo fforat on deu axir la pena és tencat, hobre hom aquell covinentment ab un **graffi d’argent** que sia calent.

**Gramfo:** *subst. m. o.f. ?*. Vegeu *gota*. Manca al DCVB. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De gota que és dita **gramfo** [ms. granifo].

**Granifo:** Vegeu *gramfo*.

**Granota:** *subst. f.* ‘1. Animal amfibi del gènere *Rana*, principalment la *Rana esculenta*, que té l’esquena verda amb ratlles longitudinals, el ventre blanc, les cames molt llargues que li permeten fer grans salts, i la boca molt gran; viu a la vorera de les basses i altres llocs d’aigua dolça, dins la qual neda molt veloçment i es submergeix en veure’s en perill’ (DCVB), utilitzada

com a medicament simple o excipient a la terapèutica de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 120 **granota**. | F (còpia s. XV m.), f. 145v cuxa de **granota**. || P (còpia s. XV m.), f. 28v **granotes** vives. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **granotes**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **granota**. — Lat. *rana*, ‘grenouille’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Ar. *ḍifda*, ‘grenouille (chair)’. Moamin lat. *ranuncula*; Moamin fr. *ranete*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196). || Fr. *ranete*, ‘grenouille de buisson. Lat. A *ranuncula*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 399). || It. *rain[a]*, ‘kleiner Frosch oder Karpfen (?)’, *ranochia*, ‘Frosch’ (Glessgen, p. 982).

**Gras, grassa:** *adj.* Dit de l'ocell de caça amb bones reserves corporals de teixit adipós o greix, o que està per sobre del seu pes de caça o de vol. ‘1. Que conté greix. 2. Abundant en greix; voluminós per l'abundància de greix’ (DCVB). Vegeu *tempre*. P (còpia s. XV m.), f. 28 Cant volràs metre ton estor en muda, és ops que sie **gras** e porguat. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> Quant veus que massa és **grassa**, no cas ab aquel. Si casses ab aquel, no pren ocel e tost iria-sse'n a altre part e no tornaria a tu.

Sin.: **gros**. Vegeu *gros*.

Antònim: **baix, flac, magre**. Vegeu *baix, flac, magre*.

— Lat. *grassus*, ‘adj., gras, contamination de *crassus* et *grossus*’ (Cy. 9, p. 254). || Ar. *samīn*, ‘qui est « au haut », qui « tient du haut », (oiseau de vol), qui est gras, qui a pris de l'embonpoint, surtout l'inaction imposée par la période de mue’, *kāna l-ḡāriḥ fī 'a'lāhu*, ‘« être haut, tenir du haut », (oiseau de vol), être gras’, *talaḥḥama i 'iltaḥama al-ḡāriḥ*, ‘« être au haut, tenir du haut », (oiseau de vol), qui est gras, bien en chair, surtout au sortir de la mue’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 52, III, pp. 160, 178). | Ar. *samīn*, ‘haut (être au –, tenir du –) (oiseau de vol)’. Dans « être haut », être au degré maximum d'embonpoint (oiseau de vol). S'oppose à « bas »’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 50, 215).

**Grassa:** *subst. f.* Crosta. Vegeu *crosta*. Manca acceptió al DCVB.

Loc.: **a) Haver grassa:** cicatritzar, tenir crosta. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> Quant veus mudar, lava'l ab vi calent e feu axí entrò que **aja grassa**. — Lat. *crossa, crossam (grossam) habere*, ‘se cicatriser’ (Cy. 9, p. 246). **b) Fer grassa:** formar una crosta. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> Con lo vols untar, fé-ho calent e unta'l-ne [ms. entalne] ab pena dentrò **fassa grassa**. — Lat. *crossa, crossam (grossam, grossum) facere*, ‘former une croûte’ (Cy. 9, p. 246).

**Grassea:** *subst. f. ant.* per grassesa. Qualitat de gras o grassor de l'ocell de caça, per extensió, estat d'engreixament o pes de l'ocell, especialment el pes de caça o de vol d'aquell ocell de caça. ‘Qualitat de gras. Cast. *gordura*’ (DCVB). Vegeu *tempre*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De **grassea**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup>-5r<sup>a</sup> Quant veus que massa és grassa, no cas ab aquel. Si casses ab aquel, no pren ocel e tost iria-sse'n a altre part e no tornaria a tu. Fé-ho axí: prin carn de pol poch e mit-la en aygua freda, [5r<sup>a</sup>] e da-li'n a menjar dentrò age miya carn. E si veus que torn volenter a tu e bona volentat aja, lavors tramit-lo als ocells; e si veus que bé prena ocells, tingues-lo totstemp en aquela **grassea**; e si axí no ho fas, mal mestre és; per rahó d'assò tots los falchons e estors e esparvers prenen mal vici. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De **grassea**. — Lat. *pinguedine*, Tilander ‘embonpoint’ (Cy. 9, pp. 62-3). | Lat. *pingues*, Tilander ‘gras’ (Cy. 9, pp. 86-7). | Lat. *grassa*, ‘graisse’, *grassam seu pinguedinem* (Cy. 9, p. 254). || Cast. *grossura* (Malder, *Tratado*, p. 95). || Fr. *graissece*, ‘embonpoint. Lat. C *pinguedo*. It. *grassezza*, [Fr. *encharnason*, ‘embonpoint. Lat. A *carnacio*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 343). || It. *grassezza, grasseça, grasseçça, grasseçça*, [Fr. *ointure*] (Glessgen, p. 686). | It. *piguento*, ‘fett, «pinguedine»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61).

**Grassesa:** *subst. f.* Vegeu *grassea*.

**Gratar-se:** *v. refl.* Fregar-se l'ocell de caça, normalment amb el bec, potser amb les ungles, per molèstia local, com ara un poll o una pruija localitzada. ‘Gratar: tr. 1. Fregar amb les ungles. 2. Fregar fortament una cosa fins a endur-se'n allò que la cobreix o la part superficial d'ella mateixa’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 38 e **grate's** lo coll. | P (còpia s. XV m.), f. 38 e **s grata** fort. — Lat. *raspare*, ‘grattare’ (Federico II, *De arte*, p. 1231). | Lat. *raspare*, [*scalpere* (ms. *sculperere*)], ‘gratter’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 427). || Ar. *tafallā*, ‘« se pouiller du bec », (oiseau de vol), se gratter de la pointe du bec ; c'est signe que l'oiseau a des poux’, [*taqallā*, ‘« se becqueter les plumes » (oiseau), dans Fg., d'après al-Bakrī. Ne serait-ce pas une mauvaise

lecture pour *tafallā* ?'] (Viré, *Falconaria*, III, pp. 165, 172). || Fr. *grater* réfl., Lat. *se raspere, se scalpere*, 'se gratter, dit du faucon' (Holmér, *Traduction*, p. 286). | Fr. *gratier, grater*, 'l'action de se gratter maladivement. Lat. C *quando se scalpunt propter hanc infirmitatem*. Il s'agit d'un phénomène consécutif à la maladie de l'oiseau dite *chatar seche*. *Glan.* 136-7', [Fr. *carminer les pennes, decarminer les pennes*, 'gratter les pennes avec le bec. Lat. C *carminare*. *Glan.* 41. Lat., it. *carminare* « carder »'], *rasper*, 'gratter. Lat. C *raspare, scalpere*. Cf. it. *raspare*, anc. prov. *raspar*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 337, 361, 400). || It. *rascarse*, 'sich (mit dem Schnabel) kratzen, *raspar[se]*, 'sich (mit den Klauen, mit dem Schnabel) kratzen' (Glessgen, p. 982).

**Greal:** *subst. m.* '1.ant. Plat profund. 2. Gibrella o plat gran que serveix per a escurar la vaixela (Puigcerdà, Gombreny, Borges Bl.); cast. *lebrillo*' (DCVB), utilitzat com a recipient de medicaments simples líquids destinats a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 149 pendràs ab un **gresal** tanta canditat com poràs de aquella let que n'hexirà de la [dita] letrera.

**Greda:** *subst. f.* 'Argila blanquinosa que s'empra principalment per a treure taques i desengreixar draps' (DCVB), utilitzat com a comparació amb l'esmiradura de l'ocell de caça constipat o amb mal de pedra i com a simple mèdic a la terapèutica de l'ocell de caça. Vegeu *duralló, gits 1, pedra (mal de)*. La seva equivalència en els *Moamin* llatins i italians editats per Glessgen és "È da notare che lo principio de questa infirmità proviene da ventositate et indigestione, et quando se perturba, che non può paidare, allora escirà la egestione sua in peçi come gipso che tende ad colore de citro; [...] Quando accade questa infirmitate a lo ucello, la egestione sua è come calcio o come gipso" *Moamin Ms. b, II, 58(2, 5)*; "Capitolo .Lv. [D]ovemo sapere che alcuna fiata l'uccello occorre vitio di pietra. E principio di questa malactia viene per ventosità o per male smaltire. E quando l'uccello si turba, non ismaltiscie, e lo stercho suo è dirocto, non continuo e trahe a giallo è sì come gesso [...] Quando questa malattia [vitio di pietra] viene all'uccello, è l'egestion sua come calcina o come gesso" *Moamin Ms. c, II, 58(2, 5)*; "De medicamine lapidis generati in corporibus avium. Notandum est quod principium hujus infirmitatis provenit ex ventositate vel ex indigestione et quando perturbatur quod prohibetur digestio, tunc exit egestio sua incisa tendens ad citrinitatem sicut gipsus; [...] Cum autem accidit sibi haec infirmitas, egestio sua est sicut calx velut gipsus" *Moamin Ms. T, II, 58(2, 5)*; "De medicinis lapidis. capitulo .Lvii. [N]otandum tamen est quod principium infirmitatis provenit ex ventositate vel ex indigestione et quando perturbatur prohibetur indigestione, tunc exit stercus suum incisum tendens ad citrinitatem sicut gipsus; [...] Cum autem accidit sibi hec infirmitas, est stercus suum ut cabe vel ut gipsus" *Moamin Ms. I, II, 58(2, 5)*. F (còpia s. XV m.), f. 121v E com l'aucell no pot bé esmirar, he ffa la ffenta a manera de **gleda**, lavors l'alcell à mal de pedre. || P (còpia s. XV m.), f. 31v Encara crema hom de la **clada**, e met-la hom en l'ayge cant és cremada e lexats-la fondre, e puys mulats le carn en aquella aygua. — Ar. *ḡīn*, 'argile, terre glaise' (Viré-Möller, *Ġītrīf*, p. 208). || Fr. *gipse*, 'plâtre. Lat. C *gipsus*', 'sécrétion, ressemblant au plâtre, causée par la maladie dite gipse. Lat. X *gipsus, gypsum*. *Glan.* 130' (Tjerneld, *Moamin*, p. 358). || Port. *cré*, 'é axiomático entre os lexicógrafos que esse nome português do carbonato de cal amorfo vem do francês *craie*. Indirectamente de *creta* (grego *κρητα*), que directamente deu *greda*, nome da pedra macia com que se tiram nódoas de gordura. Mestre Giraldo já se servia em 1318 do vocábulo *cree*. Devemos portanto « precisar », dizendo que ele é representante do francês arcaico *creie*. No capitulo VIII, *Da pedra*, o fisico de D. Denis compara a que se forma nos intestinos das aves á natural que « chamam cree ». Ayala modifica e exemplifica, substituindo *gesso* (sulfato natural hidratado de cal) ao *cré* de Mestre Giraldo: « que es como una que traen los alfayates con que señalan, que parece de yeso blanco »; e Ferreira até emprega a palavra moderna « gis de alfaiate ». *Giz*, em boa ortografia etimológica, porque *gypsum* passou pela boca de Árabes e Mozárabes, e de lá veio transformado em *giz, djibs*, provavelmente por intermédio de hábeis alfaiates' (Michaëlis, *Mestre*, p. 295).

**Greix:** *subst. m.* Teixit adipós, utilitzat com medicament simple o excipient a la terapèutica de l'ocell de caça. '1.1. Part dels teixits del cos d'un animal formada principalment de cèl·lules plenes d'una substància untuosa (que és una mescla d'esters glicèrics dels àcids esteàric, palmític i oleic). 2. Substància untuosa continguda en les cèl·lules del teixit adipós i altres anàlogues que es troben en altres parts dels animals i en plantes' (DCVB). Vegeu *grassa*. F (còpia s. XV m.), f. 114 **grex** de gualines. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **grex**.

**Gresal:** *subst. m. ant.* per greal. Vegeu *greal*.

**Grifalt:** *subst. m. i adj. ant.* Vegeu *grifaut*.

**Grifant:** *subst. m. i adj. ant.* Vegeu *grifaut*.

**Grifaut:** *subst. m. i adj. ant.* Modernament grifó per conversió de la grafia a partir de la fonètica, el gran falcó nòrdic, *Falco rusticolus* L., en les seves tres varietats –escandinava (*F. r. rusticolus*), groenlandesa (*F. r. candicans*) i islandesa (*F. r. islandicus*)–, que es diferencien pel color del seu plomatge, més clar a la varietat islandesa i gairebé blanc per la groenlandesa. El falcó de major envergadura (120-130 cm). Descrit per primer cop per Tomàs de Cantimpré. Oggins (1980, p. 453) identifica l'indicat per Albert el Gran amb la varietat escandinava. Degut a la dificultat per aconseguir-los i mantenir-los en bona salut, el seu preu era molt més elevat que el de la resta d'ocells de caça (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 59-61). Altres raons n'eren: les característiques del seu vol, com ara la possibilitat d'agafar alçada sense necessitat de rodar, a diferència dels falcons pelegrins, i de capturar les preses a terra; el seu pes i envergadura, ideal per a la caça de les grans presons (normalment era afaitat a la grua) realitzada a la falconeria medieval europea; i la bellesa del seu plomatge, especialment en la varietat groenlandesa. A diferència del DCVB, que dona com a veu principal girfalc, he optat per la veu grifaut com a principal a tot el diccionari perquè és la utilitzada principalment als tractats catalans, respecta el tradicionalisme falconer, s'acosta a la moderna grifó (la seva fonètica podria ser la mateixa) i evita la confusió amb l'animal mític. El DCVB ofereix tres exemples de *grifaut* i cap de *girfalc*. 'Grifaut: girfalc. Girfalc: (i var. *girifaut* i *gerifalt*). 1. Ocell de presa de la família de les falcònides, més gros que el falcó ordinari, propi de les regions fredes; cast. *gerifalte*' i 'Falcó cigaler o Falcó espanyol (Mall.) o falcó girifalt (ant.): l'espècie *Falco gyrfalco*, de color gairebé negre, més petit que el falcó comú, amb les ales molt llargues de color rosenc i amb el pit blanquinós' (DCVB). Vegeu *rodar*. doc. a. 1389 (Est. Univ. XIII, 340) Ens ha portats lo **grifand** [sic] apellat lo Rey e altre falcó. || Ausiàs March, CXXII bis Perquè us supplich, dels hòmens vós millor, | que d'un **grifaut** me siau donador. || Lull Fèlix, pt. VIII, c. 22 Viu molts hòmens qui portauen **grifalts**. || Metge Somni IV Los espantà e'ls feu fugir axí com lo leó lo cervo, e'l **girifaut** la grua. || F (còpia s. XV m.), f. 124 E és dit **griffaut**, a *gira* en latí, que vol aytant dir sant [ms. sanc] ho persegüent [ms. pesseguent], per so com tant longament e tant ffort pe<r>seguex la presa que és maravella. | F (còpia s. XV m.), f. 124v lavós deu hom gitar lo **griffalt** de la part de la aygua, per so com per pahor del **griffaut** los aucells no gossen tornar a ll'ayga; mas si lo **griffaut** lexa hom anar de la part dels cam<p>s, lavors los aucells ffugen devés l'ayga e si són ffarits cahen en l'aygua, lavors lo **griffaut**, seguint la presa, és malmenat he ha son cors banyat. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> La .IIII. manera és **gris**, la qual és appellada gentil vulgarment, e nobla de noble de nom e de persona. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quart linatge és **grifau**, lo qual és apelat vulgarment gentil, e és noble de nom e de presó. — Lat. *girifalco*, 'gerfaut. Selon Albert le Grand, ce nom vient du verbe *girare* ou tourner, parce qu'il s'agit d'un oiseau qui tourne autour sa proie avant de l'attaquer' (Cy. 9, p. 253). | Lat. *grififalco* sb., 'girifalte' (Cy. 15, p. 50, glossari). | Lat. *girofalco*, *girofalco*, 'girifalco, uccello da preda della famiglia dei Falchi, ordine *Accipitres*, nom. scient. *Falco* o *Hierofalco rusticolus*. Si tratta di un falco di grandi dimensioni che vive nelle regioni settentrionali, considerato dall'A. il migliore fra tutti, il più adatto in particolare per la caccia alla gru' (Federico II, *De arte*, p. 1202). | Lat. *girofalco*, 'gerfaut (faucon)' (Frédéric II, *L'art*, p. 550). | Lat. *girofalco*, *gyrfalco*, Al. *gierfalke*, Ang. *jerfalcon*, Cast. *girifalte*, Fr. *gerfaut*, Hol. *giervalk*, It. *girifalco* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *gyrofalco* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53). | Lat. *gyrofalco*, 'gerfaut' (Smets, *Homme*, p. 182). || Cast. *gerifalte*, 'gran halcón de procedencia nórdica, por lo general de color blanco. Se le identifica con el **Falco rusticolus**' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *gierfaut* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 60). | Fr. *girfauch*, 'faucon gerfaut. Lat. C *girofalco*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 358). || It. *girifalco*, *girofalco*, Fr. *girfauch*, 'Gerfalke / girifalco (*Falco rusticolus* L.)' (Glessgen, p. 485). | It. (nap.a.) *agrifaut*, *grifaut* (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 102). || Occ. *grifalc*, *guirfalc*, 'gerfalcon' (*Dels auzels cassadors*, v. 385 i p. 222). || Occ. *guirfalc*, *grifalc*, 'gerfalcon' (*Dels auzels cassadors*, v. 385 i p. 222). || Port. *girifalco* sb., *falcão girofalco*, *falcão gerifalco*, 'gerifalte (*Falco gyrfalco*)' (Cy.15, p. 68, glossari).

**Grifó:** *subst. m. i adj.* Vegeu *grifaut*.

**Grill:** *subst. m.* ‘1.1. Insecte ortòpter de diferents espècies del gènere *Gryllus*, principalment els *Gryllus domesticus* i el *Gryllus campestris*; és de color negre, de devers tres centímetres de llarg, i és notable pel soroll agut que produeix amb el fregadís dels èlitres en les nits d'estiu’ (DCVB), la sang del qual és utilitzada com medicament simple a la terapèutica de l’ocell de caça segons l’*Epistola* 18(3). F (còpia s. XV m.), f. 118 **grill**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> **gruil**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> **gril**. — Lat. *gruille* (AM). | Lat. *gruile* (*Epistola de avibus nobilibus*). || Occ. *greill*, ‘cricket’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3685 i p. 222).

**Gris:** *subst. m.* i *adj. ant.* El quart llinatge de falcó segons l’*Epistola de avibus nobilibus*, correspon al grifaut segons Z<sup>5</sup>. Tot i que el tractat àrab de falconeria més antic conservat, el *Ġiṭrīf* (s. VIII), atorga el sobrenom *akdar* al falcó sacre, el sacre correspon a un altre llinatge de la classificació ornitològica de l’*Epistola*. Nom aberrant segons Van den Abeele (*La fauconnerie*, p. 61), qui suggereix la possibilitat de tractar-se d’un falcó pelegrí gruer. Els equivalents de les diferents versions llatines de l’*Epistola* (Abeele), alguns dels enciclopèdics del segle XIII i de la traducció catalana del *Trésor* de Brunetto Latini i, indirectament, de *Dels auzels cassadors*, són: “Quartum genus **grineum** appellatur, quod vulgo gentile dicitur, quod nomine et aucupatione egregium est” Ha?(A?); “Quartum **grueum**, quod vulgo gentilis appellatur, nomine et anticipatione [Abeele nota corregir] egregium” HQ; “Quartum **gruerum**, et est aucupatione egregium” K; “Quartum est **gruerium**, quod a v. gentile nuncupatur, nomine et aucupatione egregium” L; força alterat a “Quartum genus pedibus et cruribus ceruleum est, unde et nomen accepit” Thomas, f. 41v<sup>a</sup> i “Quartum genus pedibus et cruribus ceruleum: unde et nomem accepit” VB, llib. 16, cap. 71. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> La .III. manera és **gris**, la qual és appellada gentil vulgarment, e nobla de noble de nom e de persona. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quart llinatge és **grifau**, lo qual és apelat volgarment gentil, e és noble de nom e de presó].

Possible sin.: **gentil**. Vegeu *gentil*.

— Lat. *grineum* = *gentile*, *grueum*, *gruerum*, *grineus* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53, 61, versions llatines *Epistola*). || [Ar. *akdar*, ‘« griset » (surnom du faucon Sacre)’; per a la descripció de les tonalitats del plomatge de diferents espècies i subespècies d’ocells de caça, el mateix tractat utilitza Ar. *asbahrağ/isbahrağ*, ‘(pers. *spahar* = ciel) gris bleuté, bleu céruleen (manteau des Éperviers et de certains Autours)’, *armak*, ‘gris cendré’, *ašhab*, ‘gris perle, pâle’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 191, 192, 215)]. || It. *falconi grisi*, ‘hellgraue Varietät des Wanderfalken’ (Glessgen, p. 480).

**Grua:** *subst. f.* Ocell de la família *Gruidae*, la grua comú (*Grus grus*), una de les grans presons de la falconeria medieval europea; utilitzada també com a font de medicaments simples per tractar l’ocell de caça. ‘1. Ocell camallarg de l’espècie *Grus cinerea*, de color gris amb el cap de la coa i les plomes remeres negres, de més d’un metre de llargada, que ve de passada al nostre país i viatja en grans esbarts els mesos de març i d’octubre. Cast. *grulla*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 115 caldo on aya cuyta **grua**. | F (còpia s. XV m.), f. 129 ell pendrà la austarda e a vagades la **grua**. | F (còpia s. XV m.), f. 124 e ha endeny de poca presa, mas tota ora seguex he pren grans aucells, axí com **gruhes**. — Lat. *grua*, ‘grue, acussatif *gruem*’ (Cy. 9, p. 254). | Lat. *grus*, ‘gru’ (Federico II, *De arte*, p. 1186). | Lat. *grus*, ‘grue’ (Frédéric II, *L’art*, p. 550). || Ar. *kurkī*, pl. *karākī*, ‘Grue cendrée’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201). || Cast. *grua*, ‘grulla (*Grus grus*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). || Fr. *grue* sb.f., Lat. *grus*, ‘grue’ (Holmér, *Traduction*, p. 286). | Fr. *grue*, ‘grue. Lat. *C grus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 362). || It. *gru*, *grue* (pl.), *grui* (pl.), ‘Kranich’ (Glessgen, p. 948). | It. *gru*, *grue* (pl.), ‘trana (*Grus grus* L.)’, «gru»’ (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 57, 109).

**Quant:** *subst. m.* ‘1. Coberta de la mà, adaptada a la forma d’aquesta amb una beina per a cada dit o almenys per al dit gros’ (DCVB). **1.** Suport de l’emplastre col·locat a la mà de l’ocell en cas necessari, que comprèn la palma de la mà de l’ocell i passa pel mig dels dits, cossint-lo o lligant-lo per sobre d’ells o a la cama. F (còpia s. XV m.), f. 148v Prin un trosset de val o de dosos e pele-u bé; he com l’ages pelat, fer-n’as en la mà que aurà lo poret, un **quant** gentilment; e pendràs del diacalon [ms. dia calox] un poc, e fer-n’as un enpastrelet en lo dit **quant**, tant com tindrà la mà dejús, e puys, subtilment cossir-lo-li as sobre la mà, dejús los lits, e leixar-lo-li as fins sia guorit.

2. Coberta de la mà i de l'avantbraç del falconer (a Occident tradicionalment l'esquerre), el qual l'utilitza per protegir-se de les ungles i de la pressió de les mans i del bec de l'ocell de caça quan el porta al puny. Pel maneig d'àguiles pot prolongar-se cobrint la resta del braç, però als tractats catalans no apareix cap menció en aquest sentit; la falconeria medieval europea no utilitzava àguiles. Cal que sigui: prou ampla per poder introduir i enretirar fàcilment la mà; prou llarga per protegir bé el braç; amb els dits curts i amples, per evitar deformaments de les puntes; de cuir espès a les zones de contacte amb l'ocell, en especial els dits polze i índex, zones que solen reforçar-se, especialment en el cas d'àguiles i accípiters per a una millor protecció i evitar-ne el desgast prematur i la fàcil adherència de restes de menjar. En el cas de falcons ben maners sol preferir-se el guant tou per la seva comoditat, major control dels gits i de l'ocell, i menor fatiga de la mà per mantenir-la tancada. Sobre la qüestió portar al puny dret o a l'esquerre, vegeu Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 130-31. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> E si vols portar aquell, ages bon **guant**, car si-t trochava la mà tua, gran mal te faria.

— Lat. *cyrothecam*, *quantum* (Cy. 9, p. 112, mss. Lats. D.). | Lat. *cyrotheca*, 'gant du fauconnier'; *chirothecae*, du Cange' (Cy. 9, p. 247). | Lat. *quantum*, 'gant du fauconnier' (Cy. 9, p. 254). | Lat. *ciroteca*, *ciroteca* (Federico II, *De arte*, p. 1174). | Lat. *chirotheca*, *manica coriacea*, Al. *handschuh*, Ang. *glove*, Cast. *guante*, Fr. *gant*, Hol. *handschoen*, It. *guanto* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *ciroteca*, 'gant: un gant protège la main et d'avant-bras du fauconnier. Frédéric II: « Habeat cirotecam in manu, super quam portare debet falconem, longam usque ad cubitum et amplam, ut cito possit indui et extrahi. Que debet esse de corio crosso, nam falco cum unguibus suis minus adherebit cirotece, et cum rostro et unguibus minus eam poterit penetrare. Et quando continget, quod falco iactetur de manu ad volandum, firmius recedet de talis cirotecis. » Les gants pouvaient être ornés, éventuellement aux couleurs de l'équipage' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 114-15). || Ar. *dastabān*, '« gant à crispin » de l'autoursier ou du fauconnier. Il doit être de cuir épais, la fleur (*wağh*) à l'intérieur et la croûte (*mabšūr*) à l'extérieur, pour donner prise aux doigts de l'oiseau de vol', *quffāz*, pl. *quffāzāt*, *qafāfīz*, '3. « gant à crispin » du fauconnier, par extension de sens du précédent', [*qaṭas*, '(prononcé *qaṭas*) « gant à crispin » de fauconnier. Déformation probable de l'espagnol « guantes »] (Viré, *Falconaria*, II, p. 37, III, pp. 169, 171). | Ar. (pers.) *dastabān*, 'gant (du fauconnier)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194). || Cast. *luva*, Lat. *cyrotheca*, 'guante' (Cy. 14, p. 39, glossari). | Cast. *lúa*, *luva*, 'fuerte guante de cuero con el que el halconero se protegía el brazo cuando llevaba una ave en el puño' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *luva*, 'guante utilizado por los cetreros para protegerse de las garras de las aves; del gótico *lôfa*' (Fradejas, *Tratados*, p. 208). || It. *guantiera*, 'gant du fauconnier' (Cy. 13, p. 51). | It. *guanto*, *guante*, 'Falknerhandschuh / guanto' (Glessgen, p. 461). | It. *guando*, *guanto*, 'handske, «guanto»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).

**Guarda:** *subst. f. ant.* Maneig falconer, excloent-ne l'alimentari i, probablement, la terapèutica. '1. ant. Acció de guardar en el sentit de mirar, examinar. 2. Acció de guardar, de vetllar perquè algú o alguna cosa no es perdi, no se'n vagi, no rebi un dany' (DCVB). Vegeu *guardar*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> Primerament de la nodridura e de la **guarda** alcunes cosas direm breument. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Primerament digam alques coses breument de la nudridura e de la **garde**. — Ar. *mudārā(t)*, '« contregarde » de l'oiseau de vol, attention constante et douceur avec lesquelles on traite l'oiseau de vol' (Viré, *Falconaria*, II, p. 37). | Ar. *mudārāt*, '« contregarde » (« contregarder » l'oiseau: l'entourer constamment de soins vigilants), constante assistance (de l'oiseau de vol). Moamin lat. *custodia*; Moamin fr. *garde à l'oisel*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 49 i 202). || Fr. *garde*, *faire garde a l'oisel*, *metre garde en l'oisel*, 'donner des soins à l'oiseau' (Tjerneld, *Moamin*, p. 357). || It. (*d[are] in*) *guardia*, '(ein Tier) in Obhut geben, für Dressur und Pflege (jmdm.) anvertrauen' (Glessgen, p. 948). | It. *custodia*, 'övervakning, skötsel, «custodia»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56).

**Guarrís:** *subst. f.* Petit mamífer, rata segons Albert el Gran i l'*Epistola de avibus nobilibus*, ["garii" Lat.(A). "generati (?)" Lat.(Ha)], de la qual se n'utilitza la sang com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. Potser jerbu, arran de l'Ar. *yarbū*' (*Ġiṭrīf*, p. 209, Moamin lat. *mus babilonicus*; Moamin fr. *soriz babiloine*) per pèrdua de la b a la forma catalana garó i a la llatina *garii* (amb confusió u/ii), que derivaria en guarrís. Manca al DCVB. Vegeu *rata*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> sang de rata qui és dit **guarrís**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> sanch de

rata que és dita **garó**. || F (còpia s. XV m.), f. 118 sanch de una reta qui és dita **garex ho ratí**]. — Lat. *ratti muris* (AM). | Lat. *muris vel rati* (*Epistola de avibus nobiles*).

## H

**Habitació**: *subst. f.* Territori de la parella parental, potser niu. ‘2. Lloc on hom habita. Especialment: a) Regió on naturalment es cria una espècie animal o vegetal’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128 que·l para e la mara, com los ffills an conplida hedat que bé poden vol·lar, giten ells del loch [ms. *segueix e*] de la lur **abitasió**.

Sin.: **àer, agre**. Vegeu *àer, agre*.

**Haeripill**: vegeu *sacre*.

**Hahirir**: *v. ant.* per irèixer o iràixer. Vegeu *irèixer*.

**Hivàs**: *adv. ant.* per ivaç. Vegeu *ivaç*.

**Hom**: *subst. m. ant.* ‘1. Home’ (DCVB), font de medicaments simples utilitzats a la terapèutica de l’ocell de caça. Vegeu *home*. F (còpia s. XV m.), f. 114v sanch de **hom**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> sanc calent d’**ome**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> sanch d’**om**.

Loc.: **Hom de cort**: cortesà, instruït en tot el que li cal per a la vida a la cort i, per tant, necessitat de conèixer l’art dels falcons durant l’Edat Mitjana. ‘4.b) *Home* acompanyat de diferents adjectivacions expressa les qualitats, professions o condicions que s’atribueixen a l’individu’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup> De totes coses era **hom de cort**, emfora de la art dels falcons. — Cast. *decorte* adj., Lat. *curialis*, ‘instruido’ (Cy. 14, p. 36, glossari). | Cast. *decorte*, ‘instruido’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). || It. *curiale*, Lat. *curialis*, ‘höfisch, kultiviert’ (Glessgen, p. 930).

— Lat. *homo*, ‘homme’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222).

**Home**: *subst. m.* **1.** ‘1. Animal racional. 2. Individu mascle de l’espècie humana (per oposició a *dona*). 3. Individu mascle i adult de l’espècie humana (per oposició a *noi, nen, infant*, etc.). 4. Individu de l’espècie humana considerat com a tenint tal o tal qualitat, condició, professió, etc.’ (DCVB), referit al falconer o font de medicaments simples utilitzats a la terapèutica de l’ocell de caça. Vegeu *hom, homo*. F (còpia s. XV m.), f. 109v Encara cové que·ls nodridors dels aucels sien **hòmens** tenprats sostinents. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> sanc calent d’**ome**. — Lat. *homo*, ‘homme’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *omne*, ‘hombre’ (Maler, *Tratado*, p. 99).

**2.** ‘4. Individu de l’espècie humana considerat com a tenint tal o tal qualitat, condició, professió, etc. b) *Home* acompanyat de diferents adjectivacions expressa les qualitats, professions o condicions que s’atribueixen a l’individu. *Ric home*, o *Gentil home*, o *Home noble*, o *Home de paratge*: (ant.) home de l’alta noblesa d’Aragó o de Catalunya. També se’n deia *home de llinatge* i *home d’honor*’ (DCVB).

Loc.: **Gentilhome**: a l’antiga Corona d’Aragó, home pertanyent a l’alta noblesa, el qual ha de conèixer l’art dels falcons i és intruït en ella durant la seva educació, però mancat de coneixements en la terapèutica dels ocells de caça, segons F. ‘Home de naixença noble’ i ‘4.b) *Gentil home*: (ant.) home de l’alta noblesa d’Aragó o de Catalunya’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 108v E per so, en lo present libre intitulat “Fflors De Les Dites Resepes”, lo qual libre, senyors de **gentilsòmens** ho de qualsevuylla estament, no us he presomit ffer creer que aquel ayats al present nesarari per esmenar vostres gentilleses e en aquelles prou saber, com d’aquelles vos aya



Déu prou bestantment dodats entre los altres **gentilsòmens** qui de semblants gràcies se poden alegrar. Mas aquest vos he ffet e compost per tal que per alguns accidents qui s'esdevenen en los dits aucells desminuins les dites gràcies, vós poguéssets de haquell servir e hajudar [109] de vostres gentillesses.

**Hora:** *subst. f.* ‘2. Cadascuna de les divisions romanes del dia (prima, tèrcia, sexta, nona), adoptades i ampliades per l'Església amb el nom d'*hores canòniques* (laudes, prima, tèrcia, sexta, nona, vespres i completes) per a la recitació diària dels oficis divins. *Hores majors*: les matines, laudes i vespres. *Hores menors*: la prima, tèrcia, sexta, nona i completes’ (DCVB). Als tractats catalans són establertes com a referència perquè el falconer realitzi diferents etapes o activitats del maneig falconer, com ara la pauta de tractament de l’ocell de caça malalt, el procés de preparació del producte terapèutic, l’amansament de l’ocell de caça, el vol de l’ocell, etc. L’exemple més reculat del seu ús referent a la terapèutica dels ocells de caça és, probablement, el recollit al tractat de falconeria àrab més antic conservat, el *Ġiṭrīf* (s. VIII), on “puis, dans l’intervalle des deux prières (de la mi-journée), paissez-le d’une perdrix Chukar ou d’un pigeon” (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 73.4), on s’anota “c’est-à-dire la prière de midi et celle de l’après-midi” (n. 334).

Relació de les hores que apareixen als tractats catalans, per ordre alfabètic: **a) Hora (de) nona**: quarta de les hores canòniques menors. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **nona**. — Cast. *nona (ora)*, ‘las tres de la tarde’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *ora de nona*, ‘las tres de la tarde’ (Maler, *Tratado*, p. 100). **b) Hora de (sonar a) vespres o vesprada**: tercera de les hores canòniques majors. ‘2. *pl.* Una de les hores canòniques que es diuen després de la nona; cast. *vísperas*. 3. *pl.* El toc de campana que convoca al rés de vespres, i l’hora en què se solien cantar les vespres en l’església, que era de les dues a les tres de la tarda; cast. *vísperas*’ (DCVB). Vegeu *vesprada*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **de vespres**. **f) Hora de tèrcia**: segona de les hores canòniques menors. F (còpia s. XV m.), f. 119v **de tèrcia**. — Cast. *ora de terçia*, ‘las nueve de la mañana’ (Maler, *Tratado*, p. 100).

— Cast. *ora*, ‘hora’ (Maler, *Tratado*, p. 100). || [It. *audire matutino*, ‘die Morgenglocke, das Angelus-Läuten hören’] (Glessgen, p. 963). | It. *hora*, ‘timme, tid, «ora»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).

**Humiliat, -ada:** *adj. i part. pass.* d’humiliar. Dit de l’ocell de caça atent al falconer, pendent dels seus moviments, d’allò que se li mana, preparat per treballar i volar, etc., per maneig falconer i temple correctes; per contraposició a l’ocell orgullós, que ignora completament al falconer, girant-se d’esquena fins i tot quan el falconer s’hi acosta, normalment per manca de temple. També submís, mans. ‘Humiliar: *tr.*1. Inclinar, abaixar en senyal de submissió i reverència’ (DCVB) i ‘Humil: 1. Que es té per menys del que val; que es rebaixa voluntàriament davant els altres. 2. Que revela humilitat. 4. Blan, dúctil’ (DCVB). Vegeu *mans*, *temple*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> Si és erguylós, dar-li n’has al mes dentrò que serà **humiliat**.

Sin.: **mans**. Vegeu *mans*.

Antònims: **ardit**, **orgullós**. Vegeu *ardit*, *orgullós*.

— Lat. *humilis*, ‘adj., familier, facile à manier, cf. *courtois* dans mes *Glan. lex. humiliare falconem*, abatte la *superbia* du faucon, le dompter’ (Cy. 9, p. 255). | Lat. *curialis*, ‘familier, facile à apprivoiser, en parlant de l’autour’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || Fr. *courtois*, ‘familier, facile à apprivoiser’ (Til., *Glan.*, p. 56). | Fr. *humble* adj. ‘familier, facile à manier’ (Cy. 12, p. 55, glossari). || [It. *humiliar[se]*], ‘folgsam werden (ein Tier)’ (Glessgen, p. 1004).

**Humor:** *subst. f.* i modernament. *m.* 1. ‘1. Qualsevol líquid normal o patològic d’un animal o d’una planta. Especialment: a) Líquid patològic segregat per un cos animal o vegetal’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 122 puy lexall cremar tro que-l ffoc entre entrò a l’hos, e asò ffet, apaga’l; puy exir-n’an moltes gotes de **humors** e sarà guarit.

Loc.: **Humor viscós**: humor patològic, potser mucositats. Segons Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 133, “la pituite et la bile”. Vegeu *aigua*, *moc*. P (còpia s. XV m.), f. 31v Per fleuma de ventreyll e de **humors viscoses**. | P (còpia s. XV m.), f. 31v aquel ofeguament és per fleume o per **humors viscoses**. — Fr. [*fleume verné*, ‘ressemblant au verre, par sa viscosité et par son poids. Lat. C cum fleumate alterato *vitriño*. Cf. Et est flegmatis species *vitrei* spissi grossi, *vitro* liquefacto

similis in sui viscositate et ponderositate, Avicenne, Liber I, Fen I, Doct. IV, Cap. I', *visceus*, 'visqueux'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 419, 420).

— Lat. *humor*, 'umore, secrezione dell'organismo' (Federico II, *De arte*, p. 1205). || Ar. *fuḍūl ḡawf* (*al-ḡāriḥ*), '« humeurs du ventre » (de l'oiseau de vol), l'excédent des sécrétions dont il faut débarrasser l'oiseau de vol' (Viré, *Falconaria*, III, p. 165). | Ar. *faḍla*, pl. *fuḍūl*, 'sécrétion humorale, humeur, déchet' (Viré-Möller, *Ġitriḥ*, p. 196). || Cast. *humor*, 'cualquier líquido del cuerpo del animal' (Herrera, *Dic.*, p. 853). | Cast. *vmor*, 'humor, líquido' (Maler, *Tratado*, p. 106). || Fr. *humour* sb.f., Lat. *humidum*, 'humeur du corps' (Holmér, *Traduction*, p. 287). | Fr. (pl.) *humors*, 'humeurs du corps' (Tjerneld, *Moamin*, p. 364). || It. *humore*, 'Kardinalsafft; Flüssigkeit, Körpersekret' (Glessgen, p. 1004).

2. Cadascun dels quatre líquids (sang, fleuma, còlera o bilis groga i malenconia o bilis negra) que, segons la teoria humoral, determinen amb llurs proporcions relatives (especialment l'humor predominant al cos), la complexió o temperament de l'individu (i per extensió, de l'ocell de caça), i que està en relació amb els quatre elements constitutius del món: de la bilis groga en resulta el temperament colèric, associat al foc, calent i sec; de la sang, el sanguini, associat a l'aire, calent i humit; de la fleuma, el fleumàtic, associat a l'aigua, freda i humida; i de la bilis negra, el melancònic, associat a la terra, freda i seca. El fonament de la doctrina mèdica hipocraticogalènica és la relació entre els elements primaris (aire, foc, terra, aigua; Ar. *ustuqus*, gr. *stoikheion*), els humors (sang, bilis groga o còlera, bilis negra o malenconia, fleuma), les qualitats (calor, sequedat, fredor, humitat), i les estacions (primavera, estiu, tardor, hivern). De l'alteració de l'equilibri (eucràsia) o proporcions relatives dels humors en resulta la malaltia, que es tracta per la teoria dels contraris. L'alimentació i la terapèutica de l'ocell de caça també es fonamentava en aquesta doctrina mèdica. Vegeu les veus corresponents a les humors, les complexions i les qualitats. '1. b) Cadascun dels quatre líquids (sang, flema, bilis groga i bilis negra) que es suposava que entraven en la constitució del cos i determinaven amb llurs proporcions relatives la salut i el temperament d'una persona' (DCVB). 'Il convient de s'interroger sur la place de la théorie humorale dans nos traités. Ce système explicatif hérité de l'Antiquité grecque et fondamental dans la médecine médiévale, se fonde sur l'idée que les corps ont pour substances déterminantes les quatre humeurs, rapportées aux quatre éléments. A chacune des humeurs répond une combinaison de deux qualités : le sang est chaud et humide comme l'air, le flegme est humide et froid comme l'eau, la bile noire ou mélancolie, qui a pour siège la rate, est froid et sèche comme la terre, la bile jaune ou rouge enfin, sèche et chaude comme le feu, est trouvée dans la vésicule biliaire. Humeurs et qualités guidaient la réflexion et l'action du médecin : de leur bon équilibre ou « eucrasie » dépendait la santé. On classait ensuite les individus selon l'humeur dominante, en tempéraments sanguins, flegmatiques, mélancoliques et colériques. Les lexiques médicaux utilisent le terme *temperamentum*, qui signifie « mélange humoral », ou celui de *complexio*. Quelques rares allusions à ce schéma apparaissent dans les descriptions ornithologiques. Il a été question de la répartition en faucons noirs, blancs et rouges chez Dancus, qui leur attribue des tempéraments respectivement mélancolique, flegmatique et sanguin (chapitre 17). Le lien entre une couleur et une complexion est à noter, car ce n'est pas un fait général en médecine médiévale. Dans le chapitre sur la *figura corporis* (chapitre 1), Albert le Grand établit pour sa part un rapport avec des traits morphologiques, comme au sujet de la longueur du cou. Frédéric II fait de temps à autres référence aux qualités primordiales, à propos de la division des oiseaux, de leur nourriture, de leur croissance et du rapport à leur environnement. Dans le domaine de la pathologie et de la thérapeutique des faucons, humeurs et qualités sont fort peu présentes, et le fait peut paraître étonnant, en raison de la grande place qui leur est réservée dans la littérature médicale de l'époque. Nulle part il n'y a de théorie ou de système explicatif des affections. Les quelques références aux humeurs se situent aussi bien sur le plan étiologique que descriptif. Deux noms de maladies semblent en être inspirés : par *flegma* et *colera*, il faut sans doute entendre un « excès » de flegme et de bile jaune. De même, la *fellera* est liée à un excès de *colera rubea*, pour Adélarde (chapitre 16). Les additions personnelles d'Albert le Grand ont parfois trait à de « mauvaises humeurs », et Pierre de Crescenzi explique la fièvre et le podagre par l'action des humeurs (chapitre 6). Au niveau descriptif, on relève parfois la mention de sécrétions de *flegma* parmi les symptômes. Dans l'ensemble, l'avis de A. von den Driesch sur la

prédominance des explications humorales dans les traités de fauconnerie du Moyen Age et du début des Temps Moderns, demande à être sensiblement nuancé’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 211-12).

Loc.: **Humor de la complexió**: humor predominant en una complexió o temperament determinats. F (còpia s. XV m.), f. 132 Mas que aquest ffalcó perhegue que degua ésser menys valedor, per lo ffret e per la **humor de la complecció**, asò no és de tot en tot bastant senyall.

— Lat. *humor*, ‘nella medicina ippocratea è detto umore ciascuno dei quattro liquidi biologici fondamentali per il corpo, e cioè sangue, flemma, bile gialla e bile nera’ (Federico II, *De arte*, p. 1205). || Ar. *ahlāt al-ğasad*, ‘les (quatre) humeurs du corps (= sang, bile jaune, bile noire, flegme)’ (Viré-Möller, *Ğitrīf*, p. 191). || Cast. *humor*, ‘en su acepción médica más rigurosa designa a los cuatro fluidos, más o menos espesos, que circulan por el cuerpo humano y son causa del temperamento y de las enfermedades, es decir, cólera, flema, melancolía y sangre, con caracteres y movimientos propios; la correcta proporción de estos fluidos contribuye, tanto como la de los miembros, a la salud y buen aspecto del hombre’ (Herrera, *Dic.*, p. 853).

**Hupegà**: vegeu *upegà*.

**Hús**: vegeu *ús*.

## I

**Infladura**: *subst. f.* Inflamació, augment de volum, degut a l’acumulació interna d’un element, generalment secundària a una afecció. Possible edema. ‘Inflor; efecte d’inflar’ (DCVB). Vegeu *duranyó*. P (còpia s. XV m.), f. 36v Per a **infladura** e durícia en les guntures de les mans dels aucels. | P (còpia s. XV m.), f. 36 **Infladure** de cames.

Sin.: **duranyó**. Vegeu *duranyó*.

**Infundisió**: *subst. f.* Afecció indeterminada de l’ocell de caça, el tractament de la qual consisteix en fer que l’ocell esmirli; per tant, possible constipació o restrenyiment. La sinusitis que descriu *Dancus rex* podria dirigir-nos cap a una afecció respiratòria, com ara reuma o cadarn. Vegeu *constipat*, *cadarn*, *reuma*, *sequetat*, *surrivum*. Manca al DCVB. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> Quant ha **infundisió** [ms. infudisio], axí·l metja: prin vin calent e pebre mòlt e mit·li’n en la gorga, e fé·li·o tenir dentro que ischa a cambra, e serà deliurat. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> **infondisió**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> De **enfundisió** [ms. efundisio]. Can veus que no pren past e ha los uyls grossos, sàpies que ha **enfundisió**. Axí·l metja: fé lexiu de cenra de cerment e cola·l .III. vegades e unpleix·ne la gorga del falchó e jaqueix·lo tant tro que ischa a cambra. — Lat. *mala infusione*, Tilander ‘refroidissement’ (Cy. 9, pp. 60-61). | Lat. *infundesone*, *infondesone*, *infundisone*, *infundesione*, *infundisione*, *infundissione*, *infundicione*, *infundesona*, *infundone*, *infusione*, *infusione*, *infusione*, ‘refroidissement’. Cf. *infunditus*, *Dancus* suédois, p. 100, et *infusus* adj. ‘enrhumé’. Cf. *infuso*, *infundità*, Tommaseo, Bellini, *infusio* du Cange (Cy. 9, p. 255). | Lat. *infundesone*, *infusio*, ‘sinusite (?): *Infundesonem* ou *infusionem* est traduit « refroidissement » par Tilander. *Dancus* signale que l’oiseau refuse la pâture et qu’il a les yeux enflés (chapitre 15), et la *Doctrina* ajoute qu’il respire mal (chapitre 44). Avec le gonflement des yeux, ce signe oriente vers la sinusite, ce qui justifie l’interprétation de l’éditeur de *Dancus*. Albert le Grand précise *infusionem patitur sicut et equus*. La piste n’est d’aucun secours : sous ce nom, les hippiatres comprennent la fourbure, une lourdeur dans les pattes, provenant des efforts trop grands ou d’un excès de nourriture’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 194-95). || Cast. *enfundaçion*, Lat. *infundesone*, ‘enfriamiento’ (Cy. 14, p. 37, glossari). | Cast.

*fundación*, Lat. *infundesone, infusio, infundisione*, ‘enfriamiento’ (Cy. 14, p. 38, glossari). | Cast. *enffundación, fundación*, ‘enfriamiento’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *enfondeüre* ‘refroidissement’ (Til., *Glan.*, p.79). | Fr. *enfondeure, enfondure, enfonture, infonture, infusion*, ‘dérivent des participes latins *infunditus, infusus*, du verbe *infundere*, dont le principal sens est verser, mouiller, arroser. Si l’on s’en tient aux origines, l’enfondure serait synonyme de morfondure, et le cheval enfondu serait un cheval atteint d’une affection quelconque des voies respiratoires pour avoir trop longtemps séjourné sous la pluie. Cette locucion était appliquée à d’autres animaux. Les auteurs des traités vétérinaires médiévaux désignaient aussi sous ce non la courbature et la fourbure’, *enfestuce, enfestu, enfustu, enfustif, infusion*, ‘se rapprochent beaucoup de l’enfondeure, avec laquelle elles ont été souvent confondues. Cependant elles nous semblent devoir se rapporter plus directement à diverses affections dues au refroidissement, dont le rhume ou coryza’ (Moulé, *Glos.*, pp. 377-8). || It. (*mala*) *infusione, infondito*, Fr. *enfondeüre, anfondeüre*, Cast. *enffundación, fundación*, Suec *infunditus*, Lat. *infundesone*, ‘Erkrankung der Atemwege / malattia delle vie respiratorie’ (Glessgen, p. 609, n. 254); It. *infusione*, ‘Einlaufen (von Flüssigkeit) ins Auge’ (Glessgen, p. 952).

**Ira**: *subst. f.* Nerviosisme i irritabilitat natural que posseix l’ocell de caça abans d’amansar-lo i, per extensió, el falcó munterí degut al seu temperament segons Albert el Gran. Segons el mateix autor, una de les raons de la dispersió dels polls d’ocell de caça en abandonar el niu. En el cas dels astors, s’accentúa després de l’afaitat (segons la traducció catalana del *Trésor* de Brunetto Latini i, indirectament, de *Dels auzels cassadors* de Daude de Pradas), degut al temple. ‘Violenta irritació contra algú o alguna cosa’ (DCVB). Vegeu *afaitat, amansament, temple*. F (còpia s. XV m.), f. 126 e no-l tenga hom en la mà sinó a les dites hores sinó aytant com hom li darà a menyar, com per asò s’amanserà [ms. amensarà] per lo beniffici que-l ffolconer li ffa e lexa sa **hira**. | F (còpia s. XV m.), f. 137v per so con los pelegrís mantinent que són nats, són gitats per lurs pares de là on nexen, e sovín se pertexen los uns dels altres per presa [ms. preha] he per **hira**.

Sin.: **ardiment, bravea**. Vegeu *ardiment, bravea*.

— Lat. *agrestitas, ira, iracundia* (Federico II, *De arte*, pp. 1160, 1209).

**Irat, -ada**: *adj.* Dit de l’ocell de caça amb ira, indicatiu de que pateix l’afecció anomenada falera, en la qual es produeix un augment de còlera vermella, segons Adelard de Bath. ‘Encès d’ira’ (DCVB). Vegeu *falera*. F (còpia s. XV m.), f. 115 E és senyall d’asò que l’esperver és pus fforihós e pus **hirat** que no sol.

Sin. en sentit ampli: **ardit, orgullós**. Vegeu *ardit, orgullós*.

Antònims en sentit ampli: **humiliat, mans**. Vegeu *humiliat, mans*.

**Irèixer** o **iràixer**: *v. intr. ant.* Augmentar el nivell d’ira, especialment referit al falcó munterí. ‘Encendre’s d’ira; cast. *airarse*’ (DCVB). Vegeu *ira, airar-se*. F (còpia s. XV m.), f. 127 Donchs apar que molt se deu hom guardar de ffer **hirèixer** lo falcó muntarí. — It. *curuciare*, ‘dial. Ilskna till, bli arg, jfr *curezzare* Fe. 32, «admirare»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56).

**Irós, -osa**: *adj.* Irascible, propens a l’ira, especialment dit del falcó munterí. ‘Iracund’ (DCVB). Vegeu *ira*. F (còpia s. XV m.), f. 126 Aquest linatge de ffalcons és ffaréstech e de males costumes he és molt **hirós**. — Lat. *iracundum* (AM). | Lat. *iracundus*, ‘irascibile’ (Federico II, *De arte*, p. 1209).

**Ivaç**: *adv. ant.* ‘Aviat, de pressa; cast. *deprisa*’ (DCVB); en sentit negatiu, referit a un endarreriment en la muda de l’ocell de caça respecte a altres anys o quan la realitza a ritme lent. F (còpia s. XV m.), f. 120 Qui parla dels ocells qui muden, en especial en aquell any que l’esperver no vol mudar **hivàs**.

**Ivaçós, -osa**: *adj. ant.* Ràpid, lleuger i, per extensió, àgil, referit al vol dels esparvers (categoria que pot incloure els astors, depenent del traductor), especialment dels tersols o dels de petit tamany. ‘Ràpid’ (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> lo .III. linatge és a manera de tersol .I. pauch, e són **yvassos** [ms. yvassoes] e meraveylosament són maners e delicadament són nodrits e prenen leugerament.

Sin.: **lleuger**. Vegeu *lleuger*. N (còpia s. XIV m.), f. CX.v<sup>a</sup> **leugerament volen**.

— Ar. *ḥādd al-ṭayarān*, ‘« vite à voler », (oiseau de vol)’, *mufriṭ fi l-ṭayarān*, ‘« vite à voler », (oiseau de vol), qui « donne du bec et des ailes », qui vole impétueusement’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 287, III, p. 164).

## J

**Jaquir:** *v. tr.* ‘Deixar (en tots els seus significats)’ (DCVB), com ara: **a)** Deixar anar el falconer a l’ocell al qual retenia mentre li donava un producte terapèutic i, possiblement, esperar els seus efectes. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> unpleix-ne la gorga del falchó e **jaqueix**-lo tant tro que ischa a cambra. **b)** Obligar, com ara a dejunar a l’ocell de caça. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> sia past de carns delicades e de nervis no grans pasts ne **jaquesques** aquel endurar massa.

**Jàser:** *v. intr. ant.* per jaure. Vegeu *jaure*.

**Jaure** o **jeure:** *v. intr.* Adoptar l’ocell de caça una postura de repòs, en la qual recolza el pit a la superfície que li serveix de suport i recull les cames a sota del seu cos. La mateixa postura és adoptada per incubar els ous (la femella té al pit la placa incubatriu, altament vascularitzada, per transmetre calor als ous) o protegir els polls, o per afecció de les extremitats inferiors. Els ocells de caça normalment dormen drets. ‘1. Estar (algú o algun animal) estès ben llarg, en posició horitzontal o gairebé horitzontal. Especialment: a) Estar en posició horitzontal per a descansar; dormir; passar la nit dormint’ (DCVB). Sin.: **gitar(-se) (de pit)**. Vegeu *gitar*. P (còpia s. XV m.), f. 28v E és hops que no **jage**, que·l **jàser** l’ascalfa lo fetga e li fan inflar los peus. — It. *iace[re]*, ‘liegen, ruhen’ (Glessgen, p. 949).

**Jugar:** *v. intr.* Probablement deixar-se portar l’ocell de caça per tèrmiques, volant per propi plaer, sense estar pendent del falconer o de la caça i/o allunyant-se, amb risc de pèrdua de l’ocell. Astors i esparvers no han de rodar degut a la seva tècnica d’atac, normalment en vol horitzontal curt, sense falconada. En falconeria és un defecte o vici. ‘1. Passar el temps en quelcom que es fa només per entretenir-se, per divertir-se’ (DCVB). Vegeu *falconada*, *rodar*, *rodador*. F (còpia s. XV m.), f. 122v Si vols que l’auzell no **juch**: trau-li una pena qui és sots la coha en lo loch qui és dit algarde, puy posay desús una gota de cera calda.

Sin.: **rodar**. Vegeu *rodar*.

— Lat. *exaureare*, ‘l’oiseau se prend à « essorer » quand il s’éloigne du lieu de chasse en s’élevant dans les airs et en se laissant déporter. Le *Tractatus de sperveriiis* prévoit plusieurs expédients pour faire perdre à l’oiseau cette fâcheuse tendance, entre autres en introuissant à la base des deux plumes centrales de la queue un peu de mercure, censé refroidir à mesure que l’oiseau prend de l’altitude’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 140-41).

**Juntura:** *subst. f.* Articulació entre dos ossos i, per extensió, les estructures adjacents. ‘1. Punt o línia d’unió entre dues coses contigües, i especialment entre dos ossos’ (DCVB). ‘Terme classic, puix que l’usaren sempre els prevesalians, per això es troba sistemàticament en els texts migevals de menescalia per a designar les articulacions, es dir, l’unió d’un os o orgue esqueletic a un altre’ (Dualde, *Aportació*, p. 30). N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> contra malautia sobre·ls osses en la **juntura** dell os. || F (còpia s. XV m.), f. 118 Si l’esperver à sobrehòs en les cames ho en les **juntures**. || P (còpia s. XV m.), f. 36v **guntures** de les mans. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> contra malaltia sobre los ocells la **juntura** de les ales. — Lat. *iunctura* (Federico II, *De arte*, p. 1210). || Cast. *juntas*, ‘junturas, articulaciones’ (López, *Libro*, p. 239). || Fr. *jointte, jointure*, ‘articulation’ (Moulé, *Glos.*, p. 511). || It. *giuntur[a], iunctura*, ‘Gelenk’ (Glessgen, p.

946). | probable It. *ionta, iuncta*, malgrat que Lupis ho considera ‘aggiunta, detto di cibo al pasto della sera’ (Lupis, *Sezione*, p. 88).

**Jutyador, -ora:** *subst. m. i f. i adj.* Un dels defectes o vicis que no ha de tenir el falconer o aquell que nodreix a l’ocell de caça a l’ocell de caça sense ser-ho (potser un aprenent de falconer), segons F. Pot referir-se a: **a)** Jutjador, -ora: ‘*adj.* Que jutja’ i ‘Jutjar: 3.a) Censurar, criticar desfavorablement’ (DCVB). **b)** Jugador, -ora (i en aquest cas hauriem de llegir *jutgador*): ‘3. Aficionat a jugar a jocs en què s’arrisquen diners; que té el vici de jugar’ (DCVB), més probable, per restar-li temps de dedicació al seu ocell de caça i a l’art de la falconeria. F (còpia s. XV m.), f. 109rv Encara cové que·ls nodridors dels aucels sien hòmens tenprats sostinents, e no sien **jutyadors** [109v] ne enbriachs ne necligens.

## L

**Lacrimonial:** *subst. m.* Zona del cap visible externament com una petita depressió entre l’ull i el bec de l’ocell, i que internament correspon al sinus infraorbitari de les aus. El sinus infraorbitari és una cavitat subcutània lateral a l’os maxil·lar i retroventral a l’ull, amb parets de teixits tous i gran quantitat de glàndules mucoses a aquestes parets, el qual comunica per dos conductes al cornet nasal i a la cavitat nasal, i està en contacte amb el sac aeri cervical; lateralment està limitat per pell i medialment pels ossos orbital i nasal. La seva inflamació és visible des de l’exterior. No és, per tant, una glàndula lacrimonial. Manca accepció al DCVB. ‘*adj.* Pertanyent o relatiu a les llàgrimes. *Glàndules lacrimonials:* les glàndules que segreguen les llàgrimes’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> la primera coedura sots lo **lacrimonial** <de l’>uyl e profita al vis. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> cou-li lo **lacrimonial**. — Lat. *lacrimantem oculum*, Tilander ‘glande lacrymale’ (Cy. 9, pp. 140-41, mss. Lats. G.). | Lat. *lacrimabilis, lacrimonialis*, ‘sb. et adj.’; *lacrimans oculus, lacrimonialis oculus, lacrimonialis oculi, lacrimabilis oculus*, ‘glande lacrymale’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *lacrimonialis*, ‘lacrimale, ad indicare il canale lacrimale dei falchi nell’espressione *oculus lacrimonialis*’ (Federico II, *De arte*, p. 1210). || Cast. *lagrimonial del ojo*, Lat. *lacrimonialis oculi*, ‘glàndula lagrimonial’ (Cy. 14, p. 39, glossari). || Fr. *lacrimail des yeulx, oil larmeus*, ‘glande lacrymale’ (Cy. 12, p. 55, glossari). | Fr. *lermorant, lermorans des euz*, ‘glande lacrymale, chez l’oiseau. Lat. G *lacrimale oculorum*. *Glan.* 155’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 368). || It. *angugli lagrimagli, luoco dove scorreno le lachryme, luoco dove emitteno le lachryme*, Fr. *lermorans des euz, oil larmeus, lacrimail des yeulx*, Cast. *lagrimonial del ojo*, Lat. *lacrimale oculorum*, ‘Tränensack / caruncola lacrimoniale’ (Glessgen, p. 519 i n. 20).

**Lagrimonial:** *subst. m. ant.* Vegeu *lacrimonial*.

**Lagrimonar:** *subst. m. ant.* Vegeu *lacrimonial*.

**Lampa:** vegeu *rampa*.

**Lassadura:** *subst. f.* Laxament, diarrea, síndrome patida per l’ocell de caça que apareix a N caracteritzada per femtes fluidificades, hiponutrició, tendència a l’acidosi metabòlica i increment de la freqüència de defecacions i la quantitat d’excrements eliminats. Probablement anomenada així per l’estat de debilitat associat a aquesta síndrome. El ms. A de l’*Epistola de avibus nobilibus* (16) ens la descriu com a fluxe del ventre (“Si nimiam laxationem vel fluxum ventris passus fuerit”) i Albert Magne, al capítol corresponent a l’*Epistola*, “Si nimium laxatur” (AG, p. 1491, l. 32). ‘Cansament, fatiga’ (DCVB). Vegeu *las*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> a gran **lassament**.

— Lat. *laxacio*, ‘diarrhée: le phénomène inverse a été désigné par les fauconniers de façon analogue, par emprunt direct aux termes médicaux ou par formules descriptives. Chez les oiseaux, les entérites caractérisent certains maladies comme la coccidiose’ (Van den Abeele, *La*

*fauconnerie*, p. 190). || Cast. *lazería*, ‘molestia’, *laçería*, ‘molestia, dolor’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). || Fr. *laxacion*, ‘purgation; relâchement, fatigue. Lat. GX *laxatio*’, [*laxativement*, ‘lâchement. Lat. C *laxo modo*. *Glan*. 154’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 367). || Potser It. *laxatione*, *laxitudine*, Cast. *flaqueza*, *afloxamiento*, ‘Schwächezustand / stato di debolezza’, It. *lassazione*, *lassitudine*, ‘Schwächung, Schwäche’, [It. *troppo stretto del ventre o troppo lasso*, Fr. *constipez ou trop laxé*] (Glessgen, pp. 612, 614, n. 270, 644).

**Lassament:** *subst. m.* Vegeu *lassadura*.

**Lenila:** *subst. f.* Utilitzada com a unitat de referència de volum. Possiblement, lletnia. Vegeu *lletilla*. Manca al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 41v en cantitat d’una **lenila**.

**Leuger, -era:** *adj. ant.* per lleuger. Vegeu *lleuger*.

**Libertí:** *subst. m.* Nom de l’ocell recomanat pel rei Dancus com a primera presa del falcó després de la muda, identificat per Glessgen amb el torlit (*Burhinus oediconemus oediconemus* L.). Malgrat el probable vincle amb les formes lebercins (cap. XXV), laberssins (cap. XXX) i lebarcins (cap. LIII) del *Llibre de totes maneres de potatges de menjar* (Barcelona, Biblioteca Universitària, ms. 68), on s’agrupa amb aus de mida gran, essent les menors l’ànec (¿collverd, domèstic?), la gallina i el capó, esmeno la ‘c’ a ‘t’ seguint la forma principal establerta pels testimonis llatins del *Dancus*; segons Joan Coromines (*DECLC*, s.v. *lbercí*, vol. X, p. 28), basant-se en aquestes tres mencions, “nom d’un ocell de volateria apreciat pels gormands, [...]”. Pel context és evident que ha de ser un volàtil gros de la família anàtida. És doncs probable indentificar-lo amb el cast. ant. *lavanco* ‘pato bravío’, també *navanco*, que en el *DCEC/DECH* faig venir de NAVANKO-, derivat de l’indoeur. hispànic NAVA ‘terra alta i aigualosa’; en castellà hi ha una dissim. N-N > l-m-, en català un seu derivat \*NAVANCINOS sofriria dissim. doble en *lavercins*”. Manca al DCVB. Vegeu *muda*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> Primerament fe-li pendra .I. ocel qui ha <nom> **libertí** [ms. librci].

— Lat. *livertinus* CXY, *liveritinus* NPTV, *levertinus* M, *levracinus* O, *linistinus* Z, *livinicius* (i al marge *laviscinus*) U, *luypanus* B, *liverius* E. || It. *leveretino*, ‘Europäischer Triel / occhione, gran piviere (*Burhinus oediconemus oediconemus* L.)’ (Glessgen, p. 507).

**Lil·la:** *subst. f.* Component ocular. Poster iris, component ocular contràctil (per predomini de musculatura estriada), que regula l’obertura de la pupil·la, actuant com a diafragma [‘3. Diafragma opac, muscular, contràctil, situat davant la lent de l’ull i que conté en el seu centre la nina o pupil·la’ (DCVB)], o pupil·la, obertura central de l’iris ocular que permet l’entrada dels raigs lluminosos que impressionaran la retina per formar una imatge durant el procés de la visió [‘Obertura contràctil de l’iris; nina de l’ull’ (DCVB)]. Al tractament de la màcula dels ulls recollit a M. Batllori, “Un llibre de manescalia en català a la Biblioteca Universitària de Bolonya”, a *Anuari de l’Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, V (1932), pp. 179-223 (ms. Biblioteca Universitària de Bolonya, 1142 (1880), s. XV), cit. p. 216, f. 23v, “e aço descuieix e desfa tota macula de vll e blanchura ques fa sobre la **lila** del l’uyll”. Vegeu *nineta*.

Tipus: **Lil·la blanca:** component o afecció ocular. En cas de referir-se a un emblanquiment de la pupil·la, la causa més probable seria una cataracta ocular, en la qual el cristalí perd la seva transparència. Com que els tractats catalans medievals no ens la localitzen més concretament, possible leucoma, cataracta o queratoconjuntivitis severa relacionada amb clamidiosi o micoplasmosi, entre altres patologies. Vegeu *albugo*, *blanchura*. F (còpia s. XV m.), f. 9v A tota malaltia que alcel age als uls, especial en la **lil·la blanqua**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v **lila blanqua**.

— Lat. *pupila*, ‘pupilla’ (Federico II, *De arte*, p. 1230). || Fr. *cercle de l’œil*, ‘pupille’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 327).

**Liura:** *subst. f. ant.* per lliura. Vegeu *lliura*.

**Llaç:** *subst. m.* Cordeta de materials diversos amb un nus corredís, utilitzada per capturar animals salvatges o l’ocell de caça que no vol tornar al falconer ni deixar-se cobrar per ell. ‘1. Corda que a un cap té un ull per on passa l’altre cap, de manera que en estirar-lo, aquest s’escorre i la baga es fa més petita i serveix per a estrènyer o subjectar’ (DCVB). Llull Cont. 122 Nós veen que los paradors paren a les aus e a les bèsties ab filats e ab **laces**. || Cost. Tort. 141 Qui para cepons,

**laços** o altres ginys per pendre bèsties o aus feres. || F (còpia s. XV m.), f. 128v dentro que **llas** és complit de cascú dels ffusts de damunt entrò avall [...]. E tot asò és affigurat sens moure sobre mur ho sobre castell ho sobre porta ho en [ms. sobre] camps desliure, cor ladonchs lo ffalcó pelegrí qui passa, veu los aucels, e volent aquels pendre, roman prés en lo **las**.

— Lat. *laqueus*, ‘laccio usato nella caccia’ (Federico II, *De arte*, p. 1210). || (per a F, f. 128v) Ar. *farīqa*, ‘« fausse-mue », piège utilisé pour la capture des jeunes faucons ; il est constitué d’une petite cage de bois, contenant des moineaux vivants, posée en équilibre sur un piquet et recouverte d’un filet à petites mailles et dont les bords sont relevés. Le pépiement des moineaux attire le rapace qui se glisse sous le filet ; ses efforts à saisir l’appât font choir la cage et retomber sur lui, la nappe dans laquelle il reste empêtré. (Syrie)’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 164). || Fr. *lax*, ‘lacs. Lat. C *laqueus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 367). || It. *laccio*, ‘Fangstrick, Fangschlinge’ (Glessgen, p. 956). | It. *lazo*, ‘snara, «laccio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).

**Llana**: *subst. f.* ‘Part més exterior i pelosa que cobreix el cos de les ovelles i moltons; fibra tèxtil que en procedeix, i teixit fet amb aquesta fibra’ (DCVB), utilitzada als tractats de falconeria catalans per embolicar l’ocell de caça quan té polls, o com a excipient al fer píndoles per a l’ocell de caça. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **llana** menut taylada e picada en essos, so és saber, en píl·lules. || P (còpia s. XV m.), f. 40 prenets un poch de **llane** e mulats-la an açò e posats-la-li en la sacnia.

Tipus: **Llana pentinada**: ‘1.1. *Llana suarda* o *llana sutza* o *llana surja*: la que no ha estat rentada, sinó que porta la brutor que tenia abans de la tosa’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> **llana pentinada**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> embolca’l en **llana pentinada** e aquí jagua gran estona. — [Lat. *lana sucida*, ‘laine surge, laine qui n’a été ni lavée ni dégraissée’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *lana succida*, ‘lana sutza (Ar. *şūfa*)’ (Albumesar, p. 576, 616). | Lat. *lana surgia*, Cat. *llana sudzia*, ‘mugre húmeda del vellón recién esquilado (prov. *llana sotza*, *llana suzolenta*; ant. franc. *laine source*; íd. mod. *laine en suint*)’, *hizop fresc*, ‘lat. officinal *hyssopus humidus*, mugre de la lana ovejuna de la cual se extrae una materia grasa medicinal o afeite, el *asympum* de los romanos)’ (Faraudo, p. 192). | Lat. *lana cum suco suo*, Gm 25(3), ‘ce syntagme est probablement l’équivalent de *lana sucida* “laine surge”, qui se trouve dans *Gerardus falconarius*. La laine surge est la laine qui n’a été ni lavée ni dégraissée (TIL 1964, p. 257)’ (Smets, p. 99).] | Lat. *lana carpinata*, a P 23(4), [*lana sucida*, a Ge 6(2), Al 10, *llana*, a Gm 25(3)] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301, 313). || [Cast. *llana ssuçia*, ‘lana sin lavar’ (Maler, *Tratado*, p. 96).] || Fr. *llane charminee*, *llane brunete* (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || It. *llana carminata*, ‘gekämmte, gekardete Wolle’, [*llana sucida*, ‘ungereinigte, nach dem Scheren nicht gewaschene Wolle’] (Glessgen, p. 956). || Occ. *llana penchenada* (*Dels auzels cassadors*, v. 3504), [*llana suzolenta*, *llana sugolenta* (*Dels auzels cassadors*, v. 2765)].

— Lat. *llana*, ‘laine’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Fr. *llane*, ‘laine. La laine s’employait pour panser les blessures fraîches, voir Diosc. II,82, mais Moamin la prescrit aussi pour l’usage intérieur’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || It. *llana*, ‘Wolle’ (Glessgen, p. 951).

**Llanceta**: *subst. f.* Bisturí, escalpel; instrument de cirurgia en forma de petit ganivet, utilitzat per a practicar incisions, sagnies, etc., a l’ocell de caça. ‘Instrument de cirurgia, a manera de coltell amb la punta en forma de llança, prima i molt tallant, que serveix per a sagnar, obrir abscesos, etc. Cast. *llanceta*’ (DCVB). Vegeu *ferro*.

Tipus: **Llanceta de barber**: específica dels barbers per a la cirurgia menor. ‘Antigament els barbers exercien també la cirurgia menor (sagnies, aplicació de sangoneres, extracció de dents, etc.)’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 140 prin una **llanseta de barber** e toca-li en la infladura desudita del peledar, en la part defora, envés la part del bec, en guisa que n’hisqua sanch.

— Fr. *flamete*, *llancete*, ‘flamme pour saignée, scarifications: « Après soit jarsée d’une flamete ou d’une lancete en tele maniere que le sanc en isse. » (ms. fr. 25341, ch. 35)’ (Moulé, *Glos.*, pp. 450, 510). | Fr. *fe[r] da saignier*, ‘lancette pour saignier. Lat. C *flebotomus*. On se servait de différents types de lancettes, voir Arcussia, *Fauconnerie*, p. 292 (*Estui de fauconnerie*, à la fin de la 4<sup>ème</sup> partie)’, *feret de seignier*, ‘lancette. Lat. C *ferrum*. Cf. it. *ferretto*, instrument dont le fauconnier se sert pour opérer l’oiseau, Giorgio, *Falconi*, p. 55, anc. prov. *ferret* « petit fer (d’un médecin) »’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 351). || It. *llancetta*, *strumento di segnare*, Fr. *fe[r] de*



*saignier, feret de seignier*, Cast. *lançuela de sangrador*, Lat. *flebotonio*, ‘Skalpell, Aderlaßmesser / scalpello, flebotomo’ (Glessgen, p. 682). | [It. *lesena*, ‘pryl, «lesina»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).] || Occ. *flecme, flagme*, ‘lancet’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2513 i p. 221). || Port. *lanceta*, ‘lançoo < lanceola. Duas vezes ha o sinónimo *lanceta*, que veio predominar mais tarde. Para esvurmarem pequenas bostelas moles substituïam os instrumentos de aço por penas de escrever bem aparadas, a modo de lancetas, ou por palhetas subteis. *Lançoo*, láminas de tartaruga, do género das que serviam para os trovadores tocarem harpa, psalt rio e c tara’ (Micha elis, *Mestre*, p. 334).

**Llaner**: *adj.* i *subst. m.* Falcó llaner (*Falco biarmicus*), de distribució geogràfica actual molt més limitada que a l’Edat Mitjana. No noble segons Albert el Gran, que tracta el verdader llaner sota el nom de falcó de peus blaus i de color atzur, el qual s  considera noble. ‘1. *Falcó llaner*: (ant.) l’espècie *Tinnunculus cenchris*, de color blanquinós amb taques fosques. Cast. *alfaneque, halcón lanero*’ (DCVB). El DCVB recull les veus *alfanet* i *born * sense donar-ne cap exemple; ambdues veus no apareixen als tractats catalans medievals. Vegeu més avall. ‘Alfanet: Espècie de falcó blanquinós clapat de taques fosques, que, un cop amanyagat, serveix per caçar altres ocells; cast. *alfaneque*. Alfanet, aucell de rapinya: hic Alphanus, Lacavalleria Dict’ (DCVB). ‘Born : *m.* ant. Espècie de falcó (Nebrija, Torra Dicc.); cast. *born *’ (DCVB). Vegeu *tunisenc*. doc. a. 1347 (BSAL, III, 117) Ell hauia menyscabat e li era stat leuat e pres un falcó **laner**. || doc. a. 1394 (BSAL, IX, 129). Altre preg  semblant de un falcó **laner**, mudat, ab gits, ab senyal del Sr. Bisbe. || F (còpia s. XV m.), f. 128 **laner**. | F (còpia s. XV m.), f. 133 **lener**. | F (còpia s. XV m.), f. 135 **lan s**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **laner**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **laner**.

Varietats (en una accepció no taxonòmica): **a) Llaner blanc**: individus de fase especialment clara, com considera Oggins (1980, p. 460) o les espècies descrites per Smets, seguint Lindner (1962, vol. I, pp. 51-52) per les dues primeres. ‘Pour les vari t es noire et blanche, différentes identifications ont été propos es, variant entre différentes espèces de buses (*Buteo buteo* L. ou *Buteo lagopus* Pontoppidan) et le faucon d’El onore (*Falco eleonora *)’ (Smets, *Homme*, p. 186). F (còpia s. XV m.), f. 132 **laner blanc**. **b) Llaner negre**: individus de fase mel nica de llaner, com considera Oggins (1980, p. 460), o d’altres falcons o ocells de rapinya, o bé el falcó d’Eleonor (*Falco eleonora *) –crec que cal descartar el falcó pissarr s o unicolor (*Falco concolor*), degut a la seva distribució i migració entre Orient Proper i el Sud-Est d’ frica, resultant en una presència accidental a Europa–, arran de la seva denominació ar. *saq w  aswad*, llaner negre [F. Vir , ‘Essai de détermination des oiseaux-de-vol mentionnés dans les principaux manuscrits arabes médiévaux sur la fauconnerie’, a *Arabica*, 24 (1977), pp. 138-49, cit. p. 146]. ‘Pour les vari t es noire et blanche, différentes identifications ont été propos es, variant entre différentes espèces de buses (*Buteo buteo* L. ou *Buteo lagopus* Pontoppidan) et le faucon d’El onore (*Falco eleonora *)’ (Smets, *Homme*, p. 186). F (còpia s. XV m.), f. 137 **laners negres**. **c) Llaner(et) roig**: xoriguer, com apuntaren Lindner (1963, vol. I, p. 51) i Oggins (1980, p. 460) o, amb menor probabilitat, falcó mostatxut. El diminutiu pot referir-se a un terçol. La possibilitat d’una  rea de distribució del falcó cama-roig (*Falco vespertinus*) superior a l’actual ens obliga a contemplar-lo també. ‘Le lanier rouge est généralement identifié comme le faucon cr cerelle (*Falco tinnunculus* L.) ou cr cerelette (*Falco naumanni* Fleischer)’ (Smets, *Homme*, p. 186) i ‘Lat. *rubeus lanarius*, ‘faucon hobereau?’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 95). Sin.: **sweimer**: Vegeu *sveimer* o *sweiner*: F (còpia s. XV m.), f. 132 **laneret roig**.

Possible sin.: **a) Falcó de peus blaus i de color atzur**: anomenat per primera vegada per Tom s de Cantimpré per substituir *grineum* de l’*Epistola de avibus nobilibus*. Correspon al falcó llaner (*Falco biarmicus*) seguint la descripció d’Albert el Gran. Inspirat en el color dels peus en el cas dels individus joves (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 62 i 66), tot i que el color blavós de les porcions de les cames desprovistes de ploma i de la cera de bec és una constant en els polls de falcó de qualsevol espècie. **b) Bussari **: vegeu *bussari *. **c) Sveimer**: Vegeu *sveimer* i Smets més avall. — Al. *laner, sweimer* (AM).

— Lat. *laynerius, falco laynerius, falco lanerius, falco lanerus, lanerus falco, falcones lanores* (par erreur), ‘lanier’ (*Falco lanarius*) (Cy. 9, pp. 257-58). | Lat. *falco laynerius, lanerius*, ‘lanario (n. scient. *falco biarmicus*), falco di grossa taglia che vive in regione aride o semidesertiche’ (Federico II, *De arte*, p. 1196). | Lat. *falco laynerius*, ‘lanier (faucon): *Falco biarmicus*, dont

l'aire de répartition a fortement régressé durant les Temps modernes en Europe' (Frédéric II, *L'art*, p. 183, n. 33, i p. 550). | Lat. *lanerius*, *lanarius*, Al. *lannerfalke*, Ang. *lanner*, Cast. *lanero*, *alfaneque*, Fr. *lanier*, Hol. *lannervalk*, It. *laniere*, *lanario* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *lanarii* (Lupis-Panunzio, *La pistola*, p. 28). | Lat. *lanarius*, *laynerius* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 63). | Lat. *lanerius*, *lanarius*, 'relatinisation de *lanier*, le faucon qui chasse le canard (l'ane), et qui était désigné en latin classique par le terme *anatarium* (*anas*: « canard »). D'après Albert le Grand, les Germains ont rendu *lanarius* per *lanere*, ce qui est devenu *lanete* dans certaines copies latines et également dans le ms. fr. 1304. *Sweimere* est un autre synonyme en langue vulgaire, qui est rendu par la forme *sivemere* dans les mss nouv. acq. fr. 18800 et fr. 1304. Toutefois, Albert le Grand écrit que les *lanarii* équivalent à des *butherii*, et dans ce paragraphe il ne s'agirait donc pas de vrais laniers, mais d'autres oiseaux rapaces, qui ne pouvaient probablement pas être utilisés dans la chasse. Le « vrai lanier » se trouve deux paragraphes plus haut, sous le nom de *falco qui habet pedes azurinos*. *Butherii*: ce terme, qui n'apparaît pas dans d'autres ouvrages, est probablement dû à une confusion entre *buteo* (la buse) et *butorius* (le butor étoilé) (Kitchell et Resnick 1999: 1585)' (Smets, *Homme*, p. 186 i n. 39). | [Lat. *cohec*, *coher*, 'espèce de faucon sacré, évidemment celle qui, d'après al-Aš'arī, est nommé *kubakh* en Irak et qui « chasse des gibiers plus petits que le sacré et ne prend que rarement le gibier d'eau, mais il tue lièvres et perdrix », Mercier, *Chasse arabe*, p. 86, description qui coïncide avec celle de Moamin, voir I,4,2'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 425-6). || [Ar. 'akrūm, « sacret » ou « lanneret », mâle du faucon sacré ou du lanier'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 159). | Ar. *saqāwa*, *ṣaqāwa*, *saqāwā*, pl. -āt, 'faucon Lainer (Égypte, Syrie). (Confondu avec le Sacret). *Falco biarmicus*, avec les races *tanypterus*, *abyssinicus*, *feldeggi* et *erlangeri*; ce dernier, qui est le *saqāwa*, est propre à l'Égypte et au Maghreb et est peu connu en Orient' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 69, n. 60 i p. 206); [Ar. *kūbağ*, pl. *kawābiğ*, 'Sacret (= mâle du faucon sacré) et faucon Lanier (confondus). Moamin lat. *cobec*, *cohec*'] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201). || Cast. *alfaneque* (Fradejas, *Falconers*, p. 69). || Fr. *lanier* sb., 'voir *villain*; adj., *faucon lanier* (*Falco rusticus*), *lanier faucon*, « lanier »' (Cy. 12, p. 55, glossari). | Fr. modern? *laneret*, 'mâle du faucon Lanier' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 47). Vegeu Evans, Dafydd, *Lanier. Histoire d'un mot*, Ginebra, Droz, 1967 (Publications romanes et françaises, XCIII). || Cast. *alfaneque*, 'variedad africana del halcón peregrino. Según Rodríguez de la Fuente (**El arte de cetrería**) se trata del halcón lanario africano, y se identificaría con el **Falco biarmicus erlangeri** (véase Francisco Bernís, **Diccionario de nombres vernáculos de aves**. Madrid: Gredos, 1995)' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *borní*, 'variedad euroasiática del halcón peregrino. Se le identifica con el **Falco biarmicus**. En francés se le designa **lannier**; este nombre se puede encontrar en algunos libros españoles desde el de Pero López de Ayala **Libro de la caza de las aves** (1385), aunque este autor aclara que ese es el nombre que le dan los franceses' (Fradejas, *Glosario*). || It. *lainiero*, 'lanier'(Cy. 13, p. 57). | It. *falconi laynerio*, 'Lannerfalke / falcone lanario (*Falco biarmicus* Temm.)' (Glessgen, p. 480). || Occ. *lanier*, 'lanner falcon' (*Dels auzels cassadors*, v. 349 i p. 222).

**Llanterna**: *susbt. f.* '1. Fanal; llum en què la flama és defensada contra el vent per parets de metall, de vidre, de banya, etc.; cast. *linterna*' (DCVB), utilitzada per desvetllar el falcó i fer-lo ardit, segons *Dancus rex*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> e puys posa davant él .I<sup>a</sup>. **lanterna** cremant per tota la nuyt.

**Llavar**: *v. tr.* '1. Rentar. Rentar: 1.1. Netejar amb aigua o amb un altre líquid' (DCVB). Referit a l'ocell de caça, mullar el falconer l'ocell de caça o part d'aquest en aigua o altres líquids, directament o utilitzant instruments diversos, amb finalitat terapèutica. Aplicar un llavament. Zones i lesions d'aplicació segons els tractats catalans medievals (per ordre alfabètic): **a.1) Ala**: vegeu *ala*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> prin oli laurí e **lava**'n les **ales** de l'ocel. **a.2) Sencer (l'ocell)**: Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> de roses prin aygua de roses e **lava**'l-ne **tot**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> e **lava**'l ab aygua rosada **tot** si pots. E, si no pots, **lava**-li **aquel loch on és lo mal**, e serà deliurat. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> e **lava**'l-ne per .III. dies. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> ab l'ayga dels lupins **lava** tot aquel **ocel**.

**Llavat, -ada**: *adj.* Dit de la carn que ha estat immersa en aigua per: **a)** Disminuir el seu valor nutritiu i aprimar progressivament l'ocell de caça, acostant-lo així al seu pes de vol o caça, sense

haver de racionar-li el menjar, i produint-li la mateixa sensació de sacietat. Cast. *lavada*. Vegeu *tempre*. Manca accepció al DCVB. **b)** Facilitar la seva digestió si l'ocell està dèbil, aconseguir un aliment més atractiu o saludable per a l'ocell o administrar un producte terapèutic. Manca accepció al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> Puxes peix-lo ab carn de pol **lavada** en aygua. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> da-li carn de cabre **levada** e<n> medicina.

Sin.: **aiguosa, banyada, remullada**. Vegeu *aiguós, banyat, remullat*.

— Lat. *caro madefacta* (Cy. 9, p. 257).

**Llebre**: *subst. f.* ‘Mamífer rosegador de l'espècie *Lepus timidus*, molt semblant al conill però més gros, llavifès, amb el pèl de l'esquena grisenc, la panxa blanca, la gargamella i peus lleonats, i negres els caps de les orelles i la part superior de la cua. Cast. *liebre*’ (DCVB), pertanyent a diferents espècies del gènere *Lepus*, presa de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 136 **lebres**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **lebra**.

— Lat. *lepus* (Federico II, *De arte*, p. 1211). || Ar. *arnab*, pl. *āranib*, ‘lièvre (et chair)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 192). || It. *lepore, lepre*, ‘Hase’ (Glessgen, p. 958). | It. *lepore, lepre*, ‘hare, «lepre»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58). || Port. *lebre* sb. f. (Cy. 15, p. 70, glossari).

**Llec, llega**: *subst. m. i f. i adj.* ‘1.3. Mancat d'estudis, de coneixements en alguna matèria’ (DCVB), als tractats de falconeria catalans, en l'art de la falconeria o en medicina en general. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> la malaltia la qual appelen los **lecs** lampa. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **lechs**.

**Llengua**: *subst. f.* ‘I.1. Òrgan musculós, generalment mòbil, que està situat dins la boca i serveix com a òrgan del gust, com a prehensor d'aliments, i en l'home, com a òrgan principal del parlar’ (DCV), referit a aquest òrgan en l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 120v posa-li un gra d'estafisàgria sots la **lenga**. | F (còpia s. XV m.), f. 139v escuren aquels garniols o grans de la boca e de la **lengua** e del peledar. — Lat. *lingua* (Federico II, *De arte*, p. 1212). || Fr. *langre*, ‘langue’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || It. *lingua*, ‘Zunge’ (Glessgen, p. 959).

**Lleu**: *subst. m.* ‘II. Pulmons’ (DCVB). Vegeu *pulmó*. F (còpia s. XV m.), f. 117 lo seu **leu** se naffra, e axí, poc a poch, per lo nafframent del **leu** encorra una malaltia que hom appella tüssich. | F (còpia s. XV m.), f. 143 **leu** de colom. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De febres qui cremen lo **leu** e-l fetge. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> crema-li lo **leu** e-l fetge. — Lat. *pulmonem* (Cy. 9, p. 136, mss. Lats. G.). || Ar. *riyyat (šāt)*, ‘mou (de mouton). Moamin lat. *pulmo*; Moamin fr. *pomoncel*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || Cast. *liviano*, ‘pulmón’, *lugano*, ‘pulmón; debe ser un error por *liviano*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). || Port. *leves, levianos*, ‘vermelhos parece ser mais uma designação dos *pulmões*, qualificativa como *leves* e *levianos*, e em França *mou, mol*’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 425).

**Lleuger, -era**: *adj.* Ràpid, veloç i, per extensió, àgil, referit al vol dels esparvers (categoria que pot incloure o no els astors i la resta d'ocells de caça) a qui es dona plomada segons F. ‘4. Lliure i ràpid de moviments; àgil, veloç’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 117v e-ls ffan pus **leugés** he pus alegres he pus ardits.

Sin.: **ivaçós**. Vegeu *ivaçós*.

— Ar. *hādd al-ṭayarān*, ‘« vite à voler », (oiseau de vol)’, [*hāṭīf, laṭīf*, ‘« léger », (oiseau de vol), qui vole haut et allègrement, Opposé à *ḡāḡīn*, « pesant »’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 287, 291, III, p. 179). || Fr. *legier, leugier, estre por corre legiers*, ‘être bon coureur. Lat. G n. t *sui cursus velocitatem*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 367). || It. *leggiero*, ‘hochfliegend (ein Vogel); leichtfüßig (ein Vierbeiner)’, It. *legier[o]*, ‘beweglich, agil; [flach]’ (Glessgen, p. 958).

**Lleugeria**: vegeu *lleugeresa*.

**Lleugeresa**: *subst. f.* Qualitat de lleuger, referit a l'ocell de caça, especialment als esparvers (categoria que pot incloure o no els astors i la resta d'ocells de caça), en concret al seu vol. ‘1. Qualitat de lleuger’ (DCVB). Vegeu *lleuger*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Mas la sang de les aus tendres molt los esforsa e lo cervel d'aquelles los dóna **leugeria** e volentat de pendre. [Lat. *De sanguine volucrum tenerarum multas vires sumit et audaciam et affectura aucupandi. (Epistola de avibus nobilibus)*].

Sin.: **Cuïta de volar**. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> Mas de sanchs d'aus tenres maraveylosament e gayl le esforsen del cervel d'aquels, **cuyte de volar** e volentat de pendra dóna a aquels.

— Ar. *ḥādd al-ṭayarān*, ‘« vite à voler », (oiseau de vol)’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 287). || Fr. *legierece* (ms. *legierce*), ‘rapidité’, *avoir legierece en suen corre*, ‘être bon coureur. Lat. C ...*velocitatem sui cursus*’, [*velocité*, ‘vitesse. Lat. X *velocitas*. Cf. it. *velocità*’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 367, 418).

**Llevar**: v. tr. o intr. Emprendre la fugida la presa, sortint del seu amagatall o clusa; aixecar el vol, envolar-se, referit a la presa de l'ocell de caça o a l'ocell de caça. 'I.1.a) tr. Alçar, aixecar (en general); cast. *alzar*, *levantar*. b) intr. Alçar-se, aixecar-se' (DCVB). F (còpia s. XV m.) f. 127 un ffalcó montari **se levà** de una roca he encalsà una perdiu. — Ang. *serving a hawk*, ‘helping to put out the quarry from covert’, *spring*, ‘to flush the partridge, pheasant, or other bird to be flown at’ (Harting, *Bibliotheca*, pp. 229, 230). || Ar. *ṭayyara l-ṣayd*, ‘« faire soudre le gibier », le « faire bourrir », le lever, le faire partir devant l'oiseau de vol’, *qala'a* i *'aqla'a l-ḡāriḥ riḡla-hu mina l-'arḍ*, *l-ṣaḡara*, ‘« se décocher », (oiseau de vol), partir du sol, d'un arbre, comme une flèche, pour atteindre la proie’, *qala'a l-ḡāriḥ riḡla-hu 'alā l-ṭarīda*, ‘« se décocher », (oiseau de vol), partir de lui-même et comme une flèche, à la poursuite de la proie’ (Viré, *Falconaria*, III, pp. 158, 171-172). || It. *borire/reborire*, ‘far alzare, levare gli uccelli cacciati, in particolare pernici, da parte di cani, cavalli, rapaci, o cacciatori’ (Lupis, *Postille*, p. 372).

**Llibrell**: *subst. m.* ‘Recipient de terrissa, a manera de plat gran, de forma troncocònica invertida, més ample que alt, i que serveix per a escurar els plats, rentar-se els peus, posar coses en remull, etc.; cast. *lebrillo*, *barreño*’ (DCVB), especialment utilitzat en falconeria per contenir líquids de propietats terapèutiques o com a bany de l'ocell. F (còpia s. XV m.), f. 139v E estigua denant l'aucel tot lo jorn un **librel** d'aygua neta en que-s bayn con se volrà. || P (còpia s. XV m.), f. 34v prenets aquella aygua an un **libreyll** e posats-li un crivel desús.

Sin.: **bací**. Vegeu *bací*.

— Ar. (pers.) *ṭast*, *ṭašt*, ‘cuvette, bassine’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 208).

**Llil·la**: vegeu *lil·la*.

**Llimac**: *subst. m.* ‘1. Gasteròpode pulmonat terrestre, sense closca o amb closca molt rudimentària, pertanyent al gènere *Limax*, que té el cos fusiforme i segrega una abundant mucositat’ (DCVB), utilitzat com medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. Apareix erròniament com a sinònim de *cargol*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> unte'l sovén ab **limachs** blancs freguan los peus he les ales. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> a la sanch *testudinum* blanchs ffrega los peus sovén d'aquel e unta les ales]. Vegeu *testudinum*.

**Llinatge**: *subst. m.* Cadascun dels tipus d'ocell de caça segons la classificació emprada a la falconeria medieval, que correspon indistintament als conceptes taxonòmics moderns de varietat, subespècie, espècie, gènere i família. ‘1. Ascendència i descendència d'una família; estirp; conjunt dels qui formen una família. c) ant. Mena, espècie. 3. Classe, mena’ (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> Altre **linatge** n'i à que és menor. || F (còpia s. XV m.), f. 122v Dels **linatges** dels ffalcons. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Dels ocells qui són apelats falcons són .VII. **linatges**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> .III. **linyatges** són d'espervers.

Sin.: **agre, espècie, manera**. Vegeu *agre, espècie, manera*.

— Lat. *lignage* sb.m., Lat. *genus*, ‘genre’ (Holmér, *Traduction*, p. 291). || Ar. *ḡins*, ‘genre’, [*ṣakl*, *ṣanf*, ‘forme, catégorie, espèce’, *daraḡa*, ‘degré, rang’,] ‘termes qui restent très vages, ne donnant pas la précision d'une classification scientifique’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 66, n. 46). || Fr. *lignaje*, ‘ascendance, en parlant d'un chien. Lat. C *progenies*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 369). || It. *geno*, *genu*, *generatione*, Ar. *ḡins*, *anwā* (pl. *zu naw*), ‘Gattung (bei Tieren) / genere (di animali); Gattung, Art, Varietät (bei Tieren) oder Pflanzen) / genere, specie, varietà (di animali o di piante)’ (Glessgen, p. 459). || Occ. *linhatge*, *linhage* <sup>v</sup>, *linatge* <sup>n</sup> (*Dels auzels cassadors*, rúbrica cap. XV).

**Lliura**: *subst. f.* ‘1.1. Unitat de pes que generalment es considera dividida en dotze unces i equival aproximadament a 400 grams. *Lliura prima, medicinal* o *d'apotecari*: unitat de pes que s'usava entre apotecaris, equivalent a 345 grams. 2.a) Mesura de líquids, recipient de cabuda equivalent

al pes d'una lliura d'oli o de vi' (DCVB). F. Viré, "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 12 (1965), p. 138 (52), n. 1, considera l'equivalència de la lliura a 370 grams. F (còpia s. XV m.), f. 149 e **mige liura** de soffre; e mige **liure** de sagí; e una **liura** del such de la laterra dels brots. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> de cera miya **liura**. — Lat. *libram*, Tilander 'livre' (Cy. 9, pp. 78-79, mss. Lat. D.). | Lat. *librae*, 'The "libra", the Roman pound, was a unit of weight comprised of twelve ounces (English equivalent: 11 4/5 oz.). Lat. "libra" also signified a measure for liquids, somewhat less than the English pint' (Scanlan, p. 106, n. 56.1). || Cast. *libra*, It. *libbre* (Gual, p. 273). || It. *libra, libbra*, 'Pfund, Gewichtsmaß' (Glessgen, p. 959).

**Llombric**: *subst. m.* Helmint endoparàsit de l'ocell de caça, normalment intestinal; classificats en nemàtodes (de major nombre i patogenicitat potencial), cestodes i tremàtodes. Probablement nemàtodes, concretament ascàride. 'Llombric; cuc de terra o intestinal' (DCVB). Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De **lombrichs**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>b</sup> per raon dels **lombricz**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> De **lumbrichs**.

Sin.: **cuc, filandre, llombrígol, verm**. Vegeu *cuc, filandre, llombrígol, verm*. F (còpia s. XV m.), f. 122 **lombrichs** ho **cuchs**.

— Lat. *lumbricus, lombricus, lonbricus*, 'ver intestinal des oiseaux' (Cy. 9, p. 259). | Lat. *lumbrici, vermes, anguillae, aculei, acus, puncturae*, '« vers » : symptômes qui caractérisent un faucon parasité : il ne veut plus chasser, il laisse pendre les ailes, « brise » la queue et a mal, ou n'a plus d'appétit et veut s'arracher des plumes. Ces signes ne sont pas spécifiques et indiquent seulement une baisse de l'état général. On constate la présence des vers dans les déjections, d'après Albert le Grand. Les vers sont connus en médecine humaine, où les textes parlent de *lumbrici* et de *vermes*. Il en est de trois sortes d'après Avicenne et Razi : des longs, des larges et des petits. Razi nomme les genres de *vermes* : *lumbrici, teredes* et *ascarides*. Par ailleurs, les « vers » pouvaient se doter de connotations médico-magiques, le terme venant expliquer dans certaines traditions de médecine populaire une multitude de maladies endogènes et exogènes : il y avait les vers dans les oreilles, dans les doigts, etc. Dans la thérapeutique des oiseaux, ils semblent désigner de véritables parasites. Il n'y est pas question des deux derniers termes de la liste de Razi, mais généralement on parle de *lumbrici*, moins souvent de *vermes*' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 186-87). || Cast. *lonbrigo, lonbriz*, Lat. *lumbricus*, 'lombriz intestinal del ave' (Cy. 14, p. 39, glossari). | Cast. *gussaniello*, 'lombriz intestinal', *lonbriz* (Maler, *Tratado*, pp. 96, 97). || Fr. *lombrice*, 'ver intestinal', *lombrices*. Cf. It. *lombrico*, v. Fr. *lombric* 'ver de terre' Godefroy (Til., *Glan.*, p. 159). | Fr. *lombrice*, 'ver intestinal. Lat. C *vermis*, X *lumbricus*. *Glan.* 159. Pour la forme du mot, voir p. 45 et l'art. de M. J. Bruch, *ZRPh* LXIV, 141 ss.; pour les vers intestinaux, voir Moulé, *Gloss. vét. méd.*, art. *filandre*, et V. Niclot, *Les vers intestinaux dans la littérature médicale antique, Paris médical*, t. LXIV, 2 avril 1927, partie paramédicale, p. 291-9' (Tjerneld, *Moamin*, p. 369). || It. *lombrici*, 'Helminthen (beim Hund) / elminti (di cane)' (Glessgen, p. 653); It. *lombrici [sono vermi li quali nascono nelle budelle de l'huomo overo de altro animal]* (Glessgen, p. 657, n. 451). | It. *lombrico, lombrisi, lombrise, lombrixi*, 'här inälvsmask, «lombrico»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58). | It. *bigatto*, 'verme' (Lupis, *Note*, p. 100). || Port. *lombriga* (Cy. 15, p. 70, glossari).

**Llombrígol**: *subst. m.* Vegeu *llombric*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> De **llombrígols**. Can veus los falchons gitans **llombrígols**. — Cast. *lonbrizes, lonbrigos*, Fr. *lumbricos, vers*, It. *vermi*, Port. *lombrigas* (Glessgen, pp. 655, 657, n. 449).

**Llonga**: **1.** *subst. f. ant.* Corretja llarga i estreta, de mides depenents de l'ocell de caça al qual es destini, tradicionalment de cuir (a l'Edat Mitjana solia utilitzar-se el de gos, especialment recomanat per a la confecció de tot el material falconer degut a la seva finor, lleugeresa i resistència) ben adobat, amb un botó o topall a un dels seus extrems, que s'uneix als gits pels seus traus o pels anells que es penguen als seus extrems o pel tornet, de manera que no s'enredin encara que l'ocell giri, i permetent que si es trenca un git, l'ocell continuï retingut per l'altre. La llonga es lliga al suport sobre el qual es col·loca l'ocell de caça (vegeu *barra, cavallet, fust, perxa*) o s'embolica en dues o més voltes que es retenen entre els dits petit i anular (menys freqüentment l'anular i el mig) de la mateixa mà en la qual el falconer porta l'ocell. Quan l'ocell ha de volar, se li treu la llonga, el tornet (llevat que voli amb tralla) i, segons el criteri del falconer (com ara l'autor

de V), els gits. ‘5. Corretja amb què es fermaven els ocells de caça’ (DCVB). Vegeu *adobar, anell, git, tornet, tralla*. Inv. Anfós. V, 177 Dos parells de **longues** de falchons. | Inv. Anfós V, 188 Una **longua** de falchó, de trena de seda vermella e de fil d’or, ab un tornet d’argent daurat. || Assign. Pr. Viana 258 Unes **longues** de sperver ab un tornet botó e flochs de perles. || doc. a. 1451 (Col. Bof. XXVI, 133) Hi ha hun corn d’algàlia buyt e hunes **longues** de sparver. || doc. a. 1463 (Arx. Gral. R. Val.) Huyt pells de ca adobades..., ço és les dos pells grans per a **longues** de falcons.

Loc.: **Posar la llonga**: introduir-la pels traus dels gits, els anells terminals dels gits o la llum d’una de les anelles del tornet, segons el sistema utilitzat pel falconer, al treure l’ocell de la muda o després de volar-lo. F (còpia s. XV m.), f. 110v E quant aquel trauràs de la muda, per so que les penes sien pus ffermes, ffer-li as gits que no sien trop curts ne trop larchs, e no sien ffets de cuyr dur perquè no li puxen mal ffer. Puys **posa-li la longua** axí com te sia semblant.

— Lat. *longa*, ‘lunga, la cordicella con cui si lega il falcone alla pertica: «Est autem longa quedam corrigia, qua ligantur falcones et retinentur ad sedem suam quamcumque, et hec, sua longitudine comparata ad iactos, meretur dici longa» (II: 36)’ (Federico II, *De arte*, p. 1212). | Lat. *longa*, ‘longe’ (Frédéric II, *L’art*, p. 550). | Lat. *longa*, Al. *langfessel*, Ang. *leash*, Cast. *lonja*, Fr. *longe*, Hol. *langveter*, It. *lunga* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *longa, longa corrigia*, ‘longe: d’après Frédéric II, qui est seu à la décrire, la longe tire son nom de sa taille, sua longitudine comparata ad iactos, meretur dici longa. C’est une courroie de largeur constante, dont la longueur n’est pas précisée, et qui est pourvue d’une entaille aux deux tiers de sa longueur. Ceci devait permettre de la nouer aux anneaux des jets, comme le montre le *De arte venandi*. La longe pouvait être liée à la perche ou au bloc quand l’oiseau y était posé, ou tenue en main, enroulée en plusieurs tours autour du petit doigt’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 109). || Al. *langfezcel* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 108). || Ang. *leash*, ‘a long narrow thong of leather attached to the jesses with a swivel or varvels, and by means of which a hawk is tied to perch or block’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 225). || Ar. *mirbat*, ‘« longe » (de l’oiseau de vol), lanière en cuir, longue d’un mètre environ, et qui sert à attacher l’oiseau de vol à la perche ou à la cage’, *šikāl*, (*šikāl*), pl. *šukul*, ‘« longe » (de l’oiseau de vol)’ (Viré, *Falconaria*, II, pp. 41, 55). || Cast. *lonja*, ‘correa de hasta metro y medio, terminada en un botón que se une a las pihuelas por medio de un tornillo y que sirve para asegurar el ave en su posadero y en la mano del cetrero. En la actualidad se usa cordino de escalada en vez de una larga correa de cuero’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *longa*, ‘correa larga que se ata a las pihuelas de las aves para no tenerlas recogidas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). || Fr. *longe*, ‘courroie à l’aide de laquelle on lie le faucon à la perche’ (Adam des Aigles, p. 62). | Fr. *longue*, ‘est le mot latin *longa* emprunté; *longe* en est la forme populaire’ (Til., *Étud.*, p. 269). | Fr. *longe* sb.f., *longue*, Lat. *longa*, ‘la longe est une courroie par laquelle sont lijé et retenu li faucon a lor siege’ (Holmér, *Traduction*, p. 291). | Fr. *laisse*, ‘corde qu’on attache aux jets’, *longe*, ‘lanière de cuir longue d’environ un mètre qui sert à attacher l’oiseau à la perche’ (*Modus*, 1989, p. 163). | Fr. *longe*, ‘longue lanière qui retient l’oiseau de vol au bloc ou à la perche, selon son espèce. (« Entraves » de l’oiseau: ensemble des liens qui retiennent captif l’oiseau de vol constitués par les jets, les vervelles, le courtrier, la longe et le touret)’ (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 46). || It. *longa*, ‘courroie attachée aux jets du faucon et à l’aide de laquelle on liait le faucon à la perche’ (Cy. 13, p. 57). | It. *lunga*, ‘striscia di cuoio che impedisce al falcone di fuggire durante l’allenamento col logoro’ (Lupis, *Sezione*, p. 87). | It. *lunga*, ‘Flugleine, Lockschnur / funicella per addestramento, filagna’ (Glessgen, p. 462). || Occ. *longa* (*Dels auzels cassadors*, v. 689). || Port. *vessadre, vessade, avessada*, ‘nome das tiras de coiro com que se prendia o falcão á alcândara. Escolhiam correas de sola, « porque a corda, roerá elle, e a engulirá ». para elas escolhiam o material melhor, que reunia á qualidade essencial da resistência o da finura. A flexibilidade era considerada, despois da solidez, como qualidade essencial d’essas prisões, porque, nos casos tão freqüentes de operações cirúrgicas, serviam para amarrar a ave com segurança, mas sem a magoar. Em Espanha olhavam de preferência para a extensão da correia : ela devia ser mais comprida do que todas as restantes da *guarnição* integral das aves de caça. Por isso a chamavam *lonja*’ (Michaëlis, *Mestre*, pp. 426-7).

2. *adj. ant.* Llarga. ‘Llong (ant. escrit *llonch*), llonga: 1. ant. Llarg’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 120 **longues**. | F (còpia s. XV m.), f. 123 **longua**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> **longues**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **longes**.

**Llop**: *subst. m.* Loc.: **Mal de llop**: estadi greu o màxim d’acovardiment i manca de força de l’ocell de caça, més enllà d’arrufat. Vegeu *arrufat*. Càncer segons Herrera, “apelació de sang” localitzada en cavalls deguda a un excés de sang segons MS Klag. Dualde, *Terminologia*, pp. 105-06, considera l’adjectiu llobat en menescalia, derivat de llop, que els diccionaris definien com a un tumor carbuncós patit per les cavalleries i els bòvids degut a l’antiga confusió entre el llobat i el carboncle, del qual es considerava una forma especial; segons Dualde la malaltia es caracteritza per una tumefacció edematosa ampla identificable amb l’“edema maligne”, d’agent etiològic principal *Clostridium septicum*, que infecta les ferides o llagues produint una simptomatologia similar a la de la gangrena enfisematosa (causada pel *Clostridium chauvoei*, que no pot afectar al cavall, però sí als bòvids), raó de la confusió fins les acaballes del segle XVIII. ‘1.6. Infecció maligna’ (DCVB). Vegeu *arrufat*, *llúpia*. MS Klag, segle XIV, 14 A mal de humor o mal de lop. [A]lguns caualls han una apelació de humor sanguina la qual se fa en alguna part del cors, e ve per sobresanch, molts homes ho apelen **mal de lop**. || F (còpia s. XV m.), f. 117v si a **mal de lop**. — Cast. *lobo*, ‘càncer’ (Herrera, *Dic.*, p. 960). || It. (nap.a.) *lupis*, ‘tumore del viso o del capo o delle articolazioni degli animali’ (it. *lupis*, ‘lipoma’ seconda metà sec. XVI, Dalla Croce, B); cat. *llúpia*, ‘bony produit per un tumor indolent’ (cast. *lupia*); cfr. BDELC s.v. *lobo* ‘*lupia*, por conducto del cat. *llúpia*’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, pp. 105-06).

**Llosa**: *subst. f.* **Llosa de ferro**: peça plana de ferro, relativament prima, utilitzada per cuinar o coure medicaments simples que s’utilitzaran a la terapèutica de l’ocell de caça. Vegeu *ferro*. Manca accèptió al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 144 prin rejola e fes-ne trosés menuts, e mit-los en una **lossa de ferro**, e mit-hi oli e pose'l sobre lo foc | F (còpia s. XV m.), f. 145 e prin un poc de sagí de porcella e mit-o en una **lossa de ferro**, e tra-ne lo grex.

**Llourar**: *v. tr. ant.* Fer girar el lloure el falconer subjectant-lo per la corda, per llançar-lo després a terra, normalment a prop d’ell. El falconer produeix al mateix temps el so al qual ha acostumat el seu ocell a menjar a sobre del lloure o abans de llançar-li el lloure, cridant o xiulant amb el tifel, so amb el qual li ha creat un condicionament positiu. ‘Donar lloure als falcons’ (DCVB). Vegeu *lloure*, *llourer*, *tifel*. Segons *Spill* (única descripció que coneixo), també fer venir a l’ocell de caça al puny del falconer. *Spill* 6742 Ab lo **lourar** los aguillons, tots los falcons mudats e sos sparvés, actós, al puny d’hom cuyten. || P (còpia s. XV m.), f. 29v quant volrets l’aucel **alourar** o clamar a la mà, devets gardar que l’aucel sie ben ardent, e que l’**alurets** a vespre e sus lo lloure.

Sin.: **cridar al lloure**. Vegeu *cridar*, *lloure*.

— Lat. *loyrare* (Federico II, *De arte*, p. 1212). | Lat. *allectare*, *revocare*, *logorum exhibere vel ostendere*, Al. *locken*, Ang. *lure*, Cast. *señolear*, *llamar*, Fr. *leurrer*, *réclamer*, Hol. *lokken*, It. *allettare*, *richiamare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ang. *calling off*, ‘luring a hawk from an assistant at a distance for exercise’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 220). || Ar. *lawwaha li-l-ğāriḥ (bi-l-ğānāḥ)*, ‘« branler le leurre à l’oiseau de vol, le leurrer », faire tourner le leurre, au-dessus de soi, pour attirer l’attention du faucon et le faire revenir ; on a soin, au préalable, d’*acharner* le leurre d’une bécade pour stimuler le faucon à venir le *lier*, comme s’il s’agissait d’une proie. Seuls, les falconedés ou « yeux noirs » reviennent au leurre et sont, pour cela, appelés « oiseaux de leurre » ; les accipitridés, autour et épervier, sont des « oiseaux de poing ». Voir *EF*<sup>2</sup>, art. BAYZARA’, [*mulawwiḥ*, ‘« leurreur », aide-fauconnier chargé de rappeler les faucons sur l’aile, en agitant le leurre)’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 180). || Cast. *señolear*, ‘adiestrar o llamar con señuelo y ponerlo a las aves de presa’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || [Fr. *aloirré*, ‘part. leurré, cf. v. Wartburg, XVI, 485 *aleurer*, anglais *allure*’], *loirrer*, ‘montrer le leurre à l’oiseau, le leurrer. Part. *loirré*, *loairré*, *loyarré*, *leurré*, « leurré »’ (Adam des Aigles, pp. 54, 62). | Fr. *lourrer*, Lat. *loyrare*, tr. ‘dresser au leurre. Voir Gace, art. *leurrer*’ (Holmér, *Traduction*, p. 292). | Fr. *lieurer*, *loirrer*, ‘partout ailleurs on trouve dans le ms. a *loirrer*, mais oir est écrit sur rasure; à quelques endroits les lettres grattées *ieu* sont encore visibles. Comme *lieurer* se trouve aussi dans les mss *aB*, c’est évidemment cette forme-là qui remonte à l’original. On pourrait croire que la forme *lieurer* pour *leurer* est purement graphique et due à

l'alternance fréquente de *eu* et *ieu* dans le même mot. Il se peut aussi que *lieurer* soit à transcrire *lievrer*, forme qui doit reposer sur un fait réel. A côté du leurre ordinaire en forme d'oiseau on se servait aussi d'une peau de lièvre, remplie de paille qui est appelée *trainel* par le traducteur français du traité de Frédéric II, voir *ZRPh* 46, 287. *Lievrier* pourrait donc à l'origine signifier « leurrer un oiseau avec une peau de lièvre empaillée » (*Modus*, 1932, p. 342, n. 89, 22). | Fr. modern? *branler le leurre*, 'faire tourner en l'air le leurre acharné pour rappeler un faucon' (Viré-Möller, *Ĝitrif*, p. 48). || It. *rechiamare*, *richiamare*, '(Beizvogel) zum Falkner zurückrufen; Rückruf (eines Beizvogels) durch Ruf oder Schwingen des Federspiels; (einen Beizvogel) durch Ruf oder Schwingen des Federspiels zum Falkner zurückrufen' (Glessgen, pp. 462, 983). | It. *loirar*, *loirare* (Lupis, *Note*, p. 102). || Occ. *aloirar*, *aloirier*, 'to lure' (*Dels auzels cassadors*, v. 441 i p. 219). || Port. *rolar* (Til., *Rol*, p. 421).

**Lloure**: *subst. m. ant.* Simulacre de presa consistent en un coixinet de cuïro en forma d'ales d'ocell, de tamany depent de l'ocell de caça al qual es destini, lastrat al seu interior (normalment amb sorra), el qual disposa de correïgs a les seves dues bandes per a lligar-hi menjar. Als dits correïgs es fixen també les ales de la presa a la qual es vol afaitar l'ocell de caça durant la introducció de l'ocell a una nova presa o per reforçar l'atractiu del lloure per a l'ocell de caça; aquestes ales són tallades a nivell de l'articulació entre els ossos radi, cúbit i húmer, i normalment descarnades i assecades. El lloure va unit a una corda [Al. *kurzfessel*, Ang. *short-leash*, nest, Cast. *lonja corta*, Fr. *courtrier*, Hol. *kortveter*, It. *corta lunga* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7)] per la qual el falconer la subjecta al llourar l'ocell de caça, aconseguint un radi de gir que augmenta l'estímul del lloure en moviment i la seva visibilitat des de gran distància en comparació amb el past al puny del falconer. Originàriament el lloure fou la presa a la qual era afaitat aquell ocell lligada a una corda, més tard es substituï pel realitzat amb les ales d'una o varies preses, fins aconseguir el pes necessari per a evitar que l'ocell el portés, però difícil de llourar (el lloure recomanat per Frederic II per al falcó pelegrí, *loyrum de alis avium de rivera*, eren vint-i-dues ales d'ànec), posteriorment el mateix model de lloure va ser lastrat, facilitant-ne el maneig, i després es va substituir pel realitzat en cuir, que continua fins avui. El lloure és la clau del maneig dels falcons, donada la distància a què s'allunyen del falconer, i s'utilitza per a cobrar el falcó que vola lliure, normalment després de no haver capturat la presa a la qual es va llançar; a més, permet evitar el fort cop al braç del falconer en cridar al puny un falcó que acudiria des de gran alçada. Astors i esparvers, espècies que desenvolupen una tècnica de caça de vol curt i difícilment s'allunyen a gran distància del falconer, i de pennes –sobretot les rectrius– més delicades que els falcons, són afaitats a tornar al puny del falconer, tot i que també poden afaitar-se al lloure. Esmirles i grifauts també eren afaitats al puny en lloc de al lloure, tant pel petit pes dels primers, com pel seu ús en vols a baixa alçada. El lloure també pot ser utilitat per muscular l'ocell, fent-lo volar cap al lloure i treient-li cada vegada abans que l'agafi i aturi el vol, fins que se li deixa agafar i menjar d'ell. El DCVB confon el lloure amb el past lligat al lloure o agafat al puny per a cobrar l'ocell de caça, i amb el tifel. '1.1. Menja que es mostrava als ocells de caça per atreure'ls cap al caçador. Cast. *cebo*. 2. Botet o siulell per a cridar els ocells; Cast. *reclamo*, *chifle*' (DCVB). Vegeu *afaitar*, *portar*. Llull Cont. 109, 27 L'austor, Sènyer, com és bé maner, sempre que hom li mostre **loure**. || Francesc de la Via (Cançon. Univ. 232) Jamés falchó no vench tan prest al **loure**. || Proc. Olives 1225 Hi l'altre us dirà que en veure lo **loure** lo seu falconet, tantost se debat. || doc. a. 1334 (Est. Univ.XIX, 210) Done a'n Ramon de Vich, mestre de **loures**, per preu de dos **loures** e de dos capells d'asmirles. || Ordin. Palat. 54 Totes les coses a ells necessàries procurar, ço és **loures**, capells, longues e altres arneses. || doc. a. 1405 (Anuari IEC, V, 519) Hajam menester per a nostre servey mige dotzena de **loures** francesos dels pus grossos. || doc. a. 1450 (Aguiló Dicc.) Dos **louros** de cuyro. || Spill 14751 No'ls plau oyr no obeyr los crits e **loure**. || F (còpia s. XV m.), f. 123v-124 e cové que aquell qui-l crida crit en alta veu e ab la veu que haya bon so, per so com ell vol-la alt he luny; e cové que-l **loura** sia gran, per so que-l puxa veure de luny. Emperò si no y torna tost no és perhill, com [124] per si matex sol torna<τ> a cassa.

Loc.: **a) Cridar al lloure o fer venir al lloure**: llourar. Vegeu *llourar*. F (còpia s. XV m.), f. 110v e com aquell volràs **ffer venir aloura**. || P (còpia s. XV m.), f. 29v E quant conexerets que sie ben bexat, **fets-lo venir** a la mà ho **aloura** de luny, en gise que en son volar, él puscha sa



carn baxà e pendre alent. **b) Venir al lloure:** acudir l'ocell de caça al lloure, volar cap a ell i asseure-s'hi. F (còpia s. XV m.), f. 126v E si per ventura lo ffalcó muntarí no **vania al lloure** com hom lo apella, no cal aver hom gran ancia, mas que hom se quart que altri no-l prengua, car quant la ffalonia li serà passada, ell se retornarà per si matex a cassa del ffalconer. | F (còpia s. XV m.), f. 130 e a la per ffi ells cridaren los ffalcons he ells **vengueren** tantost **al lloure**. — Ar. *'ağāba*, 'revenir au « réclame », à l'appel, (oiseau de vol)', [*qarīb al-ma'ād*, « vite au réclame, au rappel » (autour, faucon), qui revient rapidement au poing, au leurre', *talwīh al-ṣaqr, al-šāhīn*, « rappel » du sacre, du pèlerin, au leurre')] (Viré, *Falconaria*, I, p. 286, III, pp. 161, 180). | [Ar. *iğāba*, 'réclame (de l'Autour), rappel (du Faucon) et réponse (de l'oiseau de vol)'; Ar. *istiğāba*, 'réponse (de l'oiseau de vol) au réclame, au rappel'] (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 200). || [Fr. *venir, revenir, retourner au reclam*, 'revenir sur le poing, quand le fauconnier appelle avec le tiroir et la voix. Lat. CF *revocatio, X clamor, ad reclamum. Glan. 218'* (Tjernelled, *Moamin*, p. 400). || [It. *redire al richiamo, rivenire al richiamo*, 'zum Falkner zurückkehren (ein Beizvogel)'] (Glessen, p. 983).

— Lat. *loyrum* (Federico II, *De arte*, p. 1213). | Lat. *loyrum*, 'leurre' (Frédéric II, *L'art*, p. 550). | Lat. *tiratoria, lorarium, loyrum, logorum, tiratorium*, Al. *lujer, lockspeise, federspiel*, Ang. *drawer, lure*, Cast. *señuelo*, Fr. *tiroir, leure, rappel*, Hol. *loer*, It. *lodro, logoro* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-7). | Lat. *loyrum, ala, reclamatorium, ludrium, lodorum*, 'leurre: sorte de simulacre d'oiseau agité au bout d'une courroie, et vers lequel le faucon était entraîné à revenir, est l'accessoire essentiel de l'affaitage du faucon, et l'attribut le plus distinctif des fauconniers dans l'iconographie. Tel que le décrit Frédéric II, le leurre est d'une confection assez élémentaire, mais diffère selon le type de chasse prévu. Car « chaque leurre doit se faire de préférence avec les ailes de ces oiseaux que le faucon sera dressé à chasser ». Un leurre de grue est fait de deux extrémités d'ailes, sectionnées à hauteur de la seconde articulation. L'empereur parle ensuite de la courroie à y fixer, longue de deux pieds et demi et large d'un pouce, dont l'extrémité est fendue, de façon à passer les deux bouts dans l'os des ailes pour les nouer. Au milieu de la courroie est liée une boule de bois « de la taille d'une noix royale, avec son écorce verte » : elle servira à retenir le leurre à la ceinture. A son extrémité, la courroie est percée d'un trou afin d'y passer les doigts pour la faire tourner. Il faut que le leurre soit suffisamment lourd pour que le faucon ne puisse d'emporter. Une solution simple consiste à lester le leurre d'un poids. Le leurre sera perfectionné au fil du temps. Une forme de cuir en V en constitue l'assise, et maintient la base des ailes qui dépassent des deux bouts, et dont les plumes sont liées. Des cordelettes servent à « acharner » le leurre, c'est-à-dire à le pourvoir d'un morceau de viande à l'intention du faucon. Le leurre pourra être l'objet d'une élaboration artistique. Le chasseur fait tourner le leurre à la courroie, à grands cris, pour faire revenir le faucon s'il craint qu'il ne parte trop loin, ou s'il a raté sa proie. A son approche, le leurre est jeté à terre, et le faucon s'y pose pour se repaître du pât attaché aux cordelettes. Lors de l'affaitage, le faucon est d'abord introduit au leurre avant d'être lâché vers un gibier d'escap. Rappelons que le dressage au leurre constitue un critère de division des oiseaux de chasse : la majorité des faucons y étaient affaîtés, tandis que l'autour et l'épervier, ainsi que les faucons émerillon et gerfaut, « oiseaux de poing », revenaient au reclaim, pièce de chair brandie en main. Une autre technique, le « traîneau », était l'équivalent de l'escap pour le « gibier à poil ». La *trayna leporina* (traîneau de lièvre) de Frédéric II est « une peau entière de lièvre, remplie de paille fine, de façon à ce que sa forme semble celle du lièvre. Et sur cette forme, entre le cou et le dos, on attache de la viande ». Liée à un cordeau, elle est traînée en champ ouvert par un aide, et le gerfaut doit y voler' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 116-119). | Lat. *signatum*, 'leurre, cf. Cast. *señuelo* au même sens, formé sur *signum*' (Cy. 9, p. 277). | Observeu els possibles vincles etimològics amb Lat. *ludera*, 'appât. Cf. Du Cange, art. *lorra, REW*, art. 5131' (Tjernelled, *Moamin*, p. 426). || Ang. *lure*, 'from O.Fr. *loerre*, modern *leurre*; O. German *Luoder*, a bait. Technically, a bunch of feathers, or couple of wings tied together on a piece of leather, and weighted. Being garnished with raw meat, the hawk is always fed upon it. Hence, when swung aloft, it serves to lure the hawk back to the falconer' (Harting, *Bibliotheca*, p. 225). || Ar. *mad'ān*, « leurre, rappel », (pour le faucon), « tiroir, réclame » (pour l'autour) mannequin léger, constitué d'une paire d'ailes de pigeon ou de grue fixées sur un tenon de bois, que l'on fait tourner en l'air ou que l'on traîne au sol pour faire revenir l'oiseau de vol, lui donnat

l'illusion d'une proie ; on doit « acharner » le leurre d'un morceau de chair pour ne pas décevoir l'oiseau de vol de cette fausse prise, mais pour lui donner, au contraire, l'habitude de le chercher, par l'attrait de l'appât' (Viré, *Falconaria*, II, p. 38), *milwāh*□, « leurre » pour le « rappel » du faucon. Phil., 136, mentionne ce terme pour le Bahrayn et Kuwayt. Avec extension de sens, *milwāh*□ désigne, encore, le *hibou-appelant*, Grand-Duc vivant dont se servent les oiseleurs pour capturer les rapaces nobles' (Viré, *Falconaria*, III, p. 180), *ġa'ba*, pl. *ġi'āb*, « tiroir », leurre acharné d'un abatis de volaille que le fauconnier fait tourner au-dessus de sa tête pour « réclamer » l'oiseau de vol. (Sahara)' (Viré, *Falconaria*, I, p. 285), *'iġāba*, « réclame, rappel » de l'oiseau de vol, d'où le sens concret de « leurre, tiroir ». Bz., 77: *ġa'ala li-l-ġāriḥ šab'at<sup>am</sup> 'alā l-'iġāba*, « faire bonne gorge à l'oiseau de vol sur le leurre, l'affriander »' (Viré, *Falconaria*, I, p. 286), *Baftaḥa*, '(persan?) « leurre » (pour rappeler le faucon, à Baġdād et Bašra), d'après Phil., 136' (Viré, *Falconaria*, III, p. 162), [*lāḥama (l-da'wa)*], « acharner » le leurre, lui attacher quelques petits morceaux de chair, pour y attirer l'oiseau de vol et ne pas le décevoir' (Viré, *Falconaria*, III, p. 178). | Ar. *ġanāḥ*, '(= aile) « leurre » (pour les faucons): semblant d'oiseau fait d'une paire d'ailes de pigeon ou autre cousues l'une à l'autre et muni d'une ficelle pour le faire tourner en l'air; on acharne le leurre d'un morceau de chair en guise d'appât (« acharner » le leurre = lui fixer un appât de chair). C'est le seul mode de rappel des faucons ; ils y sont dressés et justifient ainsi leur nom d'« oiseaux de leurre »' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, pp. 45, 46 i 205); Ar. *iġāba*, 'a) réclame (de l'Autour), rappel (du Faucon) et réponse (de l'oiseau de vol) ; b) « tiroir » du réclame [cuisse de volaille servant d'appât pour faire revenir les « oiseaux de poing » (: Autour ou Épervier que l'on fait revenir directement sur le poing à l'aide d'un cri et du « tiroir ». S'oppose à « oiseau de leurre » désignant les faucons); cuisse ou aile de volatile servant d'appât pour réclamer l'Autour ou l'Épervier et le faire revenir au poing]. Moamin lat. *revocacio*; Moamin fr. *reclam*' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, pp. 46, 47 i 200). || Cast. *señuelo*, 'armadizo de cuero con forma de pájaro, emplumado y encarnado que sirve para atraer el ave de cetrería' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *señuelo*, 'figura, generalmente de ave, que se utiliza para atraer a las aves de caza' (Fradejas, *Tratados*, p. 211). | Cast. *señuelo*, 'cojinillo de cuero con dos alas a los lados y en medio ciertas correas en que se ponen la carne; con este instrumento llaman los cazadores al halcón cuando se va remontando y cae en él, entendiendo ser ave, y se ceba, o en la dicha carne o en algún ave que le echan viva (Covarrubias)' (López, *Libro*, p. 242). || Fr. *loirre*, *leurre*, *loairre*, *loerre*, *lorre*, *louarre*, *loyarre*, 'leurre, morceau de cuir rouge façonné en forme d'oiseau, auquel on attachait un appât, et qu'on jetait à l'oiseau de proie pour le faire revenir' (Adam des Aigles, p. 62). | Fr. *loirre* sb.m., *lurre*, Lat. *loyrum*, 'leurre, morceau de cuir en forme d'oiseau et muni de deux ailes auquel on attachait un appât; on montrait le leurre à l'oiseau de proie pour l'entraîner à la chasse et pour le faire revenir', *Modus*, art. *loirre* (Holmér, *Traduction*, p. 291). | Fr. *leurre*, 'morceau de cuir recouvert d'ailes et façonné en forme d'oiseau; on l'agite, garni d'un morceau de viande, pour dresser l'oiseau à chasser' (*Modus*, 1989, p. 163). | Fr. *lorre*, 'leurre, morceau de cuir en forme d'oiseau et muni de deux ailes auquel on attachait un appât (on montrait le leurre à l'oiseau de proie pour l'entraîner à la chasse et pour le faire revenir). Lat. *C ala*', [*reclam*, 'ce qu'on montre pour faire venir l'oiseau, un morceau de viande, un oiseau, le tiroir. Lat. CF *revocatio*'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 369-70, 400). | Fr. *trainel*, sb. m. 'oiseau ou lièvre remplis de paille, pour enseigner le faucon à chasser' (Til., *Étud.*, p. 287). | Fr. *loirre* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 118). || It. *lodro*, 'leurre. Pestellini se sert de *logoro*' (Cy. 13, p. 57). | It. *richiamo*, 'Rückruf (des Beizvogels) durch Ruf oder Schwingen des Federspiels / richiamo (dell'uccello da caccia) tramite grida o sventolamento del logoro' (Glessgen, p. 462). | It. *lodro*, 'fjäderspel, «logoro», se *lodro* i Til.Cyn.,13,57', [*rechiamo*, 'kommandorop, «richiamo»'] (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 58, 61). | It. *loiro*, *loyro*, 'simulacro d'uccello col quale s'addestrava il rapace alla caccia', 'logoro, attrezzo adoperato per allenare alla presa i falconi' (Lupis, *Sezione*, p. 88). || Occ. *loire*, *loyra*, 'lure' (*Dels auzels cassadors*, v. 852 i p. 222). || Port. *rol* (Til., *Rol*, p. 421).

**Lluert:** *subst. m.* '1. Rèptil sauri de l'espècie *Lacerta ocellata*, que es fa llarg fins a un metre, té el cos cilíndric i llarguer, la cua llarga i cònica i la pell blanca pel ventre i verdosa per l'esquena amb cercles negres vellutats i un puntet groc al mig' (DCVB), medicament simple o font de medicaments simples utilitzats a la terapèutica de l'ocell de caça. Vegeu *sargantana*. F (còpia s.

XV m.), f. 120v **luert** cremat e polvoritzat. || P (còpia s. XV m.), f. 29 **luert**, e fets-ne pólvera. | P (còpia s. XV m.), f. 30v femte de **luert**.

— Lat. *lacerta*, ‘lézard’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Occ. *lazert*, *luert*, ‘lizard’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1532 i p. 222).

**Lumbrifoli** o **lumbrifeli**: *subst. m.* Afecció indeterminada que impedeix a l’ocell de caça volar normalment. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 9 A **lumbrifoli**, so és a-ucel qui no pot volar axí com à acostumat. | F (còpia s. XV m.), f. 143 A **lumbrifeli**, so és a-ucel qui no pot volar axí com à acostumat. Aucel qui no pot volar axí com sol e à les ales sanes, à malaltia que apella om **lumbrifeli**.

## M

**Mà**: *subst. f. 1.* Part distal o terminal del braç, que té per base òssia els ossos metacarpians i falanges, dividida en dits i útil per a la prensió i sosteniment d’objectes. Referit a aquesta part del cos del falconer. Sin.: **puny**. Vegeu *puny*. ‘I.1. Part terminal del braç, dividida en dits per a la prensió i sosteniment d’objectes’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> no·s mova ne·s trebayll en la perxa o en la **mà** o en volan firà si matex. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> E en la perxa o en la **man** o en volan que no·s fira. || P (còpia s. XV m.), f. 34v tocats-lo ab la **man**.

Loc.: **a) (A)portar en la mà**: tenir l’ocell de caça al puny el falconer, amb la mà enguantada, sobre els dits índex i polze, agafant els gits amb la mateixa mà i, si l’ocell porta la llonga, recollida en dues o més voltes i subjecta entre els dits petit i anular (amb menor freqüència entre l’anular i el mig). Serveix per transportar l’ocell i amansar-lo. Vegeu *amansar*, *git*, *llonga*. F (còpia s. XV m.), f. 130v Aquest linatge de ffalcons se vol **aportar** longament e matí e a vespre **en la mà** de l’hom, cor quant à acostumada la **mà** de l’hom, pus volenter hi torna. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Pux seran cregutz, sovén sien **portatz en la man**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> no·l vuyles **portar en la mà** per vila ne per ciutat. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> E après que seran exuts, sien sovén **portats en la man**. — Lat. *portare eum in manu* (Cy. 9, p. 150). **b) Clamar a la mà**: cridar l’ocell al puny el falconer, normalment oferint-li menjar amb ell al mateix temps. Vegeu *apellar*, *clamar*, *cridar*. P (còpia s. XV m.), f. 29v-30 Encara, quant volrets l’aucel alourar o **clamar a la mà**, devets gardar que l’aucel sie ben ardent, e que l’alaurets a vespre e sus lo loure, [30] o sus la **mà** si és aucel que vingé a **mà**; e quant serà vengut no li donchs àvol carn, mes bone e dolça sens benyar, per tal que pus volenterós vengua a la **mà** ho al loure. — Fr. *clamer l’oiseau*, ‘réclamer l’oiseau, le faire venir sur le poing. Cri du fauconnier pour faire venir l’oiseau’, *reclamer sus la main*, ‘faire revenir l’oiseau sur le poing. Lat. *C revocare*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 328, 400). || It. *richiamare sulla mano*, ‘(einen Beizvogel) durch Ruf oder Schwingen des Federspiels zum Falkner zurückrufen’ (Glessgen, p. 984). **c) Deseixir(-se) de la mà**: abandonar l’ocell de caça la mà del falconer, envolar-se des del seu puny. Vegeu *desexir-se*. Sin.: **partir del puny**. P (còpia s. XV m.), f. 27v Astor, si és crebentat, e tindrà son cap corp e aurà àvol alè e no·s vol tost ardrrial **desexir de la mà**. **d) Fer venir a la mà**: sinònim de clamar a la mà. P (còpia s. XV m.), f. 29v E quant conexerets que sie ben bexat, **fets-lo venir a la mà** ho al loure de luny. — Ar. *’istarkaba l-bāzī ‘alā l-yad*, ‘« réclamer l’autour au poing », le faire revenir sur le poing’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 43). **d) Portar mal la mà**: tenir l’ocell mal col·locat al puny o dur el falconer el braç o el puny en una posició incorrecta. L’ocell de caça sempre tendeix a buscar la part més elevada del lloc on seu, així, si el puny està baix, tendirà a desplaçar-se cap al braç, i si el puny està alt, es desplaçarà cap als dits, perdent estabilitat. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>ab</sup> quant lo gites a l’hocel, guarda’t que <no> **ports mal la man**, que si malament lo gites a

l'ocel, [8r<sup>b</sup>] pert-ne la volentat. — It. *iettare male la mano*, ‘einen Beizvogel auf die Beute werfen’ (Glessgen, p. 949). **e) Seguir la mà:** recol·locar adequadament l’ocell el falconer amb moviments de canyell i avantbraç quan el té al puny, o bé acompanyar amb la mà i l’avantbraç el falconer els moviments de l’ocell quan està al puny, especialment si l’ocell es debat, per suavitzar la frenada que rep l’ocell retingut pels gits, en lloc de mantenir el braç rígid el falconer. P (còpia s. XV m.), f. 30 Sobretot eres se deu quasedor esforçar de portar son aucel pla e ferm e segur, e que li sàpie **seguir le mà** als continens que son aucel ferà, que res no casque ten fort aucel com mal portar. — Lat. *assentire, consentire*, ‘assecondare con la mano i movimenti del falcone, referito al falconiere che porta l’uccello sulla mano: «In istis vero tribus modis falconis diverberantis se, falconarius consentiat se falconi cum manu sua sequendo ipsum» (II : 159)’ (Federico II, *De arte*, pp. 1165, 1179). **f) Tenir en la mà:** sinònim d’(a)portar en la mà. Vegeu (a)portar en la mà, tenir. F (còpia s. XV m.), f. 119v **tin-lo en la mà**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **tenits** aquels molt **en la mà**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **ti-lo** molt **en la man**. **g) Venir a la mà:** volar l’ocell de caça al puny del falconer. P (còpia s. XV m.), f. 29v-30 Encara, quant volrets l’aucel alourar o clamar a la **mà**, devets gardar que l’aucel sie ben ardent, e que l’alaurets a vespre e sus lo loure, [30] o sus la **mà** si és aucel que **vinge a mà**; e quant serà vengut no li donchs àvol carn, mes bone e dolça sens benyar, per tal que pus volenterós **vengua a la mà** ho al loure.

**2.** Peu de l’ocell de caça, anomenat mà en falconeria, és a dir, la part distal o terminal de la cama de l’ocell de caça, que té per base òssia els ossos metatars I i les falanges, dividida en dits i útil per a la premsió i sosteniment d’objectes. Sin.: **peu**. Vegeu *peu*. P (còpia s. XV m.), f. 41v Més per infladura, he és lo mior que s’i pot fer. Aver rael de carabacins e fer-ne aygua ab alambí, e de la dita aygua ab cotó que y sia remullat e après enbolicat lo dit cotó mulat en l’aygua en la **mà** de l’ocel, e guarà indubtdament; e quant la **mà** serà desinflada [...].

— Lat. *manus*, Al. *hand*, Cast. *mano*, Fr. *main*, Hol. *hand*, It. *mano* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ar. *riġl*, pl. ‘*arġul*, ‘(le plus souvent au duel), « main » (du faucon), « pied » (de l’autour); l’ensemble des doigts et des ongles de l’oiseau de vol, quelque fois désigné la « jambe » de l’oiseau, c.-à-d. le tarse de la patte’, *kaff al-ġāriḥ*, ‘« main » (du faucon), « pied » (de l’autour)’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 42, III, p. 175). | Ar. *kaff*, ‘pied (Autour), main (Faucon), son pied et ses serres; « pied » ne se dit que pour l’Autour et l’Épervier, d’où « empiéter »’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, pp. 44, 45 i 200). || Cast. *mano*, ‘garras de las aves de cetrería’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *mano*, ‘¿pie?’ (Maler, *Tratado*, p. 97). || It. *mano*, ‘patte’ (Cy. 13, p. 58). | It. *mano* (pl.), ‘Klauen (eines Tieres)’ (Glessgen, p. 963). || Port. *mão*, Lat. *manus*, ‘pé da ave de caça. Os falcoeiros franceses também dizem *main* por *pied du faucon*’ (Cy. 15, p. 72, glossari).

**Mactà:** *subst. f. ant.* Articulació; amb menor probabilitat, espai entre els coltells i els vans o plomatge. Dit de les ales del falcó britànic o breton a l’*Epistola de avibus nobilibus*. F, f. 129v tradueix AG lat. *iuga alarum suarum* per “los nuus o ls plechs de les sues ales”, quan la traducció literal hagués estat ‘els jous de les sues ales’. Vicent de Beauvais ens la defineix com “complicationes alarum” i Daude de Pradas la situa “lai on lo jos estai enclus”. ‘m. Peça de roba, probablement de lli’ (DCVB). Vegeu *muscha*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> la **mactà** de les ales grossa.

Sin.: **Muscha**. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> la **muscha** de les ales grossa.

— Lat. *iuga* Ha(A?), *virga* HKQ, *virgam* L (ABEELE 1191); *iuga* Thomas, f. 41v<sup>b</sup>; “iuga id est complicationes alarum” VB, llib. 16, cap. 71. || Fr. *royez* (Lupis-Panunzio, *La pístola*, p. 28). || Occ. *jos* [ioy<sup>v</sup>, ias<sup>n</sup>], on “jo: «yoke» formed by large feathers (?)” (*Dels auzels cassadors*, vv. 421-22 i p. 222), dins de “las alas grossas par desus, / lai on lo jos estai enclus” (*Dels auzels cassadors*, vv. 421-22).

**Màcula:** *subst. f. ant.* Patologia ocular de l’ocell de caça, en la qual possiblement es produeix una pèrdua de transparència de l’ull o una taca intraocular o corneal. Donada l’escassa i confusa informació, no podem fer un diagnòstic presumptiu. Van den Abeele suggereix una possible inflamació corneal o una queratitis. ‘1. ant. Taca natural’ (DCVB). Vegeu *albugo*, *blancor*, *blancura*, *desfeta*, *tel*. F (còpia s. XV m.), f. 118v **màcula** ho desfeta en los ulls. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> Ítem, si aurà scuredat en los huyls, l’ocell serà ferit o aurà **màcula**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> malaltia.]

Possible sin.: **desfeta**. Vegeu *desfeta*.

— Lat. *macula, macula oculi, macula oculorum, macula in oculo*, ‘maille dans l’œil’ (Cy. 9, p. 259). | Lat. *macula*, ‘« tache » apparaissant dans l’œil, ce qui pourrait être une inflammation de la cornée ou une kératite’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 198). || Ar. *ḡiṣāwa, ḡaṣāwa*, ‘« voile », englobait, en fauconnerie, toutes les formes de taies dues à des traumatismes ou à des ulcérations (kératite, albugo, leucoma); “(maladie oculaire de l’) « ongle », ptérygion, un épaississement partiel et transparent de la conjonctive et qui a la forme d’un ongle. Moamin lat. *unguis*; Moamin fr. *oingle, onge*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 117, n. 235, p. 151, n. 388 i p. 197). || Fr. *gucte*, ‘tache (dans l’œil de l’oiseau). Lat. G *gucta*. Graphie latinisante. Cf. *gutta* « macula », Du Cange, it. *goccia*’, *signe*, ‘tache blanche dans l’œil. Lat. C de medicamine *albuginis accidentis in oculo*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 362, 408). || Potser It. *machia*, [*una machia bianca che fia chiamata albugine*], Fr. *maie*, [*une maie qe l’en appelle albolle*], ‘rundlicher Fleck’ (Glessgen, pp. 558 i 960). || Occ. *mailla*, ‘web in the eye’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2237 i p. 222).

**Madur, -ura:** *adj.* Dit de la lesió evolucionada fins al seu punt més intens, a partir del qual té tendència a decaure. Les seves característiques, depenen de la lesió, són una delimitació clara, compactació, possible encapsulació i/o calcificació, i/o formació interna de pus. És el moment que permet la seva extirpació, segons els tractats catalans medievals. ‘2. (Procés infecció) arribat al seu punt més intens, a partir del qual té tendència a decaure’ (DCVB).

Lesions en les quals s’anomena: **Duranyó** o **inflatadura**: vegeu *duranyó, infladura*. F (còpia s. XV m.), f.112 **Duranyons** ho **inflatures**, alsunes són senyals que són sechs, alsuns **madurs**.

Sin.: **digest**. P (còpia s. XV m.), f. 27 Si ell vormis o capverm és de fredor, dat-li mentegua e leyt de vaques o de ovelles; e si conex que le metèrie sie **digeste**, fé-la-li gitar ab cobaràs [ms. cobaros], ço és, ab such de fisagre [ms. sisagre] o de *pedro* macedon, que li mates per lo nars, e li’n fregaràs lo pelladar. Ans que sie lo matèrie **digesta** o **medura**, no la li deus fer gitar per res.

— [Fr. *maür*, ‘mou et visqueux, avec rapport à la fiente de l’oiseau. Lat. C *maturus*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 373). || It. *matur[o]*, ‘schleimig; in größerer Menge in einem Körperteil gebildet (Eiter)’, ‘che ha esaurito la fase infiammatoria e iniziata la fase suppurativa; che ha raggiunto il massimo grado di virulenza...: caratteristico di una condizione di necrosi (l’odore, l’aspetto di un tessuto organico)’ (Glessgen, p. 963).

**Maestre:** *subst. m. i adj. ant.* per mestre. Vegeu *mestre*.

**Magone:** *subst. m. llatí.* Pap de l’ocell de caça; amb menor probabilitat, ventrell i/o budells. ¿Tindrà alguna relació amb l’aparell digestiu, a partir de l’etimologia de menjar?. La forma *ymagone* sembla deguda a la confusió entre la localització i un tipus particular de mineral o pedra (potser imant o similar dels lapidaris) per part del del traductor, qui sap si arran d’una interpretació, d’un original corrupte o d’una abreviatura no llegida o absent. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De pedra *ymagone*. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> Can veus que pren la carn ab lo bech e de mantinent la gita, lavora ha pedra em *mangone*. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De pedra *ymagone* qui ha nom *marfelon*. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> Quant ha pedra en *mangone*. — Lat. *magone*, Tilander ‘jabot’ (Cy. 9, pp. 74-5, mss. Lats. D.). | Lat. *in magone, agone*, Tilander ‘jabot’ (Cy. 9, pp. 136-37, mss. Lats. G.). | Lat. *magone*, ‘jabot; voir Meyer-Lübke, Wb., art. 5233 *mag*. Le ms. U dit: *in magone seu stomacho* D11,2, et *magone* peut aussi bien signifier « jabot » que « estomac ». Comme il est dit que l’oiseau rejette immédiatement (*statim*) la pâtre, il doit s’agir du jabot obstrué par une tumeur et non pas de l’estomac, où la pâtre n’a pas eu le temps d’arriver’ (Cy. 9, pp. 259-60). || Cast. *moliella*, Lat. *magone*, ‘molleja del ave. Primera documentación en Corominas de 1555’ (Cy. 14, p. 40, glossari). || Fr. *magone*, ‘jabot; mot italien latinisé d’origine germanique’ (Cy. 12, p. 56, glossari). || It. *magone*, ‘Muskelmagen oder allgemein Eingeweide / ventriglio o genericamente intestini’ (Glessgen, p. 534).

**Magrea:** *subst. f. ant.* per magresa. Aprimament (excessiu), qualitat de magre, referit a l’ocell de caça. ‘Qualitat de magre. Cast. *flacura, delgadez*’ (DCVB). Vegeu *tempre*. P (còpia s. XV m.), f. 32v De **magrea**. Quant l’aucel és sobremagre. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> E tu, maestre, quisqui sies, tostemps ti aquels en **magrea** més que-ls altres. — Lat. *macritudinem* (Cy. 9, p. 160, mss. Lats. G.). | Lat. *macritudo*, ‘maigreur’, *tenere avem in macritudine, macritudinem*, ‘tenir l’oiseau maigre’ (Cy. 9, p. 259, mss. Lats. G.). | Lat. *magritudo*, ‘maigreur’ (Cy. 9, p. 260,

mss. Lats. G.) || It. *macrecça, macrecçe*, ‘Abgemagertsein, niedere Kondition (eines Tieres); krankhafte Magerkeit’, *mantener[e] in macreça*, ‘(ein Tier) in niederer Kondition halten’, *magreçça*, ‘Abgemagertsein, niedere Kondition (eines Beizvogels)’, *magreçça, magreça*, ‘krankhafte Magerkeit’ (Glessgen, pp. 960-61).

**Magresa:** *subst. f.* Vegeu *magrea*.

**Malaltia:** *subst. f.* Pertorbació de l'estat de salut de l'ocell de caça. Segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica, resultant de l'alteració de l'equilibri o proporcions relatives dels humors, que es tracta per la teoria dels contraris. L'alimentació i la terapèutica de l'ocell de caça també seguia aquesta doctrina. El fonament de la doctrina mèdica hipocraticogalènica és la relació entre els elements primaris (aire, foc, terra, aigua; Ar. *uṣṭuqus*, gr. *stoikheion*), els humors (sang, bilis groga o còlera, bilis negra o malenconia, flema), les qualitats (calor, sequedat, fredor, humitat), i les estacions (primavera, estiu, tardor, hivern). Aquesta significació es recull ja al tractat de falconeria àrab més antic conservat, el *Ġiṭrīf* (s. VIII) on s'indica que “Quand vous aurez, par l'expérience, reconnu l'aspect de la bonne santé, que vous connaîtrez la structure naturelle du corps et qu'ensuite vous constatez, en celui-ci, une rupture de l'équilibre par lequel la bonne santé est totale et une persistance vers une augmentation ou une diminution, il sera, dès lors, pour vous, évident que cette perturbation provient soit des (quatre) humeurs du corps, soit d'une autre cause” (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 47.1). ‘Qualitat de malalt; pertorbació de l'estat de salut; alteració que interromp o pertorba les funcions vitals’ (DCVB). Vegeu *complexió, humor*, i les veus responents als humors i les qualitats. F (còpia s. XV m.), f. 138 Lo regiment dels ffalcons és pertit en tres regiments, so és a saber: en regiment de domdar e en regiment de sanitat e en regiment de **malaltia**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v **malautia**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **melaltia**. | P (còpia s. XV m.), f. 31 **maleutie**. | P (còpia s. XV m.), f. 31 **malautie**. | P (còpia s. XV m.), f. 37v **melautia**. | P (còpia s. XV m.), f. 38v **malltie**. | P (còpia s. XV m.), f. 39v **melaltie**. | P (còpia s. XV m.), f. 40 **melautie**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **malautia**.

Sin.: **destrempament, enfermetat**. Antònim: **sanitat**. Vegeu *destrempament, enfermetat, sanitat*.

— Lat. *infirmitas*. | Lat. *morbus* (Federico II, *De arte*, p. 1217). || Cast. *malabtia*, ‘enfermedad’ (Cy. 14, p. 39, glossari). | Cast. *malabtía, malatía, maletía*, ‘enfermedad’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *malabtia, malatia*, ‘enfermedad’ (Maler, *Tratado*, p. 97). || It. *malattia, malactia, malatia*, ‘Krankheit, Erkrankung / malattia’ (Glessgen, p. 615).

**Malautia:** *subst. f. ant.* per *malaltia*. Vegeu *malaltia*.

**Malenança:** *subst. f.* Malenconia. Vegeu *malenconia*. Manca al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 26v e porgar-s’ à l’aucel fort e gitar-n’ à tota la **malenança** de son ventre, de la qual li ve lo vermis. | P (còpia s. XV m.), f. 27 e cure’ls set e tota **malenança** de cor d’aucel.

**Malencòlic, -ica:** *adj.* Una de les quatre complexions o temperaments. Segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica li correspon la malenconia o bilis negra com a humor predominant, la sequedat i la fredor com a qualitats, la terra com a element primari i la tardor com a estació. Dit del temperament dels falcons negres. Vegeu *complexió, humor, malenconia*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> Tots los falchons qui han la pena negra són **malencòlichs** e covén-se metjar axí aquels ab medicines calentes e humides. — Lat. *malancolicus, malancolus*, ‘mélancolique, qualificatif du faucon noir, cf. It. *malinconico*’ (Cy. 9, p. 260). | Lat. *mellancolicus, melanconicus*, ‘mélancolique, caractéristique du faucon noir, cf. It. *melanconico*. Le mélancolique est froid et sec, et c’est pourquoi il lui convient des remèdes chauds et humides, voir Brunetto Latini, chap. LXXXXIX, p. 82, 7-11’ (Cy. 9, p. 261). || It. *malincolico, malincolica*, ‘von schwarzgalligem Temperament, schwermütig / di temperamento malinconico, mesto’ (Glessgen, p. 618).

**Malla:** *subst. f. ant.* Unitat de pes corresponent a l'*obolus* llatí, equivalent a 0,57 grams. Manca acceptió al DCVB. Vegeu *mallada*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> prin lo pesant de la quarta de .I<sup>a</sup>. **maylla** d’escamònea. || F (còpia s. XV m.), f. 115v prin aytant com la quarta part de una **malla** [ms. amella] de escamoneya. [correspon a Lat. *accipe scamoneam in pondere quarte partis oboli*]. — Lat. *quartae partis oboli* (AG, p. 1490, l. 21), ‘a quarter of an obol’ (OA, p. 1619), on ‘the obol is a Gr. weight which ranged from 0.72 to 1.05 grams in antiquity’ (OA, p. 1619, n. 318). | Lat. *semis quarta pars ebuli*, ‘doit être lue *oboli* (chapitre 15); avec 0,57 gr, l’obole

venait juste au-dessus de la siliqua' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 233). || [Ar. *dāniq*, pl. *dawāniq*, 'dāniq, unité pondérale équivalant au sixième du dirhem, soit 10 *habba* = 0,52 grammes. Ghatrif fr. *daniche*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 131, n. 299 i p. 194)]. || Cast. *meaja*, 'óbolo' (Gual, p. 273). |[Cast. *obolo*, '1/6 de dracma = 0,600 gramos' (segons aquesta equivalència, sinònim de cast. *danic*, cf. *diner*)] (Abu-S-Salt Ummayya, 1068-1134, *Tratado de los medicamentos simples*, ed. Pedro Vernia Martínez, Imprenta Romeu, València, 1999, p. 63). || [Fr. *daniche*, 'poids arabe, le sixième d'une drachme. EMX danich (unum d. au cas rég.). Ar. *dānik*□; pers. *dānak* « a small grain », Steingass s.v. M. M. Meyerhof attribue au *dānik*□ la valeur de 8,2 grains ou 0,531 gr., la même que pour l'obole, voir Hunain, p. 182. Esp. *danique*, Dozy, Engelmann, Eguilaz. Manque dans les dict. fr. Pour le genre du mot, voir p. 56' (Tjerneld, *Moamin*, p. 336)]. || Occ. *meilla* (*Dels auzels cassadors*, v. 2941).

**Mallada:** *subst. f. ant.* Malla. '3. Mallada (o meallada): valor d'una malla; porció d'alguna cosa que valia una malla' (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> prin lo pes de la .III. part de **mealada** d'escaménea.

**Malltie:** vegeu *malaltia*.

**Malmenat:** *adj. i part. pass.* de *malmenar*. Dit de l'ocell de caça que ha patit un dany físic o psíquic indeterminat, especialment caure o llançar-se a l'aigua perseguint la presa i/o escapar-se-li la presa. 'Malmenar: v. tr. Tractar malament, produint dany (material o moral). a) *refl.* Espatllar-se, fer-se malbé' (DCVB). Vegeu *maltractat*. F (còpia s. XV m.), f. 124v mas si lo griffaut lexa hom anar de la part dels cam<p>s, lavors los aucells ffugen devés l'ayga e si són ffarits cahen en l'aygua, lavors lo griffaut, seguint la presa, és **malmenat** he ha son cors banyat. E si n'escapa tot vendrà perarós, per so com ha mal pres. — Lat. *et tunc falco praedam sequens laeditur vel mergitur* (AM). || Fr. *malmener*, 's'emploie en parlant d'un osieau de chasse qui poursuit et harcèle sa proie: (J'estoye une foys en gibier 3610 /Et avoye un bon esprevier, /Qui si *maumena* une aloe, /Je vueil moult bien que chascun l'oe, /Qu'elle entra en ma gibeciere /Toute vive, saine et entiere, /Gace de la Buigne, *Le Roman des deduis*, éd. Åke Blomqvist, Karlshamn, 1951 (entre 1359-77). Or vous fault celle compaignie /Suir, maiz ne vous hastés mie, /Jusques atant que vous aiez /Un bon coup et que vous voiez /Un oysel seul si *malmener* /Que par raison n'en doie aler, /ib' (Cy. 1, p. 46). | Fr. 'L'emploi du verb *mener* « poursuivre, chasser » dans la langue cynégétique est encore attesté par le participe *malmené* « à bout de force, en parlant d'une bête qui a été longtemps poursuivie et harcelée par les chiens ». Dans ce sens, *malmené* a de tout temps été d'un emploi fréquent. On trouve aussi des exemples de l'emploi d'autres formes de *malmener*, mais c'est surtout au participe passé que s'est figé le verb. De la langue cynégétique, le verbe *malmener* et le participe *malmené* ont pénétré dans la langue ordinaire. Ils se rapportent souvent à l'ennemi qu'on poursuit ou harcèle, et ainsi le verbe *malmener* en est veu à signifier « maltraiter », tant au sens propre qu'au sens figuré, p. ex. en parlant des maux de l'amour. A côté de *malmener*, la langue ordinaire a créé *malement mener* qui s'emploie au sens de « traiter mal ». D'après l'analogie de *malement mener* a été créé *malement transporter*, qui se rencontre isolément. Le verbe cynégétique *mener* « poursuivre, chasser » est aussi employé tout seul sans complément au sens de « traiter mal », mais on a senti souvent le besoin de renforcer le sens du verbe par un adverbe ou une locucion adverbiale. L'ancien provençal connaît aussi *menar* et *malmenar* « poursuivre, harceler, maltraiter ». Le simple *menar* est attesté dans ce sens déjà dans *Sainte Foi d'Agen*. L'ancien provençal a même créé le substantif *malmenamen* « mauvais traitement » et *be menar*, comme *mener doucement* le contraire de *malmenar*. Comme le simple *menar* est excessivement rare en castillan, *malmenar* doit être en ancien espagnol un emprunt fait au provençal ou au français, et comme *menare* ne se laisse pas attester en italien comme verbe cynégétique, italien *malmenare* doit être aussi un mot d'emprunt venu du provençal ou du français' (Cy. 1, pp. 77-8). || Occ. *menar*, *malmenar*, *be menar*, *malmenament*, Cast. *malmenar*, It. *malmenare*, 'En ancien provençal, on peut constater le même emploi de *menar* et *malmenar* au sens de « maltraiter ». Le sens « maltraiter, tourmenter » de *menar* représente, comme en français, un développement secondaire du sens « poursuivre », dont Levy (*Provenzalisches Supplement-Wörterbuch*, V, 189, art. *menar*) donne des exemples. Il est fort probable qu'il s'agit, en provençal comme en français, d'une évolution autochtone, mais le manque de traités cynégétiques provençaux ne permet pas de constater si

*menar* a été employé en provençal comme synonyme de *cassar*, à l'instar des synonymes *mener* et *chasser* en français. Dans son *Glossaire roman des Chroniques rimées*, Bruxelles, 1859, art. *maumener*, p. 305, E. Gachet rappelle anc. Cat., anc. Cast. *malmenar* et It. *malmenare*. Alfredo Carballo Picazo (*Revista de filología española*, XXXVI, 102-3) offre trois exemples de *malmenar* de Gonzalo de Berceo sans chercher à en expliquer l'évolution du sens. G. Baist (*ZfrP.*, XXXII, 429) croit à juste titre que *malmenar* est en castillan un emprunt fait au provençal. Comme It. *menare* ne se laisse pas attester comme verbe cynégétique, il est probable que It. *malmenare* est aussi un emprunt fait au provençal ou au français. L'anc. Cat. *malmenar* est donné par Aguiló (*Diccionari Aguiló Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, V, 31, Barcelona, 1924) et Labernia (Pere Labernia y Esteller, *Diccionari de la Llengua catalana*, Barcelona, II, 188) (Cy. 1, pp. 56-7).

**Maltir:** *v. tr. ant.* Esmaltir (amb apòcop de la primera síl·laba), esmirlar, expulsar l'ocell de caça a l'exterior l'esmirladura. Mot utilitzat exclusivament per als ocells de caça. Manca al DCVB. Vegeu *esmirladura*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> Quant ha mal al ronyons, si u vols conèixer, quant no pot **maltir** luny e debatre no·s pot. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> Can no pot **maltir**, sàpies que pedra ha al fundament.

Sin.: **esmaltir**, **esmirlar**. Vegeu *esmaltir*, *esmirlar*.

— Lat. *maltare*, 'intr., fienter, émeutir' (Cy. 9, p. 277). || Ang. *mutith*, 'And ye shall say that your hauke *mutith* (Boke of St. Albans). Or, if a short-winged hawk, she « sliceth » (Boke of St. Albans)' (Harting, *Bibliotheca*, p. 227). || Ar. *hadaqa*, (*u, i*), '« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter, expulser les excréments', *daraqqa*, (*i, u*), '« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter, rendre ses excréments', *zaqqa*, (*u*), '« émeutir, mutir », (oiseau de vol), fienter' (Viré, *Falconaria*, I, p. 290, II, pp. 40, 48). || Fr. *ameutir*, 'a. évacuer le ventre' (Til., *Glan.*, p. 23). | Fr. *mutir*, 'provient de même de *esmeutir*, fienter, en parlant des oiseaux de vol, dont God. Suppl. donne plusieurs formes: *esmeltir*, *esmoltir*, *esmeutir*, *esmultir*, *emutir*, etc.- tous ces mots dont le radical primitif est *smelt-* proviennent du germ. *smelt*. C'est sans doute, comme le suppose l'éd., le même radical qui se cache dans *smartire*' (Til., *Étud.*, p. 272).

**Manctum:** *subst. m. llatí.* Emplastre. Vegeu *emplastre*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> E puys fé *manctum* de encens, de rasa e de cera e unta aquel, e axí serà sans. — Lat. *attractum*, Tilander 'emplâtre' (Cy. 9, pp. 109-10, mss. Lats. D.). | Lat. *emplastrum*, 'emplasto' (Gil, *De accipiter* 8.33, p. 216, l. 7-8). | Lat. *attractivum*, It. *attrattivo*, 'Schadstoffe an sich ziehend (von einem Pflaster gesagt) / che attira corpi nocivi (detto di un impiastro)' (Glessgen, p. 661).

**Maner, -era:** *adj.* Ocell de caça acostumat a venir a la mà del falconer quan se'l crida i a romandre tranquil i ben assegut al puny del falconer; per extensió, mans, amansat o ben afaitat. Cast. *manero*. '1. Manual, portàtil; fàcil de manejar. 2. Mansuet, domesticat' (DCVB). Vegeu *afaitar*, *amansar*, *mans*. Llull Cont. 109, 27 (en el text llatí d'aquest passatge de Ramon Llull diu *Quando astur est bene educatus*) L'austor, Sènyer, com és bé **maner**, sempre que hom li mostra lo loure. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> he tost són **manés**. [Lat. *mansuescit* (*Epistola de avibus nobilibus*)]. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> per assò que tost sia **maner**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> e meraveylosament són **maners**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> cuax **manners**. [N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> tost simples.]. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> per so que màs sia **maner**.

— [Lat. *pugilaris*, Al. *Hand-falke*, Ang. *hawk of the fist*, Cast. *ave de mano*, Fr. *oiseau de poing*, Hol. *hand-valk*, It. *falcone di pugno*] (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ar. *qalil al-qalaq 'alā l-yad*, '« peu batteur, peu débatteur », (oiseau de vol), qui se tient calme sur le poing' (Viré, *Falconaria*, III, p. 172). || [Cast. *manero*, 'hábil, mañoso'] (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *manier*, 'apprivoisé. Lat. C *familiaris*, X *manufaciendum aves*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 371-72). || It. *maniero*, 'handzahn, folgsam', *ubbidient[e]*, 'folgsam' (Glessgen, pp. 962, 1003). | It. *mainero*, *mainiero*, 'fóljsam, dresserad, «maniero»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58). || Occ. *manier*, *maner*, 'tame' (*Dels auzels cassadors*, v. 723 i p. 222).

**Manera:** *subst. f. 1.* Cadascun dels tipus d'ocell de caça segons la classificació emprada a la falconeria medieval, que correspon indistintament als conceptes taxonòmics moderns de varietat, subespècie, espècie, gènere i família. La traducció catalana del *Trésor* de Brunetto Latini i,



indirectament, de *Dels auzels cassadors* de Daude de Pradas, utilitza el mot manera per referir-se a cada mena d'ocell de caça inclosa dins d'un llinatge concret, de manera anàloga, per exemple, a la classificació taxonòmica moderna en subespècie i espècie. '1.2. Forma particular d'esser; classe, mena; cast. *clase, especie*' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> E volén la tua altea saber que diverses són les **maneres** dels ocells de cassa e diverses són lurs malauties he moltes per assò lurs són necessarièc les medicines. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> Enperò, con de les aus prenants usa hom principalment, volem tractar de lurs **maneres** e de lurs medicines clarament. Assò és comensament de les medicines d'equel e de totes les aus prenent de cascuna segons sa **manera** e la quantitat sua. Dels ocells qui són apelats falcons són .VII. **maneres**.

Sin.: **espècie, llinatge**. Vegeu *espècie, llinatge*.

— Lat. *genera, generibus* (*Epistola de avibus nobilibus*). || Ar. [*ġins*, 'genre'], *šakl, šanf*, 'forme, catègorie, espèce', *daraġa*, 'degré, rang', 'termes qui restent très vages, ne donnant pas la précision d'une classification scientifique' (Viré-Möller, *Ġiṭriġ*, p. 66, n. 46). || Fr. *maniere*, 'genre, espèce, variété. Lat. C *genus, species*, X *maneries*, CX *species, modus*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 372). || It. *maniera* (pl. *maniere*), Ar. *ġins*, 'Art (bei Tieren); Gattung, Art, Varietät (bei Tieren)' (Glessgen, p. 459). | It. *mainera*, 'sätt, vis, bruk, «maniera»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).

2. Tècnica utilitzada, referit a la forma de trampejar els ocells de caça, a qualsevol de les fases i variants de l'afaitat de l'ocell de caça, a les particularitats del vol de cada ocell, al tractament terapèutic, etc. '1.1. Forma particular de fer, d'obrar; cast. *manera*. Especialment: a) Manyà, astúcia; forma intencionada d'obrar. b) Comport, forma de capténir-se; cast. *manera, conducta*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128 E yo n'é vists pendre en certes **maneres**, e lo demunt dit ermità ffalloner dix a mi la terça [ms. certa] **manera**, en una **manera** quax cominal en totes terres són presos axí. | F (còpia s. XV m.), f. 135 lo linatge dels lanés prenen per aquesta **manera** he enderroquen los ocells. | F (còpia s. XV m.), f. 136v tot aucell de aquesta **manera** rep ensemps nodriment he ardimet per les cosses damunt dites. | F (còpia s. XV m.), f. 144v Per aucel qui age poys, altre **manera**. — It. *mainera*, 'sätt, vis, bruk, «maniera»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).

**Mangone**: vegeu *magone*.

**Mans, mansa**: *adj.* Dit de l'ocell de caça tranquil, dòcil. Els falconers utilitzen aquest terme quan l'ocell ha superat la fase d'amansament i tolera l'home, acceptant-lo sense espantar-se ni reaccionar agressivament. 'Dòcil i no agressiu' (DCVB). Vegeu *amansar, maner*. F (còpia s. XV m.), f. 134v Per so com és de pus fflaumàtica complecció, és molt **mans** e abrivat e ardit en pendre presa com pelegrí.

Sin.: **domde, humiliat**. Vegeu *domde, humiliat*.

Antònims: **ardit, irat, orgullós**. Vegeu *ardit, irat, orgullós*.

**Mansedar**: *v. tr. ant.* Primera etapa del maneig falconer, que consisteix en aconseguir que l'ocell perdi la seva por instintiva a l'home, vencent-ne la resistència natural, i fer que toleri i accepti la presència i la proximitat humanes. '1. Fer perdre la salvatgia a un animal. Amansir, domesticar' (DCVB). Vegeu *turmentar*. F (còpia s. XV m.), f. 138 Lo regiment de **mansedar** he domdar.

Sin.: **amansar, assuaujar, (privar-se amb home)**. Vegeu *amansar, assuaujar, privar-se amb home*.

— Lat. *mansuescere, domare* (AM). | Lat. *mansuefacere, assuefacere, assuefieri, domesticare, privare* (Federico II, *De arte*, p. 1163). | Lat. *mansuefacere, assuefacere*, Fr. *afaitier*, tr. 'affaiter un faucon' (Holmér, *Traduction*, p. 245). | Lat. *manufacere*, 'apprivoiser, en parlant d'un oiseau de proie' (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || Ar. *ġarrada al-ġāriḥ*, '« assurer » l'oiseau de vol, lui « donner de l'assurance », l'apprivoiser ; c'est la première phase de l'affaîtage. Ce terme s'emploie surtout quant il s'agit de l'aigle ; l'arabe y met l'idée de « dépouiller » l'oiseau de sa sauvagerie' (Viré, *Falconaria*, I, p. 284), '*anisa*, '« prendre de l'entreteng », perdre de sa sauvagerie en s'habituant à la compagnie des hommes, des chevaux et des chiens (oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, I, p. 278).

**Marceam**: *subst. f. llatí.* per *marcea*. Mucositat purulenta expulsada per les narines de l'ocell de caça afectat de fístola. El paràgraf equivalent recollit per Juan Gil de Zamora ens la descriu com

*aqua pallida et fetens [fluxerit de naribus accipiter]* (Gil, *De accipiter* 8.27, p. 212, l. 24, f. 17r). Vegeu *brac, fistola, marceam, podre, postema*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> Quant veus **marceam** córrer per les nars. — Lat. *De marcea*, Tilander ‘De la sécrétion de la fistule’ (Cy. 9, pp. 62-3, mss. Lat. D.). | Lat. *putredinem*, Tilander ‘morve’ (Cy. 9, pp. 106-7, mss. Lat. D.). | Lat. *marcea, marcia*, ‘pus, sens de It. *marcia* et du même mot dans plusieurs dialectes fr., voir Wartburg, VI, 307. A *marcea* correspond *putredinem*’ (Cy. 9, p. 260). || Ar. *muḥāt*, ‘morve, glaire nasale’, *‘anāsīl, muḥāt*, ‘morve (des équidés)’, *qu‘ās*, ‘morve, jetage (affection des équidés)’. Moamin lat. *obturacio narium*; Moamin fr. *clisure des nares*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, pp. 192, 202, 204). || Fr. *marcia*, ‘« pus », mot latinisé’ (Cy. 12, p. 56, glossari). || It. *marçia, marcia, marça (dal naso), marçça*, [Fr. *poutrede*, Cast. *venino*], Lat. *marcea*, ‘eiterartiges Sekret / secrezione putrida’, It. *março*, (*materia*) *marça*, ‘vereitert / putrido’, It. *puça*, ‘als Eiter verstandenes schaumartiges Sekret, entsprechend spuma / secrezione corrispondente alla spuma, intesa come pus’ (Glessgen, pp. 619-20, 641). | It. *marza*, ‘var, «marcia»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59).

**Marfelon**: *subst. m. llatí*. Impactació de pap. Pot evolucionar fins a produir una acidosi metabòlica letal. La impactació de pap és un ili del tracte digestiu, una estasi d’esòfag i pap, amb retenció de past al pap, que pot derivar en el “pap àcid”, quadre en el qual es produeix acumulació al pap de les contínues secrecions del tracte digestiu anterior (el pap fluctúa a la palpació), halitosi per alteració del contingut i creixement bacterià, i alliberament d’endotoxines bacterianes i acidosi metabòlica letal. Se’l relaciona amb inanició, infecció (candidiasi, per exemple) o pauta incorrecta de les ingestes (abans de l’expulsió del curall o egagròpila, per exemple). Vegeu *pedra*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> *pedra ymagone* qui ha nom **marfelon**.

Sin.: **pedra al mangone**. Vegeu *pedra al mangone*.

— Lat. *malfelon, mal felon*, ‘par dissimilation *mafelon, maferon*, par erreur *malfegon, melfegon, massalon*, ‘« tumeur au jabot de l’oiseau ». *Mal felon* se rapporte au farcin dans une formule contre cette maladie du *Ménagier de Paris* (vers 1393), éd. Pichon, Paris, 1846, II, 78: Je te conjure, mal félon, de par Dieu omnipotent, etc. Le mot est composé de *mal* et *fel, felon*, comme le montre d’accusatif *mafellonem*’ (Cy. 9, p. 260). || Fr. *mafelon*, ‘« tumeur au jabot de l’oiseau », voir Dancus rex, *malfelon*, dont *mafelon* est une forme secondaire, le premier *l* étant tombé par dissimilation. Sur le mot français a été calqué moyen anglais *wicked felon*, Juliana Berners, *The Boke of Saint Albans*, de 1486, London, 1881, c. VI’ (Cy. 12, p. 56 glossari). | Fr. *mal félon* (Glessgen, p. 622, n. 305). || It. *melfegon, [maferon]*, ‘Erkrankung der (oberen) Verdauungsorgane, gedeutet als Steine in den Eingeweiden / malattia dell’apparato digestivo (superiore), interpretata come calcoli intestinali’ (Glessgen, p. 621).

**Mascle**: *adj. i subst. m.* ‘1. Individu animal del sexe que té el poder fecundant’ (DCVB), anomenat terçol en falconeria. Vegeu *terçol*. Z<sup>2</sup> (s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> Falcons blancs e roys exiren de negres falcons. Lo **mascle** d’aquels negres se morí e romàs la fembra, e axí estava trista. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>r</sup>a qui vol aver son esperver gras: dóna a él a menjar carn de bou **ma<s>cla** o de porc **ma<s>cla**.

Loc.: **Sement del mascle**: ‘sament: sement: 2. Líquid seminal’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 136v com la **sament del mascle** és hobrant, ffaent he fformant per lo esperhit de virificació que aporta la virtut paternall en la ffenbra qui li és supdita, e axí lo parit aresenbla lo pare. — Lat. *sperma masculi* (AG, p. 1470, l. 8).

Sin.: **terçol**, (possible) **pare**. Vegeu *terçol*.

— Lat. *mas, masculus*, ‘maschio’ (Federico II, *De arte*, p. 1215). || Ar. *ḍakar*, pl. *dukūr*, ‘(mâle), à traduire par « tiercelet » pour le Gerfaut, le Pèlerin, l’Autour et l’Émerillon, par « šacret » pour le Sacre, par « laneret » pour le Lanier et par « mouchet » ou « émouchet » pour l’Épervier’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 40). || Cast. *maslo*, ‘varón’ (Maler, *Tratado*, pp. 97, 99). | Cast. *maslo*, ‘macho; varón’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *masche*, ‘mâle. Forme faite sur l’it.? Cf. it. *maschio*, cré. *mas’cc*, Peri’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 372).

**Matèria**: *subst. f.* Material de detritus, pus, contingut en una lesió madura o produït per una ferida o afecció. ‘2.a) *Matèria purulenta*, o simplement *Matèria*: pus, humor de la supuració’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 26v E conexerets quant ve de frador ho de calor, que si ve de

calor le **metèrie** o l'**esmirladura** [ms. esmuladura] que gitarà, serà quax vermella o ratraurà a vermellor. Si que no és **matèrie** freda, mas freda o calda. | P (còpia s. XV m.), f. 27 Si ell vormis o capverm és de fredor, dat-li mentegua e leyt de vaques o de ovelles; e si conex que le **metèrie** sie digeste, fé-la-li gitar ab cobaràs [ms. cobaros], ço és, ab such de fisagre [ms. sisagre] o de *pedro* macedon, que li mates per lo nars, e li'n fregaràs lo pelladar. Ans que sie lo **matèrie** digesta o medura, no la li deus fer gitar per res.

Sin.: **brac, postema**. Vegeu *brac, marceam, podre, postema*.

— Ar. *ṣadīd*, 'sérosité lymphatique (d'une plaie)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207). || It. *materia*, 'Körpersekret' (Glessgen, p. 963).

**Medecina**: *subst. f.* Medicina. Vegeu *medicina*. F (còpia s. XV m.), f. 111v **medesina**. | F (còpia s. XV m.), f. 139 **madecina**. | F (còpia s. XV m.), f. 140 **madesina**.

**Medicina**: *subst. f.* Producte terapèutic, substància aplicada per guarir de malalties o patologies. '2. Remei, substància aplicada a guarir malalties' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111v **medesina**. | F (còpia s. XV m.), f. 139 **madecina**. | F (còpia s. XV m.), f. 140 **madesina**. || P (còpia s. XV m.), f. 33 **medecine**.

Tipus: **a) Medicina cominal**: medicina habitual o comuna. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> Primerament de la nodridura e de la guarda alcunes cosas direm breument, mas ara tornarem a la **cominal medicina** de les aus prenens. **b) Medicina universal**: comuna, vàlida. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> Aquesta és la **universal medicina** a totes les aus prenentz de les malauties dels ozels. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> Aquesta és **universal medicina** a tots los aucels presos. — [Fr. *universaumont*, 'généralement'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 417). || It. *universale*, 'allgemeingültig' (Glessgen, p. 1005). **c)** Utilitzant conceptes de la doctrina mèdica hipocraticogalènica (vegeu *calor, calt, complexió, fredor, humitat, humor, sequedat*): **c.1) Medicina calenta i humida**: Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **medicines calentes e humides**, axí com he ayl e pebre paulinum, carn de pols grans, moxons, colvius grans, cabres grans e bochs. — It. *medicine calide et humide* (Glessgen, p. 1004). **c.2) Medicina calenta i seca**: Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **medicines calents e seques**, axí com és pebre, cumí, cinamonium, garofali, sermentanum, tymum, cardamonium, e carns bicorts, cornaclas e milans roygs, fresoners, pectirussulli e carns grans e moxons magres. **c.3) Medicina freda i mullada**: utilitzant mullada com a sinònim d'humida. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **medicines fredes e muylades**, axí com és mortina, tamarindi, meols càcie fístule, manna, e totes aquestes coses en vinagre, carn de pols, anyels, *camici* [ms. sirrici], agrons e grues. — It. *medicina refrigerativa*, 'mit abkühlender Wirkung', *medicine frigide et humide* (Glessgen, pp. 983, 1004).

— Lat. *medicina*, 'médecine', *medicina calida et humida*, *medicina calida et sicca*, *medicina frigida et humida*, « médecine chaude, froide, sèche, humide », termes de l'ancienne école de Salerne' (Cy. 9, p. 261). | Lat. *medicina*, 'medicamento' (Federico II, *De arte*, p. 1215). || Cast. *melezina*, Lat. *medicina*, 'medicina' (Cy. 14, p. 40, glossari). | Cast. *melezina*, 'medicina' (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *melezina*, 'medicina, remedio' (Maler, *Tratado*, p. 98). || Fr. *medicine* (Adam des Aigles, p. 62). | [Fr. *confection, confeccion*, 'préparation pharmaceutique' (Tjerneld, *Moamin*, p. 330)]. || It. *medicina*, 'Heilmittel; Heilmethode, Therapie', *medicamento*, 'medizinische Behandlung' (Glessgen, p. 963).

**Medicinal**: *adj.* 'Que conté medicina; que serveix per a guarir' (DCVB), a l'exemple referit a les receptes útils per a guarir a l'ocell de caça. Vegeu *experiència*. F (còpia s. XV m.), f. 108v Pus avem perlat dels cavals e de les mul·les, necessari és que perlem dells aucells de cassa, e de aquells yo us fassa algun servisi del present libre, lo qual vos he compost de diverses reseptes que són **medisinals** per aucells de cassa, segons aquelles é trobades pus nobles e pus aprovades per esperiència de algunes notables persones.

**Melce**: vegeu *melsa*.

**Melsa**: *subst. f.* Víscera, òrgan situat a la cavitat abdominal dels mamífers o toracicoabdominal dels ocells, la qual actua com a reservori sanguini, entre altres funcions; utilitzada com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. '1. Glàndula vascular situada en l'hipocondri esquerre entre el còlon i les costelles falses' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 36v **melce** de moltó. — Lat. *splem*, 'milza' (Federico II, *De arte*, p. 1237). || Ar. *ṭiḥāl šāt*, 'rate de mouton' (Viré-Möller,

*Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *baço*, ‘bazo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *baço*, ‘bazo’ (Maler, *Tratado*, p. 88).

**Membre:** *subst. m.* Extremitat superior o inferior de l’ocell de caça. ‘1. Cadascuna de les extremitats articulades al tronc del cos de l’home o d’un animal. *Membre viril*, o absol., *Membre*: l’òrgan masculí de la generació’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 129v he les cames llongues un poch, ha esguart de la mesura dels altres seus **membres**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> exceptat ala o cuxa o altre **membra**.

— Lat. *membrum* (Federico II, *De arte*, p. 1215). || Fr. *membre* sb.m., Lat. *membrum*, ‘partie du corps de l’oiseau’ (Holmér, *Traduction*, p. 293).

**Menjament:** *subst. m.* ‘Acció de menjar; efecte de menjar o menjar-se’ (DCVB), referit a les plomes de l’ocell de caça. Automutilació o agressió mecànica del plomatge amb el bec per part de l’ocell. P diferència arrancament i menjament de plomes, pots referir-se amb el primer a patologies sense pruija i amb el segon a patologies amb pruija, o bé per ingesta de ploma associada. Les causes més freqüents d’automutilació són parasitosis intestinals (especialment giardiosi), que provoquen una pruija generalitzada, seguides, en ordre de freqüència, per problemes hepàtics, dermatitis i fol·liculitis, malnutrició i saculitis; altres causes no orgàniques són l’estrès i una baixa humitat relativa. Vegeu *arrancament*, *pruija*. P (còpia s. XV m.), f. 37 De **menjament** de plomes. Quant l’auçel ce menye les plomes.

**Menjança:** *subst. f.* Afecció indeterminada de l’ocell de caça que cursa amb arrancament de plomes, la qual pot degenerar en un cercle viciós pruija-autotraumatisme. La menjança podria fer referència a gratar-se l’ocell i/o escarbar-se, segons el DCVB degut a la pruija associada a la presència d’ectoparàsits, o bé al fet de retenir les plomes al bec després d’arrancar-les, com si se les mengés. P la tracta amb untaments, banys i/o sagnies. Unes línies més avall i donant-li de nou títol, la tracta amb aplicacions tòpiques a la boca i al paladar, sense especificar-ne la simptomatologia. Probablement es tracta de dues patologies diferents anomenades amb el mateix nom, o bé concomitants, o bé un estadi evolucionat de la primera. ‘Polls del cap, i picor que fan aquests o altres paràsits del cos humà; cast. *comezón*, *ganado*’ (DCVB). Vegeu *arrancament*, *gastar-se*, *menjament*, *pruija*. P (còpia s. XV m.), f. 40 De **menjança**. Quant l’auçel ha una melautie que apella hom **menjança** [ms. menjanca], ço és, quant s’eranquen les plomes e tenen-les al bech e no les vol gitar, e quant les gite, troba-les hom que són menjades en la rayel e sangonosses. | P (còpia s. XV m.), f. 40v De **menjança** [ms. menjanca]. Quant l’auçel ha aquesta **menjança**.

— Ar. *akila*, *ākila*, *ākāl*, ‘gangrène. Moamin lat. *corrosio*; Moamin fr. *corrosion*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 191); Ar. *madwī l-ġawf*, ‘infecció interna. Moamin lat. *corrosio*; Moamin fr. *corrosion*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201).

**Menyament:** vegeu *menjament*.

**Menjança:** vegeu *menjança*.

**Mestre:** *subst. m.* i *adj.* Dit d’aquell individu que ha assolit un grau superior en l’art de la falconeria i que transmet els seus coneixements als seus deixebles. Especialment: **a) Mestre falconer** o simplement **mestre**: falconer que ha assolit (consuetudinàriament) un grau superior en l’art de la falconeria i que transmet els seus coneixements als seus deixebles. Per extensió, falconer, home competent en l’art de la falconeria, artesà especialitzat. ‘1.1. El qui ensenya ciència, art, ofici, o té el títol per a ensenyar-ne. 2. Aquell de qui hom és deixeble, de qui es pren norma o ensenyament. 3. Aquell qui d’una ciència, art, etc., en sap prou per a ensenyar-ne, per a ésser pres com a model. 4. Títol que es donava al qui assolía el grau superior en una facultat’ (DCVB). Vegeu *falconer*. F (còpia s. XV m.), f. 114v diu lo **mestre** de aquesta art. | F (còpia s. XV m.), f. 118v diu lo **mestre** d’aquesta art. | F (còpia s. XV m.), f. 113v enaxí ho ffeya **mestre** Johan Alamany a Bolunya a son esperver. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> E tu, **maestre**, ages cogitació e conexensa. Tots los falchons són prenens grans aucels, e tu, **maestre**, per ton sen fasses pendra grans aucels. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> Aquests són los mals vicis que·ls **maestres** pogue·n trobar en los falchons. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> e si axí no ho fas, mal **maestre** és. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> E tu, **maestre**, ages aquels ne molt magres ne molt grasses, e si són malaltes axí·ls cura. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup>-6r<sup>a</sup> Comensa lo libell de

**maestre falchner** [ms. falchome]. En Guillem falconer no fo monsoneguer mas vertader en la art dels falchons, les medicines del qual són bo[6r<sup>a</sup>]nes e acabades e molt provades. En Guillem falconer fo baró qui fo nodrit en la cort del rey Rotger, qui puys estech molt ab lo fyl d'aquel, qui hac .I. **maestre** qui era appellat Martí, qui fo savi en la art dels falchons. E aquest dexeble seu, en Guillem, sabé totes aquestes cosas e après d'aquel, en aytant més, con ell per si mateix poch compondre [ms. apendre] <un llibre> de la art dels falchons, lo comensament del qual és aytal. No vuylats duptar, mas sert siats que negun aytal **maestra** no viu en aquest segle de la art dels falchons axí com és aquest **maestre** Guillem. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> De totes natures de falchons, les quals damunt dites, si alcun **maestre** diu que no prenen ocells, monsoneguer és e fals e no sab què·s diga. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> Negun **maestre** no sa<p> prima axí de les natures dels falchons, de qual loch sien e d'on foren, axí com aquest **maestre** Guillem, fyl de Mealger nespolitani. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> E tu, **maestre**, quisqui sies, tostemps ti aquels en magrea més que·ls altres. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> Tots [ms. ·τ Tots] los **maestres** dien que falchó qui prin agró. — Lat. *magister, magister falconum*, ‘« qui affaite et dresse l’oiseau de proie, fauconnier ». Cf. *maistre, Modus*, II, 353, *mestre, Fragment*, p. 41, p. 43, *maistre, Glan. Lex.*, p. 163 *maistre* « fauconnier qui dresse les faucons » *mestre Cambridge Ff.* 6. 13, fol. 78’ (Cy. 9, p. 259). | Lat. *magister, magister falconum, magistro falconario*, ‘*magister: homme compétant dans une technique, artisan spécilaisé*’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 160). || Ar. *ṣāhib al-bayāzira*, ‘Grand-Fauconnier, fut toujours, dans l’Islām, un des personnages les plus hauts placés dans l’entourage des califes. Dz., E. Lévi-Provençal, *Esp. Musulm. au X<sup>e</sup> siècle*, 55’, ‘*amīr al-ruhha*, ‘Grand-Fauconnier, (tiré de *ruhha*, énorme rapace fabuleux dans les Contes des 1001 nuits, et, par extension, Condor et tout grand rapace), ‘*amīr šikār*, ‘(persan) « Grand-Maître des chasses », à la fois Grand-Veneur et Grand-Fauconnier. Voir *EF<sup>2</sup>*, art. BAYZARA. Phil., I, donne *mīršikār*, Grand-Fauconnier, actuellement en Perse’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 282, II, pp. 42, 55). || Cast. *maestre, maestro*, Lat. *magister*, ‘título de los halconeros’ (Cy. 14, p. 39, glossari). || Fr. *maistre*, ‘titre du fauconnier’ (Cy. 12, p. 56, glossari). | Fr. *mestre*, ‘garde de chiens. Lat. C *custos*. *Glan.* 163. On trouve *maistre, Modus*, et *mestre, Fragm. Harley*, au sens de « fauconnier »’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 375). || It. *maestro, maestro falconiere, maestro de li falconi*, ‘Falkner; Falkenheilkundiger; Falkenkundiger / falconiere; esperto nella cura di uccelli da caccia; esperto di falconeria’; It. *maestro*, ‘Kenner eines Fachs, eines Handwerks; mit Dressur und Pflege eines Tieres Betrauter: Falkner, Hundeführer’, *maestro falconiere, maestro de li falconi*, ‘Falkner’ (Glessgen, pp. 458, 961).

**Mestrívolment**: *adv. ant.* De forma magistral, amb gran mestria i perícia, o bé de forma enginyosa, astuta, disposada a enganyar, per a evitar espantar a l’ocell de caça que ha capturat la seva presa, sobretot les primeres, i evitar que porti. Vegeu portar. ‘Mestrívolament (ant. *mestrívolment* i *maestrívolment*): de manera mestrívola’ i ‘mestrívol: 1. Magistral; fet amb gran mestria i perícia. 2. ant. Enginyós, astut; disposat per a enganyar’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111 Pus que auràs ffeta alcuna presó d’aucell, si·l comensa deplomar, lexe·l plomar a la sua volentat, e acostant a l’espervet poc ha poch, e toqua·l e prin·lo **maestrívolment** e ginyosa, ciulant ab lo tiffel ho ab la boca, com a ffer ffa per tal que no se·n ffa ffaréstech.

— Fr. *majestremant*, ‘habilement, avec adresse’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 371).

**Metge, -essa**: *subst. m. i f.* El qui exerceix la medicina i/o té el títol legal, la llicència o la formació considerada suficient per a exercir-la, especialment metge de física o físic; també metge de cirurgia. ‘1. El qui practica l’art de guarir o té el títol legal per a exercir-la’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 30v L’aucel, naturalment, deu aver vèrmens al cors per les carns crues que·t menge, que són fleumàticas, de què s’engenren los vèrmens, e an açò s’ecorden los **metges**.

— Lat. *medicus* (Federico II, *De arte*, p. 1215). || Ar. *al-ḥukama*, ‘les médecins (anciennement « les sages »)’ (Viré-Möller, *Gītrīf*, p. 199). || Cast. *físico*, ‘médico’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || It. *medico*, ‘Arzt, Humanmediziner’ (Glessgen, p. 963).

**Metgia**: *subst. f.* ‘2. Remei, medicina’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 138 D’aquí avant direm de les **metgies** he dels regiments dells ffalcons.

**Metzina**: *subst. f.* Dit del maneig falconer com a medicina o verí, el qual aconseguix que un ocell de caça venci la seva por o instint i capturi preses que estan per sobre del seu ventall de preses

naturals. Especialment referit als falcons llaners. '1. ant. Medicina. 2. (usat principalment en pl., *metzines*) Substància verinosa preparada; cast. *veneno, tósigo*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 136 mas con són mudats dues ho .III. veguades, e la lur volpehitat natural ha pressa **metzina** per art, ladonchs pren coloms, a vagades lebres, conills, si bé és adoctrinat.

**Milà:** *subst. m.* Ocell rapinyaire pertanyent a la família *Accipitridae*, milà reial (*Milvus milvus*) o negre (*Milvus migrans*), una de les grans presons de la falconeria medieval. '1.1. Ocell de la família de les falcònides, de l'espècie *Falco milvus*, de color gris clar en el cap, lleonat en l'ossa i en la coa i negre en les plomes llargues de les ales; no sol agafar amb les arpes, sinó amb el bec, i sol fer el niu dalt els arbres en lloc de fer-lo dalt les roques com altres ocells de presa. Cast. *milano*' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124v Desots griffaut altres aucells no y volen, ni ffalcons, ni estors, ne **milans** atart se mesclen ab ell. | F (còpia s. XV m.), f. 124v ffalcó no-s possarà sobre carnades a menyar, axí com ffan **milans** he àguiles he altres aucells. — Lat. *milva*, '« milan », forme relevée auparavant comme injure chez Pétrone, voir *Georges*' (Cy. 9, p. 261). | Lat. *milvus*, 'nibbio, termine usato fin dall'antichità ad indicare sia il nibbio reale (n. scient. *Milvus milvus*), sia il nibbio nero (n. scient. *Milvus migrans*)' (Federico II, *De arte*, p. 1217). | Lat. *milvus (regalis)*, Al. (*rother-*)*milan*, Ang. *kite*, Cast. *milano*, Fr. *milan*, Hol. *wouw, milaan*, It. *milano, forceluta* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *milvus*, 'milan' (Frédéric II, *L'art*, p. 550). || Ar. *ḥidā'a(t), ḥidāya*, 'milan' (Viré, *Falconaria*, I, p. 287). | Ar. *ḥida'a*, '(= Milan noir, *Milvus migrans* avec les races *migrans, lineatus, govinda* et *aegyptius*), nom du Busard harpaye dû soit à une mauvaise traduction des noms grecs ou persans, soit à un manque de terminologie en arabe de l'époque pour différencier certaines espèces fréquemment confondues ; ici, Busard des roseaux ou Harpaye (*Circus aeruginosus*), c'est-à-dire le « Fau-perdrieux » des fauconniers médiévaux d'Occident ; en Syrie et en Égypte, précise al-Aš'arī, il se nommait *šaqqūf/šaqquf* (Syrie)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 70, n. 65, pp. 198 i 207). || Fr. *escoufle* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 46). | [Fr. *nible*, 'milan (*Milvus regalis*)'] (Tjernelde, *Moamin*, p. 380). || It. *milvi* (pl.), *milvani* (pl.), *nibii* (pl.), Ar. *mukkā*, 'Rotmilan, Gabelweih (*Milvus milvus milvus* L.); Schwarzmilan (*Milvus migrans* Bodd.) / nibbio reale; nibbio nero' (Glessgen, p. 508).

Espècie: **Milà roig:** milà reial (*Milvus milvus*); segons *Dancus rex*, de carn calenta i seca, aconsellat com past pels falcons blancs. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> Tots los falchons qui han la pena blanca són flaumàtichs e esquius, e covén-se metjar aquels ab medicines calents e seques, axí con és pebre, cumí, *cinamonium, garofali, sermontanum, tymum, cardamonium*, e carns bicorts, cornaclas e **milans roygs**. — Lat. *milvus rubeus, nilvus rubeus*, '« milan » (*Milvus milvus* ou *regalis*), voir Brehms *Tierleben*, Vögel, I, Leipzig, 1911, p. 390-91' (Cy. 9, pp. 261, 264). || It. *milvi russi* (pl.), 'Rotmilan, Gabelweih (*Milvus milvus milvus* L.) / nibbio reale' (Glessgen, p. 508); It. *milion, mulion*, Fr. *million*, 'Habichtsadler / aquila de Bonelli (*Hieraaëtus fasciatus* Vieillot)', però It. *milon*, 'id.; Rotmilan / nibbio reale (*Milvus milvus milvus* L.)' (Glessgen, p. 487).

**Millar:** *subst. m.* Millarès. Manca al DCVB. Vegeu *millarès*. P (còpia s. XV m.), f. 38 prenets lo pes de mig **milars**. | P (còpia s. XV m.), f. 40v e de aquella pólvera prenets pes de un **millars** e dos tans d'orpiment e pers d'un **milars** d'escorxa de malgranes dolces.

**Millarès:** *subst. m.* Unitat de pes o quantitat de producte corresponent al millarès com moneda. '1. Nom de la moneda d'argent de més valor que encunyaven els emperadors d'Orient en l'edat mitjana, i que en el sistema monetari romà bizantí equivalia a la mil·lèsima part d'una lliura d'or. Jaume I d'Aragó en feia encunyar a la seca de Montpeller; a Barcelona, quatre diners feien un millarès. Per a més informació, vegi's Mateu Glos., s. v. *millarés*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 37 prenets de la peònie lo pes de un **millarès**. | P (còpia s. XV m.), f. 38 fets coure del pes de dos **milaresos**. | P (còpia s. XV m.), f. 38 prenets lo pes de mig **milars**. | P (còpia s. XV m.), f. 39v e de cascun pes d'un **millarès**. | P (còpia s. XV m.), f. 40v e de aquella pólvera prenets pes de un **millars** e dos tans d'orpiment e pers d'un **milars** d'escorxa de malgranes dolces. — Cast. *miliarense, millarés*, It. *miarese, miglioresi* (Gual, p. 274).

**Mirle:** *subst. m. ant.* Esmirle, amb apòcop de la primera síl·laba. 'Varietat de falcó' (DCVB). Vegeu *esmirle*.

**Moixó:** *subst. m.* Ocell petit, donat com a medicina calenta i humida (moixons) o seca (moixons magres) a l'ocell de caça. '2.I.1. Ocell en general, i especialment els petits. Cast. *pájaro*' (DCVB). Vegeu *calor, calt, complexió, humit, humitat, humor, sequedat*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> dóna-li **moxons** calens. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **moxons**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **moxons** magres.

Possibles sin.: **pardal, pàssera, passerell**. Vegeu *pardal, pàssera, passerell*.

— Lat. *passeres* (Cy. 9, p. 88, mss. Lats. D.). || Fr. *passere, pasere*, 'moineau. Anc. prov. *passer, passera*. *Glan.* 194-5' (Tjerneld, *Moamin*, p. 389).

**Moll:** *subst. m.* Polpa. '2. Matèria que forma la part central de la soca i branques dels vegetals llenyosos; cast. *médula, pulpa, tuétano*. 3. Part comestible de fruites que tenen pinyol o clovella; cast. *meollo*' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **meols** càcie fístule. — Lat. *medulla cassiafistule*, Tilander 'pulpe de la casse' (Cy. 9, pp. 88-9, mss. Lats D.). | Lat. *medulla*, 'cuore, parte interna' (Federico II, *De arte*, p. 1215). || Cast. *meollo*, 'lo que hay dentro del hueso de las frutas' (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *meollo*, 'almendra del prisco' (Maler, *Tratado*, p. 98). || Fr. *molle*, 'substance à l'intérieur, moelle. Lat. *C medulla*. Autres ex. de la forme *molle* *Glan.*, art. *meolle, mole*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 376). || It. *medulla, midolla, merule* (pl.), *merolla*, Fr. *molle*, Cast. *meollo*, Lat. *medulla*, 'Inneres (einer Frucht) / parte interiore (di un frutto)' (Glessgen, p. 686). || Port. *ámago, meyogoo* (Michaëlis, *Mestre*, p. 244, cf. pp. 244-50, n<sup>o</sup> XVIII).

**Moltó:** *subst. m.* 'Mascle de l'ovella' (DCVB), del qual se n'utilitza la carn com a past de l'ocell o com a excipient de productes terapèutics que el falconer desitja fer ingerir al seu ocell o com a font de medicaments simples a la terapèutica de l'ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 26v carn benyada ho cor de **moltó** ben levat en aygua tèbea. | P (còpia s. XV m.), f. 29v carn sustentive, ço és, carn de **moltó** calda o de galine grosa o de porch o de colom que no sie masa veyll. | P (còpia s. XV m.), f. 37 fel de **moltó**. — Ar. *da'n*, 'mouton' (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 195). || It. *monton(e)*, 'Hammel, kastrierter Widder' (Glessgen, p. 966). | It. *montone*, 'får, «montone»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59).

**Monsoneguer, -era:** *adj. ant.* Dit del falconer o mestre falconer que no coneix realment l'art de la falconeria o diu falsetats. 'Mentider' (DCVB), Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup>-6r<sup>a</sup> En Guillem falconer no fo **monsoneguer** mas vertader en la art dels falchons, les medicines del qual són bo[6r<sup>a</sup>]nes e acabades e molt provades. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> De totes natures de falchons, les quals damunt dites, si algun maestre diu que no prenen ocells, **monsoneguer** és e fals e no sab què-s diga. — Lat. *mendax*, Tilander 'mensonger' (Cy. 9, pp. 134-5, mss. Lats G.).

**Morle:** vegeu *gota*.

**Mordre:** *v. tr. ant.* per mossegar. 'Mossegar: 1. Agafar i estrènyer amb les dents' (DCVB), especialment un gos de caça a l'ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> Si alcuna bèstia **mordrà** lo teu falchó, axí·l metja: Pela'l en aquel loch on és **mordut**. — Lat. *morsicare, morsificare* tr., 'mordre' (Cy. 9, p. 262). | Lat. *mordere* (Federico II, *De arte*, p. 1217). || Fr. *mordre* tr., Lat. *mordere* (Holmér, *Traduction*, p. 294). || It. *moceca[re]*, 'beißen' (Glessgen, p. 965).

**Mors:** *subst. f. ant.* per mos. Mossegada, queixalada, especialment la rebuda per l'ocell de caça. 'Mos: 1. Acció i efecte de mossegar; cast. *mordisco, bocado*' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> De **mors** d'alcuna bèstia. — Lat. *morsu, morsura* (Cy. 9, p. 110, mss. Lats. D.). || Fr. *mordeüre*, 'morsure. *Glan.* 174' (Tjerneld, *Moamin*, p. 377).

**Morter:** *subst. m.* '1. Vas de parets gruixudes i de matèria dura (metall, pedra, fusta, vidre, etc.), amb la cavitat semiesfèrica, dins el qual es trituren amb una maça substàncies que es vol polvoritzar o reduir a pasta; cast. *mortero, almirez*' (DCVB), especialment durant la preparació del producte o forma terapèutica destinada a l'ocell de caça. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup> mol·ho en .I. **morter**.

Tipus segons el material: **a) Morter de coure:** Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> morter de pedra o **de coure**. — Lat. *mortariolo de cupro*, 'mortero de cobre' (Gil, *De accipiter* 8.31, p. 214, l. 16, f.

17r). **b) Morter de pedra:** Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **morter de pedra.** || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **morter de pedra.** — It. *mortaro (di pietra)*, ‘Mörser’ (Glessgen, p. 967).

— Ar. *hāwan, mīhrās, mihzār*, ‘mortier à broyer’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202).

**Mos:** *subst. m.* Vegeu *mors*.

**Mosquet:** *subst. m. ant. 1.* ‘1. Mesc’ (DCVB), utilitzat com a medicament simple a la terapèutica de l’ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **mosquet.**

2. Mascle d’esparver, donat com a referència de quantitat (mida, envergadura alar, pes?) per Albert el Gran per a l’esmirle. ‘2. Falcó de talla petita’ (DCVB). Vegeu *esmirle, esparver, forgell*. F (còpia s. XV m.), f. 135v e és manor que esparver, e sa candidat és axí com un auell que hom apella **mosquet**.

Possible sin.: **forgell**. Vegeu *forgell*.

— Lat. *muscetus*, ‘Nec est silentio praetereundum quod Aquila et Theodotion et Symachus socius eorum omnia accipitrum genera falcones vocant et ea quatuor esse generum determinant, asturem primae quantitatis ponentes in genere primo, et asturem minorem quem tercelinum vocamus ponentes in genere secundo, et nisum in genere tertio, et muscetum in genere quarto: quibus nullo modo consentiendum esse probat quod tercelinus invenitur in nido accipitris et muscetus in nido nisi reperitur: et ideo accipiter et tercelinus non differunt nisi sexu non specie quia accipiter est femina et tercelinus est masculus, et eundem modum differentiae habent nisus et muscetus: nisus enim est femina et muscetus est masculus’ (AG, p. 1493, l. 4-14). | Lat. *muschetus*, Ang. *musket*, Fr. *mouchet*, Hol. *mosket*, ‘the male Sparrow-hawk’ (Harting, *Bibliotheca*, pp. 225, 238-9). | Lat. *muschetus*, ‘accipitrum quidam sunt maiores et sunt foeminae hi qui sunt maioris vigoris, et quidam sunt minores, et vocantur muscheti et sunt masculi, qui paucae utilitatis existunt’ [Crescenzi, Pietro de, *Liber ruralium commodorum*, X, 3, dins G. Innamorati (ed.), *Arte della caccia. Testi di Falconeria, Uccellazione e altre cacce*, Milà, 1965] | Lat. *muscetus*, ‘Quartum genus frigellus dicitur quem vulgariter muscetum dicimus, hic multo minor est niso, sed colore consimilis sicut nisus accipitri assimilatur in dispositione habitus et colore. Avis est que cito mansuescit, velox est ad volandum, alias ad volantum, leviter aucupat, et deliciose vult nutriri. Mutacione secunda vel tertia optimus fit’ (Thomas, f. 42r<sup>a</sup>). | Lat. *muscetus*, Fr. *mouchet*, ‘mâle de l’épervier’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 83). || All. *sprinze* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 62, n. 78). || Ar. [Vient ensuite un rapace plus petit (que le précédent) que les gens d’Iraq et du Ḥidjāz nomment] ‘*afṣī* [(= de couleur) « noix de galle » et ceux de Syrie et d’Égypte] *baydaq*, ‘le mouchet ou émouchet (anglais *Musket*), mâle de l’Épervier; il ne s’affaite pratiquement jamais. En Tunisie, il a le nom de *ṭarṣūn*, de l’espagnol *torçuelo* « tiercelet » (vieux français *torçol*). Le nom arabe définit sa couleur’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 2.9, p. 68, n. 53), *baydaq, baydaq*, pl. *bayādiq*, ‘(pers.), Épervier à pieds courts (*Accipiter brevipes*) et Émouchet (confondus). Moamin lat. *baydac*; Moamin fr. *bayda*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193). || Fr. *mouchet*, ‘« le mâle de l’épervier », *mouschet. Muscetus* « accipitris vel falconis species » du Cange. *Musket* Cheltenham 8336, fol. 86v. En anglais on indiquait de même par *musket* le mâle de l’épervier’ (Til., *Glan.*, pp. 175-6). | Fr. *bayda*, ‘variété d’autour. C’est *al-baidaḳ*, une des cinq variétés d’autours dans ad-Damīrī (I,229-30), qui ne chasse que des passereaux et ressemble à *al-‘aḳṣā*’, le plus petit des oiseaux de proie. Il est également signalé comme une variété d’autour par Mercier, p. 84: « Puis vient un oiseau plus petit que les gens du Hejaz et de l’Iraq appellent ‘*afcy*, tandis que ceux de Syrie et d’Égypte l’appellent *beīdaq* (bizaq, des Persans). Il ne chasse que les cailles et les passereaux ». Savigny, p. 271, identifie *baidaḳ* avec l’épervier commun et croit que c’est le nom du tiercelet. Cf. *sabech*, synonyme de *bayda* d’après Moamin’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 316). || It. [*sebech*], [*sebeth*], [*sabeth*], Fr. *sabech*, ‘Sperber / sparviere (*Accipiter nisus* L.); [Sperberterzel]’ (Glessgen, p. 490). || Occ. *mosquet, moisset*, [‘krestel’] (*Dels auzels cassadors*, v. 759 i p. 223).

**Mossegar:** *v. tr.* Vegeu *mordre*.

**Mostela:** *subst. f.* ‘Mamífer carnisser de la família dels mustèlids, espècie *Mustela vulgaris*, d’uns 25 cm. de llargària, cos llarguer, potes curtes, pèl bru rogenic amb les parts inferiors blanques; és animal molt viu i lleuger i s’alimenta de mamífers i aus casolanes; cast. *mustela, comadreja*’



(DCVB). Possiblement la cita en la qual és utilitzada com a medicament simple per tractar l'ocell es refereixi a la fura, espècie criada en captivitat per a ser utilitzada per a treure el conill del cau i, per tant, fàcil d'aconseguir per part del falconer. 'Fura: 1.1. Mamífer carnisser de l'espècie *Putorius furo*, de cap rodonenc, cos llarguer, orelles molt petites, color groguenc per damunt i gris o negrós per davall (encara que també n'hi ha que són blancs); els crien els caçadors per a introduir-los dins els caus dels conills i obligar aquests a sortir-ne; cast. *hurón*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. Quant l'aucell ha fistolles, dona-li hom a menyar retons pochos e **mosteles** novelles mulades en let de cabres. — Lat. *mustela*, 'belette' (Frédéric II, *L'art*, p. 549). | Lat. *mustela*, 'weasel' (Scanlan, p. 163). || [Ar. *ğurad*, pl. *ğirdān*, 'mulot (rat des champs)'] (Viré-Möller, *Ğitrif*, pp. 197, 216). || Fr. *mustele*, 'belette. Lat. *C mustela*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 379). || It. *mustella*, 'Wiesel' (Glessgen, p. 968).

**Muda:** *subst. f.* '1.2. Acció de mudar les dents, les plomes, el pèl, la veu, etc.; temps en què es fa aquest canvi en els animals; cast. *muda*' (DCVB). 1) Canvi anual de ploma de l'ocell de caça o període en que realitza aquest canvi. En aus de caça té lloc de manera lenta –dura uns cinc mesos– i simètrica –una rêmige primària i hores després o al dia següent l'equivalent de l'altra ala, després un parell de secundàries, i alternativament parells de primàries i secundàries, a mesura que les caigudes van creixent; les rectrius solen començar pels cobertors i segueixen cap a l'exterior del ventall de la cua–, per disminuir escassament la seva capacitat de vol i permetre'ls, així, seguir caçant. La ploma vella cau per ser expulsada per la ploma nova en creixement a partir de la papil·la dèrmica, situada a la base del fol·licle. L'època d'aquest canvi depèn de l'espècie –les espècies i varietats petites la realitzen més tard que els ocells de caça de major pes i envergadura– i la latitud on habita –la muda sol realitzar-se a finals o després de l'època reproductiva, més tardana en zones fredes–. *Dancus rex* en situa l'inici a mig febrer, fora del marge habitual a la nostra latitud (vegeu al respecte la nostra hipòtesi respecte a l'origen d'aquest tractat). Durant aquest període no sol volar-se l'ocell, donat que el temps i les possibles topades afectarien la qualitat de la nova ploma, unit al risc de perdre l'ocell pel solapament entre el període de muda i el reproductiu. F treu a l'ocell de caça de la muda vuit dies després de què totes les penes de la cua són igualades. L'ocell de caça rep una alimentació diferent durant aquest període, que depèn també de la fase de la muda en la qual es troba, i s'intenta accelerar i, fins i tot, provocar la muda, amb productes terapèutics o determinats aliments. Tot falconer desitja que el seu ocell completi la muda aviat i amb un plomatge de qualitat, per poder volar de bell nou el seu ocell, després de tornar-lo al seu pes de vol o de caça (vegeu *temprar*, *tempre*) i recordar-li el maneig falconer, degut al temps que ha passat amb escàs contacte amb el falconer. Els falconers medievals tenien predilecció pels ocells de plomatge blanc (p.e. *Dancus* mss. lats. NP, 24; català F, f. 121), tendència que continua avui dia. Donada la coincidència entre el nombre de mudes realitzades i l'edat en anys de l'ocell de caça, en falconeria sol parlar-se del nombre de mudes de l'ocell de caça per referir-se a l'edat d'aquest. F (còpia s. XV m.), f. 121 Ítem, sia la **muda** bella e blanca, axí com a colom. — Lat. *mutatio*, 'mue de l'oiseau' (Cy. 9, p. 263). | Lat. *muta*, *mutatio*, 'muda, cambiamento periodico delle penne degli uccelli, che per i falchi in cattività avviene dall'aprile al settembre; in particolare la prima muta' (Federico II, *De arte*, p. 1217). | Lat. *muta*, 'action de muer', Lat. *muta*, 'mue' (Frédéric II, *L'art*, p. 550). | Lat. *mutatio*, Al. *mäuser*, Ang. *moult*, Cast. *muda*, Fr. *mue*, Hol. *muite*, It. *muta* (Harting, *Bibliotheca*, p. 236-7). | Lat. *muta*, 'mue: une fois par an, les oiseaux renouvellent leur plumage. La « mue » a lieu au printemps et en été, progressivement, avec des variations selon les espèces et les latitudes' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 104-05). || Ang. *mew*, 'to moult, form the Fr. *muer*, to change the feathers' (Harting, *Bibliotheca*, p. 226). || Ar. *tahsir*, *tasqīt*, *siqāt*, 'mue de l'oiseau de vol', 'iltihāt (*al-rīs*)', « dépenaison » (de l'oiseau de vol), chute de ses penes' (Viré, *Falconaria*, I, p. 287, II, p. 51, III, p. 178). | Ar. *qarnaša*, 'mue (de l'oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 204); Ar. *tahsir*, 'dépenaison, mue (de l'oiseau de vol). En période annuelle de mue, la chute des penes ou « dépenaison » met l'oiseau dans l'incapacité temporaire de voler' (Viré-Möller, *Ğitrif*, pp. 45 i 208). || Cast. *muda*, '1. Cambio anual de la pluma' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *muda*, 'tiempo en que las aves renuevan su plumaje' (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *mue*, 'action de muer' (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *mue*, 'action de muer' (Cy. 12, p. 57, glossari). | Fr. *mue* sb.f., Lat. *mutatio*, 'action de muer' (Holmér, *Traduction*, p. 295). | Fr. *mue*, 'mue, en parlant d'un oiseau de proie'

(Tjerneld, *Moamin*, p. 378). || It. *muta*, ‘action de muer’ (Cy. 13, p. 63). | It. *muda, muta, mutationi*, [*mudar, mutare*], ‘Mauser / muda’ (Glessgen, pp. 463, 967-68). | It. *muda*, ‘ruggning, «muta»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59). **2)** Cambra en la qual el falconer col·loca el seu ocell de caça durant el període en el què realitza el canvi anual de ploma. Per extensió, habitació destinada a l’ocell tot i que es trobi fora del període de muda. Vegeu *cambra, casa, cel·la, gàbia*. — Lat. *domus mutae* (AG, p. 1483, l. 9-10). | Lat. *muda*, ‘« cage, maisonnette où l’on garde l’oiseau pendant la mue ». Voir *Modus*, II, 362, Holmér, p. 295, art. *mue*’ (Cy. 9, p. 263). | Lat. *muta*, ‘luogo dove è tenuto l’uccello durante la muta’ (Federico II, *De arte*, p. 1217). | Lat. *camera, muta, mutatorium*, Al. *falkenkammer*, Ang. *hawk-house*, Cast. *halconera*, Hol. *valken-kamer*, It. *camera, muta* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). | Lat. *muta, gabia*, ‘mue: une fois par an, les oiseaux renouvellent leur plumage. La « mue » a lieu au printemps et en été, progressivement, avec des variations selon les espèces et les latitudes. Il y a donc une période où il est contre-indiqué de chasser au vol, et où les oiseaux sont « mis en mue ». La pièce réservée à cet effet est aussi dite « mue », *muta*’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 104-05). || Ang. *mew*, ‘the place where hawks are set down to moult’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 226). || [Ar. *rawwaha l-ğāriḥ fī l-bayt*, ‘*arāḥahu, ’istarāḥahu*, ‘« remettre l’oiseau de vol à la chambre, au cabinet », l’attacher à la perche, au couvert, en revenant de la chasse, pour le laisser reposer’] (Viré, *Falconaria*, II, p. 46). | Ar. *qarnaša*, ‘mue (de l’oiseau de vol): chambre où l’on fait muer, chaque année, les oiseaux de vol’ (Viré-Möller, *Gīṭrīf*, pp. 46 i 204). || Cast. *muda*, Lat. *muta*, ‘casita o gavia en que se encierra el ave mientras mude sus plumas’ (Cy. 14, p. 40, glossari). | Cast. *muda*, ‘2. Habitación en la que se encierra a las aves durante la muda’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *estar en la muda* (Maler, *Tratado*, p. 98). || Fr. *meue*, ‘mue, maison où l’on garde l’oiseau pendant la mue’, *mue*, ‘cage où l’on garde l’oiseau pendant la mue’ (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *mue*, ‘cage, maisonnette où l’on garde l’oiseau pendant la mue’ (Cy. 12, p. 57, glossari). | Fr. *mue* sb.f., Lat. *muta*, ‘maison où l’on garde l’oiseau pendant la mue’ (Holmér, *Traduction*, p. 295). | Fr. *meison (de la mue)*, ‘cage, maisonnette où l’on garde l’oiseau de proie. Lat. C *domus*’, *mue*, ‘endroit ou maisonnette où l’on met l’oiseau de proie quand il mue. Angl. *mewe*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 373, 378). || It. *muta, muda, casa della muta*, ‘Mauserhaus / luogo della muda’ (Glessgen, pp. 463, 968). | It. *muda*, ‘ruggningsplats, «muta»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59). || Occ. *ferma*, [“*maizo lur cove a bastir, / que hom appella, per so, ferma, / car la pena dedins se ferma*” *Dels auzels cassadors*, vv. 558-60], ““moulting cage”. *Muda* and *ferma* are synonymous, referring to a cage where falcons are set to moult and become “firm”. Cf. *Glan.*, p. 105’ (*Dels auzels cassadors*, v. 559, pp. 221, 211, n. 1462). || Port. *muda*, ‘jaula, casinha onde se conservava a ave durante a muda’ (Cy. 15, p. 72, glossari).

Loc.: **a) Eixida de muda**: període previ i posterior a treure l’ocell de caça de la muda. P (còpia s. XV m.), f. 27 en la antrada **de muda**, e an la **axida**. **b) Eixir de la muda** o **gitar de la muda** o **sortir de la muda** o **treure de la muda**: treure el falconer a l’ocell de la muda. F (còpia s. XV m.), f. 110v que no·l **git de la muda**. | F (còpia s. XV m.), f. 110v **trauràs de la muda**. || P (còpia s. XV m.), f. 29 de **trer** aucell **de muda**. | P (còpia s. XV m.), f. 29v la meyor partida de la senitad de l’aucel se pren en l’**axir de la muda**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> E garde’t que no·l **tragues de la muda** dentrò que les penes sien complides. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> E con lo **trauràs de munda**. — Lat. *extrahere avem de muta, tollere avem de mutta, de muda*, ‘faire sortir l’oiseau de la cage où on le met pendant la mue’ (Cy. 9, p. 263). || Fr. *tirer (hors)*, ‘tirer de la mue, voir *ferme* et *traire*, *Fragment d’un traité de fauconnerie anglo-normand en vers*, éd. G. Tilander, *Studier i modern språkvetenskap*, XV,44’ (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *issir de mue*, ‘sortir de la mue’, *trere de mue*, ‘faire sortir l’oiseau de la mue où on le gardait’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 364, 378). || It. *esc[ire] dalla muta*, ~ *da la* ~, ~ *di muta*, ~ *di muda*, ~ *de muda*, ~ *de muda*, ‘(nach Abschluß der Mauser) aus dem Mauserhaus kommen’, *levar[e] de muda*, ‘nach Abschluß der Mauser aus dem Mauserhaus nehmen’ (Glessgen, p. 968). **c) Entrada de muda**: període previ i posterior a entrar l’ocell de caça a la muda. P (còpia s. XV m.), f. 27 en la **antrada de muda**, e an la **axida**. **d) Metre en muda** o **posar en muda**: posar el falconer el seu ocell de caça a la muda. L’accepció del DCVB és errònia pel que respecta als ocells de caça a Europa, tot i que certs tractats de la tradició àrab indiquen plomar la coa i, en alguns casos, altres parts de l’ocell de caça per a accelerar la muda; pot haver-se confòs amb el bany de sorra que sovint es posa als mascles de perdiu durant aquest període, o tractar-se d’una pràctica en aus

de cant que desconeixo. ‘Posar a la muda els ocells: arrancar-los plomes i posar-los fang en lloc d’aquestes perquè en posin de noves, a fi que en mudar-les no sia al temps de passa, que no cantarien (Plana de Vic)’ (DCVB). Agustí Secr. 7 Aucells de rapinya, los quals a fi de aquest mes los **posareu a la muda**. || P (còpia s. XV m.), f. 28 **metre** ton estor **en muda**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> **posa** aquell **en muda**. — Lat. *mittere avem in muta, ponere avem in muda*, ‘mettre l’oiseau dans la cage où on le conservait pendant la mue’ (Cy. 9, p. 263). || Ang. *set down to moult*, ‘put into the mew’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 229). || Ar. *ḥassara, taḥassara*, ‘entrer en mue, prendre en mue, (oiseau de vol)’, *lāḥa (ū), l-ḡāriḥ riṣa-hu*, ‘« jeter ses plumes », (oiseau de vol), entrer en mue. (Sahara)’, *qarnaṣa* (trans.) *l-ḡāriḥa*, ‘*alqā l-ḡāriḥ fī l-qarnaṣa*, ‘« nouer la longe à » l’oiseau de vol, « le muer, le mettre à la muette », le retirer du vol et l’isoler dans une pièce sombre, loin de tout bruit, en l’ayant débarrassé de ses jets et de ses sonnettes, pour qu’il jette ses plumes sans incident ; la mue est, pour l’oiseau de vol, une période pénible et dangereuse, car l’inaction le fait engraisser et l’affaiblit énormément. Les anciens usaient de procédés pour hâter la chute des plumes portantes de l’oiseau afin de le remettre au vol plus rapidement ; cette pratique était, cependant, bien souvent fatale à l’oiseau de vol’, [*qaṭa l-ḡāriḥa ’ani l-ṣayd*, ‘« nouer la longe à l’oiseau de vol », cesser de le faire chasser au vol, pour le mettre à la mue’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 287, III, pp. 168, 170, 180). || Fr. *mettre en mue*, ‘faire muer, proprement mettre l’oiseau dans la cage ou maisonnette où on le gardait pendant la mue’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 378). || It. *m[ectere] in la muta, ~ nella ~, ~ in muda, pon[ere] in la muta, ~ in muta*, ‘zu Beginn der Mauser ins Mauserhaus setzen’ (Glessgen, p. 968).

**Mudació:** *subt. f.* Muda. Vegeu *muda*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **mudació**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **mutació**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> **mutació**.

**Mudament:** *subt. f.* Muda. Vegeu *muda*. F (còpia s. XV m.), f. 126 **mudament** de les plomes ho de les penes. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> **mudament**. — Cast. *demudamiento*, ‘cambio’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206).

**Mudar:** *v. intr.* Fer el falconer que l’ocell de caça iniciï o acceleri la muda, amb un canvi de maneig, aliments i/o productes terapèutics, o bé realitzar l’ocell de caça la muda. ‘III.3. *absol.* Fer la muda; sofrir un animal la caiguda i renovació de plomes, pèls, dents, epidermis, etc.’ (DCVB). Vegeu *muda*, *remudar*. F (còpia s. XV m.), f. 9v fer **mudar**. || P (còpia s. XV m.), f. 28 De **mudar** aucells. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> **mundar**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> **mudar**. — Lat. *mutare intr.*, ‘« changer de plumes », en parlant de l’oiseau, « faire muer », en parlant du fauconnier’, *mutare avem, mittere avem ad mutandum*, ‘« faire muer l’oiseau », du fauconnier’; *mutari, se mutare* ‘réfl., « changer de plumes », en parlant de l’oiseau, cf. pour la forme réfléchie *Nouveaux Mélanges d’étym. cyn.*, p. 301’; *mutare avem in alba penna*, ‘« changer les plumes de l’oiseau en couleur blanche »’, *mutare intr.*, *mutare avem, mutare plagam*, ‘« panser (l’oiseau, la plaie) », cf. *mutare un ammalato* « cambiargli la camicia, le lenzuola, le fasce, fare l’occorrente al suo custodimento », Tommaseo, Bellini, *mutare II*’ (Cy. 9, p. 263). | Lat. *mutare*, ‘cambiare, mutare, e in particolare, se riferito agli uccelli, compiere la muta’ (Federico II, *De arte*, p. 1217). | Lat. *mutare, plumas exuere*, Al. *mausen*, Ang. *moult*, Cast. *mudar*, Fr. *muer*, Hol. *muiten*, It. *mutare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-8). || Ar. *baddala riṣahu, ramā, (ī), l-ḡāriḥ bi-riṣihi, saqqaṭa, sāqaṭa l-ḡāriḥ riṣahu, nasala (u) l-ḡāriḥ*, ‘*ansala*, ‘« jeter ses plumes », muer, (oiseau de vol)’, *natafa, tanattafa, ’intatafa l-ḡāriḥ*, ‘« jeter ses plumes », (oiseau de vol)’, muer, se déplumer par la mue, *qurniṣa i qarnaṣa* (intrans.) *l-ḡāriḥ, taqarnaṣa l-ḡāriḥ, daḥala l-ḡāriḥ l-qarnaṣata, al-qirnās*, ‘« prendre la mue, jeter ses plumes », (oiseau de vol) ; les rapaces ont, en général, une mue annuelle’, *qarnaṣa* (trans.) *l-ḡāriḥa*, ‘*alqā l-ḡāriḥ fī l-qarnaṣa*, ‘« nouer la longe à » l’oiseau de vol, « le muer, le mettre à la muette », le retirer du vol et l’isoler dans une pièce sombre, loin de tout bruit, en l’ayant débarrassé de ses jets et de ses sonnettes, pour qu’il jette ses plumes sans incident ; la mue est, pour l’oiseau de vol, une période pénible et dangereuse, car l’inaction le fait engraisser et l’affaiblit énormément. Les anciens usaient de procédés pour hâter la chute des plumes portantes de l’oiseau afin de le remettre au vol plus rapidement ; cette pratique était, cependant, bien souvent fatale à l’oiseau de vol’, *mukarnaz*, ‘« traitement de la mue », procédés que les anciens employaient pour réduire le temps de la mue de leurs oiseaux de vol, afin de les remettre plus tôt au vol ; l’oiseau de vol était « mis à la muette », c.-à-d. dans une chambre obscure, fraîche et bien aérée, dès la fin de Février. On le

soumettait à une suralimentation de chair vive et on lui facilitait la chute de son pennage en lui déplumant, à la main, certaines régions du corps. Ainsi, dès le mois d’Août, l’oiseau de vol était en état de voler, sa livrée neuve étant bien sommée’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 278, II, pp. 46, 51, III, pp. 168, 173-74, 182, 183). || Cast. *mudar* intr., Lat. *mutare*, ‘« efectuar el ave la muda de la pluma »; *mudar las pennolas*, mala trad. de *mutare* « curar », *mudar el falcon*, Lat. *mutare*, « hacer mudar »’ (Cy. 14, p. 40, glossari). | Cast. *demudar*, ‘mudar, cambiar la pluma’, *mudar*, ‘acción de cambiar la pluma; ocurre anualmente’ (Fradejas, *Tratados*, pp. 206, 209). | Cast. *mudar*, ‘hacer mudar las plumas al ave; efectuar el ave la muda de las plumas’ (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *muer*, ‘muer, en parlant d’un oiseau’ (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *muer* tr., intr., ‘faire muer’, intr., ‘changer de plumes’ (Cy. 12, p. 57, glossari). | Fr. *muer*, ‘Parfois, se rapportant aux oiseaux, le verbe *muer* peut être réfléchi: *l’oiseau se mue*. De même en italien: *i falconi si mutano*’ (Cy. 8, p. 302). | Fr. *muer*, ‘faire muer, de même *mutare* 1, Du Cange’, ‘muer, se rapportant à l’oiseau de proie’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 378). || It. *mutare* intr., *mutarsi*, ‘muer’, tr. ‘faire muer un oiseau’ (Cy. 13, p. 63). | It. *mudaramo*, ‘comme *mudare* sont tous deux des formes septentrionales de *mutaramo* et *mutare*. Tommaseo, Bellini, Crusca et *Diz. etimol. it.* enregistrent *mudare* « mutare le penne, detto degli uccelli ». Celui-ci rappelle prov. *mudar* mais *mudare* est une forme septentrionale comme beaucoup d’autres mots de la fauconnerie italienne’ (Cy. 13, p. 64). | It. *muda[re]*, *mutare*, ‘mausern’, ‘provocare o favorire la muda in un uccello; fargli cambiare le penne’, *mutare*, ‘einen Vogel zur Mauser bringen; mausern’ (Glessgen, pp. 967, 968). | It. *mudare*, *mutare*, ‘rugga, byta fjädrar, «mutare»’, [*depenatione*, ‘fjäderlossning, «muda, perdita delle penne»’] (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 56, 59). || Port. *mudar* intr. ‘mudar de penas’, tr. ‘fazer mudar a ave’ (Cy. 15, p. 73, glossari).

**Mudat, -ada:** *adj. i part. pass.* de *mudar*. ‘Especialment: 2. *Falcó mudat*: falcó que ha fet la muda’ (DCVB). **a)** Dit de l’ocell de caça que ha completat la muda, el canvi anual de plomes. Es considera ben mudat quan el desenvolupament del plomatge és total i la ploma és de qualitat, sense defectes per alimentació incorrecta o estrès nutricional –visibles a la làmina de ploma com una línia de diferent coloració o translúcida, anomenada banda d’estrès [Cast. *hamez*. || Lat. “Patitur autem aliquando etiam maciem nimiam: et tunc humido naturali destitutus pennae eius contrahunt maculas quas famae signa appellant: et tunc etiam pennae franguntur de facili” (AG, p. 1438, l. 39-42). | Lat. *pennae affamatae*, Al. *hungermal*, *hungermarke*, Ang. *hunger traces*, Ar. *lağb*, *lağab*, *lağīb*, Cast. *navajadillas*, Fr. *pennes affamées*, Hol. *honger-malie*, It. *penne affamate* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7)], deguda a una deficiència de l’aminoàcid lisina–, malaltia aguda, cops a les plomes en creixement, etc. Vegeu *defallir*. Possible sin.: **eixut**. Vegeu *eixut*. **b)** Dit de l’ocell de caça que ha acabat la seva primera muda, abandonant el plomatge de sor. A partir de llavors, se’n diu “mudat”. En sentit estricta, tot i que no apareix clarament als tractats catalans medievals, dit de l’ocell de caça després de la seva segona muda, en què assoleix el plomatge d’adult complet. Entre la primera i la segona muda, l’ocell de caça té plomes d’adult i de sor. Vegeu *muda*, *sor*. Els tractats catalans no contenen termes equivalents al Cast. *entremudado*, Fr. *entremué* (ocell de caça que ha acabat la seva primera muda fins que finalitza la segona, període en el qual té encara algunes plomes de poll; un cop finalitzada la segona muda, ja llueix el plomatge d’adult complet). doc. a. 1347 (BSAL, III, 118) Entès hauem que vós tenits un falcó **mudat** ab les mans grogues. || Curial, I, 28 Una roba de llera negra en la qual fèu brodar un falcó encopellat **mudat**. || F (còpia s. XV m.), f. 110v perffetament és **mudat** com totes les penes de la coha són igual·lades. || P (còpia s. XV m.), f. 31v deu-li hom dar .VII. grans de càbaras a gran stor **mudat**, e a sor .VI. grans, e a terçoll tres grans. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> no caç ab aquels dentrò que sien **modats**.

— Lat. *mutatus*, ‘falco che ha completato la muta’ (Federico II, *De arte*, p. 1196). | Lat. *mutatus*, Al. *hagard*, *alterfalke*, Ang. *haggard*, Cast. *mudado*, *çahareño*, Fr. *madré*, Hol. *haggard*, It. *mudato* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ang. *haggard*, ‘applied to a wild-caught old hawk, a hawk that has been caught after assuming its adult plumage, that is, after having moulted in a wild state; Fr. *agar*, taken if she has once moulted. Fr. *hagart* est celluy qui est mue de haye (Menagier de Paris), *hagart* ou mué des champs est celui qui a déjà mué une fois’; *summed*, *full-summed*, ‘when a hawk has got all her new feathers after moulting, and is fit to be taken out of the mew’ (Harting, *Bibliotheca*, pp. 220, 222-224, 230). || Ar. *harağa l-ğāriħ*

*min-alqarnaša*, ‘« se refaire » (oiseau de vol), « être sommé », sortir de la mue avec un plumage neuf’, *’ahlafa (al-rīš)*, ‘« être allongé, être sommé, se refaire », (plumage de l’oiseau de vol), être complètement repoussé, après la mue’, *šāfi*, ‘« sommé », (plumage de l’oiseau de vol), entièrement repoussé après la mue’, *naqiyy*, ‘dans l’expr. *harağa l-ğāriḥ naqiyy<sup>am</sup>*, ‘« sortir bien allongé » de la mue, (oiseau de vol)’, « avoir refait son pennage, être sommé », avoir bien mué et avoir sa nouvelle livrée en parfait état ; *gayr naqiyy*, (contraire du précédent), « albrené », (oiseau de vol), dont le plumage est mal repoussé, après la mue, certaines plumes étant plus courtes que les autres de même groupe et restant ternes et cassantes’, [*muqarnaš, muqarnas, kurrāz, kurraz*, pl. *karāriza*, ‘« mué, mué de main », (oiseau de vol), oiseau de plus d’un an, mais pris sauvage dans le cours de sa première année et avant sa première mue, qui s’est faite en captivité’], *muqarnaš bayt, muqarnaš dāğin<sup>am</sup>*, ‘« mué de chambre, de main », (oiseau de vol), qui a mué en captivité’ (Viré, *Falconaria*, I, pp. 290, 292, II, p. 57, III, pp. 169, 186). | Ar. *kurraz*, (pl. *karāriz*), ‘mué de main, au plumage sommé, refait (oiseau de vol)’, *muqarnaš dāğin*, – *ahlī*, [*muqarnaš al-bayt*], ‘« mué de main » (d’homme), mué en chambre (oiseau de vol): se dit de l’oiseau de vol pris niais au nid et que l’on a fait muer en chambre, au bout d’un an, pour la première fois. On compte ainsi d’âge des oiseaux de vol d’après le nombre de mues annuelles qu’ils ont effectuées en captivité’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, pp. 47, 201, 203 i 216). || Cast. *mudado*, ‘ave de cetrería que ha concluido la segunda muda y ha perdido ya todas las plumas de pollo’; *entremudado*, ‘pájaro que ya realizado su primera muda y que aún conserva algunas plumas de pollo’; *zahareño, çahareño*, ‘ave de cetrería capturada cuando ya tiene más de un año’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *demudado*, ‘sucio’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *zahareño*, ‘el halcón cazado, ya mayorcito, entre peñas; se muestra muy bravo y desobediente’ (López, *Libro*, p. 243). || Fr. *muiers de bois*, ‘l’auteur fait la distinction entre quatre sortes de faucons d’après l’âge qu’ils ont été pris: les uns sont pris au nid, *niais*; les autres *sors*, sans avoir mué = jeunes; d’autres *muiers de bois*, c’est-à-dire après avoir mué plusieurs fois = adultes; d’autres *entremués* qui « tiennent du sor ». Le mot *entremué* revient dans Gace. La Curne traduit *entremué* « métis », Godefroy « à moitié mué ». Le vrai sens du mot ressort des mots anglais correspondants, expliqués ainsi par le *New English Dictionary: Intermewed* « applied to a hawk after her first mewing or moulting, and before she has the full third year’s coat ». *Intermewer* « a hawk of the second year, after her first mewing or moulting, and before she has the full third year’s coat ». Cf. la définition donnée par Turberville: « They are called *Entermewers* or *hawkes* of the first cote that is from the middle of May till December. *Those hawkes are called Entermewers for that they cast the old and have new feathers* and they prove very good and hardie hawkes ». *Entremué* s’applique donc à un oiseau qui n’a eu qu’une seule mue. L’auteur du *Ménagier de Paris* fait allusion aux éperviers *entremués* dans l’ex. Suivant: Esprevier hagart est celluy qui est de mue de haye: *et s’il est d’un an, il tient du sor aucunement*, car s’il ne tient du sor, c’est signe qu’il tient de deux mues, II, p. 317’ (*Modus*, 1932, p. 343, n. 90, 23). | Fr. *muier, de mue*, ‘mué’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 143). | Fr. modern? *sommé*, ‘(plumage) entièrement repoussé après la mue’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, p. 50). || It. *mutato in ramo*, ‘qualificatif du faucon qui a mué à l’état sauvage’ (Cy. 13, p. 63). | It. *mudato* (Glessgen, p. 967). || Occ. *guilfanh, guirfanh*, ‘falcon captured at beginning of its second winter’ (*Dels auzels cassadors*, v. 307 i p. 222).

**Mul**: *subst. m.* ‘1. Mascle híbrid de cavall i somera (*mul somerí*) o d’ase i egua (*mul eguí*); cast. *mulo, macho*’ (DCVB), la sang del qual és utilitzada com a medicament simple a la terapèutica de l’ocell de caça. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> sanc de **mul**.

**Mula**: *subst. f.* ‘1. Femella híbrida de cavall i somera (*mula somerina*) o d’ase i egua (*mula equina*); cast. *mula*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 108v **mul-les**. — It. *mul[o]*, ‘Maulesel’ (Glessgen, p. 967).

**Munda**: vegeu *muda*.

**Mundar**: vegeu *mudar*.

**Mundificar**: *v. tr.* ‘Netejar, purificar’ (DCVB), purgar, referit a la sanitat de l’ocell de caça. Vegeu *remundar*. F (còpia s. XV m.), f. 109 compost de reseptes provades e d’altres cosses per **mundifficar** e sanar e gorir los alcels, e los nodriments de aquels.

— Fr. *mundifier*, ‘nettoyer, purger’, *munder*, ‘nettoyer; débarasser de qc; se purger; se débarasser de. Lat. CG *emundabuntur*, R *mundabantur*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 379).

**Muntar**: v. *intr.* Referit a l’ocell de caça, especialment al falcó, el qual guanya alçada seguint la presa (o intenta recuperar-la després d’un atac errat), que sap que du avantatge sobre l’ocell de caça mentre es mantingui en una posició més elevada que el seu depredador; o bé elevant-se fins arribar a l’alçada de caça de cada ocell, a la què es manté esperant que li facin sortir la presa, tècnica pròpia de la caça amb falcons anomenada *altanería* en castellà, sense equivalent als tractats catalans medievals. ‘I.1. Traslladar-se de baix a dalt, d’un punt a un altre situat a un nivell més alt; cast. *subir*. III.1. Portar de baix a dalt, d’un punt a un altre situat a un nivell més alt; cast. *subir*’ (DCVB). Vegeu *rodar*. F (còpia s. XV m.), f. 130rv E aquesta és la rahó com aquests ffalcons aytals, axí com los altres linatges, com devallen no fferen mantinent, mas ab lo [130v] devallar ells comencen altre vegada a **muntar**, e lavors ells fferen ab la darrera unglá, que’s possen de lonch dels pits, e per so ell ffa longa naffre e mortall. Lat. *exaureare*, ‘l’oiseau se prend à « essorer » quand il s’éloigne du lieu de chasse en s’élevant dans les airs et en se laissant déporter. Le *Tractatus de sperveriiis* prévoit plusieurs expédients pour faire perdre à l’oiseau cette fâcheuse tendance, entre autres en introuissant à la base des deux plumes centrales de la queue un peu de mercure, censé refroidir à mesure que l’oiseau prend de l’altitude’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 140-41).

Sin.: **pujar**. Vegeu *pujar*.

— Lat. *altivolare*, *spiraliter aethera scandere*, Al. *auffliegen*, *auffsteigen*, Ang. *mount*, *soar*, *ring up*, Cast. *remontarse*, *elevarse*, Fr. *prendre l’air*, *monter à l’essor*, Hol. *zweven*, It. *elevarsi*, *alzarsi* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *take the air*, ‘to mount’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 230). || Ar. *tanammā* i ‘*intamā l-ġāriḥ*’, ‘« prendre l’air, monter d’essor, monter sur l’aile », (oiseau de vol), prendre de la hauteur, dès le départ’, *raqiya* i ‘*irtaqā*’, ‘« faire sa montée, monter d’essor, se guinder », (oiseau de vol), s’élever dans l’air par degrés et carrières et disparaître à la vue’, *samā*, (*ū*), ‘« monter à l’essor », se guinder, (oiseau de vol), monter très haut dans les nues et disparaître aux yeux du fauconnier’, [*sumuw*, ‘« essor, guindage sur la nue » (de l’oiseau de vol)’, *ġāba* (*ī*) *l-ġāriḥ fī l-samā*’, ‘« se guinder à la nue, s’essorer », (oiseau de vol), monter très haut et disparaître à la vue’, ‘*iqlawlā l-ġāriḥ*’, ‘« s’essorer, se guinder à la nue », (oiseau de vol), voler très haut et disparaître à la vue’, *ṭabaqa*, ‘dans l’expr. ‘*ahada l-ġāriḥ ṭabaqata-hu fī l-dawr*’, ‘« atteindre son degré en volant amont », (oiseau de vol) ; le « degré » est le niveau où l’oiseau fait demi-tour, dans l’air, pour amortir une nouvelle ascension ou « carrière », à contre vent ; il atteint, ainsi, son premier, son deuxième, son troisième « degré », pour être « à hauteur vulue » et s’y maintenir’, Ar. *ṭala’a l-ġāriḥ*, ‘« faire sa montée, monter sur l’aile », (oiseau de vol)’, [*ṭala’a wa-nazala l-ġāriḥ*, *ta’ālā l-ġāriḥ wa-tasaffala*, ‘« passer », (oiseau de vol), alterner les montées et les descentes rapides, à la manière des attaques « en piqué » des avions de guerre’, *ṭulū’ al-ġāriḥ wa-nuzūlu-hu*, ‘« passade de l’oiseau de vol », ses manœuvres de montée et de descente rapide’] (Viré, *Falconaria*, II, pp. 43, 52, III, pp. 152, 155, 160, 162, 172). || Cast. *montar*, ‘elevarse el halcón altanero hasta conseguir la altura óptima para cazar’; *montar sobre cola*, ‘elevación en línea recta sin hacer tornos propia de los gerifaltes’; *altanería*, ‘técnica cetrera, utilizable exclusivamente con los halcones, en la que el pájaro ha de montar lo más alto posible haciendo tornos. Una vez que ya está a su máxima altura y en la vertical de la presa, se le levanta la pieza y el halcón se deja caer (*desemballesta*), cuando llega a la pieza la acuchilla o lía, o la acuchilla, da un rizo y por último la lía. Esta técnica se introdujo en España en la primera mitad del siglo XIII, cuando se efectuó el matrimonio entre Fernando III y Beatriz de Suavia, antes de esto la única técnica empleada era el *brazo tornado* o *mano por mano*, lance de caza en el que se suelta el halcón después que la pieza se ha levantado’ (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *aleive*, ‘s’envole dans le haut, en parlant d’un oiseau’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 308). | Fr. modern? *monter à l’essor*, ‘s’élever dans les airs (oiseau de vol)’, [*ressource*, ‘mouvement ascensionnel que l’oiseau de vol exécute après une descente’, (*s’*)*éssorer*, ‘se perdre très haut dans les nues et ne pas redescendre (oiseau de vol)’, *se guinder dans la nue*, ‘monter très haut dans le ciel (oiseau de vol)’] (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 48). || It. *montare*, ‘hochfliegen, steigen (ein Vogel)’, *montar(e) in alto*, ‘in große Höhe steigen (ein Vogel)’ (Glessgen, p. 966). | It. (cal.a.) *subire*, ‘innalzarsi; raggiungere’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 108).

**Munterí:** *subst. m. i adj. ant.* El tercer llinatge dels falcons segons l'*Epistola de avibus nobilibus* i Albert el Gran. Varietat (en una accepció no taxonòmica) de falcó pelegrí a la qual *Dancus rex* i Albert el Gran atribueixen un temperament difícil. Probablement, la subespècie de falcó pelegrí (en l'accepció moderna) autòctona de cada indret, la que pot desniar-s'hi, i, per tant, depenent de la zona d'origen del falconer o del tractat; segons aquesta accepció i per al nostre territori, *Falco peregrinus brookei* Sharp. Segons J. Cable, poll de pelegrí agafat del niu en una zona muntanyosa; segons K. Lindner, *Falco peregrinus germanicus*, abundant a Europa central, que Albert el Gran diferencia del pelegrí nòrdic, capturat durant la migració (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 65); segons R. S. Oggins (1980), p. 454, la varietat islandesa de grifaut (*Falco rusticolus islandicus*). Vegeu Cable, J., *Note sur 'muntarsin' (Roman de Horn, v.731), a Romania*, 90 (1969), pp. 515-27, amb gran nombre d'exemples i esbòs de les dues tendències en el nom, bé essent el pelegrí i el munterí la mateixa espècie, adult "passatger" o nienc, fonamentant-se en Daude de Pradas o Brunetto Latini, o bé essent espècies diferents, basant-se en el treball de Kurt Lindner sobre el tractat d'Albert el Gran, capturades en diferents etapes de la seva vida. F. Viré indica que les subespècies de falcó pelegrí que nien als països musulmans s'anomenaven en la tradició àrab *kūhī* (pl. *kawāhī*), fr. mod. *montagnard(e)*, del persa *kūh*, muntanya [F. Viré, "Essai de détermination des oiseaux-de-vol mentionnés dans les principaux manuscrits arabes médiévaux sur la fauconnerie", a *Arabica*, 24 (1977), pp. 138-49, cit. p. 145]. 'Nom d'una classe de falcons de caça molt estimats, que no havien estat domesticats de petits' i 'En certs documents sembla donar-se com a sinònims els nom de *falcó pelegrí* i *falcó munterí*; a Menorca es coneix el *falcó de muntanya*, espècie *Buteo vulgaris*. Cast. *halcón montano*' (DCVB). doc. a. 1347 (BSAL, III, 118) Com nós hajam perdut un falcó **montarí** sor. || Inv. Pr. Viana 175 Dos **munterins** sords que no han volat. || Muntaner Cròn., c. 255 Dos falcons **montarins** gruees qui eren estats del senyor rey. | Muntaner Cròn., c. 255. Dos falcons **montarins**. || F (còpia s. XV m.), f. 126v **muntarí**. | F (còpia s. XV m.), f. 127 **montarí**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> **munterins**.

Sin.: **gentil**. Vegeu *gentil*.

— Lat. *montenariis, montenarii, montanarii, muntarcinis, muntarcini, montarcini, montarcinis, montaninis, montanini, mittarzoni*, Tilander 'montagnards' (Cy. 9, p. 112, mss. Lats. D.). | Lat. *montanarius* adj., «montagnard», qualificatif d'un faucon', *montenarius, montanus, montaninus, montarcinus, muntarcinus, montarius, mirarzynus, mittarzonus*' (Cy. 9, p. 262). | Lat. *montanarius*, 'faucon pèlerin, probablement un jeune pèlerin niais (*Falco peregrinus* Tun.). Cette espèce se trouve également déjà dans *Dancus rex*. La forme est clairement basée sur *mons* ou *montanus* «montagne» et la même racine se trouve dans les trois traductions françaises: *montenier, montain* et *montenaire*. Par contre, les traductions françaises du *Dancus* (*muntart, musam*) s'éloignent plus du terme latin' (Smets, *Homme*, p. 183). | Lat. *montanum* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53, *Epistola*). | Lat. *falco montanarius* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53, AM). || Cast. *falcon de los montes*, Lat. *falco montenarius*, 'especie de halcón' (Cy. 14, p. 40, glossari). | Cast. *montés*, 'salvaje, propio del monte, que anda por el monte', *montesinas*, 'silvestres' (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *muntart* (Cy. 12, p. 57, glossari). || It. *montanaro* sb., adj. *falcone montanaro*, 'espèce de faucon. L'émerillon est appelé parfois *rochier* en français. Les Allemands l'appellent *Steinfalk*. Le *falcone montanaro* est décrit par Sforzino, p. 14-17, et par Gallegaris, p. 19-20. Ces deux auteurs consacrent un chapitre spécial au *smoriglio montanaro*, qui peut se rapporter à la femelle de l'émerillon. Autrement on aurait pu penser à l'*Aquila chrysaëtus*' (Cy. 13, p. 61). | It. *falcone montanaro*, 'ausgehörsteter (mitteleuropäischer) Wanderfalke (*Falco peregrinus germanicus* Erl.)' (Glessgen, p. 480). || Occ. *montari, montarzi*, "mountain". For *montaris*, cf. *Br.Lat.*, p. 203' (*Dels auzels cassadors*, v. 371, pp. 222, 208, n. 371).

**Muntesí:** *subst. m. i adj. ant.* Munterí. Vegeu *munterí*. doc. a. 1379 (Rubió Docs. cult. II, 211) Ha un falcó pelegrí o **montasí**. || Misc. Fabra 162 En Barchinona ha I falcó pelegrí o **montasí** que | hom de Cicilia nos envia. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **montasí**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **muntesí**.

**Muriac:** *subst. m.* Rata-pinyada. '2.1. Muricec (Vic, Guàrdia de Tremp); cast. *murciélago*' (DCVB), utilitzat com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça a l'*Epistola de*

*avibus nobilibus*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> prin **moriac** he pebre trit, posa'n dins e dóna-li'n a menjar sovén e no cridarà. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> prin **moriech** e pebra trit e porsa dins lo **moriech**, e da-li'n a menjar sovén e no cridarà.

Sin.: **rata-pinyada**, *barbastellum*. Vegeu *rata-pinyada*, *barbastellum*.

— Ar. *waṭwāt*, *ḥuffās*, pl. *ḥafāfīs*, ‘chauve-souris’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 199 i 209). || Cast. *murçiego*, ‘murciélagó (*Miniopterus schreibersi*)’, [yuat, ‘murciélagó (?); del ár. waṭwāt (?)] (Fradejas, *Tratados*, pp. 209, 212).

**Muscha**: *subst. f.* Articulació; amb menor probabilitat, espai entre els coltells i els vans o plomatge. Dit de les ales del falcó britànic o breton a l'*Epistola de avibus nobilibus*. F, f. 129v tradueix AG lat. *iuga alarum suarum* per “los nuus o-ls plechs de les sues ales”. Vicent de Beauvais ens la defineix com “complicationes alarum” i Daude de Pradas la situa “lai on lo jos estai enclus”. Manca al DCVB, on trobem ‘mòssa: 1. Osca; buit produït en el tall d'un instrument; cast. *muesca*, *mella*. 2. Buit practicat en una cosa per encaixar-n hi una altra; cast. *muesca*, *ranura*. *Mòssa de la bacina de barber*: el buit que té la vorera de la bacina per a encaixar-hi el coll del qui s'afaita; cast. *gargantil*. *Mòssa d'una bossa de plata*: minvada que fan els tels de la bossa, a cada cap; en la mòssa de dalt es posa el tancador, i en la de baix es clou la bossa (Mall.). *Mòssa de l'escut*: buit semicircular que tenia la vorera de l'escut d'armes. 3. Peça de fusta gruixada, amb una escotadura en mig, que serveix per a fer-hi tascons o subjectar-hi peces que s'hagin de picar o treballar amb l'aixa; cast. *picadero*. 4. Cadascuna de les dues fustes, de la mateixa figura que el pantoc d'un bot o llanxa, damunt les quals es col·loquen les dites embarcacions a bord d'un vaixell (Barc.). 5. Peça de fusta gruixada, corbada per la part superior, damunt la qual descansen els mastelers i vergues de respecte d'un vaixell (Barc.)’, ‘oscha: grafia ant. Osca’ i ‘osca: 1. Tall relativament poc profund practicat a la vorera d'una cosa; cast. *muesca*, *mella*, *ranura*. Especialment: 1. Buit que interromp la línia del tall d'un instrument. 2. Regata practcada en el fus, prop de la punta, perquè el fil s'hi enganxi i no s'escorri en fer voltar el fus; cast. *hueca*. 3. Senyal que es fa a una ovella, consistent en un tall en angle recte a un costat de l'orella (Ribagorça, Lluçanès, Mall., Men.). 4. Senyal que es fa amb una incisió en un bastó, barra de romana, etc., per indicar alguna quantitat o unitat de compte. 5. Depressió ràpida del terreny; pas estret i acinglerat en una serra’ i ‘muscle: 1.2. Part superior i lateral del cos a cada costat del coll, en la unió del braç amb el tronc; espatlla (or., occ., val., bal.); cast. *hombro*’ (DCVB). Donada l'aparició de *mactà* a l'equivalència a Z<sup>5</sup> i que aquell tractat també recull la forma *muscle*, no crec que es tracti d'aquesta darrera possibilitat. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> la **muscha** de les ales grossa.

Sin.: **Mactà**. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> la **mactà** de les ales grossa.

— Lat. *iuga* Ha(A?), *virga* HKQ, *virgam* L (ABEELE 1991); *iuga* Thomas, f. 41v<sup>b</sup>; “iuga id est complicationes alarum” VB, llib. 16, cap. 71. || Fr. *royez* (Lupis-Panunzio, *La pístola*, p. 28). || Occ. *jos* [ioy<sup>v</sup>, ias<sup>n</sup>], on “jo: «yoke» formed by large feathers (?)” (*Dels auzels cassadors*, vv. 421-22 i p. 222), dins de “las alas grossas par desus, / lai on lo jos estai enclus” (*Dels auzels cassadors*, vv. 421-22).

**Muscle**: *subst. m. i f.* En els ocells, regió anatòmica corresponent a l'articulació entre els ossos radi, cúbit, carporradial, carpocubital, i procés estensor del carpmetacarp, considerant o no la falange del dit alular. Correspon a la part més alta de l'ala un cop plegada o davantera si l'ocell vola. Amb menor probabilitat, regió anatòmica corresponent a l'articulació de l'ala (húmer) amb la resta del cos. ‘1.2. Part superior i lateral del cos a cada costat del coll, en la unió del braç amb el tronc; espatlla’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> los **muscles** de les ales. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> les **muscles** de les ales.

— Ar. *mankibā l-ḡāriḥ*, ‘les deux « mahutes » de l'oiseau de vol ; le gros ou haut des deux ailes, constitué par l'humerus’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 186). | Ar. *mankib*, ‘mahute (= épaule et haut du bras de l'oiseau de vol), épaule’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 44 i 202), [*al-mankibāni*, ‘« mahutes », les deux épaules’ (*Ġiṭrīf*, 5.4, p. 71)]. || [Fr. *humre*, ‘épaule, se rapportant au chien. Lat. C *humerus*’, ‘l'aile, de l'épaule au coude. Lat. CM *humerus*’, ‘coude, en parlant de l'aile, d'après lat. MX *ad cubita respicientem*. Latinisme. Cf. it. *omero*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 364).



# N

**Nafra:** *subst. f.* ‘1. Solució de continuïtat en un teixit orgànic, amb pèrdua de substància, causada per un agent exterior (ferida) o per un agent morbós. b) Actualment, en el llenguatge vulgar se sol dir *nafra* especialment a les ferides causades al cos dels animals, per cop, fregadís, etc., i s'anomena *llaga* la nafra dels éssers racionals; però això es una distinció no admesa en el llenguatge literari’ (DCVB), referit a l’ocell de caça. En sentint ampli o figurat, afecció d’una víscera, accepció que manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 140 fen un poc de empastre ab una guota de mel, pasa-la-li en la **nafre** que as feta ab la lenceta. | F (còpia s. XV m.), f. 130v ells fferen ab la darrera unglà, que·s possen de lonch dels pits, e per so ell ffa longa **naffre** e mortall. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> De **nafra**. Quant as falchó nafrat sobre la pena on neix [ms. oneix], axí·l metja: prin album d’ou e oli d’oliva e mescla·ho ensems e hunta·li là hon ha la **nafra**, e garde·l d’aygua que no li toch en aquel loch. Quant veus mudar, lava·l ab vi calent e feu axí entrò que aja grassa. Si veus que aquel toch, posa aquí àloe. E si veus que sia nafrat al pits o sots la ala o en la costela o en la cuxa, posa aquí estopa grossa bé atridada ab coltel dentro que la mala carn sia corrosa.

— Lat. *vulneribus*, Tilander ‘blessures’ (Cy. 9, p. 98). || Fr. *bleceure, blecheure*, ‘pour blessure’ (Moulé, *Glos.*, p. 365). || It. *ferita*, Fr. *navraüre*, ‘Verletzung, Wunde / ferita’ (Glessgen, p. 551).

**Nafrar:** *v. 1. tr.* ‘Ferir produint nafra’ (DCVB), referit a l’ocell de caça, rebent l’acció com a subjecte passiu o produint-la ell a la seva presa, especialment amb la falconada. Vegeu *falconada*. F (còpia s. XV m.), f. 127 e esdevén·se que sovín atroba hom del linatge de aquests ffalcons, a qui no abasta a **naffrar** un aucell e lo endorroquar [ms. al aendorroquar], ans an glòria e bon saber com molts ne enderroquen.

**2. refl. a)** Ferir·se el falcó en impactar amb la presa durant la falconada. F (còpia s. XV m.), f. 130rv E aquesta és la rahó com aquests ffalcons aytals, axí com los altres linatges, com devallen no fferen mantinent, mas ab lo [130v] devallar ells comencen altre vegada a muntar, e lavors ells fferen ab la darrera unglà, que·s possen de lonch dels pits, e per so ell ffa longa naffre e mortall, e sovén fferen tan ffort que·s trenquen les ungles he **naffren** ells mateix o [ms. e] aucien. **b)** Patir una afecció una víscera de l’ocell de caça. Manca accepció al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 117 he tant treballa que escuma per los narils, hon per aytal agreuyament lo seu leu se **naffra**.

— Fr. *grever*, [‘se blesser, se faire du mal’], *navrer*, (*nafré, nafvré*), ‘blesser’ (Adam des Aigles, pp. 61, 63).

**Nafrement:** *subst. m.* ‘Acció i efecte de nafrar’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 117 per lo **naffrement** del leu encorra una malaltia que hom appella tüssich.

**Naril:** *subst. f. i m.* Orifici nasal, narina; per extensió, nariu. Cadascun dels dos forats del bec de l’ocell, a la cera, equivalent a cadascuna de les dues narius o forats del nas dels mamífers terrestres, considerant·ne o no el trajecte fins a l’esclètxa coanal. En alguns casos por fer referència a les coanes, orificis de comunicació entre els conductes nasals i la cavitat oral. ‘Nariu (Sort, Gerri, Pons)’ (DCVB). Vegeu *anaril, neranill*. P (còpia s. XV m.), f. 39v açò conexerets que·ls corre aygua per les **narils**. | F (còpia s. XV m.), f. 112v Si l’aspverer à closes les anarils, mit·li lo cap en aygua tèbeha, puys ffeu tirar en carn on aya nirvis, he axí guarrà. Aquesta és la general manera del cap que s’obre les **narils**. | F (còpia s. XV m.), f. 112v tanca·li la boca, e mit·li una ploma per la **naril**. | F (còpia s. XV m.), f. 143v unte·li·n la lengua he les **nerils**. | F (còpia s.

XV m.), f. 147v mit-li'n per la **naril** o nefa. || P (còpia s. XV m.), f. 26 met-li'n en les **nerills** e li'n fregua lo peledar. | P (còpia s. XV m.), f. 26 d'equel holi li metràs per las **narills** [ms. neranills] e li fragaràs lo peledar. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup>, e cou-li'n les **narils** axí que ischa de l'altre part.

Sin.: **narigal**, **nariu**, (possible) **nas**, **nefa**, **ventana**. Vegeu *narigal*, *nariu*, *nas*, *nefa*, *ventana*.

— Lat. *nares*, Tilander 'narines' (Cy. 9, pp. 106-7, mss. Lats D.). | Lat. *nares* sb. pl., *narres*, '« narines », voir mes *Glan. lex.*, p. 180 *nares*, *naris*, *narils* « narines ». Nare se disait aussi dans la fauconnerie anglaise; voir le *New Engl. Dict.* Si voustre oysel tent sa char, pernez une unie seye de chival de la cowe, si li treez parmi les *narils*, si jetterad sa char, Digby 86, fol. 56v. Pus si le fetes tirer l'aleuron de un grant oysel, si en geterad tout le mal parmi les *narils*, ib., fol. 60' (Cy. 9, p. 263). | Lat. *naris*, 'narice: «Nares sunt duo foramina in superiori parte rostri, unum in directo alterius, quibus perficitur odoratus, et eisdem anelatur, et per eas emittuntur superfluitates venientes a cerebro» (I: 141)' (Federico II, *De arte*, p. 1218). || Ang. *nares*, 'the nostrils of a hawk' (Harting, *Bibliotheca*, p. 227). || Ar. *minḥar*, (pl. *manāḥir*), *manfas*, (pl. *manāfis*), '« narilles, nasilles » (de l'oiseau de vol), ses narines' (Viré, *Falconaria*, III, pp. 183, 184). | Ar. *manḥarayn*, 'narines (de l'oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 216). || Cast. *narizes*, 'orificios del pico. Comp. Tilander, *Glanures*, s.v. *nares*' (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *narilles*, *nazilles*, *naziglies*, *nazigles*, 'narines' (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *narilles* sb. f. pl. (Cy. 12, p. 57, glossari). | Fr. *nares*, *naris*, *narils*, *nariles*, *nareilles*, *nasilhes*, '« narines »: *nariles* Digby 86, fol. 60, *narilles* Belon, p. 108, 113, Frédéric II, voir *ZfrP.*, XLVI, 273' (Til., *Glan.*, p. 180). | Fr. *narilles*, 'narines' (Moulé, *Glos.*, p. 518). || Fr. *nares*, *narres*, 'naerines, se rapportant à l'oiseau de proie ou au chien. Lat. CX *nares*. *Nares* sunt duo foramina in superiori parte rostri, Fréd. II, *De arte*, lib. I, cap. XXVI' (Tjerneld, *Moamin*, p. 380). || It. *nare*, *narise*, *nariso*, 'Nasenlöcher', *nariglia*, 'Nasenloch' (Glessgen, p. 968).

**Nars**: vegeu *nas*.

**Nariu**: *subst. f.* *Naril*. 'm. Forat del nas (Cerdanya, Gir., Empordà, Garrotxa, Bagà, Vall d'Àneu, Cardós); cast. *ventana de la nariz*. SINÒN.: *narell*, *naril*, *narill*, *narina*, *narís*, *aranell*, *oronell*. (La semblança d'*oronell* amb el nom d'ocell *oronella* explica que Salvat Dicc. Enc. Posi erròniament *nariu* com a nom ornitològic)' (DCVB). Vegeu *naril*. P (còpia s. XV m.), f. 31 untats-li lo vech e les **narius**.

**Nas**: *subst. m.* **1.** Possible bec de l'ocell de çaça o, amb menor probabilitat, cera del bec. Vegeu *cera* 3. '1.1. Òrgan de l'olfacte, consistent en dues cavitats revestides interiorment d'una membrana mucosa i que comuniquen posteriorment amb la faringe; la part prominent de la cara, entre el front i la boca, on hi ha els dos forats pels quals les fosses nasals comuniquen amb l'exterior' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup>. sobre lo **nas**, on lo cors s'i ajusta, cou aquell ab .I. ferre. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> sobre lo **nars**, damunt la neffa o en aquel, <cou> ab ferra]. — Lat. *nares* (*Epistola de avibus nobilibus*).

**2.** *Naril* de l'ocell de çaça. Vegeu *naril*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup>. si aurà les .II. **nars** closes: prin pebre e staphisàgra, pica-ho e bufa la pols en les **nars**. || P (còpia s. XV m.), f. 27 li mates per lo **nars**, e li'n fregaràs lo pelladar. | P (còpia s. XV m.), f. 33 De vent que hix per lo **nas**, menys que no alena per la boqua. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **nars**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **nars**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> ab .I<sup>a</sup>. ploma met-los-li per los **nars**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> en lo bech e en lo **nas**.

Sin.: **naril**. Vegeu *naril*, *nefa*.

— Lat. *nasus*, 'accusatif *nasum*, « narines de l'oiseau »' (Cy. 9, p. 263). || Fr. *neys*, 'nez' (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *naes*, 'narines' (Moulé, *Glos.*, p. 518). | Fr. *nes*, 'bec?, narines?' (Tjerneld, *Moamin*, p. 380). || It. *naso*, 'Schnabel; Nasenlöcher' (Glessgen, p. 968).

**Natura**: *subst. f.* **1.** Característiques pròpies d'un individu, d'un llinatge o d'un tipus d'ocells. 'I.1. Naixença; conjunt de condicions determinades per la generació. 2. Generació, llinatge; sèrie de descendents per generació. II.1. Essència, conjunt de condicions i atributs propis d'un ésser. 4. Classe, espècie' (DCVB). Vegeu *complexió*, *espècie*, *llinatge*. F (còpia s. XV m.), f. 124 Lo segon llinatge dels nobles ffalcons és griffaut, e ha acabada **natura** de ffalcó en ffigura, he en color e-n asò

que pròpiament <fa> he hen [ms. hom] veu. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> De totes **natures** de falchons.

Loc.: **Natura borda**: la resultant del creament de llinatges diferents. Sin.: **bastard**. ‘Bord, borda: 2.I.c) Animal fill de pares de distinta espècie (Mall.)’ (DCVB). Vegeu *bastard*. F (còpia s. XV m.), f. 133 Alguns escriviren aquell linatge de ffalcons ffalsament e dixeren que aquests aytals avien **natura borda**, con deyen que aquests ffalcons aytals eren nats de laner roig e de ffalcó.

— Lat. *natura*, ‘espèce’, Tilander ‘différentes espèces de faucons’ (Cy. 9, pp. 139, 263-4). || Cast. *natura*, Lat. *natura*, ‘especie’ (Cy. 14, p. 41, glossari). | Cast. *natura*, ‘forma, especie’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *nature*, ‘espèce’, ‘qualité’ (Cy. 12, p. 57, glossari). || Fr. *nature*, ‘nature, disposition, caractère, en parlant de l’oiseau de proie ou du chien; trait du caractère, qualité’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 380). || It. *natura*, ‘Gattung, Art, Varietät (bei Tieren); Wesen, Naturell, Charakter (eines Tieres)’ (Glessgen, pp. 459, 968).

2. Condició física, nivell de forces o energies corporals. ‘II.1. Essència, conjunt de condicions i atributs propis d’un ésser’ (DCVB).

Loc.: **Defallir de natura de falcó**: faltar el falcó al que el falconer espera d’ell durant la caça. ‘*Defallir natura* a algú: (ant.) decaure les forces que li eren pròpies’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 132v aquest ffalcó aytall és molt abrivat he bo, e no **deffall de natura de ffalcó** en naguna cassa.

3. Sexe, òrgan genital, especialment el femení. Per extensió, la mateixa zona referida a l’ocell de caça. ‘1.3. Òrgans genitals (de qualsevol sexe, però principalment de les femelles)’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Encara diu hom que si alguna fembra té les ffaldes levades he mostre a l’esperver la sua **natura**, tantost mor. | F (còpia s. XV m.), f. 119 E diu lo mestre d’aquesta art que haquesta malaltia pot hom conèixer a l’esperver tocant davall per la **natura** ab la mà. — Lat. *natura*, [*Item, sagimen album cum balsamo pone in natura sua ad solem*] (Gil, *De accipiter* 8.25, p. 212, l. 4, f. 16v). || Fr. *nature*, ‘parties naturelles’, *li membre de lor nature*, ‘les organes génitaux’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 380). || It. *natura*, ‘Scheide (eines Tierweibchens)’ (Glessgen, p. 969).

**Necligent, -enta**: *adj. ant.* per negligent. Dit d’aquell que no s’aplica a una tasca com deuria o que cedeix davant una dificultat, característica indesitjable en el falconer referit a l’art de la falconeria, o en aquell que dona l’aliment a l’ocell de caça sense ser-ho (potser un aprenent de falconer). Un dels defectes o vicis que no ha de tenir el falconer, segons F. ‘Que negligeix; que no s’aplica curosament a allò a què caldria que s’aplicàs’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109rv Encara cové que-ls nodridors dels aucels sien hòmens tenprats sostinents, e no sien jutyardors [109v] ne enbriachs ne **necligens**.

**Nefa**: *subst. f.* 1. En sentit ampli, bec, potser referit a la seva porció superior, és a dir, la formada per l’os premaxil·lar i el seu recobriment corni. ‘Nas?’ (DCVB). Vegeu *bec*. F (còpia s. XV m.), f. 120 sia lo bech gros e rodó, e bella **neffa**, lo cors lonch. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **neffa**.

Sin.: **bec**. Vegeu *bec*.

2. En sentit restringit, naril de l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 147v mit-li'n per la **naril** o **nefa**. | F (còpia s. XV m.), f. 140v mit-ne una gota en cascuna **nefe** [ms. nefle]. | F (còpia s. XV m.), f. 147v mit-li'n en les **narils** o **nefes**.

Sin.: **narigal, naril, nariu, nas**. Vegeu *narigal, naril, nas*.

— Ar. *niṭ*, pl. *nuṭū*, ‘« bec-croche » (de l’oiseau de vol), la mandibule supérieure du bec deont la pointe est recourbée en croc et acérée ; l’ensemble des deux mandibules forme le *minsar*’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 184). | Ar. *hurṭūm*, ‘mandibule supérieure du bec (de l’oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199). || It. *nefa, neffa*, ‘parte superiore del becco dei rapaci, ove s’aprono le narici, narici: la voce è attestata in a. prov. *nefa*, due volte in Daude de Pradas (93 « *nefa* jauna », 176 « l’om apella *nefa* o sera / lo groc del bec on les nars so ») e una in una ricetta del sec. XV (« Ubres lo bec de l’austor. Laïns la gitas e per las *nefas* atressi », cfr. R. Wistedt, *Trois recettes vétérinaires en ancien provençal, Romania* 93 (1972), 523-533, ove *neffas* è glossata « narines ». Il prov. mod. ha « *Neufo*... s.f. Cire, membrane qui recouvre la base du bec des jeunes oiseaux. — An mai que la *nèufo*, an lou mau dou païs, Anonyme d’Arles », *Mistral II*

405c. *Nefa* è presente anche in catalano, Alcover « f. ant. Nas ? » con esempi da *Flos de les Medicines* (ms. Bibl. Univ. Barcelona, XV sec.) e *Llibre d'animals de caçar* (ms. 1295 Bibl. Univ. Valencia, c. 11v : « Que aja la *nefa* gran e grossa e grans ventanes ») ; e sp. *nafas/nefas* « narices » in Garcia de Diego e Cajador y Frauca, nel quale ultimo è dato come equivalente di sp. *napias*. Negli esempi italiani sembra evidente il tramite iberico, essendo catalano il Mercader e volgarizzato dallo spagnolo il Besalù: questo giustificerebbe la scarsa diffusione della voce che non compare già in Trasumto, pure sovente traduzione interlineare del Mercader. La voce ital. sembra avere sempre il valere di « cera », cioè la parte membranosa superiore del becco degli uccelli, ove sono collocate le narici, e solo il Mercader 9v quello di « narici », come è deducibile anche dagli esempi prov. e cat' (Lupis, *Postille*, p. 384, basant-se parcialment en Wistedt). || Occ. [“L'om apella *nefa* o sera / lo groc del bec on la nars so”], on *nefa*, ‘stout part of the bird’s beak, cere’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 176-77 i p. 223). | Occ. *nefa*, ‘«narine», en parlant d’un oiseau de proie’ (Wistedt, p. 531).

**Negligent, -enta:** *adj.* Vegeu *necligent*.

**Negror:** *subst. f.* Part fosca de l'esmiradura de l'ocell de presa, que equivaldria a la femta dels mamífers. L'esmiradura conté els equivalents a la femta i l'orina dels mamífers. ‘2. Cosa negra’ (DCVB). Vegeu *cagarrita*, *esmiradura*, *tirada*. P (còpia s. XV m.), f. 37v e alò que gitarà (quant tirarà), retirarà a verdor, e la **negror** que y fa no plegua a cap de la tirada, ans stà al mig loch, e és pus alt que tot l'als. — Fr. *nigror*, ‘noirceur’, *nigror de l'esquizeüre*, ‘partie noire’. Lat. CX *nigredo*. Cf. lat. *nigror*, it. *negrore*. *Glan.* 182’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 381). || It. *nigreça*, ‘schwarz gefärbte Substanz, schwarze Oberfläche’, *schurità*, ‘drunkle Substanz’ (Glessgen, pp. 969, 990).

**Nervi:** *subst. m.* Nervi, en la seva accepció moderna, o tendó i lligament, accepció medieval més freqüent; referit a l'ocell de caça o al past que el falconer li dona, especialment al picador. ‘1. Cadascun dels òrgans en forma de cordonets o cintes, que posen en comunicació les diferents parts del cos amb el cervell o amb la medul·la espinal o amb altres centres, i aquests entre ells, i serveixen per a transmetre les sensacions i els impulsos motors. 3. Tendó, part elàstica però dura dels músculs’ (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> E sia pascut de carns delicades e de **nervis** no grans past. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> sia past de carns delicades e de **nervis** no grans pasts.

— Lat. *nervus*, ‘nervo, tendine’ (Federico II, *De arte*, pp. 1181, 1218). | [Lat. *nervosus*, ‘In this context *nervosus*, the adjectival derivate of *nervus*, should not be interpreted as relating to nerves in the modern sense. The ancients viewed the white tendons as the distal ends of muscles as extensions of nerves which enter the proximal portions of the same muscles’ (Scanlan, p. 112, n. 64.1).] || Ar. *tanbūb*, ‘tendon du muscle’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 219). || Cast. *neruio*, ‘tendón’ (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *nerf* sb.m., Lat. *nervus*, ‘tendon, ligament’ (Holmér, *Traduction*, p. 296). | Fr. *nerf*, ‘synonyme de tendon’ (Moulé, *Glos.*, p. 518). | Fr. *nerf*, ‘tendon, ligament. Cf. it. *nervo dell'arco*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 380). || It. *nervo*, ‘strangförmiges und weißliches Gebilde im Körper: Band, Sehne, Nerv’ (Glessgen, p. 969). | It. *nervo*, ‘sena, «tendine»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59).

**Netejar:** *v. tr.* Aplicar una neteja, fer net, enretirar adherències o materials indesitjables, especialment purgar, referit a l'ocell de caça. ‘Fer net; separar d'una cosa aquelles adherències que l'enlletgeixen, torben o corrompen. g) fig. Buidar, endur-se'n tot el que hi ha’ (DCVB). Sin.: *denejar*. Vegeu *denejar*, *llavar*, *porgar*, *remundar*. P (còpia s. XV m.), f. 29v si ell és bexat per son punt e ben **nedeyat** de dins, ell serà tot l'any delitós. | P (còpia s. XV m.), f. 29v no li do hom a menyar entrò que age **nedeyat** son ventre e son cors. — Fr. *forbe*, ‘frotte, nettoie. Lat. C *tergit cum humero alarum*, *munder*, ‘nettoyer; purger; débarasser de qc. Lat. CG *emundabuntur*, R *mundabantur*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 354, 378). || It. *annetta[re]*, *annectar*, *sterge[re]*, *terge[re]*, ‘säubern’ (Glessgen, pp. 913, 996, 1000).

**Nienc, nienca:** *subst. m. i f. i adj. ant.* Ocell de caça desniat per destinar-lo a un futur ús falconer. Aquesta denominació s'utilitza durant tota la vida d'aquest ocell per indicar el seu origen. ‘De niu’ (DCVB). Vegeu *aranyenc*, *ramenc*. P (còpia s. XV m.), f. 30 res no casque ten fort aucel com mal portar, meyorment e<n> l'axir de la muda ho quant és aucell sor, mayorment **nisayt**.

Sin.: **criat de niu**. Vegeu *criar*.

— Lat. *nidasius*, *nidaxius*, ‘nidiaceo catturato ancora piccolo nel nido’ (Federico II, *De arte*, p. 1218). | Lat. *nidasius*, ‘« niais »: l’oiseau niais est celui que l’on prend poussin avant qu’il n’ait quitté l’aire; le fauconnier le désigne ainsi non seulement lors de sa capture, mais par la suite aussi’ (Frédéric II, *L’art*, p. 197, n. 67, i p. 550). | Lat. *nidasius*, *nidarius*, *nidularius*, Al. *nestling*, Ang. *eyess*, *nestling*, Cast. *niego*, *nidiego*, Fr. *niais*, Hol. *nestling*, It. *niaso*, *nidiace*, *nidaso* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). | Lat. *nidasius*, *nidarius* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 74). | [Lat. *paganus*, ‘nom de l’oiseau niais’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 427), cf. *ramenc*. || Ang. *eyess*, ‘a nestling, or young hawk taken from the « eyrie » or nest ; from the Fr. *niais*, the *n* being dropped, as in many other English words. Fr. *niais*, if taken in May (D’Arcussia), *Nyais* oiseau est celui qui est prins au nid (Tardif)’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). || Ar. *ġiṭrāf*, *ġiṭrīf*, pl. *ġatārifa*, *ġatārīf*, ‘« niais, béjaune », (oiseau de vol), qui n’a pas encore quitté l’aire et qui est encore revêtu de duvet ; les oiseaux de vol pris « niais » sont plus faciles à affaîter’, *wakriyy* i *ġiṭrāf wakriyy*, ‘« niais, béjaune », (oiseau de vol), pris au nid, à l’aire, et encore couvert de duvet, au moins sur la tête, et élevé à la fauconnerie’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 162, 192). | Ar. (pl.) *ġatārīf wakriyya*, ‘« niais, béjaunes », pris poussins à l’aire’ [F. Viré (ed.), “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāṭimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 13 (1966), p. 54 (104)]. | Ar. *āšyānī*, ‘(pers. *āšyāneh* = nid), « niais »: qui a été pris poussin au nid et élève par l’homme (oiseau de vol). L’oiseau garde ce qualificatif toute sa vie. “Les meilleurs sont les « niais », c’est-à-dire les poussins pris au nid avant que leurs plumes ne soient sorties ; ils ont alors une couler rougeâtre [blancs comme le coton (G)] et font preuve d’un insatiable appétit. Leurs ailes sont encore pendantes et molles et ils relèvent et déploient leur balai [au moment de la becquée] ; leurs pattes sont blanches. Ces gens disent encore que ces niais seraient, de tous les Autours, les seuls à ne jamais avoir l’iris rouge et, même après de nombreuses mues en main d’homme, leurs yeux ne deviennent que jaunes, après avoir été bleu-gris auparavant” 7.5’, *ġiṭrāf* (pl. *ġatārīf*), ‘« niais », « béjaune » : oiseau qui a encore le bec jaune et est encore au nid (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 46, 192 i 197). || Cast. *niego*, ‘ave de cetrería capturada en el nido’ (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *nyais*, *nyez*, *niez*, *nyet*, ‘qualificatif de l’oiseau pris au nid, *Modus*, II,364’ (Adam des Aigles, p. 64). | Fr. *niet*, *niard*, ‘« niais » Belon, p. 115, *nyet* Francières, BN 2004, fol. 182v, *nyart*, *nyeus* mss secondaires de *Modus*’ (Til., *Glan.*, p. 182). | Fr. *niais* adj., Lat. *nidasius*, ‘qualificatif d’un oiseau pris au nid’ (Holmér, *Traduction*, p. 296). | Fr. *niais*, ‘faucon qui a été pris au nid’ (*Modus*, 1989, p. 163). || It. *nidase* adj., ‘« qualificatif du faucon pris au nid », forme septentrionale de *nidace*. Crusca offre *nidiace*, *niaso*’ (Cy. 13, p. 64). || Occ. *niaic*, [“*Niaicx es sel c’om a noirit / des c’om lo pres del ni petit*”], *nizaic*, *nizaich*, ‘eyas’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 299, 303-04 i p. 223).

**Nirvi**: *subst. m.* Vegeu *nervi*. F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu-lo hom enperò gardar de carn de moltó, que no·ls ne don hom dementre que són malalts, enperò si li’n dóna hom, trasque’n los **nirvis**.

Loc.: **Carn on haja nirvis**: picador. Vegeu *picador*. F (còpia s. XV m.), f. 112v puyss ffeu tirar en **carn on aya nirvis**.

**Nisayt**: vegeu *nienc*.

**Niu**: *subst. m.* ‘1. Construcció que els ocells fan amb brins, branquillons, molsa, plomissol, etc., per pondre-hi els ous, covar-los i criar-hi els petits’ (DCVB), referit al de l’ocell de caça, construït per la parella parental o bé pel falconer per ficar-hi el poll d’ocell de caça nienc. Vegeu *àer*, *agre*. F (còpia s. XV m.), f. 127v la segona és més segons la opanió dels ffalconers que diuhen que per so à nom palegrí, com hom no sap ne pot atrobar son **niu**, ans lo pren hom molt luny dellà hon nex. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> Esperver de **niu** si al mayg és pres, entrò al migdia lo lixa endurar.

Loc.: **Eixit del niu**: ocell nidífug, que abandona el niu després de l’eclosió però que encara no pot volar, presa de l’ocell de caça oportunista en estat salvatge, indicatiu del seu escàs coratge per caçar segons Albert el Gran. F (còpia s. XV m.), f. 135 no pren sinó rates he a vagades los aucells con són **hexits del niu**, que no poden volar, ho con són en lo **niu** he corren per la terra.

— Fr. *niu, ni*, pl. *nius, niuz, niz*, ‘nid. *Niu* est une forme méridionale’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 381). || It. *nido*, ‘Horst’ (Glessgen, p. 969). || Occ. *ni, nis* (*Dels auzels cassadors*, v. 366).

**Noble:** *adj.* 1. Dit de l’ocell rapinyaire que només menja presa viva, no cadàvers, tot i que també poden menjar restes de les seves preses anteriors en cas de necessitat. Són els ocells de caça, de metabolisme accelerat que facilita la regulació del pes i el temple al falconer. Per contraposició als ocells no nobles, de metabolisme lent. [F (còpia s. XV m.), f. 125 de aytal manera negun linatge de ffalcons ne de estors ne de espervers, no tornen com són salvatges a menyar so que ha lexat a la presa ne so que·n roman, ans puyt altra veguada con volen menyar prenen novella pressa, e asò no ffa lo linatge de les àguiles, encara que ffalcó no·s possarà sobre carnades a menyar, axí com ffan milans he àguiles he altres aucells, donchs carn ffresca tota calenta se tany a griffaut que nex lo salvatge, ans comensa a menyar la presa que ell ha pressa, per so com molt se adelita en menyar sana carn.] Albert el Gran estableix la jerarquia interna dels ocells nobles mitjançant la manera de caçar. Pot referir-se a la bona qualitat de l’ocell o que reuneix les característiques físiques que en denoten noblesa, a la seva puresa (per contraposició a bastard, no noble, hibridat), a la mida de les preses que és capaç de caçar, a la tensió en què es manté en vol a l’alçada d’atac i realitza aquest atac, a la seva complexió corporal, o, fins i tot, per relació amb el seu propietari, un noble. ‘1. Que, per naixença o per gràcia del sobirà, pertany a una classe social considerada distinta de la dels simples ciutadans i que gaudeix de privilegis hereditaris. a) *m. i f. (substantivat)* Persona noble. 2. Elevat entre els altres en dignitat, mèrit, distinció; incapaç de sentiments baixos. *Ocells nobles*: ocells de presa que es poden dreçar per a la caça’ (DCVB). Vegeu *gentil, noblesa, pelegrí*. F (còpia s. XV m.), f. 122v Los linatges dels **nobles** ffalcons són aquells qui són venguts a nós, so és que n’i à .III. linatges de ffalcons qui no són bons; ítem, n’i à .III. qui són mesclats de **nobles** he no de bons; ítem, n’i à .I. mesclat, lo qual per so com de tot en tot no és de **noble** agre, molt és bo a cassar. | F (còpia s. XV m.), f. 124 E aquest és lo pus primer linatge e lo pus **nobla** dels ffalcons. | F (còpia s. XV m.), f. 137v-138 Aquests ffalcons hitalihans qui són en aquesta guisa mesclats he conposts, pus leugerament són [138] ajudats [ms. ajudants] <per art> que aquells qui de tot en tot ffreturen de noblesa, e mayorment si lo pare és **noble**, com molta de noblesa rep d’ell, axí com avem dit en los libres de aquesta siència. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.<sup>r</sup> La .IIII. manera és gris, la qual és appellada gentil vulgarment, e **nobla** de **noble** de nom e de persona. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quart linatge és grifau, lo qual és apelat vulgarment gentil, e és **noble** de nom e de presó.

Possibles sin.: **gentil, ocell de caça**. Vegeu *gentil, ocell (de caça)*.

Antònims: **bastard, pagès, no noble**. Vegeu *bastard, pagès, vilà*. — Ar. *buġāt*, ‘oiseau non noble ou « ignoble » (à bec droit); rapace non prédateur’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 194, 215). || Cast. *innoble*, ‘toda ave de rapiña que no se utiliza en la cetrería’ (Fradejas, *Glosario*).

— Lat. *nobilis* adj., *falco nobilis*, ‘« faucon pèlerin » (*Falco peregrinus*), opposé au *rusticus*’ (Cy. 9, p. 264). || Ar. *ġāriḥ* (a), pl. *ġawāriḥ*, ‘« oiseau noble, oiseau de vol »’, tout rapace prédateur, (aquilidé, accipitridé et falconidé), qui se nourrit de chair vive et dont on éduque l’instinct chasseur pour en retirer un profit alimentaire ou, seulement, une distraction sportive, féconde en émotions ; la licéité de l’emploi, à la chasse, des oiseaux de proie affaîtés est formellement énoncée, dans le Coran, par le verset 6/4 de la sourate V, (*al-Mā’ida*, « La Table servie »), en ces termes : « ... Mangez (aussi) de ce que prennent pour vous ceux des oiseaux de proie (*al-ġawāriḥ*) que vous dressez, tels des chiens, selon les procédés qu’Allah vous a enseignés ! Proférez (toutefois) le nom d’Allah, sur leur prise,...’ (R. Blanchère, *Le Coran*, traduct., 2<sup>e</sup> éd. Paris, 1957, pp. 132-133)’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 284), *ḥurr*, ‘« noble », (oiseau de vol), qui se nourrit de chair vive et peut recevoir l’« éducation ». Opposé à *burhūs* et *balhūt*, ce terme a remplacé celui de *ġāriḥ* dans les parlers d’Afrique du Nord ; l’expression *ṭayr ḥurr*, « oiseau noble », qualifie, suivant les régions où l’on pratique encore la volerie, l’Épervier (*Accipiter nisus*), le Lanier d’Afrique (*Falco biarmicus*), le Pèlerin de Barbarie (*Falco peregrinus pelegrinoides*) et le faucon d’Éléonore (*Falco eleonorae*). Voir *EF*<sup>2</sup>, art. *Bayzara*. Chez *Phil.*, 52, *ḥurr ṣāfi*, est le faucon sacré (*Falco cherrug*) de pure race’, *ṭayr*, pl. *ṭuyūr*, ‘« oiseau de vol, oiseau noble », que l’on peut affaîter ; c’est, au Magrib, les synonyme de *ġāriḥ*, surtout dans l’expr. *ṭayr ḥurr*, et dans ‘*ahl al-ṭuyūr*’, *kāsir*, pl. *kawāsir*, ‘« oiseau de vif », rapace prédateur, celui qui se nourrit de chair vive, conquise de haute lutte ; c’est en tirant profit de cet

instinct des rapaces prédateurs que l'homme créa la volerie', *kawkab*, pl. *kawākib*, '« oiseau noble », rapace prédateur susceptible d'affaîtage', *mal'ūb*, pl. *mal'ūbāt*, '« oiseau de vol », rapace prédateur noble, affaîté au vol de différentes proies, gibiers ou non' (Viré, *Falconaria*, I, p. 287, III, pp. 157, 174, 178, 179). | Ar. *sibā'*, [“Les Hindous et les Persans ont dit: ceux des oiseaux (rapaces) qui ont un bec peu crochu sont ceux qui ne chassent pas le vif et les Arabes les appellent *bugāt* « non nobles » (= ignobles, charognards); les mâles y sont plus gros que les femelles et ont plus de finesse et de beauté qu'elles [celles-ci leur étant inférieures en capacité, en taille et en élégance (D)]. Chez les rapaces dotés d'un bec très crochu, ceux que les Arabes nomment *sibā'* « prédateurs de vif » (= nobles), les mâles sont les plus faibles en moyens d'attaque et les plus petits de taille, tandis que les femelles leur sont supérieures en ressources, sont plus racées de lignes et plus puissantes des membres” 4], (pl.) *sibā' al-tayr, ḡawāriḥ*, 'rapaces prédateurs, oiseaux nobles' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 206). || Cast. *noble*, 'cualquier ave de presa utilizada en cetrería, especialmente los halcones, azores y gavilanes' (Fradejas, *Glosario*).

2. '1. Que, per naixença o per gràcia del sobirà, pertany a una classe social considerada distinta de la dels simples ciutadans i que gaudeix de privilegis hereditaris. a) *m. i f. (substantivat)* Persona noble. 2. Elevat entre els altres en dignitat, mèrit, distinció; incapaç de sentiments baixos' (DCVB), referit al falconer, al propietari de l'ocell de caça i/o al destinatari del tractat de falconeria. Dit d'aquell de F (còpia s. XV m.), f. 130 com lo **noble** baró se plengués dels ffalcons que ell avia perduts.

**Noblea**: *subst. f.* Noblesa. Vegeu *noblesa*. F (còpia s. XV m.), f. 136v e quant aquest mesclament se ffa ensempe de pelegrí tersol he de aquell prim qui à los peus blaus, lavors molt poch se lunyen de **nobleha**.

**Noblesa**: *subst. f.* Conjunt de característiques de l'ocell de caça que en denoten bona qualitat, bé per la seva complexió corporal, que reuneix les característiques físiques que permeten classificar-lo com a noble, a la seva puresa, al seu vol o al tamany de les preses que és capaç de caçar. Per extensió, la classificació dels ocells segons la falconeria. '1. Que, per naixença o per gràcia del sobirà, pertany a una classe social considerada distinta de la dels simples ciutadans i que gaudeix de privilegis hereditaris. l'1.1. Qualitat de noble; elevació sobre els altres en dignitat, mèrit, distinció. 2. Acció noble' (DCVB). Vegeu *noble*. F (còpia s. XV m.), f. 148 La **noblesa** dels falcons és coneguda per lo cap redon, e sobiranament del cors plana; ítem, que age lo bec gros e redó, lo quol lonc, e les espatles amples, les penes delguades e soptils; ítem, que les cuxes sien longues, les cames curtes e groses, e que aya com es jova les mans blaves, e bé escatoses e grans. | F (còpia s. XV m.), f. 130v Lo .VI<sup>e</sup>. grau del linatge dels ffalcons e<n> la **noblessa** possan lo ffalcó negre.

Sin.: **gentilitat**. Vegeu *gentilitat*.

— Lat. *nobilitas*, 'bonne qualité d'un faucon' (Cy. 9, p. 264).

**Nodridor**: *subst. m.* Aquell que nodreix l'ocell de caça, referit al falconer o a algú que li dona l'aliment sense ser-ho (potser un aprenent de falconer). '1. Que nodreix' (DCVB). Vegeu *caçador, falconer*. F (còpia s. XV m.), f. 109rv Encara cové que·ls **nodridors** dels aucels sien hòmens tenprats sostinents, e no sien jutjadors [109v] ne enbriachs ne negligens.

— [Ar. *sā'is*, pl. *suwwās*, 'gardien, responsable (de l'oiseau de vol), surveillant (sens plus large que *bāzyār*)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205)].

**Nodridura**: *subst. f.* Alimentació de l'ocell de caça; en sentit ampli, potser, criança o maneig falconer. 'Acció i efecte de nodrir' (DCVB). Vegeu *nodrir*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> Primerament de la **nodridura** e de la guarda alcunes coses direm breument. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> Primerament digam alcunes coses breument de la **nodridura** e de la garde.

Sin.: **nodriment**. Vegeu *nodriment*.

**Nodriment**: *subst. m.* Alimentació o aliment de l'ocell de caça; en sentit ampli, criança o maneig falconer. 'Acció i efecte de nodrir; allò que serveix per a nodrir' (DCVB). Vegeu *nodrir*. F (còpia s. XV m.), f. 131 Aquests ffalcons aytals són de **nodriment** de pelegrins. || F (còpia s. XV m.), f. 109 compost de reseptes provades e d'altres cosses per mundifficar e sanar e gorir los alcels,

e los **nodriments** de aquels. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> **nudriment**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **nudriment**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v **nudriment**.

Sin.: **nodridura**. Vegeu *nodridura*.

— Lat. *nutrimento*, Tilander ‘pâtüre’ (Cy. 9, pp. 96-97). | Lat. *nutrimentum*, Fr. *norrissement*, ‘norriture, pâtüre’ (Cy. 12, p. 57, glossari). || It. *nutrimento*, *nutricamento*, Fr. *noriture*, Ar. *ğawhar*, ‘physischer Entwicklungszustand, Alter / stadio di sviluppo fisico, età’, It. *nutrimento*, ‘Ernährung’ (Glessgen, pp. 464, 970).

**Nodrir**: v. **a)** *tr.* Alimentar el falconer l’ocell de caça, donar-li el past. En sentit ampli, donar el falconer a l’ocell de caça el maneig falconer adient (l’alimentació i les diverses fases d’ensinistrament), criar-lo. “Nodrir: (ant. escrit també *nudrir*) 1. Alletar, i en general alimentar un infant o un animal durant el primer temps de la seva vida. 2. Alimentar (persones, animals, plantes) durant el temps de llur formació o creixença. 3. Alimentar, proveir d’aliment, de substàncies aptes per a la conservació de l’individu. 4. Educar; atendre a la formació principalment moral i de caràcter, d’un infant, jove, etc. 5. Fomentar; proveir una cosa d’allò que necessita per a conservar-se o augmentar. 6. fig. Encobeir, conservar (una idea, un sentiment)” (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu encara procurar covinentesa de loch e de cel·la on lo deu hom **nodrir**. Com no és neguna cosa que tant ajut a llur natura com és soptill he nèdeu, he en así soptill él deu ésser **nodrit**. | F (còpia s. XV m.), f. 133v per asò cové que hom lo **nodresca** e que li don hom a menyar pasts ffreschs. — It. *nutrire*, *nutrica[re]*, ‘(ein Jungtier) füttern’, *nutrire*, ‘(ein Kind) erziehen’ (Glessgen, p. 970). **b)** *refl.* Alimentar-se l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 123r Aquests [123v] ffalcones aytals **se nodrexen** e·s volen **nodrir** ffort delicadament tota hora. — It. *nutrica[rse]*, ‘sich ernähren’ (Glessgen, p. 970).

Sin.: **péixer**. Vegeu *péixer*.

— Lat. *nutrire*, Al. *füttern*, *kröpfen*, Ang. *feed up*, Cast. *nutrir*, *alimentar*, Fr. *faire paître*, Hol. *azen*, It. *nutrire*, *alimentare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Fr. *nuirir*, ‘apporter de la substance nutritive. Lat. *C regere*. Cf. anc. prov. *nuirir*, *noirir*, Raunouard’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 382).

**Novell, -ella**: *adj.* Jove, que encara no ha assolit el seu desenvolupament complet, referit a: **a)** L’ocell de caça, encara no ben calcificat, amb el què el falconer ha d’adoptar certes precaucions de maneig falconer. F (còpia s. XV m.), f. 110 Bona cossa és alls **espervers novels** com hom los met en muda, que sien alleuxats en cassa on puxen estar con se volen a la onbra. **b)** Els animals recomanats com a past de l’ocell de caça, o bé com a medicament simple o excipient d’aquest. També nou o fresc, mort de fa poc. ‘1. Nou, produït o aparegut de poc temps; recent. Especialment: c) Ocell jove, encara no ben desenrotllat’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 125v no tornen com són salvatges a menyar so que ha lexat a la presa ne so que·n roman, ans puys altra veguada con volen menyar prenen **novella** pressa. || P (còpia s. XV m.), f. 32 mosteles **novelles**. | P (còpia s. XV m.), f. 33 rata **novela**.

**Nural**: vegeu *gota*.

**Nus** o **nu** (i sa variant **nuu**): *subst. m. 1.* ‘1.II.1. Regruix format per la unió i articulació de dos ossos. Especialment: a) Cadascun dels regruixos formats per l’articulació dels ossos dels dits. 2. Regruix format normalment o anormalment en una part del cos, especialment en una extremitat’ (DCVB), referit a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 123 Aquest aytal ffalcó ha les cames poques, grosses e plenes de **nuus**, e pus cruells ungles que àguila; e vista terrible, e los ulls ffort fflamenchs e declinant-se en collar citrina en royor; e à lo cap gran, e lo bech molt ffort; e los **nus** e los plechs de les ales grans he quax tostemp abandonades a volar. | F (còpia s. XV m.), f. 124 E ha los **nuus** e los plechs de les ales molt covinents e fforts, e ha les cames planes e no y ha **nuus** [ms. nous]. | F (còpia s. XV m.), f. 126 los peus plens de **nuus**. — Lat. *nodus*, ‘« portion, segment », cf. *nodellus*, cf. It. *nodello*; *nodus ale*, *nodus de ala*, « point de jonction extérieur de l’aile »’ (Cy. 9, p. 264). | Lat. *nodum ale*, Fr. *no de l’ele*, Cast. *nudo del ala*, It. *nodi de le ale* (pl.), ‘(äußeres) Flügelgelenk / articolazione (esterna) dell’ala’ (Glessgen, p. 536 i n. 84). || Cast. *nudo del ala*, Lat. *nodus ale*, ‘punto de articulación exterior del ala del ave’ (Cy. 14, p. 41, glossari). | Cast. *nudo del ala*, ‘punto de articulación exterior del ala del ave’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *nou de l’ele* (Cy. 12, p. 57, glossari). | Fr. *nou de l’aile*, ‘« point de



jonction extérieur de l'aile ». Cf. l'art. *neus* du *Gloss. de Modus*, Littré *nœud* 19, 20' (Til., *Glan.*, p. 184). | Fr. *nouz de la coue*, 'les os (vèrtebres) de la queue. Lat. F *nodi caude*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 382). || It. *nodi della coda*, Fr. *nouz de la coue*, Cast. *nudos de los rabos*, 'Schwanzknochen (beim Hund) / osso della coda (di cane)' (Glessgen, p. 536).

2. Probablement, quist fol·licular, alteració del fol·licle de la ploma que impedeix la seva sortida normal i aquesta creix a dins del fol·licle, resultant-ne un nòdul pastós; o bé un ectoparàsit de l'arrel de les plomes, com ara *Knemidocoptes doewis*. Segons Viré-Möller, "Les oothèques d'un acarien du genre *Picobia*, parasite du rachis des plumes" (Viré-Möller, *Gitrif*, n. 469). Els vèrmens a que fa referència P podrien correspondre a la tinya, que no apareix amb aquest nom a P. Vegeu *tinya* i l'estudi del capítol 57 del *Tractat de medicina per a tots els ocells de caça*. '1. Entrelaçament estret de les parts d'un o més cossos primis i flexibles (fils, cordills, cordes, cintes, etc.) que, en estirar un dels caps, generalment s'estreny encara més; cast. *nudo*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 37 Quant se fan vèrmens en les rayels de las plomes, fanets-li les rayells e trets-li'n un **nuu** redon qui-s fa dins.

Possible sin.: seda en semblant de cavall. Vegeu *seda*.

**Nuu**: vegeu *nus*.

## O

**Oca**: *subst. f.* '1. Ocell palmípede lamel·lirostre del gènere *Anser*, i principalment l'espècie *Anser anser*, semblant a l'ànec, però més gran, de plomatge gris cendrós per damunt i blanc per sota, procedent del nord d'Europa, domesticable i comestible' (DCVB); apareix als tractats catalans medievals com una de les grans presons de l'ocell de caça, font de medicaments simples o excipient, o font de plomes (vegeu *ploma*). F (còpia s. XV m.), f. 139v prin una ploma d'**oca** qui tal bé, e escuren aquels garniols o grans de la boca e de la lengua e del peledar, en guissa que n'hisque sanch. | F (còpia s. XV m.), f. 118 untar-li-les as ab sanch de **hoca** al sol. | F (còpia s. XV m.), f. 130 les **oques** muntaren e volaren molt alt, e los ffalcons que ell avia aviats trespessaren en puyant les **oques**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v da-li a menjar cran de **oqua** o de bou ab la madesina. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> **ocha**.

Tipus: **Oca salvatge**: una de les grans presons de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 129v Aquest ffalcó aytal ha tan gran ardiment he ten gran noblesa, que ell enderroca e pren les **hoques salvatges** he ahustardes he grues. — Lat. *anser agrestis*, *anser maior non domestica* (Federico II, *De arte*, p. 1162). || Ar. *iwazz*, 'oies sauvages' [F. Viré, "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 12 (1965), p. 265 (57)]. || It. *oche selvatiche* (pl.), *auche salvage* (pl.), 'Wildgänse, Graugänse' (Glessgen, p. 970). **b.1) Oca salvatge blanca**: F (còpia s. XV m.), f. 130 **hoques salvatges blanques**.

— Lat. *ocha*, 'oie' (Cy. 9, p. 265). | Lat. *anser* (Federico II, *De arte*, p. 1162). | Lat. *anser*, 'oie' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *ánsar*, 'pato' (Fradejas, *Tratados*, p. 204). || Fr. *oche*, 'oie' (Tjerneld, *Moamin*, p. 383). || It. *oca*, 'oie' (Cy. 13, p. 65). | It. *ocha*, *aucha*, 'Gans' (Glessgen, pp. 917, 970). | It. *ocha*, *oche*, *ocche*, 'gās, «oca»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59). || Occ. *auco*, *aucon*, 'gosling' (*Dels auzels cassadors*, v. 932 i p. 219).

**Ocell**: *subst. m.* Animal vertebrat ovípar, cobert de plomes, amb dos peus i amb els membres anteriors normalment aptes per a volar. En sentit restringit, segons els tractats catalans medievals, ocell de caça, especialment astors i esparvers. Sin.: **au**. Vegeu *au*. '1. ant. Au petita.

2. Au capaç de volar amunt' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 9 **ocel**. | F (còpia s. XV m.), f. 122v **auzell**. | F (còpia s. XV m.), f. 139 **aucel**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CIX.v<sup>b</sup> **occels**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> **ozels**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> **auscel**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v **aucell**. | P (còpia s. XV m.), f. 26v **aucel**. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **hocell**. | P (còpia s. XV m.), f. 38v **osell**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>b</sup> **ocel**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> **oucells**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> **aucel**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **hocel**. || Z<sup>3</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **ocel**.

Tipus: **a) Ocell de caça** o **ocell caçador**: aquell susceptible de maneig falconer, apte per practicar l'art de la falconeria amb ell. A la falconeria medieval europea, falcons, astors i esparvers. 'Animal de caça: animal que serveix per caçar, com és ara els cans, els falcons, etc.' (DCVB). Possible sin.: **noble**. Vegeu *noble 1*. F (còpia s. XV m.), f. 108v Pus avem perlat dels cavals e de les mul·les, necessari és que perlem dells **aucells de cassa**. | F (còpia s. XV m.), f. 8v Así comense lo segon libre dels **alcels de cassa**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> **ocels de cassa**. — Ar. *'itāq al-ṭayr*, 'rapaces prédateurs, « oiseaux nobles, oiseaux de volerie, oiseaux de déduit », ceux que l'on affaite au vol, en tirant profit de leur appétit de chair vive et de leur instinct de capturer des proies en les gagnant de vitesse au vol. Voir *EP<sup>2</sup>*, art. BAYZARA', *kāsir*, pl. *kawāsir*, '« oiseau de vif », rapace prédateur, celui qui se nourrit de chair vive, conquise de haute lutte ; c'est en tirant profit de cet instinct des rapaces prédateurs que l'homme créa la volerie', *mal'ūb*, pl. *mal'ūbāt*, '« oiseau de vol », rapace prédateur noble, affaité au vol de différentes proies, gibiers ou non' (Viré, *Falconaria*, III, pp. 158, 174, 179). | Ar. (*al-*)*dārī*, pl. (*al-*)*dawārī*, 'bête de proie dressée à la chasse et, ici, oiseau de vol' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 195, 211); *dawārī al-ṭayr*, 'les oiseaux de vol affaités. Moamin lat. *aves rapaces*; Moamin fr. *oisel de rapine*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196); *ḡāriḥ*, pl. *ḡawāriḥ*, 'oiseau de vol affaité' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196); Ar. *sibā'*, ['Les Hindous et les Persans ont dit: ceux des oiseaux (rapaces) qui ont un bec peu crochu sont ceux qui ne chassent pas le vif et les Arabes les appellent *buḡāt* « non nobles » (= ignobles, charognards); les mâles y sont plus gros que les femelles et ont plus de finesse et de beauté qu'elles [celles-ci leur étant inférieures en capacité, en taille et en élégance (D)]. Chez les rapaces dotés d'un bec très crochu, ceux que les Arabes nomment *sibā'* « prédateurs de vif » (= nobles), les mâles sont les plus faibles en moyens d'attaque et les plus petits de taille, tandis que les femelles leur sont supérieures en ressources, sont plus racées de lignes et plus puissantes des membres" 4], (pl.) *sibā' al-ṭayr*, *ḡawāriḥ*, 'rapaces prédateurs, oiseaux nobles' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 206). **b) Ocell de rapinya**: au carnívora, susceptible de maneig falconer o no. 'Aucell de rapinya o aucell carnisser: au que s'alimenta d'animals agafats vius' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 119v Pus avem perlat dels espervers, nesinari és que perlem de les nobleses dels ffalcons e de molts he diversos altres **aucells de rapina**. — Lat. *aves rapaces*, *aves de rapina* (Federico II, *De arte*, p. 1167). || Fr. *oisel de rapine*, on *rapine*, 'ce qu'on chasse, butin, proie' (Tjerneld, *Moamin*, p. 400). || It. *ucello rapace*, *ucello di rapina*, *ucello che vive de rapina*, *ucelli che vivono de rapina* (pl.), 'Greifvogel' (Glessgen, pp. 1003-04).

— Lat. *ocelus*, *ocellus*, *occellus*, *oxellus*, *osellus*, 'oiseau'. *Ocel(l)us*, *oxellus*, *oçelare*, 'sont des formes septentrionales, où -c-, -ç- et -x- représentent -s- sonore comme dans la forme écrite *osellus*, voir Wiese, § 121, Rohlf's, § 214. *Ocellus* est la forme antérieure à It. *ucello*, avant la transition de *o* atone en *u*' (Cy. 9, p. 265). | Lat. *avis* (Federico II, *De arte*, p. 1167). || Ar. *rīš*, '« la plume », gibier à plume, tous les volatiles que l'on chasse. Opposé à *wabr*, « le poil ». *Bz.*, 96: ... *minhā (al-ḡawāriḥ) mā yaṣalḥu li-l-wabr wa-minhā mā yaṣlaḥu li-l-rīš ...*' (Viré, *Falconaria*, II, p. 47). || Fr. *oisel*, *osel*, *oisele*, 'oiseau' (Tjerneld, *Moamin*, p. 384). || It. *ucello*, *uccel*, *ucello*, *aucello*, 'Vogel' (Glessgen, p. 1003). | It. *ocello*, *ossello*, *oçelli*, 'fågel, «ucello»', *oxello*, 'fågel, ordet förekommer i nästan varje kapitel «ucello»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Occir**: v. tr. 'Matar' (DCVB). Vegeu *alciure*, *aucir*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> Can veus al falchó poyls, axí·l metja: prin argentviu e .I. bascí, e mit·hi saliva d'om e cenra e mescla·ho ensemps dentrò que l'argentviu se mor; e depuys saguí veyl, e mescla aquestes coses totes e n'unta'l·ne en la sumitat del cap; depuys prin fill de lana e liga'l·li al col, e axí **ociu** aquels. — Lat. *occire*, 'tuer' (Cy. 19, p. 83). || Fr. *oncie*, 'tue, subj. prés. 3 de *ocire*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 384). || It. *ocidere*, 'döda, «ucidere»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Ofa:** *subst. f.* Forma de producte terapèutic, probablement tipus de pídola. Manca DCVB. Vegeu *pídola, pólvora*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> en **offes** [ms. osses], ço és, en píl·lules [ms. pólvores]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> en **offes** [ms. essos], so és saber, en píl·lules. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> en **offas** [ms. ossas], so és saber, píl·lules.

**Ofegament:** *subst. m.* Dificultat respiratòria, disnea, referida a l'ocell de caça. 'Acció i efecte d'ofegar' (DCVB). Vegeu *avolfago, pantaix*. P (còpia s. XV m.), f. 31 De **hofeguament**. Per **ofeguament** e per posterma que age al ventre. | P (còpia s. XV m.), f. 32v aquel **ofeguament** és per fleume o per humós viscosos. | P (còpia s. XV m.), f. 39v açò conexerets que·ls corre aygua per les narils, e quant vol piular no pot, que·s ronch, e quant se vol debate, pren·li **ofogament**.

Sin.: **enfogament**. Vegeu *enfogament*.

— Lat. *an[h]elitus festinans*, Fr. *la courte alaina*, 'respiration accélérée. La maladie est appelée *tesgua* dans la rubrique du paragraphe du ms. G, fol. 70' (Cy. 10, pp. 48-49). | Lat. *asma, anelitum festinans*, 'trouble respiratoire: « une difficulté de respirer accompagnée d'un sol ». Avicenne le met en rapport avec une affection du poumon, mais ce n'est pas le cas ailleurs. Pour les fauconniers modernes, « asthme » est un terme générique pour les problèmes des voies respiratoires, qu'ils soient infectieux ou inflammatoires. Aux paragraphes d'Alexander introduits par *cum festinanti hanelitu accipitris nostri facimus exordium*, la « respiration accélérée » se rapporte sans doute au même trouble que *asma* (ch. 1 et 2)' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 192). || Ar. *rabā, (ū)*, '« avoir le pantois », (oiseau de vol), être atteint de l'asthme' (Viré, *Falconaria*, II, p. 41). | Ar. *rabw*, 'asthme (de l'oï. v.)'. Moamin lat. *rabo, id. est asma*; Moamin fr. *asme, asm. asne*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 204). || Cast. *ofego*, 'huélfago, enfermedad de los animales que los hace resollar con dificultad y deprisá' (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. *aszeme*, 'asthme, maladie des oiseaux' (Adam des Aigles, p. 55). | Fr. *asne, asme, asm*, 'maladie des oiseaux, asthme. Cette maladie s'appelait aussi *pantais*', Lat. *asma* (Tjerneld, *Moamin*, p. 312). || It. *asma, infirmitate asmatica, malattia asmatica, asmatica passione, respirare asmatico, affanno, ansietate*, Fr. *asne*, Cast. *offego, refolgar*, Ar. *rabw, nafas*, 'Atemnot, Symptom einer entzündlichen Atemwegserkrankung / mancanza di respiro, sintomo di una malattia infiammatoria delle vie respiratorie', It. *asmatico, asmaticho*, Ar. *rabw, nafas*, Cast. *ensangostamiento del fuelgo*, 'mit Atemnot', *affannato, faticha*, Fr. *travail*, Cast. *offego*, Lat. *laborem*, Ar. *ta'ab*, 'außer Atem, erschöpft / senza respiro, affannato', It. *annelito, anhelito*, Lat. *anelitum frequentem*, Cast. *ensangostamiento del fuelgo*, Ar. *nafas, rabw*, 'Kurzatmigkei, Symptom einer entzündlichen Atemwegserkrankung / respiro corto, sintomo di una malattia infiammatoria delle vie respiratorie', Lat. *asma [est difficultas inspirandi et respirandi]*, [*tesga, id est] offegatio stomachi [quod fortiter respirat quod auditur in circumstantibus]*, It. *Dell'asma ed affogamento del fiato [dell'uccello e della tisica]*, Port. [*doença do bucho a que chamã] offego*, [It. *anelito, cioè lo refiatare spisso*, 'schneller, flacher Atmen', *refiatare molto spesso*] (Glessgen, pp. 553-5 i n. 39, 40, 46, p. 983).

**Oi:** *subst. m.* Nàusea. '1.2. Nàusea' (DCVB). Vegeu *fàstic, ostec*.

**Olla:** *subst. f.* '1. Vas de terrissa o de metall, de forma rodonenca, ventrut, generalment amb dues o quatre anses, que serveix per a coure els aliments, per a fer bullir alguna cosa, etc.; cast. *olla, puchero*' (DCVB), utilitzada pel falconer durant la realització d'alguns dels productes terapèutics destinats a l'ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **ola**.

Tipus que apareixen als tractats catalans medievals, segons: **a)** Estat d'ús: **Olla nova**. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **ola nova**. **b)** Material: **Olla de ferro**. P (còpia s. XV m.), f. 26 **olleta de ferre**. **c)** Recobriment: **Olla envernissada**. P (còpia s. XV m.), f. 27v **olla envernissada**. — Ar. *bustūqa*, 'pot en terre vernissée' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194).

— Cast. *olla*, 'olla, vasija' (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *ole, olle*, 'grand pot, marmite' (Tjerneld, *Moamin*, p. 384). || It. *pignatta, pignata, pigniata*, 'Kochtopf' (Glessgen, p. 977).

**Onsa:** *subst. f. ant.* Mamífer carnívor fèlid, linx, pertanyent a diferents espècies del gènere *Lynx*, o pantera, especialment les pertanyents a espècies del gènere *Uncia*, com ara la pantera de les neus (*Uncia uncia*). La probable divergència entre les distribucions geogràfiques modernes i medievals d'aquests felins, i la zona d'origen real i/o fictícia del *Dancus rex*, impedeixen una identificació més exacta. El DLC considera especialment el guepard (*Acinonyx jubatus*) i també

el jaguar (*Pantera onca*), però el segon no pot ser el que ens interessa degut a la seva distribució limitada al continent americà. Diversos autors coincideixen en identificar-la amb el linx. Segons el *De animalibus*, lib. 22, tract. 2, cap. 1, par. 15 d'Albert el Gran, “Alfech Arabice est animal, quod multi Ytalicorum et Alamannorum et Gallicorum lunscham vocant; natum autem est ex leone et leopardo et est ferox nimis et nocivum. Aliquando autem domesticatum, cum ducitur ad venandum nisi multum blandiatur ei venator, retrocedit et occidit homines et canes: lupos etiam libenter interficit” AG, p. 1356, l. 24-28. A relacionar amb llatí *alfech* i àr. *al-fahd*, potser per canvi de l'article determinat a indeterminat i confusió f/s llarga. ‘2. Linx? pantera?’ i ‘Linx: m. Mamífer carnívor, de l'espècie *Felis lynx*, semblant al gat, de cames llargues i cua curta, de pèl grisenc amb l'extrem de la cua negra i taques negres per tot el cos, i un pinzell de pèl en la punta de les orelles; cast. *lince*' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>ab</sup> les cordes eren de bèstia salva[1r<sup>b</sup>]tge qui és nomenada **unsa**. — Lat. *uncia*, *uncta*, *onzia*, *vindia*, Tilander ‘lynx’ (Cy. 9, pp. 48-49). | Lat. *uncia*, ‘lynx’, *onzia*, ‘par erreur *vindia*, cf. *onze* « lynx », mes *Remarques sur le Roman de Renart*, Göteborg, 1923, p. 36, Fr. *once*, v. Cast., Port. *onça*, Wartbkurg, V, 482b, Eug. Rolland, *Faune populaire*, VII, 161. La peau de lynx était appréciée au moyen âge. Alwin Schultz, I, 272, mentionne des peaux de lynx. On pouvait très bien faire des sangles de lit de la peau de lynx, qui est souple, douce et obéissante’ (Cy. 9, p. 282). || [Ar. *namir*, ‘panthère’ (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 203). || It. *untta*, [*onza*, *lonza*], ‘Europäischer Luchs / lince (*Lynx lynx* L.)’ (Glessgen, p. 513).

**Orb, orba:** *subst. m. i f. i adj.* Cec, privat del sentit de la vista, referit a l'ocell de caça. ‘1. Mancat de la vista’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 120v E deus saber que un canonge qui avia nom Guido, avia un esperver de .VI. mudes, lo qual tornà **orp**, enaxí que no-s veyia lo past que hom li donava.

Sin.: **cec**. Vegeu *cec*.

**Oreig:** *subst. m.* ‘1. Vent suau i fresc’ (DCVB), indicat durant les nits mentre l'ocell de caça muda, i contraindicat en cas d'ovament, segons P. P (còpia s. XV m.), f. 28v e deu-li hom hubrir les finestres de nit, que l'**oreig** hi entre. | P (còpia s. XV m.), f. 35 posa'l sempre en una case ben scure, per tal que no senta l'**oreyg**.

**Orella:** *subst. f.* ‘1. Òrgan de l'oïda’ (DCVB), referit a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 144 garde que no li'n caygue en los uls ne en les **orelles**. || P (còpia s. XV m.), f. 36 Quant l'asperver és rodador, plomats-li les **horelles** entorn. — Lat. *auricula*, *auris* (Federico II, *De arte*, pp. 1166-7). || Fr. *oreille* sb.f., Lat. *auris*, ‘oreille de l'oiseau’ (Holmér, *Traduction*, p. 298). | Fr. *oreille*, ‘oreille, en parlant d'un oiseau de proie. *Circle des oreilles*, voir s.v. « *Aures avium ... sunt foramina duo post oculos, tendentia ad occiput* », Fréd. II, *De arte*, lib. I, cap. XXV’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 385). || It. *orechia*, *aurechia*, *orechio*, Fr. *oreille*, *oreile*, Cast. *oreja*, [Ar. *šidqayn*], ‘Ohr’ (Glessgen, pp. 537, 917). | It. *orechia*, ‘öra, «orecchia»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60). || Occ. *aureilla* (*Dels auzels cassadors*, v. 3479). || Port. *orelhas* sb. pl., Lat. *aures*, ‘ouvidos da ave de caça’ (Cy. 15, p. 74, glossari).

**Orgonal:** *adj.* Nom de vas sanguini de la regió del coll de l'ocell de caça, artèria caròtida, tot i que no podem descartar la vena iugular (vegeu Occ. més avall). Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>ab</sup> pela-li al col e prin sanch de la vena **orgo**[2r<sup>b</sup>]**nal**. — Lat. *vena originali*, Tilander ‘artère’ (Cy. 9, pp. 66-7). | Lat. *originalis* adj., *vena originalis*, *vena organalis*, ‘« artère ». *Vena oris* du ms. E se retrouve dans Martin-Dairvault: pran le sanc de la *vainne de la bouche*, p. 6. Voir *organalis*, du Cange [du Cange *organalis vena*, *Aspera arteria*, *spiritus et vocis iter*, Gall. *Trachée artere*. Non unius venæ nomen est, sed cujusvis ad vitam præsertim necessariæ, ut colligitur ex. *Original* vel *Originel* itidem appellatur, quasi vitæ fons et origo. Ube vena cava indicari videtur], *orguenal*, *organical*, *original*, Godefroy, qui offre *vaine orguenal*, *vaine organical* et *vaine original*. Dancus portugais donne *vea organil*, XI, p. 455. Le chap. XI du second livre du *Libro de la montería* du roy Alphonse X le Sage (1252-84) traite De llaga de la garganta que fuere cortada la *vena organal*, et saliere mucha sangre, éd. José Gutiérrez de la Vega, Biblioteca Venatoria, I, Madrid, 1877, p. 143’ (Cy. 9, p. 266). | Lat. *venam / que dicitur organalis* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 9, f. 16v-17r). | Lat. *vena auriculari* (AG, p. 1475, l. 11-12), on “«Auricular vein»: the *vena auricularis* is something of a mystery. Scanlan (254) identifies it as ‘a superficial vein located beneath the bird’s ear’, but he cites no source. The tem

is not in Fonahn. Etymology could support this idea, as in the *digitus auricularis*, or little finger, so named because it was used to clean out the ear. Yet one suspects a corruption since Dancus Rex 4 has *vena originalis*, itself a troubled term (discussed by Tilander, 1963, 266) and thus readily corrupted. Note moreover that the phrase with the vein's name is found in the margin, an addition by A.'s M1" (OA, p. 1598, n. 211). | Lat. *vena organali*, Ang. *origynal vayne*, Cast. *vena organal*, Fr. *vaine de la bouche*, *vainne organal*, It. *vena organale*, Occ. *vena horguenal* [... *comensament al fege et es termenanda en la rasitz de la lenga*], Port. *vea organil*, Suec *enne aadhro*, 'Drosselvene / vena giugulare' (Glessgen, pp. 542-3, n. 105 i 106). || Cast. *organal* adj., *vena organal*, Lat. *vena organalis*, '«arteria», véase Dancus rex, *originalis*' (Cy. 14, p. 41, glossari). | Cast. *organal* (*vena*), 'arteria' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *uena organal*, 'arteria. Comp. Tilander, *Cetraria*, s.v. *organil*' (Maler, *Tratado*, p. 105).

**Orgull:** vegeu *ergull*.

**Orgullós:** vegeu *ergullós*.

**Orí, orina:** *subst. m. i f.* 'Excreció líquida dels ronyons conduïda a la bufeta pels urèters i expel·lida per l'uretra' (DCVB), utilitzada com medicament simple o llavament de l'ocell de caça. A l'Edat Mitjana, el seu color era utilitzat com indicatiu de l'afecció patida, relacionan-lo amb els quatre humors. Vegeu *complexió, humor*. F (còpia s. XV m.), f. 146 prin **orí** d'ome e banyen lo aucel e lo drap. | F (còpia s. XV m.), f. 133v car la color és mostrement de la cossa, exí com apar en les **orines**: en la color verte ab demostrada ffradeha d'aygua, la color blava demostre complecció de bledes e astienhida, la color groga demostre còlera corronpent. | F (còpia s. XV m.), f. 142v prin un aucellet e unte'l ab mel e ab bon vi [ms. **horí**] demunt. || P (còpia s. XV m.), f. 34 en guisa que l'aygua li caygua demont, sobre l'escane e <entre les espatlles, i> ab l'**orina** [ms. la ma]. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **horine** calda. | P (còpia s. XV m.), f. 39v ajats **urine** de infant e gitats-li'n en les ales. — Lat. *urina*, 'urine' (Cy. 9, p. 283). | Lat. *urina*, 'urina' (Federico II, *De arte*, p. 1243). || Ar. *bawl/būl* (*al-insān*), 'urine (d'homme)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 194, 219). || Cast. *orín*, 'orina' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *date*, 'urine' (Adam des Aigles, p. 58). | Fr. *orine, urine*, 'urine. Sur les prétendues propriétés médicales de l'urine, remède très en vogue dans l'ancienne médecine, voir Diosc. II,99, I. B., art. 391, Ġāfikī, art. 190' (Tjerneld, *Moamin*, p. 385). || It. *orina, urina*, '(menschlicher oder tierischer) Urin' (Glessgen, p. 1005). || Port. *ourina*, 'urina' (Cy. 15, p. 74, glossari).

**Oronella:** *subst. f.* Ocell de la família *Hirundinidae*, probablement oreneta vulgar (*Hirundo rustica*), utilitzat com a medicament simple o excipient del producte terapèutic destinat a l'ocell de caça. '1. Ocell de la família de les hirundínides, espècie *Hirundo rustica*, de color negre vellutat amb els pits i ventre grisencs blanquinosos; ve de l'Àfrica en la primavera i fa els nius de fang sota les cornises i finestres, i en acabar-se l'estiuada emigra a grans esbarts cap a terres africanes. Cast. *golondrina*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 34 carn de pols ho de **horonelles**.

— Lat. *yrundo*, 'hirondelle' (Cy. 9, p. 284). | Lat. *yrundo*, 'rondine' (Federico II, *De arte*, p. 1246). || Ar. *huṭṭāf*, (pl. *ḥaṭāṭīf*), 'hirondelle. Moamin lat. *hirundo*; Moamin fr. *aronde*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 199); [Ar. *'uwwār*, (pl. *'awāwīr*), 'Apus apus, Martinet noir' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 209)]. || Fr. *aronde, arunde, ariunde*, 'hirondelle' (Tjerneld, *Moamin*, p. 311). || It. *irendine, rondine*, 'Schwalbe'; It. *irundinine*, 'noch nicht flügge Schwalbe'; It. *rondinini* (pl.), 'Schwalbenjunge' (Glessgen, pp. 955, 986). | It. *rondanin*, 'svala', *rondanini*, 'svalungar, «rondine»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

**Orp, orpa:** vegeu *orb, orba*.

**Ors:** *subst. m. ant.* per ós. '1. Ós, mamífer del gènere *Ursus*' (DCVB), utilitzat com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> daràs a l'esperver e al mirle carn de pols e vesica de can o de **ors**. — Lat. *ursus*, 'ours' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Fr. *ors*, 'ours' (Tjerneld, *Moamin*, p. 386). || It. *orso, urso*, 'Bär' (Glessgen, p. 972).

**Os:** *subst. m.* Òrgan viu constituent de l'esquelet de l'animal, format per teixit ossi, cartilaginós, fibrós i hematopoiètic o de reserva (medul·la òssia). Realitza funcions de sosteniment, protecció, metabòlica, locomoció, hematopoiètica i homeostàtica. En morir, resta l'esquelet de l'os. Referit a l'ocell de caça o a alguna de les seves preses o aliments. '1.1. Cadascuna de les

peces dures i rígides, formades per teixit connectiu molt dens impregnat de fosfat de calci i altres substàncies inorgàniques, i que formen l'aparell interior de sosteniment de la major part dels vertebrats' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 117 E ffes-lo péxer en **hos** hon aya nirvis, per so que·l bech se puxa mils aminvar e affaytar. || P (còpia s. XV m.), f. 33v **ossos**. | P (còpia s. XV m.), f. 41 **hosors**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Ítem, contra malautia sobre·ls **osses** [Z<sup>5</sup> correspon *ocels*] en la junctura dell **os**, ligua·li desús àloes calent.

Parts: **Juntura de l'os**: superfície articular de l'os; en sentit ampli, epífisi. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> junctura dell **os**.

— Lat. *os* (Federico II, *De arte*, p. 1221). || [Cast. *cuesco*, 'hueso'] (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | [Cast. *cuesco*, *huesso*, 'hueso de fruta'] (Maler, *Tratado*, pp. 91, 96). || It. *osso*, 'Knochen, Teil des Skeletts' (Glessgen, p. 972). | It. *oso*, *osso*, *osse*, *ose*, 'ben, «osso, ossa»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60). || Occ. *os*, [*osses*, *o fetz* (lectura de Schutz), 'small piece, scrap (of dung)'] (*Dels auzels cassadors*, v. 1168 i p. 221).

**Ós**: *subst. m.* Vegeu *ors*.

**Osqueta**: *subst. f.* Diminutiu d'osca. Petita estella, que el falconer introdueix dins del cudell per mantenir-lo obert i facilitar que creixi una nova penna. Manca accepció al DCVB (s.v. *osca*). 'Estella: 1.1. Fragment després d'una fusta en tallar-la o rompre-la violentament; per ext., fragment de pedra, de banya o d'altra matèria dura, també després per tallament o trencament (pir-or., or., occ., val., bal.); cast. *astilla*, *raja*' (DCVB). Vegeu *cudell*.

Material: **Osqueta de fus**: petita estella de fusta. F (còpia s. XV m.), f. 116v E si lo fforat on deu axir la pena és tencat, hobre hom aquell covinentment ab un graffi d'argent que sia calent, puys pren hom una **osqueta de ffus** ho una cossa largueta semblant a ffus ho de gra de fforment, axí que puxa entrar per aquel fforadell, e tengua·ho entre aquella pena con deya créxer. Emperò si hi met hom per lo cudell per on deu axir la ploma una caleta de mell cuyta a la fforma damundita, hi val més.

**Ossa**: vegeu *ofa*.

**Ostarda**: vegeu *austarda*.

**Ostec**: *subst. m. ant.* per ois. Nàusea, fàstic, ganes de vomitar, referit a l'ocell de caça. 'Ois; cast. *asco*' (DCVB). Vegeu *oi*, *fàstic*, *vomitejar*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> si aurà **ostech**.

Sin.: **fàstic** [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> si avia **fasti**].

**Ou**: *subst. m.* '1.1. Embrió envoltat de líquids nutritius i una closca calcària revestida interiorment d'una doble membrana, que, formant un cos rodonenc, és post per les femelles dels ocells, i del qual surt el pollet després d'un període d'incubació; per ext., producte anàleg d'altres classes d'animals, com rèptils, peixos, insectes' (DCVB), referit a l'ocell de caça, o al d'altres espècies utilitzat com referència de volum o com a medicament simple o aliment de l'ocell de caça. En sentit ampli, els diferents estadis de desenvolupament del fol·licle ovàric i de l'ou pròpiament dit, fins a l'eclosió. P (còpia s. XV m.), f. 41v La cantitat de la aygua sia tanta com miga closca d'ou. || F (còpia s. XV m.), f. 116 **hou**.

Parts: **a) Album d'ou**: clara de l'ou. 'ant. Blanc (d'ou)' (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **album d'ou**. **b) Blanc d'ou**: clara de l'ou. F (còpia s. XV m.), f. 148v **blanc d'ou**. | F (còpia s. XV m.), f. 141v **blanch d'ou**. || P (còpia s. XV m.), f. 36 **blanch d'ou**. **c) Clara de l'ou** o **clara d'ou**: albúmina; matèria albuminosa, blanquinosa i mucilaginosa que envolta al rovell, participant en la nutrició de l'embrió i en la seva protecció contra microorganismes. '1. La part blanca i menys consistent de l'interior d'un ou' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 115v **clara d'ou**. | F (còpia s. XV m.), f. 142 **clare d'ou**. | F (còpia s. XV m.), f. 142 **clara dell ou**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> **clara de ou**. **d) Gunxum de l'ou**: closca de l'ou segons els testimonis llatins, tot i que el DCVB recull *greixa* 'grell de l'ou' i *grell* '1. Senyal com un pic de sang que hi ha en el rovell de l'ou fecundat', que implicaria una accepció fins ara desconeguda dels testimonis llatins amb una interpretació com a part més important de l'ou, el seu pol animal (per contraposició al vegetatiu), lloc de formació del disc germinatiu, de la línia primitiva i de la resta de processos posteriors a la fecundació. **Possible sin.: sement de l'ou**. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **gunxum de l'hou** [ms. gūxū del hō]. — Lat. *testa* (*texta* NP, *teste* Y) *ovi* CTVXYNP,

manca cap. BEFMOUZ (Cy. 9). || It. *una cocula de ovo* (DRit.Glessgen). **e) Mujol d'ou:** '1. ant. Rovell d'ou' (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **mujol d'ou.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **mugols d'ous.** **f) Sement de l'hou:** porció germinativa, potser en relació al concepte medieval d'humor fecundant. 'sament: sement: 1. Llavor (de plantes). 2. Líquid seminal.' (DCVB). Possible sin.: *gunxum* de l'ou. F (còpia s. XV m.), f. 131v en los lochs caldes la sament de l'hou és cuyta en fforts calor. — Lat. *semen ovale* (AG, l. 14). **g) Vermell d'ou:** 'I.3. Rovell de l'ou' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 143 **vermells d'ous.** || P (còpia s. XV m.), f. 26 **vermells de .III. ous.**

— Lat. *ovum*, 'œuf' (Cy. 9, p. 266). | Lat. *ovum*, 'uovo' (Federico II, *De arte*, p. 1221). | Lat. *ovum*, 'œuf' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Fr. *ou*, 'œuf' (Tjerneld, *Moamin*, p. 386). || It. *ovo*, *uvo*, *uovo*, *vuovo*, *vuova*, 'Vogelei' (Glessgen, p. 972).

**Ouament:** *subst. m.* Acció d'ouar la femella d'ocell de caça. Possible afecció associada a la posta, com ara una retenció d'ou. Manca al DCVB. Vegeu *ouar*. P (còpia s. XV m.), f. 35v De **houament**. Quant l'esperver és houat.

**Ouar:** *v. intr.* Desenvolupar els fol·licles ovàrics la femella d'ocell de caça, procés que finalitza en la posta de l'ou. Durant l'Edat Mitjana, la cria en captivitat d'ocells de caça era desconeguda; així, els ous possats per la femella fèrtil durant l'època reproductiva no estaven fertilitzats i calia evitar el risc de patologies associades a la posta, com ara prolapses d'oviducte o retencions d'ou. El DCVB en desconeix el significat: 'Covar, fer néixer els ous?' (DCV). — Lat. *ovatizare*, 'mettre des œufs = fere oves' (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || It. *ovare*, 'Eierlegen' (Glessgen, p. 972).

**Ouat, ovat, -ada:** *adj. i part. pass.* d'ouar. Dit de la femella d'ocell que ova, o bé que pateix una afecció associada a la posta, com ara una retenció d'ou. Manca accepció al DCVB. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> si serà **ovat** [ms. onat], la cura d'aquel serà aytal. || P (còpia s. XV m.), f. 35 D'ous d'aspverer ho d'als. Quant l'esperver ho altre aucel és **houat**. — Lat. *ovatus est*, 'troubles liés à la ponte. Le mot *ovatus* dans l'*Epistola* (chapitre 29), a sans doute trait à un problème de rétention d'œuf, comme au chapitre 15 du *Tractatus de sperveriiis : de ancipitre habente ova*' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 205). || Occ. *ovat*, "'egg-bound"'. For an explanation of *ovatz*, cf. *Modern Language Notes*, LI (1936), p. 177' (*Dels auzels cassadors*, v. 2018, pp. 223, 212, n. 2018).

**Ovella:** *subst. f.* '1. Mamífer remugant de l'espècie *Ovis aries*, caracteritzat pel seu pèl espès i flexible (la *llana*) i per tenir molts d'individus banyes caragolades en espiral; constitueix l'anomenat *bestiar de llana* i es cria per a l'aprofitament d'aquesta i de la seva carn; es diu *ovella* especialment la femella, i es dóna el nom de *marrà* al mascle' (DCVB), font de medicaments simples utilitzats a la terapèutica de l'ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 27 leyt de vaques o de **ovelles**. | P (còpia s. XV m.), f. 34v femna de las **ovelles**. | P (còpia s. XV m.), f. 38 del fel de la **ovella** dos tans. — Fr. *berbiz*, 'brebis' (Tjerneld, *Moamin*, p. 317). || It. *pecora*, *pechora*, *peccora*, 'Schaf' (Glessgen, p. 974). || Port. *ouvelha* (Cy. 15, p. 74, glossari).

## P

**Paella:** *subst. f.* '1. Recipient de ferro, de base circular i de vores inclinades i de poca altura, amb un mànec llarg o amb dues anses petites, que serveix per a fregir ous, patates o altres aliments; cast. *sartén*' (DCVB), utilitzada per a la preparació de productes terapèutics destinats a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 110 **peella**. — Lat. *sartagine* (AG, p. 1480, l. 12). || Ar. *ṭingīr*, *ṭāḡīn*, *ṭāḡīn*, '(gr. *tagēnon*) poêlon en terre' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *sarten* (Maler,

*Tratado*, p. 103). || Fr. *paelle, paielle*, ‘poêle’, [*palette, pelote*, ‘petite poêle’] (Adam des Aigles, p. 64).

Tipus: **Paella faitisca**: la preparada (el seu contingut o el recipient) expressament per als polls d’ocell de caça segons F. El precedent o el testimoni més reculat d’aquesta pràctica podria ser el past de rovells d’ous de l’astor nienc al *Ġiṭriṭf*, 8.7. F (còpia s. XV m.), f. 110 E comensa que hom li ffa **paella ffaytisca** en què om li cogua los hous, com són destremprats covinentment los nodrex hom per so com són assats sans. E aperella hom los hous enaxí que sien cuys en la dita paella en let ho en aygua. Si per vantura en aquesta manera l’esperver no·ls volia, mesclaràs ab los hous ensemps un poc de sanch, per guissa que vermelleg un poch. — Lat. *patellatae*, ‘Adélard nomme *patellatae* une sorte de brouet fait d’œufs durs pelés et écrasés, auxquels on ajoute du lait. L’auteur de la *Doctrina* de Milan recopie ceci, en précisant que c’est la receppe des Anglais, mais que lui-même a vu un autre procédé en Allemagne : des œufs brouillés mêlés d’eau, que l’on retire du feu avant qu’ils se solidifient. C’est aussi la recette qui se lit dans les *Ruralia Commoda*, tandis que le *De arte venandi* et l’Autourserie de Berlin préconisent des œufs brouillés au lait ; ces trois textes ne donnent pas de nom à la préparation. D’après Adélard, ces *patellatae* servent de fortifiant pendant le période où poussent les plumes. Adélard de Bath précise encore que si les jeunes refusent ce pât, il faut l’asperger de sang’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 124-5). || Fr. *paalee, palee*, ‘pâtüre préparée pour les jeunes oiseaux de proie’ (Til., *Vieux.*, pp. 554-60). || Occ. *padelada*, ‘“a food preparation for young falcons in form of cake”’. For a description and etymology of *padelada*, cf. *Glan.*, p. 188, and *Romania*, LV (1929), p. 554’ (*Dels auzels cassadors*, v. 589, pp. 223, 209, n. 589); *padelleta, padeneta, padaneta*, [‘small stove’] (*Dels auzels cassadors*, v. 2355 i p. 223).

**Pagès, -esa**: *adj.* Falcó no gentil o no noble, que Tilander identifica amb el llaner. Aquesta identificació és recolzada per la traducció catalana del *Trésor* de Brunetto Latini i, indirectament, del *Dels auzels cassadors* de Daude de Pradas. ‘I.2. Rústic, propi de la gent del camp’ (DCVB). Vegeu *gentil, noble, llaner*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De **pageses** falcons. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup>-4r<sup>a</sup> Sàpies que si ha aquestes coses que dites són, és gentil. E aquesta és bona conexensa de falcons, emperò molts [4r<sup>a</sup>] falchons pagesívols són bons [ms. **pageses** son bons sit nols]. De pagesívols falchons. Can veus falchons pagesívols ésser bons, més certanament pots cassar ab aquel que ab los gentils.

Sin.: **pagesívol**. Possible sin.: **vil, vilà**. Antònims: **gentil, noble**. Vegeu *gentil, noble, pagesívol, vilà*.

— Lat. *rusticus* *adj.*, *falco rusticus, rustigus*, ‘« lanier », opposé a *nobilis*. Traduction v. Fr. *lanier*, Martin-Dairvault, p. 12’ (Cy. 9, p. 275). || It. *falcone rustico*, ‘Lannerfalke (*Falco biarmicus* Temm.)’ (Glessgen, p. 480). || Occ. *vilas* (*Dels auzels cassadors*, cap. XV, v. 350).

**Pagesívol, -ola**: *adj.* Vegeu *pagès*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup>-4r<sup>a</sup> E aquesta és bona conexensa de falcons, emperò molts [4r<sup>a</sup>] falchons **pagesívols** són bons [ms. **pageses** son bons sit nols]. De **pagesívols** falchons. Can veus falchons **pagesívols** ésser bons, més certanament pots cassar ab aquel que ab los gentils.

**Pair**: *v. tr.* Transitar el past, digerir, referit a l’ocell de caça. ‘Digerir; assimilar els aliments’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 139 e com l’aucel aurà ben **payit** he ben esmirlat.

Sin.: **passar**. Vegeu *passar*.

— Ar. *sawwāga* i *’asāga al-ṭu’m*, ‘« enduire le pât », (oiseau de vol), le bien digérer et l’assimiler’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 52). || It. *paidare*, ‘verdauen; schmelzen, koten’ (Glessgen, p. 972). | It. *padire*, ‘smälta, tāla’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Paladar**: *subst. m.* ‘1. La part superior de la cavitat bucal’ (DCVB), referit a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 111v **paladar**. | F (còpia s. XV m.), f. 9 **paledar**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **peledar**. | P (còpia s. XV m.), f. 27 **pelladar**. | P (còpia s. XV m.), f. 39 **paladar** [ms. palador]. | P (còpia s. XV m.), f. 39v **peladar**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **paladar**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **peladar**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **paladar**.

— Lat. *palatum*, ‘palato’ (Federico II, *De arte*, p. 1221). || Ar. *lahāt*, ‘( = lulette), ici, fond du palais (de l’oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 201). || Fr. *pallié, palié, palé, palat*, ‘palais



(de la bouche de l'oiseau). Lat. *C palatum*. *Palat* est un latinisme ou un italianisme, it. *palato*' (Tjernereld, *Moamin*, p. 388). || It. *palato*, 'hinterer Gaumen (eines Tieres); Gaumen (eines Hundes)' (Glessgen, p. 973). | It. *palado*, 'gom, «palato»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Palm**: *subst. m. ant.* Pam. Vegeu *pam*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> Prin serp negra e tayla-li .I. **palm** del cap e .I. **palm** de la coha.

**Palom**: *subst. m.* Colom. 'Palom: 1. Colom (Maella)' i 'Paloma: f. 1. ant. Colom, ocell del gènere *Columba*; cast. *paloma*. a) Espècie de colom salvatge més petit que el tudó (Tor, ap. Coromines Card. 301).—b) *Paloma torcaç*: colom de l'espècie *Columba palumbus* (Boscà Fauna val. 537).—c) *Paloma muntesa*: palmípeda de l'espècie *Columba livia* (ibid.).' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 125 **paloms** [ms. pahōs] salvatges.

Possible sin.: **tudó**. Vegeu *tudó*, colom.

— Lat. *palumbis* (AG, p. 1459, l. 23). || It. *palumbo*, *palombo*, *palomo*, *palumbi* (pl.) (, *ciò è colombi selvaggio*), 'Taube, Ringeltaube' (Glessgen, p. 973).

**Pam**: *subst. m.* Unitat de longitud equivalent a la distància existent entre l'extrem del dit polze i el del dit petit, tenint la mà oberta i els dits estesos, considerant la mà d'un home normal. La vuitena part de la cana segons el DCVB, 210 mm segons Fradejas. '1.1. Distància que hi ha entre el cap del dit polze i el del dit petit, tenint la mà oberta i els dits estesos; mesura longitudinal equivalent aproximadament a la dita distància considerada en la mà d'un home normal, i que és la vuitena part de la cana' (DCVB). Vegeu *palm*. — Lat. *palmus*, 'la largeur de la paume (équivalent 7,43 cm)' (Frédéric II, *L'art*, p. 210, n. 101). || Cast. *palmo*, 'medida de longitud, equivalente a la cuarta parte de la vara, alrededor de 210 mm' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *palmo*, It. *palmo* (Gual, p. 275). | Cast. *mano*, *palmo*, 'palmo (medida de longitud)' (Maler, *Tratado*, pp. 97, 100). || It. *palmo*, 'Spanne, Längenmaß' (Glessgen, p. 973).

**Pantaix** o **panteix**: *subst. m.* Disnea, dificultat respiratòria, respiració fatigosa, intolerància a l'exercici, referit a l'ocell de caça. Síntoma inespecífic, normalment associat a afecció respiratòria. Juan Gil de Zamora li dedica el cinquè capítol (*De singultu*) de l'entrada *De accipitre* a la seva enciclopèdia *Historia naturalis* (Gil, p. 200, l. 1). 'Respiració fatigosa' (DCVB). Vegeu *ofegament*. F (còpia s. XV m.), f. 139v Aucel qui à **pentex**, és conegut que après que se-s debetut, él pentexe. | F (còpia s. XV m.), f. 113v Si l'esperver à **pantex**. Así direm de les malalties [ms. la malaltia] dels pits, e direm primerament del polsar. | F (còpia s. XV m.), f. 145 **pentax**. || P (còpia s. XV m.), f. 27v **pentayx**. || P (còpia s. XV m.), f. 27v **pantax**. | P (còpia s. XV m.), f. 35 A **pentax**. Si vols guarir sperver o altre hocell qui age **pentayx**.

Sin.: **a) Avolfago**: vegeu *avolfago*. P (còpia s. XV m.), f. 27v Per **avolfago**, que vol dir **pentayx**. **b) Polsar**: vegeu *polsar*. F (còpia s. XV m.), f. 113v Si l'esperver à **pantex**. Así direm de les malalties [ms. la malaltia] dels pits, e direm primerament del **polsar**.

— Lat. *pantesia*, 'explicado: id est inflatio ventris et repletio ex malis humoribus, quod totum scitur quando egerit viride vel croceum. Os falcoeiros franceses dizem *pantois* « maladie qui survient à la gorge, aux reins, aux rognons des faucons », J.-J. Baudrillart, *Dictionnaire des chasses*, Paris, 1834, p. 555' (Cy. 15, p. 53, glossari). | Lat. *an[h]elitus festinans*, Fr. *la courte alaina*, 'respiration accélérée. La maladie est appelée *tesgua* dans la rubrique du paragraphe du ms. G, fol. 70' (Cy. 10, pp. 48-49). | Lat. *asma*, *anelitum festinans*, 'trouble respiratoire: « une difficulté de respirer accompagnée d'un sol ». Avicenne le met en rapport avec une affection du poumon, mais ce n'est pas le cas ailleurs. Pour les fauconniers modernes, « asthme » est un terme générique pour les problèmes des voies respiratoires, qu'ils soient infectieux ou inflammatoires. Aux paragraphes d'Alexander introduits par *cum festinanti hanelitu accipitris nostri facimus exordium*, la « respiration accélérée » se rapporte sans doute au même trouble que *asma* (ch. 1 et 2)' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 192). || Ang. *pantas*, 'a disease in hawks akin to asthma' (Harting, *Bibliotheca*, p. 227). || [Ar. *hafaqa*, (i), '« pantoiser », (oiseau de vol), rester immobile en haletant', *'istadda nafasu l-ğāriḥ*, *'istadda nafas al-ğāriḥ*, '« pantoiser », (oiseau de vol), avoir l'haleine coupée, ne pouvoir respirer'], *hafaqān*, 'pantoiment, pantois, pantais » de l'oiseau de vol, genre de syncope dans laquelle tombe l'oiseau de vol, en haletant et en tremblant de tous ses membres ; le « pantois » est dû au manque d'haleine de l'oiseau, après une longue tire, tandis que le « pantais » est le symptôme de l'asthme, maladie

chronique chez les rapaces’, *nafas*, ‘« pantoiment, pantois, pantais » (de l’oiseau de vol) ; suffocation ou interruption de la respiration de l’oiseau de vol, dont les causes sont d’ordre divers’, *nafas bi-l-‘ard*, ‘« pantoiment, pantois », état de sidération de l’oiseau de vol dû à l’asthme ou asphyxie due à l’occlusion des voies respiratoires, d’origine diphtérique ou variolique ; ces affections sont, le plus souvent, incurables’, [*nafas bi-l-tūl*, ‘« pantais », suffocation de l’oiseau de vol due à l’essoufflement, à la suite d’un gros effort, ou à une violente contrariété ; le « pantais » est l’indice d’un manque d’entraînement de l’oiseau de vol et il est guérissable’, *rabā*, (*ū*), ‘« avoir le pantois », (oiseau de vol), être atteint de l’asthme’], *rabw*, ‘« pantois », asthme de l’oiseau de vol. C’est le « rabo » de Moam.’, [*‘inqaṭa’a nafas al-ḡāriḥ*, ‘« pantoiser », (oiseau de vol), rester sans haleine soit à la suite d’un violent effort en vol, soit du fait de l’asthme’] (Viré, *Falconaria*, I, p. 291, II, pp. 41, 50, III, pp. 170, 184). | Ar. *nafas*, ‘«pantois », étouffement, oppression, suffocation, dyspnée (de l’oiseau de vol). Moamin lat. *asma*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 203). || Fr. *pantois*, ‘l’auteur indique par *boute et a grosse alaine* la maladie appelée dans plusieurs traités *asthme* ou *pantois*’ (*Modus*, 1932 p. 358, n. 109, 2). | Fr. *asma*, *asme*, ‘asthme, cette expression qui caractérise la suffocation, la difficulté de respirer, a été souvent remplacée au moyen âge par le mot *pantois* ou *pantais*’; *pantais*, *pantois*, *pantail*, *pantoisement*, *pantoiser*, *pantoisier*, *panteisier*, *pantaiser*, *panteser*, ‘difficulté de respirer. Haleter, avoir l’haleine courte, respirer avec peine. Dans la plupart des cas il s’agit de l’asthme ou de la congestion pulmonaire. Pantais était donc synonyme d’essoufflement et s’appliquait dans ce sens au cheval essoufflé pour avoir trop couru’ (Moulé, *Glos.*, pp. 270, 519). | [Fr. *session*, ‘oppression, point. Lat C *sessio*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 408). || It. (nap.a.) *pantascio*, ‘anelito faticoso’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 106). || Occ. *batige*, *batiga*, ‘palpitation of the heart’ (*Dels auzels cassadors*, rúbrica cap. LXXXVIII, v. 3254 i p. 219). | Occ. *batige*, ‘battement du cœur, en parlant d’un oiseau malade’ (Wistedt, p. 530).

**Panyós, -osa:** *adj. ant.* 1. Defecte de caràcter o comportamental indeterminat de l’ocell de caça, especialment dit de l’esperver (o de l’astor). Potser delicat, referit a dèbil de salut. ‘Que té pany o tel (en l’ull, en la pell, etc.)’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109rv Encara cové que ls nodridors dels aucels sien hòmens tenprats sostinents, e no sien jutyardors [109v] ne enbriachs ne negligens. Encara cové que sien hòmens que-s sàpien donar grat, que no fassen vol-lar descovinent hora. Encara que no sien hòmens sutzes, he lo alè no li puda, ne vaya volentés a les putanes. Si asò era, l’esperver no és fet **panyós** e temorós.

2. Dit de l’ull entelat o tèrbol de l’ocell de caça. ‘Que té pany o tel (en l’ull, en la pell, etc.)’ i ‘Pany: 3. ant. a) Tel que es forma a l’ull’ (DCVB). Vegeu *tel*. F (còpia s. XV m.), f. 121v Encara met hom [DCVB manca *hom*] al matí e al vespre [DCVB manca *al matí e al vespre*] pólvora de hos de sípia en los ulls de l’aucell si ls ha **panyossos**. — It. *panno*, ‘macchia che si stende sulla pupilla, panno’, *pannicelli* [*che s’ingenerano innanzi alle pupille degli occhi*], ‘cateratta dell’occhio’ (Glessgen, p. 538, n. 88).

**Paó:** *subst. m.* ‘1. Ocell de la família de les gal·linàcies, espècie *Pavo cristatus*, oriünd de l’Asia, que té una cresta de plometes rígides, el cap, coll i pits blaus, el cos i ales amb irisacions verdes i daurades, i una coa molt llarga i extensible en forma de ventall; la femella és cendrosa i no té la vistosa coa que té el mascle’ (DCVB), utilitzat com font de medicaments simples o excipient del producte terapèutic a fer ingerir a l’ocell de caça. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>r</sup><sup>b</sup> rompe’n lo cuir dell **paó** e esparxex-la desús e dins, he menuc d’equell sanc mesclat. || F (còpia s. XV m.), f. 133v E yatsia asò que dues d’equestes colors sien atrobades en los aucells, e la tersa en lo **pahó**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> prin sanch de **pahó**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> pren un pahó e prop lo cuyr del pits del **pahó**, so és saber, sobre la ploma, e desús gita d’aquela pólvora. — Lat. *pavo*, ‘paon’ (Cy. 9, p. 267). | Lat. *pavo*, ‘paon’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *pavón*, ‘pavo real’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *pauon* (Maler, *Tratado*, p. 100).

**Paor:** *subst. f. ant.* per por. Vegeu *por*.

**Paoruc, -uga:** *adj. ant.* per poruc. ‘Poruc’ i ‘Poruc: Que fàcilment agafa por’ (DCVB), referit als polls de certs llinatges d’ocell de caça, mancats de coratge o instint per caçar certes preses, i que el maneig falconer aconseguix que cacin. F (còpia s. XV m.), f. 136 quax no són de nangun ardiment, axí con tots los infants són **pahoruchs**; mas con són mudats dues ho .III. veguades, e la

lur volpehitat natural ha pressa metzina per art, ladonchs pren coloms, a vagades lebres, conills, si bé és adoctrinat.

Sin.: **temorós, volpeny**. Vegeu *temorós, volpeny*.

— Fr. *paourous* adj., Lat. *timorosus, timidus*, ‘« qui a peur, qui est craintif », dit d’un faucon’ (Holmér, *Traduction*, p. 300).

**Parador**: *subst. m.* Persona que para el parany per capturar a l’ocell (de caça) salvatge; Albert el Gran el menciona al descriure un dels mètodes de captura del falcó pelegrí. Sovint professional a l’Edat Mitjana, potser el mateix falconer. Probablement derivat de parar. [‘*Parar teles*: parar els filats’ (DCVB)]. ‘I. Home que para, que fa l’ofici de parar. 1. El qui caça amb filats o altre parany’ (DCVB). Cost. Tort. IX, XVI, viii. Brelladors, caçadors, **paradors** ne aquells qui treuen nius d’oceyls. || Lull Cont. 109, 20 Veem que’l **parador** fa enza als aucells ab lur par. | Lull Cont. 109, 21 Si el **parador** pren en sos filats les aus. | Lull Cont. 122 Nós veen que los **paradors** paren a les aus e a les bèsties ab filats e ab laces. || F (còpia s. XV m.), f. 128 Axí, com lo **parador** tira e sacut la corda estesa, par que ell laner seguesca l’aucel e que·l vulla pendre; e aquesta corda deu hom menar sovén perquè lo ffolcò palagrí qui per ventura passa a, que·n vey a l’ocell e que·ll vulla tolra al lener, e que axí enganat caya en lo ffilat.

— Ar. *šikārġiyy*, ‘(du persan *šikār*) « oiseleur » d’oiseaux de vol, celui qui les capture’, [Ar. modern ? *biyāz*, ‘« autoursier » et « fauconnier » et aussi « oiseleur de faucons et d’éperviers », celui qui les capture pour les affaïter’], *qannās*□, ‘« oiseleur », celui qui fait profession de capturer vivants les oiseaux de vol ; ce peut être, en même temps, un fauconnier’, *kawwāh*, pl. *kawwāhūn*, ‘« huttier, oiseleur de hutte », celui qui fait profession de capturer, à la hutte, les rapaces prédateurs sauvages, pour le compte d’un prince ou de tout maître d’un équipage de vol. Si l’oiseleur était habile, le métier devenait très rémunérateur ; il semble, même, que, très tôt, les oiseleurs, fournisseurs des voleries orientales, se soient groupés en une corporation, d’accès assez fermé, pour sauvegarder les privilèges que leur accordait la protection des personnages influents auxquels ils livraient leurs captures. Mg., 85 et *al-Ġamhara fī l-bayzara*, ms. Escorial n° 903, f° 3 sq., (*bāb al-kawwāhīn*)’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 281, II, 55, III, pp. 173, 177-78). | Ar. *qānis*□, pl. *qunnās*□, ‘oiseleur (= celui qui capture les rapaces propres à la volerie à l’aide de filets), tendeur au filet; oiseleur (de rapaces) au filet’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 44, 204, 217).

**Pardal**: *subst. m.* ‘Ocell de diferents espècies del gènere *Passer*, de la família dels fringíl·lids. Cast. *gorrión*. a) El pardal comú del nostre país és l’espècie *Passer domesticus*, de bec fort, cònic i una mica tombat en la punta, plomatge rogenc-terros per l’esquena i les ales i la cua, i grisenc pel ventre, amb un collar negre; fa el niu principalment per teules i forats de paret. 3. Ocell en general’ (DCVB). Actualment de la família *Passeridae*; utilitzat com a past de l’ocell o com a medicament simple o excipient per fer ingerir un producte terapèutic a l’ocell de caça. Vegeu *pàssera, passerell*. F (còpia s. XV m.), f. 119 prin un **perdall** he pex-lo·n.

Possibles sin.: **moixó, pàssera, passerell**. Vegeu *moixó, pàssera, passerell*.

— Lat. *passer*, ‘passereau’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). | Lat. *passeres*, Tilander ‘moineaux’ (Cy. 9, pp. 74-5). | Lat. *passara*, ‘« moineau », voir *pàssara*, Caterini, Ugolini, p. 226. Lat. *passer, passer domesticus*, gènitif *passeris, pasceris*, pl. *passerum*, accusatif *passerem, pascerem*, ablatif *passere*, pluriel *passares, pasceribus*, ‘« moineau »’ (Cy. 9, p. 267). || Ar. ‘*uṣṣūr*, pl. ‘*aṣṣāfir*, ‘moineau, passereau. Moamin lat. *passer*; Moamin fr. *passere*’; [Ar. ‘*uṣṣūr ġabalī*, ‘(= moineau de montagne), peut-être un Bruant (genre *Emberiza*)?’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 121, n. 244, i p. 209)]. || Cast. *passaro*, Lat. *passer*, ‘gorrión’ (Cy. 14, p. 41, glossari). || Fr. *passer* sb. f. (*passer*) (Cy. 12, p. 58, glossari). | Fr. *passere*, ‘« le moineau »’. Rolland, *Faune pop.*, X, 23-24 donne prov. *passèro*, v. Fr. et Fr. du Sud-Ouest *pàssere*’ (Til., *Glan.*, pp. 194-5). | Fr. *passere, pasere*, ‘moineau. Anc. prov. *passer, passera*. *Glan.* 194-5’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 389). || Occ. *pa(s)ser, pacer, passera*, ‘sparrow’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1888 i p. 223). || Port. *passara*, ‘pardal (*Passer domesticus*)’ (Cy. 15, p. 75, glossari).

**Passar**: v. tr. ‘II. 3. Anar més enllà; anar per damunt o per dins d’una cosa fins a més enllà dell lloc o terme on es troba. III. 1. Fer travessar un espai; transportar d’un lloc a un altre. 2. Fer travessar un cos, fer anar d’un costat fins a l’altre d’una cosa’ (DCVB).

Loc.: **Passar el past** o **passar la carn** o **passar la gorga** o **passar la vianda**: transitar-la, digerir-la l'ocell de caça. En cas contrari, si roman al pap, l'ocell pateix una impactació o obstrucció de pap (Sanz, *Notícies*, p. 4), possiblement deguda a un mal maneig, com ara excés de menjar o pasts frets segons els tractats catalans medievals. La impactació de pap és un ili del tracte digestiu, una estasi d'esòfag i pap, amb retenció de past al pap, que pot derivar en el "pap àcid", quadre en el qual es produeix acumulació al pap de les contínues secrecions del tracte digestiu anterior (el pap fluctúa a la palpació), halitosi per alteració del contingut i creixement bacterià, i alliberament d'endotoxines bacterianes i acidosi metabòlica letal. Se'l relaciona amb inanició, infecció (candidiasi, per exemple) o pauta incorrecta de les ingestes (abans de l'expulsió del curall o egagròpila, per exemple). 'III.2.b) Pair, digerir' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 9 Per **passar** bé **los pasts**. | F (còpia s. XV m.), f. 145v té **cran** al matí e no la pot **pessar**. | F (còpia s. XV m.), f. 9v Aucel qui no pusque ben **pesar la vianda**. | F (còpia s. XV m.), f. 145v **pessar la vianda**.

Sin.: **pair**. Vegeu *pair*.

— Lat. *induere*, Al. *verdauen*, Ang. *endew*, Cast. *digerir*, Fr. *enduire*, *induire*, Hol. *verduwen*, It. *digerire* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). || Ang. *endew*, *indue*, *induing*, Fr. *enduire*, *induire*, 'whence endewing and endewed, to digest the food' (Harting, *Bibliotheca*, p. 220). || Ar. *sawwāga* i 'asāga *al-tu'm*, '« enduire le pāt », (oiseau de vol), le bien digérer et l'assimiler', [*bašima*, '« mal enduire », ne pas digérer le pāt, avoir une indigestion, (oiseau de vol)', '*ittahama l-ğāriḥ*, '« mal enduire », (oiseau de vol), mal digérer sa nourriture'], '*abbara l-ğāriḥ (tu'ma-hu)*, '« enduire le pāt », (oiseau de vol), bien assimiler sa nourriture', '*istamra'a l-ğāriḥ tu'ma-hu*, '« enduire le pāt », (oiseau de vol), bien digérer sa nourriture' (Viré, *Falconaria*, I, p. 280, II, p. 52, III, pp. 158, 181, 191). | [Ar. *ihtibās al-rīmağ*, 'empeloté, empelotement (de l'oiseau de vol): qui ne peut digérer sa nourriture de la veille ni rejeter sa pelote' (Viré-Möller, *Ğitrif*, 51.13, p. 213, 50)]. || Fr. *enduire*, 'en terme de fauconnerie enduire est synonyme de digérer. Enduire fine sa gorge, c'est bien digérer; rendre sa gorge est synonyme de vomir. Quand on « luy donne si grosse gorge qu'il ne peult enduire ne rendre (Tardif, I, 54, 59) » cela signifie que l'oiseau ne peut digérer la nourriture qu'on lui a donnée, d'où obstruction du jabot. Hatzfeld, Darmesteter et Thomas font dériver enduire du latin *inducere*, mettre dans' (Moulé, *Glos.*, p. 377). | Fr. modern? *enduire (le pāt)*, 'digérer sa portion quotidienne de nourriture (oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 50). | Fr. *enduire*, *endure*, 'digérer, en parlant de l'oiseau de proie; inf. pris substmt, digestion. Lat. CX *digerere*', [Fr. *char envoluepee*, 'empeloté, en parlant d'un oiseau qui ne peut digérer, le bon alimentaire qui fait indigestion se roulant en pelote dans son jabot. Lat. M *carnes conglobatas*'] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 344, 346). || It. *paidare*, [*non paidare bene*, 'Verdauungsstörungen haben / avere disturbi digestivi', *tardo paidare*, 'Schmelzverhaltung, Verstopfung'] (Glessgen, p. 605); It. *inducere*, Lat. *inducere*, 'verabreichen, einführen' (Glessgen, p. 951); It. *paidare*, 'verdauen; schmelzen, koten', *non paidare (bene)*, 'schlecht verdauen' (Glessgen, pp. 972-73). | It. *passa*, 'digerisce' (Lupis, *Sezione*, p. 88).

**Pàssar**: vegeu *pardal*, *pàssera*.

**Passarell**: *subst. m. ant.* per passerell. Vegeu *passarell*.

**Passarum**: vegeu *pardal*, *pàssera*.

**Pàssera**: *subst. f.* Pardal; amb menor probabilitat, un fringíl·lid o un túrdid. 'Ocell de la família dels túrdids, espècie *Monticola cyaneus*, de color blavós o negrenc per damunt i rossenc per sota, que habita a llocs alts de roques, campanars i edificis ruïnosa, i s'alimenta d'insectes, especialment d'abelles (Empordà, La Selva, Vallès, Penedès, Camp de Tarr., Mall., Men.). Cast. *mirlo solitario, colmenero*' (DCVB). Vegeu *pardal*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> Quant ha pedra en *mangone*, prin **pàssera** e unta'l-ne ab mel e da-li'n a menjar. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> Si algun mal qui damunt és dit pendrà aquels, si no ab **pàssera** o ab piccione. || F (còpia s. XV m.), f. 113 lavors pex-lo de passarels o **pàssares** ho de perdius poques ho d'altros ocells. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> Can veus que pren la carn ab lo bech e de mantinent la gita, lavora ha pedra em *mangone*. Axí-l metja: prin **passarum** e garofalos e atrida-ho, e mescla lo pols del garofal ab lo **pàssar** e da-li'n a menjar.

Possibles sin.: **moixó, pardal, passerell**. Vegeu *moixó, pardal, passerell*.

— Lat. *passeres*, Tilander ‘moineaux’ (Cy. 9, pp. 74-5). | Lat. *passara*, ‘« moineau », voir *pàssara*, Caterini, Ugolini, p. 226. Lat. *passer, passer domesticus*, génitif *passeris, pasceris*, pl. *passerum*, accusatif *passerem, pascerem*, ablatif *passere*, pluriel *passares, pasceribus*, « moineau » (Cy. 9, p. 267). || Ar. ‘*uṣfūr*, pl. ‘*aṣāfūr*, ‘moineau, passereau. Moamin lat. *passer*; Moamin fr. *passere*’; [Ar. ‘*uṣfūr ḡabalī*, ‘(= moineau de montagne), peut-être un Bruant (genre *Emberiza*)?’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 121, n. 244, i p. 209)]. || Cast. *passaro*, Lat. *passer*, ‘gorrión’ (Cy. 14, p. 41, glossari). | Cast. *passaro*, ‘pájaro’ (Maler, *Tratado*, p. 100). || Fr. *passer* sb. f. (*passer*) (Cy. 12, p. 58, glossari). | Fr. *passere*, ‘« le moineau ». Rolland, *Faune pop.*, X, 23-24 donne prov. *passèro*, v. Fr. et Fr. du Sud-Ouest *pàssere*’ (Til., *Glan.*, pp. 194-5). | Fr. *passere, pasere*, ‘moineau. Anc. prov. *passer, passera*. *Glan.* 194-5’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 389). || It. *passaro, passera*, ‘Sperling’ (Glessgen, p. 974). || Occ. *pa(s)ser, pacer, passera*, ‘sparrow’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1888 i p. 223). || Port. *passara*, ‘pardal (*Passer domesticus*)’ (Cy. 15, p. 75, glossari).

**Passerell**: *subst. m.* Passerell comú (*Carduelis cannabina*), ocell de la família *Fringillidae*; per extensió, altres ocells del gènere *Carduelis*. ‘1. Ocell de la família dels fringíl·lids, de l’espècie *Acanthis cannabina*, més petit que un teuladí, de plomatge rossenc, més fosc en les ales i en la coa, vermell en els pits i part del cap del mascle (el qual s’anomena *passerell real* a les Balears); és molt cantador, va a grans esbarts i fa el niu dalt arbres o arbusts. Cast. *pardillo*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu ésser l’esperver past axí com de polets poch, denant tots los altres de **passarells**. | F (còpia s. XV m.), f. 113 lavors pex-lo de **passarels** o pàssares ho de perdius poques ho d’altros ocells.

Possibles sin.: **moixó, pardal, pàssera**. Vegeu *moixó, pardal, pàssera*.

— Cast. *passariello*, ‘pajarito. Comp. Tilander, *Modus* 108,5, comentario’ (Maler, *Tratado*, p. 100). || Occ. *passeron*, ‘«petit moineau», donné comme nourriture aux oiseaux de proie’ (Wistedt, p. 532).

**Past**: *subst. m.* Aliment de l’ocell de caça, o gorga. ‘2. 1. Aliment, pastura. 2. ant. Menjada; allò que es menja d’una vegada’ (DCVB). Vegeu *carn, gorga*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **past**.

Tipus: **a) Past confortívol**: past fàcil de digerir. F (còpia s. XV m.), f. 111v **past confortívol**. — [Fr. *conforter la digestion*, ‘faciliter la digestion’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 330)]. **b) Past delitós**: past de fàcil digestió i/o pel qual sent preferència l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 125 **delitossos pasts**, axí com són aquells prés lo cor, com aquella carn qui està prop lo cor, aquella aytal és anant degerida que asò dega axí ésser. — Lat. (*cibaris*) *delicatis* (AM). **c) Past fresc**: past calt. F (còpia s. XV m.), f. 124v **pasts ffreschs**, enaxí que encare sien calents de la natural calor de la bèstia.

Loc.: **Passar el past**: digerir, transitar l’aliment. F (còpia s. XV m.), f. 9 **passar bé los pasts**.

Sin.: **vianda**. Vegeu *vianda*.

— Lat. *pastus, pulverem pastum alicui tribuere*, ‘« donner la poudre comme pâture à », pour les deux cas régimes, voir Vidal Mayor, I, 34-35, Tjerneld, *Studier i modern språkvetsenskap*, XVI, 143’ (Cy. 9, p. 267). | Lat. *pastus*, ‘pasto, nutrimento’ (Federico II, *De arte*, p. 1222). | Lat. *pastum*, ‘pât: la nourriture donnée aux oiseaux de vol’ (Frédéric II, *L’art*, p. 197, n. 71, i p. 550). | Lat. *alimenta, caro*, Al. *frass, fleisch*, Cast. *nutrimento*, Fr. *pât, nourriture*, Hol. *aas*, It. *nutrimento, alimento* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ar. *ṭum al-ḡāriḥ, ṭu‘ma*, pl. *ṭu‘am*, ‘le « pât (ou past) » de l’oiseau de vol, la nourriture qu’on lui donne quotidiennement’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 155). | Ar. *ṭu‘m, ṭu‘ma*, ‘pât (de l’oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209). || Cast. *çeuo* (Maler, *Tratado*, p. 90). || Fr. *past* sb.m., Lat. *pastus*, ‘nourriture d’un oiseau de proie’, Lat. *pastus, cibus*, ‘repas d’un oiseau de proie’ (Holmér, *Traduction*, p. 300). | Fr. *past*, ‘nourriture, aliment des oiseaux de proie’ (Moulé, *Glos.*, p. 519). | Fr. *pasture*, ‘le régime. Lat. C *cibus*’, *cib*, ‘nourriture. Lat. X *cibus*, It. *cibo*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 326, 390). || It. *cibo*, ‘Futter, Nahrung; Speise’, *pasto*, ‘Atzung; Fressen’ (Glessgen, pp. 925, 974). || Occ. *past*, ‘«pâtüre», donnée à un oiseau de chasse’ (Wistedt, p. 532). || Port. *papo* (Cy. 15, p. 70, glossari).

**Pastura:** *subst. f.* Past. Vegeu *past*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> dóna'l a menjar fel de gal ab sa **pastura** o per si. — Fr. *pasture*, 'le régime. Lat. *C cibus*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 326).

**Pecic:** vegeu *pessic*.

**Pecorí, -ina:** *adj. f.* Oví, relatiu a les ovelles. Manca al DCVB, on apareix 'Pècora: f. 1. ant. Cap de bestiar de llana; cast. *oveja*' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> fems de bèsties **peccorines**.

**Pectirussulli:** *subst. m. pl. llatí.* per *piccarusuli*. Ocell de carn calenta i seca segons la teoria humoral, que Tilander identifica com picot garser petit (*Dendrocopus minor*); una altra opció per a Z<sup>1</sup> seria el pit-roig o barba-roig (*Erithacus rubecula*), ocell de la família *Turdidae*. 'Pit-roig: 1. Ocell de la família dels lucínids, de l'espècie *Rubecula familiaris*, de plomatge color d'oliva amb el coll i pit roig groguenc. Cast. *petirrojo*' i 'Barba-roig: 2. Ocellet de l'espècie *Erithacus rubecula*, de color pardet amb el pit roig, que canta poc i s'alimenta de cucs i grans. Cast. *pitirrojo*' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> Tots los falchons qui han la pena blanca són flaumàtics e esquius, e covén-se metjar aquels ab medicines calents e seques, axí con és pebre, cumí, *cinamonium*, *garofali*, *sermontanum*, *tymum*, *cardamonium*, e carns bicorts, cornaclas e milans roysgs, fresoners, *pectirussulli* e carns <de> grans <animals> e moxons magres. — Lat. *piccarusuli*, Tilander 'épeichettes' (Cy. 9, pp. 88-9, mss. Lats D.). | Lat. *piccarusulus*, *pictarusulus*, *pie carusulus*, probablement 'épeichette', It. *pichio rosso minore*, Caterini, Ugolini, p. 243 (Cy. 9, p. 268). || It. *picca rusuli*, Lat. *pictarusuli*, 'Buntspecht / picchio rosso maggiore (*Dendrocops maior* L.)' (Glessgen, p. 510).

**Pedra:** *subst. f. 1.* Afecció de l'ocell de caça d'etiologia i localització diversa. 'I.3. Càlcul que es fa als ronyons, bufeta, fetge o altres òrgans' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 144 Aucel qui age **pedra**. | F(còpia s. XV m.), f. 9 **pedre**. | F(còpia s. XV m.), f. 119 **pedre**.

Localitzacions: En aquesta entrada cal que aclarim que el procés inflamatori en aus i mamífers és diferent, degut a què els ocells tenen una cèl·lula de la línia blanca evolutivament més primitiva que la dels mamífers, un polimorfonuclear heteròfil sense els enzims mieloperoxidasa i fosfatasa alcalina (necessaris per a degradar el detritus necròtic) en els ocells, en lloc del polimorfonuclear neutròfil amb aquests dos enzims en els mamífers. A l'aspecte macroscòpic, l'exsudat en el cas de les aus és més dens, espès i sec, casiós, en lloc del purulent verd-groguenc dels mamífers. L'evolució del procés inflamatori resulta també diferent, amb tendència a la formació de granulomes heterofilics o histiocitaris depenent de l'agent patogen en el cas de les aus, degut a la baixa capacitat fagocitària dels seus heteròfils. Els granulomes heterofilics poden evolucionar a granulomes histiocitaris per encapsulació i segrest. Els granulomes histiocitaris tenen tendència a la calcificació. Aquesta podria ser l'explicació de certes "pedres" medievals dels cossos dels ocells. Les "pedres" són el resultat d'aquest procés inflamatori o bé d'un restrenyiment greu. **a) Pedra als budells o pedra al fundament o pedra al ses:** retenció i compactació de l'esmiradura de l'ocell de caça, constipació o restrenyiment, primari o secundari a una altra afecció, amb possible solidificació dels urats de l'esmiradura. Impactació cloacal (coprostasi, urostasi) per fecolits o concrecions d'urats (urolits), per deshidratació severa, solidificació de l'orina en femelles velles, o relacionada amb paràlisi posterior per traumatisme o infecció; amb menor probabilitat, per cos extrany o restes d'ou. Amb escassa probabilitat, impactació intestinal a partir d'una atonia intestinal per traumatisme o infecció. Vegeu *constipat*, *infundisió*. 'Cloacitis' (Sanz, *Notícias*, p. 4). F (còpia s. XV m.), f. 119 E deus saber que com l'esperver ha **pedre en los budells**, pren la carn ab lo bech e mantinent la gita, que no la voll rebre; adonchs, tu prin un perdall he pex-lo-n, he volpen aquella carn en pólvora de giroffle, e l'endemà dóna-li un colom poch, e si reté lo past és garit. Algunes vegades és senyall en la natura devall que no pot bé esmirar, perquè <...>. Per asò pendràs cor de porch e ab asò mescla seda [ms. bleada] <de porc> tallada ben menut, e dóna-li'n per .III. dies, he serà guarit. E diu lo mestre d'aquesta art que haquesta malaltia pot hom conèixer a l'esperver tocant davall per la natura ab la mà, e dix-li aquell que qui donava a l'esperver oli de holives en un budell que lo y ffahés trasglotir, que'l ffa mils he pus luny esmirar. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> Ítem, a assò: prin *mellifolium*, .V<sup>e</sup>. *folium*, stafisàgria; aquestes .III. herbes li dóna en sopes; e assò contra **pera** en qualque loc sia. Ítem, a assò: calciola, herba que nex en pera, prin lo suc d'equella, unta'n la carn e dóna-li'n a menjar. Ítem, a assò: unta-li lo ceces ab oli, pux prin .I. [.CXII.r<sup>b</sup>] canonet e fin-lo, e sobre aquella caneta posa àloes polverejat ben trit e soffla-li'n el ceces, sí que la pólvora entre adins e serà garit. || Z<sup>1</sup>

(còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> De **pedra en fundament**. Can no pot maltir, sàpies que **pedra ha al fundament**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> De **pedra** que pren **al fundament**. **b) Pedra al cap**: vegeu l'explicació del procés inflamatori en aus a l'inici de 'localitzacions'. Es tracta amb cauterització o aplicació de punts de foc. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> Si aurà **pera al cap**: fé decoure quax .I. ferre poc, e axí pux aquell devant los huyls ab aquel calén lo feu coure. Ítem, a assò: prin *mellifolium*, .V<sup>e</sup>. *folium*, stafisàgría; aquestes .III. herbes li dóna en sopes. — Fr. *gipse*, 'maladie des oiseaux de proie, sorte de rhume qui affecte la tête et souvent aussi les intestins des oiseaux. Lat. C *gipsus*. *Glan*. 130. Sécrétion, ressemblant au plâtre, causée par la maladie dite gipse. Lat. C *gipsus*, *gypsum*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 358). || It. *gipso in capo*, *gesso o pietra nella testa*, *gesso nato nella testa*, Ar. *ġis□□□s□*, 'Gipskrankheit / malattia caratterizzata da escrementi biancastri duri' (Glessgen, p. 596). **c) Pedra al magone**: impactació de pap. Cursa amb una ràpida expulsió del past ingerit per la boca. Pot evolucionar fins a produir una acidosi metabòlica letal. La impactació de pap és un ili del tracte digestiu, una estasi d'esòfag i pap, amb retenció de past al pap, que pot derivar en el "pap àcid", quadre en el qual es produeix acumulació al pap de les contínues secrecions del tracte digestiu anterior (el pap fluctúa a la palpació), halitosi per alteració del contingut i creixement bacterià, i alliberament d'endotoxines bacterianes provocant la mort. Se'l relaciona amb inanició, infecció (candidiasi, per exemple) o pauta incorrecta de les ingestes (abans de l'expulsió del curall o egagròpila, per exemple). Difícilment una retenció de plomada, fàcilment discernible pel falconer. Segons Tilander, 'le ms. U dit: *in magone seu stomacho* D11,2, et *magone* peut aussi bien signifier « jabot » que « estomac ». Comme il est dit que l'oiseau rejette immédiatement (*statim*) la pâture, il doit s'agir du jabot obstrué par une tumeur et non pas de l'estomac, où la pâture n'a pas eu le temps d'arriver' (Cy. 9, pp. 259-60). Vegeu *mangone*, *marfelon*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> De **pedra em mangone**. Can veus que pren la carn ab lo bech e de mantinent la gita, lavora ha **pedra em mangone**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **pedra ymagone** qui ha nom *marfelon*. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **pedra en mangone**. — It. *pietra inel magone*, Fr. *pietre in magone*, *pietre ou crepon*, Cast. *pieдра ... en la moliella*, [Port. *pedra*, Ang. *stoone*, Suec *steen*, Lat. *viscositatem duram habet in struma et stomacho et intestinis, que a quibusdam «petra» vocatur*], 'Erkrankung der (oberen) Verdauungsorgane, gedeutet als Steine in den Eingeweiden / malattia dell'apparato digestivo (superiore), interpretata come calcoli intestinali' (Glessgen, pp. 621-22, n. 301).

Loc.: **Mal de pedra**: vegeu pedra als budells o pedra al ses i pedra a la veixiga. Probablement coincident amb la "pedra al ventre" de Daude de Pradas, qui ens informa de la seva simptomatologia i pronòstic greu ["XCVII. Cant ausel a peira el ventre. Ausel qu'el ventre peira te / conoiserez aisi dese: / los pes a blaus e·ls hueills li tremblon / de tal guiza qu'ades resemblon / que vueillon fors del cap issir; / ges fort be non pot esmeutir, / ans esmeutis a gran perill; / son braguier taca de roïll, / que·l fondamens l'estai prion, / que per la dolor si rescon / e soven si mort de seguentre / per la dolor que a el ventre" *Dels auzels cassadors*, vv. 2879-90]. '1.3. *Mal de pedra*: concreció de sals en forma de granets o pedretes en el renyó, en la bufeta, etc.' i 'Litiasi biliar o renal' (DCVB). Paris e Viana 25 Aqueix falcó me par que aja **mal de pedra**. || F (còpia s. XV m.), f. 121v E com l'aucell no pot bé esmirllar, he ffa la ffenta a manera de gleda, lavors l'alcell à **mal de pedre**. — It. *mal di pietra*, *mal della pietra*, *male di pietra*, *male del(l)a pietra*, (venz.a.) *mal della piedra*, 'calcolosi vescicale', (sett.a.) *male de la preda*, *mal della preda*, *male de la pietra*, *mal di pietra*, (nap.a.) *male di pietra* (Glessgen, p. 621, n. 298-99).

— Lat. *petra*, *petra in fundamento*, 'synonyme de *lapis*; *petra*, *petra in magone*, « tumeur du jabot de l'oiseau ». Cf. *malfelon* et voir *Modus*, I, 348-9, Tjerneld, p.392-3; *petra asinina*, *assinina*, *asenina*, *asma*, *assiccia*, *piera d'assena* traduction italienne de la Biblioteca Palatina de Parme, selon Martin-Dairvault, p. 112-13, corruption de *petra armenia* « pierre d'Arménie, azurite », usitée contre le venin des animaux; selon Ceruti, p. 270, *petra asinina* est un erreur pour *petrosellinum*, « persil », et selon Lémery, p.673, le persil résiste au venin; *petra viva*, voir *vivus*' (Cy. 9, p. 268). | Lat. *lapis*, *lapis in magone*, '« tumeur du jabot de l'oiseau »; *lapis*, *lapis in fundamento*, « maladie causée par la concrétion excessive des émeuts », voir Tjerneld, p. 392-3, art. *piere*, Dancus portugais, p. 455, art. *pedra*' (Cy. 9, p. 257). | Lat. *creta* sb, « craie », autre

nom de la maladie dite *lapis* ou *petra*, voir ces mots et cf. *craie* 3, Littré. J.-J. Baudrillart, *Dictionnaire des chasses*, Paris, 1834, p. 342, caractérise ainsi la maladie: « Infirmité, qui survient aux oiseaux de proie; c'est une dureté des émeus si extraordinaire, qu'il s'y forme de petites pierres blanches, de la grosseur d'un poids, lesquelles, venant à boucher le boyau, causent souvent la mort aux oiseaux, si l'on n'a soin d'y remédier. Comme ce mal est causé par une humeur sèche et épaisse, il faut l'humecter et l'atténuer en trempant la viande des oiseaux dans du blanc d'œuf et du sucre candi battus et mêlés ensemble. » Cette définition a été reproduite à peu près telle quelle par A. Pairault, *Nouveau Dictionnaire des chasses*, Paris, 1885, p. 88. La *pietre*, autrement nommée *craye*, Guillaume Tardif. *Le Livre de l'art de fauconnerie et des chiens de chasse*, éd. E. Jullien, Cabinet de vénerie, IV, Paris, 1882, p. 141' (Cy. 10, p. 51). | Lat. *De calculo sive lapide, vigessimus quintus capitulum. Accipiter si calculum sive lapidem paciatur, [...]* (Gil, *De accipiter* 8.25, p. 210, l. 29-30). | Lat. *lapis, petra*, 'constipation aiguë, « craie » : L'oiseau qui en est affecté ne peut fienter, digère mal et se mordille le postérieur, a les yeux troublés et les pieds livides. Ses émeus sont fractionnés en plusieurs « angles », alors que normalement ils sont centrés. Sur la nature de cette « pierre », Albert le Grand fournit de précieux éclaircissements : « il a une viscosité dure dans l'estomac et les intestins, qui est appelée *petra* par certains. » Il s'agit manifestement d'une constipation grave, ce que les fauconniers appellent la « craie » : les excréments, qui contiennent de la chaux, « se solidifient sous la forme de petites pierres qui obstruent le fondement et les font périr en peu de jours si l'on n'y prend garde. » Ce stade aigu de la constipation est traité par Adélard en une rubrique différente (chapitre 19). Si on parle aussi de pierres dans la médecine médiévale, le sens est différent : il s'agit des calculs aux reins ou à la vessie chez Avicenne et Razi. Dans le cas des oiseaux, le terme est utilisé par extension. Il trouve même une application supplémentaire chez Dancus, qui parle d'une *petra in magone*, que l'éditeur interprète comme une tumeur au jabot : serait-ce plutôt un durcissement de la pelote de réjection? Mais comme le rappelle M. Glessgen, dans diverses cultures le concept de « pierre » occupe, tout comme celui de « vers », une place démesurée dans l'explication des maladies – que l'on pense à l'excision de la pierre au cerveau –, ce qui rend l'interprétation de ces diverses « pierres » fort aléatoire. Rappelons aussi la croyance en la présence de pierres dans le corps de certains oiseaux, largement attestée dans les textes d'histoire naturelle médiévaux' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 189-90). || Ang. *cray*, 'a disease in hawks, namely, a stoppage of the tewel, so that the bird cannot mute' (Harting, *Bibliotheca*, p. 220). || Ar. *ḥaṣāt*, '« la pierre », (maladie de) la craie, la crotte, la pierre (chez l'oiseau de vol). Moamin lat. *lapis*; Moamin fr. *pietre, preele'* (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198); *ḍayt al-ist*, '(= rétrécissement anal), constipation (de l'oiseau de vol) due à la maladie de la « craie ». Moamin lat. *strictura ani*; Moamin fr. *stroiture dou cul, stroit le cul'* (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196); *aṣṭārim, iṣṭārim*, '«astarem », du grec *steremnia* « coprolithes ». C'est le durcissement des émeus dans la voie anale entraînant la constipation et dû à une infection virale'; [Quand vous verrez l'oiseau expulsant des émeus jaunes et arrondis, qu'il (relève F) rapidement le balai et qu'il n'a pas la force d'entreprendre le gibier d'eau, sachez qu'il est atteint du mal appelé « astarem » qui est la constipation, que des gens nomment « la pierre » (*ḥaṣāt*) et d'autres « la craie » (*ḡiṣṣ*)] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 52.12); [“Traitement de l'Autour atteint de ce qui, pour les médecins des Byzantins, est la « pierre » (*ḥaṣāt*) et que ceux de Perse assurent être la « craie » (*ḡiṣṣ*). Le symptôme, pour lse Byzantins, en est que la couleur des émeus de l'oiseau devient jaune, ceux-ci n'en étant pas altérés et restant tels qu'ils se présentent d'habitude, durant l'état de bonne santé, tant en leur partie consistante qu'en leur élément liquide. Quand l'oiseau en arrive à une telle situation, c'est qu'il est déjà atteint du mal que les Byzantins appellent *ḥaṣāt* « pierre », tandis que les Persans le nomment *aṣṭārim* « astarem » et qui, pour les gens de Syrie et de Mésopotamie, est *ḡiṣṣ* « craie » et, pour ceux d'Iraq, à la fois *ḥaraq* « prurit », *akila, ākila* « gangrène » et *ḍayt al-ist* « constipation »” (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 115.1); *ḡiṣṣ*, '(gr. gypsos), (maladie de) la « craie » ou « crotte ». Moamin lat. *gypsus*; Moamin fr. *gipse'* (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197); [Ar. (pers.) *qūling*, 'ileus, occlusion intestinale, coliques. Ghatri fr. *coliche, colice'* (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 204)]. || Cast. *pedra, piedra en la moliella*, Lat. *petra in magone*, 'tumor en la molleja del ave'; *pedra en el fondon*, Lat. *lapis, piedra en el fundamento*, Lat. *lapis in fundamento*, 'enfermedad causada por la concreción excesiva de los excrementos' (Cy. 14, p. 41, glossari). | Cast. (*la señal que el falcon*



ha la) *pedra* (es que non puede toller desenbargadamente e parte la tolledura en dos o en tres vezes) (Glessgen, p. 599, n. 200). || Fr. *Pierre*, ‘mal de pierre ou craie, diarrhée blanche urique des oiseaux, H. Tjerneld, *Moamin*, p. 392’ (Adam des Aigles, p. 64). | Fr. *mal de pierre* [*que aucuns maistre fauconniers on voulu appeller*] *mal de craye* (Glessgen, p. 599, n. 199). | Fr. *mal de pierre, craie, croie, crave, craye, croye*, ‘la diarrhée blanche urique des oiseaux. Albert-le-Grand la désigne sous le nom de *Petra*’ (Moulé, *Glos.*, p. 372). | Fr. *piere, pree*, Lat. *lapis* (Dancus), Lat. *petra* (Albertus Magnus, cap. XVIII, p. 1476, l. 19), It. *pietra*, Port. *pedra*, Suec *steen*, ‘mal de pierre ou craie, diarrhée blanche urique des oiseaux. Elle peut prendre la forme d’une constipation, causée par la concrétion excessive des émeuts. *Glan.* 209’, Fr. *pree*, ‘morceau de fiente durcie dans le rectum de l’oiseau’, *preele*, ‘petite pierre, dénomination appliquée aux morceaux de fiente durcie dans le rectum de l’oiseau. Lat. X *lapillus*. *Preele* est un diminutif de *pree*, cf. it. *petrella* et le couple *lapis – lapillus* des mss lat.’, [y]iace, ‘obstruction intestinale, iléus’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 392-93, 396, 421). || It. *pietra, petra*, ‘Gipskrankheit / malattia caratterizzata da escrementi biancastri duri; Gipskrankheit oder Kloakensteine; gipsartiger Kot / escrementi biancastri duri; Stein’, It. *pietra inel fundamento, male de la pietra, vizio di pietra*, ‘Gipskrankheit oder Kloakensteine’, It. *gesso, giesso, gipso*, ‘Gipskrankheit; gipsartiger Kot; Gips’, It. *astaren, ascharon, asteren, astarea*, ‘Gipskrankheit; gipsartiger Kot’; It. *gipso (in capo, inele intestine), gesso o pietra (nella testa), giesso, gesso (nato nella testa, è nelle budella), ascharon, astaren, astarea, pietra (generata negli uccelli), (vizio di) pietra*, Cast. (*enfermedad del*) *yesso, (mal del) yesso*, [*postema que se faze en el figado*], *pedra*, Fr. *astarem*, Ar. *ğışş, aştârim*, Lat. *astaron, astarea*, ‘Gipskrankheit’; It. (*male de la) pietra*, [*male che nasce inel fundamento*], *pietra (inel fundamento, che nasce inel fundamento)*, ‘Gipskrankheit oder Kloakensteine’; It. *gipso (antiquato, se invasca inele sue intestine, è inele intestine), (extrahe la) pietra, gesso (fia vechhio, se ‘nvischa), astarea (che truovarai inel sterco suo), astaren (che ssi truova nello stercho suo), (apostema ... sicca cum) gipso, (tirane le) pietre, (trane ... le) pietre*, Fr. (*une partie de sa esquiçeiüre qi est appellée*) *astarem*, Cast. (*purgar el*) *yesso, (umor seco ... con) yesso, (sáquenles la) piedra*, Ar. *ğışş, aştârim*, ‘Gipsähnliches Körpersekret’; It. (*bianchi come, nel palato ... pare che sia, pare essere, ungiela cum, escirà la egestione sua in peçi come, come calcie o come*) *gipso, (come) gesso, (diviene come) pietra*, Ar. *ğışş*, ‘Gips, Stein’ (Glessgen, pp. 596-8); It. *pietra inel fundamento, preda in lo magone o fondamento ... la preda è presso lo fondamento*, Fr. *pierre ou fondement*, Cast. *pedra ... en el ffoundon, piedra en el fundamiento*, Port. *pedra que nam è nos lombos*, Ang. *stoone in the fundament* (Glessgen, p. 599, n. 198). | It. *preda, predelle*, ‘sten, stenar kallas de små hårda stenliknande bitar i spillningen som bildas i rectum på fågeln; *preele* Tj. 396, «*pietra*» (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 61, 106). || Port. *pedra*, ‘enfermidade causada pela concreção excessiva dos excrementos’ (Cy. 15, p. 75, glossari). | Port. *pedra (gera na tripa por que o falcão tolhe, onde se junta no cu do falcão, [e] he feita como pedra ... pedra che chamã cree)* (Glessgen, p. 599, n. 200).

**2.a)** Roca, llisa a la seva part superior, que el falconer posa a la muda de l’ocell de caça perquè la utilitzi com a suport, juntament amb el fust. Suport adient per als falcons. ‘I.1.a) Matèria mineral que constitueix les roques. b) Un tros d’aquesta matèria, de certa grandària’ (DCVB). Vegeu *muda*.

Tipus: **Pedra viva**: pedra adherida naturalment al sòl, molt dura i compacta. ‘Pedra molt dura i compacta, que és la millor per a fer calç i per a bastir murs i altres construccions’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> Garda aquel que no sigue sobre fust, mas posa’l sobre **pedra viva**. Garda tots los falchons, estors e sparvers que no toquen ne s’acosten a la calç. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> De **podagra**. Quant ha **podagra**, axí-l metja: cou-lo en les soles dels peus ab carta [ms. cana] *bombicina* e posa’l sobre pedra viva e unta la pedra ab sagí veyl e da-li rates, e serà deliurat. — Cast. *vivo* adj., *pedra biva*, Lat. *pietra viva, viva petra*, ‘la que está adherida naturalmente al terreno, véase Dancus rex, *vivus*’ (Cy. 14, p. 44, glossari). || It. *pietra viva*, ‘natürlicher, unbearbeiteter Stein’ (Glessgen, p. 977).

— It. *pietra*, ‘Stein’ (Glessgen, p. 977). || Port. *pedra*, ‘pedra sobre a qual o falcão pouasa’ (Cy. 15, p. 75, glossari).

b) Roca plana emprada com a superfície contra la què moldre simples mèdics o compostos. F (còpia s. XV m.), f. 148v e lo ensens fa a molra en una **pedra plana**. — Ar. *ṣalāya*, ‘dalle, pierre plate (sur laquelle on broie les drogues)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207).

**Pega**: *subst. f.* ‘1. Substància molt viscosa que s’obté per destil·lació del quitrà vegetal procedent del pi negre. La classe de pega més corrent, o pega per antonomàsia, és la *pega negra*, que s’empra principalment per a embetumar les peces d’una nau en construcció i preservar-les del sol i de la humitat, i entre boters per a tapar els talls o foradets que puguin tenir els bóts de contenir líquids; els pastors empren també la pega per a marcar les ovelles’ (DCVB), utilitzada com a medicament simple o excipient del producte terapèutic tòpic a aplicar a l’ocell de caça, i font de gasos dels que cal protegir a l’ocell de caça. Vegeu *cola*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>r</sup><sup>b</sup> buylliràs **pegua** he estendràs-la ab les mans. || F (còpia s. XV m.), f. 148 E deus-te ben gordar que no tengues nagun au cel a **fum de pegua**.

**Pegunta**: *subst. f.* Pega. Vegeu *pega*. F (còpia s. XV m.), f. 120 E deus bé guardar que tot au cell de cassa quallquesia guarts de ffum de **pegunta** cant hom calfferà lenya de nau, que no·l ne pas. | F (còpia s. XV m.), f. 112v Encara a porguar lo cap val que prengues **pegunta** en candidat de una ffava, e calffa-la axí que·s puxa tenir al peladar, e prin alguns grans d’estafisiàgre he de pebre, enaxí que sien los dits grans un poch trencats, en guisa que·s tenguen a la **pagunta**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14<sup>r</sup><sup>b</sup> buliràs **pegunta** e estèn aquella en les mans.

**Péixer**: *v. tr.* Alimentar el falconer al seu ocell de caça, donar-li el past. ‘1.4. Alimentar, donar menjar. 5. especialment, Alimentar donant el menjar a la boca (a un ocellet, a un animal petit, a un malalt, etc.)’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 112 puy poràs lo **péixer** de carn tendre. | F (còpia s. XV m.), f. 117v e aquí **pescar-lo** hom del ffetge del cabiroll mascle calent e del cor. || P (còpia s. XV m.), f. 41v al **péixer**, mular la carn. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4<sup>v</sup><sup>b</sup> **peix-lo**.

Loc.: **Fer péixer en os on hi hagi nervis**: donar picador a l’ocell de caça. Vegeu *picador*. F (còpia s. XV m.), f. 117 E ffes-lo **péixer en hos hon aya nirvis**, per so que·l bech se puxa mils aminvar e affaytar.

— [Lat. *abbeccare*, ‘abécher: la façon de donner à l’oiseau de petits morceaux de nourriture, des « beccades »’] (Frédéric II, *L’art*, p. 480, n. 50, i p. 549). || Ar. ‘*aṭ’ama l-ġāriḥ*, ‘« paître l’oiseau de vol », lui « donner le pāt (ou past) »’, *nataša (i) l-ġāriḥ*, *natafa (i) l-ġāriḥ al-tarīda*, *nasara (i, u) l-tarīda*, ‘« tirer sur la proie », (oiseau de vol), la dépecer à coups de bec’, [*laḥama (u) i ’alḥama l-ġāriḥ*, ‘« abécher, affriander l’oiseau de vol », le mettre en appétit en lui donant de petites bécades de chair vive’, *maḥana (a) l-ġāriḥ*, ‘« abécher » l’oiseau de vol, « l’affriander de bonne chair », exciter son appétit en lui donnant de petites bécades’, *laqqafa l-ġāriḥ*, *laqqama l-ġāriḥ*, ‘« abécher l’oiseau de vol », lui donner quelques bécades, pour le tenir en appétit, avant le vol)’] (Viré, *Falconaria*, III, pp. 155, 178, 179, 180, 181, 182). || Fr. *paistre*, ‘donner à manger; *estre peü*, « avoir mangé »’ (Adam des Aigles, p. 64). | Fr. *abécher*, *abecquer*, ‘donner la becquée à un oiseau’ (*Modus*, 1931, p. 189). | Fr. *pestre*, ‘nourrir, donner à manger à, en parlant de l’oiseau de proie’ (Tjernelld, *Moamin*, p. 391). | Fr. modern? *paître (l’oiseau)*, ‘lui donner sa ration quotidienne de nourriture ou « pāt »’, [*abécher (l’oiseau)*, ‘lui donner une ou plusieurs beccades de chair’] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 49). || It. *pascer*, *pascere*, *pasciere*, ‘(ein Tier) füttern; kröpfen’, *pasciersi*, ‘kröpfen’ (Glessgen, p. 974). | It. *passere*, *pascere*, *pasere*, *passer*, ‘beta, äta, mata, «pascere»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Pelar**: *v. tr.* Plomar un ocell o part d’ell. ‘1.2. Llevar la pell, l’escorça, allò que recobreix un cos’ (DCVB). Vegeu *plomar*, *tirar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2<sup>r</sup><sup>a</sup> **pela-li** al col. || P (còpia s. XV m.), f. 39 **palats-li** les narils. — [Ar. *natafa l-ġāriḥa*, ‘déplumer l’oiseau de vol, le « dépenner », hâter la meue en lui déplumant certaines parties du corps comme le cou, le ventre, le croupion et la queue’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 182). || Fr. *pesler* tr., *peller* tr., ‘« déplumer » pour *poiler*; *peller* tr., « dépiler »’ (Cy. 12, p. 58, glossari). | Fr. *depiller*, *depiler*, ‘enlever les plumes à, déplumer; enlever le poil à, dépiler. Lat. C *depilare*’, *pillare les pils*, ‘enlever les plumes. Lat. C *depila pilos*’ (Tjernelld, *Moamin*, pp. 337, 393). || It. *pelare* tr. ‘béqueter’ (Cy. 13, p. 68). | It. *depilare*, ‘rupfen’, *pelar[e]*, *pill[are]*, ‘enthaaren’ (Glessgen, pp. 931, 975).

**Pelament**: *subst. m.* Afecció de l’ocell de caça que cursa amb caiguda de plomes del coll, cap i ales, diferent de l’arrancament i menjament o menjança, autotraumàtiques o agressions

mecàniques del propi ocell amb el bec, perquè P ens diu que afecta també a les plomes del cap. Possible micosi, la tinya aviar en la seva accepció actual, entre altres patologies. Vegeu *arrancament, menjança, menjament, pruija*. Manca al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 37 De **palament** de col. Quant l'aucel se pela lo col e al cap e les ales, untats-li là unt se plome ab oli rossat.

**Pelegrí:** *adj.* i *subst. m.* Falcó pelegrí (*Falco peregrinus*), l'espècie més utilitzada en falconeria. Aparegut per primera vegada a l'*Epístola de avibus nobilibus*. Segons la classificació taxonòmica moderna comprèn moltes subespècies i varietats, de diferent denominació en falconeria; així, en sentit estricte per al falconer medieval de parla catalana, sembla que cal indentificar-hi les subespècies nordeuropees. Vegeu *falcó* i les diferents varietats per trobar les correlacions amb la taxonomia moderna. De corpulència mitjana (la subespècie nominal pesa uns 600 g el mascle i un kilo la femella, amb una envergadura de 80 a 120 cm). Albert el Gran i Frederic II es refereixen al *F. p. p.* Tunst., varietat escandinava de gran envergadura, capturada durant la migració (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 66-68). De probable etimologia a vincular amb Ar. *balağrīnī*. '3. (Ocell) migrador. Especialment: a) ant. Falcó oriünd del Nord, que emigra a les regions meridionals en venir l'hivern i que era molt estimat com a ocell de caça. Cast. *halcón peregrino*. Espècie que ve de lluny i de la qual no es troba el niu (Lacavalleria Gazoph.)' (DCVB). Ausiàs March, CXXII Us soplich... que del falcó me siau donador, | un **pelegrí** lo qual té nom "Suor". || doc. a. 1405 (Anuari IEC, V, 570). Entès havem que vós havets un falcó **pelegrí** mudat d'ayre. || F (còpia s. XV m.), f. 127v **pelegrí**. | F (còpia s. XV m.), f. 127v **palegrí**. | F (còpia s. XV m.), f. 127rv Lo linatge del ffalcó qui és dit [127v] **palagrí** [DCVB pelagrí] és lo .III. linatge en la noblesa dels ffalconcs. Ell és apellat **pelegrí** per .II. rahons, de les quals la primera és vera, com tostemps ffa pelegrinatge de una terra en altre e quax vol-la per totes terres; la segona és més segons la opanió dels ffalconcs que diuhen que per so à nom **palegrí**, com hom no sap ne pot atrobar son niu, ans lo pren hom molt luny dellà hon nex. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **palagrí**.

Sin.: **gentil, noble**. Vegeu *gentil, noble*.

— Lat. *peregrinus* *adj.*, *falco peregrinus*, « faucon pèlerin » (*Falco peregrinus*). Voir Lindner VIII, p. 192-93' (Cy. 9, p. 267). | Lat. *peregrinus*, 'falco pellegrino, falco dalla distribuzione naturale estesissima, predatore aereo eccellente e per questo molto usato dai cacciatori' (Federico II, *De arte*, p. 1196). | Lat. *peregrinus*, Al. *dreckfalke, wanderfalke*, Ang. *passagehawk, peregrine*, Cast. *peregrino, pelegrin*, Fr. *passager, pélerin*, Hol. *passagier, pelgrim*, It. *pellegrino, peregrino* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). | Lat. *peregrinus*, Fr. *pelèrin*, 'faucon pèlerin, variété de l'Europe du Nord ou de la Russie (*Falco peregrinus peregrinus* Tun. ou *F. p. calidus* Latham). En fait, la plupart des espèces décrites par Albert le Grand sont des sous-espèces du pelèrin' (Smets, *Homme*, pp. 183-84). | Lat. *peregrinum* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53). || [Ar. *muṭṭadīr*, « passager d'automne, pèlerin » d'arrière saison. Se dit des faucons que l'on prend lors de leur passage au cours de leur migration descendante, à la fin de l'automne et au début de l'hiver ; ils semblent « se hâter » de gagner leurs quartiers d'hiver', *rāğī*, pl. *rawāğī*, « passager, pris de passage, pèlerin », surnom du faucon Pèlerin capturé au cours de sa migration montante, au printemps ; il entre, à ce moment, en amour, comme le dit Bz., 107 : ... *wa mā šīda minhā waqta l-hiyāğ qīla lahā al-rawāğī 'wa-'ašaddu mā yakūnu hiyāğyhā min 'awwali fī nīsān 'ilā 'awwali yawm fī āḍār ...*, 'ābir *sabīl*, « passager, pèlerin », (oiseau de vol), migrant, en déplacement de migration', *qāṭī*, pl. *qawāṭī*, « passager, pris de passage, pèlerin », faucon pris au cours d'une de ses migrations, montante ou descendante', *mamṭūr*, « pris à la saison des pluies », surnom donné au faucon pèlerin capturé lors des pluies d'automne ou de printemps'] (Viré, *Falconaria*, I, p. 278, II, pp. 41-42, III, pp. 158, 170, 182). | [Ar. (pl.) *mamṭūra*, « pluviales », pris après la période des pluies d'automne' F. Viré (ed.), "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 13 (1966), p. 54 (104)]. | Ar. *balağrīnī*, pl. *balağrīniyya*, 'le Pèlerin de Barbarie (*Falco peregrinus pelegrinoïdes*). Cette arabisation de « pèlerin/pelegrin » constitue une des plus anciennes mentions du nom de cet oiseau de vol. Le terme a dû être transmis par les conquérants musulmans de l'Espagne', « pélégrin » (= *peregrinus*), nom roman arabisé du faucon Pèlerin de Barbarie' (Viré-Möller,

*Ġiṭrīf*, p. 84, n. 127 i p. 193); [Ar. *bahrī*, pl. *bahriyya*, *baḥārī*, ‘« marin » (= ultra-marin), nom du faucon Pèlerin’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193); Ar. *šāhīn bahrī*, ‘faucon Pèlerin « marin », c’est-à-dire le migrateur qui arriver des rivages marins’ (p. 63, n. 31); Ar. *anīqī*, ‘tiercelet du Pèlerin et du faucon Hobereau (confondus). Moamin lat. *aynoki*, *aynoli*; Moamin fr. *ayncien*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 192); Ar. *fīrūr*, ‘(gr. *porfyrus*) « pourpré » (surnom du faucon Pèlerin femelle hagard chez les Byzantin et en Égypte). Du grec *porphyrous*, ce surnom se justifie, car le Pèlerin de la race méridionale *brookei* a le dessous, le plastron et les culottes d’un roux pâle, de même que le Pèlerin de Barbarie (*Falco pelegrinoides*) qui a, aussi, la nuque rousse’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 84, n. 125 i p. 196); Ar. *kurrak*, pl. *karārik*, ‘« tiercelet » (= mâle) de faucon Pèlerin’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201); Ar. *šāhīn*, pl. *šawāhīn*, ‘femelle (= forme) du faucon Pèlerin. Moamin lat. *falco*; Moamin fr. *faucon*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 2067)]. || Cast. *neblí* (Fradejas, *Falconers*, p. 68). || Fr. *pelerin*, ‘faucon des pays du Nord. Falco peregrinus’ (Adam des Aigles, p. 64). | Fr. *pelerin, passager*, ‘taken in September, October, November, or December (D’Arcussia)’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 220). | Fr. *faucon pelegrin, f. pellegrin (de mareme), f. pelerin, f. pellerin*, ‘faucon pèlerin. Lat. X *falco peregrinus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 350), [Fr. *ayncien*, ‘variété de faucon. La base du mot est sans doute l’ar. *anūḳ*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 315)]. || It. *peregrino* adj., *falcone peregrino, falcone pellegrino* (Cy. 13, p. 68). | It. *falchon pellegrino, falchon peregrino*, ‘Nordischer Wanderfalke (*Falco peregrinus peregrinus* Tunst.)’ (Glessgen, p. 480). | It. *pelegrino, pelegrini, pellegrin, pellegrino*, ‘pilgrimsfalk (*Falco peregrinus* Gmel.), «falcone pellegrino»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60). || Occ. *pelegri, pellegri, palayri*, ‘peregrine’ (*Dels auzels cassadors*, v. 363 i p. 223).

**Pell:** *subst. f.* ‘1.1. Membrana exterior que recobreix el cos de l’home i dels animals. 2. La dita membrana separada violentament del cos on estava adherida, sia per càstig, sia per aprofitar-la com a vestit, com a matèria de fabricació, etc.’ (DCVB). Referida als animals utilitzats com a past o amb utilitat terapèutica per a l’ocell de caça o a la del mateix ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 112 prin una gran **pell** e embolca-lo-y. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup>. prin .I<sup>a</sup>. lebra viva e fé-la escorxar viva e en la **pell** calent bolca aquell e jaga.

— Lat. *pellis*, ‘pelle’ (Federico II, *De arte*, p. 1224). || It. *pelle*, ‘Haut (eines Vogels)’ (Glessgen, p. 975). | [It. *folexello*, ‘här skinn, jfr lat. folliculus, liten lädersäck, «pelle», pel Tj.kap.32,283’] (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57).

**Pélvora:** vegeu *pólvora*.

**Pena:** vegeu *penna*.

**Penjar:** v. ‘II. *intr.*2. Estar una cosa subjectada per la part superior i arribar relativament avall; venir més avall que les altres coses del mateix orde’ (DCVB).

Loc.: **Penjar l’ala:** collir incompletament l’ala l’ocell, deixant-la estesa i baixa, en grau variable; és una postura antiàlgida, indicativa de dolor, normalment en aquella extremitat o costat del cos; també pot deure’s a abatiment general, mala conformació, afecció antiga mal resolta, o posició transitòria. F (còpia s. XV m.), f. 115v Encara per aquests senyals conixeràs la ffebra als aucells: primerament que li **pengen les ales**. | F (còpia s. XV m.), f. 118v E si **les ales** accidentalment li **pengen** per rahó de dolor: prin lo such de la sàlvia ab let de somera he de ffebre qui axa encabut .VIII. dies passats mescla-ho, e de asò unta-li les ales e lo menyar; en asò matex val cervel de cadell [ms. voltor] he de guat als jóvens espervers e als vels, e si **les ales** los **penya** naturalment, unta-les-li ab such de barbena he guarrà. || P (còpia s. XV m.), f. 38rv E aytal melautia ha l’auçel pus fort a la part dreta en dret [38] del fetge, ho de la part hon més li **penge l’ala**, e quant hom li vol dresar l’ala, és-li greu. — Lat. *alae pendentes*, ‘relâchement des ailes: Le fait que l’oiseau laisse pendre les ailes est considéré par l’*Epistola* (chapitre 6) et Grisofus (chapitre 17) comme une affection à soigner. En réalite, ceci traduit un état d’abattement général, et n’est pas spécifique. C’est un des symptômes de maladie les plus courants chez les oiseaux’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 198-99).

**Penna:** *subst. f. ant.* Cadascuna de les plomes majors de les ales i de la cua de l’ocell, és a dir, rêmige o recriu. En sentit ampli, ploma. Els tipus de penna estan recollits a la veu ploma. El DCVB recull les dues entrades, pena i penna, considerant l’accepció de ploma major a l’entrada penna, però com a neologisme; als tractats catalans medievals només apareix la forma pena, i

donat el tradicionalisme falconer, potser caldria considerar més propi mantenir el seu ús. Vegeu *ploma*. ‘3. Ploma’ i ‘Penna: 1. ant. Ploma. 3. neol. bot. Cadascuna de les plomes més grosses dels ocells, situades en les extremitats de les ales i al punt d'arrancada de la coa’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 116v Si l'esperver à tinya, so és que li destrouexen les **penes**: mit una gota de bàlsem en lo fforat de la **pena**. E sàpies que per asò les tnyes són destrouides e mortes e n aquel loch novelles **penes** exiran. E si lo fforat on deu axir la **pena** és tencat, hobre hom aquell covinentment ab un graffi d'argent que sia calent, puys pren hom una osqueta de ffus ho una cossa largueta semblant a ffus ho de gra de fforment, axí que puxa entrar per aquel fforadell, e tengua-ho entre aquella **pena** con deya créxer. Emperò si hi met hom per lo cudell per on deu axir la ploma una caleta de mell cuyta a la fforma damunt dita, hi val més. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> ab .I<sup>a</sup>. **pena** unta-li sovén los huyls. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> si s'esdevendrà que la **pena** de l'ocell sia trencada.

Sin. (en sentit ampli): **ploma**. Vegeu *ploma*. F (còpia s. XV m.), f. 134 com la **pena** ho **ploma** qui axí és roge és ffrèvol e molla.

Tipus: vegeu *ploma*.

Loc.: **a) Forat de la penna**: cavitat fol·licular de la penna, on va arrelada al cos de l'ocell, visible a la pell en arrancar una penna a l'ocell. Sin.: **cudell**. Vegeu *cudell*. F (còpia s. XV m.), f. 116v mit una gota de bàlsem en lo **fforat de la pena**. E sàpies que per asò les tnyes són destrouides e mortes e n aquel loch novelles **penes** exiran. E si lo **fforat** on deu axir la **pena** és tencat, hobre hom aquell covinentment ab un graffi d'argent que sia calent, puys pren hom una osqueta de ffus ho una cossa largueta semblant a ffus ho de gra de fforment, axí que puxa entrar per aquel **fforadell**, e tengua-ho entre aquella **pena** con deya créxer. Emperò si hi met hom per lo **cudell** per on deu axir la ploma una caleta de mell cuyta a la fforma damunt dita, hi val més. **b) Llançar les penes**: caure les penes a l'ocell de caça, separar-se-li del cos, per muda. Vegeu *muda*. F (còpia s. XV m.), f. 148 si vols que isque de muda bel he net, prin .VI. o .VII. prunes verdes e creme-les, he puys mit-les en la aygua demunt dita, ab lo past da-li'n, perhò com comensarà a **lansar les penes**, no metes en la carn de la dita aygua. **c) Venir bona penna**: créixer penna de bona bona qualitat, sana. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3<sup>a</sup> quant veus **bona pena venir**.

— Lat. *penna*, ‘penna, tipo di piumaggio presente nelle ali e nella coda degli uccelli, con la funzione di permetterne il volo: «Set pennas dicimus que habent maiores cannulas radices sibi et similiter costam protensam per medium gibositatis usque ad summum. Hee sunt maiores plumis, et multo magis ad sustinendum volucrum in aere quam ad cooperimentum cutis, set precipue sunt ad volandum... et <non> nascuntur mis <in> alis et cauda» (I: 218)’; *pennae in ala*, ‘remiganti, penne delle alli: «Numerus itaque pennarum in unaquaque ala est XXVI: quatuor magis propinque corpori, que dicuntur corrales, et postea X<II> que dicuntur vane, firmioris et duriores coralibus et alterius coloris et figure, demum versus extremitatem ale sunt alie decem que forinsece dici possunt» (I: 228)’ (Federico II, *De arte*, p. 1224). || Ar. *rīš*, ‘«pennage, penes» (de l'oiseau de vol), principalement les rectrices et les rémiges’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 47), *’awwala*, ‘«penne» au sens technique, c.-à-d. l'une des dix ou onze rémiges primaires constituant l'aile portante (*ḡanāḥ*). La chute, en mue, de ces penes met l'oiseau dans l'incapacité de voler. Voir rac. QDM. Mg., 130 : *al-ḡanāḥ* ‘ašaru rīšāt yuqālu lahā al-’awwala’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 278) és a dir, comiat, coltells i rahors; Ar. *ḡanāḥ*, ‘les « penes » de l'oiseau de vol, l'aile portante, composée des rémiges polliciales et primaires qui, tombées durant la mue, enlèvent à l'oiseau de vol sa faculté de voler’ (Viré, *Falconaria*, I, pp. 285-86); Ar. *ḡunāba*, ‘« rectrices », longues penes de la queue de l'oiseau de vol et aussi les « sus-caudales »’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 40). | Ar. *rīš qašab*, ‘grandes penes de l'aile’ (Viré-Möller, *Ḡiṭrīf*, p. 164). || Cast. *pennola*, Lat. *pluma*, *penna*, ‘pluma’ (Cy. 14, p. 41, glossari). | Cast. *péndola*, ‘pluma’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *pennola*, *pēñola*, *péndola*, *péllola*, ‘pluma’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *pennola*, ‘pluma’ (Maler, *Tratado*, p. 100). || Fr. *penne* sb.f., Lat. *penna*, ‘plume, surtout pour désigner les longues plumes de l'aile et de la queue de l'oiseau’ (Holmér, *Traduction*, p. 302). | Fr. *penne*, ‘« a difference entre penes et plumes, si com vous orrez, car celles qui sont apelees plumes ont petiz tuias en lor racine et costé petite qui va par le moitant de lor arc jusques au chaon de lor, et cestes plumes naissent par tout lo

cors et cuevrent le cuir... Les penne ont plus grans tuiaus et plus grans racines et costés estandues par le moitant de lor poil, jusques au chavon, et cestes sont les plus grans que les plumes et miex aident l'oiseil a soutenir en l'air qu'elles ne font a couvrir et pour aquerir lor viande, et cestes penne ne naissent point mais que es eiles et en la coue », f. 50' (Holmér, *Traduction*, p. 304). | Fr. *penne, pene, paine*, 'plume, surtout pour désigner les longues plumes de l'aile et de la queue de l'oiseau. Lat. C *penna*. Au sens collectif, les plumes, l'ensemble de ses plumes, le plumage' (Tjerneld, *Moamin*, p. 391). | Fr. *penne*, 'toute grande plume, rectrice (queue) ou rémige (aile), de l'oiseau de vol' (Viré-Möller, *Ġiṭṛif*, p. 45). || It. *penna, pena*, 'Feder, Vogelfeder' (Glessgen, p. 975). | It. *penne (principalì, superiori, defendente, manifeste), penne (priore, sovrane, defensore, manifeste)*, Fr. *premierane, superior, defendere, manifeste*, '(verschiedene Typen von) Schwungfedern / (vari tipi di) penne remiganti', It. *penne occulte, penne nascoste, penne nascose*, Fr. *oculte, occultes*, Ar. *ḥawāfī*, 'Armschwingen / parte superiore delle penne remiganti' (Glessgen, pp. 538-9), It. *penna*, Fr. *penne*, Cast. *pénbola*, Ar. *rīša*, 'Vogelfeder (als Instrument); Federkiel (als Instrument); Röhrchen' (Glessgen, pp. 664-65).

**Pepida:** *subst. f.* Afecció indeterminada de l'ocell de caça. Ni F ni les traduccions catalanes de l'*Epistola de avibus nobilibus* ens proporcionen informació de la seva localització, simptomatologia o curs. F i Z<sup>5</sup> apliquen el tractament a la llengua de l'ocell, indicatiu de que produeix una lesió característica en aquesta localització, potser coincident amb la descrita pel DCVB. Concepte nosològic específic dels ocells. Daude de Pradas ens ofereix més informació: "LXXI. Contra mal de pepida. Totz auzels, pueis que a pepida, / mal manja e mal esmosida, / et aiso es ben cauza certa / que ades te la boc'uberta, / car la pupida'l ten destreg, / e'ill fai dezirar l'aër freg. / Pepida es un mals que nais / en la lenga, e cant si pais, / enbarga lo, no'n pot traïr / so que manja, / segon dezir. / Desotz es, el som de la lenga, / e qui'l vol gardar que no'ill venga, / gart lo tot'ora de carn grassa, / car sill la noiris e l'amassa. / Tot ginhozetament e pla / la'n deu hom traire ab la ma" (*Dels auzels cassadors*, vv. 2036-51). Aquesta localització supralingual apareix confirmada amb els símptomes de l'ocell de caça que el mateix autor qualifica de pepidós: "LXXXVI. Cant auzel non pot piular. Si vostr'auzels es pepidos / so es de cridar volontos / e cridar non pot tan ni can, / mas que vai la gola badan, / qu'estiers non pot formir son clam" (*Dels auzels cassadors*, vv. 2433-37). El *Vocabulari de la llengua catalana medieval* de Lluís Faraudo de Saint-Germain la defineix 'pel·lícula que es posa al cap de la llengua dels ocells i que els impedeix beure' i aporta una cita del *Liber elegantiarum* (f. sign 08) de Joan Esteve, 'Pipida: Pituita, id est, pituita infirmitas illa que es abundantia sanguinis fit unde aves moriuntur'. Paladi, al seu *Tractat d'agricultura*, I, 27, informa ja de l'elevada freqüència de l'afecció en gallines, amb la formació d'una pel·lícula blanca revestint l'extrem de la llengua i del tractament a seguir. Vegeu *càncer* i la descripció de Van den Abeele a partir dels tractats llatins. '1. Tel escatós que es forma sota la llengua de certes aus, sobretot de les gallines, per acumulació de mucositats, i que constitueix una malaltia contagiosa. Cast. *pepita*' (DCVB). Vegeu *fleuma, pipicula, pipitola*. Agustí Secr. 160 Si las tótores tenen la **pepida** llevar-los-l'à. || F (còpia s. XV m.), f. 9 Per auzel qui à **pepida**, e és malaltia qui dóna tost la mor. — Lat. *pipita*, « pépie », coryza, sinusite (?): Les signes de la *pipita* ne permettent guère de l'identifier : écoulement des narines, cris rauques, amaigrissement. L'oiseau ne peut plus étendre le pied selon Grisofus, et contracte ce mal après avoir mangé de la viande « grosse » (chapitre 7). G. Tilander traduit par « pépie », et rappelle que Du Cange donne l'équivalence « rhume de cerveau ». La description de Grimaldus peut se rapporter à une affection des voies respiratoires antérieures. (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 193). | Lat. *pituita, flegma*, 'excès de pituite, coryza (?): D'après Albert le Grand, *pituita* est identique au mal précédent. Les linguistes rattachent effectivement la « pépie » au latin *pituita*, par l'intermédiaire de *pippita*. Mais Grimaldus et la *Doctrina* de Milan réservent des chapitres différents aux deux mots. Le remède de l'*Epistola* s'applique à la langue, et les indications de Valerinus le confirment : elle « apparaît à la langue et empêche l'oiseau de manger, et le suffoque quand il vole » (chapitre 4). Pour la *Doctrina*, la *pituita* fait éternuer l'oiseau, qui émet des humeurs par les narines et les yeux, ce qui indique apparemment de nouveau un coryza. Dans la littérature médicale, *pituitas* est un autre nom pour *flegma*, une des quatre humeurs dont l'équilibre régent le corps. Peut-être faut-il, à propos des oiseaux, comprendre ce mot comme « excès de phlegme, de *pituitas* »' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 194). || Ar. *balgam*,

*hām*, ‘pituïte, flegme (cru). Moamin lat. *flegma*; Moamin fr. *fleume, fleme*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193). || Cast. *pepita*, ‘enfermedad de las aves que consiste en un pequeño tumor en la lengua que les impide emitir sus cantos y llamadas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *pepita*, ‘pituïta’ (Maler, *Tratado*, p. 101). | Cast. *pepita*, ‘inflamación catarral de la mucosa bucal’ (Sanz, *Notícias*, p. 5). | Cast. *pepita*, ‘enfermedad de las aves que consiste en un pequeño tumor en la lengua que les impide emitir sus cantos y llamadas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *pépie*, ‘glossite des oiseaux, peut être même la diphtérie aviar, décrite sous le nom de *pituïta* par Columelle, Pline, Palladius Taurus Aemilianus’ (Moulé, *Glos.*, p. 520). || Occ. *pepida, papida*, [‘pip’] (*Dels auzels cassadors*, v. 2035 i p. 223).

**Perarós, -osa:** *adj.* Pesarós, peresós?. Dit de l’ocell de caça després de banyar-se perseguint un ocell aquàtic o intentant recollir-lo si, ferit, és a l’aigua, o bé que no ha pogut capturar a la presa. Manca al DCVB, on apareix ‘Pesarós: Que té un pesar’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124v mas si lo griffaut lexa hom anar de la part dels cam<p>s, lavors los aucells ffugen devés l’ayga e si són ffarits cahen en l’aygua, lavors lo griffaut, seguint la presa, és malmenat he ha son cors banyat. E si n’escapa tot vendrà **perarós**, per so com ha mal pres. — Lat. *timidus* (AM).

**Percutir-se:** *v. refl.* Picar-se, gratar-se, escarbar-se, referit a l’acció que realitza l’ocell de caça amb el bec sobre el propi cos. ‘Percudir. Copejar; donar un cop o sotragada’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> e·s **percut** ab lo bech. — Lat. *percutit rostrum*, Tilander ‘secoue le bec’ (Cy. 9, pp. 70-1). | Lat. *percutere* (Federico II, *De arte*, p. 1225). || It. *percuotter[se]*, ‘sich stoßen’ (Glessgen, p. 975).

**Perdiu:** *subst. f.* Probablement la perdiu vermella (*Alectoris rufa*); amb menor probabilitat, la perdiu xerra (*Perdix perdix*) o altres espècies del mateix gènere *Perdix* o família *Phasianidae*. Presa o aliment de l’ocell de caça. ‘1. Ocell de la família de les gal·linàcies, de diferents espècies del gènere *Perdix*. Cast. *perdiz*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 135v **perdiu**.

Possible sin.: **estarna**. Vegeu *estarna*.

— Lat. *perdix*, ‘perdrinx’ (Cy. 9, p. 267). | Lat. *perdix*, ‘pernice’ (Federico II, *De arte*, p. 1225). || Ar. *qabġ*, ‘la perdrix Bartavelle (*Alectoris graeca*). L’arabe, avec *qabġ*, lui a emprunté son nom persan *kabk*’ [F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fāṭimide al-Azīz bi-līlāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 286 (78)]. | Ar. *ḥaġal, qabġa*, ‘du persan *kiabk*, c’est la perdrix Chukar (*Alectoris chukar*), variété de Perdrix rouge propre à l’Orient et au Proche-Orient’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 139, n. 335 i p. 204); [Ar. *ya’qūb*, pl. *ya’āqīb*, ‘Perdrix mâle’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209)]. || It. *pernice, parnice, perdice* [pl.], *perdisi* (pl.), Fr. *perdiz, perdis*, Ar. *durrāġ* [und] *tadāriġ*, ‘Rebhuhn (*Perdix perdix* L.); Steinhuhn (*Alectoris graeca* Meisn.) / starna; coturnice’ (Glessgen, p. 509). | It. *perdixe, perdice, perdisce*, ‘rapphōna (*Perdix perdix* L.), «pernice»’ (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 60, 106). || Occ. *perditz*, ‘partridge’ (*Dels auzels cassadors*, v. 809 i p. 223).

**Perxa:** *subst. f.* Suport de fusta on es col·loca i lliga l’ocell de caça amb la llonga quan no està al puny del falconer ni volant. Els tractats catalans medievals utilitzen barra, cavallet i perxa independentment de l’espècie d’ocell de caça a la qual serveixin de suport, sense diferenciar entre l’específic per a falcons (Lat. *sedile*, Ar. *quffāz*, Cast. modern? *banco*, Fr. modern? *bloc*, una mena de conus o de cilindre amb un punxó a la part inferior per clavar-lo a terra; el suport dels tractats catalans medievals més proper seria el fust, vegeu *fust*) i l’específic per a accípiters i àguiles (Cast. modern? *arco*, en forma d’arc o semicercle), ni entre el llarg, on poden col·locar-se diversos ocells (Cast. *alcándara*, Fr. modern *perche à rideau*), i l’individual (els dos tipus específics). Segons la descripció que proporciona V i per considerar-la l’autor del tractat com a vàlida per a tot tipus d’ocell, la barra o perxa seria un tronc de fusta de longitud variable, que permet col·locar-hi més d’un ocell, pla a la seva part superior i de l’amplada de la mà de l’ocell, incrustat a dues parets enfrontades (potser també el suportat per dos peus, el qual podria ser la perxa, o fins i tot el cavallet, però crec més correcte utilitzar cavallet principalment per a la perxa baixa), i a l’alçada del cap d’un home (segons Frederic II), per donar seguretat a l’ocell, al qual els ocells de caça es lliguen curts, com a màxim a la distància que permeten els gits, i del qual es penja una tela o lona (sobre aquest detall a l’època medieval només coneixo el contingut a la descripció oferta pel capítol III del *Discurso del falcón esmerezón*, on comenta

que aquest n'era costum indicat per a astors i esparvers i extén la seva indicació per a l'esmirle) lastrada a la seva part inferior, per impedir que l'ocell quedi penjat si cau de la barra, facilitant-li la tornada a la part superior pujant per ella o utilitzant-la com a base per donar-se impuls (Ang. modern *screen-perch*, Cast. *alcándara*, Fr. modern *perche à rideau*, It. *barra, bara, pertica, stanga*, la perxa alta de Frederic II). Era la perxa utilitzada a la muda. El cavallet seria una perxa similar a l'anterior, però de menor alçada i amb peus, la perxa baixa de Frederic II; per extensió, la perxa alta amb peus. Per al suport específic dels falcons no he trobat cap equivalent als tractats catalans medievals, que sempre utilitzen barra, cavallet i perxa; el fust és la opció més propera. La part superior del suport de l'ocell de caça, on ell s'està de mans, sempre ha d'estar elevada de terra perquè la cua no hi fregui. Cal destacar l'elecció de l'àlber verd escorçat per les seves qualitats preventives o curatives de la inflamació de les mans de l'ocell i durant la muda, època en que l'ocell passa més temps a la barra, fet que, unit al major pes adquirit per al bon canvi de ploma i la manca de maneig, el predisposa a patologies podals, especialment les espècies de més talla. L'altra fusta recomanada era la de salze, de característiques similars a la d'àlber. Per contra, el *Discurso del falcón esmerejón*, III, l'aconsella de pruner sense escorçar per a l'esmirle. Aquesta barra pot cobrir-se amb materials que suavitzin el contacte amb les mans de l'ocell en cas de patir alguna d'aquestes patologies o ser-ne predisposat. Quan l'ocell de caça no està volant ni al puny del falconer, sempre està lligat a algun d'aquests suports. Modernament alguns falconers el deixen lliure a la muda. El suport de l'ocell de caça ha d'estar situat a distància de qualsevol altre objecte, perquè en cas de debatuda de l'ocell no pugui picar amb res i evitar lesions i problemes de plomes; però idealment prou proper a un mur per evitar que ningú passi per darrera de l'ocell, fet que provocaria fàcilment una debatuda; una sola perxa o barra o cavallet per habitació, per evitar debatudes de l'ocell intentant volar cap a l'altra; i els ocells de caça fixats a una distància entre ells que impedeixi que puguin atacar-se. La mobilitat de l'ocell de caça a la barra o perxa és molt limitada, propiciant l'aparició de problemes podals i el risc de quedar penjat, però permet fixar-hi més ocells que els altres suports i aquests romanen més tranquils, donada l'alçada, debatent-se menys. '1. Peça de llenya llarga i relativament prima. d) Barra on es tenien els falcons i altres ocells de caça' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 110v E sàpies que estant en la **perxa** més són curats e adelitats. | F (còpia s. XV m.), f. 113v Encara ftes-li **perxe** d'un arbre que hom apella sahuc, e sie-n pertida l'ascorxa he estiga en aquella he guarrà dels pols. || P (còpia s. XV m.), f. 28v E sobretot és provat que val més son falcon mudat en **perxa** alte e an loch escur. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> l'ocel no-s trebayl en la **pertxa** o en la man o en volan que no-s fira.

Tipus: **Perxa alta**: aquella en que la part horitzontal està elevada, a l'alçada del cap d'un home segons Frederic II, per donar seguretat a l'ocell [Ar. *kandara*, pl. *kanādir*, '(du persan), on lit aussi, *kundura*', Cast. *alcándara*, Fr. modern *perche à rideau*, la perxa alta de Frederic II]. La mobilitat de l'ocell de caça en ella és molt limitada, propiciant l'aparició de problemes podals i el risc de quedar penjat, però permet fixar-hi més ocells que els altres suports i aquests romanen més tranquils, donada l'alçada, debatent-se menys. Era la perxa utilitzada a la muda. P (còpia s. XV m.), f. 28v E sobretot és provat que val més son falcon mudat en **perxa alta** e an loch escur.

Loc.: **Posar a la perxa** o **posar en la perxa**: col·locar i fixar amb la llonga el falconer l'ocell de caça a la perxa. F (còpia s. XV m.), f. 110v **possar-l'as en la perxa**. || P (còpia s. XV m.), f. 31 **posats-lo en la perxa**. — Lat. *alligare, ligare* (Federico II, *De arte*, p. 1161). || Ar. *naşşaba l-ğāriha*, '« mettre à la perche, au bloc » l'oiseau de vol', *rabaṭa l-ğāriḥ*, '« mettre à la longe » l'oiseau de vol, le mettre à la perche et attacher sa longe pour qu'il ne s'échappe pas', *marbūṭ*, '« mis à la longe, à la perche », (oiseau de vol)', *şadda l-ğāriḥ*, '« mettre à la longe » l'oiseau de vol, le mettre au bloc ou à la perche et l'y attacher. Comprendre aussi l'expression avec les sens, parfois, de « nouer la longe », c.-à-d. mettre l'oiseau de vol à la mue, en le tenant reclus dans la chambre', *şakala*, (u) i *şakkala l-ğāriḥ*, '« mettre à la longue » l'oiseau de vol, attacher sa longe au bloc ou à la perche pour qu'il ne s'échappe pas', [*ṭaraḥa l-ğāriḥ* ('*alā l-kandara*), '« nouer la longe à l'oiseau de vol, le mettre à la chambre », lui faire quitter la volerie pour quelque temps, soit au moment de sa mue, soit pour le reposer ou le soigner', *maq'ad*, '« lit, reposoir », le dessus du bloc sur lequel se tient l'oiseau de vol'] (Viré, *Falconaria*, II, p. 41, II, pp. 53, 55, III, pp. 154, 170, 183). || Fr. modern? *mettre à la perche*, 'On dit « mettre au bloc » un faucon,



tandis que l'autour et l'épervier se mettent « à la perche », [*nouer la longe (de l'oiseau de vol), 'quand on le met à la mue, car, alors, la longe est mise au râtelier et l'oiseau ne vole plus à la proie'*] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 46). | [Fr. *lier (a seoir)*, 'attacher (l'oiseau) à la perche'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 369). || It. *l[ocare]*, 'festbinden' (Glessgen, p. 960). || Port. *alcandorar*, tr. 'pôr sobre a alcândara' (Cy. 15, p. 55, glossari).

— Lat. *pertica*, 'pertica, trespolo ligneo per il falcone, di forma tonda o quadrata, di altezza variabile: «Est igitur sedes falconis is, <super> quod falco semper ligatur ad quiescendum, quando de manu deponitur. Sedium una est que pertica dicitur» (II: 106). L'A. distingue deux types de pertiche, quella alta e quella bassa: «Alta igitur pertica debet esse lignea, ampla desuper ad mensuram unius pedis» (II: 107)' (Federico II, *De arte*, p. 1225). | Lat. *pertica*, 'perche' (Frédéric II, *L'art*, p. 551). | Lat. *sedes*, 'siège: tous les supports sur lesquels on peut installer les faucons' (Frédéric II, *L'art*, p. 231, n. 154, i p. 550). | Lat. *pertica; sedile, seditorium*, Al. *das reck, sitzstange; block*, Ang. *perch; block*, Fr. *perche; bloc*, Hol. *vogelrek, valkenstang; blok*, It. *pertica, ramo, barra, stanga; tronco, pietra* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-9). | Lat. *pertica, stanga, sporta*, 'perche: les oiseaux n'étaient pas laissés en liberté dans la fauconnerie, mais attachés à des perchoirs. Il y en avait de plusieurs types, décrits par Frédéric II. Les perches basse et haute, la perche mobile, la perche carré. Le genre de bois n'est précisé que dans l'*Epistola*: les oiseaux aiment se tenir sur du peuplier ou du saule, sans doute parce que ce sont des bois fort tendres' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 102-03). | Lat. *sedile*, 'bloc: soit un bloc de pierre, complété d'un pieu à anneau pour attacher la longe, soit un rondin de bois de forme pyramidale, muni à la pointe d'une tige que l'on fichait en terre. Le bloc pouvait être déplacé à l'extérieur pour faire prendre le soleil à l'oiseau. Le bloc arrondi en bois est dit bloc arabe de nos jours, et Frédéric II l'a vraisemblablement emprunté aux Arabes, qui en usent encore couramment' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 103-04). | Lat. *potentia*, 'perche. Cf. *REW*, art. 6696' (Tjerneld, *Moamin*, p. 427). || Ang. *block*, 'a truncated cone or cylindrical piece of wood having a ring in it for the attachment of the leash, and placed out of doors, whereon the hawk is set to « weather »', *perch*, 'is that you whereon you set down your hawk when you put her off your fist (Ray, *Summary of Falconry*). The *perch* is used in the house; the *block*, out of doors', *screen-perch*, 'the form of perch used for hawks when kept in a room' (Harting, *Bibliotheca*, pp. 219, 227, 229). || Ar. *mağtam*, '« bloc » de l'oiseau de vol. En poésie, l'« aire » de l'oiseau de vol. Comp. l'expr. de vénerie: la « reposée » du cerf, *ḥamūla*, '« bloc » de l'oiseau de vol', *marbat*, '« perche » (de l'oiseau de vol)', *āriḍa*, '« perche » (de l'oiseau de vol), la barre horizontale qui lui sert de perchoir. Mg., 91: ... *tūlu-hā naḥwa qāma* ... « ... sa longueur est approximativement celle d'une hauteur d'homme ... », *qirnāṣ*, '« perche de campagne », petit perchoir formé d'un piquet que l'on fiche en terre d'une barre transversale sur laquelle se tient l'oiseau de vol; ce terme a, d'abord, désigné la « perche à mue » que ne quitte pas l'oiseau durant toute sa mue, puis il s'est étendu, chez les « muwalladūn » d'Espagne, au sens de *perche* d'usage courant', *quffāz*, pl. *quffāzāt, qafāfīz*, '1. « perchoir portatif, perche de campagne », perchoir rudimentaire formé d'une tige de fer, qui se pique dans le sol, sur laquelle est fixée une barre transversale, en rondin, formant perchoir; le rondin peut être remplacé par un coussinet de feutre, à la manière du siège d'un tabouret de piano, ou par un simple cylindre de bois. Voir reproductions dans Plan., 15 et Phil., 95, 64, 66-67, 79. 2. « perchoir de poing », le même instrument que le précédent, mais réduit de dimensions, la tige verticale devenant un manche tenu à la main, comme l'a si bien représenté Fromentin sur sa célèbre toile « La chasse au faucon », qui est au Musée du Louvre. Il semble, qu'à l'origine, l'oiseau de vol n'ait pas été posé directement sur le poing ganté, mais sur ce petit perchoir en forme de T sur lequel on le faisait « sauter », avant de monter à cheval. Ce « porte-oiseau » fut, très tôt, façonné en métal et devint un objet d'art de la ferronnerie. 3. « gant à crispin » du fauconnier, par extension de sens du précédent. 4. « bloc » (de l'oiseau de vol), surtout dans l'expr. *quffāz ḥaṣab*, par extension de sens du 1. Il ressort de ces sens de *quffāz* que ce terme désigne, avant tout, un perchoir mobile et individuel, ce qui l'oppose à *kandara*'], *kandara*, pl. *kanādir*, '(du persan), on lit aussi, *kundura*. Plusieurs sens dérivés les uns des autres, suivant les époques et les régions: 1. « bloc » (de l'oiseau de vol); ce peut être une grosse motte recouverte de gazon ou une buche de bois, en troc de cône, assez pesante sur laquelle se tient l'oiseau de vol, au repos. Mg., ms., Paris, f° 34 v° en donne une description détaillée. *Lisān*. 2. « perche » (de l'oiseau de vol), sorte de tréteau

dont la barre horizontale sert de perchoir à un ou plusieurs oiseaux ; on fait, en général, pendre, de cette barre, une toile jusqu'au sol pour permettre à l'oiseau de vol de remonter sur le perchoir en s'agrippant après, lorsqu'il a sauté ou chuté à terre. 3. « cage » à oiseaux de vol ; c'est un grand cadre de bois, muni de pieds aux angles, sur lequel perchent plusieurs oiseaux de vol, et qui porte, à l'aide de bretelles, le valet *porte-cage*, en se placant à l'intérieur. Le cadre peut être remplacé par un cerceau de bois. Cet appareil, encore en usage, est le plus pratique pour le transport des oiseaux de vol, depuis la fauconnerie jusqu'aux lieux de chasse. 4. « porte-cage, aide fauconnier, valet d'oiseaux » ; ce sens, obtenu par métonymie, ne se trouve que dans Bz., qui consacre un chapitre entier (p. 94) aux qualités que doit posséder le « parfait *kundura* » et sur la rémunération mensuelle que l'on doit lui accorder, selon ses compétences. Ces données offrent un intérêt certain pour l'histoire de la civilisation musulmane, à la période fātimide', *hurdiyy*, pl. *harādī*, '« perche de jardin » (de l'oiseau de vol), reposoir surmonté d'un auvent. ('Irāq)', [*mawqi* ', pl. *mawāqi* ', '« cage », perchoir utilisé pour le transport des oiseaux de vol, surtout des faucons, qui sont plus calmes que les autours. Synonyme : *kandara*'] (Viré, *Falconaria*, I, pp. 283, 289, II, p. 41, III, pp. 159, 168, 171, 176-77, 189, 192). | Ar. *kandara*, '« perche » (perchoir seulement pour Autour et Épervier): perchoir pour l'Autour et l'Épervier constitué d'une barre horizontale ronde fixée de part et d'autre de l'encoignure du mur de la chambre d'oiseaux. La perche portative de campagne est formée d'un barreau monté sur un piquet de support. Moamin lat. *pertica*; Moamin fr. *perche*' (Viré-Möller, *Gitrif*, pp. 46 i 200). || Cast. *alcándara*, 'vara alta de madera forrada de tejido suave en la que se dejan posadas las aves de cetrería'; *arco*, 'posadero bajo en forma de arco que se usa especialmente con las accipitres para enjardinarlas'; *banco*, 'percha baja para las aves de cetrería'; *percha*, 'vara en la que se dejaba descansar a las aves de cetrería'; *vara*, 'vara en la que se dejaba descansar a las aves de cetrería' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *siege*, 'siège du faucon, décrit au §52 de *De arte venandi cum avibus*, éd. G. Holmér' (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *bloc*, 'bloc de bois sur lequel perche le faucon' (*Modus*, 1931 p. 18). | Fr. *perche*, 'support destiné à recevoir les oiseaux de chasse, perche', *lame*, 'barre, perche. Lat. X *potentia*, Gandolfo, p. 64: *pertica*, p. 68: lo miti apresso ti, se è el falcone in suso lo *trepizo*, o suso la *stanga* se è sparaviero' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 366, 391). || It. *stanga*, '« perche du faucon ». Gallegaris emplie *pertica*' (Cy. 13, p. 91). | It. *pertica*, *perticha*, *assare*, *stanga*, Fr. *perche*, Cast. *percha*, Lat. *stagnam*, 'Sitzreck / *pertica*', 'Sitzreck (eines Greifvogels)' (Glessgen, pp. 466, 976). | It. *perticha*, *perteghe*, 'klyka, sittgren, stång, «pertica»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61). | It. *pertica*, 'sostegno per il riposo del falcone' (Lupis, *Sezione*, p. 89). || Occ. *perga*, *pertega* (*Dels auzels cassadors*, v. 3533). || Port. *alcandara*, *alcandora*, *ancandra*, 'poleiro da ave de caça' (Cy. 15, p. 55, glossari). | Port. *alcándara*, *alcándora*, *alcandôra*, 'a forma com *a*, usada por Mestre Giraldo, como nome usual da vara ou do poleiro do falcão, é a primitiva, a única existente em Espanha, e a que mais de perto se cinge ao étimo árabe *al-kándara*. Todavía não é justo banir como errônea a alterada com *o*, como pretende o editor do *Livro das Enfermedades das Aves Caçadores*. Mais de um lexicógrafo registra mesmo exclusivamente esta, por haver sido a preferida por Diogo Fernández Ferreira, na sua *Arte de Altanería*; e também porque todos os derivados tem *o* (*alcandorar-se*, *alcandorado*, *alcandoradamente*)' (Michaëlis, *Mestre*, pp. 224-5).

**Perxar:** v. tr. Acció indeterminada que realitza l'ocell de caça. Pot referir-se a realitzar esforços per esmirllar o per llançar la plomada, però el mateix P utilitza esmirllar i gitar, tot i que sembla sentir-se incòmode amb el seu ús. Potser realitzar moviments anormals i repetitius a la perxa degut al malestar o neguit, o bé esternudar; amb menor probabilitat, moure oscil·latòriament la cua, indicatiu de dificultat respiratòria. La segona de les cites de P coincideix parcialment amb els Moamins, on és explicat com tremolor i bipedestació dificultosa, amb "tremieren e non se pudieren sufrir sobre sos piernas" Moamín cast. II, 12, "avint tremble et ne se puisse soutenir sor les piez" Moamín fr. II, 27, "trema e non si può reggiere su' piedi" Moamín Ms. c, II, 12, "no possunt stare super pedes" Moamín Ms. T (& B), II, 12, i "tremant et non possunt stare super pedes" Moamín Ms. I (& A), II, 12. '1. Fer anar una embarcació fent una pressió al fons de l'aigua amb la perxa' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 38 Altre malaltie que hom apella gits, e conexerets-le con tindrà la care inflada e à los vulls plens d'aygua e vol **perxar** e no ha què, e açò que gita és rodon e pres, axí con gran de malgrane, e grate's lo coll, e astà cuytós de

**perxar.** | P (còpia s. XV m.), f. 39 Quant l'aucel ha febre ho dolor al cap per fleume, conexerets-ho quant age al cap inflat e les nerills li stanquen e crex-li l'aygua als vulls e **perxe** sovén.

**Peu:** *subst. m.* Part distal o terminal de la cama de l'ocell de caça, que té per base òssia els ossos metatars I i les falanges, dividida en dits i útil per a la prensió i sosteniment d'objectes. Anomenat mà en falconeria. 'I.3. Part terminal de les extremitats dels animals quan correspon anatòmicament al peu o a la mà de l'home. I.1. Part terminal de cada extremitat abdominal de l'home, que es compon del tars, el metatars i els dits' (DCVB). Vegeu *mà*. F (còpia s. XV m.), f. 120 que agen com és jova los **peus** blaus e ben aspres estesos. || P (còpia s. XV m.), f. 28v li fa inflar los **peus**, e li fa porrets e gota. | P (còpia s. XV m.), f. 41v Quant l'aucel té lo **peu** inflat per colp. Aver apopònach, bedel·li, gálbanum, he tot mesclat fer-ne enpaste en aluda e metre-u sobre lo **peu**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> ffrega los **peus** sovén d'aquel e unta les ales.

Part: **Planta del peu** o **sola del peu**: palmell de la mà de l'ocell. 'La cara inferior del peu, que en caminar s'aplica a la terra o lloc per on es camina' (DCVB). Sin.: **palma**, **palmell**. Vegeu *palma*, *palmell*. F (còpia s. XV m.), f. 129v **planta dels peus**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> **sola del peu**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **sola del peu**. — Lat. *plante pedum* (Federico II, *De arte*, p. 1222). || Fr. *plante des piez*, *plainte des piez*, 'plante du pied. Lat. CX *planta*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 394). || It. *pianta (del piede, ~ de li ~, ~ de' piedi)*, 'Ballen des Fangs', *piante de' piedi*, 'Fläche der Pfote' (Glessgen, p. 976).

— Ar. *riġl*, pl. 'arġul', '(le plus souvent au duel), « main » (du faucon), « pied » (de l'autour) ; l'ensemble des doigts et des ongles de l'oiseau de vol, quelque fois désigné la « jambe » de l'oiseau, c.-à-d. le tarse de la patte', *kaff al-ġāriḥ*, '« main » (du faucon), « pied » (de l'autour)' (Viré, *Falconaria*, II, p. 42, III, p. 175). | Ar. *kaff*, 'pied (Autour), main (Faucon), son pied et ses serres ; « pied » ne se dit que pour l'Autour et l'Épervier, d'où « empiéter »' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, pp. 44, 45 i 200). || Cast. *pie*, 'pie del ave' (Maler, *Tratado*, p. 101). || It. *piede*, *pede*, 'Fuß; Klaue; Huf; Pfote' (Glessgen, p. 977).

**Piga:** *subst. f.* Garsa (*Pica pica*), ocell de la família *Corvidae*, presa de l'ocell de caça. '3. Garsa' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 134v Cor aquels ffalcons qui an los peus de collar d'assur, tart prenen mayors ocells que **piga** ho cornella.

— Lat. *pica* (AM). | Lat. *pica*, 'gazza (n. scient. *pica pica*)' (Federico II, *De arte*, p. 1226). || Ar. 'aq'aq, (pl. 'aqā'iq), '*Pica pica*, pie (chair). Moamin lat. *pica*; Moamin fr. *piche*' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 192). || It. *pica*, *gazza*, Fr. *piche*, Ar. 'aq'aq, 'Elster / gazza (*Pica pica* L.)' (Glessgen, p. 510). || Occ. *piga*, [*pic*, *pich*], 'magpie' (*Dels auzels cassadors*, v. 249 i p. 223).

**Píl·lula:** *subst. f. ant.* per píndola. Vegeu *ossa*, *píndola*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> en essos, so és saber, en **píl·lules**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> en ossas, so és saber, **píl·lules**.

**Píndola:** *subst. f.* Forma de producte terapèutic d'administració oral, que produeix el seu efecte en alliberar-se i absorbir-se progressivament el seu principi actiu durant el procés digestiu. '1. Medicament preparat en forma de bolleta' (DCVB). Vegeu *ossa*. F (còpia s. XV m.), f. 111v ffé .III. **píndoles** en manera de una grosa ffava de pebre e de sal e de mantegua, e prin-ne la un e possa-la-li en lo sobirà paladar, e puys ffé-li tenir la boca closa enaxí, en guisa que puxa covinentment respirar, e que no puxa la **píndola** anglotir [DCVB englotir] ne la puxa gitar.

— Lat. *pignula*, 'pour *pilula*, cf. lomb. *pinula* « pilule », Meyer-Lübke, *Wb.*, art. 6507 *pilula*. *Pilula* sb., *pullula*, *pignula*, *pelota*, « pilule », cf. Fr. *pelote*' (Cy. 9, p. 269). | Lat. *pinella*, *pinula*, 'pour *pilula*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 427). || Cast. *pínnola*, 'píldora' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *pinnola*, 'píldora' (Maler, *Tratado*, p. 101). || Fr. *pilule*, *pilula*, 'pilule. Lat. C *pillula*, X *pinella*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 393). || It. *pillola*, *pillole* (pl.), *pillule* (pl.), *pilloli* (pl.), *pilluli* (pl.), Fr. *pilule*, [Cast. *grano(s)*], Lat. *pilula*, 'Pille, festes Arzneikügelchen / pillola, pallina medicamentosa solida' (Glessgen, pp. 689-90, n. 124, 125); It. *pilluli in forma de ciceri*, *pillole come grane di ceci*, *pilloli a modo de ciceri*, *pillole a modo di ceci*, *pillole quasi come a ciceri*, *pillole a modo de ceci*, Fr. *pilule dou grant d'un granelin de cisre*, *pilules dou grant d'un granel de cisre*, *pilules tant grant come sunt gran de zisre*, Cast. *granos tamannos como garvanços* (Glessgen, p. 669). || Occ. *piloreta*, *pindoleta*, 'little pill' (*Dels auzels cassadors*, vv. 1173, 2781 i p. 223). | Occ. *pilora*, *pinhola*, *pinholeta*, 'Daude emploie les formes *pilora* v. 1129, *pinhola* v. 2273, *pinholeta* v. 2055, 3311' (Til., *Glan.*, p. 199).

**Pipicula:** *subst. f.* Pepida. Possible llatanisme. Vegeu *pepida*, *pipitola*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>b</sup> Ítem, si aurà **pipicula**: prin lenga d'esperver e mel, estafisaga e coral, e ab aquela o ab lo such mesclat ab mel escampa la lengua, e desobre la **pi<pi>tola**. — Lat. *pupillam*, *pupinam* (*Epistola de avibus nobilibus*), *pituitam*, *pipiam* (AM).

**Pipitola:** *subst. f.* Pepida. Possible llatanisme. Vegeu *pepida*, *pipicula*. Manca acceptió al DCVB. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> Ítem, si aurà **pipicula**: prin lenga d'esperver e mel, estafisaga e coral, e ab aquela o ab lo such mesclat ab mel escampa la lengua, e desobre la **pi<pi>tola**. — Lat. *pupillam*, *pupinam* (*Epistola de avibus nobilibus*), *pituitam*, *pipiam* (AM).

**Pistoc:** *subst. f.* Concepte nosològic específic dels ocells. Afecció del sistema digestiu de l'ocell de caça, constipació o diarrea, referida a l'ocell de caça. Cap de les dues traduccions catalanes de l'*Epistola de avibus nobilibus* en dóna altra informació que el tractament. Z<sup>5</sup> la tradueix per disocech, que tant podria fer referència al malestar provocat per una síndrome diarreica com a una constipació o restrenyiment de l'ocell de caça. F tracta amb els mateixos medicaments simples la constipació i la diarrea [F (còpia s. XV m.), f. 115rv Com és constibat, so és que no pot esmirrar, [115v] da-li ab lo past ffel de guall ho caragols blancs a menyar. Ítem, com esmirra massa sovén, axí com aquels qui an desentiri: cou hom la malva <i la> saturiga [ms. major] ab grex de porch ffresch <i amb aigua>, e d'asò un poc ab una cullera per la boca li gita tebet; ítem en asò, prin aytant com la quarta part de una malla [ms. amella] de escamòneya, e de comí atretant, e pica-ho ab tant de porch gras he dóna-li'n, e guarrà. E si per aventura no pot asò retanir, mescla-ho bé ab clara d'ou e mit-lo-y per la boca. Encara contra esmirrar, prin les ffulles de una erba qui à nom jusquiami e da-li a beura del such.]. Els manuscrits llatins de l'*Epistola de avibus nobilibus* conservats discrepen en les dues versions, així, la versió llarga (mss. AHa) descriu una ejecció molt assidua, causant una greu malaltia a l'ocell de caça, i la versió curta una retenció (mss. KL) o recocció (mss. HQ) freqüent del menjar. Albert Magne, seguint l'*Epistola*, “Si cibum frequenter non alteratum evomit” (AG, p. 1490, l. 23), i “si bisticosus sit accipiter in pennis varia signa defectus producens quae hungermal Germanice vocantur, pro certo hic morbus ad interioribus procedit corruptis et est corruptio maxime in radice pennarum” (AG, p. 1481, l. 33-36), on tracta l'alteració de les plomes i la digestiva, probablement la primera com a resultat de la segona, com ara en el cas dels “hameces” castellans. Adelard de Bath (21) s'hi refereix com “Bisticus dicitur, cum pro fundamenti obturatione bis simul egerit”. Daude de Pradas ens aporta més informació sobre la seva simptomatologia [“XCVIII. Cant auzel a bistoc. Si vostr'auzel bistocx malmena, / a sofrir li cove gran pena, / que mals es fortz et enujos, / car so es d'auzel menazos. / Doas vetz esmeutis ensemps / mas l'uns traitz es ades plus sems” *Dels auzels cassadors*, vv. 2913-18], anomenant-lo més tard “mal del budel” (v. 2935). De fet, els sots-capítols 2/2'-4/4' d'aquest capítol de l'*Epistola de avibus nobilibus* corresponen al capítol XCVIII, “Cant auzel a bistoc”, vv. 2941-48 i el sots-capítol 5/5' al capítol CIX, “Cant auzel no pot esmeutir”, vv. 2949-52 de *Dels auzels cassadors*. A *Dels auzels cassadors*, els sots-capítols recollits dels capítols 15 i 40 de l'*Epistola*, ambdós relatius al bistoc, apareixen agrupats al capítol XCVIII, dada que podria indicar la necessitat de tractar els sots-capítols 5(potser 6 també)/5' del capítol 15 (com a F, f. 115v) i el 3' del capítol 40 de l'*Epistola* com a capítols a banda, relatius a patologies diferents del pistoc(s) [diarrea o bé incontinença o retenció del past], el primer tractant la constipació i el segon el vòmit o la regurgitació. Potser *pistocs*/"disocech" Z<sup>5</sup>/"bistore" A/"bistar" Ha/"bistoc" HL/"bistos" K/"bustoc" Q sigui un nom vulgar i força recent a l'època, moment del sorgiment d'aquest vocabulari en les llengües vernàcules o de la seva plasmació escrita, tal com estableix la lliçó del text (la multiplicat de variants denota un concepte poc establert, així com la divergència simptomatològica entre les versions llatines llarga i curta), diferent del cultisme *pistoc*/"bistoc" AHLQ del cap. 40, on tots els tractats llatins que conserven aquest capítol coincideixen. Manca al DCVB. El Vocabulari de la llengua catalana de Lluís Faraudo de Saint-Germain la defineix com ‘nom vulgar d’una malalattia dels ocells de caràcter dissentèric’, sense diferenciar significats entre les dues formes, pistoc i pistocs. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> Ítem, a malautia qui és dita **pistoc**: prin ous crus e trenqua'ls ab leyt de cabres e prim-o tot e dóna-ho pux a l'esperver a menyar e serà garit. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> - .CXI. r<sup>a</sup> Ítem, a la malautia la quall los lecs apellen **pistocs**: prin lo pesant de la quarta de .I<sup>a</sup>. maylla d'escamònea e aytant de comí, e dóna-li mantinent. [.CXI. r<sup>a</sup>]

Mas si no pot menjar, mit la scomònea e-l comí ab clara de ou per la boca. E si no pot garir: dóna'l a menjar fel de gal ab sa pastura o per si. Ítem, si no pot guarir: cou caragols blancs e dóna'ls-li a menjar.

Sin.: **disocec**. Vegeu *disocec*.

— Lat. *bistoc*, *bisticosus est*, ‘diarrhée (?)’: Le terme mystérieux *bisticus* ou *bisto(r)c*, présent chez Adélard et dans l’*Epistola*, et repris par les compilateurs doit être un emprunt à une langue vernaculaire : *infirmatatem quam layci vocant bistorc* (*Epistola*). G. Tilander, qui a commenté quelques formes françaises du nom (*bestik*, *bistec*), ne se prononce pas sur son origine. Il semble s’agir d’une forme de diarrhée : on observe « des déjections trop assidues », l’oiseau « fiente deux fois en même temps ». Dans la *Doctrina* de Milan, on lit *bystach sive dyarriam* (chapitre 16). Mais dans l’*Epistola*, ce trouble est distingué de la *laxatio* (chapitre 16). Quant à Adélard, il précise qu’il provient d’un « durcissement du fondement »; le ms. R donne la rubrique *strictura budelli*, ce qui nous rapproche de la constipation. Quant à Albert, il donne des symptômes se rapportant plutôt au plumage: le mal procède *ab interioribus corruptis*, et correspond à une *corruptio maxime in radice pennarum*, qui produit dans les plumes des *varia signa defectus, quae hungermal germanice vocantur*. Ceci indique les défauts de croissance dans les plumes produits par une carence alimentaire. Bistoc est inconnue en médecine humaine. C’est donc un terme spécifique aux oiseaux, qui correspond à un trouble intestinal dont la nature exacte est malaisée à préciser’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 190-91, i n. 84). || Fr. *bestik*, *bistec*, ‘maladie d’estomac des oiseaux’ (Tilander, *Glan.*, p. 30, cf. pp. 30-31). | || Occ. *bistoc*, ‘stomach disease of birds’ (*Dels auzels cassadors*, v. 493 i p. 219). | Occ. *bistoc*, ‘maladie de l’estomac’ (Evans, *Traité*, p. 13).

**Pit**: *subst. m.* Regió pectoral de l’ocell de caça. El DCVB refereix a aquesta entrada principal, però potser en el cas de les aus és més adequat mantenir la forma plural, donat que la quilla esternal divideix molt clarament aquesta regió corporal de l’ocell; tots els tractats catalans medievals utilitzen la forma plural. ‘1.I.2. Part anterior del cos d’un quadrúpede o d’un ocell, immediatament sota el coll’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 125v e ha los **pits** molt rodons e grans. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> lo cap gros e lo **pitz**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v **pits**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> e-l cap gros e-l **pits**.

— Lat. *pectus*, ‘petto: «Pectus est membrum sub sui medio continens cor et deffendens ipsum» (I: 180)’ (Federico II, *De arte*, p. 1223). || Ar. *zawr al-ğāriḥ*, ‘le « plastron » de l’oiseau de vol, le haut de la poitrine, formé des deux pectoraux’, *wasaf al-ğāriḥ*, ‘« corsage » de l’oiseau de vol, la partie comprise entre le « plastron » ou haut de la poitrine et le ventre’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 49, III, p. 191). || Cast. *pecho*, *pechos*, ‘pecho, pechuga’ (Maler, *Tratado*, p. 100). || Fr. *piz*, It. *pectignone*, Ar. *marāqq* (Glessgen, p. 521). | Fr. modern? *buffet*, ‘poitrine (du faucon)’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, p. 48). | Fr. *les piz*, ‘la poitrine. Lat. a *pectore*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 394). || It. *pecto*, ‘Brust (eines Tieres)’ (Glessgen, p. 976). | It. *peto*, ‘bröst, «petto»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Pits**: *subst. m. ant.* per pit. Vegeu *pit*.

**Pitxó**: *subst. m.* Colom novell, colomí. Utilitzat com a excipient o medicament simple a la terapèutica de l’ocell de caça. ‘2. Pitxó: colomí’ (DCVB). Vegeu *colom*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> **piczons**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> **piccione**.

Sin.: **colomí**. Vegeu *colomí*.

— Lat. *pupionis*, *pipionis*, *pionis*, Tilander ‘pigeonneau’ (Cy. 9, p. 96, mss. Lats. D). | Lat. *pipione*, *pipionem*, Tilander ‘pigeonneaux’ (Cy. 9, p. 114, mss. Lats. D). || Ar. *muhlif*, *mahālif*, ‘(pour *mahlif*, pl. *mahālif*) poussin, oisillon. Ghatrif fr. *pipion*, *pivion*’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, p. 202); Ar. *nāhid*□, pl. *nawāhid*□, ‘pigeonneau (sorti du nid). Moamin lat. *columbellus*; Moamin fr. *columbel*’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, p. 203). || Cast. *pinçon*, Lat. *pipione*, ‘traduce mal *pipione* « joven palomo ». Primera documentación en Corominas de 1607, art. *pinzón*’ (Cy. 14, pp. 41-2 glossari). | Cast. *pinçón*, ‘pichón’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *pivion*, *pipion de columb*, ‘petit de pigeon, pigeonneau. Lat. M *pipio*, *pivio*. It. *pipione*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 393). || It. *pizzone*, ‘« pigeon », forme septentrionale de *piccione*’ (Cy. 13, p. 70). | It. *picioncello* (, *cioè columbino*), Lat. *columbello*, ‘Jungtaube’, [It. *pipione*, ‘Taube, Haustaube’] (Glessgen, p.

977). | It. *pepion, pipion, pipione, pipioni*, ‘duva, «pigione»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60). | It. *pichone, pizoni, picçoni, piccioncello, picçuncelli, piccionetto, pichunecto, piccionecto, pechonectj, pichonecte*, ‘piccione: DEI «ucello del’ordine dei colombasei, di cui è il più cospicuo rappresentante. Dimin. *piccioncello, piccioncino*’ (Lupis, *Postille*, pp. 386-7).

**Piular**: *v. intr.* Produir l’ocell de caça la seva veu. ‘1. Cridar amb veu prima, com la dels pollets i ocells petits’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 39v e quant vol **piular** no pot. — Ar. *şarşara*, ‘«piauler», (autour), pousser un cri aigu et prolongé’, *kadkada*, ‘«piauler», (faucon), pousser un cri aigu et prologué’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 56, III, p. 173). || It. *vernare*, ‘singen (Vögel)’ (Glessgen, p. 1007).

**Plaer**: *subst. m.* Satisfacció dels sentits o de l’esperit, referida al falconer o realitzada pel falconer al seu ocell de caça. ‘2. Viva satisfacció dels sentits o de l’esperit; allò que causa aquesta satisfacció’ (DCVB).

Antònim: **desplaer**. Vegeu *desplaer*.

Loc.: **Fer plaers**: past que rep l’ocell després de capturar una presa; per extensió, per recompensar l’ocell per quelcom. Cast. modern? *hacer la cortesía*. Entre ells: bona gorga de la presa, inclús fins a la sacietat, greixets o saginets i altres llaminadures, molls de les canyelles, etc. ‘*Fer plaer* a algú: donar-li satisfacció, fent-li un favor, obsequi o altra cosa agradable’ (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **faén-li plaers**. — Ar. ‘*aşba‘a l-ğāriḥ* (*‘alā ṭarīdatihī, mīnhā*), *ğā‘ala lil-ğāriḥ šub‘at<sup>m</sup>*, ‘«repaitre» l’oiseau de vol «sur sa prise», «faire bonne gorge» à l’oiseau, «faire droit, devoir, courtoisie, plaisir, jeu, festoyement» à l’oiseu’, *laḥmat al-ğāriḥ*, ‘«gorge-chaude» de l’oiseau de vol, bécades qu’on lui laisse tirer sur sa prise; c’est lui «faire droit, courtoisie», [*hayyağā l-ṭayr bi-...*, ‘«affriander» l’oiseau de vol de ..., stimuler son ardeur en lui donnant quelques bécades ou en lui frottant le bec de graisse ou d’huile]’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 53, III, pp. 179, 189). || Cast. *halagar*, ‘dar pedacitos de carne a una ave de cetrería’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *plazentería*, ‘hacer cosas agradables’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *faire plaisir a un oiseau*, ‘lui permettre de plumer sa proie, cf. Littré, art. *plaisir* 1<sup>o</sup>’ (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. modern? *faire courtoisie, droit, devoir (à l’oiseau)*, ‘laisser l’Autour déplumer sa prise et lui donner certaines parties dont il est friand, comme la cervelle, le cœur, le foie’, *affriander (l’oiseau)*, ‘lui offrir des beccades de chair qu’il apprécie particulièrement’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 49).

— Fr. *plaire intr.* ‘plaire’ (Holmér, *Traduction*, p. 303). | Fr. modern? *droit*, ‘certaines parties de sa prise qui lui reviennent de droit (cervelle, cœur, foie)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 49). || It. *piacere* (Lupis, *Postille*, p. 373).

**Plaga**: *subst. f. ant.* Nafra, referit a l’ocell de caça. ‘1.I. Nafra; cast. *llaga*’ (DCVB). Vegeu *buanya, nafra*. P (còpia s. XV m.), f. 32 De **plagues**.

— Ar. *qarḥ*, pl. *qurūḥ*, ‘ulcère, chancre’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 204). || It. *piaga, piagha*, Cast. *ll[aga]*, Fr. *plaie, naissance*, ‘Verletzung, Wunde’ (Glessgen, pp. 551, 976), It. *pustole, pustele, postule*, Cast. *postiella*, ‘kleine Geschwulst’, It. *pustule (sulla/nella lingua)*, Cast. *pustiella, postema*, Fr. *aposteme*, ‘kleine Geschwülste auf der Zunge, möglicherweise diphtheroide Beläge’ (Glessgen, p. 548-9).

**Plec**: *subst. m.* Articulació, zona de flexió i extensió natural d’una extremitat de l’ocell de caça. En el cas de l’ala, especialment el múscle. Vegeu *muscle*. F (còpia s. XV m.), f. 123 e los nus e los **plechs** de les ales grans he quax tostemp abandonades a volar. | F (còpia s. XV m.), f. 129v **plechs** de les sues ales com les té entrecruades.

**Plegar**: *v. refl.* Encongir-se l’ocell de caça durant la seva exploració per palpació, signe indicatiu de dolor. P (còpia s. XV m.), f. 33 e cant lo tocarets, veurets qu-él **se pleguarà** e se’n farà squiu.

**Plet**: (i avui *dial. pleit*) *subst. m.* Contesa, divergència respecte a quelcom que es discuteix, referit al maneig falconer a *Dancus rex*. ‘2. Contesa, divergència que es discuteix, principalment si és per via judicial’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>a</sup> *Dancus rex* estava en son palau. Davant él estaven sos dexebles, e tenien **pleyt** de sos falcons e aestimaven-se en qual manera poguessen aquels falcons aver sans, o estors o esparvers, e-n qual manera los poguessen fer ardits, e en qual manera poguessen tenir aquels en aquel ardimment. — Lat. *placidum, placidum tenere*, ‘«débattre, discuter», remplacé par *disputabant inter se* M, développé *tenebant placitum sive*

*raciocinabant* Z, d'où ressort le sens de l'locucion *placitum tenere*; en v. Fr. *tenir plait* signifiait « tenir compte », Godefroy, VI, 195, cf. *ib.*, *dictes sans me tenir long plait* « sans parler longtemps, sans beaucoup de mots » *et tenir leurs plaiz et jurisdiction, ib.* (Cy. 9, pp. 269-70). || Fr. *plait, tenir plait*, 'débattre, discuter' (Cy. 12, p. 59, glossari). || It. (*intende[re] al piacere (de li suoi falconi)*), Lat. (*tenebant*) *placitum*, ['(etw.) erörten'] (Glessgen, p. 953).

**Ploma:** *subst. f.* Estructura epidèrmica que cobreix el cos de les aus, de diferents denominacions segons les seves característiques morfològiques i localització. Per convenció, s'utilitza la ploma de contorn com a model per la descripció general de l'estructura de la ploma, formada per un eix (raquis) del què surten lateralment una serie de filaments o barbes en doble fila que s'uneixen entre si mitjançant bàrbules i barbicel·les, més fines i ganxudes, que actuen com a cremallera, unint les barbes, i permeten el vol i confereixen una certa impermeabilitat. En sentit estricta, cal diferenciar-les de les plomes majors de les ales i de la cua, que reben el nom de pennes. '1. Cadascuna de les excrescències epidèrmiques còrnies que cobreixen el cos dels ocells, formades per un canó inserit a la pell i que es prolonga en una tija solcada i proveïda d'una multitud de filaments a cada costat. 2.a) Conjunt de les dites excrescències que cobreix el cos d'un ocell. b) Conjunt de les dites excrescències separades dels animals i emprades com a mercaderia destinada a omplir coixins, matalassos, etc.' (DCVB). Vegeu *pena, proma*. Jahuda Dits, c. 63 Si no té prou l'espèrver, tol-li la **ploma**.

Parts que apareixen als tractats catalans medievals: **Arrel** o **rel**: part del canó de la ploma arrelat a la cavitat fol·licular o cudell. '2. La part d'un òrgan animal amagada dins els teixits, com «l'arrel dels cabells», «l'arrel dels queixals», etc.' (DCVB). Vegeu *arrel, cudell, tudell*. F (còpia s. XV m.), f. 118 Si la pena de l'espèrver és trancada: serca l'**arell** he trau-la, per so que altra n'i nasca. | F (còpia s. XV m.), f. 144 **rels** dels canyons de les plomes.

Loc.: **Ploma d'oca**: ploma d'aquest ocell, tallada en bisell, de manera adient, utilitzada per a escriure o per practicar una incisió o erosió superficial a l'ocell de caça. '3.a) Ploma d'oca o d'altre ocell, que, tallada de manera convenient, serveix per a escriure' (DCVB). Vegeu *oca*. F (còpia s. XV m.), f. 139v E prin una **ploma d'oca** qui tal bé, e escuren aquels garniols o grans de la boca e de la lengua e del peledar, en guissa que n'hisque sanch. — Fr. *pene d'oche* (Glessgen, p. 664). | Fr. *pene de oche, penne d'oche (ou de metal)*, 'petit tube, d'une plume, de la penne d'une oie. Lat. C *pennam vel subtilem calamum, calamus, cannula, penna*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 383, 391).

— Lat. *pluma*, 'piuma, tipo di piumaggio presente in tutto il copo degli uccelli con la funzione di ricoprime la cute' (Federico II, *De arte*, p. 1227). | Lat. *penna*, Al. *feder*, Ang. *feather*, Cast. *veder*, Fr. *plume, penne*, Hol. *veder*, It. *penna* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || Ar. *šakīr*, 'plumes de couverture (oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġītrīf*, p. 207). || Cast. *péndola*, 'pluma' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *plume* sb.f., Lat. *pluma*, '« plume » par opposition à penne, cf. « a difference entre pennes et plumes, si com vous orrez, car celles qui sont apelees plumes ont petiz tuiaus en lor racine et costé petite qui va par le moitant de lor arc jusques au chaon de lor, et cestes plumes naissent par tout lo cors et cuevrent le cuir... Les pennes ont plus grans tuiaus et plus grans racines et costés estandues par le moitant de lor poil, jusques au chavon, et cestes sont les plus grans que les plumes et miex aident l'oisel a soutenir en l'air qu'elles ne font a couvrir et pour aquerir lor viande, et cestes pennes ne naissent point mais que es eiles et en la coue », f. 50' (Holmér, *Traduction*, p. 304). | Fr. '« Li nombres des pennes des eiles des oisiaus est de XXVI pennes. Les IV plus prochainnes dou cors sont apelees *corriaus* (coriales), puis après vienent X (lire XII) qui sont apelees *venniaus* (vani) qui sont plus fermes et plus dures que les pennes *coriaus* et sont d'autre colour. Et vers le chauon de l'eile sont autre dis qui pueent estre dites *forainnes*. Cestes sunt plus fermes, les plus dures et plus longues que celles qui sont dites *venniaus*. La darriene de ces diz est apelee *coutiaus* (saxellus) et celles qui sont devant le *coutel* (saxellus) sont taillies et fourmees a la samblance de *coutiaus* (curtelli), et en teil meniere que cil leus qui est plus larges en la distincion d'une chascune penne tient le leu de manche et ce est la partie de dedans et celle partie qui est plus estroite samble trop bien alemelle de coutel fuer de manche (curtellus), et pour ce on les a acoutumees d'apeler *coutiaus* (cultellus). Quant l'eille est repliee et ramenee au cors par la replication de ces jointes, les pennes *coraus* cuevrent les *vennaus* et li *vennau* les *coutiaus*, et tout ce est fait pour miex garder les pennes

l'une desous l'autre ensamble. Les queiles couvrans nous apelons *vennaius* et les couvertes nous apelons *coutiaus*. De quant c'on elles (les pennes) naissent plus pres dou cors, de tant elles croissent et sont plus tost completes, et de ce est que celles qui sont apelees *venniaus* sont plus tost completes que les X darriennes par defuer, car li *venniau* sont plus prochain dou cors que les autres (inde est quod illae quae dicuntur vani citius percomplentur quam dicem ultimae forinsecae.) »' (Til., *Étud.*, p. 288). | Fr. « Du siege et de l'ordre des plus grans pennes des esles: Le siege et l'ordre des plus grans pennes est ordonnez en ceste maniere, et pour ce nous encommencerons aux pennes de par dehors et venrons a celles qui sont plus prochaines au corpz. Celle derreniere penne foraine que nous appellons *saxelz* (saxellum) s'ahert au derrenier oz de la tierce jointe de l'esle que nous avons devant dit et si s'ahert du long de son tuel et de sa racine e vient jusques au lieu ouquel celui oz est conjoins aux autres oz. A l'autre oz, a cui est conjointz cestui oz, se ferment trois plus grans pennes qui ne s'aherdent pas si fermement a cestui oz ou li *saxels* s'ahert au premier oz, et cestes trois apperent plus continuelz ensemble au *saxel* qu'elles ne font aux autres six pennes qui s'ensieuent. A l'autre oz qui est conjoins a cestui s'aherdent six pennes qui ne s'aherdent pas si fermement comme les trois devant dites se tiennent et se ferment a l'oz devant dit. Et a ainsy a ces trois oz se ferment et tiennent dis pennes, lesquelz nous disons les dis *pennes forainnes*. Ces dix pennes sont plus touchans ensamble que avec celles qui s'ensieuent, et de ces dis quant l'esle est estandue, une chacune fait ung aingle agu par dehors avec l'esle subgette a lui et fait encorres ung autre aingle rebouz par dedens, hors le *saxel* qui s'ahert si prez a son oz qu'il ne fait nul aingle. Douze pennes qui sont appelees *venniaulx* s'aherdent et tiennent ordonneement du long en long au plus grant oz par dehors qui est des deux oz fourchiez, et cestes sont d'une fourme et d'une couleur, c'est assavoir d'autre couleur que les dix *forainnes*, et des ces douze *venniaux* une chacune fait deux aingles droiz de ca et de la avec leur oz subget. Les autres quatre qui s'ensieuent sont dites *corax* et viennent aprez les douze *venniaulx* ordonneement, sont a bien prez d'autre forme et d'autre couleur que les *venniaulx*. Toutes ces XXVI pennes sont continues ou cuir estendu qui coeuvre l'esle droit la dont les tuyaux yssent qui sont racines des pennes, et ces tuyaulx viennent jusques a l'oz par dedens en perchant le cuir, hors le *saxel* qui s'ahert a l'oz meismes, ainsy comme il est dessus dit. Par dessus ces XXVI pennes et par dedens eulx sont autres pennes moindres d'elles et plus grans que plumes et sont plus grans et plus dures au regart d'eulx que les autres. »' (Til., *Étud.*, pp. 281-82). | Fr. *plume*, 'plume, par opposition à *penne*; plumage, Lat. C *cum tota pluma*. Voir pour la distinction entre *pluma* et *penna* Fréd. II, *De arte*, lib. I, cap. XLV' (Tjerneld, *Moamin*, p. 394). || It. *piuma*, [*le piccولة penne overo la*] *pluma*, 'Feder; Gefieder, [Federn]' (Glessgen, p. 978).

**Plomada**: *subst. f. ant.* En sentit estricta, curall de ploma. En sentit ampli, curall. La seva administració forma part del maneig habitual o diari de l'ocell de caça, i la seva expulsió és una necessitat fisiològica de l'ocell. '2.1. Ploma o plomes que es donaven a menjar als ocells de caça. Cast. *plumada*' (DCVB). Vegeu *curall*. P (còpia s. XV m.), f. 33v Quant l'auçell té **plomada** en la gorgua e no la pot gitar.

Tipus: **a) Plomada vella**: dit de la plomada que l'ocell no ha llançat quan hauria de fer-ho (al matí següent si el falconer li va donar al vespre) i reté al tracte digestiu. F (còpia s. XV m.), f. 145v Aucel qui té **plomada vella** en la guorgua. **b) Plomada d'estopa**: curall d'estopa. Vegeu *estopa*. F (còpia s. XV m.), f. 145v **plomades d'estopa**.

Sin.: **flamada**. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> e dóna-les-li al vespre can daràs a ell les sues **flamades** axí con s'i covén a les altres **flamades** pendre. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> da-les-li a vespra quant daràs a aquel les sues **plomades**, e axí con se cové les altres **plomades** pendre].

— Lat. *plumata*, 'cura, pallottola di piume ingoiate e poi vomitate dall'uccello: «Plumatam quam deglutivit sine excussione capitis evomit» (II: 87)' Federico II, *De arte*, p. 1227). | Lat. *plumata*, 'pelote: la boulette de substances non assimilables incluses dans son alimentation (plumes, poils, etc.) que régurgite l'oiseau de proie de façon naturelle' (Frédéric II, *L'art*, p. 225, n. 142, i p. 551). | Lat. *plumata, purgatoria*, 'pelote de réjection: En liberté, les oiseaux rapaces avalent souvent un peu de poil ou quelques plumes de leur proie, qu'ils ne digèrent pas, et rejettent par le bec le lendemain sous la forme d'une pelote. Elle a pour effet de nettoyer le



système digestif. S'il est nourri de viande de boucherie, l'oiseau de fauconnerie manque de moyens de se curer, et on lui en fournit sous la forme de boulettes de coton, d'un pied de lièvre ou de plumes, qu'il faut administrer deux fois par semaine selon Adélarde' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 188-89). | Lat. *plumata*, 'fr. *plumee*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 427). || Ang. *plumage* (Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || Ar. *ramğ*, '« gorge, cure, pelote », contenu inutile de la « gorge » (jabot), qui est rejeté, par le bec, sous forme d'une boulette molle, enduite de suc digestifs superflus et des humeurs nocives à l'oiseau. La régurgitation de la pelote est, chez les rapaces, aussi indispensable que l'excrétion des fientes par la voie anale, aussi, les fauconniers sont-ils tenus de mêler, à la chair du pāt, de la bourre de laine ou de plumes pour que l'oiseau les régurgite en pelote' (cf. *raymağā*, '« doublure, double de la mulette »', p. 44-46), *şafra*, '« pelotte » de régurgitation (de l'oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, II, pp. 44, 57). | Ar. *rīmağ*, *raymağ*, '« cure, plumée », pelote de régurgitation (de l'oiseau de vol) : Dans « donner la cure » à l'oiseau, c'est lui faire avaler une boulette de filasse tenant lieu de pelote de régurgitation pour lui nettoyer l'estomac. Moamin lat. *plumata*; Moamin fr. *plumee*' (Viré-Möller, *Ğitřif*, pp. 49 i 205). || Cast. *pluma*, *plumada*, '1. Egagrópila; amasijo de materias indigeribles -plumas, huesecillos, ternillas- que las aves expelen. 2. Pelotilla de tela en la que se ha introducido alguna medicina para administrársela a las aves' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *plumada*, 'egagrópila; bolita de plumas, huesos y otras materias no digestibles que las rapaces expulsan por la boca una vez hecha la digestión' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *plume*, 'boulette de coton ou de plumes, ou bien un pied de lièvre ou de lapin, ou les plumes sur l'aile d'une poule, qu'on fait avaler à l'oiseau pour le faire vomir et lui faire curer les intestins, *Modus*, II,322' (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. *plume*, *plumee*, 'cure de l'oiseau', *plumee de cotton* 'boulotte de coton servant de cure' (Cy. 12, p. 59, glossari). | Fr. *pelote*, *faire sa pelote* 'détritus de plumes, de poils, d'os, etc., que l'oiseau ne peut digérer et qu'il rejette' (*Modus*, 1989, p. 163). | Fr. *plumee* sb.f., Lat. *plumata*, 'détritus de plumes, de poils, d'os, etc., que l'oiseau ne peut digérer et qu'il rejette, pelotte' (Holmér, *Traduction*, p. 304). | Fr. *plumee*, 'boulette de plumes, de coton, etc. qu'on fait avaler à l'oiseau pour le faire vomir et lui curer les intestins, cure. Lat. F *plumata*. Cf. au même sens *plume*, *Modus*, et it. *piumata*, *Crusca*. Gallegaris consacre, dans *Lo Strucciero*, p. 127-32, un chapitre détaillé à la cure (*purga*, *borgatura*) et à la façon de la faire prendre à l'oiseau', 'détritus de plumes, de poils, d'os, etc., que l'oiseau ne peut digérer et qu'il rejette, pelote. Lat. F *plumata*. It. *plumata* « rimanenza di pelo o di piuma », Zambrini, *Re Danchi*, p. 20' (Tjerneld, *Moamin*, p. 394). | Fr. modern? *plumée*, 'dans « donner la plumée » à l'oiseau, c'est lui faire avaler une boulette de filasse tenant lieu de pelote de régurgitation pour lui nettoyer l'estomac. Syn. *cure*' (Viré-Möller, *Ğitřif*, p. 49). || It. *piumata*, *plumata*, Fr. *plumee*, Cast. *plomada*, *plumada*, Port. *prumada*, Ar. *ar-rīmağ*, 'Gewölle, Auswurf; Erbrechen hervorrufendes Knäuel v.a. aus kleinen Federn, Reinigungsknäuel / pallottola gettata da uccelli rapaci; purga composta in particolare di piumaggio', *piumata*, 'Gefieder, Federn (eines Futtervogels)' (Glessgen, pp. 467, 627-28, n. 330, pp. 642, 978). | It. *piuma*, '« purgante », composto per lo più di piumette d'uccello, onde il nome. Si usava accompagnare la *piuma* con qualche ossicino, per esser certi che il falcone la vomitasse, il mattino successivo. Modus fr. *plume*. D'Ancos port. *prumas*. Un sinonimo di più vasta diffusione è *piumata*' (Lupis, *Note*, p. 102). | It. *piumata*, 'purga per il falcone, composta generalmente di piccole piume d'uccello o di stoppa o qualche elettuario' (Lupis, *Sezione*, p. 89). || Occ. *plumada*, 'feather ball' (*Dels auzels cassadors*, v. 1420 i p. 223). || Port. *plumadas*, 'Diogo Fernandes emprega a palavra *plumadas*. Eram de plumas, algodão, estopas ou fios. *Plumada* é um vultosinho feito de pennas do tamanho da cabeça d'um dedo pollegar, se de Falcão fôr, que os Falcões, Gaviões e Açores lançam pela boca cad dia pela manhã, I, 19' (Cy. 12, p. 59, glossari). | Port. *pruma*, 'pluma'; *prumas* sb. pl. 'plumas ou outras cousas indigeríveis dadas ao falcão para o fazer rejeitar; vultosinho feito de pennas do tamanho da cabeça d'um dedo pollegar' (Cy. 15, p. 77, glossari). | Port. *plumada*, 'é um vultosinho feito de pennas, do tamanho da cabeça d'um dedo pollegar (se de falcão for) que os falcões, gaviões e açores lançam pela boca cada dia pela manhã; o qual vulto é conforme ao corpo da ave e se ajunta no bucho, das pennas e ossozinhos que estas aves comem, misturadas com a carne d'aquellas aves de que se cevam (*Arte de Altaneria* de Fernandez Ferreira, vol. 1, p. 19)' (Michaëlis, *Mestre*, pp. 369-70).

**Plomar:** *v. tr.* Arrancar les plomes a un ocell, referit a aquesta acció realitzada per l'ocell de caça sobre la seva presa o sobre un picador amb ploma. '4. Llevar les plomes a un ocell' (DCVB). Vegeu *picador*. F (còpia s. XV m.), f. 140v fé-li **plomar** una ala de alcel sovent. || P (còpia s. XV m.), f. 30 Ab gorgua no deu hom fer **plomar** ni trebeylar son aucel.

Sin.: **Arrancament de plomes:** quan aquesta acció la realitza l'ocell de caça amb les pròpies plomes. Vegeu *arrancament*. P (còpia s. XV m.), f. 36v Per **arencament de plomes**.

— Lat. *plumare* tr., 'plumer, arracher les plumes' (Cy. 9, p. 270). | Lat. *deplumare* (Federico II, *De arte*, p. 1185). || Ang. *plume*, 'to pluck the feathers off the quarry' (Harting, *Bibliotheca*, p. 225). || [Ar. *natafa l-gāriḥa*, 'déplumer l'oiseau de vol, le « dépenner », hâter la meue en lui déplumant certaines parties du corps comme le cou, le ventre, le croupion et la queue'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 182). || Cast. *desplumar*, 'acción por la que una ave de presa quita las plumas a una presa' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *plumer*, 'arracher les plumes, se rapportant aux oiseaux de proie' (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. *plumer* intr. 'perdre les plumes' (Cy. 12, p. 59, glossari). | Fr. *depiller, depiler*, 'enlever les plumes à, déplumer; enlever le poil à, dépiler. Lat. *C depilare*', *deplumer*, 'ôter les plumes à, déplumer; ôter ses propres plumes, se déplumer. Lat. *CX deplumare*' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 337-38). || It. *piumare* intr. '« béqueter », se rapportant au faucon. p. 70 au même sens v. Fr. *plumer*, *Modus*, II, 377-78' (Cy. 13, p. 69). | It. *depilarse, dipium[arsi], piuma[rsi], scippar[se], spennar[se], spiuma[rsi]*, 'sich Federn ausrupfen', It *depluma[re], depiumare, dipium[are], piumare, spiuma[re]*, 'rupfen' (Glessgen, pp. 931-32, 978, 989, 995). | It. *piumare*, 'plocka (fjädrrar), «spiumare, spennare»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61). | It. *plumare, piumare*, 'becchettare la preda o carne data al falcone dal cacciatore' (Lupis, *Sezione*, p. 89). || Occ. *plumar*, ['to plumb, dig into'] (*Dels auzels cassadors*, v. 795 i p. 223).

**Poagre:** *subst. m.* Afecció podal de l'ocell de caça que cursa amb inflamació o edema; pot referir-se a la gota articular amb aquesta localització, o bé, amb major probabilitat, a un estadi inicial de la pododermatitis aviar (amb menor probabilitat, una pododermatitis generalitzada o de determinada localització), que evolucionaria a la lesió anomenada als tractats clau o porret, depenent de la localització, especialment a porret, per referència expressa al porret i a la sola del peu a les cites. Daude de Pradas ens informa sobre la seva simptomatologia ["CII. Cant auzel a podagra. Si vostr'auzel podagra pren, / so es gota que pels pes pren / et az oras los fai enflar, / az oras franher e secar" *Dels auzels cassadors*, vv. 2993-96], a l'igual que "E dezimos assí, que las señales d'esto son éstas: [...] e la podagre es que les inchan los pies [...] e fázeseles que se non pueden sufrir sobre las manos, ésta es una de las señales de la podagre" *Moamin* cast. I, 13. El *Vocabulari de la llengua catalana medieval* de Lluís Faraudo de Saint-Germain la defineix com 'mal de gota als peus', dóna la variant puagre i remet a podagra, podraga, podrega. '1.1. Gota dels peus, inflamació que s'accentua principalment en el dit gros. 2. Malaltia dels peus de les gallines i altres aus casolanes' (DCVB). Vegeu *clau, gota, podagra, podraga, podraga, porret*. Agustí Secr. 152v Lo pollam... no toque ab los peus en terra perquè assò los fa venir **poagra**. || F (còpia s. XV m.), f. 116 Per alsell qui à **puhagre**. A curar **puhagra**: prin escorxa de ffrexa e de pomer <i de roure novell> e de garanyon<er> [ms. naronya]; puy couràs aquests tant en aygua ffins que sia espès axí com a tinta, e lexe-ho reffredar; puy enadex-i un poc de sabó [ms. sagí] vell, e asò ffet prin l'esperver e unta-li les mans e les cames, ell estant en una losa, molt que sia untat de asò damunt dit. Ítem més, una altra cura que aguí de un ffill de cavaller qui axí curava en cassa del rey, que prenia les nous verdes e treh<i>e'n lo such, he mesclave'll ab altratant de vinagra, e d'aquel untava-li les mans. E si à porets enperrò, que-n sien trets. E si era que tots los peus agués inflats, asò los li estreny.

— Lat. *podadra, podagra, podraga, podraga*, 'goutte produisant l'enflure des pieds de l'oiseau' (Cy. 9, p. 270). | Lat. *podagrici* adj., 'atteints par une affection de la plante des pieds suite à une blessure, qui se traduit en un enflément pathologique' (Frédéric II, *L'art*, II.8, p. 202). | Lat. *podagra*, 'gout, known as podagra in the Middle Ages', 'podagra is the form of gouty arthritis which causes inflammation and swelling of the proximal joint of the large toe' (referit a humans) (Scanlan, p. 30, 73, n. 20.2). | Lat. *podagra, pedes inflati*, 'podagre (bumble-foot): Dancus signale que le faucon a les pieds et les yeux enflés (chapitre 19), ce qu'Albert corrige en omettant le second signe : *pedes falconis inflati non per violentiam, podagram significant*. Crescenzi localise le mal dans les articulations des pieds et des doigts de l'oiseau

(chapitre 6). C'est aussi dans ce sens que les médecins l'entendaient pour l'homme. De ce fait, le mal est très proche de la goutte, et Tilander traduit par « goutte aux pieds ». Les textes latins tiennent cependant à distinguer les deux : Dancus, le *Tractatus de austuribus* et Crescenzi ont une entrée pour chacun. Les *pedes inflati* de Gerardus tiennent vraisemblablement lieu de *podagra*. Le « podagre » des fauconniers, mot toujours en usage, désigne un phénomène bien particulier, que les Anglais appellent de façon évocatrice *bumblefoot*. Il arrive que les oiseaux se blessent à la plante du pied, quand l'avillon (ongle postérieur) vient la percer suite à un mouvement brusque. L'abcès infecté qui se développe ensuite au niveau de la paume peut faire enfler le pied jusqu'à le déformer durablement s'il n'est pas soigné à temps. Ce mal très fréquent semble affecter exclusivement les oiseaux vivant en captivité, sans doute à cause de carences en vitamines A, et du manque d'exercice régulier. *Clavi in pedibus* et *podagra* désignent selon toute vraisemblance deux stades du podagre' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 200-01, 211). || Ar. *bawāsīr al-riġlayn*, (pl. de *bāsūr*), « podagre » (pour l'autour), « chiragre » (pour le faucon), enflure et ulcération des tarses et des doigts de l'oiseau de vol dues à plusieurs causes', *ħifā'*, « podagre » (pour l'autour), « chiragre » (pour le faucon), enflure et ulcération des tarses et des doigts de l'oiseau de vol dues à la longue station immobile entraînée par la mue ; sorte d'escars', *dīqrāra*, « podagre (?) », d'après Dz., serait plutôt le « formi » ou « fourmi », affection de la corne du bec des oiseaux de vol, d'après le passage de Bz., 103, avec l'orthographe *dīkrāra'*, *mismār*, pl. *masāmīr (fī l-kaff)*, « chiragre » (faucon), « podagre » (autour), clous, petits abcès qui surviennent à la plante des pieds des oiseaux de vol, surtout au début de l'année, par suite d'un refroidissement ou d'une mauvaise circulation. L'oiseau atteint de ce mal ne peut plus se tenir sur ses pattes', *niqris*, « chiragre » (faucon), « podagre » (autour) ; forme de la goutte, chez les oiseaux de vol' (Viré, *Falconaria*, I, pp. 279-80, 288, II, pp. 38, 51, III, p. 185). | [Ar. *waram*, 'enflure, œdème, tumeur' (Viré-Möller, *Ġītrīf*, 209)]; Ar. *niqris*, 'podagre (de l'Autour), chiragre (du faucon). Moamin lat. *podagra*; Moamin fr. *podagre*' (Viré-Möller, *Ġītrīf*, p. 203). || Cast. *podagra*, *podagre* sb. fem., Lat. *podagra*, « podagra de los pies de las aves ». Corominas *podagra* hacia 1290' (Cy. 14, p. 42, glossari). | Cast. *podagre*, 'gota, especialmente en los pies' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *podagre*, 'espèce de goutte aux pieds des oiseaux' (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. *pouacre* sb. masc., *podagre*, 'goutte produisant l'enflure des pieds de l'oiseau' (Cy. 12, p. 60, glossari). | Fr. *podrage*, 'autre forme de *podagre*, « espèce de goutte aux pieds des oiseaux » et *poullacre*, *Vox romanica*, II, 226-7' (Til., *Glan.*, p. 201). | Fr. *podagre*, 'pour els fauconniers les galles seraient synonymes de la goutte, ou tout au moins une manifestation de la diathèse goutteuse. « Contre podagre, autrement nommée clous ou galles. Les signes de podagre autrement nommée clous ou galles sont que l'oyseau a clous es piés et les piés enflent dessoubz et ne se peult sur eux soustenir » (Tardif I, 149)'; *podagre*, *poullacre*, 'goutte des oiseaux, due à l'excès d'acide urique. « Podagre autrement nommé cloux ou galles que les oiseaux ont es pies. Pieds enflent dessous et les oiseaux ne peuvent se soutenir sur eux, mais s'appuient sur leur poitrine. » (Tardif, I, p. 21). « La poullacre n'est autre chose que goutte et ce cognoist par l'enfleure des pies dessus et dessous. » (Artelouche, ms. 2005, fol. 35v)' (Moulé, *Glos.*, pp. 507, 520-1). | Fr. *podrage*, 'podagre, espèce de goutte aux pieds des oiseaux. Lat. CF *podraga*, *podagra*. *Glan.* 201. Cf. it. *podraga*, Ceruti, *Falconeria*, p. 268-9' (Tjerneld, *Moamin*, p. 395). || It. *podagra* (è *passion di piedi con dolor del calcagno e del dito grosso*), *podragha*, (*male de le*) *podagre* (*cioè di gotte*), ([*gli sparvieri*] *hanno mal di gotte negli articoli dell'allie o delle cosce ... Anche gli vien*) *podagra* (*ne' piedi, per umori che gli scendon nelle giunture e nelle dita a gocciola a gocciola*), [*podagra* (*overo infiasone*)] (1561)], Fr. *podagre*, Cast. *podagra*, *podagre*, Ang. *podagre*, Suec *podagra*, Lat. *podagram*, *podagra*, Ar. *niqris*, 'Klauengicht / gotta delle zampe', It. *pedana*, 'Klauengicht; [Gliedergicht / gotta degli arti]' (Glessgen, p. 602, n. 216, pp. 628-29, n. 335-36). | It. *podagra*, 'gikt, «podagra»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61).

**Poculull**, -ulla: *adj. ant.* Petit, referit al poll d'ocell de caça. 'Petitó' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> Con algun hom vol nodrir falcó **puculul** sens vici. — Lat. *falconem parvulum*, Tilander 'fauconneau' (Cy. 9, p. 96, mss. Lats. D.). | Lat. *pauculus*, *paululus*, Cat. *poculull*, 'muy pequeño o pequeño' (Faraudo, p. 192). || It. *piccolino* (Glessgen, p. 167).

**Podagra:** *subst. f. ant.* Poagre. Manca al DCVB. Vegeu *poagre*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De **podagra**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> De **podagra**. Quant ha **podagra**, axí-l metja: cou-lo en les soles dels peus ab carta [ms. cana] *bombicina* e posa'l sobre pedra viva e unta la pedra ab sagí veyl e da-li rates, e serà deliurat.

**Podraga:** *subst. f. ant.* Podagra, poagre. 'Poagre' (DCVB). Vegeu *poagre*. Macer Erbes Profita molt a la **podraga** que és malaltia dels peus. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> De **podraga** als peus. Quant veus falchó qui ha los peus imflats e ls uyls imflats, sàpies que <ha> **podraga**.

**Podragra:** *subst. f. ant.* Podagra, poagre. Manca al DCVB. Vegeu *poagre*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **podragra**.

**Podridura:** *subst. f.* Inflamació podal de l'ocell de caça d'etiologia indeterminada, que probablement cursa amb dolor. 'Acció i efecte de podrir; estat del que està podrit; la part podrida d'una cosa' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>b</sup> De **podridura** dels peus.

Sin.: **punyidura**. Vegeu *punyidura*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> De **punyidura** dels peus. De **puyidura** dels peus los peus són imflats.

— Lat. *De punctura pedum*, Tilander 'De la douleur des pieds' (Cy. 9, pp. 62-63, mss. Lats. D.). | Lat. *punctura pedis*, 'douleur aux pieds: Dancus inclut dans son réceptaire la *punctura*, qui se signale par un gonflement des pieds (chapitre 32). Comme le texte comporte une rubrique *podagra*, il ne peut y avoir identité avec ce mal. *Punctura* vient de *pungere* et désigne une douleur aigüe. Le sens de piqûres peut servir de commun dénominateur avec le sens particulier qu'il a chez Alexander, où il se rapporte aux vers' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 202).

**Podrificació:** *subst. f.* Acció i efecte de podrir, causa o efecte d'afecció de l'ocell de caça. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 125v tot l'altre cos de la gualina romanent és ya pudent ho corruput, he és comprès de calor de ffebre, com ffebre en tot loch ho cos é<s> sucitada <en> engenrament de **podrifficació**. Per so no cové a griffaut, que és aucell delicat, que hom li do pasts sinó ben callents he ffre<s>chs. — Lat. *putrefactio*, 'putrefazione' (Federico II, *De arte*, p. 1228). || Fr. *putrefaction*, *putrefacion*, 'ordure. Lat. X *sordes*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 398).

**Podriment:** *subst. m.* Acció i efecte de podrir, causa o efecte d'afecció de l'ocell de caça. Molèstia o afecció interna indeterminada de l'ocell de caça. Daude de Pradas ens informa de la seva associació a una alteració de l'esmiradura de l'ocell de caça [XCV. Cant auzel a poiridura el cors. Si vostr'auzels a poiridura, / e par be a l'esmeutidura, / que fera es e corrompuda" *Dels auzels cassadors*, vv. 2859.62]. '1. Acció i efecte de podrir' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> Si aurà **podriment** entresí. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> Ítem, si aurà **podriment** entresí. — Lat. *sanies*, 'L' *Epistola* prévoit de soigner ce qui pourrait se traduire faute de mieux par un « excès de sanie », une « sécrétion putride » : *si saniem intra se habuerit*' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 208). || [Ar. *mazkūm*, 'enrhumé du cerveau. Moamin lat. *sanies*; Moamin fr. *putrede*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202)]. || Fr. *putrede*, *poutrede*, 'ordure, putréfaction, sanie. Lat. F *sanies*, X *putredo*. *Glan*. 212. Cf. anc. it. *putredo*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 398).

**Pòlipus:** *subst. m. ant.* per pòlip. Massa patològica d'aspecte tumoral i consistència tova, generalment pediculat, d'aparició a una superfície cutània o mucosa. Manca al DCVB, però 'Pòlip: 2. Tumor pediculat que es forma per hipertròfia de la mucosa del nas, de la gargamella o de la matriu' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup>. e nuyl temps no-l lex acostar a hom embriac ne bevedor ni felon o avén **pòlipus**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> e nuyl temps no liures aquel a hom embriach o bevedor o felo o **avent moltes morts el nas**].

**Polsar:** *subst. m.* Pantaix; amb menor probabilitat, alenar, respirar, referit a l'ocell de caça. Segons Adelard de Bath, afecció de la regió pectoral, probablement respiratòria, que apareix després d'un títol introductor del pantaix. Daude de Pradas ens ofereix la seva simptomatologia (disnea), evolució (asma) i pronòstic greu ["Cant auzels a batige. Si vostr'ausels es trop polsius, / so fai asma, uns mals esquius, / que-ill fai batre lo cor (cors<sup>b</sup>) plus fort / que no deu, e a-l ivatz mort" *Dels auzels cassadors*, vv. 2547-50]. Tanmateix, Juan Gil de Zamora sembla referir-s'hi com "singultu" i "singultum" Gil (*De accipiter* 8.5), p. 200, l. 1-2 (f. 14r). Vegeu *pantaix*. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 113v Si l'esperver à pantex. Así direm de les malalties [la malaltia] dels pits, e direm primerament del **polsar**.

— Lat. *pulsio*, ‘parmi les « accidents de la poitrine », Adélard nomme la *pulsio*, sans détails (chapitre 11). Le mot est proche de *pulsus*, dont le sens n’est cependant pas clair’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 208). || Fr. *pousser*, ‘respirer difficilement, v. Wartburg, IX,556’ (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. *pultine*, *bulsine*, ‘traduction littérale de l’italien *bolso*, *bolsaggine*, employée pour désigner l’emphysème pulmonaire ou la pousse du cheval’ (Moulé, *Glos.*, p. 366-7). || Occ. *es trop polsius*, *es trop polssius*, on *polsius*, ‘winded, hard of breathing’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2547 i p. 223); [*polsos*, ‘suffering with palpitation of the heart’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2605 i p. 223)].

**Poll:** *subst. m. 1.* ‘1.1. Ocell petit, nat de poc temps, i especialment el petit de la gallina’ (DCVB).  
**a)** Pollastre, pollet de gallina o, pollet d’altres espècies d’aus, utilitzat com a past o excipient del producte terapèutic a fer ingerir a l’ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 34 .I. **poll** ab la sanch e ab los budells, e lexats-li pendre de las plomes del **pol** que li daret a menyar. || F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu ésser l’esperver past axí com de **polets** poch. | F (còpia s. XV m.), f. 119 en un cor de **poll**. || P (còpia s. XV m.), f. 29 los aurets dat a menyar **polls**. | P (còpia s. XV m.), f. 29 dóna-li a menyar carn de **pol**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> carn de **puli**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> carn de **pulin**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> prenga carn de **pol**. — Lat. *pullus*, *pucinum*, ‘poussin’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Ar. *muhlif*, *mahālif*, ‘(pour *mahlūf*, pl. *mahālif*) poussin, oisillon. Ghatrif fr. *pipion*, *pivion*’ (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 202). || Cast. *polliello*, *pollo*, *pulçin*, ‘pollito, cría de la gallina’ (Maler, *Tratado*, p. 101). | Cast. *polliello*, *pulción*, *pulçín*, ‘pollito’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *pul*, ‘poulet; oisillon. *Glan*. 211. Lat. CX *pullus*. Le sens de « poulet » est celui du lat. *pullus*, de l’it. *pollo*; Gandolfo, p. 73, porte en effet *polo*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 398). || It. *pollo*, *pullo*, ‘Huhn; Hähnchen’ (Glessgen, p. 978). | It. *polastro*, ‘ungtupp, fjäderfä, «pollastro»’, *pollo*, *pulli*, ‘kyckling, «pollo»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61). || Occ. *pouzi*, ‘chick’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1865 i p. 223). **b)** Pollet d’ocell de caça; en sentit ampli, sor. Vegeu *sor*. N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>b</sup> Esperver he mirle, si són **pols**, sien gardatz de gran calt e de gran fret. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> e los mirles si són **pols**, sien gardats de gran calt e de gran fret. — Lat. *pullus*, ‘pulcino, uccello in tenera età’ (Federico II, *De arte*, p. 1230). || [Ar. *furūhiyya*, ‘« juvénilité », de l’oiseau de vol ; c’est la période qui s’étend, depuis sa naissance, jusqu’à sa première mue’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 164). || Cast. *pollo* adj., *falcon pollo*, Lat. *falco parvulus*, ‘halcón pequeño’ (Cy. 14, p. 42, glossari). | Cast. *pollo*, ‘ave de presa que aún no ha mudado por primera vez’ (Fradejas, *Glosario*).

**2.** Ectoparàsit de l’ocell de caça. Els ectoparàsits més freqüents en rapinyaires són àcars dels gèneres *Dermanyssus* i *Ornithonyssus*, que provoquen pruija, cura excessiva del plomatge i mal estat d’aquest, i insectes del subordre *Mallophaga*, normalment posicionats a la base del raquis de la ploma, on viuen aferrats en tots els seus estadis evolutius, molt específics de l’hoste, i que provoquen, en cas de forta infestació, incomoditat (el seu moviment és irritant per l’hoste), mal estat del plomatge per deteriorament degut a cura excessiva del plomatge i gratament, amb possible caiguda o arrancament de les plomes. ‘2.2. Nom de diferents espècies d’insectes molt petits que viuen paràsits damunt ocells casolans o de caça’ (DCVB). Sermons St. Vicent Ferrer (ap. Ribelles Biblgr. 322) Puix munden-se, que si han **polls** ab lo bech se espluguen, o’s laven en l’aygua. || F (còpia s. XV m.), f. 113v E guarda que si l’esperver és gras ni ha **poys**, no li nou. || F (còpia s. XV m.), f. 144 Aucel qui age **poys**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> e moran los **poys**. || P (còpia s. XV m.), f. 28 e que no aya **polls**. | P (còpia s. XV m.), f. 36v Quant l’aucel ha **poys**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> De **poys**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De **pols**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> De **poys**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> per rahó dels **puyls**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> e morran los **poys**. — Lat. *pediculis*, Tilander ‘poux’ (Cy. 9, pp. 60, 144). | Lat. *pediculus*, ‘pidocchio’ (Federico II, *De arte*, p. 1223). | Lat. *pediculi*, *sexcupedes*, ‘poux: les mallophages ou «poux broyeur»’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 185). || Ang. *mites*, ‘the parasites that infest the head and nares of a hawk’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 226). || [Ar. *dā’ al-qaml*, ‘« phtiriase », maladie pédiculaire des oiseaux de vol, affections cutanées due à la pullulation des poux dont les plus courants sont des lipeures, des goniotes et des menopons ; ces parasites permanents sont, souvent, de dangereux agents transmetteurs et inoculateurs de maladies de sang ; leur abondance peut, en outre, entraîner la mort, par étisie, des jeunes sujets’]

(Viré, *Falconaria*, III, p. 172). | Ar. *qaml*, ‘poux. Moamin lat. *pediculus*; Moamin fr. *peoil*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 204). || Cast. *pioio* (Maler, *Tratado*, p. 101). || Fr. *poueil*, pl. *pouez*, ‘pou’ (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. *poouil*, ‘« pou », pl. *peus*. Semble dériver de *peduculus*, supposé aussi par M. Malkiel à côté de *pediculus* pour quelques formes romanes, *Hispanic Review*, XXI, 120ss. FEW offre *peu* pour saunois (Moselle), Fraize, Le Tholy (Vosges), Hautes-Alpes, Creuse et Périgord, VIII, 148b. Cf. Cast. *piejo*, Malkiel, *loco cit.*’ (Cy. 12, p. 59, glossari). | Fr. *pouuil*, ‘pouilleux’ (Moulé, *Glos.*, p. 521). | Fr. *peoil*, ‘pou’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 391). || It. pl. *pidochi*, *pidochii*, *pidocchi*, *peduchie*, *pedochie*, *peduchi*, *peduchii*, *pedicelli*, *pedecelli*, [Fr. (pl. o adj?) *pediculous*, *pouilloux*, *poulleux*, Port. pl. *piolhos*, Ang. agg. *lowse*, Suec agg. *lwsoghe*], Occ. pl. *peoills*, *pezoyls*, Ar. *qaml*, Lat. pl. *pediculos*, *pediculi*, ‘Federlinge, Vogelläuse / pidocchi di uccelli’ (Glessgen, pp. 626-27, n. 325, 328). | It. *pidocoli*, *pedochii*, *pidocholi*, *pidicollì*, ‘löss, «pidocchio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61). | It. *peduchy*, ‘pidocchi’ (Lupis, *Sezione*, p. 89). || Occ. *peoill*, *pezoyl*, ‘louse’ (*Dels auzels cassadors*, rubrique cap. CXVIII i p. 223). || Port. *piolho* (Cy. 15, p. 75, glossari).

**Pólvera:** vegeu *pólvora*.

**Pólvera:** *subst. f.* Polsim, pols; forma de producte terapèutic destinada a l’ocell de caça reduïda a pols. ‘1. Substància sòlida reduïda a partícules molt fines, a pols’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 146 **pólvera**. | F (còpia s. XV m.), f. 145 **pélvores**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **polvore**. | P (còpia s. XV m.), f. 27v **pólvere**. | P (còpia s. XV m.), f. 31v **pólvore**.

Possible sin.: **ossa**. Vegeu *ossa*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> en **osses**, ço és, en **pólvores**.

— Lat. *pulvis* (Cy. 9, p. 272). || Fr. *poudree*, ‘poudre. Lat. CF *pulver*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 396). || It. *polvere*, *polvare*, *polve*, *pulvere*, ‘Pulver; Staub’ (Glessgen, p. 978). || Occ. *polvera*, ‘«poudre»’ (Wistedt, p. 532).

**Porc:** *subst. m.* ‘1.1. Mamífer ungulat domèstic, del gènere *Sus*, que té el cos gros, la pell dura, de color blanc o negrós, coberta de cerres, el morro llarg i mòbil, les orelles grans i tombades, les potes de davant molt curtes, i la coa curta i prima; es considera derivat de l’espècie *Sus scrofa* o senglar, i es cria per a l’aprofitament de la seva carn, que és molt saborosa. Cast. *cerdo*, *puerco*’ (DCVB), utilitzat als tractats catalans medievals com a past o excipient de productes terapèutics destinats a l’ocell de caça, o font de medicaments simples o matèries primeres. F (còpia s. XV m.), f. 148v **porc**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **porc** macla. || P (còpia s. XV m.), f. 28v **porch**. — Lat. *porcus*, ‘porc’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *puerco*, ‘puerco domèstic’ (Maler, *Tratado*, p. 101). || It. *porco*, *porcho*, ‘Schwein’ (Glessgen, p. 979).

**Porcell, -a:** *subst. m. i f.* ‘1. Porc mascle o femella des que neix fins que el desmamen o fins que és mig fet. Cast. *lechón*, *cochinillo*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 145 **porcella**. — Lat. *porcellus*, ‘maialino’ (Federico II, *De arte*, p. 1228). || Cast. *porçiella fembra*, Lat. *porcella femina*, ‘« puerquezuela », otro ejemplo Maler, pág., 101’ (Cy. 14, p. 42, glossari). | Cast. *porçiella*, ‘cerda pequeña’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *porçiella*, ‘porquezuela’ (Maler, *Tratado*, p. 101). || Fr. *porcel*, ‘porc’; *porcel femele*, *porcelle*, ‘« truie », Godefroy, VI, 284b, offre un ex. de porcelle « petite truie », de 1464’ (Cy. 12, p. 59, glossari). || It. *porcello*, ‘Ferkel’, *porcella*, ‘weibliches Ferkel, junge Sau vor dem ersten Ferkeln’ (Glessgen, p. 979).

**Porga:** *subst. f. ant.* i actualment *dial.* per *purga*. Acció i efecte de purgar, neteja del ventre i producte terapèutic ingerit que produeix aquest efecte, referit a l’ocell de caça; per extensió, aplicat amb l’objectiu d’eliminar un excés d’humor. Conté diversos medicaments simples i la seva preparació és elaborada. D’aplicació periòdica a l’ocell de caça, com ara abans d’entrar a la muda, i en cas de determinades patologies, com ara retenció de plomada o inflament de mans. No és la plomada ni el curall. Malgrat que cap dels tractats catalans ho esmenta, pot tenir com efecte l’expulsió de l’Ar. *raymağa*, Fr. *doublure*, *double de la mulette*, ‘sorte de membrane qui se forme à l’intérieur du gésier par l’agglutination des viscosités stomacales sécrétées en trop grande abondance; cette pellicule adhère à l’épithélium, perturbant, ainsi, la digestion de l’oiseau. Celui-ci, dans la nature, procède d’instinct à un « décapage » périodique de son estomac par l’absorption de terre, de graviers et autres corps « récurants » qui lui font rendre, par le bec, cette membrane que l’on crut, autre fois, être l’épithélium lui-même; on pensait qu’il s’en formait un nouveau, après rejet de l’ancien. La fauconnerie médiévale d’Orient et

d'Occident eut toujours grand soin de faire « rendre le double » aux oiseaux de vol captifs, deux ou trois fois l'any, en leur administrant des « cures » appropriées enveloppées dans de la filasse ; ce traitement rendait les oiseaux mieux portant et plus dociles, car il leur augmentait l'appétit et leur assurait une bonne assimilation du pât' (Viré, *Falconaria*, II, p. 45, cf. 44-46). 'Acció de purgar, i allò que serveix per a purgar; especialment, medicina que es pren per a netejar el ventre' (DCVB). Vegeu *humor*. F (còpia s. XV m.), f. 147 **Porgua** a tot aucel.

— Cast. *purga*, 'purgación, refiriéndose a la cabeza del ave' (Maler, *Tratado*, p. 102). || Fr. *purgatore*, '« purgation », Albertus Magnus, BN 2003, fol. 16v' (Til., *Glan.*, p. 212). || It. *purga*, 'boulette de coton, de plumes, d'étope ou de crin, qu'on faisait avaler à l'oiseau pour le faire vomir et lui faire curer les intestins', 'boulette de coton, de plumes, d'étope ou de crin rejetée par le faucon', *borgatura* (Cy. 13, p. 73). | It. *purga*, 'pallottolina fatta di cotone o stoppa o piume che si fa ingoiare al falcone per provocargli il vomito' (Lupis, *Sezione*, p. 89). | It. *purgadura*, *purgatura*, 'purga' (Lupis, *Sezione*, p. 89).

**Porgar**: v. tr. ant. i actualment dial. per *purgar*. v. a) tr. Fer ingerir una purga a l'ocell de caça. '1. Llevar d'una cosa allò que l'embruta o impurifica o no li és convenient; purificar. 2. Eliminar una humor, una substància que embruta o impurifica. 3. Donar un remei per a produir l'evacuació del ventre' (DCVB). Vegeu *porga*. F (còpia s. XV m.), f. 120 E quant lo volràs **porgar**, **porguar**-l-as. || P (còpia s. XV m.), f. 26v fé'l **porguar** per la bocha, per rahon de la fleuma que té en la bocha del ventreyll. b) refl. P (còpia s. XV m.), f. 26v e **porgar-s**'à l'aucel fort.

Específiques: a) **Porgar el cap**: P (còpia s. XV m.), f. 27 Per **porgar lo cap**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> Ítem, a **porgar lo cap**. d) **Porgar el ventre**: P (còpia s. XV m.), f. 27 Ítem, per **porgar lo ventre**, suchs de cols verts ab sucra mesclat. — It. *laxare el ventre*, *purgare lo ventre*, 'purgieren' (Glessgen, pp. 957, 981).

— Lat. *purgare*, 'depurare' (Federico II, *De arte*, p. 1230). || Ar. *ḥaqana*, (a, u) *al-ḡāriḥ*, *ḥarraṭa l-ḡāriḥ*, 'ashala ḡawf al-ḡāriḥ, *naqqā l-ḡāriḥ*, '« élimer » l'oiseau de vol, le purger' (Viré, *Falconaria*, I, pp. 288, 291, II, p. 52, III, p. 186). || Cast. *purgar*, 'purgar, limpiar (de humores la cabeza del ave)' (Maler, *Tratado*, p. 102). || [Fr. *asaïmer un oiseau*, 'lui donner des choses fortes à digérer qui le font vomir (ainsi purgé, le faucon est plus leste et plus apte à voler et il digère mieux sa nourriture), *Modus*, II, 319'] (Adam des Aigles, p. 55). | Fr. modern? *élimer (l'oiseau)*, 'le purger' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 49). | Fr. *purgier*, *purger*, 'faire sortir les impuretés du corps, purger; se débarrasser des impuretés, se purger', [*laxer*, *lasser*, *laschier* (ms. *lasciher*), 'lâcher, purger. Lat. C *laxare*. Latinisme'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || It. *purgare* intr. = *buttare la purga*, 'rejeter la boulette de coton, de plumes, d'étope ou de crin, faire sa pelote', tr. *purgare il falcone*, '« faire avaler une boulette de coton, de plumes, d'étope, ou de crin à l'oiseau pour lui curer les intestins ». Gallegaris emploie *borgare*' (Cy. 13, p. 75). | It. *lasciare*, *laxare*, *laxiar[e]*, *purgare*, '(jmdn.) purgieren, die Verdauungsorgane durch Laxantien entleeren', *purgar[si]*, 'die Verdauungsorgane entleeren' (Glessgen, pp. 957, 980-81).

**Porgatori**: subst. m. ant. per *purgatori*. Probablement, curall o, amb menor probabilitat, purga, per donar-ne dies consecutius a l'ocell de caça. *Dancus rex* i *Guillemus falconarius* no ens descriuen la seva preparació i l'apliquen en cas de desitjar fer més ardit l'ocell de caça. 'Purgatori: Purgatiu' i 'Purgatiu: Que serveix per a purgar' (DCVB). Vegeu *curall*, *porga*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> Prin .I. pol poch e mit la cuxa en aygua freda e jaqueix-la aquí del matí tro a la tèrcia ab .III. **porgatoris**, e puyt posa davant él .I<sup>a</sup>. lanterna cremant per tota la nuyt. Quant tocharà hom a matines, ruxa'l ab vi al matín e vé als ocells, e tingues aquel en aquela dieta si bé pren los [ms. lo] aucels; si no-n pren, da-li tant solament **porgatoris** en aygua e no en vi. Si en l'altre dia no pren per aquests **porgatoris**, en l'altre dia da-li vinagre forts ab carn d'un pol poch .I<sup>a</sup>. cuxa ab .III. **porgatoris** ab *bombice*. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> Da-los .III. **porgatoris** de cuyr de galina en aygua e posa'ls en escur.

Tipus: **Porgatori de (cuiro de) gallina**. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **porgatoris de galina**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **porgatoris de cuyr de galina**.

Sin.: **laxatiu**. Vegeu *laxatiu*.

— Lat. *purgatorium, purgatoria* ‘sb. sing. fém., « cure de l’oiseau », voir *Modus*, II, 298, art. *curer*, II, 377, art. *plume*; la cure était une boulette de coton, un pied de lièvre ou de lapin ou les plumes sur l’aile d’une poule, cf. *purgatorium de corio (corde Z) galline, de corigia galli, purgatorium de bombice, purgatorium galline, purgatorium in aqua* (cf. *lavare*). Ablatif plur. *purgatoriis*’ (Cy. 9, p. 272). | Lat. *purgatura*, ‘spurgatura, piuma ingoiata e poi vomitata dall’uccello’ (Federico II, *De arte*, p. 1230). || Fr. *purgatoire*, ‘cure de l’oiseau’ (Cy. 12, p. 60, glossari). | Fr. *purgatore*, ‘« purgation », Albertus Magnus, BN 2003, fol. 16v’ (Til., *Glan.*, p. 212). | [Fr. *purgaiïre*, ‘déjection, mot embrassant les deux sens ci-dessous; *purgaiïre desouz*, émeuts; *purgaiïre desoure*, détrituts de plumes, de poils, d’os, etc., que l’oiseau ne peut digérer et qu’il rejette, pelote. Lat. X *purgationes inferiores, superiores. Gandolfo*, p. 31: *purgatione de sota, di sopra*. Cf. it. *borgatura* « pelote », Giorgio, *Falconi*, p. 34-35, et, au sens de « cure », *purgatura*, Ceruti, *Falconeria*, p. 246-7, *borgatura*, Gallegaris, *Lo Strucciero*, p. 127 ss.] (Tjerneld, *Moamin*, p. 398). || It. *purgamento, purgatorio, purgatura*, ‘Reinigungsknäuel / purga composta in particolare di piumaggio’; It. *lassativo, laxativo*, ‘Purgiermittel, Abführmittel’ (Glessgen, pp. 467, 957). | It. *purgadura, purgatura*, ‘purga’ (Lupis, *Sezione*, p. 89).

**Porret**: *subst. m. ant.* Patologia podal de l’ocell de caça anomenada modernament pododermatitis aviar (terme genèric utilitzat per a qualsevol procés inflamatori o degeneratiu cutani local o generalitzat de les mans de l’ocell, des d’una tumefacció, envermelliment o erosió epitelial fins a abscessos crònics amb osteomielitis i pèrdua de funcionalitat de la mà), amb formacions nodulars granulomatoses a la cara ventral de la mà de l’ocell de caça, possible ulceració i exsudat purulent. S’observa abracció localitzada, ulceració, inflamació i eritema d’un o més d’aquests coixinets, amb fibrosi depenent del grau de cronicitat de la lesió. Afecta amb major freqüència els falcons –sobretot als grifauts i als sacres, els falcons de major pes– que als altres rapinyaires emprats en falconeria, potser degut a l’anatomia del seu peu, d’escàs teixit adipós o elàstic esmorteïdor. Són produïts per un maneig deficient: suport de l’ocell inadequat, produint fregament o recolzament incorrecte de la mà (que també pot deure’s a fractures o deformació òssia); infecció d’una autolesió deguda a unes ungles excessivament llargues i/o esmolades de l’ocell (que també poden forçar una curvatura inadequada dels dits i/o elevació dels extrems dels dits i provocar una distribució del pes de l’ocell incorrecta, excessiva sobre una zona determinada del peu, especialment sobre el coixinet metatarsal); manca d’exercici (vol), amb disminució de la irrigació sanguínia i de la microcirculació sanguínia a la pell de la mà, resultant-ne micronecrosis de la pell i entrada de microorganismes patògens; i/o dieta incorrecta (especialment, hipovitaminosi A). Pot afectar a ossos i tendons produint una osteomielitis. Podria provenir de porus pel seu contorn habitualment arrodonit. ‘1. Tumor dur produït en les cames dels animals de peu rodó i dels ocells’ (DCVB). Vegeu *clau, podagra*. P (còpia s. XV m.), f. 28v E és hops que no jage, que l jàser l’ascalfa lo fetga e li fan inflar los peus, e li fa **porrets** e gota. || F (còpia s. XV m.), f. 9v Per **porrets** de ocel. || P (còpia s. XV m.), f. 35v De **porrets**. Quant l’aspverer à **porrets** en les mans.

Tipus: **Porret esclafat**: aplanat i/o trencat, en curs de curació, per efecte del producte terapèutic aplicat pel falconer. ‘Romput o aplanat per efecte d’una pressió o cop violent’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 145 e al matí troberàs lo **porret esclafat**.

— Lat. *porrus*, ‘sorte de verrue qui vient aux pieds des oiseaux’ (Cy. 9, p. 270). | Lat. *nascentias in pede*, ‘these growths may be the cystic tumors found on the feet of domesticated birds (W&F, 428). *Gerardus* 13 (Tilander, 1963, 218) calls them *porri*, « scallions », probably in reference to their shape. Scanlan (266) suggests a secondary infection in a cut on the foot’ (OA, p. 1606, n. 256). | Lat. *porri in pede*, ‘verrues, excroissances, escarres: *verrucae, clavi, nodi, porri in pede*. Ces quatre noms peu spécifiques, qui ne figurent jamais ensemble dans un même texte, désignent peut-être un problème analogue, à savoir les verrues. Tilander traduit effectivement ainsi *porrus*, en renvoyant à un français poireau ; pour *nodus*, il donne « durillon ». *Verruca* est le terme courant des médecins. *Clavus, porrus* et *nodus* sont des désignations imagées qui se retrouvent aussi en médecine humaine’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 201). || Fr. *poireau, pourreau, porret, porion, pourrot*, ‘« sorte de verrue qui vient aux pieds des oiseaux ». Dans Daude se trouve *porret*, v. 3125. Cf. It. *porro, porretta*, « escroissance des animaux domestiques qui vient dans diferentes parties du corps »,



Tommaseo, Bellini' (Til., *Glan.*, pp. 202-3). | [Fr. *fontaine au pied*, 'plaie suppurante, ulcère'] (*Modus*, 1989, p. 127, n. 70). | Fr. *veruche*, 'maladie des pieds de l'oiseau de proie, causée par une excroissance cutanée', veruce, 'excroissance cutanée, verrue. Lat. F *veruca*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). || It. *poretto*, cf. *porrus* « sorte de verrue qui vient aux pieds des oiseaux », Dancus rex, p. 270-71, *porretto* diminutif de *porro*, Tommaseo, Bellini, *poreto* « piccola escrescenza dura che formasi in pell », Boerio' (Cy. 13, p. 72). | It. *porro*, *verruca*, *verrucho*, *verruca*, *verruca*, *nodi* (pl.), Fr. *veruche*, Cast. *verruca*, *nudo*, Lat. *verruce*, 'von Verhärtung und Schwellung begleitete schwärzliche, krustenartige Auflagerung des Ballens, Ballengeschwulst / crosta nerastra accompagnata da indurimento e gonfiore sull'eminenza della zampa' (Glessgen, p. 568). || Occ. *porret*, 'excrescence' (*Dels auzels cassadors*, v. 3125 i p. 223). || Port. *clavo*, 'enfermidade dos pes do falcão' (Cy. 15, p. 61, glossari).

**Portar:** v. tr. 'I.1. Anar amb una cosa damunt, sostenint-ne el pes. Especialment: e) Tenir un objecte agafat o adherit de tal o tal manera. 5. Menar en sa companyia; anar acompanyat (de persones, animals o coses). II.1. Anar carregat amb una cosa fent-la arribar o anar a un lloc o persona' (DCVB).

Loc.: **Portar** o **portar al puny** o **portar (en) la mà**: tenir el falconer l'ocell de caça al puny, amb la mà enguantada, sobre els dits índex i polze, agafant els gits amb la mateixa mà i, si l'ocell porta la llonga, recollida en dues o més voltes i subjecta entre els dits petit i anular. Serveix per transportar l'ocell i amansar-lo. A Occident, tradicionalment s'utilitza el puny esquerre. Sobre la qüestió portar al puny dret o a l'esquerre, vegeu Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 130-131. Vegeu *amansar*, *git*, *llonga*, *puny*. P (còpia s. XV m.), f. 30 Sobre tote res se deu quasedor esforçar de **portar** son aucel pla e ferm e segur, e que li sàpie seguir le mà als continens que son aucel ferà, que res no casque ten fort aucel com mal **portar**. — Lat. *portare falconem in manu*, *portare falconem*, 'porter le faucon' (Cy. 9, p. 281). | Lat. *portare*, 'portare, trasportare, in particolare reggere il falco sul proprio braccio; trasportare il falco da una regione all'altra' (Federico II, *De arte*, p. 1228). || Ar. *ḥamala al-ḡāriḥ*, 'amsaka l-ḡāriḥa ('*alā l-yad*), '« porter » l'oiseau de vol « au poing, sur le gant », [*maḥmal al-ḡāriḥ*, *ḥaml*, 'le « port » de l'oiseau de vol « au poing »'] (Viré, *Falconaria*, I, p. 289, III, p. 182). || Fr. *porter* tr., Lat. *portare*, '« porter le faucon sur la main », dit du fauconnier' (Holmér, *Traduction*, p. 305). || It. *portare*, '(einen Beizvogel auf der Faust) tragen', *portare lo ucello sopra la mano*, *portare (lo ucello) [in] la mano*, *portare et tenere in pugno*, ~ *in sul pugno*, ~ *im pugno*, ~ *in pugno*, ~ *nella man sinistra*, ~ *(lo ucello) in mano*, ~ *sopra la mano* (Glessgen, p. 979). **a) Portar mal (en) la mà**: tenir l'ocell mal col·locat al puny o dur el falconer el braç o el puny en una posició incorrecta. L'ocell de caça sempre tendeix a buscar la part més elevada del lloc on seu, així, si el puny està baix, tendirà a desplaçar-se cap al braç, i si el puny està alt, es desplaçarà cap als dits, perdent estabilitat. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>ab</sup> quant lo gites a l'hocel, guarda't que <no> **ports mal la man**, que si malament lo gites a l'ocel, [8r<sup>b</sup>] pert-ne la volentat.

**Poruc, -uga:** vegeu *paoruc*.

**Posar:** v. 1. tr. '1.I.3. Reposar, descansar' (DCVB), referit a l'ocell de caça, per contraposició a portar-lo al puny o volar-lo. F (còpia s. XV m.), f. 146 feu **possar**, que no·l ports.

**2. refl.** Deixar de volar un ocell, especialment: **a)** Una presa de l'ocell de caça, estratègia defensiva que desenvolupa en veure's perseguida per un ocell de presa. [**a.1)** Les aus aquàtiques intenten tornar a l'aigua, medi extrany al depredador, on no pot capturar-les donat que aquestes solen submergir-se, afegint-se aquest fet a la dificultat pròpia dels falcons, especialment determinades espècies, com ara els pelegrins, per travar les seves preses si aquestes no volen. Als tractats catalans medievals no apareix un equivalent a cast. *aguar* [Cast. *aguar*, 'acción de refugiarse las ánades en el agua para esquivar al halcón' (Fradejas, *Glosario*)]. '1.I.1. Aturar-se, cessar de moure's o d'actuar. Especialment: a) Aturar-se en un lloc o damunt una cosa un ocell o altre cos volador' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124v deu hom gitar lo griffalt de la part de la aygua, per so com per pahor del griffaut los aucells no gossen tornar a ll'ayga; mas si lo griffaut lexa hom anar de la part dels cam<p>s, lavors los aucells ffugen devés l'ayga e si són ffarits cahen en l'aygua.]. **a.2)** Les aus no aquàtiques es deixen caure a terra, amagant-se o no, i refusen tornar-se a envolar. '1.I.1. Aturar-se, cessar de moure's o d'actuar. Especialment: a) Aturar-se en un lloc o damunt una cosa un ocell o altre cos volador' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 123 Com mantinent que·ls altres aucells

veuen lo sacre, ffugen e criden e amagan-se per los arbres espessos e **possen-se**. Encara enans se lexen pendre ab les mans, que no vol·lar per l'àher. —Cast. *caída, embarrar*, ‘acción de la pieza que, para esquivar el ataque del halcón, se deja caer en tierra’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *embarrada*, ‘acotada, encerrada, acorralada’ (López, *Libro*, p. 236). **b**) Un ocell de caça, especialment un falcó sobre la presa afalconada o amb la presa agafada a l'aire. ‘1.I.1. Aturar-se, cessar de moure's o d'actuar. Especialment: a) Aturar-se en un lloc o damunt una cosa un ocell o altre cos volador’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124v no s'assiga n-**es pos** en aygua ab la pressa.

— Ar. *'istaqarra l-ğāriḥ fī l-'arḍ, qa'ada l-ğāriḥ fī l-'arḍ*, ‘« prendre motte », (oiseau de vol), se poser à terre et s'y tenir’, *waqa'a l-ğāriḥ fī l-'arḍ*, ‘« prendre motte », (oiseau de vol), se poser au sol’, *waqa'a l-ğāriḥ fī šağara*, ‘« prendre le bouton », (oiseau de vol), se brancher à la cime d'un arbre’ (Viré, *Falconaria*, III, pp. 167, 170, 191).

**Postema**: *subst. f.* Apostema, pus, en sentit extens mucositat patològica o inflamament d'un òrgan, especialment referit al ventrell, causa o efecte d'afecció en l'ocell de caça. ‘Pus, apostema’ i ‘Apostema: *m.* (o *f.*), neol. Abscés’ (DCVB). Tot i la possibilitat d'entrar apostema com a veu principal i postema com a secundària, considerem que altres formes que apareixen al ms. V, com ara “desenpachar-li lo ventrell de postema”, “enpachat de postema”, “té postema o enfit”, o “enpachat de enfit o de altra postema”, “per posterna que age al ventre”, i “enpostemat” per “apostemat”, ens autoritzen a mantenir l'opció adoptada. A més, tant el DCVB com el Vocabulari de la llengua catalana medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain donen un significat més genèric i un major nombre d'exemples de postema que d'apostema, que el DCVB podria considerar neologisme. Segons Dualde, *Terminologia*, p. 97, amb *sancfus* es designava el què avui coneixem com infosura, procés congestiu de l'interior del casc, que provoca una forma de caminar envarada; més interessant resulta per al nostre objecte d'estudi el comentari de Dualde respecte a *stinia* o *enredrament* –la primera poster vinculable a esterami– i que Dualde relaciona amb espasme, en designar segons ell una malaltia caracteritzada per una rigidesa, espècie de paràlisi que afectava en principi al coll del cavall, però que s'extenia a altres parts del cos, coincidint en simptomatologia el tractat anònim de menescalía en català, el de Manel Díez i el *Libro de menescalía et de albeyteria et física de las bestias* d'Álvarez de Salamiella conservats, respectivament, als mss. París, BN, esp. 215, f. 37, esp. 215, f. 36v, i esp. 214, cap. LVI, al descriure una localització cervical a l'inici, impeding l'ingesta (dada que l'allunya de la simptomatologia a l'ocell de caça). Esterami, per tant, podria haver-se vinculat al símptoma principal, la rigidesa, és a dir, a estar enfustegat. Vegeu Dualde, *Terminologia*, pp. 102-03, postema, que considera sinònim d'abscés, flemó i torta en menescalía.

Sin.: **matèria, podre**. Vegeu *marceam, matèria, podre*.

— Lat. *apostema*, ‘abcès, excroissances. *Apostema* designe toute « tumeur ou enflement d'une partie du corps », et s'emploie à propos de tous les membres et organes. Il est rare en fauconnerie : seul le *Tractatus de sperveriis* en parle à propos de la bouche et de la gorge (*Apostema oris*. Chapitre 13). Ce qui est signifié est incertain, mais il pourrait s'agir de diphtérie’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 197). || Fr. *aposteme*, ‘abcès’, *bothor*, ‘apostème, pustule. F *bothor*. *Glan*. 34. Ar. *buṭūr*, Lokotsch, art. 375. Cf. *bothor*, Matth. Sylv. Esp. *botor*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 310); *duble*, ‘apostème. Lat. EFM *dubellatum*, Bb *dubellati*, DH *budelatum*. A porte comme rubrique du chap.: *De medicinare apostematum interiore quod dicitur arabice duxexlla*. C'est l'ar. *dubaila* « abcès, tumeur »’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 342). || It. *apostema*, *postema*, *posteuma*, *dubellati* (pl.), Fr. *aposteme*, *duble*, Cast. *exida*, ‘(offene) Geschwulst oder Geschwür (im Verdauungstrakt) / tumore (con secrezione) o ulcera (nell'apparato digestivo)’, It. *bothor*, Fr. *bothor*, Cast. *inchazón*, ‘kleine Geschwulst (im Verdauungstrakt)’ (Glessgen, pp. 548-9).

**Posterna**: *subst. f.* Apostema. ‘Apostema’ (DCVB). Vegeu *postema*. P (còpia s. XV m.), f. 31 Per ofeguament e per **posterna** que age al ventre. [Les equivalències són “de l'Autour pris d'indigestion (*bašam*) et de nausées (*tuḥam*)” Viré-Möller, *Ğiṭriḥ*, 130(1) (cf. B 73v); “enfermité qī vient par male digestion” Moamín fr. II, 80(1); “indigestione” Moamín Ms. b, II, 48(1); “indigestion cioè non esmaltire” Moamín Ms. c, II, 48(1); “indigestionis” Moamín Ms. T (& B), I (& A), II, 48(1)].

**Prendre:** *v. tr.* **1.** Capturar l'ocell de caça la seva presa, tant si és inclosa dins del ventall de les seves preses a la natura com si n'està fora i ho fa per maneig falconer. Aplicat també al falconer que caça amb l'ocell de caça. 'II.1. Apoderar-se d'una cosa, fer-se-la seva. Especialment: a) Apoderar-se d'una cosa per força o amb habilitat, contra el voler del qui la tenia. c) Apoderar-se de persona o animal que fuig, que es resisteix o que procura no deixar-se agafar' (DCVB). Vegeu *topar*. Possible sin.: **aferrar-se**. Vegeu *aferrar-se*. F (còpia s. XV m.), f. 134v és molt mans e abrivat e ardit en **pendre** presa com pelegri. | F (còpia s. XV m.), f. 126v **prenen** grans presons, enaxí que a vaguades avessen-sa he maten l'àguila. — Lat. *acquirere, adquirere, acquirere* (Federico II, *De arte*, p. 1164).

Loc.: **Voluntat de prendre:** tenir l'ocell de caça el coratge o el temps necessari per caçar. Vegeu *tempre*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **volentat de pendre**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **volentat de pendra**. — Lat. *affectum capiendi* (AG, p. 1492, l. 13). | Lat. *appetitus, appetitum capiendi, appetitum venandi* (Federico II, *De arte*, p. 1163).

**2.a)** Trampejar, capturar ocells de caça salvatges pel seu posterior maneig falconer, o bé com a darrer recurs per recuperar l'ocell de caça que no retorna al falconer ni es deixa cobrar. F (còpia s. XV m.), f. 128 E yo n'é vists **pendre** en certes maneres, e lo demundit ermità ffalconer dix a mi la terça [ms. certa] manera, en una manera quax cominal en totes terres són **presos** axí. — Lat. *acquirere, adquirere, acquirere* (Federico II, *De arte*, p. 1164). **b)** Desnuar un poll d'ocell de caça nienc. Vegeu *nienc*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> Esperver **pres** dell niu, si al matín és **pres**, lexa'l andurar tro al migdia; mas si és **pres** la nuyt, endure tro a la tèrcia dell següén jorn. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> Esperver de niu si al mayg és **pres**, entrò al migdia lo lixa endure; mas si la nuyt és **pres**, entró a la tèrcia del següén dia endure. — Cast. medieval? *desnide*, 'acción de coger un pollo del nido' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. modern *désairage*, 'le prélèvement des oiseaux niais, c'est-à-dire pris au nid' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 94).

**3.** 'II.2. Provenir-se d'una cosa; obtenir-la; procurar disposar-ne o poder-la usar' (DCVB).

Loc.: **a) Prendre alent:** guanyar condició física, en especial millorar l'aspecte cardiorespiratori, referit l'ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 29v E quant conexerets que sie ben bexat, fets-lo venir a la mà ho al loure de luny, en gise que en son volar, él puscha sa carn baxà e **pendre alent**. — [Ar. *tabaṭraqa*, '« être au haut, tenir du haut », être assez gras et vigoureux pour affronter la fatigue de plusieurs vols, (oiseau de vol)'] (Viré, *Falconaria*, I, p. 280). || Fr. *recouvrer s'alaine*, 'prendre halaine' (Tjerneld, *Moamin*, p. 400). **b) Prendre destrement:** maniobra modernament coneguda com abatre l'ocell. El falconer agafa a l'ocell de caça per l'esquena col·locant les mans a les espatlles amb les ales plegades, amb els polzes a l'esquena i la resta dels dits als pits de l'ocell, per després collir-lo, embolicar-lo en una tovallola o similar per facilitar-ne el maneig durant certes pràctiques terapèutiques o manipulacions de l'ocell. També pot mantenir-lo agafat per ales i potes en decúbit dorsal. Frederic II ens descriu així la maniobra: "celui qui le prend doit le tenir à deux mains par le dos, en serrant doucement les ailes et le dos, tout en veillant à ne pas serrer trop car, dans ce cas, l'oiseau ne peut bine respirer, et il doit le tenir ainsi, les doigts descendant jusqu'à la poitrine" (Frédéric II, *L'art*, II.29, p. 208). F (còpia s. XV m.), f. 144v **prin** l'aucel **destrement**. — Ar. *qabaḍa l-ḡāriḥa*, '« abattre » l'oiseau de vol, le saisir des deux mains et le renverser pour lui administrer un remède ou lui soigner une blessure', '*amsaka l-ḡāriḥa*, '« abattre » l'oiseau de vol, le saisir à pleines mains, en lui serrant les ailes, et le renverser sur ses genoux, pour lui administrer une médecine ou pour l'opérer' (Viré, *Falconaria*, III, p. 166, 182). **c) Prendre sang:** sagnar, practicar una sagnia a l'ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>ab</sup> **prin sanch** de la vena orgonal.

— Lat. *arripere,prehendere*, Al. *binden*, Ang. *binde, clutch*, Cast. *agarrar*, Fr. *lier, empiéter*, Hol. *binden*, It. *attaccare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 234-5). | Lat. *alligare se*, 'lier: terme qu'utilisent les fauconniers pour dire que l'oiseau s'empare de la proie' (Frédéric II, *L'art*, p. 392, n. 71, i p. 550). || Ang. *bind*, 'to fasten on the quarry in the air' (Harting, *Bibliotheca*, p. 219), *truss*, Fr. *trousser*, 'to clutch the quarry in the air instead of striking it to the ground' (Harting, *Bibliotheca*, pp. 228, 231). || Ar. '*aḥaḍa al-ṭarīda*, '« empiéter » la proie (épervier), « lier » la proie (faucon)', *ḥalaba*, (a, i) *al-ṭarīda*□, '« lier » la proie (pour le faucon), l'« empiéter » (pour l'autour et l'épervier)', '*allaqa l-ḡāriḥ bi-l-ṭarīda, qabaḍa l-ṭarīda, qabbada l-ṭarīda, 'amsaka l-ḡāriḥ al-ṭarīda*, '« lier la proie » (faucon), « l'empieéter » (autour,

épervier), *ṣāda*, (*ī*), '(avec ou sans complément) « faire prise », (oiseau de vol)', [*tawā l-ḡāriḥ al-ṭarīda*, « trousseur la proie », (oiseau de vol), se renverser en volant pour la saisir par en dessous ; c'est une manœuvre propre à l'autour', *taqallaba l-ḡāriḥ, takaḥḥa'a l-ḡāriḥ 'alā l-ṭarīda*, « trousseur » la proie, (oiseau de vol), se renverser, en volant, pour saisir la proie par en dessous ; cette tactique est propre à l'autour'], *kasara l-ḡāriḥ*, « prendre de rando », (oiseau de vol), rattraper, en la poursuivant impétueusement, la proie qui fuit et la saisir vivante pour la dévorer, encore palpitante' (Viré, *Falconaria*, I, pp. 276, 292, II, p. 58, III, pp. 157, 159, 166, 171, 174, 175, 181). || Cast. *trabar*, 'agarrar a la presa en el aire' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *prender*, 'coger', *travar*, 'atascar, agarrar' (Fradejas, *Tratados*, p. 210, 212). || Fr. *prendre* tr., Lat. *capere*, « prendre », dit de l'oiseau de proie qui prend les oiseaux qu'il chasse ou de l'homme qui chasse aux oiseaux; « saisir un oiseau de proie pour lui enlever sa proie », dit d'un autre oiseau de proie qui chasse avec lui; « prendre un oiseau de proie pour le dresser »; « faire sortir le faucon de la maisonnette pour le dresser, etc. »' (Holmér, *Traduction*, p. 305). | Fr. *prendre*, 'chasser, prendre (un butin), en parlant d'un oiseau de proie. Lat. *C rapere, X capere*', [*prenant*, 'rapace. Lat. *C rapiens*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 397). | Fr. modern? *empiéter*, 'agripper sa proie, en parlant de l'Autour et de l'Épervier', *lier*, 'agripper sa proie en parlant du faucon' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 48).

**Presa**: *subst. f.* Animal o espècie animal que l'ocell de caça captura per instint o per maneig falconer. '1.1. Acció de prendre, d'agafar, d'apoderar-se d'una cosa. Especialment: a) Acció d'agafar violentament, d'apoderar-se per fer mal. 2. Efecte de prendre; la cosa que es pren. Especialment: a) Allò que es pren violentament; les coses que es prenen a l'enemic o a l'agredit; la persona, animal o cosa que una persona o animal agafa per fer-li mal o per privar-lo de llibertat' (DCVB). Vegeu *presó*. F (còpia s. XV m.), f. 123v Aquest linatge de ffalcons és reyal, e longament volador, enaxí que ell seguex la **presa** de .II. ores ffins en .VI. ores. | F (còpia s. XV m.), f. 124v Aquest ffalcó mayorment deu hom adoctrinar he ensenyar que no s'assiga ne-s pos en aygua ab la **pressa**, com sovín és luny del ffalconer e per so poria gran dan pendre en l'aygua. | F (còpia s. XV m.), f. 137v Per so con los pelegrís, mantinent que són nats, són gitats per lurs pares de là on nexen, e sovín se pertexen los uns dels altres per **presa** [ms. preha] he per hira.

Loc.: **Perseguir la presa** o **seguir la presa**: volar l'ocell de caça darrera de la seva presa per capturar-la. 'Perseguir: Seguir (algú que fuig) per arribar-li, per agafar-lo' i 'Seguir: 1. Anar darrera (d'algú o d'alguna cosa) movent-se en la seva mateixa direcció. b) Per agafar, agredir o violentar' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 123v enaxí que ell **seguex la presa**. | F (còpia s. XV m.), f. 124 tant longament e tant ffort **pesuex la presa** que és meravella.

— Lat. *preda*, 'preda cacciata dai rapaci' (Federico II, *De arte*, p. 1229). || Lat. *corata, praeda*, Al. *raub, beute*, Ang. *quarry*, Cast. *presa*, Fr. *proie*, Hol. *prooi*, It. *preda* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *quarry*, 'the game flown at. O. Fr. *curée*, the reward given to hounds when they killed ; from the Low Lat. *corata*, the entrails of a slain animal' (Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || Ar. *ṭarīda*, pl. *ṭarā'id*, « prise » (de l'oiseau de vol), sa proie capturée', [*wabr*, « le poil », gibier à poil, lièvre ou gazelle, que l'on chasse au vol', *rīš*, « la plume », gibier à plume, tous les volatiles que l'on chasse'] (Viré, *Falconaria*, II, p. 46, III, pp. 154, 190). | Ar. *šayd, farīsa*, 'proie, gibier (de l'oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 217). || Cast. *presa*, 'animal capturado por una ave de cetrería' (Fradejas, *Glosario*). || [Fr. *prinse*, 'prise, action de prendre qch.'] (Adam des Aigles, p. 65). || It. *presa*, 'proie' (Cy. 13, p. 73). | It. *preda*, 'Beutetier' (Glessgen, p. 979). | It. *presa*, 'preda' (Lupis, *Sezione*, p. 89).

**Presó**: *subst. f. ant.* Presa qualsevol o aquella a la qual el falconer afaita el seu ocell de caça. '1.1. Acció de prendre, d'agafar, d'apoderar-se d'algú o d'alguna cosa. a) Acció d'apoderar-se de llocs, vehicles o altres objectes. b) Acció d'agafar persones i privar-les de llibertat' (DCVB). Vegeu *presa*. F (còpia s. XV m.), f. 111 E són alguns qui no l'affayten a venir a la mà tro que sien ben domdats en alguna **presó**, per so que no li puxa seguir algun greuge a l'ocell o alguna mala costuma.

Loc. o tipus: **a) Gran presó** o **presó grossa**: presa que per pes i/o força queda fora del ventall de preses naturals de l'ocell de caça i que aquest captura per maneig falconer. Les grans presons comprenen grans rapinyaires, com ara l'àguila o el milà, grans ardèids, etc. Quan l'ocell de caça s'enfronta a elles arrisca la seva integritat física, fins i tot la vida, i ha d'esforçar-se al màxim.

Eren l'objectiu prioritari de la falconeria medieval europea practicada per les classes altes. L'ús de cavalls que permetessin als falconers seguir el vol dels ocells, i de llebrers i podencs que ajudessin l'ocell de caça un cop la gran presó era duta a terra resultava indispensable. F (còpia s. XV m.), f. 126v Mas gens per aquestes costums aytals hom no deu dessamar aquests ffalcons, com meravellossament són abrivats, e prenen **grans presons**, enaxí que a vaguades avessen-sa he maten l'àguila. — Ar. *ḡill*, 'dans l'expr.: *taḡriya 'alā l-ḡill*, affaitage sur le « gros » (gibier). (opposé à *diqq*, petit gibier)' (Viré, *Falconaria*, I, p. 285). || Fr. modern? *gros* = 'gros gibier, soit volatiles (grue, héron, oie, outarde), soit quadrupèdes (lapin, lièvre, gazelle), que l'on fait chasser à l'oiseau de vol, selon son espèce. S'oppose à « menu »' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 44). **b) Presó d'ocell**: au considerada presó, per contraposició al mamífer; en l'exemple ofert, però, es refereix a una primera presa de l'ocell de caça i, per tant, no una presó. F (còpia s. XV m.), f. 111 pus que auràs ffeta alcuna **presó d'aucell**, si'l comensa deplomar, lexe'l plomar a la sua voluntat. **c) De presó aspre**: de gran presó. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quint linatge és ganteu, lo qual és prous, **de presó aspre** e bel.

— Cast. *prission*, Lat. *ocellus*, *aves*, 'ave que persigue y toma el ave de caza, presa' (Cy. 14, p. 42, glossari). | Cast. *presión*, *prisión*, 'grandes presas que las aves de cetrería no capturan por sí cuando están en estado silvestre, como son las grullas o las garzas' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *pris(sión)*, 'presa' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Port. *prisão* sb. fem. 'presa, ave presa' (Cy. 15, p. 76, glossari).

**Prim**: *subst. m. i adj. ant.* Femella d'ocell de caça. Anomenada així seguint la llegenda que explica que és el primer poll en sortir de l'ou de la posta. Normalment un terç més grossa que el terçol de la mateixa espècie, és més valorada que aquest en falconeria per oferir un ventall de preses potencials més ampli. A la falconeria medieval, aquesta mida i aquest pes donava més prestigi al seu propietari i permetia caçar millor les grans presons. De maneig falconer més fàcil que el del mascle (terçol) per ser més tranquil·la, sabedora del seu poder físic superior al del terçol. 'I.1. Primer. **Falcó prim**: (ant.) falcó femella, per contraposició a *terçol*, que era el mascle' (DCVB). doc. a. 1347 (BSAL, II, 120) Haya a nós aportats tres falcons, dos terços e un **prim**, que ha trets de l'agre de Formentor. || F (còpia s. XV m.), f. 127v-128 Aquest ffalconer aytal deya que ell avia vist moltes veguades que-l **prim** e lo tersol pares aportaven a menyar [128] a lurs ffills.

Sin.: **Mare**: en cas de referir-se a la parella amb polls. F (còpia s. XV m.), f. 131 com lo para [DCVB pare] he la **mare**, so és lo tersol he lo **prim**, n'agueren gitats los jóvens ffalcons. — Lat. *mater* (Federico II, *De arte*, p. 1215). || [Fr. *mere*, 'chienne qui a des petits. Lat. G *mater*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 374).

— Ar. *'untā*, pl. *'ināt*, 'doit se traduire par « forme » et non femelle, en langage de fauconnerie ; les mâles ou « tiercelets » n'étaient, généralement, pas affaîtés', *taforma*, '« forme » (du faucon), la femelle ; ce sont toujours les *formes* que l'on affaîte, les mâles étant, en général, beaucoup moins aptes à recevoir le dressage. Ce terme nous semble être créé sur l'espagnol « forma » (même sens que *forme* en français, altération de « femelle / femme »), avec préfixation du *ta* berbère, marquant le féminin. Ce mot est des plus typiques du langage de fauconnerie, en Espagne musulmane' (Viré, *Falconaria*, I, p. 277, III, p. 165). || Cast. *prima*, 'hembra de las aves de cetrería. Es absolutamente legendario que sea el primer pollo que nace de cada puesta, como propugnaban algunos autores medievales' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *prima*, 'hembra de las aves de caza' (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *prima*, 'accipiter femina, que prima hispanice nuncupatur', trad. 'El azor hembra, llamada en español prima' [Johannes Aegidius Zamorensis (Juan Gil de Zamora), *Historia naturalis*, (*De accipiter* 4), p. 182, l. 19-20 (f. 12v)]. || Fr. *fourme*, 'forme; oiseau de chasse femelle' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 74). | Fr. modern? *forme*, 'femelle de tout oiseau de vol' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 47). || Occ. *prim*, *prims*, 'female (?)' (*Dels auzels cassadors*, v. 1788 i p. 223).

**Privada**: *subst. f. ant.* Latrina, font de gasos nocius per a l'ocell de caça. 'Latrina' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 148 E deus-te ben gordar que no tengues nagun au cel a fum de pegua, ne a pudor de **privada**, ne en loc on amaren li ne càyem, ne en saler on aya vin novel.

**Privat, -ada:** *adj. i part. pass.* de *privar*. ‘3. Familiar; que té tracte amistós i íntim amb algú. Especialment: a) Persona que té molta familiaritat i especial preferència en l'amistat i confiança d'un príncep o altre personatge’ (DCVB), referit a l’ocell de caça i al seu falconer. P (còpia s. XV m.), f. 28v e és-ne pus **privats**.

— [Cast. *privado*, ‘presto, raudó; del cèltico brigos’] (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || Fr. *privé*, ‘apprivoisé. Lat. *CX privatus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 397). || It. *privato*, ‘zutraulich, handzahn (ein Tier)’ (Glessgen, p. 980). || Occ. *privatz* (*Dels auzels cassadors*, v. 374).

**Proma:** *subst. f.* Ploma. Vegeu *ploma*. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 114 unta-li primerament les **promes** totes.

**Prous:** *adj. ant.* Preciós, excel·lent, potser valent, de gran presó, referit a l’ocell de caça. El mateix adjectiu és utilitzat a la descripció del cavall del *Tractat de manescalia*, arromançament anònim del *De medicina equorum* de Jordanus Rufus de Calabria dedicat a l'emperador Frederic II de Hohenstaufen, ms. BNF, esp. 212, f. 94r<sup>a</sup>, potser com a part d'un binomi de sinònims, segons “lo caual sia prous e noble entre totes besties”. ‘pros’ i ‘pros: arcaisme. Bo, virtuós, respectable; cast. *noble, generoso, virtuoso*’ (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo quint linatge és ganteu, lo qual és **prous**, de presó aspre e bel.

Sin.: **preciós**. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> La .V<sup>a</sup>. manera és dita gathene, lo qual és presiós, de preson aspre e subúll.

— [Ar. *mamûr*, ‘(= ayant vécu une saison de pluie), immature, sor, antanaire (oiseau de vol). Moamin lat. *preciosus*’, *mubtadir*, ‘(= « pressé » de migrer), immature, sor, antanaire (oiseau de vol). Moamin lat. *preciosus*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrîf*, pp. 201-02)].

**Provament:** *subst. m.* Coneixença adquirida per l'ús, per la pràctica, especialment l'adquirida pels altres i recollida dins de l'art de la falconeria, com ara un guariment contra una afecció de l'ocell de caça. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 113 Mas enperò so diu lo mestre de aquesta art, que en Alamaya hohí dir a son ffrare un **provament** que no ffall.

— Fr. *exprove*, [*par exprove experte et certaine*, ‘par des preuves évidentes et sûres. Lat. *X per expertam scientiam et evidentiam*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 349).

**Provat, -ada:** *adj. i part. pass.* de *provar*. ‘Acreditat com a bo’ (DCVB), utilitzat com a testimoni d'autoritat als tractats de falconeria. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), 5v<sup>b</sup>- 6r<sup>a</sup> les medicines del qual són bo[6r<sup>a</sup>]nes e acabades e molt **provades**. || P (còpia s. XV m.), f. 28v E sobretot és **provat** que val més son falcon mudat en perxa alte e an loch escur. | P (còpia s. XV m.), f. 30v **Probatum est**.

— Fr. *esprover, exprover*, ‘reconnaître; constater, observer; éprouver; approuver, apprécier, Lat. *X aprobate*; expérimenté, Lat. *C expertus*’, [*valoir*, ‘faire du bien, être bon, utile, en parlant d'un remède’, *verai*, ‘efficace, en parlant d'un remède’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 349, 417, 419). || It. *provato, provata*, [*provare*], ‘durch Prüfen (etw.) als wirksam erweisen; [durch Prüfen (etw.) als herausfinden; durch Prüfen (etw.) als wahr erweisen]’ (Glessgen, p. 980).

**Puculull, -ulla:** *adj. ant.* per poculull. Vegeu *poculull*.

**Pudir:** *v. intr.* Fer mala olor, olor desagradable, especialment degut a patir processos de descomposició, amb la formació de compostos volàtils, com la putrescina i la cadaverina; referit al past contraindicat per a l’ocell de caça o a l'alè de l’ocell de caça, indicatiu d'afecció. ‘Fer mala olor’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 130v carns leugeres, axí com de capons, he aquelles menuch ffresques ho almenys que no **puden**. — [Fr. *puellant, puelant*, ‘qui sent mauvais, fétide. Lat. *CF fetidus*. Cf. *pullent*, Gdfr., et anc. prov. *pudolen*, Levy VI, 602’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 398). || [Occ. *put*, ‘?’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3529 i p. 223)].

**Pudor:** *subst. f.* Olor forta o desagradable, associada a la formació de gasos i/o compostos volàtils com la putrescina i la cadaverina. Nociva per a l’ocell de caça. ‘2.1. Mala olor’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu-se hom encara guardar, que hom no meta l'esperver en casa hon aya sotzura ne **pudor**.

Tipus: **a) Pudor de bassa on hom amara li:** vegeu *amarar, bassa*. F (còpia s. XV m.), f. 120 E més lo garde de tota **pudor** de palla ni **de bassa on hom amara li**, so és, banyar li. **b) Pudor de palla:** olor i gasos despresos durant el procés d'ensitjat o fermentació de la palla, o del lli mateix. F (còpia s. XV m.), f. 120 E més lo garde de tota **pudor de palla**. **c) Pudor de privada:** vegeu

*privada*. F (còpia s. XV m.), f. 148 E deus-te ben gordar que no tengues nagun au cel a fum de pegua, ne a **pudor de privada**, ne en loc on amaren li ne càvem, ne en saler on aya vin novel. **d) Pudor del bulliment del vi**: vegeu *bulliment*. F (còpia s. XV m.), f. 109v ne en lo mes de hoctumne que om verema no pos l'esperver en loch on l'ardor ne la **pudor del boliment del vi** no-l puxa tocar, com yo n'é vist per semblant cossa morir.

— [Fr. *fumosité*, 'vapeur. Lat. X *fumositas*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 356).

**Pudre**: vegeu *pólvora*.

**Pullina**: *adj. f. llatí?* Dit de la carn de poll o pollet o, amb menor probabilitat, de solípedes joves, donada com a medicament simple o excipient del producte terapèutic a fer ingerir a l'ocell de caça. 'Pollina: 1. Egua, somera o mula jove, fins que té un any o fins que la desmamen; cast. *pollina*' i 'Pollí: 1. Cavall, ruc o mul jove, des que neix fins que el desmamen; cast. *pollino*' (DCVB). Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> carns **pullinas**. — Lat. *carne pullina*, Tilander 'chair d'un petit poulet' (Cy. 9, pp. 146-147, mss. Lats. G.).

**Pulmó**: *subst. m.* '1. Cadascun dels dos òrgans bessons de la respiració, que en els animals vertebrats estan situats dins la cavitat toràcica i formats per una multitud de cèl·lules a través de les parets de les quals es realitza l'intercanvi de gasos entre l'aire inspirat i la sang venosa; cast. *pulmón*' (DCVB), utilitzat com medicament simple o excipient del producte terapèutic a fer ingerir a l'ocell de caça. Els de l'ocell apareixen sempre als tractats catalans medievals com a lleu. Vegeu *lleu*. P (còpia s. XV m.), f. 33v **pullmó** de moltó. — Lat. *pulmo*, 'poumon' (Cy. 9, p. 272). || Ar. *riyyat (šāt)*, 'mou (de mouton). Moamin lat. *pulmo*; Moamin fr. *pomoncel*' (Viré-Möller, *Ġitřif*, p. 205). || Fr. *pomoncel*, 'poumon. Lat. C *pulmo*. Italianisme, it. *polmoncello*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 395). || It. *polmone, polmon, pulmone*, 'Lunge' (Glessgen, p. 978). | It. *palmone*, error d'interpretació 'handfull, «palmó»' (Hedvall, *Ghatřif*, p. 60).

**Punt**: *subst. m.* Pes de vol i de caça específic de cada ocell de caça, individual. Normalment, un ocell de caça pot volar-se a un pes superior al que ha de tenir per caçar. Vegeu *tempre*. 'De nos jours, on parle de « poids de vol » pour le poids optimal auquel on maintiendra l'oiseau en période de chasse' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 137). Manca acceptió al DCVB.

Loc.: **Baixar per son punt**: desensaginar l'ocell de caça en sortir de la muda; per extensió, abaixar o temprar a l'ocell de caça. Vegeu *abaixar, temprar*. P (còpia s. XV m.), f. 29v car si ell és **beixat per son punt** e ben nedeyat de dins, ell serà tot l'any delitós.

**Puny**: *subst. m. 1.* Mà enguantada del falconer, closa quan porta l'ocell de caça per subjectar els gits i la llonga de l'ocell, i potser el seu past o picador, i facilitar una bona base de suport a l'ocell de caça. '1. La mà closa' (DCVB). Vegeu *mà*.

Loc.: **Partir del puny**: envolar-se l'ocell de caça del puny del falconer. P (còpia s. XV m.), f. 37v starà tot dur e no·s volrà **partir del puny**.

— Lat. *pugnus*, Al. *faust*, Ang. *fist*, Cast. *puño*, Fr. *poing*, It. *pugno* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 236-7). || It. *pugno, pugno*, 'Hand, Faust (des Falkners)' (Glessgen, p. 980).

**2.** Unitat de volum equivalent a la quantitat de quelcom que es pot agafar dins la mà closa. '3. Grapat petit; quantitat de cosa que es pot agafar dins la mà closa' (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> prin .I. **puny** de lavor de li. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> prin .I. **puyn** de lavor de lin. — Fr. *maniple*, 'poignée. Lat. C *manipulus*. It. *manipolo*. *Glan.* 165' (Tjerneld, *Moamin*, p. 372). || It. *branchat[a]*, 'Handvoll' (Glessgen, p. 920).

**Punyar**: *v. intr.* Lluitar, esforçar-se, aplicar un esforç incessant, afanyar-se, especialment l'ocell de caça per recuperar una presa que un altre ocell li ha agafat, sovint en vol. 'Esforçar-se, treballar insistentment per aconseguir quelcom; cast. *pugnar, esforzarse*' F (còpia s. XV m.), f. 126v-127 Una veguada s'esdevench que un [127] ffalcó montarí se levà de una roca he encalsà una perdiu, e [...] tolch-la al montarí ffon endanyat de aquesta cossa, he esforsave's axí com podia que la li tolgués, mas com molt hi agués **punyat** ho trebellat he no pogués acabar sa intensió.

**Punyidura**: *subst. f.* Inflamació podal de l'ocell de caça d'etiologia indeterminada, que probablement cursa amb dolor. 'Acció i efecte de podrir; estat del que està podrit; la part podrida d'una cosa' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> De **punyidura** dels peus. De **puydura** dels peus los peus són imflats.

**Sin.:** **podridura.** Vegeu *podridura*.

— Lat. *De punctura pedum*, Tilander ‘De la douleur des pieds’ (Cy. 9, pp. 62-3, mss. Lats. D.). | Lat. *punctura pedis*, ‘douleur aux pieds: Dancus inclut dans son réceptaire la *punctura*, qui se signale par un gonflement des pieds (chapitre 32). Comme le texte comporte une rubrique *podagra*, il ne peut y avoir identité avec ce mal. *Punctura* vient de *pungere* et désigne une douleur aiguë. Le sens de piqûres peut servir de commun dénominateur avec le sens particulier qu’il a chez Alexander, où il se rapporte aux vers’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 202). || It. *punctura de li piedi*, ‘stechender Schmerz; Stich eines Skorpions, Schalagenhiß o.ä. (?) / dolore pungente; puntura di scorpione, morso di serpente o simili (?)’ (Glessgen, p. 631).

**Purga:** vegeu *porga*.

**Purgatori:** vegeu *porgatori*.

**Putana:** *subst. f. ant.* Prostituta, vici indesitjable en el falconer segons F. ‘Prostituta’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Encara cové que sien hòmens que·s sàpien donar grat, que no fassen vol·lar descovinent hora. Encara que no sien hòmens sutzes, he lo alè no li puda, ne vaya volentés a les **putanes**.

## Q

**Quarter:** *subst. m.* ‘1. La quarta part de qualsevol cosa. 9. Mesura de líquids, sobretot de vi, de valor variable’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 117v prin la maytat del **corter** del palurna.

— Cast. *quarterón*, ‘cuarta parte de una libra, unos 113,5 grs.’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *cuartán*, Cat. *cortà*, *quartà*, ‘medida de capacidad para granos’ (Gual, p. 269); Cat. *quart*, *quarta*, It. *quarta*, *quarte*, ‘peso, medida de capacidad y divisor monetario. 1 cuarto de Barcelona = 5 millareses; 1 onza de Barcelona = 4 cuartos’ (Gual, p. 276); Cast. *cuartera*, Cat. *quartera*, It. *quartiera*, ‘medida de capacidad para granos’ (Gual, p. 276). || Fr. *quartier*, ‘quart’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 399).

**Quasedor, -ora:** *subst. m. i f.* Caçador, -ora. Vegeu *caçador*. P (còpia s. XV m.), f. 30 P (còpia s. XV m.), f. 30 Sobre tote res se deu **quasedor** esforçar de portar son aucel pla e ferm e segur, e que li sàpie seguir le mà als continens que son aucel ferà.

## R

**Ràbia:** *subst. f.* Malaltia infecciosa contagiosa que té per agent etiòlogic un rbdovirus del gènere *Lyssavirus* que afecta els animals de sang calenta, produint una encefalomièlitis de curs mortal. Es transmet per mossegada o contaminació de ferides. Històrica al nostre país. ‘1. Malaltia contagiosa que es transmet amb la mossegada dels gossos o altres animals que la pateixen; hidrofòbia’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 36 De **ràbie** de cans. — Cast. *ravia*, Moamin cast.,



IV, 5 i V, 4. || Fr. *rage, raige*, Lat. *rabia* (clas. *rabiem*) (Moulé, *Glos.*, p. 523). | Fr. *raje*, ‘rage, maladie du chien. Lat. C *rabies*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 399). || It. *rabia, rabia*, [*malat(t)ia melancholicha*], Fr. *raje*, Cast. *ravia*, ‘Tollwut (bei Hunden) / rabbia (detto di cani)’ (Glessgen, p. 618).

**Rabiós, -osa:** *adj.* Malalt de ràbia, referit a un gos de caça que pateix aquesta malaltia. ‘1. Que pateix de ràbia o hidrofòbia’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 36 Quant lo ca és **rabiós**. — Fr. *esragié, rabiz* (Moulé, *Glos.*, p. 523).

**Rael:** vegeu *arrel*.

**Raiel:** vegeu *arrel*.

**Raïl:** vegeu *arrel*.

**Rallus:** *adj. i/o subst. m. llatí?* Probablement relacionat amb els ocells de la família *Rallidae*, és a dir, els ràl·lids. Descolorit, despigmentat, sense la grogor pujada o ataronjada de la cera del bec i de les parts sense ploma de les cames indicativa de bona salut en un ocell de caça no poll, per patir mal de fel o falera; amb menor probabilitat, rigat, per la relació amb el nas. Vegeu *falera, rigat*. Manca al DCVB. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> Si à mal de fel, en los peus o en lo bec e en les nars par que sia **rallus**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> Si ha mal de fel, en los peus e en lo bech e en lo nas par que sia **rallus**. — Lat. *rallus*, ‘rallo’ (Federico II, *De arte*, p. 1230).

**Rampa:** *subst. f.* Afecció indeterminada que cursa amb tremolor de peus segons F, i afecta especialment els ocells de caça aranyencs segons l’*Epistola de avibus nobilibus*. Potser contracció muscular involuntària, transitòria i dolorosa, especialment d’una part de la cama, referit a l’ocell de caça. Les causes principals de crisis convulsives en ocells de caça, especialment en ocells en creixement, són dues síndromes: l’hiperparatiroidisme nutricional secundari o hipocalcèmia i la hipoglucèmia. L’hiperparatiroidisme nutricional secundari és degut a una manca de calci a la dieta (el balanç calci/fòsfor adequat ha de mantenir-se aproximadament en una relació 1/1), deficient absorció del calci, manca de vitamina D3 i/o insuficient exposició a la radiació ultraviolada, tot i que la causa més freqüent és una alimentació exclusiva amb carn magra, sense os. Té per símptomes debilitat i incapacitat per mantenir-se drets, i la hipocalcèmia provoca contraccions musculars tetàniques (especialment en ocells joves amb dieta deficient en calci, femelles que posen ous per fracàs al mobilitzar el calci dels ossos al ritme necessari, o estrès sever, sobretot als astors durant l’amansament). La hipoglucèmia o crisi hipoglucèmica també provoca contraccions musculars tetàniques; pot produir-se en ocells de caça sotmesos a intensos vols amb escases reserves energètiques, esgotant-les, o bé per canvi bruscat de temperatura ambiental o gelades en un ocell temprat. Elevades demandes de glucosa (esforç físic, fred ambiental, etc.) poden superar la capacitat per transformar proteïna en glucosa quan les reserves de glucogen i greix ja són escasses, com ara un ocell de caça temprat o que rebutja alimentar-se després de la captura o amb una disminució de pes excessiva a l’inici del seu ensinistrament. Astors i esparvers en són especialment susceptibles, normalment per temprar-se més fort que els falcons (vegeu temps). Un ocell de caça salvatge capturat per a l’art de la falconeria, sotmès a un alt nivell d’estrès, probablement rebutjarà alimentar-se al començament, fet que s’uneix a l’alta demanda energètica deguda al mateix estrès (els nivells de glucosa depenen de l’estrès ambiental). En rapinyaires joves poden assolir-se nivells hipoglucèmics importants en dos dies d’inanició. A aquesta hipoglucèmia pot unir-se una miopatia de captura, relacionada amb l’estrès i l’elevat esforç durant la captura, especialment en astors i esparvers. L’epilèpsia pròpiament dita esdevé en rares ocasions, romanent l’ocell estirat al terra, amb les ales, potes i cua esteses, i difícilment manifesta atacs convulsius exagerats; els atacs duren pocs minuts i normalment no tenen efectes posteriors. Daude de Pradas ens descriu la rampa com a un estadi evolucionat de la gota articular, concretament podal [“CI. Cant auzel grans sen gota. [...] Pero, si·ill gota torn’a rampa, / so es que los arteilhs atrampa, / e ten soven l’un pe levat / e·ls arteilhs destrenh mal son grat” *Dels auzels cassadors*, vv. 2969-72]. Segons Van den Abeele, ‘pour le mal dit rampa, il faut lui donner la viande des oiseaux que l’on attrape dans les filets « à maille d’araignée » (*araneé*), en les teignant de suc d’armoise ou d’ortie’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 238), però les traduccions catalanes de l’*Epistola de avibus nobilibus* sembla que es refereixin als esparvers o esmirles aranyencs, i no al fet que l’arany serveixi per capturar els

ocells que es donaran per guarir l'ocell de caça malalt. Pel que fa a la grafia *lampa*, esmenada a *rampa* a l'edició de les dues traduccions catalanes de l'*Epistola de avibus nobilibus* arran dels testimonis llatins, podríem pensar en una afecció indeterminada de l'ocell de caça, especialment dels esparvers (categoria que pot incloure o no els astors, segons el traductor); tanmateix, els testimonis llatins i altres indicis em duen a considerar-la, possiblement, *rampa*, encara que “*rampa*” també apareix a les traduccions catalanes: les dues es tracten amb untaments a peus i ales, i afecten ocells niencs (*lampa*) o aranyencs (*rampa*), en creixement (potser també altres ocells trampejats fa poc en el cas de la *rampa*), malgrat que els medicaments simples utilitzats són diferents (tal com pertoca a receptes diferents dins d'un mateix tractat). Una altra possibilitat, poc probable, és que derivi de *llampa* [‘f. Tros de glaç’ (DCVB)], per la seva simptomatologia a l'ocell. Pel lloc d'aplicació del tractament, ales i peus, d'improbable relació amb l'obstrucció de la membrana que tapissa el paladar (segons el *Vocabulari de la llengua catalana medieval* de Lluís Faraudo de Saint-Germain, basant-se en una de les traduccions catalanes de l'*Epistola de avibus nobilibus*, on remet a *lampasc*) o amb la congestió de la mucosa del paladar equí anomenada en francès medieval *lampas* [cat. *lampasc*, *lampastre*, ‘tumor inflammatoire que survient al paladar dels cavalls’ (*Vocabulari de la llengua catalana medieval* de Lluís Faraudo de Saint-Germain); ‘le lampas, encore usité dans le langage populaire pour désigner la congestion de la muqueuse du palais, est d'origine inconnue. Lampas, lampast, empas dans le centre de la France (Jaubert), lampas en provençal, proviennent du latin médiéval *lampistus* (Albert-le-grand, liv. 22); *lampascus* (Rusius, ch. 65, 66); qu'on retrouve dans les traités italiens et espagnols de cette époque *lampasco*, *lampasto*, *lampastu*. On donnait encore à cette affection les noms de fourceaux, forciaux, fève et ce dernier est encore usité de nos jours dans le langage populaire. Borel, Ménage font dériver lampas du latin *lambo* ou du grec *λάπτω*, laper, lamper, « en sorte qu'on aurait appelé le dedans de la bouche lampas parce que c'est le conduit dans lequel on verse la boisson qu'on lampe ». De fait dans plusieurs poésies médiévales on trouve cette expression comme synonyme d'arrière bouche, de gosier. Mais ceci ne nous explique pas pourquoi on aurait donné ce nom au gonflement du palais du cheval. Peut-être parce que dans l'impossibilité de prendre des aliments solides, il se serait contenté de lamper les liquides. Au moyen âge on donnait ce nom à une étoffe de soie, qu'on tirait de la Chine, à grands dessins tissés en relief, le plus souvent sur fond de couleur différente (Hatzfeld). Peut-être les anciens hippiatres trouvaient-ils que les sillons hypertrophiés du palais formaient des dessins ayant quelque analogie avec ceux en relief de ces tissus de soie ?’ (Moulé, *Glos.*, p. 511)]. C. Michäelis de Vasconcelos, “Contribuições para o futuro dicionário etimológico das línguas hispánicas”, a *Revista Lusitana*, XI (1908), pp. 8-14, estudia port. *lampo-lampa*, que ofereix diverses possibilitats per extensió del nostre cas, relacionades amb el període (els mesos de maig i juny són vinculables amb la captura del poll nienc o ramenc), els rams verds (de possible ús per a fer un niu al poll), i la fruita aviat madura, els joves i l'avantatge de la precocitat (un desnuament precoç permet assegurar-se la propietat de l'ocell, però comporta riscos evidents per a la salut del poll). Aquestes opcions podrien haver influït en la confusió r-/l-. ‘1. Paràlisi dolorosa i transitòria de certs músculs, principalment de la cama o del braç, per defecte circulatori. Cast. *calambre*’ (DCVB). Vegeu *arany*, *aranyenc*, *caure*, *gota gramfo*, *tremolor*, *sobresmagre*. F (còpia s. XV m.), f. 117v Ítem més, si à mal de **rampa** he tremoló dels peus, la qual a vagades los esdevé, val que hom los do la carn mullada en such d'ortigues e d'artemeya; ítem, sanch d'anyell tèbeha los peus d'aquel ffregats; e vin tèbeu en que sien cuytes hortigues, en asò li unta lo past, [118] e com aquelles ffarà per aygua ho per estar en terra, trau such de la eura he tèbet unta-li los peus e la carn; ítem, caragols blanchs cou he unta-li'n los peus, he ffes-lo sagnar en la cuxa. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> Mas per raon dels poyls e de la malaltia la qual appelen los lecs **rampa** [ms. *lampa*], dóna'l a menjar a l'esperver lacrimules, ho unte'l sovén ab limachs blancs freguan los peus he les ales. Con serà cregut deporta-lo .I. poc pexén de bona carn. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Contra enfermetat d'equelles aus que és dita **rampa**, que en arayn o bertol eren preses: suc d'urtigua o de artemeya hy fa, la carn muyllada e-l suc li sia donada e guerex. Ítem, frega los peus d'equell ab sang calent e ab vin tèbeu en lo qual sien cuytes urtiges, e en aquell vin muylla lo menyar d'aquell. Ítem, cou edra terrestre en aygua, e les fuylls cuytes e picades e muyllades, liga-les entorn los peus d'equell, e lo meygat d'equell sia muyllat en aquesta aygua. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup>

Mas per la malaltia de la qual appelen los lecs **rampa** [ms. *lampan*] li dóna a menjar a l'esperver a la sanch [*sic*] *testudinum* blanchs ffrega los peus sovén d'aquel e unta les ales. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> Con la malaltia dels ocells la una és dita **rampa**, quant en arany o en vertol [ms. *enūidal*] són presos: prin such d'ortiga o d'altimira, muyla la carn en lo such e da-lali a menjar, e serà garit. Ítem, frega los peus d'aquel ab sanch d'anyel calent o ab tèbeu e[n lo] qual sien ortigues cuytes e en aquel vi lo menjar d'aquel muyla. Ítem, cou oma aure terrestre en aygua, e les fuyles d'ela cuytes e ben picades ligades entorn los peus d'aquel, e lo menjar d'aquel muyla en aquesta aygua. — Lat. *rampa*, 'cramp. Scanlan (285) asks if *rampa* might not be related to 'cramp'. His instinct is correct. Körting (1923, 805, s.v. "raon") specifically links *rampa* with the Germanic stem *ramp*, itself seen in MG *Krampf*, and Lexer (2.340) shows the MHG forms *ramph* amd *ramphe*' (OA, p. 1620, n. 327). | Lat. *rampa*, 'L' *Epistola* seule recourp au terme mystèrieux *rampa*, et le suppose connu. On pourrait penser à une transformation de *crampa*, d'autant plus que la cure comprend des onguents pour le pied et les ailes' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 208). || Ar. *ra'da*, 'tremblement nerveux' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 205). || Fr. *rampe*, '« crampe » Lyon 765, fol. 181. Cf. Cast., Prov. *rampa* « crampe » Daude, 2969' (Til., *Glan.*, p. 216). | [Fr. *pasme*, 'crampe. Lat. C *spasmus*. It. *pasmo* « spasme ». *Glan.* 193. Synon. *zug* (lat. CF *zug*')] (Tjerneld, *Moamin*, p. 389). || It. (*infirmo di*) *rampa*, '<lat.med. *rampa* für *crampa*; It.sett. *male del granfo*, *zoè spasimo deli pedi*; It.pad. *a la paralisi*, *çoè al tremore dei membri*' (Glessgen, p. 602, n. 219, 625). || Occ. *rampa*, 'cramp' (*Dels auzels cassadors*, v. 2969 i p. 223).

**Rana**: *subst. f.* Granota. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> Si axí no·s muda, prin **rana** [ms. *rama*] e fe-na pols e posa'n sobre la carn e da-li'n, e axí mundar s'à.

Sin.: **granota**. Vegeu *granota*.

**Raor**: *subst. m.* Navalla, instrument de tall molt fi, utilitzat per tallar el pèl de la barba o els cabells, utilitzat pel falconer per a practicar una incisió a l'ocell de caça. '1. Ganivet de tall molt fi, destinat especialment a raure el pèl de la barba o els cabells. 2. Ganivet en general' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> Pela'l en aquel loch on és mordut e, si és poch, fé aquel gran ab **raor**. — Lat. *rasorio* (AG, p. 1478, l. 23-24). | Lat. *araxorio*, *arasorio*, *rasorio*, *rasore*, Tilander 'rasoir' (Cy. 9, pp. 110-11, mss. Lats. D.). | Lat. *novacula*, 'navaja' (Gil, *De accipiter* 8.33, p. 216, l. 6). || Fr. *rasor*, 'rasoir. Lat. C *rasorium*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 400). || It. *rasoio*, *rasulo*, *rasore*, Fr. *rasor*, Cast. *navaja*, Lat. *rasorio*, 'Rasiermesse / rasoio' (Glessgen, p. 682).

**Raspero**: *subst. m.* Raspo. Manca al DCVB. Vegeu *raspo*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> De verí de serp, de granota o de **raspero**.

**Raspo**: *subst. m.* Calàpet o calàpat, gripau, animal amfibi del gènere *Bufo*. Possible error de còpia per rospo. Manca accepció al DCVB, on apareix 'Rosp: *m.* ant. Gripau' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> De verí de serp, de granota o de raspero. Quant auràs falchó veges que no·l pos sobre fust marcideu [ms. *martideu*]. Per so no li deus posar, que no sia aquí verí de serp o de granota o de **raspo**.

— Lat. *rospus*, pl. *ruspi*, 'forme latinisée de It. *rospo* « crapaud »' (*Bufo vulgaris*) (Cy. 9, p. 274). || Fr. *rospo*, 'mot italien' (Cy. 12, p. 60, glossari).

**Rata**: *subst. f.* '1.I.1. Mamífer rosegador, de la família dels múrids; principalment es diu dels individus dels gèneres *Rattus* i *Mus*, que són animals d'orelles grosses, cua llarga i que presenta un gran nombre d'anells escatosos, esquena grisa més o menys fosca, i ventre blanquínós; unes espècies viuen dins les cases i altres en el camp, i produeixen grans danys perquè roseguen tota mena d'objectes, sien comestibles o no ho sien. Cast. *rata*, *ratón*. Generalment es dóna el nom de *rata* a l'animal adult, sobretot del gènere *Rattus*; els animals joves i encara petits, i els adults relativament petits del gènere *Mus*, s'anomenen més sovint *ratoli*' (DCVB), past contraindicat per a la salut de l'ocell de caça o que no plau al falconer per algun motiu; presa natural de determinats ocells de caça en estat salvatge, indicatiu de la seva escassa qualitat caçadora, segons els tractats catalans medievals. F (còpia s. XV m.), f. 135 No és naguna maravella donchs, si lo linatge dels lanés prenen per aquesta manera he enderroquen los ocells, los quals an tan gran pahor naturalment e ten gran cobardia, que no pren sinó **rates** he a vagades los

aucells con són hexits del niu, que no poden volar, ho con són en lo niu he corren per la terra. || P (còpia s. XV m.), f. 33 prenets .I<sup>a</sup>. **rata** novela e ascorsats-la bé.

Tipus (possiblement variants gràfiques referents a la mateixa espècie): la sang de la qual és utilitzada a la terapèutica de l'ocell de caça a l'*Epistola de avibus nobilibus* i Albert el Gran. **a) Garex o ratí:** F (còpia s. XV m.), f. 118 sanch de una **reta** qui és dita **garex ho ratí**. **b) Garó:** Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> sanch de **rata** que és dita **garó**. **c) Guarrís:** N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>r</sup>a sang de **rata** qui és dit **guarrís**. — Lat. *ratti muris* (AM). | Lat. *muris vel rati* (*Epistola de avibus nobilibus*). **d) Rató:** vegeu *rató*. P (còpia s. XV m.), f. 32 Quant l'aucell ha fistolles, dóna-li hom a menyar **retons** poch e mosteles novelles mulades en let de cabres.

— Lat. *ratus*, 'rat' (Cy. 9, p. 274). || Ar. *fa'r, fār*, pl. *fīrān*, 'souris. Moamin lat. *mus*; Moamin fr. *soriz*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 196); [Ar. *ğuraḍ*, pl. *ğirdān*, 'mulot (rat des champs)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 197, 216)]. || Port. *rata*, 'fêmea do rato' (Cy. 15, p. 78, glossari).

**Rata-pinyada:** *subst. f.* 'Quiròpter o mamífer volador de diferents espècies, principalment el *Vespertilio pipistrellus*, que té les ales consistents en una membrana cutània sostinguda pels dits de la mà extraordinàriament allargats; viu dins coves i cases abandonades i surt a l'hora crepuscular a caçar els insectes de què s'alimenta. Cast. *murciélagó*' (DCVB), utilitzada com a medicament simple per tractar l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 117v e da-li **rata-penyada** a menyar.

Sin.: **huriac**, *barbastellum*. Vegeu *huriac*, *barbastellum*.

— Occ. *soritz penada*, 'bat' (*Dels auzels cassadors*, v. 2013 i p. 224).

**Ratí:** *subst. f.* Petit mamífer, rata segons Albert el Gran i l'*Epistola de avibus nobilibus*, de la qual s'utilitza la sang com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. Potser musaranya comuna (*Sorex araneus*), o, fins i tot, jerbu (*Ġitrīf*, p. 209, Ar. *yarbū* 'Moamin lat. *mus babilonicus*; Moamin fr. *soriz babiloine*). Manca al DCVB amb aquesta accepció. Vegeu *rata*. F (còpia s. XV m.), f. 118 sanch de una **reta** qui és dita **garex ho ratí**. [N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>r</sup>a sang de rata qui és dit **guarrís**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> sanch de rata que és dita **garó**]. — Lat. *ratti muris* (AM). | Lat. *muris vel rati* (*Epistola de avibus nobilibus*).

**Rató:** *subst. m.* Ratolí o rata petita, utilitzada com a medicament simple o excipient del producte terapèutic a fer ingerir a l'ocell de caça. '1. Rata petita. 2. Ratolí' (DCVB). Vegeu *rata*. P (còpia s. XV m.), f. 32 Quant l'aucell ha fistolles, dóna-li hom a menyar **retons** poch e mosteles novelles mulades en let de cabres. — Lat. *sorex, mus*, 'souris' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || [Ar. *ğuraḍ*, pl. *ğirdān*, 'mulot (rat des champs)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 197, 216)]. || Cast. *rato*, 'macho de la rata (*Rattus rattus*)' (Fradejas, *Tratados*, p. 211).

**Raure:** *v. tr.* Erosionar, rascar amb un instrument tallant o aspre per a disminuir-ne el gruix o donar forma adequada, referit a l'acció que realitza el falconer per a enretirar una lesió a l'ocell de caça. '1. Fregar amb un instrument tallant o aspre la superfície d'una cosa per rebaixar-la o per llevar-ne les adherències, les excrescències o els regruixos. 2. Llevar adherències, excrescències o regruixos d'una superfície fregant-la amb un instrument tallant o aspre' (DCVB). Vegeu *adobar*. F (còpia s. XV m.), f. 112 obri-li la boca e la infladura seca li **rau**. — Fr. *rere*, '(impér. 5 *raez*) gratter, racler. Lat. C *scalpe*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 401). || It. *rad[ere]*, '(Körperhaare) abrasieren' (Glessgen, p. 981). || Port. *raer, reer, rer* (*arrer*), 'raspar, rapar' (Michaëlis, *Mestre*, pp. 365-66).

**Regament:** *subst. m.* (Mal) *tesgo*. Vegeu *tesgo*. Manca accepció al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> De **regament**. Qon veets que esturnuda e gita aygua per les nars, sapiats que rigat és.

Sin.: **Mal tesgo**. Vegeu *tesgo*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup> De **mal tesgo**. — Lat. *De malo tesgo*, Tilander 'De la consomption' (Cy. 9, pp. 64-65). | Lat. *De fluxu aque de naribus* (Gil, *De accipiter* 8.31, p. 214, l. 14, f. 17r).

**Regiment:** *subst. m.* Ordre, forma de govern, pauta o protocol a seguir pel falconer segons l'estat físic o de salut de l'ocell de caça, o segons el seu nivell d'ensinistrament falconer. Albert el Gran estableix tres regiments, a saber, regiment de domdar (i mansedar), regiment de sanitat i regiment de malaltia. En sentit ampli, maneig falconer. El *Deli ucelli di rapina* de Lluís de Besalú conté un *Capitulo de regimento* (ff. 89v-92v), qui sap si ja present a un hipotètic original català

perdut; no he pogut consultar aquesta obra. ‘1. Règim; estat i forma de govern’ (DCVB). Vegeu *domdar, malaltia, mansedar, regir, sanitat*. F (còpia s. XV m.), f. 138rv Lo **regiment** dels ffalcons és pertit en tres **regiments**, so és a saber: en **regiment** de domdar e en **regiment** de sanitat e en **regiment** de malaltia. Lo **regiment** de mansedar he domdar ha .III. térmens, dels quals la .I. és [138v] que s’acost<um>en a la mà de l’hom, l’altre és que sia ffet ardit he abrivat en la pressa dels aucells. Lo primer **regiment** sí és, que nuyll temps no li don hom a menyar sinó sobre la mà. — Ar. *tadbīr al-ġāriḥ, ’islāḥ l-ġāriḥ*, ‘« gouvernement » de l’oiseau de vol’ (Viré, *Falconaria*, II, pp. 37, 58). | [Ar. *ta’dīb, tadbīr, siyāsa*, ‘gouverne, bonne – (de l’oiseau de vol) (« gouverne » de l’oiseau: la manière de l’élever, de le dresser et de le soigner)’] (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 214). || Fr. *regimant*, ‘traitement, soin’ (Til., *Glan.*, p. 219). | Fr. *regimant*, ‘traitement, soin. Lat. F *regimentum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 400). || It. *reggimento*, ‘Haltung (von Tieren)’ (Glessgen, p. 983).

**Rel:** vegeu *arrel*.

**Remullat, -ada:** *adj. i part. pass.* de remullar. Dit de la carn que ha estat immersa en aigua per a disminuir-ne el seu valor nutritiu, permetent al falconer abaixar l’ocell de caça donant-li el mateix volum de carn. ‘Remullar: 1.1. Posar en contacte amb un líquid; mullar molt’ (DCVB). Vegeu *abaixar, tempre*. P (còpia s. XV m.), f. 29 E can los aurets dat a menyar polls per tres setmanes o .I. mes, trets-lo de la muda e portats-lo matí e vespre que no tingue gorgua; e quant lo lexarets, metets-lo en loch escur. E quant conexerets que les plomes seran axutes, donats-li a menyar cors de moltó **remulat**, e de vaqua e de vadel **remulat**, bones gorges, e dats-li polets petits ab la plome e ab tot.

**Sin.:** **aiguosa, banyada**. Vegeu *aiguós, banyat*.

— Lat. *madefacere*, ‘bagnare, infradiciare, riferito alle carni da dare in pasto al falco, che dovevano essere prima immerse in acqua’ (Federico II, *De arte*, pp. 1213-4). || [Fr. *madefier*, ‘humecter, mouiller. Lat. MX *madefacere*. *Glan.* 161’, *remoiliera*, ‘s’amoilera. Lat. C *remolliet ossa*. *Remoiliera* pourrait être le fut. de l’inf. *remoilir*. Cf. pourtant *remole*’, *remoillifier*, ‘rendre mou. Lat. X *remollescunt egestionēs*’, *remole*, ‘rend mou. Lat. X *remollit*’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 370, 400-01). || It. *immollare*, ‘befeuchten; (einen Körper in eine Flüssigkeit) einweichen, eintauchen’, *immolle*, ‘eingeweicht, eingetaucht (ein Körper in einer Flüssigkeit)’ (Glessgen, p. 950). | It. (nap.a.) *remollare*, ‘rendere assai mollo’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 107).

**Renc:** *subst. m.* (i f.) “2. renc: m. rēnec” i “rēnec: m. 1. Paparra inflada de xuclar sang (Empordà, Garrotxa, Lluçanès, Vallès); cast. *rezno*. ETIM.: del llatí *ricīnu*” (DCVB), utilitzada com a ingredient a la terapèutica de l’ocell de caça. Semblen existir dues tradicions a la correspondència dels Moamins, per una banda “de las caparras” Moamín cast. III, 10, i per l’altra “une musce cavalline” Moamín fr. III, 8(3), “una mosca cavallina” Moamín Ms. b, III, 8, “mosche cavalline [n. 46: volosh cavalino i]” Moamín Ms. c, III, 8, “muscam equinam” Moamín Ms. T (& B), III, 8, “muscam equinam” Moamín ms. I (& A), III, 8. Una accepció menys probable, ja que trencaria amb la tradició dels Moamins, és considerar els ronyons, vísceres que es mantenen a la canal durant l’escorxat de l’animal. Si acceptem l’hipòtesi d’un ectoparàsit hoste específic dels bòvids en detriment de la víscera (ronyons), cap preguntar-nos si la tria vé condicionada per l’interès en l’espècie ectoparàsita, per les transformacions que opera en la sang de l’hoste, per la mateixa sang de l’hoste o per tot plegat. Una classificació taxonòmica d’aquest ectoparàsit podria ser Ph. Arthropoda, Euarthropodes, Quelicerats, Cl. Arachnida, Subcl. Acarina, O. Parasitiforme, Subordre Metastigmata, família Ixodidae, depenent el gènere i l’espècie de la zona geogràfica que considerem i de les seves prevalences, com ara *Rhipicephalus sanguineus* i *Ixodes ricinus*; si extenem la consideració no només a l’adult, sinó també a altres fases com la larvària i altres zones geogràfiques (l’origen àrab del Moamín), ens centrariem en les tropicals, com ara *Boophylus* spp. P (còpia s. XV m.), f. 40 prenets dels **renchs** dels bous, qui·s tenen als bous ho a les vachas, e metets-los en vinagre forts, e astigan-i tant tro que·l vinagre sia sech, e picats los **renchs**.

**Renyó:** vegeu *ronyó*.

**Repèl:** *subst. m.* ‘1. Pèl que creix en sentit contrari al de l’acció que s’exerceix sobre la pell on està situat’ (DCVB).

Loc.: **A repèl**: en sentit contrari al de creixement normal del pèl. Forma en que cal aplicar tòpicament el producte terapèutic al gos de caça malalt perquè contacti amb la pell de l'animal. 'Afaitar a repèl: afaitar movent el raor en direcció contrària a la dels pèls que s'han de tallar. A repèl o De repèl: es diu del teixit allisat en direcció contrària a la de la fibra' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 149 E lavors pendràs los cans ho ca, e sien [untats e ben] ffregats **a repèll**.

**Retenir**: v. 1. tr. Conservar quelcom l'ocell de caça dins del cos, sense llançar-ho a l'exterior del cos, com ara el past o el producte terapèutic ingerit. '1.4. Conservar, no deixar sortir una cosa continguda en el subjecte' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 115v E si per aventura no pot asò **retanir**, mescla-ho bé ab clara d'ou e mit-lo-y per la boca.

**2.a)** Mantenir subjecta la presa capturada l'ocell de caça, aferrant-se a ella, sense deixar que escapi. '2. Conservar algú sotmès o acostat, impedir que se'n vagi. a) ant. Tenir pres, captiu. 7.a) Aturar, impedir algú o alguna cosa de moure's cap a tal lloc, de seguir el seu impuls' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 135 e per l'ús [ms. urs] de enderrocar he de **retanir** los hocells, e per ffiansa dell ffalconer qui li és de prop, és ffet millor he pus abrivat que no és per la suha natura. Sin.: **tenir**. Vegeu *tenir* 2. **b)** Subjectar el falconer l'ocell al puny, agafant-lo pels gits, quan aquest es debat amb intenció de perseguir una presa. '1.1. Conservar; no deixar que se'n vagi una cosa, que es perdi, que deixi de tenir se. 2. Conservar algú sotmès o acostat, impedir que se'n vagi. a) ant. Tenir pres, captiu. 7.a) Aturar, impedir algú o alguna cosa de moure's cap a tal lloc, de seguir el seu impuls. b) Aturar un moviment; fer cessar o disminuir un moviment o impuls ja iniciat' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124v e per so no-l deu hom gitar a la presa com hi ha longueha de aygua, ans lo deu hom **retanir** ffins que-lls aucells són ffora de la aygua e volen sobre los camps, e se lavós deu hom gitar lo griffalt de la part de la aygua, per so com per pahor del griffaut los aucells no gossen tornar a ll'ayga.

— [Lat. *si retinuerit, quod non evomat, signum est salutis* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 16-17, f. 17r).] || Cast. *retener*, 'retener el ave la comida, no vomitarla' (Maler, *Tratado*, p. 102). || Fr. *retenir* tr., Lat. *retinere*, 'retenir' (Holmér, *Traduction*, p. 311). || It. *retene[re]*, *rite[nere]*, '(Nahrung) nicht im Körper behalten, erbrechen' (Glessgen, p. 984).

**Reuma**: *subst. f.* Flux d'humors de qualsevol òrgan. Als tractats catalans medievals, en sentit restringit, afecció de les vies respiratòries superiors de l'ocell de caça. Possible sinusitis. Vegeu *enreumasat*. '1.1. Fluxió d'humor en alguna part del cos' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111v Puy's posa e met una ploma a le un anaril, e covinentment gita-li'n la **reuma**.

Sin.: **cadarn**. Vegeu *cadarn*. F (còpia s. XV m.), f. 121v Per **reuma** o **cadarn** del comp ho de la gol-la ho dels ulls.

— Lat. *reuma*, « fluxion, écoulement », cf. Tjerneld, p. 402, art. *reume* même sens (mal traduit « rhume ») (Cy. 9, p. 274). | Lat. *reuma*, 'raffredore, infreddatura' (Federico II, *De arte*, p. 1233). | Lat. *reuma, catarrus (cancrum)*, « flux d'humeurs » (coryza, sinusite, diphtérie): Au chapitre *si patiatu reuma*, Adélard prescrit d'extraire le *reuma* des narines avec un petit tuyau (chapitre 8.7). Le problème est ainsi localisé. L'*Epistola* en fait un mal de la tête provenant de la fumée ou de la poussière (chapitre 43). Le *Tractatus de sperveriis* l'associe à un gonflement des yeux (chapitre 9). Selon Valerinus, la tête est enflée et les yeux pleurent (chapitre 1). Tout ceci peut se rapporter à un coryza ou à une sinusite, qui ne sont pas rares chez les oiseaux, et que les fauconniers regroupent parfois sous le vocable de rhume. Ces maux provoquent un gonflement prononcé de la tête, précisément autour des yeux, le sinus des oiseaux étant péri-orbitaire. *Reuma* désigne au Moyen Age un flux d'humeurs, un écoulement vers le bas. Les textes médicaux en font également état sous *catarrus*. Pour les oiseaux, *catarrus* est mentionné dans plusieurs manuscrits de l'*Epistola ad Ptolomeum*, en alternance avec *cancrum*, qui s'applique à la diphtérie aviaire, une inflammation du palais dite *chancre* dans les anciens textes français, équivalent du latin *corrosio*. En médecine humaine, on comprenait par *cancrum* une tumeur, ce qui n'a aucun rapport' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 193). | Lat. *gutta*, 'goutte: pour Dancus, il y a la goutte au cou, à la gorge, aux reins, aux pieds (chapitres 4 à 8), et Albert le Grand le suit dans ces dénominations. Pour la goutte dans la gorge, il donne la glose *sive reumatismum*. Le Pseudo-Hippocrate contient la rubrique *De gutta ubicumque sit* (chapitre 11). G. Tilander traduit partout « goutte » pour le texte de Dancus, et explique la « goutte » à la

gorge par « inflammation ou enflure » (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 199-200). || Ar. *sudda manḥarayi l-ḡāriḥ*, ‘« rhume » de l’oiseau de vol, opilation des « nasilles » due à l’abondante sécrétion d’humeur des mucueuses nasales, conséquent à un refroidissement’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 50). | Ar. *nazla*, ‘rhume, sinusite (ancien. catarrhe sec). Moamin lat. *catarrus siccus*; Moamin fr. *chatar seche, enclos*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 203); Ar. *nawāzil* (sing. *nāzila*), ‘fluxion catarrhale (ancien. catarrhe humide) (toutes affections des voies respiratoires avec sécrétion). Moamin lat. *catarrus humidus*; Moamin fr. *chatar freis, humiz*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 203). || Cast. *romadizo*, ‘catarro de la membrana pituitaria’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). | Cast. *reuma*, “Esta enfermedad, a que los caçadores llaman agua vedriada, que propriamente se havia de llamar catarro o reuma” (Vallés III.12, p. 263). || Fr. *reume, rume*, ‘rhume, v. Wartburg, X,377’ (Adam des Aigles, p. 66). | Fr. *reume*, ‘rhume, coryza, bronchite. Vient du latin *rheuma*, écoulement d’humeurs, larmolement’ (Moulé, *Glos.*, p. 523). | Fr. *reume*, ‘rhume. Lat. X *reuma*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 402). || It. *relenith*, [*catarro humido que li Gallici dicono relenith*], Cast. *remadizmo, romadizmo*, Occ. *raumatz, raumas, reumas*, ‘Erkrankung des (oberen) Respirationsapparats, verstanden als Katarrh / malattia dell’apparato respiratorio (superiore), intesa come catarro’ (Glessgen, pp. 564-66, n. 93). | It. *reuma, rouma*, ‘slem, « flusso »’, [*De male amelito o de reuma de testa*] (Hedvall, *Ghatrif*, cap. 50, fol. 24v, i p. 62).

**Reumàtic, -ica:** *adj.* Que pateix reuma, potser malsà per excés d’humitat com a qualitat o d’aigua; referit al cap de l’ocell de caça a l’*Epistola de avibus nobilibus*. ‘1. Pertanyent o relatiu al reumatisme; que pateix de reumatisme. 2. Humit, malsà per l’excés d’humitat’ (DCVB). Vegeu *aigua, humor, reuma*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>ra</sup> Si à lo cap **raumàtic**.

— Fr. *reumé*, ‘enrhumé’ (Adam des Aigles, p. 66).

**Rigat, -ada:** *adj.* Refredat, que pateix regament, amb esternuts i flux nasal serós, referit a l’ocell de caça. Vegeu *cadarn, regament*. Manca accepció al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2<sup>ra</sup> De regament. Qon veets que esturnuda e gita aygua per les nars, sapiats que **rigat** és. — Lat. *rigatus*. ‘enrhumé, qui a pris froid’ (Cy. 9, p. 274). | Lat. *rigatio* sb., *rigor*, ‘refroidissement’ (Cy. 10, p. 55). || Fr. *enroidi*, ‘participe passé du verbe enroidir, raidir, devenir raide, rigide. En fauconnerie, il serait synonyme de enrhumé’ (Moulé, *Glos.*, p. 439). | [Fr. *enfroidié*, ‘exposé au froid, refroidi. Lat. C *infrigidata*, F *refrigidate*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 344). || It. *infreddato, refreddato, refreddata*, Ang. *refraned, refreyned*, Fr. *refroidiez, (bestes) enfroidi(ées), enroidiz*, Ar. *bard*, Lat. *rigatus, refrigidatus, refrigidate*, ‘erkältet; unterkühlt / soggetto a ipotermia’, It. *refrejat* (Glessgen, pp. 591, 608, 624).

**Rinflament:** *subst. m.* Causa de paràsits interns de l’ocell de caça segons F. Possiblement, inflamació o edema, degut a gota (està inclòs al capítol dedicat a la gota) o a pes elevat de l’ocell de caça (una de les causes d’engendrament d’endoparàsits segons els tractats). Vegeu *inflament*. Manca al DCVB, on trobem ‘rinflat, -ada: 1. Rebotit, molt inflat (Ribera del Flamisell). 2. Bravejador, vanitós (Vall d’Àneu).’, ‘reinflament: acció i efecte de reinflar’ i ‘reinflar: 2. Augmentar el volum d’una cosa, de manera anormal’. F (còpia s. XV m.), f. 122 Ítem, a **rinflament** que ffa, per la qual cosa ha lombrichs ho cuchs.

**Rodador, -ora:** *adj.* Dit de l’ocell de caça que roda, en la seva accepció falconera. Normalment referit a rodar com a vici o defecte de l’ocell de caça. Compareu aquesta denominació amb “J’ai eu un Épervier rôdeur qui, chaque fois qu’il faillait la proie, se mettait à voler haut à tour, aussi fut-il surnommé « le Rôdeur » (*al-ḥawwām*) ... Je parvins à lui faire perdre sa manie de voler à grands cernes, si bien que, lorsqu’il avait failli la proie, il allait prendre motte, mais je dus employer, à réprimer ce vice, une année entière, et ce, en le repaissant dès qu’il avait pris motte, à la suite d’un vol en défaut. Il se fit, à la longue, à cette nouvelle habitude et oublia la première’ [F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 130 (44)]. ‘1. Que roda’ (DCVB). Vegeu *rodar*. P (còpia s. XV m.), f. 36 De **rodador**. Quant l’asperver és **rodador**, plomats-li les horelles entorn; ho sinó fets açò, cusits-li les plomes de la coa, e no roderà gens.

— Com virtut: Lat. *altanus*, ‘altano’ (Federico II, *De arte*, p. 1195). | Lat. *altanus*, ‘hautain’ (Frédéric II, *L’art*, p. 550). || Ar. *ḥawwām*, ‘« hautain », (oiseau de vol), qui vole haut en planant’, *qalawlā*, ‘« hautain, guindé », (oiseau de vol), qui vole très haut et disparaît à la vue’

(Viré, *Falconaria*, I, p. 290, III, p. 172). | Ar. *zamaḥ* ‘« hautain »: qui s’élève haut dans le ciel et avec vigueur (oiseau de vol). S’oppose à « pesant » (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 76, n. 92, i p. 47). || Cast. *altanero*. || Fr. *hautain, faucon hautain* ‘qui vole haut’ (*Modus*, 1931, p. 191). || It. *altano*, ‘se rapportant au faucon qui vole haut’, *essere di natura altano* (Cy. 13, p. 34). | It. *altano*, ‘nome di falcone. È in relazione alla pregiata caratteristica nei falconi del volo alto’ (Lupis, *Sezione*, p. 85). || Port. *altaneiro* adj., *falcão altaneiro*, ‘falcão que se eleva muito, voando’ (Cy. 15, p. 56, glossari).

— Com defecte: Ar. *dūn, ’adwan*, ‘« quinteux, de mauvaise affaire », (oiseau de vol), indocile et qui a tendance à s’écarter, à fuir, (opposé à *ḡayyid*, « de bonne affaire »)’, [*ābiq*, ‘« quinteux, écartable » (qui s’écarte et se perd; surnom du faucon pèlerin)’, *ḡaddār, ḡadīr, ḡiddīr*, ‘« quinteux, écartable, de peu de créance »; surnom donné au faucon Pèlerin qui a tendance à « s’écarter », à fuir’], *rāfīd*, ‘« écartable », (oiseau de vol), qui va trop loin et se perd’, *šadd*, (pl. *šawādd*), *šāḡib*, ‘« écartable », (oiseau de vol)’, *muta ’awwid li-l-harab*, ‘« écartable, quinteux », (oiseau de vol), de nature à prendre la fuite ; il était recommandé de se défaire de tels oiseaux de vol, car la moindre fuite fait, aussitôt, oublier, aux rapaces, tous les principes acquis par l’affaîtement’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 276, II, pp. 40, 43, 54, III, pp. 161, 188). | Ar. *ābiq, ḡādīr, šādd*, ‘« écartable », fuyard, déserteur (oiseau de vol): qui a tendance à s’enfuir (oiseau de vol), qui « s’écarte ». Syn. « quinteux » (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 47 i 192). || potser Cast. *rodeador*, ‘esquivo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Fr. *fuiant, fuitif*, ‘disposé a fuir. Lat. C *fugax, fugibilis*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 356).

**Rodar:** v. intr. Guanyar alçada l’ocell de caça volant en espiral ascendent [Lat. *circumvolatio*, ‘tournoyant (vol): ce que les fauconniers nomment « vol d’amont » (Frédéric II, *L’art*, p. 551)] i/o maintenir-se a la seva alçada de caça [Ang. *pitch*, ‘the height to which a falcon rises in the air by ringing up’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 228)] volant en cercles [Lat. *circularis* (Federico II, *De arte*, p. 1174). || Cast. *tornos*, ‘los círculos que describe el halcón altanero para ganar altura o mantenerla’ (Fradejas, *Glosario*) || It. *giro*, ‘Kreis, kreisförmige Bewegung’ (Glessgen, p. 945)], esperant que li aixequin la presa, per realitzar la falconada si és un falcó, o guanyar camp visual i avantatge en l’atac qualsevol ocell de caça. Una gran alçada dóna més espectacularitat a la falconada, però no resulta necessàriament més efectiva, perquè el falcó ha de controlar el descens i sovint arriba forçat a la presa, dóna més temps a la seva presa per arribar a la clusa, i sol impedir al falcó repetir l’atac si ha errat. El sostre de caça efectiu i normal del falcó depèn de la presa, però es troba sempre dins del camp visiu del falconer. Aquesta és normalment la tècnica de caça desitjada i fomentada pel falconer quan es caça amb falcons, però és un vici o defecte de l’ocell de caça si es deixa portar per tèrmiques, volant per propi plaer, sense estar pendent del falconer o de la caça i/o allunyant-se, amb risc de pèrdua. Astors i esparvers no han de rodar degut a la seva tècnica d’atac, normalment en vol horitzontal curt, sense falconada. El tractat àrab més antic conservat, el *Ġiṭrīf* (s. VIII) dedica el capítol 42 (“Des oiseaux de vol qui s’essorent, planent haut à cernes, s’écarterent et dérobent leurs sonnettes. Méthode pour y remédier au mieux”) al rodar com a vici i a com prevenir-ho; el capítol és reprès per les diferents traduccions del *Moamín*, com ara la castellana I, 11 (p. 121), on ens exposa les causes del rodar com a vici en els falcons sacres [“si les fizieren lazarar o les fezieren mucho caçar e non les dieren a picar o non las cevaren a la ora que algún bien fizieren, cansarán e non serán bien maneras e fazerse an rodeadores e esquivas, e lo por que pueden coñocer a las que son rodeadores d’ellas es en veelles buscar el siñuelo en los logares ó an usado de les llamar a él, e non querer la caça brava en los logares ó es que es de la natura del siñuelo que an usado”]. Els tractats catalans ofereixen solucions diverses, com ara lligar les plomes de la cua de l’ocell per evitar que l’obri, o plomar-li la regió de les orelles. ‘I.4. Moure’s canviant de lloc en sentit circular, descrivint una circumferència o altra corba closa’ (DCVB). Vegeu *esperar, falconada, falconar*. P (còpia s. XV m.), f. 36 De rodador. Quant l’aspervar és rodador, plomats-li les horelles entorn; ho sinó, fets açò, cusits-li les plomes de la coa, e no **roderà** gens.

Sin.: **fugir, jugar**; potser **tenir-se alt**. Vegeu *fugir, jugar, tenir-se alt*.

— Lat. *circumvolare* (Federico II, *De arte*, p. 1163). || Ang. *ring-up, tower*, ‘to rise spirally to a height’, *wait on*, ‘Fr. *tenir à mont* [possible error per *se tenir amont*]. A hawk is said to « wait on » when she soars in circles over the head of the falconer, waiting for the game to be flushed’



(Harting, *Bibliotheca*, pp. 229-231). || Ar. *hallaqa, taħallaqa*, ‘« monter haut à tour, voler à tour », (oiseau de vol), s’élever dans l’air par cercles concentriques, en profitant des courants portants’, *hāma*, (*ū*), ‘« voler haut à tour, voler en rond, voler d’amour, voler amont », voler en planant en rond au-dessus du fauconnier ou de la proie’, *dāra*, (*ū*), *l-ġāriḥ ‘alā (l-bāzyār, l-kilāb)*, ‘« tenir amont, voler d’amour », (oiseau de vol), voler en cercles au-dessus du fauconnier, des chiens’, *dawarān*, ‘« vol en rond »’, *sakana l-ġāriḥ l-ġawwa, sakana l-ṭayr al-ġamāmāt*, ‘« branler, tenir amont », (oiseau de vol), voler en rond au-dessus de la tête du fauconnier, en attendant qu’on lui lève une proie’, *ṭabaqa*, ‘dans l’expr. *sakana l-ġāriḥ ṭabaqat<sup>am</sup> ġayyidat<sup>am</sup>*: ‘« être en son haut, être à point » (oiseau de vol), se tenir à une hauteur favorable pour entreprendre sa proie’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 152). | (Viré, *Falconaria*, I, pp. 288, 289, II, pp. 39, 51). | Ar. *h□awm, taḥlīq, taħalluq*, ‘vol à cernes (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 208). || Fr. *volant à tour* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 47). | Fr. modern? *voler/tenir amont*, ‘voler en cercles au-dessus de la tête du fauconnier’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 47). || It. *fa[re] giro (cioè rota del suo volar)*, ‘eine kreisförmige Bewegung beschreiben’ (Glessgen, p. 946).

— Com vici o defecte: Lat. *exaureare*, ‘esporsi all’aria, ventilarsi, riferito agli uccelli que salgono in quota e volano in alto, lasciandosi trasportare dal vento, per refrigerarsi nelle giornate più calde’ (Federico II, *De arte*, p. 1193). | Lat. *exaureare*, ‘l’oiseau se prend à « essorer » quand il s’éloigne du lieu de chasse en s’élevant dans les airs et en se laissant déporter. Le *Tractatus de sperveriis* prévoit plusieurs expédients pour faire perdre à l’oiseau cette fâcheuse tendance, entre autres en introuissant à la base des deux plumes centrales de la queue un peu de mercure, censé refroidir à mesure que l’oiseau prend de l’altitude’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 140-141). || Ar. *talifa*, ‘« dérober les sonnettes, s’écarter », (oiseau de vol), s’enfuir et ne pas revenir à l’appel du fauconnier’, *rafaḍa*, (*i, u*), *šaġaba*, (*a*), ‘« s’écarter, s’essorer », (oiseau de vol), aller très loin et se perdre’, [*raqiya i ‘irtaqā*, ‘« faire sa montée, monter d’essor, se guinder », (oiseau de vol), s’élever dans l’air par degrés et carrières et disparaître à la vue’, *samā*, (*ū*), ‘« monter à l’essor », se guinder, (oiseau de vol), monter très haut dans les nues et disparaître aux yeux du fauconnier’, *ša‘ida*, ‘« s’essorer, se guinder, monter à l’essor », (oiseau de vol), monter très haut dans les nues et disparaître aux yeux du fauconnier’, *‘allā i ‘ista ‘lā l-ġāriḥ*, ‘« s’essorer, se guinder à la nue », (oiseau de vol) voler très haut et disparaître à la vue du fauconnier’, *‘iqlawlā l-ġāriḥ*, ‘« s’essorer, se guinder à la nue », (oiseau de vol), voler très haut et disparaître à la vue’, *ġāba (ī) l-ġāriḥ fī l-samā*, ‘« se guinder à la nue, s’essorer », (oiseau de vol), monter très haut et disparaître à la vue’, *sumuww*, ‘« essor, guindage sur la nue » (de l’oiseau de vol)’, *šadda*, (*u*), ‘(oiseau de vol), aller très loin et se perdre, s’égarer’, *dā‘a l-ġāriḥ*, ‘« s’écarter, s’essorer », (oiseau de vol), voler très loin et se perdre’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 282, II, pp. 43, 52, 54, 56, 60, III, pp. 160, 162). | Ar. *ibāq*, ‘fuite, désertion (de l’oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 199); Ar. *isti ‘lā’ fī l-ġaww*, ‘essorage (de l’oiseau de vol); [« se guinder à la nue », monter très haut dans le ciel (oiseau de vol)]’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, pp. 48, 214); [Ar. *h□awm, taḥlīq, taħalluq*, ‘vol à cernes (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 208)]. || Cast. *rodear*, ‘esquivar’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Fr. *vir, fere son vir*, ‘tourner, se rapportant au vol de l’oiseau de proie. Lat. *C faciendo girum. Glan. 276*, *virer*, ‘tourner; inf. pris substmt, action de virer’, *virer entor*, ‘tourner et retourner; tourner autour, trad. libre du lat., Lat. *B cum aperiet caudam suam et girabit eam circulando. Lat. C girare, volvere*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). | [Fr. modern? *dérober ses sonnettes*, ‘échapper au contrôle de son maître et s’enfuir (oiseau de vol)’, (*s’essorer*, ‘se perdre très haut dans les nues et ne pas redescendre (oiseau de vol)’, *se guinder à la nue*, ‘monter très haut dans le ciel (oiseau de vol)’. Syn. *s’essorer, s’écarter*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 48)]. || It. *girare*, ‘im Kreis bewegen, kreisen lassen; schwebend kreisen’ (Glessgen, p. 945); It. *intornia[re]*, ‘kreisen, eine Kreisförmige Bewegung beschreiben’ (Glessgen, p. 954).

**Ronc, ronca:** *adj.* Dit de l’ocell de caça que no pot produir la seva veu normal, normalment associat a afecció respiratòria que afecta a la siringe, situada al final de la tràquea de l’ocell, a l’inici dels dos bronquis principals. ‘2.2. Que té la veu ronca, que pateix de ronquera o rogall’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 39v e quant vol piular no pot, que s **ronch**. — Lat. *raucus*, ‘rauco, caracteristico del verso del falco’ (Federico II, *De arte*, p. 1231). | Lat. *rumfare*, ‘ronfer,

râler, sb. *rumfatio*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 427). || [Cast. *roge*, 'inflamación de las narices de las aves. Vid. *Moamin* s.v. *runfer* y A.C. s.v. *ref*'] (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Fr. [*engroissier*, 'devenir rauque, en parlant de la voix de l'oiseau. Lat. C *ingrossetur vox*'], *runfer*, *rumfer*, 'ronfler, râler', *runfer*, *rumfer*, *rufer*, Lat. *rumfacio*, *rumfare* (ex frigiditate), 'inflammation des narines de l'oiseau, catarrhe, caractérisé parle ronflement. Lat. C *rumfacio*, *rumfare* (ex frigiditate). *Runfer* a été calqué sur le lat. *rumfare*, qui est certainement à mettre en relation avec l'it. *ronfare*', *raucité*, 'son rauque de la voix, accompagné ou non de formation de mucosités. Lat. A *raucitas*. Latinisme' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 344, 400, 403). || It. *roncho*, 'an der *rocheçça* genannten Erkrankung erkrankt', relacionat amb It. *ronch[are]*, *rumphia[re]*, *runfiare*, Fr. *rufer*, *runfer*, *rumfer*, Cast. *renner* (de los pechos), *sonar* (*ronquido*), 'geräuschvoll atmen', It. *rocheçça*, *rumphatione*, *runfatione*, *rumphiatione*, Fr. *rufer*, *rumfer*, Cast. *renner*, 'raucità entsprechende Erkrankung', It. *rocheça humida*, *rocheçça humida*, 'id. (mit rasselndem Geräusch)', It. *rocheça secca*, *rumphatione secca*, *rumphatione secca*, 'id. (mit pfeifendem, brummendem oder glemenden Geräusch)', It. *raucità*, *raucitate*, [Cast. *sonar* (de las narizes)], 'Erkrankung der (unteren) Atemwege, gekennzeichnet durch Geräuschbildung beim Atmen / *malattia dell'apparato respiratorio* (inferiore), caratterizzata da rumori nella respirazione', It. *raucitate humida*, Fr. *raucité humide*, 'id. (mit rasselndem Geräusch)', It. *raucitate secca*, Fr. *raucité seche*, Cast. *fermedad que les faze sonar los narizes con sequedad*, Lat. *raucitatis sicce*, 'id. (mit pfeifendem, brummendem oder glemenden Geräusch)' (Glessgen, pp. 631-32).

**Ronya:** *subst. f.* Sarna; amb menor probabilitat, dermatofitosi, malaltia fúngica de la pell. Als tractats catalans medievals de falconeria referida al gos de caça. D'etiologia i simptomatologia més variada que l'oferta pel DCVB. El *Tractat de les mules* present al ms. 68 de la Bibl. Univ. Barcelona, f. 86/LXXXX (sic.) ens ofereix la sinonímia amb la sarna i la seva condició de pruriginosa. "Capítol .XXIII. Qui parla de una malaltia que dien sarna. A les mules se ffa una malaltia que dien sarna ho ronya. E ffa's per moltes rahons, hi entre les altres la principal per sobres de abundancia de sanch. E gratés tant tro sus se escorxe. E lo cuyro se fa crosta hi estense per tot lo cors". Vegeu Dualde, *Terminologia*, pp. 107-09, ronya, centrat en la menescalia. '1. Malaltia cutània contagiosa, comuna a l'home i a diferents animals (sobretot quadrúpedes), caracteritzada per la formació de petites vesícules que fan molta picor, i causada per l'insecte *Sarcoptes scabiei*' (DCVB). Vegeu *sarna*. F (còpia s. XV m.), f. 149 Qui parla per a gorir los cans de cassa ho de qualsevulla natura de **ronya** que agen. || P (còpia s. XV m.), f. 36 De **roya** de cans. Quant lo ca és ronyós. — Lat. *scabies*, 'scabies or mange, is a parasitic skin disease of horses caused by three mites of the class Sarcoptidae, chiefly Sarcoptes and Psoroptes, less commonly Choricoptes. The mites burrow under the skin and set up an intense itching. Excoriation from scratching or rubbing against solid objects is responsible for the scab formation' (Scanlan, p. 129, n. 82.1); Lat. *scabies*, 'the scab or mange, derived from Lat. *scabo*, *scabi*: to scratch, scrape, form Gr. *σχάπτω*: to dig' (Scanlan, p. 129, n. 82.2). | Lat. *scabies*, 'en médecine humaine, c'était une maladie de la peau, la gale ou la rogne, dont il était admis qu'elle affecte ceux qui mangent des aliments corrompus ou ne se lavent pas. Le *Tractatus de austuribus* applique le terme aux oiseaux, ce qui est peu clair, la peau des oiseaux n'étant pas apparente (chapitre 17) ; le texte désigne peut-être ainsi un phénomène de prurit, ce qui était donné comme un signe de la *scabies*' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 208). || Fr. *roigne*, 'rogne, rongne s'appliquent à toutes les espèces de gales des animaux domestiques' (Moulé, *Glos.*, p. 525). || It. *rugna*, Fr. *roigne* (Glessgen, p. 582, n. 144); It. (*eschabbia o*) *rogna*, 'Räude' (Glessgen, p. 937).

**Ronyó:** *subst. m.* '1. Cadascun dels dos òrgans glandulars, de forma arquejada, situats a la regió lumbar interna del cos de l'home i de molts d'animals, i destinats a produir i segregat l'orina' (DCVB), referit a l'òrgan o a la seva projecció sobre l'esquena de l'ocell de caça. Vegeu *renc*. F (còpia s. XV m.), f. 118v **ronyons**. | F (còpia s. XV m.), f. 111v **renyons**. | F (còpia s. XV m.), f. 147v **ranyons**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **ronyons**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **ronyons**.

— Lat. *renes* sb. pl. '« reins », se rapportant à l'oiseau' (Cy. 9, p. 274). | Lat. *renes*, 'reni' (Federico II, *De arte*, p. 1233). || Cast. *renes*, 'riñones, región lumbar del ave' (Fradejas, *Tratados*, p. 211). | Cast. *ren*, 'riñón' (Herrera, *Dic.*, p. 1364). | Cast. *renes*, 'riñones, región lumbar del ave' (Maler, *Tratado*, p. 102). || Fr. *rains* sb.m.pl., Lat. *renes*, 'la partie inférieure du

dos du faucon, cf. « Li rains sont estandu des la fin dou dos jusques a la coue, et sont dui a destre et cenestre », f. 39' (Holmér, *Traduction*, p. 308). | Fr. *estraines*, 'reins des oiseaux de proie' (Moulé, *Glos.*, p. 445). | Fr. *rignons*, 'rognons, testicules des oiseaux; et par extension région du dos, des reins' (Moulé, *Glos.*, p. 523). ) || It. *rene* (pl.) *reni* (pl.), *rine* (pl.), 'Nieren' (Glessgen, p. 983). || Port. *rens* sb. pl., « rins », referindo-se à ave' (Cy. 15, p. 79, glossari). | Port. *alcafar*, 'parte do lombo en que estão os rins' (referit al cavall) (Michaëlis, *Mestre*, p. 224, n° II).

**Ronyós, -osa:** *adj.* Malalt de ronya, és a dir, sarnós, referit al gos de caça o a l'aspecte de la ploma de la cama de l'esperver indicatiu de qualitat. C. J. Wittlin, a la seva edició de la traducció catalana del *Trésor* de Brunetto Latini i, indirectament, de *Dels auzels cassadors* de Daude de Pradas, edita rogosas i ho tradueix en n. per rogenques, però cal sospitar un error de traducció, còpia o edició per ronyosas basant-nos en l'extracte corresponent de Daude de Pradas ("Esparvier[s] ab cama plumoza / defor, que par cais qu'es ronhoza" *Dels auzels cassadors*, vv. 273-74). '1. Malalt de ronya' (DCVB). Vegeu *ronya*, *sarna*, *sarnós*. P (còpia s. XV m.), f. 36 Quant lo ca és **ronyós**.

— It. *rogno[s]*, 'räudig, von der Räude befallen' (Glessgen, p. 985). || Occ. *ronhos*, *ronhoza*, 'scabbed' (*Dels auzels cassadors*, v. 274 i p. 224).

**Rosada:** *subst. f.* Rou, gebre, un dels fenòmens meteorològics que predisposen o causen la afecció anomenada baraam o barraam de l'ocell de caça. '1. Rou. Cast. *rocío*. 2. Gebre. Cast. *escarcha*' (DCVB). Vegeu *roxio*. P (còpia s. XV m.), f. 39v Quant l'aucel ha .I<sup>a</sup>. melaltie que apella hom baraam e ne per fum ho per pols [ms. poys] ho per **rosada**. — It. *rosada*, *rosata*, *rugiada* [ms. *rugada*], 'Tau' (Glessgen, p. 986).

**Rossinyor:** *subst. m. ant.* Rossinyol, principalment el rossinyol comú (*Luscinia megarhynchos*), ocell de la família *Turdidae*. 'Rossinyol: 1. Ocell de la família de les turdines, del gènere *Luscinia*, i principalment el *Luscinia megarhynchos*, de color gris rossenc per damunt, cendrós clar pel pit i ventre, de coa llarga i tarsos curts, considerat com el millor cantaire dels ocells' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 118v E diu lo mestre de aquesta art, que un **rocinyor** seu avia màcula en l'uyll. — Lat. *philomena*, 'usignolo (n. scient. *luscinia megarhynchos*)' (Federico II, *De arte*, p. 1226).

**Ruptura:** *subst. f.* Acció de rompre, referida a l'ocell de caça, probablement a un os, incurable i diferent de trencament segons F. Potser fractura o fractura oberta (amb comunicació amb l'exterior), o fractura completa amb possible solapació o amb rotació dels fragments entre si (de pitjor pronòstic per major afectació de la irrigació del fragment distal), o bé luxació articular. La cicatrització òssia depèn de la integritat de la vascularització, la presència d'infecció i el grau de desplaçament entre els fragments ossis i de mobilitat del focus de fractura. Luis García-Ballester, Michael R. McVaugh i Agustín Rubio-Vela, "Medical Licencing and Learning in Fourteenth-Century Valencia", a *Transactions of the American Philosophical Society, Held at Philadelphia for Promoting Useful Knowledge*, vol. 79, Part 6, 1989, p. 17, estableixen potresos, potres, trencadures i ruptures com a sinònims o variants de les hèrnies; per a la trencadura i la ruptura, localitzem a l'Apèndix 2, doc. 12, "e request nós que'l deguessem examinar en feyt de ruptures o trencadures, *alias* potres, lo qual havem exhaminat en la dita facultat segons forma acostumada e havem trobat e reputat e reputam aquell apte e suficient en practicar, usar e exarcir medicina en les dites ruptures, *alias* trencadures, ab tallar o sense tallar; ... en lo dit ar(t) de reptures *alias* trenchadures" (Arxiu del Regne de València, Justícia Civil [Lletres], 459, setè quart, f. 12, València, 23 octubre 1383), i per a un tipus de ruptura, al doc. 15 (i p. 18), llicència per a l'exercici de la cirurgia d'aquesta mena d'hèrnies, "ruptura dindimal, lo qual és inflació hernial, en la qual lo budell o lo cre[...] és dislogat e exit de les parts de dintre a la carn del mirach pròpiament *in dindimo e osseo seu testicularum bursa*, e no més avant", paràgraf que sembla extret del *Chirurgia magna* de Guy de Chauliac (1363) (Arxiu del Regne de València, Justícia Civil, 550, f. 35rv, València, 29 gener 1388). 'Acció de rompre' (DCVB). Vegeu *trencament*. F (còpia s. XV m.), f. 114v Alguns dien que ffelera [ms. ffalera] no·s pot curar, e aquels qui ho dien no saben ffer depertiment [DCVB pertinent] entre **roptura** e trancament. E ffalera, com **ruptura**, no és curable. — Ar. *kars*, 'fracture (de membre)' (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 200). || Fr. *rompeure*, 'rupture, fracture' (Moulé, *Glos.*, p. 526). | Fr. *rupture*, 'rupture, fracture'.

Lat. *G ruptura*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 403). || It. *roctura, deroptura*, ‘dirotture, ulcere, riscaldamenti’ (Lupis, *Sezione*, pp. 87, 90). || Occ. *rompedura, rompeura*, [‘lesion’] (*Dels auzels cassadors*, v. 156 i p. 224).

## S

**Sac**: *subst. m.* ‘1. Recipient de roba, generalment de classe inferior, fet doblegant-ne un tros rectangular, cosint els voravius i deixant obert un costat que forma la boca; serveix per a tenir coses sòlides, i especialment fruits secs, diners o roba. 2. El dit recipient (1) ple d’alguna cosa; la cosa que el dit recipient conté’ (DCVB), utilitzat per tenir un producte terapèutic, aplicar calor o un producte terapèutic localment a l’ocell de caça, etc.

Tipus segons el: **a)** Contingut: **Sac de sal**. F (còpia s. XV m.), f. 141v **sach de sal**. **b)** Material: **b.1) Sac de cànem**: F (còpia s. XV m.), f. 121 **sac** de li ho **de cànem**. **b.2) Sac (de drap) de li (bla)**: F (còpia s. XV m.), f. 121 **sac de li**. **c)** Mida: **Sac petit**. F (còpia s. XV m.), f. 145v **sac de li patit**.

— It. (nap.a.) *saqueto, saquecto*, ‘dim. de sac (DCVB) (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 108).

**Sacre**: *subst. m. o adj. ant.* Falcó sacre (*Falco cherrug*), modernament anomenat també per alguns, de forma errònia, sagrat. El segon falcó de més envergadura, per darrere del grifaut, amb qui és difícil que coincideixi geogràficament. Molt estimat pels àrabs, és un falcó d’hàbitats semidesèrtics. Citat per primera vegada per Frederic II. Segons Albert el Gran, el més noble dels falcons i idèntic al *britannicus* de l’*Epistola de avibus nobilibus*, fet que suggereix la possibilitat que la seva distribució geogràfica arribés a la Gran Bretanya durant l’Edat Mitjana, actualment limitada al sud de Rússia, Europa de l’Est i Orient Pròxim. Té diverses formes cromàtiques, tot i que predomina la gama de marrons. ‘2.1. Mena de falcó de plomes quasi rosses i algunes tirant a blanques, amb les ales i el bec blaus. Cast. *sacre*. Falcó sacre: varietat de falcó que es distingia pel seu plomatge vermellós i era molt estimat per a la caça’ (DCVB). doc. a. 1404 (Anuari IEC, V, 545). Entès havem que aquí en aqueixa vila s’és trobat un falcó **sacre**. || F (còpia s. XV m.), f. 122v Lo primer linatge de nobles ffalcons he lo pus noble que sia és aquell que alguns hòmens apellen **sacre**, e Símacus lo apelle bretany [ms. brotany], e alguns altres lo apellen haeripill, quax qui vol dir ffalcó qui ama l’àher. | F (còpia s. XV m.), f. 123 Com mantinent que ls altres aucells veuen lo **sacre**, ffugen e criden e amagan-se per los arbres espessos e posen-se.

Sin.: **a) Bretany**: així l’anomena Símacus segons Albert el Gran; probable error per bretó o britànic. Vegeu *bretó, britànic*. F (còpia s. XV m.), f. 122v aquell que alguns hòmens apellen **sacre**, e Símacus lo apelle **bretany** [ms. brotany]. **b) Haeripill**: aeròfil, falcó que estima l’aire, volar molt alt. F (còpia s. XV m.), f. 122v aquell que alguns hòmens apellen **sacre**, e Símacus lo apelle bretany [ms. brotany], e alguns altres lo apellen **haeripill**, quax qui vol dir ffalcó qui ama l’àher. E de asò, desobre avem dit que él ama molt alt volar.

— Lat. *falco sacer*, ‘falco sacro, simile al girfalco e prediletto dai falconieri arabi’ (Federico II, *De arte*, p. 1197). | Lat. *sacer*, Al. *saker-falke*, Ang. *saker*, Cast. *sacre*, Fr. *sacre, sacret*, Hol. *saker-valk*, It. *sacro* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). | Lat. *zaccarus*, ‘faucon sacre’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 428); [Lat. *seph*, ‘variété du faucon sacre. C’est l’ar. *saff*, que Mercier, *Chasse arabe*, p. 94-5, tient pour le milan royal. Cf. *sefi* « faucon qu’on dresse à chasser des lièvres et des antilopes », Berggren, *Guide fr.-ar.*, art. *faucon*] (Tjerneld, *Moamin*, p. 427), cf. *esparver*. | Lat. *falco sacer* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53). || [Ar. ‘*akrūm*, ‘« sacret » ou « lanneret », mâle du faucon sacre ou du lanier’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 159). | Ar. *şaqr*, (pl. *şuqūr*), ‘faucon Sacre; le Sacre est la femelle du *Falco cherrug* avec les races *cherrug* et

*saceroïdes* selon les régions. Moamin lat. *zaccarus*; Moamin fr. *sagre* (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 69, n. 59 i p. 208); [Ar. *ağdal*, ‘« esclame » (= svelte et élané en parlant du faucon; s’oppose à « goussaut »), élané (surnom du faucon Sacre)’, *akdar*, ‘« grisé » (surnom du faucon Sacre); Ar. *biğāl al-tayr*, ‘« mulets des oiseaux de vol » (surnom des faucons Sacres). Moamin lat. *muli avium*; Moamin fr. *mul d’oissieax*; Ar. *kūbağ*, pl. *kawābiğ*, ‘Sacret (= mâle du faucon Sacre) et faucon Lanier (confondus). Moamin lat. *cobec*, *cohec*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, pp. 47, 192, 194 i 201)]. || Cast. *sacre* (Fradejas, *Falconers*, p. 68). || Fr. *sacre*, Lat. *sacer*, ‘Albert le Grand identifie le sacre au *britannicus* de l’*Epistola Aquilae, Symmachi et Theodotionis ad Ptolomeum regem Egipti*, dans la version du *De natura rerum* de Thomas de Cantimpré. Dans les différentes versions françaises, cela devient *faucon breton*, *britannique* et *britaneque*. Après *britannicus*, le deuxième synonyme est *aelius* ou *aerinus*, deux termes qui sont clairement dérivés du substantif *aër*; Fr. *aeler*, *aclin* (erreur pour *aelin*), *alietus*. Finalement, Albert le Grand copie une autre fois l’*Epistola* en utilisant le synonyme *aeryphylus* pour désigner le sacre comme un faucon qui aime beaucoup l’air; Fr. *aeriphile*, *aerisil* (forme fautive pour *aerifil*)’ (Smets, *Homme*, pp. 181-182). | Fr. *sagre*, ‘faucon sacre (*Falco sacer* Schlegel, *Falco cherrug* Gray). Lat. A *zaccarus*, X de *sacro*’, [Fr. *mul d’oissieax*, ‘le mulé des oiseaux, surnom du faucon sacre. Ms. *miels*’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 378, 404). || It. *sacro* adj., *falcone sacro*, ‘sagro’ (Cy. 13, p. 82). | It. *sacro*, *saccharo*, *sacro*, Fr. *sagre*, Ar. *şaqr*, ‘(weiblicher) Würgfalke, Saker / falcone sacro (femm.) (*Falco cherrug* Gray)’ (Glessgen, p. 489). | It. *sacro*, *sagro*, ‘tatarfalk (*Falco cherrug* Gray.), «falcone sacro»’ (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 62, 101). || Port. *sacre* adj., *falcão sacre*, *Falco sacer*. *Sagre* sb. (Cy. 15, p. 80, glossari).

**Sacudir:** *v. refl.* Espolsar-se l’ocell de caça, sacsar-se, agitar-se, moure’s repetidament d’un costat a l’altre, normalment estarrufant o arrufant el plomatge al mateix temps, especialment després de menjar com a signe de relaxació o satisfacció. Després de donar-li el past, es recomana esperar a que l’ocell ho faci abans d’encapellar-lo. ‘1. Sacsar. Moure repetidament d’un costat a l’altre o de dalt a baix’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 41 e que s’espluch e que’s **sacuda**. | P (còpia s. XV m.), f. 41 e que no’s **secuda** tan bé com sol.

— [Ar. *tanaffada*, ‘« se ventiller », (oiseau de vol), s’ébrouer, surtout après s’être baigné’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 185). || Cast. *se sacude*, Pero Lopez de Ayala, pp. 252-3; Port. *se sacuda*, Diogo Fernandez Ferreira, fol. 49v; Port. *sacudir*, Pero Menino, p. 6 (Cy. 13, p. 84). || Fr. *croler*, ‘remuer, agiter; se remuer, bouger, signe de santé ou symptôme de maladie. Lat. C *concutere*, *excudere*, *succutere*’, *decroler les penes*, ‘remuer, agiter les plumes. Italianisme, it. *dicrollare*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 334, 337). || It. *squotere*, *esquotere*, ‘schütteln’, *esquotersi*, ‘sich schütteln’ (Glessgen, p. 996). | It. *scotulare*, *scotulasse in ayro*, *scotulare in aere*, ‘e var. Agitare le ali, battere le ali, scuotersi del falcone, scuotere più volte. DEI *scotolare*. Tjerneld in corrispondenza presenta *debatre*, « s’agiter en battant des ailes », mentre gli autori spagnoli e porthogesi adoperano *sacudir/sacudir*’ (Lupis, *Postille*, p. 391).

**Sadoll, -olla:** *adj. ant.* Tip, fart, satisfet plenament de menjar o beure, referit a l’ocell de caça. ‘Satisfet plenament en la gana de menjar o en el desig d’alguna cosa’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> E si per ventura serà **sadol**, da-li lart en aygua freda al vespra. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> menuch tro sia **sadol**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> menuch-ne entrò que sia **sadol**]. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> dóna-li’n a beure tro sia **sadol**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> da-li’n a beyra entrò sia **sadol**].

— Lat. *satur*, Tilander ‘repu’ (Cy. 9, pp. 86-87). || Ar. *şab’ān*, *mutamahhan*, ‘« gorgé », (oiseau de vol), repu’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 53, III, p. 181). || It. *saturo*, ‘satt’ (Glessgen, p. 988).

**Sadollament:** *adv. ant.*; amb menor probabilitat, *subst. m.*, tal com considera el DCVB. Provocar sadoll, manera en què cal cevar l’ocell de caça enreumasat, segons F. ‘Acció i efecte de sadollar’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111rv carn de moltó ffresca e **sadola**[111v]**ment** dels renyons. | F (còpia s. XV m.), f. 147v bo és que om li do cran **sadollament**, e que sia fresque dels ranyons.

— [Lat. *saciatio*, ‘rassasiement’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 427). || It. *satollo*, *ssatollo*, ‘bis zur Sättigung’ (Glessgen, p. 988).

**Sadollar-se:** *v. refl. ant.* Atipar-se, afartar-se, satisfet plenament les ganes de menjar o beure, referit a l’ocell de caça. ‘Sadollar: Satisfet plenament en la gana de menjar o en el desig

d'alguna cosa' (DCVB). Vegeu *a son plaer, a sa guissa*. P (còpia s. XV m.), f. 37v E veurets que menge la carn ab gran talent e pren les bocades menudes e no·s **sedole** de menjar.

— [Lat. *saciationis*, It. *sacciagione, satiatione*, 'Sättigung'] (Glessgen, p. 987). || Cast. *fartar*, 'hartar' (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Fr. *sacier*, sachier, saichier, 'rassasier', [*saciabemant*, 'jusqu'à être rassasié. Lat. *M refectus sufficienter*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 404).

**Sagí**: *subst. m.* Greix d'un animal: **a**) Utilitzat com a medicament simple o excipient en la preparació dels productes terapèutics a administrar a l'ocell de caça. '1. Greix d'un animal. Es diu principalment del greix dels porcs i de les gallines' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 116 **sagí**. || P (còpia s. XV m.), f. 37v **segín**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **saguí**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **sagí**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **sagí**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **sagí**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **sagí**. — Lat. *lardum*, 'lard' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). | Lat. *sagimen*, 'graisse' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *sayn*, 'saín, grosura de animal' (Maler, *Tratado*, p. 103). | Cast. *sayn*, 'saín, grosura del animal' (Maler, *Tratado*, p. 103). **b**) Greix acumulat per l'ocell de caça durant la muda o abans de treure'l de la gàbia en la qual ha completat el seu desenvolupament quan és nienc.

Loc.: **Rompre son sagí**: afecció indeterminada associada a l'esforç físic excessiu de l'ocell de caça, especialment amb altes temperatures ambientals i en un ocell mancat d'exercici físic. Innico d'Avalos ens detalla el mecanisme patològic: "Per mal desimare quando exe de la muta. Capitulo duodecimo. Vene anchora ancer per male desimare li falconi quando exeno da la muta, et volere volare con epsi troppo presto, avante che la grassa sia fora del corpo: peroche con lo volare se scalfa la grassa et el falcon se incalcina, et fasse strecto da basso, et li vapori montano alla testa et fanno cancer" *Trattato de la preservatione da cancer* d'Innico d'Avalos, f. 7v-8r (Lupis, *Sezione*, p. 62); per a més informació sobre el mateix mecanisme i com prevenir-ho, vegeu el capítol 24, f. 19v i ss. del tractat italià. P (còpia s. XV m.), f. 29v E quant conexerets que sie ben bexat, fets-lo venir a la mà ho al loure de luny, en gise que en son volar, él puscha sa carn baxà e pendre alent. E puys, cant farà fret, comensats-lo a fer volar; e si fa calor, no·l farau volar sinó a matí e a vespre, sens sol, e lavors fort poch lo feu trebeyllar, per pehor de **rompre son saguí**. — Port. *enxulha quebrada*, Cast. *quebrase sain* (Michaëlis, *Mestre*, p. 378).

— Cast. *saín*, 'grasa que han acumulado las aves de cetrería durante la muda' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *saín*, 'grosura del animal' (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Fr. *sain*, 'graisse' (Adam des Aigles, p. 66). || Port. *sail, saim*, '(prov.), gordo liquido animal' (Michaëlis, *Mestre*, p. 389, cf. p. 267).

**Sagnar**: *v. tr.* Flebotomar, practicar una sagnia o flebotomia a l'ocell de caça. Daude de Pradas ens descriu la necessitat d'un pràctic habituat a aquesta tècnica terapèutica per evitar riscos i com aplicar-la, concretament contra la febre ["Per febre lo sol hom sancnar, / mas qui fort be non o sap far / no sen deu per re entremetre, / car en desse poiria metre / en nervi·ll flecme o en vena, / que·ill seria pueisas gran pena. / Pero, qui sancnar l'en volia, / la camba dreita·l liaria, / ben estreg ab una coreia; / e ben cove fort clar hi veia, / car las venas son tant sotils / coma seria uns prims fils" *Dels auzels cassadors*, vv. 3235-46]. '1. Treure sang a algú obrint-li una vena, generalment per a produir un efecte curatiu' (DCVB). Vegeu *sagnia*.

Localitzacions: A l'ocell de caça: **1**) A sota de l'ala: vena braquial o cubital cutània. P (còpia s. XV m.), f. 40v De **sagnar**. Le milor medecine que aquesta malaltie és que bé sab fer **sagnar** a l'aucell desots l'ala, sobre la cuxa de la part dreita. | P (còpia s. XV m.), f. 40 e puys **sacnats**-lo desots l'ale en aquela vene groça antrò que n'isquen .X. gotes de sanch. | P (còpia s. XV m.), f. 40v e **segnats**-lo en la vene grosa dejús le ala. — Fr. *voine sout les eles* (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). **2**) Sobre la cuixa: probablement vena safena lateral (les venes metatarsiana medial o tibiotarsal interna són més distals); amb menor probabilitat, vena femoral, més profundes. P (còpia s. XV m.), f. 40v De **sagnar**. Le milor medecine que aquesta malaltie és que bé sab fer **sagnar** a l'aucell desots l'ala, sobre la cuxa de la part dreita. **3**) A les ungles: tallant-ne les puntes, afectant a capilars de les venes digitals propies. P (còpia s. XV m.), f. 26v **senlar**-lo de les ungles. | P (còpia s. XV m.), f. 28 Ítem, li és bo **segnar** de las ungles. **4**) Al peu: venes digitals dorsals i plantars; la de l'ungla major, probablement la vena metatarsal plantar o una branca distal d'aquesta. La vena que s'ingurgita a la cama (al mig d'aquesta segons l'*Epistola*

*de avibus nobilibus* 17(3)) podria ser la vena metatarsiana interna, tot i que no s'estableix una diferenciació clara amb la "vena anterior" esmentada a continuació com a una de les digitals. La versió llatina curta de l'*Epistola de avibus nobilibus* 17(10) i Daude de Prades ens detallen les indicacions respectives no esmentades a les traduccions catalanes: "Inferior vena pro cordis pulsu tangitur [ms. tagunt], exterior vena pro gutta et pro tribus necessitatibus, id est pro tribus speciebus febris que fiunt in ave, sicut in homine" H, "Inferior vena pro cordis pulsu tangitur, exterior vena pro gutta et in tribus necessitatibus, id est pro tribus speciebus febris que fiunt in ave, sicut in homine" K, "Interior vena pro cordis pulsu tangitur, exterior vena pro gutta et pro tribus necessitatibus, id est pro tribus speciebus febris que sunt in ave, sicut in homine" L, "Inferior vena pro pulsu cordis tangitur [ms. tagunt], exterior vena pro gutta et pro tribus necessitatibus, id est pro tribus speciebus febris que fiunt in ave, sicut in homine" Q (ABEELE 1991); "Per mei de la camba d'avan / a una veneta plus gran / que las autras venas non so / qu'adoncas paron deviro / per mal de febre. Trenca sill, / c'aisi gueris d'aquel perill. / Desotz el pe un'otra n'a / que per batige·s trencara, / e dereires sobre·l talo / n'a un'otra, que·ill fia gran pro / cant hom per gota sanc l'en trai" *Dels auzels cassadors*, vv. 3247-57. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>ab</sup> liga-li lo peu dret en la cama o que se apar una vena [13v<sup>b</sup>] e aquela diligentment **sagna**; e sàpies que l'ocel prena són .III. venes que són **sagnades**: la .I<sup>a</sup>. per la part denant e d'altre daval e l'altre defora e l'altre detràs sobre la unglà major. Aquestes venes per rahó de tres necicitats deuen ésser **sagnades**: la davant per febra, segons que deya.

Sin. (i, per tant, altres localitzacions): **a) Prendre sang**: referida al coll, concretament a la vena "orgonal". Vegeu *orgonal*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>ab</sup> Con veets lo col imflat, sapiats que artètica ha. Axí·l metga: pela·li al col e **prin sanch** de la vena orgo[2r<sup>b</sup>]nal. **b) Tallar les venes**: referida a la zona periorbital (o al sinus infraorbital de les aus), concretament als diferents vasos sanguinis superficials que irriguen la zona ocular. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> cerca **les venes** qui cedent [ms. cedem] als uyls e **tayla** aqueles.

— Lat. *fle(u)botom(iz)are*, It. *segnare, sagniare, sanguinare, insangnia[re]*, 'zur Ader lassen / salassare' (Glessgen, p. 692). || Cast. *sangrar* (Maler, *Tratado*, p. 103). || Fr. *sengne, 'saigner'* (Moulé, *Glos.*, p. 527). | Fr. *saignier, seignier, 'saigner'* (Tjerneld, *Moamin*, p. 404). || It. *insangnia[re]*, *segnare*, 'zur Ader lassen', *segnare, segnar*, '(eine Ader) zum Bluten bringen, einschneiden; bluten' (Glessgen, pp. 953, 991). | It. *sallasare, 'åderlåta, «sallassare»'* (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

**Sagnia**: *subst. f.* Flebotomia, extracció de sang practicada en una vena per incisió o aplicació de sangoneres (*Hirudo medicinalis*) amb finalitat preventiva o curativa, d'acord amb la doctrina mèdica hipocraticogalènica. Als tractats catalans medievals només apareix per incisió i amb finalitat curativa. '1. Operació de treure sang d'una persona o d'un animal obrint-li una vena' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 122 trasquen hom una pena qui és dita bisera, puys talla hom a manera de **sagnia**, axí que n'isqua sanch, he sarà guarit. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Ho menuc sanc d'ome cuyta e calent .I<sup>a</sup>. **sanía**. || P (còpia s. XV m.), f. 28 **sagnie**. | P (còpia s. XV m.), f. 40 **sacnia**. | P (còpia s. XV m.), f. 40v **sannia**. — Lat. *phlebothomia*, 'la médecine humaine ancienne use et abuse de la saignée, conformément au système thérapeutique élaboré par Galien et les médecins hellénistiques sur des fondations hippocratiques. La saignée pouvait se pratiquer pour préserver la santé ou pour soigner une maladie, en soustrayant du sang soit dans une partie saine, auquel cas elle est dite révulsive, soit dans la zone malade : c'est la saignée dérivative. Elle était censée applicable quasiment à tous les maux humains, et se pratiquait également très souvent en hippatrie, pour une grande variété de cas' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 246). || Cast. *sangria* (Maler, *Tratado*, p. 103). || Occ. *leujazo* [llegiu *leviazó*], 'blood-letting' (*Dels auzels cassadors*, v. 3579 i p. 222).

**Saler**: *subst. m. ant.* per celler. Vegeu *celler*.

**Salze**: *subst. m.* '1. Arbre de la família de les salicàcies, de l'espècie *Salix alba*, de tronc gruixut i dret, branques erectes, fulles lanceolades verdoses per damunt i blanquinoses per sota, flors en aments i fruit capsular. Cast. *saucé*' (DCVB), la fusta del qual es recomana per construir el suport de l'ocell de caça. Z<sup>5</sup> en recomana les fulles per al niu dels ocells niencs. Utilitzat també com a font de medicaments simples per tractar a l'ocell de caça. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> En fust de **salze** o d'evet volen seer e posar. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> Avegades

en fuyles de **salze** o sobre fust d'avet volen seser e posar.] — Lat. *salix*: *in primis in foliis salicis, deinde super lignum salicis aut abietis semper sedeat* (AM). | Lat. *in foliis salicis vel super lignum salicis aut avietis sedeat* (*Epistola de avibus nobilibus*). || Ar. *ḥilāf, ṣaṣṣāf*, 'Salix aegyptiaca, saule (d'Égypte) (tiges, feuilles). Moamin lat. *salix*; Moamin fr. *salse, salxe*. Voir Tuḥfa, n° 412' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 199 i 207). || Cast. *salze*, 'sauce (Salix alba)' (Maler, *Tratado*, p. 103). || Fr. *salxe, salce*, 'saule. Lat. C *salix*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 405).

**Sament**: vegeu *sement*.

**Sang**: *subst. f. 1.* Un dels quatre humors del cos, al qual corresponen la calor i la humitat com a qualitats, i que junt amb la flema, la cólera o bilis groga i la malenconia o bilis negra, determinen la complexió de l'individu i, per extensió, la de l'ocell de caça, segons la teoria humoral, nucli de la doctrina mèdica hipocraticogalènica. Manca accepció al DCVB, on apareix '1.c) El mateix líquid considerat com a símbol de l'energia vital, del treball d'un animal. d) Força vital'. Vegeu *complexió, humor*.

**2.** '1. Líquid que circula pel sistema vascular principal dels animals, és vermell en els vertebrats, i que fora del cos es pren, a causa de la formació de qualls de fibrina insoluble' (DCVB), referit a l'ocell de caça o utilitzat com a medicament simple o excipient del producte terapèutic a administrar a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 143v posa-li damunt **sanc** de colom. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> la **sang** de les aus tendres molt los esforsa. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 r<sup>b</sup> puys auràs .I. ganivet e taylor l'as al pits, axí que **sanch** n'isque, e aquí gita holi d'olives e mescla'l ab la **sanch**, e quant serà mesclat da-li'n a menjar a l'ocel.

— Lat. *sanguis*, 'sangue' (Federico II, *De arte*, p. 1234). || It. *sangue*, Fr. *sang, sanc, sanz*, Cast. *sangre*, 'Blut' (Glessgen, pp. 594, 635, 988).

**Sanguini, -ínia**: *adj.* Una de les quatre complexions o temperaments. Segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica li correspon la sang com a humor predominant, la calor i la humitat com qualitats, l'aire com element primari i la primavera com a estació. Dit del temperament o complexió dels falcons rojos a *Dancus rex*. 'Pertanyent o relatiu a la sang; que conté sang. Especialment: a) Caracteritzat per una circulació de sang abundant i activa' (DCVB). Vegeu *complexió, humor*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> Tots los falchons qui han la pena roya són **sanguinis**. — Lat. *sanguineus*, 'caractéristique du faucon au plumage rouge. Le sanguin est chaud et humide, c'est pourquoi il lui convient des remèdes froids et secs (et non pas humides), voir Brunetto Latini, chap. LXXXIX, p. 82, 7-11, cf. *flegmaticus*' (Cy. 9, p. 275). || It. (*complexione*) *sanguinea*, 'sanguinisches (Temperament) / (temperamento) sanguigno', It. *sanguineo, sanguinea*, 'von sanguinschem Temperament / di temperamento sanguigno' (Glessgen, pp. 572, 635).

**Sanitat**: *subst. f.* Estat de salut, referit a l'ocell de caça, resultant de l'equilibri (eucràsia) de les proporcions relatives dels humors constituents de l'individu segons la teoria humoral i la doctrina mèdica hipocraticogalènica. Li correspon un dels tres regiments establerts per Albert el Gran. Aquesta significació es recull ja al tractat de falconeria àrab més antic conservat, el *Ġitrīf* (s. VIII) on s'indica que "Quand vous aurez, par l'expérience, reconnu l'aspect de la bonne santé, que vous connaîtrez la structure naturelle du corps et qu'ensuite vous constatez, en celui-ci, une rupture de l'équilibre par lequel la bonne santé est totale et une persistance vers une augmentation ou une diminution, il sera, dès lors, pour vous, évident que cette perturbation provient soit des (quatre) humeurs du corps, soit d'une autre cause" (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 47.1). '1. Estat de salut; qualitat de sa' (DCVB). Vegeu *humor, regiment*. F (còpia s. XV m.), f. 117v deus saber que a conservar **sanitat** als espervers. || P (còpia s. XV m.), f. 29v E no vullats baxar au cel tost, com la meyor pertida de la **sanitat** de l'au cel se pren en l'axir de la muda.

Antònims: **a) Destemprament**: vegeu *destemprament*. F (còpia s. XV m.), f. 109v-110 Guardaràs [110] que en **sanitat** ne en **destemprament**, no li dóna hom carn de bou ne de vaca ne de porc. **b) Enfermetat**: vegeu *enfermetat*. **c) Malaltia**: vegeu *malaltia*. F (còpia s. XV m.), f. 138 Lo regiment dels ffalcons és pertit en tres regiments, so és a saber: en regiment de domdar e en regiment de **sanitat** e en regiment de **malaltia**.



— Cast. *sanidat* (Maler, *Tratado*, p. 103). || [Fr. *disposition*, ‘l’état de santé, jugé d’après des signes extérieurs’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 340). || It. *sanità, santà, sanitate*, ‘Gesundheit’ (Glessgen, p. 988).

**Sargantana:** *subst. f.* ‘1. Sauri de diverses espècies del gènere *Lacerta*; és el nom de les espècies de poca corpulència, sobretot de la *Lacerta muralis* (mentre que les de més grossària s’anomenen *llangardaix* o *lluert*). Cast. *lagartija*’ (DCVB), utilitzada com a medicament simple o excipient del producte terapèutic a administrar a l’ocell de caça. Vegeu *lluert*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **sarguentana**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **serguentanes**. — Lat. *lacerta*, ‘lézard’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *lagartezna, lagartixa*, Lat. *lacerta*, ‘lagartija. Corominas, art. *lagarto*, conoce *lagartezna* de Sigüenza de 1600, *lagartija* de 1475’ (Cy. 14, p. 39, glossari). | Cast. *lagartezna*, ‘lagartija. Vid. “Los nombres de la *lagartija* y del *lagarto* en aragonés y sus designaciones en otros ámbitos españoles” apud *Archivo de Filología Aragonesa*, XXVIII-XXIX, páginas 143-148’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). || It. *lacerta, lucerta*, ‘Eidechse’ (Glessgen, pp. 956, 960).

**Seda:** *subst. f.* Cerra, pèl gruixut i aspre, principalment els del porc, de la cua o de la crinera dels solípedes, etc. ‘1.1. Cerra, sobretot de porc’ (DCVB).

Tipus: **a) Seda de porc:** Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **seda de porch**. | F (còpia s. XV m.), f. 119 **seda** [ms. *bleda*] <de porc> tallada ben menut. — Lat. *seta, seta porcina, seta porci*, ‘soie de porc’ (Cy. 9, p. 276). || It. *porco ... le sue sete* (Glessgen, p. 992). **b) Seda semblant de cavall:** probablement, quist fol·licular, alteració del fol·licle de la ploma que impedeix la seva sortida normal i aquesta creix dins del fol·licle, resultant-ne un nòdul pastós; o bé un ectoparàsit de l’arrel de les plomes, com ara *Knemidocoptes doewis*. ‘kyste plumifère: quand on incise la peau, on trouve une plume à l’état embryonnaire, qui pourrait se décrire comme une soie’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 184, n. 44). Possible sin.: **nuu**. Vegeu *nuu*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> Tre-li la tinya e tayla-li lo cuyr alí on és la tinya, e trobar-hi as **seda en semblant de caval**. — Lat. *setam similem equi*, Tilander ‘soie semblable au crin du cheval’ (Cy. 9, pp. 148-9). | Lat. *seta equi*, ‘crin’ (Cy. 9, p. 277). || Cast. *seda*, Lat. *seta*, ‘cerda’ (Cy. 14, p. 43, glossari). | Cast. *seda de cauallo*, ‘cerda de caballo’ (Maler, *Tratado*, p. 103). || Fr. *soie samblable de cheval*, ‘soie semblable au crin du cheval’ (Cy. 12, p. 61, glossari). || It. *seta simile ad quella del cavallo*, ‘mähnenehaarähnliche Bildung (verursacht durch Milbenbefall)’ (Glessgen, p. 992). || Occ. *seda*, ‘bristle’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1672 i p. 224).

Sin.: **cerra**. Vegeu *cerra*.

— Lat. *seta*, ‘soie’ (Cy. 9, p. 276). || Cast. *sedas*, ‘cerdas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || It. *seta*, ‘dickes, steifes Tierhaar, etwa Borsten, Mähnen- oder Schwanzhaar’ (Glessgen, p. 992).

**Sedàs:** *subst. m.* ‘1. Teixit més o menys clar de cerres, de fil de seda, de fil metàl·lic, etc., muntat en un cercol de fusta, que serveix per a passar farina, guix, terra, etc.; cast. *cedazo*’ (DCVB), utilitzat pel falconer en la preparació dels productes terapèutics a administrar a l’ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 145 **sedàs**. | F (còpia s. XV m.), f. 147 **sedàs**.

Sin.: **colador**. Vegeu *colador*.

**Segar:** vegeu *cegar*.

**Segatat:** vegeu *ceguetat*.

**Sego, sega:** vegeu *cec*.

**Selva:** *subst. f.* ‘Bosc espès de vegetació alta’ (DCVB), hàbitat del cabirol. Vegeu *cabirol*. F (còpia s. XV m.), f. 117v porta-lo en **selva** on <hom> prenga cabirols. — Lat. *silva*, ‘luogo boscoso, foresta’ (Federico II, *De arte*, p. 1236). || Occ. *forest* (*Dels auzels cassadors*, v. 3373).

**Sement:** *subst. f.* Germen, tant al regne animal com vegetal. **a) Sement de l’herba:** ‘Sament: Sement: 1. Llavor (de plantes)’ i ‘Llavor: 1. 1. Òvul fecundat i madur, part del fruit que desenvolupant-se en condicions adequades dona naixença a una planta; conjunt d’aquestes parts del fruit’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 115 de la **sament de la dita erba** ffaràs pólvora. **b) Sement de l’hou:** porció germinativa, potser en relació al concepte medieval d’humor fecundant. ‘sament: sement: 1. Llavor (de plantes). 2. Líquid seminal’ (DCVB). Possible sin.: *gunxum* de l’ou. F (còpia s. XV m.), f. 131v E asò se pot provar per so com ells són pus negres en les regihons caldes

que aquells qui nexen entre nós, per so en los lochs caldes [131v] la **sament de l'hou** és cuyta en fforts calor, e per so que hix de aquell molt torna negre. — Lat. *semen ovale* (AG, p. 1. 14). **c) Sament del mascle:** ‘sament: sement: 2. Líquid seminal’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 136v com la **sament del mascle** és hobrants, ffaent he fformants per lo esperhit de virifficació que aporta la virtut paternall en la ffenbra qui li és supdita, e axí lo parit aresenbla lo pare. — Lat. *sperma masculi* (AG, p. 1470, l. 8).

**Sen:** *subst. m. ant.* **1.** Seny, criteri o enginy, habilitat, coneixement de l’art de la falconeria, referit al falconer. ‘Seny: 2.I. ant. Sentit. 3. Com a opinió. II. Ponderació mental; capacitat mental sana; judici i capteniment conforme amb la raó’ (DVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> e tu, mestre, per ton **sen** fasses pendra grans aucels. — Lat. *ingenio, sensum*, Tilander ‘art’ (Cy. 9, pp. 86-87, mss. Lats. D.).

**2.** Cigne, ocell de diferents espècies del gènere *Cygnus*, possiblement una de les grans presons de la falconeria medieval. Presa del grifaut segons Albert el Gran. Manca al DCVB. ‘Cigne: Ocell palmípede de diferents espècies del gènere *Cygnus*, que es distingeix pel seu coll molt llarg i en forma de S. Cast. *cisne*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 124 e ha endeny de poca presa, mas tota ora seguex he pren grans aucells, axí com gruhes e **sens** e d’altres d’aquests semblants. — Lat. *cignos* (AM). | Lat. *cinnus* (Federico II, *De arte*, p. 1174). || Ar. *timm/tamm*, ‘Cygnus-sauvages. Il peut s’agir du Cygne-sauvage dit « chanteur » (*Cygnus cygnus*) migrateur occasionnel venant du grand Nord ou du Cygne-tuberculé dit « muet » (*Cygnus olor*) semi-domestiqué’ [F. Viré, “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 12 (1965), p. 284 (76)]. || It. (lomb.a., f.pl.) *sisne*, ‘cigno’ (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 108).

**Senlar:** vegeu *sagnar*.

**Sentidura:** *subst. f.* Afecció indeterminada de l’ocell de caça. Probablement dolor, potser a la palpació. Manca al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 39v De **sentidura** d’ales. Quant l’aucel ha **centidure** d’ales.

**Senyal:** *subst. m.* (i modernament *f.* per castellanisme). **1.** Fet, esdeveniment que permet al falconer prendre una decisió, com ara el creixement complet de les noves plomes després de la muda, que li permet considerar la possibilitat de treure a l’ocell de la muda. ‘2. Cos, moviment, so o altra cosa sensible de què ens servim per a denotar quelcom, per a indicar el moment de fer quelcom. 3. Allò que ens permet d’inferir l’existència o la imminència d’alguna cosa’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 110v con aquest **senyal** veuràs encara ffa estar aquell per .VIII. jorns en la muda, per alò que les penes sien pus ffermes e pus dures.

Loc.: **Senyal (manifest):** prova, demostració. F (còpia s. XV m.), f. 125 Asò és **senyal manifest** que com ell és salvatge e pren presa, no trobaran que menuch sinó lo cor.

**2.a)** Lesió patològica, referit a l’ocell de caça. ‘3. Allò que ens permet d’inferir l’existència o la imminència d’alguna cosa. Especialment: a) Empremta que deixa una cosa sobre una altra; costura, cicatriu o ratlla indicadora d’una ferida, cop o pressió forta’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 112 Duranyons ho infladures, alsunes són **senyals** que són sechs, alsuns madurs. **b)** Síntoma, signe, referit a l’ocell de caça. ‘3. Allò que ens permet d’inferir l’existència o la imminència d’alguna cosa. Especialment: a) Empremta que deixa una cosa sobre una altra; costura, cicatriu o ratlla indicadora d’una ferida, cop o pressió forta’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 115 E és **senyall** d’asò que l’esperver és pus fforihós e pus hirat que no sol. | F (còpia s. XV m.), f. 115v Encara per aquests **senyals** conexeràs la ffebra als aucells. — Lat. *signum*, ‘indizio, segno, segnale, per lo più inteso come manifestazione del comportamento degli uccelli’ (Federico II, *De arte*, p. 1236). || Ar. *šāhida*, pl. *šawāhid*, [‘*alāmāt, dalā’il*], ‘symptôme (de maladie)’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 207, 219). || Fr. *enseigne, ensigne, einseigne, enseingnie*, ‘signe extérieur, indice, indication; symptôme (d’une maladie). Lat. C *signum*, ‘signe extérieur, indice, indication, Lat. C *signum, sinthoma*. Symptôme, en parlant d’une maladie, Lat. C *signum*’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 345, 408). || It. *segno, segnio, signo*, ‘äußeres Anzeichen von etw. Unsichtbarem, eines Mysteriums wie Krankheit, Gesundheit, Heilwirkung, Charakter etc.; [bleibende Spur einer verheilten Wunde, Narbe]’, signal[e], ‘äußeres Anzeichen von etw. Unsichtbarem, eines Mysteriums wie des Charakters’ (Glessgen, pp. 991, 992).

3. Manca acceptió al DCVB. Marca o taca de diferent coloració visible al plomatge del falcó. Sin. **gota**, (possible) **pinta**. Vegeu *gota*, *pinta*. F (còpia s. XV m.), f. 132 E en l'asquena e en les ales és un poch blanch, mas en los altres lochs ha gotes ho **senyals** molt blanchs e antresí [ms. an atresi] altres **senyals** un poch descolorits. | F (còpia s. XV m.), f. 133 mas car los **senyals** qui en los altres són blanchs. a) **Senyals de la cara**: marca o taca del plomatge disposada com uns bigotis i que manté la coloració del cap, situada a la galta de la cara del falcó [Cast. modern? *bigotera*]. || It. *barbagli*, pl. 'mustacchio, colorazione differenziata delle piume dei rapaci, che va dagli occhi lungo le guance e alcune volte nella zona auricolare' (Lupis, *Postille*, p. 370)]. Per extensió, tot tret característic de la cara del falcó. F (còpia s. XV m.), f. 123v Aquests ffalcons se conexen ab lo linatge dels altres ffalcons en aquelles cosses que avem dites damunt, so és a saber: en les gotes, e ab los **senyals de la cara**, he en sa ffigura, e en so que ffan per lur propietat, e en la veu. | F (còpia s. XV m.), f. 129v e ha en cara gota ho **senyals** axí com ffalco pelegrí e axí com los altres linatges de ffalcons. | F (còpia s. XV m.), f. 135v Aquest linatge de ffalcons an **senyals en la cara** axí com los altres. — Ar. *madma* 'pl. *madāmi*', '(au pluriel) « moustaches », les deux barres verticales noires, partant des yeux et descendant sur les côtés du cou, qui distinguent certains falconidés comme le Pèlerin, le Lanier, le Sacre et le Houbereau. Comp. l'expr. de vénerie : « les larmiers » du cerf', [*'asfa'u l-haddayn*, '« moustachu », aux joues noires ; surnom du faucon en poésie'], *al-suf'atāni*, 'les « moustaches » (du faucon), dans l'expr. : *sā'il al-suf'atayn*, aux moustaches tombantes (littéral. : « les deux trainées noires qui découlent », c.-à-d. qui descendent bas le long des deux joues)', *šāhida*, pl. *šawāhid*, '(au pluriel) « moustaches » (de l'oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, II, pp. 39, 50, 56). | Ar. *suf'a*, *al-suf'atayn*, 'les deux « moustaches », barres noires descendant au-dessous de l'œil, spécifiques de la plupart des faucons; large barre noire partant de l'œil et couvrant la joue des faucons; elle est réduite à un trait chez le Sacre et le Lanier' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 45 i 206); Ar. *wašy*, 'maillure, moucheture (du plumage des oiseaux). Moamin fr. *mailles*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209). || It. *segno*, 'tache, moucheture' (Cy. 13, p. 85). | It. *segno*, *segnio*, 'äußeres Anzeichen von etw. Unsichtbarem, eines Mysteriums wie Krankheit, Gesundheit, Heilwirkung, Charakter etc.; [bleibende Spur einer verheilten Wunde, Narbe]' (Glessgen, p. 991).

**Senior**: *subst. m.* Home d'autoritat o d'alta posició social, el qual ha de conèixer l'art de la falconeria i és intruït en ella durant la seva educació, a qui solen ésser adreçats els tractats de falconeria. Per extensió, dit del falcó bretó respecte a la resta d'ocells a la traducció catalana del *Trésor* de Brunetto Latini i, indirectament de *Dels auzels cassadors* de Daude de Pradas. '1. El qui té autoritat sobre un territori, sobre persones o coses. 2. El qui té la propietat o l'ús lliure d'una cosa. 3. El qui té riquesa o consideració social superior a la dels obrers o menestrals. 5. Tractament de cortesia que s'aplicava a persones d'autoritat o d'alta posició social. e) Amb ús absolut i en cas vocatiu, dirigint-se a algú amb cortesia' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 108v **senyors** de gentilsòmens ho de qualsevuylla estament. | F (còpia s. XV m.), f. 109 Sopllicants las vostres benignitats, **senyors**. | F (còpia s. XV m.), f. 130 un baró ho **senyor** de senyera. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> Gran emperador e **senyor**.

**Sequetat**: *subst. f. ant.* 1. Segons la filosofia natural aristotèlica, una de les quatre qualitats primàries (calor, fredor, humitat, sequetat) que defineixen les coses naturals, un dels elements centrals de la doctrina mèdica hipocraticogalènica. Si causa malaltia, s'aplica la teoria dels contraris per a tractar-la. 'Sequetat: Qualitat de sec' (DCVB). Vegeu *complexió*, *humor*.

— It. *siccità (del caldo)*, 'Trockenheit, trocken Element' (Glessgen, p. 992).

2. Aprimament excessiu o restrenyiment de l'ocell de caça (F el considera sa quan esmirla correctament), potser considerant que es deu a la sequetat com qualitat a primària. Associat al fàstic de l'ocell de caça. Vegeu *cadarn*, *complexió*, *constipat*, *fàstic*, *humor*, *reuma*, *sequetat*, *surrivum*. F (còpia s. XV m.), f. 116 Si l'esperver à ffàstich e **sequetat**. || P (còpia s. XV m.), f. 38v Quant l'aucel ha deffici, conexerets-ho quant lo vaurets molt splugar, e-s grata fort, e assò-s farà stant en la sue força, e menia molt e no pot engruxar, e cascun die crex la sue **sechadat**, e an acò que gitarà veurets unes venes vermelles. — Lat. *siccitas*, '*fastidium* est associé à *siccitas* : sans doute désigne-t-on par là une constipation, car l'oiseau est dit guéri quand il peut émeutir. Bien qu'il soit traité comme tel, le dégoût n'est pas une maladie en soi. C'est un comportement

qui accompagne plusieurs affections' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 188). || Cast. *sequedat*, 'sequedad, cierto estado morbosos del ave' (Maler, *Tratado*, p. 104).

**Serigot:** *subst. m.* '1. La part aquosa de la llet, separada de la coagulable. Cast. *suero*' (DCVB), utilitzada com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 145v prin colada de let de cabre, e trau-na lo **sirigot**.

**Serp:** *subst. f.* '1. Rèptil de forma cilíndrica, sense peus, de qualsevol espècie de les que formen el grup dels ofidis; cast. *serpiente*' (DCVB), utilitzat com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 120rv en asò ma[120v]tex, diu un mestre que vall pólvora de **serp**. || P (còpia s. XV m.), f. 29 **serp**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> verí de **serp**. — Lat. *serpens*, 'serpent' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *culuebra*, 'culebra' (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *culuebra*, 'serpiente' (Maler, *Tratado*, p. 91). || It. *serpe*, *serpente*, 'Schlange' (Glessgen, p. 992).

Tipus, varietat o espècie: **Serp negra:** àspid segons Tilander i Fradejas, serp de la família dels vipèrids (p.e. *Vipera aspis*), verinosa, però, de fet, qualsevol ofidi de color fosc, negrós o negre ; només Albert el Gran concreta més, però no només els vipèrids poden identificar-se amb el *tyrus*, com pot ser *Echis colorata*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **serp negra**. — Lat. *serpens*, 'serpent', *serpentum nigrum*, *serpentem nigram*, '«aspic», dont on trouve des individus presque complètement noirs, selon Martin-Dairvault, p. 103' (Cy. 9, p. 276). | Lat. *serpens niger qui tyrus vocatur* (AG, p. 1475, l. 31), de què Albert Magne tracta a 25.42(59). | Lat. *colubri nigri* (Gil, *De accipiter* 8.26, p. 212, l. 18, f. 17r). || Cast. *culuebra negra*, 'víbora' (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *culuebra negra*, 'víbora' (Maler, *Tratado*, p. 91). || It. *serpe nigro* (Glessgen, p. 992).

**Ses:** *subst. m.* Porció terminal del budell recte o ampolla cloacal, que inclou l'anús, referit a l'ocell de caça. La cloaca comunica el sistema digestiu i el geniturinari, i es divideix pel seu estudi en coprodeu (porció final de l'intestí), urodeu (on desemboquen els urèters i el tracte reproductiu) i el proctodeu (més caudal). '1.1. Extrem inferior del budell recte' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> unta-li lo **ceces** ab oli. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>b</sup> soffla-li'n el **ceses**.

Sin.: **fundament**. Vegeu *fundament*.

— Lat. *anus*, *pudicum* (Federico II, *De arte*, p. 1163). || Ar. *marāqq*, *nayfaq*, 'fondement (de l'oiseau de vol). Moamin lat. *pecten*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 202), però 'brayer: la partie sous-caudale de l'oiseau (oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 43.3, 52.7 i 91, i pp. 44, 211). || Cast. *sieso*, 'parte inferior de intestino recto en el cual se comprende el ano' (López, *Libro*, p. 242). || Fr. *escofraie*, *escoffreie*, 'anus, cloaque de l'oiseau' (Lupis, *Postille*, p. 382). | Fr. *cul*, *orifice dou cul*, 'anus. Lat. C *anus*, *orificium ani*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 335). || It. *ano* [cioè lo *fundamento*], 'Anus, After, Kloakenöffnung / ano, sbocco della cloaca' (Glessgen, p. 528); It. *orificio del fundamento*, *bocca del fundamento*, Fr. *orifice dou cul*, *orifice de suen cul*, Lat. *orifitium ani* (Glessgen, pp. 643-44). | It. *orificii*, 'anus, «orifizio»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60). | It. *basso*, 'parte terminale dell'intestino' (Lupis, *Sezione*, p. 85).

**Set:** *subst. f.* Necessitat o desig de beure, referit a l'ocell o al gos de caça. Els ocells de caça beuen rarament, cobrint les seves necessitats amb els fluids corporals de les seves preses; una necessitat de beure, una polidípsia, és un símptoma inespecífic d'afecció (així la consideren alguns dels tractats catalans medievals), com ara una de renal. '1.1. Necessitat de beure, que es manifesta amb sequedat a la gola' (DCVB). Vegeu *veixiga*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> fé aquella medicina que avem dita a la **set** toladora. Si à mal de fel, en los peus o en lo bec e en les nars, par que sia rallus. Ítem, a tolra **set**: prin livístic, api, fuyles de col veyles, canes d'anet, fenoy, coriandre, e cou ensems en vin o en aygua mesclat .I. cuyler de mel, pux cola per .I. lançol les fuyles e les tayls e tot assò, e con serà refredat met-li'n en la boca. Ítem, a:ssò matex: mel escumada e mesclada ab aygua freda dóna-li'n a beure tro sia sadol. Esperver que ha **set** e sovén desiga beure, se gita en l'aygua axí com si avia fòmgos [ms. somgos] o vexiges prop los pitz, so és, sotz les exeles o sotz los muscles de les ales, e aquesta dóna gran **set** a-queles, que si no eren curatz porien morir. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>ab</sup> fé aquella medicina que és feta al tolra la **set**. Si ha mal de fel, en los peus e en lo bech e en lo nas par que sia rallus. Ítem, a tollra **set**: prin *luistenetum*, *apum* e fuyles de cols veyles, d'anet, fenoy e cou-ho ensems ab vi e

ab ayga e mescla-hy una cuylerada de mell, mas les fuyles e [15r<sup>b</sup>] los raes tot assò cuyt cola per .I. lansol e, con serà refredat, mit-ne en la boca de l'ocel. Ítem, a-ssò matex: prin mel escumada e mesclada ab ayga freda e da-li'n a beyra entrò sia sadol. Cant esperver qui ha **set** sovén desiya a beura e de la mà se gita en l'ayga e si han vexigues pres lo pits, so és saber, sots les exeles o sots les muscles de les ales, e aquesta set fa gran dan a aquels qui aquesta **set** han, que si no eren curats, d'aquela malaltia porien morir.] || P (còpia s. XV m.), f. 27 cure'ls **set** e tota malenança de cor d'aucel.

— Cast. *sed, set*, Fr. *soif*, It. *sete, setae*, (It.sett.) *site*, Occ. *set*, 'Austrocknung, (pathologischer) Durst / essiccamento, sete (patologica)', It. *sete*, 'Durch' (Glessgen, p. 636, n. 367, p. 992). | Cast. *set*, 'sed' (Maler, *Tratado*, p. 104).

**Seure**: v. *intr.* Romandre l'ocell sobre un suport tot carregant el pes a les seves cames '1. Estar en tal posició que el pes del cos descansi sobre les anques. 2. *refl.* Posar-se en tal posició que el pes del cos descansi sobre les anques; asseure's. 3. Estar col·locada una cosa descansant sobre una altra' (DCVB). Vegeu *asseure's*. F (còpia s. XV m.), f. 123 **sehen** en una perxe. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> En fust de salze o d'evet volen **seer** e posar. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> A vegades, en fuyles de salze o sobre fust d'avet volen **seser** e posar. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **siure** al sol.

— Fr. *soyer*, 'seoir, voir G. Tilander, *La Chace dou cerf*, art. *voier*, p. 102 et *Modus*, I, p. XXXV' (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *seeir*, 's'asseoir' (Tjerneld, *Moamin*, p. 407). || It. *sedere*, 'sitzen' (Glessgen, p. 991).

**Siència**: vegeu *ciència*.

**Silera**: forma corrompuda per filera. Vegeu *filera*. — Lat. *silera*, 'voir filera' (Cy. 9, p. 277). || Fr. *silera, goute silera, goute silere*, 'mauvais leçon de filera' (Cy. 12, p. 61, glossari). | Fr. *silere*, 'fausse leçon ou erreur du scribe pour filere. Les symptômes de la *goute silere* sont les mêmes que ceux de la *filiere*, (voir l'ex. de Daude cité sous *filiere*) et *silere* est une faute pour *filere*' (Til., *Glan.*, p. 242).

**Sípia**: *subst. f.* '1. Mol·lusc cefalòpode de l'espècie *Sepia officinalis*, amb deu tentacles, cos ovalat aplanat amb una aleta que s'estén a cada banda del sac, i closca oval interior composta de laminetes calcinoses unides per columnetes perpendiculars. Cast. *jibia*' (DCVB), del què s'obté un medicament simple utilitzat en la terapèutica de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 121v pólvora de hos de **sípia**. — Lat. *sepia, pulvis sepie*, 'os pulvérisé de la sèche' (Cy. 9, p. 276). || Fr. *sepie, os de sepie*, 'os de sèche. Lat. *C os sepie*. It. *seppia*. Le test de la sèche « convient en collyre et s'emploie en frictions sur les paupières rugueuses », Diosc. II,23, I. B., art. 1259' (Tjerneld, *Moamin*, p. 407).

**Sirigot**: vegeu *serigot*.

**Siure**: vegeu *seure*.

**Smirlin**: *subst. m. alemany*. Esmirle. Vegeu *esmirle, mirla*. F (còpia s. XV m.), f. 135 [L]o .X<sup>e</sup>. linatge he [ms. ho] lo darrer dels ffalcons és aquell qui és molt poch en sa quantitat e és appellat mirla, e en romans la apellan hom **smirli<n>** [ms. guerli]. — Lat. *Decimum et ultimum falconum genus est id quod quantitate minimum est quod et mirla vocatur quod vulgariter smirlin vocatur* (AM). | Lat. *mirle*, Fr. *esmer(e)illion, sparlin, simirle*, 'émerillon (*Falco columbarius* L.). Le correspondant en langue vulgaire, c'est-à-dire en germanique, est *smirlin*' (Smets, *Homme*, p. 185).

**Sobirana**: *subst. f. ant.* per sobiranesa. Part sobirana, la més alta o superior, referida a aquesta zona del cap de l'ocell de caça. 'Lloc suprem, el més alt de tots' (DCVB). 'Sobira, -ana: part ossea del cap a excepció de la barra, es dir, el craneu i la cara. En ocasions *sobira* i *jusa* son usades en sentit literal de superior i inferior' (Dualde, *Aportació*, p. 37). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> Can vols conèixer gentil falchó, guarda si ha lo cap radon, e en la **subiranea** del cap pla.

Sin.: **sumitat**. Vegeu *sumitat*.

— Lat. *sumitate*, Tilander 'somet' (Cy. 9, pp. 90-91, mss. Lats. D.). || Ar. *hāmat al-ğāriḥ*, '« sommet » de l'oiseau de vol, le dessus de sa tête' (Viré, *Falconaria*, III, p. 189).

**Sobrefluïtat**: vegeu *superfluïtat*.

**Sobreòs** (o **sobròs**): *subst. m.* Exostosi, creixement tissular patògen, de consistència dura, principalment a partir de cartílag o os, i possiblement dolorós, referit a l'ocell de caça. Degut a diferents causes, com ara una reacció òssia per un traumatisme rebut o infecció per micobateries (sobretot a l'húmer, el tibiotars i les articulacions). Daude de Pradas ens informa de la seva evolució per creixement i induració a partir de teixit tou ["CIII. Cant auzel a sobros. A tot auzell qui nais sobros, / avan que sia dur ni gros, / o neis aprop, can sera durs, / del guerir siatz ben segurs, / s'aiso qu'eu dirai i pausat?" *Dels auzels cassadors*, vv. 3021-25]. Albert Magne s'hi refereix al capítol corresponent com "Si os fractum habuerit in crure vel in alia parte" (AG, p. 1491, l. 18, on capítol consignat com *Epistola*), tot i que la fractura òssia és tractada a l'*Epistola* en un altre capítol posterior (30). Vegeu les característiques, la formació i el tractament del sobreòs en el cavall a Albert Magne, *De animalibus*, llib. 22, tract. 2, cap. 1, par. 84-87. La traducció catalana del *Trésor* de Brunetto Latini i, indirectament de *Dels auzels cassadors* de Daude de Pradas, utilitza "e constret" on "com ab sobros" (Daude de Pradas), "autresi comme sor os" (Carm.), traduït ossosos per C. J. Wittlin, i "comme serrés" (ms. fr. R). En solípedes, "Ffazense aos cauallos nas pernas hūuas doenças e jncham e endureçem e fazemxelhes mujtas vezes de ferjda ou de topadura em coussa dura e correm hy os humores polla door de ferjda e jncha e endureçe e esta door he chamada em nossa linguagem sobrosso. E a cura desta doença he tall. Deues a saber que todollos sobre ossos se começam em hūa cousa dura como calo" *Livro d' Alveitaria do Mestre Giraldo*, Pereira, G., (ed.), a *Revista Lusitana*, 12 (1909), p. 46, cap. 41. 'Tumor dur que es congria sobre un os. Cast. *sobrehueso*' (DCVB). Llull Cont. 218, 7 Com natura accidental se desordona contra cors natural, axí com sis dits en una mà o en un peu, o un ull tan solament en cara d'animal, o gep, o **sobròs**, o sordea. || Tirant, c. 345 Tirant dins la orella tenia un **sobre os**, lo qual li daua infinida dolor com s'i tocava. || Tederic Cyurgia 103 Tots los **sobreossos** dels cavals comensen en dura carnositat. || Dieç Menesc. II, 9 Los caualls... si són aborrallats de vexigas ho de **sobreossos** ho de altres descendiments. || F (còpia s. XV m.), f. 118 Si l'esperver à **sobrehòs** en les cames ho en les juntures. | F (còpia s. XV m.), f. 145 A **sobròs** qui's fa en la cama de l'ocel. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Ítem, contra malautia **sobre·ls osses** <en les cames o> en la junctura dell os. — Lat. *superos*, 'Spavin. Med. Lat. *superos*: lit. overlying the bone; this connotation is reflected in Mod. Ger. *Überbein*: bone-spavin. Spavin is an equine disease in which a deposit of bone [bone spavin] or an infusion of lymph [bog spavin] develops on the hock joint and causes lameness. Collectively these outgrowths result from inflammation of the periosteum with swelling and spread of the inflammation to the neighboring tissues where fibrous swelling leads to the deposition of new bone. See *Encyclopedia of the Horse*, "Diseases of Bone" (Scanlan, p. 131, n. 84.1). | Lat. *super os* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 291). || Fr. *sobros*, *soubros*, *soubz ru*, *seur os*, *suros*, etc., Lat. *super ossa*, *supra ossa*, 'exostose du canon du membre antérieur du cheval. De Villiers donne aussi ce nom à une exostose du maxillaire' (Moulé, *Glos.*, p. 529). || Occ. *sobros*, 'bonny excrescence' (*Dels auzels cassadors*, vv. 418 i 3021, i p. 224).

**Sobresmagre**: *adv. i adj. ant.* Excessivament prim, potser caquètic, referit a l'ocell de caça. 'Sobres: 4. Excessivament; excessiu' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 32v Quant l'aucel és **sobresmagre**.

Sin.: **gran flaqueza**, **defalliment de carns**. Vegeu *flaqueza*, *defalliment*.

— Lat. *extenuata macie*, 'estrema magrezza' (Federico II, *De arte*, p. 1194). || El capítol de P correspon a Ar. *intifād*, 'tressaillement (de l'oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 200).

**Sobretotz**: *subst. m. i adj.* El sisè llinatge de falcons segons l'*Epistola de avibus nobilibus*, sense identificar. Manca al DCVB. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> La .VI<sup>a</sup>. manera és **sobretotz**, la quall ha semblansa d'àngilla blanca, exceptat que los peus e los huyls e en lo get e en altres coses sembla falchon. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> Lo .VI. linatge és dit **superatutum**, lo qual és semblansa d'ànguila blanca, enceptat que en los peus e en los uyls e al bech e en altres coses sembla falcó. [Lat. *Sextum genus supra vicium dicitur et fere habet similitudinem aquile excepto quod in pedibus et alis et oculis, gucteo assimilatur falconi. (Epistola de avibus nobilibus)*]. — Lat. *supra vicum* (Lupis-Panunzio, *La pístola*, p. 28). | Lat. *supraunceum*, *sirpunicum*, *sedecintum* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 53, versions llatines *Epistola*). | Lat. *falco supraunceus*, *sirpunicus*, *sedecintus*, *supranicus*, 'nom de faucon problématique, sixième de la liste de l'*Epistola*. Rien ne permet de l'identifier. Il est dit « semblable à l'aigle blanc ». Albert le

Grand ne l'a pas repris dans la nomenclature du *De falconibus*' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 72). || Fr. *sorpoint*, 'transcrit *surponit*, probablement compost de "sobre" i "puny". Veg. "Modern Language Notes", LI (1936), 175-81). || Occ. *surpunic*, (*surprainc*, *serpanic*), ["serpent eagle". For *surpunic*, cf. *Modern Language Notes*, LI (1936), p. 175. The "serpent eagle" (Circaëtus Gallicus) is perhaps confused with Accipiter Nisus Punicus'] (*Dels auzels cassadors*, v. 389, pp. 224, 208, n. 389).

**Sobròs:** vegeu *sobreòs*.

**Sofrir:** v. tr. Tolerar, suportar, patir, rebre, referit a l'ocell de caça. 'II.2. Tolerar, permetre, no impedir (allò que caldria o es podria evitar). 3. Rebre, experimentar en si mateix un mal, una cosa dolenta o molesta; ésser-ne víctima. 4. *absol. o intr.* Ésser afectat d'un dolor o molèstia física o moral. 5. Ésser sotmès (a una prova, dificultat, canvi, influència, etc.)' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 26v segons que l'aucel ho porà **soferir**. — Fr. *souffrir*, 'suffir; supporter' (Tjerneld, *Moamin*, p. 410). || Occ. *soferre*, (*sofer*), ['to develop'] (*Dels auzels cassadors*, v. 3362 i p. 224). || [Port. *çofra*, Ar. *as-sokhra*, 'o sentido diverge. Trata-se de capacidade de trabalhar; ardor no trabalho. Mas o desvio não é bastante grande para se decretar incompatibilidade'] (Michaëlis, *Mestre*, pp. 294-95).

**Somada:** *subst. f.* 'Càrrega d'un animal de bast, la qual és equivalent a tres quintars; cast. *carga*. La somada d'aigua són quatre gerres; la d'oli, dos odres; la de pisa de Vilafranca, de dos barrils' (DCVB), quantitat de sorra recomanada a P per al bany de sorra de l'ocell de caça. P (còpia s. XV m.), f. 28v E puys fets-li metre devant una **somada** de arene gravillosa en què's volch e mengerà de les pedres menudes e curaran-lo molt.

**Somera:** *subst. f.* 'Femella de l'ase. Cast. *burra*' (DCVB), la llet de la qual és utilitzada en la terapèutica de l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 118v prin lo such de la sàlvia ab let de **somera**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **somera**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **somera**. || P (còpia s. XV m.), f. 33 **somera**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **somera**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **somera**. — [Cast. *somera*, 'superficial'] (Fradejas, *Tratados*, p. 212). || Occ. *somera*, 'she-ass' (*Dels auzels cassadors*, v. 1988 i p. 224).

**Somgo:** vegeu *fomgo*.

**Sopa:** *subst. f.* '2. Menja feta de pa tallat a llesques o trossets, bullit o escaldat amb brou o altre líquid' (DCVB).

Loc.: **En sopes:** forma d'administració del producte terapèutic a l'ocell de caça segons N, que Z<sup>5</sup> associa a la carn donada com a past o excipient, molt més probable; pot referir-se a una alimentació diferent de l'ocell de caça segons els coneixements o experiència dels dos traductors. 'Sopes bullides: les que es deixen bullir dins aigua' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> dóna-li'n **en sopes** [Z<sup>5</sup> **ab carn**]. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> dóna-li'n **en sopes** [Z<sup>5</sup> **en la carn**]. || Lat. *cibum eius*. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> aquestes .III. herbes li dóna **en sopes**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>b</sup> dóna-li **en sopes**.

**Soptil:** *adj. ant.* per subtil. Vegeu *subtil*.

**Sor, sora:** *adj.* Marró rogenic. Poll d'ocell de caça abans la seva primera muda, de plomatge de color marró rogenic. Després de la primera muda, se'n diu "mudat"; en sentit estricte, tot i que no apareix clarament als tractats catalans medievals, "mudat" correspon a l'ocell de caça després de la seva segona muda, en que assoleix el plomatge d'adult complet. Entre la primera i la segona muda, l'ocell de caça té plomes d'adult i de sor. Els tractats catalans medievals no contenen un terme equivalent al Cast. *entremudado*, Fr. *entremué*, ocell de caça que ha acabat la seva primera muda fins que finalitza la segona, període en el qual té encara algunes plomes de poll; un cop finalitzada la segona muda, ja llueix el plomatge d'adult complet. La seva etimologia és vinculable a l'àrab (persa) *surh dayzağ*, 'brun-roux (plumage)' (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 206), esmentat ja al tractat àrab de falconeria més antic conservat, el *Gitrif* (s. VIII). '2. Rogenc, vermellós. Cast. *soro*. *Falcó sor*: el falcó jove, que no ha mudat el primer plomatge, el qual és rogenic' (DCVB). Vegeu *muda*, *mudat*. doc. a. 1038 (BABL, VI, 353) Ad Bonushomo sacerdos alia equa **sora** balcana. || doc. a. 1347 (BSAL, III, 118) Com nós hajam perdut un falcó montarí **sor**. || doc. a. 1393 (Misc. Fabra 168) Qui pendrà dels dits falcons, vullés que sien **sors** o mudats. || Spill 6745 Ab lo lourar | los aguillons, | tots los falcons | mudats e **sos**, | sparvés,

açtós, | al puny d'hom cuyten. || doc. a. 1393, ap. Mostassaf 231 Qui pendran dels dits falcons, vulles que sien **sords** o mudats. || P (còpia s. XV m.), f. 30 quant és aucell **sor**. | P (còpia s. XV m.), f. 31v a gran stor mudat, e a **sor**. — Lat. *saurus*, ‘« sor », en parlant du faucon’ (Cy. 9, p. 276). | Lat. *falco saurus*, ‘falco soro, cioè non ancora mutato e quindi di colore rossastro’; *saurus*, ‘sauro, soro, uccello nel primo anno di vita, così chiamato per il colore del suo piumaggio: «In plumagio differunt in eo, quod rapaces primo anno sue nativitatibus, in quo dicuntur saure, semel mutant plumagium suum, non rapaces vero bis» (I: 11)’ (Federico II, *De arte*, pp. 1197, 1234-5). | Lat. *saurus*, ‘sor: Le terme est emprunté au français *sor* ou *saur*, pour le plumage d’un oiseau rapace de première année, antérieur à la première mue’; Lat. *de passagio*, ‘passager: oiseau adulte pris lors de la migration’ (Frédéric II, *L’art*, p. 216, n. 121, i p. 550). | Lat. *saurus, sores*, Al. *rotherfalke*, Ang. *sore-hawk, red-hawk*, Cast. *soro*, Fr. *sors, rouge*, Hol. *roode-valk*, It. *soro* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). | Lat. *saurus, sorus*, Fr. *sor*, ‘dans sa première année, le faucon n’a pas encore le plumage d’adulte, mais une livrée à dominante brune teintée de roux’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 74). || Ang. *sore-hawk*, ‘red-hawk, a hawk of the first year. From the Fr. *sor*, or *suare*, reddish brown; whence sorrel’ (Harting, *Bibliotheca*, pp. 228, 229). || Ar. *ğadīd*, ‘« sors », (oiseau de vol), qui est de l’année et qui n’a pas encore mué. Bz., 100 : *al-ṣaqr al-ğadīd wa-huwa al-farḥ*’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 283), *mağhūl*, ‘« sors », ou immature, (oiseau de vol), qui n’a pas encore mué et ne peut, ainsi, indiquer s’il est mâle ou femelle ; se dit du sacre’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 286), *aḥmar*, ‘« sors » ou « saur », (oiseau de vol), qui a encore son plumage juvénile roussâtre, qui n’a pas encore mué ; ne s’applique qu’au niais et au branchier’, *farḥ* *aḥmar*, ‘même sens’, *farḥ*, pl. *afrāḥ, firāḥ*, ‘« sors, antanaire », (oiseau de vol), né de l’année ou de l’année précédente et qui n’a pas encore mué. En ornithologie, on appelle « juvénile » ou « immature » tout oiseau qui n’a pas encore eu sa première mue’ (Viré, *Falconaria*, I, pp. 286, 288, III, p. 164), *badriyy*, ‘« gentil », pris dans sa première année, alors qu’il sait déjà entreprendre une proie et la lier, (oiseau de vol). Bz., 107 : *mā ṣīda minhā (al-ṣawāhīn) wa-qad staḥkama wa-ṣā qīla lahā al-badriyya*]’ (Viré, *Falconaria*, I, p. 278). | Ar. (pl.) *badriyya*, ‘« déniaisés » (= « antanaires » ou « sors »), pris lorsqu’ils sont complètement développés et qu’il vivent déjà de rapine’ [F. Viré (ed.), “Le Traité de l’Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh”, a *Arabica*, 13 (1966), p. 54 (104)]. | Ar. *arqawān, arquwān*, ‘(pers. *argovān* = roux); [“Celui qui vient aussitôt après ces niais et le « sor » qui, déjà sur ses pattes, se déplace au sol et n’a pas encore chassé par lui-même; il est haut assis, a les pattes jaunes, les pennes déjà longues, le balai fin et le col court” 9.5]’, *badrī, ḥalaf*, ‘« sor » ou « saur » (oiseau de vol): premier plumage de teinte rousse de l’oiseau de vol, avant sa première mue annuelle’, *farḥ* (pl. *firāḥ*), ‘sor, immature (oiseau de vol)’, *mamṭūr*, ‘(= ayant vécu une saison de pluie), immature, sor, antanaire (oiseau de vol). Moamin lat. *preciosus*’, *mubtadir*, ‘(= « pressé » de migrer), immature, sor, antanaire (oiseau de vol). Moamin lat. *preciosus*. [“Au troisième stade, on a le jeune dit *mubtabir* « pressé » qui est aussi dit *mamṭūr* « qui a reçu les pluies »; c’est le jeune qui a déjà passé une année dans la nature et qui, prêt à changer de plumage, a l’iris rouge braise. [Les Arabes l’appellent *halaf* « rejeton » (= sor)” 7.9]’, *qarī/muqrī (mubtadir)*, ‘« passager pressé », « qui se hâte » (de migrer) 7.6; passager, migrant (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ğitrīf*, pp. 47, 192, 196, 202 i 204). || Cast. *rojo, soro*, ‘pollo de halcón que aún no ha efectuado la primera muda’; *pasajero*, ‘pájaro capturado salvaje y que aún no ha mudado’ (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *sor, soir*, ‘qualificatif de l’oiseau de proie qui n’a pas encore mué’ (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *sor*, ‘est appelé à sa couleur solette, celui qui a volé devant qu’il ait mué (Tardif)’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). | Fr. *sor*, ‘couleur du plumage des oiseaux qui sont dans leur première année avant la mue’ (*Modus*, 1989, p. 164). | Fr. *sor*, ‘l’auteur fait la distinction entre quatre sortes de faucons d’après l’âge qu’ils ont été pris: les uns sont pris au nid, *niais*; les autres *sors*, sans avoir mué = jeunes; d’autres *muiers de bois*, c’est-à-dire après avoir mué plusieurs fois = adultes; d’autres *entremués* qui « tiennent du sor ». Le mot *entremué* revient dans Gace. La Curne traduit *entremué* « métis », Godefroy « à moitié mué ». Le vrai sens du mot ressort des mots anglais correspondants, expliqués ainsi par le *New English Dictionary*: *Intermewed* « applied to a hawk after her first mewing or moulting, and before she has the full third year’s coat ». *Intermewer* « a hawk of the second year, after her first mewing or moulting, and before she has the full third year’s coat ». Cf. la définition donnée par



Turberville: « They are called *Entermewers* or hawkes of the first cote that is from the middle of May till December. *Those hawkes are called Entermewers for that they cast the old and have new feathers* and they prove very good and hardie hawkes ». *Entremué* s'aplique donc à un oiseau qui n'a eu qu'une seule mue. L'auteur du *Ménagier de Paris* fait allusion aux éperviers entremués dans l'ex. suivant: Esprevier hagart est celluy qui est de mue de haye: *et s'il est d'un an, il tient du sor aucunement*, car s'il ne tient du sor, c'est signe qu'il tient de deux mues, II, p. 317' (*Modus*, 1932, p. 343, n. 90, 23). | Fr. *sore*, Lat. *saurus*, 'qualificatif du jeune oiseau de proie qui n'a pas encore mué et dont les penes et les plumes sont de la couleur dite *sore*, roux-brun' (Holmér, *Traduction*, p. 315). || It. *sauro*, 'mit einer ins Rötliche oder Gelbbraune gehenden Färbung als Kennzeichen einer noch nicht erfolgten ersten Mauser / con un colore rossastro o giallo-bruno (sauro) facendo apparire la mancanza di una prima muda' (Glessgen, p. 469). | It. *soro* (Lupis, *Postille*, p. 382). || Occ. *saur*, 'golden brown, unmoulted' (*Dels auzels cassadors*, v. 772 i p. 224).

**Sorics:** *subst. f.* Mamífer terrestre de petit tamany, micromamífer, possible ratolí, liró, mussaranya o talp, utilitzat com medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça a l'*Epistola de avibus nobilibus*. Vegeu *soriu*. Manca al DCVB. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> da-li a menyar **sorics** viva. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **sorics** [ms. *sorcā*] viva. [Lat. *surices vivas* (*Epistola de avibus nobilibus*)]. — Lat. *sorex*, '« souris »; est expliqué par *suricus* et remplacé par *mus*' (Cy. 9, p. 277). | Lat. *soricus*, *suricus*, '« loir »; *suricus* est expliqué par *glys*, voir *glis* et cf. *sorcio*, *sorco*, *sorgo*, *sorice*, *sorce*, *sorico* « musaragano, toporagno », Tommaseo, Bellini' (Cy. 9, pp. 277-8). | [Lat. *surex*, *de carne suricum*, *de c. siricum*, 'correspond à *char de soriz*. Mais le traducteur s'est peut-être mépris, cf. *surex* « porcellus », Du Cange'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 428). | Lat. *sorex*, *mus*, 'souris' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Fr. *soriz*, 'souris' (Tjerneld, *Moamin*, p. 409). || It. *sorice*, *soricie*, *sorece*, *surece*, *surice*, *suricie*, *sorico*, *soricho*, *sorecho*, *sorci[o]*, Fr. *soriz*, 'Maus' (Glessgen, pp. 512, 994). | It. *sorego*, *sorgeto*, *sorogo*, *sorogho*, *soraci*, *sorici*, *soricina*, *sorise*, *sorissi*, 'mus, «sorcio»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 63).

**Soriu:** *subst. m. ant.* Sorics. 'Suro?' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> Si gitta la guorga: dóna-li moxons calens. E si assò no profita, prin **suriu** menut capolat e dóna-li'n e serà garit.

**Sostinent:** *adj. ant.* per caràcter tranquil, serè, recte, que difícilment perd la serenitat, característica desitjable del falconer o d'aquell que dóna l'aliment a l'ocell de caça sense ser-ho (potser un aprenent de falconer). 'Que sosté' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109 Encara cové que-Is nodridors dels aucels sien hòmens tenprats **sostinents**.

**Sterami:** vegeu *esterami*.

**Stia:** *subst. f. llatí.* Lloc fosc o muda fosca, on col·locar a l'ocell de caça, especialment si està malalt, segons *Dancus rex*. Cf. *aestiva*, *estiva*, 'sunt loca umbrosa, in quibus per estatem pecora vitant solis calorem. Aestiva sicut pecurum stabula, tempore estatis umbrosa' (Du Cange). Vegeu *cambra*, *muda*. Manca al DCVB. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> e lavora mit-lo **in stia** [ms. *vicia*]. — Lat. *in obscuro* NP, *in muda* E, *in stia* MU, *in ista* O, *in stiaculo* Z, Tilander 'lieu obscur' (Cy. 9, pp. 114-5, mss. Lats D.).

**Suau:** *adj. ant.* Dit de l'ocell de caça que ha superat la fase d'amansament, que s'ha assuaujat. '1.1. Plaent als sentits o a l'ànim per estar exempt de tota aspresa o violència. 1.2. Que obra moderadament, sense brusquedat o violència, sense precipitació' (DCVB). Vegeu *amansar*, *assuaujar*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup>v<sup>a</sup> III. maneres són d'es[.CX.v<sup>a</sup>]parvers: la .I<sup>a</sup>. és gros e pus **suau**, ab huyls vais.

Sin.: **domde**, **humiliat**, **mans**. Vegeu *domde*, *humiliat*, *mans*.

— Occ. *domesge*, 'tame, domestic' (*Dels auzels cassadors*, v. 1909 i p. 221).

**Subiranea:** *subst. f. ant.* per sobirana. Vegeu *sobirana*.

**Subtil:** *adj.* 1. De molt poc gruix o molt prima, o lleugera, poc densa, referit a la penna del falcó, indicativa de la noblesa del falcó segons F; també pot referir-se a les plomes menors, considerant que cal que siguin molt petites, de poc volum. '1. Molt prim; de molt poc gruix. 2. Petit, de molt poc volum. 3. Lleuger, molt poc dens' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 120 e les penes delgades e **soptills**. | F (còpia s. XV m.), f. 148 les penes delguades e **soptills**. — Fr.

*soutil, soitil, soutil*, ‘fin, délié, mince’, [soef, ‘léger, se rapportant aux plumes du faucon. Lar. C pauce penne et leves occulte perfecte. Tardif I,15: plumes *legieres*, occultes, peu et parfaites’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 409, 410).

2. Delicat, referit a la natura i al past de l’ocell de caça, especialment de l’esperver (que possiblement inclou o fa referència a l’astor). ‘2. Petit, de molt poc volum. 3. Lleuger, molt poc dens’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Com no és neguna cosa que tant ajud a llur natura com és **soptill** he nèdeu, he en así **soptill** él deu ésser nodrit.

**Sumitat**: *subst. f.* Part més alta o superior, referida a aquesta zona del cap de l’ocell de caça. ‘Cim, lloc més alt; altura summa (en sentit material o immaterial)’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> unta’l-ne en la **sumitat** del cap. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> l’altre coedura fasses en la **sumitat** del cap.

Sin.: **subiranea**. Vegeu *subiranea*.

— Lat. *sumitate capitis*, Tilander ‘sommets de la tête’, *sumitas capitis*, ‘partie supérieure de la tête’ (Cy. 9, pp. 72-3, 280). | Lat. *summitas*, ‘punta’ (Federico II, *De arte*, p. 1238). || Ar. *hāmat al-ğāriḥ*, ‘« sommet » de l’oiseau de vol, le dessus de sa tête’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 189). || Cast. *somo*, en *somo de*, Lat. *in sumitate*, ‘sobre’ (Cy. 14, p. 43, glossari). | [Cast. *somizo*, ‘parte superior’], *somo*, ‘encima de’ (Fradejas, *Tratados*, p. 212). | Cast. *somo*, en *somo de*, ‘encima de’ (Maler, *Tratado*, p. 104). || Fr. *sumitié*, [(– *dou bech*), ‘bout, extrémité. Lat. C *acumen*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 412). || It. *summità, summitate*, ‘oberer, vorderer Teil (eines Körpertheils)’ (Glessen, p. 998).

**Superatutum**: vegeu *sobretotz*.

**Superfluitat**: *subst. f.* Excés, especialment humor superflu; relacionable amb els humors i les qualitats de la teoria humoral, especialment amb la malenconia com a humor, l’aigua com a element i la fredor com a qualitat. Fluitat fa referència a aigua o humor superflu. Amb menor probabilitat, humor. Les superfluitats o *perissomas* eren, segons la medicina islàmica, l’explicació fundamental de les causes internes, i la seva presència era evitada pels processos secundaris de la facultat nutritiva. ‘2. Cosa supèrflua, que vessa, que excedeix de l’útil’ (DCVB). Vegeu *aigua, complexió, humor*. F (còpia s. XV m.), f. 117v he ha conservar a les viscositats e les **sobreffluhitats**. | F (còpia s. XV m.), f. 112v-113 Encara a porguar lo cap val que prengues pregunta en candidat de una ffava, e calffa-la axí que-s puxa tenir al peladar, e prin alguns grans d’estafisiàgre he de pebre, enaxí que sien los dits grans un poch trencats, en guisa que-s tenguen a la pagunta, e de tot asò ftes en guissa que li comprega los enarils, e puys ftes estar l’esperver a la [113] raya del sol ffinns que de aquella **ffluhitat** sia purgat, e-n après, de past covinent poràs péxer d’aquí anant tot esperver. — Lat. *superfluitas*, ‘umore, secrezione dell’organismo’ (Federico II, *De arte*, p. 1239). || Ar. *fudūl ġawf (al-ğāriḥ)*, ‘« humeurs du ventre » (de l’oiseau de vol), l’excédent des sécrétions dont il faut débarrasser l’oiseau de vol’ (Viré, *Falconaria*, III, p. 165). | Ar. *fudūl al-billa*, ‘humeurs superflues’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 31.8). || Cast. *superfluidat*, ‘humor supèrfluo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 212). || Fr. *superfluitez*, sb. f. ‘sécrétion; déjection; choses inutiles’ (Til., *Étud.*, p. 284). | Fr. *superfluité*, ‘sécrétion’ (Til., *Glan.*, p. 248). | Fr. *superfluité*, ‘sécrétion, humeurs surabondantes; surabondance. Lat. C *superfluitas*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 412). || It. *supefluità, superfluitate*, ‘überflüssiger und schädlicher Stoff; überschüssiger Stoff; Überschuß (eines Kardinalsalftes; eines Sekrets)’ (Glessen, p. 998).

**Suricorum**: *subst. m. o f. ? llatí*. Ratolí, administrat com a aliment o medicament simple a l’ocell de caça durant la muda segons *Guillelmus falconarius*. Manca al DCVB. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> E da-li **suricorum**, e mils serà mudat. — Lat. *murem, suricum, glyrem*, Tilander ‘une souris’ (Cy. 9, pp. 154-5).

**Suriu**: vegeu *soriu*.

**Surricum**: *subst. m. o f. ? llatí*. Ratolí, administrat com medicament simple a l’ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> da-li en la ora nona **surricum**.

— Lat. *soricum*, Tilander ‘loir’ (Cy. 9, pp. 66-7). | Lat. *surex*, de carne *suricum*, de *c. siricum*, ‘correspond à char de soriz. Mais le traducteur s’est peut-être mépris, cf. surex « porcellus », Du Cange’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 428).

**Surrino**: forma corrompuda de *furtivo*. Vegeu *furtivum*.

**Surriu**: forma corrompuda de *furtiu*. Vegeu *furtivum*.

**Surrivum**: forma corrompuda de *furtivum*. Vegeu *furtivum*.

**Sustentiu, -iva**: *adj.* Dit de la carn d’alta capacitat nutritiva i fàcil assimilació per l’ocell de caça, per contraposició a la carn remullada o banyada, que ha perdut part d’aquesta capacitat. Donada després de varies gorgues de carn remullada, que el falconer ha donat al seu ocell per a disminuir-li el pes. Potser bàsica, normal, principal, referit a la carn donada pel falconer com past habitual a l’ocell de caça. Manca al DCVB, però ‘Sustent: *m.* Alimentació; cast. *sustento*’ i ‘Substantiu, -iva: Que existeix per si; que constitueix la part principal’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 29v Cant lo bexerets e li aurets .IIII. ho .V. gorges de carns corens donades, ço és, vadel, vaca o polls petits o leu de moltó, tot açò ben remullat, depuys podets-li dar une gorge de carn **sustentive**, ço és, carn de moltó calda o de galine grosa o de porch o de colom que no sie masa veyll.

**Sutze, sutza**: *adj.* Brut, característica indesitjable o defecte en el falconer o en aquell que dóna l’aliment a l’ocell de caça sense ser-ho (potser un aprenent de falconer). ‘Brut, mancat de netedat’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Encara que no sien hòmens **sutzes**.

— Fr. *lait*, ‘sale. Cf. anz. prov. *lait* au même sens, Levy’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 366).

**Sutzura**: *subst. f.* Brutor, característica contraindicada del lloc on el falconer allotja al seu ocell de caça. ‘Sutzesa’ i ‘Sutzesa: Qualitat de sutze; cosa sutza; brutor’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109v Deu-se hom encara guardar, que hom no meta l’esperver en casa hon aya **sotzura** ne pudor.

**Sveimer** o **sweiner**: *subst. m. alemany*. Llaner segons Albert el Gran, en el sentit en què aquest autor empra llaner, és a dir, una espècie diferent a *Falco biarmicus*. Probablement aligot comú (*Buteo buteo*), potser altres representants del gènere *Buteo*. Vegeu *bussari*, *llaner*. Vegeu les transformacions de la grafia a l’edició crítica de F. Vegeu *llaner(et roig)*. F (còpia s. XV m.), f. 128 I. laneret [ms. lanēt] roig, lo qual les gens appellen *sve<i>mer* [ms. suomē]. | F (còpia s. XV m.), f. 136 aquests són apallats laners [ms. lavers] mills que ffalcons; he alguns germans [ms. germanans], semblant aquest <mot>, los appellen an lur langatge *lanere* [ms. lavers], e alguns los an acostumats de apellar *s<w>einer* [ms. sionet]. — Al. *sweimer(e)*, ‘D’après Albert le Grand, les Germains ont rendu *lanarius* per *lanere*, ce qui est devenu *lanete* dans certaines copies latines et également dans le ms. fr. 1304. *Sweimere* est un autre synonyme en langue vulgaire, qui est rendu par la forme *sivemere* dans les mss nouv. acq. fr. 18800 et fr. 1304’ (Smets, *Homme*, p. 186).

## T

**Tallador**: *subst. m.* Plat on es tallava i en el qual se servia la carn o la preparació d’ous cuits amb llet als polls niens d’ocell de caça o a l’ocell de caça debilitat, convalescent o malalt, o per espremer la carn banyada; o bé post utilitzat pel falconer com a suport per a realitzar diferents operacions. ‘III. 2. Post més o menys gruixuda damunt la qual es talla la carn, la verdura o altres coses. 3. ant. Plat on se tallava i en què se servia la carn, el peix o altres viandes sòlides’ (DCVB).

Tipus segons el material: **Tallador de fusta**: tallador fet de fusta. F (còpia s. XV m.), f. 141 e mol-lo ab lo mànech del guanivet sobre un **talador de fust**.

— Lat. *tabula*, ‘tavolaccio di legno su cui il falconiere deve appoggiare i pezzettini di carne da dare in pasto ai falchi ancor piccoli tenuti in cattività’ (Federico II, *De arte*, p. 1239).

**Tartuga**: *subst. f. ant. i dial.* per tortuga. Vegeu *tortuga*. F (còpia s. XV m.) f. 113v E dich determenadament que si d'alguna malaltia te desesperes de l'esperver, que li dons let de **tartuga**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> obra **tartugua** e dóna ha ell a menjar alò dell ventre. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> vol **tartuga** e dóna-la-li a menjar ab alò de là intre.

**Temorós, -osa**: *adj.* Que té temor, referit a l'ocell de caça, especialment a l'esperver (i/o l'astor) manejat o alimentat per un falconer o altra persona amb els defectes relacionats per F. Aquest defecte sol derivar en un ocell esquiu i mal amansat. ‘1. Que té temor o que es fa amb temor’ (DCVB). Vegeu *esquiu*. F (còpia s. XV m.), f. 109rv Encara cové que·ls nodridors dels aucels sien hòmens tenprats sostinents, e no sien jutyardors [109v] ne enbriachs ne necligens. Encara cové que sien hòmens que·s sàpien donar grat, que no fassen vol·lar descovinent hora. Encara que no sien hòmens sutzes, he lo alè no li puda, ne vaya volentés a les putanes. Si asò era, l'esperver no és fet panyós e **temorós**.

Sin.: **poruc, volpeny**. Vegeu *cuart, poruc, volpeny*.

— Lat. *timidus, timorosus*, ‘pauroso, timoroso’ (Federico II, *De arte*, p. 1218). | Lat. *timorosus, timidus*, ‘« qui a peur, qui est craintif », dit d'un faucon’ (Holmér, *Traduction*, p. 300).

**Tendre, tendra**: *adj.* 1. Dit del poll d'au. Especialment del d'altra au, de fàcil digestió, donat com past a l'ocell de caça. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> sanchs d'aus **tenres**.

2. Fàcil de menjar i digerir, característica desitjable de la vianda donada a l'ocell de caça. ‘3.1. Poc resistent a la pressió de fora; que no és dur; que es deixa fàcilment mastegar, encetar o deformar’ (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> carn **tenre** de pols calent o de coloms o d'altres carns **tenres**. — Cast. *tierno*, ‘blando (con referencia a la calidad de la carne ofrecida al ave’ (Maler, *Tratado*, p. 105).

**Tenir**: *v. tr. o intr.* 1. Retenir l'ocell de caça l'aliment o el producte administrat amb finalitats terapèutiques. ‘I.III.1. Immobilitzar en l'espai, fer que un objecte no sigui traslladat; guardar-lo en un endret indicat. 2. a) Contenir, no deixar sortir una cosa que està dins el subjecte’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 141 e prin de la gerepigua sola e ab lo dit fregue-li'n bé lo peledar; e tin-lo en loc fresc e fé-le-y **tenir** tant com poràs. — Lat. *tenere pastum* intr., ‘retenir, conservar, digérer (la pâtre)’ (Cy. 9, p. 280).

2. ‘I.1. Impedir que una cosa caigui (agafant-la, suportant-ne el pes, donant-li sosteniment). 2. Immobilitzar una cosa impeding que canviï de lloc, que segueixi el seu impuls; aturar. 3. Conservar; impedir que una cosa se'n vagi, que es perdi. III.1. Immobilitzar en l'espai, fer que un objecte no sigui traslladat; guardar-lo en un endret indicat. IV.1. Exercir el domini sobre una cosa; gaudir-ne l'ús o els fruits. a) Esser posseïdor d'una cosa en administració o amb lligam feudal amb el senyor. 2. Encloure en si mateix o portar adherit a si mateix com un objecte de què es pot disposar, com una qualitat que pot afectar el subjecte. a) Referint-se a coses materials’ (DCVB).

Loc.: **Tenir (en la mà)**: portar el falconer l'ocell de caça al puny, amb la mà enguantada, sobre els dits índex i polze, agafant els gits amb la mateixa mà i, si l'ocell porta la llonga, recollida en dues o més voltes i subjecta entre els dits petit i anular (menys normalment entre l'anular i el mig). Serveix per transportar l'ocell i amansar-lo. Sin.: **(A)portar en la mà, tenir al puny**. Vegeu *amansar, git, llonga, mà, puny*. F (còpia s. XV m.), f. 110v E com aquell covinentment auràs ffermat e los gits li auràs messos, **tindràs** aquel sovén molt e moltes vegades tro gran nit. | F (còpia s. XV m.), f. 111 E com lo **tindràs en la mà**. — Lat. *tenere in manu* intr., *tenere falconem in manu, tenere falconem manu, tenere manu* intr., *tenere falconem super manum, tenere falconem*, ‘porter le faucon’ (Cy. 9, pp. 280-1). || Cast. *tener* tr., *tener en mano*, Lat. *tenere in manu*, ‘tener el ave de caza sobre el puño izquierdo’ (Cy. 14, p. 43, glossari). || It. *tenere (in mano)*, ‘(einen Beizvogel) auf der Faust tragen’ (Glessgen, p. 1000).

**Tenre**: vegeu *tendre*.

**Tèrcia:** *subst. f. ant.* Segona de les hores canòniques menors, que s'establia com a referència temporal per a realitzar diferents pràctiques amb l'ocell de caça, com ara donar-li de menjar, tenir-lo a la mà, etc. Modernament? ha derivat en la tèrcia, ensinistrament o caça a dies alterns, que permet donar una bona gorga a l'ocell de caça i mantenir-lo en dejú al dia següent, de manera que al tercer dia l'ocell torna a tenir el temps suficient per a treballar. '1. *adj. f.* Tercera. 2. Terça. Tercera hora del dia, en la divisió romana del temps; corresponia a les nou del matí actuals. a) Hora canònica que segueix a la prima' (DCVB). Vegeu *hora*. F (còpia s. XV m.), f. 110v com aquell volràs ffer venir al loura envers **tèrcia**, garde't que envers lo vespre no li ages ffeta massa gran gorga. | F (còpia s. XV m.), f. 119v quant volràs ell ffer ardit, tin-lo en la mà longament, e dóna-li a hora de **tèrcia** carn de poll a menyar una cuxa. | F (còpia s. XV m.), f. 138v quant hom los deu amansedar [ms. amensadar], meta-li hom lo capell davant la vista e sia tengut en la mà entrò a **tèrsia**. || P (còpia s. XV m.), f. 28 deu-li hom donar a menyar aytant com na vol .I<sup>a</sup>. vaguada lo jorn, ço és, a mitge **tèrcie**. | P (còpia s. XV m.), f. 39 mostrats-li l'aygua freda entra **tèrcia** e migdie. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> tots dies da-li'n .I. en la **tèrcia**. — Cast. *tercia*, 'sesión alternativa en el adistramiento de una ave' (Fradejas, *Glosario*).

**Terçol:** *subst. m. ant. i adj.* Ocell de caça mascle; per extensió, ocell rapinyaire mascle. El dimorfisme sexual en els ocells de caça es manifesta especialment en el tamany; normalment el terçol és un terç més petit que el prim de la mateixa espècie, essent menys valorat que aquest en falconeria per oferir un ventall de preses potencials més reduït, tot i que el seu vol és més àgil, acrobàtic, i la caça amb ell més esportiva. Dues teories es consideren quant a l'origen del mot: la llegenda segons la qual és el tercer poll en sortir de l'ou de la posta, o el seu tamany, un terç més petit que el prim. Cridem l'atenció sobre la pervivència del mot Ar. *taršūn* per al mascle d'esperver entre els falconers tunisencs, exemple de la terminologia originària de la península Ibèrica heredada amb els mètodes aportats pels musulmans immigrants expulsats d'Espanya al segle XV, i que F. Viré considera deformació de *taršūl* / *ṭaršūl* = Cast. *torçuelo* / fr. tiercelet [F. Viré, "La volerie dans l'Espagne du X<sup>e</sup> siècle à travers le *Calendrier de Cordoue*", a *Arabica*, 12 (1965), p. 309, n. 1], especialment proper a la veu catalana. '1. *adj.* Tercer. Es deia especialment dels ocells de presa mascles (*astor terçol*, *falcó terçol*, etc.), car hi havia la creença que el tercer ocell de la nierada era mascle (cf. W. Hensel ap. Rom. Forsch. XXVI, 641)' (DCVB). Vegeu *prim*. Jaume I, Cròn. 20 Per un auster **terçol** que no li uolch dar en Guillem de Cerveyló, foren mals parladors. || doc. a. 1347 (BSAL, II, 120) Com en Johan Bertí... haya a nós aportats tres falcons, dos **terçols** e un prim, que ha trets del agre de Formentor. || F (còpia s. XV m.), f. 131 lo para he la mare, so és lo **tersol** he lo prim. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>a</sup> **terzol**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **terçoll**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **terciolum**. || Z<sup>3</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>b</sup> **tersol**.

Sin.: **mascle**, **pare** (en cas de referir-se a la parella amb polls). F (còpia s. XV m.), f. 131 com lo **para** [DCVB *pare*] he la mare, so és lo **tersol** he lo prim, n'agueren gitats los jóvens ffalcons.

— Lat. *turzolum*, *turciolum*, *torzolum*, *terzelum*, *turzolum*, *terciolum*, *cerolum* en marge *tersolum suum*, Tilander 'mâle' (Cy. 9, pp. 160-1, mss. Lat. G.). | Lat. *turzolus*, *turciolus*, *torzulus*, *terzelus*, *tersolus*, *terciolus*, « mâle du faucon », cf. *tercheul*, Modus, 120,68, et voir note *ib.*, I, 368 (120,67). Cf. aussi Cast. *torzuelo*, *terzuelo* « halcón macho », Port. *terçó*, *treçó* même sens, traduit « kleine, untergeordnete Art Raubvogel », « Männchen einiger Raubvögel », Michaëlis: « aves (açor, falcão, etc.) inferiores em vulto ao comum da sua espécie », *Dicionário contemporâneo* (Cy. 9, p. 282). | Lat. *tercelinus*, 'tercelinus invenitur in nido accipitris et muscetus in nido nisi reperitur: et ideo accipiter et tercelinus non differunt nisi sexu non specie quia accipiter est femina et tercelinus est masculus' (AG, p. 1493, l. 10-13). | Lat. *triciolus*, *terciolus* (Federico II, *De arte*, p. 1242). | Lat. *tertiolus*, 'tiercelet: dans le vocabulaire des fauconniers le mâle des oiseaux de vol' (Frédéric II, *L'art*, p. 229, n. 151, i p. 550). | Lat. *tertiarius*, Al. *terzel*, Ang. *tiercel*, Cast. *terzuelo*, *torçuelo*, Fr. *tiercelet*, Hol. *taleken*, It. *terzuolo* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). | Lat. *tertiolus*, *trizolus*, *tricellus*, 'tiercelet' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 74). || Ang. *tiercel*, *tercel*, *tassel*, *tarsell*, 'the male of any species of hawk, the female being termed a falcon. The tiercel is said by some to be so colled from being one-third smaller in size than the falcon; by others it is derived from the old belief that each nest contained three young birds, of which two were females, and the third and smallest a male'

(Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || Ar. *ḍakar*, pl. *ḍukūr*, '(mâle), à traduire par « tiercelet » pour le Gerfaut, le Pèlerin, l'Autour et l'Émerillon, par « sacret » pour le Sacre, par « laneret » pour le Lanier et par « mouchet » ou « émouchet » pour l'Épervier', [*zurraq*, '« tiercelet » d'autour, le mâle ; *bāz*, *bāzī* étant la femelle ou « forme ». Kuš., 55 : ... *al-bāzī huwa l-'untā wa-ḍakarahū huwa l-zurraq* ...; Mg., 106: ... *wa l-zurraq ḍakaru l-bāz fī kulli ḡins min 'aḡnās al-buzā(t)* ... ; Moam., I, II: « ... Et sachiez qe granz difference est entre l'ostor mascle et la feme, char le feme sunt plus ardie et sunt proprement appellee ostor, et li mascle sunt moins ardi assez et sunt appellé terçol ... ». Le nom de *zurraq*, donné au mâle de l'Autour (*Accipiter gentilis*), est un surnom que li vaut son plumage cendré bleuâtre, la femelle étant brune roussâtre ; mais le même terme *zurraq*, pl. *zarāriq* désigne aussi l'Élanion blanc (*Elanus caeruleus*) dont le manteau est également bleuté ; c'est le *kūhī* des persans. On affaîtait, autrefois, ce rapace, en Orient. Ce terme peut, encore, s'appliquer à l'Émerillon à tête rousse (*Falco chicquera*) et à l'Épervier Shikra (*Accipiter badius*) qui, tous deux, sont gris-bleu de plumage et sont, encore, très prisés en Perse, comme oiseaux de vol', '*akrūm*, « sacret » ou « lanneret », mâle du faucon sacre ou du lanier'] (Viré, *Falconaria*, II, pp. 40, 47-48, III, p. 159). | Ar. *zurraq* [(= « tout gris »), *qui a la même constitution que l'Autour, mais est d'un gris franc*], pl. *zarāriq*, '« tiercelet » (= mâle) de l'Autour. Moamin lat. *tertiolus*; Moamin fr. *terçol*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 2.7, p. 67, n. 51 i p. 210); [Ar. *anīqī*, 'tiercelet du Pèlerin et du faucon Hobereau (confondus). Moamin lat. *aynoki*, *aynoli*; Moamin fr. *ayncien*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 192); Ar. *kurrak*, pl. *karārik*, '« tiercelet » (= mâle) de faucon Pèlerin' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201)]. || Cast. *torçuelo*, Lat. *turzolus*, 'terzuelo, halcón macho' (Cy. 14, p. 44, glossari). | Cast. *terzuelo*, *torzuelo*, 'macho de las aves de rapiña. Al igual que en el caso de la prima, no es cierto que sea el tercero que nace en un nido, según creían algunos autores antiguos' (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *torçuellos*, 'macho de las aves de caza' (Fradejas, *Tratados*, p. 212). || Fr. *tercelet*, 'tiercelet' (Cy. 12, p. 61, glossari). | Fr. *tiercelet*, 'les mâles des oiseaux de proie sont appelés *tiercelets*, parce qu'ils sont d'un tiers plus petits que les femelles. C'étaient surtout les femelles qui étaient recherchées pour la chasse, comme le constate entre autres Daude de Pradas' (*Modus*, 1931, p. 200, n. 89). | Fr. *terçol*, 'tiercelet, le mâle de l'autour. Lat. CF *turtiolus*. C'est la définition de Moamin I,11,7' (Tjerneld, *Moamin*, p. 414). | Fr. *tiercelet*, 'mâle des oiseaux de vol; il est, en général, de taille plus petite que la femelle ou « forme » et souvent réfractaire au dressage. Le tiercelet du Sacre est le sacret, celui du Lanier le laneret et celui de l'Épervier le mouchet' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 47). || It. *terzolo*, *terzuolo*, 'tiercelet, mâle du faucon' (Cy. 13, p. 95). | It. *terçuolo*, *terçolo*, *terciolo*, *terçuolo*, *terçolo*, Fr. *terçol*, Ar. *zurraq*, 'Habichtsterzel' (Glessgen, p. 475). || Occ. *tersol*, 'tercel' (*Dels auzels cassadors*, v. 54 i p. 224).

**Tesgo:** subst. m. llatí?. Afecció respiratòria de l'ocell de caça que cursa amb esternuts i secreció mucosa per les narius, possible rinitis-sinusitis, segons les traduccions catalanes de *Dancus rex* i *Guillelmus falconarius*, que probablement la consideren limitada al cap, donat l'ordre de presentació dins d'ells. Daude de Pradas la considera limitada al cap, al fel i/o al ventre ["CXV. Cant auzel a mal de tesga. Tesga es mals que fai tal guerra, / que-l cap e-l fel e-l ventre serra, / no ges ensemps, ans s'esnueitz trop / en calque luec l'auzels aprop. Si-l cap si te [...]. Se la tesga lo fels destrui, [...]. Si-l tesga es per aventura / el ventre" *Dels auzels cassadors*, vv. 3315-19, 3331, 3343-44]. Alguns autors la relacionen amb la tuberculosi aviar, una zoonosi. Manca al DCVB. Vegeu *tísic*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup> De **mal tesgo**. [correspon al text Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> De **regament**. Qon veets que esturnuda e gita aygua per les nars, sapiats que rigat és]. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup> De **maltesgo**.

Sin.: **regament**. Vegeu *regament*.

— Lat. *malo tesgo*, Tilander 'consomption' (Cy. 9, pp. 61-62). | Lat. *tesgus*, 'pour l'origine de *tesgus*, voir *Romania*, LXIII, 297-299' (Cy. 9, p. 281). | Lat. *tesgua*, '*anhelitus*, *an[h]elitus festinans*, Fr. *alaine*, *la courte alaina*, respiration accélérée. La maladie est appelée *tesgua* dans la rubrique du paragraphe du ms. G, fol. 70' (Cy. 10, pp. 48-49). | Lat. *tesga*, '« asma da ave », explicado: *tesga*, id est offegatio stomachi, quod ita fortiter respirat quod auditur a circumstantibus' (Cy. 15, p. 53, glossari). | Lat. *tesga*, 'le mot *tesga* ou *tesgus* a été expliqué par Tilander comme « consommation de l'oiseau », à partir d'une étymologie dérivant de *phtisica*, dont il existe des variantes comme *tísica*. Mais les emplois du mot sont très divers, et

n'autorisent aucune certitude sur son sens. Chez Dancus, il figure parmi les affections de la tête, comme résultat d'un refroidissement (chapitre 3). Le *Tractatus de austuribus* réunit *petra* et *tesga* en un seul paragraphe, ce qui indique une maladie intestinale (chapitre 20) ; en copiant ce texte, Albert le Grand remplace *tesgua* par *renum corruptionem*. Le Pseudo-Hippocrate distingue une *tegam capitis* (chapitre 21) et une *tegam fellis* (chapitre 22). Quant à Valerinus, il l'explique par une « obstruction de l'estomac », qui s'accompagne d'une respiration bruyante de l'oiseau (chapitre 7). Un dénominateur commun fait défaut, mais le plus probable est qu'il s'agisse de la tuberculose aviaire (cf. la traduction consommation), un mal fréquent qui peut affecter chez les oiseaux rapaces la quasi-totalité du corps. Le rapport entre *phthisica* et *ethica*, dans le Moamin, appuie cette possibilité' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 208-09). || Cast. *tesgo*, *malo tesgo*, Lat. *malum tegum*, « consunción del ave », compárese Maler, pág. 104, *tesga*, y pág. 105, *tisica*' (Cy. 14, p. 43, glossari). | Cast. *tesga*, *tesgo (malo)*, 'consunción del ave' (Fradejas, *Tratados*, p. 212). | Cast. *tesga*, (~ en el uientre, ~ de la cabeça, ~ de la ffiel, 'consunción que padecen las aves de rapiña. Véase Tilander, *Notes*, pág. 297, art. *tegge*, e ídem, *Glanures*, s.v. *tegge*. Véase *tisica*' (Maler, *Tratado*, p. 104). || Fr. *tegge*, '« espèce de consommation des oiseaux » Digby 86, fol. 60v. *tesquer* v. « haleter, respirer avec difficulté ». Daude donne *tesga* v. 3315-6. M. Thomas, *Romania*, XXXV, 297-300, rattache avec hésitation prov. *tesga* au bas Lat. *phthisica*, et avant lui W. Koch, *Beiträge zur Textkritik der 'Auzels cassadors' von Daude de Pradas*, Münster, 1897, p. 74-75, a rapproché *tesga* du Port., v.It., Cast. *tisica*. A *tesga* se rattache le vb. *tesquer* du ms. de Lyon, qui suppose un *phthisicare*. Sous la forme *tesger* « haleter » dans l'*Histoire de Guillaume le Maréchal*, éd. Paul-Meyer, v. 3978 et 8472, que M. J. Derocquigny, *Romania*, XXXV, 295-6, a interprété le premier. Dans l'art. cité ci-dessus M. Thomas a donné l'étymologie du vb. *tesger*, dont il montre l'expansion considérable dans les patois. M. Thomas y réclame pour le v. Fr. le sb. correspondant au Prov. *tesga*. L'ex. cité du ms. Digby 86 fournit ce sb. sous la forme *tegge*, et le même substantif, *tesche*, avec rapport à l'homme, se trouve dans un ms. de Cambridge, *Romania*, XXXII, 84' (Til., *Glan.*, pp. 253-4). || It. [*chi è stato bangniato et sternuta*], *morbo tesgo*, *male tesgro*, Lat. *malum tesgum*, *malum tesgrum*, [DancusFr. *malum ptisicum*], Cast. *malo tesgo*, 'Erkrankung der (oberen) Atemwege / malattia delle vie respiratorie (superiori)', Occ. *tesga* [*es mals... que-l cap e-l fel e-l ventre serra*], 'aviäre Tuberculose', Lat. *tesga*, *tesgua*, *tesgam*, [Lat. *tesgam ventris*, *tesgam/tegam capitis*, Cast. *tesga en el vjentre*, *tesga en la cabeça*, *tesga en la fiel*] (Glessgen, pp. 160, 589, 591, n. 178). || Occ. *tesga*, *tesgua*, 'consumption of birds' (*Dels auzels cassadors*, v. 3277 i p. 224). | Occ. *tesga* (Evans, *Traité*, p. 16, n. 31).

**Tèsic:** vegeu *tísic*.

**Test:** *subst. m. 1.* Vas de terrissa utilitzat per coure diferents medicaments simples utilitzats en la preparació d'un producte terapèutic destinat a l'ocell de caça, o per cremar dins del forn medicaments simples i reduir-los a pólvora, i potser bocins de terrisa utilitzats com a medicament simple. '1.1. Vas de terrissa, i especialment el que serveix per a tenir-hi plantes vives. 2. Bocí d'un objecte de terrissa trencat. 3. Fang cuit, terrissa' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 36 metets-ho tot an un **test**, e mesclats-ho tot sobre'l foch. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> granota e crema-la en .I. **test** e fé.n pols. — Lat. *testa* (AG, p. 1487, l. 40). | Lat. *testu*, Tilander 'pot' (Cy. 9, pp. 110-11). || Cast. *tiesto*, 'tiesto, pedazo de vasija de barro' (Maler, *Tratado*, p. 105). || It. *testo*, 'flacher irdener Topf, Tiegel' (Glessgen, p. 1000). || Port. *testo*, 'nome vulgar de uma vasilha de barro' (Michaëlis, *Mestre*, p. 411).

**2. ant.** Part superior del cap, crani, referit a l'ocell de caça. '1.4. Crani, part superior òssia del cap' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 129v lo seu cap en alt, so és en lo seu **test**. — Fr. *test* sb. m. « crâne ». C'est le latin *testum*, dont le pluriel *testa* a donné *tête*' (Til., *Étud.*, p. 285). | [Fr. *leu dou cerebre*, 'la boîte du crâne. Lat. *C locus cerebri*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 368).

**Testudinum:** *subst. m. llatí.* Caragol. Vegeu *caragol* i *llimac*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> a la sanch **testudinum** blancs ffrega los peus sovén d'aquel e unta les ales. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> unte'l sovén ab **limachs** blancs freguan los peus he les ales].

**Teula:** *subst. f.* '1. Peça de terra cuita, generalment corbada i formant una canal un poc més ampla d'un cap que de l'altre, que, posada en línia escalonada amb moltes altres peces iguals, serveix per a formar la coberta exterior dels edificis' (DCVB), utilitzada com medicament simple per

tractar l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 112 prin una **teula** que sia bé levada e neta, e pica-la bé, e com serà bé picada, sia la pólvora bé sernuda e giten sobre la cran que li deràs a menjar .III. dies.

— Lat. *tegola*, 'tuile' (Cy. 9, p. 280). | Lat. *tegula*, It. *tegula*, *teghia*, *teglia*, 'Dachziegel' (Glessgen, pp. 999, 1000). || Cast. *teja rroja*, 'teja muy caliente, al rojo', *tegas*, 'tejas' (Fradejas, *Tratados*, pp. 211, 212). | Cast. *teia roia*, *teia vermeia*, 'teja enrojecida, encandecida, empleada para la confección de ciertos remedios; teja usada como ingrediente de medicina' (Maler, *Tratado*, p. 104). || Fr. *lame*, 'tuile. Lat. *C tegula*' (Tjermeld, *Moamin*, p. 366).

**Tifel:** *subst. m.* Xiulet utilitzat pel falconer per produir un so que aquest associï amb el menjar, aconseguint un condicionament positiu d'utilitat per amansar-lo, calmar-lo, incitar-lo a menjar, fer-lo venir al puny o al lloure, etc. '1. Tifell: 1. ant. Picarol?' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 111 Pus que auràs ffeta alcuna presó d'aucell, si-l comensa deplomar, lexe'l plomar a la sua volentat, e acostant a l'esperver poc ha poch, e toqua'l e prin-lo mastrívolment e ginyosa, ciulant ab lo **tiffel** ho ab la boca, com a ffer ffa per tal que no se'n ffa ffaréstech. — It. *ciffolare*, 'intr., siffler: Le fauconnier émettait toujours le même sifflement quand il donnait de la pâture à l'oiseau, qui apprenait à connaître ce son qu'il associait avec la pâture. Cf. le substantif *ciffolo*, la forme *ciuffolo*, *ciuffolare*' (Cy. 13, p. 41).

**Tinya:** *subst. f.* Modernament sarna aviar, malaltia provocada normalment per àcars ectoparàsits del gènere *Knemidocoptes* afins per zones desprovistes de plomatge, que realitzen cavernes intraepidèrmiques característiques. Les descripcions de la simptomatologia i tractament dels tractats catalans medievals corresponen a parasitació per ectoparàsits de l'arrel o fol·licle de les plomes, com ara *Knemidocoptes doewis*, que provoquen una falsa muda. Possible verola aviar en forma cutània o seca estricta. Amb escassa probabilitat, tinya aviar en la seva accepció actual, és a dir, dermatomicosi (*Tricophyton gallinae*, *T. megnini*, *T. simii* i *Microsporum gypseum*), infreqüent. Manca accepció al DCVB. '1. Afecció contagiosa de la pell, produïda per un paràsit vegetal que viu a l'arrel del pèl i provoca una inflamació al voltant d'aquest i la caiguda de tots els pèls atacats' (DCVB). Vegeu *nuu*, *ronya*, *sarna*, *seda*. F (còpia s. XV m.), f. 116v Si l'esperver à **tinya**, so és que li destrouexen les penes: mit una gota de bàlsem en lo fforat de la pena. E sàpies que per asò les **tinyes** són destrouides e mortes. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Si **tinnes** les auran roses dins les penes de les aus, lo menjar sia aytal: una unza de carn d'asse muyllada en sanc calent d'ome la li dóna a menyar. Ho menuc sanc d'ome cuyta e calent .I<sup>a</sup>. sania. Ítem, dóna-li a menjar carn de boc en vinagre. Ítem, frega sovén ab vinagre calent e ab oli laurín mesclat .III. veus o .III. Ítem, bayna lo past e-l suc de barba jovis. Ítem, si-l aurà tretes les penes per raon de les **tynes** [DCVB tinyes] : tot lo cors sia untat de suc calent de la barba dell papaver, e muylla-lo; meylla lo menyar d'equell en aquell matex suc. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> [Si **tinnes** les] aurà rosses dins los peus de l'ocel, lo menjar sia aytal: unsa de carn d'ase en sanch d'om muyllada, e dóna-la-li a menjar. Ítem, sanch de boch en vinagre dóna-li'n a menjar. Ítem, hunta sovén ab vinagre e ab oli lo vi mesclat tres o .III. vegades los peus. Ítem, en lo such de barbena javis lo menjar tint. Ítem, si ocel aurà treytes penes per rahó de les **tinyes**: tot l'ocel sia untat de such calent de herba de papaver e en aquell such lo menjar d'aquel muylla. [Lat. *Si tinee commedant pennas eius, carnes hircinas commedant in aceto tinctas, et alas eius aceto calido et oleo laurino perfrica sepius*]. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> Si aurà **tynes**: trenca *panpinum* e suc de móra agresta e d'assò banya sovén lo loc de les tynes que roen les penes. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>b</sup> Ítem, si aurà **tinyes**: trenca aquestes coses totes, gita sovén [14v<sup>b</sup>] sobre les **tinyes** que roen les penes]. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> De **tinya** en la ala. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> De **tinya**. Quant ha **tinya** en la ala, axí-l metja: tre-li la tinya e tayla-li lo cuyr alí on és la **tinya**, e trobar-hi as seda en semblant de caval. E tre-na aquela e garde't que no's trench.

Sin.: **formiga**. Vegeu *formiga*. F (còpia s. XV m.), f. 114 Si l'esperver à **tinyes**, e alguns ho apellen **fformiga** [114v]. Si l'esperver à **tinyes**, ho per alguns és apellat **fformiga**, unta'l ab mel, puy gite-y pólvora de adramén, escorxa de ffrexe, e pólvora d'exens e de sal bé bullit en vinagre, e unta-li lo loch de les tinyes, e da-li de la roge e de la peradella; ítem, si les penes rohen **tinyes**, val carn d'ase cuyta en sanch de hom. E axí matex, val carn de boch messa en vinagre e que li'n do hom. E unta-li hom la carn e-l past ab such d'una erba a qui diu hom barbajouis. Encara val per **tinyas** unta-li tot lo



cors de such de cascall [ms. cascar] un poch tèbeu, e en aquell matex such, lo past de l'aucel unta. Encara se ffa molt nobla unguent, qui és bo en asò, del such del ffanoll e de soffre e d'ergentviu, contre les **tinyes**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v Astor a qui quaen les plomes per **tinya**, lo qual se apella **formigua**. Prin ensens e màstec, tant de la un con de l'altre, e pica-ho tot ensemps e mit-ho en lexiu, e estigue-y .III. dies los dits màster e ensens; e mit-ne a l'astor sots les ales, als coltells e als vans, e guarà.

— Lat. *tinea*, *tynea*, 'teigne, ricin' (Cy. 9, p. 281). | Lat. *tinecis*, '« tinha », explicado: id est corrosio pennarum' (Cy. 15, p. 54, glossari). | Lat. *tinea*, *tiniolae*, 'teignes: les textes ne décrivent pas ce mal, mais en parlent comme d'une corrosion des plumes, toujours « individualisée ». Les tinees s'attaquent aux pennes des ailes. Le traitement, local, a pour résultat de faire mourir les tinees, après quoi de nouvelles pennes peuvent pousser. Certains conseillent d'inciser le lieu atteint pour en extraire la tinea. Tout ceci indique manifestement des parasites, plus précisément ceux qui s'attaquent aux racines des plumes. Il pourrait s'agir de ceux que les vétérinaires désignent par *Cnemidocoptes doewis*, dont l'apparition occasionne la « gale déplumante ». On observe une « fausse mue », où « le tuyau des plumes tombées présente un amas rougeâtre ». Pour les fauconniers et les vétérinaires actuels, la « teigne aviaire » est une mycose, une maladie produite par un champignon microscopique qui se met sur la peau et les plumes, et fait se casser les plumes, surtout à la tête. Si l'on traduit *tinea* par « teigne », il faut donc préciser que l'on comprenait par là des parasites, dans un sens aujourd'hui obsolète' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 184-85). || Ar. *qarad*, '« tigne » ou « teigne », « dépennaison », maladie des ailes de l'oiseau de vol qui entraîne la chute des pennes', *qarad*, '« tigne » ou « teigne », « dépennaison ». Voir le précédent. Terme magribin, d'après Bz., 113', [*qurriha l-ğāriḥ (fī ḡanāḥay-hi)*, '« être tigneux », (oiseau de vol)'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 167). | Ar. *akila*, *ākila*, *ākāl*, 'gangrène. Moamin lat. *corrosio*; Moamin fr. *corrosion*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 191). || Cast. *tinna*, Lat. *tinea*, 'tiña que daña las plumas del ave. Primera documentación en Corominas de Juan Ruiz' (Cy. 14, p. 44, glossari). | Cast. *tinna*, 'tiña, sarna que ataca a las plumas. Véase Tilander, *Cetraria*, glos., s.v. *tinha*, e idem, *Modus*, 103,2, comentario' (Maler, *Tratado*, p. 105). || Fr. *taigne*, (pl.) *taignes*, *tingne*, 'voir Modus, I,355, note 103,2' (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *tine*, *taigne*, Lat. *tinea* (Cy. 12, p. 61, glossari). | Fr. *teigne*, 'Jehan de Francières, dans son célèbre *Livre de fauconnerie*, caractérise ainsi cette maladie: la *teigne* mange tout le long du tuyau les grandes pennes des ailes et de la queue qui finissent par tomber' (*Modus*, 1931, pp. 199-200, n. 72). | Fr. *teigne*, *tine*, *tyne*, *tynolle*, 'la teigne de les plumes des oiseaux est une affection des plumes, qu'on observe de préférence aux ailes et à la queue des oiseaux de proie. Ils la supposaient de nature contagieuse, car ils recommandaient d'éviter d'approcher les faucons sains des malades. Mais nous ne connaissons aucun parasite des plumes capable de produire les lésions décrites par les fauconniers du moyen âge' (Moulé, *Glos.*, p. 530). || It. *tinea*, *tignuole*, *tigniuole*, Fr. *tine*, *taigne*, Cast. *tinna*, Port *tinha*, *tyinha*, [Suec *fiädrommen*, *fiädrana* (= *filandres*?), Lat. *tineis*, *tinea(s) in plumis avium. In pennis cima demollitur quandoque si penna tiniosa fuerit)*, (*falconem, cui) tiniolae (devorant pennas)*, 'Milbenbefall in den Federn / infestazione di acari nelle penne', It. *tinea che nasce inela ala*, tigna delle ale, Fr. *tine en l'ele*, Cast. *tinna ... en las alas* (Glessgen, p. 646, n. 405-06), [Occ. *Cant auzel a tinhas o arnas, che son tot un* (Glessgen, p. 647, n. 410)]; en relació amb It. *corruptione (innele ale, nelle penne), corrosione*, Cast. *cançre (en las alas)*, Ar. *ākila*, Lat. *corruptionem, corrosio*, 'Federfraß, "Zersetzung" in der Federn: Milbenbefall; Milbenbefall der Federn, jeweils als Zersetzung aufgefaßt; Zersetzung / infestazione di acari, intese come decomposizione; Juckreiz / prurito', It. (*penne ...)* *corrose (innela radica), corrosione (de vermi), (pili) corropti, (penne) corrupte, corropte, corrocte, rocte, rose (de vermi), (penna) rossa*, 'Schleichende Zerstörung infolge von Federn-"Zersetzung"' (Glessgen, pp. 576-8). | It. *tignole*, 'kvalster ; *De tigna e de le tigniole* Fe. kap.67,81 ; Gl. *tinea* 646-47 ; «tigna, acaró» (Hedvall, *Ghatrif*, p. 63). || Occ. *tinha*, *tinna*, *arna*, 'ring-worm' (*Dels auzels cassadors*, v. 3623 i p. 219).

**Tirada**: *subst. f.* Dejecció de l'ocell de presa, especialment dels del gènere *Accipiter*, que deixa un rastre en línia recta a partir de l'ocell, podent arribar en els astors a una distància de metres. La tradició oriental considera la potència de l'expulsió de les dejeccions indicativa de la força i de

la qualitat de l'astor, així, “Des meilleurs tiercelets d'Autours. [...] Si vous en trouvez un [ayant l'extrémité du bec noir ou si vous en trouvez un (D)] en lequel le noir domine, vous aurez là le sujet sans égal parmi les Autours; c'est celui-là que les Turcs appellent *al-ğā'ri* « le fienteur »”, on “ce peut être la traduction arabe du terme kirghize *baarin* (mongol *ba'arin*) « excréteur, défécans » désignant un des meilleurs rapaces de vol à cause de l'abondante et puissante expulsion de ses émeuts (ar. *ğā'r*)” (Viré-Möller, *Ğitrif*, 10 i p. 78, n. 99). Manca al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 37v-38 E à una malaltie que ha nom sterami [ms. steranii], e açò conexerets quant l'aucel starà enfusteguat en la mà, ço és, que starà tot dur e no s volrà pertir del puny, e alò que gitarà (quant tirarà), retirarà a verdor, e la negror que y fa no plegua a cap de la **tirada**, ans stà al mig loch, e és pus alt que tot l'als.

Sin.: **esmirladura**. Vegeu *esmirladura*.

**Tirar**: v. tr. **1.** Menjar l'ocell de caça del picador, d'utilitat per amansar-lo, calmar-lo, fer treballar a l'ocell i recompensar-lo sense el risc de que s'engreixi, prolongar el temps de past (augmenta la sensació de sacietat), fer que l'ocell exerciti la musculatura de certes regions, principalment la dorsal i la cervical, en esforçar-se per menjar, i que al mateix temps contribueix al desgast del bec. 'I.2. Fer força per moure una cosa cap a si i en la mateixa direcció en què es mou el que fa la força; moure una cosa fent força cap a si' (DCVB). Vegeu *picador*, *plomar*. F (còpia s. XV m.), f. 140 dóna-li a **tirar**. || P (còpia s. XV m.), f. 30 quant ton aucell serà axit de muda, fé-l plomar e **tirar** sovén, car pus amorós ne serà, e profiterà-li a l'aygue del cap. — Lat. *rodere*, Al. *nagen*, Ang. *to pull at tire*, Cast. *roer*, Fr. *tirer*, Hol. *afknagen*, It. *rodere*, *tirare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *tire*, Fr. *tirer*, 'to pull at a tough piece' (Harting, *Bibliotheca*, p. 230). || Cast. *tirar* (*dar a*), 'hacer que el ave de presa tire del roedero con el pico, lo que le sirve de ejercicio saludable' (López, *Libro*, p. 243). || Fr. *tirer*, 'béqueter, G. Tilander, *Glan.*, 258' (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *donner à tirer*, '« to give tiring », permettre au faucon de prendre quelques beccades au tiroir, aileron de volaille préparé' (Harting, *Bibliotheca*, p. 219). | Fr. *tire* 'ce qu'on donne à l'oiseau pour tirer, béqueter, à fin de le calmer; l'action de tirer'. *Tirer* 'a. ou n. « béqueter »' (Til., *Glan.*, pp. 257-8). | Fr. *tirer*, 'béqueter. Lat. *C trahere* in coxa; inf. pris substmt, l'action de béqueter. Autres ex. *Glan.*, art. *tirer* 2, et *Modus*, gloss.' (Tjerneld, *Moamin*, p. 415). | Fr. modern? *tirer* (*sur sa proie, sur le tiroir*), 'arracher du bec des lambeaux de chair (oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 48). || It. *tirare* intr. '« manger en tirant, béqueter », même sens en v. Fr.' (Cy. 13, p. 96). | It. *tirare*, 'kröpfen' (Glessgen, p. 1001). | It. *tirare* (*in alauroni*), 'mangiare tirando e strappando, beccare' (Lupis, *Sezione*, p. 91).

**2.** Arrancar, estirar, llevar, o llançar, referit a l'ocell de caça o al falconer. 'I.5. Treure una cosa agafant-la i fent força cap a si. II.2. Deixar anar amb cert impuls una cosa per inútil, per no poder-la retenir, per dur-la a perdre, etc.' (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> **tira** les penes de la coha. — Lat. *extrahere*, Tilander 'arracher' (Cy. 9, pp. 94-5, mss. Lats.D.). || Cast. *tirar* tr., Lat. *extrahere*, 'sacar' (Cy. 14, p. 44, glossari). | Cast. *tirar*, 'sacar' (Fradejas, *Tratados*, p. 212, i Maler, *Tratado*, p. 105). || Port. *tirar* tr., 'levar, tolher', 'afastar'; intr. 'depenicar' (Cy. 15, p. 82, glossari).

**3.** Defecar, expulsar l'ocell de caça (especialment els del gènere *Accipiter*) a l'exterior la tirada. Utilitzat exclusivament per als ocells de caça. Manca accepció al DCVB. P (còpia s. XV m.), f. 37v-38 E à una malaltie que ha nom sterami [ms. steranii], e açò conexerets quant l'aucel starà enfusteguat en la mà, ço és, que starà tot dur e no s volrà pertir del puny, e alò que gitarà (quant **tirarà**), retirarà a verdor, e la negror que y fa no plegua a cap de la tirada, ans stà al mig loch, e és pus alt que tot l'als. | P (còpia s. XV m.), f. 37v-38 e tenits-lo tant en la mà tro que **tir**.

Sin.: **esmirlar**. Vegeu *esmirlar*.

**Tísic, -ica**: *subst. m. i f. i adj.* Que pateix tisi, referit a l'ocell de caça, o sinònim de tisi. 'Que pateix de tisi' (DCVB). [Tisi: *subst. f.* Afecció respiratòria de vies baixes, lesió pulmonar, normalment associada a neumonia. Segons F, afecció pulmonar derivada del fet d'expulsar escuma per les narius l'ocell de caça amb el bec excessivament llarg per no poder menjar normalment, havent-se d'esforçar. Aquesta escuma podria ser causa o efecte de l'afecció pulmonar. La longitud excessiva del bec de l'ocell no pot relacionar-se amb una afecció respiratòria. F no fa cap referència a una possible consunció de l'ocell de caça associada a tuberculosi aviar. 'Tisi:

Malaltia en què hi ha consumpció d'un teixit; especialment, tuberculosi pulmonar' (DCVB)]. Vegeu *desfici b, tesgo*. F (còpia s. XV m.), f. 117rv Qui parla com l'esperver és malalt e **tèsich**. Com l'asperver és malalt he **tèsich**, dóna-li coloma salvatge a menyar, e si bé cou haquest past, viurà. Deus emperò saber que atart esperver és **tèsich**, e no li esdevé sinó per longuesa de bech com l'anguolir de la carn qui s'acosta al bech, he tant treballa que escuma per los narils, hon per aytal agreuyament lo seu leu se naffra, e axí, poc a poch, per lo nafframent del leu encorra una malaltia que hom appella **tíssich**. Donchs, con veuràs que aurà lo bec massa larch, covinentment aminvaràs-lo-li. E ffes-lo péxer en hos hon aya nirvis, per so que·l bech se puxa mils aminvar e affaytar. E si per aventura, per negligència és tornat **tíssich**, [117v] ffes-li as aytal cura. — Lat. *ptisica* sb., « consumption da ave », cf. *tesga*. *Ptisicatus* sb., « tísica, doença dos pulmões », explicado: *signum est quod totus consumitur et macer fit et nigrescunt pedes* (Cy. 15, p. 53, glossari). | [Lat. *ptisim*, 'consumption. Phthisis is an old term for a wasting disease with loss of weight and strenght, most often caused by consumption or pulmonary tuberculosis' (Scanlan, p. 143, n. 98.5).] | Lat. *ptisicus*, '*ptisica* : lésion au poumon, consomption ? : Sous une rubrique *De magnitudine rostri*, le Pseudo-Hippocrate donne une explication détaillée de la *ptisica*, « Il faut savoir que l'autour ne devient jamais ptisicus si ce n'est à cause de la longueur du bec. Quand on le nourrit et qu'il ne ne peut déglutir la viande à cause de la longueur du bec, la bouchée de pât adhère au palais, et quand il respire par les narines, il s'accumule d'abord une écume dans les narines, et ainsi il devient petit à petit *ptisicus*. Pour éviter cela, il faut de temps en temps lui raccourcir le bec... ». La description s'enrichit de précisions dans sa reprise par la *Doctrina*, où on lit que l'écume provient des efforts de l'oiseau, et qu'elle entraîne une lésion du poumon (chapitre 24), et dans sa version chez Valerinus, qui note: *totus consumitur* (chapitre 11). La description est précise, mais l'explication erronée. D'une part, le fait que le bec se rallonge indûment chez les rapaces en captivité est exact : en liberté, ils font plus d'efforts pour déchiqueter leur proie, si bien que le bec s'use naturellement, d'autant plus que les plumes arrachées font effet de limes. Aux oiseaux de chasse captifs, privés de tels labeurs, les fauconniers conseillent donc les tailler légèrement le bec. D'autre part, les oiseaux peuvent être atteints de lésions au poumon, comme la pneumonie, ou une forme de tuberculose, que l'on a pu désigner par « consommation ». Mais le rapport entre les deux ne se justifie pas, car l'allongement du bec ne cause qu'une difficulté d'alimentation, et la tuberculose aviaire est une maladie infectieuse. Le nom est emprunté à la science médicale médiévale : *ptisis* désigne « une blessure au poumon, ou une consommation de l'humidité substantielle », d'après Constantin l'Africain. Il survit sous la forme « phtisie » (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 195-96). || Ar. *sill, sull, sulāl*, « mal subtil », phtisie pulmonaire des oiseaux de vol ; on la soignait en faisant rendre « le double de la mulette » (*raymağā*), *waqa'a fī l-sull*, « être pris du « mal subtil », (oiseau de vol) (Viré, *Falconaria*, II, p. 51). | Ar. *sull*, 'phtisie' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 206). || Cast. *tísica, trisga*, 'tísica. Vid. *Glanures* s.v. *tegge*' (Fradejas, *Tratados*, p. 212). | Cast. *tísica*, 'enfermedad caracterizada por consunción cada vez más avanzada', *tísico*, 'que sufre de la *tísica*' (Maler, *Tratado*, p. 105). | Cast. *tísica*, 'tuberculosis aviar' (Sanz, *Notícias*, p. 5). || Fr. *ethice, ethiche*, 'phtisie. Lat. C *ethica*. *Glan.* 101. Cf. *ectica* « febris species qua laborans tabescit », Du Cange' (Tjernelled, *Moamin*, p. 349). || It. *etica, eticha, haeticha, heticya*, Fr. *ethiche, ethice*, Cast. *tísica*, Port. *tísica*, Ar. *tanaffus min balgam*, 'Tuberkulose, anhaltende, von rasch fortschreitender Abmagerung begleitete Atembeschwerden / tisi, tuberculosi, difficoltà respiratorie accompagnate da rapido dimagrimento'; It. *hetica infirmitate, hethica infirmitate, heticha infirmità*, 'Tuberkulose', It. *febre ethica* [è quel medesimo che ptisi plantario...] *ptisi* [è consumatione di humidità quando si consuma et disecca el corpo]; Lat. *ptisis* [... *ex ulcere pulmonis proveniens*], Lat. *ptisia, tptisica* [*tptisica avium est quaedam infirmitas intenuum, id est tipsicum, et nascitur in splene et indesanabilis manet*], Lat. *ethica* [*est que cum ulceratione pulmonis quedam sine ea*]; It. *ethico*, 'tuberkulös / tísico', Lat. *phtisicus*, It. *tísico*, Cast. *tísico, tíciso*, [Entre el ético y el tísico es diferencia: ca el tísico es con mal de pechos y el ético sin tos ni mal de pechos] (Glessgen, pp. 589-90, n. 171-3). || Occ. *defeci, defessi*, [Cant auzels a defeci. Si bos ausels cai en defesi / so l'ave per maistre nesi, / que son bec adobar no·ill denha / avans que·l defesi l'avenha; / aiso pot totz hom ben entendre / ab sol qu'un pauc i vuoi'll'atendre. / Auzels que a trop lonc lo bec / non pot esser soven no·s pec / a transglotir la carn que pren; / et el s'esforsa del traïr / e non pot traïr cant que tir, / car l'una part al bec si te, / l'autra sus el

paladel ve, / e te·l si claus que alenar / non pot maus un pauc per la nar, / e l'aiga que sol fa son cors / per les nars, devia·s aillors, / car l'aërs intra trop per forsa / e coven li que la·s destorsa, / e per destorser torn'escuma. / Aprop sec l'aër per costuma / entro qu'es sus en la corada, / e can s'es aqui ajustada / estai aitan tro que la ront / e la poirit e la corromt; / per so cove c'om tenga tal / lo bec que no·ill puesca far mal. / Tenga lo·ill hom breu a desliure / que leu de son morsel desliure; / mas si'sdeve per mala garda, / car hom son bec be no·ill regarda, / que sia faitz defesios, / un conseil hi a que es bos] (*Dels auzels cassadors*, vv. 2463-95). || Occ. *defesios*, *deficios*, 'feeble', de *defeci*, *defesi*, *defessi*, *desfessi* (*Dels auzels cassadors*, v. 2495 i p. 220). || Port. *tisica* sb., 'enfermidade da ave de caça explicada assim: « deseca todo e faz se mui magro e tornamselhe os pes negros ». Vejam-se *Romania*, LXIII, 297-99, Dancus rex, p. 281, art. *tesga* et *tesgus*' (Cy. 15, p. 82, glossari).

**Tolador, -ora:** vegeu *tolrador*.

**Tolrador, -ora:** *adj.* Que té la capacitat de tolre quelcom, especialment, tolre la set a l'ocell de caça. Manca al DCVB. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> fé aquella medicina que avem dita a la set **toladora**. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> fé aquella medicina que és feta al tolra la set].

**Tolre:** *v. tr.* Llevar, treure, suprimir, fer desaparèixer, referit a l'ocell de caça. 'Toldre o tolre: Llevar' i 'Llevar: II.5. Suprimir, fer desaparèixer' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 144v tantost conixeràs que le maytat de la cran reté e l'altre meytat gita, que no pot retenir, e tantost la li deus **tolre**. | F (còpia s. XV m.), f. 117v E deus saber que a conservar sanitat als espervers, he ha conservar a les vescositats e les sobreffluhitats, plomades sovén donades maravellosament los valen e los **tolen** ffàstigs e·ls recorren e·ls ffan pus leugés he pus alegres he pus ardits. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> la medicina que és feta al **tolra** la set. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> Ítem, a **tollra** set. — Cast. *toller* intr., Lat. *digerere*, « digerir », formas *tuelga*' (Cy. 14, p. 44, glossari). | Cast. [*bacir*, 'evacuar el ventre, defecar', *debacir*, 'evacuar, defecar'], *toller*, 'quitar, curar; defecar' (Fradejas, *Tratados*, pp. 204, 206, 212). | Cast. *toller*, 'quitar; digerir' (Maler, *Tratado*, p. 105). || Fr. *tollir*, *toilir*, 'enlever; inf. pris substmt, diminution', *tolloir*, 'enlever', *astaindra*, [*s'astaindra sa soif*], 's'etanchera sa soif' (Tjerneld, *Moamin*, pp. 313, 415). || It. *excucica[rse]*, *sc(u)ottul[arse]*, Fr. *se crole*, Ar. *y(u)nfuda*, Cast. *tuelgan*, 'sich schütteln / scuotersi' (Glessgen, p. 517). || Port. *tolher* tr., intr., *tolher nas rês*, 'evacuar os excrementos' (Cy. 15, p. 83, glossari).

**Tortel:** *subst. m.* Forma indeterminada de producte terapèutic o quantitat indeterminada del mateix administrada a l'ocell de caça. 'Tortell: 1. ant. Fil retort. 2. Massa de pasta de farina fina disposada en forma d'anella' (DCVB). N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> e depux .III. **tortels** donant a él. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup> e puy complen .III. **closques**].

— [Lat. *trociscum*, It. *trocisco*, Fr. *trocisce*], Cast. *tortella(s) pequennas*, 'Pastille, runde (v.a. getrocknete) Arzneimischung / pastiglia, miscuglio medicamentoso (soprattutto essiccato) di forma rotonda' (Glessgen, p. 696). || [Fr. *trocisce*, 'trochisque, rondelle ou morceau de pâte médicamenteuse séchée'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 416).

**Tórtora** (i *dial.* *tortra*, *tórtera*, *tórtola*, *tórdola*): vegeu *tortra*.

**Tortra:** *subst. f.* Ocell de la família *Columbidae*, espècie *Streptopelia turtur*; amb escassa probabilitat, altres espècies del gènere *Streptopelia*, de diferent distribució geogràfica o divagants modernament. Presa, past, medicament simple o excipient del producte terapèutic a administrar a l'ocell de caça. 'Tortora: Ocell de la família de les columbàcies, espècie *Streptopelia Turtur*, semblant al colom, però amb les ales més curtes, la cua més llarga i les timoneres més escalonades; té l'esquena terrosa vermellova amb una taca bruna a l'extrem de cada ploma, el cap i coll cendrós blavenc, el ventre blanc, l'iris groc, el bec bru blavós i les cames vermelloses; s'alimenta de baies i llavors. Cast. *tórtola*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 28v mentre muderà, dats-li a menyar coloms o **tortres**, e pots-li dar le sepmane carn escorxadissa de moltó e de porch o de crestó; les **tortres**, enperò, no li són bones si altre pots trobar tro a la fin de juny. — Lat. *turtur*, 'tortora' (Federico II, *De arte*, p. 1242). || Ar. *šifnān*, 'Tourturelles-des-bois, soit, pour le Delta du Nil et le Fayoum, *Streptopelia turtur isabellina*' [F. Viré, "Le Traité de l'Art de Volerie (*Kitāb al-Bayzara*) rédigé vers 385/995 par le Grand-Fauconnier du calife fātimide al-Azīz bi-llāh", a *Arabica*, 12 (1965), p. 133 (47)]. || Port. *tortor*,

‘sb. fem., «rola». Lat. *turtur*, é masc., mas fem. em Plínio. cf. It. *tortora*, Cat. *tortra*, Fr. *la tourtre, la tourterelle*’ (Cy. 15, p. 83, glossari). || It. *tortora*, Ar. *turtūr*, ‘Turteltaube; Haustaube’ (Glessgen, p. 499, n. 21); It. *tortola, tortora, tortore, turtura* ‘Turteltaube’ (Glessgen, p. 1001). | It. *tortora*, ‘turturduva, «tortora»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 63).

**Tortuga:** (*ant. i dial. tartuga*) *subst. f.* Rèptil queloni del qual s’obtenen medicaments simples utilitzats a la terapèutica de l’ocell de caça. ‘1. Rèptil queloni, de diverses espècies del gènere *Testudo*, que tenen el tronc tancat dins una closca convexa per dalt i plana per sota, amb forats per on surten el cap, la cua i les quatre cames, i amb la boca en forma de bec corni sense dents’ (DCVB). Vegeu *bèstia*. F (còpia s. XV m.), f. 113v let de **tartuga**. | F (còpia s. XV m.) f. 143v prin grex de **turtuga** que no age aguts hous. | F (còpia s. XV m.) f. 145v Si vols que l’aucel mut tost e age bones plomes: prin **tortugues**, pica-les e mit-les en un sac de li patit; e hisquen tanta aygua con axir-ne porà; e banyen la cran que mengerà l’alcel. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> obra **tartugua** e dóna ha ell a menjar alò dell ventre. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> val [ms. vol] **tartuga** e dóna-la-li a menjar ab alò de là intre.

Sin.: **bestieta escudada**. Vegeu *bèstia*.

— Lat. *testudo*, ‘tortue’ (Cy. 9, p. 281). | Lat. *testudo*, ‘tortue’, *certuca?* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 222 i 295). || Ar. *sulahfa ġabaliyya*, ‘(= tortue de montagne), *Testudo graeca*, tortue grecque (chair). Moamin lat. *testudo*; Moamin fr. *tortuche, bixe escuere*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 206). || Fr. *tortuche*, ‘tortue’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 415). || It. *testuyna, testudine, testuggine*, ‘Griechische oder Maurische Landschildkröte / testuggine comune; testuggine greca (*Testudo hermanni* Gmel; *T. graeca* L.)’ (Glessgen, pp. 499, 1000). || Occ. “*La tartuga qu’estai el bosc, / que a cais nier e groc lo closc*”, on *tartuga, tortuga*, ‘wood-turtle’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1559 i p. 224).

**Tou:** *subst. m.* ‘II.6. La part blana o menys compacta d’una cosa’ (DCVB).

Loc.: **Tou de la mà:** part blana, carnosa, del palmell de la mà de l’ocell de caça. Vegeu *mà*. F (còpia s. XV m.), f. 122 trenca-li hom lo cuyro que té sobre los dits he lo **tou de la mà** de la part darrera.

**Trametre:** *v. tr.* Llançar el falconer l’ocell de caça a la presa. ‘Enviar’ i ‘Enviar: 3. Llançar cap a un objecte determinat. *Trametre a fer tal o tal cosa: enviar algú perquè faci tal o tal cosa*’ (DCVB). Vegeu *llançar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> E quant neix lo dia vé a la cassa ab .III. o ab .V. hòmens qui agen volentat de pendra aucels, e lavors **tramit**-lo als aucels. [correspon a Lat. *dimitte eum ire ad aves*, Tilander ‘tu le laisseras voler à l’oiseau’ (Cy. 9, pp. 82-3)]. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> E si veus que torn volenter a tu e bona volentat aja, lavors **tramit**-lo als ocel. [correspon a Lat. *dimitte eum volare ad avem*, Tilander ‘laisse-le chasser un oiseau’ (Cy. 9, pp. 104-5)].

— [Fr. *mectre un fau(l)con aux oyseaux, mettre un faulcon a vol*, ‘le laisser chasser des oiseaux en volant’, *mettre a vol*, ‘faire chasser un oiseau de proie’] (Adam des Aigles, pp. 62, 68).

**Trasglotir:** *v. tr. ant.* Engolir, deglutir, tragar, referit a l’ocell de caça. ‘Engolir’ i ‘Engolir: 1. Fer passar per la gola, de la boca a l’esòfag’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 117v he ffé-li **trasglotir**. | F (còpia s. XV m.), f. 119 e dix-li aquell que qui donava a l’esperver oli de holives en un budell que lo y ffahés **trasglotir**, que-l ffa mils he pus luny esmirlar.

Sin.: **engolir**, potser **passar** o **metre (la vianda o el past o la gorga)**. Vegeu *passar*. F (còpia s. XV m.), f. 117 Deus emperò saber que atart esperver és tèsich, e no li esdevé sinó per longuesa de bech com l’**anguolir** de la carn qui s’acosta al bech.

— Lat. *transglutire*, ‘inghiottire, ingoiare’ (Federico II, *De arte*, p. 1241). || Ar. *taswīg*, (*taswīg*), ‘déglutition du pāt (oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 208, 213). || Cast. *tragar* (Maler, *Tratado*, p. 105). || It. *gliottire, ingliottire, ingliottire, inghiottire, inghiottire, inghiottir, inghiottir, enghiottir, trapo[rre]*, ‘hinnunterschlucken’ (Glessgen, pp. 946, 953, 1002).

**Traspassar:** *v. tr.* ‘III.3. Anar més enllà, prendre avantatge. a) En sentit material o local de passar davant a algú o a alguna cosa en moviment’ (DCVB).

Loc.: **Traspassar (en) pujant**: superar en alçada de vol l'ocell de caça a la seva presa, passar per davant d'aquesta pujant o muntant, especialment el falcó per poder falconar, realitzar la falconada, i tot ocell de caça per tenir avantatge sobre la seva presa. Vegeu *falconada*, *falconar*, *muntar*, *pujar*. F (còpia s. XV m.), f. 130 e los ffalcons que ell avia aviats **trespassaren en puyant** les oques, entant que no y ach nengun qui·ls pogués vaher.

**Treball**: *subst. m.* Patiment, esforç, fatiga, especialment el patit pel gos o l'ocell de caça durant la caça, al servei del falconer, i que pot derivar en patologies si és excessiu. 'I.1. Penalitat, tribulació; situació anguniosa o plena de perill. 2. Allò que es fa penosament; esforç, fatiga. II.1. L'esforç humà aplicat a produir riquesa o a servir els altres; allò que es fa per necessitat o per obligació. 2. per anal.: a) L'esforç dels animals o l'activitat d'una màquina' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 134 la complecció roige tost és agrauyade vensuda per **treball**. | F (còpia s. XV m.), f. 132v Aquests aytals, per lo costrehiment e lo calcament de lurs carns, con no laboran tost vénen en distrucsió, e per asò és molt en **trabal**.

— Ar. *ğadd al-ğāriḥ*, 'le « travail » de l'oiseau de vol', *'amal al-ğāriḥ*, 'le « travail » de l'oiseau de vol, dans les expressions : *kaṭīr al-'amal*, « de grand travail », vigoureux dans son vol et ne se rebutant pas ; *qalīl al-'amal*, « de piètre travail », qui vole peu et sans ardeur', *kadd al-ğāriḥ*, '« travail » de l'oiseau de vol, son effort dans la poursuite de la proie' (Viré, *Falconaria*, I, p. 283, III, pp. 160, 173). || Fr. *travail*, *estre de grant travail*, 'tenir l'oiseau de grant travail, se rapportant à l'oiseau qui s'affaite avec difficulté' (Cy. 12, p. 62, glossari). | Fr. *travail*, 'malaise, Lat. C *labor*; peine, effort d'un faucon ou d'un chien pendant la chasse' (Tjerneld, *Moamin*, p. 415).

**Treballar**: *v. a) intr.* Esforçar-se l'ocell de caça per arrencar bocins de carn del past i engolir-los, especialment si el bec té una longitud excessiva, o volant o lluitant per aconseguir la presa o recuperar-la si un altre ocell l'hi ha pres. '2. *refl. o intr.* Sofrir; esforçar-se, fatigar-se per obtenir quelcom; procurar amb esforç. 3. *intr.* Aplicar-se amb un esforç sostingut a l'execució d'una cosa, especialment de la que es fa pel guany o per obligació. a) per anal., Esforçar-se un animal o actuar una màquina, un òrgan, etc., en benefici d'algú' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 117 Deus emperò saber que atart esperver és tèsich, e no li esdevé sinó per longuesa de bech com l'anguolir de la carn qui s'acosta al bech, he tant **treballa** que escuma per los narils. | F (còpia s. XV m.), f. 126v-127 Una veguada s'esdevench que un [127] ffalcó montarí se levà de una roca he encalsà una perdiu, e [...] tolch-la al montarí ffon endanyat de aquesta cossa, he esforsave's axí com podia que la li tolgués, mas com molt hi agués punyat ho **trebellat** he no pogués acabar sa intensió. **b) refl.** '2. *refl. o intr.* Sofrir; esforçar-se, fatigar-se per obtenir quelcom; procurar amb esforç' (DCVB), referit a l'ocell de caça. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> Per zo que l'ocel no·s mova ne·s **trebayll** en la perxa o en la mà o en volan firà si matex, aquestes coses sien axí dites. [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> Per so que l'ocel no·s **trebayl** en la perxa o en la man o en volan que no·s fira, aquestes coses sien axí dites].

Loc.: **Fer treballar**: fer el falconer que l'ocell de caça s'esforci, bé caçant, bé tirant del picador, etc. '1. *ant., tr.* Molestar, donar turment. 2. *refl. o intr.* Sofrir; esforçar-se, fatigar-se per obtenir quelcom; procurar amb esforç. 3. *intr.* Aplicar-se amb un esforç sostingut a l'execució d'una cosa, especialment de la que es fa pel guany o per obligació. a) per anal., Esforçar-se un animal o actuar una màquina, un òrgan, etc., en benefici d'algú. c) Sofrir una cosa l'esforç a què està sotmesa. 4. *tr.* Sotmetre una cosa a una acció contínua per donar-li forma, millorar-la, preparar-la així com cal' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 29v e lavors fort poch lo **feu trebeyllar**. | P (còpia s. XV m.), f. 30 Ab gorgua no deu hom **fer** plomar ni **trebeylar** son aucel.

— Fr. *travaillier*, '(se) fatiguer, faire des efforts avec' (Tjerneld, *Moamin*, p. 415). || It. *fatigar[e]*, '(jmdn.) herannehmen, ermüden' (Glessgen, p. 939). || Port. *trabalhar com o falcão*, 'fatigá-lo' (Cy. 15, p. 83, glossari).

**Treburar-se**: *v. refl.* Travar-se, embolicar-se el falcó amb el filat parat per capturar-lo. Manca al DCVB. 'Travar: *v. tr.* 1. Posar trava. 2. Subjectar dues peces amb una altra de través perquè no se separin' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 128v Mas l'armità no dix altre cossa mas que ffos possat un aucell menys del laner davant lo ffil·lat, com lo ffalcó és molt cobeyós aucell, e ell

matex **treburà's** en lo ffil·lat. — Lat. *praecipitat* (AM). || Cast. *travar*, ‘atascar, agarrar’ (Fradejas, *Tratados*, p. 212).

**Tremolor:** *subst. m. o f.* Contracció muscular involuntària general o localitzada, ràpida i repetida, referida a l’ocell de caça; potser contraccions musculars tetàniques. ‘Agitació formada per petites oscil·lacions ràpides i repetides’ (DCVB). Vegeu *caure*, *estremir*, *lampa*, *rampa*. F (còpia s. XV m.), f. 117v si à mal de rampa he **tremoló** dels peus. — Ar. *ra'da*, ‘tremblement (nerveux)’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 51.13, p. 205); Ar. *kuzāz*, ‘de froid et de transissement; transissement (de froid). Moamin lat. *zug*, *id est spasmus*; Moamin fr. *zug*, *pasme*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 60 i p. 201); [Ar. *intifād*, ‘tressaillement (de l’oiseau de vol)’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 200)]. || Cast. *trementes*, ‘temblores’ (Fradejas, *Tratados*, p. 212). || Fr. *pasme*, ‘crampe. Lat. C *spasmus*. It. *pasmo* « spasme ». *Glan.* 193. Synon. *zug* (lat. CF *zug*)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 389). || It. *tremore*, ‘Zittern / tremore’ (Glessgen, p. 615); It. *spasmo*, *spasimo*, *ispasimo*, *spaxemo*, [Cast. *enfermedad que les faze tremar*], Lat. *spasmus*, Fr. *pasme*, Hebreu *zug*, ‘Verkrampfung, Zittern; Kältestarre / crampo, tremore; intirizzimento’, [It. *espasmare*, ‘sich verkrampfen oder in Kältestarre verfallen / subire crampi o intirizzarsi’] (Glessgen, pp. 640-41, n. 383).

**Tremprat** (*ant.* *temprat*), **-ada:** *adj. i part. pass.* de *trempar*. Equilibrat, moderat, allunyat d’extrems; sa, vigorós; alegre, de bon tractar; disposat al treball, apte; referit a aquell que nodreix a l’ocell de caça, un falconer o algú que li dona l’aliment sense ser-ho (potser un aprenent de falconer). Relacionable amb el punt d’equilibri o eucràsia de la teoria humoral. Vegeu *complexió*, *humor*. ‘1. Moderat; allunyat dels dos extrems; cast. *templado*, *moderado*. Especialment: a) Ni fred ni calent; de temperatura entremitja. 2. En bon estat de vigor i de salut; cast. *templado*, *sano*. 3. a) De bon humor, en bona disposició; cast. *satisfecho*. b) De caràcter alegre i franc, de bon tractar; cast. *templado*. 4. Apte, ben disposat per a una acció, per a un càrrec, etc.; cast. *dispuesto*’ i ‘Templat, -ada: castellanisme. 1. Temperat (val.); cast. *templado*. 2. Valent, animós; ple de delit (val.); cast. *gallardo*, *animoso*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 109 Encara cové que·ls nodridors dels aucels sien hòmens **tenprats** sostinents.

**Trencadura:** *subst. f.* Fractura òssia, referit a l’ocell de caça; amb menor probabilitat, luxació articular. Les fractures òssies són freqüents en ocells perquè tenen corticals molt fines i poc elàstiques pel seu elevat contigut en calci, la presència d’un gran canal medul·lar i d’ossos pneumàtics, com ara l’húmer i el fèmur, i l’escàs suport de teixits tous a molts dels ossos de les extremitats, coberts només per tendons i pell. La cicatrització òssia és més ràpida en ocells que en mamífers per la seva millor vascularització òssia i elevat metabolisme. ‘1. Acció i efecte de trencar. Cast. *rotura*, *quebradura*’ (DCVB). Vegeu *crebantament*, *trencament*. F (còpia s. XV m.), f. 9 A tota **trencadura** de dit e de mà o de cama de falcó o tot altre ocel. || P (còpia s. XV m.), f. 36v Quant l’aucel ha axida ho gitada la cuxa del loch ho altres **trancaduras**, fets molra .I. poch d’encens e de sanch de dragó, e pichats-ho ab vinagre e posats-ho sobre drap de li, e posats-li’n sobre là unt aurà le **trancadura**, e ligau-li-u en guisa que no li fassa mal.

— Lat. *fractura*, ‘fracture’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 202). || Ar. *kasr*, ‘fracture’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 50.17 i p. 200). || Fr. *rompeure*, ‘rupture, fracture’ (Moulé, *Glos.*, p. 526). | Fr. *rompimant (dou bec)*, ‘fracture’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 402). || It. (*r*)*rompimento*, *rompitura*, *ruttura*, *ruptura*, *roctura*, *roptura*, Fr. *roture*, *rompeüre*, Cast. *crebantamiento*, ‘(Knochen-, Krallen-, Schnabel-) Bruch / rottura (di ossa, unghia o becco)’, [It. *disiunctura*, *disginctura*, *disiungitura*, *dislocatura*, Fr. *disjointure*, *desjointure*, Cast. *descoyuntamiento*, Lat. *disiuncturam*, *disiuncture*, Ar. *kasr* o *rīh* o *hal*’, ‘Verstauchung, Distortion; Verrenkung, Luxation / distorsione; lussazione’] (Glessgen, p. 583).

**Trencament:** *subst. m.* Acció i efecte de trencar, referida a l’ocell de caça, probablement a un os, curable i diferent de ruptura segons F. Potser fisura o fractura, o fractura tancada (sense comunicació amb l’exterior), o sense rotació dels fragments entre si (de millor pronòstic per menor afectació de la irrigació del fragment distal). Luis García-Ballester, Michael R. McVaugh i Agustín Rubio-Vela, “Medical Licencing and Learning in Fourteenth-Century Valencia”, a *Transactions of the American Philosophical Society, Held at Philadelphia for Promoting Useful Knowledge*, vol. 79, Part 6, 1989, p. 17, estableixen potresos, potres, trencadures i ruptures com a sinònims o variants de les hèrnies; per a la trencadura i la ruptura, localitzem a l’Apèndix 2,

doc. 12, “e request nós que·l deguessem examinar en feyt de ruptures o trencadures, *alias* potres, lo qual havem exhaminat en la dita facultat segons forma acostumada e havem trobat e reputat e reputam aquell apte e suficient en practicar, usar e exarcir medicina en les dites ruptures, *alias* trencadures, ab tallar o sense tallar; ... en lo dit ar(t) de reptures *alias* trenchadures” (Arxiu del Regne de València, Justícia Civil [Lletres], 459, setè quart, f. 12, València, 23 octubre 1383). ‘Acció i efecte de trencar. Cast. *ruptura, quebradura*’ (DCVB). Vegeu *potra, ruptura, trencadura*. F (còpia s. XV m.), f. 114v Alguns dien que ffelera [ms. ffalera] no·s pot curar, e aquels qui ho dien no saben ffer depertiment entre roptura e **trancament**. E ffalera, com ruptura, no és curable.

**Treure** o **traure**: *v. tr.* ‘I.1. Portar una cosa fora del lloc on està tancada, retinguda o posada’ (DCVB).

Loc.: **Treure de (la) muda**: agafar el falconer l’ocell de la muda. Vegeu *muda*. P (còpia s. XV m.), f. 29 De **trer** aucell **de muda**. — Lat. *extrahere de muta* (Frédéric II, *L’art*, p. 299, n. 272). || Ang. *drawing of the mew*, ‘withdrawing a hawk after she has moulted’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 221). || Fr. *tirer (hors)*, ‘tirer de la mue, voir ferme et traire, Fragment d’un traité de fauconnerie anglo-normand en vers, éd. G. Tilander, *Studier i modern språkvetenskap*, XV,44’ (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *traire un faucon ou un espervier*, ‘« le faire sortir de la mue ou de la ferme ou du casel, où on le gardait pendant qu’il muait » Daude, v. 1870, *Modus*, etc. Dans la fauconnerie anglaise on disait au même sens *draw*: Before you draw your hawke out of the mew, Turberville, *Boke of Falconry*, London, 1611, p. 351’ (Til., *Glan.*, pp. 262-3). | Fr. *trere l’oiseil de mue*, ‘faire sortir, ôter l’oiseau de la mue’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 415).

— Fr. *trere, traire*, ‘tirer; enlever, sortir, Lat. X *extrahere*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 415).

**Trocar**: *v. tr. ant.* Enclavar les ungles l’ocell de caça a la carn del falconer, després d’haver foradat el guant o no. ‘1. Foradar’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> E si vols portar aquel, ages bon guant, car si·t **trochava** la mà tua, gran mal te faria. — Lat. *si forabit manum, perforabit, perforaret, forat, perforaverit*, Tilander ‘s’il te mord la main’ (Cy. 9, pp. 112-3, mss. Lats. D.). || Cast. [*foracar, foradar*], ‘agujerear, horadar’ (Maler, *Tratado*, p. 94). || Fr. *forer*, ‘percer, perforer’, *parforé*, ‘part. pass., percé d’un bout à l’autre. Lat. X *cavus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 354). || It. *pertusa[re], pertusiare*, ‘durchbohren’ (Glessgen, p. 976).

**Truja**: *subst. f.* ‘1. Femella del porc destinada a criar. Cast. *cerda, puerca*’ (DCVB), past contraindicat per a l’ocell de caça segons F. Vegeu *porcella*. F (còpia s. XV m.), f. 110 no li donasses negun temps carn de **truya**, com sempre lo auciuria. — It. *troya, [scroffa]*, ‘Muttersau’ (Glessgen, p. 1003).

**Truya**: vegeu *truja*.

**Turment**: *subst. m.* Acció i efecte de turmentar, referit a l’ocell de caça. ‘1. Tortura. 2. Greu pena o sofriment corporal o moral. a) hiperb., Cosa que molesta molt’ (DCVB). Vegeu *turmentar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> Aquests són los **turments** dels falcons damunt dits. — Lat. *tormenta*, Tilander ‘affaitage’ (Cy. 9, pp. 86-87). | Lat. *tormentum*, ‘affaitage, dressage’ (Cy. 9, p. 281). || Fr. *torment, tourment* (Cy. 12, p. 62, glossari). || It. *tormenti (de li falconi)*, ‘Dressurmittel / mezzi di addestramento’ (Glessgen, p. 469).

**Turmentar**: *v. tr.* Fatigar i afamar l’ocell de caça, amb l’objectiu d’amansar-lo: per a fatigar-lo, el falconer porta l’ocell al puny el màxim de temps possible, movent el puny lleugerament i tocant a l’ocell amb una ploma o bastonet, o utilitza la barra amb dues cordes, amb llum durant tota la nit, per evitar que s’adormi (possiblement penombra per evitar que l’ocell es debateixi), i es lleva abans de la sortida del sol per tornar a dur-lo al puny; ademés, cal que pateixi fam per aconseguir que l’ocell acabi acceptant menjar al puny del falconer. ‘Donar turment. a) hiperb., Molestar, importunar’ (DCVB). Vegeu *amansar, barra, vetllar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>a</sup> Guarda la virtut d’aquels e segons la virtut **turmenta**-los.

Sin: **enutjar**. Vegeu *enutjar*.

— Lat. *tormenta, fatiga*, Tilander ‘affaite’ (Cy. 9, pp. 86-87). | Lat. *tormentare* tr. ‘affaite, dresser l’oiseau’ (Cy. 9, p. 281). | Lat. *tormenta, fatigare*, ‘fatigue et faim. Il s’agit de vaincre la résistance de l’oiseau. Le but de l’apprivoisement est de faire accepter au rapace la compagnie



de l'home. Outre la fatigue, la faim était le principal allié de l'homme. Grâce à elle, l'oiseau acceptait de manger sur le point, mais il fallait être prudent, et faire usage de discernement : s'il était trop « abaissé », il pouvait devenir criard, ce qui est un défaut en fauconnerie' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 125-26). || [Ar. *hadda'a* i *'ahda'a l-ğāriḥa*, « assurer » l'oiseau de vol, lui faire perdre sa sauvagerie naturelle, aussitôt après sa capture, en le cillant et en le laissant jeûner assez longtemps pour que la faim le pousse à venir chercher, sur le poing, une bécade de chair vive ; c'est là le préambule de l'affaitage'] (Viré, *Falconaria*, III, p. 188). || Fr. *tormanter* tr. 'affaiter, dresser' (Cy. 12, p. 61, glossari).

## U

**Ull:** *subst. m.* '1.I.1. Òrgan de la visió; conjunt generalment globulós de membranes i humors que constitueix el dit òrgan. Cast. *ojo*' (DCVB), referit a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 9 A mal de **ulls**. | F (còpia s. XV m.), f. 9 A dolor de cap de ocel qui comens als **uls**. || P (còpia s. XV m.), f. 30v **vulls**. | P (còpia s. XV m.), f. 30v **uyll**. | P (còpia s. XV m.), f. 30v **hulls**. | P (còpia s. XV m.), f. 33 **huylls**.

Loc.: **Gitar aigua pels ulls:** afecció ocular, probablement cataracta, tal com apunten Viré-Möller basant-se en la simptomatologia "l'oiseau avec les yeux rétrécis et sans regard" *Ġitrīf*, 51(20) i "de voir l'oiseau avec les yeux clairs, sans la moindre altération [var. D: sans rien percevoir]" *Ġitrīf*, 87(1), anotant "La médecine antique voyait en la cataracte un envahissement de l'œil par un liquide opaque" (p. 151, n. 236). P (còpia s. XV m.), f. 33 Si l'auçell **gite aygue per los hulls**. — Ar. *mā' fī l-'aynayn*, '(= eau deans les yeux) (maladie oculaire de) la cataracte. Moamin lat. *aqua descendens in oculos*; Moamin fr. *eve es euz*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, 51.20, pp. 117 i 201).

— Lat. *oculus*, 'occhio' (Federico II, *De arte*, p. 1220). || Cast. *oio*, 'ojo' (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *ueil, iex*, 'œil, yeux' (Moulé, *Glos.*, p. 510). || It. *ochio, occhio*, 'Auge' (Glessgen, p. 970). | It. *occhio, ochio, ocche, ochi, occhii, ochii*, 'ōga, «occhio»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59). || Occ. *ueill, ull* (*Dels auzels cassadors*, v. 395).

**Unça:** *subst. f.* Unitat de pes equivalent a la dotzena part d'una lliura. '1. Pes equivalent a la dotzena part d'una lliura' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 140v après ages mige **unça** de ermodeculi, e mige **unça** de turbit, e una **unça** de sucre candi e una **unça** de sucre blanc, e pique aquel bé cascun per si. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **unza**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **unsa**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **unsa**. — Lat. *uncia* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 233). || Cast. *onza*, It. *once* (Gual, p. 275). | Cast. *onça*, 'onza (medida de peso)' (Maler, *Tratado*, p. 99). | Cast. *onza*, '8 dracmas = 28,800 grams' (Abu-S-Salt Ummayya, 1068-1134, *Tratado de los medicamentos simples*, ed. Pedro Vernia Martínez, Imprenta Romeu, València, 1999, p. 63). || Ar. *ūqiyya*, 'once, unité pondérale valant 12 dirhem = 37,44 grammes. Moamin lat. *uncia*; Moamin fr. *once*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 209). || Fr. *once, oince*, 'once. L'ancienne once valait, en France, 30,594 gr., d'après Dorvault, *Off. de pharm.*, p. 35; pour la valeur de l'once chez les Arabes, voir H. Sauvaire, *JA* III,380 ss. (8<sup>e</sup> série, 1884)' (Tjerneld, *Moamin*, p. 384). || It. *oncia, onçia, onça, onçca, unçia*, Fr. *once*, Cast. *onça*, [Ar. *ūqiyva*], 'Unze, Gewichtsmaß / oncia, misura di peso', 'Unze, Gewichtsmaß von ca. 30 g' (Glessgen, pp. 688, 971). | It. *onza, once*, 'uns, äldre viktenhet, 29,5 g, lever idag kvar i svenskan som ett uns = mycket lite, «uncia»' (Hedvall, *Ghatrif*, pp. 60, 109).

**Ungla:** *subst. f.* Coberta queratinitzada d'origen epidèrmic que creix a l'extrem de la falange distal de cada dit de l'ocell de caça, aguda per a penetrar fàcilment al cos de les preses o de l'atacant,

arribant fins a punts vitals. '1. Làmina còrnia que neix i creix a l'extremitat dels dits de l'home, dels simis i d'altres animals. 2. Coberta còrnia que protegeix la part anterior dels caps dels dits dels quadrúpedes ungulats; cada una de les dues puntes de les potes dels animals de peu forcat' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 116v Si l'esperver pert alguna **ungla**. | F (còpia s. XV m.), f. 123 Aquest aytal ffalcó ha les cames poques, grosses e plenes de nuus, e pus cruells **ungles** que àguila. || P (còpia s. XV m.), f. 26v senlar-lo de les **ungules**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> la **ungla** dels peus. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **ungla**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **ungles**.

Tipus: **Darrera ungla** o **ungla major**: la caudal o posterior, la més desenvolupada en l'ocell de caça, utilitzada per penetrar fins a punts vitals de la presa els ocells que maten per pressió de les mans, com ara astors i esparvers, o per colpejar el falcó a la presa quan realitza la falconada. Correspon al dit I o opositor. Francès modern *avillon* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 178). [Frederic II utilitza la locució llatina *posteriore digito* o el substantiu *talus*, 'alluce, dito posteriore dell'uccello: «Et falcones feriunt cum posteriore digito, quod falconarii dicunt talum» (I: 190)' (Federico II, *De arte*, p. 1239)]. Sin.: **glai**. Vegeu *dit*, *falconada*, *glai*. F (còpia s. XV m.), f. 130rv E aquesta és la rahó com aquests ffalcons aytals, axí com los altres linatges, com devallen no fferen mantinent, mas ab lo [130v] devallar ells comencen altre vegada a muntar, e lavors ells fferen ab la **darrera ungla**, que·s posson de lonch dels pits, e per so ell ffa longa naffre e mortall, e sovén fferen tan ffort que·s trenquen les ungles he naffren ells mateix o [ms. e] aucien. | F (còpia s. XV m.), f. 124 e ha assats fforts **ungles**, e mayorment les **derreres**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> he altra detràs sobre la **ungla major**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> e l'altre detràs sobre la **ungla major**. — Lat. *posteriori ungula* (AM). || Lat. *unguem maiorem* (*Epistola de avibus nobilibus*). || Ar. *šūka*, '« avillon », (de l'oiseau de vol), l'ongle de son doigt postérieur ou « talon », *kullāb*, *kallūb*, pl. *kalālīb*, '« avillon, talon » (de l'oiseau de vol), l'ongle du doigt postérieur, avec lequel il poignarde la proie. Par extension, les *clefs* de l'oiseau de vol, les ongles de ses doigts antérieurs' (Viré, *Falconaria*, II, p. 56, III, p. 175). | Ar. *dā'ira* (pl. *dawā'ir*), *dābira* (pl. *dawābir*), '*aqib*, '(= cercle), avillon (ongle puissant avec lequel le faucon poignarde sa proie en la buffetant), clef, ongle postérieur, ongle du doigt arrière (de l'oiseau de vol). Au sens initial de « cercle, circonférence, rond » et s'appliquant à l'avillon des oiseaux de vol (chap. 98a), ce terme ne se retrouve plus avec cette acception dans les écrits postérieurs de fauconnerie. En le transposant littéralement en *circulus/circle*, les traducteurs de Moamin n'en ont pas saisi la signification. C'est un synonyme ou une mauvaise graphie de *dābira* pl. *dawābir*. Moamin lat. *circulus*; Moamin fr. *esperon*, *circle*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 85, n. 133 i pp. 44, 45 i 194). || Cast. *llave*, 'los dedos más poderosos, primero y cuarto, de la mano de las aves de presa' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *charmier*, 'l'ongle de l'orteil de derrière' (Tilander, *Glan.*, p. 44). || It. *cerchio*, *circhio*, Fr. *circle*, Ar. *dā'ira*, 'Fang / zampa; [Fangklaue / artiglio posteriore della zampa]' (Glessgen, p. 523).

— Lat. *unguis* sb. f. 'ongle de l'oiseau', *ungula*, *ongula*, 'ongle de l'oiseau' (Cy. 9, p. 283). | Lat. *unguis*, 'unghia, artiglio: «Sunt autem ungues qui circumdant extremitates digitorum solidi substantie cornee, concavi interius, in qua concavitate recipiunt extremitates digitorum. Sunt autem solidati cum carni iuncta sibi et cum cute suprema» (I: 194)'; *ungula*, 'piccola unghia' (Federico II, *De arte*, p. 1243). | Lat. *ungues*, Al. *zehen*, *krallen*, Ang. *talons*, Cast. *garras*, Fr. *serres*, Hol. *klaaus*, It. *unghioni* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *pounces*, 'the claws of a hawk' (Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || Ar. *miḥlab*, pl. *maḥālīb*, '« ongle » du doigt de l'oiseau de vol; « serre » pour tout autre rapace, les « clefs » (pour le faucon), les « croches » (pour l'aigle)', *miqṭam*, pl. *maqāṭim*, '« clef » (de l'oiseau de vol), l'ongle de chacun de ses doigts' (Viré, *Falconaria*, I, p. 292, III, p. 170). | Ar. *miḥlab*, *maḥālīb*, 'clef, serre, ongle (de l'oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 202). || Cast. *unna*, 'uña' (Maler, *Tratado*, p. 106). || Fr. *herpe*, 'serre', *ongue*, 'ongle, v. Wartburg, XIV,38 donne *ongue* de 1280' (Adam des Aigles, pp. 61, 64). | Fr. *ungle* sb. fem., *ongle* masc. (Cy. 12, p. 62, glossari). | [Fr. *doi*, *doig*, 'ongle'] (Adam des Aigles, p. 59). | Fr. *ongle*, *oingle*, *ungle*, 'ongle. Lat. C *unguis*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 384). || It. *unghia*, Lat. *ungula*, 'Kralle' (Glessgen, p. 1004).

**Ungüent**: *subst. m.* Forma de producte terapèutic d'aplicació tòpica local, de consistència untosa. '1. Substància medicinal d'aplicació externa, més compacta que un liniment' (DCVB). Vegeu

*engüent, ingüent.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **ungüent**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **ungento**. | P (còpia s. XV m.), f. 26 **ungentum**.

Amb nom específic: **Diacalon**: Diaquilon. ‘Diacalon: Cert unguent per a guarir nafres’ i ‘Diaquiló: Emplastre que abans es feia de suc de diferents plantes, i ara d’un òxid de plom i oli; cast. *diaquilón*’ (DCVB), on ofereix tots els exemples amb –n. F (còpia s. XV m.), f. 148v e pendràs del **diacalon** [ms. dia caloy] un poc, e fer-n’as un enpastrelet en lo dit quant.— Lat. *dyachilonis*, ‘diaquiló, emplastre resolutiu a base de cera, pega i trementina’ (Alcoati, p. 22, art. diachilon). || Cast. *diaquilón* (López, *Libro*, p. 236). || Port. *diaquillom* (Michaëlis, *Mestre*, p. 226).

— Lat. *unguentum*, ‘onguent’ (Cy. 9, p. 282). | Lat. *unguentum* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 241). || Cast. *unguente*, Lat. *unguentum*, ‘ungüento’ (Cy. 14, p. 44, glossari). | Cast. *vnguento, vnguente*, ‘tinta’ (Maler, *Tratado*, p. 106). || Fr. *oignement*, ‘onguent’ (Cy. 12, p. 58, glossari). | Fr. *entrait*, ‘cataplasme, onguent’ (Adam des Aigles, p. 59). || It. *unguento*, Fr. *ongant*, ‘fetthaltige Salbe / unguento a base di sostanze grasse’ (Glessgen, p. 697). || Port. *unguento* (Cy. 15, p. 84, glossari).

**Unsa**: vegeu *onsa, unça*.

**Untament**: *subst. m.* Acció i efecte d’untar, aplicació tòpica local d’un producte terapèutic, probablement un liniment o unguent, referit a l’ocell de caça. ‘Acció i efecte d’untar’ (DCVB). Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> l’**untament** de l’oli fa fer fermas penas e beles. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> L’**ontament** de l’oli de les olives fa hyvàs ver més plomes e belles.

— It. *unger*, ‘Einreibung (mit einer fettigen Substanz)’, *unctione*, ‘Salbung’ (Glessgen, p. 1005).

**Untar**: v. a) *tr.* Aplicar tòpicament un producte terapèutic de textura oliosa o greixosa, probablement un liniment o unguent, referit al falconer sobre l’ocell o el gos de caça, o l’aliment a ingerir per aquests. ‘1. Recobrir d’oli o d’una altra substància greixosa o viscosa’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> age unguent de muscat e **unta**’ls-ne. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **hun**ta-li là hon ha la nafra. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> **unta**’n la carn e da-li’ n a menjar. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> **onta** lo loc de la pena. — Lat. *unge*, Tilander ‘oinds’ (Cy. 9, pp. 116-17). | Lat. *ungere, inungere* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 238-41). || It. *unctar[e], ungiere, ugnere*, ‘(jmdn./etw. Mit einer fettigen, flüssigen oder halbflüssigen Substanz) einreiben’, *strecare, stricare*, ‘einreiben’ (Glessgen, pp. 997, 1005). b) *refl.* Aplicar-se l’ocell de caça al plomatge amb el bec la secreció sebàcia de la glàndula uropigial [Lat. *perunctum, unctiofiale*, Fr. *paroint*, ‘glande uropygienne’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 177 i n. 16); Lat. *loco qui est sub croppa*, Fr. *leu q’il a soutz la crope*, It. *nefa, luoco che è sotto la groppa*, ‘(Bürzeldrüse / ghiandola del codrione), *untione nefe*, ‘Salbung mit (Bürzeldrüsensekret) / unzione con (la secrezione della ghiandola del codrione), Lat. *untio fiale*, Fr. *oindre fiale*, It. *untione (syale), unctione (filiale)*, ‘Salbung mit Bürzelbrüsensekret’ (Glessgen, p. 535); Ar. *mudhun*, pl. *madāhin*, ‘« glande uropygienne », glade bilobée qui se trouve sur le croupion des oiseaux et dont la sécrétion huileuse sert de lubrifiant au plumage et le rend imperméable. L’oiseau presse cette glande avec son bec et recueille de cette huile pour s’en ondre les plumes’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 39); Occ. “Lo peronhs es una verruga / sus en la croppa que’s pessuga / totz ausels can se vol peronher / per so que se pusca meills jonher”, on *peronh, peroinh, (peroinhes), poeronht*, ‘oil gland’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 227-30, 1185 i p. 223)], glàndula de secreció holocrina situada a la part dorsal de la base de la cua, per a millorar les qualitats del plomatge, com ara augmentar la seva impermeabilitat. *Dancus rex* considera verinós a l’ocell de caça en aquesta situació, opinió mantinguda per Frederic II (I: 179) i Albert Magne (AG, p. 1489, l. 10-18). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> Quant lo falchó s’és banyat e aquel tots te **se unta**, mal tocar-lo fa, car verinós <ha> lo flanch [5v<sup>a</sup>] e-ls peus. — Lat. *se perungit*, Tilander ‘s’épluche’ (Cy. 9, pp. 110-11). | Lat. *perungere*, ‘ungere le penne, azione compiuta dal falco con la sostanza oleosa secreta dall’uropigio: «Perungere autem dicimus quando post balneum aut etiam sine balneo falco accipit cum rostro suo de pinguedine quam habet supra dumos et caudam, ubi scilicet sunt quasi duo testiculi et modicum virge, et de sic accepta pinguedine perungit cum rostro suo pennas et plumas et ungues suos ex utroque latere» (II: 200)’ (Federico

II, *De arte*, p. 1226). | Lat. *perungendo*, ‘oils itself, showing a clear sense of what the hawk actually does’ (OA, p. 1617, n. 311). || Ang. *preen*, ‘to dress the feathers with the beak’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 228). || Ar. *tadahhana*, ‘« se pouroindre », (oiseau de vol), s’oindre, avec le bec, les plumes du contenu de la glande uropygienne’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 39). || Cast. *untar sus pennolas*, Lat. *se perungere*, ‘« untar el ave sus plumas con la grasa que saca de una glándula encima de la base de la cola », véase *Dancus rex, perungere*’ (Cy. 14, p. 44, glossari). | Cast. *olear*, ‘acción de engrasar el plumaje con una substancia que segrega la glándula uropígea de las aves. La primera documentación se encuentra en el **Libro de la caza** de Juan Manuel (c. 1325)’ (Fradejas, *Glosario*). | Cast. *olear*, ‘acción de untar, con una especie de aceite que produce el cuerpo de las aves, las plumas para aislar el cuerpo y evitar que las plumas se deterioren’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Fr. modern? *se pouroindre*, ‘se lisser du bec les penes en y passant la graisse de la glande uropygienne pour les imperméabiliser’ (Viré-Möller, *Ġiṭriġ*, p. 50). | Fr. *oindre*, ‘enduire. Lat. C *ungere*’, ‘s’enduire. Pour les formes sans *-i* dans le radical cf. it. *ungere*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 384). || It. *ungere*, ‘sich (mit Bürzeldrüsensekret) salben (von einem Vogel gesagt)’ (Glessgen, p. 1005). || Occ. *jonher, oinher*, ‘make watertight’ (*Dels auzels cassadors*, v. 230 i p. 222); [*peronher(se), peroinher(se)*, ‘to waterproof with oil (of a bird)’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 167, 229 i p. 223)].

**Upega**: *subst. f. ant.* Puput (*Upupa epops*), ocell de la família *Upupidae*, del què se n’extreu sang per utilitzar-la com a medicament simple en la terapèutica de l’ocell de caça. ‘Puput’ i ‘Puput: 1. Ocell de la família de les upúpides, espècie *Upupa epops*, de devers 30 cm. de llargària, amb la part superior del cos de color argilosa, les ales negres creuades de ratlles blanques-groguenques, i la part inferior del cos de color groc terrós amb taques negres en el ventre; té la coa negra amb ratlles blanques, sobre el cap un bell floc de plomes erèctils, i el seu bec és molt llarg, prim i un poc corbat; és molt pudent. Cast. *abubilla*’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 33 sanch de la **hupegua**. — Lat. *upupa*, ‘upupa (n. scient. *upupa epops*)’ (Federico II, *De arte*, p. 1243). | Lat. *upupa*, ‘Huppe fasciée (*Upupa epops*)’ (Frédéric II, *L’art*, p. 121, n. 144, i p. 550). | [Lat. *cupata, gucardus*, ‘alouette huppée’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 426). || Ar. *hudhud*, ‘Huppe fasciée. Moamin lat. *hudhud*; Moamin fr. *huhud*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriġ*, p. 197); [Ar. *qunbura*, pl. *qanābir*, ‘Cochevis huppé (chair). Moamin lat. *cupata*; Moamin fr. *cupate, guchartz*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriġ*, p. 204)]. || [Cast. *cogujada, copada*, ‘cogujada (*Galerida cristata*). Vid. González, Luis de; et alii. – “Los nombres de la *cogujada* en los Atlas regionales españoles”, *Archivo de Filología Aragonesa*, XXXII-XXXIII, p. 257-289’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205).] || [Fr. *cochevieux, cochevis, cupate*, ‘l’alouette hupée (*Alauda cristata*)’ (Tilander, *Glan.*, pp. 48, 64)]. | Fr. *hudhud*, ‘la huppe (*Upupa epops*). Lat. ACG *hudhud*, E *udhud*, I *hudud*. C’est l’ar. *hudhud* « la huppé », cf. *Tuhfa*, art. 128, *Nuzha*, p. 91’, *upupe*, ‘huppe (*Upupa epops*). Lat. C *upupa*. Anc. prov., it. *upupa*’, [*cupate*, ‘alouette huppée. Lat. C *cupata*. *Glan.* 64. Latinisme, anc. fr. *coupee*, anc. prov. *copada*’], *guchartz* (pontic), *guchardus*, ‘alouette huppé (*Alauda cristata*). Lat. EMX *gucardus* (ponticus). Gandolfo, p. 37: *guzardus, gozardo*. *Upupa* « la huppe » se trouve ici par confusion avec l’alouette huppée, voir sur la confusion de ces oiseaux A. W. Thompson, *Classical Philology* XIII, 16 s. (Chicago, 1918), cf. Thompson, *Greek Birds*, p. 99 s., 168’ (Tjerneld, *Moamin*, pp. 335, 362, on vegeu *guchartz*, 363, 417). || It. *upupa, uppupa, huidhuid*, [*bachud*], Fr. *upupe, huhiro* (für *huhud*), Ar. *hudhud*, ‘Wiedehopf / ùpupa (*Upupa epops* L.)’, [It. *cupata, lodona*, Fr. *cupate*, Cast. *copadas*, Ar. *qunbura*, ‘Haubenlerche / cappellaccia, lodola cappelluta (*Galerida cristata* L.)’] (Glessgen, pp. 503-4).

**Ús**: *subst. m. (ant. escrit també hus)*. ‘1. Acció de fer servir una cosa, d’aplicar-la, de manejar-la. 2. Hàbit. Acció de practicar habitualment una cosa; pràctica que resulta de l’experiència d’una cosa’ (DCVB).

Loc.: **a) Ús d’enderrocar i de retenir**: tècnica o hàbit adquirit pel falcó de llançar a terra la seva presa amb la falconada i impedir que escapi un cop a terra aferrant-se a ella, esperant l’ajut del falconer i dels gossos acorredors, enfrontant-se i venent així grans presons, les quals estan per sobre del seu ventall natural de preses. Vegeu *acorredor, davallar, enderrocar, falconar, retenir*. F (còpia s. XV m.), f. 135 Atresí és d’aquest linatge de ffalcons, cor jatsia que sia poruch per natura, emperò per la esperiència que pren dell savi ffalconer, e per l’ús [ms. urs] **de enderrocar he de retanir** los hocells, e per ffiansa dell ffalconer qui li és de prop, és ffet millor

he pus abrivat que no és per la suha natura. — Lat. *uso deiciendi et tenendi* (AM). **b) Ús de junta:** associació, col·laboració, aliança freqüent o habitual amb altres, especialment en campanyes militars; utilitzat comparativament amb la col·laboració entre el falcó de peus blaus (llaner), d'escàs coratge segons Albert el Gran, i el falconer, per caçar preses que estan per sobre del seu ventall natural de preses. 'Junta: 1. ant. Combat d'home a home, a cavall i amb la llança, que formava part dels torneigs i altres festes cavalleresques. 2. Unió, companyia' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 134v-135 molts cavallers són per lur natura e per lur complecció ffebles e volpenys, emperò per saber de cavalleria he per **hús de junta** que ffan sovén, he per esprovament de esvahir lurs enemichs, e de esperar he de ffarir he de agüaytar, he per ffiansa de lurs companjons que·ls ajuden, moltes de vagades e sovén [135] ffan nobles ffets victoriosos.

— Fr. *us*, 'régime', *usance*, 'usage, Lat. C *usus*; régime, lat. X *usus*; fréquentation, Lat. M *frequentia*, *Glan.* 267, cf. it. *usanza*; traitement', [*par petite usance*, 'étant trop peu employé à la chasse, Lat. C per *inusicacionem*', *user*, 'habituier, Lat. X *asuescere*', *usser a fere a. r.*, 'prendre l'habitude de faire qc, Lat. M *assuesce* dare eidem, Gandolfo, p. 57: *usa de darli*', *user de*, 'employer, se servir de, Lat. CX *uti*', *user*, 'se tenir, vivre. Lat. C *frequentare*. *Glan.* 267; fréquenter, ne rend pas littéralement le lat., Lat. C *homines ... usitaverunt* venari, cf. it. *usare*, fréquenter, hanter'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 417).

**Uyl:** *subst. m. ant.* Ull. Vegeu *ull* 1. F (còpia s. XV m.), f. 140v garde't que no li'n metesses en l'uy ni en la boca. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>bv</sup>a III. maneres són d'es[.CX.v<sup>a</sup>]parvers: la .I<sup>a</sup>. és gros e pus suau, ab **huyls** vais. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> Si aurà mal als **uyls** e la malautia creix als **uyls**, ab oli d'ous los **uyls** d'aquel unta sovén.

## V

**Vaca:** *subst. f.* Animal femella adult de l'espècie *Bos taurus*, pertanyent a la família dels bòvids, font de past o medicaments simples utilitzats a la terapèutica de l'ocell de caça. '1.1. Femella adulta de l'espècie bovina' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 29v Cant lo bexerets e li aurets .IIII. ho .V. gorges de carns corens donades, ço és, vadel, **vaca** o polls petits o leu de moltó, tot açò ben remullat. | P (còpia s. XV m.), f. 29 quant conexerets que les plomes seran axutes, donats-li a menyar cors de moltó remulat, e de **vaqua** e de vadel remulat, bones gorges. | P (còpia s. XV m.), f. 31v mentegua de **vaques**. — Lat. *vacca*, 'vache' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || It. *vacca*, *vaccha*, *vacha*, 'Kuh' (Glessgen, p. 1006). || Port. *vaca* (*Cy.* 15, p. 84, glossari).

**Vaher:** *v. tr. ant.* de veer, veure. Vegeu *veure*.

**Vair(e), vaira:** *adj. ant.* Variable, inconstant, referit al color (fase) o a la tonalitat d'aquesta al plomatge de l'ocell de caça. '1. Vari, mudable' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 131v con n'i à miyanserament és rahó de varietat, so és, que és quax **vayre**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v Aquest ffalcó aytal és axí **vayr** en blancor com aquell que avem dit denant qui és negre. — [Cast. *armach*, 'ceniciento; del ár. *armak* y éste de *armaš*, "polícromo, abigarrado'] (Fradejas, *Tratados*, p. 204). || It. *vario* (, *cioè diversi colori*), 'verschiedenfarbig' (Glessgen, p. 1006).

**Vaixell:** *subst. m.* Recipient, vas, utilitzat per contenir líquids, com ara per donar aigua al gos de caça o coure medicaments simples durant la preparació del producte terapèutic destinat a l'ocell de caça. '1. Recipient, vas de qualsevol mena per a contenir alguna cosa' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 113v meta hom aquel such colat en un **vaxell** nèdeu. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> prin mell he cou-la, e cou-la en .I. bell **vexell**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> prin mel e cou-la en .I. **vexel** bel.

Tipus segons el material: **vaixell de coure**. P (còpia s. XV m.), f. 34v matets-ho tot an un **vaxell de coura**; e bula en aygua, en guisa que cobre les erbes entrò que le força de les erbes sie an l'aygua.

— Ar. *qumqum*, ‘bouilloire (en cuivre)’, *ṭingīr*, *ṭāḡin*, *ṭāḡīn*, ‘(gr. *tagēnon*) poèlon en terre’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 204, 208). || Cast. *boita*, *bostia*, ‘vasija pequeña’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *baso*, ‘vasija’, *bostia*, ‘vasija pequeña’ (Maler, *Tratado*, p. 88). || [Fr. *godet*, *voire*, ‘verre’] (Adam des Aigles, p. 61). | Fr. *veisel*, ‘vase (de terre)’. Lat. C pecia *vasis novi*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 418). || It. *vascello*, *vasello*, *vasel*, *vaso*, ‘Krug’ (Glessgen, p. 1006).

**Val**: *subst. m. o f.*? Material amb el qual es confecciona el suport de l'emplastre del tractament dels porrets de la mà de l'ocell de caça. Cal pelar-lo abans d'utilitzar-lo. Probablement aluda o *dossos*. Vegeu *aluda*, *dossos*. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 148v Asperver qui à porrets. Prin un trosset de **val** o de dosos e pele-u bé; he com l'ages pelat, fer-n'as en la mà que aurà lo poret, un guant gentilment; e pendràs del diacalon [ms. dia calox] un poc, e fer-n'as un enpastrelet en lo dit guant, tant com tindrà la mà dejús, e puys, subtilment cossir-lo-li as sobre la mà, dejús los lits, e lexar-lo-li as fins sia guorit.

— Port. *baldreu*, Cast. *baldrés*, *baldés* (Michaëlis, *Mestre*, p. 265).

**Valent, -enta**: *adj.* Coratjós, que no té por, referit a l'ocell de caça capaç d'enfrontar-se a grans presons. ‘3. Coratjós, que no té por, que sap obrar davant el perill’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 133v e aquestes aytals devalen de la natura abrivada e **valent**.

Sin.: **abrivat**, **ardit**. Vegeu *abrivat*, *ardit*.

**Valessa**: *subst. f.* Localització anatòmica indeterminada de dolor a l'ocell de caça o, amb menor probabilitat, vellesa, referida a l'ocell de caça, que pot produir dolors indeterminats. ‘Valesa: grafia ant. Vellesa’ (DCVB). Vegeu *vellesa*. F (còpia s. XV m.), f. 9v Aucel qui ha dolor en **valessa**.

**Vans**: *subst. m. pl.* Les dotze penes rêmiges secundàries (insertades, per tant, a l'alçada del cúbit), situades a continuació dels raors i per davant dels corals. Daude de Pradas ens els defineix com “Aprop los coutels veno·l van; / so son penas que, en volan, / des lo cors tro als coutels tenon / e cais merman, ades avenon” (*Dels auzels cassadors*, vv. 211-24). Tot ocell té vint-i-sis penes a cada ala, així, a l'ala d'un falcó, des de la punta fins al cos de l'ocell, trobem: un comiat, sis coltells, tres raors, dotze vans i quatre corals (amb certs matisos apuntats a algunes de les entrades respectives). La nomenclatura es manté per a tots els ocells, podent variar el nombre de cada tipus de penna. Cast. modern? *corvas* (junt amb els corals). Vegeu *coltell*, *comiat*, *coral*, *raor*. Manca al DCVB. F (còpia s. XV m.), f. 146v sots les ales, als coltells e als **vans**. || P (còpia s. XV m.), f. 28 segons que dien alguns, no·l deu hom fer benyar tro que ha mudat tots los coltells e los **vans**. — Lat. *penne vane*, ‘vani, remiganti secundarie, ciascuna delle penne delle ali disposte lungo il lato ulnare dell'avambraccio’ (Federico II, *De arte*, p. 1225). | Lat. *vana*, ‘vanneau (penne): rêmiges secondaires, que les fauconniers désignent par « vanneaux »’ (Frédéric II, *L'art*, p. 148, n. 194, i p. 551). || Ang. *flags*, ‘the secondary, or cubital feathers of the wing’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 222). || Ar. *al-'abāhir*, (pl. de *'abhar*), ‘« vanneaux », les quatre avant-dernières rêmiges secondaires de l'aile de l'oiseau de vol, c.-à-d. de la cinquième à la neuvième. Kuš., 53 : *wa-fī ḡanāḥ al-bāzī min 'adad al-rīš 'iṣrūna, 'arba'u qawādim, 'arba'u manākib, 'arba'u 'abāhir, 'arba'u kulān wa-'arba'u ḥawāfīn*. Comp. avec Moam., 102-103 : « Le penne qe li ostar ont en ses eles sunt xx par conte et appellee ensi : qatre premierane, qatre superior, qatre defenderre, qatre oculte e qatre manifeste », *ḥāfiya*, pl. *hawāfīn*, *al-ḥawāfī*, « vanneau », chacune des quatre premières rêmiges secondaires ou cubitales de l'aile de l'oiseau de vol à partir de la rêmige carpienne vestigiale ; celles qui s'appliquent sur le dos, lorsque l'aile est repliée, au repos ; ce sont les « manifestes » de Moamin, qui traduit le texte arabe, [Ar. *kulān* (pl.), « dehaus », les quatre dernières rêmiges secondaires de l'aile de l'oiseau de vol ; ce sont celles qui sont le plus près du corps, faisant suite aux quatre *'abāhir* : elles terminent l'éventail de l'aile portante et les anciens les nommaient « occultes », car elles sont cachées par les penes précédentes. Les dernières rêmiges, d'après celles-ci, implantées jusqu'à l'épaule, n'ont jamais eu de nom spécial, ni en arabe ni en français, à cause de leur petitesse’] (Viré, *Falconaria*, III, p. 175). (Viré, *Falconaria*, I, pp. 281, 292). | Ar. (pl.) *qawādim*, ‘« vanneaux »

rémiges primaires, grandes pennes de l'aile (oiseau de vol); les rectrices [error per rémiges] qui suivent les couteaux dans l'aile de l'oiseau de vol' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 45 i 204); [Ar. (pl.) *al-hawāfī*, '(= cachées, « occultes ») rémiges secondaires (de l'aile de l'oiseau de vol). Moamin lat. *penne occulte*; Moamin fr. *pennes occultes*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, pp. 77 i 199)]. || Cast. *corva*, 'régime secundaria de los halcones'; *corba*, *mantas*, *mantones*, 'las doce plumas del ala más cercanas al cuerpo, es decir, las régimes secundarias' (Fradejas, *Glosario*). || Fr. *vannel*, 'sb. m. « nom donné aux douze pennes intermédiaires de l'aile ». [...] puis après viennent X (lire XII) (pennes) qui sont apelees *venniaus* (vani) qui sont plus fermes et plus dures que les pennes *coriaus* et sont d'autre colour. Et vers le chauon de l'eile sont autre dis qui pueent estre dites *forainnes*. Cestes sunt plus fermes, les plus dures et plus longues que celles qui sont dites *venniaus*. [...] Quant l'eille est repliee et ramenee au cors par la replication de ces jointes, les pennes *coraus* cueuvrent les *vennaus* et li *vennau* les *coutiaus*, et tout ce est fait pour miex garder les pennes l'une desous l'autre ensamble. Les queiles couvrans nous apelons *vennaius* et les couvertes nous apelons *coutiaus*. De quant c'on elles (les pennes) naissent plus pres dou cors, de tant elles croissent et sont plus tost completes, et de ce est que celles qui sont apelees *venniaus* sont plus tost completes que les X darriennes par defuer, car li *venniau* sont plus prochain dou cors que les autres (inde est quod illae quae dicuntur vani citius percomplentur quam dicem ultimae forinsecae).- God. connaît *vanel* seulement au sens de « sorte de tuile ». Charavay dit à la p.11: « Le mot *venneaus*, qui signifie tuile fait allusion à la forme imbriquée des plumes supérieures ». A la base de tous ces mots se trouve Lat. *vannus* « van », Meyer-Lübke, *Wörterb.* 9144, et le sens « tuile » est à coup sûr secondaire' (Til., *Étud.*, p. 288). | Fr. 'Douze pennes qui sont appelees *venniaulx* s'aherdent et tiennent ordonneement du long en long au plus grant oz par dehors qui est des deux oz fourchiez, et cestes sont d'une fourme et d'une couleur, c'est assavoir d'autre couleur que les dix *forainnes*, et des ces douze *venniaux* une chacune fait deux aingles droiz de ca et de la avec leur oz subget' (Til., *Étud.*, pp. 281-82). | Fr. *van*, « nom donné aux pennes intermédiaires de l'aile ». Daude donne *van*, v. 211, 215, 216. Frédéric II dans son traité appelle ces pennes *vani*. Cf. art. *van*, Frédéric II, *ZfrP.*, XLVI, 288, et Rolland, *Faune pop.*, VI, 220' (Til., *Glan.*, p. 268). || It. *vani*, 'sb. plur. 25, « les douze pennes intermédiaires de l'aile du faucon ». Sforzino, p. 135' (Cy. 13, p. 101). | It. *vanni*, 'vanni si chiamano le penne presso alle penne dell'alia che si chiamano coltelli' (Glessgen, p. 524, n. 33). | It. *vani*, 'Caracciolo : el f. tene ... septe penne maggiore, la quale comunemente sono chamate coltelle, le quale incomenzano ne la mità de l'ala per fia a la punta, et altre tante penne minore teneno de quello loco per lo camino del fianco del f., quale se chamano comunemente *vani*' (Lupis, *Sezione*, p. 86). || Occ. *van*, 'an intermediate feather of a wing. The secondaries, or rudde feathers' (*Dels auzels cassadors*, v. 211 i pp. 208 i 225).

**Vedell, vedella:** *subst. m. i f.* Animal jove de l'espècie *Bos taurus*, pertanyent a la família dels bòvids, font de past de l'ocell de çaça. '1. Bèstia bovina jove de menys d'un any d'edat. Cast. *ternero, becerro*' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 29v quant conexerets que les plomes seran axutes, donats-li a menyar cors de moltó remulat, e de vaqua e de **vadel** remulat, bones gorges. || F (còpia s. XV m.), f. 110 carn de **vadella** li valria més. — It. *vitella*, 'weibliches Kalb im ersten Jahr', *vitello*, 'Kalb im ersten Jahr' (Glessgen, p. 1009).

**Veer:** vegeu *veure*.

**Veixiga:** *subst. f.* 1. Bufeta urinària dels mamífers, absent en ocells, potser l'urodeu de l'ocell de çaça, part de la cloaca on desemboquen directament els productes d'excreció renal; amb menor freqüència, bufeta biliar. 'Bufeta: 1.a) Òrgan muscular membranós que tenen els vertebrats, en el qual es deposita l'orina segregada pels ronyons. b) Dilatació del conducte hepàtic, en la qual es congria la fel' (DCVB). Vegeu *fel*, *set*. F (còpia s. XV m.), f. 143v Aucel qui·s debat per beura aygue, à dolor en la **vaxigua**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v Conaxensa com l'estor à mal en la **vaxigua** se conex, so és, cant l'astor beu l'aygua e·s debat, à dolor en la **vaxigua**.

— Lat. *vessica*, 'vescica' (Federico II, *De arte*, p. 1244).

2. Lesió patològica de l'ocell de çaça, excrescència d'aparició axilar i sota muscles, associada a una set (polidípsia) que pot derivar en la mort de l'ocell segons les traduccions catalanes de l'*Epistola de avibus nobilibus*. El fet de llançar-se l'ocell a l'aigua pot referir-se també al desig de banyar-se per disminuir una possible sensació de molèstia o pruija. Daude de Prades ens descriu la lesió

de forma succinta [“vesigas a per mei lo peitz / e sotz las alas que·ill faun peitz; / so son poucas bossas que naisson / az auzel, e paubar no·l laison” *Dels auzels cassadors*, vv. 2653-56]. ‘Bufeta: 3.a) Elevació de l'epidermis, davall la qual es congria un humor’ (DCVB). Vegeu *set. Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> si han **vexigues** pres lo pits.

Sin.: **fomgo**. Vegeu *fomgo*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> axí com si avia **fomgos** [ms. somgos] o **vexiges** prop los pits.

— Lat. *fungi, vesicae*, ‘excroissances: Sous le nom de *fungi* (Grimaldus) ou de *vesicae* (*Epistola, Liber medicaminum avium*), trois textes semblent désigner de petites excroissances, qui se situent sous les ailes (Grimaldus), aux aisselles (*Epistola*) ou au côté (*Liber medicaminum avium*). Leur apparition s’accompagne chez l’oiseau d’une soif violente et de réactions d’impatience. Tout ceci ne correspond pas à une maladie connue des praticiens, et les textes médicaux n’aident pas à cerner le sens. *Vesica* est uniquement employé pour la vessie par les médecins médiévaux’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 199). || Ar. *qulā*, ‘vésicules, aphtes’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 204). || Cast. *vexiga*, ‘ampolla’ (Fradejas, *Tratados*, p. 212). || It. *vescic[a]*, ‘Blase auf der Haut’ (Glessgen, p. 1007). || Fr. *vesicete, vesichete*, ‘petite vessie. Lat. F *vesicula*. Italianisme, it. *vescichetta*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). || Occ. *vesiga*, ‘pimple’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2653 i p. 225). || Port. *bexiga, vessica* (Cy. 15, p. 58, glossari).

**Vellesa**: *subst. f.* Edat avançada, referit a l’ocell de caça. ‘1. Edat avançada; el temps que algú és vell. 2. Qualitat de vell, de gastat per l’ús. Var. form.: *vellea* (Usatges 57; Llull Blanq. 5). Var. ort. ant.: *veylesa* (Llull Gentil 5); *veylea* (Usatges 57); *velea* (Llull Cont. 70, 17; Llull Cavall. 5); *valessa* (Corbatxo 75); *valesa* (Jahuda Cató 132); *valea* (Libre de tres, n.o 93)’ (DCVB). Vegeu *valessa*. *Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> De **veylea** d’anys. Si per ventura l’ocel per **veylesa** perdrà la vista. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> De la **veyllea** dells aucels. Si per **veylea** serà ensegueyt.

**Vena**: *subst. f.* ‘1.1. Cadascun dels vasos sanguinis o tubs orgànics pels quals circula la sang i va al cor’ (DCVB). Vegeu *sagnar*. *Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>ab</sup> liga-li lo peu dret e·n la cama o que se apar una **vena** [13v<sup>b</sup>] e aquela diligentment sagna. E sàpies que l’ocel prena són .III. **venes** que són sagnades: la .I<sup>a</sup>. per la part denant e d’altre daval e l’altre defora e l’altre detràs sobre la unglà major. Aquestes **venes** per rahó de tres necessitats deuen ésser sagnades: la davant per febra, segons que deya. || P (còpia s. XV m.), f. 40v De *sagnar*. Le mior medecine que aquesta malaltie és que bé sab fer *sagnar* a l’aucell desots l’ala, sobre la cuxa de la part dreita, e quant serà uberta aquela **vene**.

Amb denominació pròpia: **vena orgonal**. Vegeu *orgonal*.

— Lat. *vena*, ‘vena’ (Federico II, *De arte*, p. 1243). || Cast. *uena*, ‘vena de sangre’ (Maler, *Tratado*, p. 105). || Fr. *voine*, ‘veine’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). || It. *vena*, ‘Ader; Vene; Arterie’ (Glessgen, p. 1006). | It. *vena*, ‘àdra’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64).

**Ventositat**: *subst. f.* ‘Qualitat de ventós o flatulent; gas que es forma dins el ventre i s’expel·leix per l’anus’ (DCVB). Cal tenir present que podria guardar relació amb un excés de l’element aeri segons la doctrina mèdica hipocraticogalènica. Vegeu *bufa, inflamant, vent, viscositat*. P (còpia s. XV m.), f. 34v Per **ventusitat**. | P (còpia s. XV m.), f. 34 De dolor que ve per **venthositat** [ms. veschositat]. Enperò si la dolor de l’asquene ve per **venthositat** [ms. veschositat].

Tipus: **a) Ventositat de gorga**: gasos formats a l’interior del pap de l’ocell de caça o migrats fins a ell, normalment resultants de la putrefacció del past acumulat i del creixement de la flora anaeròbia per cronificació d’una impactació de pap; amb menor probabilitat, una aerofàgia. P (còpia s. XV m.), f. 32 De **ventusitat de gorgua**. Per ventusitat que l’aucel ha en la gorgua, prenets alfení e sucra blanch e fets-ne pólvora, e dats-li’n ab pols e ab aucells vius. — Fr. *ventosité de la gorge* (Tjerneld, p. 131). || It. *ventosità in quella parte [la gorga], ventositate in quello luoco [la gola]*, ‘Pneumatose / pneumatosi’ (Glessgen, p. 650). **b) Ventositat de cos**: zona adolorida, i possiblement inflamada i/o edematosa, de l’ocell de caça d’etiologia diversa, sense relació amb gasos segons la descripció de P. P (còpia s. XV m.), f. 33v De **ventusitats de cos**. Quant l’aucell ha **ventusitat de cos**, conixerets aquesta malautie là unt le aurà, que li’n trobarets pus calt, e cant lo tocarets, veurets que·l se pleguarà e se·n farà squiu. — Fr. *ventosité engeindrée en lo cors* (Tjerneld, p. 147). || It. *ventositate generata inel corpo, ventosità generata*



*negli uccelli, ventosità accolta dentro dal corpo*, Cast. *viento*, ‘Pneumatose / pneumatosi’ (Glessgen, p. 650). c) **Ventositat en les ales**: sense descripció de la simptomatologia a P. Dolor d’ales, inflamació o enfisema, potser a partir de l’húmer pneumatitzat o d’un sac aeri proper. P (còpia s. XV m.), f. 34 si a **ventusitat en les ales**. — Fr. *ventosité des eles* (Tjerneld, p. 131). || It. *ventosità nell’ale, ventositate innele ale sue*, ‘Pneumatose / pneumatosi’ (Glessgen, p. 650).

— Lat. *ventositas*, ‘1) flatulenza, acúmulo di gas nello stomaco o negli intestini; 2) impurità’ (Federico II, *De arte*, p. 1243). | Lat. *inflatio*, ‘La médication prévue par Adélard sous la rubrique *inflatio* a pour effet de purger l’oiseau *ab inflatione et vento* (chapitre 13). On pense à une aérophagie ou à de simples flatulences, mais les praticiens affirment que les oiseaux de chasse n’en sont pas coutumiers. On pourrait aussi penser à l’aéro-sacculite’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 207). | Lat. *ventositas*, ‘Moamin (I chapitre 12.2): « Quand la gorge enfle sans qu’il ait été nourri, il y a de la ventosité à cete endroit ». Il existe une affection fréquente des oiseaux de chasse, l’aéro-sacculite, qui se signale précisément ainsi. Un point particulier de l’anatomie des oiseaux de chasse est la présence des « sacs aériens », qui se situent près des grands axes osseux, entre autres au sternum et au dos, et sont en contact avec le système respiratoire. Ils jouent un rôle important lors du vol, comme réservoirs d’oxygène, et en allégeant l’ossature. A la suite d’un effort trop important, il peut se produire une rupture d’un sac aérien, ce qui occasionne une enflure localisée. Elle devait être fréquente, chez les oiseaux à qui le fauconnier demandait des performances importantes. *Ventositas* ne correspond cependant pas partout à ce phénomène. Si, aux paragraphes 11 et 13, il peut s’agir d’une de ces ruptures aux ailes et au dos, on trouve ailleurs la mention de « ventosité » aux pieds où la jambe (par. 15 et 32), où il n’y a pas de sacs aériens. Ou encore au ventre (par. 31) : on comprendra plutôt « aérophagie » dans ce cas’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 214-15). | Lat. *ventositas*, [Valerinus, *Physica avium* 21] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 291). || Ar. *rīh*, ‘« ventosité » (chez les auteurs anciens), pneumatose des tissus ou de certains organes de l’oiseau de vol’ (Viré, *Falconaria*, II, p. 47). | Ar. *qarqara*, ‘borborygme. Ghatrif fr. *murmuracion, sonor dou ventre*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 204); Ar. *Rīh*, pl. *arwāh, riyāh*, ‘pneumatose, emphysème. Moamin lat. *ventositas*; Moamin fr. *ventosité*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || Fr. *ventosité*, ‘flatuosité, pneumatose, développement et accumulation de gaz dans les tissus ou dans certains organes. Lat. CX *ventositas*’, [murmuracion dou ventre, ‘bruit qui se produit dans le ventre de l’oiseau. Lat. X *murmuratio*’] (Tjerneld, *Moamin*, pp. 379, 419). || It. *ventosità*, [corruptione ... per ventosità], [Fr. *sonor qe li oisix fet deriere qant il esquiçe*], Cast. *ventosidad*, [se les dannan los vientres e se les afloxan quando an alguna ventosidad en ellos] (Glessgen, p. 594); It. *ventosità, ventositate, ventosidade*, ‘Blähung, Verdauungsstörungen; Erkrankung der Atemwege; Schwellung; Schwäche (jeweils gedeutet als Pneumatose, Überschuß des Luft-Elements) / flatulenza, disturbi digestivi; malattia delle vie respiratorie; gonfiore; debolezza (in tutti i casi interpretata come pneumatosi, eccesso dell’elemento areoso)’; It. *ventosità, ventositate*, ‘Furz (beim Schmelzen) / peto (durante la defecazione)’; Cast. *ventosidad*, Fr. *ventosité, ventousité*, Ar. *rīh* (Glessgen, pp. 650-53, n. 431). || Port. *ventosidade*, Lat. *ventositas*, ‘« flatuosidade ». Machado de 1516’ (Cy. 15, p. 84, glossari).

**Ventre**: vegeu *ventrell*.

**Ventrell**: *subst. m.* Estómac. Les aus són digèstriques, amb un proventricle o estómac químic, encarregat de la digestió química i enzimàtica, més desenvolupat a les aus carnívores per afavorir la digestió proteica, i un pedrer o estómac mecànic, que tritura físicament el menjar. Cal no confondre’l amb la gorga. ‘1. Estómac’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 130v los aucells de cassa an lo **ventrell** ffort ffeble, e per so tost giten lo past per una poca de occassió e giten lo que no és digest ho cuyt en lo **ventrell**, e mayorment con són pasts de greus carns, com aquella torna tost en putrefecció. | F (còpia s. XV m.), f. 139 Per falcó costibat de **ventrel**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> obra tartugua e dóna ha ell a menjar alò dell **ventre**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v porgats-li lo **ventrell** ab sucra candi. | P (còpia s. XV m.), f. 26v per rahon de la fleuma que té en la bocha del **ventreyll**.

Part: **Boca del ventrell**: càrdies, esfínter d’entrada a l’estómac, o bé epigastri. ‘L’epigastri’ (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 26v E fé’l porguar per la bocha, per rahon de la fleuma que té en la **bocha del ventreyll**. — Cast. *boca del estómago*, ‘1. Cardias. 2. Zona exterior del abdomen

que corresponde a la parte central de la región epigástrica' (Herrera, *Dic.*, p. 220). || It. *bocca de lo stomaco*, 'Mageneingang' (Glessgen, p. 919).

— Ar. *hizāna*, *hazīna*, *qāniša*, *qawnāša*, pl. *qawāniš*, 'la « mulette » (de l'oiseau de vol), le second estomac des oiseaux de vol ; ce que l'on appelle « gésier » chez les gallinacés' (Viré, *Falconaria*, I, p. 291, III, pp. 172-73). | Ar. *ma'ida*, '« mulette » (gésier des oiseaux de vol, leur estomac, qu'il ne faut pas confondre avec leur jabot dit « gorge »; altération de « moulette », petite moule). Ghatrif fr. *stomés*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 45 i 201). || Fr. *mulete*, *meulle*, *mule*, 'gésier, G. Tilander, *Glan.*, *mule*, p. 178' (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *gésier*, 'deuxième estomac des oiseaux' (*Modus*, 1931, p. 191). | Fr. *stomés*, *stomaic*, 'stomac' (Tjerneld, *Moamin*, p. 412). || It. *stomaco*, 'Magen', *ventre*, 'unterer Verdauungsapparat; Bauch, unterer Vorderteil des Rumpfes' (Glessgen, pp. 995, 1007). | It. *bucço*, *buzzo*, *ventricello*, *ventrello*, 'ventriglio', Cast. *ventrecillo*, Lat. *ventricellus* (Lupis, *Sezione*, p. 85). | It. (nap.a.) *ventrello*, *ventrillo*, 'ventriglio ; gorgia dei falconi' (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 109).

**Ventreyll:** vegeu *ventrell*.

**Verga:** *subst. f. 1.* '1.1. Branca o tanyada d'arbre o d'arbust, relativament prima, llisa i neta de fulles, que pot servir per a pegar cops, per a ajudar-se a caminar, etc. Especialment: a) Sarment, branca de cep' (DCVB), utilitzada per a tocar l'ocell de caça, acariciant-li i allisant-li les plomes de les ales i la cua quan el manté al puny, acostumant-lo a ser tocat però sense embrutar-li el plomatge ni enretirar-li la secreció sebàcia uropigial que l'ocell ha aplicat a les plomes per mantenir-les en correcte estat (flexibilitat, resistència, brillantor, netedat, aïllament, etc.) i impermeabilitzar-les, especialment durant la fase d'amansament, amb l'objectiu de mantenir-lo despert, per avançar en el seu amansament, aconseguir que estigui tranquil i ben parat al guant i evitar el falconer rebre picades al dit. F (còpia s. XV m.), f. 111 E ab una **vergua** les ales li tocaràs e la coha, e covinentment les li adoberàs. — Lat. *virga*, 'brochette: fin bâtonnet avec lequel le fauconnier caresse les plumes de son oiseau. Adélarde de Bath mentionne une *virga semipedalis* – un bâton de la longueur d'un demi-pied – avec laquelle il faut manier les plumes des ailes et de la queue. L'explication est à rechercher dans un texte français du XIV<sup>e</sup> s. (*Modus*; cf. *Ménagier*) : le faucon aime bien être touché, mais se salit moins les plumes d'être manié avec cette brochette qu'à la main nue, ce qui leur ôterait leur éclat et leur imperméabilité' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 116).

2. Cauteri, aplicat a l'ocell de caça. '1.3. Barra prima de metall; cast. *vara*, *varilla*' (DCVB).

Tipus segons el material i diàmetre: **Verga prima de ferro**. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> E prin .I<sup>a</sup>. **verga prima de ferra** e calfa-la al foch [5r<sup>b</sup>] e cou-lo que ischa de l'altra part. — Lat. *acum ferram*, Tilander 'aiguille de fer' (Cy. 9, pp. 106-7).

Sin.: **ferro**. Vegeu *ferro*.

— [Lat. *broccam*, Cast. *verdugo*], Fr. *verge*, It. *vergha*, [*brocca*], 'stäbchen'; It. *vergha*, *virga*, 'Zweiglein, kleiner Zweig', *vergha*, 'Stäbchen'; It. *chiodo*, *chivo*, 'Nagel, Metallstäbchen (zum Kauterisieren)' (Glessgen, pp. 660, 918, 925, 1007). || Ar. *kayy*, 'cautère, points de feu. Moamin lat. *cauterizacio*; Moamin fr. *cuiture*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 200). || Cast. *verdugo*, 'alfiler' (Fradejas, *Tratados*, p. 212). || Fr. *verge*, 'petit rameau, brin, Lat. C *virgula*; baguette, Lat. C *broca*, cf. Du Cange, 5 *Broca* « canna, arundo, pedamentum »' (Tjerneld, *Moamin*, p. 419).

**Vergueleta:** *subst. f. ant.* Diminutiu de verga. Utilitzada per a mantenir obert el cudell visible en haver-se arrancat una penna a l'ocell de caça i permetre el creixement correcte de la nova penna. 'Verga prima' (DCVB). Vegeu *cudell*, *pena*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> fé .I<sup>a</sup>. **vergueleta** subtil cuvinent al forat e posa-la aquí, e pux exirà nova pena.

Sin.: **vergula**. Vegeu *vergula*.

— Lat. *virgulam* (*Epistola de avibus nobilibus*). | Lat. *virgulam*, It. *virgula*, 'Zweiglein, kleiner Zweig' (Glessgen, p. 1008). || Occ. *broqueta*, 'petite baguette' (Wistedt, p. 530).

**Vergula:** *subst. f. ant. llatí.* Diminutiu de verga. Utilitzada per a mantenir obert el cudell visible en haver-se arrancat una penna a l'ocell de caça i permetre el creixement correcte de la nova penna. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> sia feta una **vergula** ben prima e met-la en lo forat.

Sin.: **vergueleta**. Vegeu *vergueleta*.

— Lat. *virgulam* (*Epistola de avibus nobilibus*). | Lat. *virgulam*, It. *virgula*, ‘Zweiglein, kleiner Zweig’ (Glessgen, p. 1008).

**Verí:** *subst. m.* Substància altament tòxica, amb la què cal evitar que l’ocell de caça entri en contacte. ‘1.1. Substància que, introduïda o aplicada al cos en poca quantitat, causa la mort o greus pertorbacions de la salut’ (DCVB). Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **verí** de serp o de granota o de raspo. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> De **verí**. De **verí** assats és damuntdit. — Lat. *veneno*, Tilander ‘venin’ (Cy. 9, pp. 156-57). || It. *veneno*, ‘Gift’ (Glessgen, p. 1007).

**Verm:** *subst. m.* (i *ant.* verme, *pl.* vèrmens) Paràsits de l’ocell de caça amb forma de cuc. ‘Cuc; cast. *gusano*’ (DCVB).

Segons la localització: **a) Vermes al cos:** probablement referit als sacs aeris, nemàtodes específics o aberrants per perforació de la seva localització habitual. El seu origen és alimentari segons P. P (còpia s. XV m.), f. 30rv D’engenramens de **vèrmens**. Però porets seber que res no fa tant ne engendre [30v] **vèrmens al cors** de l’aucel, com fa donar carns beyades ne aygoses. L’aucel, naturalment, deu aver **vèrmens al cors** per les carns crues que menja, qui són fleumàtiques, de què s’engenren los **vèrmens**, e an açò s’ecorden los metges. — It. *vermi dentro dal corpo* (Glessgen, p. 654). **b) Vermes a la gorga:** probablement nemàtodes, concretament espúrids o *Capillaria spp.* P (còpia s. XV m.), f. 34v De **vèrmens en la gorgua**. Ítem, quant l’aucell ha **vèrmens en la gorgua**. — It. *vermi nella gorgha, vermi in canna* (Glessgen, p. 653). **c) Vermes a les (arrels de les) plomes:** la descripció de la simptomatologia i tractament descrits a P corresponen a parasitació per ectoparàsits de l’arrel de les plomes, com ara *Knemidocoptes doewis*. Nuu correspon a un quist fol·licular o al mateix paràsit. Sin.: **tinya**. Vegeu *seda, nuu, tinya*. P (còpia s. XV m.), f. 37 De **vèrmens en les plomes**. Quant se fan **vèrmens en les rayels de las plomes**, fanets-li les rayells e trets-li’n un nuu redon qui’s fa dins, e puys complits-los-li d’orpiment pastat ab vi. — Cast. *gusanos en las pénnolas (de las alas)*, It. *vermi generati inele penne (de le ale)*, *vermi (generati nelle piume dell’ale)* (Glessgen, p. 654).

Possibles sin.: **cuc, filandre, llombric**. Vegeu *cuc, filandre, llombric*.

— Lat. *vermis*, ‘verm’ (Federico II, *De arte*, p. 1218). | Lat. *lumbrici, vermes, anguillae, aculei, acus, puncturae*, ‘« vers » : symptômes qui caractérisent un faucon parasité : il ne veut plus chasser, il laisse pendre les ailes, « brise » la queue et a mal, ou n’a plus d’appétit et veut s’arracher des plumes. Ces signes ne sont pas spécifiques et indiquent seulement une baisse de l’état général. On constate la présence des vers dans les déjections, d’après Albert le Grand. Les vers sont connus en médecine humaine, où les textes parlent de *lumbrici* et de *vermes*. Il en est de trois sortes d’après Avicenne et Razi : des longs, des larges et des petits. Razi nomme les genres de *vermes* : *lumbrici, teredes* et *ascarides*. Par ailleurs, les « vers » pouvaient se doter de connotations médico-magiques, le terme venant expliquer dans certaines traditions de médecine populaire une multitude de maladies endogènes et exogènes : il y avait les vers dans les oreilles, dans les doigts, etc. Dans la thérapeutique des oiseaux, ils semblent désigner de véritables parasites. Il n’y est pas question des deux derniers termes de la liste de Razi, mais généralement on parle de *lumbrici*, moins souvent de *vermes*’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 186-87). || Ar. *dūd*, ‘filandres et vers intestinaux (de l’oiseau de vol). Moamin lat. *vermes ampli*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194); [Ar. *ḥabb al-qar*’, ‘(= graines de courge), vers cucurbitans, ver solitaire, ténia (*Tænia solium*) (ses strobiles). Moamin lat. *vermes*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197)]. || Fr. *verm*, ‘ver’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 419). || It. *verme, vermi*, Cast. *gusano(s), lombrices*, Fr. *lombrices, verm(s)*, ‘Endo-, seltener Ektoparasiten, insbesondere Helminthen und Milben (auch Mensch und Hund); als Wurm gedeuteter, magisch begründeter Krankheitserzeuger (v. a. Mn V) / endoparasita, piú raramente ectoparasita, in particolare elminti e acari (anche nell’uomo e nel cane); fattore patigeno di origine magica, inteso come verme (specie Mn V)’ (Glessgen, p. 653). | It. *verme, vermi*, ‘inälvsmask’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64).

**Verme:** *subst. m. ant.* per verm. Vegeu *verm*.

**Vescositat:** *subst. f. ant.* per viscositat. Cosa apegalosa com vesc; per extensió, mucositat o líquid de característiques similars o anormals present a l’ocell de caça, causa o efecte de patologies. ‘Viscositat: Qualitat de viscós; cosa viscosa; cast. *viscosidad*’ (DCVB). Vegeu *ventositat (al cos)*,

*de les ales*), *untor*. F (còpia s. XV m.), f. 117v E deus saber que a conservar sanitat als espervers, he ha conservar a les **vescositats** e les sobreffluhitats, plomades sovén donades maravellosament los valen.

Sin.: **viscor**. Vegeu *viscor*.

— Fr. *viscosité*, ‘viscosité. Lat. C *viscositas*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). || It. *viscosità* (*ne’ corpi*), *viscositate* (*inele intestine*), Fr. *viscosité* (*es boels*), Lat. *viscositas* (*in visceribus*), [Lat. *de medicamine viscositatis que accidit in visceribus avium*], ‘klebrige (im Körperinnern / liquido viscoso (nell’interno del corpo)’, It. *viscosità* (*inela gorga*), *viscositate* (*inela gorga*), Fr. *viscosité* (*des boelles*), [Cast. *limos* (... *en las moliellas*)], Lat. *viscositas* (*in gutture*), [Lat. *de medicinis vischositatis generate in gutture earum*], ‘Schleimbildung (im Kropf), verursacht durch eine Erkrankung von Speiseröhre oder Verdauungsapparat / formazione di muco (nel gozzo) provocata da una malattia dell’esofago o dell’apparato digestivo’, It. *viscosità*, ‘Feuchtigkeit, Klebrigkeit’ (Glessgen, pp. 289, 377, 658, 1008).

**Veser**: *v. tr. ant.* per veure. Vegeu *veure*.

**Vesica**: *subst. f. ant.* per veixiga. Vegeu *veixiga*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> daràs a l’esperver e al mirle carn de pols e **vesica** de can o de ors.

**Vetllar**: *v. intr.* Mantenir despert l’ocell el falconer per vèncer la seva resistència i accelerar el seu amansament. Amb l’objectiu d’amansar l’ocell, cal fatigar-lo i afamar-lo: per a fatigar-lo, el falconer porta l’ocell al puny el màxim de temps possible, movent el puny lleugerament i tocant l’ocell amb una ploma o bastonet, o utilitza la barra amb dues cordes, amb llum durant tota la nit, per evitar que s’adormi (possiblement penombra per evitar que l’ocell es debateixi), i es lleva abans de la sortida del sol per tornar a dur-lo al puny. ‘1. Estar despert, sobretot durant la nit. Especialment: a) Fer guàrdia de nit. c) Treballar durant la nit. 2. Vigilar, estar atent a una cosa o persona, tenir-ne esment’ (DCVB). Vegeu *amansar*, *barra*, *turmentar*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> més se cové aquels tenir en la mà e fer aquels molt **vetllar** que altres falchons. — Lat. *vigilare* vb., *facere vigilare falconem*, ‘« empêcher le faucon de dormir, faire veiller le faucon », le rendant ainsi plus doux et l’apprivoisant plus facilement’ (Cy. 9, p. 283). | Lat. *advolare*, Al. *bewachen*, Ang. *watch*, Cast. *velar*, Fr. *veiller*, Hol. *bewaken*, It. *vegliare* (Harting, *Bibliotheca*, pp. 238-9). || Ang. *watching*, ‘part of the old method of taming hawks was to watch them for the first night or two after their capture, to prevent them from sleeping’ (Harting, *Bibliotheca*, p. 232). || Cast. *velar* intr., Lat. *vigilare*, ‘impedían al ave el sueño para hacerla más mansa’ (Cy. 14, p. 44, glossari). || It. *vegliare*, *vegliare*, *vigilare*, *vegliare*, ‘wachen, wach bleiben’ (Glessgen, p. 1006).

**Veü**: *subst. m. 1.a*) Crit produït pel falconer quan el seu ocell menja damunt del lloure i abans de llançar-li el lloure, so que l’ocell associa amb el menjar i el lloure, amb el qual té creat un condicionament positiu, i que el falconer utilitza quan lloura l’ocell lliure per indicar-li que s’acosti i poder cobrar-lo. Aquest crit és utilitzat igualment durant el procés d’afaitat al lloure o si l’afaita o el crida al puny. ‘1.1. El so que es produeix a la laringe pel pas de l’aire expirat a través de les cordes vocals; el so proferit per l’home quan parla, crida, canta, etc., considerat com posseint tal o tal qualitat’ (DCVB). Vegeu *afaitar*, *cridar*, *llourar*, *lloure*, *puny*. F (còpia s. XV m.), f. 123v e cové que aquell qui l crida crit en alta **veü** e ab la **veü** que haya bon so, per so com ell vol·la alt he luny. **b**) So produït per l’ocell de caça, amb el pas de l’aire espirat per les vies respiratòries, especialment per la siringe, òrgan de la fonació en els ocells, els quals no tenen cordes vocals a la laringe. ‘1.2. per ext., So produït en la laringe dels animals i amb el qual expressen llurs sensacions o sentiments’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 123v La **veü** d’aquest ffalcó aytall és espaventable e crida atart.

— Lat. *vox*, ‘1) grido degli uccelli; 2) richiamo del falconiere al falco’ (Federico II, *De arte*, p. 1246). || It. *voce*, *vocie*, ‘Stimme (eines Tieres)’ (Glessgen, p. 1009).

**Veure**: *v. tr.* (i *ant.* *veser* i *veer*). ‘1. Percebre la imatge o imatge dels objectes que els raigs lluminosos procedents d’aquests formen al fons de l’ull sobre la retina. 2. Assistir a un fet, a un estat de coses, percebent-lo amb els ulls; ésser-ne testimoni ocular’ (DCVB).

Loc.: **Poder veure**: mantenir-se el falcó a una alçada dins del límit de visió del seu falconer, abans de realitzar la falconada, o assolir-la perseguint la seva presa en vol ascendent. Una gran

alçada dona més espectacularitat a la falconada, però no resulta necessàriament més efectiva, perquè el falcó ha de controlar el descens, sovint arriba forçat a la presa, dona més temps a la seva presa per arribar a la clusa, i sol impedir al falcó repetir l'atac si ha errat. Un sostre de caça efectiu i normal es troba sempre dins del camp visual del falconer. Vegeu *falconada*, *falconar*, *rodar*. F (còpia s. XV m.), f. 129v He monta molt alt, tant que apenes lo **pot** hom **vesser**. | F (còpia s. XV m.), f. 130 e les oques muntaren e volaren molt alt, e los ffalcons que ell avia aviats trespassaren en puyant les oques, entant que no y ach nengun qui·ls **pogués vaher**. Aprés, com lo noble baró se plengués dels ffalcons que ell avia perduts, ell e sos companyons comensaren les hoques a **vaher** caura entorn d'ells, qui eren naffrades molt ffortment.

— Fr. *veoir*, 'regarder qc' (Tjerneld, *Moamin*, p. 419).

**Vexell**: *subst. m. ant.* per vaixell. Vegeu *vaixell*.

**Veylesa**: *subst. f. ant.* per vellesa. Vegeu *vellesa*.

**Veyllea**: vegeu *vellesa*.

**Vianda**: *subst. f.* Past, aliment donat pel falconer a l'ocell de caça; normalment carn. '1. Menja; comestibles, cosa alimentícia de tota mena' (DCVB). Vegeu *carn*, *gorga*. F (còpia s. XV m.), f. 9v Aucel qui no pusque ben pesar la **vianda**.

Sin.: **past**. Vegeu *past*.

— Fr. *viande* sb.f., Lat. *esca*, 'pâtüre d'un oiseau de proie' (Holmér, *Traduction*, p. 322). || It. *vivanda*, 'Speise, zubereitete Nahrung' (Glessgen, p. 1009).

**Vici**: *subst. m.* Comportament indesitjable convertit en hàbit, defecte. '1. Disposició habitual a una cosa moralment dolenta. a) *absol.*, Disposició habitual al mal. 2. Defecte habitual, inveterat, que es manifesta reiteradament' (DCVB). **a**) Referit al falconer, aquells que poden restar-li temps o allunyar-lo de la seva dedicació a l'ocell de caça i a l'art de la falconeria.

Vicis recollits als tractats catalans medievals: anar de bon grat a putanes, ser embriac, bevedor, jugador o jutjador, negligent, sutze. Vegeu *embriac*, *jutyador*, *negligent*, *putana*, *sutze*.

**b**) Referit a l'ocell de caça. A mida que l'ocell envelleix, afiança les seves pautes comportamentals, el seu caràcter és menys dúctil; aquest és una de les raons per les quals un ocell grifany o mudat d'aire té un maneig falconer més difícil que un ocell nienc. Els vicis en ocells de caça són provocats per l'instint i/o un mal maneig falconer. L'art de la falconeria conté tècniques diverses per a impedir la seva aparició o corregir-los. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> Aquests són los mals **vicis** que·ls maestres pogue<re>n trobar en los falchons. De nutriment sens **vici**.

Vicis recollits als tractats catalans medievals: ser cridador, esquiu, feréstec, garser, gelós, rodador, aturar-se refusant volar (així espera que el cobrin oferint-li menjar), atacar aviram domèstic, caçar ralees o només preses fàcils o alliberades pel falconer, debatre's, desemparar la presó, portar. Vegeu *cridador*, *debatre*, *desemparar*, *esquiu*, *feréstec*, *garser*, *gelosia*, *portar*, *ralea*, *rodador*.

Loc.: **Prendre (en mal) vici**: adquirir el vici, referit a l'ocell de caça. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> per rahó d'assò tots los falchons e estors e esparvers **prenen mal vici**. — Occ. *malvezar*, 'to influence unfavorably' (*Dels auzels cassadors*, v. 737 i p. 222).

Sin.: **malícia**. Antònim: **bondat**. Vegeu *bondat*, *malícia*.

— Lat. *vitio*, *vitia*, Tilander 'faute, maux' (Cy. 9, pp. 96-97, mss. Lats. D.). | Lat. *vicium*, Tilander 'mauvaises qualités' (Cy. 9, pp. 104-05, mss. Lats. D.). | Lat. *vicium*, 'maladie, mal' (Cy. 9, p. 283). || Ar. *wala(c)*, 'vice (rédhibitoire), manie (de l'oiseau de vol)' (Viré-Möller, *Ğiṭrīf*, p. 209). || Fr. *vice* sb.m., Lat. *vitium*, 'faute', Lat. *vitium*, 'défaut de l'oiseau de proie' (Holmér, *Traduction*, p. 322). | Fr. *vice*, 'mal, défaut. Lat. CX *vitium*', [*veziemant*, *veçiemant*, 'tromperie, ruse. Lat. F *astucia*, *fraus*. *Glan*. 274'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). || It. *vitio*, 'Krankheit, Erkrankung / malattia' (Glessgen, p. 615). | It. *vitio*, 'fel, brist, «vizio»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64).

**Vidre**: *subst. m.* '1. Substància amorfa, transparent o translúcida, dura i trencadissa quan és freda, feta per la fusió d'una mescla de silice i de potassa o sosa amb petites quantitats d'altres bases, i

que serveix per a la fabricació de recipients, d'objectes d'adorn, de tapalls per a finestres o portals, etc.; cast. *vidrio*. 2. Conjunt de coses fetes de vidre o de fragments d'objectes d'aquest material; cast. *vidrio, cristal*. 3. Objecte fet de vidre. Especialment: a) Recipient de vidre, sobretot el destinat a efecte ornamental; cast. *vidrio'* (DCVB), utilitzat com a medicament simple a la terapèutica de l'ocell de caça, instrument de tall o com a material d'ampolles en les quals contenir productes terapèutics. F (còpia s. XV m.), f. 147 prin un poc de **vidre** e pique'l bé, e après sern-lo ab un sedàs, de guissa que sia axí com a farina; e despuys posa-li'n ab los dits gualart de la pólvora en cada un dels guarniols o grans. || P (còpia s. XV m.), f. 36 Quant l'aucel ha inflades les cames ho les mans per artèricha [ms. artèricha], fenets-li ab **vidre** tayant là unt aurà imflat. | P (còpia s. XV m.), f. 39 Cura ha aytal malaltie, prenets un poch de **vidra** e pichats-lo bé, e mulats-hi .I. poch de carn de moltó an oli rosat, e ab la pólvora del **vidre** dats-li a menjar.

Objectes realitzats amb aquest material: **Ampolla de vidre**. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> mit-ho en .I<sup>a</sup>. ampola de **vidra**.

— Fr. *veire*, 'verre. Lat. CX *vitrum*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 418). || It. *vitro*, 'Glas; Glasstück', [*vitre[o]*, 'glasig, mattglänzend und durchscheinend'] (Glessgen, p. 1009).

**Virtut**: *subst. f.* 1. Efecte terapèutic del producte aplicat pel falconer a l'ocell de caça. '1. Força, potència, capacitat per a produir un efecte determinat. Especialment: a) Calor vital, força per a escalfar. b) Propietat, qualitat (encara que sigui defecte)' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 121 duptava si era garit per **virtut** del sabó ho de l'àlohes, mas a mi és semblant que per la **virtut** de l'àlohes ffos estat garit. — It. *virtù*, 'Heilwirk-Eigenschaften (eines Pharmakons)' (Glessgen, p. 1008).

2. Força, potència física, o bé qualitat, referit a l'ocell de caça. Potser calor, qualitat bàsica que pot relacionar-se amb el coratge de l'ocell, o calor vital. '1. Força, potència, capacitat per a produir un efecte determinat. Especialment: a) Calor vital, força per a escalfar. b) Propietat, qualitat (encara que sigui defecte)' (DCVB). Vegeu *calor*. F (còpia s. XV m.), f. 129 Aquests ffalcons an lo cors de poca candidat, mas és de maravellosa **virtut**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> Guarda la **virtut** d'aquels e segons la **virtut** turmenta-los.

— Lat. *virtutem*, Tilander 'constitution, force' (Cy. 9, pp. 86-87, mss. Lats. D.). | Lat. *virtus*, 'force physique' (Cy. 9, p. 283). | Lat. *virtus*, 'qualità, propietat' (Federico II, *De arte*, p. 1244). || Fr. *vertu* (Cy. 12, p. 62, glossari). | Fr. *vertu* sb.f., Lat. *virtus*, 'qualité, propriété'; Lat. *vires*, 'forces'; Fr. *vertus natureiz*, Lat. *virtutes naturales*, 'les forces de la nature' (Holmér, *Traduction*, p. 322). | Fr. *vertu, vertu digestive* (Lat. X *virtus digestiva*), *vertu de l'estomac* (Lat. X *virtus stomachi*), 'faculté digestive', *la vertu de sa smautiüre*, 'la qualité de la fiente. Lat. C *sue digestionis virtus*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 419). || It. *virtù, virtute*, 'Eigenschaften, Konstitution (eines Tieres); Fähigkeiten (eines Tieres)' (Glessgen, p. 1008). | It. *vertù*, 'här kraft, förmåga, verkan, vigör, «virtu»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64).

**Vis**: *subst. m. ant.* Vista, capacitat de visió, referida a l'ocell de caça. '1.2. Vista, força visiva' (DCVB). Vegeu *vista*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>a</sup> la primera coedura sots lo lacrimal <de l'>uyl e profita al **vis**. — Lat. *visui*, Tilander 'vue' (Cy. 9, pp. 104-5, mss. Lats D.). || Cast. *aviso, viso*, 'viso, vista, sentido de la vista' (Fradejas, *Tratados*, pp. 204, 212).

Sin.: **vista**. Vegeu *vista*.

**Viscositat**: vegeu *vescositat*.

**Vista**: *subst. f.* 1. Mirada, referit a l'ocell de caça. '2. Òrgan de la visió; els ulls oberts i mirant' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 123 e **vista** terrible.

Sin.: **esguart**. Vegeu *esguart*.

2. Visió, facultat de veure, referit a l'ocell de caça. '1. Facultat de veure; sentit pel qual percebem les impressions lluminoses' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 121 E diu Gualièn que girapiga val axí matex a reustaurar la **vista**.

Sin.: **vis**. Vegeu *vis*.

Loc.: **Recobrar la vista** o **restaurar la vista**: recuperar la capacitat visiva perduda, referit a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 121 e **recobrà la vista** ans de tres dies. | F (còpia s. XV m.), f. 121 E diu Gualièn que girapiga val axí matex a **reustaurar la vista**.

— Lat. *visui*, Tilander 'vue' (Cy. 9, pp. 104-5, mss. Lats D.). || Cast. *visso*, Lat. *visus*, 'vista' (Cy. 14, p. 44, glossari). || It. *veduta*, *viso*, *vista*, 'Sehkraft' (Glessgen, p. 1006).

**Volat**: v. *intr.* 'I.1. Sosténir-se i moure's en l'aire un animal alat, per mitjà de les seves ales' (DCVB), referit a l'ocell de caça; per extensió, perseguir o caçar l'ocell de caça. Ordin. Palat. 54 Que'ls damunt dits aucells sien axí trobats aparellats que temprats estiguen a **volat**. || F (còpia s. XV m.), f. 133v **volat**.

Loc.: **Cuita de volat**: lleugeresa en el vol, és a dir, velocitat i agilitat. Vegeu *lleugeresa*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **cuyte de volat** e volentat de pendra dóna a aquels. — Ar. *ḥādd al-ṭayarān*, '« vite à voler », (oiseau de vol)' (Viré, *Falconaria*, I, p. 287).

— Lat. *volare*, 'volare' (Federico II, *De arte*, p. 1245). || Fr. *voller* *intr.* '« chasser », en parlant de l'oiseau de proie ; « chasser à l'aide d'un oiseau de proie », en parlant de l'homme' (Cy. 12, p. 62, glossari). | Fr. *voler*, 'un faucon ou épervier vole un oiseau quand il le chasse' (*Modus*, 1989, p. 164).

**Volador, -ora**: *adj.* Que vola, referit a la capacitat de vol de l'ocell de caça, és a dir, resistència, potència, velocitat i maniobrabilitat o agilitat. '1. Que vola; capaç de volar, d'anar ràpidament a través de l'aire' (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 123v Aquest linatge de ffalcons és reyal, e longament **volador**, enaxí que ell seguex la presa de .II. ores ffins en .VI. ores. | F (còpia s. XV m.), f. 133v E és ffort **volador** [ms. valador], so és a dir, [ms. e] que tost se cuyta an son volar. | F (còpia s. XV m.), f. 135v E con és salvatge pren uns aucells a qui diu hom carduells, per so con és molt bo **voleador**, e qui sab bé agaytar, e prenent munta he devalla, fferint [ms. ffirent] axí com los altres linatges de ffalcons.

Possible sin.: **(desitjós i) cobejós de prendre**. Vegeu *cobejós de prendre*.

— [Ar. *ḡaru'a*, *'iḡtara'a 'alā ṭarīdati kadā*, 'être « de grande entreprise, de grand travail », (oiseau de vol), faire preuve de beaucoup d'entrain et d'acharnement dans la poursuite du gibier', *ṭāla (ū)*, '« être de bon guet », (oiseau de vol), persévérer dans l'entreprise', *'aṭāla l-ḡāriḥ fī l-ṭayarān*, '« être de grand tire, de grande haleine », (oiseau de vol), qui fait de longs vols sans fatigue', *ṣammara*, '« être de belle, de grande entreprise, de grand travail » (oiseau de vol), poursuivre la proie avec impetuosité', *ṭāra al-ḡāriḥ ḡāyata-hu*, '« fournir sa traite, voler sa traite, sa tire », (oiseau de vol), voler une proie, d'un seul élan, jusqu'à épuisement de ses forces et de son souffle'], *ṭayarān*, (dans l'expr. *ṣadīd al-ṭayarān*, ou *ba'īd al-ṭayarān*, « de grand tire, de long tire », (oiseau de vol), qui vole loin et avec vigueur', *ṭawīl al-maṭār*, '« de long tire », (oiseau de vol), qui vole loin d'une seule traite', *ṭayyār*, '« bon voleur, bien volant », (oiseau de vol)', *ṣabūr 'alā l-kadd*, '« laborieux, de grand travail, avaricieux dans l'entreprise », (oiseau de vol)', *ṭawīl al-naḡas*, '« de bonne haleine », (oiseau de vol), qui a beaucoup de souffle et peut voler loin et longtemps', [*qaṣīr al-naḡas*, « de peu d'haleine », (oiseau de vol), qui a le souffle court, ne pouvant voler loin ni longtemps'], *'aṣīm al-naḡd*, '« fort à ramer », (oiseau de vol), puissant rameur' (Viré, *Falconaria*, I, p. 283, III, pp. 157, 162, 173, 184). || Fr. [*estre de parfite venasson*, 'être chasseur parfait, avec rapport à l'autour, Lat. *X est ... perfecte venationis*'] (Tjernelld, *Moamin*, p. 418). | [Fr. modern? *travail*, *être de grand travail*, 'se dit de l'oiseau de vol qui se donne à fonds dans l'entreprise de la proie et ne se rebute pas', *haleine*, 'capacité de souffle de l'oiseau de vol. Selon sa nature, l'oiseau est « de bonne, de longue haleine » ou de « courte haleine »'] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 47, 49).

**Volenter** o **volenters**: *adv.* 'De bon grat, gustosament' (DCVB), referit al falconer o a l'ocell de caça. F (còpia s. XV m.), f. 119v he si no·n vol pendre, retorna'll a la dieta damunt dita tro que·n prengue **volenter**. | F (còpia s. XV m.), f. 109v Encara que no sien hòmens sutzes, he lo alè no li puda, ne vaya **volentés** a les putanes. | F (còpia s. XV m.), f. 130v Aquest linatge de ffalcons se vol aportar longament e matí e a vespre en la mà de l'hom, cor quant à acostumada la mà de l'hom, pus **volenter** hi torna.

**Volenterós, -osa**: *adj.* Amb voluntat, de bon grat, referit a l'ocell de caça. 'Que té voluntat; que obra amb voluntat, de bon grat' (DCVB). P (còpia s. XV m.), f. 30 e quant serà vengut no li

donchs àvol carn, mes bone e dolça sens benyar, per tal que pus **volenterós** vengua a la mà ho al loure. — Fr. *velentiers*, ‘volontiers’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 418). || It. *volentieri*, *volentiere*, ‘bereitwillig, ohne Zögern’, *voluneroso*, ‘willig’ (Glessgen, p. 1009).

**Volpeïtat**: *subst. f. ant.* Covardia, especialment per a caçar o enfrontar-se a una presa, referida als llaners joves, en l’accepció de llaner d’Albert el Gran, és a dir, un ocell diferent de *Falco biarmicus*. ‘Covardia’ (DCVB). Vegeu *llaner*. F (còpia s. XV m.), f. 136 mas con són mudats dues ho .III. vequades, e la lur **volpehitat** natural ha pressa [DCVB presa] metzina per art, ladonchs pren coloms, a vagades lebres, conills, si bé és adoctrinat.

**Volpeny, -enya**: *adj. ant.* Covard, poruc. Manca al DCVB, però ‘Volpell: Covard, poruc’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 134v molts cavallers són per lur natura e per lur complecció ffebles e **volpenys**.

Sin.: **poruc, temorós**. Vegeu *cuart, poruc, temorós*.

**Voltor**: *subst. m.* Ocell carronyaire, el voltor comú (*Gyps fulvus*) i, amb menor probabilitat, el voltor negre (*Aegyptius monachus*), de la família *Accipitridae*, font de medicaments simples per a la terapèutica de l’ocell de caça. ‘Ocell molt gros, de color negre o molt fosc, de cap pelat i el coll voltat d’un collar de plomes llargues; és carnisser, viu per les roques altes i s’alimenta sobretot d’animals morts; és del gènere *Vultur* o *Gyps*, sobretot les espècies *Gyps fulvus* i *Vultur monachus*. Cast. *buitre*’ (DCVB). F (còpia s. XV m.), f. 118v en asò matex val cervel de cadell [ms. **voltor**]. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> pel de **voltor**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> pel de **voltor**. — Lat. *vultur*, ‘avvoltoio’ (Federico II, *De arte*, p. 1246). | Lat. *vultur*, ‘vautour’ (Frédéric II, *L’art*, p. 550). || Ar. *nasr*, pl. *nusūr*, ‘Vautour (sorti du nid). Moamin lat. *columbellus*; Moamin fr. *columbel*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 203). || It. *avoltoio*, *avoltore*, *avoltoio* (pl.), *aultori* (pl.), Fr. *voltors* (pl.), Ar. *nasr*, ‘Geier / avvoltoio’ (Glessgen, p. 497). | It. *avoltore*, ‘«avvoltoio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53). || Occ. *voutor*, ‘vulture’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2020 i p. 225).

**Vorm**: *subst. m. ant.* Segons Michaëlis, secreció o úlcera. P, únic tractat català que utilitza aquesta forma per referir-se a patologies diverses de l’ocell de caça, fa servir indistintament les formes vorm, vormis, verm, vermis, capverm i capvorm. El del ventre i budells pot referir-se a helmints endoparàsits digestius, enfit o cascament; el del cap a una afecció respiratòria amb flux nasal i/o conjuntivitis-rinitis-sinusitis (com ara *aigua*, especialment *aigua congelada*, *regament*, *reuma* o *tesgo*), principalment reuma o cadarn pel tractament. Actualment es coneix per brom en les aus la verola aviar, però aquesta malaltia no produeix el quadre clínic descrit per P en cap de les seves formes, a saber, diftèrica, respiratòria o humida i variolosa, cutània o seca. Manca accepció al DCVB. Vegeu *aigua*, *cadarn*, *capverm*, *cascament*, *enfit*, *filandre*, *regament*, *reuma*, *tesgo*, *verm*. P (còpia s. XV m.), f. 34v-35 De **vorm** al ventre. [35] Quant l’aucel ha **vormis** el ventre ho ells budels. | P (còpia s. XV m.), f. 26-27 A **vormis**. Astor qui ha **vermis** al cap, pren los vermells de .III. ous e fé’ls cremar en una olleta de ferre, e faran .I. oli, e d’equel holi li metràs per las narills [ms. neranills] e li fragaràs lo peledar. A **vermis**. Altre cure: pren del such de la reyel del fenoil e de la let de la fembre, aytant de l’.I. com de l’altre, e mescla-o tot e met-li’n en les nerills e li’n fregua lo peledar. A **vormis**. Enperò, devets seber, que e vaguades ve esta melaltia [26v] per calor, e vaguades per frador. E axí que axí, que si ve per calor, devets tenir l’aucel a l’ayer e senlar-lo de les ungules, e dats-li coses de fradors. E si de frador li ve, dats-li cosses caldes. E conexerets quant ve de frador ho de calor, que si ve de calor le metèrie o l’esmiradura [ms. esmuladura] que gitarà, serà quax vermella o ratraurà a vermellor. Si que no és materie freda, mas freda o calda, porgats-li lo ventrell ab sucra candi, que li dons ab un poch de carn benyada ho cor de moltó ben levat en aygua tèbea, si-n vol menyar li serà molt bo ab lo sucra candi. E puys dóna-li a menyar carn de pola tendre o de colom novell, e no li dons molt a menyar en .I<sup>a</sup>. vequada. E fé’l porguar per la bocha, per rahon de la fleuma que té en la bocha del ventreyll. Ages .III. lerdons de carnselada grassa e forme d’un dau gran, segons que l’aucel ho porà soferir; puys ages del pebre e de la sal, e mescla-u tot, mes sie més lo pebre que la sal, e anvolca-y los lardons bé e fort, e puys mit-los-li per la bocha bé pragon ab un fust, e mit-li desús un poch de aygua tèbee, e garda que no-ls git sempre; e porgar-s’ a l’aucel fort e gitar-n’ a tota la malenança de son ventre, de la qual li ve lo **vermis**. [27] A **vermis**. Aquests lerdons deus donar a ton aucel, almenys almenys, dues vaguades en l’any,



en la antrada de muda, e an la axida quant serà bexat e aurà volat .XV. dies o .I. mes. E són bons a fer gitar, e cure'ls set e tota malenança de cor d'aucel; alguns y mesclan sendre de sermens, mes no cal. A vormis o **capvorm**. Si ell **vormis** o **capverm** és de fredor, dat-li mentegua e leyt de vaques o de ovelles; e si conex que le metèrie sie digeste, fé-la-li gitar ab cobaràs [ms. cobaros], ço és, ab such de fisagre [ms. sisagre] o de *pedro* macedon, que li mates per lo nars, e li'n fregaràs lo pelladar. Ans que sie lo materie digesta o medura, no la li deus fer gitar per res.

— Ar. *muḥāṭ*, 'morve, glaire nasale', 'anāsīl, 'anāṣīl, *muḥāṭ*, 'morve (des équidés)', *qu'ās*, 'morve, jetage (affection des équidés). Moamin lat. *obturacio narium*; Moamin fr. *clisure des nares*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, pp. 192, 202, 204). || Cast. *muermo* (*de bestias*), 'Nasenfluß bei Einhufern' (Glessgen, p. 609, n. 251). || Fr. *merveille*, (*gecter – du neys*), *merveilles*, 'lancer beaucoup deu nez, cf. *merveilles*, Godefroy, V,263' (Adam des Aigles, p. 62). | Fr. *ver*, 'morve, farcin. En provençal vorm. « Du ver ou veruolage. Ceste maladie advient au cheval en la poitrine pres du cueur et es cuisses et es flancs pres des génitelles de mauvaises humeurs chaudes assemblees en aucunes glandes. » (Crescens, liv. 9, ch. 14, fol. 156)'; *morve*, 'maladie contagieuse du cheval, était plutôt connue dans le langage médiéval sous le nom de camoire; l'expression de morve étant à cette époque spécialement employée pour désigner le jetage, le mucus nasal, aussi bien dans l'espèce humaine que chez les animaux. La morve étant surtout caractérisée par l'écoulement d'un jetage abondant et de mauvaise nature, il n'est donc pas surprenant que les anciens hippiatres aient donné à cette affection le nom d'un de ses symptômes prédominants, nom que nous voyons seulement apparaître, en tant que maladie, vers la fin du XV<sup>e</sup> siècle. Guillaume de Villiers (ms. fr. 1287) écrit à cette époque à propos du farcin : "en vérité plusieurs maîtres maréchaux appelle ceste maladie morve. » (ch. 43)'; *camoire*, 'par les expressions camoire, chamoire, chamoure, cimoire, en latin, *cimoira*, *cimora*, *cymora* (Rufus, ch. 16; Ruisius, ch. 71) les auteurs des traités médiévaux entendent un écoulement nasal, un jetage quelconque, mais plus particulièrement ceux de la gourme et de la morve, qu'ils ont bien des fois confondus. Ducange, à l'article *cimona*, écrit que c'est une maladie du cheval, caractérisée par un jetage comme de l'eau (*in aqua fluxus rheumatis fit par nares continue velut aqua*), que le vieux français appelait *cimorra*, qui s'est changé en morve (*ubi vetus interpret gallicus habet cimorra vertitque morve*). En italien le substantif *cimurro* désigne encore la diathèse morveuse ou gourmeuse'; *farcin*, *farsin*, *farssin*, *fresin*, 'sont des expressions fréquemment employées dans la littérature du moyen âge pour caractériser la diathèse farcino-morveuse du cheval, que l'on appelle encore farcin. L'adjectif farcineux est également mentionné dans ce sens dans le dictionnaire de Godefroy. Le traducteur provençal de la *mulomedicina* de Teodorico Borgognoni donne à cette affection le nom le *cucas* (T. I, 3), qui d'après Thomas serait un dérivé de *cuca*, ver et la traduction de *vermis*. Le ver, qu'on retrouve dans le haut-allemand *wurm*, se rapproche plus du farcin que de la morve' (Moulé, *Glos.*, pp. 367, 446-7, 532). || Occ. *vorm*, 'forme masculine de *vorma* non attestée jusqu'ici au moyen âge, mais dont l'existence ne paraîtra pas douteuse, si l'on remarque qu'elle est encore vivante telle en catalan (à côté de *brom*), qu'elle est devenue *borm* en gascon et *vorme* (masc.) en dauphinois (Mistral, MORVO; a rattacher aussi à *vorm* le prov. mod. *gor* « apostème, abcès »). La *gourme* et la *morve* des chevaux, deux maladies très voisines, sont généralement confondues sous le même nom (espagn. *muermo*, portug. *mormo*, etc.) et on reconnaît aujourd'hui que *gourme* et *morve* forment doublet en français, quelle que soit l'étymologie du mot. Dans la *gourme* comme dans la *morve*, le ganglion sousglossien est tuméfié: c'est ce qu'on nomme le *glandage*, et c'est précisément ce qu'il faut entendre par le mot *vorm* de notre texte provençal. Le nom allemand de la gourme, *druse*, qui est le même que celui du ganglion ou glande. L'anc. franç. *gourme* a le même sens dans un passage du *Ménagier de Paris* qui vise le même cas pathologique chez le cheval. Il me paraît le plus probable qu'il s'agit plutôt de l'affection très répandue qu'on nomme vulgairement les écrouelles' (Thomas, A., *Notes étymologiques et lexicographiques*, a "Romania", XXXVIII, pp. 583-5). | Occ. *vorm*, «gourme, morve», par rapport au cheval' (Wistedt, p. 533). || Port. *mormo*, 'Mestre Giraldo não emprega *gozmes* no *Livro de Alveiteria*, comquanto trate nele extensamente da doença do *mormo*, que é, como a das *gozmes*, inflamação da membrana pituitária. Só no tratado das *Enfermidades das aves caçadores*. Nele ensina, no capítulo II, *Das Gosmes*, a operar, com lanceta ou pena aparada, as pústulas de mucosidades grossas (« água-vidriada » na terminologia dos cetreiros) que se geram na cabeça

ineira, fossas nasaes, boca, garganta, ouvidos dos falcões constipados (aguados). Diogo Fernández Ferreira, que abrevia e modifica um tanto essas longas explicações sobre o mormo (*Rotz-Krankheit*) das aves, principia o capítulo respectivo com a definição: « Gosmas são umas bostellas que nascem na boca e ouvidos dos falcões ». Ao simples *defluxo* ou constipação da cabeça (friura da cabeça) do cavalo dá o nosso alveitar o ome de *mormo* « que nom corre mujto »; e á « que faz deytar ao caualo muyto pollos narizes », « mormo que corre », em latim *chimorrhea*. Do seu carácter contagioso nada sabia. Sem repetir o que, desde Diez, foi exposto a favor da derivação de *mormo* (port.), *muermo* (cast.) e *morve* (fr.) do latim *morbus*, com aplicação da palavra comum de « doença » á enfermidade principal dos cavalos'; *vrmo*, 'do germánico *wurm*. 1) *Wurm* (goth. *vaurms*; anglosax. *vurm*; altnord. *ormr*. Aparentados com *vermis*.) não traduz apenas *verme*, comquanto este seja o sentido principal. Significa tambem *panarício*; e sobretudo a terrível doença hípica do *mormo* (*Rotzkranikheit*), isto é, a peor de aquelas em que pelas úlceras das ventas os poldros segregam mucosidades purulentas. 2) A doença do *mormo* corresponde á da água vidrada e á das gozmes dos falcões, de que Mestre Giraldo se ocupa no primeiro e segundo capítulo do seu *Livro das Aves de Caça*. Ahi diz: «E ainda se ben o olhares, veeras as ventaas da ave quem lançam como urmo qualhado... ». Note-se bem: *urmo*, ao par de *vrmo*. 3) Ayala traduz: « et demás para mientes et verás en las ventanas del falcon como muermo cuajado », confirmando o que deixei dito no artigo *Gozmes* a respeito da identificação e fusão entre *morbus*, *gorme* e *wurm*. Originariamente, *urmo*, *vrmo* < *wurm* designam, portanto, as secreções (vermiformes aos olhos do vulgo), que caracterizam a doença do *wurm*, passando depois a dominar as de todas as úlceras em geral' (Michaëlis, *Mestre*, pp. 322, 327-8, 431-2).

## Y

*Ymagone*: vegeu *magone*.



## **II. Glossari de medicaments simples i compostos**



En ell s'aplega la *materia medica*, és a dir, les substàncies d'origen mineral, vegetal o animal i *preparata* utilitzades a les receptes dels tractats de falconeria en català triats per al seu estudi dins de la present tesi doctoral. Hi he seguit els mateixos criteris que per al vocabulari general i, per tant, no s'ofereixen tots els esments o repeticions d'una substància determinada a cada tractat, sinó, únicament, si es recull al tractat i les seves variants gràfiques començant per la més propera a l'ortografia actual i la resta per ordre alfabètic de la sigla atorgada al manuscrit i de foli.<sup>6</sup> Algunes de les entrades, com poden ser certs simples d'origen animal, no s'han referenciat en llatí perquè ja ho han estat al glossari general, amb el qual es recomana complementar aquestes entrades. Si el DCVB dona la forma antiga, mantinc aquesta com a entrada. En el cas d'entrada múltiple, l'equivalència llatina s'ofereix a la primera, tot i que no sigui l'específica.

S'han cercat correspondències amb la *materia medica* utilitzada en els tractats llatins recollida per ABEELE (1994a),<sup>7</sup> a partir del qual es reproduïxen els capítols en què s'esmenten en aquells, ja explorats per mi mitjançant les edicions existents i a enllestir per verificació *in situ* amb els inèdits continguts a ABEELE (1991) durant el període postdoctoral. També s'hi ha inclòs la carn que serveix com a excipient o dieta en casos de malaltia, no la de maneig falconer habitual.

Conscient dels riscos de la identificació exacta dels simples mèdics aplicant una classificació actual o primitiva, especialment donada la manca d'una classificació vàlida a l'època estudiada, ofereixo només les identificacions aportades per treballs anteriors i remeto als nostres diccionaris històrics, on el lector trobarà gairebé totes les entrades i altres cites com a exemples, sense anar jo més enllà aventurant-me en un arriscat intent d'identificació. Pel que fa als unguents amb denominació pròpia, la seva composició podria relacionar-se amb altres unguents sense denominació pròpia però amb preparació recollida als tractats de falconeria catalans; així mateix, les preparacions sense denominació pròpia podrien relacionar-se amb preparacions amb denominació pròpia a partir de les receptes descrites.

Dins d'aquests treballs anteriors abans esmentats, en aquest glossari he utilitzat, a banda dels aplegats a la bibliografia, els següents:

Albumesar = Arnau de Vilanova, *Translatio libri Albuzale De medicinis simplicibus*, J. Martínez Gázquez i M. R. McVaugh (ed.) / Abu-l-salt Umayya, *Kitab al-adwiya al-mufrada*, A. Labarta (ed.) / *Llibre d'Albumesar De simples medecines*, L. Cifuentes (ed.), Barcelona, Fundació Noguera-Universitat de Barcelona, 2004 (Arnaldi de Villanova. Opera Medica Omnia, XVII).

Abu-S-Salt Ummayya = Abu-S-Salt Ummayya, 1068-1134, *Tratado de los medicamentos simples*, Pedro Vernia Martínez (ed.), València, Imprenta Romeu, 1999.

Duch = Duch i Torner, Maria Montserrat, *La concòrdia dels apotecaris de Barcelona de 1511: estudi, transcripció i traducció*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 2000.

Faraudo = Ibn Wafid, Abd al-Rahman ibn Muhammad, *El "Libre de les medicines particulars" versió catalana trecentista del texto àrabe del tratado de los medicamentos simples de Ibn Wáfíd, autor médico toledano del siglo XI*, Luís Faraudo de Saint-Germain (transcripción, estudio proemial y glosarios), Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1943. A les seves

---

<sup>6</sup> Certes alteracions d'aquesta pauta poden resultar d'haver-hi enretirat les entrades i les cites corresponents als tractats postergats.

<sup>7</sup> En ella, l'especialista belga ha uniformitat dades mitjançant lematització, és a dir, regroupar els casos i les grafies variables sota una mateixa forma, inspirant-se en OPSOMER.

cites, he afegit Ar. a les equivalències hispanoaràbiques a fi d'evitar qualsevol confusió.

Fradejas, *Tratados* = FRADEJAS (1985b).

Glessgen = GLESSGEN (1996). Només recullo les variants apuntades i la definició principal, facilitant així al lector la possibilitat d'acudir a l'estudi de cada entrada dins d'aquesta obra per al seu estudi filològic, incloses altres llengües (persa, grec, etc.).

Gual = Gual Camarena, Miguel, "El primer manual hispánico de mercadería (siglo XIV)", Barcelona, Instituto de Geografía, Etnología e Historia, 1981 (Premio "Menéndez Pelayo" 1966; Anuario de Estudios Medievales, anejo 10, C.S.I.C.).

Jordi = Jordi González, Ramon, *Medicamentos usados en el siglo XVI en el área barcelonesa: su estudio y relación con los exámenes del colegio de boticarios (1531-1574)*, Caldes de Malavella (Barcelona), Glyco Ibérica, 1984 (Premio "Soler y Batlle", 2).

Smets = SMETS (1999b).

Vernia = VERNIA.

# A

**Adrament:** *min.* F (còpia s. XV m.) f. 114v pólvora de **adramén**.

Possible sin.: **vidra**. Vegeu *vidra*.

— Lat. *atramentum*, ‘atrament *id est* vedriol, *atramentum* (Ar. *zāḡ*) *vel vitreolum*’ (Albumesar, p. 570, 607). | Lat. *atramentum*, ‘a black pigment (see Pliny 35.41). In commenting on Albert’s description of the stone *Medius* (*Mineralium*, 2.2.11) and his chapter *De nature et substantia atramentorum* (*Mineralium*, 5.1.3), Dr. Wyckoff suggests that *atramentum*, equated with *Medius*, was a mixture of impure metallic sulphates produced by the weathering of copper pyrites. See Alb. Mag., *Book of Minerals*, trans. Dorothy Wyckoff’ (Scanlan, p. 136, n. 90.4). | Lat. *atramentum de sepia*, ‘encre de la seiche (*Sepia officinalis* L.)’ (Smets, p. 101-02). | Lat. *atramentum*, ‘sulfate’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), A 15(4), PH 3(6), 18(2), 21(3), *atramentum sepie* Gm 5(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). || Cast. *agrimen(e)*, *atremiento*, ‘tinta’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203). | Cast. *agrimen*, *atramiento*, ‘tinta’ (Maler, *Tratado*, p. 86, 87). | Cast. *azeche o aziche o azige* “o tierra de Sevilla. En latín se llama *atramentum*” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 621, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Occ. (*polvera que faretz / de*) *veira* [ueire<sup>m</sup>] *clar e d’airemen*, on *agrimen*, ‘liverwort’, *airemen*, ‘ink’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3616-17, 3321 i p. 219).

**Agràs:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 122v **agràs**.

Possible sin. (Albumesar): **anet**. Vegeu *anet*.

— Lat. *agresta*, (*agràs*) *sic pro anetum*, ‘agràs, *agresta*; Ar. *al-hiṣrim*’ (Albumesar, p. 569, 605). | Lat. *agresta*, ‘agràs’ (Duch, p. 450). | Lat. *acrestae*, Cast. *agraz* (Vernia, p. 53). || Cat. *agràs*, ‘suc àcid extret de raïms o d’altre fruit’ (Eiximenis, *Crestià*, p. 305).

**Aigua-ros:** *preparat veg. gomoresina*. F (còpia s. XV m.), f. 114 **aygua-ros**. || P (còpia s. XV m.), f. 31 **aygue-ros**.

Sin.: **aigua rosada**, **aigua de roses**. Vegeu *aigua rosada*, *aigua de roses*.

— Lat. *aqua rosata*, ‘aygua-ros (Ar. *mā*’ *al-ward*)’ (Albumesar, p. 580, 622). | Lat. *aqua rosata*, ‘aigua ros’ (Faraudo, p. 177). | [Lat. *succum rosarum*, *succi rosarum rubrarum*, *succo rosarum rubrarum*, Cast. *zumo de rosas rubras* (composició galènica) (Jordi, p. 122)]. | Lat. *aqua rosa*, a Gu 14(4), LM 27, TS 10(2), D 14(6), 20(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307), *aqua rosacea*, ‘eau rosat’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), *aqua rosae*, a D 14(6), 20(6), E 9(2), Gu 14(4), LM 27, TS 10(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293, 312). || Ar. *mā*’ *ward*, ‘eau de rose. Moamin lat. *aqua rosae*; Moamin fr. *eve rosee*’ (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 201). || Fr. *eve de roses*, *eve rosee*, ‘eau de rose. Lat. C *aqua rosarum*, CX *aqua rosacea*, X *aqua rosata*, it. *aqua rosata*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 349). || Cast. *agua rosada*, ‘agua de rosas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). || It. *acqua rosata*, *aqua rosada*, *acqua rosa*, *aqua rosa*, Fr. *eve de roses*, *eve rosée*, Cast. *agua rosada*, Ar. *mā*’ *ward*, ‘Rosenwasser / acqua rosata’ (Glessgen, p. 889), ‘mit Rosenblüten destilliertes, aufgekochtes Wasser, Rosenwasser’ (Glessgen, p. 907). | It. *aqua roxa*, *aqa roxada*, ‘rött vatten, det var vanligt att tillreda vatten, olja m m av rosenblad’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 107).

*Aigua rosada: preparat veg.* Aigua-ros. F (còpia s. XV m.), f. 145 **aygua rosada**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **aygua rosada**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **aygua rosada**.

*Aiguanafa: preparat veg.* P (còpia s. XV m.), f. 30v **ayguanafe**.

*Aigua viva: composició galènica.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 r<sup>b</sup> **aygua viva**. — En cas de que no calgui entendre-hi aquella que raja o brolla naturalment, potser Lat. *aqua Ivae artheticae*, *aqua Yve*, Cast. *agua de Iva* (Jordi, p. 118). | [Lat. *camepiteos*, *iva artetica*, *yva artetica*, ‘artètica, ivartètica (*Ajuga chamaepitys*)’ (Duch, p. 451, 455)]. || [Cast. *pinillo oloroso*, ‘*Ajuga chamaepitys* Boehm.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170).



Aigua d'endívia: *preparat veg.* P (còpia s. XV m.), f. 41v **aygua d'endívia**, e fer-le star tota la nit a la serena. — Lat. *cicorea*, *xicorea*, 'xicoira (*Cichorium intybus*)' (Duch, p. 452), Lat. *endivia*, 'endívia (*Cichorium endivia*)' (Duch, p. 453), Lat. *scariola*, 'escarola (*Lactuca serriola*)' (Duch, p. 459). | Lat. *aqua cicorie*, a Moamin, *scariola*, a TS 9(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312, 209); *scariola*, a TS 9(3), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308, 314). || Ar. *hindabā*, 'chicorée (eau de)' [VIRÉ 1965, p. 292 (84)]. || Cast. *endivia*, '*Cichorium endivia* L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). | Cast. *almirón o almirones*, "es la chicoria. En latín se dize intibus y intybus" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *cicoree*, (*eve de-*), 'chicorée (*Cichorium intybus*)', *scariole*, 'chicorée, endive (*Cichorium endivia*. Lat. C *scariola*)' (Tjerneld, *Moamin*, p. 327). || It. *scariuola*, *frondi de scariole*, *frondi di scariuola*, Fr. *foilles de scariole*, Cast. *fojas de serrajas*, 'wilde Zichorie, gemeine Wegwarte (*Cichorium intybus* L.) oder KohlGänsedistel (*Sonchus oleraceus* L. em. Goaun), u.a. / cicoria selvatica, radicchio o allattalepre, cicerbita o sim.', It. *aqua de çucorea*, *aqua di corea*, Fr. *eve de cicorée*, Cast. *agua de serrajas*, 'Wegwarte / cicoria' (Glessgen, p. 819). | It. *acqua de endivia*, 'endivia : *Cichorium endivia*' (Lupis, *Sezione*, p. 87).

Aigua de lli: *preparat veg.* Vegeu lli. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> **aygua calda del lli**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **ayga del lin** colada.

Aigua de roses: *preparat veg.* Aigua-ros. Vegeu *aigua-ros*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> **aygua de roses**.

Aigua de serment: *preparat veg.* P (còpia s. XV m.), f. 38 **aygua de serment**.

Possible sin.: **lleixiu**. Vegeu *lleixiu*.

**Alcana:** *veg.* Alcanna segons la grafia de P, però possible corrupció d'(al-)quina. P (còpia s. XV m.), f. 40v **elcana**. [correspon a "de la quina, que es una goma que semeja al sacapín" Moamin III, 10; "[de galban" Tjerneld, III, 8(24); "galbano" Moamin Ms. b, III, 8(23); "galbano" Moamin Ms. c, III, 8(23); "de galbano" Moamin Ms I (& A), III, 8(23); "de galbano" Moamin Ms T (& B), III, 8(23)].

Sin.: **gàlbanum**. Vegeu *gàlbanum*.

— Ar. *qinna*, '*Ferula galbaniflua*, galbanum (gomme). Moamin lat. *galbanum*; Moamin fr. *galban*. Voir Tuḥfa, n° 353' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 204). || Lat. *calix*, 'capuchon (*Arisarum vulgare* Targ.-Tozz) ou orcanette (*Alkanna tinctoria* Tausch). L'orcannette ressemble à l'*anchusa*' (Smets, p. 79-80). || It. *galbano*, Fr. *galban*, Cast. (*la quina* (, *que es una goma que semeja al sacapín*), Ar. *qinna*, 'Galbanum, eingetrockneter Milchsaft der Galbanpflanze / gálbano, latice essiccato del gálbano (*Ferula galbaniflua* Boiss. et Buhse)' (Glessgen, p. 755, n. 263).

Secundàriament, i degut a la similitud gràfica i a una improbable però possible confusió per part del copista o del traductor de P, incloc: Lat. *canna*, 'canya' (Albumesar, p. 609). | Lat. *canna*, *arundo*, 'cana (Ar. caçap)' (Faraudo, p. 179). || Ar. *qaşab fārisī*, '*Arundo isica*, canne de terre. Ghatrif fr. *chane*, *chanel*' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 204).

**Alcaravia:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 31 **alcaravia**.

Possible sin.: **comí**. Vegeu *comí*.

— Lat. *carum*, 'càrvit (*Carum carvi*)' (Duch, p. 452). | Lat. *carannia*, Cast. *caraña* (Vernia, p. 59); Lat. *carvi* (*silvestris*), Cast. *alcaravea*, Cat. *alcarahuya* (*salvatge*) (Vernia, p. 53, 60). || Ar. *karāwiyā ḡabaliyya*, (« carvi de montagne »), *gardamānā*, *ḡurdān*, '*Carum carvi*, carvi, cumin des prés (graines). Moamin lat. *carvi*; Moamin fr. *carvi*. Voir Tuḥfa, n° 340' (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 200) [vegeu P *castor*]. || Cast. *alcaravea*, Cat. *alcaravea*, *alcaraiulla*, *alcaraiyya*, *alcaravulla*, *alquarabia*, 'planta aromática cuyas semillas se usaron como condimento y medicina' (Gual, p. 216). | Cast. *alcaravea*, '*Carum carvi* L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). || Cat. *alcarahuya*, '*Carum carvi*', *alcarahuya salvatge*, 'Lat. *chara*, Ar.? *cardamena*' (Faraudo, p. 177). || Cast. *alcarauca*, '*alcaravea* (*Carum Carvi*)' (Muhammad, *Libro*, p. 280). || Fr. *carvy*, *quaroy*, 'carvi, cf. E. Rolland, *op.cit.*, VI, 162: *charui*' (Adam des Aigles, p. 56). | Fr. *carvi*, 'fruit du carvi (*Carum carvi*). Lat. A *carvi*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 321). || It. *carvino*, *carvi*, Fr. *carvi*, Cast. *alcarauca*, Ar. *karāwiyā*, 'Echter Kümmel, Feld-

WiesenKümmel; Kümmelsamen / cumino dei prati; seme del cumino dei prati (*Carum carvi* L.)' (Glessgen, p. 732).

**Alfaní:** *preparat veg., composició galènica.* P (còpia s. XV m.), f. 36v **alfaní.** | P (còpia s. XV m.), f. 32 **alfení.**

— Lat. *penidia*, 'penidies (*al.* panidies, penides) (Ar. *fānīd*) *id est* sucra cordellat' (Albumesar, p. 579, 620). | Lat. *penidia*, 'terròs de sucre' (Duch, p. 457). | Lat. *penidiarum*, *saccharum penidiatum*, Cast. *alfeñique* (Jordi, p. 121). | Lat. *penidia*, a Moamín (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *massa é saccharo et amygdalarum confecta*, 'alfani (Ar. alfeni)' (Faraudo, p. 177). || Ar. *fānīd/fānīd*, 'du persan *fānīd*, la pénide ou sucre tors était une pâte de sucre à la mélisse' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 61.5), *bānīd*, *fānīd*, *fānīd*, '(pers. *pānīd*) pénide, sucre tors, sucre d'orge (pâte de sucre à la mélisse). Moamin lat. *penidium*; Moamin fr. *penidion*, *penidiez*. Voir Tuḥfa, n° 358'; [*fānīd siğzī*, 'pénide de Sigistān'] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196); Ar. (pénide qui est le sucre du Khouzistān) *sukkar ḥawzī*, on 'Khouzistān : l'ancienne province perse de Suziane, sur le Golfe' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 96.3, p. 156, n. 415) i 'sucre de Khouzistān, sucre tors' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 206). || Cast. *alfenidio* (Moamín cast. II, 24). || Cat. *alfami*, 'mezcla de azúcar y almendras' (Vernia, p. 54). || Fr. *penidion*, pl. *penidiez*, *penediez*, 'pénide, sucre tors ou sucre d'orge. Lat. C *penidium*, F accipe... *penidiarum*. *Glan.* 196. Cf. pour la préparation des pénides, *Ant. Nic.*, p. 83' (Tjerneld, *Moamin*, p. 391). || It. *penniti*, *penidii*, *penidie*, Fr. *penidiez*, *penidion*, Cast. *alfennic*, *alfanic*, (*al*)*fenidio*, 'eingedicktes, getrocknetes Zuckerwasser / acqua con zucchero concentrata ed essiccata' (Glessgen, p. 896). || Port. *alfenim*, Cast. *alfeñique*, Ar. *al-fenid*, 'do persa *panīd*: *species dulciorum saccharum*; massa de açúcar, levada ao ponto em que se torna branca, e de que se fazem figurinhas' (Michaëlis, *Mestre*, p. 2).

**Alisiom:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 36v **alisiom.**

— Ar. *ḥuḍaḍ*, *ḥawlān*, '*Lycium arabicum*, lyciet d'Arabie (suc). Voir Tuḥfa, n° 166' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198-99).

**All:** *veg.* Vegeu *porro*. F (còpia s. XV m.) f. 112 **al<l>** [ms. corromput]. | F (còpia s. XV m.) f. 144v cabesses d'**ayls**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **ays**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **ayls**.

— Lat. *allium*, 'all (*pl.* alls) (Ar. ṭaum), *sic pro ed. Lat. alhena* (Ar. ḥinnā')', *allium silvestre scilicet scordeon*, 'all silvestre, en altra manera appellat *scordeon* (Ar. ṭaum barrī)' (Albumesar, p. 569, 605). | Lat. *scordeum*, 'all silvestre (*Allium scordium*)' (Duch, p. 459). | Lat. *allium*, 'ail (*Allium sativum* L.)' (Smets, p. 77). | Lat. *allium*, 'ail' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 18(2), Gm 11(2), PH 3(3), 3(4), 9(3), TS 15(3), Moamin, *scordion*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293, 312, 314); potser Lat. *alliata*, a P 14(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293). | Lat. *allium*, 'all (Ar. aḥeum)' (Faraudo, p. 178). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XI, *De allio*. || Ar. *tūm*, '*Allium sativum*, ail cultivé. Moamin lat. *scordeon*; Moamin fr. *scordeon*. Voir Tuḥfa, n° 408' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *ajo*, Cat. *ayll* (Vernia, p. 57). || Fr. *scordeon*, 'ail sauvage. Lat. F *scordeon*, *id est aleum agreste*. Cf. *Simpl. med.*, p. 185: « *Scordeon*, c'est *ail sauvage* », et *ib.*, gloss., art. *Scordeon* : « Ail sauvage. *Scordeon graece allium, sed nos agreste vocamus*, dit Simon Januensis. L'Ail s'appelait en grec *σχόροδον* ou *σχόρδον*, et la gousse d'ail *σχόροδιον*. Le *σχόρδιον* de Dioscoride est la Germandrée aquatique (*Teucrium Scordium* L.) ». L'identification avec la germandrée, *Glan.* 88 (art. *escordeon*), T-L III,972, est donc à rejeter. Cf. Matth. Sylv., chap. 669 : « *Taum* arabice, grece *scordium* siue *scordeon*, latine *allium* ..., est ex eo domesticum et agreste ». Pour *taum* (*tūm*), voir I. B., art. 453, et cf. *ib.* I, p. 338, sur la confusion entre *Teucrium scordium* et l'ail chez les Arabes' (Tjerneld, *Moamin*, p. 406). || It. *aglio*, *allie*, Fr. *ails*, Cast. *ajos*, 'Knoblauch, Knoblauchzehen / aglio, spicchi d'aglio (*Allium sativum* L.)', It. *aglio agresto*, *aglio selvatico*, *scordeon*, Fr. *ail fort*, *scordeon*, Cast. *ajos redondos*, 'Zwiebel der Perlzweibel oder einer ähnlichen *Allium*-Varietät / bulbo dell'aglio d'India (*Allium sativum* var. *ophioscorodon* (Link) Döll) o di un'altra varietà di *Allium*' (Glessgen, p. 701). | It. *aglio*, 'vitlök (*Allium sativum* L.) universalmedel även idag, «aglio»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 52).

**Àloe:** *veg.* F (còpia s. XV m.) f. 118 **àlohe**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v **àloe** [ms. ales]. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **àloes**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **àloe**. || P (còpia s. XV m.), f. 33

**àloe.** | P (còpia s. XV m.), f. 33 **éloe.** | P (còpia s. XV m.), f. 36 **àloe.** || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **àloe.** || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **àloe.** || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **àloe.**

— Lat. *aloen*, sic pro lignum aloes, azestre, ‘àloe (*al.* àloes); Ar. šabr’ (Albumesar, p. 569, 605, 607). | Lat. *aloes*, ‘resina d’àloe (*Aloe vera*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *aloes*, Cast. *acibar* (Jordi, p. 118). | Lat. *aloe*, ‘aloès (*Aloe sp.*)’ (Smets, p. 77). | Lat. *aloes*, ‘aloès’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 22(3), 23(2), 24(2), 26(2), Gm 1(1), 20(5), D 1(4), 10(3), 17(7), 18(7), 19(3), 20(3), 23(5)(6), P 13(2), 21(8), 44(6), Ge 1(6), 5(2), 6(2), 14(2), 15(2), 19(5), LM 11, 22, PH 13(4) *rubeum*, 24(2), TA 1, 5, 9, 18, 18, 21, 24, TS 2(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293, 312). | Lat. *aloe*, ‘aloes (Ar. açevar)’ (Faraudo, p. 179). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. VI, *De aloe* || Ar. šabr, ‘*Aloe vera*, aloès. Moamin lat. *aloes*; Moamin fr. *aloé*. Voir Tuhfa, n° 294’ (Viré-Möller, *Ğiṭrīf*, p. 207). || Cast. *áloe*, *áloen*, *linoáloes*, ‘àloe (*Aloe barbadensis*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204, 208). | Cat. *aloe*, ‘planta de jugo resinoso y amargo, usada en medicina. Nuestro manual fija sus calidades, siendo peor el caballino y mejores el de Socotora o *sicotrí* y el *apàtich* o hepático’ (Gual, p. 217). | Cast. *áloe*, ‘*Aloe vera* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). || Fr. *aloe*, *aloez*, *aloyey*, *aloye*, *aloy*, ‘aolès’ (Adam des Aigles, p. 54). | Fr. *aloé*, ‘aloès’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 308). || It. *aloe*, *aloes*, Fr. *aloé*, Cast. *áloen*, Ar. *šabir*, ‘Aloe, eingedickter Saft der Blätter von Aloë sp. / aloe, succo concentrato delle foglie di Aloë sp.’ (Glessgen, p. 703-04).

**Àloe pati:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 141 **àloe pati** [ms. oli apati]. | F (còpia s. XV m.) f. 144 **àloe patic.**

— Lat. *aloes hepaticae* (Jordi, p. 118). | Lat. *aloes epaticum*, Fr. *aloepat*, *aloepatic*, ‘aloès hépatique’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 308). || Cast. *áloe epático*, Cat. *aloe apàtich*, ‘hepático’ (Gual, p. 217). || Fr. *aloepat*, *aleopatic*, (*aloepat ros*), ‘aloès hépatique. *Glan.* 21. Pour la couleur de cette espèce d’aloès, cf. «*Aloes epaticum* in colore purpureum colore epatis simile ... bonum est », ms. du XI<sup>e</sup> s., cité Schelenz, p. 310’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 309). || It. *aloe epatico*, *aloe epaticho*, *aloe paticho*, *aloe patico*, Fr. *aloepat*, Cast. *áloen vermejo*, *áloen çocotrí*, ‘leberfarbene Aloe / aloe di colore di fegato’ (Glessgen, p. 704). | It. *aloe patico*, *aloe paticho*, ‘leverfärgad aloe, denn rödaktiga saften från bladen användes vid olika magåkommor, även andra sorters aloe brukades ; jfr. Gl. 703-06 ; Tj. 308-09 ; «aloe epatico»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53, 99).

**Àloe socotrí:** veg. F (còpia s. XV m.) f. 144 **àloes sicotrí.**

Possible sin.: **giripiga.** Vegeu *giripiga*.

— Lat. *aloes cicotrinum*, ‘àloe cicotrí; Ar. šabr suqutrī’ (Albumesar, p. 569, 605). | Lat. *aloe succotrina* (Duch, p. 450). || Cat. *aloe sicotrí*, ‘de Socotora’ (Gual, p. 217). | Cast. *aloe çocotrí* (Glessgen, p. 704). || Fr. *aloes cicotrin*, *aloez cicotrin*, *aloye sicotin*, *aloy sicotin*, ‘aloès qui venait de l’île de Socotora et était réputé le meilleur, *L’Antidotaire Nicolas*, éd. P. Dorveaux, p. 44, Gloss.’ (Adam des Aigles, p. 54). || Port. *pátigo*, ‘hepático. O azevre passava por ser um remédio eficaz em doenças do figado’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 358).

**Alquitrà:** veg. Vegeu *momia*, *oli de ginebre*, *pega*, *pegunta*. P (còpia s. XV m.), f. 35 **alquitrà.**

— Lat. *alquitrān vel lacta*, ‘alquitrà alguns diuen alquerna’, *alquitrān id est pix liquida*, ‘alquitrà *id est* pregunta líquida’ (Albumesar, p. 606); *lecda*, ‘alquerna; alquitrà alguns diuen alquerna *lecda* (*al.* lacta; Ar. qitrān); let de titimal, sic pro *lecda*’ (Albumesar, p. 616). | Lat. *petroleum*, ‘petroli’ (Duch, p. 457), Lat. *spaltus*, ‘betum de Judea’ (Duch, p. 459). | Lat. *aspaltum*, ‘bitume’, a TA 12 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225, 292), potses *petroleum*, a Moamín (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *oleum juniperi*, ‘alquitrà’ (Faraudo, p. 178), *Carthamus tinctorius*, ‘çafrà bord (Ar. zucaye, alquicram)’ (Faraudo, p. 184). || Ar. *qitrān šāmī*, ‘goudron de Syrie. Moamin lat. *cateranus*; Moamin fr. *chateran*. Voir Tuhfa, n° 352’ (Viré-Möller, *Ğiṭrīf*, p. 204); [Ar. *naft abyad*, ‘bitume blanc (de Mésopotamie), bitume pur de Mésopotamie. Moamin lat. *oleum petroleum album*; Moamin fr. *oile dou petroleo blanc*’ (Viré-Möller, *Ğiṭrīf*, p. 203)]. || Cast. *asfalto?*, Cat. *espaltum?*, ‘creo es asfalto (véase “asfalto” y “espalto” en *Dic. Histór.*). Nuestro manual destaca su negrura y brillo, parecido al de la pez o brea. “*Espaltum* à tal conexensa...; axí com la femta de la balena... *Espaltum* se fa en

Transmarina, en la província de Seni, y fa·s de una escurna ho broma qui·s fa sobre l'aygüe, y són dues maneres de *espaltum*, la huna retira a vermell y fa·s per les fonts y és molt pesat, y la gent de la terra prenen aquella broma o escuma y fan-la secar al sol, y torna molt fort y sech, y retira al àloes sicotrinum; n'i à un altre qui·s fa en la Mar Morta y aquell falsifiquen ab pega negra, y aquest és més negre y com hom lo pren entre los dits, se empastra, y té gran llustre, bé que no té ninguna fragància ni holor...! n'i à un altre, qui·s fa en la província de Judea, en India, y fa·s de un lloth qui·s fa en l'aygua" (BUB. Ms. 62, fols. 14v, 31v-32)' (Gual, p. 233). | Cast. *pez líquida que es el alquitrán* (Vallés III.27, p. 311). | Cast. *aceite de enebro*, Cat. *alquitrà* (Vernia, p. 55); Cast. *alquitrán, brea*, Cat. *alquitrà* (Vernia, p. 95). | Cast. *asfalto, betún de Judea* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 172). || Fr. *chateran, chataran*, 'goudron. Lat. C *cateranus, cataramus, catarinus*. Glan. 45, FEW, art. *kaṭrān*', [*petroleo (blanc)*, 'pétrole. It. *petroleo*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 325, 391). || It. *pece líquida, pecie líquida*, Fr. *piche liquide*, Cast. *alquitrán, pez*, 'Holztee / catrame vegetale' (Glessgen, p. 797).

**Altimira:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> such d'ortiga o d'**altimira**. || F (còpia s. XV m.), f. 115v such de **artimisia**. | F (còpia s. XV m.), f. 117v such d'ortigues e de **artemeya**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> suc d'urtigua o de **artemeya**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> suc de **artemenya**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> suc d'**artemèsia**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> **altemira**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> suc d'**altemira**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> such d'**artemisia**.

Sin.: **donzell**. Vegeu *donzell*.

— Lat. *artemissa*, 'altimira (*Artemisa cina*)' (Duch, p. 451). | Lat. *artemesia*, 'mugwort', *Artemisia vulgaris* segons Jessen (OA, p. 1619, n. 320). | Lat. *artemisia* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 255), *arthimesia*, a P 10(2), 17(2), 17(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). | Lat. *artemisa*, 'artemisa (Ar. alcayçoni)' (Faraudo, p. 178). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XVI, *De artemesia*. || Cast. *artemisia*, Cat. *artemisa, artemj* (Vernia, p. 56). | Cast. *artemisia*, '*Artemisia vulgaris* L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). || Occ. *artemiza, arsemiza*, 'artemisia' (*Dels auzels cassadors*, v. 2975, 3261 i p. 219).

**Aluda:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 36v **aluda**.

**Alum de roca:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 140 àloes [ms. **alum de roca**]. — Lat. *alumen*, 'alum (Ar. šabb)' (Albumesar, p. 569, 606). | Lat. *alumen, stripterea*, 'alum, [(SO<sub>4</sub>)<sub>2</sub> AIK]' (Duch, p. 450). | Lat. *alumen*, a AV 31(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293). | Lat. *alumen*, 'alum' (Faraudo, p. 185). | Lat. *alumen, aluminis*, Cast. *alumbre* (Jordi, p. 118). | Lat. *alum*, 'Alum is a double salt of aluminium and potassium sulfates, though other minerals may replace the Al and K. See Alb. Mag., *Mineralum*, 5.1.4' (Scanlan, p. 130, n. 82.6). | Lat. *alumen rocae*, Cast. *alumbre de roca* (Vernia, p. 95). || Cast. *alumbre*, Cat. *alum de roqua, de roqua cetria*, It. *lume di roccho*, 'materia prima de extraordinaria importancia en el comercio medieval, por ser imprescindible su uso en la industria textil (fijación de colores en las telas), curtido de cueros y pieles, elaboración de vidrios y pergaminos, iluminación de códices, dorados, pintura, farmacopea y otros usos. *De roqua*: el más fino, procedente de Colonna, hoy Karahissar, en Asia Menor' (Gual, p. 217-18). | Cast. *alumbre de roca*, "otros le llaman xebe. En latín se dize alumen rochinum" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 621, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *alun*, 'alun' (Adam des Aigles, p. 54). | Fr. *alume (blanc)*, 'alun' (Tjerneld, *Moamin*, p. 309). || It. *allume*, Fr. *alume*, Cast. *pedra del alume, alume*, 'Alaun: Kaliumsulfat, auch Aluminiumsulfat und Sulfatgemische / allume: solfato di potassio, anche solfato di allumino e miscugli di vari solfati', It. *alume bianco*, Fr. *alume blanc*, Cast. *alumbre blanco*, 'weißlicher Alaun / allume biancastro' (Glessgen, p. 844).

**Anet:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 27v sament d'**anet**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> canes de **anet**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> canes <d'>**anet** [ms. (abni)cariola vel]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **anet**.

Possible sin. (Albumesar): **agràs**. Vegeu *agràs*.

— Lat. *anetum*, 'anet (*Anethum graveolens*)' (Cy. 9, p. 233). | Lat. *anetum*, 'anet (Ar. šibitt)', *agràs sic pro anetum*, *semen aneti*, 'sament d'anet (Ar. bizr al-šibitt)' (Albumesar, p. 570, 605,

606). | Lat. *anetun*, ‘anet (*Anetum graveolens*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *anethum*, ‘anise’ (OA, p. 1619), ‘aneth’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 28(2), P 33(2), 44(5), Ge 4(3), 19(17), PH 7(2) *folia* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *anethum*, ‘anith (Ar. xabat)’ (Faraudo, p. 178). || Ar. *šibitt*, ‘*Anethum graveolens*, aneth (graines). Moamin lat. *anetum*; Moamin fr. *anet*. Voir Tuḥfa, n° 453’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207). || Cast. *aneldo*, *eneldo*, ‘eneldo (*Anatheum graveolens*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204, 207). | Cast. *aneldo*, ‘*Anethum graveolens*’ (Maler, *Tratado*, p. 87). | Cast. *eneldo*, Cat. *anet*, *anit* (Vernia, p. 55). | Cast. *eneldo*, ‘*Anethum graveolens* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. IX, *De aneto*. || Fr. *anaye*, ‘aneth (*Anethum graveolens*)’ (Adam des Aigles, p. 55). | Fr. (*semence de*) *anet*, ‘aneth, le fruit de l’*Anethum graveolens*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 310). || It. *aneto*, Fr. *anet*, *anetz*, Cast. *eneldo*, Ar. *šibitt*, ‘Dill / aneto (*Anethum graveolens* L.)’ (Glessgen, p. 707-08). | It. *aneto*, ‘dill (*Anethum graveolens* L.) fröna var särskilt värdefulla som medicin, «aneto»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53, 100). || Occ. *anet*, ‘dill’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2625 i p. 219).

**Anglicus**: veg. Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> **anglicus**. — Lat. *herba anglica*, a A 13(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299).

Sin.?: **barbena**. Vegeu *barbena*.

**Api**: veg. F (còpia s. XV m.), f. 117v **api**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **api**. || P (còpia s. XV m.), f. 37v sament d’**api**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **apiu**<*m*> [ms. abni(cariola)]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **ap**<*i*>**um**.

— Lat. *apium*, ‘ache (*Apium graveolens*)’ (Cy. 9, p. 233). | Lat. *apium*, ‘api (Ar. karafs)’, *semen apii*, ‘sament d’api (Ar. bizr al-karafs)’ (Albumesar, p. 570, 606). | Lat. *apium*, ‘api (*Apium graveolens*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *seminis apii*, *semen apii*, Cast. *semillas de apio* (Jordi, p. 122). | Lat. *apium*, ‘parsley’ (OA, p. 1607). | Lat. *apium*, ‘Celeriac or turnip-rooted celery, *Apium graveolens rapaceum*, is a variety of celery cultivated for its edible root’ (Scanlan, p. 117, n. 69.1). | Lat. *apium*, ‘ache ou céleri sauvage (*Apium graveolens* L.)’ (Smets, p. 78). | Lat. *apium*, ‘céleri’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a P 33(2), 44(7), Ge 23(2), PH 2(5), 7(2), 14(5), *ius apium* PH 2(3), *flos apium* PH 4(3), *grana apium* AV 27(4), *radix apium* Gm 5(2), *semen apium* Gm 2(4), 4(2), Ge 16(3), PH 5(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293), a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *apium*, ‘api (Ar. carafçe)’ (Faraudo, p. 178). | Lat. *apii*, Cast. *apio*, Cat. *api* (Vernia, p. 56). || Ar. *karafs*, ‘*Apium graveolens*, céleri, ache des marais (graines). Moamin lat. *apium*; Moamin fr. *api*. Voir Tuḥfa, n° 82’; [Ar. *karafs ġabalī*, ‘*Petroselinum oreoselinum*, ache de montagne (graines). Voir Tuḥfa, n° 82’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 200); Ar. *nānhawāh*, ‘(pers. = désireux de pain = apéritif) *Apium ammi*, ammi (graines). Voir Tuḥfa, n° 284’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 203)]. || Cast. *apio*, ‘*Apium graveolens*’ (Maler, *Tratado*, p. 87). | Cast. *apio*, ‘*Apium graveolens* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XIII, *De apio*. || Fr. (*semence de*) *api*, ‘ache (*Apium graveolens*)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 310). || It. *apio*, Fr. *api*, Cast. *apio*, Ar. *karafs*, ‘Sellerie / appio, sèdano selvatico (*Apium graveolens* L.)’, It. *apio silvestro*, Fr. *api sauvage*, Cast. *apio montesino*, ‘schwarze Hirschwurz, Augenwurz / oreoselino, apio montano (*Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench.)’ (Glessgen, p. 708-09). || Occ. *eiresel*, ‘parsley’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2281 i p. 221).

**Apopònach**: veg. *gomoresina*. P (còpia s. XV m.), f. 41v **apopònach**. | P (còpia s. XV m.), f. 26 **opoponac** [ms. opeponat].

— Lat. *opoponac*, ‘opopònac (*al. opopònach, oppopònach*) (Ar. ġāwšīr, ġawāšīr)’ (Albumesar, p. 578, 619). | Lat. *opoponax*, ‘opopònac (*Opoponax chironium*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *opoponacis, oppoponacis, gummi panacis*, Cast. *opoponaco* (Jordi, p. 121). | Lat. *oppo panax*, ‘opopanax, résine de l’*Opopanax chironium* Koch’ (Smets, p. 88). | Lat. *opoponacum, opoponax, eiusier*, a Gm 30(1), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313-14). | Lat. *Pastinaca opopanax*, ‘popanax (Ar. al jauxir)’ (Faraudo, p. 184). || Ar. *ġawšīr*, ‘(pers. ġaw šīr, « lait de vache »), gomme de l’*Opopanax chironium*. Moamin lat. *geusir*; Moamin fr. *jeussir*.

Voir Tuḥfa, n° 108' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197). || Cast. *apopónaco*, It. *azzurro*, *azzurro*, 'gomorresina que se saca de una planta llamada pánace, habitual en la Península Ibérica, aunque en el manual catalán figura como producto de Levante. Empleado como medicinal en el Medioevo' (Gual, p. 219-20). || Cast. *pánace*, Cat. *popanac*, *popanal* (Vernia, p. 76); Lat. *opomax*, Cast. *panacé* (Vernia, p. 74). || Fr. *popmat*, *poupmat*, 'opopanax, gomme-résine récoltée en Orient' (Adam des Aigles, p. 65). | Fr. *opoponace*, *poponac*, 'opopanax, gomme-résine récoltée en Orient. Lat. C *oppoponacum*. L'aphérèse se rencontre aussi en moy. angl., cf. *popanake*, *poponak*', *jeussir*, *jeusir*, 'opoponax, gomme-résine récoltée en Orient. Lat. C *ieusier*, *geusir*, *iussir*. C'est *ḡāwšīr*, arabisation de l'expr. persane *ḡāwšīr* « lait de vache », voir I.B., art. 459, *Tuḥfa*, art. 108, *Glan*. 151. Cf. *opoponace*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 365). || It. *opoponacho*, *opopanacho*, *oppoponaci*, *yenser* (cioè *oppoponaci*), Fr. *jeusir*, *jeussir* (*ce est opoponace*), *racine de jussir* (*ce est de poponac*), Cast. *opoponac*, 'Opoponax, Panaxharz, Gummiharz aus dem Milchsaft des Gummiwurz / opopònaco, gommoresina del latice dell'opopònaco (*Opoponax chironium* (L.) Kock)' (Glessgen, p. 791).

**Apostolicon**: preparat, probable engüent. P (còpia s. XV m.), f. 26 **apostolicon**.

— De possible relació amb: Lat. *emplastrum apostolicon chirurgicum* i/o *unguentum veneris* o *apostolorum* (Jordi, p. 56-59, 62-65, 73-74, 80-82, 91-93). | Lat. *emplastrum apostolicon Magnum*, Arnaldus de Vilanova (i Nicolau), 'emplastre apostòlic magna', recepta descrita a f. LXXIXr (Duch, p. 429); Lat. *unguentum apostolorum* (. *Secundum Avicenna*, in .V. *canoni*), Avicenna, 'ungüent dels apòstols (. Segons Avicenna en el cinquè Cànon)', recepta descrita a f. LXXVv-LXXVIr (Duch, p. 358-61, 430); Lat. [*emplastrum*] *apostolicon surgicum* [. *Secundum Rogerium*, *libro primo*, *capitulo secundo*, *et secundum Anguli cum capitulo de craneo*, *cum emplaustro vulneram concordant*], Rogerius, '[emplastre] apostòlic quirúrgic [. Segons Roger, llibre primer, capítol segon i segona dissertació en el capítol sobre el crani, concordant amb l'emplastre de les ferides]', recepta descrita a f. LXXXr (Duch, p. 376-77, 436). | Lat. [*unguentum*] *apostolorum*, 'assim chamado por constar de doze ingredientes' (Michaëlis, *Mestre*, p. 228, n. 4). Preparació com a "engüent *veneris vel apostolorum*" a H. Menhardt, "Pharmacologie catalane", a *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, 3 (1930), p. 245-67 (ms. Biblioteca del bisbe a Klagenfurt, Austria, XXX C 14), cit. p. 259, f. 999v-100. || [Cat. *empastre apostolicon M.*] (Vernia, p. 119); [Cast. *ungüento de los apóstoles*, Avicena; Cast. *emplasto apostólico*] (Vernia, p. 125).

**Aranyó**: veg. F (còpia s. XV m.), f. 118v **arenyons**.

Sin.: **prunell**. Vegeu *prunell*.

— Potser Lat. *arvus vel spina alba* (Ar. 'ausağ) (Albumesar, p. 570, 623). | Lat. *acacia quae sunt pruna spinarum silvestrium* (AG, cap. XIX, p. 1479, l. 4-5), segons Jessen (1967, 700) identifica *acacia* com *Prunus spinosus* (OA, p. 1604, n. 243). | Lat. *prunella*, 'aranyó (*Prunus spinosa*)' (Duch, p. 457). | Lat. *achatia* (*acacia*?), a AV 13(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292). || Cast. *sege*, "en latín se dize prunella" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 624, ed. J.M. Fradejas Rueda).

**Arasam**: anim. / veg.? greix, amb menor probabilitat, resina. Vegeu *rasa*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **arasam** [ms. nrasam].

— Lat. *pinguedinem* DRLat.(CNPTVXY), *rasam* DRLat.(BUZ), *arasam* DRLat.(E), *raxiam* DRLat.(M), *rasam* DRLat.(O), manca capítol DRLat.(F); "de la graisse" trad.fr. Tilander; Lat. *resina* (AG, p. 1477, l. 36). || Cast. *classa* (DRcast.). || It. *grasso* (DRit.).

**Argentviu**: min. Vegeu *vermeylló*. F (còpia s. XV m.), f. 114v **argentviu**. | F (còpia s. XV m.), f. 149 **argentviu**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **argentviu**. || P (còpia s. XV m.), f. 36 **argentviu**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **argentviu**.

— Lat. *argentum vivum*, 'mercuri (Hg)' (Duch, p. 450). | Lat. *argentum vivum*, 'mercure' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a D 9(3), P 41(2), Ge 17(3), PH 6(4), TA 17, TS 5(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293-94, 312). | Lat. *hydrargyrum*, 'argent viu (Ar. azibat)' (Faraudo, p. 185). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. VIII, *De argento viuo*. || [Cast. *argent*, *arjén*, 'azoque, mercurio'] (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *argent bivo*, *açogue*, *azogue*, Cat. *argent biu*, *argent viu*,

‘mercurio, metal procedente del cinabrio. En la Edad Media se empleó como medicinal y posiblemente como colorante y en la obtención de metales’ (Gual, p. 220). | Cast. *argent biuo*, ‘azogue’ (Maler, *Tratado*, p. 87). | Cast. *argén vivo*, “otros le llaman azogue. Los médicos argentum vivum” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 621, ed. J.M. Fradejas Rueda). | Cast. *mercurio*, Cat. *argent viu* (Vernia, p. 95). || Fr. *argent vif*, ‘argent vif, mercure’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 311). || It. *argento vivo, vivo argento, ariento vivo, agiros*, Fr. *argent vif*, Cast. *argent vivo*, ‘Quecksilber / mercurio’ (Glessgen, p. 844). || Occ. *argen viu, argent viu*, ‘mercury’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3461, p. 215).

**Aristòdia:** veg. Vegeu *aristològia*.

**Aristològia:** veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **aristològia**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **aristòdia**.

— Lat. *aristologia*, ‘aristològia (al. aristològie); Ar. zarāwand’ (Albumesar, p. 569, 607). | Lat. *aristologia*, ‘aristolòquia (*Aristolochia pistolochia*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *aristolochia*, a Gm 30(1), ‘aristolochie (*Aristolochia* L.)’ (Smets, p. 78). | Lat. *aristolochia* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 255), *aristologia*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *aristoloquia*, ‘estorogila (Ar. zeraonde)’ (Faraudo, p. 180). | Lat. *aristolochia, aristologie*, Cast. *aristoloquia* (Jordi, p. 118). | Lat. *aristoloquiae*, Cast. *aristoloquia*, Cat. *aristoloquia*, [estorogila, estarogila] (Vernia, p. 56, 64). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XIII, *De aristologia*. || Ar. (pers.) *zarāwand*, ‘*Aristolochia*, l’aristolochie’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 133, n. 307). || Fr. *aristologie reonde*, ‘aristolochie ronde (*Aristolochia rotunda*)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 311). || Cast. *aristoloquia*, ‘*Aristolochia longa* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). || It. *aristologia ritonda, aristologia rotunda*, Fr. *aristologie reonde*, Ar. *karafs*, ‘Runde Osterluzei / erba astrologa, aristolochia tonda (*Aristolochia rotunda* L.)’ (Glessgen, p. 710). || Occ. *aristologia, aristolochia*, ‘birchwort’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2000 i p. 219).

**Armoniac:** veg. goma. Vegeu *aristològia, salmoniac*. P (còpia s. XV m.), f. 36v **armuniach**.

— Lat. *armoniacum*, ‘armoniach (Lat. *F amoniacum, sic pro* Ar. zarāwand, ‘aristologia’); Ar. uššaq’ (Albumesar, p. 570, 607). | Lat. *amoniacum*, ‘resina amoniac (*Ferula*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *gummi ammoniacum, ammoniaci, armoniach, armoniaci*, Cast. *goma amoniaco* (Jordi, p. 118). | Lat. *gutta amoniaci*, ‘ammoniaque, gomme-résine de la *Ferula communis* L.. Les anciennes “gommes amoniaques” devaient être produites par les *Ferula*, par opposition à l’ammoniaque actuelle, qui vient de la gomme-résine de la *Dorema ammoniacum* Don.’ (Smets, p. 85). | Lat. *armoniacus*, ‘dorème ammoniaque’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a TS 1(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293), *armonium*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *ammoniacum*, ‘armoniac (Ar. alguaxac)’ (Faraudo, p. 178). | Lat. *ammoniacum*, Cast. (*gomorresina*) *amoniaco*, Cat. *armoniac* (Vernia, p. 56). || [Ar. *kalh*, ‘*Ferula communis*, férule commune (donnant la gomme ammoniaque dite *wuššaq*). Voir Tuḥfa, n° 29’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 200)]; Ar. *uššaq, fāsūh, wuššaq*, ‘gomme ammoniaque (tirée de *Ferula communis*, férule commune). En Orient, c’est la gomme de *Dorema ammoniacum* qui s’écoule sous l’effet d’un piqûre d’insecte. Voir Tuḥfa, n° 135’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 159, n. 431 i p. 209). || Cast. *amoniaco, armoniaco*, Cat. *armoníach*, ‘gomorresina de sabor amargo y olor desagradable, procedente del *Dorema Ammoniacum* Don, planta nativa de Persia, empleada como medicinal’ (Gual, p. 220). | Cast. *gomorresina amoniaca* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). | Cast. *aguaxaque*, “es goma amoniague. En latín se dize gumi armomiacum” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). || It. *armoniaco, armoniacho*, ‘ammoniak, «ammoniac»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Arrop:** veg. preparat. P (còpia s. XV m.), f. 35v **arrop**.

— Lat. *sapa*, ‘moût bouilli, jus de raisin bouilli’ (Cy. 10, p. 56). | Lat. *sapa*, a Gr 15 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). | potser Lat. *siliqua*, ‘garrofa (Ar. arnop)’ (Faraudo, p. 180). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLIII, *De siliqua*. || Ar. *maybuḥtağ*, ‘(pers. *may puḥtah*, vin cuit), raisiné. Sin. *dibs*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 134, n. 311 i p. 202). || [Cast. *garrova*, ‘algarroba, fruto del algarrobo (*Ceratonía siliqua*); del ár. ḥarruba’] (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || [Fr. *carube*, ‘caroube, fruit du caroubier (*Ceratonía siliqua*). Lat. A de carabe, C de carbe, F de carebe’

(Tjerneld, *Moamin*, p. 321). || [Port. *alfarroba*, Ar. *al-haruba*, Fr. *caroube*, Al. *Karobe*, ‘fruto, alfarrobeira (*Ceratonia siliqua*)’] (Michaëlis, *Mestre*, p. 229-30, n° VI).

**Arsènic:** *min.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **arsènic**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **orpiment**, que en altra manera és apelat **arssènic**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **arsènich**, qui és apelat en altre manera **orpiment**.

**Sin.:** **orpiment**. Vegeu *orpiment*.

— Lat. *arsenicum*, a P 21(2), Gr 8, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294, 312). || Ar. (pers.) *zarnīh*, ‘orpiment, arsenic. Moamin lat. *auripigmentum*; Moamin fr. *orpigment*’, (pers.) *zarnīh asfar*, ‘orpiment jaune (trisulfure d’arsenic). Voir Tuḥfa, n° 145’, *zarnīh aḥmar*, ‘orpiment rouge, « réalgar » (sulfure rouge d’arsenic). Moamin lat. *arsenicum rubeum*; Moamin fr. *arsenic ros*. Voir Tuḥfa, n° 145’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210). || Cast. *arsénico*, Cat. *arcènich*, *arsènich*, ‘tal vez procedente del oropimente, con el que se confunde en la Edad Media (“Arcènich, qui és de color d’or, qui és orpiment”, en un incunable de 1492, citado por Dic. catvalbal., voz “orpiment”. Se incluyó entre los venenos mortales (“verins mortals, ço és *arcènich*”, 1417, publ. Rodrigo Pertegás, *Boticas*, 114, n. 1)’ (Gual, p. 220). || Fr. *arsenic*, ‘orpiment’, *arsenic ros*, [*ce est orpiment*], ‘sulfure rouge d’arsenic natif, réalgar’, lat. *arsenicum rubeum* (Tjerneld, *Moamin*, p. 312). || It. *arsenico* (cioè *orpimento*), *arsenicho*, Fr. *arsenic*, Cast. *orpiment(e)*, Ar. *zarnīh aḥmar*, *zarnīh armanī*, ‘Arsensulfid, Realgar; (Arsentrisulfid, Auripigment) / solfuro d’arsenico; trisolfuro d’arsenico’ (Glessgen, p. 845-46). || Port. *azarnefe*, *azaneffe*, Cast. *arzanefe*, Ar. *az-zirnikh*, Lat. *arsenicum*, grec *ἀσενίχων*, *asenicon*, ‘sulfureto amarelo de arsénico’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 261, cf. p. 261-63).

**Artemenya:** *veg.* Vegeu *altimira*.

**Artemisia:** *veg.* Herba d’Artemis, pel seu ús en ginecologia. Vegeu *altimira*.

**Atzur:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 145 **atzur**.

— [Potser Lat. *aurum*, ‘Ar. dahab’ (Albumesar, p. 570). | Lat. *aurum*, ‘or (Au)’ (Duch, p. 451). | Lat. *aurum*, a Gm 26(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). | Lat. *aurum*, ‘or’ (Faraudo, p. 185).] || Ar. (pers.) *lāzuward*, *lāḡuward*, ‘arabisation du persan *lādīverd* d’où vient « azur ». C’est le *lithos armenios*, « pierre d’Arménie » de Dioscoride ou « l’azur de cuivre », variété de sous-carbonate de cuivre, bleue et friable. Ce n’est pas le moderne lapis-lazuli obtenu artificiellement par combinaison de soufre à un silicate complexe d’alumine, de soude et de chaux. Moamin lat. *azurum*; Moamin fr. *azur*. Voir Tuḥfa, n° 239’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 136, n. 322 i p. 201). || Cast. *azul*, *azur*, Cat. *adzur*, *atzur*, It. *azzurro*, *azzurro*, ‘azul, como materia colorante y “azul de ultramar”, subproducto del lapislázuli, empleados en la Edad Media en la pintura y como colorantes de la industria textil’ (Gual, p. 215), relacionat amb Lat. *lapis lazuli*, Cat. *lapislātzulli* (Ar. *ḥaḡar al-lāzaward*), *leuzauart* (Ar. *ḥaḡar al-azward*) (Albumesar, p. 576, 616), Cat. *lapislātzuri*, *lapislātzuli*, Cast. *lapislāzuli*, ‘mineral de color azul intenso y gran dureza, tal vez usado en los tiempos medievales como colorante’ (Gual, p. 242). || Fr. *azur*, ‘lapis-lazuli’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 315). || It. *açurro*, Fr. *azuro*, Cast. *azul*, Ar. *lāzuward*, ‘Lasurstein, Lapislazuli / lapislāzzuli’ (Glessgen, p. 849). || Occ. *aur*, *azur* (*Dels auzels cassadors*, v. 3428).

**Avellana:** *veg.* Com referència de volum: F (còpia s. XV m.), f. 139 **avellana** grossa. | F (còpia s. XV m.), f. 142 **avellana**. || P (còpia s. XV m.), f. 41 miga **avelana**.

— Lat. *avelana*, ‘noisette’ (Cy. 9, p. 235). | Lat. *avellane*, ‘avelanes (Ar. *bunduq*)’ (Albumesar, p. 570, 607). | Lat. *avellana*, ‘avellana (*Corylus avellana*)’ (Duch, p. 451). | Lat. *avellana*, ‘avellana (Ar. *gileuze*)’ (Faraudo, p. 178). | [Lat. *corilo*, ‘Filbert or Old World hazel, *Corylus avellana*, is a small tree cultivated for its round nuts. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.150’ (Scanlan, p. 122, n. 74.3). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CVIII, *De nuce avellana*. || Cast. *avellana*, Cat. *avalana*, *avallana*, *avellana*, It. *nocelle* (Gual, p. 221). | [Cast. *corilo*, ‘avellano’] (Maler, *Tratado*, p. 90). | Cast. *avellana*, ‘*Corylus avellana* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *avelane*, ‘aveline, employée comme mesure’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 315). || It. *avellana*, Fr. *avelane*, Cast. *avellana(s)*, ‘Haselnuß als Vergleichsmaß für Form bzm. Größe / avellana come unità di misura di confronto per la forma o la grandezza’ (Glessgen, p. 661). | It. *avellana*, ‘hasselnöt, används



som jämförelsemått, användes för att ange mått och form, «avellana» (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53, 103). || Occ. *aulana*, *aulanha*, *aueylana*, ‘filbert’, *avelaneta*, ‘small hazel nut’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1357 i 1622 i p. 219).

**Avet:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> fust d’**avet**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> fust de salze o d’**evet**.

— Lat. *lignum abietis* (AG, p. 1492, l. 11). || Cast. *abeto*, Cat. *avet* (Vernia, p. 57).

## B

**Bàlsam:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 116v **bàlsem**.

— Lat. *balsamum*, ‘baume’ (Cy. 9, p. 236). | Lat. *balsamum*, ‘bàlsem (*al.* bàlçem), (*Ar.* balasān, duhn al-balasān)’ (Albumesar, p. 570, 607). | Lat. *balsamum*, *opobalsamum*, ‘bàlsam blanc (*Amyris gileadense*)’ (Duch, p. 451); Lat. *carpobalsamum*, ‘fruit de bàlsam (*Balsamodendron opobalsamum*)’ (Duch, p. 452); Lat. *opobalsamum*, ‘resina bàlsam (*Balsamodendron gileadense*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *balsamum*, ‘baume, baume de la Mecque’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 225), a AV 15(2), E 5(3), LM 15, *balsamus*, a Ge 12(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294, 312), *oleum balsami*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *balsamum*, ‘balsam (*Ar.* heleçem)’ (Farauo, p. 178). | Lat. *balsamum*, Cast. *bàlsamo*, Cat. *balsam*, *basme* (Vernia, p. 57). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XVIII, *De balsamo*. || *Ar.* *ḥabb al-balasān*, *bašām*, ‘*Amyris opobalsamum*, carpobalsame (graines du buamier de la Mecque). Moamin lat. *grana balsami*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197); [*Ar.* *duhn balasān*, ‘*Amyris opobalsamum*, huile de baumier. Moamin lat. *oleum balsami*; Moamin fr. *oile de bausme*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194)]. || Cast. *bàls(s)amo*, *blásamo*, ‘árbol del bàlsamo, es imposible determinar de qué variedad se trata’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *bàlsamo*, Cat. *bàlsam*, *bàlsem*, It. *balsimo*, ‘esencia de una planta oriental, de uso litúrgico, en perfumeria, medicina y en la conservación de cadáveres’ (Gual, p. 222). | Cast. *bàlsamo*, ‘*Commiphora opobalsamum* Engl.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *bausme*, *oile de bausme*, ‘baume, suc résineux tiré du baumier’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 316). || It. *balsamo*, Fr. *api*, Cast. *apio*, *Ar.* *karafs*, ‘Balsamöl / balsamo; Balsambaum; Echter Mekkabalsambaum (*Commiphora opobalsamum* (L.) Engl. var. *gileadensis* (L. Engl.)) / balsamodendro; commiphora opobalsamo’ (Glessgen, p. 716). || Occ. *balme* [*basme*<sup>n</sup>; *blasme*<sup>v</sup>] (*Dels auzels cassadors*, v. 3633).

**Barba jovis:** *veg.* Vegeu *crespinell*. F (còpia s. XV m.), f. 114v such d’una erba a qui diu hom **barba jovis**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> suc de **barba jovis**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> such de **barba jovis** [ms. *barbena ja vis*].

— Lat. *barba Jovis*, ‘joubarbe (*Sempervivum tectorum*)’ (Cy. 10, p. 50). | Lat. *barbae Jovis* (AG, p. 1481, l. 40), ‘Jupiter’s beard, *Sempervivum tectorum*’ (OA, p. 1608, n. 267). | Lat. *barba iovis*, ‘berberis (*Ar.* ḥabb al-amīrbārīs), berberis alguns diuen *barba yovis* (*Ar.* amīrbārīs)’ (Albumesar, p. 570, 607, 608), potser *semperviva* (*Ar.* ḥayy al-‘ālam) (Albumesar, p. 580, 623). | Lat. *berberis*, ‘coralets (*Berberis vulgaris*)’ (Duch, p. 451), Lat. *sempervire*, ‘consolva (*Sempervivum tectorum*)’ (Duch, p. 459). | Lat. *barba-iovis*, a Al 3, P 11(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). | [Lat. *semperviva*, ‘Periwinkle, Vinca minor, is a trailing evergreen plant with dark green, glossy leaves and blue flowers. Also called myrtle, it was thought in medieval times to have magical and medicinal powers. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.447. The houseleek, *Sempervivum tectorum*, has etymological connections with Albert’s Med. Lat. “semperviva”’ (Scanlan, p. 119, n. 71.3). || Fr. *jonbarde ou sempervive* [ms. *supervive*], *joubarde*

ou la sempervive [ms. *supervive*] (ms. Facultat de Medicina, Montpellier, 459, s. XV), *jomberde ou sempermirre, jomberde ou la supme* (ms. Bibl. Municipal, Le Mans, 79, s. XV), *jonbarde, jomberde, sempervive*, ‘joubarbe. *Sempervivum tectorum*. N. Lémery, *Dict. universel des drogues simples*, p. 804. Ces formes se trouvent dans E. Rolland, *op.cit.*, VI,92-93’ (Adam des Aigles, 22.1, 4 i p. 61-62, 66). || Occ. *barbajol*, “houseleek”. *Barbajol* is, in fact, known scientifically as *Sempervivum tectorum*’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3588, p. 219, 212, n. 2120).

**Barbena:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 118v such de **barbena**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> suc de **barbena**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> suc de la **barbena**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> herba que és dita **barbena**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> such de la **barbena**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>ab</sup> erba que és dita [14r<sup>b</sup>] **barbena**.

Sin.?: **anglicus**. Vegeu *anglicus, herba consolda, mellifolium*.

— Lat. *verbena*, ‘verveine (*Verbena officinalis*)’ (Cy. 9, p. 283). | Lat. *berbena*, ‘berbena (*Verbena officinalis*)’ (Duch, p. 451). | Lat. *verbena, verbene, verbenae*, Cast. *verbena* (Jordi, p. 122). | Lat. *verbena*, ‘*Verbena officinalis*, but cf. Scanlan 266’ (OA, p. 1606, n. 257), ‘*Anagallis arvensis*’ (OA, p. 1614, n. 300). | Lat. *anagallicum*, ‘mouron rouge (*Anagallis* L.) ou consoude (*Symphytum officinale* L.)’ (Smets, p. 78). | Lat. *herba anglica*, a A 13(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299), *verbena*, ‘verveine’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 26(4), P 6(9), 21(4), Ge 16(2), PH 25(2), TA 20 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310), *radices anagallis*, a Gm 16(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293). || Cast. *bervena, verbena*, ‘verbena (*Verbena officinalis*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205, 212). | Cast. *beruena*, ‘verbena (*Verbena officinalis*)’ (Maler, *Tratado*, p. 88). | Cast. *verbena*, Cat. *barbena* (Vernia, p. 57). || Occ. *berbena*, ‘verbena’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2865 i p. 219).

**Barbastellum:** *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **barbastellum** [ms. *basbastellum*].

Sin.: **muriac, rata-penyada**. Vegeu *muriac, rata-penyada*.

— Lat. *barbastellum, barbascellum, berbestessum* (per error), *barbastillum, vespertilionem*, Tilander ‘chauve-souris’ (Cy. 9, p. 142-143, mss. Lats. G.). | Lat. *barbastellum, sb., accusatiu, barbastillum*, per error *berbestessum, barbascellum*, Tilander ‘chauve-souris’, explicat per Lat (Z), que dona *vespertilionem*. Veure Meyer-Lübke, *Wb.*, art. 9275 *vespertilio, Romania, XXVII, 222, ZfrP.*, XVII, 149, qui ofereixen ferrar., piac., *barbastel* (Cy. 9. p. 236). | Lat. *barbastellum*, a Gu 7(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *vespertilio*, a P 28, LM 21 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310). || Ar. *waṭwāṭ*, ‘chauve-souris’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 209).

**Batafalua:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 34 pólvera de gingibre e de **batafalua**.

Sin.: **comí (dolç)**. Vegeu *comí*.

— Lat. *anisum*, ‘anis *id est* batafalua (*al. batafallua*); Ar. *anīsūn*’ (Albumesar, p. 570, 606, 608). | Lat. *anisum*, ‘anis (*Pimpinella anisum*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *anisum*, ‘anis’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *anisum*, Cast. *anís*, Cat. *anís* (Vernia, p. 55). || Ar. *anīsūn, yānīsūn*, ‘*Pimpinella anisum*, anis (graines). Moamin lat. *anisum*; Moamin fr. *anese*. Voir Tuḥfa, n° 33’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 192). || Cast. *anís, matalahuva*, Cat. *batafalua, batafaluga, matafaluga, anís*, ‘arbusto de granos muy apreciados en el Medievo, que con un baño de azúcar se consumían como confitura’ (Gual, p. 222). | Cast. *anís*, ‘*Pimpinella anisum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. X, *De aniso*. || Fr. *anis, enis*, ‘anis vert, fruit ou semence du *Pimpinella Anisum*, *L’Antidotire Nicolas*, éd. P. Dorveaux, p. 45’ (Adam des Aigles, p. 55). | Fr. *graine d’outremer*, ‘anis. Les meilleures espèces d’anis provenaient, selon l’*Antidotarium Nicolai*, d’Égypte et de Crète’ (*Modus*, ed. París, 1989, p. 128, n. 78). | Fr. *anese*, ‘anis vert, fruit ou semence du *Pimpinella anisum*’, *cimin dolz, zimin dolz*, ‘anis (*Pimpinella anisum*). Lat. *C cimum dulce*’ (Tjernelnd, *Moamin*, p. 310, 327). || It. *aniso*, Fr. *anese*, Cast. *aniso*, ‘Anissamen / semi di ànice (*Pimpinella anisum* L.)’ (Glessgen, p. 708); It. *comino dolce, cimino dulce, cimino dolci*, Fr. *zimin dolz*, Cast. *aniso*, ‘Anis / ànice (*Pimpinella anisum* L.)’ (Glessgen, p. 737). || Port. *batafaluga*, Cast. *batafalua, batafaluga, matafalua, matafaluga, matahalua*, Ar. *habba-halwa, habbat-halúa*, ‘designação arcaica dos grãos aromáticos de anís; e seguramente

também da planta: a umbelífera *Pimpinella anisum* L.’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 268, cf. p. 268-69).

**Bedel·li:** veg. gomoresina. Vegeu goma, mirra, trementina. P (còpia s. XV m.), f. 41v **bedel·li**.

— Lat. *bdellium*, ‘bedel·li (al. badel·li) (Ar. muql, muql azraq), del·li (Ar. muql azraq), dil·li (Ar. muql)’ (Albumesar, p. 571, 608, 612). | Lat. *bdelium*, ‘bdelli (*Balsamodendron africanum*)’ (Duch, p. 451). | Lat. *bdellium*, ‘delium (Ar. mogle, al mocle)’ (Faraudo, p. 180). | Lat. *bdelli*, *bdellij*, Cast. *bedelio* (Jordi, p. 118). | Lat. *bidellium*, a Gm 30(1), ‘bdellium/commiphore (*Commiphora africana* Arn.) Engler ou *Commiphora mukul* (Hook) Engler. Le bidellium est la gomme-résine des *Commiphora* Jacq., qui sont des arbres de la famille des Burséracées, dont il existe une espèce africaine et une espèce indienne, la dernière étant également appelée “myrrhe de l’Inde” (Smets, p. 79). | Lat. *bdelium*, *boelium arabicum*, Cat. *delium* (Vernia, p. 57, 63). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XIX, *De bdellio*. || Ar. *kūr/gūr*, *muql/muqīl azraq*, ‘*Balsamodendron mukul*, bdellium (gomme). Voir Tuhfa, n° 257’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 203). || Cast. *bedelio*, Cat. *goma delli*, It. *delio*, ‘gomorresina amarilla, procedente de un terebinto oriental’ (Gual, p. 239). | [Cast. *bedelio azul*, ‘*Balsamodendron africanum* Arn.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165).

**Ben Mesué, pólvora de:** preparat. P (còpia s. XV m.), f. 41 pólvora de **Bemesué**.

— Lat. *pulvis Ebenmesue*, Mesué, ‘pólvores de Mesué’, recepta descrita a f. XXXVIIv (Duch, p. 431): *Pulvis Ebenmesue. In capitulo de Ruebarbero. Secundum Ebenmesue. Sic dicendo ex parte substancie sue proprietates est ei: conferre sputo sanguinis et manacioni eius ubicumque fit et conferre casuy et percusioni et sanare roturas intrinsecas et proprie eius. Recipe: Reubarbari Dragma .I., Mumie Grana .II., Rubea tinctorum Grana .I. et semis, Cum vino stiptico et est dozis Dragma una* (Duch, p. 206); ‘Pólvores de Mesué. En el capítol del ruibarbre. Segons Mesué. Dient així: les propietats d’aquesta substància són les següents: combat l’esput de sang i l’efluxió d’aquesta en qualsevol lloc que es presenti, i s’aplica en caigudes i contusions, i per sagnar ruptures interiors i especialment aquestes. Pren: Ruibarbre 1 dracma, Mòmia 2 grans, Rogeta 1,5 grans. Es pren amb vi estíptic, i la dosi és d’una dracma’ (Duch, p. 207). || It. *Ben Mesue* (Lupis, *Sezione*, p. 85).

**Bèstia:** anim. Vegeu sang de grill. Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> **bèstia**.

Bestieta escudada: anim. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **bestieta escudada**.

Sin.: **tortuga**. Vegeu *tortuga*.

— [Potser Lat. *animalia testudinem habencia*, ‘animal qui haja closca’ (Albumesar, p. 606)]. | Lat. *bixia scutellaria*, a D 10(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294).

**Blanquet:** min. P (còpia s. XV m.), f. 36 oli <e> **blanquet** cruu.

Possible sin.: **engüent blanc**. Vegeu *engüent blanc*.

— Lat. *cerusa*, ‘cerusa (al. serusa, prop. cerusa) id est blanquet (Ar. isfīdāğ, isfīdāğ al-rašās)’ (Albumesar, p. 608, 610). | Lat. *cerusa*, ‘cerussa, blanquet (CO<sub>3</sub> Pb)’ (Duch, p. 452). | Lat. *cerussa*, ‘blanquet’ (Faraudo, p. 185). | Potser Lat. *cerasum*, a TA 18, 24 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). | Lat. *cerusa*, id est, *alvaalde* (Gil, *De accipiter*, cap. 8.28, p. 212, l. 32, f. 17r). | Lat. *cerusa*, Cast. *cerusa*, *albayaalde*, *carbonato de plomo*, Cat. *blanquet* (Vernia, p. 96). || Ar. *bārūq*, *isfīdāğ rašāšī*, ‘céruse de plomb. Moamin lat. *plumbum combustum*; Moamin fr. *blom ars*. Voir Tuhfa, n° 37’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193). || Cast. *alvayaalde*, ‘carbonato básico de plomo, de color blanco; del ár. bayād□’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *albayaalde*, Cat. *blanquet*, *blanc*, *blanch*, It. *biacca*, ‘carbonato de plomo, usado en el medioevo como medicinal y probablemente como colorante’ (Gual, p. 223). | Cast. *alvayaalde*, “en Aragón le llaman blanquete. En latín se dize cerusa” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, pp. 620-21, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *blom ars*, ‘sulfure de plomb, plomb brûlé. C *plumbum combustum*. I. B., art. 1042: « Le plomb brûlé convient aux plaies et aux ulcères, associé aux onguents ». Sur sa préparation, voir Pline XXXIV, 50, *Simpl. méd.*, § 944. Pour le b initial de blom, voir p. 41’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 318). || It. (nap.a.) *blanchetto* (*crudo*), ‘unguento rinfrescante, unguento bianco, Mercader, v 41r; cat. *blanquet*, «carbonat de plom, que es presenta en forma de pólvora blanca» DCVB. cal.a. *bianceto*, «bianca, bianchetto» Caracciolo,

f. 106v' (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 103). || Port. *alva(i)ade*, Ar. *al-bayadh*, Cast. *albayaalde*, 'cerusa' (Michaëlis, *Mestre*, p. 243).

**Bleda:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 119 seda [ms. **bleda**] <de porc>.

— Lat. *bleta*, 'blète (*Blitum virgatum*). It. *bieta*' (Cy. 9, p. 237). | Lat. *blitus*, 'bledes (Ar. hass [?])' (Albumesar, p. 571, 608). | Lat. *bleta*, 'bleda (*Beta vulgaris*)' (Duch, p. 451). | Lat. *blitus*, 'bleda' (Faraudo, p. 179). | Lat. *succo betae*, 'beet juice. The juice obtained by crushing the bulbous root of the beet, *Beta vulgaris*, had many medicinal uses, both topical and internal. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.220' (Scanlan, p. 85, n. 33.2). | [Lat. *beta*], Cast. *acelga*, Cat. *bleda* (Vernia, p. 58). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XXII, *De beta*. || Ar. *silq*, 'bette' [VIRÉ (1965), p. 295 (87)]. || Fr. *blee*, 'bette (*Beta vulgaris*). C *cum foliis siecle, id est blete*. Lat. *bleta*; cf. anc. prov. *bleda* «bette». L'emploi médical des feuilles de la bette trempées dans du vin remonte à Hippocrate; des prescriptions analogues se trouvent dans Avicenne, voir Lippmann, *Rübe*, p. 7, 40' (Tjerneld, *Moamin*, p. 318). || It. *bieta, bleta, sicla*, Fr. *blée*, Cast. *acelgas*, 'Mangold / bietola (*Beta vulgaris* spp. *vulgaris* convar. *vulgaris* Helm)' (Glessgen, p. 822).

**Boliermini:** *min. ant.* Bolarmeni (i ses var. *boliermini, boli armini, bolo armini*). Vegeu *borach, gleda*. P (còpia s. XV m.), f. 26 **boli armenyci**.

Sin.: **borach armeni**.

— Lat. *bolus armenicus*, 'bol d'Arménie, petite motte de terre d'une argile rougeâtre qu'on expédiait d'Orient' (Cy. 9, p. 237). | Lat. *bolium armenicum, bolus armenicus*, 'boliarmini (Ar. *ḫīn armainī*)' (Albumesar, p. 571, 607). | Lat. *bol armenicum*, 'bol d'Arménia' (Duch, p. 451). | Lat. *bolus*, a LM 29, TA 19 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *armenius bolus*, 'bol d'Arménie' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a Ge 10(2), TS 12(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *bolus armenius*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312), *volorminum?*, a AV 28(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311). | Lat. *bolus armenicus*, 'a reddish clay, supposedly from Armenia and used for a variety of intestinal disorders' (OA, p. 1065, n. 251). | Lat. *bolus armenius*, 'bol ermeni (Ar. *ten armeni*)' (Faraudo, p. 185). | [Lat. *terra sigillata, bolum sagillatum, bolium sagillatum, bolus vel terra sigillata* (Ar. *ḫīn maḥtūm*)' (Albumesar, p. 571, 608). | Lat. *terra sigillata*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *terra sigillata, terra sigillada* (Ar. *sen mactum*)' (Faraudo, p. 185).] | Lat. *bolus armenia*, Cast. *bolo arménico*, Cat. *bol armini, bol ermini* (Vernia, p. 96). || Ar. *ḫīn armanī*, 'bol d'Arménie. Moamin lat. *bolum armenicum*; Moamin fr. *bol armenic, lut armenic*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208); Ar. *maġra, muġra*, 'ocre, terre de Synope. Moamin lat. *macra*; Moamin fr. *macre, magre*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201). || Cast. *bol arménico* o *de Armenia, bolarménico*, Cat. *bolo armini, boli armini, bolarmeni*, Fr. o llat.? (apareix a un llibre de comptes de mercaders montalbanesos) *boli arminisi*, 'arcilla rojiza procedente de dicha zona, de carácter medicinal. "Boli armini à tal conexença: que són trosos semblants argila, si no que ha la color roja... Boli hermini se cull en la província de Hermènia y és vena de terra, be que n'i à per moltes parts emper lo bolo de Ermènia és lo millor y té la color roja y molt fàcil de trancar... Lo boli ermini que s fa en Ponent, ho en Gènova, ho en Barbaria diuen los doctós que no s pot posar en medicina... La sua conservació, sense corrompre-s, tenint-lo en un vaxell de terra, per 100 anys" (BUB. Ms. 62, fols. 4 y 27v)' (Gual, p. 224). | Cast. *arcilla de Armenia* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 172). || Fr. *boliarmenic, boulliarmeni*, 'petite motte de terre d'une argile rougeâtre qu'on envoyait d'Orient, bol d'Arménie' (Adam des Aigles, p. 56). | Fr. *bol d'Arménie*, 'sorte de terre rougeâtre, grasse et onctueuse, importée d'Arménie, qu'on employait en médecine surtout contre les hémorragies des plaies et la dysenterie' (*Modus*, ed. Paris, 1989, p. 127, n. 74); [Fr. *terre seillée*, 'terre sigillée, sorte de terre grasseuse d'une blancheur rougeâtre qui se trouvait dans l'île de Lemnos. On l'appelait *sigillée (terra sigillata)*, parce qu'elle se vendait en pastilles marquées d'un sceau. Le *Grand Herbier* (Bibliothèque nationale, ms. 9137) constate qu'on s'en servait surtout contre l'enflure des pieds et la goutte' (*Modus*, ed. Paris, 1989, p. 127, n. 75).] | Fr. *bol armenic*, 'petite motte de terre d'une argile rougeâtre qu'on envoyait d'Orient, bol d'Arménie; solution buvable de bol d'Arménie. Synon. de *borac armenic, lut armenic*. *Glan.* 33-34', *lut armenic*, 'bol d'Arménie. Lat. C *lutum armenicum*. Synon. de *bol armenic, borac armenic*. *Glan.* 159', [*macre, magre*, 'sorte d'ocre, terre de

Sinope ou d'autre origine. Lat. *C macra que est terra rubea pulverizata*. *Glan.* 161. De l'ar. *magra* « terre de Sinope ». En lat. ordinairement *magra* ou *mogar*. Le mot est rendu en it. par *magra dagli arabi*, *Teatro farm.*, p. 159. La terre qu'employaient les charpentiers était d'une qualité inférieure à celle de la terre de Sinope', *rose*, 'ocre pulvérisé. Lat. *C de rubea scilicet macra*. Synon. de *macre*', terre sigilee, 'terre sigillée, terre de Lemnos, mise en pastille et munie d'un sceau. *Glan.* 256. Voir sur la terre sigillée C.J.S. Thompson, *Terra sigillata, a famous medicament of ancient times, XVIIth International Congress of Medicine*, London, 1913, Sect. XXIII, History of Medicine, p. 433-44'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 318, 370, 402, 414). || It. *bolo armenico, bolo armenicho (che s'aporta da stagno), bolo arminico, bolo arminio, luto armenico, luto armenio*, Fr. *bol armenic, lut armenic, lut d'estaing (ce est bole qi vient d'estain)*, Cast. *bolo seellado, bolo arménico*, Ar. *ḫīn armanī*, 'aus dem Orient importierte Tonerde, sog. armenische Bolarderde / argilla importata dall'Oriente, cosiddetto bolarmenico', It. *terra sigillata*, Fr. *terre sigilée*, 'aus dem Orient importierte, oft mit einem Stempel versehene, Tonerde / argilla importata dall'Oriente, spesso con impronta' (Glessgen, p. 851). || Port. *bolarménio, boloarménico*, Cast. *bolarmenico, teliarmin*, Ar. *tin-armini*, 'terras argilosas (sigiladas), empregadas, em tempos que lá vão, como tónicos e astringentes' (Michaëlis, *Mestre*, p. 271, cf. p. 271-72).

**Bombice:** veg. Vegeu *carta bombicina*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **bombice**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> **bombice**.

Sin.: **cotó**. Vegeu *cotó*.

— Lat. *bambacium, bambasium, bambax, bombax*, 'coton' (Cy. 9, p. 236-7). | Lat. *bombax*, 'alcoffoll, segueix altra entrada alcoffoll (*al.* *alcaffoll*), *alcofol* (Ar. *akhāl*)' (Albumesar, p. 605). | Lat. *bombax*, 'cotó (*Gossypium herbaceum*)' (Duch, p. 451). | Lat. *bombice*, Tilander 'coton' (Cy. 9, p. 85-86). | Lat. *bombax*, 'cotonnier' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 225), a D 3(4), 16(23), 28(3), *bombax cartarum*, a Ge 15(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *bombax*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Fr. *bambaz, bambax, banbaz, bambace*, 'coton' (Tjerneld, *Moamin*, p. 316). || It. *bambagia, bambagio, bambage, bambace, bombace*, Fr. *bançaçe, bambaz*, Cast. *algodón*, 'Baumwolle', [(*panno*) *bambacino, (panno) bombicino, (panno di) bambagio, (drappello di) bambacino, (drappello) bambacino*, Fr. (*pan de*) *bançaçe*, Cast. (*trapo d*)*algodón*, 'Baumwoll-(tuch) / (panno) di bambagia'], '[Baumwollstoff / stoffa di bambagia]' (Glessgen, p. 662, 918). | It. *bambagia* (Gual, p. 230). | It. *bonbace, banbaze*, 'bomull, «bambagia»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Borach:** *min.* P (còpia s. XV m.), f. 38 **borach** [ms. *orach*]. — Lat. *borac, borach* (Moamins lats. II, 24b). || Cast. *salnidrio* (Moamin cast. II, 24). || Fr. *borac (blanc)*, 'borax, Lat. *borac*', *borac aurifice*, 'borax des orfèvres. Lat. *borac aurificum*, dénomination qui s'explique par le fait que le borax était autrefois employé pour la soudure de l'or' (Tjerneld, *Moamin*, p. 319).

Borach armeni: *min.* P (còpia s. XV m.), f. 40v **borach armeni** [ms. *bou arap*].

Sin.: **boliermini**. Vegeu *boliermini*.

— Ar. *būraq armanī*, 'le *sinopis* de Pline ou « terre de Sinope », le bol d'Arménie est une argile ferrugineuse aux propriétés antitoxiques, voisines de celles de la « terre sigillée » ou « rubrique de Lemnos » des Grecs. Voir Tuḫfa, n° 196' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, 62.17), 'sel alcalin. Moamin lat. *borac armenicum*; Moamin fr. *borac armenic*. Voir Tuḫfa, n° 196' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 194). || Fr. *borac armenic*, 'synonyme de *bol armenic*' (Tilander, *Glan.*, p. 34).

**Boric:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 115 prin una erba qui ney en alguns pochs rius, la qual alguns apellen helechtrom, los altres **borich** [ms. *botich*], e los englesos la apellen en lur lengatge 'negre erba', e ffa lo ram quadrat <com a rama> e les ffulles són semblans a gra<n>s d'ortigues, e ffan-se al cap de la erba uns grans quax a rayms.

Sin.: **helechtrom**, ('*negra herba*').

— Lat. *herba brie = electrum = nigra*, a A 16(8) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Occ. *eboric* [error d'edició per *eboric*], 'figwort' (*Dels auzels cassadors*, v. 2697 i p. 220).

**Brases:** veg./(*min.*) P (còpia s. XV m.), f. 31 **brases** menys de fum.

— It. *braxe*, ‘armslängd, «braccia», «braccio» används som mått’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).

**Bretònica:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> fuylls de **bretònica**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> fuylls de **bretònega**.

— Lat. *bethonica*, ‘betònica (*Stachys officinalis*)’ (Duch, p. 451). | Lat. *betonica*, ‘betony, *Betonica officinalis*’ (OA, p. 1612, n. 282). | Lat. *betonica*, *betonicae*, Cast. *betónica* (Jordi, p. 120). | Lat. *betonica*, ‘(épiaire) bétoine (*Betonica officinalis* L.)’ (Smets, p. 78). | Lat. *vettonica*, ‘bétoine’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Gm 5(2), 7(1), A 27(4), 28(2), P 38(5), TA 4, 11, 13 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310). | Lat. *candriae* [AG, cap. XIX (capítol ampliamt basat en Gerardus), p. 1480, l. 6], *candria*, ‘*Teucrium chamaedrys*’ segons Tilander (239, s.v. *camandrea*) (OA, p. 1605, n. 250). | Lat. *betonica*, ‘vetronica (Ar. *camedarios*)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *betonica*, Cast. *betónica*, Cat. *bentrónica* (Vernia, p. 58). || Cast. *camidria*, ‘camedrio, germandrina (*Teucrium chamaedrys*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *camidria*, ‘camedrio (*Teucrium*)’ (Maler, *Tratado*, p. 89). | Cast. *brezo*, Cat. *bretoneca* (Vernia, p. 58); Cast. *camedrio*, Cat. *vetroniga* (Vernia, p. 82). || Occ. *betonica*, *bretonicha*, ‘betony’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1397 i p. 219).

**Budell:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 38v **budelet**. — Lat. *budellum (columbe)*, a A 18(4), 18(8) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294).

Budell de gallina: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 121v **budell de galina**. | F (còpia s. XV m.), f. 122 **budell de gualina**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v **budel de gualina**. — Lat. *butellus galline*, ‘boyau de poule’ (Cy. 9, p. 238). | Lat. *budellum galline*, a A 18(4), 18(8), E 6(3), 8(2 o 3), LM 17, PH 5(4), 23(2), *budellum pulcini*, a Ge 8(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || Fr. *buyau de geline* (Adam des Aigles, p. 56).

Budell de poll: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 34 .I. **poll** ab la sanch e ab los **budells**. — Lat. *budellus pulliculi*, *budellus pulcini*, ‘boyau de poussin’, *budellus de pullo*, ‘boyau de poulet’ (Cy. 9, p. 238).

**Buina de bou:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 144 **buyne de bou**.

— Lat. *fimium bovis*, ‘fiente de bœuf (*Bos taurus* L.)’ (Smets, p. 97). | Lat. *fimium bovis*, a Gm 25(1), *stercus bovis*, a LM 16 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295), *fimium*, *stercus vacca*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313, 314).

## C

**Cabaràs:** *veg.* Vegeu *caparàs*, *cobaràs*. P (còpia s. XV m.), f. 31v grans de **cabaràs**. | P (còpia s. XV m.), f. 39 **cabarràs**.

Sin.: **estafisàgria**. Vegeu *estafisàgria*.

**Càcia fístula:** *veg.* Càssia fístula.

Meols càssia fístula: *veg.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **meols càcie fístule**.

— Lat. *medula cassiafistule*, ‘casse, pulpe de la casse, pulpe du fruit du canéficier ou cassier’ (Cy. 9, p. 88-89 i 261). | Lat. *cassia fistulae*, ‘casse, fruit du canéficier ou cassier’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *cassiafistula*, ‘càssie fístola (al. càsia fístola, càsie fístola) (Ar. *ḥiyār šanbar*)’ (Albumesar, p. 609). | Lat. *cassia fistula*, ‘canyafístula (*Cassia fistula*)’ (Duch, p. 452). | Lat. *cassiafistula*, ‘canéficier’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a D 17(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). | Lat. *cassia fistula*, ‘canya fístola’ (Faraudo, p. 179). | Lat. *casia fistula*, Cast. *cañafistola*, Cat. *cassia fístula*, *cassa fístula* (Vernia, p. 60). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum*

*proprietatibus*, cap. XXVIII, *De casia fistula*. || Cast. *cañafístola*, *cañafístula*, Cat. *càsia fístola*, *cassa fístola*, *cassafístola*, *caxafístolla*, *canyafístola*, *càssia fístola*, It. *camssia fistola*, ‘árbol tropical cuyos frutos se emplearon en la Edad Media como medicinales y edulcorantes’ (Gual, p. 228). | Cast. *caña fístola*, Cat. *canya fístola* (Vernia, p. 59). | Cast. *cañafístula*, ‘*Cassia fistula* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || It. *cassia fistula*, *cassia fistula*, ‘Frucht der Röhrenkassie / frutto della cassia in canna (*Cassia fistula* L.)’ (Glessgen, p. 725).

**Cadell:** *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **cadell** qui encara no veja. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> **quadel** aytambén, e no aje encara los uyls uberts.

Sin.: **gosset**. Vegeu *gosset*.

— Lat. *catulum*, a PH 8(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || Ar. *ğarī l-kalb*, *ğirw*, pl. *ğirā*, ‘chiot (chair). Moamin lat. *catulus*; Moamin fr. *chee*, *cheau*, *cheeu*’ (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 197 i 205). || Cast. *cadiello*, ‘cachorro de perro’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *perriello*, ‘perrito’ (Maler, *Tratado*, p. 101). || Fr. *cheel*, (pl). *cheels*, *cheeaus*, *cheaus*, *cheeus*, *cheus*, Lat. *catulos*, ‘petit chien’, *feon*, ‘petit du chien. Lat. F *catulus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 325, 351). || It. *catell[o]*, *catellino*, ‘Welpé’ (Glessgen, p. 923). || Occ. *cadell* (*non vezen; que non ve*) (*Dels auzels cassadors*, v. 1006, 2354).

**Cafisaga:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> grans de **cafisaga**. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>b</sup> grans de sement d’estafisàgria].

Sin.: **estafisàgria**. Vegeu *estafisàgria*.

**Cagamuja:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 147 **caguamuge**.

Sin.: **èsula**, **lletrera**. Vegeu *èsula*, *lletrera*.

— Lat. *catapucia*, *catapucie*, ‘cagamuya, catapúcia (Ar. rand wa huwa al-ğār)’, *oleum catapuciarum*, ‘oli de catatúsie *id est* cagamuya’ (Albumesar, p. 572, 610), *palma Cristi id est quirula (quirilia)* (Ar. *ħirwa*) (Albumesar, p. 580, 620). | Lat. *palma*, *palma benedicta*, ‘ricin’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a TA 12 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). | Lat. *cathaputia*, ‘catapucia (Ar. adandem)’ (Faraudo, p. 179), *palma*, ‘palma (Ar. hahcla)’, *ricinus*, ‘palma xrist (Ar. herhua)’ (Faraudo, p. 183). | Lat. *cataputiae*, Cast. *ricino*, Cat. *catapucia* (Vernia, p. 60); Cast. *ricino* (, *aceite*), Cat. *Palma Xrist* (, *oli*) (Vernia, p. 75). || [Cast. *ricino*, ‘*Ricinus communis* L.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). | Cast. *maja*, ‘lo mesmo es que tártago. Llámase en latín cataputia y ben’ (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 623, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *catepaque*, *cantepugne*, *quaquepoche*, *catapucie*, *quaquepoiche*, ‘épurge. *Euphorbia lathyris*. *Le livre des simples médecines*, éd. P. Dorveaux, p. 202 et E. Rolland, *op.cit.*, IX, 43, art. *cate-puche*’ (Adam des Aigles, p. 56). | Fr. *catapuce*, ‘épurge (*Euphorbia lathyris*)’ (*Modus*, ed. París, 1989).

Cagamuja menuda: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 141 **caguamuge**, de la **manuda**. — Lat. *catapucia minor*, ‘catapúsie menor (Ar. *ħabb al-ħirwa*)’ (Albumesar, p. 572, 610).

**Calç viva:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 118v pols de **cals viva**. — Lat. *calcina*, ‘chaux, mortier’, *calx*, ‘chaux’ (Cy. 9, p. 239). | Lat. *lapis calcis*, ‘calç (CaO)’ (Duch, p. 455). | Lat. *calcis vivae*, ‘Quick-lime, also called unslaked lime or calx, Calcium oxide, is a white caustic powder, the first product obtained from heating limestone. Its value in this treatment derives from its caustic effect’ (Scanlan, p. 111, n. 62.5). | Lat. *calcina* (*calx?*), a AV 23(2), *calcina*, a Ge 15(2), *calx*, a LM 22, TA 21, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, pp. 295, 312). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XXIII, *De calce*. || Fr. *chaut*, *chaut*, *calce*, ‘chaux. Lat. C *calx*, *de calce*’, *piere de chaut*, ‘pierre à chaut’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 325). || It. *calce*, *calcie*, *calcina*, Fr. *chaut*, Cast. *cal*, ‘ungelöschter, gebrannter Kalk, Ätzkalk / calce viva’, It. *calcina*, *pietra de calce*, *pietra di calcina*, ‘Mörtel / calcina’, ‘ungelöschter Kalk’, ‘Kalkstein-Brocken’ (Glessgen, p. 855). || Occ. *caus viva*, ‘chaux vive’ (Wistedt, p. 530).

**Calciola:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **calciola**, herba que nex en pera.

— Lat. *herba calciola*, a P 44(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Occ. *causida*, ‘horse thistle, boar thistle’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2275 i p. 220).

**Caldo on hagi cuita grua:** preparat *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 115 **caldo on aya cuyta grua**.

— [Fr. *brou*, ‘décoction. X *brodium*. Anc. prov. *bro(u)*, cat. *brou*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 320)]. || Occ. *bro / on grua cueis*, on *bro*, ‘broth’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 3271-72 i p. 220).

**Carta bombicina**: veg. Vegeu *bombice*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **carta** [ms. cana] **bombicina**.

— Lat. *carta bombicina*, Tilander ‘papier de coton’ (Cy. 9, p. 148-149). | Lat. *carta sb.*, *carta bombacis*, *carta bambicis*, *carta bombicis*, *carta bambacii*, *carta bambacina*, *carta bombacina*, par erreur *carta burabizina*, ‘papier fait de coton’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *carta bombacis*, ‘papier de coton: Les textes d’Italie méridionale mentionnent le papier de coton, la *carta bombacis*, produit importé d’Asie tropicale’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 247). | Lat. *carta bombacina*, “cotton paper. Scanlan (259) points out that the literal translation ‘silk paper’ is unlikely and opts for ‘flax paper’. Though paper made from linen rags was used in the Islamic world (DMA 12.698), Irigoien (1987, 390) states the truth of the matter succinctly: ‘To find a name for the new writing material Europeans often looked to its geographic origin. In the Byzantine Empire a paper book was called *bagdatikos* or *bambukinos*, signifying paper from Baghdad on Manbij (ancient Bambyke, on the Syrian border). This latter name was often confused with adjectives describing textile materials: *bombakinos* (cottony) or *bombukinos* (silken, ‘bombazine’)’. Thus, since *Guillelmus* 16 (Tilander, 1963, 148) is probably the source of this passage, we are left to wonder whether he meant ‘cotton’ paper or, less likely, Baghdad paper. On the confusion in the adjectives, see Latham, s.v. *bombycinus* and *bombyx*, where the equation with cotton is clear” (OA, p. 1601, n. 229). || [Fr. *papir*, ‘papier, préparé pour être employé en médecine. Lat. F quasi *papirum*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 388). || It. *carta bombacina*, *carta de bombace*, ‘Baumwollpapier / bambagina’ (Glessgen, p. 662).

**Canyella**: veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **canela**. || P (còpia s. XV m.), f. 31 **canela**. | P (còpia s. XV m.), f. 31v pòlvore de gingebre e de moritort e de **canela**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **sinamoni**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **cinamonium**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **cinanomom** [ms. canamomom].

— Lat. *cinamomum*, ‘canelle’ (Cy. 9, p. 243). | Lat. *cinamomum*, ‘canyella (*al.* canyela, canela, caneylla); Ar. *dār šīnī*’ (Albumesar, p. 573, 609). | Lat. *cinamomum*, *darsenci*, ‘canyella (*Cinnamomum ceylanicum*)’ (Duch, p. 452-53). | Lat. *cinamomi*, *cinnamomi*, Cast. *canela*, *canella* (Jordi, p. 119). | Lat. *cinnamomum*, ‘cannelle, cannelier de Ceylan’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 225), a D 5(3), 17, TA 1, 3, 5, 17, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296, 313). | Lat. *cinnamomum*, ‘canela (Ar. *currat alayne*), cinamomo (Ar. *dartceni*)’ (Farauo, p. 179). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XXVI, *De cinamomo*. || Ar. *sādiğ*, *sādağ*, ‘*Cinnamomum citriodorum*, cinnamome, canelle de Malabar (feuilles). Moamin lat. *saadeg*; Moamin fr. *saadeg*, *saadech*, *sadeg*’, Ar. *dār šīnī*, ‘*Cinnamomum cassia*, canelle de Chine. Moamin lat. *cinamomum*; Moamin fr. *çename*, *zename*, *gename*. Voir Tuḥfa, n° 112’ (Viré-Möller, *Ğiṭriḫ*, p. 192, 194 i 205). || Cast. *canela*, Cat. *canella*, *canyella*, ‘una de las especies más apreciadas en tiempos medievales, en sus variedades gruesa, menuda, salvaje o silvestre, en polvo y en flor’ (Gual, p. 226). | Cast. *canela*, Cat. *canyella*, *canela* (Vernia, p. 59); Lat. *cinamomum*, Cast. *cinamomo*, Cat. *cinamom*, *cinamomo*, *sinamomo* (Vernia, p. 61, 80). | Cast. *canela*, *cinamomo*, ‘*Cinnamomum zeylanicum* Nees.’, *malabatro*, ‘*Cinnamomum malabathrum*’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165, 166, 168). || Fr. *çename*, *zename*, *zenam*, *gename*, ‘cinnamon, cinnamome. Lat. C *cinamomum*. Italianisme, anc. it. *cennamo*. *Glan.* 42’, *saadeg*, *saadech*, *sadeg*, ‘feuille indienne, malabathrum. Lat. A *saadeg*, F *sadeg*, *sahadec*. *Glan.* 212. C’est l’ar. *sādağ*, et cf. *sadegi vel sadeg*, Simon. Jan., *sedig*, Sérapiion, art. 459’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 322, 403-04). || It. *cannella*, *cannela*, ‘Kassienzimt / cannella di Cina, gerollte Zweigrinde von *Cinnamomum aromaticum* Nees (= *C. cassia* (Nees) Bl. = *Laurus cassia* L.)’, It. *cynamomo*, *cynamomo*, *cinamomi*, Fr. *çename*, *zename*, Cast. *canela*, Ar. *dār šīnī*, ‘Kassienzimt’ (Glessgen, p. 725-26).

**Cànfer**: veg. Càmfora. Les correspondències exactes de la menció catalana són “camphre (*kāfir*)” *Ğiṭriḫ*, cap. 127(3) (cf. B 72v); “camfore” Moamín fr. II, 64(5); “camphora” Moamín Ms. b, II, 39(7); “canfora” Moamín Ms. c, II, 39(7); “canfora” Moamín Ms. T (& B), II, 39(7); “camphora” Moamín Ms. I, II, 39(7). P (còpia s. XV m.), f. 31 **cànfer** [ms. canser].



— [Lat. *cancer fluvialis*, ‘cançer fluvials (Ar. saraṭān nahrī)’ (Albumesar, p. 571, 609).] | Lat. *camphora*, ‘càmfora (*Cinnamomum camphora*)’ (Duch, p. 451). | [Lat. *cancer*, ‘cranquet’ (Faraudo, p. 186).] | Lat. *camphora*, *camphorae*, *camphore*, Cast. *alcanfor* (Jordi, p. 118). | Lat. *camphora*, ‘camphor is a ketone obtained from a volatile oil derived from camphor tree wood, *Cinnamomum camphora*. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.300’ (Scanlan, p. 152, n. 109.4). | Lat. *camphora*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Ar. *kāfūr*, ‘camphre. Moamin lat. *camphora*; Moamin fr. *camfore*, *chamfore*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 200). || Cast. *canfora*, ‘alcanfor (*Cinnamomum camphora*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). | Cast. *alcánfor*, ‘*Cinnamomum camphora* Nees’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). || Fr. *camfore*, *chamfore*, *champhore*, ‘camphre. It. *canfora*, anc. prov. *camfora*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 320-21). || It. *canfora*, *camphora*, Fr. *camfore*, *chamfore*, Cast. *canfora*, Ar. *kāfūr*, ‘Kampfer, Borneokampfer / canfora, canfora di Borneo (von *Dryobalanops aromatica* Gaertn.)’ (Glessgen, p. 724). | It. *canfora*, *chamfora*, ‘kamfer, «canfora»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 54).

**Caparàs:** veg. Vegeu *cabaràs*, *coloquintida*. F (còpia s. XV m.), f. 140 **caparàs**.

Possible sin.: **estafisàgria**. Vegeu *estafisàgria*.

— [Lat. *caperis*, *capparis*, ‘Ar. kabbar’ (Albumesar, p. 572, 609).] | Lat. *capparis*, *caparis*, *phillis*, ‘tàpera (*Capparis spinosa*)’ (Duch, p. 452, 457). | Lat. *cappar*, *capparis*, ‘caparis’ (Faraudo, p. 179). | Lat. *caparis*, ‘cappers are the pickled flower-buds of a spiny Mediterranean shrub, *Capparis spinosa*’ (Scanlan, p. 158, n. 117.2). | Lat. *ciperus (capparus?)*, *radices*, a Gm 16(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296), *capparus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *capparis*, *caparis*, Cast. *alcaparra* (Vernia, p. 58). || Cast. *alcaparra*, ‘fruto comestible del alcaparro o taperera (*Capparis spinosa*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203). | Cast. *alcaparra*, Cat. *caperis*, ‘alcaparra o tàpara, planta habitual en la Península Ibérica, cuyos botones florales fueron comestibles y se emplearon en medicina’ (Gual, p. 216). | Cast. *alcaparra*, ‘*Capparis spinosa* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XXXII, *De cappare*. || Fr. *capar*, ‘câprier (*Capparis spinosa*)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 321). || It. *cappero*, *chiapparo (radica de chiapparo alias colloquintida)*, Fr. *capils capar*, Cast. *alcapar*, Ar. *ḥanz al abyad ‘adanī*, ‘Kapernstrauch / càppero (*Capparis spinosa* L.)’ (Glessgen, p. 728).]

**Carabassa:** veg. P (còpia s. XV m.), f. 34 **quarabaça**.

— Lat. *cucurbita*, ‘carabasses (*al. carabases*) (Ar. qar)’ (Albumesar, p. 573, 609). | Lat. *cucurbita*, ‘carabassa (*Cucurbita maxima*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *cucurbitae*, *cucurbitarum*, Cast. *calabaza* (Jordi, p. 119). | Lat. *cucurbita*, ‘The pumpkin is the fruit of the gourd, *Cucurbita pepo*’ (Scanlan, p. 170, n. 129.3). | Lat. *cucurbita*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *cucurbita*, ‘carabaça (Ar. alcaráá)’ (Faraudo, p. 179). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XLV, *De cucurbita*. || Cast. *calabaza*, Cat. *carabaces* (Vernia, p. 59). | Cast. *calabaza*, ‘*Cucurbita pepo* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *zuche*, ‘citrouille (*Cucurbita pepo*). Lat. CX *cucurbita*. Italianisme, it. *zucca*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 422). || It. *zuccha*, *çuccha* (pl. *çucche*), *zucha*, *cococça*, *cocuça*, (pl. *cucocçi*, *cocoçe*), Fr. *çuches*, *zuche* (pl. *zuches*), Cast. *calabaça* (pl. *calabaças*), Ar. *ḥabb al-qar*, ‘Kürbisfrucht: von Melonen-, Speise- oder Reisenkürbis, Gartenkürbis oder Flaschenkürbis / frutto di zucca: di *Cucurbita maxima* Duch., *C. pepo* L. o della lagenaria (*Lagenaria vulgaris* Ser.)’ (Glessgen, p. 840-41); It. *çuccha*, Fr. *zuche*, Cast. *calabaça*, Ar. *qar ‘a*, ‘ausgehölte, trockene Kürbisfrucht / frutto svuotato, essiccato della zucca o lagenaria’ (Glessgen, p. 697). | It. *cuchurbita*, *zucha*, ‘pumpa, ordet användes för att beskriva likhet med maskar, möjligen bandmask, en tom pumpa brukades som kärl, «cucurbita, zucca»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55, 64, 106).

**Carabassí:** veg. P (còpia s. XV m.), f. 41v rael de **carabacins** e fer-ne aygua ab alambí.

**Caragol:** anim. F (còpia s. XV m.), f. 121 **caragols**. — Lat. *limaces*, ‘caragols (Ar. ḥalazūn)’ (Albumesar, p. 576, 609). | Lat. *animalia testudinem habencia*, ‘animal qui haja closca’ (Albumesar, p. 606). | Lat. *testudo*, *testudines*, ‘Albert, apparently adopting a medieval usage, equates it with “limax”: snail. See below 26.17’ (Scanlan, p. 122, n. 74.5). | Lat. *os testudinis*, a

TA 22 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309). | Lat. *Cochlea communis*, ‘caragol’ (Faraudo, p. 186).

Caragol blanc: *anim.* Vegeu *limac blanc*, *sang testudinum*. F (còpia s. XV m.), f. 115v **caragols blancs**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> **caragols blancs**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **caragols blancs**. — Lat. *testudines albas* (AG, p. 1491, l. 30-31). | Lat. *testudo alba*, a P 15(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309).

**Cardamonium**: *veg.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **cardamonium**.

— Lat. *cardamomum*, ‘cardamome’ (Cy. 9, p. 240). | Lat. *cardamomum*, ‘cardemomi (Ar. qāqulla)’ (Albumesar, p. 572, 609). | Lat. *amomum*, ‘amom (*Amomum cardamomum*)’ (Duch, p. 450); Lat. *cardamomus*, *cardamomum*, *cordumenos*, *heyl*, ‘cardamom (*Alpinia cardamomum*, *Elettaria cardamomum*)’ (Duch, p. 452, 454). | Lat. *caculle*, *cardamomum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *cardamomum*, ‘cardemoni (Ar. canolla)’ (Faraudo, p. 179). | Lat. *cardamomum*, *cardemomi*, *cardamomi*, *cordumemi*, Cast. *cardamomo* (Jordi, p. 118-9). | Lat. *cardamomi*, Cast. *cardamomo*, Cat. *cardemomi* (Vernia, p. 59). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XXXIII, *De cardamomo*. || Ar. *ḥamāmā*, ‘*Amomum cardamomum*, le cardamome est toujours très employé en Arabie comme aromate du thé en particulier. Moamin lat. *cardamomum*; Moamin fr. *cardamon*, *chardamon*. Voir Tuḥfa, n° 165’ (Viré-Möller, *Gitrif*, p. 122, n. 248, i p. 198). || Cast. *cardamomo*, Cat. *cardamom*, *cardemomi*, *cardemoni*, ‘planta tropical cuyas semillas se usaron en el Medievo como especias y medicinales. “*Cardemoni*... és una llavor de gra de fonoll, si no qu’és de color sendrosa... té una cuÿsor casi pruent a la llengua, he té lo gra rugadet. Lo *cardamomi maior* no val tant com l’altre... *Cardamomi* són dues espècies, mejor y menor...; y dins de la capsya y à uns grans petits... y an de tenir molt bona olor que no los *silvestres*. Lo menor té la mateixa color, enperò no fa fruit ni flor... y és molt bo per estovar los pits” (BUB. Ms. 62, fols. 6v-7 y 46)’ (Gual, p. 227). | Cast. [*amomo*, ‘*Amomum cardamon* L.’], *cardamomo*, ‘*Elettaria cardamomum* White’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164, 165). || Fr. *cacule*, *cacole*, ‘cardamome. Lat. C *caculla*, F *cacolla*. Ar. *qāqulla*, voir I. B., art. 1722, *Tuḥfa*, art. 342’, *cardamon*, *chardamon*, *caradom*, *gardamon*, ‘cardamome’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 320, 321). || It. *cardamomo*, Fr. *cardamon*, Cast. *cardamomo*, ‘Samen von Kardamon / seme del cardamomo (*Elettaria cardamomum* (L.) White et Maton (= *Amomum cardamomum* L.))’ (Glessgen, p. 730).

**Carn**: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 27v **carn**. || F (còpia s. XV m.), f. 142v **cran**. — Lat. *caro* (*ursus*), a P 6(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310).

Carn aig(u)osa: *anim.* Vegeu el glossari general. P (còpia s. XV m.), f. 30v **carns** beyades ne **aygoses**.

Carn banyada: *anim.* Vegeu el glossari general. P (còpia s. XV m.), f. 26v **carn benyada** ho cor de moltó ben levat en aygua tèbea. | P (còpia s. XV m.), f. 30v **carn beyada**. | P (còpia s. XV m.), f. 30v **carns beyades** ne aygoses. — Lat. *caro madefacta* (Cy. 9, p. 257).

Carn bicort: *anim.* Vegeu *carn de boc*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carns bicorts**. — Lat. *carnes yrci*, Tilander ‘chair du bouc’ (Cy. 9, p. 88-9, mss. Lats. D.).

Carn corrent: *anim.* Vegeu el glossari general. P (còpia s. XV m.), f. 29v **carns corens** donades, ço és, vadel, vaca o polls petits o leu de moltó, tot açò ben remullat.

Carn crua: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 30v **carns crués**.

Carn escorxadissa: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 28v **carn escorxadissa** de moltó e de porch o de crestó.

Carn gran: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carns grans**.

Carn lleugera: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 130v **carns leugeres**, axí com de capons.

Carn pullina: *anim.* Lat.? Carn de poll. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **carns pullinas**.

Carn sustentiva: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 29v **carn sustentive**, ço és, carn de moltó calda o de galine grossa o de porch o de colom que no sie masa veyll.

Carn tendra: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX. v<sup>b</sup> **carn tendra**. || F (còpia s. XV m.), f. 112 **carn tendre**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **carn tendre**.

Carn d'agró: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> **carn** de ocha, mas de grua [ms. *geva*] o de estarna [ms. *estarcia*] o **de agró**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carn de pols**, anyels, *camici* [ms. *sirrici*], **agrons**. — Lat. *caro de agirone*, 'chair de héron' (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro agiro*, a D 17(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292).

Carn d'anyell: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carn de pols**, **anyels**. — Lat. *caro agnelina*, *caro agni*, 'chair d'agneau' (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro agni*, a D 17(11), Ge 19(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293).

Carn d'ase: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **carn d'ase**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **carn d'asse**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **carn d'ase**. [Possible corrupció per Lat. *petra asinina*, *asenina*, *afine*, *assinina*, *asma*, Tilander 'pierre asinina' (Cy. 9, p. 110-111, mss. Lats. D.); "petra asinina [asenina Lat. (E), afine Lat. (B), assinina Lat. (T), asma Lat. (Z)]" Lat. "pierre asinina" Tilander; "petra contrita" AG, p. 1478, l. 18. | Lat. *petra asinina*, a D 29(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305). || It. *petra asinina*, 'assischer Stein / pietra assiana' (Glessgen, p. 864), fet que implicaria una corrupció per llatí *petra assia* o *petra armenica*.] || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> **carns** de coloms e **d'àsens**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **carn d'aze**. — Lat. *caro asinina*, 'chair d'âne' (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro asinus*, a P 11(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *onager*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314).

Carn d'ase cuïta en sang d'home o carn d'ase mullada en sang d'home: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 114v **carn** d'ase cuyta en sanch de hom. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **carn d'asse muyllada en sanc** calent **d'ome**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **carn d'ase en sanch d'om muylada**.

Carn de boc: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **carn de boc**. || F (còpia s. XV m.), f. 114v **carn de boch**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v **cran de boc**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **carn de pols** grans, moxons, colvius grans, cabres grans e **bochs**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **carn de boch**. — Lat. *caro ircina*, *caro hircina*, *caro hyrcina*, *caro yrcina*, *caro yrci*, 'chair de bouc' (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro hirci*, a D 17(7), 17(9), 22(2), Gu 7(3), P 6(2), 11(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300).

Carn de bou: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 110 **carn de bou**. — Lat. *caro bovina*, 'chair de bœuf' (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro bovis*, a P 38(3), LM 18 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || Ar. *baqar*, 'bœuf (chair)' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 193).

Carn de bou mascle: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **carn de bou ma<s>cla**. — Lat. *masculi carne bovis* (AG, p. 1491, l. 40).

Carn de ca: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 111 **carn de ca** fresca.

Carn de cabra: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 146v **cran de cabre**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **carn de cabre**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **carn de pols** grans, moxons, colvius grans, **cabres grans**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **carn de cabre** levada. — Lat. *caro caprina*, 'chair de chèvre' (Cy. 9, p. 241). | Lat. *carnem caprinam*, 'chair de chèvre (*Capra hircus* L.)' (Smets, p. 97). | Lat. *caro capra*, a Gm 2(2), D 17(7), LM 5, 10, 11, 27, TS 6(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || Fr. *char de chavre*, *char de cavre* (Tjerneld, *Moamin*, p. 325). || It. *carne caprine*, 'von einer Ziege, Ziegen-' (Glessgen, p. 922).

Carn de *camici*: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carn de pols**, anyels, *camici* [ms. *sirrici*]. — Lat. *camici*, Tilander 'de chamois' (Cy. 9, p. 88-9: mss. Lats D.). | Lat. *caro camicus*, a D 17(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295).

Carn de colom: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 26v **carn** de pola tendre o **de colom** novell. — Lat. *caro columbina*, 'chair de pigeon' (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro columbus*, a Gm 21(2), PH 5(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). || Ar. *ḥamām*, *ḥamāma*, 'pigeon (chair). Moamin lat. *columba*; Moamin fr. *colum*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 198); Ar. *nāhid*□, pl. *nawāhid*□, 'pigeonneau (sorti du nid) (chair). Moamin lat. *columbellus*; Moamin fr. *columbel*' (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 203).

- Carn d'estarna: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> **carn** de ocha, mas de grua [ms. geva] o **de estarna** [ms. estarcia].
- Carn de gallina: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 115v **carn de galina**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> **carn de galina**. || P (còpia s. XV m.), f. 32v **carn de galine**. — Lat. *caro galline*, ‘chair de poule’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro (veteris) gallina*, a P 38(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Ar. *dağaç*, ‘poules, volaille (chair)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 194).
- Carn de gallina negra: P (còpia s. XV m.), f. 34v **carn de galine negre**. — Ar. *dağaç sawdā*, ‘poule noire (chair)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 194).
- Carn de gat, -a: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 119 **carn de gat**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **carn de gatha** [ms. gaysa]. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> **carn de gatha** [ms. garsa]. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **carns** [ms. cares] **del gath**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **carn de gat**. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **carn <de gat>**. — Lat. *caro de gatta, caro gatte*, ‘chair de chatte’, *caro gattina, caro gatti*, ‘chair de chat’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *carnem cati* (Gil, *De accipiter*, cap. 8.26, p. 212, l. 15, f. 17r). | Lat. *caro cattus*, a D 6(4), 19(5), 29 (5), P 6(2), Gu 1(3), TA 23 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || Ar. *sinnawr*, ‘chat (chair). Moamin lat. *murilegus*; Moamin fr. *mulirege, murilege*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 206). || It. *carne del gatto, carne del mubebogio*, Fr. *char de mulirege*, Ar. [fleisch von] *sinnawr* (Glessgen, p. 509).
- Carn de grua: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carn de pols**, anyels, *camici* [ms. *sirrici*], agrons e **grues**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> **carn** de ocha, mas **de grua** [ms. geva]. — Lat. *caro scarza*, a D 17(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308).
- Carn d’home embalsamada: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 122 **carn de hom enbalsemada**. | F (còpia s. XV m.), f. 119 **carn d’om anbalsamada**.
- Carn d’horonella: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 34 **carn de horonelles**. — Lat. *yrundo*, ‘hirondelle’ (Cy. 9, p. 284). | Lat. *yrundo*, ‘oreneta (*Hirundo rustica*)’ (Duch, p. 454). | Lat. *hirundo*, a Gu 4(4), TS 7(3), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300, 313). || Ar. *huṭṭāf*, (pl. *ḥatāṭīf*), ‘hirondelle (chair, sang). Moamin lat. *hirundo*; Moamin fr. *aronde*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 199); [Ar. *‘uwwār*, (pl. *‘awāwīr*), ‘*Apus apus*, Martinet noir’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 209)].
- Carn de moltó: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 109v **carn de moltó**. | F (còpia s. XV m.), f. 111rv **carn de moltó** ffresca e sadola[111v]ment dels renyons. || P (còpia s. XV m.), f. 29v **carn de moltó**. — Lat. *caro ovis*, a G 2 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304), *pecus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *ḍa’n*, ‘mouton (chair)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 195). || It. *carne arietina, charne arietini, charne de arieto*, ‘färkött, «arietino»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 53).
- Carn d’oca: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 118 **carn de la hoca**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v **carn de oqua**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **carn** grassa [ms. grossa] **de la ocha**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>b</sup> **carn de ocha**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **carn de la oca** grassa. — Lat. *caro anseris*, a P 6(6), TA 14 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293).
- Carn de poll: *anim.* Vegeu *carn pullina*. F (còpia s. XV m.), f. 119v **carn de poll**. || P (còpia s. XV m.), f. 29 **carn de pol**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **carn de pols**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **carn de pols**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **carn de pol**. — Lat. *caro pullina*, ‘chair de poulet’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro pulli*, a AV 21(1), Gm 26(1), Al 14, D 1(4), 3(5), 16(23), 17(11), 22(2), Ge 4(3), 10(2), Gu 13(3), LM 12 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306), *pullus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *farrūğ*, (pl. *farārīğ*), ‘coquelet, poulet’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 196). || Fr. *polastre, pollastre*, ‘poulet. Lat. X *carnes pullastrorum*. Gandolfo, p. 40: *carne di polastri*. Cf. *poulastre* «petite volaille», Gdfr.’, Fr. *pul*, ‘poulet; oisillon. *Glan*. 211. Lat. CX *pullus*. Le sens de «poulet» est celui du lat. *pullus*, de l’it. *pollo*; Gandolfo, p. 73, porte en effet *polo*’ (Tjernelnd, *Moamin*, p. 395, 398). || It. *carne pullina, carne pollina*, ‘von einem Huhn stammend’ (Glessgen, p. 980).
- Carn de polls grans: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **carn de pols** grans. — Lat. *caro pulli magni*, ‘chair de grands poulets’ (Cy. 9, p. 233).
- Carn de polla: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 26v **carn de pola** tendre. — Lat. *caro iuvenis gallina*, a P 38(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 241).

Carn de porc: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 119v **carn de porch.** | F (còpia s. XV m.), f. 146 **cran de porc.** || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **carn del porch.** || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **carn de porch.** || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **carn de porch** gras. — Lat. *caro porcina*, ‘chair de porc’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro porci*, a D 13(3), P 14(3), Gr 10, Gu 1(2), LM 12, PH 4(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305-06), *pinguedo carnis porci*, a E 2(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305), *caro suis*, a Ge 3(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309), *porcus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314).

Carn de porc mascle: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **carn de bou ma<s>cla o de porc ma<s>cla.** — Lat. *masculi carne bovis vel porci* (AG, p. 1491, l. 40-41). | Lat. *masculi caro porci*, a P 38(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306).

Carn de porc nerviosa: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 112 **carn de porc nerviós.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **carn de porc nerviosa** de peu. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **carn de porc nerviosa** del peu.

Carn de pulí: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **carn de pulí.** | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **carn de pulín.** — Possible traducció errònia, llegiu “polla”, Lat. *pullina*; fr. *poule* Tilander. | Lat. *caro pulli*, a D 1(4), 3(5) i la resta traduïdes per “poll” (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306).

Carn de la sargantana: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **carn de la sargantana.** — Lat. *caro lacerte*, ‘chair de lézard’ (Cy. 9, p. 241). | Lat. *caro lacerta*, a Gu 7(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300).

Carn de truja: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 110 **carn de truya.**

Carn de vaca: *anim.* Vegeu *carn de vadella*. P (còpia s. XV m.), f. 31v **carn de vaque.** — Lat. *caro vaccina*, *caro vace*, ‘chair de vache’ (Cy. 10, p. 50). | Lat. *vacca*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 315), *caro vacca*, a A 20(3), 26(3), Al 4, 8 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310).

Carn de vadella: *anim.* Vegeu *carn de vaca*. F (còpia s. XV m.), f. 110 **carn de vadella.** — Lat. *tenera vacca*, ‘génisse’ (Cy. 10, p. 57). || It. *carne vitellina*, ‘vom Kalb stammend’ (Glessgen, p. 1009).

Carns de piczó: *anim.* Vegeu colomí. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> **carns piczons.**

**Cascall:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 114v such de **cascall** [ms. cascar].

Sin.: **papàver.** Vegeu *papàver*.

— Lat. *papaver*, ‘cascay; papàver *id est* cascay’ (Albumesar, p. 607). | Lat. *papaver*, ‘cascall (*Papaver somniferum*)’ (Duch, p. 457). || Cast. *adormidera*, Cat. *cascayll* (Vernia, p. 60).

**Castanya:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 121v **castanyes** seques cuytes.

Com referència de volum: P (còpia s. XV m.), f. 41v **castaya.**

— Lat. *castanea nux*, ‘castanya (Ar. castall)’ (Faraudo, p. 179). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXXXVIII, *De castanea*.

**Castor:** *anim.* (Herrera, *Dic.*, p. 282). Vegeu *alcaravia* per a l'exemple de P. P (còpia s. XV m.), f. 33 **castor.**

— Lat. *castoreum*, ‘castor (Ar. ġundubādasar wa huwa huṣan al-sammūr), *castoreum* (Ar. ġundubādasar)’ (Albumesar, p. 610). | Lat. *castoreum*, ‘castori (*Castor fiber*)’ (Duch, p. 452). | Lat. *castoreum* ‘is a substance extracted for the beaver’s body, along with an equivalent amount of surrounding tissue fluid. [n. 40.1. Beaver musk or castoreum is a viscous, oily material secreted by paired glands in the perianal area of male and female beavers. The dried musk was once used as a stimulant to treat hysteria, but now it is used almost exclusively as a base for perfume]. After dessication the musk should have a fine consistency and the color of dark blood. If it is mottled and inclined to be black, it is poisonous and may cause death within twenty-four hours after ingestion; or it may exacerbate the illness for which it is taken, by adding serious complications. On the other hand, musk of good quality is hot and dry, and due to its subtle demoiurizing effect it is beneficial for the nerves [p. 92] and for paralytics, when it is heated and swallowed with the person’s own saliva” Segueixen altres aplicacions en

terapèutica humana. (Scanlan, p. 91-92, n. 40.1). | Lat. *castoreum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *castoreum*, ‘castor’ (Faraudo, p. 186). || Ar. (pers.) *ğundabādasar*, *ğurdamiyān*, *ğundamān*, [castoreum, qui est le testicule du castor (*kalb al-mā* ‘chien d’eau’)], ‘ce terme est l’arabisation de deux noms persans associés signifiant « testicules de castor » et désignant le produit très recherché sécrété par des glandes anales (et non les testicules) propres aux deux sexes du castor (*Castor fiber*), (ancien. bièvre). Moamin lat. *castoreum*; Moamin fr. *castor*. Voir Tuḥfa, n° 103’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, 58.3 i p. 197 i 200). || [Cast. *beverina*, ‘animal no identificado. Según Maler “castor”’] (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *castóreo*, Cat. *castor*, *castóreo*, “substancia animal, crasa, untosa, de color castaño, aspecto resinoso y olor fuerte y desagradable, segregada por dos glándulas abdominales que tiene el castor. Es medicamento antiespasmódico” (Dic. Acad.). “*Castor* és un animal qui’s troba en la província de Grèsia y Pèrsia y Babilònia, y són los botons de dit animal...; y tenen molt bona olor... Los botons del *castor vell* valen més que no dels jóvens, y los millós botons an de tenir unes venes y pèls entorn” (BUB. Ms. 62, fols. 43r-v) (Gual, p. 228). | [Cast. *beuerino*, ‘de castor’ (Maler, *Tratado*, p. 88)]. | Cast. *castóreo*, “otros le llaman questorio, otros casturiòn. Los médicos castoreum” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 621, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *castor*, *castore*, ‘castoréum. Lat. C *castoreum*. Glan. 42’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 321). || It. *castoreo*, *castorei*, Fr. *castor*, *castore*, Cast. *castoraón*, *castoreón*, ‘Bibergeil / castoreo’ (Glessgen, p. 876).

**Cendra:** *min.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **cenra**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **sendre**.

— Lat. *cinis*, ‘cendre’ (Cy. 9, p. 243). | Lat. *cinis*, a D 9(3), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296, 313). | Lat. *cinis*, ‘cenisa’ (Faraudo, p. 185). || Cast. *çenisa*, ‘ceniza’ (Maler, *Tratado*, p. 89). || Fr. *ceindre* (ms. *cerore*), ‘cendre, produit qui reste des matières indiquées ci-dessous brûlées par le feu’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 322). || It. *cenere*, *cinere*, ‘Asche, Holzasche’ (Glessgen, p. 924).

Cendra de sarments: *min.* P (còpia s. XV m.), f. 41 **cendra de sarments**. | P (còpia s. XV m.), f. 27 **sendre de sermens**. | P (còpia s. XV m.), f. 33 **cendre de sermens**. — Lat. *cinis sarmenti*, ‘cendre de sarments’ (Cy. 9, p. 243). | Lat. *cinere sarmenti vinearum* (AG, p. 1482, l. 27), ‘the ash of vine twigs’ (OA, p. 1609). | [Lat. *sarmentum vitis*, a P 10(2)] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311). || Ar. *ramād ḥaṭab al-karam*, ‘cendres de sarments de vigne’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 205). || [Fr. *serment de vigne*, ‘sarment. It. *sermente*, *vit*, ‘sarment, cep. Lat. C *vitis*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 408, 420). || It. *lexia de cinere de sarmento*, on *sarmento*, ‘trockener Zweig, Ast (oft vom Weinstock), *sermenti di vigne*, ‘Holz von Weinstöcken’ (Glessgen, p. 894, 988, 992). | It. *sermento*, *sermenti di vigna*, ‘torr vinranka, «sarmento»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

**Cera:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **cera**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **sera**.

— Lat. *cera*, ‘cire’ (Cy. 9, p. 242). | Lat. *cera*, ‘cera (*al. çera, sera*) (Ar. *mūm wa huwa al-šam*), (Ar. *šam*, *ṭaum*)’ (Albumesar, p. 572, 610). | Lat. *cera*, *cere*, *ceræ*, Cast. *cera* (Jordi, p. 119). | Lat. *cera*, ‘cire’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 17(4), D 23(8), 29(8), Ge 1(6), TA 23, 24, Moamin, *cera?*, Gm 6(2), 30(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296, 313). || Ar. *mūm, šam*, ‘cire (du miel). Moamin lat. *cera*; Moamin fr. *cere*. Voir Tuḥfa, n° 260’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 203). || Cast. *cera*, Cat. *cera, sera, serra*, Fr. *cire* (Gual, p. 256). || Fr. *cere*, ‘cire. Lat. C *cera*. It., anc. prov. *cera*; fr. *cere*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 322). || It. *cera*, Fr. *cere*, Cast. *cera*, ‘Bienenwachs / cera’ (Glessgen, p. 877). | It. *cira*, ‘vax, «cera»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55).

Cera calda: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 122v **cera calda**.

Cera nova: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 148v **sera nova**. || P (còpia s. XV m.), f. 35v **cera nove**. — Potser Lat. *cera virginea*, ‘cire qui n’est pas purifiée’ (Smets, p. 107). || Ar. *šam ‘abayd*, ‘cire blanche (à chandelle et à cierge)’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 207)]. || Fr. *cire vierge*, ‘cire qu’on tire des ruches sans qu’elle ait été fondue sur le feu’ (Adam des Aigles, p. 57). || It. *cera virgine*, ‘Jungfernwachs / cera vergine’ (Glessgen, p. 877).

Cera roja: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **cera roya**. — Lat. *cera rubea, cerubea*, ‘cire jaune, selon Dorveaux, Antid., p. 54. Cf. Lémery, p. 217, qui dit: La cire rouge est de la cire blanche

amollie avec un peu de térébenthine et rougie avec de la racine d'orcanette ou bien avec du vermillon' (Cy. 9, p. 242). | Lat. *cera ruba*, 'cera roja' (Duch, p. 452). | [Lat. *cera flavae*, *ceræ citrinae*] (Jordi, p. 119). | Lat. *cera rubea*, a D 14(3), TS 5(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). || Cat. *cera vermella* (Gual, p. 256). || It. *cera russa*, 'gelbes Wachs (Cera flava) / cera gialla' (Glessgen, p. 877).

**Ceriandre:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 119 pólvora de **ceriandre**.

— Variant de coriandre, tanmateix, l'esment a F correspon a Lat. *camandrea*, 'germandrée, petit-chêne (*Teucrium chamaedrys*)' (Cy. 9, p. 239). | Lat. *camedreos*, 'camedris (*Teucrium chamaedrys*)' (Duch, p. 451). | Lat. *camandrea*, a Ge 9(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). | Lat. *chamaedris*, Cast. *camedrio*, Cat. *jermandrea* (Vernia, p. 63, 69). || Cast. *camidria*, 'camedrio, germandrina (*Teucrium chamaedrys*)' (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *camidria*, 'camedrio (*Teucrium*)' (Maler, *Tratado*, p. 89). || Occ. *germandrea*, *germandreia*, *jarmandra*, 'germander (a plant)' (*Dels auzels cassadors*, v. 2955 i p. 222).

**Cervell:** anim. F (còpia s. XV m.), f. 123v **cervells** ffreschs e sans. — Lat. *cerebrum*, 'cervelle' (Cy. 9, p. 242). | Lat. *cerebrum (pecudis)*, a Gr 21 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). || [Ar. *dimāg na ġa*, 'cervelle de brebis' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194)]. || It. *cerebro*, *cervello*, 'Gehirn' (Glessgen, p. 924).

Cervell d'aus tendres: anim. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> la sang de les **aus tendres** molt los esforsa, e lo **cervel** d'aqueles. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> De sanchs **d'aus tenres** maraveylosament e gayllarda esforsen, del **cervel** d'aqueles.

Cervell de cadell (novell): anim. F (còpia s. XV m.), f. 118v **cervel de cadell** [ms. voltor]. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **cervell de cadell**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **cervel de cadell novel**.

Cervell de colom: anim. P (còpia s. XV m.), f. 33v **coloms** ab lo **serveyl**.

Cervell de gat: anim. F (còpia s. XV m.), f. 118v **cervel** de cadell [ms. voltor] he **de guat**. — Lat. *cerebrum catti*, a P 6(12) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). || Occ. *de cat lo servel*, *servel del cat* (*Dels auzels cassadors*, v. 1996).

**Cigró:** veg. Com referència de volum: F (còpia s. XV m.), f. 121 **ciuró**. | F (còpia s. XV m.), f. 141 **siuró**. || P (còpia s. XV m.), f. 32v **siuró**.

— Lat. *cicer*, 'pois chiche' (Cy. 9, p. 242). | Lat. *cicer*, 'ciuró (Ar. himmas)' (Albumesar, p. 572, 610). | Lat. *cicer rubrum*, 'cigró roig (*Cicer arietinum*)' (Duch, p. 452). | Lat. *cicer*, 'The chickpea, Cicer arietinum' (Scanlan, p. 143, n. 98.7). | Lat. *cicer*, 'pois chiche (*Cicer arietinum* L.)' (Smets, p. 80). | Lat. *cicer*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *Cicer arietinum*, 'ciuró (Ar. alhençes)' (Faraudo, p. 179). || Ar. *h□immaš*, '*Cicer arietinum*, poids chiche (comme mesure de volume). Moamin lat. *cicer*; Moamin fr. *cisre*', Ar. *ḥimmaš abyad*, 'pois chiche blanc (farine). Moamin lat. *cicer albus*; Moamin fr. *cisre blanc*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198). || Cast. *garbanzo*, Cat. *ciuró* (Vernia, p. 61). | Cast. (pl.) *garbanzos*, '*Cicer arietinum* L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). || Fr. (*en quantité d'un gran de*) *cisre*, *zisre*, 'la graine du pois chiche, à laquelle on référerait comme mesure de quantité ou comme poids. Lat. X *ad quantitatem unius ciceris*. Le pois chiche équivaut, chez les Musulmans, au tiers (= 1,10gr.) ou au quart (= 0,83 gr.) d'un *darham*', Fr. *cisre (blanc)*, 'pois chiche (*Cicer arietinum*). Lat. X *cicer*. Le *cisre blanc* est une des trois variétés de pois chiche: le blanc, le noir et le rougeâtre' (Tjerneld, *Moamin*, p. 327). || It. *ceco*, *cicere*, Cast. *garvanço(s)*, 'Kichererbse als Vergleichsmaß für ein Gewicht oder für eine Form / cece come unità di misura di confronto per un peso o per una forma', It. *grani de cicere*, *grano di ceco*, *gran de cicere*, Fr. *gran de cisre*, *granz de cisre*, *granel de cisre*, *granelin de cisre*, *gran de zisre*, [Ar. *ḥimmaš*, *bi-qadri ḥimmaša*, *miṭla-l-ḥimmaša*], Lat. *grani ciceris*, 'Kichererbse als Vergleichsmaß für Gewicht oder Form' (Glessgen, p. 669). | It. *cese*, 'kikärt, anvánt som jämförelsmått, «cece»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55). || Occ. *sezer*, *siuron*, 'chick pea' (*Dels auzels cassadors*, v. 1662 i p. 224). || Port. *ervanço*, '*Cicer arietinum* L.; \**erebintius*, do grego *ἐρεβιντος*' (Michaëlis, *Mestre*, p. 308, cf. p. 308-09).

**Cinamonium:** veg. Vegeu *canyella*.

**Cinanomo:** veg. Vegeu *canyella*.

**Civada:** veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **civada**.

Sin. **avena**. Vegeu *avena*.

— Lat. *hordeum*, *far hordei*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || Cast. *cebada*, ‘*Hordeum vulgare* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. (*far d’*)*orçe*, ‘farine d’orge. Lat. CF *far ordeï*, B *farina ordeï*, (*farine d’orz*), ‘farine d’orge. Lat. C *farina ordeï*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 350). || Occ. *sivada*, ‘«avoine»’ (Wistedt, p. 532).

**Cleda**: *min*. Vegeu *gleda*.

**Cobaràs**: *veg*. Vegeu *cabaràs*. P (còpia s. XV m.), f. 27 **cobaràs** [ms. *cobaros*], ço és, ab such de fisagre [ms. *sisagre*] o de *pedro* macedon. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **cobaràs** [ms. *cobaros*] e pica'l bé, e quant serà ben mòlt, destempre'l ab let de fembre. | P (còpia s. XV m.), f. 39v dos grans de **cobarràs**. | P (còpia s. XV m.), f. 40v **cobarràs** ab la croste.

Sin.: **estafisàgria**. Vegeu *estafisàgria*.

**Col**: *veg*. Vegeu *aigua d'endívia*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> **col**. || F (còpia s. XV m.), f. 145 suc de **col**. || P (còpia s. XV m.), f. 27v suc de **cols**. | P (còpia s. XV m.), f. 27v pòlvère de reyells de **colls** cremades. | P (còpia s. XV m.), f. 35v such de **col**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **col**.

— Lat. *caulis*, *mabathematicon*, ‘col (*Brassica oleracea*)’ (Duch, p. 452, 455). | Lat. *caulis*, a P 25(4), 33(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295); Lat. *brassica*, a PH 1(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || [Cast. *brasinque* (*yerba*), *brasinçe*, ‘col (*Brassica oleracea*); posiblement se trata de la lombarda ya que el texto portugués dice “couve vermelha” ‘col roja’] (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | [Cast. *berça montesina*, ‘col silvestre, berza (*Brassica oleracea*)’], *yerua brassinçe*, ‘col’ (Maler, *Tratado*, p. 88, 96). | Cast. *col*, Cat. *col* (Vernia, p. 61). || Fr. *trou de chou*, *troul de choul*, *tronc de chou*, ‘trognon’ (Adam des Aigles, p. 68). || Occ. *caul*, ‘cabbage’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2624 i p. 220), *cor de tros*, *t. del coll*, ‘stump of cabbage’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1051 i p. 224).

Col vella: *veg*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> fuyles de **col veyles**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> fuyles de **cols veyles**.

Col verda: *veg*. P (còpia s. XV m.), f. 27 suchs de **cols verts**.

**Colada**: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 145v **colada** de let de cabre, e trau-na lo sirigot.

**Coladana**: Possible corrupció; colada?. F (còpia s. XV m.), f. 144 **coladana**.

**Colobra negra**: *anim*. Vegeu *culebra negra*.

**Colom**: *anim*. P (còpia s. XV m.), f. 28v **coloms**. — Lat. *columbus*, a AV 21(4), 22(7), Gm 22(2), P 21(9), 22(6), Ge 1(1), 18(2), Gr 9, 15, Gu 5(4), LM 1 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296), *columba*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313).

Colom dur: *anim*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **colom dur**.

Colom novell: *anim*. P (còpia s. XV m.), f. 41 **colom novel**.

Colomí novell: *anim*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **peponem**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> **piccione**. — Lat. *pipio*, ‘pigeonneau’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a D 11(5), 31 (8), TS 7(3), *caro pipio*, a D 21(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305). | Lat. *pullus columbus*, a TA 1 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297). || Ar. *muhlif*, *mahlif*, ‘(pour *mahlif*, pl. *mahlif*) poussin, oisillon. Ghatrif fr. *pipion*, *pivion*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202); Ar. *nāhid*□, pl. *nawāhid*□, ‘pigeonneau (sorti du nid) (chair). Moamin lat. *columbellus*; Moamin fr. *cumbel*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 203). || Fr. *pivion*, *pipion de columb*, ‘petit de pigeon, pigeonneau. Lat. M *pipio*, *pivio*. It. *pippione*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 393).

Respecte a *peponem*: “pupionem” DRLat.(CX), “pipionem” DRLat.(BNOPTVYZ), “pavonem” DRLat.(FM), “piponem” DRLat.(E), “pipionem seu columbam juvenem” DRLat.(U).

Colom paoner: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 140v **colom paoner** petit.

**Coloma salvatge**: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 117 **coloma salvatge**.

**Coloquianda**: *veg*. Coloquíntida (*Citrullus colocynthis*). Vegeu *caparàs*, *taronja*. P (còpia s. XV m.), f. 32v <colo>**quianda** [ms. *qpeda*]. | P (còpia s. XV m.), f. 33 **coloquianda**.

— Lat. *coloquintida*, ‘coloquíntida (Ar. *šaḥm al- ḥanzal*, *ḥanzal*)’ (Albumesar, p. 610). | Lat. *coloquinta*, *coloquintida*, *alandal*, ‘coloquinta, coloquíntida (*Cucumis colocynthis*)’ (Duch, p.



450, 452). | Lat. *colloquintida*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *cucumis colocynthis*, ‘colaquintida (Ar. handal)’ (Farauo, p. 179). | Lat. (*semen*) *citruli*, (*semen*) *citrullus colocynthis*, Cast. (*semillas de*) *colloquintida* (Jordi, p. 122). | Lat. *aquae colloquintidae*, ‘An aqueous infusion of the fruit of bitter-apple or colocynth, *Citrullus colocynthis*, a vine of Mediterranean countries, which bears small, bitter fruit. The peeled, dried fruit was used as a cathartic’ (Scanlan, p. 93, n. 41.6). | Lat. *colocynthis*, Cast. *colloquintida*, Cat. *colloquintida*, *colaquintida* (Vernia, p. 61). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XL, *De colloquintida*. || Ar. *ḥanzal*, *ra’āḡ*, *ra’ā*, ‘*Citrullus colocynthis*, coloquinte (pulpe, jus). Moamin lat. *colloquintida*; Moamin fr. *coloquintide*. Voir Tuḥfa, n° 177’; [*ḥanzal abyad* ‘*adanī*, ‘coloquinte blanche d’Aden (variété) (racine)’] (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 198). || Cast. *cabuquitida*, ‘coloquintida (*Cucumis colocynthis*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *coloquintida*, Cat. *coloquintida*, ‘planta cucurbitácea cuyo fruto, parecido a las naranjas, se emplea como purgante. “*Coloquintides* se fan en la província de Hierusalem y en altra manera se diuen carabases alexandrines, emperò as de entendre que axí lo pom com lo fruyt se diuen *coloquintides*...; y la llavor molt amargant, y és tanta la sua fortor que si-n poses ab una tassa y dones a beure ab vi, enbriagaria a qui la beuria, tanta és la sua fortor. La sua conservació, sense corrompre’s y ab tota sa virtut, es pot tenir per temps de 16 anys” (BUB. Ms. 62, fols. 45r-v)’ (Gual, p. 229). | Cast. *coloquintida*, ‘*Citrullus colocynthis* (L.) Schrader’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. *coloquintide*, ‘coloquinte (*Cucumis colocynthis*). *Glan.* 50’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 329). || It. *colloquintida*, *colloquintida*, Fr. *coloquintide*, Cast. *coloquintida*, *colloquintida*, Ar. *ḥanzā*, ‘Frucht, Fruchtfleisch der wilden Koloquinte / frutto, polpa della coloquintide (*Citrullus colocynthis* (L.) Schrad. (= *Cucumis colocynthis* L.))’ (Glessgen, p. 736).

**Comí:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 115v **comí**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> **comí**. || P (còpia s. XV m.), f. 34 **comí**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **cumí**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **cumí**.

Possible sin.: **alcaravia**. Vegeu *alcaravia*.

— Lat. *cuminum*, ‘cumin (*Cuminum cyminum*)’ (Cy. 9, p. 247). | Lat. *ciminum*, ‘comí (Ar. kammūn abyad, kammūn)’, *oleum de cymino*, ‘Ar. duhn al-yāsāmīn’ (Albumesar, p. 611). | Lat. *ciminum*, ‘comí (*Cuminum cyminum*)’ (Duch, p. 452); [Lat. *burungi*, *nigela*, *git*, ‘pebreta, niella (*Nigella sativa*)’ (Duch, p. 454-55)]. | Lat. *Cuminum cyminum*, *cumini*, *cimini*, Cast. *comino* (Jordi, p. 119). | Lat. *cimino*, ‘Cumin, *Cuminum cyminum*, is an annual plant grown in Europe and western Asia. Its soft foliage is complemented by pale pink flowers. Its seeds, still used on cakes and fresh bread, were employed since Biblical times in human and veterinary medicine’ (Scanlan, p. 84, n. 32.7). | Lat. *ciminum*, ‘cumin (*Cuminum cyminum* L.)’ (Smets, p. 80), *git*, ‘cumin noir, nigella (*Nigella sativa* L.) ou nigelle de Damas (*Nigella damascena* L.) (vegeu altres possibles identifications a Smets, p. 84)’ (Smets, p. 84). | Lat. *cuminum*, ‘cumin’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a D 17(9), Gu 4(4), TA 1, 3, Moamin, Lat. *nigella*, a PH 18(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297, 303, 313-14). | Lat. *cuminum*, ‘comí (Ar. caymon)’ (Farauo, p. 180). | Lat. *cumini*, Cast. *comino*, Cat. *comí*, *comy* (Vernia, p. 61-62). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XXXVIII, *De cimino*. || Ar. *kammūn*, ‘*Cuminum cyminum*, cumin (graines). Moamin lat. *cuminum*; Moamin fr. *cimin*, *cumin*. Voir Tuḥfa, n° 229’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 200); [Ar. *šūnīz*, ‘*Nigella sativa*, nigelle, cumin noir (graines). Moamin lat. *nigela*; Moamin fr. *nigele*. Voir Tuḥfa, n° 454’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 207)]. || [Cast. *neguiella*, ‘neguilla (*Agrostemma githago*)’] (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | [Cast. *neguiella*, ‘neguilla (*Agrostemma githago*)’] (Maler, *Tratado*, p. 99). | Cast. *comino*, Cat. *comí*, *cumí*, It. *chomino*, ‘planta de semillas aromáticas, cultivada en los países mediterráneos, usado en la Edad Media como condimento, medicinal y en cosmética femenina’ (Gual, p. 229). | Cast. *comino blanco* / *negro* (*neguilla*) (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. *cimin*, *cumin*, ‘cumin (*Cuminum cyminum*). Lat. F *ciminum*, *cuminum*. It. *cimino*, *comino*. Fr. *cumin*’, [*nigele*, ‘nigelle, dite vulgairement nielle. Lat. G *nigela*. It. *nigella*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 327, 380). || It. *comino*, *cumino*, *cimino*, Fr. *cimin*, *zimin*, *cumin*, Cast. *comino*, ‘Samen von Kreuz- oder Mutterkümmel

/ seme del cumino (*Cuminum cyminum* L.)' (Glessgen, p. 737). || Occ. *comi*, 'cumin' (*Dels auzels cassadors*, v. 2944 i p. 220).

**Consolda**: *veg.* Vegeu *herba consolda*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **consolda**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **consolda**, que és dita oreylina.

— Lat. *consolida*, 'consoude' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Occ. *consouda*, 'comfrey' (*Dels auzels cassadors*, v. 1398, 3052 i p. 220).

**Cor** de cabirol mascle: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 117v **del cabiroll mascle** calent e del **cor**. — Lat. *cor capreoli*, a PH 15(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). | [Lat. *capreolus*, a Moamin] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Occ. *cabrol* [...] *del cor* (*Dels auzels cassadors*, v. 3375-76).

**Cor** de cabrit: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 139v **cor** de crestat o de moltó o **de cabrit**. — [Lat. *cor agni lactantis*, 'cœur d'agneau qui tête'] (Cy. 9, p. 244). | [Lat. *agnus lactans*, a AV 7(2)] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292).

**Cor** de colom: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 113v **cor de colom**. — Lat. *cor columbe*, a A 12(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296).

**Cor** de crestat: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 139v **cor de crestat**.

**Cor** de llebre: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 139v **cor** de crestat o de moltó o de cabrit o **de llebre**.

**Cor** de moltó: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 139v **cor** de crestat o **de moltó**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v **cor de moltó** ben levat en aygua tèbea. | P (còpia s. XV m.), f. 29 **cors de moltó** remulat. — Lat. *cor agni*, a Ge 6(8) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293).

**Cor** de poll: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 119 **cor de poll**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **cor del pol**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 r<sup>a</sup> **cor del poll**. — Lat. *cor pulli*, 'cœur de poulet', *cor pulcini*, 'cœur de poussin' (Cy. 9, p. 244). | Lat. *cor pulli*, a A 12(5), Ge 9(2), 19(17), P 21(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297, 306).

**Cor** de polla: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 113v **cor** de colom ho **de polla**.

**Cor** de porc: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 119 **cor de porch**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2vb **cor de porch**. — Lat. *cor porcinum*, 'cœur de porc' (Cy. 9, p. 244). | Lat. *cor porci*, a D 12(3), PH 19(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297, 305).

**Cor** de vaca: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 29 **cors** de moltó remulat, e **de vaqua** e de vadel remulat.

**Cor** de vedell: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 29 **cors** de moltó remulat, e de vaqua e **de vadel** remulat.

**Coriandre**: *veg.* Vegeu *ceriandre*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **coriandre**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **coriandre**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 r<sup>b</sup> **coriandre**.

— Lat. *coriandum*, 'coriandre, celiandra (*al. saliandra*); Ar. kuzbara' (Albumesar, p. 573, 610). | Lat. *coriandrus*, 'celiandre (*Coriandrum sativum*)' (Duch, p. 452). | Lat. *coriandrum*, 'coriandre (*Coriandrum sativum* L.)' (Smets, p. 81). | Lat. *coriandrum*, 'coriandre' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a P 21(10), 33(2), PH 2(2), 2(4), *semen coriandrum*, a Gm 4(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297), *coriandrum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *coriandrum*, 'celiandre' (Faraudo, p. 179). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XXXIX, *De coriandro*. || Ar. *kusfara*, *kusfura*, *kusbura*, *kuzbura*, *kuzbara*, *kuzbur*, *kuzbūr*, 'Coriandrum sativum, le coriandre. Moamin lat. *coriandrum*; Moamin fr. *coriant*, *coliadre*. Voir Tuħfa, n° 230' (Viré-Möller, *Ğiṭriṭ*, 62.11 i p. 201). || Cast. *culantro*, *çeliandre*, *çiliandre*, 'cilantro (*Coriandrum sativum*)' (Fradejas, *Tratados*, p. 206, 213). | Cast. *çiliandre*, *culantro*, 'cilantro (*Coriandrum sativum*)' (Maler, *Tratado*, p. 90). | [Cast. *alegría*, "otros le llaman ajonjolí. Los médicos le llaman sesamum o sisamum" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda).] | Cast. *coriandro*, Cast. *alegría* (Vernia, p. 54); Lat. *coriandri*, Cast. *cilantro*, Cat. *celiandre*, *cilandre* (Vernia, p. 60, 62). | Cast. *coriandro*, 'Coriandrum sativum L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. *coriandre*, *coliadre*, *coriant*, 'coriandre (*Coriandrum sativum*). Lat. C *coriandrum*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 331). || It. *coriandro*, *coriando*, *coriandolo*, Fr. *coriant*, *coliadre*, *coriandre*, Cast. *culantro*, [adefla],

‘Koriander / coriàndolo (*Coriandrum sativum* L.)’ (Glessgen, p. 740). || Occ. *coriandre*, *seliandre*, *saliandre*, ‘coriander, coliaundre’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2320 i p. 220).

**Coriandro:** veg. Coriandre. Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> **coriandro** [ms. cociandor].

**Cornacla:** anim. Lat.? Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **cornaclas**.

— Lat. *cornacla*, a Gu 12(2)EO, ‘corneille. It. *cornacchia*’ (Cy. 9, p. 245). | Lat. *cornicule*, Tilander ‘corneilles’ (Cy. 9, p. 88-9, mss. Lats. D.). | Lat. *cornicula*, a Gu 12(2), *caro cornicula*, a D 17(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297).

**Cost:** veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **cost**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **cost** [ms. aon]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> **cost** [ms. tost].

— Lat. *costum*, *costus*, ‘cost (Ar. qust)’ (Albumesar, p. 573, 612). | Lat. *balsamita*, *costus*, *sinabar*, ‘cost, herba de Santa Maria (*Tanacetum balsamita*)’ (Duch, p. 450, 452). | Lat. *costus*, ‘costum indien (*Saussurea Lappa* Clarke) ou menthe-coq (*Tanacetum balsamita* L.). Il existe également une troisième variante, le costum rouge ou marjolaine sauvage, *Origanum vulgare* L.’ (Smets, p. 81). | Lat. *costus*, ‘costus’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Gm 4(2), 6(2), 10(2), *costus? pastinatus* P 35(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297, 313). | Lat. *costum*, ‘cost’ (Faraudo, p. 180). | Lat. *costi*, Cast. *hierba de Santa María*, Cat. *cost*, *herba de Sta. Maria* (Vernia, p. 62, 68). || Ar. *qust*, ‘*Costus arabicus*, le costus ou coste était fait de racines aromatiques et il y en avait trois espèces : une blanche d’Arabie, une noire de l’Inde et une jaune de Syrie. Moamim lat. *costum*; Moamin fr. *choest*, *cost*. Voir Tuḥfa, n° 350’ (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 122, n. 252 i p. 204). | Cast. *costo*, ‘*Costus arabicus* L.’, [orégano silvestre, ‘*Origanum vulgare* L.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166, 169). || Fr. *cost*, *cot*, *kot*, *quot*, ‘costus, racine de l’Aucklandia costus Falc. (Aplotaxis lappa Decaisne), *L’Antidotaire Nicolas*, éd. P. Dorveaux, p. 56, cf. N. Léremy, *Dict. universel des drogues simples*, p. 283, appliqué ensuite à plusieurs plantes. *Costus hortensis*, ou tanacetum, Godefroy, II,322, la menthe de jardin, E. Rolland, *op.cit.*, IX,40. *Mentha sativa*, E. Rolland, *op.cit.*, VIII:77 *Costus hortensis*’, [balsamit, balsame, balsamite, ‘balsamite (*Tanacetum balsamita*)’] (Adam des Aigles, p. 55, 57-58). | Fr. *choest*, ‘espèce de drogue. Lat. ACIR *costus*, G *chostus*, BH *cohestus*, EF *choestus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 326), *cost*, ‘racine de plusieurs plantes mal déterminées, *costus arabicus*. Lat. C *costus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 332). || It. *costo*, *chosto*, Fr. *cost*, Cast. *cost*, *alcost*, Ar. *qust*, ‘dunkle Wurzel der Indischen Kostwurz / radice scura del costo (*Saussurea lappa* (Decne.) Clarke (= *Aucklandia costus* Falc.))’ (Glessgen, p. 741). | It. *costo*, ‘kostrot (*Aucklandia costus* Falc), rötterna ansågs helande, jfr Gl. 741-42’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55, 104). || Occ. *cost*, ‘costmary’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1152 i p. 220).

**Costella** de porc salada sense carn: anim. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **costa de porch salada sens carn**.

— Lat. *costa porci salata*, ‘côte salée du porc’ (Cy. 9, p. 245). | Lat. *costa*, a P 35(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297). || It. *costa de carne de porco salata*, ‘Kotelett vom Schwein / costata di maiale’ (Glessgen, p. 525).

**Cotó:** veg. P (còpia s. XV m.), f. 41v **cotó**.

Sin.: **bombice**. Vegeu *bombice*.

— Lat. *coton*, ‘cotó’ (Albumesar, p. 612). | Lat. *cotonum*, *alchotonus*, Cast. *algodón*, Cat. *cotó*, *cothó*, *cota*, It. *cotone* (Gual, p. 230). || Cast. *algodón*, Cat. *alcotó* (Vernia, p. 54). || Cat. *alcotó*, Fr. *hoqueton*, Ar. *al-qoton* (Faraudo, p. 189).

**Cresta de gall:** veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **cresta del gall**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **crista galli**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 r<sup>b</sup> **cresta de gal**.

— Lat. *cresta galli*, a P 21(10) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297). | Lat. *Salvia horminum*, ‘galo cresta (Ar. camefaytos)’ (Faraudo, p. 181). || Cast. *gallocresta*, ‘o la *Fumaria officinalis* o la *Salvia verbanaca*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *gallocresta*, Cat. *gallocresta* (Vernia, p. 66). | [Cast. *fumaria*, *palomilla*, ‘*Fumaria officinalis* L.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). | [Cast. *palomilla*, “en latín se dize fumusterra”] (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 623, ed. J.M. Fradejas Rueda). || [Fr. *centregalle*, *chaintregalle*,

*chaintegale, chaintregale, chintregalle, tirallmart*, ‘sclarée, toute-bonne. *Salvia sclarea*’ (Adam des Aigles, p. 57, 67).

**Culebra:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 147 <cu>**lebre** e cou-la bé, e prin lo **grex** que n'exirà.

Sin.: **serp.** Vegeu *serp.*

— Lat. *coluber*, a LM 26, *caro culober*, a PH 9(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). | Lat. *serpentes*, Cast. *culebras* (Vernia, p. 90). || Cast. *culuebra*, ‘culebra’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *culuebra*, ‘serpiente’ (Maler, *Tratado*, p. 91).

Culebra negra: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 146v **colobra** [ms. coloma] **negre**.

Sin.: **serp negra.** Vegeu *serp negra*.

— Lat. *colubri nigri* (Gil, *De accipiter*, cap. 8.26, p. 212, l. 18, f. 17r). || Cast. *culuebra negra*, ‘víbora’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *culuebra negra*, ‘víbora’ (Maler, *Tratado*, p. 91).

**Curall** de p[loma]: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 29v **curals de p[loma]**.

Curall de cotó: *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 29v **curals de p[loma]** ho **de cotó**.

**Cutam:** *veg.* Vegeu *ruda*.

## D

**Daucos:** *veg.* Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **daucos** [ms. fangos].

Sin.: **pastanaga.** Vegeu *pastanaga*.

**Despuyla de serp:** *anim.* Paladi, *Medicina veterinaria*, 4,4 l'utilitza ja barrejada amb vi per a malalties del vacú, però també a aplicacions agrícoles màgiques. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> pols <de> despuyla de **serp.** || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> pols de despuyla de **serp.**

— Lat. *spolii serpentini*, Moamin Ms. I (& A), T (& B), I, 9(16), It. *spoglia de serpe*, ‘Haut einer Schlange’ (Glessgen, p. 995). | Lat. *pellis serpentis*, a P 35(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). || Cast. *polvos de cueros de culuebras* (Moamin I, 12). || Fr. *espoile dou serpent*, ‘dépouille, mue de serpent. Lat. X *spolia serpentis*. It. *spoglia au même sens*, [‘*escorçe de serpent*, ‘peau de serpent’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 347). || Occ. *erquir* [?], *esguir*, *esquir*, [‘*so es la pel que pert cad'an, / pos que-l serps es vueilla e gran*’ *Dels auzels cassadors*, vv. 1564-66], ‘slough of a snake’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1564 i p. 221).

**Diacalon:** compost. Diaquilon. ‘Diacalon: Cert unguent per a guarir nafres’ i ‘Diaquiló: Emplastre que abans es feia de suc de diferents plantes, i ara d'un òxid de plom i oli; cast. *diaquilón*.’ (DCVB), però els tres exemples que oferexi amb –n. Vegeu *sini grec*. F (còpia s. XV m.), f. 148v **diacalon** [ms. dia caloy].

— Lat. *dia quilon* (*comuni/magni*), Mesué, ‘emplastre de diaquiló (comú/magne)’, receptes descrites a f. LXXVIIv-LXXVIIIr, on recollits com emplastres (Duch, p. 434). || Cast. *diaquilón* (López, *Libro*, p. 236), *emplaustro de aquilón* (Moamin, III, 16). || [Cat. *empastre diaquilon* (*magnum/ras*), Mesué] (Vernia, p. 119); [Cast. *emplasto enervante*, ‘diaquilón’, Rasis] (Vernia, p. 125).

**Diegargant:** compost. Vegeu *goma*. El “diagargante” és anomenat al llistat de “letüarios” del *Libro de Buen Amor* del castellà l'Arcipreste de Hita, J. Ruiz, ed. J. Corominas, Madrid, 1967, p. 507. P (còpia s. XV m.), f. 32 **diegargant**. — Lat. *dragagantum*, ‘diedragant, dragant, goma dragant, dragagant (*al.* draguaguant, graguaguant); (Ar. *kaṭīrā*)’ (Albumesar, p. 574, 612). | Lat. *dia dragagantum* (*calidum/frigidum*), Nicolau, ‘d’adragant (calent/fred)’, receptes descrites a f. XIIIr, XXXIr (Duch, p. 435); Lat. *dragagantum*, ‘adragant (*Astragalus gummifer*)’ (Duch, p.

453). | Lat. *dragaganti* [albi], [gummi] *tragacanthum*, Cast. (*goma*) *adragante* (Jordi, p. 119). | Lat. *dragantum*, ‘gum tragacanth’ (OA, p. 1611). | Lat. *dragantum*, ‘gomme adragante’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a TA 1, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297, 313). | Lat. *tragacanthum*, ‘dragagant (Ar. alquitira)’ (Faraudo, p. 180). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LI, *De draganto*. || Ar. *kaṭīrā*, ‘*Astragalus tragacantha*, gomme adragante. Moamin lat. *dragantum*; Moamin fr. *dragagant*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 200). || Cast. *diadragant*, *diagante*, ‘alquitira, tragacanto (*Astragalus gummifer* Labill.)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *tragacanto*, Cat. *dragant*, *dregant*, It. *draghante*, ‘goma blanquecina, procedente del árbol del mismo nombre, originario de Persia y Asia Menor’ (Gual, p. 230, 239). | Cast. *tragacanto*, Cat. *dragacant* (Vernia, p. 63); [Cat. *polvares de diadragaganti*, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 118): [Lat. *electuarium diadragaganthi*, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 118); [Cast. *electuario diadragagantum (frigigum/calidum/infusum)*, ‘con tragacanto’, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 124). | Cast. *astrágalo*, *tragacanto*, ‘*Astragalus gummifer* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). | Cast. *alquitira*, “otros la llaman goma dragante. Los médicos gumi dragantuna” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *dragagant*, *dargagant*, *dragant*, ‘gomme adragante. Lat. CF *dragantum*’ (Tjernelld, *Moamin*, p. 341). || It. *draganto*, *draganti*, Fr. *dragagant*, Cast. *dragragant*, *dragagant*, Ar. *kaṭīrā*, ‘Tragant, Tragakanth, Gummiharz von *Astragalus* sp. / gomma adragante, gommoresina di *Astragalus* sp.’ (Glessgen, p. 744). || [Port. *alquetira*, Cast. *alquitira*, *alcatira*, Ar. *al-cathira*, ‘o suco gomoso do *Astragalus tragacanthus gummifer*, leguminosa’] (Michaëlis, *Mestre*, p. 243, n° XV).

**Diemargariton:** compost. El “diāmargaritón” és anomenat al llistat de “letüarios” del *Libro de Buen Amor* del castellà l’Arcipreste de Hita, J. Ruiz, ed. J. Corominas, Madrid, 1967, p. 508. P (còpia s. XV m.), f. 27v **diemargariton**. — Potser Lat. (*pulvis*) *dia margariton (frigida que fuit pravis a venerabilibus medicis huius alme civitatis)*, ‘(pólvores) de perles (, fredes, que foren preparades i experimentades pels venerables metges de l’ànima d’ells de la ciutat)’, recepta descrita a f. XXXIIIrv (Duch, p. 192-193). | [Lat. *margarita*, ‘perla’] (Faraudo, p. 186). || [Cat. *polvares de Diamargaritonis (Calit/Frigidi)*, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 117); [Lat. *electuarium diamargaritonis*, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 118); [Cat. *enguent marciaton*, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 119); [Cast. *electuario diamargaritón*, ‘con margaritas’, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 124); [Cast. *ungüento de marciaton*, Nicolás Salernitano] (Vernia, p. 125). || [It. *margarite, perle*, Fr. *margarie*, Cast. *aljófar*, ‘Perle’] (Glessgen, p. 880).

**Donzell:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 142v suc de **donzel**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v **donzel**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. vª **donzel**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 vª **donzel**.

Sin.: **altimira, exens, sentòniga**.

— Lat. *absinthium*, ‘absinci (*al. absinsi*), donzell (*id est absinci*); Ar. *afsantīn*’, *succus absinthii*, ‘such de donzell; Ar. ‘uṣārat al-afsantīn’ (Albumesar, p. 569, 605, 612). | Lat. *absintium*, ‘donzell (*Artemisia absinthium*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *absynthium*, *absintii*, Cast. *ajenjo* (Jordi, p. 118). | Lat. *absinthium*, ‘wormwood’ (OA, p. 1609). | Lat. *absinthium*, ‘Wormwood, *Artemisia absinthium*, is an aromatic European plant whose leaves and tops contain a volatile oil and intensely bitter alkaloid, absinthin, which has been used as a bitter, diaphoretic, anthelmintic and flavoring agent’ (Scanlan, p. 114, n. 66.1). | Lat. *absinthium ponticum*, ‘absinthe pontique ou petite absinthe (*Artemisia pontica* L.)’ (Smets, p. 77). | Lat. *absinthium*, ‘absinthe’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a A 14(4) i 15(5), P 23(2), LM 8, PH 5(4) i 23(2), PC 6(9), *ponticum*, a Gm 1(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312), *ascinta (absinthium?)*, a TS 2(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). | Lat. *absinthii*, Cast. *ajenjo* (Vernia, p. 53). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XII, *De absinthio*. || Ar. *ṣīḥ*, ‘*Artemisia judaica*, armoise de Judée (tige). Moamin lat. *absinthium*; Moamin fr. *aisenz*. Voir Tuḥfa, n° 456’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207). || It. *absinthio* → *assenço* (Glessgen, p. 698). || Port. *encenço* (Michaëlis, *Mestre*, p. 305, cf. p. 302-305, n° LV).

# E

**Edra** terrestre: veg. Vegeu *aura*.

**Eleborum album**: veg. P (còpia s. XV m.), f. 33 **eleborum album**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **leborum album**, solament lo cor de la reyell. | P (còpia s. XV m.), f. 36v **leborum album**.

— Lat. *elleborus albus*, ‘el·lèbor blanc (Ar. ḥarbaq abyāḍ, ḥarbaq)’ (Albumesar, p. 612). | Lat. *eleborus albus, policularia*, ‘el·lèbor verd (*Helleborus viridis*)’ (Duch, p. 453), Lat. *eleborus, policularia minor*, ‘el·lèbor blanc (*Helleborus foetidus*)’ (Duch, p. 457). | [Lat. *elleborus*, ‘Black hellebore, Helleborus niger. It was used as a drastic purge, but several poisonous glycosides in its composition shed doubt on its safety. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.333’] (Scanlan, p. 122, n. 74.1). | Lat. *elleborus*, a PH 4(4), 6(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298), *condisum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313), *policularia?*, a TA 23 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305). | Lat. *Veratrum album*, ‘lebor blanc’ (Faraudo, p. 182). | Lat. *ellebori albi*, Cast. *eleboro blanco, veratro, vedegambre*, Cat. *ellebor* (Vernia, p. 63). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LV, *De elleboro*. || Ar. *kundus (rūmī)*, ‘*Veratrum album*, vératre, ellébore blanc. Moamin lat. *condisum*; Moamin fr. *condise*. Voir Tuḥfa, n° 225’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 201). || Cast. *elébore*, ‘elébore. Vid. Moamin s.v. *helebor noir*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *eleboro*, ‘véanse el comentario y Tjerneld, Moamin, glos., sv. *helebor noir*’ (Maler, *Tratado*, p. 92). | Cast. *eleboro*, Cast. *allebor* (Vernia, p. 54); Cast. *vedegambre*, Cat. *lebor blanc, lebor blanch* (Vernia, p. 69). | Cast. *elébore blanco*, ‘*Veratrum album L.*’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. *condise*, ‘vératre (*Veratrum album*). Lat. C *condisum*. Glan. 50. Anc. it. *condisi* « eleboro bianco » Tomm.-Bell.’ (Tjerneld, Moamin, p. 330). || It. *elleboro, eleboro, ilborro, condiso, condisio*, Fr. *condise*, Cast. *alcundez*, Ar. *kundus*, ‘Wurzel der weißen Nieswurz / radice del veratro o elleboro bianco (*Veratrum album L.*)’ (Glessgen, p. 738). || [Occ. *varaire*, ‘hellebore’] (*Dels auzels cassadors*, v. 2811 i p. 224).

**Elientropram**: veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **elientropram** [ms. & lien tro / praz]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **elieutropion**.

— Lat. Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XLI, *De elitropia* i llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LIII, *De elitropio*. || It. *ricino ... in Thoscana si chiama la sua pianta ... girasole ... et in Lombardia mirasole, quantunque il vero mirasole sia l’heliotropio* (Glessgen, p. 780, n. 373, cit. Matt 1544). || Occ. *solsequia*, ‘sunflower’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2001 i p. 224).

**Encens**: veg. *gomoresina*. Sobre la confusió entre l’*encens* i l’*exens*, vegeu la discussió de la forma italiana meridional *insence*, it. “assenzio” i no “incenso”, i la seva derivació del català, on destaca la menció de la forma *encenso* “ascenzio” a la llengua híbrida del receptor de Petrus Astore (Lupis, 4.2), traduïda a la versió francesa per *aloine, qui austrement est dite absemedet* (Lupis-Panunzio, *Nuovi*, p. 100); vegeu també Michaëlis, *Mestre*, p. 302-05, n° LV, *encienso-encienzo*. F (còpia s. XV m.), f. 122 **encens**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v **ensens**. | F (còpia s. XV m.), f. 148v **ensens**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **turis** [ms. *curis*] | P (còpia s. XV m.), f. 36v **encens**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **encens**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> *manctum* de **encens**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **encens**.

— Lat. *incensum, thus*, ‘encens’ (Cy. 9, p. 255, 281), *olibanum, olivanum*, ‘oliban, nom mèdic de l’encens’ (Cy. 10, p. 54). | Lat. *thus*, ‘ensens (*al. ansens*) (Ar. *kundur*)’, *thuris pulvis*, ‘pòlvora d’ensens (Ar. *duqāq al-kundur*)’ (Albumesar, p. 582, 613). | Lat. *incensum, olibanum, thus*, ‘olíban (*Boswellia carterii*)’ (Duch, p. 457), Lat. *incensum, olibanum, tus*, ‘encens (*Boswellia sacra, B. thurifera*)’ (Duch, p. 460). | Lat. *olibanum, olibani, olivani, thus*, Cast.

*inciensio* (Jordi, p. 121). | Lat. *olibanum* (*libanum*?), *thus*, ‘encens’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 225-226), a D 23(8), 29(8), Gu 2(3), Moamin, *thus*(?), a P 35(3), *thus masculum*, a Gm 3(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310), *sumum incensum*, a Ge 1(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300, 314), *libanum*, a AV 30(2), TA 12, 18, 19 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301), *olibanum*, a Gr 22, TA 1, TS 1(5), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). | Lat. *incensum*, Cast. *enciensio* (Gual, p. 227). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLXXII, *De thure*. || Ar. *lubān*, ‘*Boswellia*, encens (gomme). Voir Tuḥfa, n° 214’; *lubān dakar*, ‘encens mâle, oliban, tiré du *Boswellia carteri*, térébinthacée-burseracée d’Abyssinie ; c’est la meilleure qualité d’encens. Moamin lat. *olibanum*; Moamin fr. *oliban*. Voir Tuḥfa, n° 214’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 157, n. 420 i p. 201). || Cast. *encençio*, *enciensso*, ‘inciensio’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *inciensio*, ‘*Boswellia carter* Birdu’, *inciensio indio* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168); Cast. *olíbano*, ‘*Boswellia serrata* Rox’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || Fr. *oliban*, ‘oliban, nom médical de l’encens’, *thure*, ‘encens, Lat. C *thus*. Latinisme. Cf. angl. *thure* « incens, frankincense’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 384, 415). || It. *olibano*, *incenso*, Fr. *oliban*, Cast. *enciensio*, ‘Weihrauch / incenso, gommoresina di *Boswellia* sp.’ (Glessgen, p. 789). | It. *encenso*, ‘rökelse, «incenso»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56). || Occ. *essiens* (*Dels auzels cassadors*, v. 3706).

**Engüent blanc**: compost. “Enguent blanch de rasis. [R]ecepta a fer enguent blanch de rasis a curar tota plaga, e a defendre tota humor calda e fas axi. R. camfora pes de .IIII. dragmes blanquet miga onza çera blanca una onza oli Rosat .II. onzes e sia mes en una olla, e coga tant al foch fins que sia espes e fet enguent. E sapies que es molt bo e prouat” H. Menhardt, “Pharmacologie catalane”, a *Anuari de l’Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, 3 (1930), p. 245-67 (ms. Biblioteca del bisbe a Klagenfurt, Austria, XXX C 14), cit. p. 260, f. 100. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **engüent blanch**.

Possible sin.: **blanquet**. Vegeu *blanquet*.

— Lat. *unguentum album*, ‘onguent blanc. Voir *Studia Neophilologica*, XIX, 179-82’ (Cy. 9, p. 282). | [Potser Lat. *emplastrum aliud, et est Petri Blanch, et est mirabile secundum modernos, et expertum et usuale propter suam magnam virtutem et manifestam operacionem*, Petrus Blanch, ‘altre emplastre i és de Pere Blanch. I, segons els moderns, és remei admirable i experimentat, i d’ús comú per la seva gran força i manifesta activitat’, recepta descrita a f. LXXXIIr] (Duch, p. 384-85); Lat. *unguentum album*, Rasis, ‘ungüent blanc’, recepta descrita a f. LXXVlr (Duch, p. 436): *Unguentum album. Secundum Rasim, in capitulo de adustione, inquit confert adustione ignis. Recipe: Oley rosati, Libra .I.; Cere albe, Ana Uncias .IIII.; Camphore, Dragma .I.; Et in fine, addantur duo ambumina ovorum, et fiat unguentum ut dced* (Duch, p. 360); “Ungüent blanc. Segons Rasis, en el capítol de cremades, on tracta de les cremades per foc. Pren: Oli rosat, 1 lliura; Cera blanca, Cerusa, de cadascun 4 unces; Càmfora, 1 dracma. I al final hi afegeixes dues clares d’ou, i en fas unguent per guardar” (Duch, p. 361). | Lat. *unguento albo* (AG, p. 1477, l. 41), ‘Scanlan (260): “In the Middle Ages, white ointment was made from lard or lanolin with a small amount of beeswax. Later petrolatum derived from petroleum supplanted the animal fats and became the main ingredient in the white ointment of the Pharmacopeias”. Tilander (1946/47, 179-82) quotes two recipes from the fourteenth and fifteenth centuries which are much more complex and he comments on the ointment’s many uses, including that of female makeup, and on its origins” (OA, p. 1602, n. 234). | Lat. *unguentum album*, a D 23(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310), [*pinguedo album*, a Moamin] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Fr. *oignement blanc, blanchet*, ‘onguent blanc, *unguentum album*, était souvent employé dans la médecine du Moyen Age. Les femmes s’en servaient aussi pour se maquiller. L’onguent blanc était composé d’huile rosat, de cire, de céruse et de blanc d’œuf, comme le constate le *Luminaire majus*, Venetiis, 1556, p. 80 c’ (*Modus*, ed. París, 1989, p. 127, n. 71). || It. *unguento bianco*, ‘mit Bleiweiß versetzte Salbe’ (Glessgen, p. 898). || [Cast. *ungüento blanco*, Rasis] (Vernia, p. 125).

**Engüent superior**: compost mèdic concret o bé esmentat abans al tractat font de P. P (còpia s. XV m.), f. 26 **unguento superiori**.

Engüent de muscat: compost. Vegeu *muscat*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **ungüent de muscat**. — Ar. *sukk*, ‘onguent musqué (pour le visage des enfants); plusieurs drogues aromatiques entraient dans la composition de ce baume dont le benjoin, le musc et l’huile de giroflée. Moamin lat. *such*; Moamin fr. *suuch*. Voir Tuḥfa, n° 379’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 67.9, p. 133, n. 308, i p. 206); Ar. *dawā’ l-misk*, ‘caramel au musc; sorte de caramel composé de beurre, de miel et de musc et épaissi par cuisson’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 140.2 i p. 194), on Ar. *misk*, ‘musc. Moamin lat. *muscus*; Moamin fr. *muschee*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202).

Engüent de serp: compost. Potser a relacionar amb la serpentina, planta medicinal. P (còpia s. XV m.), f. 26 [*unguento*] **serpencie**.

**Ènula**: veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> suc de **ènula**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **ènula** [ms. eniula]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> such d’**ènula** [ms. d’ mela].

— Lat. *emula*, ‘aunée (*Inula helenium*)’ (Cy. 10, p. 51). | Lat. *enula*, ‘ènula (*Inula helenium*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *enula*, a Al 6, *succum enula*, a P 31(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298). | Lat. *Inula helenium*, ‘ala (Ar. rrazin)’ (Faraudo, p. 177). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LVIII, *De enula*. || Cast. *helenio*, Lat. *Enula campanae* (Vernia, p. 63). | Cast. *enula campana*, ‘*Inula helenium* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). | Cast. *ala*, “en latín se dize enula campana” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *eaune*, ‘l’aunée’ (Tilander, *Glan.*, p. 76).

**Ensuya de porc**: *anim*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **ensuya de porc**.

Sin.: **greix de porc**. Vegeu *greix de porc*, *lart de porc*, *sagí de porc*.

— Lat. *ansugia porcina*, ‘greix de porc’ (Duch, p. 450). | Lat. *axungia*, ‘graisse’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), *axungia porci*, a P 37(4), PH 4(5) o 14(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294, 306). || It. *assungia*, *assungia*, *sungia*, ‘Schweineschmalz’ (Glessgen, p. 916, 998).

**Entramenes d’un colom**: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 143 **entramenes de un colom**.

**Ermodèculi**: veg. F (còpia s. XV m.), f. 140v **ermodèculi**.

— Lat. *hermodactili*, ‘armodàtils (*prop.* hermodàtils) (Ar. sawraṅṅān)’ (Albumesar, p. 575, 607). | Lat. *colquicum*, *hermodactilus*, *hermodactili*, ‘còlquic (*Colchicum autumnale*)’ (Duch, p. 452, 454). | Lat. *hermodactylus*, ‘armodatil (Ar. çoron)’ (Faraudo, p. 178). | Lat. *hermodactyli*, *hermodactilorum*, *hermodactylorum*, Cast. *hermodàtils* (Jordi, p. 120). | Lat. *hermodactillorum*, Cast. *hermodàtil*, *hermodactylo*, Cat. *armodatil* (Vernia, p. 56, 68). || Cast. *hermodàtil*, Cat. *ermodàtill*, *hermodàctil*, ‘còlquico, hierba de raíces amargas y medicinales. “*Ermodàtils* se fan en una província qui-s diu Laurin (?) y fan-se de huna herba qui fa la flor blanca y la fulla llarga y té casi un p(alm) de llarch, la escorsa té negra retirant a vermella, y té lo rel rodona; cull-se a la derraria de octubre, las capsas ho fruyta són com unes castanyes y asò és los *hermodàtils*...; y qualsevulla que menjàs de la herba, moriria estornudant” (BUB. Ms. 62, fol. 32)’ (Gual, p. 233). | Cast. *còlquico* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166).

**Escamonea**: veg./gomo-resina/(*composició galènica*). N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **escamonea**. || F (còpia s. XV m.), f. 115v **escamoneya**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **scamonea**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> **scomonea**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **escamenea**.

— Lat. *scammonia*, *scamonia*, ‘escamoneya (*al.* scamoneya) (Ar. saqmūniyā)’ (Albumesar, p. 580, 613). | Lat. *diagridium*, *scamonea*, ‘escamonea (*Convolvulus scamonia*)’ (Duch, p. 459). | Lat. *scamonium*, *dia gridi*, *dia gridii*, *diagridij*, Cast. *scamonea (preparada)* (Jordi, p. 119). | Lat. *scamoneum*, ‘scammony’, ‘at *De veg.* 6.437, A. seems to indicate that by *scamonea* he means the powder made form a plant of the *Convolvulus* species’ (OA, p. 1619, n. 318). | Lat. *scammonia*, a P 15(3), 15(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308), *diagridium*, ‘scammonée d’Alep’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), *oleum diagridium*, a AV 13(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297). | Lat. *scammonia*, ‘escamonia’ (Faraudo, p. 180). || Ar. *lablāb*, ‘*Convolvulus arvensis*, liseron des champs (feuilles). Voir Tuḥfa, n° 240’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201). || Cast. *escamonea*, Cat. *esquamonea*, *scamonea*, *secamonea*, *escamònia*, It. *schamonea*, ‘gomorresina procedente de la raíz del “*Convolvulus scammonia* L.’,



usada en el Medievo como purgativo. Hoy día es uno de los componentes del “aguardiente alemán”. “Escamoneya se fa en provincia de Assia y de Múrsia, y és una planta dolça que ix de una sola rel y se esté sobre la terra quatre brases de llarch, y aquelles rames tenen en si una viscositat que se apega en les mans, y tenen les fulles peloses, semblant a les sebes...; la rel y planta són plenes de llet, y en lo temps del estiu, quant és madura, li fan un sotet prop de la rel, y posen-y fulles de noguera y donen-y un tall a la rel y per allí ix la llet de la dita herba” (BUB. Ms. 62, fol. 49r-v)’ (Gual, p. 234). | Cast. *escamonea*, Cat. *scamonea* (Vernia, p. 79). | Cast. *escamonea*, ‘*Convulvulus scammonia* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). || Occ. *escamonea*, ‘scammony’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2943 i p. 221).

**Estafisàgria:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 120v **estafisàgria.** || F (còpia s. XV m.), f. 112v **estafisiàgre.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **estafrisàgria.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **staphisàgria.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **stafisàgria.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> grans de sement d’**estafisàgria.** || P (còpia s. XV m.), f. 27 **estafiagre.** | P (còpia s. XV m.), f. 27 cobaros, ço és, ab such de **fisagre** [ms. sisagre] o de *pedro* macedon. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **estafisàgria.** || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **estaphisàgria.** || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **stafisàgria.** | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> grans de **cafisàgria.**

— Lat. *stafisàgria*, *stafrisàgria*, *stafixàgria*, *extasàgria*, *stuxigraga*, ‘staphisaigre (*Delphinium staphisàgria*)’ (Cy. 9, p. 278). | Lat. *staphisàgria*, ‘stefizagra (Ar. maiwīzağ wa huwa zabīb al-ğabal, zabīb al-ğabal)’ (Albumesar, p. 581, 623). | Lat. *estafisàgria*, *stafisàgria*, ‘estafisàgria (*Delphinium stafisàgria*)’ (Duch, p. 459). | Lat. *stafisàgria*, ‘Staves-acre is a larkspur, *Delphinium staphisàgria*. The poisonous seeds of this plant were formerly used as a parasiticide’ (Scanlan, p. 439, n. 22.7). | Lat. *stafisàgria*, ‘staphisaigre (*Delphinium staphisàgria* L.), dont le nombre signifie en grec “raisin sauvage”, est également appelée herbe aux poux’, *uva salvatica*, ‘raisin sauvage, fruit de *Vitis vinifera* L.’ (Smets, p. 86, 90, 91). | Lat. *staphisàgria*, ‘staphisaigre’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a D 3(3), P 25(2), 27(2), 43(2), 44(3), Ge 3(3), Lm 13, Moamin, *tafilàgria* (*staphisàgria*?), a LM 7, *semen staphisàgria*, a P 31(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309, 312, 314). | Lat. *staphisàgria*, ‘estafisàgria (habotrraz)’ (Faraudo, p. 180). | Lat. *staphis àgriae*, Cast. *estafisàgria*, *estafisa àgria*, Cat. *estafizàgria* (Vernia, p. 64, 81). || Ar. *ħabb al-ra’s*, ‘« grains pour/de la tête »’, *maywīzağ* ‘pers. = « petit raisin sec »’, *miyūbazağ*, *miyūfizağ*, *zabīb al-ğabal* ‘« raisin sec de montagne »’, ‘*Delphinium staphisàgria*, la staphisaigre est dite aussi « herbe aux poux » en raison de ses vertus d’insecticide, surnom voisin de l’arabe *ħabb al-ra’s* « grains pour la tête » (graines). Moamin lat. *staphisàgria*; Moamin fr. *stafisàgria*. Voir Tuħfa, n° 258’ (Viré-Möller, *Ğiħriğ*, p. 122, n. 249, p. 135 i 198). || Cast. *abarrás*, *havarrás*, *fabarraz*, ‘albarraz, estafisàgria, hierba piojera (*Delphinium staphisàgria*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203, 207). | Cast. *fabaraz*, ‘estafisàgria. Comp. J. Manuel, *Libro de la caza*, glos., s.v. *habarraz* y Tilander, *Cetraria*, glos., s.v. *faparraz*’ (Maler, *Tratado*, p. 94). | Cast. *estafisàgria*, ‘*Delphinium staphisàgria* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). | Cast. *favarraz*, “llamanle los médicos staphisàgria” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 622, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *stafisàgria*, *astafisàgria*, *stafisàgria*, *stafizacre*, *tafizàgria*, ‘staphisaigre, *Delphinium staphisàgria*’ (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *staphisaigre*, ‘les semences du *Delphinium staphisàgria*, appelé en français “l’herbe aux poux”, à cause de son emploi” (Modus, ed. París, 1989, p. 125, n. 65). | Fr. *stafisàgria*, ‘staphisaigre (*Delphinium staphisàgria*). Lat. C *staphisàgria*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 411). || It. *stafisàgria*, *staphisàgria*, *stafisàgria*, *stafisàgria*, *stafisàgria*, *stafisàgria*, Fr. *stafisàgria*, Cast. *habarraz*, [Ar. fūnzig *ħabba* von *ħabb ar-ra’s* – das sind *zabīb al-ğabal*, sieben *ħabba* von *zabīb al-ğabal*, auch *maywīzağ* genannt], ‘Stephanskorn; Läusekraut, Scharfer Rittersporn / semen della stafisàgria; stafisàgria (*Delphinium staphisàgria* L.)’ (Glessgen, p. 829-30). | It. *staphicàgria*, ‘riddarsporre, *staphica* i It.4, troligen en riddarsporre som växer i bergstrakterna, *Staphisàgria montanaria* eller *Delphinium staphisàgria* (L.), och har skarp smak, jfr Gl. *stafisàgria* 821-23; Til. *stafisàgria* Cyn. 9, 278; Tj. *stafisàgria* 411’ (Hedvall, *Għatriğ*, p. 63). || Occ. *friziàgria*, ‘«staphisaigre», *Delphinium staphisàgria* L. La forme *friziàgria* doit être le résultat d’une mauvaise coupure de *estafizàgria*. On aura pris le début du mot pour le démonstratif *esta* et créé de ce qui restait un substantif, *fizàgria*, dont la dernière syllabe aura subi métathèse de *r* et de *i*’ (Wistedt, p. 531, cfr. entrada completa). || Port./Cast.?) *albarraz*,

*falparraz, paparraz*, Cast. *habarras, habarraz, favarraz*, Ar. *habb-ar-râs*, ‘« grão da cabeça », a mais eficaz entre as ervas-piolheiras, *Delphinium staphisagria*’, [Ar. *al-baraç*, ‘lepra branca’] (Michaëlis, *Mestre*, p. 222, n° I, cf. p. 222-224 per a l’evolució del mot i les variants).

**Estafragia**: Probable corrupció per estafisàgria o saxifraga. F (còpia s. XV m.), f. 146 **estafragia** [ms. casta (potser casca) fragia].

**Estercus suricorum**: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **estercus suricorum**.

— Lat. *stercus* sb., ‘fiente, merde’; *stercus muris* ‘crotte de souris’; *stercus soricis* ‘crotte de souris’ (Cy. 9, p. 278-279). | Lat. *stercus muris*, a Ge 6(2), Gu 17(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303), *stercus soricis*, a AV 22(2), Al 14, Ge 19(3), LM 2 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). || Cast. *randa*, ‘estiércol de ratón (?)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). || It. *cacacçi di suricie, grani di soricii* (Lat. *grana soricis*), ‘MausKnötchen / cacharello di sorice’ (Glessgen, p. 874).

**Estopa**: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 145v plomades d’estopa. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **estopa grossa** bé atridada ab coltel.

— Lat. *stuppa*, ‘tow is the fiber of flax, hemp, or jute’ (OA, p. 1602, n. 231). | Lat. *stuppa*, ‘étoupe’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a D 23(7), A 22(3), TS 1(4), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309, 314).

**Èsula**: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 145 **èsula**.

Sin.: **lletrera major**. Vegeu *lletrera*. “Lo such de la èsula que és la letrera maior que és erba” H. Menhardt, “Pharmacologie catalane”, a *Anuari de l’Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, 3 (1930), p. 245-67 (ms. Biblioteca del bisbe a Klagenfurt, Austria, XXX C 14, cit. p. 257, f. 98).

— Lat. *tutumellus*, ‘tithymale (*Euphorbia cyparissias*)’ (Cy. 9, p. 282). | Lat. *esula, chibra* (*id est esula et est species titimalli*), ‘èsula; *chibra id est èsula e és spècia de titimal*; Ar. *šubrum*’ (Albumesar, p. 572, 610, 613). | Lat. *esula*, ‘lleterola (*Euphorbia helioscopia*)’, [Lat. *euforbium*, ‘euforbi (*Euphorbia resinifera*)’] (Duch, p. 453). | Lat. *Euphorbia palustris*, ‘esula (Ar. *axibran*)’, ‘prov. *ezul*’ (Faraudo, p. 180, 191). | Lat. *euforbium*, ‘Euphorbium is a dried, resinous latex obtained from the milky sap of the cactus-like, perennial plant, *Euphorbia resinifera*, native to Morocco’ (Scanlan, p. 387, n. 6.3). | Lat. *euforbium*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *esulae*, Cast. *lechetrezna*, Cat. *esula* (Vernia, p. 65); Lat. *alsebram, Euphorbia palustris* (Vernia, p. 55). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LVI, *De esula*. || Cast. *lechetrezna*, ‘planta de la familia de las Euforbiáceas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *esula*, Cat. *ezoli* (Vernia, p. 65). | Cast. *lechetrezna* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). | [Cast. *gorbiòn*, “en latín se dize euporbium”] (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 622, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. “*tige de l’herbe à la couleuvre, appelée par les apothicaires le tithymale*”, on tithymale, ‘*Euphorbia cyparissias*’ (Modus, ed. París, 1989, p. 130, n. 84). | Fr. *esule*, ‘variété d’euphorbe. Lat. CX *esula*. Pour Dorveaux, *esule* est l’*Euphorbia esula*, mais le lat. *esula* pouvait désigner encore d’autres variétés d’euphorbe’, [*euforbi, heuforbi*, ‘gomme-résine de l’*Euphorbia resinifera* Berg. Lat. C × *bium*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 348, 349). || It. *esula*, Fr. *esule*, Cast. *caçuz*, ‘Wolfsmilch-Varietät (*Euphorbia palustris* L.; *E. esula* L.; *E. cyparissias* L.; etc.)’, It. *euforbio*, Fr. *euforbi, heuforbi*, Cast. (*del*) *forbio*, ‘Wolfsmilch, getrockneter Milchsaft des Gummi-Wolfsmilchbaumes / euporbio, latice essiccato dell’*Euphorbia resinifera* Berg.’ (Glessgen, p. 748-49). | [It. *exulla*, ‘en ört tillhörande törelfamiljen’, *filita*, ‘ett slags törel tillhörande växtfamiljen Euphorbia’] (Hedvall, *Ghatrif*, p. 56, 57). || [Ar. *alforbiyun*, grec *euphorbium*, Port. *alforfião*, ‘o latex das eupórbias originou aqui nombres populares como: *leiteira, leituga, má-leitas, erva das maleiteira, erva das maleitas* (alemão *Wolfsmilch*)’] (Michaëlis, *Mestre*, p. 235-36, cf. n° IX).

**Eura**: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 118 such de la **aura**.

— Lat. *edera*, ‘heura (*Hedera helix*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *ederae*, ‘European ivy, *Hedera helix*’ (Scanlan, p. 129, n. 81.4). | Lat. *hedera*, ‘lierre’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a A 8(7), Gr 14, PH 21(3), *folia hedera*, a P 10(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). | Lat. *hederae*, Cast. *yedra* (Vernia, p. 67). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib.

XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LIII, *De edera*. || [Cast. *eya*, ‘hierba o planta no identificada’], *xedra*, *yedra*, ‘hiedra (*Hedera helix*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207, 212). | [Cast. *eya*, ‘cierta hierba o planta’], *yedra*, ‘hiedra’ (Maler, *Tratado*, p. 96). || Occ. *edra*, ‘ivy’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2808 i p. 221).

Edra terrestre: *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **edra terrestre**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> **eura** [ms. oma aù] **terrestre**.

— Lat. *hedera terrestilis*, ‘ground ivy’, ‘Jessen (1867, 714) identifies this ivy as *Hedera helix*, English ivy’ (OA, p. 1620, n. 324). || Occ. *l’eune terrest* [llegiu *l’eune terrestre*], ‘ivy (*hedera terrestre*)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2985 i p. 222).

**Exens**: *veg.* Vegeu *encens*. F (còpia s. XV m.), f. 114v pólvora d’**exens**. | F (còpia s. XV m.), f. 117v such d’**exens**. | F (còpia s. XV m.), f. 113v such d’**exxens**. || P (còpia s. XV m.), f. 27v **acens** [ms. ancens; esmenat segons la probable relació amb “assensio” Moamín cast. II, 36]. | P (còpia s. XV m.), f. 37v pólvora d’**asens** [ms. ansens; esmenat segons “assensio” Moamín cast. II, 36; “assenz” Moamín fr. II, 60; “absinthio” Moamín Ms. b, II, 36; “assenço” Moamín Ms. c, II, 36; “absinthio” Moamín Ms. I (& A), II, 36]. | P (còpia s. XV m.), f. 38 pólvora d’**esens** [ms. ensens; esmenat segons “assensio” Moamín cast. II, 55; “assenz roman” Moamín fr. II, 77; “absinthio romano” Moamín Ms. b, II, 45(1-6); “assenço” Moamín Ms. c, II, 45(Tab., 1-6); “absynthio romano” Moamín Ms. I (& A), II, 45; manca a Moamín Ms. T (& B)].

Sin.: **altimira**, **donzell**.

— Lat. *absinthium*, ‘exenç’ (Faraudo, p. 180). | Lat. *alsiron*, ‘assenz’, *herba branca*, ‘désigne l’*Artemisia absinthium*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 425). || Ar. *šīḥ*, ‘*Artemisia judaica*, armoise de Judée (tige). Moamin lat. *absinthium*; Moamin fr. *aisenz*. Voir Tuḥfa, n° 456’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207). || Cast. *asensio*, *assenssio*, ‘ajenjo (*Artemisia absinthium*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *assenssio*, ‘ajenjo’ (Maler, *Tratado*, p. 87). | Cast. *assensios*, ‘ya dixé arriba que otros le llaman alosna, y otros donzel, y otros suzones, y en latín absinthium’ (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 621, ed. J.M. Fradejas Rueda). | Cast. *ajenjo*, Cat. *ensens*, *enssens*, *exenç* (Vernia, p. 63, 65). | Cast. *ajenjo mayor*, ‘*Artemisia absinthium* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 163). || Fr. *assenz*, *asenez*, *aisenz*, ‘absinthe (*Artemisia absinthium*)’, *assenz roman*, ‘absinthe romaine, autre nom de l’*Artemisia absinthium*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 313). || It. *absinthio*, *assenzio*, ‘(Kraut von) Wermut, Absinth (*Artemisia absinthium* L.); römischer Beifuß, Wermut (*Artemisia pontica* L.) / (erba dell’) assenzio; assenzio gentile’ (Glessgen, p. 698, 712). || Occ. *ecsens*, *ausen*, ‘absinthe’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3625, 3417 i p. 219), *essiens*, *eyxens*, ‘incense’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3706 i p. 221).

## F

**Fava**: *veg.* Com referència de volum: F (còpia s. XV m.), f. 111v en manera de una grosa **ffava**. | F (còpia s. XV m.), f. 112v en candidat de una **ffava**. | F (còpia s. XV m.), f. 141 aytant com una **fava**. — En aquesta accepció, possible error del copista o del traductor a partir de Ar. *ḥabba* (*ša’īr*), ‘« grain d’orge », grain, était la plus petite unité pondérale, valant 1/10 de *dāniq* et 1/60 de dirhem, soit 0,052 gramme. Moamin lat. *granum*; Moamin fr. *gran*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 122, n. 248, p. 198).

— Lat. *faba*, ‘fève’ (Cy. 9, p. 249). | Lat. *faba*, ‘fava (Ar. *bāqillā*)’ (Albumesar, p. 574, 613). | Lat. *faba*, ‘fava (*Vicia faba*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *fabae*, ‘The fava or broad bean, *Vicia faba*, is a staple crop in southern Europe’ (Scanlan, p. 113, n. 64.3). | Lat. *faba*, a TS 7(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298). | Lat. *faba*, ‘fava (Ar. *alful*)’ (Faraudo, p. 180). | Lat. *fabarum*, Cast. *haba*, Cat. *faba*, *fava* (Vernia, p. 65). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De*

*proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXIII, *De faba*. || Cast. *haba*, ‘leguminosa comestible’ (Gual, p. 235). | Cast. *faua*, ‘fruto del haba’ (Maler, *Tratado*, p. 94).

**Fel d'anguila:** *anim.* Vegeu *fetge d'anguila*. F (còpia s. XV m.), f. 143 **fel d'enguila**. — Lat. *fel anguille*, a TA 22 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293).

**Fel de bou:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 141v **fell de bou**. — Lat. *fel bovis* (*al. fel bovinum*), ‘fel de bou (Ar. marārat al-ṭaur)’ (Albumesar, p. 574, 613). | Lat. *fel bovis*, a LM 23, *fel tauri*, a LM 2, TS 2(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298). || Fr. *fiel des bous* (Tjerneld, *Moamin*, p. 319).

**Fel de gallina:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 146v **fel de gualina**.

**Fel de gall:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 115v **ffel de guall**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> **fel de gal**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **fel de gal**. — Lat. *fel galli*, a P 15(5), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298, 313).

**Fel de moltó:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 37 **fel de moltó**. — Lat. *fel arietis*, a Moamin, [potser *epar arietis*, a Moamin] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *felle arietis*, (*bursam fellis arietis*), Fr. *fiel do un mouton*, (*bourse dou*) *fiel dou mouton*, It. (*veste del*) *fele del montone*, [(*bursa de uno*) *fele de castrato*] (Glessgen, p. 663). || Ar. *marārat šāt*, ‘fiel de mouton’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202).

**Fel d'ovella:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 38 **fel de la ovella**. — Cast. *fiel doveja*, Fr. *fiel de berbiz*, It. (*borsa del*) *fielle della pecora* (Glessgen, p. 663, n. 20). || Fr. *fiel de berbiz* (Tjerneld, *Moamin*, p. 317).

**Fel del poll:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 139 **fel del pol** ab un poch de fetge.

**Fel del porc:** *anim.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **fel del porch**. || F (còpia s. XV m.), f. 118 **ffel de porch**. — Lat. *fel verriis*, ‘fiel de verrat’ (Cy. 10, p. 52). | Lat. *fel porci*, a P 6(8), *fel verriis*, a Al 1 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298).

**Fem de bèstia peccorina:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> **fems de bèsties peccorines**.

Sin.: **femna d'ovella**. Vegeu *femna d'ovella*.

— [Lat. *stercus*, a Moamin] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *fimata peccorina*, ‘crotte de brebis’ (Cy. 9, p. 251). | Lat. *fimur pecudis*, a D 20(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298). || [It. *cacaçi* (Lat. *fimo*), *fimo*, Fr. *fime*, Cast. *estierco*, ‘Knötchen / cacherello, sterco solido’] (Glessgen, p. 874). || It. (*fimo*) *peccorino*, ‘vom Schaf stammend’ (Glessgen, p. 974).

**Fem de gall:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 118 **ffem de guall**. — Lat. *fimur galli*, a P 13(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298).

**Fem de l'oca:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>b</sup> **fems de la ocha**. — Lat. *stercus anseris*, *stercus anserinum*, ‘fiente d'oeie’ (Cy. 9, p. 278). | Lat. *stercus anserum*, ‘femta de les oques (Ar. ḥurū al-iwazz)’ (Albumesar, p. 581, 614). | Lat. *stercus anseris*, a D 20(3), Ge 12(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293).

**Femna de cabra:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 114 **ffemna de cabres**. — Lat. *stercus caprinum*, ‘crotte de chèvre’ (Cy. 9, p. 278-79). | Lat. *stercus caprarum*, ‘cagallons de cabres (Ar. ba'r al-mā'iz)’ (Albumesar, p. 581, 609). | Lat. *stercus capre*, a AV 29(2), *stercus caprinum*, a Ge 17(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295, 309). || Occ. *bagas* [*bage* <sup>v</sup>] *de cabra* (*Dels auzels cassadors*, v. 3538).

**Femna d'ovella:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 34v **femna de las ovelles**.

Sin.: **fem de bèstia peccorina**. Vegeu *fem de bèstia peccorina*.

— Lat. *stercus aries*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Ar. *ba'r al-ḡanam*, ‘crottes de mouton’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193). || Fr. *fime de berbiz* (Tjerneld, *Moamin*, p. 317).

**Femna de persona:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 145 **femna de persona**. | F (còpia s. XV m.), f. 144 **femme de persona**.

**Sin.: femta d'home.**

Femna de porc: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 33v **femme de porch.** — Lat. *stercus porcinum*, ‘fiente de cochon’ (Cy. 9, p. 279). | Lat. *stercus porci*, ‘femta dels porchs (Ar. *hurū*’ al-*hanāzīr*)’ (Albumesar, p. 581, 614). || Ar. *hur*’ *hinzīr*, ‘excrément de porc’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199).

Femta d'home: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 27v **femta d'ome** seca e mòlta. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **femte** [ms. *fetme*] **de hom.**

**Sin.: femna de persona.**

— Ar. *ḡa'r insān yābis*, ‘excrément humain desséché’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196). || Fr. *fime de l'ome*, It. *stronci* (pl.), ‘menschlicher Kot in länglicher, abgerundeter Form’ (Glessgen, p. 995).

Femta de lluert: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 30v **femte de luert.**

**S Sin.: femta del fardatxo.**

Femta de l'infant mascle que mami ho sigui alletat: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 111v **ffenta de l'infant mascle qui mam ho sia aletat.** — Lat. *egestio pueri masculi*, a A 8(19) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298).

**Fenoll:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 114v such del **ffanoll.** | F (còpia s. XV m.), f. 143 suc de l'arel del **fanol.** | F (còpia s. XV m.), f. 145 suc de rel de **fenol.** || P (còpia s. XV m.), f. 26 such de la reyel del **fenoil.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> suc de **fenoyl.** | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **fenoy.** | N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> suc de **fonoyl.** || Z<sup>3</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> laor de **fonoyl.**

— Lat. *feniculus*, ‘fonoll (Ar. *rāziyānaḡ*)’, *radix feniculi*, ‘rel de fonoll (Ar. *aṣl al-rāziyānaḡ*)’, *succus feniculi*, ‘such de fonoll’ (Albumesar, p. 574, 614). | Lat. *feniculum*, *maratrum*, ‘fonoll (*Foeniculum vulgare*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *feniculum*, ‘fennel’ (OA, p. 1619), ‘fenouil’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a P 4(3), 33(2), 41(2), PH 7(2), TA 3 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298), *foeniculum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *fœniculum*, ‘fonoll (Ar. *rrazic nigre*)’ (Farauo, p. 181). | Lat. *foeniculi*, Cast. *hinojo*, Cat. *fenoll*, *fonoll* (Vernia, p. 65, 66). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXX, *De feniculo.* || Ar. (pers.) *rāziyānaḡ*, ‘*Foeniculum officinale*, fenouil official (graines, eau). Moamin lat. *feniculum*; Moamin fr. *fenocle*. Voir Tuḡfa, n° 358’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || Cast. *finojo*, ‘hinojo (*Foeniculum vulgare*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 207). | Cast. *finioio*, ‘hinojo (*Foeniculum vulgare*)’ (Maler, *Tratado*, p. 94). | Cast. *hinojo*, ‘*Foeniculum vulgare* Mill’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). || Fr. *fenocle*, (*suc de–*, *suc de la racine de–*), ‘fenouil. Lat. F *feniculum*, *fenuculum*. Latinisme’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 351). || It. *finocchio*, *finochio*, *fenuchio*, Fr. *fenocle*, Cast. *fenoyo*, Ar. *rāziyānaḡ*, ‘Fenchel / finocchio (*Foeniculum vulgare* Mill.)’ (Glessgen, p. 750). | It. *finochio*, *finochii*, *fenochii*, ‘fänkål (*Foeniculum vulgare* Mill.) både rot orch frön användes, «finochio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57, 102). || Occ. *fenoil*, *fonoll*, ‘fennel’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2239 i p. 221).

**Fetge d'anguila:** *anim.* Vegeu *fel d'anguila*. F (còpia s. XV m.), f. 143 **fetge d'anguila.**

Fetge del cabirol mascle calent: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 117v **ffetge del cabiroll mascle** calent.

Fetge del colom: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 140v **fetge del colom.** || P (còpia s. XV m.), f. 31 **coloms**, e dats-li primerament lo **fetge.** — Lat. *epar et sanguis pipio*, a TS 4(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305).

**Fil:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 38 **fil** [ms. *file*]. — Lat. *filum*, a LM 18 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298).

**Finigrec:** *veg.* Senigrec/fenigrec. Vegeu *sanigrés*. P (còpia s. XV m.), f. 36v **finigrech** [ms. *sini grech*].

— Lat. *fenugrecum*, ‘fenugrech (*al. ffenugrech*), senigrech (Ar. *ḡulba*)’ (Albumesar, p. 574, 614). | Lat. *fenugrecum*, ‘fenigrec (*Trigonella foenum-graecum*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *fenugreci*, *foenigreci*, *foenigraeci*, *foenugraeci*, Cast. *alholvas* (Jordi, p. 119). | Lat. *foenum graecum*, ‘fenugrec (*Trigonella foenum-graecum* L.)’ (Smets, p. 83). | Lat. *fenugraecum*, ‘fénugrec’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 226, 230, n. 231), a Gm 10(2), Moamin (Van

den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298, 313). || Lat. *foenu graeci*, Cast. *alholva* (Vernia, p. 65). || Ar. *ḥulba (rūmī)*, ‘*Trigonella foenum-graecum*, fenugrec. Moamin lat. *fenum graecum*; Moamin fr. *fen grec*. Voir Tuhfa, n° 175’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199). || Cast. *alholva*, ‘*Trigonella foenum-graecum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). | Cast. *alholvas*, “en latín se llama fenugrecum” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *fen grec*, ‘fenugrec (*Trigonella foenum graecum*)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 351). || It. *fiengrego*, *fiengrecho*, *fenugreco*, *fenugrece*, Fr. *fen grec*, Cast. *alfolba*, *alholba*, ‘Same des Bockshornklees / seme del fienogreco (*Trigonella foenum graecum* L.)’ (Glessgen, p. 750). || Port. *alforvas*, Cast. *alfolva*, Ar. *al-holba*, ‘feno-grego (*Trigonella foenum graecum* L.)’. As sementes, essas são em regra chamadas *alforvas*’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 234, cf. 233-37, n° IX).

**Fisagre:** *veg.* Estafisàgria. P (còpia s. XV m.), f. 27 cobaros, ço és, ab such de **fisagre** [ms. sisagre] o de *pedro* macedon.

**Fístola:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> cuy herba que és dita **fístola** en la luna mimva. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> cuyl erba que és dita **fístola** [ms. sitala] en la luna minva.

— Lat. *herba fistula*, a P 22(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299).

**Forcella:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **forcela**. — Degut a un probable salt d’igual a igual a Z<sup>1</sup>, probablement forquilla o forqueta, però podria haver sigut confòs amb porcella (vegeu *porcella*) o part tendra del porc (vegeu glossari) [Lat. *teneritas pectoris porcellus*, a D 7(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305)].

**Forment:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 146v **forment**. | F (còpia s. XV m.), f. 142 **forment** masteguat. || P (còpia s. XV m.), f. 29 **forment**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> gra de **forment**.

Com referència de volum: Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> gra de **forment**.

— Lat. *furmentum*, *frumentum*, *triticum*, ‘froment’ (Cy. 9, p. 252, 282). | Lat. *frumentum*, ‘forment (Ar. *naḥalat al-ḥiṭṭa*)’ (Albumesar, p. 575, 614). | Lat. *furmentum*, ‘froment’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), *frumentum*, a Ge 19(13), LM 26, *grana frumentum*, a D 14(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298), *triticum*, a A 24(7) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310), *frumentum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXV, *De frumento* i cap. CLXVII, *De tritico*. || Ar. *burr*, *ḥiṭṭa*, [*qamḥ*], ‘froment [(eau)]’. Moamin lat. *frumentum*, (*aqua frumenti*); Moamin fr. *frument*, (*eve de furment*)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194 i 204). | Cast. *trigo*, ‘*Triticum sp.*’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171). || Fr. *frument*, *frumen*, *forment*, *furment*, ‘froment. Lat. C *frumentum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 355).

Pa de forment: compost. P (còpia s. XV m.), f. 40v **pa de forment**.

Palla de forment: compost. Vegeu *hordi*. P (còpia s. XV m.), f. 39v paylla de **forment**.

— Lat. *palea frumenti*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Fr. *paille de forment* (Tjerneld, *Moamin*, p. 355). || It. *paglia di formento* (Glessgen, p. 942), *paglia (di formento)*, ‘Stroh’ (Glessgen, p. 972).

Sèmola de forment: *veg.* Vegeu *flor de la farina de forment*, *segó*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> sèmola de **forment**.

— Lat. *simila furmenti*, *simula*, ‘la meilleure farine de froment, fleur de la farine de froment’ (Cy. 9, p. 277). | Lat. *simila frumentum*, a D 32(4), TS 7(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298). || It. *semola (de grano)*, ‘Kleie’ (Glessgen, p. 991).

**Fresoner:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **fresoners**.

— Lat. *frexones*, Tilander ‘épeiches’ (Cy. 9, p. 88-99, mss. Lats. D.). | Lat. *caro frexones*, a D 17(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298).

**Freixe:** *veg.* Vegeu *lingua avis*, *manna*. F (còpia s. XV m.), f. 114v escorxa de **ffrexe**. || F (còpia s. XV m.), f. 116 escorxa de **ffrexa**.

— Lat. *fraxinus*, ‘frexa (*al. frex*)’ (Ar. *dardār wa huwa šaḡar al-baqq*, *dardār wa huwa šaḡar al-bunn*)’ (Albumesar, p. 614). | Lat. *fraxinus*, ‘freixe (*Fraxinus excelsior*)’ (Duch, p. 454). | Lat. *fraxinus*, ‘The European ash, *Fraxinus excelsior*. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.108’ (Scanlan, p. 130, n. 82.3). | Lat. *cortex fraxinus*, a A 15(4), 23(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p.

298). | Lat. *fraxinus*, ‘fraxne (Ar. dirdar)’ (Faraudo, p. 181). | Lat. *fraxini*, Cast. *fresno*, Cat. *fraxne*, *frexe* (Vernia, p. 66). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXII, *De fraxino*. || Cast. *fresno*, ‘*Fraxinus excelsior* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). || Occ. *rusca de fraisse*; *rusca d’albre plazen*, / *so es fraises*, *mas la mejana / rusca*, on *frai(s)se*, “ash”. *Faxinus*, *Fraxinus*: “hertwort” (*Dels auzels cassadors*, vv. 2997, 3618-20, p. 222, 214).

**Fusano:** veg. Lat.? Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> grans de **fusano**.

Possible sin.: **sahuc**. Vegeu *sahuc*.

— Lat. *fluxanus*, *fusanus*, ‘fusain (*Evonymus europaeus*)’ (Cy. 9, p. 252). | Lat. *grana fluxanum*, a D 9(7) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298). || [Cast. *fousal*, ‘nuez moscada (*Arecha catechu*); del ár. *fawfal/fūfal*’] (Fradejas, *Tratados*, p. 207). || Occ. *d’un albre c’om fuzanh* [*fuszam* <sup>n</sup>, *fuzan* <sup>v</sup>] *apella*, / *o colonhet*, *e met granella / roja*, *cairada*, *e vert put*, / *et aquist comtador menut / ne porton ades bastonetz / qu’els comtes menon entre ls detz* (*Dels auzels cassadors*, vv. 3527-32), on *colonhet*, ‘spindle-tree [*colonhet*, defined by Raynouard as “fusain”, “parce que son fruit a quatre angles, comme un bonnet carré”, i *fuzanh*, ‘spindle-tree’ (*Dels auzels cassadors*, p. 216, 220, 222).

## G

**Gales:** veg. Gal-la. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **gales**.

— Lat. *galla*, ‘gales (*al. guales*, *pl. de gala*, *al. guala*); (Ar. ‘afš’) (Albumesar, p. 575, 614). | Lat. *galla*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *galla*, ‘gales (Ar. alfçe)’ (Faraudo, p. 181). | Lat. *gallae*, Cast. *agalla*, Cat. *cales*, *gala*, *gala moscada* (Vernia, p. 66). || Ar. ‘afš’, ‘noix de galle (de chêne). Moamin lat. *galla*; Moamin fr. *gale*. Voir Tuḥfa, n° 309’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 192). || Cast. *agalla*, ‘excrecencia que se forma en el roble’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203). | Cast. *agalla*, Cat. *gala*, *galla*, *guales*, It. *ghalla*, ‘excrecencia que se forma en el roble, encina, alcornoque y otros árboles por ciertos insectos, utilizada en tintorería, tenería y como astringente’ (Gual, p. 237). || Fr. *gale*, *galle(e)*, ‘noix de galle. Lat. C *galla*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 357). || It. *galla* (*pl. galle*), Fr. *gale*, *gales*, *galle(e)*, Cast. *agallas*, ‘Gallapfel, Eichengalle / noce di galla, cecidio della quercia’ (Glessgen, p. 755).

**Gàlbanum:** veg. *gomoresina*. Gàlban. P (còpia s. XV m.), f. 36v **gàlbanum**.

— Lat. *galbanum*, ‘gomme-résine produite par le *Ferula galbaniflua*’ (Cy. 9, p. 253). | Lat. *galbanum*, ‘gàlban (*Ferula galbanifera*)’ (Duch, p. 454). | Lat. *galbanum*, *galbani*, Cast. *galbano* (Jordi, p. 120). | Lat. *galbanum*, ‘galbanum, résine de la *Ferula galbaniflua* Boiss. et Buhse’ (Smets, p. 84). | Lat. *galbanum*, ‘galbanum’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a Gm 8(2), 30(1), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299, 313). | Lat. *galvanum*, ‘galvano (Ar. alquena)’ (Faraudo, p. 180). | Lat. *galbanum*, Cast. *galbano*, Cat. *galvano* (Vernia, p. 66). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXXVII, *De galbano*. || Ar. *ğalbahang*, (persa *ğalbahang*), ‘réseda blanc, *Reseda alba*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196); Ar. *qinna*, ‘gomme de la *Ferula galbanifera*. *Ferula galbaniflua*, galbanum (gomme). Moamin lat. *galbanum*; Moamin fr. *galban*. Voir Tuḥfa, n° 353’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 154, n. 402 i p. 204). || Cast. *gàlban*, Cat. *gàlbanum*, *gàlban*, ‘gomorresina aromática y medicinal, procedente de una planta umbelífera. Figura en los inventarios de las boticas medievales y se presenta en dicha época como “galbani, gualbanom, galbino” y “ghalbina”. “*Gàlbanum* donat a abeure ab vy no lexa exir la orina, ans la reté” (1466, publ. Moliné, *Receptari*, 411)’ (Gual, p. 237). | Cast. *gàlban*, ‘*Ferula galbaniflua* Boiss i Bohse’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). || Fr. *galban*, ‘galbanum, gomme-résine produite par un

arbre de Syrie. Lat. *C galbanum*. C'est le *χαλβάνη* de Diosc. III,87, *kinna* d'I. B., art. 1841, *galbanum* de Pline XII,56' (Tjerneld, *Moamin*, p. 357). || It. *galbano*, Fr. *galban*, Cast. *quina*, 'Galbanum, eingetrockneter Milchsaft der Galbanpflanze / gálbano, latice essiccato del gálbano (*Ferula galbaniflua* Boiss. et Buhse)' (Glessgen, p. 755).

**Gallina negra:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 31v **galina negre**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **galine negra**. | P (còpia s. XV m.), f. 37v **galine negra**.

— Lat. *gallina nigra*, 'poule noire' (Cy. 9, p. 233). | Lat. *gallina*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || Ar. *dağāğa sawdā*, 'poule noire (chair)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 217). || Fr. *geline noire* (Tjerneld, *Moamin*, p. 357).

**garanyoner:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 116 escorxa de ffexa e de pomer <i de roure novell> e de **garanyon<er>** [ms. *naronya*].

— Lat. *spina prunellifera*, A 22(3), *cortex*, A 23(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309). || Occ. *rusca (de pauc roire e) d'agrunier*, on *agrunier*, "plum tree". According to K. (p. 68), *agrunier* would be a kind of wild prune' (*Dels auzels cassadors*, v. 2998, p. 219, 214).

**Gargamell** de moltó: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 28v **gargamelles de moltó**. — Occ. *gargamelas de mouto*, 'wild' (*Dels auzels cassadors*, v. 1725).

**Garofal:** *veg.* Vegeu *girofle*.

**Garus:** Vegeu *sang de rata que és dita garó*. Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> **garus**.

**Gavasa:** *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **gavasa**.

— Lat. *cavaza* sb. *cauza*, *cutavaça* (lire *cucavaça*), 'hibou'. Cf. *cavazza* 'gabianno reale', Caterini, Ugolini, p. 85 (Cy. 9, p. 242). | Lat. *cavaza*, a Gu 6(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). || Ar. *qubaysa*, (pl.) *qubaysāt*, 'Chouettes, appelées aussi *šadawāt*. De même que *hām*, le terme *qubaysa* (et non *qubaysa*), diminutif de l'étatif féminin *qabsā*, évoque une « grosse tête ronde », et c'est bien l'attribut de l'Effraie et de la Chevêche ; ce nom de la chouette est toujours en usage au Kuwayt (voir H. R. P. Dickson, *The Arab of the Desert*, Londres 1949, p. 462). Quant à *šadā*, de la racine *šDW* = « faire écho », il vient du hululement de la chouette, chant nocturne et lugubre qui, dans la superstition de l'Arabie préislamique, était la voix de l'âme, son écho, s'échappant d'un défunt ; une chouette s'évadait de la tête de tout homme assassiné et venant d'expirer, sans être vengé, et l'oiseau ne cessait de crier sur sa tombe : *isqū-nī ! isqū-nī !* = « abreuvez-moi ! abreuvez-moi ! » jusqu'à ce que vengeance fût faite de meurtre. On peut, d'autre part, rapprocher le sens de la bonne onomatopée *isqū-nī* de celui de la racine *šDY* = « avoir soif » de laquelle certains philologues font dériver *šadā* [VIRÉ 1966, p. 64 (114), n. 1]. | Ar. *būma*, *šadā*, '*Athene noctua*, races *lilith* et *bactriana*, Chouette chevêche' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 151, n. 389 i p. 207); [Ar. *hām*, *hāma*, 'Chouette effraie (chair)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197)]. || It. *cavaça*, 'Steinkauz / civetta (*Athene noctua* Scop.)' (Glessgen, p. 503).

**Ginebre:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 146 guoma de **ginebre**.

Sin.: **junipari**. Vegeu *junipari*.

— Lat. *juniperus*, 'ginebró (*Juniperus communis*)' (Duch, p. 455). | Lat. *juniperus*, 'genévrier', *zeneverum*, 'genièvre (*Juniperus communis*)' (Cy. 9, p. 256, 284). | Lat. *iuniperus*, 'genévrier commun (*Iuniperus communis* L.) ou cédrat espagnol (*Iuniperus oxycedrus* L.)' (Smets, p. 86). | Lat. *iuniperus*, 'genévrier' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Gm 16(1), *cortex medianum iuniperus*, a AV 25(2), Ge 13(2), *grana iuniperus*, D 29(4), *savina* PH 22(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300, 306). | Lat. *juniperus*, 'ginebre (Ar. ab hal)' (Faraudo, p. 181). || Cast. *enebro*, *nebro*, 'enebro (*Juniperus communis*)' (Fradejas, *Tratados*, p. 206, 209). | Cast. *enebro*, '*Juniperus communis*' (Maler, *Tratado*, p. 93). | Cast. *enebro*, Cat. *ginebre* (Vernia, p. 66). || It. *iuniparo*, 'Heide-Wacholder (*Juniperus communis* L.) oder Spanische Zeder (*Juniperus oxycedrus* L.) / ginepro comune o ossicedro, appoggi' (Glessgen, p. 766). || Occ. *ginebre*, 'juniper' (*Dels auzels cassadors*, v. 2095 i p. 222).

**Gingebre:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 143v **gingebre**. || P (còpia s. XV m.), f. 31 **gingibre**. | P (còpia s. XV m.), f. 31v pòlvore de **gingebre**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **gingebra**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **gingebra**.



— Lat. *zinziber*, *çinçiber*, *zinzeber*, ‘gingembre’ (Cy. 9, p. 284). | Lat. *zinziber*, ‘gingebre (Ar. zangābīl)’ (Albumesar, p. 583, 615). | Lat. *zinziber*, ‘gengibre (*Zingiber officinale*)’ (Duch, p. 460). | Lat. *gingiberis*, *zingiberis*, *zinger*, Cast. *gengibre* (Jordi, p. 120). | Lat. *zingiber*, ‘gingembre (*Zingiber officinale* Rosc.)’ (Smets, p. 92). | Lat. *zinziber*, ‘gingembre’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 226), a Gm 2(4), D 5(3), TA 1, 18, Moamin, *semen zinziber*, a LM 13 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311, 315). | Lat. *zinziber*, ‘gingebre (Ar. zengebil)’ (Farauo, p. 181). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XCIII, *De zinzibere*. || Ang. *ginger*, Cast. *jengibre*, Cat. *gingebre*, *gingebra*, Fr.? *gingiber*, It. *gengiovo*, *zenzevarata*, ‘planta tropical con rizoma de sabor acre y olor aromático, una de las más famosas especias del Medioevo, empleada como medicinal, condimento y en confitura’ (Gual, p. 238). || Ar. *zangābīl*, ‘*Zingiber officinale*, gingembre (rhizomes). Moamin lat. *zinziber*; Moamin fr. *gingibre*. Voir Tuḥfa, n° 143’, *zangābīl šīnī*, ‘*Amomum zingiber*, gingembre de Chine. Moamin fr. *gingibre* de Scine. Voir Tuḥfa, n° 112’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210). || Cast. *jengibre*, ‘jengibre (*Zingiber officinale* Roscoe)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *gingibre*, ‘jengibre (*Zingiber officinale*)’ (Maler, *Tratado*, p. 95). | Cast. *jengibre*, Cat. *gingebre* (Vernia, p. 67). | Cast. *jengibre*, ‘*Zingiber officinalis* Rosc.’, *jengibre zerumbet* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). || Fr. *gingibre*, *zingibre*, ‘gingembre, rhizome du *Zingiber officinale* Roscoe. Lat. CX *çinçiber*, E *zinziber*, M *zizimber*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 358). || It. *gengiovo*, *giengiovo*, *giengovo*, *gengovo*, *çinçibero*, *çinçibaro*, *çinçibari*, Fr. *gingibre*, *zingibre*, Cast. *gengibre*, *gingibre*, Ar. *zangābīl*, ‘Ingwer / gèngiovo, rizoma di *Zingiber officinale* Rosc.’ (Glessgen, p. 757-58). | It. *zenzavro*, ‘ingefära (*Zingiber officinale* Rosc.), «zenzero»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64). || Occ. *genebre*, ‘juniper’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2095 i p. 222).

**Giripiga:** *veg. o compost.* F (còpia s. XV m.), f. 121 **girapiga**. | F (còpia s. XV m.), f. 141 **gerepigua**. | F (còpia s. XV m.), f. 141v **giripigua**.

Possible sin.: àloe socotrí.

— Lat. *ierapiga*, Nicolaus, ‘sagrada amarga’, recepta descrita a f. XXVIr (Duch, p. 435). | Lat. *ierapiga* (. *Secundum Nicolaum*), Nicolaus, ‘sagrada amarga (segons Nicolau)’, recepta descrita a f. XXVIr (Duch, p. 160-64, 435); Lat. *ierapiga/yerapigra* (*Galieni. Secundum Ebenmesue cum additionibus*), Mesué, ‘sagrada amarga (de Galè segons Mesué amb adicions)’, recepta descrita a f. XXXv (Duch, p. 408, 429). || [Cast. *hiera pigra*, (~, *de Constantino, del abad de la Curia Romana*)] (Vernia, p. 128-29). || It. *gerepigra*, *geripiga*, ‘gerapicra, elettuario a base di aloè’ (Lupis, *Sezione*, p. 87).

**Girofle:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 119 pólvora de **girofle**. | F (còpia s. XV m.), f. 121v clavells de **girofla**. | F (còpia s. XV m.), f. 142 clavells de **girofle**. || P (còpia s. XV m.), f. 31 pols de **girofle**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **garofalos**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **garofal**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **garofalos**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **garofali**.

— Lat. *gariofoli*, ‘clous de girofle’ (Cy. 9, p. 253). | Lat. *gariofili*, ‘gariofils (Ar. qaranful), girofle; girofle sic pro gariofili’ (Albumesar, p. 575, 615). | Lat. *gariofilus*, *antoffolus*, ‘clau d’espècia (*Eugenia caryophyllata*)’ (Duch, p. 450, 454). | Lat. *Caryophyllus aromaticus*, *caryophyllorum*, *gariofilli*, Cast. *clavo* (Jordi, p. 119). | Lat. *gariofilos*, ‘cloves’, identificat per Jessen com *Caryophyllus aromaticus* L. (OA, p. 1609, n. 274). | Lat. *gariofoli*, *gariofali*, *garofali*, ‘clous de girofle (*Caryophyllus aromaticus* L.)’ (Smets, p. 84). | Lat. *gariofoli*, ‘girofler’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 225), a Gm 1(1), 6(2), 21(1), 21(2), D 5(3), 11(3), 17(9), Ge 1(1), LM 13, *grana gariofoli*, a LM 7, TA 1, 3, 5, 17 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299), *gariofoli*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *gariofylon*, ‘girofle (Ar. caromfal)’ (Farauo, p. 181). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXXIX, *De gariophilis*. || Ar. *qaranful*, ‘*Caryophyllus aromaticus*, girofle (clous). Moamin lat. *gariofilum*; Moamin fr. *girofle*. Voir Tuḥfa, n° 351’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 204); *qaranful dakar*, ‘(= girofle mâle) *Eugenia aromatica*. Ce sont, en fait, les boutons séchés des fleurs dits « clous de girofle »’ (p. 177, n. 508) [« du girofle mâle (*qaranful dakar*) en poudre, c’est-à-dire les noyaux de girofle que vous pilerez très finement, que vous tamiserez et de la poudre desquels vous ... » *Ġiṭrīf*, 130(7)]; *nawā l-qaranful*, ‘clous de girofle’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 62.19). || Cast.

*clave, clavelo*, ‘especia’, *giroffré, jirofé*, ‘jiroflé, árbol del clavo (*Syzygium aromaticum*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205, 207, 208). | Cast. *girofle, clavo*, Cat. *girofla, girofle*, It. *gherofani*, ‘especia, flor del “giroflé” o clavelo, arbusto tropical; especia medieval que aparece a veces como *clavos de girofle*’ (Gual, p. 238). | Cast. *clau*, ‘clavo de especia’ (Maler, *Tratado*, p. 90). | Cast. *clavelo*, Cat. *girofle* (Vernia, p. 67). | Cast. *clavo*, ‘*Caryophyllus aromaticus* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. *clou de girofle, clou de giroflee*, ‘clou de giroflée’, *giroflee*, ‘giroflée, Dauzat XV<sup>e</sup> s.’ (Adam des Aigles, p. 57). | Fr. *girofle*, ‘girofle, clou de girofle, bouton de la fleur du giroflier (*Caryophyllus aromaticus*). Lat. C *gariofilum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 358). || It. *garofani, gariofani, gariofali, gariofoli, gariofili*, Fr. *girofle*, Cast. *girofré*, Ar. *qaranful*, ‘Gewürznelken / chiodi di garofano, Blütenknospen des Gewürznelkenbaumes (*Syzygium aromaticum* (L.) Morr. et L. M. Perry)’ (Glessgen, p. 756). | It. *garofali* (pl.), ‘kryddnejlikor (*Syzygium aromaticum* L.), kryddnejlika, blomknopparna från växt som härstammar från Moluckerna (*Syzygium aromaticum* (L.) Morr. & L.M. Perry), «chiodi di garofano»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57, 104).

**Glànola** de moltó del coll o de la cuixa: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 28v **glànols de moltó del coll o de les cuxes.**

Sin.: **moll de carn.** Vegeu *moll de carn*.

— Ar. *gudāf*, pl. *gidfān*, ‘ganglions (lymphatiques au cou) du mouton. Moamin lat. *scrofula*; Moamin fr. *scrofle, nos*’ (Viré-Möller, *Ġitriř*, p. 197). || Cast. *las landeres bermejas que se fazen en los pescueços de los carneros en los degolladeros o de las landres que se fazen adre[r]edor de las rrabadas* (Fradejas, *Tratados*, p. 155), en concret, *Cetrería 37*, tractat molt relacionat amb *Moamin*. || It. *scrofula overo le nate* (Lat. *socophulas sive natas*) *che sono in canna de li castrati overo montoni, ganghole che ssi truovano nell collo del castrone*, Fr. *de scrofles qi sunt es cols de montones, ce sunt les nos de la char*, [Ar. *gudad* aus dem Hals von Hammeln], on It. *nate, ganghole, scrofula*, ‘f.pl. Lymphdrüsen (eines Säugetieres) / linfonodi, linfoghiandole (di mammiferi)’, It. *scrofolo*, Fr. *scrofe*, Cast. *landreziella*, ‘Zyste (unter der Zunge), Lyssa (beim Hund) / ciste (sotto la lingua), lyssa (di cane)’ (Glessgen, p. 882); malgrat que Glessgen no ho localitza, correspon a Cast. *de las landres vermejas que se fazen en los pescueços de los carneros en los logares ó los degüellan o de las landres que se les fazen en los fondones de las rabadas* (Moamin, I, I,12).

**Glasa:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 140 **glase.**

Sin.: **goma aràbica, goma de ginebre.**

— Lat. *classa*, ‘classa (Ar. sandarūs)’ (Albumesar, p. 573, 611). | Lat. *glassa*, ‘classa (Ar. açandaroç)’, ‘goma aràbica (prov. *clasa, glasa*)’ (Faraudo, p. 179, 191). || Cast. *glaça, grasa*, Cat. *glaça*, ‘sandàraca, gomoresina del enebro’ (Gual, p. 238). | Cast. *goma aràbica*, Cat. *glassa* (Vernia, p. 61).

**Gleda:** *min.* Greda. Vegeu *boliermini*. P (còpia s. XV m.), f. 31v **cleda.**

— Lat. *creta*, ‘Cat. *cleda* (terra de Quimolea). Greda astringente que se importaba de la isla de Cimolus, una de las Cíclades, en el Archipiélago del mar Egeo (franc. *terre cimolée*; lat. *cimolia creta*, Cels. 2,33’ (Faraudo, p. 185, 195). | Lat. ?, ‘Cretan earth is a chalky, white clay. In medieval and ancient times it was a whitening agent in the production of parchment. See Pliny, 35.195’ (Scanlan, p. 111-12, n. 62.6). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XLVII, *De gleba*. || Ar. *řin*, ‘argile, terre glaise’ (Viré-Möller, *Ġitriř*, p. 208). || Cast. *greda*, Cat. *cleda, greda*, ‘en la documentación hay *gleda* hierba y *gleda* mineral, lo que hace difícil la identificación con el castellano “greda” (arcilla arenosa usada para desengrasar paños). Eiximenis (*Regiment*, 30) dice que en el país valenciano se produce *gleda per adobar draps*, pero del contexto se deduce es una planta tintórea, que el citado autor incluye entre las “hierbas” aptas para el tinte. Otro texto trecentista nos habla, en Valencia, de la *cleda* gorda, menuda, cernida y mercadera (publ. Sevillano, *Mustaçaf*, 235). Y, finalmente, en la misma ciudad se firman unos capítulos entre pelaires y mercaderes para el abastecimiento de la “mena vella de la *gleda*, del mont de Magán, del regne de Castella” (1498. *Arch. mun. Val.* 49 A, fols. 253-254v). En Chiarini (pág. 43) se cita la *terra gretta*, que el autor

identifica con el litargirio' (Gual, p. 238-39). | Cast. *greda, gleda, tierra cimolia*, Cat. *cleda* (Vernia, p. 96).

**Goma:** *veg. Vegeu diegargant, trementina*. P (còpia s. XV m.), f. 32 **gome**.

— [Lat. *gumi pini*, 'goma de pi (Ar. *rāṭīyānaḡ, ṣamḡ al-butm*)' (Albumesar, p. 615)]. | Lat. *glutinum*, 'gomme' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 256); Lat. *gumma*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313); [*pini glutinum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314)]. || Fr. *glutime, glutume*, 'matière visqueuse. Lat. C *glutinum*', *glutin a[l]botin, glutime, glutim*, 'térébenthine. Lat. C *terbentina*, F *glutinum (albutyn)*', *glutime de pin*, 'résine. Lat. C *glutinum pini*. *Glan.* 133' (Tjerneld, *Moamin*, p. 313, 359). || It. *gomma*, 'klebrige Masse / sostanza vischosa', It. *gomma, gumma, goma*, 'Harz / resina' (Glessgen, p. 672); It. *gumma*, Fr. *gome*, Cast. *goma*, Lat. *gummam*, Ar. *ṣamḡ*, 'Akazienharz'; It. *gomma d'albotin, gomma d'albocin, glutino (che secondo alcuni è termentina), colla (cioè gomma albotiri), termentina, terebencina, colla (idest rasapini), goma di pino*, Fr. *glutim, glutin a[l]botin (ce est une bote de gome), glutime (ce est gome albote), glutime de pin*, Cast. *resina del cuerno cabra, engrund, resina del pino o de los pinnonos*, 'gomma d'albotin: Harz der Terebinthe, Terpentinpistazie / resina del terebinto (*Pistacia terebinthus* L.); goma di pino: Terpentin (Kiefern-, Lärchen, Pinien-, oder Fichtenharz) oder freiwillig austretendes Koniferenharz / trementina (resina di pino, di larice, di pino domestico o di abete rosso) o resina conifera di nascita spontanea; termentina: Harz der Terebinthe' (Glessgen, p. 759), [It. *glutino (cioè gomma de cardoni), vischo del cardone, vesco del cardone, vischio del cardone*, Fr. *glut*, Cast. *goma*, Lat. *glutino cardonis*, 'Artischockenharz' (Glessgen, p. 673)].

— [Lat. *asa fetida*, 'aseffètida (al. asseffètida, azeffètida, azaffètida) (Ar. *hiltīt*) sic pro *staphisagria*' (Albumesar, p. 570, 607); *indica*, 'indica és arbra del qual se fa asseffètida qui és goma', *ingidica, ingidica id est arbor de qua fit asa fetida quod est gumi* (Ar. *anḡudān*) (Albumesar, p. 575, 615). | Lat. *cathimia*, 'lavor de fèrula (*Ferula assafoetida*)' (Duch, p. 452); Lat. *silfium*, 'asafètida (*Ferula assafoetida*)' (Duch, p. 459). | Lat. *assa fœtida, ferula assafoetida*, 'essa fètida (Ar. al-anjoden, al-haltit) (Faraudo, p. 180). | Lat. *lasar*, 'laser (*Ferula asa-fœtida* L.)' (Smets, p. 86). | Lat. *altit*, (*assa fetida que arabice dicitur altit*), 'C'est l'ar. *halīt* « asa foetida », cf. I. B, art. 688, et *althit*, Sérapion, art. 30, *altit*, Matth. Sylv. s.v., *hailtith*, Simon Jan. s.v.' (Tjerneld, *Moamin*, p. 425). | Lat. *asa fœtida*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *hiltīt, hiltīt muntin*, 'Moamin lat. *assa fetida*', (pers.) *anḡudān, anḡudān*, '*Ferula assa fœtida*, asse fétide (gomme). Voir Tuḡfa, n° 14, 169' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 192 i 198). || Cast. *asafétida, asaférida*, 'resina hedionda de la umbelífera *Ferula assafoetida*' (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *asafétida*, Cat. *acefètida, asefètida*, It. *zaffeticha*, 'gomorresina procedente de la raíz de la "Ferula assa foetida" y de otras umbelíferas, empleada en medicina, veterinaria y cocina. "Asafétida se fa en Oltramarina; és goma de un habre, lo qual en lo temps del estiu, quant és madura, put... quant més put tant més val, y diu se conserva per molt temps" (BUB. MS. 62, fol. 22v)' (Gual, p. 215). | Cast. *asafétida*, '*Ferula assafoetida* L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *asse fetide*, 'asa foetida, gomme-résine fétide de l'ombellifère *Ferula assa foetida*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 313). || It. *asa fetida*, Fr. *asse fetide*, Cast. *asafétida*, Ar. *hiltīt*, 'Teufelsdreck, Asant, Gummiharz der Stinkasante / assafetida, gommoresina dell'assafetida (*Ferula assa foetida* L.); Stinkasante / planta dell'assafetida' (Glessgen, p. 710-11).]

Goma aràbica: *goma. veg. Vegeu oli de gomes*. P (còpia s. XV m.), f. 32 **gome aràbiqua**. | P (còpia s. XV m.), f. 36 **goma aràbique**. | P (còpia s. XV m.), f. 28 pólvere de **gome aràbique**.

Sin.: **glasa, goma de ginebre**.

— Lat. *gumi arabicum*, 'goma aràbica (Ar. *ṣamḡ 'arabī*)' (Albumesar, p. 575, 615). | Lat. *guma arabiga*, 'goma aràbica (*Acacia seyal*)' (Duch, p. 454). | Lat. *gummi arabicum, gummi arabici*, Cast. *goma aràbica* (Jordí, p. 120). | Lat. *gumma arabica*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *gumi arabicum*, Cast. *goma aràbica*, Cat. *guma aràbica* (Vernia, p. 67). || Ar. *ṣamḡ, ṣamḡ 'arabī*, 'gomme arabique. Moamin lat. *gumma arabica*; Moamin fr. *gom arabic*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *goma aràbica*, Cat. *goma aràbicha*, It. *gomarabica*, 'procedente de ciertas acacias de Arabia' (Gual, p. 239). | Cast. *goma aràbica*, '*Acacia arabica*

Will' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). || Fr. *gome, gumme, gom arabic, gum arabic*, 'gomme arabique. Lat. *C gumma*. Sinon. Barth., p. 23: Gummi quando simpliciter de *arabico* intelligitur' (Tjerneld, *Moamin*, p. 360). || It. *gomma arabica, goma arabicha*, Fr. *gom arabic*, Ar. *ṣamġ 'arabī*, 'Gummiarabikum, Harz von *Acacia sp.*, insbes. von *Acacia nilotica* (L.) Del. (= *A. arabica* (Lam) Del. = *A. vera* Willd.) und von *Acacia senegal* Willd. / *gomma arabica*' (Glessgen, p. 759); It. *gomma arabica, goma arabica*, Ar. *ṣamġ*, 'Akazienharz' (Glessgen, p. 672). | It. *goma rabicha*, 'arabiskt gummi, harts från olika acaciaträd t ex *Acacia nilotica* (L.), «gomma arabica»' (Hedvall, *Għatrif*, p. 57, 99).

Goma de ginebre: *veg. Vegeu ginebre*. F (còpia s. XV m.), f. 146 **guoma de ginebre**.

Sin.: **glasa, goma aràbica**.

— Occ. *goma del genebre* [, / *so es albre, e sembla pebre / sa fruita, cant es ben madura; / et en la nostra parladura / a nom cade*], on *genebre*, 'juniper', i *cade*, "type of juniper". For *cade* as a Rouergat term, cf. *Speculum*, XV (1940), p. 478. Cotgrave: "crimson or pricly cedar" (*Dels auzels cassadors*, vv. 2095-98 i p. 220, 222, 212, n. 2099).

**Granota**: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 120 **granota**. | F (còpia s. XV m.), f. 145v *cuxa de granota*. || P (còpia s. XV m.), f. 28v **granotes** vives. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **granotes**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **granota**.

Sin.: **rana**. *Vegeu rana*.

— Lat. *rana*, 'grenouille' (Cy. 9, p. 273). | Lat. *rana*, a D 4(4), 24(5), 29(5), LM 21, *ranunculus viridis*, TA 22 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306). | Lat. *ranae*, Cast. *rana*, Cat. *rana* (Vernia, p. 90). || Ar. *difda*, 'grenouille (chair). Moamin lat. *ranuncula*; Moamin fr. *ranete*' (Viré-Möller, *Għatrif*, p. 196).

**Greix d'anguila**: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 143 prin una **enguila** e cou-la bé en aygue, e cul lo **grex** que n'axirà.

Greix de culebra: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 147 <cu>**lebre** e cou-la bé, e prin lo **grex** que n'exirà.

Greix de gallina: *anim*. *Vegeu sagí de gallina*. F (còpia s. XV m.), f. 114 **grex de gualines**. — Lat. *pinguedo gallinarum*, 'grex de galines (Ar. *ṣaḥm al-daġāġ*)' (Albumesar, p. 579, 615). | Lat. *adeps gallinaei*, 'greix de gallina' (Duch, p. 450). | Lat. *adeps galline*, a A 14(5), PH 4(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292). || Ar. *ṣaḥm daġāġ*, 'graisse de poule. Moamin lat. *pinguedo gallinarum*; Moamin fr. *graise de galine*' (Viré-Möller, *Għatrif*, p. 207). || Fr. *graisse de galines* (Tjerneld, *Moamin*, p. 360).

Greix d'oca: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 114 **grex d'oques**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> prin de la sang **de la oca** e dell **grex** d'ella. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> sang [ms. *sagi ne*] **de la ocha** o del **grex** d'ela. — Lat. *adipem anseris* (AG, p. 1491, l. 3-4). | Lat. *adeps anseris*, 'greix d'oca' (Duch, p. 450). | Lat. *adeps anserinum*, a A 14(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292). || Ar. *ṣaḥm al-iwazz*, 'graisse d'oie. Moamin lat. *pinguedo anseris*; Moamin fr. *graise d'oche*' (Viré-Möller, *Għatrif*, p. 207). || Fr. *graisse d'oche* (Tjerneld, *Moamin*, p. 360).

Greix de porc: *anim*. *Vegeu ensuya de porc, lart de porc, sagí de porc*. F (còpia s. XV m.), f. 145 **grex de porc**. | F (còpia s. XV m.), f. 115v **grex de porch** ffresch. — Lat. *pinguedo porci*, 'grex de porch (Ar. *ṣaḥm al-hinzīr*)' (Albumesar, p. 579, 615). | Lat. *adeps porci*, a Gm 23(4), A 14(5), 21(4), Al 6, *adeps porci vetus*, a Al 12 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292, 305-06), *pinguedo porci*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *pinguedo porci*, Cast. *manteca de cerdo*, Cat. *sagi de porc* (Vernia, p. 90). || Ar. *ṣaḥm al-hinzīr*, 'graisse de porc. Moamin fr. *graise de porc vieauz*' , [*ṣaḥm hīnzīr barrī*, 'graisse de sanglier'] (Viré-Möller, *Għatrif*, p. 207). || Fr. *gresse vierge*, 'graisse fraîche, non salée' (Adam des Aigles, p. 61).

Greix de serp negra: *anim*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup>-2v<sup>a</sup> Prin **serp negra** e tayla-li .I. palm del cap e .I. palm de la coha, e prin alò de mig e frig-ho en ola nova, [2v<sup>a</sup>] e prin lo **grex** que ha.

Greix de tortuga que no hagi haguts ous: *anim*. *Vegeu tortuga*. F (còpia s. XV m.), f. 143v **grex de turtuga que no age aguts hous**.

**Grua**: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 115 caldo on aya cuyta **grua**. — Lat. *ius gruis cocte, grus*, a A 17(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299).

**Grumell:** *veg.* Vegeu *màstec*. *Panicum dactylon*. F (còpia s. XV m.), f. 115 such de una erba qui s'epella **grumell**.

— Lat. *grumillo* (ms. W), *grumilio* (ms. R), *granillo* (ms. A), “gromwell”, a Adelard de Bath, *De avibus tractatus*, 19. | [Lat. *gruma de butte?*, a AV 23(2)], *granillum*, a A 19(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Potser Cat. *gruell*, ‘màstech’ (Gual, p. 240). || Occ. *gram*, ‘dog-grass’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2279 i p. 222).

**Guaroygues:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>r</sup><sup>a</sup> **guaroygues**.

— Lat. *garracitas*, a P 42(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Occ. *garossa*, *garrassa*, *garrossa*, *garoyssa*, [garrossas, / *que semblon grans lentillas rossas*], ‘vetch (type of bean)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1571 i p. 222).

**Gunyiperi:** *veg.* Vegeu *junipari*. F (còpia s. XV m.), f. 115v l'escorxe d'un arbre qui à nom **gunyiperi** [ms. qūyiperi].

**Gunxum de l'ou:** *anim.* Closca de l'hou. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **gunxum de l'hou** [ms. gūxū del hō].

— Lat. *testa* (*texta* NP, *teste* Y) *ovi* CTVXYNP, manca cap. BEFMOUZ (Cy. 9). || It. *una cocula de ovo* (DRit.Glessgen).

## H

**Helechtrom:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 115 prin una erba qui ney en alguns poch's rius, la qual alguns apellen **helechtrom**, los altres borich [ms. botich], e los englesos la apellen en lur lengatge ‘negre erba’, e ffa lo ram quadrat <com a rama> e les ffulles són semblans a gra<n>s d'ortigues, e ffan-se al cap de la erba uns grans quax a raÿms.

Sin.: **boric**, (‘**negra herba**’).

— Lat. *herba electrum* = *brie* = *nigra*, a A 16(8) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Occ. *elecrum*, [“*en luec aigos, de josta riu, / -car aqui nais e creis e viu- / un'erba queretz bon'e bella, / c'om elecrum per nom apella; / eboric clamar lo podetz, / o erba negra, si-us voletz. / En aut creis, et a rams cairatz, / et aital fueilla li queratz / com sera d'una gran ortiga. / Per som del ram met tal espiga, / que ressemble un razimet / cant hom lo troba petitet*” *Dels auzels cassadors*, vv. 2693-2704], on *elecrum*, ‘figwort (*scroph. nodosa*)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2696 i p. 221).

**Herba:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 34 un fex d'**erba** vert.

— [Cast. *ervaventa*] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). || Fr. (*feis de*) *fen*, ‘foin. Lat. C *fenum*. Anc. dauph., prov., piém., mil. *fen*, crém. *fèen*, etc.’ (Tjernelde, *Moamin*, p. 351).

Herba *consolda:* *veg.* Vegeu *barbena*, *barba jovis*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>r</sup><sup>b</sup> **herba consolda**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup>, f. 15r<sup>a</sup> **erba consolda**, que és dita oreylina.

Sin.: **oreilina**. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup>, f. 15r<sup>a</sup> **erba consolda**, que és dita **oreylina**.

Possible sin.: **mellifolium**. Vegeu *mellifolium*.

— Lat. *consalida*, ‘consoude (*Symphytum officinale*)’ (Cy. 10, p. 50). | Lat. *consolide*, ‘consound is the medieval term for the whole daisy family, including comfrey and may weed’ (Adelard, p. 274, n. 76). | Lat. *consolida*, ‘consolda (Ar. dulb)’ (Albumesar, p. 611). | Lat. *consolida maior*, ‘consolda (*Delphinium consolida*)’; Lat. *consolida minor*, ‘prunella (*Prunella vulgaris*)’ (Duch, p. 452); Lat. *simpitum*, ‘consolda major (*Symphytum officinale*)’ (Duch, p. 459). | Lat. *consolida*, ‘comfrey, *Symphytum officinale*’ (OA, p. 1614, n. 298). | Lat. *anagallicum*, ‘mouron rouge (*Anagallis* L.) ou consoude (*Symphytum officinale* L.); *anagallico*

*id est militaris*, ‘mouron rouge, c’est-à-dire de mille-feuille’ (Smets, p. 64, 78). | Lat. *consolida*, ‘consoude’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a A 28(2), Al 13, P 21(9), 30(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297). || Ar. *ušnān, išnān*, ‘soude végétale (tirée de salsole, *Salsola vermiculata*, et d’autres salsolacées). Voir Tuḥfa, n° 38’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 134, n. 316 i p. 209). || Cast. *sipato*, ‘consuelda, sínfito (*Symphytum officinalis*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 212).

Herba cuquera: veg. F (còpia s. XV m.), f. 141 levor d'**erbe cuquera**.

Sin.: **herba lumbriguera, sentòniga**. Vegeu *herba lumbriguera, sentòniga*.

— Lat. *abrotanum*, ‘broyda (*al. broyde, prop. broida*); Ar. *qaiṣūm*’ (Albumesar, p. 570, 608). | Lat. *abrotamus, canforata*, ‘broida femella (*Artemisia abrotanum*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *abrotanum*, ‘Southernwood, *Artemisia abrotanum*. See Pliny 21.60; 21.160’ (Scanlan, p. 127, n. 79.4). | Lat. *abrotanum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Cast. *hierba lombriguera* (Gual, p. 230). || Fr. *brotan*, ‘aurone (*Artemisia abrotanum*)’. *Glan.* 38’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 320). || It. *abrotino*, Fr. *brotan*, Cast. *yerba lombriguera*, ‘Kraut der Eberraute / erba dell’abròtano (*Artemisia abrotanum* L.)’ (Glessgen, p. 698).

Herba lumbriguera: veg. P (còpia s. XV m.), f. 36v sentòniga [ms. senconiga], ço és **erba lunbriguera**. — [Potser també Lat. *serpentaria, dragontea, luf plani*, ‘dragonera (*Arum dracunculus*)’ (Duch, p. 453, 455). | Lat. *herba serpentaria*, a A 18(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). || Cast. *hierba lagartera* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167).]

Sin.: **herba cuquera, sentòniga**. Vegeu *herba cuquera, sentòniga*.

Herba-sana: veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>r</sup>a fuylles de **herba-sana**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> de la sement e de les fuyles de la **erba-sana**.

Sin.: **menta**. Vegeu *menta*.

— Cast. *hierba buena*, Cat. *herba sana* (Vernia, p. 68). | [Cast. *hierba buena, yerbabuena*, ‘*Mentha sativa* L.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167, 171). | Cast. *yerbabuena*, “otros la llaman yerba sancta. En latín se llama menta” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 622, ed. J.M. Fradejas Rueda).

## J

**Julivert**: veg. Vegeu *pedro macedon*. F (còpia s. XV m.), f. 114v such de **juyvert**.

— Lat. *sucus petresomoli, sucus petrosellini*, ‘suc de persil’ (Cy. 9, p. 279). | Lat. *petroselinum*, ‘juyvert, petresilli, petresili (Ar. *baṭrāsāliyūn*)’ (Albumesar, p. 579, 616). | Lat. *petroselinum*, ‘julivert (*Petroselinum crispum*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *petrosilinum*, ‘rock parsley’ (OA, p. 1607). | Lat. *petrosilino*, ‘Rock-parsley, *Petroselinum sativum*, is the wild Mediterranean parsley from which modern varieties such as *P. crispum* were developed. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.413’ (Scanlan, p. 89, n. 37.7). | Lat. *petroselinum*, ‘persil’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a A 19(5), 28(2), Ge 23(2), *semen petroselinum*, a Ge 2(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305). | Lat. *petrosellini*, Cast. *perejil* (Vernia, p. 76). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXXIX, *De petrosilino*. || [Ar. *karafs ġabalī*, ‘*Petroselinum oreoselinum*, ache de montagne (graines). Voir Tuḥfa, n° 82’] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 200). || Cast. *perexil*, ‘perejil (*Petroselinum sativum*)’ (Maler, *Tratado*, p. 101). || Occ. *eiresel, erisseilh*, “‘parsley’”. Mistral, s.v. *eiresséu*, “Persil, en Limousin et Dauphiné ... céleri en Velay” (*Dels auzels cassadors*, v. 2281, p. 221, 212, n. 2281). || Port. *perrexil*, ‘salsa, umbelífera conhedidíssima *Apium petroselinum*, gr. *πετροσέλινον*’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 360).

**Junipari**: veg. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **junipari** [ms. grampari].

Sin.: **ginebre**, **gunyiperi**. Vegeu *ginebre*, *gunyiperi*.

— Lat. “juniperi” Lat. (CFMNOPIU), “juniperii” Lat. (EX), “juniripari” Lat. (T), [“ciniriperi” Lat. (V), “uni peris” Lat. (B), “piperis” Lat. (Z) i AG, p. 1478, l. 18]. || It. *iuniparo*, ‘Heide-Wacholder (*Juniperus communis* L.) oder Spanische Zeder (*Juniperus oxycedrus* L.) / ginepro comune o ossicedro, appoggi’ (Glessgen, p. 766).

**Jusquiam**: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 115v ffulles de una erba qui à nom **jusquiami** e da-li a beura del such. || P (còpia s. XV m.), f. 33v **jusquiam** [ms. *jusquiani*]. | P (còpia s. XV m.), f. 33v such del **jusquiam** [ms. *jusquiani*].

— Lat. *iusquiamus*, ‘*jusquiam* (Ar. *bang*, *balah* [sic])’, *succus iusquiami*, ‘such de *jusquiam* (Ar. ‘*uṣāra waraq al-bang*)’ (Albumesar, p. 575, 615). | Lat. *iusquiamus*, ‘*jusquiam* (*Hyoscyamus niger*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *iusquiamus*, ‘henbane; *Iusquiamus* is *Hyoscyamus niger*, which yields a poison that is, as its English name implies, especially deadly to fowls and has properties essentially like belladonna’ (OA, p. 1621, n. 328) | Lat. *hyoscamus* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 255), *iusquiamum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313), *folia iusquiamum*, a P 16(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). | Lat. *iuschiami*, Cast. *beleño*, Cat. *jusquiano* (Vernia, p. 69). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LXXXVII, *De iusquiano*. || Ar. *bang*, ‘*Hyoscyamus niger*, *jusquiam*. Moamin lat. *iusquiamus* ; Moamin fr. *jusquiman*. Voir Tuḥfa, n° 77’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193). || Cast. *beleño*, ‘*planta venenosa* (*Hyosyamus niger*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *beleño*, ‘*Hyoscyamus niger* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *jusquiman*, *jusquiam*, ‘*jusquiam* (*Hyoscyamus niger*). Lat. C *iusquianus*, F *iusquiamus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 365). || It. *iusquiamo*, *iusquiamo*, *iunquiamo*, Fr. *jusquiman*, *jusquiam*, Cast. *belenno*, *belinno*, *velinno*, Ar. *bang*, ‘weißes oder schwarzes Bilsenkraut / giusquiamo bianco o nero (*Hyoscyamus albus* L., *H. niger* L.)’ (Glessgen, p. 767). | It. *uesquiamo*, ‘bolmört (*Hyoscyamus niger* L., *H. albus* L.) vit och svart bolmört är en vanlig medicinalväxt, även känd för att framkalla hallucinationer, «giusquiamo», se även Gl. 767-68. *uesquiamo*; Fe. *uisquiamo*; Sp. *giusquiamo*; Tj. *jusquiam*’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 63, 100).

**Juyvert**: vegeu *julivert*.

## L

**Lacrimules**: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> **lacrimules**. — Lat. *lacrimusas*, a P 3(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300).

**Lart**: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **lart**.

Vegeu *llardons*, *sèu*.

— Lat. *lardum*, ‘lard’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *lardum*, ‘lard’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 20(2), 28(2), AI 2, 3, D 1(3), 16(29), P 20(7), Ge 2(1), 7(3), 12(10), LM 2, PH 3(3), TA 1, TS 10(3), 14(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300-01), *axungia*, a AI 13, Ge 2(1), TA 24 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). || Cast. *lardo*, ‘lo grueso del tocino, manteca’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *lardo* (Maler, *Tratado*, p. 96). | It. *lardo*, ‘Schweineschmalz’ (Glessgen, p. 957). || Port. *lardo*, ‘a carne do porco salgada (do lombo o do pernil)’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 267).

**Lart fresc**: *anim.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **lart fresch**. — Lat. *lardum album*, a Gm 20(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300), *pinguedo album*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Cast. *lardo fresco*, *lardo rraziente*, ‘lard fresco’ (Maler, *Tratado*, p. 96).

Lart de porc: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 35v **lart de porch** veyll. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **lart veyl de porch**.

Vegeu *ensuya de porc, greix de porc, sagí de porc*.

— Lat. *lardum porci*, a A 29(3), PH 2(4), 22(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300-01). || Ar. *šahm al-hinzīr*, ‘graisse de porc. Moamin fr. *graise de porc vieauz*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207). || Cast. *lardo de puerco* (Maler, *Tratado*, p. 96).

Lart salat i sec: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 121v **lart selat e sech**.

Lart vell: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 35v **lart de porch veyll**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> **lart veyl**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **lart veyl de porch**. — Lat. *lardum vetus*, ‘du vieux lard’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *lardum vetus*, a AV 16(5), 27(2), Ge 19(15), TA 18, *lardum vetustissimum*, a P 25(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300-01). | Lat. *axungia vetus*, Ge 19(14) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294).

**Leborum album**: *veg.* Vegeu *eleborum album*.

**Lentila**: *veg.* Llentilla. Com referència de volum: P (còpia s. XV m.), f. 41v **lentila**.

— Lat. *lenticola*, ‘lentille’ (Cy. 9, p. 258). | Lat. *lenticula*, ‘lentille (*Lens culinaris* Medik.)’ (Smets, p. 86). | Lat. *lenticula*, ‘lentille’, a Gm 15(1), *lenticula fontis*, a A 17(4), *lenticula paludum*, a Al 5, *farina lenticula*, a Ge 19(3), *lens*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 301, 313). | Lat. *lens*, ‘llentilla’ (Faraudo, p. 182). || Cast. *lentejas*, Cat. *lentilles, llentilles* (Vernia, p. 70). | Cast. *lentejas*, ‘*Lens esculenta* Moench’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). || Fr. *lente, lent*, ‘lentille (*Ervum lens*). Lat. C *lens*. *Glan.* 155. A II,64,2, on réfère au *gran de lente* comme mesure de quantité; *lentiche*, ‘lentille, à laquelle on réfère comme poids. Lat. X *ad pondus unius lentichie*, EM *lenticule*. La forme *lentichia* de X est sans doute l’it. *lenticchia*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 367-68). || It. *lentichie, lentiglie, lentigle*, Fr. *lente*, Cast. *lentejas*, ‘Linse / lenticchia, seme di *Lens culinaris* Medik’ (Glessgen, p. 770); It. *lentichia*, Fr. *lents*, [Ar. *ka-l-ġarīš*, Lat. *ad modum lentis*], ‘Linse als Vergleichsmaß für eine Form bzw. Größe / lenticchia come unità di misura di confronto per una forma o grandezza’ (Glessgen, p. 683).

**Leu de colom**: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 143 **leu de colom**.

Leu de moltó: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 28 **leu de moltó**.

Sin.: **pulmó de moltó**. Vegeu *pulmó de moltó*.

— Lat. *pulmo agni*, a Ge 6(8) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293), *pulmo aries*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Ar. *riyyat šāt*, ‘mou de mouton. Moamin lat. *pulmo*; Moamin fr. *pomonce*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205).

**Levisticum**: *veg.* Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **levisticum**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **l<i>visticum** [ms. *luisteūtum*].

Sin.: **livístic**. Vegeu *livístic*.

— Lat. *levisticum*, ‘lentiscle, *cassim* (Ar. *kāšim*) *id est levisticum*’ (Albumesar, p. 572, 616). | Lat. *levisticum, alexandri*, ‘alexandri (*Smyrniium olusatrum*)’; Lat. *keysim, levisticum, ligusticum*, ‘levístic (*Levisticum officinale*)’ (Duch, p. 455); [Lat. *smyrnis*, ‘alexandri (*Smyrniium olusatrum*)’ (Duch, p. 459)]. | Lat. *levisticum*, a P 33(2), PH 7(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301). | Lat. *levistici*, Cast. *apio de monte, levistico* (Vernia, p. 70). || Cast. *levistico*, ‘*Ligusticum levisticum*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *leuistico*, ‘*Ligusticum levisticum*’ (Maler, *Tratado*, p. 96). | Cast. *levístico*, ‘*Levisticum officinale* Kooh’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168).

**Livístic**: *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **livístic**.

Sin.: **levisticum**. Vegeu *levisticum*.

— Lat. *livistici* (AG, p. 1490, l. 4), ‘lovage’ (OA, p. 1619). | Lat. *ligustica, levistici, ligusticum levistici*, Cast. *ligustico* (Jordi, p. 120). | Lat. *livistico*, ‘European privet, *Ligustrum vulgare*, is a shrub with evergreen or nearly evergreen leaves and black berries containing a single seed’ (Scanlan, p. 115, n. 66.4). | Lat. *levisticum*, a P 33(2), PH 7(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301). || Occ. *levestic*, ‘lovage (*levisticum officinale*)’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2623 i p. 222).



**Llana:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 40 **lane**. — Lat. *lana*, ‘laine’, a AV 22(4), Gm 25(3), P 20(4), Al 12, PH 8(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 300-01, 313). || Cast. *lana* (Maler, *Tratado*, p. 96). || Fr. *lane*, ‘laine’ (Tjernelde, *Moamin*, p. 366).

Fil de llana: F (còpia s. XV m.), f. 114 **ffill de lana**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **fill de lana**. — Lat. *filum lane*, *filum laneum*, ‘fil de laine’ (Cy. 9, p. 251). || Fr. *fil de la lane* (Tjernelde, *Moamin*, p. 366).

Llana pentinada: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> **lana pentinada**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>a</sup> **lana pentinada**. — [Lat. *lana sucida*, ‘laine surge, laine qui n’a été ni lavée ni dégraissée’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *lana succida*, ‘lana sutza (Ar. *şūfā*)’ (Albumesar, p. 576, 616). | Lat. *lana surgia*, Cat. *lana sudzia*, ‘mugre húmeda del vellón recién esquilado (prov. *lana sotza*, *lana suzolenta*; ant. franc. *laine source*; íd. mod. *laine en suint*)’, *hizop fresc*, ‘lat. oficial *hyssopus humidus*, mugre de la lana ovejuna de la cual se extrae una materia grasa medicinal o afeite, el *æsyum* de los romanos’ (Faraudo, p. 192). | Lat. *lana cum suco suo*, Gm 25(3), ‘ce syntagme est probablement l’équivalent de *lana sucida* “laine surge”, qui se trouve dans *Gerardus falconarius*. La laine surge est la laine qui n’a été ni lavée ni dégraissée (TIL 1964, p. 257)’ (Smets, p. 99).] | Lat. *lana carpinata*, a P 23(4), [*lana sucida*, a Ge 6(2), Al 10, *lana*, a Gm 25(3)] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301, 313). || [Cast. *lana ssuçia*, ‘lana sin lavar’ (Maler, *Tratado*, p. 96).] || Fr. *lane charminee*, *lane brunete* (Tjernelde, *Moamin*, p. 366). || It. *lana carminata*, ‘gekämmte, gekardete Wolle’, [*lana sucida*, ‘ungereinigte, nach dem Scheren nicht gewaschene Wolle’] (Glessgen, p. 956). || Occ. *lana penchenada* (*Dels auzels cassadors*, v. 3504), [*lana suzolenta*, *lana sugolenta* (*Dels auzels cassadors*, v. 2765)].

Llana tallada menut en osses: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.<sup>b</sup> **lana menut tayllada en osses**, ço és, en pólvores. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **lana menut taylada** e picada **en essos**, so és saber, en píl·lules.

**Llardó:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 26v **lardons**. | P (còpia s. XV m.), f. 26v **lerdons**.

Vegeu *lart*.

Llardons de carnsalada grassa: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 26v **lerdons de carnsalada grassa**.

**Lleixiu:** preparat *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 146v **lexiu**.

Possible sin.: **aigua de serment**. Vegeu *aigua de serment*.

— Lat. *lisivium*, *lixivium*, *lixiva*, ‘lessive’ (Cy. 9, p. 258). | Lat. *lexiva*, *lexivum*, ‘lessive; de la cendre dissoute dans de l’eau. Cette cendre se rapporte généralement à la vigne’ (Smets, p. 107). | Lat. *lixivia*, ‘lessive’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Gm 1(5), 2(6), 9(2), D 15(3), P 23(4), PH 10(2), TS 4(5), 15(2), *lixivia de savina*, a PH 6(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301), *lixivia*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || Cast. *legía*, *lejía*, *lexía*, ‘colada de cenizas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *lexia*, ‘lejía’ (Maler, *Tratado*, p. 96). || Fr. *lescive*, ‘lessive caustique. Lat. C *lixivium*’ (Tjernelde, *Moamin*, p. 368). || It. *lexia*, *lixio*, *ranno*, Fr. *lescive*, Cast. *colada*, ‘Aschenlauge / liscivìa di cenere’ (Glessgen, p. 894).

Lleixiu ben colat: preparat *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 142v **lexiu ben colat**. | F (còpia s. XV m.), f. 148v **lexiu bé colat**.

Lleixiu ben fort: preparat *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 149 **lexiu ben ffort**.

Lleixiu de (cendra de) sarments: preparat *veg.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **lexiu de cenra de cerment**. — Lat. *lyxivia de cinere*, ‘lessive de cendre’ (Cy. 9, p. 259). | Lat. *lexivam de cinere sarmenti vinearum* (AG, p. 1482, l. 27), ‘lye from the ash of vine twigs’ (OA, p. 1609). | Lat. *sermentum*, ‘sarment de vigne (*Vitis vinifera* L.)’ (Smets, p. 90). | Lat. *lixivia de sermentis*, a Gm 1(5), *lixivia cineris sarmentorum*, a LM 5 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301). | Lat. *sarmentum vitis*, a P 10(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311). || It. *lexia de cinere de sarmento* (Glessgen, p. 894). || Occ. *lexiu de serments*, *leisiu de vitz*, on *vitz*, ‘vine-stalk’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2393 i p. 225).

**Llengua avis:** *veg.* Vegeu *freixe*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **llengua avis**.

Sin.: **llengua d’esperver**.

— Lat. *lingua avis*, *lingua passeris*, ‘Ar. lisān al-‘aṣāfir’ (Albumesar, p. 576, 616). | Lat. *lingua avis*, *proserpinata*, ‘centinòdia (*Polygonum aviculare*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *Polygonum aviculare*, ‘lingua passerina (Ar. liçen alaçaḡfir)’ (Faraudo, p. 182). | Lat. *linguae avis*, Cast. *fresno* (Vernia, p. 70); Cat. *lingua passerina*, Cast. *centinodia* (Vernia, p. 71).

Llengua bovina: veg. *Echium vulgare* L., *Anchusa azurea* Miller. F (còpia s. XV m.), f. 144v suc de **llengua bovina**, aquella que·s fa per los prats.

— Lat. *lingua bovina*, *lingua bovis*, ‘*id est* buglosa, buglossa (Ar. lisān al-ṭaur)’ (Albumesar, p. 576, 616). | Lat. *buglosa*, *lingua bovis*, ‘buglossa, paradella (*Anchusa azurea*)’ (Duch, p. 451, 455). | Lat. *buglossa*, *buglotis*, ‘lingua bovina (Ar. liçena çot)’ (Faraudo, p. 182). || Cast. *lingua de buey*, Cat. *lingua bovina*, *lingua bovina* (Vernia, p. 70). | Cast. *alcolea*, “otros la llaman lengua de buey. Los médicos buglosa” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda).

Llengua d’esperver: veg. *Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **llengua d’esperver**.

Sin.: **llengua avis**.

— Lat. *lingua accipitris*, a P 25(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301). || Occ. *erba d’esparvier*, *lingua d’esparuer*, ‘hawkseed’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2058 i p. 221).

**Llet**: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 116 **let**. || P (còpia s. XV m.), f. 27 **leyt**. || *Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **leyt**. — Lat. *lac*, a A 4(9), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300, 313). || Fr. *lait*, *lac*, *laite*, ‘lait. *Lac est un latinisme*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || It. *lacte*, *latte*, ‘Kuhmilch’ (Glessgen, p. 957). | It. *lacte*, late, ‘mjölk, «latte»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58).

Llet de cabra: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 116 **let de cabres**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> **let de cabra**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **leyt de cabres**. || P (còpia s. XV m.), f. 32 **let de cabres**. || *Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **leyt de cabres**. — Lat. *lac capre*, *lac caprinum*, ‘lait de chèvre’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *lac caprinum*, ‘lait de chèvre (*Capra hircus* L.)’ (Smets, p. 98). | Lat. *lac caprinum*, a AV 7(2), 19(2), 21(1), Gm 24(2), A 13(4), 18(7), E 1(5), 9(3), P 2(3), 40(2), Ge 11(2), 19(9), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294, 312). || Ar. *laban ma’z*, ‘lait de chèvre’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḡ*, p. 201). || Fr. *lait de cavre* (Tjerneld, *Moamin*, p. 325). || It. *lacte de capra*, *lacte di capra*, *latte di capra*, ‘Ziegenmilch’ (Glessgen, p. 958).

Llet de cabra vermella: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 139v **let de cabre de la cabre vermella**.

Llet de dona: *anim*. L’atribució de propietats curatives oftàlmiques a la llet de dona és esmentada ja a Plini, *H.N.*, 20, 2 i 27, i també a Paladi, I, 27 per a la gallina.

Sin.: **llet de fembra**. Vegeu *llet de fembra*.

Llet de dona que nodresca infant mascle: *anim*. AG (cap. XIX, p. 1479, l. 11) l’utilitza per tractar afeccions pulmonars o traquials (*pulmo vel canna pulmonis falconis, laesa sunt*), F per a patologies oculars. F (còpia s. XV m.), f. 143 **let de dona qui nodresque infant mascle**. — Lat. *lacte mulieris masculum parientis* (AG, p. 1489, l. 37).

Llet de fembra: *anim*. *Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **let de fembra**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **let de la fembre**. | P (còpia s. XV m.), f. 27 **leyt de fembre**. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **let de fembre**.

Sin.: **llet de dona**. Vegeu *llet de dona*.

— Lat. *lac femine*, ‘lait de femme’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *lac femine*, a AV 22(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). || Ar. *laban imra’a*, ‘lait de femme’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḡ*, p. 201). || Fr. *lait de feme* (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || It. *lacte di femmina*, *latte di femmina*, *lacte della femmina*, ‘Muttermilch’ (Glessgen, p. 958).

Llet de fembra prenys: *anim*. *Z<sup>5</sup>* (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **leyt de fembra prenys**, so és, pus que ha emfantat dins .VIII. dies. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **leyt de somera e de fembra preyns**, so és, pus aja imfantat dins .VIII. dies.

Llet de fembra que nodresca infant mascle: *anim*. F (còpia s. XV m.), f. 145 **llet de fembre qui nodresca infant mascle**. — Lat. *lac femine nutrientis masculum*, a Ge 6(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). || Occ. *lait clar de fempna que son fill noiris* (*Dels auzels cassadors*, vv. 2776-77).

Llet de fembra qui hagi parit fa .VIII. dies: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 118v **let de ffembre qui axa encabut .VIII. dies passats.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **leyt de somera e de fembra preyns, so és, pus aja infantat dins .VIII. dies.** || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **leyt de fembra prenys, so és, pus que ha emfantat dins .VIII. dies.** — [Ar. *laban ġāriya*, ‘lait de jeune femme (mère)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201)]. || Occ. *lait de famna qu’engan mascle engenoi; e no aia .viii. jorns passatz que aquel enfes sera natz* (*Dels auzels cassadors*, vv. 1989-92).

Llet d’ovella: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 27 **leyt de vaques o de ovelles.** — Lat. *lactum ovis*, ‘llet d’ovella’ (Duch, p. 455). | Lat. *lac ovis*, *lac pecoris*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || Ar. *laban da’n*, *laban šāt*, ‘lait de brebis’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 62.21 i p. 201). || Fr. *lait de berbiz* (Tjerneld, *Moamin*, p. 317). || It. *lacte peccorino*, *lacte di pecora*, ‘Schafsmilch’ (Glessgen, p. 957, 958).

Llet de somera: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 118v **let de somera.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **leyt de somera.** || P (còpia s. XV m.), f. 33 **leyt de somera.** || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **leyt de somera.** — Lat. *lac asine*, ‘let de somera (Ar. *laban al-atān*)’ (Albumesar, p. 576, 616). | Lat. *lac asini* (AG, p. 1482, l. 25). | Lat. *lacte asinino*, ‘lait d’ânesse (*Equus asinus* L.)’ (Smets, p. 97). | Lat. *lac asinum*, a Gm 8(2), 24(1), *lac asine*, a P 20(5), LM 8 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *lac asini*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Ar. *laban al-itān*, ‘lait d’ânesse’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201). || Fr. *lait d’asne*, *lac d’asne* (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || It. *lacte asinino*, *lacte (de) asina*, *latte d’asina*, ‘Milch einer Eselsstute’ (Glessgen, p. 957). || Occ. *lait de sauma* (*Dels auzels cassadors*, vv. 1988).

Llet de tortuga: *anim.* Vegeu *tortuga*. F (còpia s. XV m.), f. 113v **let de tartuga.**

Llet de vaca: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 27 **leyt de vaques.** | P (còpia s. XV m.), f. 32v **let de vaques.** | P (còpia s. XV m.), f. 38 **leyt de vaque.** — Lat. *lactum vaccinum*, ‘llet de vaca’ (Duch, p. 455). | Lat. *lac vacce*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || [Ar. *ġawšīr*, ‘(pers. *ġaw šīr*, « lait de vache »), gomme de l’*Opoponax chironium*. Moamin lat. *geusir*; Moamin fr. *jeussir*. Voir Tuḥfa, n° 108’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197).] || It. *lacte vacchino*, *lacte di vacha*, ‘Kuhmilch’ (Glessgen, p. 957, 958).

**Lletrera major:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 145 **latrera major**, so és marina.

Sin.: **cagamuja, lletrera marina, èsula.** Vegeu *cagamuja, lletrera marina, èsula*. MS Klag. segle XIV, 13 Lo such de la èsula que és la letrera maior que és erba.

— Lat. *herba lactaiola*, a PC 6(12) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Occ. “*L’erba que titimal a nom, / que gieta laig sus per lo som, / qui-l ram li trenca o la fueilla*”, on *titimal*, ‘tithymal’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 3009-11 i p. 224). || [Ar. *alforbiyun*, grec *euphorbium*, Port. *alforfião*, ‘o latex das euphórbias originou aqui nombres populares como: *leiteira, leituga, má-leitas, erva maleiteira, erva das maleitas* (alemão *Wolfsmilch*)’] (Michaëlis, *Mestre*, p. 235-36, cf. n° IX).

Lletrera marina: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 145 **latrera major**, so és **marina.** — Lat. *lactuca marina sive titymallus*, ‘euforbio de mar (*Euphorbia Paralius* L.)’ (Paladi, *Medicina veterinaria*, compendi d’herbes).

Lletrera, dels brots: *veg.* Probablement referit als brots de la lletrera, a les branquetes tendres, en fase de creixença, novellament originades a partir d’una gemma; identificable amb la lletera, planta de diferents espècies del gènere *Euphorbia*, principalment l’*Euphorbia helioscopia* L. F (còpia s. XV m.), f. 150 such de la **latrera [ms. laterra], dels brots.**

**Lli:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> lavor de **li.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> lavor de **lin.**

— Lat. *linum*, ‘li’, *semen lini*, ‘sement de li (Ar. *bizr al-kattān*)’ (Albumesar, p. 576, 616). | Lat. *linum*, ‘llet (*Linum usitatissimum*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *linum*, a P 30(2-3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301). | Lat. *lini*, Cast. *lino* (, *semilla*), Cat. *lli* (Vernia, p. 71). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XCVI, *De lino.* || Ar. *kattān*, ‘*Linum usitatissimum*, lin cultivé (toile)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 200). || Occ. *linos* (*Dels auzels cassadors*, v. 3038).

**Llimac blanc:** *anim.* vegeu *caragol blanc*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> **limachs blancs.** [correspon a Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> *testudinum* blancs].

**Llimadura d'aram:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 113v **limadura d'aram.**

— Lat. *limatura aes*, a A 12(2), 18(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292), *aes*, ‘airain’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222). || Cast. *aranbre*, ‘cobre’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *aranbre*, ‘cobre’ (Maler, *Tratado*, p. 87). | Cast. *cobre*, Cat. *aram* (Vernia, p. 95). || [Fr. *arain*, ‘airain’] (Adam des Aigles, p. 55).

**Llimadura de ferro:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 119v **limadura de fferro.** | F (còpia s. XV m.), f. 142v **limedures de ferro.** | F (còpia s. XV m.), f. 142v **limedures del ferre.** || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>ab</sup> **ferre limat.** || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **limadura del ferra.** || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> **ferra limat.**

— Lat. *limatura ferri*, ‘limure de fer’ (Cy. 9, p. 258). | [Lat. *scoria ferri*, ‘escòria de ferro’ (Duch, p. 459).] | Lat. *ferrugo, ferruginem quod ferro volat*, ‘ràclures de fer; des parcelles qui se détachent lors du travail du fer’ (Smets, p. 104). | Lat. *limatura ferri*, ‘limaille de fer’, a AV 20(2) (o 18(5)), D 13(3), P 30(4), Ge 7(4), 12(15), 19(7), Gr 5, LM 3, V 17(4), (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 236, n. 250, i p. 298), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313), *ferrugo*, a Gm 20(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XLI, *De ferro* i cap. XLVI, *De ferrugine.* || Ar. *bārmāhin* (*ḥadīd*), [*mārmāhin*, *nārmāhin*], ‘acier de l’Inde (scories). Moamin lat. *cortices ferri*; Moamin fr. *escorze dou fer*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 193), *tūbāl* (= scories) *bārmāhin* (?) (= du fer), [qui sont les déchets du fer de l’Inde (*hindawānī*), c’est-à-dire de l’acier (*fūlād*) des sabres, déchets qui se détachent quand, au sortir du feu, le métal est martelé sur l’enclume des forgerons], *tūbāl al-ḥadīd*, ‘scories (de forge) de fer. Moamin lat. *cortices ferri*; Moamin fr. *escorze dou fer, faville, fece*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208, 211). || Cast. *limada, limadura*, ‘limadura, limalla de hierro’ (Maler, *Tratado*, p. 97). || Fr. *limaïre dou fer*, ‘limaille de fer. Lat. C *limatura ferri*’ (vegeu un llistat de receptes a p. 369), *escorze dou fer*, ‘scorie de fer’, *faville de fer*, ‘scorie, éclat de fer’, *fece de fer*, ‘scorie, éclat de fer. Lat. C *fex*. *Fece* est emprunté de l’it. *feccia*<*faecia* ou du lat. *faex*, qui a donné en anc. prov. *fetz*, it. du Nord *fez*, esp. *hez*, etc., mais qui n’a guère eu de continuateurs en anc. fr.’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 347, 350, 369). || It. *feccia di ferro, feccia del ferro, fece di ferro*, Fr. *fece de fer*, Cast. *escoria del fierro*, ‘Schlacke / scoria’ (Glessgen, p. 858); It. *squama di ferro, sintilla de fuoco* (*de quelle chi escono da lo ferro calidissimo, quando lo ferraro martella lo ferro sopar la inchudino*), Fr. *faville roende de fer*, Cast. *centellas* (*que salen del fierro calient quandol fieren con los martiellos*), ‘Eisenhammerschlag / scaglia di ferro’ (Glessgen, p. 870); It. *limatura di/de ferro*, Fr. *limaïre dou fer*, ‘Eisenfeilspäne’ (Glessgen, p. 959).

**Lluert:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 120v **lluert** cremat e polvoritzat. || P (còpia s. XV m.), f. 29 **lluert**, e fets-ne pólvère.

Vegeu *sargantana*.

— Lat. *lacerta* (AG, p. 1483, l. 21). | Lat. *lacerta*, a A 24(7), *cauda lacerta*, a E 1(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). || Cast. *lagarto*, Cat. *luert* (Vernia, p. 89). || Occ. *lazert, luert*, ‘lizard’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1532 i p. 222).

**Lupí:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **lupins.** || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> **lupins** [ms. *lupius*]. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **lupís.**

— Lat. *lupinus*, ‘lopins (*al. lupins*) (Ar. *turmus*)’ (Albumesar, p. 576, 617). | Lat. *lupinus*, ‘tramús (*Lupinus albus*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *lupinus*, ‘lupin (*Lupinus albus* L.)’ (Smets, p. 86). | Lat. *lupinus*, ‘lupin’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), P 23(4), LM 19, *semen lupinus*, a AV 14(3), 14(4), Gm 25(2), *lupinus amarus*, a E 7(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301-02), *lupinum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *lupinus*, ‘tramuç (Ar.? fava lopina)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *lupinorum*, Cast. *altramuz*, Cat.? *fava lopina, tramuç* (Vernia, p. 65, 71, 82). || Ar. *turmus*, ‘*Lupinus termis*, le lupin d’Égypte (eau). Moamin lat. *lupinum*; Moamin fr. *lovin*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *altramiçes, altramuzes, atramuzes*, ‘fruto del altramuz (*Lupinus albus*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204, 205). | Cast. *altramuces*, ‘*Lupinus albus* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). | Cast. *altramuzes*, ‘en latín se llaman lupinus’ (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *lovin*, ‘lupin (*Lupinus albus*). Lat. C *lupinum*. *Glan.* 159’ (Tjerneld,

Moamin, p. 370). || It. *lupino* (pl. *lupini*), Fr. *lovins*, Cast. *atramuces*, ‘Samen v.a. der Weißlupine / seme soprattutto del lupino bianco (*Lupinus albus* L.)’ (Glessgen, p. 771). | It. *lovini*, ‘lupiner (*Lupinus albus* L.), «lupini», se Til.Glan.,159; lupinvatten: vatten med lupiner (*Lupinus albus* L.), för det mesta från vit lupin, jfr Gl. 771-72; receptet saknas i den fr. versionen hos Tj.’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 58, 105).

## M

**Magrana:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 35 vi de **melgranes**.

— Lat. *pulvis maligranati*, a Gr13 ‘poudre de grenade’ (Cy. 10, p. 55). | Lat. *mala granata*, ‘malgrana (pl. malgranes) (Ar. rummān)’, *vinum malorum*, ‘vi de malgranes’ (Albumesar, p. 577, 617). | Lat. *granatum*, *malum granatum*, ‘magrana (*Punica granatum*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *malum granatum*, ‘grenadier’, a Ge (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 226), *incensum malum granatum*, a Gr 13 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302), *granatum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *mala punica*, *punica granatum*, ‘malgrana (Ar. rommem)’ (Faraudo, p. 182). | Lat. *granatorum dulcium*, Cast. *granado dulce* (Vernia, p. 67); Cast. *granadas* (, *cortezas*), Cat. *malgranes* (, *clovolls*) (Vernia, p. 71). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XXI, *De balaustia* i llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XCVIII, *De malogranato*. || Ar. *rummān*, ‘grenade’, *qīšr al-rummān*, ‘écorce de grenade’ [VIRÉ (1965), p. 293 (85)]. | Ar. *rummān ḥāmiḍ*, ‘grenade acide’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205); *qušūr al-rummān*, ‘écorses de grenade (poudre). Moamin fr. *escorçe de pomes granees*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 204). || Cast. *balaustia*, ‘variedad de la granada (*Punica granatum*)’, *milgrana*, ‘granada (*Punica granatum*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204, 209). || Fr. *pome granee*, (*escorçe de –*, *suc de –*, *eve de –*), ‘grenade, le fruit du *Punica granatum*. Lat. C *granatum*. Glan. 203’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 395). || It. *granato*, Fr. *pomes granees*, Cast. *milgranas*, Ar. *rummān*, ‘Granatapfel, Frucht des Granatapfelbaums (*Punica granatum* L.) mit säuerlicher und süßer Geschmacksvariante / melagrana, frutto del melograno con varietà di sapore agro e dolce’, It. *granata*, *melagrano* (pl. *melagrane*), *pomagranato* (pl. *pome granate*), ‘Granatapfel’ (Glessgen, p. 761). | It. *mella granata*, *pome granate*, ‘granatäpple, «melagrana»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59). || Occ. (*escorsa de la*) *milgrana*, ‘pomegranate’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3200 i p. 222).

**Magrana dolça:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 30v such d’escorxe de **malgrane dolça** que hom mastech en dejú. | P (còpia s. XV m.), f. 39 **melgranes dolces**. | P (còpia s. XV m.), f. 40v escorxa de **malgranes dolces**. — Lat. *mala granata dulcia*, ‘malgranes dolces’, *cortex mali granati*, ‘escosa de malgrana’, *succus mali granati*, ‘such de malgranes’ (Albumesar, p. 617). | Lat. *granatorum dulcium*, Cast. *granado dulce*, Cat. *malgranes dolces* (Vernia, p. 67, 71). || Ar. *rummān ḥulw*, ‘grenade douce. Moamin lat. *granatum*; Moamin fr. *pome granee*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || [Cast. *granada flor*, –verde, ‘*Punica granatum* L. var. *dulcis*’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167). || It. *granato dulce* (pl. *granati dolci*), *granata dulce* (pl. *granate dolci*), *poma granate dolci*, *pome granate dolcie*, *pome granate dolce*, Ar. *rummān ḥulw*, ‘süßlicher Granatapfel’, It. *scorça de granata dulce*, *scorça di pome granate dolcie*, *scorçe de granate dolci*, ... *di pome granate arse*, Fr. *escorzes de pomes granees douces*, *escorçe arse de pomes granees*, Cast. *cascos de las mielgranadas dulces quemados*, *cortezas de las mielgranadas dulces quemadas* (Glessgen, p. 761-62).

**Malrubí:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 144 suc de **malrubí**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v **malrubí**.

— Lat. *marrubium*, ‘malrubí (Ar. farāsiyūn, marū)’, *succus marrubii*, ‘such de malrubí’ (Albumesar, p. 617). | Lat. *prassium*, ‘malrubí (*Marrubium vulgare*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *marubium*, ‘horehound, *Marubium vulgare*’ (OA, p. 1608, n. 270). | Lat. *marubio*, ‘Horehound, *Marrubium vulgare*, native to Eurasia, is a hoary, perennial, shrubby plant with white flowers in bristly whorls. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.389’ (Scanlan, p. 111, n. 62.2). | Lat. *marrubium*, a LM 16 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302). | Lat. *marrubium*, ‘marroyo (Ar. faraçion), marrubi’ (Faraudo, p. 182). || Cast. *marrubio*, ‘marrubio (*Marrubium vulgare*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *marrubio*, Cat. *marrubí*, *manrubí*, *marroyo* (Vernia, p. 72). | Cast. *marrubio*, ‘*Marrubium vulgare* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). || [Occ. *meroilh*, *matroilh*, *mayrell*, ‘horehound’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3205 i p. 222)].

**Malva**: veg. F (còpia s. XV m.), f. 117v **malva**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **malva**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **malva**.

— Lat. *malva*, ‘mauve’ (Cy. 9, p. 260). | Lat. *malva*, ‘malves (Ar. ḥubbāzī wa huwa mulūhiyā, ḥiṭmī)’ (Albumesar, p. 617). | Lat. *malva*, ‘malva (*Malva sylvestris*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *malva*, ‘The dwarf mallow, *Malva rotundifolia*, is a creeping perennial with round leaves and small pink flowers. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.378’ (Scanlan, p. 120, n. 71.4). | Lat. *malva*, ‘mauve’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a A 21(4), 27(4), 28(2), Al 2, 3, 6, D 32(3), PH 14(5), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302, 313). | Lat. *malva*, ‘malves (Ar. habbeze)’ (Faraudo, p. 182). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CVI, *De malva*. || Cast. *malua*, ‘*Malva sylvestris*’ (Maler, *Tratado*, p. 97). | Cast. *malvarum*, Cat. *malves* (Vernia, p. 71). || Fr. *malve sauvage*, ‘la grande mauve? (*Malva sylvestris*). Lat. C *malva sylvestris*. Ainsi dans un gloss. lat. cité par Fischer, *Mittelalt. Pflanzenkunde*, p. 274. Tosc. *Malva salvatica*. Selon Rolland, *Flore III*, 109, *Malva sylvestris* désigne le plus ordinairement, à l’époque de la renaissance, la petite mauve (*Malva rotundifolia*). Dans *Simpl. med.*, § 674, le nom de mauve sauvage est donné à la guimauve (*Althea officinalis*)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 371). || It. *malva*, Fr. *malve*, Cast. *malva*, ‘(Blüten, Blätter) v.a. der Rossmalve / (fiori, foglie della) malva (*Malva sylvestris* L.)’ (Glessgen, p. 773).

*Malva major*: corrupció a ms. F. veg. Vegeu *malva*, *letrera dels brots*. F (còpia s. XV m.), f. 115v **malva** <i la> saturiga [**ms. major**]. — Ar. ḥubbāzā, ‘*Malva sylvestris*, la grande mauve. Momain lat. *malva*; Moamin fr. *malve sauvage*. Voir Tuḥfa, n° 424’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 62.7, p. 199).

**Malví**: veg. Vegeu *diaquilon*. F (còpia s. XV m.), f. 144v **malví**.

— Lat. *malvaviscus*, ‘malvavisch, malví, malvisch (Ar. ḥiṭmī)’ (Albumesar, p. 577, 617). | Lat. *eviscum*, *altea*, ‘malví (*Altaea officinalis*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *malvaviscus*, a Moamín (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || Cast. *malvavisco*, Cat. *malvavisc* (Vernia, p. 71); Cast. *belesa*, Cat. *malvisch* (Vernia, p. 71). | Cast. *malvavisco*, ‘*Althea officinalis*’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). || Fr. *malvaviscle*, ‘guimauve (*Althea officinalis*). Lat. F de *malvavisco*, *malvavisca*. It. *malvavischio*. *Glan.* 164’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 371). || It. *malvavischio*, *malvavischio*, *malvavisco*, Fr. *malvaviscle*, Cast. *malvas montesinas*, ‘(Wurzeln, Blätter des) echten Eibisch / (radici, foglie dell’) *altea* (*Althea officinalis* L.)’ (Glessgen, p. 773). || Port. *malvaisco*, Cast. *malvavisco*, Gal. *malvabisco*, It. *malvavischio*, *malvaviscio*, ‘< *malva hibiscus*. Nome da *Althaea officinalis*’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 341).

**Mandastre**: veg. Vegeu *menta*. F (còpia s. XV m.), f. 114 such de **mandastre**.

— Lat. *mentastrum*, ‘menthastre (*Mentha sylvestris*)’, *sucus mentastri*, ‘suc de menthastre’ (Cy. 9, p. 261, 279). | Lat. *mentastrum*, ‘mandastre (al. mandastra, prop. mendastre) (Ar. fūdang, fūtang, fūdang)’ (Albumesar, p. 577, 617). | Lat. *mandastrum*, *mentastrum*, ‘mentastre (*Mentha suaveolens*)’ (Duch, p. 456). | Lat. *mentastri montani*, ‘wild mountain mint. Wild mint, *Mentha sylvestris*, is a perennial European herb with coarse leaves wich are hairy on the top an smooth underneath. The crushed leaves have a typical minty aroma and taste. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.387’ (Scanlan, p. 101, n. 51.2). | Lat. *mentastrum*, a AV 29(2), Ge 17(2), Moamín (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || Cast. *mentastro*, Cat. *mentraste* (Vernia, p. 72). | Cast. *mastranto*, “en latín se dize mentastrum” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 622, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. (*eve de*) *mentastre*, ‘menthe sauvage (*Mentha sylvestris*). Lat. G

*aqua mentastri*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 374). || It. *acqua de mentastro, sugho di mentasto*, Fr. *eve de mentastre*, Cast. *çumo de mestantro*, 'Roßminze / forse mentastro (*Menta longifolia* L.) Huds.' (Glessgen, p. 779). || Occ. (*suc de*) *mentraste, mandastre, manraste*, 'wild mint' (*Dels auzels cassadors*, v. 3205, 3540 i p. 222).

**Manna:** *veg.* Vegeu *freixe*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> Axí-s cové metjar ab medicines fredes e muylades, axí con és mortina, tamarindi, meols càcie fístule, **manna**, e totes aquestes coses en vinagre.

— Lat. *manna*, 'manne, exsudation sucrée du frêne à la manne (*Fraxinus ornus*)' (Cy. 9, p. 260). | Lat. *manna*, 'manna' (Albumesar, p. 617). | Lat. *manna, tereniabin*, 'mannà (*Fraxinus ornus*)', Lat. *manna granata*, 'mannà en grà (*Boswellia thurifera*)' (Duch, p. 456), Lat. *ros ciriaci*, 'mannà del Líban' (Duch, p. 458). | Lat. *manna, mannae*, Cast. *maná* (Jordi, p. 120). | Lat. *manna turis*, a Gm 30(1), 'un petit grumeau blanc, formé pendant la nuit à partir du suc coagulé de la plante qui produit l'encens' (Smets, p. 91). | Lat. *manna*, 'exsudat du Tamarix à manne' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a D 17(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302). | Lat. *manna*, 'mannà (Ar. magna)' (Faraudo, p. 182). || Cast. *maná*, Cat. *magna granada*, It. *manna*, 'líquido azucarado procedente del fresno, alerce, eucalipto y otros árboles, que se solidifica en seguida y se emplea como purgante. El manual catalán destaca su blancura, aspecto de excremento de palomo, sabor dulce, que se funde en la boca y procedencia oriental' (Gual, p. 243). | Cast. *maná*, Cat. *magnà, mannà* (Vernia, p. 71). | Cast. *maná*, '*Fraxinus ornus* L.', [*tereniabín*, 'maná líquido, de la corteza del *Fraxinus ornus* L.'] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168, 169). || It. *manna* (pl. *lupini*), Fr. *lovins*, Cast. *atramuces*, 'Manna, eingetrocknetes Harz der Manna-Esche / manna, resina essiccata dell'orniello (*Fraxinus ornus* L.)' (Glessgen, p. 775).

**Mantega:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 112 **mantega**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v **mentegua**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **mentega**. || P (còpia s. XV m.), f. 27 **mentegua**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **mentegue**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **mantegua**. | P (còpia s. XV m.), f. 33v **mantegue**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **mantega**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **mantega**.

— Lat. *butirum*, 'beurre' (Cy. 9, p. 239). | Lat. *butirum*, 'mantega (Ar. samn)' (Albumesar, p. 571, 617). | Lat. *butirum*, 'beurre' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 22(3), Gm 2(2), 24(2), A 8(5), 9(5), 21(6), 27(5), 28(2), D 2(4), 19(3), 27(2), 29(3), P 21(7), 25(3), 37(4), Ge 4(2), 6(4), Gr 7, 10, 11(A), 12, 17, LM 10, 11, 12, TA 1 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295), *butirum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Fr. *butre*, 'beurre' (Tjerneld, *Moamin*, p. 320). || It. *bituro, biturro, bituro, burro, buro*, 'Butter' (Glessgen, p. 919, 920). | It. *butiero*, 'smör, «burro»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 54). || Occ. *buire, boure*, 'butter' (*Dels auzels cassadors*, v. 2063 i p. 220).

Mantega feta en el mes/temps de maig: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> **mantega feyta en temps de maig**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **mantega** sia presa e sia **feyta al mes de mayg**.

— Lat. *butirum maii* A 12(4), P 20(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295), 'unsalted butter put aside in May for medicinal use' (Adelard, p. 270, n. 40). || Occ. *buire magenc, buire maienc* (*Dels auzels cassadors*, v. 2556).

Mantega de vaca: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 31v **mentegua de vaques**. | P (còpia s. XV m.), f. 41 bone **mentegua de vaques**. — Lat. *butirum vaccinum*, 'mantega' (Duch, p. 451). || Ar. *samn al-baqar*, 'beurre de conserve, d'outre (fondu et salé) de (lait de) vache' (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 206). || Fr. *butre de vache*, 'beurre' (Tjerneld, *Moamin*, p. 320). || It. *bituro di vaccha, bituro di vaccha, burro di vaccha, burro di vaccha, buro de vaccha, buro di vaccha, butiro de vacca, butiro de vaccha, butiro de vaccha, butiro vacchino*, 'Butter aus Kuhmilch' (Glessgen, p. 919, 920).

Mantega fresca: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 32v **mantegua fresca**.

Antònim: **mantega vella**. Vegeu *mantega vella*.

— Ar. *zubda, zubb*, 'beurre frais. Ghatrif fr. *butre chaut*' (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 210, 211).

Mantega vella: *anim.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup> **mantega veyla**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **mantegua veylla**.

Antònim: **mantega fresca**. Vegeu *mantega fresca*.

— Lat. *butirum vetus*, a P 21(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || Ar. *samn*, ‘beurre de conserve, d’outre (fondu et salé). Opposé à *zubda*, beurre frais. Moamin lat. *butirum vetus*; Moamin fr. *butre vieauz*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || Fr. *butre vieauz* (Tjerneld, *Moamin*, p. 320).

**Màstec:** *resina veg. i/o min.* F (còpia s. XV m.), f. 142 pols de **màstec**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v pols de **màstech**. | F (còpia s. XV m.), f. 144 **màstech**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v **màstec**. | F (còpia s. XV m.), f. 146v **màstec**. | F (còpia s. XV m.), f. 148v pólvora de **màstec**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **masticis**. | P (còpia s. XV m.), f. 31 **màstech**.

— Lat. *pulvis mastici*, ‘poudre de mastic, résine tirée du tronc et des branches principales du lentisque (*Pistacia lentiscus*)’ (Cy. 9, p. 257, 272). | Lat. *pulvere masticis* (AG, p. 1482, l. 29), ‘powdered mastic’ (OA, p. 1609). | Lat. *mastix*, ‘màstech (Ar. maṣṭakā)’ (Albumesar, p. 577, 617). | Lat. *mastix*, ‘màstic (*Pistacia lentiscum*)’ (Duch, p. 456). | Lat. *masticis, mastiche*, Cast. *almáciga* (Jordi, p. 120). | Lat. *mastice*, ‘lentisque (*Pistacia lentiscus* L.). Le “mastic” est la résine du tronc et des branches du lentisque’ (Smets, p. 87). | Lat. *mastix*, ‘lentisque’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 226), a AV 30(2), Gm 2(2), 3(2), Gr 22, LM 4, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302, 313). | Lat. *mastice* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 255), [*macis*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313).] | Lat. *masthicum*, ‘mastec’ (Faraudo, p. 182). [Nota: Lat. *macis*, Cast. *macis*, Cat. *macis*, Fr. *maceis*, It. *mace*, *macie*, ‘corteza olorosa en forma de red, que cubre la nuez moscada; la flor de macis puede ser la flor de la citada nuez. Ambas figuraron entre las especias medievales’ (Gual, p. 243).] | [Lat. *macis*, ‘macis (*al. massis*) (Ar. basbāsa)’ (Albumesar, p. 576, 617).] | [Lat. *macis*, ‘macis (*Myristica fragans*)’ (Duch, p. 455).] | Lat. *mastichia*, Cast. *condrila*, Cat. *mastec* (Vernia, p. 72). || Ar. *maṣṭakā*, ‘ilk al-Rūm (= gomme des Grecs), *Pistacia lentiscus*, mastic (gomme, résine). Moamin lat. *mastix*; Moamin fr. *maste*. Voir Tuḥfa, n° 251’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 159, n. 432 i p. 202). || Cast. *almartac*, ‘óxido de plomo; del ár. mārtak’, *almástica, almézega, alméztega*, ‘resina clara, translúcida, amarillenta y algo aromática, en forma de lágrimas, que por incisión se extrae del lentisco (*Pistacia lentiscus*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203-04). | Cast. *almáciga*, Cat. *màstec, màstech, màstic*, [*masticum*], It. *masticie*, ‘resina aromática procedente de una variedad de lentisco, que se cultiva en las islas Jónicas; en el Medievo fue famoso el de la isla griega de Chios. Se empleó en fumigaciones aromáticas, en perfumes y en una pasta para masticar (de donde debe venir la etimología catalana)’ (Gual, p. 243). | [Cast. *macías*, Cat. *macis* (Vernia, p. 71).] | Cast. *almástiga*, “otros la llaman almáciga. En latín se llama mastix” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). | [Cast. *macis*, ‘*Myristica fragans* Houtt’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168).] || Fr. *mastic*, ‘mastic, résine tirée du tronc et des branches principales du lentisque (*Pistacia lentiscus*), voir *L’Antidotaire Nicolas*, éd. P. Dorveaux, p. 74’ (Adam des Aigles, p. 62). | Fr. *maste*, ‘mastic, résine tirée du tronc et des branches principales du lentisque (*Pistacia lentiscus*). Lat. C accipe *masticem*’; [*mace*, ‘macis, arille qui enveloppe la graine du muscardier. Lat. C *macis*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 370). || It. *mastice, mastrice*, Fr. *maste*, Cast. *mastic*, Ar. *maṣṭakā*, ‘Mastix, Harz des Mastixstrauches / màstice, resina del lentisco (*Pistacia lentiscus* L.)’ (Glessgen, p. 776); [It. *mace, maci*, Fr. *mace*, Cast. *macis*, ‘Macis, (getrockneter) Samenmantel der Muskatnuß / mace, pericarpo (essiccato) della noce moscata’ (Glessgen, p. 787).] || Port. *almecega, almazaque*, ‘a resina da *pistácia lentisco*, muito semelhante ao incienso, mas menos preciosa, *μαστιχη* em grego, *al-maṣṭaca*, entre os médicos árabes, conservou o *st* em Castella, onde *almástiga* foi muito usado na idade-média’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 242, cf. 242-43).

**Mata:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 35v such de **mata**.

**Mel:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 116v **mel**. | F (còpia s. XV m.), f. 116v caleta de **mell**. || P (còpia s. XV m.), f. 32 **mel**. | P (còpia s. XV m.), f. 39v **mel** [ms. *meli*]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> **mel**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **mell**. — Lat. *mel*, ‘miel’ (Cy. 9, p. 261). | Lat. *mel*, ‘mel (*al. mell*) (Ar. ‘asal)’ (Albumesar, p. 617). | Lat. *mel, mellis*, Cast. *miel* (Jordi, p. 120). | Lat. *mel*, ‘miel’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 13(2), 20(2), 23(2), 27(2), Gm 1(1), 2(3), (4), (8), (9), 4(2), 5(2), 7(1), 8(2), 9(2), 13(2), 14(1), 15(1), 16(1), (2), 18(1), 20(3), 21(3), A 15(3), 24(6), 27(5), 28(3), Al 12, D 20(5), 24(4), 28(4), P 18(5), 21(5), (10), 25(2), (4), 29(2), 30(3), 33(2), (4), 37(2), (4), Ge 6(3), 16(3), 19(4), Gr 7, 18, Gu 5(3), 11(2), Lm 2, 3, 4, 10, 11,



22, 27, PH 10(3), PC 6(6), TA 4, 21, *mel silvaticum*, a Gm 20(2), *mel vetus*, a Ge 4(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302), *mel*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *mel*, ‘mel (Ar. alaaçal)’ (Faraudo, p. 186). || Ar. ‘*asal* [(al-) *naħl*], ‘mel (d’abeilles)’, [‘*asal lawzī*, ‘mel (de fleurs) d’amendier’, ‘*asal ša ‘tarī/ša ‘tarī*, miel (de fleurs) de thym’] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 192, 216). || Cast. *miel*, Cat. *mel*, *mell*, It. *mele* (Gual, p. 243). | Cast. *mjel* (Maler, *Tratado*, p. 98). || It. *mele*, ‘Honig’ (Glessgen, p. 964). | It. *melle*, *mela*, *mele*, ‘honung, «miele»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59).

**Mel bullida:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 39v **mel bullida**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **mel bullida**. — Lat. *mel bulitum*, ‘miel bouilli’ (Cy. 9, p. 261).

**Mel escumada:** *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **mel escumada**. || P (còpia s. XV m.), f. 39v **mel scumada**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> **mel escumada**. — Lat. *mel dispumatum*, *mel despumatum*, ‘miel despumé, c.-à-d. dont on a ôté l’écume et les impuretés par l’action du feu’ (Cy. 10, p. 53). | Lat. *mel despumatum*, a Al 1, Gr 9 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302). || Ar. [‘Sachez, de même, que la meilleure des médications pour cette affection et pour d’autres assi est de prendre du miel pur (de fleurs) d’amandier ou (de fleurs) de thym, de le faire bouillir dans une marmite ou un poêlon et de l’écumer au fur et à mesure de sa cire. Une fois bien écumé de sa cire, versez-le dans un pot que vous plongez dans l’eau froide pour que le contenu se fige et devienne compact. Vous tiendrez toujours de ce mmiel en réserve et, chaque fois que vous verrez chez l’Autour quelque chose d’anormal, faites-lui-en prendre la quantité d’une amande ou d’un noyau d’olive, sans la moindre chair, en la lui poussant dans la gorge. Ce remède est bénéfique pour tout mal atteignant l’Autour du fait de la craie et des coprolithes; cela l’engraissera, lui assurera une bonne digestion du pât, le stimulera, chassera tout mal de son corps, le rendra âpre à la proie et le préservera de prendre la fuite et d’avoir mauvais caractère. Par contre, ce remède ne lui vaudra rien contre la gangrène et lui sera même nocif s’il en est atteint; il conviendra donc, en ce cas, de s’en abstenir” (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, 62.13)]. || Fr. *miel depumé*, ‘miel despumé. Lat. X *mel dispumatum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 338). || It. *mele schiumato*, *mel schiumato*, *mele dispumato*, *melle despumato*, *melle depurato*, Fr. *miel sanz spume*, *miel purifié*, *miel non fumé*, Cast. *miel spumada*, *miel blanca espumada*, *buena miel que non sea afumada*, ‘von Wachsschaum gereinigter Honig / mele schiumato’ (Glessgen, p. 881).

**Melrosat:** compost, *composició galènica*. F (còpia s. XV m.), f. 140 **melrosat**.

— Lat. *mel rosatum*, ‘melrosat (Ar. ward murabban), mel de roses (Ar. ġalaṅġabīn)’ (Albumesar, p. 618). | Lat. *mel rosatum*, Mesué, ‘mel rosada’, recepta descrita a f. XXXIV (Duch, p. 431). | Lat. *mellis rosati*, *mel rosatum*, *rhodomellis*, *rodomellis*, Cast. *miel rosada*; Lat. *mellis rosati collati*, *mel rosatum colatum*, Cast. *miel rosada colada* (Jordi, p. 120-1). | Lat. *mel roseum* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 252), *mel rosatum*, a LM 25, TA 20, *mel rosae*, a TS 13(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302). || Cast. *miel rosada*, ‘miel con esencia de rosas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211).

**Melce de moltó:** *anim.* Melsa de moltó. P (còpia s. XV m.), f. 36v **melce de moltó**. — Lat. *splen (equi)*, a LM 9 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309). || Ar. *ṭihāl šāt*, ‘rate de mouton’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *baço*, ‘bazo’ (Maler, *Tratado*, p. 88).

**Mellifolium:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **mellifolium**.

*Vegeu barbena.*

Possible sin.: **herba consolda**. *Vegeu herba consolda.*

— Lat. *millifolium*, *millefolium*, *mellifolium*, *melle folli*, ‘millefeuille (*Achillea millifolium*)’ (Cy. 9, p. 261). | Lat. *millefolium*, ‘aquil·lea (*Achillea millefolium*)’ (Duch, p. 456). | Lat. *millifolium*, *millefolii*, ‘generally identified as *Achillea millefolium*’ (OA, p. 1606, n. 257), *millefolium*, ‘yarrow’ (OA, p. 1611). | Lat. *anagallico id est militaris*, ‘mouron rouge, c’est-à-dire de mille-feuille’, *militaris*, ‘l’identification correspond généralement à la millefeuille, achillée millefeuille (*Achillea millefolium* L.); cette solution est donc à préférer à l’identification avec verbena’ (Smets, p. 64, 87). | Lat. *millefolium*, ‘mille-feuille’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 14(2), 26(4), A 27(4), P 44(3), Ge 16(2), TA 2 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302). || Fr. *milifoliis*, *miliifolis*, ‘millefeuille. *Achillaea millefolium*’ (Adam des Aigles, p. 63). || Occ. *milfueill*, *milfuyl*, ‘milfoil’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2269, 3154 i p. 222).

**Menta:** veg. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **menta**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> herba **menta**. || F (còpia s. XV m.), f. 139v **menta sana**.

Sin.: **herba-sana**. Vegeu *herba-sana, mandastre*.

— Lat. *menta*, ‘menthe’, *menta nigra*, ‘menthe sauvage’ (Cy. 9, p. 261). | Lat. *menta*, ‘menta (Ar. bāḍaranyūya, na’nā)’, *sic pro polium cervinum* (Ar. maškatarāmašīr) (Albumesar, p. 618). | Lat. *menta*, ‘menta (*Mentha piperita*)’ (Duch, p. 456). | Lat. *polegio silvestri*, ‘Pennyroyal, *Mentha pulegium*, a plant with creeping runners, hairy leaves and rising stems of blue flowers, grows wild in Europe. It yields a pleasantly scented oil with many uses in herbal medicine. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.422’ (Scanlan, p. 89, n. 38.1). | Lat. *mentam*, ‘menthe’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a P 5(3), TA 4, 13, *menta romana*, a TA 15 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302), [*herba odorifera*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313)]. | Lat. *mentha*, ‘menta (Ar. ha a)’ (Faraudo, p. 182). | Lat. *menthae*, Cast. *menta*, Cat. *menta* (Vernia, p. 72). | [Cast. *ervaventa*], Cast. *hierba menta*, ‘*Mentha sativa* L.’, *menta*, ‘*Mentha piperita* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 167, 169). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CV, *De menta*. || Ar. *fūdang*, ‘*Mentha pulegium*, menthe pouliot. Moamin lat. *menta*. Voir Tuḥfa, n° 284, 325’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196). || Fr. *pouliot*, *polieue*, *poulieul*, ‘pouliot, la menthe-pouillot. *Mentha pulegium*, E. Rolland, *op. cit.*, IX,42-43. Rolland, IX,32 donne la forme *poulieu*’ (Adam des Aigles, p. 65). || It. *menta*, ‘Varietät von Minze / varietà di menta (*Mentha* L.)’ (Glessgen, p. 779). || Occ. *menta negra*, ‘black mint, menta piperita’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1957 i p. 222).

**Milà roig:** anim. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **milans roys**. — Lat. *caro milvus*, a D 17(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302).

**Mirobalà:** veg. Mirabolà. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **mirobalanos**.

— *Terminalia chebula* segons Jessen (OA, p. 1598, n. 213). | Lat. *mirabollani*, ‘myrobalans, fruits à noyau, du genre de la prune’ (Cy. 9, p. 262). | Lat. *mirabolani*, ‘mirabolans (Ar. ihlīlaḡ, halīlaḡ)’ (Albumesar, p. 577, 618). | Lat. *miroballani*, ‘mirabolans’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225), a D 5(13) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303), *miroballani kebuli*, [*embiliconium*], a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *mirabolani*, ‘mirabolans (Ar. halilaig)’ (Faraudo, p. 182). || Cast. *mirabolano*, ‘fruto de la *Terminalia chebula*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *mirabolano*, *mirobalano*, Cat. *mirabolans*, *mirabolà*, It. *mirabolani*, ‘árbol de la India de frutos semejantes a ciruelas y aceitunas, usados en medicina y tintorería. “*Mirabolans* se fan en la Índia ho província de Harmènia, per les montanyes, y fan-se de uns abres grans, com per assí les oliveres; y són sinch maneres de *mirabolans*... ço és los tres *mirabolans índichs* y *émblichs* y *bel-lèrichs*, y aquests tres són negres... y v(a)len més que no los altres... y aquests entren en medicina y són com unes prunes seques; y los altres són quadrats y un poch llarguets, y aquests són los *quebolls*; y los *sitrins* són com los gínjols... y són contra fleuma y còlera” (BUB. Ms. 62, fol. 37)’ (Gual, p. 244). | Cast. *mirabolano*, ‘fruto del mirobalano o mirobolano. Comp. Martin-Dairvault, *Dancus*, nota, pág. 99 y Tjerneld, *Moamin*, art. *mirobolain*’ (Maler, *Tratado*, p. 98). || Fr. *mirabolatorum amblicorum*, ‘fruits desséchés du *Phyllanthus emblica*’, *mirabolatorum beliricorum*, ‘myrobalans bellerics ou bellirics, les fruits du *Terminalia bellerica*, Roxburgh’, *mirabolatorum yndy*, *mirabol de Ynde*, ‘fruits du *Terminalia bellerica* identique avec le précédent, seulement un peu moins gros parce qu’on les cueillait avant complète maturité, *L’Antidotaire Nicolas*, éd. P. Dorveaux, p. 75’ (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *mirobolain*, *mirabolains*, ‘myrobalans, fruits à noyau, du genre de la prune. Lat. X *mirobolani*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 376). || It. *mirobolani*, ‘Behennuß, Frucht des Behennußbaumes / noce di been, frutto del been (*Moringa peregrina* Forsk.) Firoi’ (Glessgen, p. 780). | It. *mirabolans*, ‘ett slags nötlignande frukt tillhörande plommonsläktet (*Moringa peregrina*?, bönnöt), jfr Gl. 780-82 ; Til. Cyn.9, 261-62’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 105).

**Miroballana citrina:** veg. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **miroballana citrina**.

— *Prunus cerasifera* segons Scanlan (257) [OA, p. 1600, n. 223]. | Lat. *mirabolani citrini*, ‘mirabolans citrins (*al. mirabolans sitrins*); Ar. halīlaḡ ašfar’ (Albumesar, p. 577, 618). | Lat. *mirabolanium citrinus*, ‘mirabolà (*Terminalia citrina*)’ (Duch, p. 456). | Lat. *miroballani citrini*,

a D 14(3), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). | Lat. *mirabolanum citrinum*, ‘mirabolans cetrins’ (Faraudo, p. 182). || Ar. *ihlīlağ aşfar*, ‘myrobalan citrin, la drupe (fruit) du badamier ou terminalier de l’Inde (*Terminalia citrina*). Moamin lat. *mirobolanus*; Moamin fr. *mirobolain citrin*. Voir Tuhfa, n° 126’ (Viré-Möller, *Ğiṭrīf*, p. 128, n. 280 i p. 200). || Cat. *mirabolans setrins*, *mirabolans sitrins* (Gual, p. 244). | Lat. *myrabolani citrini*, Cast. *mirabolanos citrinos*, Cat. *mirabolans cetrins* (Vernia, p. 72). | Cast. *mirobálanos citrinos*, ‘*Terminalia citrina* Roxb.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || Fr. (pl.) *mirobolains citrins*, ‘les drupes du *Terminalia citrina* Roxb.’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 376). || It. *mirobolano citrino*, (pl. *mirobolani citrini*, *mirabolam citrini*, *mirabolam citrini*), Fr. *mirabolains citrins*, *mirobolains citrins*, *mirobolains cytrins*, *mirobolains citrinz*, Cast. *mirabolanos tetrinos*, *mirabolannos amariellos*, *mirabolannos cetrinos*, Ar. *ihlīlağ aşfar*, ‘Frucht des Katappenbaumes (*Terminalia citrina* Roxb.)’ (Glessgen, p. 780-1).

**Mirtre:** veg. P (còpia s. XV m.), f. 36v fust de **mirtre**.

Sin.: **murta**.

— Lat. *mirta*, *mirtus*, ‘murta (Ar. ās)’ (Albumesar, p. 577, 618). | Lat. *mirtus*, ‘murtra (*Myrtus communis*)’ (Duch, p. 456). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. C, *De mirto*. || Ar. *ās*, *rayhān*, ‘*Myrtus communis*, myrte (tige). Moamin lat. *mirtum*; Moamin fr. *mirte*. Voir Tuhfa, n° 11’ (Viré-Möller, *Ğiṭrīf*, p. 192). | Cast. *mirto*, ‘*Myrtus communis* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || Fr. (fust de) *mirte*, ‘myrte (*Myrtus communis*). Lat. C *mirtus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 376). || It. *myrto*, *mortina*, Fr. *mirte*, Cast. *mirto*, Ar. *ās*, ‘Myrte / mirto (*Myrtus communis* L.)’, It. *mirtella*, *mortena*, *ligno de myrto*, *bastone di mortine*, *vergha de mortina*, [*unghia*] *de myrto*, *virga de myrto*, *fuste de lignio de myrto*, ‘Myrtenblätter, -zweige / foglie o ramicelli del mirto’ (Glessgen, p. 783).

**Moixó:** anim. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.<sup>a</sup> **moixons**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **moixons**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **moixons** magres.

Sin.: **pardal**. Vegeu *pardal*.

— Lat. *passeres*, Tilander ‘moineaux’ (Cy. 9, p. 88-89, mss. Lats. D.).

**Molsa:** veg. Vegeu *llim vert*. F (còpia s. XV m.), f. 113rv **molsa** qui-s ffa en la cresta de una co[113v]so antiga, ho de aquella qui és en algunes pedres on ha pessada e passa aygua d'algun riu.

— Lat. *mulsum?*, a Gm 20(3), *muscus*, a TS 3(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303), *muscum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *lichen seu muscus*, ‘molsa (Ar. hazec açahar)’ (Faraudo, p. 182), però *muscus*, *moschus*, ‘musc: almizcle (prov. y franc. *musc*)’ (Faraudo, p. 193). || Cast. *musco*, *musga*, ‘musgo’, *mango*, ‘es error y debería decir *musgo*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *musco*, ‘nuez moscada’ (Maler, *Tratado*, p. 99). | Cast. *musgo*, Cat. *molsa*, *ronya de les roques* (Vernia, p. 73, 78). || [Fr. *muschie*, ‘musc. Lat. B *muscus*. It. *muschio*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 379).

**Momia:** anim. Vegeu *alquitrà*. F (còpia s. XV m.), f. 140v **momia**. | F (còpia s. XV m.), f. 146 **monmia**. || P (còpia s. XV m.), f. 27v **momia**. | P (còpia s. XV m.), f. 27v **momie**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **momia** [ms. nomina]. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **momia** [ms. nomina] [correspon a “pomum, pomeriam” lat.; “pomum” (cat. poncems Albumesar), a D 21(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305)]. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>b</sup> **momia** [ms. momia, amb abreviatura supèrflua]. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **momia** [ms. nomina].

— Lat. *mumia*, *momia*, ‘momie, employée en médecine’ (Cy. 9, p. 262). | Lat. *mumia*, ‘mumia (Ar. mūmiyā)’ (Albumesar, p. 578, 617). | Lat. *mumia*, ‘mòmia’ (Duch, p. 456). | Lat. *mumia*, ‘«mummie»’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 225), a D 6(4), Ge 1(4), 1(6), Gu 1(2), 6(3), LM 14, TA 11, 19, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). || Ar. *mūmiyā*, ‘Il y avait deux sortes de « momie » ou « mumie », l’une minérale, de la consistance de la poix, et l’autre, composée de bitume et d’aromates, dite *mūmiyā qubūrī* « mumie des tombeaux » qui était dérobée dans les sarcophages des tombeaux égyptiens. C’est de cette dernière qu’il est question ici et, vu son succès en pharmacopée, elle fut l’objet de nombreuses falsifications. Le terme vient de *mūm* « cire ». Moamin lat. *mumia*; Moamin fr. *mumie*. Voir Tuhfa, n° 263’ (Viré-

Möller, *Ġiṭrīf*, p. 137, n. 325, i p. 203). || Cast. *momia, mumia, mumiam*, ‘líquido bituminoso segregado por los cadáveres momificados y empleado como medicamento para animales y personas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). || Cat. *mumia, momia*, It. *mummiā*, ‘especie de betún o asfalto precedente de las momias, empleado en la Edad Media como medicinal (en 1466 figura la *momia* en una receta para curar el flujo de sangre en la mujer, publ. Moliné, *Receptari*, 436). Del árabe “mumia”, betún. Nuestro manual exige que sea negra y muy fragante, con la rotura “fosca” y con restos de la cabeza y de los huesos’ (Gual, p. 245). | Cast. *mumiam*, (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *momie, mumie*, ‘« La momie figurait encore dans certaines pharmacopées au milieu du XIX<sup>e</sup> s. Vertus : Elle est détersive, vulnérative, résolutive, elle résiste à la gangrène, elle fortifie, elle est propre pour les contusions, et pour empêcher que le sang ne se caille dans le corps », etc., *Le livre des simples médecines*, éd. P. Dorveaux, p. 228’ (Adam des Aigles, p. 63). | Fr. *mumie, mumye*, ‘momie, substance d’origine minérale ou tirée du bitume dont les cadavres étaient enduits. Lat. C *mumia, mummiā*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 378). || It. *mummiā, mumia, momia*, Fr. *mumie*, Cast. *mumia*, Ar. *mūmiyā*, ‘Mumienbalsam, bituminöse Masse aus den Einbalsamierungsstoffen ägyptischer Gräber / *mummiā delle tombe*’ (Glessgen, p. 895). || Occ. *momia*, ‘there was both the “natural” product, taken from real mummies or gallows birds, or an artificial concoction’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2875, p. 214). || Port. *momia, mumia, maminha*, ‘nome dado pelos alquimistas e boticários medievaes a um amálgama de pez e mercúrio, mas principalmente ao repugnante licor bituminoso segregado de cadáveres mumificados ou mirrados pelo sol, a que supersticiosamente atribuíam grandes virtudes salutíferas. “Buena mumia que es la mas preciosa melecina para los quebrantamientos del falcon que puede seer, et es fecha de carne de home conficionada, et lo mejor della es la cabeza’ (Ayala, p. 342). *Maminha* é deturpação de *momīa* por *momia*, do persa *mum*, “cera”, que representa a forma árabe *mumīya*. Hoje diz-se *momia* e *múmia*; mas só de cadáveres embalsamados á moda deo Egito. No século XVI Castanheda falava ainda de “carne momia a que chamão solda”’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 341-42).

**Móra agresta:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> suc de **móra agresta**.

Sin.: **móra de camp**.

Móra de camp: *veg.* Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup>-12r<sup>a</sup> such [12r<sup>a</sup>] de **móra de ca<m>p**.

Sin.: móra agresta.

— Lat. *mora*, ‘móres (Ar. *tūt*)’ (Albumesar, p. 577, 618). | Lat. *celsus, morus*, ‘mora de morera (*Morus nigra*)’ (Duch, p. 452); Lat. *celsum, morum celsum*, ‘mora de morer (*Morus alba*)’, Lat. *morum dulcium, rubes*, ‘mora d’esbarzer (*Rubus ulmifolius, Rubus fruticosus*)’ (Duch, p. 456-57). | Lat. *mora campestris*, a P 24(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). | Lat. *morum*, ‘mores (Ar. *tut*)’ (Faraudo, p. 182). || Ar. ‘*ullayq, ‘Rubus fructosus*, ronce (racine). Voir Tuḥfa, n<sup>o</sup> 311’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209). || [Cast. *sarça*, ‘zarza (*Rubus ulmifolius*)’] (Fradejas, *Tratados*, p. 211). | [Cast. *sarça*, ‘zarza (*Rubus tomentosus*)’] (Maler, *Tratado*, p. 103). | Cast. *moras*, Cat. *mores* (Vernia, p. 73). | [Cast. *moras ácidas*, ‘*Morus nigra* L.’, *zarzamora*, ‘*Rubus fruticosus* L.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169, 171). || Fr. *mor*, ‘mûrier. Lat. C (*foliis*) *mororum*. It. *moro*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 377). || It. *moroni, ceuci, celso*, Fr. *mors*, Cast. *sarças*, ‘Schwarzer Maulbeerbaum / gèlso nero, moro nero (*Morus nigra* L.)’ (Glessgen, p. 734). || Occ. *mora dels cams*, on *mora*, ‘mulberry’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3673 i p. 223).

**Morritort:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 27v laor del **moritort**. | P (còpia s. XV m.), f. 31v pólvore de gingebre e de **moritort**. | P (còpia s. XV m.), f. 34v **muritort**. | P (còpia s. XV m.), f. 38 sement de **muritort**.

— Lat. *nasturcium*, ‘morritort és *nasçtrucium* [Ar. *ḥurf* (bizr rašād)]’ (Albumesar, p. 578, 619). | Lat. *nasturtium*, ‘créixem (*Nasturtium officinale*)’ (Duch, p. 456). | Lat. *nasturtium*, ‘is any of various species of the genus Tropaeolum, including Indian cress’ (Scanlan, p. 165, n. 124.1). | Lat. *nasturcium*, ‘cresson alénois (*Lepidum sativum* L.) ou cresson de fontaine (*Nasturtium officinale* R. Br.)’ (Smets, p. 87). | Lat. *nasturtium*, a Moamin, *semen nasturtium*, a Gm 4(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). | Lat. *nasturtium*, ‘morretort (Ar. algorfe)’ (Faraudo, p. 182). | Lat. *nasturtio*, ‘Watercress, *Nasturtium officinale*, also Eurasian, is an aquatic freshwater plant’ (Scanlan, p. 111, n. 62.3). | Lat. *nasturcii, nastorcii*, Cast.

*mastuerzo*, Cat. *morretort*, *morritort* (Vernia, p. 73). || Ar. *ḥurf*, *rašād barrī*, ‘*Lepidium sativum*, le cresson alénois ou passage était une panacée, en pharmacopée, utilisée, notamment, contre la rage. Cresson alénois, nasitort, cresson de jardin (graines). Moamin lat. *sinapis*; Moamin fr. *crisson*. Voir Tuḥfa, n° 167’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 127, n. 270 i p. 199). Vegeu *mostalla* en relació a lat. *sinapis*. || [Cast. *berro*, ‘berro (*Rorippa nasturtium-aquaticum*)’], *mastuerço*, ‘*mastuerzo* (*Lepidium sativum*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205, 209). | Cast. *mastuerzo*, ‘*Lepidium sativum* L.’, [*berro*, ‘*Nasturtium officinale* R. Br.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *masturce*, *mastrurce*, *nasturçe*, ‘cresson de fontaine (*Nasturtium officinale*). Lat. AF *masturcium*, BCX *nasturcium*’; *crisson*, ‘cresson de fontaine (*Nasturtium officinale*). Lat. A *de semine senapis*, R *senacionis*’; *senaçe*, ‘cresson de fontaine (*Nasturtium officinale*). Lat. R *senaçio*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 333, 373, 407). || It. *nasturçio*, *nastrurci*, *nastarçio*, *nasturço*, *nastruccio*, *naschurçio*, Fr. *nasturçe*, *masturce*, Cast. *mestuerço*, Ar. *ḥ□□urf*, ‘Gartenkresse / agretto (*Lepidium sativum* L.)’ (Glessgen, p. 784-85). | It. *nastrutio*, *nasturchon*, *matrucio*, ‘krasse (*Lepidium sativum* L.), både krasse och vattenkrasse användes (*Nasturtium officinale* R.Br.), vanlig medicinalväxt under medeltiden, «nasturzio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59, 104). || Occ. *nazitort*, *morritort*, ‘*nasturtium*’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3062 i p. 223). || Port. *masturço*, [però a la recepta corresponent de Pero Menino *alforfes*] (Michaëlis, *Mestre*, p. 234).

**Morritort blanc**: veg. P (còpia s. XV m.), f. 34v **moritort blanc**. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **muritort blanc**. — Ar. *ḥurf abyad*, ‘*Nasturtium officinale*, cresson de fontaine (graines). Moamin lat. *nasturcium*; Moamin fr. *masturce*, - *blanc*, *senace*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199). || Fr. *masturce blanc* (Tjerneld, *Moamin*, p. 373). || It. *nasturcio bianco*, *nasturcio biancho*, Fr. *mastur[c]e blanc*, Cast. *mestuerço blanco*, Ar. *ḥurf abyad*, ‘Samen der Gartenkresse; [Hirtentäschel (*Capsella bursa pastoris* Medik.)] / seme dell’agretto; [bursacchina]’ (Glessgen, p. 784-85).

**Morritort salvatge**: veg. F (còpia s. XV m.), f. 121v arell del **morritort salvatge**. — Ar. (bizanti) *ibirīsa*, ‘(gr. *ibēris*) *Lepidium Iberis*, passage d’Ibérie, petite passage, nasitort sauvage’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199-200).

**Mortina**: veg. Vegeu *mirtre*, *murta*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **mortina**.

— Lat. *mortina*, ‘myrte (*Myrtus communis*)’ (Cy. 9, p. 262). | Lat. *mortina*, a D 17(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). || [Fr. *mu[r]tin*, ‘de couleur de myrte. Lat. BE *murtina*, CG *myrtina*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 379).

**Mosquet**: *anim*. Muscat. Vegeu *muscat*. — Lat. *muscus*, ‘mosc, almesch (Ar. *misk*)’ (Albumesar, p. 578, 619). | Lat. *moschus*, ‘mosquet’ (Faraudo, p. 186). | [Lat. *subeita*, ‘matière odorante de la civette, voir *zabadec*, Gl. fr.; Fr. *zabadec*, Lat. F *zabbadeg*, CGR *zabbadeg* et est animal sicut cattus, quod facit *subeita* (R *subeica*) quod redolet ut muscus. *Subieta* semble être une altération de *zibethum* « matière odorante de la civette », cf. Du Cange. *Zabadec*, *zabbadeg* sont formés sur l’ar. *zabād* « civette, substance parfumée que sécrète l’animal de même nom », cf. *Tuḥfa*, art. 157; l’animal s’appelle *kaṭṭ az-zabād* « chat qui fournit la civette », Lammens, p. 88, *sinnauru-z-zabād*, *Nuzha*, p. 18’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 421-22, 428). || Cast. *musco*, *almizcle*, Cat. *mosquet*, *almesch*, It. *mosco*, ‘substancia odorífera, de sabor amargo, procedente de una bolsa que tiene en el vientre el almizclero, animal rumiante, originario de Asia; nuestro manual destaca que el buen almizcle debe conservar restos de pelo o piel de dicho animal. Era el perfume corriente de la mujer medieval. Obsérvese que el manual catalán usa “almesch” y “mosquet”’ (Gual, p. 245). | Cast. *mosquet*, Cat. *mosquet* (sangre de montés. Egipto) (Vernia, p. 89).

**Mostalla**: veg. F (còpia s. XV m.), f. 143v grans de **mostalla**. || P (còpia s. XV m.), f. 39v grane de **mostalla**.

— Lat. *sinapis* (*al. napa*, Ar. *salġam*), ‘mostalla (Ar. *ḥardal*)’ (Albumesar, p. 578, 581, 619). | Lat. *sinapis*, *thessapeum*, *thessapeo*, ‘mostassa blanca (*Sinapis alba*)’ (Duch, p. 459-60). | Lat. *sinapis*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314), *semen sinapis*, a LM 13 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLIII, *De sinapil*. || Ar. *ḥardal*, ‘*Sinapis arvensis*, sénevé, moutarde sauvage (graines). Moamin lat. *sinapis*; Moamin fr.

*senavre*. Voir Tuḥfa, n° 417' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199). || Cast. *jenave*, *xenabe*, 'jenabe, mostaza (*Sinapis alba*)' (Fradejas, *Tratados*, p. 208, 212). | Cast. *mostaza*, Cat. *mostalla*, *mostayla*, 'planta con semillas de sabor picante, empleadas en el Medioevo como condimento y medicina. En los inventarios medievales surgen muelas y molinos para molerla' (Gual, p. 245). | Cast. *mostaça*, "otros la llaman xenabe. Los médicos sinapis" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 623, ed. J.M. Fradejas Rueda). | Cast. *mostaza*, Cat. *sanabre*, *senabre* (Vernia, p. 79). | Cast. *mostaza*, '*Sinapis arvensis* L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || Fr. *senavre*, 'sénevé (*Sinapis*). *Glan*. 240. « *Sinapis* autem duae sunt species, scilicet nigra et alba; nigra autem est illa quae intelligitur quando simpliciter ponitur », *Lum. Maj.*, p. 72' (Tjerneld, *Moamin*, p. 407). || It. *senape*, *sinapo*, Fr. *senavre*, Cast. *senabe*, Ar. *ḥardal*, 'Senf (= Mostrich; Körner) / (mostarda e semi di) senape, di *Sinapis alba* L., *S. arvensis* L. oder *Brassica nigra* W.D.J. Kock' (Glessgen, p. 820). || Occ. *serbe*, 'black mustard' (*Dels auzels cassadors*, v. 3290 i p. 224).

**Mostela**: *anim*. P (còpia s. XV m.), f. 32 **mosteles** novelles. — [Ar. *ḡurad*, pl. *ḡirdān*, 'mulot (chair, peau)' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 197)].

**Mugol d'ou**: *anim*. Vegeu *ou*.

**Muriac**: *anim*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **moriech**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **moriac**.

Sin.: **rata-penyada**, **barbastellum**. Vegeu *rata-penyada*, *barbastellum*.

**Murta**: *veg*. P (còpia s. XV m.), f. 34v de totes les netures de **murta**, **de la fulla**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **murta**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **murta** [ms. mig ca].

Sin.: **mirtre**. Vegeu *mirtre*.

— Lat. *mirta*, 'murta (Ar. ās), murtels' (Albumesar, p. 577, 619). | Lat. *miria*, 'cannot be identified, but ThC 5.50.100 reads *myrra*, which may indicate myrrh, a bitter gum resin from trees of the *Commiphora* genus and the likely candidate here, or maple wood (Latham, s.v. *murra*). In the latter sense it resembles the *bruscum* of Pliny *HN* 16.27.68, a passage similar in content to much of A.'s discussion of *murra* in *De veg.* 1.120-21 and 6.184. None of this, of course, tells us whether A. understood what *miria* was. This form is non included in the extensive list offered by Blatt (1957f.), s.v. *myrrha*' (OA, p. 1620, n. 326). | Lat. *murta*, a P 12(4), *fungus murta*, a TA 12 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303), *murta*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). | Lat. *myrtus*, 'murta (Ar. ez)' (Faraudo, p. 183). | Lat. *mirthi*, Cast. *arrayán*, *mirto*, Cat. *murta* (Vernia, p. 73). || El paràgraf de P correspon a Ar. (pl.) *rayāh*□*īn*, 'plantes aromatiques. Moamin lat. *herbae odoriferae*; Moamin fr. *herbes odoriferes*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || Cast. *murta*, 'mirto (*Myrtus communis*)', *raihán*, 'arrayán, mirto (*Myrtus communis*); del ár. *raihān*' (Fradejas, *Tratados*, p. 209, 210). | Cast. *mirto*, *arrayán*, 'arbusto oloroso' (Gual, p. 245).

**Muscat**: *anim*. Vegeu *mosquet*, *engüent de muscat*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **muscat**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **mosquet**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> *ungüent de muscat*.

— [*Myristica moschata* (OA, p. 1598, n. 213).] | Lat. *muscatum*, 'muscatum aromaticum, préparation pharmaceutique où entre bonne quantité de musc', *muscus*, 'musc' (Cy. 9, p. 263). | Lat. *muscus*, 'almesch, mosc (Ar. misk)' (Albumesar, p. 605). | Lat. *muscus*, 'almesch (*Moschus moschiferus*)' (Duch, p. 456). | Lat. *muscatum*, Tilander 'musc aromatique' (Cy. 9, p. 66-67, 88-89, mss. Lats. D.). | [Lat. *herba muscata*, 'sàlvia romana (*Salvia sclarea*)' (Duch, p. 454).] | Lat. *muscatum*, 'musc' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a D 5(3), 14(3), 31(13), Gu 3(3), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). || Lat. *muschus*, Cast. *almizcle* (Vernia, p. 89). || Ar. *misk*, 'musc. Moamin lat. *muscus*; Moamin fr. *muschee*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 202). || [Cast. *musca*, 'nuez moscada' (Fradejas, *Tratados*, p. 209).] | Cast. *musco*, *almizcle*, Cat. *mosquet*, *almesch*, It. *mosco*, 'substancia odorífera, de sabor amargo, procedente de una bolsa que tiene en el vientre el almizclero, animal rumiante, originario de Asia; nuestro manual destaca que el buen almizcle debe conservar restos de pelo o piel de dicho animal. Era el perfume corriente de la mujer medieval. Obsérvese que el manual catalán usa "almesch" y "mosquet"' (Gual, p. 245). || [Fr. *muscé*, *poudre muscee*, 'poudre de noix muscade. Lat. C ex *pulvere muscato*'], *muschie*, 'musc. Lat. B *muscus*. It. *muschio*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 379). || It. *musco*, *moscado*, *moschado*, *moscato*, *muscato*, Fr. *muschie*, Cast. *musco*, 'Moschus,

Drüsensekret des männlichen Moschustieres (*Moschus moschiferus* L.) / muschio, secreto ghiandolare della gazzella muschiata' (Glessgen, p. 882).

**Muscatum:** *anim.* Muscat. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>ab</sup> **muscatum**.

— Lat. *muschatum*, Tilander 'musc aromatic' (Cy. 9, p. 140-141, mss. Lats. G.).

## N

**Nap:** *veg.* Vegeu *rava gualesc*, *rave*. P (còpia s. XV m.), f. 34v .I. **nap** que sie gros.

— Lat. *napum*, 'nap (*Brassica napus*)' (Duch, p. 456). | Lat. *rha ponticum*, 'racine' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Gr 9, 16, 21 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307), *rapa*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314); [Lat. *brassica*, a PH 1(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295).] | Lat. *napus*, 'nap (Ar. çilgiam)' (Farauo, p. 183). || Ar. *salğama*, '*Brassica rapa*, rave. Moamin lat. *rapa*; Moamin fr. *rave*. Voir Tuħfa, n<sup>o</sup> 376' (Viré-Möller, *Ğitrif*, p. 205). || Cast. *riupóntico*, Cat. *riupòntich*, *riupòntic*, It. *rhapontic*, 'planta procedente de Asia Menor, con raíz semenjante a la del ruibarbo y propiedades medicinales' (Gual, p. 251). || Cast. *nabo*, Cat. *nap* (Vernia, p. 73). || It. *rapa* (pl. *rape*), Fr. *rave*, Cast. *nabos*, *rávanos*, 'Rübe: weiße Rübe, Saat-, Stoppelrübe (*Brassica rapa* L. em. Metzg. var. *rapa*) oder Kohl-, Streckrübe (*B. napus* L. em. Metzg. var. *napobrassica* (L.) Rehb.) / rapa: rapa o navone', 'Rübenwurzel / radice della rapa' (Glessgen, p. 808-9).

**Nebda:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **nebda**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **népida** [ms. nepidau].

— Lat. *nepeta*, 'nepta (*Nepeta cataria*)' (Duch, p. 456). | Lat. *nepeta*, a P 5(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). | Lat. *nepeta*, Cast. *nébeda*, Cat. *nepta* (Vernia, p. 73). || Cast. *nieta*, "lo mesmo es que niepota. En latín se dize nepita y calamentum" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 623, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Occ. *nepta*, 'catnip' (*Dels auzels cassadors*, v. 825 i p. 222).

**Negra herba:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 115 prin una erba qui ney en alguns pochs rius, la qual alguns apellen helechtrom, los altres borich [ms. botich], e los englesos la apellen en lur lengatge 'negre erba', e ffa lo ram quadrat <com a rama> e les ffulles són semblans a gra<n>s d'ortigues, e ffan-se al cap de la erba uns grans quax a rayms.

**Sin.: borich, helechtrom.**

— Lat. *herba nigra* = *brie* = *electrum*, a A 16(8) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299).

**Nemorán:** *veg.* Vegeu *salidònia*. Possible corrupció per interferència amb memora. P (còpia s. XV m.), f. 39v (reel <de>) **nemorán**.

— Cast. *ceridonia*, Moamín cast. II, 21; Fr. *mamiran*, Moamín fr. II, 42(1-2); It. *mamirano*, Moamín it. Ms. b, II, 21(5), [*marmorinum*] [n. 263: *marmorino* h, *marmonio* i], Moamín it. Ms. c, II, 21(5); Lat. *mamironum* [n. 167: *mamiranum*], Moamín lat. Ms. I (&A), II, 21(5), *mamiranum*, Moamín lat. Ms. T (&B), II, 21(5). Vegeu la controvèrsia sobre la seva identificació a Moamín fr. p. 371; It. *mamirano*, "Wurzel des Schöllkrautes / radice della celidonia o erba da porri (*Chelidonium maius* L.)", Ar. *māmīrān* [GLESSGEN (1996), p. 774].

**Népida:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **népida** [ms. nepidau]. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **nebda**.

**Nou:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 146 gra de **nou**.

— Lat. *nuces*, 'nous (Ar. ğauz)' (Albumesar, p. 578, 619). | Lat. *nux*, 'nou (*Juglans regia*)' (Duch, p. 456). | Lat. *nux*, 'walnut, *Juglans regia* segons Jessen (1867, 730)' (OA, p.

1611). | [Lat. *arboris nucis*, ‘walnut tree, *Juglans regia*, the Persian or English walnut. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.147’ (Scanlan, p. 111, n. 62.4).] | Lat. *nux (interruscum)*, a Al 2 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). | Lat. *inglans*, ‘nous (Ar. yeuze)’ (Faraudo, p. 183). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CVII, *De nuce*. || Cast. *nuez común o nuez de nogal*, Fr. *noix*, It. *noce* (Gual, p. 246). || It. *nocie, noce*, Fr. *noix*, Cast. *nuezes*, ‘Walnuß / noce (v. *Juglans regia* L.)’ (Glessgen, p. 787). | It. *nusce, nuse, noxe*, ‘nöt (*Juglans regia* L.), «noce»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59, 106).

Nou cremada: *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 40v **nou cremada**. — Fr. *noiz arses*, ‘noix brûlées’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 381). || It. *nocie abrusiata, noce arsa*, Fr. *noix arses*, Cast. *nuezes quemadas* (Glessgen, p. 787).

Nou vella: *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 35v **nous veylles**.

Nou verda: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 116 **nous verdes**. — Cat. *nou verda* (Gual, p. 246).

## O

**Ocell** novell: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 28v **aucels novels**.

**Ocell** viu: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 32 **aucells vius**.

Ocellet petit de niu: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 139v **aucellets patits de niu**. — It. *oxelini*, ‘små fåglar, fågelungar, «uccelini»’, *oxeliti, oxelliti*, ‘små fåglar, diminutiv av oxello, «uccello»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Oli**: *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 32 **oli**. | P (còpia s. XV m.), f. 36 **oli** <e> blanquet cruu. | P (còpia s. XV m.), f. 38 **holi**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **oli**.

— Lat. *oleum*, ‘oli (Ar. duhn, zait) (Albumesar, p. 578, 619). | Lat. *oleum, olei, oley*, Cast. *aceite (de oliva)* (Jordi, p. 121). | Lat. *oleum*, ‘huile’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 9(1), 17(4), 22(3), Gm 20(4), 23(4), 29(2), P 21(9), 23(2), 29(3), 4(5), Ge 6(3), 8(4), LM 17, 19, PH 10(2), TA 24, 14(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXI, *De oleo*. || Cast. *aceite*, Cat. *oli, holi*, It. *olio* (Gual, p. 246). | Cast. *azeyte, olyo*, ‘aceite’ (Maler, *Tratado*, p. 87, 99). || Fr. *oile*, ‘huile. Alphita, p. 129: *oleum* quando simpliciter ponitur, pro *oleo olive* intelligitur’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 383). || It. *olio, oleo*, ‘Öl / olio’, *olio, oleo*, ‘Olivenöl’ (Glessgen, p. 790, 971). | It. *olio, ollio*, ‘olja, «oglio»’, *olja* förekommer i de flesta kapitel’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60).

**Oli laurí**: compost *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **oli laurí**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **oli laurí** [ms. lo vi]. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **oli laurín**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **oli laurín**.

**Sin.**: **oli de lor**. Vegeu *oli de lor*.

— Lat. *oleum laurinum* (AG, p. 1491, l. 5). | Lat. *oleum lauri*, ‘oli de lorer’ (Albumesar, p. 617). | Lat. *oleum laurinum*, Mesué, ‘oli de llorer’, recepta descrita a f. LXXXIIIv-LXXXIIIr (Duch, p. 434), on Lat. *laurus, dapnum*, ‘llorer (*Laurus nobilis*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *oleum laurinum*, a P 6(7), 11(4), TS 1(7), *oleum lauri*, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). || Ar. *duhn al-gār, -rand*, ‘huile de laurier. Moamin lat. *oleum laurinum*; Moamin fr. *oile laurin, lorin*’ (Viré-Möller, *Ġitriř*, p. 195, 215), on Ar. *rand, gār*, ‘*Laurus nobilis*, laurier (graines). Moamin lat. *laurinus*; Moamin fr. *laurin, lorin*. Voir Tuřfa, n° 173, 437’ (Viré-Möller, *Ġitriř*, p. 197 i 205). || Fr. *oile laurin, oile lorin*, ‘huile de laurier’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 366). || Cast. *aceite de laurel* (Vernia, p. 123). || It. *olio laurino, oleo de lauro, oleo lorino*, Fr. *oile laurin, oile lorin*, Cast. *olio de (las) bayas*, Ar. *duhn al-gār*, ‘Öl aus den Beeren des Lorbeerbaumes / olio ricavato dalle bacche dell’alloro (*Laurus nobilis* L.)’ (Glessgen, p. 769).



Oli musellí: compost *veg.* L'equivalència del *Ġiṭrif* és “de l'huile sentant bon” (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, 125); tot i la possible similitud amb l'Ar. *zayt mus* □ a ‘ad, ‘huile d'olive bouillie’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, 58.2), la recepta en què apareix no es correspon amb la de l'oli musellí de P. P (còpia s. XV m.), f. 31v **oli musellí**. — Lat. *oleum musellinum*. | [Lat. *oleum muscellinum*, Arnaldus de Vilanova, ‘oli almescat’, recepta descrita a f. LXXXVv (Duch, p. 398, 429).] || [Cat. *aceite muscellinum –almizclado-*, (Cat. *oli muscacelli*, Nicolás Alejandrino) (Vernia, p. 118, 123).]

Oli rosat: compost *veg. composició galènica.* Vegeu *engüent rosat*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **oli rosat**. || P (còpia s. XV m.), f. 37 **oli rossat**. | P (còpia s. XV m.), f. 39 **oli rosat**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> **oli rossat**. — Lat. *oleum rosatum*, *oleum roseum*, *oleum rosaceum*, Gr 10, 20 ‘huile préparée avec des roses’ (Cy. 10, p. 54). | Lat. *oleum rosatum*, ‘oli rosat (Ar. duhn al-ward, duhn ward)’ (Albumesar, p. 580, 622). | Lat. *oleum rosatum*, Arnaldus de Vilanova, ‘oli rosat’, recepta descrita a f. LXXXIIIr (Duch, p. 429). | Lat. *oleum rosarum*, *oley rosarum*, Cast. *aceite rosado* (Jordi, p. 121). | Lat. *oleum roseum*, a Gm 4(2), 6(2), 15(1), *oleum rosaceum*, a P 34(4), Moamin, *oleum rosae*, a LM 3, 18, TS 1(4), 1(6), *oleum rosae vetus*, a Gr 20 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). || Ar. *duhn ward*, ‘huile de rose. Moamin lat. *oleum rosatum*; Moamin fr. *oile rose*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 195). || Cast. *olio rosado*, ‘aceite de rosas’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). | Cast. *aceite rosado* (Vernia, p. 123). || Fr. *uille de roses*, *oille de roses*, ‘essence de rose’ (Adam des Aigles, p. 68). | Fr. *oile rose*, ‘huile de roses’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 402). || It. *olio rosato*, *oleo rosato*, Fr. *oile rosé*, Cast. *olio rosado*, Ar. *duhn ward*, ‘Rosenöl / olio rosato’ (Glessgen, p. 889).

Oli sembassí: *veg.* Vegeu *sahuc*. P (còpia s. XV m.), f. 32v **oli sembassí** [ms. senibassi]. — [Lat. *oleum sizaminum* (*secundum Ebbemmesue*), ‘oli de sèsam (segons Mesué)’, recepta descrita a f. LXXXIIIv (Duch, p. 390-1). | Lat. *oleo sisamino*, *oleo sus(s)am(m)ino*, *oleo de susima*, It. *olio di sisamo*, *olio de sisamo*, *olio di sisame*, *olio sisamino*, *oleo sisamino*, *olio disamino*, *oleo yesimino*, *oleo yesemino*, *oleo yeseminio*, Fr. *oile de susamin*, *oile de sussamin*, *oile de susimin*, Cast. *olio de sisamo*, Ar. *duhn al-hall*, *duhn al-mišmiš*, *duhn simsim*, ‘Öl aus Sesamsamen / olio di sèsamo (*Sesamum indicum* L.; *S. indicum* L. var. *subindivisum* D.C. (= *S. orientale* L.))’ (Glessgen, p. 824).] | Lat. *oleum sisaminum*, *oleum diasiminum*, [*oleum iasiminum*], *oleum sabacinum*, *oleum sammacinum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | [Lat. *oleum sambacinum/sambaccinum*, Mesué [o Arnaldus de Vilanova], ‘oli de saüc’, recepta descrita a f. LXXXIIIr (Duch, p. 392).] || [Ar. *duhn al-hall/al-hall*, *duhn simsim*, *šīrağ*, ‘huile de sésame. Moamin lat. *oleum dyasiminum*, *oleum susaminum*; Moamin fr. *oile de susamin*. Voir Tuḥfa, n° 120’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 195 i 207), on *simsim*, ‘sésame (graines), *Sesamum orientale*. Moamin lat. *susaminum*; Moamin fr. *susamin*. Voir Tuḥfa, n° 367’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 206); Moamin lat. *sambacus*, Moamin fr. *sambace*, ‘huile de jasmin’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 133, n. 307)]; dues opcions principals segons les afinitats dels capítols amb P, Ar. *duhn al-sawsan*, ‘*Iris florentina*, huile d’Iris. Moamin lat. *oleum irinum*; Moamin fr. *oile d’iris*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 195) i Ar. *duhn al-zanbaq*, ‘*Jasminum officinale*, huile de jasmin. Moamin lat. *oleum sammacinum*; Moamin fr. *oile de sambac*, *sanbacin*. Voir Tuḥfa, n° 138’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 195), on Ar. *yāsīmīn*, ‘*Jasminum officinale*, jasmin blanc. Moamin lat. *iasiminum*; Moamin fr. *jasimin*, *diasmin*. Voir Tuḥfa, n° 205’ (Viré-Möller, *Ġiṭrif*, p. 209). || Cast. *aceite sambucino* (Jordi, p. 100). | Cast. *aceite de jazmín* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). || Fr. *oile de jasimin*, *oile de jasimim*, *oile de jasmin*, *oile de diasmin*, ‘huile de jasmin. Lat. C *oleum iasiminum*, *diasiminum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 364). | Fr. *oile de sambac*, ‘huile de jasmin. Lat. F *oleum de sambaco*. *Sambace* « jasmin ». Le mot remonte au pers. *zanbaq*, « oleum jasmini; aliis, jasminum album », Freytag, *Lex. arabico-lat.*, mais les auteurs arabes ne sot pas d’accord sur le sens exact du mot, voir Tuḥfa, art. 138. Sur l’huile de jasmin ou sambac, voir I. B., art. 916, *Ant. Nic.*, p. 90’, *oile de sambacin*, *o. de sanbacin*, *o. de sabacin*, *oile sabacin*, ‘huile de jasmin. Lat. CF *oleum sambacinum*, A *oleum sabbatinum*. Glan. 235’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 405). | Fr. *oile d’iris* (Tjerneld, *Moamin*, p. 383). | [Fr. *oile de susamin*, *o. de susimin*, *o. susimin*, ‘huile de sésame (*Sesamum indicum*). Lat. CF *oleum susaminum*, C *o. susiminum*, *o. de susima*, M *o. sissiminum*. Glan. 250’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 413).] | Fr. *oile d’iris*, ‘huile d’iris’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 421). || It. *olio sambacino*, *oleo de sambuco*, *oleo sambucino*, *oleo de iesemino*, *oleo yesimino*, *oleo diesimino*, *oleo disamino*, *oleo sisamino*, *olio*

*sisamino*, Fr. *oile de susimin, oile de sambacin, oile de sambac, oile de sanbacin, oile de diasmin, oile de jasimin, oile de sabacin*, Cast. *çumo dalicimicín, olio de alicimín, olio dalicimín*, Lat. *oleum sisamino, oleum sambacino, oleum diasimino, oleum ysimino*, Ar. *duhn az-zanbaq*, It. *sambaco, sambuc(h)o*, Fr. *sambace*, Lat. *sabati*, ‘mit Blüten von Jasmin parfümiertes Öl / olio profumato con fiori del gelsomino (von *Jasminum officinale* L.; *J. sambac* (L.) Ait.)’ (Glessgen, p. 813-14); ‘*unguento iasmino: Su azeite llaman sambacino, los Arabes; por esso conviene andar sobre aviso, y mirar que con el, no confundamos el sambucino, que es del sauco*’ (Glessgen, p. 815, n. 491). | [It. *olio sisamino, ollio de zesimino*, ‘sesamolja, en av de äldsta växterna som odlades för att framställa olja av fröna’, on *sisamino, zesimino*, ‘sesam (*Sesamum indicum* L.), «sesamo»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62, 107).]

Oli trucellí: veg. P (còpia s. XV m.), f. 31 **oli trucellí**. — Lat. *oleum been*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314), on Lat. *been* (cat. ben, *Moringa spp.*). || Ar. *duhn al-bān*, ‘huile de ben. Moamin lat. *oleum de been*; Moamin fr. *oile de been*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 194-95); *bān*, ‘ben (huile de); *Moringa aptera*, le noisetier à benjoin est un arbre d’Égypte et d’Arabie, dont les graines donnent une huile qui était très recherchée et très employée en pharmacopée et en parfumerie médiévales. Moamin lat. *been*; Moamin fr. *been, ben*. Voir *EF<sup>2</sup>* sub BĀN et Tuhfa, n° 382’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, 60.2, n. 262, i p. 193). | Les correspondències exactes al capítol equivalent són “huile de ben (*bān*) pure” Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, 60(2) (cf. B 43); “been pur” Moamín fr. II, 29; “been puro” Moamín it. Ms. b, II, 13; “been [n. 225: bean h]” Moamín it. Ms. c, II, 13(4-7); “bet [n. 55: bee B] puro” Moamín lat. Ms. T (& B), II, 13; “been puro” Moamín lat. Ms. I (& A), II, 13. ). || Cat. *bem*, ‘*Moringa aptera* (Ar. *bahmam*)’ (Faraudo, p. 178). || Cast. *behén rojo*, ‘*Moringa aptera* Gaertn.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). | Cast. *albén (olio d)*, ‘aceite de Behen; ár. al-bān)’ (Muhammad, *Libro*, p. 279). || Fr. *been, ben, oile de -, [pur]*, ‘béhen, *Glan.* 29-30. Ce mot vient de l’ar. *bahman*, désignant diverses racines mal déterminées, voit Tuhfa, art. 71, Ġāfīkī, art. 139’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 317).

Oli vell: veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **oli vey**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> **oli veyl** de lin. — Lat. *oleum vetus*, ‘oli vell (Ar. zait ‘atīq)’ (Albumesar, p. 578, 619). | Lat. *oleum veterem, oley veteris*, Cast. *aceite rancio* (Jordi, p. 121). | Lat. *oleum vetus*, a Gm 2(8), 30(1), P 37(2), *oleum rancidum*, a Gr 10 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). || It. *olio vechio, oleo vechio*, ‘altes Olivenöl’ (Glessgen, p. 971).

Oli violat: compost veg. P (còpia s. XV m.), f. 31 **oli violat**.

— Lat. *oleum violarum (al. violaceum)*, ‘oli violat (Ar. duhn al-banafsagħ)’, [*sirupus violarum*, ‘exarop (*al. axarop, axerop, exarob*) violat (Ar. šarāb al-banafsagħ)’] (Albumesar, p. 582, 625). | Lat. *oleum violatum*, Arnaldus de Vilanova, ‘oli de violetes’, recepta descrita a f. LXXXIIIr (Duch, p. 392), on Lat. *viola*, ‘violeta (*Viola odorata*)’ (Duch, p. 460). | Lat. *oleum violaceum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | [Lat. *sirupum violacium* (AG, p. 1485, l. 27). | Lat. *sirupum violaceum, sirupum violatum*, a PC 6(4), TA 6, 22 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 252, 308).] || Ar. *duhn banafsagħ*, ‘huile de violettes. Moamin lat. *oleum violaceum*; Moamin fr. *oile viole*. Voir Tuhfa, n° 358’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 195). || Cast. *aceite de violetas*, Mesué (Vernia, p. 123); [Cast. *jarabe de violetas*, Mesué] (Vernia, p. 126). | Cast. *aceite de violetas*, on *viola*, ‘*Viola odorata* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171). || Fr. *uille de violettes*, ‘essence de violette’ (Adam des Aigles, p. 68). | Fr. *oile viole*, ‘huile de violettes, Lat. C *oleum violaceum. Glan.* 276’, on Fr. *viole*, ‘violette, Lat. C *viola*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). || It. *olio violato, oleo violato, oleo de viole*, Fr. *oile viole*, Cast. *olio de (las) violetas*, Ar. *duhn banafsagħ*, ‘Veilchenöl [Veilchen, Märzveilchen] / olio di viola [viola mammola (*Viola odorata* L.)]’ (Glessgen, p. 838).

Oli d’ametlla amarga: veg. P (còpia s. XV m.), f. 34 **oli d’emelles amargues**.

— Lat. *oleum amidalarum amarum*, ‘oli de amenles amargoses (*al. – amargans*); Ar. duhn al-lauz al-murr’ (Albumesar, p. 570, 606). | [Lat. *amigdalīs amaris*, ‘ametlles amargues (*Prunus amygdalus* v. *amarum*)’ (Duch, p. 450).] | Lat. *oleum de amigdalīs amaris*, ‘oli d’ametlles amargues’, [Mesué?], recepta descrita a f. LXXXIIIr (Duch, p. 338-39, 434). | [Lat. *amigdalīs amaris*, ‘bitter almonds. A variety of the common almond, bitter almond, *Prunus amygdalus amara*, is a small tree whose dried, ripe kernels yield a volatile oil containing amygdalin, a

poisonous glycoside which hydrolyzes into glucose, benzaldehyde and hydrocyanic acid. Topically, the oil has been used as an antipruritic' (Scanlan, p. 144, n. 100.3).] | Lat. *oleum amygdalinum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Ar. *duhn al-lawz al-murr*, 'huile d'amendes amères'; [Ar. *duhn al-lawz*, 'huile d'amandes. Moamin lat. *oleum amygdalinum*; Moamin fr. *oile d'amidals*'; Ar. *duhn al-lawzayn (al-hulw wa l-murr)*, 'huile des deux amendes (douces et amères)'] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 195, 205). || Cast. *almendras amargas*, '*Amigdalus communis* L. var. *amara*. Aceite' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 164). || Fr. *oile d'amidals*, 'huile d'amandes' (Tjerneld, *Moamin*, p. 309). || It. *olio de amendole amare*, [*olio di mandorle*, Fr. *olio d'amigdale*, Cast. *olio dalmendras*.] 'Öl von Bittermandeln (*Prunus amygdalus* Batsch var. *amara*)' (Glessgen, p. 774-5).

Oli d'oliva: veg. Vegeu *oli*, *oli comú*, *oli de menjar*, *oli vell*. F (còpia s. XV m.), f. 139 **oli de olives**. | F (còpia s. XV m.), f. 119 **oli de holives**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.<sup>ra</sup> **oli d'olives**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2<sup>ra</sup> **oli d'olives**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4<sup>ra</sup> **oli d'oliva**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12<sup>ra</sup> **oli d'olives**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 <sup>r</sup>**holi d'olives**.

P (còpia s. XV m.), f. 34 **oli d'olives** [ms. d'oli de nous]. — *d'oli d'olives e de l'holi de nous*: "d'oli de nous e de l'holi de remus" P. Vegeu *oli de nous*.

— Lat. *oleum olive*, *oleum de oliva*, 'huile d'olive' (Cy. 9, p. 257). | Lat. *oleum olive*, 'oli comú (Ar. *zait*, *zait al-unfāq*)', *oleum dulce expressum de olivis maturis*, 'oli dolç qui's fa de olives madures premudes (Ar. *al-zait al-'adb wa-l-zait al-mu'taşar min al-zaitūn al-naḏīġ*)' (Albumesar, p. 578, 619). | Lat. *oleum onfancinum* (. *Secundum Simonem Ianuencis*), 'oli d'olives verdes (. Segons Simó de Gènova)', recepta descrita a f. LXXXVIv (Duch, p. 402-03, 437). | Lat. *oleum olivarum*, Cast. *aceite de oliva* (Jordi, p. 121). | Lat. *oleum spanum*, *oleum hispanum*, 'huile hispanique' (Smets, p. 108). | Lat. *oleum olive*, a D 2(3), 19(3), 23(3), 32(4), E 6(3), P 2(2), 2(3), *oleum olivae*, a TS 10(3), [*oleum hispanum*, a Gm 2(8), 13(2)] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). || Ar. *zayt*, 'huile d'olive. Moamin lat. *oleum olive*; Moamin fr. *oile d'olive*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210); Ar. *zayt al-unfāq*, 'huile omphacine (huile d'olives vertes). Voir Tuhfa, n° 154-155' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210). || Cast. *olyo de oliuas*, 'aceite' (Maler, *Tratado*, p. 99). || Fr. *oile d'olive*, 'huile d'olive' (Tjerneld, *Moamin*, p. 383). || Fr. *huile d'olif*, *huile de holive*, 'huile d'olive' (Adam des Aigles, p. 64). || It. *olio*, *oleo*, *oleo de oliva*, *olio d'uliva*, 'Olivenöl / olio d'oliva (von *Olea europaea* L.)' (Glessgen, p. 790). | It. *olio (de l'oliva)*, 'när endast olja nämns menas ofta olivolja (*Olea europea* L.)' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 106).

Oli d'ou: compost *anim*. Vegeu *oli de rovells d'ou*. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.<sup>ra</sup> **oli d'ous**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12<sup>ra</sup> **oli d'ous**. — Lat. *oleum de ovis*, Mesué, 'oli d'ous', recepta descrita a f. LXXXVIv (Duch, p. 400-01, 434). | Lat. *oleum ovorum*, a P 4(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303). || Ar. *duhn al-bayḏ*, 'huile d'œufs' [VIRÉ (1965), p. 135 (49)]. || Cast. *aceite de huevos*, Mesué (Vernia, p. 123).

Oli de rovells d'ou: compost *anim*. Vegeu *oli d'ou*. P (còpia s. XV m.), f. 26 **oli** [de vermells de .III. ous]. | P (còpia s. XV m.), f. 26 **holi** [de vermells de .III. ous]. — Lat. *oleum de ovis*, Mesué, 'oli d'ous', recepta descrita a f. LXXXVIv, elaborada a partir de rovells d'ous (Duch, p. 400-01, 434).

Oli de goma: veg. Vegeu *goma aràbica*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2<sup>v</sup>**oli de gomes**. — Lat. *gumam edere*, Tilander 'gomme de lierre' (Cy. 9, p. 78-79, mss. Lats. D.), *guma edere*, 'gomme de lierre' (Cy. 9, p. 254). | [Lat. *gummi Arabici* (AG, p. 1476, l. 30).] | Lat. *gumma hedera*, a D 14(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || [Potser Ar. *duhn al-buṭm*, '*Pistacia terebinthus*, huile de térébinthe, essence de térébinthe. Moamin lat. *glutinum botinum*, *gumma alboten*; Moamin fr. *bote*, *albote*, *albotin*. Voir Tuhfa, n° 178' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 195).] || Cat. *goma edra*, 'sin identificar; nuestro texto destaca su fragancia y color rojo al partirla. He aquí otro texto similar: "goma hedra à tal conexença: que sie ben flayrant y sia ben seca y ben clara, he no y aje ronya, he la color demunt negre; y si la tastas à sabor de hedra, axí com sera vella" (BUB. Ms. 62, fol. 16v), lo que podría inducir a traducir "goma de hiedra"' (Gual, 239). || It. *gumma de edera*, '(Gummiharz des) gemeinen Efeu / (gommoresina dell') édera (*Hedera helix* L.)' (Glessgen, p. 745), 'Efeuharz' (Glessgen, p. 673).

Oli de guinyoli: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 144 **oli de guinyoli**. — [Potser relacionat amb Lat. *iuuba*, ‘ginjol (*Zizifus jujuba*)’ (Duch, p. 455). En cas de tractar-se d’aquesta fruita, l’obtenció d’aquest oli es faria de manera similar a la descrita a f. LXXXIIIr (Duch, p. 388-91). || Cast. *azufaifa*, ‘*Zizyphus jujuba* Lam.’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). | Cast. *açufeifa*, “otros la llaman gíngola, y en latín se llama junjunba” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda.)]

Oli de lli: *veg.* Vegeu *lli*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> **oli veyl de lin**. — Lat. *oleum de semine lini*, ‘oli de grana de llinosa’, recepta descrita a f. LXXXIIIv (Duch, p. 390-91). || Ar. *duhn bizr al-kattān*, ‘huile de lin’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 195).

Oli de lliri: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 143 **oli de liri**. — Lat. *lilii oleum*, ‘oli de liri (Ar. *duhn al-sausan*)’ (Albumesar, p. 576, 617); [*lilium*, ‘liri (Ar. *īrisā*); mill *pro liri*; liri *vel yris*; liri *id est yreos*, *lilium vel iris vel iliriaca*, ‘Ar. *īrisā wa huwa aṣl al-sausan al-asmānġūnī*’ (Albumesar, p. 576, 616).] | Lat. *oleum yrinum*, Mesué, ‘oli d’iris’, Lat. *oleum liliaceum*, Mesué, ‘oli de lliris’, receptes descrites a f. LXXXIIIr (Duch, p. 392, 434); [Lat. *ireos*, *lilium celestis*, ‘lliri blau (*Iris germanica*)’ (Duch, p. 454).] | [Lat. *iridis*, Cast. *lirio*; Lat. *ireos*, *yreos*, Cast. *iris germánica* (Jordi, p. 120, 122).] | ‘lily oil. A volatile oil extracted from various species of the genus *Lilium*’ (Scanlan, p. 146, n. 102.3). | Lat. *oleum irino*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314); [*accaron*, *acorum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). *acorum* (cast. *acoro*, cat. *lliri*).] | [Lat. *iris*, ‘lliri (Ar. *hiraçe*)’ (Faraudo, p. 182).] | [Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XCI, *De lilio*.] || Ar. *duhn al-sawsan*, ‘*Iris florentina*, huile d’iris. Moamin lat. *oleum irinum*; Moamin fr. *oile d’iris*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 195); [Ar. *sawsan*, ‘*Iris florentina*, iris blanc (de Florence) (rhizomes, feuilles). Moamin lat. *yris*; Moamin fr. *yris*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 206); Ar. *sawsan asmānġūnī*, ‘(pers. « couleur du ciel ») *Iris germanica*, iris (bleu) azuré (rhizomes). Voir Tuḥfa, n° 28’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 128, n. 277 i p. 206).] || [Cast. *lilio*, ‘lirio (*Iris germanica*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 208). | Cast. *lirio blanco*, “lo mesmo es que açucena, arriba se dixo [En latín se dize *lilium album*]” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). | Cast. *lirio*, Cat. *liri*, *lliri* (Vernia, p. 71).] || Cast. *aceite de lirio blanco*, Cat. *oli de liri blanc compost*, (Mesué) (Vernia, p. 118, 123).] || Fr. *oile d’iris* (Tjerneld, *Moamin*, p. 383).] || [It. *acoro*, Fr. *acaron*, *accharon*, *achore*, Cast. *raíz del espadanna*, Ar. (*qiṭ’at*) *abrīn*, ‘Rhizom der gelben Schwertlilie / rizoma dell’iris giallo o coltellaccio (*Iris pseudacorus* L.)’ (Glessgen, p. 699-700)]; It. *olio d’irys*, Fr. *oile d’urys* [für d’iris], Ar. *duhn as-sawsan*, a partir d’It. *yris*, *yrin*, *giglio*, Fr. *yrin*, *yris*, Cast. *lilio*, Ar. *sawsan* (Glessgen, p. 765). | It. *ollio de giglio*, ‘himmelsolja, kan möjligen vara olja från blå svärdslijla, se även olja från lilja, jfr Gl. 765-55, kan vara gul eller blå svärdslijla (*Iris germanica* L.; *Iris florentina* L.)’, on *giglio*, ‘lilja, «giglio»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 57, 103, 106).

Oli de lor: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 118 **oli de lor**.

Sin.: **oli laurí**. Vegeu *oli laurí*.

— [Lat. *laurus*, ‘lorer (Ar. *ġār*)’ (Albumesar, p. 576, 617). | Lat. *dampnum*, ‘llorer (*Laurus nobilis*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *laurus*, ‘The laurel or bay tree, *Laurus nobilis*, grows in the Mediterranean area and bears aromatic evergreen leaves and small dark berries. Best and Brightman, the editors of the spurious Book of Secrets of Albertus Magnus (London, 1973, p. 4, n. 3), point out the bay tree is a culinary rather than a medicinal herb, and perhaps the cherry laurel, *Prunus laurocerasus*, whose leaves yield prussic acid on bruising, is meant for “laurus” (Scanlan, p. 113, n. 64.2).] || Cast. *laurel*, ‘*Laurus nobilis*’ (Maler, *Tratado*, p. 96). | Cast. *laurel*, Cat. *laurer* (Vernia, p. 69).]

Oli de nous: *veg.* Vegeu *nou*. P (còpia s. XV m.), f. 34 **oli de nous**. — Lat. *oleum de nucibus*, ‘oli de nous’, recepta descrita a f. LXXXIIIr (Duch, p. 390-91). | Lat. *oleo nucum*, ‘nut oil. The nut oil is probably an extract of almonds or walnuts’ (Scanlan, p. 159, n. 117.5). | Lat. *oleum nucis*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *duhn al-ġawz*, ‘huile de noix. Moamin lat. *oleum nucum*; Moamin fr. *oile de noiz*, [*duhn ġawz hindī*, *duhn nārġūl*, ‘*Cocos nucifera*, huile de coco (= noix indienne). Voir Tuḥfa, n° 286’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 195).] || Fr. *oile e noiz*, ‘huile de noix. Lat. CX *oleum nucum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 382).] || It. *olio di noce*,

*olio di noci, oleo de nocie, oleo de nucie*, Fr. *oile de noiz*, Cast. *olio de nuezes*, Ar. *duhn al-ğawz*, ‘Walnußöl / olio di noci’ (Glessgen, p. 787). | It. *ollio de nuse, ollio de nusce, ollio de noxe*, ‘nötolja, i allmänhet valnötsolja (Juglans regia L.)’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 106).

P (còpia s. XV m.), f. 34 **holi de nous** [ms. *remus*]. — *d’oli d’olives e de l’holi de nous*: “d’oli de nous e de l’holi de remus” P; “de l’huile d’olive ou de noix” *Ġiṭriṭf*, 61(5) (cf. B 44); “d’huile d’olive ou de noix” *Ġiṭriṭf*, 62(14) (cf. B 45); “d’une des huiles échauffantes comme celle de laurier, celle de ricin, celle des deux amendes [douces et amères (D)], celle de nard (*duhn al-nāridīn*), celle de noix de coco, celle de raifort, celle d’avelines (*duhn al-bunduq*) ou l’huile omphacine” *Ġiṭriṭf*, 81(4) (cf. B 57v); “de l’huile d’amande ou dans celle des deux amandes, douces et amères [...] d’huile de noix de coco (*duhn ġawz hindī*) ou d’huile de ricin (*duhn hirwa*)” *Ġiṭriṭf*, 76(2) (cf. B 55v); “de l’huile des deux amendes, douces et amères [...] de l’huile de noix de coco ou dans celle de ricin ou dans celle d’iris ou dans celle du laurier (*duhn al-ġār*)” *Ġiṭriṭf*, 77(2) (cf. B 56); “l’ollio de oliva o de nusce comesto” *Ghatrif* it. 34; “en azeit e en olio de nuezes mezclado en uno” Moamín cast. I, 12. He editat d’aquesta manera basant-me en l’afinitat de la possible grafia al text font de P, tanmateix, altres hipòtesis per a la presència de l’oli de *remus* al text són: incomprensió de ricí o *ricinus*, amb un malhaurat intent de grafia de *recinus* que la transmissió de les abreviatures a les successives còpies ha derivat en una forma tan poc entenedora [Lat. *oleum de kerua*, ‘oli de ricí’ (Duch, p. 390-92). | Lat. *oleum mirasolis* (*Ricinus communis* L.), a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *duhn al-hirwa*, ‘huile de ricin. Moamin lat. *oleum mirasolis*; Moamin fr. *oile de mirasol*. Voir Tuḥfa, n° 415’, on *hirwa*, ‘*Ricinus comunis*, ricin (huile, farine, racine). Moamin lat. *mirasolis*; Moamin fr. *mirasol*. Voir Tuḥfa, n° 7, 81, 415’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 195 i 199). || Cast. *olio del resno*, It. *oleo de mirasole, sugho de mirasole, sugho de girasole, oleo mirasole, olio di mirasole*, Fr. *oile de mirasoleauz, oile de mirasolauz*, ‘Rizinusöl / Öl aus den Samen der Rizinusstaude, Wunderbaum / olio dei semi del ricino (*Ricinus communis* L.)’ (Glessgen, p. 779). | Cast. *aceite de ricino*, on *ricino*, ‘*Ricinus communis* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Fr. *oile de mirasol, o. de mirasoleauz, o. de mirasolauz*, ‘huile de ricin (*Ricinus communis*). Lat. CX *oleum mirasolis*. *Glan.* 171-2. It. *olio di mirasole*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 376). || It. *ollio de mirasole*, ‘ricinolja, olja från ricinbusken (*Ricinus communis* L.), «olio di ricino», de *mirasole*, ‘*Ricinus lentiscus* L.’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 59, 106)]; incomprensió de laurí o *laurinus*, és a dir, oli de llorer (Ar. *rand*), o bé de rave o *ravanus* o d’algun dels altres olis esmentats als paràgrafs indicats, d’ús poc freqüent a Occident; incomprensió del pas de barrejar ambdós olis, l’oli de nous i l’oli (d’oliva o comú), pe. “comesto” *Ghatrif* it. 34 i “mezclado en uno” Moamín cast. I, 12.

**Olm**: *veg.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> escorza de la rayl de l’**olm**.

Sin.: **trèmol**. Vegeu *trèmol*.

— Lat. *cortices radices ulmi*, Tilander ‘écorce de la racine de l’orme’, ‘écorce de la racine d’ormeau’ (Cy. 9, p. 150-151, mss. Lats. G., i p. 245). | Lat. *ulmus*, ‘orme (*Ulmus campestris* L.)’ (Smets, p. 91). | Lat. *cortex radices ulmi*, a Gu 17(3), *semen ulmi*, a Al 7 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XCI, *De ulmo*. || Cast. *olmo*, ‘*Ulmus minor* Miller’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || It. *scorce de radiche de ulmo*, on *ulmo*, ‘Ulme’ (Glessgen, p. 1004).

**Oreilina**: *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup> erba consolda, que és dita **oreylina**.

Sin.: **herba consolda**. Vegeu *herba consolda*.

**Orí, orina**: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 142v bon vi [ms. **horí**]. || P (còpia s. XV m.), f. 34 l’**orina** [ms. la ma]. | P (còpia s. XV m.), f. 35 **horine** calda.

— Lat. *urina*, ‘urine’ (Cy. 9, p. 283). | Lat. *urina*, a A 26(3), Al 8, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310, 314). || Ar. *bawl, būl*, ‘urine’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 194). || Fr. *orine, urine*, ‘urine. Sur les prétendues propriétés médicales de l’urine, remède très en vogue dans l’ancienne médecine, voir Diosc. II,99, I. B., art. 391, Ġāfikī, art. 190’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 385). || It. *orina, urina*, ‘(menschlicher oder tierischer) Urin’ (Glessgen, p. 1005).

Orí d'home: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 146 **orí d'ome**. — Lat. *urina hominis*, a A 26(3), TS 1(3), 6(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). || Ar. *būl al-insān*, ‘urine d’homme’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194).

Orina d’infant: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 39v **urine de infant**. — Ar. *būl šabiyy*, ‘urine d’enfant impubère’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194). || Fr. *orine d’un enfant (virge)*, ‘urine d’enfant impubère. Toujours employée par les Bédouins pour nettoyer les blessures, voir Musil, p. 668. Cf. Chassinat, p. 289-90, note 5’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 385). || It. *urina de garçonetto, orina di fanciullo* (Glessgen, p. 1005).

**Orpiment:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 113v pólvora d’orpiment. | F (còpia s. XV m.), f. 144 **orpiment**. | F (còpia s. XV m.), f. 114 **orpriment**. | F (còpia s. XV m.), f. 114 **horpiment**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **orpiment**, que en altra manera és apelat arssènic. || P (còpia s. XV m.), f. 32v **orpiment**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> arsènich, qui és apelat en altre manera **orpiment**.

Possible sin.: **arsènic**. Vegeu *arsènic*.

— Lat. *auripigmentum*, ‘sulfure rouge d’arsenic natif, orpiment rouge’ (Cy. 9, p. 235). | Lat. *auripigmentum*, ‘orpiment (Ar. zirnīh)’ (Albumesar, p. 570, 619). | Lat. *arsenico citrino*, ‘Yellow arsenic or orpiment is arsenic trisulfide, As<sub>2</sub>S<sub>3</sub>, the bright yellow ore occurring in translucent crystalline masses’ (Scanlan, p. 165, n. 124.3). | Lat. *auripigmentum*, ‘orpiment’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 31(2), A 12(5), Al 2, P 20(7), Ge 7(2), Gr 8, PH 4(5), 8(2), TS 12(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). | Lat. *auripigmentum*, ‘orpiment (Ar. azernech)’ (Faraudo, p. 185). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. VI, *De auripigmento*. || Ar. (pers.) *zarnīh*, ‘orpiment, arsenic. Moamin lat. *auripigmentum*; Moamin fr. *orpigment*’, (pers.) *zarnīh asfar*, ‘orpiment jaune (trisulfure d’arsenic). Voir Tuḥfa, n° 145’, *zarnīh aḥmar*, ‘orpiment rouge, « réalgar » (sulfure rouge d’arsenic). Moamin lat. *arsenicum rubeum*; Moamin fr. *arsenic ros*. Voir Tuḥfa, n° 145’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210). || Cast. *or(o)piment(e)*, ‘arsénico sulfurado o sesquisulfuro de arsénico’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *oropimente*, Cat. *orpiment*, *horpiment*, It. *orpimento*, ‘mineral compuesto de arsénico y azufre, empleado en el Medioevo como medicinal y colorante (véase en voz “arcènich” un testimonio que lo confunde con el arsénico)’ (Gual, p. 247). | Cast. *orpiment*, *orpimente*, ‘oropimente’ (Maler, *Tratado*, p. 100). || Fr. *orpigment*, *orpiment*, *orpiment*, ‘sulfure rouge d’arsenic natif, orpiment (rouge). Lat. M *auripigmentum rubeum*. Synon. de *arsenic ros*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 386). || It. *orpimento*, *auripigmento*, Fr. *orpigment*, Cast. *orpiment*, Ar. *zarnīh aḥmar*, *zarnīh armanī*, ‘Realgar; (Auripigment)’ (Glessgen, p. 845). | It. *oropiumento*, ‘röd arsenik (Auripigmentum rubeum); arsenik, röd, man använde vit eller röd arsenik, den röda kallas också *Auripigmentum*, jfr Gl. 845-49 (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60). || Occ. *auripimen*, ““orpiment”. *Orpiment* or *orpigment* is red arsenic, differing from realgar in having more sulphur’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2082, p. 219, 212, n. 2082).

Orpiment vermell: *min.* P (còpia s. XV m.), f. 34v **orpiment vermell**. | P (còpia s. XV m.), f. 32 **orpiment vermeyll**.

— Lat. *auripigmentum rubeum*, a P 20(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). || Ar. (pers.) *zarnīh aḥmar*, ‘orpiment rouge, « réalgar » (sulfure rouge d’arsenic). Moamin lat. *arsenicum rubeum*; Moamin fr. *arsenic ros*. Voir Tuḥfa, n° 145’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 210). || Cast. *oropimente rojo*, Cat. *orpiment vermell* (Vernia, p. 98). || It. *orpimento rosso*, *arsenicho rosso*, *arsenico russo (lo quale è auripigmento)*, Cast. *orpiment(e) vermejo*, *orpiment amariello*, Ar. *zarnīh asfar*, ‘Realgar’ (Glessgen, p. 845-6). || Port. *rosalgar*, *resalgar*, *rejalgar*, Fr. réalgar, réalgal, ‘arsénic rouge, explicando o nome do óxido de arsénico pelo árabe *rahdj-al-ghar*, *rehdj-al-ghar*, “pós de caverna”, porque o arsénico vermelho se tirava das minas de prata’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 374-75).

**Ortiga:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 117v **hortigues**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> such d’**urtigua**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **urtigues**. || P (còpia s. XV m.), f. 35 **hortigues**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> such d’**ortiga**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> **ortigues**.

— Lat. *urtica*, ‘urtigua (*prop.* ortiga, *pl.* ortigues, *al.* urtigues) (Ar. anğura wa hiya al-qarīs wa uwa al-ħurrayq, anğura)’ (Albumesar, p. 624). | Lat. *urtica*, ‘ortiga (*Urtica dioica*, *U. urens*)’ (Duch, p. 460). | [Lat. *nettle seeds*, ‘various species of the plant genus *Urtica*, used topically as a counter-irritant’ (Scanlan, p. 83, n. 32.2)] | Lat. *urtica*, ‘ortie’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a P 10(2), 10(3), PH 2(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310). | Lat. *urtica*, ‘ortiga (Ar. angora)’ (Faraudo, p. 183). | Lat. *urticae*, Cast. *ortiga* (Vernia, p. 82). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XCII, *De urtica*. || Ar. *qurrayş*, ‘*Urtica pilulifera*, ortie romane, ou *Urtica urens*, ortie commune (graines). Moamin lat. *piper*; Moamin fr. *pevre*. Voir Tuħfa, n° 10 (= *ħurrayq*)’ (Viré-Möller, *Ğiħriř*, p. 204). || Cast. *ortiga*, ‘*Urtica dioica*’ (Maler, *Tratado*, p. 100). | Cast. *ortiga mayor*, Cat. *ortigua*, *ortiges* (Vernia, p. 74). | Cast. *ortiga*, ‘*Urtica dioica* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169).

Ortiga grega: *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **ortiga greca**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **ortigua grega**.

— Lat. *urtica Graeca* (AG, p. 1477, l. 40), *Urtica urens* segons Jessen (OA, p. 1602, n. 233). | Lat. *urtica Graeca*, ‘Greek nettles. A species of the genus *Urtica*, but not easily identified. The stinging hairs of the nettle plant are finely pointed and contain formic acid which has an irritant effect. This accounts for its use as an abrasive to reduce granulation tissue’ (Scanlan, p. 123, n. 75.1). | Lat. *urtica greca*, a P 22(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310). || Occ. *ortiga grega*, ‘Greek nettle’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2364 i p. 223).

**Oruga:** *veg.* Vegeu *trifoli*. P (còpia s. XV m.), f. 41 **oruga**.

— Lat. *eruca*, ‘orugua (*prop.* oruga); Ar. ğirğir’ (Albumesar, p. 574, 620). | Lat. *eruca*, ‘ruca (*Eruca sativa*)’, Lat. *eruginum campana*, ‘sutja’ (Duch, p. 453). | Lat. *urucu*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 315). | Lat. *eruca*, ‘oruga (Ar. gergir, al gergir)’ (Faraudo, p. 183). | Lat. *semen erucacae*, ‘colewort seed. Colewort is any of various plants of the genus *Brassica*, including rape, kale and cabbage. Albert probably refers to wild species, *Brassica campestris*’ (Scanlan, p. 99, n. 48.3). | Lat. *erucacae*, Cast. *oruga*, Cat. *oruga* (Vernia, p. 64, 74). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LVII, *De erutha*. || Ar. ğirğir, ‘*Eruca sativa*, roquette. Moamin lat. *eruca*; Moamin fr. *eruche*. Voir Tuħfa, n° 95’ (Viré-Möller, *Ğiħriř*, p. 197). || Cast. *oruga* (López, *Libro*, p. 241). | Cast. *oruga*, Cat. *orugua*, *horugua*, *eruga*, ‘planta herbácea cuyas hojas, de sabor picante, se usaron como condimento’ (Gual, p. 247). | [Cast. *oruga roqueta*] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || Fr. *eruche*, ‘la roquette (*Brassica eruca*). Lat. R *eruca*. *Glan.* 45’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 346). || It. *crescioni*, *senacioli*, Fr. *crisson*, *senaçe*, Cast. *oruga*, Ar. ğirğir, ‘Echte Brunnenkresse, Wasserkresse / crescione (*Nasturtium officinale* R.Br.)’; It. (*absinthio overo*) *evenca/eveuca*, Fr. *eruche*, ‘(Kraut der) Rauke / (erba della) rochetta (*Eruca sativa* Mill.)’ (Glessgen, p. 742 i 749). || Occ. *eruge*, ‘leech’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1543 i p. 221).

**Os:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 33v coloms ab lo serveyl e ab los **ossos**. | P (còpia s. XV m.), f. 41 pol gras ho colom novel, e quant l’auciràs, gardats que no n’isque le sanch, e dats-li’n a menjar quaucom de la sanch e dels **hosors**. — Lat. *os* (Federico II, *De arte*, p. 1221). | Lat. *os*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || It. *osso*, ‘Knochen, Teil des Skeletts’ (Glessgen, p. 972).

**Os de sípia:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 121v pólvora de **hos de sípia**. — El mateix ms. Barcelona, Bibl. Univ., 68, f. 62v, utilitza “escut de la sípia” Tractat de menescalia de Manuel Díeç, f. 62v, cap. LXVII. || Lat. *os sepie*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Fr. *os de sepie*, ‘os de sèche. Lat. *os sepie*. It. *seppia*. Le test de la sèche « convient en collyre et s’emploie en frictions sur les paupières rugueuses », Diosc. II,23, I. B., art. 1259’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 407). || It. *pulvere de sepia*, ‘zermahlener Schulp / osso di seppia polverizzato’, on It. *osso di seppia* (pl. *ossa de sepia*, *ossa de sepia marina*), Fr. *os de sepie*, Cast. *veneruelas chiquiellas de la mar*, ‘Tintenfisch-Schulp / osso di seppia (*Sepia officinalis* L.)’ (Glessgen, p. 886).

**Ou:** *anim.*

*Album d'ou: anim.* El DCVB no sembla considerar-ho, però, llatinisme. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **album d'ou**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> **album d'ou**.

Sin.: **blanc d'ou, clara d'ou**.

— Lat. *albumen ovi* (*al. – ovorum*), ‘album d’ou, blanch d’ou (Ar. bayād al- bayd)’ (Albumesar, p. 578, 620). | Lat. *albumen ovum*, a AV 26(2), 30(2), Gm 9(2), 14(1), D 23(3), P 15(4), 21(10), Ge 14(2), Gr 22, TA 19, TS 1(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). || Ar. *bayād al-bayd*, ‘blanc d’œuf’, *mā’ al-bayd*, ‘(= eau d’œuf), blanc d’œuf, glaïre. Moamin lat. *albumen ovi*; Moamin fr. *aubume d’ou*’ (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 201). || Cast. *alvura*, ‘clara del huevo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *aluura*, ‘clara (del huevo)’ (Maler, *Tratado*, p. 87). || Fr. *aubun d’œuf, aubin*, ‘blanc d’œuf’ (Adam des Aigles, p. 55). | Fr. *aubume d’ou, albume d’ou, aubuns d’ou*, ‘blanc d’œuf’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 313). || It. *albume d’uovo, albume de ovo, albume de ova, volunia de ovo, velunia de ovo, velunia de ova*, ‘Eiweiß’ (Glessgen, p. 910, 1009). | It. *albume*, ‘äggvita, «albume, chiara»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 52). || Occ. *albun*, ‘blanc d’œuf’ (Wistedt, p. 530).

Blanc d'ou: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 141v **blanch d'ou**. | F (còpia s. XV m.), f. 148v **blanc d'ou**. || P (còpia s. XV m.), f. 36 **blanch d'ou**.

Sin.: **album d'ou, clara d'ou**.

Clara d'ou: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 115v **clara d'ou**. | F (còpia s. XV m.), f. 142 **clare d'ou**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. r<sup>a</sup> **clara de ou**.

Sin.: **album d'ou, blanc d'ou**.

— It. *chiara de ovo*, ‘äggvita, «chiara, bianco d’uovo»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55). || Occ. *clara de l’ouo*, ‘blanc d’œuf’ (Wistedt, p. 530).

*Gunxum de l’ou: anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> **gunxum de l’hou** [ms. gūxū del hō]. — Lat. *testa (texta NP, teste Y) ovi* CTVXYNP, manca cap. BEFMOUZ (Cy. 9). || It. *una cocula de ovo* (DRit.Glessgen).

Mugol d'ou: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **mugols d'ous**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **muyol d'ou**.

Sin.: **rovell d'ou, vermell d'ou**.

— Lat. *vitella ovorum*, ‘mujol d’ou, mujols d’ous (Ar. muḥḥ al-bayd, s□ufrat al-bayd)’ (Albumesar, p. 578, 620). || Ar. *muḥḥ al-bayd□*, (pl. *muḥāḥ*), *s□ufrat al-bayd□*, *s□ufrat bayd□a*, ‘moyeu, jaune d’œuf. Moamin lat. *rufum ovi*; Moamin fr. *ros d’ou*’ (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 202).

Vermell d'ou: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 143 **vermels d'ous**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **vermells de .III. ous**.

Sin.: **mugol d'ou, rovell d'ou**.

— Lat. *vitellus ovi*, ‘jaune d’œuf’ (Cy. 9, p. 284). | Lat. *rufum ovi*, ‘jaune de l’œuf’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 427). | Lat. *vitellus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314), *vitellum ovum*, a P 29(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). || Fr. *ros d’ou*, ‘moyeu, jaune de l’œuf. Lat. C cum *vitello* seu *rufo ovi*. *Glan.* 299, où est aussi attesté *roux d’œufz* dans Taillevent. Cf. it. *rosso d’uovo*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 402). || It. *rossa de ova, russa de ova, rosso de ovo, rosso de ova, russo de ova, rossume d’uovo, rossume d’uvo, rosune d’uovo*, ‘Eigelb’ (Glessgen, p. 986).

## P



**Pa** esmicolat: compost. P (còpia s. XV m.), f. 36 **pa** esmicolat. — Lat. *pannis*, Cast. *pan* (Jordi, p. 121). | Lat. *panis* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 255). || Ar. *hubz muhtaraq mash□ūq*, ‘pain grillé pulvérisé, chapelure’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 199). || Fr. *pan*, ‘pain’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 388). || It. *pan, pane*, ‘Brot, meist aus Getreide- (aber auch aus Linsen-) Mehl’ (Glessgen, p. 974).

**Pa fresc**: compost. F (còpia s. XV m.), f. 111v **pa ffresch**.

**Pa de forment**: compost. P (còpia s. XV m.), f. 40v **pa de forment**. — Lat. *panem album*, a Moamin Ms. T (& B), III, 8(13), *panis albi*, a Moamin ms I (& A), III, 8(13); Cast. *pan dadargama*, a Moamin, III, 10; Fr. *pan blanc*, a Tjerneld, III, 8(13); It. *pane bianco*, a Moamin Ms. b, III, 8(13), *pan biancho*, a Moamin Ms. c, III, 8(13).

**Palurna**: probable corrupció. F (còpia s. XV m.), f. 117v [**palurna**].

**Palla** de forment: *veg.* Vegeu *forment*.

**Panís**: *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 38 **penís**.

— Lat. *panicum*, ‘panís (Ar. ġāwars, llat. *panicum*)’ (Albumesar, p. 579, 620). | Lat. *panicum*, ‘paniç (Ar. jehuarçe, açult)’ (Faraudo, p. 183). || [Cast. *alcanda*, ‘zahina, cereal semejante al maíz (*Sorghum bicolor*); del ár. qatniya’] (Fradejas, *Tratados*, p. 203). | Cast. *maíz*, Cat. *panís*, *paniz* (Vernia, p. 75).

**Panpinum**: *veg.* Pàmpols. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **panpinum**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> <p>**anpinu**<m>.

— Lat. *pampinus*, a P 24(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). || Occ. *brotz de vitz vertz* (*Dels auzels cassadors*, v. 3674).

**Pansa**: *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 27v **pansas**.

— Lat. *uva passa*, ‘panses (Ar. zabīb bustānī)’ (Albumesar, p. 582, 620). | Lat. *passula*, ‘pansa (*Vitis vinifera*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *botrus*, ‘chénopode botrys (“grappe de raisins”) (*Chenopodium botrys* L.). *Botrus* est le terme grec qui désigne le raisin’ (Smets, p. 79). | Lat. *botrus*, a Gm 9(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). | Lat. *uvae pasae*, Cast. *pasas*, Cat. *panses* (Vernia, p. 75, 82). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLXXXII, *De uva passa*. || Cast. *pasa*, It. *uve passe*, ‘en los países de habla catalana fue más frecuente el nombre de “atzebib”’ (Gual, p. 248). | Cast. *pasas*, ‘granos de uva desecados’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169).

**Papàver**: *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> such calent de herba de **papàver**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> suc calent de la herba [ms. barba] dell **papàver**.

Sin.: **cascall**. Vegeu *cascall*.

— Lat. *suco herbae papaveris* (AG, p. 1491, l. 18). | Lat. *papaver*, ‘papàver (Ar. ḥašḥāš) *id est* cascay, *sic pro papaver album*’ (Albumesar, p. 620). | [Lat. *meconium, micon, opium, papaver*, ‘cascall, meconi, opi (*Papaver somniferum*)’ (Duch, p. 456-57)]. | Lat. *papaver*, a P 11(6), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304, 314), *opium*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *Papaver somniferum*, ‘papàver (Ar. al carcaix)’ (Faraudo, p. 183). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXXVII, *De papavere*. || Cast. *adormidera*, Cat. *papaver* (Vernia, p. 75). | Cast. *adormidera, opio*, ‘*Papaver somniferum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 163, 169). || Fr. [*papavre sauvage*, ‘coquelicot (*Papaver Rhoeas*). Lat. C *papaver silvestris*. It. *papavero salvatico*’], *opi* (ms. *poi*), ‘*opium*. Lat. C *opium*. Il s’agit probablement de l’*opium thebaicum* « opium en larmes, récolté à Thèbes, ville d’Egypte (*Simpl. med.*, p. 232), cf. *Alphita*, p. 130 : *Opium* quando simpliciter ponitur pro *opio thebeico* intelligitur’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 385, 388). || It. *opio, obio, oppia, oppio*, Fr. *opi*, Cast. *opio*, ‘Opium / oppio, latice essiccato di *Papaver somniferum* L.’ (Glessgen, p. 791); It. *papaver negro*, ‘Mohnkapseln (oder –samen) / capsula (o semi) del papavero da oppio o papavero sonnifero (*Papaver somniferum* L.)’ (Glessgen, p. 795), It. *papaveri silvestro*, Fr. *papaver sauvage*, Cast. *hamapolas*, ‘Klatschmohn (-blüten) / (fiori del) rosolaccio o papavero selvatico (*Papaver rhoeas* L.)’ (Glessgen, p. 795). || Occ. *papaver*, [“*car tres papavers hi a vers, / so es blancx e vermeills e ners. / Aiso devetz del blanc entendre: / si-n trobatz a don o a vendre, / car els ortz nais, entorn*”

*los ors / e fai gran bossa com 'a pors, / on met gras que son tan sotil / qu'en cascuna n'a plus de mil. / Pero, si'l blanc non trobavatz, / ab lo vermeill o esproatz. / Erba es que met flor tan bella, / que l'enfan apelon rozela; / pron troba hom e sai e lai, / car els blatz soven gran mal fai"'], on papaver, 'poopy', rozela, 'wild poppy' (Dels auzels cassadors, vv. 3595-3608 i p. 223, 224).*

**Pardal:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 119 **perdall**.

Possibles sin.: **moixó, pàssera, passarell**. Vegeu *moixó, pàssera, passarell*.

— Lat. *passer, passer domesticus*, 'moineau' (Cy. 9, p. 267). | Lat. *passer domesticus*, 'moineau (*Passer domesticus* L.)' (Smets, p. 100). | Lat. *passer*, a AV 21(3), 22(7), A 4(3), 11(2), Ge 1(2), 6(10), 7(10), PH 14(8), *caro passer*, a LM 18, PC 6(6), *passer domesticus*, a LM 4, *caro passer domesticus*, a Gm 2(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304), *passer*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *'usfūr*, pl. *'aṣāfūr*, 'moineau, passereau (chair). Moamin lat. *passer*; Moamin fr. *passere*'; [Ar. *'usfūr ḡabalī*, '(= moineau de montagne), peut-être un Bruant (genre *Emberiza*)?' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 121, n. 244, i p. 209)]. | Ar. *'usfūr baqlī*, 'Moineau-domestique (*Passer domesticus*)' [VIRÉ (1965), p. 274 (66)]. || Fr. *paisse*, 'passereau. *Passer domesticus*' (Adam des Aigles, p. 64).

**Pàssara:** *anim.* Pàssera. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>a</sup> **pàssara**.

— Lat. *passere, passare, passara*, Tilander 'moineaux' (Cy. 9, p. 114-115, mss. Lats. D.).

**Passarell:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 109v **passarells**. | F (còpia s. XV m.), f. 113 **passarels**.

**Pàssera:** *anim.* Vegeu *moixó, pardal*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **pàssera**. || F (còpia s. XV m.), f. 113 **pàssares**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **pàssar**.

— Lat. *passerem, passaram*, Tilander 'moineau' (Cy. 9, p. 146-147, mss. Lats. G.). | Lat. *passere, passara*, Tilander 'moineau' (Cy. 9, p. 74-75, mss. Lats. D.). | Lat. *passer*, a D 11(3), 17(7), 17(9), 31(8), Gu 11(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). || Ar. *'usfūr*, pl. *'aṣāfūr*, 'moineau, passereau. Moamin lat. *passer*; Moamin fr. *passere*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209). || Cast. *passaro*, 'pájaro' (Maler, *Tratado*, p. 100). || Fr. *paisse*, 'passereau. *Passer domesticus*' (Adam des Aigles, p. 64).

**Passarum:** *anim.* Vegeu *pàssera*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **passarum**.

**Pastanaga:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> **pastanagas**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **pestenagua**.

Sin.: **daucos**. Vegeu *daucos*.

— Lat. *daucus*, 'daucus (Ar. *dūqū wa huwa bizr al-ḡazar al-barrī, dūqū*)' (Albumesar, p. 574, 612). | Lat. *baucia, daucus*, 'pastanaga (*Daucus carota*)' (Duch, p. 451, 453). | Lat. *pastinaca*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *pastinaca, daucum*, 'pastenaga salvatge (Ar. *xacacol*)', *pastinaca, ḡafanoria* (Ar. *jazar*)' (Faraudo, p. 183). | Lat. *pastinacae*, Cast. *chirivía*, Cat. *pastanaga, pastenaga (salvatge), safanaries* (Vernia, p. 75, 78). || Cast. *zanahoria, 'Caucus carota* L.', *zanahoria silvestre* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171). || Fr. *pastinance, pastinace de champ*, 'panais sauvage (*Pastinaca silvestris*). Lat. G *pastinaca agrestis*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 389). || It. *pastinaca selvatica, pastinacha salvatica, (seme di) pastinaca salvatica (cioè dauci)*, Fr. *pastinance, pastinace de champ*, [Cast. *tocas*], 'gemeiner Pastinak / *pastinaca domestica* (*Pastinaca sativa* L.)' (Glessgen, p. 676-77, n. 71). || Occ. *pastanelga, pastenaga*, ['parsnip'] (Dels auzels cassadors, v. 1552 i p. 223).

**Pebre:** *veg.* Vegeu *pebre comú*. F (còpia s. XV m.), f. 111v **pebre**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **pebre**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v **pebre**. | P (còpia s. XV m.), f. 32v **pirober**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>a</sup> **pebra**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **pebre**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **pebre**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **pebra**.

— Lat. *piper*, 'poivre', *piper album*, 'poivre blanc' (Cy. 9, p. 269). | Lat. *piper*, 'pebre (*al. pebra*) (Ar. *fulful*)', *piper nigrum*, 'pebra negra, sic pro piper' (Albumesar, p. 579, 620). | Lat. *leucopiper, piper album*, 'pebre blanc (*Piper album*)', *melanopiper, piper nigrum*, 'pebre negre (*Piper nigrum*)' (Duch, p. 457). | Lat. *piper*, 'poivre (*Piper nigrum* L.)' (Smets, p. 88). | Lat. *piper, pipper*, 'poivre' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 225), a AV 23(2), 24(2), Gm 1(1), 6(2), 7(1), 8(2), 10(2), 14(1), 21(2), A 8(2), 8(5), 9(5), Al 2, D 1(3), 3(3), 9(7), 17(9), 20(5), P 27(2), 28, Ge 4(3), 5(2), 7(2), Gu 15(3), LM 7, 13, 18, PH 3(2), 9(3), TA 1, Moamin,

*piper album*, a 22(2), Moamin, *piper albus*, a Ge 3(3), 6(2), *piper nigrum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305, 314). | Lat. *piper*, ‘pebre (Ar. al fulfal)’ (Faraudo, p. 183). | Lat. *piperis nigri*, *piper nigrum*, *piper nigrum*, *melanopiperis*, Cast. *pimienta negra*, *pimienta común* (Jordi, p. 120-121). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXXX, *De pipere*. || Ar. *fulful*, ‘poivre. Moamin lat. *piper*; Moamin fr. *pevre*’, [Ar. *fulful abyad*, ‘poivre blanc’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 196); Ar. *tunbul*, ‘*Piper betel*, bétel (graines)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208)]. || Cast. *pimienta*, Cat. *pebre*, *pebra*, It. *pepe*, ‘una de las más apreciadas especias del Medievo, procedente de la zona tropical y ecuatorial. Su comercio tuvo gran importancia, por sus elevados precios, por su consumo por las clases adineradas y por el poco peso y volumen que ocupaba en los transportes’ (Gual, p. 248-49). | Cast. *pimjenta blanca*, *pimjenta negra* (Maler, *Tratado*, p. 101). | Cast. *pimienta*, ‘*Piper nigrum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Fr. *pevre*, *preve*, *pevre noir*, *pevre noire*, ‘poivre noir. Lat. C *piper*. « Quand les Médecins ordonnent simplement le poivre, c’est le noir, sinon ils ajoutent l’épithète de long, ou de blanc », *Dict. bot.*, p. 438’, *pevre blanc*, ‘poivre blanc’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 392). || It. *pepe*, *pepere*, Fr. *pevre*, Cast. *pimienta*, Ar. *fulful*, ‘schwarzer Pfeffer, unreife getrocknete Frucht von *Piper nigrum* L. / pepe, frutto immaturo ed essiccato di *Piper nigrum* L.’, It. *pepe bianco*, *pepere bianco*, Fr. *pevre blanc*, Cast. *pebre blanco*, ‘weißer Pfeffer, reife, geschälte Frucht von *Piper nigrum* L. / pepe bianco, frutto maturo e sbucciato di *Piper nigrum* L.’, It. *pepe nero*, *pepe negro*, *pepere nigro*, Fr. *pevre noir*, Cast. *pimienta negra*, ‘schwarzer Pfeffer’ (Glessgen, p. 799-800). | It. *pevaro*, ‘peppar (*Piper nigrum* L.), peppar var under medeltiden en värdefull handelsvara, både för medicinbruk och som krydda, «pepe»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 61, 106).

**Pebre comú:** veg. **Pebre.** F (còpia s. XV m.), f. 144 **pebre comú.** | F (còpia s. XV m.), f. 144 **pebre cumú.**

**Pebre llong:** veg. **P** (còpia s. XV m.), ff. 32v, 39v **pebre lonch.**

— Lat. *piper longum*, ‘pebre lonch (*al. pebra lonch*) (Ar. *dārifulful*)’ (Albumesar, p. 579, 620). | Lat. *macropiper*, *piper longum*, ‘pebre llarg (*Piper longum*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *piperis longui*, *piperis longi*, *piper longa*, Cast. *pimienta larga* (Jordi, p. 121). | Lat. *piper longum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *piper longum*, ‘pebre llong’ (Faraudo, p. 183). || Ar. *dār fulful*, *īrq al-dahab* [« racine d’or » (E)], ‘*Piper longum* ou *Chavica officinarum*, poivre long, originaire de Malaisie. L’addition de E est exacte, mais seulement pour l’Égypte. Plus tard, ce surnom de « racine d’or » fut donné à la psychotrie ou béconquille (*Psychotria/Cephaelis ipecacuanha*) qui fournit l’ipéca et qu’est originaire du Brésil; cependant, une rubiacée voisine de la précédente et venant de Chine fournissait une racine amère stomachique et fébrifuge (*apud* Dozy). Moamin lat. *marcropiper*; Moamin fr. *magre pevre*, *macrepevre*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 138, n. 330, i p. 194). || Cast. *guindilla*, Cat. *pebre long*, *pebre llonc* (Vernia, p. 75). || Fr. *pevre long*, *magre pevre*, *macrepevre*, ‘poivre long. *Macropiper*, id est, *longum piper*, *Alphita*, p. 221’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 392). || It. *pepe lungho*, *pepere longo*, *pepere longho*, *macropipere*, *macro pipere*, Fr. *magre pevre*, *pevre long/lonc*, Cast. *pebre luengo*, ‘langer Pfeffer / pepe lungo, frutto di *Piper nigrum* L.’ (Glessgen, p. 799-800).

**Pebre paulinum:** veg. **Z<sup>1</sup>** (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **pebre paulinum.**

— Lat. *piper paulinum*, ‘probablement petit poivre, poivre sauvage (*Vitex agnus castus*)’ (Cy. 9, p. 269). | Lat. *agnus castus*, *zuccararia*, ‘agnocast (*Vitex Agnus castus*)’ (Duch, p. 450). | Lat. *piper paulinum*, a D 17(7) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XV, *De agnocasto*. || Cast. *agnocasto*, *sauzgatillo*, ‘*Vitex agnuscastus* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 163).

**Pectirussulli:** anim. **Z<sup>1</sup>** (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **pectirussulli.**

— Lat. *piccarusuli*, *pictarusuli*, Tilander ‘épeichettes’ (Cy. 9, p. 88-89, mss. Lats. D.). | Lat. *caro piccarsulus*, a D 19(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305).

**Pedra marbre:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 142 **pedre marbre.** — Lat. *marmor album*, ‘marbre blanc’ (Cy. 10, p. 53). | Lat. *marmor*, ‘marbre (CO<sub>3</sub>Ca)’ (Duch, p. 456). | Lat. *marmor albus*, a P

16(3), Gr 22 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 302). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. LXIX, *De marmore*.

Pedra marxe: *min.* P (còpia s. XV m.), f. 36 **pedre marxe**.

Pedra viva: *min.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4r<sup>a</sup> **pedra viva**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **pedra viva**.

— Lat. *petram (vivam)*, Tilander ‘pierre’(Cy. 9, p. 92-93, mss. Lats. D.). | Lat. *viva petra, petra viva*, ‘roc vif, expliqué ‘ce qui forme le roc même, par opposition à la terre, au sable qui la recouvre’, Littré, *vif* 2’(Cy. 9, p. 284). | Lat. *vivam petram*, Tilander ‘roc vif’(Cy. 9, p. 148-149, mss. Lats. G.).

**Pedro macedon**: *veg.* Julivert. P (còpia s. XV m.), f. 27 cobaros, ço és, ab such de fisagre [ms. sisagre], o de **pedro macedon**.

— Lat. *sucum petresomoli macedanici* (Cy. 9, p. 83, ms. Lat. B de *Dancus Rex*), *petrosomolum macedanicum*, ‘persil de Macédoine (*Athamanta macedonica* Spreng., *Bubon macedonicus* L.)’ (Cy. 9, p. 259). | Lat. *macedonicum, petro macedonico*, ‘julivert bord (*Apium petroselinum*)’ (Duch, p. 455). | Lat. *petroselini Macedonij* (Demetrius Pepagomenos, *Alius liber De re Accipitraria*, cap. 72, p. 159, ed. Rigault). || Ar. *māʿdnūs*, ‘Son nom arabe de *māʿdnūs* est une altération du classique *maqđūnis* qui transcrit le grec *makedonision* « de Macédoine ». Voir H.P.J. Renaud i G.S. Colin, *Tuḥfat al-ahbâb*, Glossaire de la matière médicale marocaine, Paris 1934, §§82 i 200’ F. Viré, “Gazelles et outardes en Tunisie. Reportage en parler arabe de la tribu des Mahâdhba”, a *Arabica*, 28 (1981), p. 376, n. 3. || Cat. *persill macedon.*, ‘perejil macedonio, la *Athamanta macedonica*, D.C.’ (Faraudo, p. 193).

**Pegunta**: *veg.* Vegeu *alquitrà, trementina*. F (còpia s. XV m.), f. 112v **pegunta**. | F (còpia s. XV m.), f. 112v **pagunta**. | F (còpia s. XV m.), f. 142 **pegunta** mòlta.

— Lat. *pix*, ‘(Ar. *zift*) *id est* pegunta’; Cat. *pegunta líquida*, ‘alquitrà *id est* pegunta líquida’ (Albumesar, p. 579, 620). | Lat. *pix*, ‘pegunta’ (Faraudo, p. 183). — Lat. *pecola, pix*, ‘poix’ (Cy. 9, p. 201-02, mss. Lats. Ge, i p. 269). | Lat. *pecola*, a Ge 1(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304), *pix* (Hi ha un *Pix navalis* identificat com un vegetal, Cast. *pez negra*), a P 21(7), Ge 3(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305, 314). || Cast. *pez*, Cat. *pegunta* (Vernia, p. 98). || Cat. *pagunta* (Gual, p. 249). || Occ. *pes, pagunta*, ‘pitch’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1629 i p. 223).

**Pèl de llebre**: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 119 **pèls de lebra**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **pèls de lebra**.

— Lat. *pilus leporinus, pilus leporis, pilus de lepore*, ‘poil de lièvre’(Cy. 9, p. 269). | Lat. *pilus leporis*, a D 6(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305).

Pèl de porc: *anim.* a la tradició llatina, per confusió amb el *veg.* de la tradició àrab i oriental. F (còpia s. XV m.), f. 139v **pèls del porc dels pus prim**s.

Sin: **seda de porc**. Vegeu *seda de porc*.

— Lat. *pili porci*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314), *pilus aper*, malgrat que *aper* signifiqui senglar, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Ar. *šaʿr (al-hinzār, [šaʿr al-ğinn]*, ‘« soies de porc », traduit littéralement (« pils de senglier », soies de sanglier) chez Moamin, le traducteur ignorant qu’il s’agissait d’une plante. Voir Tuḥfa, n° 65, 450’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 143, n. 348 i p. 207).

**Pell** (de llebre): *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **pell (de lebra)**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **pel (de lebra)**. — Lat. *pellis lepus*, a P 23(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 301).

Pell de voltor: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> **pel de voltor**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14v<sup>b</sup> **pel de voltor**. — Lat. *pellis vulturis*, a P 29(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). || Occ. *pel de voutor*, on *voutor*, ‘vulture’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2020 i p. 225).

Pell del coll d’una polla: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 141rv **pel del col de** [141v] **una polla**.

**Peònia**: *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 27v **peònie**. | P (còpia s. XV m.), f. 38v **peònia** [ms. pronia].

— Lat. *pionia*, ‘peònia (Ar. *fāwāniyā*)’ (Albumesar, p. 579, 620). | Lat. *peonia*, ‘peònia (*Paeonia officinalis*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *pionia*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *pæonia*, ‘peonia (Ar. *alfehuyna*)’ (Faraudo, p. 183). | Lat. *peoniae*, Cast. *peonia*,

Cat. *peonia* (Vernia, p. 75). | Cast. *peonia*, ‘*Paeonia officinalis* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || Fr. *pionie*, ‘pivoine (*Paeonia officinalis*). Lat. C *pionia*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 393). || It. *peonia*, *pionia*, Fr. *pionie*, Cast. *filonia*, *pulunia*, ‘Pfungstrose / peònia (*Paeonia officinalis* L. oder *P. corallina* Retz.)’ (Glessgen, p. 798).

**Peponem:** Vegeu *colomí*.

**Peradella:** veg. Paradella. F (còpia s. XV m.), f. 114v **peradella**.

**Perdiu:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 113 **perdius**.

— Lat. *perdix* sb. ‘perdrix’ (Cy. 9, p. 267). | Lat. *perdix*, ‘pernice’ (Federico II, *De arte*, p. 1225). || Ar. *ḥaḡal*, *qabḡa*, ‘du persan *kiabk*, c’est la perdrix Chukar (*Alectoris chukar*), variété de Perdrix rouge propre à l’Orient et au Proche-Orient’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 139, n. 335 i p. 204). || It. *pernice*, *parnice*, *perdice* [pl.], *perdisi* (pl.), Fr. *perdiz*, *perdis*, Ar. *durrāḡ* [und] *tadāriḡ*, ‘Rebhuhn (*Perdix perdix* L.); Steinhuhn (*Alectoris graeca* Meisn.) / starna; coturnice’ (Glessgen, p. 509). | It. *perdixe*, *perdice*, *perdis*, ‘rapphōna (*Perdix perdix* L.), «pernice»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 60, 106). || Occ. *perditz*, ‘partridge’ (*Dels auzels cassadors*, v. 809 i p. 223).

**Piccione:** *anim.* Vegeu *colomí*.

**Piczó:** *anim.* Vegeu *colomí*.

**Pirober:** veg. Vegeu *pebre*.

**Ploma de colom:** *anim.*

Ploma de colom novell: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 30v **plomes dels coloms noveylls** e premets-les be, e d’equells sanch que n’exirà.

Ploma de poll: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 34 **plomes del pol**.

**Poll:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 139v **pols** ab los ossos los altres dies de la setmana, sens ploma. | F (còpia s. XV m.), f. 141v **pols** grosos axí com una perdiu, neguats en aygua e frets. || P (còpia s. XV m.), f. 30v **pol** gras. | P (còpia s. XV m.), f. 32 **pols**. | P (còpia s. XV m.), f. 34 .I. **poll** ab la sanch e ab los budells, e lexats-li pendre de las plomes del pol que li daret a menyar.

**Polla:** *anim.* — It. *polla*, *pollastra*, *polastra*, ‘Henne’ (Glessgen, p. 978).

Polla ofegada: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 30v **pola afoguada**.

**Pollet:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 28 **polets**.

Pollet petit: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 109v **polets poch**s. || P (còpia s. XV m.), f. 29 **polets petits** ab la plome e ab tot.

**Pomer:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 116 escorxa de ffresa e de **pomer**.

— Lat. *cortex pomarius*, a A 23(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305). | [Lat. *malum*, *pomum*, ‘poma (Ar. *tufāh*)’ (Faraudo, p. 183).] | [Lat. *pomorum*, Cast. *manzana*, Cat. *poma* (Vernia, p. 76).] | Cast. *manzano*, ‘*Pyrus malsu* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 168). || Occ. *rusca de pomier* (*Dels auzels cassadors*, vv. 2997).

**Porc gras:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 115v **porch gras**.

**Porcell:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 39 **porcel**.

**Porro:** veg. Vegeu *all*. P (còpia s. XV m.), f. 27 such de rayells de **porros**. | P (còpia s. XV m.), f. 36 rayells dels **porros**.

— Lat. *porri*, ‘porros (Ar. *karrat*)’ (Albumesar, p. 579, 621). | Lat. *porri*, ‘The leek, *Allium porum*, belongs to the onion family and has a slender white bulb and dark green leaves. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.409’ (Scanlan, p. 118, n. 69.2). | Lat. *porrus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *porrum*, *porrus*, ‘porro (Ar. al cotat)’ (Faraudo, p. 184). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXXXII, *De porro*. || Ar. *kurrāt*, ‘poireau, porreau, *Allium porrum*. Moamin lat. *porrus*; Moamin fr. *por*. Voir Tuḥfa, n° 408’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 201). || Cast. *ajo porro*, Cat. *porro*, [*porrum*] (Vernia, p. 77). | Cast. *puerro*, ‘*Allium porrum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Fr. *por*, (*eve de* –, *semence de* –), ‘poireau (*Allium porrum*). Lat. C aqua, semen *porri*. Sauf en anc. prov., la forme *por* est rare dans les parlers gallo-rom.’ (Tjerneld, *Moamin*, p.

396). || It. *porro* (pl. *porri*), *pansce*, Fr. *por* (pl. *pors*), Cast. *puerros*, Ar. *kurrāt*, ‘Winterlauch, Porree / porro (*Allium porrum* L.)’ (Glessgen, p. 805). || Occ. *por*, (*porrs*), ‘leek’ (*Dels auzels cassadors*, v. 3600 i p. 223).

**Préssec:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 122 ffulles de **présechs**.

— Lat. *persicum*, ‘perseguer (*prop.* presseguer)’, *folia persici*, ‘fules de perseguer (Ar. šūnīz [?])’ (Albumesar, p. 579, 620). | Lat. *persicum*, ‘pêche’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a E 3(2), *folia persici*, a PC 6(9), [*oleum nodellis persici*, a PH 11(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305)], *persicus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314), [*oleum persicorum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313)]. | Lat. *malum persicum*, ‘pressec’ (Faraudo, p. 184). || Cast. *presco*, *priscos*, ‘melocotón, fruto del melocotonero (*Prunus persica*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | Cast. *presco*, *priesco*, ‘prisco, pèrsico, melocotón’ (Maler, *Tratado*, p. 101). | Cast. *alberchigo*, Cat. *persegs*, *pressecs*, *presechs* (Vernia, p. 76). || Fr. (*foillez de*) *perseche*, (*foiles de*) *persece*, ‘pêche. Formes méridionales ou influencées par l’it. Prov. *persega*. Crém., mil. *Pèrsegh*. *Glan.* 197’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 391). || It. *persica*, *persiche*, *persico*, *pescho*, ‘Pfersich / pesca’, It. *fronde de persico*, *persiche*, Fr. *foillez de perseche*, Cast. *hojas de priescos*, ‘Pfersichblätter, foglie del pesco’, ‘Pfersichbaum / pesco (*Prunus persica* L.)’ (Glessgen, p. 801). || Occ. *presega*, *pessegua*, *pressech*, ‘peach’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2964 i p. 223).

**Pruna:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 121 **prunes**.

— Lat. *prunella salvatica*, *silvatica prunella*, *prunella silvestris*, ‘fruit du prunelier (*Prunus spinosa*)’ (Cy. 9, p. 270). | Lat. *pruna*, ‘prunes (Ar. iğğās)’ (Albumesar, p. 579, 621). | Lat. *prunus*, ‘pruna (*Prunus domestica*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *pruna*, ‘pruna (Ar. igaz)’ (Faraudo, p. 183). | [Lat. *nigrae spinae*, ‘The blackthorn, or common sloe, *Prunus spinosa*’ (Scanlan, p. 131, n. 83.4).] | Lat. *prunae*, Cast. *ciruelas*, Cat. *prunes* (Vernia, p. 77). || Cast. *çeruelo*, ‘ciruelo (*Prunus domestica*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 213). | Cast. *ciruela*, ‘en el *Receptari de Moliné* (págs. 420 y 421) figuran las prunes saragosanés en una fórmula purgante y en otra ocasión se habla de la operación de “sacarles el hueso”’ (Gual, p. 250). | Cast. *çeruelo*, ‘ciruelo (*Prunus domestica*)’ (Maler, *Tratado*, p. 90).

**Prunell salvatge:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 118v **prunells salvatges**.

Sin.: **aranyó**. Vegeu *aranyó*.

— Lat. *prunellum*, ‘prunelle’ (Cy. 9, p. 270). | Lat. *acacia quae sunt pruna spinarum silvestrium* (AG, cap. XIX, p. 1479, l. 4-5), segons Jessen (1967, 700) identifica *acacia* com *Prunus spinosus* (OA, p. 1604, n. 243). | Lat. *prunella*, ‘aranyó (*Prunus spinosa*)’, Lat. *rubum*, ‘aranyoner (*Prunus spinosa*)’ (Duch, p. 457-58). | Lat. *prunella silvatica*, a AV 24(3), *succus prunella silvatica*, a Ge 5(3), *prunus*, a PH 25(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306), *spina prunellifera*, a A 22(3), *cortex spina prunellifera*, a A 23(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXLVIII, *De spina*. || Cast. *çiruela montessina*, ‘endrina, ciruela silvestre’ (Fradejas, *Tratados*, p. 213). | Cast. *çiruela montessina*, ‘ciruela silvestre, endrina’ (Maler, *Tratado*, p. 90).

**Pulmó de moltó:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 33v **pullmó de moltó**.

Sin.: **leu de moltó**. Vegeu *leu de moltó*.

— Lat. *pulmo agni*, a Ge 6(8) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293), *pulmo aries*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). || Ar. *riyyat šāt*, ‘mou de mouton. Moamin lat. *pulmo*; Moamin fr. *pomoncel*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭ*, p. 205).

**Purgatori:** veg./*anim.* Vegeu el glossari general. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **porgatoris**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup> **porgatoris**.

Purgatori de cuir de gallina: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **porgatoris de cuvir de galina** en aygua.

Purgatori de gallina: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> **porgatoris de galina**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup> escortxa una **galina** e fé-n **porgatoris**.

Purgatori amb *bombice*: veg. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **porgatoris ab bombice**.

## Q

**V<sup>e</sup>. folium:** veg. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> .V<sup>e</sup>. **folium.**

— [Lat. *pentaphyllon*, *pes gallinaceum*, *quinque folii*, ‘cinc-en-rama (*Potentilla reptans*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *cerefolium*, ‘Chervil, *Anthriscus cerefolium*’ (Scanlan, p. 121, n. 72.5); Lat. *caprifolium*, ‘woodbine or Old World honeysuckle, *Lonicera periclymenum*, is a vine with yellow flowers, belonging to the family *Caprifoliaceae*’ (Scanlan, p. 170, n. 130.1). | Lat. *caprifolium*, a PH 6(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *cerefolium*, a TA 8 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296)], *quinquefolium*, a P 44(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306). | Lat. *pentaphilli*, *pentaphili*, Cast. *cincoenrama*, Cat. *quinquefolium* (Vernia, p. 75, 77). || [Cast. *cerrofolio*, *çerofolii*, ‘cerifolio, perifollo (*Anthriscus cerifolium*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205, 213). | Cast. *çerofolij*, ‘perifollo (*Anthriscus cerefolium*)’ (Maler, *Tratado*, p. 90).] || Fr. modern ‘quintefeuille’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 232).

## R

**Rachaba:** veg. P (còpia s. XV m.), f. 27v erba qui ha nom **rachaba.**

**Raiü:** veg. Vegeu *rave*.

**Rana:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> **rana** [ms. rama].

Sin.: **granota.** Vegeu *granota*.

— Lat. *ranam*, *ranas*, Tilander ‘grenouille’ (Cy. 9, p. 100-101, mss. Lats. D.).

**Rasa:** veg. *Composició galènica.* Vegeu *arasam.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **rasa.** — Lat. *rasa* DRLat.(CNPXYZ), *raza* DRLat.(V), *raxa* DRLat.(MOT), *resina* DRLat.(B) i AG, p. 1478, l. 24, alterat DRLat.(E), manca paràgraf DRLat.(F); “de la résine molle” trad.fr. Tilander; [alterat a la tradició castellana, segons Lat. *rosis* Gil, (*De accipiter*, cap. 8.33), p. 216, l. 8 (f. 17v) i Cast. *rrosa* DRcast.)].

— Lat. *resina*, ‘reyna (Ar. ratiyānağ, rāfīnağ)’ (Albumesar, p. 580, 621). | Lat. *rasa*, *raza*, *raxa*, *raxia*, *arasa*, *resina*, ‘résine molle et non desséchée’ (Cy. 9, p. 110-111, mss. Lats. D i p. 273). | Lat. *resina*, ‘resina de pi’ (Duch, p. 457). | Lat. *rasa*, a D 24(4), *rasa* (*resina?*), a Ge (6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306), *pini glutinum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXXXVIII, *De resina.* || It. *rasa*, Lat. *rasa*, ‘Harz / resina’ (Glessgen, p. 672); It. *gumma*, Fr. *gome*, Cast. *goma*, Ar. *şamğ*; It. *gomma d'albotin*, *gomma d'albocin*, *glutino* (*che secondo alcuni è termentina*), *colla* (*cioè gomma albotiri*), *termentina*, *terebencina*, *colla* (*idest rasapini*), *goma di pino*, Fr. *glutim*, *glutin a[l]botin* (*ce est une bote de gome*), *glutime* (*ce est gome albote*), *glutime de pin*, Cast. *resina del cuerno cabra*, *engrund*, *resina del pino o de los pinrones*, ‘gomma d'albotin: Harz der Terebinthe, Terpentinpistazie / resina del terebinto (*Pistacia terebinthus* L.); goma di pino: Terpentin (Kiefern-, Lärchen, Pinien-, oder Fichtenharz) oder freiwillig austretendes

Koniferenharz / trementina (resina di pino, di larice, di pino domestico o di abete rosso) o resina conifera di nascita spontanea; termentina: Harz der Terebinthe' (Glessgen, p. 759).

**Rata:** *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **rates**.

Vegeu *rató*.

Sin.: **surricum**. Vegeu *surricum*.

— Lat. *murem, suricum*, Tilander 'souris' (Cy. 9, p. 154-155, mss. Lats. D.). | Lat. *carne surricinam*, 'viande de souris (*Mus musculus* L.)' (Smets, p. 102). | Lat. *mus*, a Gu 16(4), TS 4(2), *caro muris*, a Gr 2, LM 26 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303), *mus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313). || Ar. *fa'r, fār*, pl. *fīrān*, 'souris (chair, peau). Moamin lat. *mus*; Moamin fr. *soriz*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 196).

Rata novella: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 33 **rata novela**.

**Rata-penada:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 117v **rata-penyada**.

Sin.: **muriac, barbastellum**. Vegeu *muriac, barbastellum*.

— Lat. *vespertilio*, 'pipistrello' (Federico II, *De arte*, p. 1244). || Occ. *soritz penada*, 'bat' (*Dels auzels cassadors*, v. 2013 i p. 224).

**Rató:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 32 **retons poch**.

Vegeu *rata*.

— Lat. *sorex*, a AV 15(4), 21(4), Gm 25(1), A 11(2), P 22(4), Ph 5(2), 8(3), *caro soricis*, a A 24(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308-09). || Cast. *mur*, 'ratón' (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *mur*, 'ratón' (Maler, *Tratado*, p. 99).

**Rave:** *veg.* Vegeu *nap*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> rayl de **rave**. || P (còpia s. XV m.), f. 36v **rave**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> rahu de **rave**.

— Lat. *raphanus*, 'rave (*al. rava*) (Ar. fuġl)', *radix raphani*, 'rel de rava' (Albumesar, p. 621). | Lat. *radix raphani*, 'arrel de rave (*Raphanus sativus*)', [Lat. *romeus*, 'rave rusticà (*Armoracia rusticana*)'] (Duch, p. 457-58). | Lat. *rafanus, radix*, 'radish, *Raphanus sativus*' (OA, p. 1608, n. 269). | Lat. *radicis raphani*, 'radish root. The radish, *Raphanus sativus*. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.423' (Scanlan, p. 124, n. 77.4). | Lat. *raffanus*, 'radis (*Raphanus sativus* L.) ou raifort (*Raphanus raphanistrum* L.)' (Smets, p. 89). | Lat. *raphanus*, 'raifort' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Gm 20(6), P 20(3), LM 13, PH 3(2), 10(3), TA 4, 13, Moamin, *radix raphanus*, a Al 2, *radix*, a A 12(4), P 20(3), LM 13, 20, PH 10(2), Moamin, *radix rubea*, a 15(7), *rapa*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306, 314). | Lat. *raphanus*, 'rave (Ar. al fujal)' (Faraudo, p. 184). | Lat. *raphani*, Cast. *rábano*, Cat. *rave* (Vernia, p. 77). || Ar. *lifta*, 'rave' [VIRÉ (1965), p. 293 (85)]. | Ar. *fuġl, fuġla*, '*Cochlearia armorica*, le raifort sauvage est dit aussi cranson ou herbe aux cuillers. Moamin lat. *rafanus*; Moamin fr. *rafan, racine*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, 62.2 i p. 196). || Cast. *rauano*, 'rábano (*Raphanus sativus*)' (Maler, *Tratado*, p. 102). || Cat. *rabe, rube*, 'probablement *rábanos*, raíz carnosa de la misma planta. En el *Receptari* de 1466 (publ. Moliné, 407 y 411) figuran el *rave galech* y el *such de rave*', Cast. *rábano*, Cat. *rava* (Gual, p. 250). | Cast. *rábano*, '*Raphanus sativus* L.' (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Fr. *rave*, 'rave (*Brassica rapa*). Lat. C *rapa*', [*racine*, 'raifort (*Raphanus sativus*). Lat. C *semen radicis. Radix simpliciter pro raffano domestico accipiunt romani hodie*, Matth. Sylv., chap. 600, de même *Alphita*, p. 153', *rafan*, 'raifort sauvage, cran (*Cochlearia armorica*). Lat. C *rafanus*. Cf. *rafain*, it. *rafano*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 399, 400). || It. *rafano, ravani*, Fr. *rafan, racine*, Cast. *rávano*, Ar. *fuġl*, 'Wurzel oder Kraut des Rettichs: Rettich, schwarzer Rettich, echter Rettich (*Raphanus sativus* L. var. *niger* (Mill.) S.Kerner) oder Gartenrettich, weißer Rettich (*R. s. L. ssp. niger* (mill.) D. C. var. *albus* D. C.) / radice o erba del rafano: ramolaccio o ravello', *radice, gran radice*, 'Rettichwurzel / radice del rafano' (Glessgen, p. 807). || Occ. *rafe, rafi, raffi, rafer*, 'radish, horseradish' (*Dels auzels cassadors*, vv. 3575, 3283 i p. 223).

Rave galesc: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 143v rel de **rava galesc**. | F (còpia s. XV m.), f. 144v suc de **rava galesc**.



— Potser Lat. *reopunctica*, *reuponticum*, ‘rhapontic (*Rheum rhaponticum*)’, *pulvis reupontici*, ‘poudre de rhapontic’ (Cy. 10, p. 55). | Lat. *reuponticum*, ‘rapòntic (*Rheum raphonticum*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *rha ponticum*, ‘racine’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Gr 9, 16, 21 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307). | Lat. *rhapontici*, Cast. *rapontico* (Vernia, p. 77). || Cast. *rapòntico*, ‘*Rheum rhaponticum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Occ. *reupontic*, [‘rhubarb’] (*Dels auzels cassadors*, v. 3734 i p. 224).

Rave que és dit rahiú: *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>a</sup> **rave que és dit rahiú**.

**Recuita de la llet:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>b</sup> **recuita** [ms. recinta] **de la leyt**.

— Lat. *recocta* (*recoctam*, *recoctam*, *recocta*) *lactis* (*de lacte*), ‘petit lait bouilli’ (Cy. 9, p. 100-101, mss. Lats. D i p. 274). | Lat. *recocta lactis*, a D 24(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306). || It. *recuotta de lacte*, ‘Quark, Ricotta aus Kuhmilch’ (Glessgen, p. 983).

**Rejola:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 144 **rejola**. | F (còpia s. XV m.), f. 144 **reyola**.

*Vegeu teula*.

— Ar. *madara*, ‘brique cuite’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 201).

**Rench de bou:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 40 **renchs dels bous**.

**Riubarb:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 143, f. 146 **riubarbee**. || P (còpia s. XV m.), f. 41v **riubarber**.

— Lat. *reubarbarum*, ‘riubarber (Ar. rawānd, rawānd šīnī)’ (Albumesar, p. 621). | Lat. *ravedseni*, *reubarberum*, ‘riubarbre (*Rheum officinale*)’ (Duch, p. 457). | Lat. *reubarbarum*, ‘rhubarbe’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a LM 9, TA 11, 22 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 306). | Lat. *rhabarbarum*, ‘reybarb (Ar. rraonde)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *rhabarbari*, Cast. *ruibarbo*, Cat. *riubarbo*, *reybarb* (Vernia, p. 78). || Ar. *rāwand šīnī*, *zarda ā šīnī*, pers. *rīwand*, ‘*Rheum officinale*, rhubarbe officinale (de Chine). Voir Tuḥfa, n° 355’, [*rāwand mašriqī*, ‘*Rheum ribes*, rhubarbe-groseille (d’Orient), ditte aussi rhubarbe de Perse’] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 144 i 205). || Cast. *rreibarbo*, *ruibarbo*, ‘ruibarbo (*Rheum officinale* Baillon)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211). | Cast. *ruibarbo*, Cat. *riubarbre*, *ruibarbe*, *ruibarbre*, *riubarber*, It. *riubarbero*, *ribarbaro*, ‘planta originaria del Asia central, de raíz amarga, usada como medicinal (del género “Rheum”). Se usó en la medicina medieval en forma de trozos, pastillas, píldoras y polvo’ (Gual, p. 251). | [Cast. *ruibarbo chino*, ‘*Rheum officinale* Baill’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170).

**Roge:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 114v **roge**.

— Lat. *rumex*, ‘oseille (*Rumex acetosella*) ou ronce (*Rubus fruticosus*)’ (Cy. 9, p. 257). | Lat. *rubea*, ‘Ar. fuwwa’, *rumex* (ms. *rumey*; Ar. ‘ullaiq) ‘altres diuen *rubeus id est* gavarra’ (Albumesar, p. 580, 600). | Lat. *acetosa*, *lapaceola*, *lapaceolum*, ‘agrella (*Rumex acetosa*), agriella (*Rumex acetosella*)’ (Duch, p. 450, 455), Lat. *rubia tinctorum*, ‘roja (*Rubia tinctorum*)’ (Duch, p. 458). | Lat. *rubea*, a Moamin, *rumex*, a Ge 22(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307, 314). | Lat. *rubia*, ‘roja (Ar. lafahua)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *rubeae campestris*, ‘Madder, *Rubia tinctorum*, is native to western Europe and has been extensively cultivated for the red dye culled from its root. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.429’ (Scanlan, p. 129, n. 81.6). | Lat. *acetosae*, Cast. *acederas*, [Cat. *herba acetosa*] (Vernia, p. 53, 68). | Lat. *rubiae tinctorum*, Cast. *rubia tintorea*, Cat. *roja de teñir* (Vernia, p. 78). || Ar. ‘ullayq, ‘*Rubus fruticosus*, ronce (racine). Voir Tuḥfa, n° 311’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209). || Cast. *rubia*, Cat. *roga*, *roge*, *roja*, Fr.? (Flandes i Artois) *garance*, *waranche*, It. *robbia*, ‘granza, planta originaria de Oriente, cultivada en Europa, cuya raíz –desecada y pulverizada– sirvió de tinte rojo, en especial para la industria textil’ (Gual, p. 251-2). || Cast. *cártamo*, ‘*Carthamus tinctorius* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *rose*, ‘ocre pulvérisé. Lat. C de *rubea* scilicet *macra*. Synon. *macre*’, *rose des tentors*, ‘garance (*Rubia tinctorum*). Lat. C *rubea tinctorum*. Il ne peut pas être question du *Carthamus tinctorius*, *Glan*. 229, déjà pour la raison qu’on n’en emploie pas la racine en médecine, ce qui, au contraire, est le cas de la garance’ (Tjernelnd, *Moamin*, p. 402). || It. *acetossa*, Fr. *acetose*, Cast. *azederas*, ‘Großer Sauerampfer / acetosa (*Rumex acetosa* L.)’ (Glessgen, p. 699); [It. *robbia* (*di tintori*), *rossa* (*de tintori*), Fr. *rose* (*des tentors*), Cast. *ruvia*, Lat. *rubea* (*tinctorum*), ‘Färberröte / robbia (*Rubia tinctorum* L.)’ (Glessgen, p. 810)].

**Ruda:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 112 such de **ruda**. | F (còpia s. XV m.), f. 117v **ruda**. | F (còpia s. XV m.), f. 147v suc de **ruda**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> suc de **ruda**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **ruda**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> prin fuylls de bretònica e de **ruda**, cuy-la ans dell sol exit. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **cutam**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>a</sup> suc de **ruda**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14r<sup>b</sup> **ruda**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> cuyliràs fuyles de bretònica e de **ruda** ans que'l sol sia exit.

— Lat. *ruta*, ‘rue (*Ruta graveolens*)’ (Cy. 9, p. 275). | Lat. *ruta*, ‘ruda (*al. rude*) (Ar. *suḏāb*)’, *succus rute*, ‘such de ruda’ (Albumesar, p. 580, 622). | Lat. *harmel, piganum*, ‘ruda agrest (*Ruta angustifolia, Ruta montana*)’, Lat. *ruta*, ‘ruda (*Ruta graveolens*)’ (Duch, p. 454, 457-58). | Lat. *ruta*, ‘Rue, *Ruta graveolens*, is a Eurasian plant with evergreen leaves which yield an acrid volatile oil, formerly used as a potent local irritant. It has been cultivated for centuries for its medicinal and disinfecting properties’ (Scanlan, p. 147, n. 104.2). | Lat. *ruta agrestis*, ‘rue des montagnes (*Ruta montana* L. ou *Thalictrum flavum* L.)’ (Smets, p. 89). | Lat. *ruta*, ‘rue’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Al 6, D 14(3), P 14(4), 20(7), 21(4), PH 3(7), 14(5), 18(2), TA 13, TS 9(3), *ruta agrestis*, a Gm 22(2), *folia ruta*, a P 36(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307). | Lat. *ruta*, ‘ruda (Ar. *zadep*)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *rutae*, Cast. *ruda*, Cat. *ruda* (Vernia, p. 78). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXL, *De ruta*. || Ar. *saḏāb*, ‘*Ruta graveolens*, rue fétide (graines, feuilles). Moamin lat. *ruta*; Moamin fr. *rue*. Voir Tuḥfa, n° 364’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || Cast. *aharmale*, ‘ruda (*Ruta chalepensis*); del ár. ḥarmal’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203). | Cast. *ruda*, ‘*Ruta graveolens*’ (Maler, *Tratado*, p. 102). | Cast. *ruda*, ‘*Ruta graveolens* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Fr. *rue*, ‘rue. *Ruta graveolens*, E. Rolland, *op.cit.*, IV,6’ (Adam des Aigles, p. 66). | Fr. *rue*, (*somençe de –*, *eve de –*, *foiles de –*), ‘rue (*Ruta graveolens*). Lat. C *ruta*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 403). || It. *ruta*, Fr. *rue*, Cast. *ruda*, ‘(Kraut der) Gartenraute / (erba della) ruta (*Ruta graveolens* L. var. *vulgaris* Willk.)’ (Glessgen, p. 797). || Occ. *ruda*, ‘rue’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2250 i p. 224).

**Ruda vert:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 35 **ruda vert**. — Potser Lat. *thapsia*, ‘ruda salvatge’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *ruta silvestris*, Cast. *alharma*, Cat. *ruda salvatge* (Vernia, p. 78). || Ar. *ḥarmal*, ‘*Peganum harmala*, pégane harmale, rue sauvage (décoction). Voir Tuḥfa, n° 176’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198). || Cast. *ruda verde* (Glessgen, p. 812).

## S

**Sabó:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 121 **sabó**. | F (còpia s. XV m.), f. 121 **sabó** [ms. sobo].

**Sabó vell:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 116 **sabó** [ms. sagí] **vell**.

— Lat. *sapo, saponis*, ‘savon liquide’ (Cy. 9, p. 275). | Lat. *sapo*, ‘savon’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), A 23(5), AV 26(3), Ge 14(5), Gm 25(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). || Cast. *savón, xabón*, ‘jabón’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211, 212). | Cast. *jabón*, Fr. *savon* (Gual, p. 252). | Cast. *xabon*, ‘jabón’ (Maler, *Tratado*, p. 106).

**Safrà:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 36 **safrà**. | P (còpia s. XV m.), f. 33 **sefrà**.

— Lat. *crocus orientalis*, ‘safran’ (Cy. 9, p. 246). | Lat. *crocus, crossi* ‘*id est safrà* (Ar. *za’farān*)’, *cartamus*, ‘*id est sament de safrà; semen croci id est quertam indi* (Ar. ḥabb al-nīl wa huwa ḥabb al-qurtum al-hindī)’ (Albumesar, p. 573, 610, 612, 622), *allzafran, alquarta*, ‘medul-la de *alquarta* alguns diuen *allzafran id est sement de safrà d’orta o silvestra, medulla de alquarta scilicet semen croci ortensi vel silvestris*, Ar. *lubb al-qurtum*’ (Albumesar, p. 569, 605, 606). | Lat. *crocus*, ‘safrà (*Crocus sativus*)’ (Duch, p. 453). | Lat. *Crocus sativus, croci*, Cast. *azafrán* (Jordi, p. 119). | Lat. *crocus*, ‘safran (*Crocus sativus* L.)’ (Smets, p. 82). | Lat.

*crocus*, ‘safran’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 226), a AV 15(3), Gm 4(2), TS 11(2), *crocus orientalis*, a Ge 12(4), 19(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297), *crocus*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313), ‘*Cocrus sativus*’ (OA, p. 1606, n. 254). | Lat. *croci*, Cast. *azafrán*, Cat. *çaфра* (Vernia, p. 58, 62); Cast. *azafrán silvestre*, Cat. *safrà bord* (Vernia, p. 78). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XLI, *De croco*. || Ar. *za‘farān*, ‘*Crocus sativus*, safran. Momain lat. *crocom*; Moamin fr. *groc*. Voir Tuḥfa, n° 161’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 209). || Cast. *alaçor*, ‘cártamo, planta parecida al azafrán (*Carthamus tinctorius*) de color rojizo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 203). | Cast. *azafrán*, *çafran*, Cat. *safrà*, *saffrà*, *sefrà*, Fr. *safran*, It. *zafferano*, ‘se empleó como condimento, tinte, medicinal, cosmético y otros usos’ (Gual, p. 252-53). | Cast. *azafrán*, ‘*Crocus sativus* L.’, [convólvulo del Nilo, cártamo indio] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165, 166). | Cast. *alaçor*, “otros le llaman açafrán bastardo. En latín se llama cartamus” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 620, ed. J.M. Fradejas Rueda). || Fr. *saffrain*, *saffren*, *saffran*, *safran*, *saffrenc*, ‘safran’ (Adam des Aigles, p. 66). | Fr. *groc*, ‘safran (*Crocus sativus*). Lat. C *crocum*. Cf. au même sens lat. *grocum*, Du Cange, it. *groggo*, *gruogo*, Penzig I, 146, et prov., cat. *groc* «jaune», *REW*, art. 2337’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 361). || It. *çaffarana*, *çafferano*, ‘zafferano, croco’ (Lupis, *Sezione*, p. 91). || It. *zafferano*, *çafferano*, *ç(ç)afferano*, *zaffarano*, *çaffarano*, *zaffrano*, *çaffrano*, *çaffrana*, Fr. *groc*, Cast. *açafrán*, ‘Safran, Krokus-Narbenschenkel / zafferano, stigmi del zafferano (*Crocus sativus* L.)’ (Glessgen, p. 839). | It. *zafarano*, ‘saffran (*Crocus sativus* L.) ståndarna pulveriserades, «zafferano»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64, 107).

**Sagí:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 29v **saguí**.

— Lat. *sagimen*, a PH 3(7), 12(2), 22(2), *saginem* (*saginem?*), a AV 13(2), *saginem album*, a LM 15 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307). || Cast. *saín*, *sayno*, ‘grasa y también manteca de cerdo, empleado en el Medievo en el curtido de cueros, industria textil, alimentación y como medicinal’ (Gual, p. 253). | Cast. *sayn*, ‘saín, grosura del animal’ (Maler, *Tratado*, p. 103). || Fr. *saïn*, ‘graisse’ (Adam des Aigles, p. 66).

**Sagí vell:** *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **saguí veyl**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7r<sup>a</sup> **sagí veyl**. — Lat. *sagimen vetus*, ‘vieille graisse’ (Cy. 9, p. 275). | Lat. *sagimen vetus*, a Ge 16(3), *axungia vetus*, a Ge 19(14) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294), *axungia*, a Al 13, D 9(5) [correspon a sagí vell], 27(3) [correspon a sagí], Ge 2(1), Gu 16(4) [correspon a sagí vell], TA 24 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294).

**Sagí de gallina:** *anim.* Vegeu *greix de gallina*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **sagí de galina**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> **sagí de galina**. — Lat. *axungia galline*, a D 10(3), TA 15, Gu 10(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 294). || It. *assungia de gallina*, ‘Hühnerschmalz’ (Glessgen, p. 916).

**Sagí de porc:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 37v **segín de porch**.

Vegeu *ensuya de porc*, *greix de porc*, *lart de porc*.

— Cast. *sayn* (*uieia*) *del puerco* (Maler, *Tratado*, p. 103). || It. *assungia*, *assungia*, *sungia*, ‘Schweineschmalz’ (Glessgen, p. 916).

**Sagí de porcella:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 145 **sagí de porcella**.

**Sahuc:** *veg.* Vegeu *oli sembassí*. F (còpia s. XV m.), f. 113v arbre que hom apella **sahuc**.

Possible sin.: **fusano**. Vegeu *fusano*.

— Lat. *ebulus*, ‘hièble (*Sambucus ebulus*)’ (Cy. 9, p. 249). | Lat. *ebulus*, ‘èvol (*Sambucus ebulus*)’ (Duch, p. 453), Lat. *sambucus*, ‘saüc (*Sambucus nigra*)’ (Duch, p. 458). | Lat. *sambuci*, ‘Black elder, *Sambucus nigra*, the common elder of Europe, is a small tree with clusters of dark berries. Its inner bark was used as a cathartic. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.220’ (Scanlan, p. 85, n. 33.3); Lat. *sambuci*, ‘Black elder, *Sambucus nigra*, is a deciduous tree common in Europe and often attaining an height of 20 ft. It has glabrous, oval leaves with pinnate borders, and its fruit is used to make elderberry wine. The leaves impart a sickly odor and are processed to yield a green dye for fat and oil. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.220’ (Scanlan, p. 115, n. 66.5); Lat. *ebulus*, ‘danewort. Dawrf elder, *Sambucus ebulus*. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.267’ (Scanlan, p. 113, n. 64.4); Lat. *sambachum*, *zambach*, ‘zambach, from the Arabic zambak, refers to a

reddish-colored spice used in Middle Eastern cookery. The small, flat seeds are the product of the Arabian jasmine, *Jasminum sambac*, hand have a pungent, tangy flavor. Like pepper, they are sternutatory agents' (Scanlan, p. 93, n. 41.5). | Lat. *sambucus*, 'sureau' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314), *rana sambucus*, a PH 20(2), *racemi sambucus*, a PH 12(4), 13(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307), *ebulus*, a Al 6, Ge 1(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 297-98). | Lat. *sabucus*, *sambucus*, 'sahuc' (Faraudo, p. 184). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. LX, *De ebullo* i cap. CXLIII, *De sambuco*. || Cast. *saúco*, 'saúco (*Sambucus nigra*)', *yedgo*, 'yezgo (*Sambucus ebulus*)' (Fradejas, *Tratados*, p. 211, 212). | Cast. *saucó*, '*Sambucus nigra*' (Maler, *Tratado*, p. 103). | Cast. *yezgos*, "otros los llaman yelgos. En latín ebulus" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 622, ed. J.M. Fradejas Rueda). | Cast. *saucó*, Cat. *sahuc* (Vernia, p. 78). || Fr. *sanbu*, 'sureau (*Sambucus nigra*)' (Tjerneld, *Moamin*, p. 405). || It. *sambuco*, Fr. *sambu*, 'Gemeiner, Schwarzer Holunder / sambùco (*Sambucus nigra* L.)' (Glessgen, p. 816). || Occ. [*evol*, 'dwarf-elder, danewort'], *sauc*, *sambuc*, *sanbuch*, 'elder' (*Dels auzels cassadors*, v. 1324 i p. 221, 224).

**Sal:** *min.* F (còpia s. XV m.), f. 141v **sal**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v **sal**. | P (còpia s. XV m.), f. 40 **sall**.

— Lat. *sal*, 'sal (Ar. milh)' (Albumesar, p. 580, 622). | Lat. *sal*, 'sel' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 7(1), 12(1), 20(2), Gm 8(2), 20(6), A 8(5), 9(5), 15(5), Gr 20, LM 15, PH 3(6), 21(3), TA 1, Moamin, [*sal gemma*, a AV 8(1), 22(3), Ge 6(2), 19(15), Moamin, *sal lapidea*, a Gm 18(1), *sal rubeum*, a Moamin] (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307, 314). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XCV, *De sale*. || Ar. *milh*, 'sel ordinaire. Moamin lat. *sal comune*; Moamin fr. *sal comun*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 202); [Ar. *milh al-ṣawn*, 'sel pour conserves, pour salaisons'; Ar. *milh aḡīn*, 'sel de saline'; Ar. *milh kabṣī*, '(sel pour béliér), sel gemme rouge (pour les moutons). Moamin lat. *sal rubeus*; Moamin fr. *sal ros*'] (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 202). || Fr. *sal*, *sail*, 'sel. Lat. C *sal*', [*sal ros*, 'sel brut?'. Lat. C *sal rubeus*'] (Tjerneld, *Moamin*, p. 404-05). || It. *sale*, Fr. *sal*, Cast. *sal*, 'Kochsalz / sale da cucina' (Glessgen, p. 866). | It. *sal*, *salle*, 'salt, «sale»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

**Sal blanca:** *min.* P (còpia s. XV m.), f. 39 **sal blanche**. — Ar. *milh abyad*, 'sel blanc, sel raffiné. Moamin lat. *sal albus*; Moamin fr. *sal blanc*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 202). || Fr. *sal blanc*, 'sel raffiné. Lat. C *sal albus*, X *sal blancus*. *Glan.* 235' (Tjerneld, *Moamin*, p. 405). || It. *sale bianco*, *sal biancho*, Fr. *sal blanc*, Cast. *sal blanca*, 'weißes (Stein-) Salz / sale (cristallino) bianco' (Glessgen, p. 866).

**Sal clara:** *min.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **sal clara**. — correspon a Lat. *sal gemma*, a D 14(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307). | Lat. *sal gemma*, 'sal gemma (ClNa)' (Duch, p. 458). || Cast. *salpedres*, 'salgema' (Fradejas, *Tratados*, p. 211). || Ar. *milh andarānī*, 'sel gemme d'Andarān (localité de Syrie possédant des mines de sel gemme pur cristallisé). Moamin lat. *sal gemma*; Moamin fr. *sal gemme andranem*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 130, n. 288 i p. 202). || Fr. *sal geme (andranen)*, 'sel gemme. Lat. C *sal gemma*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 405). || It. *salgemma*, *sale gemma*, Fr. *sal geme*, Cast. *salpedres*, Ar. *milh andarānī* (Glessgen, p. 866). | It. *salzeme*, 'bergsalt, «salgemma»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62). || Occ. *salgema*, 'rock salt' (*Dels auzels cassadors*, v. 1780 i p. 224).

**Sal negra:** *min.* P (còpia s. XV m.), f. 32v **sal negre**. — Lat. *sal niger*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *milh aswad hindī*, 'sel gemme noir de l'Inde. Ghatrif fr. *sal d'Inde*' (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 202). || Fr. [*sal d'Inde* (Lat. X *sal Indie*), *sal montenier* (Lat. M *sal montanarius*)], *sal noir* (Lat. C *sal niger*), 'sel gemme. Cf. les renvois de *Glan.* 235' (Tjerneld, *Moamin*, p. 405). || It. *sal nero*, Fr. *sal noir*, Cast. *sal nero*, Ar. *milh aswad hindī*, 'schwarzes Steinsalz / salgemma nero' (Glessgen, p. 866).

**Salidònia:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 41 **sal<id>ònia**.

Possible sin.: **màstec**. Vegeu *màstec*.

— Lat. *celidonia*, *cilidonia*, 'chélidoine, éclairé' (Cy. 9, p. 242). | Lat. *celidonia*, 'selidònia (*al. selidònie, salidònia, salidònie, prop. celidònia*) (Ar. *māmīrān*); selidònia *pro memiron id est*

celidonia' (Albumesar, p. 572, 623), *celidonia agrestis, memitha (id est celidonia agrestis)*, 'salidònia agrestas, memita (Ar. māmītā) (*id est salidònia agrestas*)' (Albumesar, p. 572, 618). | Lat. *celidonia*, '*Chelidonium majus*' (OA, p. 1604, n. 242). | [Lat. *cidonia*, 'cognassier (*Cydonia oblonga* Mill.). La *cydonia* est mentionnée dans plusieurs études comme lemme indépendant, de sorte que nous ne retenons pas l'équivalence avec *chelidonia*' (Smets, p. 80). | Lat. *chelidonia*, a Ge 4(2), *cidonia (chelidonia?)* Gm 16(2), *flores cidonia (chelidonia?)* Gm 1(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). | Lat. *Chelidonia major*, 'rail groga (Ar. oroc zofat)' (Farauo, p. 184). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XXX, *De celidonio* i llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. VI, *De celidonia*. || Cast. [*benbriello*, 'membrillo (*Cydonia vulgaris*)'], *çeledonia*, 'hierba de la golondrina (*Silvia verbenaca*)' (Fradejas, *Tratados*, p. 205, 213). | Cast. *çelidonia*, '*Chelidonium majus*' (Maler, *Tratado*, p. 89). | Cast. *celidonia*, Cat. *celedonia* (Vernia, p. 60); Cast. *celidonia mayor*, Cat. *rail groga* (Vernia, p. 77). | [Cast. *membrillo*, '*Cydonia oblonga* Miller'] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 169). || Fr. *celidoine*, 'chélidoine (*Chelidonium majus*)', *mamiran*, 'chélidoine?'. Lat. A *mamiranum*. C'est *māmīrān*, mot persan (Steingass), nom de la chélidoine chez plusieurs auteurs arabes. *Memirem, id est chelidonia*, dans les *Sinonimia* d'Avicenne, à la fin du *Canon*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 322, 371, on vegeu art. *mamiran*; vegeu també art. *momite*, p. 376-77). || It. *celidonia*, *mamirano*, *marmorinum*, Fr. *celidoine*, *mamiran*, Cast. *gildunje*, *ceridonia*, '(Wurzel des) Schöllkrautes / (radice della) celidònia o erba da porri (*Chelidonium maius* L.)' (Glessgen, p. 734, 774). | It. *cilidonia*, 'skelört (*Chelidonium maius* L.) tillhör Papaveraceae och innehåller alkaloider liknande opiumvallmons, «celidonia»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 55, 107). || Occ. *salaveira*, ['pyrethrum'] (*Dels auzels cassadors*, v. 3705 i p. 224).

**Saliva** d'home: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>a</sup> **saliva d'om**.

— Lat. *sputum hominis, viri sputum*, 'salive de l'homme' (Cy. 9, p. 278). | Lat. *sputum hominis*, a D 9(3), Ge 17(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). || Cast. *saliua del omne* (Maler, *Tratado*, p. 103).

**Salment**: *veg., preparat?* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> l'untament de **salment**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> l'untament de **salment** [ms. *lexamenti · desolimenti*].

— Lat. *salimentum (salsamentum?)*, a P 23(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307). || [Occ. (*leisiu clar d'*) *eisermen [de sermen(t) <sup>nv</sup>]* (*Dels auzels cassadors*, v. 3495)].

**Salmoniac blanc**: *min.* Vegeu *armoniac*. P (còpia s. XV m.), f. 32v **salmoniac blanc**.

— Lat. *sal armoniacum*, 'sal armoniach (Ar. *nawšādar, nawšādīr, uššaq*)' (Albumesar, p. 580, 622). | Lat. *sal amoniac*, 'sal amoníac (ClNH<sub>4</sub>)' (Duch, p. 458). | Lat. *sal armoniacum*, '«sel ammoniac», a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 225, 229, 314). || Ar. *nušādīr abyad, nušādīr šaffāf*, 'sel ammoniac blanc, transparent. Moamin lat. *sal armoniacus albus*; Moamin fr. *sal armoniac blanc*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 203-04). || Cast. *sal armoniaca*, *almojatre*, Cat. *noxadre, noxadre del sal armoniach*, 'Del árabe *nusadir*' (Gual, p. 246); Cast. *sal amoníaca*, Cat. *sal armoniach, sall armoniach*, It. *salarmoniaco, lisciadro*, "«*Sal armoniach* se fa en la província de Armènia, y és una sal que té la color blanca y vermella; de dita mena o sal fan-la en pans y à de ésser molt clar, com a cristall, y ha de tenir lo trench com la cànfora; la fina *sal armoniach* à de ser lleugera y cou molt a la llengua com hom la mastega" (BUB. *Ms.* 62, fol. 37v)' (Gual, p. 253). || Fr. *sal armoniac (blanc)*, 'sel ammoniac. Lat. C *sal armoniacus*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 404). || It. *sale armoniaco, sale armoniacho, sal armoniacho*, Fr. *sal armoniac*, Cast. *salmoníaco*, Ar. *nušādīr*, 'Salmiak, Ammoniumchlorid / cloruro dell'ammonio'; It. *sale armoniaco bianco, sale armoniacho bianco*, Fr. *sal armoniac blanc*, Cast. *salmoníaco blanco*, Ar. *nušādīr abyad, 'id.'* (Glessgen, p. 867-8).

**Sàlvia**: *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 112v **sàlvia**. | F (còpia s. XV m.), f. 118v such de la **sàlvia**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **sàlvia**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **sàlvia** e lo suc d'ela. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **sàlvia**. | Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12v<sup>a</sup> **sàlvia** e lo suc d'ela.

— Lat. *salvia*, 'sauge (*Salvia officinalis*)' (Cy. 10, p. 56). | Lat. *salvia*, 'sàlvia (*Salvia officinalis*)', Lat. *salvia agrestis*, 'sàlvia (*Salvia agrestis*)' (Duch, p. 458). | Lat. *salvia*, 'sage, *Salvia officinalis*' (OA, p. 1612, n. 282). | Lat. *salvia*, 'sauge' (Van den Abeele, *La fauconnerie*,

p. 222), A 10(6), P 5(3), 6(10), TA 4, 13, 22, *succus salvia*, a Al 14 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307). | Lat. *salvia*, ‘salvia (Ar. alezfaquez)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *salvia*, Cast. *salvia*, Cat. *salvia*, *salvja* (Vernia, p. 78). || Cast. *ssalvia*, ‘salvia (*Salvia officinalis*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 212). | Cast. *salvia* (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Fr. *sauge*, ‘sauge’ (Adam des Aigles, p. 66). || It. *salvia*, ‘Blätter des Echten Salbei / foglie della salvia (*Salvia officinalis* L.)’ (Glessgen, p. 813). || Occ. *salvia*, ‘sage’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1987 i p. 224).

**Salze:** *veg.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> flor dell **salze**. || P (còpia s. XV m.), f. 34v fulles verdes de **sàlzer**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>a</sup> flor del **saltze**.

— Lat. *salix*, ‘salze (*Salix alba*)’ (Duch, p. 458). | Lat. *salix*, ‘various deciduous trees of the genus *Salix* with narrow leaves, flowers borne in catkins, and strong, lightweight wood’ (Scanlan, p. 122, n. 74.4). | Lat. *salix*, ‘saule (*Salix* L.)’ (Smets, p. 89). | Lat. *salix*, ‘saule’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a PH 4(3), Moamin, *salix arborea*, a A 22(3), *flos salix*, a P 32(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307, 314). | Lat. *salix*, ‘salze (Ar. hilef)’ (Faraudo, p. 184). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CXLII, *De salice*. || Ar. *hīlāf, ṣafṣāf*, ‘*Salix aegyptiaca*, saule (d’Egypte) (tiges, feuilles). Moamin lat. *salix*; Moamin fr. *salse, salxe*. Voir Tuhfa, n° 412’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199). || Cast. *salze*, ‘saule (*Salix alba*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211, i Maler, *Tratado*, p. 103). | Cast. *sauce blanco*, Cat. *salze* (Vernia, p. 78). || Fr. *salxe, salce*, ‘saule. Lat. C *salix*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 405). || It. *salce, salcie* (pl. *salci*), *salice* (pl. *salici*), Fr. *salxe*, Cast. *salze*, Ar. *ṣafṣāf*, ‘Weide (*Salix* L.) / sàlice’, It. *fronde de salice frische et viride*, *foglie verde del salcie, foglie di salcie*, Cast. *fojas del salze*, ‘Weideblätter / foglie del sàlice’ (Glessgen, p. 812). || Occ. (*flor batuda de*) *saletz, salsa, saylets*, ‘willow’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2713 i p. 224); *sauze, sautze* (*Dels auzels cassadors*, v. 830).

**Sang d'anyell:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 117v **sanch d'anyell** tèbeha. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>a</sup> **sanch d'anyel** calent o ab tèbeu.

— Lat. *sanguis agni*, a P 10(3), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293, 312).

**Sang d'au tendra:** *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **sang de les aus tendres**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **sanchs d'aus tenres**.

**Sang de boc:** *anim.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **sanch de boch**. [N carn de boc]

— Lat. *sanguis hirci*, a LM 8, Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300, 313), [*sanguis capra*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312), *sanguis haedi*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313).] || Ar. *dam (al-)tays*, ‘sang de bouc’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194, 218). || Fr. *sanc de bec* (Tjerneld, *Moamin*, p. 317).

**Sang de colom:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 143v **sanc de colom**. — Lat. *sanguis columbarum*, a Gm 2(2), LM 11, 19, Moamin, *sanguis columbe*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296, 313).

**Sang de colom novell:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 41 **colom novel**, e quant l’auciràs, gardats que no n’isque le sanch, e dats-li’n a menjar quaucom **de la sanch**.

**Sang de ploma de colom novell:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 30v **plomes dels coloms noveylls** e premets-les bé, e d’equells **sanch** que n’exirà. — Possible error a partir de Ar. *dam ‘usfūr ḡabalī*, ‘sang de moineau de montagne; il est impossible d’identifier cet oiseau; peut-être s’agit-il d’un Bruant (genre *Emberiza*)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 194).

**Sang de dragó:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 143v **sanc de dregó**. | F (còpia s. XV m.), f. 146 **sanc de dreguó**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 **sang<u>is drachonis**. | P (còpia s. XV m.), f. 36v **sanch de dragó**.

— Lat. *sanguis draconis*, ‘sang-dragon’ (Cy. 9, p. 275). | Lat. *sanguis draconis*, ‘sanch de dragó (Ar. *dam al-ahawayn, ṣaibān [sic]*)’ (Albumesar, p. 580, 622). | Lat. *sanguis drago*, ‘resina drago (*Dracaena draco*)’ (Duch, p. 458). | Lat. *sanguis draconis*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *dam al-ahawayn*, ‘(= sang des deux frères), *Pterocarpus draco*, sang-dracon (gomme), cette gomme résine s’obtenait du *Calamus draco* et, en Occident, du *Dracaena draco* ou dragonnier. Moamin lat. *sanguis draconis*; Moamin fr. *sanc de dragon*. Voir Tuhfa, n° 118’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 158, n. 427 i p. 194). || Cast. *sangre de dragón*,

- ‘resina del drago (*Dracaena drago*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 206). | Cast. *sangre de drago*, Cat. *sanch de drago*, It. *sangue di dragone*, *sangue di dragho*, ‘resina encarnada procedente de un árbol tropical llamado drago –“*Calamus draco*”–, usada como tinte y medicinal’ (Gual, p. 254). | Cast. *sangre de dragón*, Cat. *sang de dragó* (Vernia, p. 79). | Cast. *drago*, ‘*Dracaena draco* L.; sangre de, gomo-resina’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. *sang de dagron*, *dragon*, *sanc de dagron*, ‘sang-dragon, matière résineuse tirée du *Calamus draco*. E. Roland, op.cit., IX,173 donne Rumex sanguineux comme le sang-dragon. *L’Antidotaire Nicolas*, éd. P. Dorveaux, p. 90’ (Adam des Aigles, p. 66). | Fr. *sanc de dragon*, ‘sang-dragon, matière résineuse tirée du *Calamus draco* Willd. Lat. C *sanguis draconis*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 405). || It. *sangue de dragone*, *sangue de dracone*, *sangue di drago*, Fr. *sanc de dragon*, Ar. *dam al-ahawayn*, ‘Drachenblut / sangue di drago, resina di *Dracaena cinnabari* Balf.’ (Glessgen, p. 818). || Occ. *sanc de drago*, “‘dragon’s blood”, cf. *Romania*, XX, p. 104; Cotgrave (s.v.); Isidor, *Etym.*, XIX, 8; and Matthiolus, 1415, 20’ (*Dels auzels cassadors*, v. 2875, p. 214).
- Sang de gallina: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 38 carn de **galine** ab la **sanch** sue. — Lat. *sanguis galline*, ‘sang de poule’ (Cy. 9, p. 275). | Lat. *sanguis galline*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313).
- Sang de gallina negra: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 37v **galine negre** e que begua de la **sanch**. | P (còpia s. XV m.), f. 39v pexets-lo de **galina negre** e begua de la **sanch**.
- Sang de grill: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 118 **sanch de grill**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> **sang de .I<sup>a</sup>**. poca bèstia que és dita **gruil**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> **sanch d’**una poca bèstia que és apelada **gril**.
- Lat. *sanguinem parvuli animalis quod gruile vocatur* (AG, p. 1491, l. 14-15), on ‘*gruile* is unidentified. Körting (1923, 495) notes the Spanish *grulla* and Portugese *grulha*, descend from the Latin *gruicula*, a diminutive of *grus*, crane. But it this hardly qualifies as a “small animal”. Unfortunately, this reading is secure, being found in St., Borgnet, and ThC 5.50.94’ (OA, p. 1620, n. 325). | Lat. *sanguis gruile animal*, a P 18(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299). || Occ. *greill (que sia gros / e gitatz lo fors de son cros, / e ab lo sanc)*, on *greill*, ‘cricket’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 3685-87 i p. 222).
- Sang d’home: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 114v **sanch de hom**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **sanc calent d’ome**. | N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **sanc d’ome** cuyta e calent. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **sanch d’om**.
- Lat. *sanguis humanis*, ‘sang humana’ (Duch, p. 458). | Lat. *sanguis hominis*, a P 11(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300).
- Sang de mul: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **sanc de mul**. — Lat. *sanguis muli*, a P 38(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303).
- Sang d’oca: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 117v **sanch de hoca**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup> **sang de la oca**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>b</sup> **sang [ms. sagi ne] de la ocha**.
- Lat. *sanguis anseris*, a P 6(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 293).
- Sang de paó: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **sanch de pahó**.
- Lat. *sanguis pavonis*, ‘sang du paon’ (Cy. 9, p. 275). | Lat. *sanguis pavonis*, a D 5(3), *pectus et sanguis pavonis*, a P 22(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 304). || It. (*sangue de pavone*, ‘Pfau’ (Glessgen, p. 974).
- Sang de ploma de colom novell: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 30v **plomes dels coloms noveylls** e premets-les bé, e d’equells **sanch** que n’exirà.
- Sang de poll: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 34 .I. **poll** ab la **sanch** e ab los budells. | P (còpia s. XV m.), f. 41 **pol gras** ho colom novel, e quant l’auciràs, gardats que no n’isque le **sanch**, e dats-li’n a menjar quaucom **de la sanch**.
- Sang de rata que és dita garó: *anim.* Vegeu *garus*. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13v<sup>b</sup> **sanch de rata que és dita garó**. || F (còpia s. XV m.), f. 118 **sanch de una reta qui és dita gares** ho **ratí**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup> **sang de rata qui és dit guarrís**.

— Lat. *sanguinem ratti muris* (AG, p. 1491, l. 15). | Lat. *sanguis muris garii*, a P 18(3 o 4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 307).

Sang *testudinum* blancs: *anim.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **sanch testudinum blancs**. [correspon a N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>a</sup> limachs blancs].

— Lat. *sanguis testudinis albas*, a P 3(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 307).

Sang de la uega: *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 33 **sanch de la hupegua**.

— Lat. *upupa*, ‘upupa (n. scient. *upupa epops*)’ (Federico II, *De arte*, p. 1243). | Lat. *upupa*, ‘Huppe fasciée (*Upupa epops*)’ (Frédéric II, *L’art*, p. 121, n. 144, i p. 550). || Ar. *hudhud*, ‘Huppe fascié. Moamin lat. *hudhud*; Moamin fr. *huhud*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 197); [Ar. *qunbura*, pl. *qanābir*, ‘Cochevis huppé (chair). Moamin lat. *cupata*; Moamin fr. *cupate*, *guchartz*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 204)]. || [Cast. *cogujada*, *copada*, ‘cogujada (*Galerida cristata*). Vid. González, Luis de; et alii. – “Los nombres de la *cogujada* en los Atlas regionales españoles”, *Archivo de Filología Aragonesa*, XXXII-XXXIII, p. 257-289’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205).] || It. *upupa*, *uppupa*, *huidhuid*, [*bachud*], Fr. *upupe*, *huhiro* (für *huhud*), Ar. *hudhud*, ‘Wiedehopf / ùpupa (*Upupa epops* L.)’; [It. *cupata*, *lodona*, Fr. *cupate*, Cast. *copadas*, Ar. *qunbura*, ‘Haubenlerche / cappellaccia, lodola cappelluta (*Galerida cristata* L.)] (Glessgen, p. 503-4).

**Sanigrés**: *veg.*? Senigrec?. Vegeu *finigrec*. P (còpia s. XV m.), f. 27v **sanigrés**.

**Sarcocole**: *veg.* Sarcocol·la (DCVB), amb variants formals sarcacolla i sarcacollo; ‘sarcacolla: sarcocola’ (Faraudo, p. 194). P (còpia s. XV m.), f. 26 **sarcocole** [ms. sarcatale].

— Lat. *sarcocolla*, *nazelec*; *nazelec id est sarcocolla* (Ar. *anzarūt*), ‘sercacolla, donelach, donselot; donelach alguns diuen donselot *id est* sercacol·la’ (Albumesar, p. 578, 612), *sarcocolla*, ‘sercacol·la (*prop.* sarcocol·la)’ (Albumesar, p. 623). | Lat. *sarcocola*, ‘sarcocol·la’ (Duch, p. 458). | Lat. *sarcocolle*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *sarcocolla*, ‘angelot’ (Faraudo, p. 178). || Ar. ‘*anzarūt*, ‘*anzarūt aḥmar*, ‘*Astragalus sarcocolla*, sarcocolle (gomme). Moamin lat. *sarcocolla*; Moamin fr. *sarcocole*, *saroccole*. Voir Tuḥfa, n<sup>o</sup> 35’ (Viré-Möller, *Ġiṭriṭf*, p. 192). || Cast. *sarcocola*, *azarote*, Cat. *angelot*, It. (Evans?) *anzeruto*, *azeruto*, ‘gomorresina procedente de un arbusto oriental, usada en farmacopea medieval (entra en una receta para curar los ojos, en 1466, publ. Moliné, *Receptari*, 409’ (Gual, p. 219). | Cast. *sarcocola*, Cat. *sarcacola*, *sarcacolla*, *angelot* (Vernia, p. 55, 79). | Cast. *sarcocola*, ‘*Penaea mucronata* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 170). || Fr. *sarcocole*, *saroccole*, *sarcococole blanche*, *sarcocole rose*, ‘sarcocolle, gomme résine d’arbres mal définis. Lat. C *sarcocolla* (*alba*, *rubea*)’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 406). || It. *sarcocolla*, *sarcocola*, Fr. *sarcocole*, *saroccole*, *saroccole*, Cast. *sarcocolac*, *sarcocollac*, ‘Sarkokolla, persischer Gummi / sarcocolla, gommoresina di *Astragalus* sp.’ (Glessgen, p. 818-9). | It. *sarchocolla*, ‘ett slags persiskt gummiharts, persiskt gummi, Tj. *sarcocole* 406; både vit(alba) och röd(rubea) *sarcocolle* förekom’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

**Sargantana**: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>b</sup> carn de la **sargentana**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **sergumentanes**.

Vegeu *lluert*.

— Lat. *lacerta* (AG, p. 1483, l. 21). | Lat. *lacerta*, a A 24(7), D 15, *cauda lacerta*, a E 1(4), *caro lacerta*, a Gu 7(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300).

**Saturiga**: *veg.* Sajolida. F (còpia s. XV m.), f. 115v <i la> **saturiga** [ms. major]. — Lat. *satureia*, a A 18(3) i 21(4), PH 5(3) i TA 4 i 13 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308).

**Seda de porc**: *anim.* a la tradició llatina, per confusió amb el *veg.* de la tradició àrab i oriental. F (còpia s. XV m.), f. 119 **seda** [ms. bleda] <de porc>. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **seda de porch**.

Sin: **pèl de porc**, (seres de bístia). Vegeu *pèl de porc*, *seres de bístia*.

— Lat. *seta porcina*, *seta porci*, ‘soie de cochon’ (Cy. 9, p. 276-77). | Lat. *seta*, a Lm 29, *seta porci* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308), a D 12(3), Ge 19(8), LM 23, *setae porci*, a TA 8, *setas porci*, a AV 7(1) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 305-06). || Ar. *ša‘r (al)-hinzīr*, [*ša‘r al-ġinn*], ‘« soies de porc », traduit littéralement (« pils de senglier », soies de sanglier) chez Moamin, le traducteur ignorant qu’il s’agissait d’une plante. Voir Tuḥfa, n<sup>o</sup> 65, 450’ (Viré-



Möller, *Ġiṭrīf*, p. 143, n. 348 i p. 207). || It. *porco ... le sue sete*, ‘dickes, steifes Tierhaar, etwa Borsten, Mähnen- oder Schwanzhaar’ (Glessgen, p. 992). || Occ. *sedas (de porc)*, ‘bristle’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1672 i p. 224).

**Sendre:** *min./ veg.* Vegeu *cedra*.

**Sentòniga:** *veg.* Centònica. Etimològicament *herba Sanctonica* és l’herba trobada pels *Santones* de la Galia: un tipus d’ajenjo, que també Diosc. considerava arribat de la Santonia Gala. Se li atribueix props vermífugues, també en humans, p.e. Paladi, *Medicina veterinaria*, XIV 21, 1. P (còpia s. XV m.), f. 36v **sentòniga** [ms. *senconiga*], ço és erba lunbriguera.

Sin.: **donzell, herba cuquera, herba lumbriguera.** Vegeu *donzell, herba cuquera, herba lumbriguera*.

— Lat. *centonica*, ‘Lat. *V centaurea* (Ar. *qintariyūn*)’ (Albumesar, p. 572, 610). | Lat. *centaurea maior*, ‘centaura major (*Centaurea centaurium*)’, Lat. *centaurea minor*, ‘centaura menor (*Centaureum erythraea*)’ (Duch, p. 452), Lat. *santonicum*, ‘santònic (*Artemisia cina*)’ (Duch, p. 458). | Lat. *santonica* (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). | Lat. *centonicum*, ‘centonica (Ar. *axeh*)’ (Faraudo, p. 179). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XLVII, *De centaurea*. || Ar. *šīḥ rūmī, šīḥ armanī*, ‘*Artemisia pontica*, armoise pontique, petite absinthe. Moamin lat. *absinthium romanum, seha armenica*; Moamin fr. *assenz roman, seche armenice*. Voir Tuḥfa, n° 1’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 207). || Cat. *centonica*; Lat. *centaurium*, Cast. *centaurea*, Cat. *centauria, cintauria, sentaurea* (Vernia, p. 60, 79). | Cast. *centáurea*, ‘*Centaurea cyanus* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). || Fr. *centoïre, sencecuee/sentecuee, sousisse, (herbe de) duras*, ‘centaurée, jacée. *Centaurea jacea*; cf. *durô*, Char.-Inf., *durâ*, Vendée, E. Rolland, *op.cit.*, VII,142’ (Adam des Aigles, p. 56, 59). | Fr. *chardon*, ‘chardon. La graine du chardon étoilé (*Centaurea calcitrapa*) s’emploie dans la médecine populaire arabe, voir Ducros, p. 78’, *seche armenice*, ‘absinthe de mer (*Artemisia maritima*). Lat. ACR *seha* (B *scea*, E *secca*, F *sceha*) *armenica*. *Seche* dérive, par le lat., de l’ar. *šīḥ* (hébr. *sīāḥ*, syr. *sīḥā*), nom de certaines espèces du genre *Artemisia*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 324). || It. *centonico*, Fr. *sanconic*, Cast. *yerba lombriguera*, ‘Kraut einer Artemisia-Varietät (*A. pontica*; *A. maritima*; *A. judaica*)’ (Glessgen, p. 712-13).

**Seres de bístia:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 144v **seres de bístia**.

Possible sin.: **seda de porc.** Vegeu *seda de porc*.

**Sermontanum:** *veg.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **sermontanum**.

— Lat. *sirmontanum, siler montanum, silermontanus*, ‘sermontain’ (Cy. 9, p. 277). | Lat. [*laserpitio, silphium, ‘laserpici (Laserpitium deria)’* (Duch, p. 455)], Lat. *seseli, siler montanum, ‘laserpici (Laserpitium siler)’*, [Lat. *siseleos, ‘comí de Marsella (Seseli tortuosum)’*] (Duch, p. 459). | Lat. [*fermentanum?*, a TA 8 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 298)], *sirmontanum*, a D 17(9) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). || [Cast. *maharoche, ‘laserpicio (Laserpitium prutenicum)*; del ár. *maḥrūt*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | Cast. *seseli, ‘Seseli tortuosum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171).] || Fr. *silleris montain commun*, ‘sermontain, *Siler montanum* vulgare, N. Lémery, *op.cit.*, p. 502. Cf. *Le livre des simples médecines*, ed. P. Dorveaux, p. 502-3 : *Silleris montain*, en français : livêche. E. Rolland, *op.cit.*, VI,116-117 : *Laserpitium siler – Le sermontain* et id., VI,128 : *Levisticum officinale – La livêche. L’Antidotaire Nicolas*, éd. P. Dorveaux, p. 92-93, *Laserpitium*’ (Adam des Aigles, p. 66-67). || It. *siler montano*, Lat. *siler montanum*, ‘Samen des Gewundenen Sesel (*Seseli tortuosum* L.) oder Roßkümmelsamen (*Laserpitium siler* L. (= *Siler montanum* Crantz)) / semi del finocchio marino o del sermontano’ (Glessgen, p. 823).

**Serp:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 120v pólvora de **serp**. || P (còpia s. XV m.), f. 26 [*unguento serpencie*]. | P (còpia s. XV m.), f. 29 **serp**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> pols <de> despuyla de **serp**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> pols de despuyla de **serp**.

Vegeu *despuyla de serp, engüent de serp, greix d’anguila, lluert, sargantana*.

— Lat. *serpens*, ‘serpent’ (Cy. 9, p. 276). | Lat. *serpentem, ‘serpentem varium qui inter alios minus habet veneni et Germanice [h]unc vocatur*’ (AG, p. 1483, l. 12-13), ‘multicolored serpent which, among the others, has the last venom and which is called the *unc* in German’ on ‘Sanders

(445) points out that the modern *Unke* is a toad' (OA, p. 1609, n. 275). | Lat. *serpens*, A 24(7), [*serpentulum*, a PH 12(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308)], *surpentum* (*serpens*?), a TA 19 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 296). | Lat. *serpentes*, Cast. *culebras* (Vernia, p. 90). || Ar. *ḥayyat al-mā*, 'serpent aquatique. Appellation vague ne permettant pas d'identifier l'espèce ni de déceler de quelle langue ce passage a été traduit. Il peut s'agir d'un hydrophis (deux variétés dans le Golfe Persique) ou d'une anguille ou d'une lamproie ou, enfin, d'une couleuvre aquatique du genre *Tropidonotus*. Deux passages d'Ibn Quštimur (fol. 66v et fol. 76v) laissent croire à un serpent venimeux' (Viré-Möller, *Ġitrif*, p. 107, n. 209). || It. *serpe*, *serpente*, 'Schlange' (Glessgen, p. 992). | It. *serpe*, 'orm, «serpente»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

Serp negra: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **serp negra**.

Sin.: **culebra negra**. Vegeu *culebra negra*.

— Lat. *serpentem nigrum*, *serpentem nigram*, 'aspic, dont on trouve des individus presque complètement noirs, selon Martin-Dairvault, p. 103' (Cy. 9, p. 276). | Lat. *serpens niger qui tyrus vocatur* (AG, p. 1475, l. 31), de la què Albert Magne tracta a 25.42(59). | Lat. *serpens niger*, a D 7(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). || It. *serpe nigro* (Glessgen, p. 992).

Sèu: *anim.* Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **sèu** [ms. feu].

— Lat. *sepum*, *sebum*, 'suif' (Cy. 9, p. 275). | Lat. *cepum*, 'sèu (Ar. šahm, šuḥūm)' (Albumesar, p. 572, 623). || Fr. *sef*, *seu*, 'suif. Lat. CF *sepum*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 407). || It. *sepo*, 'Schmalz, tierisches Fett' (Glessgen, p. 991). | It. *sievo*, 'fett, «sevo»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62). || Port. *sebo*, 'o gordo das vísceras abdominaes dos ruminantes, sobretudo de carneiros e ovelhas' (Michaëlis, *Mestre*, p. 267).

Sèu de gat: *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **sèu** de gat.

— Lat. *sepum gatti*, 'graisse de chat' (Cy. 9, p. 275). | Lat. *sepum catti*, a Gu 2(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308). || It. *sepo* (*de gatto*), 'Schmalz, tierisches Fett' (Glessgen, p. 991).

**Sinamoni**: *veg.* Vegeu *canyella*.

**Sípia**: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 121v pólvora de hos de **sípia**.

— Lat. *pulvis sepie*, 'os pulvérisé de la sèche, employé dans Moamin IV, 24(5), 39(3), édité par Tjerneld' (Cy. 9, p. 276). | Lat. *os sepie*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314).

**Sofre**: *min.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **sofre**. || F (còpia s. XV m.), f. 114v **soffre**. | F (còpia s. XV m.), f. 149 **soffre**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **soffre**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **soffre** [ms. leffre].

— Lat. *sulphur*, 'sofre (Ar. kibrīt)' (Albumesar, p. 581, 623). | Lat. *sulfur vivum*, 'sofre natiu (S)' (Duch, p. 459). | Lat. *sulphur*, 'Sulphur is a recognized curative agent in the treatment of human and equine scabies. See Alb. Mag., *Mineralium*, 5.1.4' (Scanlan, p. 130, n. 82.5). | Lat. *sulphur*, 'soufre' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a P 30(4), 41(2), LM 24, PH 6(4), TA 17, *sulphur citrinum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309, 314). | Lat. *sulphur vivum*, 'pedra sufre (Ar. acrobit)' (Faraudo, p. 185). | Lat. *sulfur*, Cast. *azufre*, Cat. *sofre* (Vernia, p. 99). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XCIII, *De sulphure*. || Cast. *sufre* (*pedra*), 'azufre' (Fradejas, *Tratados*, p. 212, i Maler, *Tratado*, p. 104). | Cast. *azufre*, Cat. *sofre*, *sofra* (Gual, p. 257). || Fr. *soffre*, *surfre*, 'soufre. Lat. X *sulfur*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 409). || It. *çolfo*, *sulfure*, Fr. *soffre*, Cast. *pedra sufre*, 'Schwefel / zolfo', It. *çolfo citrino*, *sulfuro citrino*, Fr. *soffre citrin*, Cast. *pedra sufre amariella*, 'gelber Schwefel / zolfo giallo' (Glessgen, p. 873). | It. *soffano*, 'svavel, «zolfo»' (Hedvall, *Ghatrif*, p. 62).

**Sorics** viva: *anim.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> **sorics** [ms. *sorcā*] viva. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>b</sup> **sorics** viva. — Lat. *sorex*, a AV 15(4) i 21(4), Gm 25(1), A 11(2) i 24(4), Al 14, D 5(6), P 22(4), Ph 5(2), 8(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 308-09).

**Sorguarol**: *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **sorguarol**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **sorg<u>ariolos** [ms. *cēgariolos*].

— Lat. *sorgairon?*, a P 41(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309). || Occ. “Soritz e·l petit segonho”, on *segonho*, ‘cygnet’ (*Dels auzels cassadors*, vv. 1569 i p. 224); [potser relacionat amb *sorigato*, *soriguanton*, ‘mouse falcon’, probablement referint-se al xoriguer (*Dels auzels cassadors*, v. 1300 i p. 224)].

**Sucre:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 27 **sucra**.

— Lat. *zuccara*, ‘sucre (*al. sucra*) (Ar. *sukkar*)’ (Albumesar, p. 583, 623). | Lat. *zucarum*, ‘sucre’ (Duch, p. 460). | Lat. *saccharum*, *zucari*, Cast. *azúcar* (Jordi, p. 122). | Lat. *zuccarum*, ‘sucre’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a TA 5, TS 4(3), 6(2), 17(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311, 315). | Lat. *saccharum*, ‘sucre’ (Faraudo, p. 184). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. XCVI, *De zucaro*. || Cast. *azúcar*, Cat. *sucre*, *sucra*, It. *zucchero*, ‘producto de extraordinaria importancia en el mundo medieval, usado no sólo en medicina, limonadas, polvos, tortas, confites, codoñate y exarope, sino también para azucarar los alimentos’ (Gual, p. 258). | Cast. *azúcar*, ‘*Saccharum officinarum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *zucré*, *çucré*, ‘sucre’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 422). || It. *çucchero*, *çuchero*, *zuchero*, *çuc(c)aro*, *çuccharo*, *çucharo*, *cuççhero*, *zuccaro*, [cuççhero], *çucaro*, *zuccaro*, *zucharo*, Fr. *sucre*, Cast. *açucar*, ‘raffiniertes Rohrzucker / zucchero raffinato, di *Saccharum officinarum* L.’ (Glessgen, p. 842, 1009). | It. *zucharo*, ‘socket, «zucchero»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64).

**Sucre blanc:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 139v **sucre blanch**. || P (còpia s. XV m.), f. 31 **sucre blanch**. | P (còpia s. XV m.), f. 27 **sucra blanch**.

— Lat. *zucarum tabarzet*, ‘sucre purificat’ (Duch, p. 460). | Lat. *sacchari albissimi*, *saccharum albissimi*, Cast. *azúcar muy blanco* (Jordi, p. 121). || Ar. *sukkar abayd*, ‘sucre blanc, sucre candi. Moamin lat. *zuccarum album*; Moamin fr. *zucré blanc*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 206); Ar. *sukkar ṭabarzad*, ‘synonyme de *sukkar-abyad*, sucre blanc, c’est le sucre en pain que l’on doit casser avec une petite hachette dite, en persan, *ṭabarzīn*’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 93, n. 165). || Fr. *zucré blanc*, ‘sucre blanc. Lat. AX *zuccarum* (X *çucarum*) *album*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 422). || It. *çucchero bianco*, *çuchero bianco*, *zuccaro bianco*, *çuccaro bianco*, Fr. *zucré blanc*, Cast. *açucar blanco*, Ar. *sukkar ṭabarzad*, *sukkar abyad*, ‘raffiniertes Rohrzucker / zucchero raffinato, di *Saccharum officinarum* L.’ (Glessgen, p. 842).

**Sucre candi:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 139 **sucre candi**. || P (còpia s. XV m.), f. 26v **sucra candi**.

— Lat. *candi*, ‘sucre candi’ (Duch, p. 451), Lat. *sal indi*, ‘sucre verge (*Saccharum officinarum*)’ (Duch, p. 458). | Lat. *candi* (*zucarum*), a TS 4(2), 17(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295). || Cast. *azúcar cande*, *azúcar candi* (Gual, p. 258). | [Cast. *azúcar cande*, ‘azúcar cristalizado, blanco’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 165). || Fr. *sucre candit*, *sucre candif*, ‘sucre candi’ (Adam des Aigles, p. 56). | [Fr. *zucré ros*, ‘sucre brut, cassonade. *Glan.* 248. Lat. *zuccarum rubeum*’] (Tjerneld, *Moamin*, p. 422). || It. *çuccaro candido*, *zuccaro candido*, ‘weißer Kandiszucker / zucchero candito bianco’, It. *çuchero rosso*, *çuccaro russo*, *zuccaro rosato*, Fr. *sucre ros*, Cast. *açucar vermejo*, ‘raffiniertes Rohrzucker / zucchero raffinato, di *Saccharum officinarum* L.’ (Glessgen, p. 842).

**Suricorum:** *anim.* Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup> **suricorum**.

— Lat. *murem*, *suricum*, Tilander ‘souris’ (Cy. 9, p. 154-155, mss. Lats. D.).

**Suriu:** *anim.* N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>a</sup> **suriu**.

**Surricum:** *anim.* Rata. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2r<sup>b</sup> **surricum** [ms. *surritum*].

— Lat. *soricum*, Tilander ‘loir’ (Cy. 9, p. 66-67, mss. Lats. D.). | Lat. *caro soricis*, a D 5(6) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309). | [De possible confusió amb Lat. *suricum*, ‘millet (*Milium effusum* L.)’ (Smets, p. 91).] || Fr. *soriz*, ‘souris. Lat. *mus*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 409).

# T

**Tagiamunt:** ? Fins i tot podria no ser un medicament, ja que s'inclou dins d'un conjur. Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **tagiamunt**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **tagramum** [ms. tagramū].

**Tagramum:** ? N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **tagramum** [ms. tagramū]. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **tagiamunt**.

**Tamarindi:** veg. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **tamarindi**.

— Lat. *tamarendus*, *tamarindus*, 'tamarin, fruit du tamarinier' (Cy. 9, p. 280). | Lat. *thamarindi* (*al. tamarindi*), 'tamarindis (*pl. tamarindis*) (*Ar. tamr hindī, šağarat maryam [sic]*)' (Albumesar, p. 624). | Lat. *tamarindus*, 'tamarinde (*Tamarindus indica*)', [Lat. *tamariscum*, 'tamariu (*Tamarix gallica*)'] (Duch, p. 460). | Lat. *tamarendi*, *tamarindi*, Tilander 'tamarin' (Cy. 9, p. 88-89, mss. Lats. D.). | [Lat. *foliis thamarisci*, 'Jessen identifies Alber's "thamariscus" with the European yew, *Taxus baccata*. See Alb. Mag., *De veget.*, 6.228, ed. Karl Jessen (Berlin, 1867), p. 686. In classical Latin, e.g., Pliny (13.116), the word signified the common tamarisk, *Tamarix gallica*, a low tree with slender branches and small scalelike leaves, which grows in arid sandy locales'] (Scanlan, p. 88, n. 37.4). | Lat. *tamarendus*, 'tamarinier' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 226), a D 17(11) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309), *tamarinum*, [*tamariscus*], a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | [Lat. *tamariscus*, *tamarix*, 'tamarit'] (Faraudo, p. 184). || Cast. *tamarindo*, Cat. *tamarindi*, *tamerindi*, 'árbol tropical cuyos frutos, de agradable sabor, se emplearon como laxantes. Según Asín, *Etims. ár.*, viene del árabe "támar híndi", dátíl de la India. Nuestro manual exige que sean negros, gomosos y en forma de algarrobas' (Gual, p. 258-59). | Cast. *tamarisco*, Cat. *tamaril*, *tamarit*, *tamarita*, *tamaritra*; Cast. *tamarindo*, Cat. *tamarindi* (Vernia, p. 81). | Cast. *tamarindo*, '*Tamarindus indica* L.', [*tamarisco*, '*Tamarix gallica* L.'] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171). | [Cast. *tamariz*, "otros le llaman taray. En latín tamariscus" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 624, ed. J.M. Fradejas Rueda). || It. *tamarindi*, 'Tamarindenmus / polpa di tamarindo (*Tamarindus indica* L.)' (Glessgen, p. 834).

**Tetartic blanc:** ? Probable corrupció. F (còpia s. XV m.), f. 147v **tetartich blanc**.

**Teula:** *min.* Vegeu *rejola*. F (còpia s. XV m.), f. 112 **teula**.

— Lat. *tegola*, 'tuile' (Cy. 9, p. 280). | Lat. *tegula*, It. *tegula*, *teghia*, *teglia*, 'Dachziegel' (Glessgen, p. 999, 1000). | Lat. *tegula cocta*, a LM 8, *tegula rubea*, PH 3(6), 21(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309). || Cast. *teja roja*, 'teja muy caliente, al rojo', *tegas*, 'tejas' (Fradejas, *Tratados*, p. 211, 212).

**Timiama:** veg./[*min.*] N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>a</sup> **tymia<ma>**. || Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 12r<sup>a</sup> **timiama**.

— Lat. *cimiama* (*Epistola* ms. Ha). | [Lat. *timalam* (*tithymallus*?), a LM 22, *tithymallus*, a TA 21 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310).] | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLXXI, *De thimiamate*. | Apunto el seu ús com adjectiu a Lat. *ammoniaci thymiamatis*, Demetrii Constatinopolitani, *De re Accipitraria*, cap. 140, 143 i 153, p. 100, 101 i 105 respectivament (ed. Rigault). || Cast. *timiama*, Cat. *timiama*, *temiama*, It. *timieme*, *tinmiame*, 'su etimología latino-griega tiene el significado de perfume o incienso. Pegolotti (pág. 102) aclara más al afirmar *tinmiame*, cioè incienso grecheco. Nuestro manual la describe en forma de "trozos, color morado, sin menudos y oliendo bien a perfume. Se empleó en el Medievo como perfume y medicinal. "*Timiama*... sia ben exut y deu ésser molt gomosa, y age flayra bona y molt més quant és al foc y ratira a estorac la flayra... *Temiamama*... és una escorsa de un arbre que's fa en India, semblant a la escorsa de la morera...; pot-se conservar sense corrompre's per temps de 10 anys, y de aquí avant pert" (BUB. Ms. 62, fols. 11 y 40)' (Gual, p. 259-60).

**Tymum:** veg. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3v<sup>b</sup> **tymum**.

— Lat. *tymus*, ‘thym (*Thymus*)’ (Cy. 9, p. 282), *serpillum*, *cerpillum*, ‘thym (*Thymus vulgaris*)’ (Cy. 10, p. 40-41). | Lat. *thimus*, *alaxa* (*id est thimus*), ‘farigola, timó *id est* fariguola; Ar. *hāšā*’ (Albumesar, p. 569, 612, 624). | Lat. *asce*, *hasce*, *tymus*, *thimus*, ‘farigola (*Thymus vulgaris*)’ (Duch, p. 451, 460), Lat. *serpillum*, ‘serpoll (*Thymus serpyllum*)’ (Duch, p. 459). | [Lat. *rimium porci?*, a TA 16, *serpullum*, a Al 6, A 27(4), 28(2), (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222, 307).] | Lat. *thymum*, ‘timó (Ar. *haxe*)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *thymus*, *thymi*, Cast. *tomillo*, Cat. *timó* (Vernia, p. 81). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLXX, *De thimo*. || Ar. *sa’tar*, *ša’tar*, *za’tar*, ‘*Thymus vulgaris*, thym. Voir Tuḥfa, n° 299’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 208). || Cast. *sarpol montessino*, ‘serpol silvestre (*Thymus serpyllum*)’ (Fradejas, *Tratados*, p. 211, i *Maler*, Tratado, p. 103). | Cast. *tomiello* (Glessgen, p. 713); It. *timo*, ‘Thymian / timo (*Thymus vulgaris* L. o sim.)’ (Glessgen, p. 836). | Cast. *tomillo*, ‘*Thymus vulgaris* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171). | Cast. *timoncillo*, “otros le llaman [timoncillo salsero o] tomillo salsero. En latín thimus” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 624, ed. J.M. Fradejas Rueda). || [Occ. *serpol*, ‘wild thyme’] (*Dels auzels cassadors*, v. 2297 i p. 224).

**Tortra:** *anim.* P (còpia s. XV m.), f. 28v **tortres**. — Lat. *turtur*, *sanguis turturis*, [furfur], a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 313, 314).

**Tortuga:** *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 145v **tortugues**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.v<sup>b</sup> **tartugua** e dóna ha ell a menjar alò dell ventre. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 15r<sup>b</sup> **tartuga** e dóna-la-li a menjar ab alò de là intre. Sin.: **bestieta escudada**.

— Lat. *testudo*, ‘tortue’ (Cy. 9, p. 281), *testudo fluvialis*, ‘tortue d’eau douce’ (Cy. 10, p. 57). | Lat. *testudo*, a Ge 19(12), *testudo fluvialis*, a Gr 11, [os *testudinis*, a TA 22], *certuca?*, a P 35(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 295, 309-10). || Ar. *sulahfa gabaliiyya*, ‘(= tortue de montagne), *Testudo graeca*, tortue grecque (chair). Moamin lat. *testudo*; Moamin fr. *tortuche*, *bixe escuere*’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 206). || Fr. *tortuche*, ‘tortue’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 415). || It. *testuyna*, *testudine*, *testuggine*, ‘Griechische oder Maurische Landschildkröte / testuggine comune; testuggine greca (*Testudo hermanni* Gmel; *T. graeca* L.)’ (Glessgen, p. 499, 1000). || Occ. “*La tartuga qu’estai el bosc, / que a cais nier e groc lo closc*”, on *tartuga*, *tortuga*, ‘wood-turtle’ (*Dels auzels cassadors*, v. 1559 i p. 224).

Llet de tortuga: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 113v let de **tartuga**.

Greix de tortuga que no hagi haguts ous: *anim.* F (còpia s. XV m.), f. 143v grex de **turtuga** que no age aguts hous.

**Tramulo:** *veg.* Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 14 v<sup>a</sup> corn en mig de **tramulo** [ms. cozneu (mi)tramilo].

Sin.: trèmol, *tremulo*.

**Trementina:** *veg. balsam.* Vegeu *bedel-li*, *goma*, *pega*, *pregunta*. P (còpia s. XV m.), f. 36 **tramentine**.

— Lat. *terbentine*, *terebinthinae*, *terebentine*, *terebinthina*, Cast. *trementina* (Jordi, p. 122). | Lat. *botinus*, *terbentina*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312), *terebinthus*, a AV 31(2), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 309, 314). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLXIII, *De therebinto*. || Cast. *trementina*, Cat. *trementina*, *tremantina*, ‘jugo o resina semifluida, procedente de pinos y abetos, de la que se sacaba la colofonia y el aguarrás. Se empleó principalmente como medicinal: en el *Receptari* de Moliné, pág. 321, figura la trementina de abeto y en la pág. 433 una interesante *recepta per a fer trementina*, a base de resina de pino, aceite y “anna”’ (Gual, p. 260). | [Cast. *terebinto*, ‘*Pistacia terebinthus* L., goma’] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171). || Fr. *tourmentine*, *tribentine*, ‘térébenthine’ (Adam des Aigles, p. 67, 68). | Fr. *bote* (*de gome*), *gome albote*, ‘térébenthine. Lat. *terbentina*. Ar. *buṭum*, Lokotsch, art. 374. *Albote*, *albotin* est le même mot, muni de l’art. ar. Cf. *glutime*, *gome*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 319). || It. *gumma*, Fr. *gome*, Cast. *goma*, Ar. *šamg*; It. *gomma d’albotin*, *gomma d’albocin*, *glutino* (*che secondo alcuni è termentina*), *colla* (*cioè gumma albotiri*), *termentina*, *terebencina*, *colla* (*idest rasapini*), *goma di pino*, Fr. *glutim*, *glutin a[l]botin* (*ce est une bote de gome*), *glutime* (*ce est gome albote*), *glutime de pin*, Cast. *resina del cuerno cabra*, *engrund*, *resina del pino o de los pinones*, Lat. *glutino... terbentina*, *gluctino pini*, ‘gomma

d'albotin: Harz der Terebinthe, Terpentinpistazie / resina del terebinto (*Pistacia terebinthus* L.); goma di pino: Terpentin (Kiefern-, Lärchen, Pinien-, oder Fichtenharz) oder freiwillig austretendes Koniferenharz / trementina (resina di pino, di larice, di pino domestico o di abete rosso) o resina conifera di nascita spontanea; termentina: Harz der Terebinthe' (Glessgen, p. 759), 'Terebinthenharz; Pinienharz' (Glessgen, p. 673). || Port. (*tormentina, termentina*), Cast. *trementina, (treventina)*, 'ao produto semi-líquido da resina destilada, quer provenha da árvore terebinto (*Pistacia terebinthus*), quer de diversas coníferas, como o pinheiro marítimo de Portugal, dá-se, em regra, entre nós, como é sabido, o nome de *agua-rás, aguarrás*, do latim *rasis*, que designava uma espécie de pez (fr. *rased*; ital. *acquaragia* < \**raseda*' (Michaëlis, *Mestre*, p. 416-17).

**Trèmol:** veg. Vegeu "tramulo". N (còpia s. XIV m.), f. .CXI. v<sup>a</sup> scorxa de **trèmol**.

— Lat. *cortex medianum tremulus*, a P 23(2) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310). || Occ. *de tremol l'escorsa mejana*, on *tremol*, 'aspen' (*Dels auzels cassadors*, v. 3491 i p. 224).

Sin.: **olm**. Vegeu *olm*.

**Tremulo:** veg. Trèmol. Z<sup>4</sup> (còpia s. XIV-2), f. 11v<sup>b</sup> s<c>orça en mig de **tremulo**.

**Triaga:** compost. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5r<sup>b</sup> **triaga**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **triaqua**.

— Lat. *tiriaca, thiriaca, tyriaca, triaca, crida*, 'thériaque' (Cy. 9, p. 281). | Lat. *tiriaqua (dia tesaron)*, Mesuè, 'triaga (dels quatre ingredients)', recepta descrita a f. VIv (Duch, p. 431); Lat. *tiriaca (magna Galieni)*, Nicolaus, 'triaga (magna de Galè)', recepta descrita a f. XXVIIIr-XXIXr (Duch, p. 435); Lat. *thiriaca (de citro)*, Usus, 'triaga (de llimó)', recepta descrita a f. XXXVv (Duch, p. 437). | Lat. *tyriaca*, 'on the famous poison antidote called *theriaca*, see 1.102, 2.119. Yet another valid meaning is 'treacle' (Latham, s.v. *theriaca*), which might better suit a simple of this sort. Cf. *De veg.* 6.455' (OA, p. 1603, n. 239). | 'Theriac, or the noble and universal antidote for poison, was not compounded according to a single recipe, because its formulation varied from one physician to another' (Scanlan, p. 416, n. 43.1). | Lat. *tyriaca, magna tyriaca Galieni*, 'thériaque' (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 252), a A 28(2), *tyriaca?*, a D 29(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310), *tyriaca*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). || Ar. *tiryāq*, 'thériaque. Moamin lat. *theriaca*; Moamin fr. *triaque, triache*' (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 208). || Cast. *atriaca, triaca*, 'composición contra el veneno, antídoto' (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *triaca*, Cat. *triaga, triagua*, It. *triaca, otriaca*, 'confección farmacéutica a base de opio y otros productos. Para el autor del manual catalán debe ser muy negra y con buen olor; al meterla con agua, ésta no debe enturbiarse y la triaca se hunde hasta el fondo' (Gual, p. 260). || Fr. *tiriacle, tiracle, triacle*, 'thériaque' (Adam des Aigles, p. 67). | Fr. *triaque, triache*, 'thériaque, fameux électuaire dans l'antiquité et le moyen âge. Cf. it. *triaca*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 416). || It. *triaca, tyriaca, thyriaca, utriacha, utriacho*, Fr. *triaque, triache*, Cast. *triaca*, Ar. *tiryāc*, 'Theriak / triaca' (Glessgen, p. 897).

**Triagua:** compost. Triaga.

**Trifoli:** veg. F (còpia s. XV m.), f. 113 such de **trifoli**.

— Lat. *trifolium*, 'trifoli (*al. trifoli*) (Ar. *ḥandaqūqā*)' (Albumesar, p. 582, 624). | Lat. *trifolium*, a A 11(4), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310, 314). | Lat. *trifolicum*, 'trèbol' (Faraudo, p. 184). || [Ar. *ḥandaqūqā, iklīl al-malik* (= couronne du roi), '*Melilotus officinalis*, mélilot officinal. Voir Tuḥfa, n° 4, 170'] (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 198, 200). || [Cast. *mielga*, 'alfalfa (*Medicago sativa* L. *sylvestris*)'] (Fradejas, *Tratados*, p. 209). | [Cast. *corona de rey, meliloto*, '*Melilotus officinalis* L.'] (Abu-S-Salt Ummayya, p. 166). | [Cast. *corona de buey*, "llámanle los médicos melilotum" (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 621, ed. J.M. Fradejas Rueda)]. || Fr. *trifoile*, 'trèfle. Lat. C *trifolium*. Cf. *trefoil, trefoille, Mélanges Jeanroy*, p. 671, et it. *trifoglio*' (Tjerneld, *Moamin*, p. 416). || It. *herba che somiglia trefoglio, herba chi è simile al trifolio*, Fr. *herbe qi est appellee fen et semble a trifoile*, Cast. *mielgas*, 'Luzerne, Schneckenklee / lucerna (*Medicago sativa* L.)' (Glessgen, p. 747).

**Turbit:** veg. [*Operculina turpethum* L.] F (còpia s. XV m.), f. 140v **turbit**.

— Lat. *turbith*, 'turbit (Ar. *turbid*)' (Albumesar, p. 582, 624). | Lat. *turbit*, 'turbit (*Ipomaea turpethum*)' (Duch, p. 460). | Lat. *turbit, turbith, radix thurpeti*, Cast. *turbit* (Jordi, p. 122). | Lat.

*turbit*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Lat. *turbetum*, ‘turbit (Ar. terbat)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *turbit*, Cast. *zumillo*, Cat. *turbit*, *turbat* (Vernia, p. 82). || Ar. *turbad*, ‘*Ipomoea turpethum*, turbith végétal (racine). Ghatrif fr. *turbit*. Voir Tuḥfa, n° 6’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 208). || Cast. *turbit*, It. *turbit*, ‘raíz purgativa de una planta oriental, la “Ipomoea turpethum”’ (Gual, p. 260). | Cast. *túrbit*, ‘*Ipomea turpethum* L.’ (Abu-S-Salt Ummayya, p. 171). || Fr. *turbit*, ‘turbith, la racine de l’*Ipomoea Turpethum* R. Brown. Lat. X *turbit*. *Torbich*, *Gandolfo*, p. 45. Purgatif bien connu’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 417). || It. *turbit*, *terbit*, *curbito*, *turbitti*, Cast. *turbit*, ‘Turpethwurzel / radice di *Ipomoea turpethum* (L.) R.Br.’ (Glessgen, p. 837). | It. *turbich*, ‘jalaparot (*Ipomea turpethum* (L.) R.Br.), ett slags vinda vars rötter används som purgativ ; rötterna innehåller bl.a. hartsämnen t ex konvolvulin; ett slags vinda vars rötter användes som laxermedel i Orienten; *turbit* Tj.417’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 63, 109).

**Turis**: veg. Encens. Vegeu *encens*. P (còpia s. XV m.), f. 26 **turis** [ms. curis]. — Lat. *turis*, *thuris*, Cast. *incienso* (Jordi, p. 122).

## V

**Veride ramum**: min. Verdet. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 4v<sup>a</sup> **veride ramum**.

— Lat. *viride es*, acusatiu *viridem eris*, *viride eris*, *viridem rame*, *viridem ramum*, *verderamum*, *viride ramis*, de *viride ere*, ‘vert-de-gris’ (Cy. 9, p. 283). | Lat. *viride eris*, ‘verdet (Ar. zingār); *viridi eris id est verdet*’ (Albumesar, p. 582, 624). | Lat. *viride eris*, ‘verdet de coure (CuO / CO<sub>3</sub>Cu)’ (Duch, p. 460). | Lat. *aerugo*, *aeruginis*, *eruginis*, *floris aeris*, *viridis aeris*, *aeris flores*, Cast. *verdete* (Jordi, p. 118). | [Potser Lat. *hastula regia = verdetena*, a A 27(4) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 299).] | Lat. *viride aeris* (AG, p. 1477, l. 40), ‘the patina which forms on copper, sometimes called copper rust’ (OA, p. 1602, n. 233). | Lat. *aerugo aeris*, ‘Verdigris is the green patina or rust that forms on copper, brass or bronze after prolonged exposure to air’ (Scanlan, p. 418, n. 46.2). | [Lat. *erugo campane*, ‘vert-de-gris’, a Gm 30(1) (Smets, p. 104).] | Lat. *viride ere*, ‘vert-de-gris, sulfate de cuivre’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 246), *aes viride*, a D 23(10), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292, 312). || Ar. *zingār*, ‘verdet, vert-de-gris (carbonate basique hydraté de cuivre). Moamin lat. *viride es*; Moamin fr. *vertram*. Voir Tuḥfa, n° 148’ (Viré-Möller, *Ġiṭriḥ*, p. 210). || Cast. *ram verde*, ‘verdete, cardenillo’ (Fradejas, *Tratados*, p. 210). | [Potser Cast. *ferrete*, Cat. *ferret*, ‘sulfato de cobre, empleado en tintorería. “Ferret à tal conexensa: que tingue bella molla he no tinga coure al mig; fa-s de coure y no tinga mena; y si vols provar si és fi, met-ne entre duas pedras, e fregue-l y deu tornar vermell” (BUB. Ms. 62, fol. 15v)’ (Gual, p. 235)]; Cast. *verdete*, It. *verderame*, *verdeterra*, ‘cardenillo, obtenido tratando el cobre con vinagre, empleado en el Medievo en tintorería y farmacopea. Nuestro manual destaca su forma de grandes pedazos, color verde, aspecto seco y de fuerte olor, que se sube al cerebro’ (Gual, p. 261). | Cast. *verdete*, *cardenillo*, Cat. *verdet* (Vernia, p. 99). || Fr. *vertram*, ‘vert-de-gris. Lat. CX *viride es*. *Glan*. 273. It. *verderame*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 419). || It. *verderame*, *verde rame*, Fr. *vertram*, Cast. *verde*, *aziniar*, Ar. *zingār*, ‘Grünspan: basisches Kupferazetat; basisches Kupferkarbonat / verderame: acetato basico di rame; carbonato basico di rame’ (Glessgen, p. 871). | It. *verderame*, *verderamo*, ‘kopparsulfat, «verderame»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64). || Port. *verdete*, *azinhavre*, Cast. *cardenillo*, Ar.(persa) *az-zindjār*, ‘óxido de cobre ou verdete (*Grünspan*)’ (Michaëlis, *Mestre*, p. 264-65).

**Vermeylló**: min. Vermelló. Vegeu *argentviu*. N (còpia s. XIV m.), f. .CXII.r<sup>b</sup>. **vermeyllon**. || P (còpia s. XV m.), f. 33 **vermayó**.

— Lat. *minium*, ‘cinnabar. Albert’s use of the term “de argento vivo sulfure” raises several interesting questions. In his *Mineralium* (4.1.2) he states when quicksilver (elemental mercury) is sublimated with sulfur and sal ammoniac (ammonium chloride), it is changed to a bright red powder (mercuric sulfide), which can be reduced to a moist flowing substance by roasting in a fire. In his writings Albert never makes clear whether he equates this red powder with cinnabar, HgS, the chief native ore of mercury. Certainly in medieval alchemical literature, the roasting of cinnabar was known to produce quicksilver (“*argentum vivum*”). If Albert’s phrase refers to HgS resulting from alchemical sublimation, it indicates the widespread availability of the artificially-produced compound. If he means cinnabar, he is merely confirming the currency of an ore which was mined in Almaden, Spain, as early as the days of Roman conquest. Albert knew cinnabar as “*minium*” (Scanlan, p. 83, n. 32.1); Lat. *plumbum adustum*, ‘red lead, or lead tetroxide, is a bright red powder produced by heating lead carbonate. Called *minium* in medieval times, it was used as a pigment and coloring agent in glass manufacture. See Alb. Mag., *Mineralium*, 4.1.3’ (Scanlan, p. 387, n. 6.5). | Lat. *minium*, a P 44(7), Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 303, 313). | Lat. *minium*, Cast. *minio*, *cinabrio*, Cat. *vermell* (Vernia, p. 96, 99). || Cast. *bermejón*, ‘cinabrio’ (Fradejas, *Tratados*, p. 205). | Cast. *bermellón*, Cat. *vermelló*, It. *vermiglione*, ‘cinabrio (*vermiglione*, cioè *cinabro*, afirma Pegolotti, 373)’ (Gual, p. 261). || Fr. *miniem* (Lat. F *minium sive cinabrium*), *mini ros* (Lat. F *minium rubeum*), ‘cinabre, vermillon, sulfure rouge de mercure. *Glan.* 171’, *vermeilon*, ‘vermillon’, *zenabre*, ‘cinabre’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 375, 419, 422). || It. *cinabrio*, *minio*, *minio rosso*, *minio russo*, Fr. *mini ros* (*qe nos appellons zenabre*), *vermeilon* (*dont le miniem*), Cast. *vermellón*, *vermejón*, ‘Zinnober / cinabro’ (Glessgen, p. 856).

**Vert escur:** *min.* Verdet. P (còpia s. XV m.), f. 32v **vert escur**.

— Segons les correspondències Fr. mod. “verdet” *Ġitriġ*, 73(2) (cf. B 53); Cast. “verde” Moamín cast. II, 31; Fr. “vertram” Moamín fr. II, 55; It. “verderame” Moamín Ms. b, II, 31; It. “verde rame” Moamín Ms. c, II, 31; Lat. “viride heris” Moamín ms. I (& A), II, 31.

**Vesc d'arbre:** *veg.* F (còpia s. XV m.), f. 112 **vesch d'arbre**.

— Lat. *viscus*, ‘vesch’, *viscus pini*, ‘vesch de pi (Ar. ‘ilk al-anbāt)’ (Albumesar, p. 582, 625). | Lat. *glutinus alzanac*, *viscum quercini*, *viscum quercinum*, ‘vesc (*Viscum album*)’ (Duch, p. 454, 460). | Lat. *visco*, ‘birdlime is a sticky material, such as resinous sap, used to trap small birds’ (Scanlan, p. 174, n. 136.2). | Lat. *viscum arboris*, a A 9(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311). || Cast. *visco*, Cat. *visch*, “*Visch per moltas províncias y en Orient lo fan de un arbre qui·s diu gaudio... y la gent de aquella terra prenen lo fruyt y pisan-lo molt bé y posan-lo a coure ab aygua, y quant està fet un unguent lo baten, y axò és lo visch. Emperò fanne en altra província... de un altre abre qui·s diu tarabella, y la gent de la terra prenen les branques del abre, y llevan-li la escorsa y posen-lo en remull ab aygua dos mesos... y après lo pican molt bé, y fan-la bullir fins que torna visch. Diuen los doctós que lo visch que fan de la tarabella val més que no lo del fruyt del gaudio*” (BUB. Ms. 62, fols. 14v, 31v-32). Maclans, “*vicarsí*” (traduce “herba de vesc” o “*Viscum album*”) (Gual, p. 262). | Cast. *visco*, Cat. *visch* (Vernia, p. 83). || Fr. *viscle*, ‘glu. Lat. CX *viscosus*. *Glan.* 276. It. *vischio*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 420). || It. *visco*, ‘Vogelleim / pania’, It. *visco*, *vischo*, *vischio*, ‘klebrige Masse / sostanza vischosa’, It. *visco*, *vischio*, ‘Harz / resina’, It. *vischio*, *visco*, *visgio*, ‘klebrige (oder harzartige, nicht wasserlösliche) Masse’, [Lat. *viscose*, It. *visco*, Fr. *viscle*, Cast. *leganna*, ‘klebriger Schleim in Augen oder Schnabel (im Vergleich)’] (Glessgen, p. 672). || Occ. *vesc*, ‘bird-lime’ (*Dels auzels cassadors*, v. 308 i p. 225).

**Vesica de ca:** *anim.*/(*veg.*?) Possible corrupció. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup>. **vesica de can o de ors**.

— Cast. *bexiga de perro*, “los médicos le llaman en arávido alcachengi” (Vallés, *Libro de acetrería y montería*, IV.37, p. 621, ed. J.M. Fradejas Rueda).

**Vesica d’ós:** *anim.* Possible corrupció. N (còpia s. XIV m.), f. .CX.r<sup>b</sup>. **vesica de can o de ors**. — [Lat. *fel ursae feminae*, a TA 4 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310).]

**Vi:** *veg. producte de fermentació*. F (còpia s. XV m.), f. 111v **vi**. | F (còpia s. XV m.), f. 142v bon vi [ms. **horí**]. || N (còpia s. XIV m.), f. .CXI.r<sup>a</sup>. **vin**. || P (còpia s. XV m.), f. 31v **vi**. || Z<sup>1</sup> (còpia s.



XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **vi**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>b</sup> **vii**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8v<sup>b</sup> **vi**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **vi**.

— Lat. *vinum*, ‘vin’ (Cy. 9, p. 283). | Lat. *vinum*, ‘vi (Ar. šarāb, ḥamr)’ (Albumesar, p. 625). | Lat. *vinum*, ‘vin’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 14(4), Gm 16(2), A 8(4), Al 3, D 16(9), 23(4), P 10(3), 14(2), 33(2), Ge 7(6), 19(16), Gr 3, 13, 15, Gu 15(3), PH 7(2), 16(2), 18(2), PC 6(6), TA 21, Moamin, *vinum dulcis*, a PH 4(4), *vinum novum optimum*, a LM 4, *vinum optimum*, a Gm 1(1), 2(4), 4(2), 5(2), 6(2), 27(1), LM 25, *vinum vetus*, a Gm 2(9), 14(1), 16(1), 16(2), P 21(10) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 310-11, 314). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVII, *De arboribus et herbis et eorum proprietatibus*, cap. CLXXXIII, *De vino*. || Ar. *ḥamr*, *šarāb*, ‘vin’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199). || It. *vino*, *vin*, ‘Wein’ (Glessgen, p. 1008).

Vi blanc: *veg*. P (còpia s. XV m.), f. 30v **vin blanc**.

— Lat. *vinum album*, ‘vin blanc’ (Cy. 9, p. 283). | Lat. *vinum album*, *vini albi*, Cast. *vino blanco* (Jordí, p. 122). | Lat. *vinum album*, a Gm 3(3), 21(3), 27(1), Gu 17(4) [paràgraf manca a Z<sup>2</sup>], PH 4(6), TA 3, 18 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311). || Cast. *vino aluo*, ‘vino blanco’ (Maler, *Tratado*, p. 106). || It. *vino bianco*, *vin biancho*, ‘Weißwein’ (Glessgen, p. 1008).

Vi fort: *veg*. P (còpia s. XV m.), f. 34 **vi fort**.

— Lat. *vinum forte*, a Gm 25(1), A 29(3) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311). || [Ar. *ḥamr* ‘*afīš*, *šarāb* ‘*afīš*, ‘vin sec, âpre’; *ḥamr* ‘*atīq*, *šarāb* ‘*atīq*, ‘vin vieux’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 199).

Vi de magranes: *veg*. Vegeu *magrana*. P (còpia s. XV m.), f. 35 **vi de melgranès**.

— Lat. *vinum malorum*, ‘vi de malgranès’ (Albumesar, p. 617). || Ar. *rummān ḥāmiḍ*, ‘grenade acide (jus)’ (Viré-Möller, *Ġiṭrīf*, p. 205). || It. *succo de granato dulce*, *vino di pome granate dolce*, *aqua de granati*, *vino di melagranate*, *aqua de melagranate acre*, *vino di melagranate agre*, *succo di granati dolci*, *vin di pomagranate dolci*, Fr. *vin de pome dolçe granée*, *eve de pomes granées*, *eve de pomes granées ameres*, *suc de pomes granées dolz*, Cast. *çumo de mielgranans dulces*, *çumo de mielgranans*, Ar. *Saft aus rummān ḥāmiḍ*, [Saft aus] *rummān ḥulw* (Glessgen, p. 761). En concret, correspon a It. *aqua de melagranate acre*, *vino di melagranate agre*, Fr. *eve des pomes granees ameres*, Cast. *mielgranans agras*, però en concret a *çumo de mielgranans dulces*; ‘Preßsaft, von Granatäpfeln’ (Glessgen, p. 1008).

**Vidra**: *veg*. Vegeu *adrament*, *vidre*. F (còpia s. XV m.), f. 121v prin **vidra** ho l'arell del morritort salvatge he trau lo such. || P (còpia s. XV m.), f. 39 prenets un poch de **vidra** e pichats-lo bé, e mulats-hi .I. poch de carn de moltó an oli rosat, e ab la pólvora del **vidre** dats-li a menjar.

— Lat. *vitrum*, ‘vitriol, cf. Tjerneld, p. 420, art. *vitro*, *Glanures lexicographiques*, p. 269, art. *veir*, *veire*, *voire*, *vitre*, *verre alexandrin*, *veriol*’ (Cy. 10, p. 57). | Lat. *pulvis vitri*, ‘poudre de vitriol’ (Cy. 10, p. 55). | Lat. *herba vitri*, *paritaria*; *herba vitri vel paritaria*, ‘erba vitra o paritària (Ar. ḥašīšat al-zuḡāḡ)’ (Albumesar, p. 575, 613), *vitreolum*, ‘vedriol; atrament *id est* vedriol’ (Albumesar, p. 624). | Lat. *vitriolum (romanum)*, ‘sulfat de ferro (SO<sub>4</sub>Fe)’ (Duch, p. 460). | Potser Lat. *indicum*, *indigum*, *indigo*, *indum*, ‘inde extrait des feuilles de l’indigotier. *Indicum* se rapportait aussi au vitriol de l’Inde, *dragagantum indicum*’ (Cy. 9, p. 255-56). | Lat. *indicum*, *indigo*, a Ge 8(5), 8(9), traduït ‘vitriol de l’Inde’ per Tilander (Cy. 9, p. 212-213) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 300). || It. *indico*, *indacho*, Fr. *ynde*, Cast. *annil*, ‘Indigo, gewonnen aus *Indigofera sp.* / indaco, ricavato da *Indigofera sp.*’ (Glessgen, p. 764). || Cast. *aziche*, ‘vitriolo; del ár. zâḡ’ (Fradejas, *Tratados*, p. 204). | Cast. *caparrosa*, *vitriolo*, Cat. *vadrioll*, *vedrioll*, *vidriol*, ‘empleado en la Edad Media en tintorería y farmacopea. Pegolotti (pág. 297) cita entre las especies el *vetriolo di Cipri*’ (Gual, p. 260-61). | Cast. *natrom*, Cat. *grex de verre* (Vernia, p. 97); Cast. *vitriolo*, Cat. *vidriol* (Vernia, p. 100). | Cast. *caparrosa o vidriol romano* (Vallés III.19, p. 290). || Fr. *veire*, ‘vitriol’, *veriol*, (*veriol de ceax qi funt les soleres*), ‘vitriol. Lat.C *vitriolum*. *Glan.* 269. Diosc. V,114 mentionne une catégorie de vitriol employée dans la tannerie et la teinturerie. Au Maroc, on se sert de sulfate de fet’, *vitre*, *veire*, *vitre alexandrin*, ‘vitriol. Lat. C *vitrium*, v. *alexandrinum*. *Glan.* 269. Voir sur les vitriols I. B., art. 1080, *Tuhfa*, art. 144’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 418). | [Fr. *centregalle*, *chaintregalle*, *chaintegale*, *chaintregale*, *chintregalle*, *tirallmart*, ‘sclarée, toute-bonne. *Salvia sclarea*’]

(Adam des Aigles, p. 57, 67). || It. *nitro alexandrino, vitro alexandrino, vitro allessandrino, vetriolo alexandrino, vetro alexandrino, vetriolo alexandrino, vetro alesandrino*, Fr. *vitre alexandrin*, Cast. *vidrio de Alexandría, vidrio alexandrino*, ‘Alkalialz (Salpeter; Borax; Natron, Pottasche); [weißliches Natron aus Alexandrien] / sale alcalino (sodanitro; borace; soda; potasa); [soda biancastro di Alessandria]’; It. *nero, vetro*, Fr. *veire*, Cast. *vidrio, salnidrio*, ‘id.; Spießglanz oder schwarze Farbe / id.; stibina o colore negro’, It. *vetro*, Fr. *vitre*, Cast. *vidrio, salnidrio*, ‘Glas / vetro’ (Glessgen, p. 862-3); It. *vetriuolo*, Fr. *veriol*, Cast. *azeche*, ‘Vitriol / vetriolo’, It. *vetriuolo di calçolaii*, Fr. *veriol de ceax qi funt les soleres*, Cast. *azech*, ‘Eisenvitriol, Schusterchwärze / vetriolo verde, solfato ferroso’ (Glessgen, p. 872). || [Port. *alfávega (de cooura/cobra), paritaria, (parytaria), alfava, alfavaca, albaca*, Ar. *al-hábaq(a), al-habaga*, Cast. *alfábega, alhábeqa, alábega*, Cat. *alfàbrega*, Fr. *fabrègue*, ‘*Paritaria lusitanica* L. *parietária do reino* Broteiro, *erva leiteira* por julgar que é capaz de aumentar a secreção do leite nas amas de criar’] (Michaëlis, *Mestre*, p. 230-32, n° VII).

**Vidre:** *min.* Vegeu *vidra*. F (còpia s. XV m.), f. 147 **vidre**.

— Lat. *crystallum*, ‘crystall de roca (Si O<sub>2</sub>)’ (Duch, p. 453). | Lat. *vitrum*, a A 9(6), Al 9 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311), *vitrum alexandrinum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 314). | Potser Lat. *vitriolum ferri, chalcantum*, ‘vidriol (Ar. *azehc*)’ (Faraudo, p. 185). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XVI, *De lapidibus preciosis*, cap. XXXI, *De crystallo* i cap. C, *De vitro*. || Fr. *veire*, ‘verre. Lat. CX *vitrum*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 418). || Cast. *vidrio, cristal*, Cat. *vidre* (Vernia, p. 99). || It. *vetro*, ‘glas’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 64).

**Vinagre:** *veg. producte de fermentació.* F (còpia s. XV m.), f. 116 **vinagra**. | F (còpia s. XV m.), f. 141v **vinagre**. || N (còpia s. XIV m.), f. .CX.v<sup>b</sup> **vinagre**. || P (còpia s. XV m.), f. 32 **vinagre**. | P (còpia s. XV m.), f. 37 **vinagra**. || Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 2v<sup>b</sup> **vinagra**. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 3r<sup>a</sup> **vinagre**. || Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6v<sup>a</sup> **vinagre**. || Z<sup>5</sup> (còpia s. XIV-2), f. 13r<sup>b</sup> **vinagre**.

— Lat. *acetum*, ‘vinagre (*al. vinagra*) (Ar. *hall, hall al-hamr*)’, *acetum bonum*, ‘vinagre de bon vi’ (Albumesar, p. 625). | Lat. *acetum vini*, ‘vinaigre’ (Duch, p. 450). | Lat. *acetum*, ‘vinaigre’ (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 222), a AV 16(1), Gm 2(3), 22(4)?, A 15(5), 22(3), Al 8, 12, D 3(4), 10(4), 14(4), 16(23), 17(11), 20(3), E 8(3), P 11(4), 13(3), 14(2), Ge 12(6), LM 17, 22, 23, PH 6(6), 16(2), 18(2), TA 2, 21, TS 1(3), *rubeum*, a TS 1(7) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292), *vinum acrum*, a TA 15 (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 311), *acetum*, a Moamin (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 312). | Lat. *acetum*, ‘vinagre (Ar. *alhal*)’ (Faraudo, p. 184). | Lat. *acetum, aceto, aceti, aceto vini*, Cast. *vinagre* (Jordi, p. 118). || Ar. *hall (hamr)*, ‘vinaigre de vin. Moamin lat. *acetum*; Moamin fr. *aisit, aissiz*’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 199). || Fr. *aisil, vin egre, vinaigre*, ‘vinaigre’ (Adam des Aigles, p. 54). | Fr. *aisit, aissiz, aissitez, aissitez*, Lat. *acetum*, ‘vinaigre’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 307). || It. *aceto, acito*, ‘Weinessig / aceto’, It. *aceto agro*, ‘bitterer, starker Weinessig’ (Glessgen, p. 888). | It. *aceto, acetto*, ‘vinättika, «aceto»’ (Hedvall, *Ghatrif*, p. 52).

**Vinagre fort:** *veg.* P (còpia s. XV m.), f. 40 **vinagre forts**.

— Lat. *acetum acerrimum*, ‘vinagre très fort. Le vinaigre normal contient 2 % alcool, le vinaigre fort 3 à 6 %’ (Smets, p. 106). | Lat. *acetum forte*, a AV 16(4), E 2(4), Ge 12(8), 12(13), Gm 2(3), *fortissimum*, a AV 18(2), TS 1(3)(5), *acerrimum*, a Gm 9(5) (Van den Abeele, *La fauconnerie*, p. 292). || Ar. *hall ‘atīq*, ‘vinaigre vieilli’ (Viré-Möller, *Ġitrīf*, p. 199). || It. *aceto forte, forte aceto, acito forte, forte acito*, Fr. *fort aissiz*, Cast. *vinagre fuert*, Ar. *hall ‘atīq* (Glessgen, p. 888).



### **III. Glossari de noms propis**



Per a la ubicació i l'equivalència moderna de la majoria dels topònims i de part dels antropònims, vegeu *L'atlas català de Cresques Abraham. El primer atlas del món. Primera edició completa en el sis-cents aniversari de la seva realització 1375-1975*, Barcelona, Diafora, 1975.

**Àguila** Vegeu *Àquila*. F (còpia s. XV m.), f. 136 Los antichs paradors, axí com Obtolomeu he los altres, so és saber, <À>guila, Símacus [ms. Gumet] e Tesdocion. — Lat. *Aquila* (AG, p. 1469, 1489, 1492, lib. 23, par. 71, 103, 109).

**Alama<n>ya** Alemanya. F (còpia s. XV m.), f. 113 so diu lo mestre de aquesta art, que en Alama<n>ya hohí dir a son ffrare un provament que no ffall.

— Lat. *Alemania* (AG, p. 232, lib. 2, par. 23; p. 1405, lib. 22, par. 105). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. XIII, *De alemannia*. || Cast. *Alemania*, Cat. *Alamanyia* (Gual, p. 289).

**Alexandri** “alexandri” (d’Alexandria), “Alexandria” o “Alexandre”, el darrer referit a Alexandre el Gran (356 a.C.–323 a.C), rei de Macedònia (336-323 a.C.). N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>a</sup>. En ebraic e en caldeu de Appol·lo menor és appellat, en grec d’Alexandri.

**Alpes, unes muntanyes qui s'apellen.** Alps. F (còpia s. XV m.), f. 131 [ms. Alpos]. — Lat. *Alpes* (AG, p. 1461, 1464, 1492, lib. 23, par. 57, 63, 108). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XIV, *De terra et partibus eius*, cap. XXXII, *De alpibus*.

**Appol·lo (menor)** Déu grec del Sol i de la medicina, entre altres, i pare d’Esculapi. N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>a</sup>. En ebraic e en caldeu de Appol·lo menor és appellat, en grec d’Alexandri. — Lat. *Appoloni (maioris)*, segons l’incipit de la versió llatina llarga ofert a ABEELE (1994, p. 23).

**Archanasi** Vegeu l’estudi del *Llibre del rei Dancus*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup>. — Lat. *Athanasius*, *Athinasius*, fils du roi Galatianus (Cy. 9, p. 284). | Lat. *Athanasium*, *Anchinasium*, *Athinasius*, *Tanaxium*, *Thanasium*, *Anathasium*, *Anarem*, Tilander ‘Athanasius’ (Cy. 9, p. 52-53, mss. Lats. D.). || Cast. *Aranassius*, ‘hijo de Galaciano’ (Fradejas, *Tratados*, p. 215).

**Àquila** traductor. Vegeu l’estudi de N. Vegeu *Àguila*. N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>a</sup>. Pístola <d’>Àquila, Símacus e Theodosus a Tolomeu, emperador d’Egipte. — Lat. *Aquila* (AG, p. 1469, 1489, 1492, lib. 23, par. 71, 103, 109).

**Babilònia** Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup>. — Lat. *Babilonia*, ‘Babylonie’ (Cy. 9, p. 285). | Lat. *Babilonia* (AG, p. 1374, lib. 22, par. 46). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. XXII, *De babylonia*. || Cast. *Babilonia* (Cy. 14, p. 45, glossari). | Cast. *Babilonia*, ‘ciudad de Mesopotamia a orillas del río Éufrates’ (Fradejas, *Tratados*, p. 215). | Cast. *El Cairo* (Gual, p. 290).

**Ben Mesué** Pseudo-Mesué, a no confondre amb el metge àrab de la primera meitat del segle IX, Yūḥanna Ibn Māsawayh, conegut des del segle XII com Iohannes Damascenus. P (còpia s. XV m.), f. 41 pólvora de **Bemesué**.

Mesué: “Mesué Damasceni Joannis, anomenat Mesué el Jove. El seu nom en àrab és Yahia ibn Maswai. Es diu que era un metge cristià jacobita, nascut a Maradin de l’Eufrates i mort a El Caire l’any 1015. Se’n coneixen diverses biografies, totes elles procedents d’autors cristians. En canvi, els autors àrabs de l’època no parlen d’ell, la qual cosa ha fet sospitar a més d’un estudiós que no va existir ningú amb aquest nom, i que l’obra que se li atribueix és un recull, fet a Occident, per una o varies persones en època posterior. La partenitat d’aquest recull, per donar més prestigi a l’obra, s’adjudicà a Mesué. Una d’aquestes biografies apòcrifes es troba en un dels exemplars consultats, l’editat i imprès a Venècia l’any 1502. Comença al foli III r. i ocupa quasi bé cinc folis. En ella es diu que era cristià, que era descendent de la família reial de Damasc, i dóna una data molt tardana del seu naixement, el 1158, època en què els cristians eren a Síria i Palestina, durant la primera creuada, quan Godofred de Bouillon, duc de la Lotaríngia era el seu cabdill. Aquesta data està equivocada, perquè la fundació del regne cristià de Jerusalem, atorgat a Godofred de Bouillon, duc de la Baixa Lorena, va tenir lloc l’any 1099”

Duch, p. 32, n. 29. Un indicati de la seva importància el trobem en que més de la meitat de les receptes de la Concòrda dels apotecaris de Barcelona de 1511, concretament 162 receptes, provenen de Mesué, sobretot del seu Grabadin o Antidotari (Duch, p. 32 i 38). Cal fer constar que en la Concòrda, a Mesué, en la majoria dels casos, se'l cita com Ebenmesue i poques com Mesué (Duch, p. 39).

“C’est en langue arabe que la science médicale des pays d’Islam s’est épanouie. Les traducteurs, parallèlement à leur effort d’interprétation des textes grecs, élaborent leurs propres œuvre; ils reprennent sous une forme personnelle ce qu’ils ont reçu, tentent de le rendre intelligible et accessible à leurs contemporains, y ajoutent de leurs propres convictions et expériences. Le monde latin a fait une place de choix à deux d’entre eux: Yūḥannā ibn Māsawaih, appelé (Jean) Mésué, et Ḥunain ibn Ishāq. Yūḥannā ibn Māsawaih (V. 777-857) appartenait à une famille de Ġundīshābūr. Toute sa carrière s’est déroulée à Bagdad: médecin de cour et professeur renommé, il eut un temps Ḥunain pour élève. Ibn an-Nadīm le cite parmi les membres de la mission scientifique envoyée per al-Ma’mūn dans l’empire byzantin. Plusieurs de ses livres ne nous sont connus qu’à travers les citations faites par les auteurs postérieurs, et seuls quelques-uns de ses traités sont actuellement édités. L’ensemble de son œuvre, encore manuscrite, méritait une étude approfondie car elle marque les débuts d’une médecine proprement arabe. Yūḥannā ibn Māsawaih fut connu du monde latin pour son recueil de senteces médicales [n. 59: *Le livre des axiomes médicaux (Aphorismi)*, édition du texte arabe et des versions latines avec traduction française et lexique par D. Jacquart et G. Troupeau, Genève-Paris, 1980 (Centre de Recherches d’Histoire et de Philologie de la IV<sup>e</sup> section de l’Ecole Pratique des Hautes Etudes)]. Il composa ces *an-Nawādir at-ṭibbīya* à la demande de son ancien élève Ḥunain, qui avait lui-même traduit les *Aphorismes* d’Hippocrate avec le commentaire de Galien. Ce genre qui mélange recommandations morales, considérations philosophiques et conseils pratiques devait connaître une grande vogue en Orient comme en Occident.” JACQUART-MICHEAU, pp. 45-46; “[L’utilisation des traductions constantiniennes à Salerne au XII<sup>e</sup> siècle]. Les disciples de Constantin s’employèrent à continuer et à diffuser l’œuvre de leur maître. L’un d’entre eux fut sans doute responsable de la traduction d’un texte fort répandu jusqu’à la fin du Moyen Age, les *Aphorismi Iohannis Damasceni*. Sous ce titre énigmatique, il faut reconnaître les *Nawādir at-ṭibbīya* qu’Ibn Māsawaih dédia à son élève Ḥunain ibn Ishāq, alors que ce dernier était en train de traduire l’important traité galénique *De la méthode thérapeutique* [n. 84: Edition des textes arabe et latin, traduction française dans: D. Jacquart et G. Troupeau, *Yuhanna Ibn Māsawayh (Jean Mésué), Le livre des axiomes médicaux*, Genève, 1980]. Dans l’opuscle d’Ibn Māsawaih, le médecin occidental trouvait une série de préceptes l’aidant à passer du savoir livresque à l’exercice pratique de son art.” JACQUART-MICHEAU, p. 118.

Pseudo-Mesué: “Farağ ben Sālem nous a laissé une chirurgie d’un certain “Johannis Mesue” qui ne peut être identifié à Ibn Māsawaih.” JACQUART-MICHEAU, p. 207; “Les maîtres parisiens entendaient garder vis-à-vis des apothicaires ou herboristes le monopole du savoir; ils ne leur imposaient la lecture que d’ouvrages élémentaires, issus de la tradition gréco-arabe illustrée à Salerne. Vers le milieu du XV<sup>e</sup> siècle, Saladin d’Ascoli, médecin du prince de Tarente, compose un *Compendium aromatariorum* [n. 18: Cette œuvre a été éditée à la Renaissance, par exemple à Bologne et à Ferrare en 1488. Il existe aussi une édition moderne, mais elle est peu diffusée: L. Zimmermann, *Saladinus de Asculo, Compendium aromatariorum*, Leipzig, 1919 [diss.]] considéré comme le premier ouvrage de pharmacie proprement dite. Saladin se montre d’une plus grande exigence en ce qui concerne la culture des apothicaires; il leur prescrit la lecture de six textes de référence: le *Canon* d’Avicenne, dont les 2<sup>e</sup> et 5<sup>e</sup> livres traitent de pharmacopée, le *Livre des médecines simples* de Sérapion, le “*Servitor*” d’Albucasis, la *Clé de la guérison* de Simon de Gênes, le *Grabadin* et la *Consolation* de Mésué, enfin l’*Antidotaire de Nicolas*. S’il est impossible de déterminer dans quelle mesure ces ouvrages étaient à la portée des apothicaires, il est incontestable qu’ils étaient devenus, depuis leur traduction, des instruments de travail fort utilisés par les médecins. [...] L’auteur que les manuscrits latins et les éditions de la Renaissance nomment “Heben Mesue” ou “Johannes Mesue” demeure jusqu’à présent inconnu [n. 19: Mise au point précise de la question dans M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leyde-Cologne, 1970, pp. 304-306]. Les œuvres qui portent son nom ne peuvent être attribuées

au médecin des VIII<sup>e</sup>-IX<sup>e</sup> siècles, Yūḥannā ibn Māsawaih, puisqu'elles citent des auteurs postérieurs, tels que Rhazès, Avicenne, Ibn al-Ġazzār. Dans son livre *Sur les hommes illustres parmi les Arabes*, composé en 1527, Léon l'Africain donnait une biographie de ce personnage. Selon lui, "Mesuach" était un chrétien, de la religion des Jacobites, né dans la cité de Mārdīn, sur l'Euphrate; il aurait appris la médecine et la philosophie à Bagdad, avant d'entrer à la cour du calife al-Ḥākim. Il serait mort, à l'âge d'environ quatre-vingt-dix ans, en 406 de l'Hégire. Cette assertion de Léon l'Africain a donc amené les historiens à mentionner un certain Māsawaih al-Mārdīnī qui serait mort en 1016. En réalité, les éléments biographiques que donne Léon l'Africain sur les médecins sont généralement des plus fantaisistes, et, en l'absence de textes originaux arabes, l'auteur des compilations latines mises sous le nom de Mésuë garde son mystère. L'ensemble de ses œuvres, introduit vers le début du XIII<sup>e</sup> siècle, offre notamment des *Canons universels* sur les médecines simples et sur leur utilisation, un *Antidotaire* (ou *Grabadin*), et une *Pratique* (ou *Grabadin*) des médecines pour les maladies particulières rassemblant les thérapeutiques de toutes les maladies. Ces œuvres furent commentées par d'illustres maîtres occidentaux: Pietro d'Abano leur annexa des *Additions*, le célèbre anatomiste bolonais Mondino dei Liuzzi commenta les *Canons universels*, Christophorus de Honestis, qui enseigna la médecine à Bologne dans les années 1379-1389, rédigea un ample commentaire à l'*Antidotaire*. Au XV<sup>e</sup> siècle, le maître parisien Jacques Despars rassembla en une *Summula* les principaux remèdes tirés de la première partie de ce même Antidotaire, en les classant par ordre alphabétique des affections. Tous ces travaux occidentaux furent imprimés à la Renaissance, en même temps que les œuvres de ce Mésuë [n. 20: Après quinze éditions incunables (cf. A.C. Klebs, *Incunabula scientifica et medica*, Hildesheim, 1963 [reprod. de *Osiris*, 4, 1938], pp. 226-227), d'autres suivirent au XVI<sup>e</sup> siècle. Certaines d'entre elles contiennent les commentaires de Pietro d'Abano, Mondino et Christophorus de Honestis. La *Summula per alphabetum super plurimis remediis ex Mesue libris excerptis* de Jacques Despars a été imprimée pour la première fois à Lyon, en 1500, avec la *Practica* de Valesco de Tarenta], que l'on avait pris l'habitude de qualifier de "divin" ou d'"évangéliste des pharmaciens". L'utilisation de ce corpus au Moyen Âge ne saurait être sous-estimée: il formait l'une des références obligées en matière de thérapeutique. Dans son traité *De la conservation de la vie humaine*, l'auteur montpelliérain des XIII<sup>e</sup>-XIV<sup>e</sup> siècles, Bernard de Gordon, témoigne du succès remporté par l'*Antidotaire*, en affirmant, peut-être avec quelque ironie, que "personne n'oserait pratiquer en bonne conscience sans Hebe" [n. 21: C.f. L.E. Demaitre, *Doctor Bernard de Gordon: Professor and practitioner*, Toronto, 1980, p. 142]. Bernard de Gordon lui-même ne suivait néanmoins pas aveuglément les conseils de "Heben Mesue". Dans son *Lys de la médecine*, il avait inauguré une controverse que les ouvrages sur la pratique rédigés au XV<sup>e</sup> siècle mentionnent encore. [segueix l'exposició d'aquesta controvèrsia pp. 215-16]. Si les œuvres du pseudo-Mésuë eurent un tel succès, c'est qu'elles rassemblaient de manière commode les procédés thérapeutiques proposés par les auteurs grecs et arabes antérieurs et qu'elles en faisaient une synthèse immédiatement applicable, détaillant le mode concret d'opérer." JACQUART-MICHEAU, pp. 213-16.

**Bolunya** Bolonya. F (còpia s. XV m.), f. 114 enaxí ho ffeya mestre Johan Alamany a Bolunya a son esperver.

**Bruca** Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup>. — Lat. *Bruca, Bruza, Burca, Burta, Pruca*, Tilander 'Prusse, plutôt que *Brussa* en Asie Mineure' (Cy. 9, p. 158-159, 285). | Lat. *Bruca, Bruza, Burca, Burta, Prusse*, (Borussia), plutôt que *Brussa* en Asie Mineure. *Pruca* lire *Pruça* (Cy. 9, p. 285-286). || Cast. *Pradi*, 'Prusia; es error por *Pruca*' (Fradejas, *Tratados*, p. 215).

**Cicília, les muntanyes de.** Sicília. F (còpia s. XV m.), f. 131. — Lat. *Sicilia* (AG, p. 1464, lib. 23, par. 63). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. CL, *De sicilia*. || Cast. *Sicilia* (Gual, p. 292).

**Dancus, rey.** Fictici segons la historiografia. Una hipòtesi d'identificació serà publicada durant el període postdoctoral. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>a</sup>. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>b</sup>. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup>. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup>. — Lat. *Danchus, Sanctis, Daricus*, Tilander 'Dancus'



(Cy. 9, p. 48-49). || Cast. *Dancos, Dancus, Dáneos, Dávanes*, ‘rey, autor de uno de los libros de cetrería más antiguos. Posiblemente identificable con el rey Alcus del *Sendeban*’ (Fradejas, *Tratados*, p. 215). || It. *Sanctis, Dauco* (Glessgen, p. 983).

**Déu** F (còpia s. XV m.), f. 108v

**Egipte** N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>a</sup> Pístola <d’>Àquila, Símacus e Theodosus a Tolomeu, emperador d’Egipte. — Lat. *Aegyptus* (AG, p. 1505, lib. 23, par. 132). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. LIII, *De egypto*. || Cast. *Egipto* (Gual, p. 292). || Fr. *Egyte*, ‘Egipte’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 424).

**Egipta** F (còpia s. XV m.), f. 122v Aquest linatge de ffalcons és ffaréstech e de males costumes he és molt hirós, e per so no troba hom ffalconer qui de ple en ple sàpia les sues costumes; e per so és manament de Optolomeu rey de Egipta, que atart lo tenga hom en la mà sinó en l'alba he en temps de cassa ...

**Esclavònia** Nom medieval d’Eslavònia, regió al nord de Croàcia. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup>. — Lat. *Sclavania, Sclavianiam, Sclavoniam, Sclaviniam, Claviniam, Scalavianiam*, Tilander ‘Eslavonie’ (Cy. 9, p. 158-150, mss. Lats. D.). | Lat. *Sclavonia, Sclavania, Sclavinia, Scalavania*, Slavonie (Cy. 9, p. 286). | Lat. *Sclavonia* (AG, p. 236, lib. 2, par. 33). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. CXL, *De sclavia*. || Cast. *Esclavonia*, Lat. *Scalvania, Salvania* (Cy. 14, p. 45, glossari). | Cast. *Scalvania*, ‘Eslavonia’ (Fradejas, *Tratados*, p. 215).

**Estònia** F (còpia s. XV m.), f. 132v lo ffalcó blanch, que vé de la part de tremuntana, e de la mar mayor de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia, e dels boschs e de les muntanyes veïnes [ms. de ffinesterra]. — Lat. *Estonia* (AG, p. 1465, lib. 23, par. 65).

**Ffinesterra** [corrupció] Fi del món conegut, amb creència de que allí acabava la Terra. F (còpia s. XV m.), f. 132v lo ffalcó blanch, que vé de la part de tremuntana, e de la mar mayor de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia, e dels boschs e de les muntanyes veïnes [ms. de ffinesterra].

**Ffrederich, emperador.** Frederic II de Hohenstaufen, emperador del Sacre Imperi Romano-Germànic. F (còpia s. XV m.), f. 131 Ffrederich enperador, saguint lo dit de Guillem, de<l> rey Roger ffalconer, dix que aquest ffalcó aytal primerament ffó vist en les muntanyes de la quarta regihó del món que són dites Gelbohè. — Lat. *Federicus (II) imperator* (AG, p. 1478, 1481, lib. 23, par. 85, 89). || Fr. *Freiri, Ffeiri*, ‘l’empereur Frédéric II de Hohenstaufen (1194-1250). *Glan. 121*’ (Tjerneld, *Moamin*, p. 424).

**Galatià, rey.** Vegeu l’estudi del *Llibre del rei Dancus*. Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>b</sup>. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1v<sup>a</sup>. — Lat. *Gallatianus, Galitianus*, Tilander ‘Gallatianus’ (Cy. 9, p. 48-49, mss. Lats. D.). | Lat. *Gallatianus, Gallicianus*, Tilander ‘Gallatianus’ (Cy. 9, p. 50-51, mss. Lats. D.). | Lat. *Gallatianus, Gallinacius*, Tilander ‘Gallatianus’ (Cy. 9, p. 52-53, mss. Lats. D.). | Lat. *Gallatianus, Galicianus*, par erreur *Galtianus, Galianus, Galacius, Gallinacius, Galaucianus, Galautiusis* (Cy. 9, p. 285). || Cast. *Galaciano, Galaçiano*, ‘rey que pide al rey Dancos que le enseña el arte de la cetrería’ (Fradejas, *Tratados*, p. 215). || It. *Galitiano* (Glessgen, p. 983).

**Galathià, rey.** Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1r<sup>a</sup>. | Z<sup>1</sup> (còpia s. XIV-2), f. 1<sup>b</sup>. — Lat. *Gallacianus, Galautiusis, Galaucianus, Gallicianus*, Tilander ‘Gallacianus’ (Cy. 9, p. 48-49, mss. Lats. D.). | Lat. *Gallatianus, Gallicianus, Galicianus*, Tilander ‘Gallatianus’ (Cy. 9, p. 50-51, mss. Lats. D.).

**Gelbohè, mont de.** Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup>. — Lat. *Gabuel, Gelboe, Gelboel, Geboel, Greboel*, Tilander ‘Gabuel’ (Cy. 9, p. 158-159). | Lat. *Gabuel, Geboel, Gelboe, Gelboel, Greboel*, mont, cf. *Gelboé*, mont en Orient, L.-F. Flutre, *Table des noms propres*, p. 245, *Guiboé*, mont, le Gelboë de la Bible (I *Samuel* 28,4, 31,1, II *Samuel* 1,6,21, 21,12, I *Chroniques* 10,1,8) se demande E. Langlois, *Table des noms propres*, p. 227 (Cy. 9, p. 285). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XIII, *De terra et partibus eius*, cap. XVII, *De monte Gelboe*. || Cast. *Gelboe*, montaña en el Oriente (Cy. 14, p. 45, glossari). | Cast. *Gélboe*,

‘montaña de Oriente. Se documenta en la *Biblia: I Samuel* 28, 4; 31, 1; *II Samuel* 1, 6, 21; 21, 12; *I Paralipómenos* 10, 1, 8’ (Fradejas, *Tratados*, p. 215).

**Gelbohè, les muntanyes de la quarta regihó del món, que són dites.** F (còpia s. XV m.), f. 131 Ffrederich enperador, saguint lo dit de Guillem, de<l> rey ffalconer, dix que aquest ffalcó aytal primerament ffó vist en les muntanyes de la quarta regihó del món que són dites Gelbohè. — Lat. *Gelboe* (AG, p. 1465, lib. 23, par. 63).

**Germàniha** Germània. F (còpia s. XV m.), f. 131. — Lat. *Germania* (AG, p. 1464, lib. 23, par. 63).

**Gualièn** Claudi Galè, metge grec. F (còpia s. XV m.), f. 121 E de asò matex e asò matex poràs donar als hòmens avent aytal malaltia. E diu Gualièn que girapiga val axí matex a reustaurar la vista. Encara deus saber que aquel matex Guido avia acustumat de untar lo cap de l'esperver ab sobó, e dix-me que duptava si era garit per virtut del sabó ho de l'àlohes, mas a mi és semblant que per la virtut de l'àlohes ffos estat garit.

**Guido, canonge.** F (còpia s. XV m.), f. 120v-121 E deus saber que un canonge qui avia nom Guido, avia un esperver de .VI. mudes, lo qual tornà or per en axí que no·s veyà lo past que hom li donava, e pexeren-lo axí com hom pex coloms, e dura-li aquella segatat bé .VII. messos ho .VIII., enperò negun senyal de seguetat no li paria en los ulls, ans los avia axí clars com null temps ach, al qual après moltes medesines que li hach ffetes que res no li valgueren, donà-li àlohes en pólv[121]ra en candidat de un ciuró, envolpat en un troset de carn, e recobrà la vista ans de tres dies. E de asò matex e asò matex poràs donar als hòmens avent aytal malaltia. E diu Gualièn que girapiga val axí matex a reustaurar la vista. Encara deus saber que aquel matex Guido avia acustumat de untar lo cap de l'esperver ab sobó, e dix-me que duptava si era garit per virtut del sabó ho de l'àlohes, mas a mi és semblant que per la virtut de l'àlohes ffos estat garit.

**Guillem,** falconer autor del *Llibret del mestre falconer*. Vegeu l'estudi del binomi *Dancus-Guillelmus*. .G. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 5v<sup>b</sup>. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup>. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup>. | Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 8r<sup>a</sup> falconer, maestre. — Tilander ‘Guillaume’ (Cy. 9, p. 135, mss. Lats. D.). | Lat. *Guillelmus, Gulghelmus, Guilielmus*, Tilander ‘Guillaume’ (Cy. 9, p. 135, mss. Lats. D.). | Lat. *Guillelmus, Guilhelmus, Gulghelmus, Guilielmus, Guillelmus falconerius*, fauconnier, auteur d'un traité de fauconnerie (Cy. 9, p. 285-6). || Cast. *Guillem*, Lat. *Guillelmus*, halconero, autor de un tratado de halconería (Cy. 14, p. 45, glossari). | Cast. *Guillem*, ‘halconero, autor de un libro de caza’ (Fradejas, *Tratados*, p. 215).

**Guillem, del rey Roger ffalconer.** F (còpia s. XV m.), f. 131 Ffrederich enperador, saguint lo dit de Guillem, del rey Roger ffalconer, dix que aquest ffalcó aytal primerament ffó vist en les muntanyes de la quarta regihó del món que són dites Gelbohe;...

**Guillem, ffalconer.** F (còpia s. XV m.), f. 135v en Guillem ffalconer deya que ab aytals ell avia ya presses grues. — Lat. *Guilelmus falconarius* (AG, p. 1464, 1468 lib. 23, par. 63, 70).

**Gumet** Vegeu *Símacus*.

**Hitàlia, Lonbardia, qui és dita** – Itàlia. F (còpia s. XV m.), f. 131. — Lat. *Italia* (AG, p. 1530, lib. 24, par. 27). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. LXXVIII, *De italia*.

**Johan Alamany, mestre.** F (còpia s. XV m.), f. 114 en axí ho ffeya mestre Johan Alamany a Bolunya a son esperver.

**Lonbardia, qui és dita Hitàlia.** Llonbardia. F (còpia s. XV m.), f. 131. — Fr. *Lombardie* (Tjerneld, *Moamin*, p. 424).

**Mar mayor de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia.** F (còpia s. XV m.), f. 132v lo ffalcó blanch, que vé de la part de tremuntana, e de la mar mayor de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia, e dels boschs e de les muntanyes veïnes [ms. de ffinesterra].

**Martí**, mestre. Vegeu l'estudi del binomi *Dancus-Guillelmus*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup>. — Lat. *Martinus, Martinum*, Tilander 'Martin' (Cy. 9, p. 134-135). || Lat. *Martinus*, fauconnier, maître de *Guillelmus falconerius* (Cy. 9, p. 286).

**Mealger** napolitani, fyl de. Vegeu l'estudi del binomi *Dancus-Guillelmus*. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>a</sup>. — Lat. *magistri, magerii, malgen apolitani, malgeni apolinnuis*, Tilander 'un maître napolitain' (Cy. 9, p. 156-157, mss. Lats. G.). | Lat. *Magerius, Malgen, Malgenus*, pour magister (Cy. 9, p. 286).

**Noruega** F (còpia s. XV m.), f. 132v lo ffalcó blanch, que vé de la part de tremuntana, e de la mar mayor de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia, e dels boschs e de les muntanyes veïnes [ms. de ffinesterra]. — Lat. *Norwegya* (AG, p. 1465, lib. 23, par. 65). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. CV, *De norvuegia*. | 'Incluido dentro del género de los libros de viajes imaginarios, en los que el estudio de los mapas y algunas leyendas orales sustituyen en gran medida a los desplazamientos reales. Esta variedad de fuentes de información dificulta considerablemente la datación del relato. 1350-1390. Primera mitad del siglo XV gran popularidad en Castilla, y se llegará a realizar alguna edición miniada como regalo para su rey Juan II. El llamado manuscrito Z sería una copia tardía realizada en Aragón en el último tercio del siglo XV sobre algún original castellano perdido. Así lo evidencian las características paleográficas y gráficas y la riquísima ornamentación tanto de figuras como de escudos. "Atlas Catalán" 1975... Suevja et Nuruega. [5r, col. b] "et en las montañas desta Nuruega crian muchas aves girifaltes, açores, ffalcones; [...]. Et dicen que vn infante, fijo del rrey de Nuruega, conquirio el condado de Fflandes en tienpo del rrey Artus de Bretaña. E sabet que Nuruega adelante contra la trasmontaña es tierra desavitada [...]' LACARRA-LACARRA-MONTANER, p. 5 i 245, índex toponímic. | "Aquesta regió de Nuruega és molt aspra e molt freda e muntanyosa, salvatgosa e plena de boschs, los habitants de la qual més viuen de peix e de caça que de pa; avena s'i fa e fort poch per lo gran fret; moltes feres hi ha, ço és, cervos, orsos blancs e grifalts" Cresques Abraham, *Atlas català*, 1375, full III. || Fr. *Norvege*, 'Norvège (Tjernelnd, Moamin, p. 424).

**Palmidis** Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup>. — Lat. *Palunudo, Pallanudi, Palummido, Palunidi* au-dessus *Paludini, Palumidi, Palravido*, Tilander 'mont Palladin' (Cy. 9, p. 158-159, mss. Lats. G.).

**Palmidum** Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup>. — Lat. *Polunudum, Pallanudum, Palumbidum, Pulurnidum, Palmiudum* au-dessus *Paludinum, Palunudum, Palravidum, Palumidum*, Tilander 'mont Palladin' (Cy. 9, p. 158-159, mss. Lats. G.). | Lat. *Palunudum, Paludinum, Palunidum, Palumidum, Palummidum, Palumbidum, Polunudum, Pallanudum, Palmiudum, Pulurnidum, Palravidum*, 'Monte Palladino, près de Policastro, voir Ch. H. Haskins, *Romanic Review*, XIII, 22, note 20' (Cy. 9, p. 286). || Cast. *Palumdum, Palumit*, 'Monte Palladino, cerca de Policastro' (Cy. 14, p. 45, glossari). | Cast. *Palamdum, Palumit*, 'Monte Palladino, cerca de Policastro' (Fradejas, *Tratados*, p. 215).

**Pirena, muntanyes de**. Pirineus. F (còpia s. XV m.), f. 131. — Lat. *Pyrenaei montes* (AG, p. 1464, lib. 23, par. 63). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. CXX, *De pirena*.

**Policast, tinència de**. Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 7v<sup>b</sup>. — Lat. *Policastri, Appoli castri, Apolitastri, Polistri* au-dessus *Poloscastri*, Tilander 'Policastro' (Cy. 9, p. 158-159, mss. Lats. G.). | Lat. *Policastrum, Polocastrum, Polistrum*, Policastro, ville de la provence de Salerne, sur le golfe du même nom, voir voir Ch. H. Haskins, *Romanic Review*, XIII, 22, note 20 (Cy. 9, p. 286). || Cast. *Policast*, Lat. *Policastrum*, Policastro, ciudad de la provincia de Salerno (Cy. 14, p. 45, glossari). | Cast. *Policast*, 'Policastro, ciudad de la provincia de Salerno' (Fradejas, *Tratados*, p. 215).

**Prinsesa** Vegeu l'estudi introductori del *Tractat de medicina per a tots els ocells de caça*. P (còpia s. XV m.), f. 25v Muy alta e muy poderosa prinsesa, mi senyora.

**Roger, rey.** Vegeu l'estudi del binomi *Dancus-Guillelmus*. F (còpia s. XV m.), f. 131 Ffrederich enperador, saguint lo dit de Guillem, de<l> rey Roger ffalconer, dix que aquest ffalcó aytal primerament ffó vist en les muntanyes de la quarta regihó del món que són dites Gelbohè. — Lat. *Rogierius rex* (AG, p. 1465, lib. 23, par. 63).

**Rotger, rey.** Z<sup>2</sup> (còpia s. XIV-2), f. 6r<sup>a</sup>. — Lat. *Rogierius, Rugerius, Ruggiero II* (1095-1154), roi de Sicile depuis 1130; *Rogierius*, nom fictif du père du fauconnier Guillellmus, dû à une confusion avec le roi Rogierius, Ruggiero II, de Sicile (Cy. 9, p. 286). || Cast. *Rossor*, forma corrompida de *Rogierius*, refiriéndose a Ruggiero II (1095-1154), rey de Sicilia de 1130 (Cy. 14, p. 45, glossari). | Cast. *Rossor*, 'forma corrompida de *Rogierius*, refiriéndose a Ruggiero II (1095-1154), rey de Sicilia desde 1130' (Fradejas, *Tratados*, p. 215). || It. *Rogiere* (Glessgen, p. 983).

**Sèneca** corrupció de Símacus.

**Símacus** traductor. Vegeu l'estudi de N. N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>a</sup> Pístola <d'>Àquila, Símacus e Theodosus a Tolomeu, emperador d'Egipte.

F (còpia s. XV m.), f. 122v Lo primer linatge de nobles ffalcons he lo pus noble que si à, és aquell que alguns hòmens apellen sacre, e Simacus lo apelle brotany. | F (còpia s. XV m.), f. 136 Los antichs paradors, axí com Obtolomeu he los altres, so és saber, <À>guila, Símacus [ms. Gumet] e Tesdocion. | F (còpia s. XV m.), f. 138v. Lo primer regiment sí és, que nuyll temps no li don hom a menyar sinò sobre la mà, com per asò ell se acostuma <a la mà> de l'hom e ama lo baniffet que hom li ffa e enclina son cor, segons que diu Símacus (ms. S[e]neca). — Lat. *Symachus* (AG, p. 1469, 1471, 1489, 1492, lib. 23, par. 71, 74, 103, 109).

**Suènia** F (còpia s. XV m.), f. 132v lo ffalcó blanch, que vé de la part de tremuntana, e de la mar mayor de les regions de Noruega e de Suènia e de Estònia, e dels boschs e de les muntanyes veïnes [ms. de ffinesterra]. — Lat. *Suecia* (AG, p. 1465, lib. 23, par. 65). | Vegeu Bartolomeu Anglico, *De proprietatibus rerum*, llib. XV, *De provinciis*, cap. CLIII, *De sueuia* i la seva diferenciació amb cap. CLIII, *De suecia*. || 'Incluido dentro del género de los libros de viajes imaginarios, en los que el estudio de los mapas y algunas leyendas orales sustituyen en gran medida a los desplazamientos reales. Esta variedad de fuentes de información dificulta considerablemente la datación del relato. 1350-1390. Primera mitad del siglo XV gran popularidad en Castilla, y se llegará a realizar alguna edición miniada como regalo para su rey Juan II. El llamado manuscrito Z sería una copia tardía realizada en Aragón en el último tercio del siglo XV sobre algún original castellano perdido. Así lo evidencian las características paleográficas y gráficas y la riquísima ornamentación tanto de figuras como de escudos. Armas de Suevia (escudo XV, f. 4v., col. b). "Atlas Catalán" 1975... Suevja et Nuruega. [5r, col. b] "Suevja" (provincia, reino): Z (Múnich, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. hisp. 150): 4v, col. b; R: 5v Suevja; S (Madrid, Biblioteca Nacional, Ms. 1997): 6v Suenia; N: 9r Suenja. Designa así conjuntamente (de acuerdo con la Svessia del "Atlas de 1375") al reino de Suecia (sueco Sverige, al. Schweden) y a la provincia de Svealand, que ocupa el tercio central del mismo. En el siglo XIV Suecia se extendía a Finlandia, pero el sur de la propia Suecia era territorio danés, y a finales del dicho siglo la reina Margarita de Dinamarca unificó su reino con el sueco y el noruego, hasta 1412' LACARRA-LACARRA-MONTANER, p. 5 i 245, índex toponímic. || Fr. *Suesses*, 'Suède' (Tjerneld, *Moamin*, p. 423).

**Tesdocion** traductor. Vegeu l'estudi de N. F (còpia s. XV m.), f. 136 Los antichs paradors, axí com Obtolomeu he los altres, so és saber, <À>guila, Símacus [ms. Gumet] e Tesdocion. — Lat. *Theodotion* (AG, p. 1469, 1481, 1489, 1492, lib. 23, par. 71, 89, 103, 109).

**Theodosus** N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>a</sup> Pístola <d'>Àquila, Símacus e Theodosus a Tolomeu, emperador d'Egipte

**Tolomeu, emperador d'Egipte** N (còpia s. XIV m.), f. CX.r<sup>a</sup> comensa la Pístola <d'>Àquila, Símacus e Theodosus a Tolomeu, emperador d'Egipte, e a tots los segens deliciosament viventz, salut he pau. Gran emperador e senyor, tu as manat a nós, servidors teus.

**Obtolomeu, savi ffalconer** F (còpia s. XV m.), f. 126v segons que diu Obtolomeu, savi ffalconer.

**Obtolomeu** F (còpia s. XV m.), f. 136 Los antichs paradors, axí com Obtolomeu he los altres, so és saber, <À>guila, Símacus [ms. Gumet] e Tesdocion.

**Optolomeu, rey de Egipta** F (còpia s. XV m.), f. 122v E per so és manament de Optolomeu, rey de Egipta, que atart lo tenga hom en la mà sinó en l'alba he en temps de cassa.

**Tremuntana** tramuntana, vent del Nord. F (còpia s. XV m.), f. 132v lo ffalcó blanch, que vé de la part de tremuntana. — Lat. *Septentrione* (AG, p. 1465, lib. 23, par. 65). || ‘Incluido dentro del género de los libros de viajes imaginarios, en los que el estudio de los mapas y algunas leyendas orales sustituyen en gran medida a los desplazamientos reales. Esta variedad de fuentes de información dificulta considerablemente la datación del relato. 1350-1390. Primera mitad del siglo XV gran popularidad en Castilla, y se llegará a realizar alguna edición miniada como regalo para su rey Juan II. El llamado manuscrito Z sería una copia tardía realizada en Aragón en el último tercio del siglo XV sobre algún original castellano perdido. Así lo evidencian las características paleogràficas y gràficas y la riquísima ornamentación tanto de figuras como de escudos. “Trasmontana” (sierra): Sierra del Norte. Según el uso de la rosa de los vientos’ LACARRA-LACARRA-MONTANER, p. 5 i 245, índex toponímic. || Fr. *boreas*, ‘vent du Nord. Latinisme, C boreas. It *borea*’ (Tjernelde, *Moamin*, p. 319). || It. *tramontana*, ‘kalter Nordwind; Norden’ (Glessgen, p. 1002).

**Ultramar** Mediterrània Oriental, la seva costa. F (còpia s. XV m.), f. 114. — It. *oltre a mare*, Fr. *des parties outremerines*, ‘aus dem Orient’ (Glessgen, p. 971). || ‘Incluido dentro del género de los libros de viajes imaginarios, en los que el estudio de los mapas y algunas leyendas orales sustituyen en gran medida a los desplazamientos reales. Esta variedad de fuentes de información dificulta considerablemente la datación del relato. 1350-1390. Primera mitad del siglo XV gran popularidad en Castilla, y se llegará a realizar alguna edición miniada como regalo para su rey Juan II. El llamado manuscrito Z sería una copia tardía realizada en Aragón en el último tercio del siglo XV sobre algún original castellano perdido. Así lo evidencian las características paleogràficas y gràficas y la riquísima ornamentación tanto de figuras como de escudos. “Atlas Catalán” 1975... “Ultramar”: la costa oriental del Mediterráneo’ LACARRA-LACARRA-MONTANER, p. 5 i 245, índex toponímic.